

Christopher Booker

Richard North

UNIUNEA EUROPEANĂ sau

Marea amăgire

Istoria secretă a construcției europene

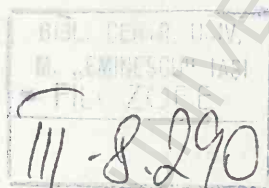
III. 8.290

*Cea mai mare realizare a „proiectului european”
este mitul.*

Numai el explică dorința de integrare a statelor mici.

ANTET

**Cristopher Booker
și
Richard North**

UNIUNEA EUROPEANĂ – MAREA AMĂGIRE
Istoria secretă a construcției europene

Traducere de
Mihnea Columbeanu

B.C.U. IASI

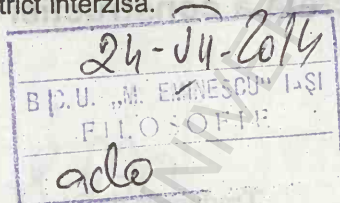
803502

ANTET

Titlul original: THE GREAT DECEPTION
A SECRET HISTORY OF THE EUROPEAN UNION

Copyright © 2003 by Christopher Booker and Richard North
Copyright © 2004 de Editura ANTET XX PRESS

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Antet XX Press, orice reproducere a unui fragment din această carte inclusiv prin fotocopiere sau microfilm este strict interzisă.

Redactor: Nicolae Năstase

Tehnoredactare computerizată: Gabriela Chircea

Coperta: Ion Năstase

Tiparul a fost executat de tipografia

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31,
sector 5, București, ROMÂNIA

fedprint
tipografie

Tel.: 411.00.55; 411.47.76 fed@promo.ro

CUPRINS

<i>Mulțumiri</i>	5
<i>Introducere</i>	7
1. Nașterea unei idei: 1918-1932	9
2. Fundătura nazistă: 1933-1945	18
3. Două încercări care au eșuat: 1945-1949	27
4. „O concepție aproape mistică”: 1950-1951	37
5. Drumul pietros spre Roma: 1950-1957	45
6. „Un triumf pentru Monnet”: 1958-1961	63
7. De ce a ținut de Gaulle Marea Britanie la ușă: 1961-1969	74
8. Adevărata înșelătorie a lui Edward Heath: 1970-1975	95
9. Marea Britanie rămâne membră: 1973-1975	112
10. „Partenerul incomod”: 1975-1984	123
11. Intră în joc domnul Spinelli: 1979-1986	137
12. Într-o minoritate de unu: 1986-1988	156
13. „Nu! Nu! Nu!”: 1988-1990	168
14. „În inima Europei”: 1990-1993	181
15. Delirul teorie și al practicii: 1992-1993	202
16. Cine mișcă-n front, afară!: 1993-1997	213
17. Spre „unitatea politică”: 1997-1999	237
18. Care Europă?: 1999-2001	255
19. Final de partidă: 2002-2003	279
20. Amăgire sau autoamăgire?	295
<i>Note</i>	315
<i>Bibliografie</i>	355

ABREVIERI

- B.i.E. – Britain in Europe (Marea Britanie în Europa)
C.A.P. – Common Agricultural Policy (Politica Agricolă Comună)
C.B.I. – Confederation of British Industries (Confederația Industriilor Britanice)
C.E.J. – Curtea Europeană de Justiție (European Court of Justice)
C.F.P. – Common Fisheries Policy (Politica Zonelor de Pescuit Comun)
E.C.H.O. – European Community Humanitarian Office (Oficiul Comunității Europene pentru Probleme Umanitare)
E.E.C. – European Economic Community (Comunitatea Economică Europeană)
E.F.T.A. – European Free Trade Association (Asociația Europeană de Comerț Liber)
E.M.U. – European Monetary Union (Uniunea Monetară Europeană)
F.C.O. – Foreign and Commonwealth Office (Ministerul de Externe și al Commonwealth-ului)
G.A.T.T. – General Agreement on Tariffs and Trade (Acordul General pentru Tarife și Comerț)
I.G.C. – Intergovernmental Conference (Conferința Interguvernamentală)
M.R.S. – Mecanismul Ratei de Schimb (Exchange Rate Mechanism)
N.H.S. – National Health System (Sistemul Național de Sănătate)
O.E.C.D. – Organization for Economic Cooperation and Development (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică)
O.E.E.C. – Organization for European Economic Cooperation (Organizația pentru Cooperare Economică Europeană)
S.D.I. – Strategic Defense Initiative (Inițiativa de Apărare Strategică)
S.M.E. – Sistemul Monetar European (European Monetary System)
T.U.C. – Trades Union Congress (Congresul Sindicatelor)
U.E.O. – Uniunea Europei Occidentale (Western European Union)

MULȚUMIRI

Ideea că ar trebui să realizăm într-o bună zi o investigație completă a istoriei „proiectului european” ne urmărește de câțiva ani. Din 1992, când a început colaborarea noastră, am petrecut mult timp cercetând și raportând în detaliu impactul practic al „Europei” asupra vieții britanice. Curând, a devenit evident că acest lucru provoca o revoluție cu rază de acțiune mult mai amplă în modul de guvernare a Marii Britanii decât se observa în general – după cum am început să explorăm în două cărți anterioare, *The Mad Officials* („Oficialii nebuni”) (1994) și *The Castle of Lies* („Castelul minciunilor”) (1996).

E evident că apariția acestei cărți mult mai substanțiale nu coincide în mod accidental cu debaterile despre „Constituția Europeană”, nu în ultimul rând deoarece caută să răspundă la o întrebare mult mai profundă: cum am ajuns, noi și toți ceilalți membri ai Uniunii Europene, într-un moment atât de faticid al istoriei noastre colective? Dar declanșatorul imediat al programului intens de cercetare pe care de bazăază „Marea amăgire” a fost o reclamă cinematografică lansată în 2002 de organizația care a condus campania împotriva adoptării monedei unice de către Marea Britanie. Interpretat de actorul Rik Mayall, într-o parodie a lui Hitler, care proclama „*ein Volk, ein Reich, ein Euro*” („Un popor, un Reich (Imperiu), un euro”), spotul miza pe o prejudecată populară foarte răspândită conform căreia integrarea europeană își avea cumva rădăcinile în tendințele dominatoare ale Germaniei. La rândul ei, această prejudecată încurajase deja câțiva eurosceptici britanici să susțină că originile ideologice ale U.E. subzistă în planurile naziste din timpul celui de-al Doilea Război Mondial de a înființa o „comunitate economică europeană”.

Eram deja conștienți că această concepție se baza pe o greșeală fundamentală de interpretare atât a naturii cât și a istoriei „proiectului”, și că originile sale erau considerabil mai vechi decât perioada nazistă. Dar, când ne-am angajat într-o investigație istorică sistematică, ajungând să studiem mii de cărți, documente, articole academice și alte surse, în curând a devenit clar că nu numai adepții teoriei „originii naziste” înțeleseseră într-un mod fundamental greșit istoria Uniunii Europene. A reușit că la fel făcuseră toți ceilalți care încercaseră să reconstituie povestea – euroscepticii și eurofilii deopotrivă. Și, nu în ultimul rând, din cauza neputinței lor de a percepe adevăratele origini ale „proiectului”, istoricii le-au înțeles și le-au interpretat greșit în continuare.

Fundamentul cercetărilor noastre constă în descoperirea pentru prima oară a modului direct în care Uniunea Europeană și-a extras inspirația din evenimentele contemporane și ulterioare Primului Război Mondial – în special, din gândirea celor doi prieteni care au ocupat poziții superioare în Liga Națiunilor, francezul Jean Monnet și colegul său englez, Arthur Slater. Unor cititori nu le va scăpa ironia faptului că planul inițial pentru ceea ce avea să devină Uniunea Europeană a fost schițat de un funcționar public britanic.

În culise, rolul prietenului lui Slater, Monnet, în evoluția „proiectului european” avea să rămână atât de central, până la data morții sale, la sfârșitul anilor șaptezeci, încât în mod inevitabil unele dintre cele mai revelatoare surse ale noastre au fost cărțile care aveau legătură directă cu participarea lui. Acestea includeau nu numai biografiile lui Monnet și propriile lui memorii, ci și referirile făcute la colaborarea cu el în memoriile altor personaje cheie, cum ar fi Winston Churchill, Paul-Henri Spaak, Harold Macmillan, Edward Heath, Roy Jenkins și George W. Ball.

Pe lângă nevoia de a corecta datele istorice despre felul cum a început „proiectul”, și nu în ultimul rând „mitul” oficial care a fost urzit în jurul „Declarației Schuman” din 1950, nici o componentă majoră a povestirii n-a fost supusă mai multor distorsiuni decât rolul jucat de Marea Britanie. Aici, ca să ajungem la o înțelegere corectă, a trebuit să revizuiți tranșe întregi din „pseudo-istoria” produsă de scriitorii acceptați până acum ca autorități asupra acestui aspect al situației, în special Hugo Young, Roy Denman și, mai recent, autorul istoriei britanice oficiale, profesorul David Milward.

Nici unul dintre acești așa-ziși istorici n-a perceput măcar pe departe adevărata poveste de la baza hotărârii lui de Gaulle de a menține Marea Britanie în afara Pieței Comune, în anii șaizeci; și, pentru ajutorul pe care ni l-au acordat spre a aduce acest lucru la lumină, suntem profund îndatorați cercetărilor efectuate de profesorul Andrew Moravcsik de la Universitatea Harvard.

Un motiv pentru care n-ar fi fost posibil ca această carte să fie scrisă înainte este acela că atât de multe dovezi cruciale pentru a stabili o perspectivă mai clară asupra ultimelor câteva decenii n-au fost publicate decât relativ recent. Acestea includ nu numai lucrarea lui Moravcsik, ci și arhiva de documente confidentiale privitoare la cererea de integrare a Marii Britanii din anii 1970-1972 care n-au devenit disponibile decât recent, conform legii celor treizeci de ani (împreună cu relatarea oficială, „din interior”, a lui Con O'Neill, despre negocieri, publicată în anul 2000).

Inevitabil, pentru a reconstitui evenimentele din anii șaptezeci, optzeci și nouăzeci, o sursă neprețuită au constituit-o memoriile oamenilor politici britanici – deși, pentru a ajunge la o înțelegere clară a episoadelor particulare, adeseori a fost necesar să se facă „triangulația” între relatările contradictorii oferite de diferiți participanți, cum ar fi Lady Thatcher, Nigel Lawson și Geoffrey Howe. În ansamblu, versiunea lui Thatcher asupra evenimentelor s-a dovedit cea mai demnă de încredere și revelatoare (nu în ultimul rând, prin faptul că a dezvăluit modul jalnic în care au ajutat-o colegii ei în mai multe privințe cruciale). Dar și memoriile lui John Major prezintă o imagine vie a felului cum a ajuns să fie atât de copleșit de contradicțiile „Europei”, încât acesta a fost un factor central al dezintegrării mandatului său de premier.

Pentru aducerea la lumină a unui alt episod puțin cunoscut, rolul enorm de semnificativ jucat de Altiero Spinelli în relansarea „proiectului” la începutul anilor optzeci, care urma să ducă la transformarea Comunității Europene în „Uniunea Europeană”, îi suntem recunoscători lui Richard Balfé M.E.P., a cărui implicare a fost esențială.

Un alt motiv pentru care n-ar fi fost posibil să scriem această carte înainte a fost rolul crucial jucat de Internet în cercetările noastre. Acesta ne-a ușurat și accelerat incomparabil găsirea miriadelor de surse, de la cărți epuizate de mult până la documente obscure produse de Comisia Europeană care altminteri ar fi fost imposibil de obținut. Pentru ajutorul personal acordat în acest sens, le suntem deosebit de recunoscători sârguincioșilor angajați de la D.G.4, arhiviștii Parlamentului European.

De asemenea, Internetul s-a dovedit inestimabil pentru reconstituirea istoriei ultimilor ani, pentru care încă nu se pot folosi relatările istorice sau memoriile politice. Aici, însă, îi suntem în mod special îndatorati Brigadierului Anthony Cowgill de la Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor, nu în ultimul rând pentru edițiile sale consolidate și adnotate, de o valoare unică, ale diverselor tratate europene, fără de care cercetătorii serioși ai afacerilor europene din ultimul deceniu (incluzând chiar și câțiva din afara țărilor Uniunii Europene) ar fi eșuat iremediabil.

Pentru documente, dezvăluiri și alte ajutoare deosebite, le datorăm mulțumiri și lui Charlotte Horsfield, Dr. Saul Kelly, John Ashworth, Derek Bennett, Jens-Peter Bonde M.E.P., Nicholas Booker, Heather Conyngham, Nigel Farage M.E.P. (pentru că a subliniat semnificația tratatului de la Verdun), Jim McCue, Bill Jamieson, Lord Pearson of Rannoch, Nigel Spearing, cititorii ziarului *Sunday Telegraph* și, ultimii dar nu cei din urmă, Mary și Peter North, pentru căutările lor neobosite prin anticariatele din Yorkshire, după cărți vechi și tot mai obscure care puteau aduce alte și alte raze de lumină asupra uneia dintre cele mai labirintice povestiri politice pe care le-a produs vreodată mintea omenească.

Totodată, le datorăm mulțumiri editorului nostru, Robin Baird-Smith, pentru încurajările lui neabătute, și personalului său de la Continuum. Nimănui decât nouă înșine i se pot reproșa orice greșeli care s-au strecurat inevitabil într-o narațiune atât de complexă. Și în sfârșit, ca întotdeauna, trebuie să le mulțumim lui Mary și Valerie pentru răbdarea lor față de preocuparea noastră perpetuă față de acea planetă străină care este „Europa”. Dacă ea poate „întreține viața”, este un mister pe care istoria încă nu l-a dezvăluit.

INTRODUCERE

„Națiunile suverane din trecut nu mai pot rezolva problemele prezentului: nu pot să-și asigure propriul progres, nici să-și controleze viitorul. Iar Comunitatea în sine nu e decât o etapă a drumului spre lumea organizată de mâine.”

Ultimele cuvinte ale *Memoriilor* lui Jean Monnet

Această carte spune povestea celui mai extraordinar proiect politic din istorie. De la un început mărunț, a evoluat de-a lungul deceniilor până în punctul unde, în zorii secolului XXI, pare pe cale să întrunească mai mult de două treimi din națiunile Europei sub o formă unică de guvernământ, cum nu s-a mai văzut niciodată.

În cea mai mare parte a timpului nu e fost evident, în general, că în această direcție se îndrepta procesul, și nu în ultimul rând fiindcă fondatorii săi au aplicat mult timp principiul cardinal ca adevărata natură și scopul lui real să nu fie scoase la lumină prea vizibil.

Chiar și acum, sistemul de guvernare este învăluit într-o complexitate atât de labirintică încât, deși a ajuns să domnească peste sute de milioane de oameni, puțini îi cunosc la nivel cuprinzător modul real de funcționare, felul cum a evoluat și rolul important pe care a ajuns să-l joace în viețile lor.

Numai că, în ultimii ani, proiectul a avansat atât de mult, încât scopul său de bază nu mai poate fi ascuns. De aceea este acum hiper-important ca popoarele Europei să-și dea seama în fine ce s-a făcut și ce se face în numele lor.

E imposibil să se înțeleagă adevărata natură a ceea ce a ajuns să fie cunoscut ca „proiectul european”, fără a se aprecia felul cum a fost pus în mișcare de către o singură idee călăuzitoare; o idee care s-a cristalizat inițial în anii douăzeci, în mintea a doi oameni. Unul, care avea să ajungă celebru în cele din urmă, era un fost comerciant francez de coniac, Jean Monnet. Celălalt, al cărui nume e aproape uitat, a fost prietenul lui apropiat Arthur Slater, un funcționar public englez.

Când acești doi oameni și-au conceput pentru prima oară visul unor „State Unite ale Europei”, un loc absolut central l-a ocupat perspectiva stabilirii unei forme de guvernământ cu totul noi: una care să fie „supranațională” și în afara controlului guvernelor, oamenilor politici și alegătorilor naționali. Statele naționale, guvernele și parlamentele puteau fi lăsate la locul lor – dar numai astfel încât să se subordoneze treptat unui nou guvern supranațional care se afla mai presus de toate.

Cu mult timp înainte să apară orice perspectivă realistă de a transpune în practică o idee atât de îndrăznească, Slater a ieșit din joc. Dar hotărârea lui Monnet de a duce planul la îndeplinire a rămas neabătută. În anii patruzeci, când Monnet atinsese o poziție suficient de influentă pentru a pune pe roate proiectul, era conștient că nu l-ar fi putut realiza niciodată dacă adevăratul său scop era prea explicit. Țelul lui suprem nu putea fi atins decât dacă se pregătea pe furiș, pas cu pas, de-a lungul anilor, până când noua mașinărie de guvernământ era instituită în proporție suficient de mare pentru ca scopul ei să poată fi exprimat pe față.

Cu totul independent de Monnet, un alt om visa în anii patruzeci la viitoarele „State Unite ale Europei”. Lâncezind într-o închisoare fascistă, un comunist italian obscur, Altiero Spinelli, recunoștea și el că, pentru a-și duce viziunea la îndeplinire, era necesar să le ascundă popoarelor Europei ceea ce se făcea în numele lor, până când procesul avansa atât de mult încât să devină ireversibil. Nu în ultimul rând fiindcă Monnet îl antipatiza, Spinelli avea să rămână relativ anonim ani de zile până când, în ultimul lui deceniu de viață, a ieșit din umbră pentru a juca un rol de o influență crucială în dirijarea proiectului spre finalizare.

Pe lângă acești trei vizionari inițiali, un al patrulea om, Paul-Henri Spaak, prim ministru al Belgiei, și-a adus și el o contribuție decisivă. Spaak a fost cel care a insistat față de prietenul său Monnet asupra ideii că, în prima etapă, modul cel mai eficient de a deghiza scopul politic al proiectului era acela de a-l ascunde sub prefăcătoria că nu se referea decât la cooperarea economică, bazându-se pe dezmembrarea barierelor economice: o „piață comună”.

Numai după mai multe decenii proiectul a fost în sfârșit gata să-și declare adevăratele intenții. În ziua de 26 februarie 2002, delegații din douăzeci și cinci de țări s-au adunat în cel mai mare com-

plex de clădiri administrative din Europa, sediul Parlamentului European de la Bruxelles, pentru deschiderea unei convenții destinate redactării constituției unei „Europe Unite”. Mulți dintre ei aveau clar în minte o paralelă directă între acțiunea lor și convenția întrunită la Philadelphia în vara anului 1787 pentru a întocmi constituția Statelor Unite ale Americii. Erau absolut conștienți de ideea că, asemenea predecesorilor lor americani, participau la un moment extraordinar din istorie: evenimentul de încununare a creării unui nou stat.

Când cei o sută cinci delegați numiți, asistați de o pleiadă de funcționari și observatori, și-au ocupat locurile în camera Parlamentului, uriașa clădire de oțel și sticlă în care se adunaseră a primit numele lui Paul-Henri Spaak. De alături, o eclipsa un edificiu administrativ și mai vast, botezat după Altiero Spinelli: omul care sugerase cel dintâi, cu șaizeci de ani în urmă, că redactarea unei constituții pentru „Statele Unite ale Europei” ar fi actul simbolic final în procesul de integrare politică.

Nu mai mult de o mână de delegați înțelegeau cu adevărat rolul jucat de acești doi oameni în întortocheatul proces care, timp de peste cincizeci de ani, îi adusese în locul unde se aflau; și doar o fracțiune infimă din cei cinci sute de milioane de locuitori ai Europei în intersul cărora, chipurile, se întâmpla acest lucru, știau despre ce era vorba.

De asemenea, era oarecum adecvat faptul că singurul nume necomemorat în clădirile colosale unde se desfășurau aceste evenimente era acela al omului care, mai mult decât oricare altul, pusese în mișcare acest proces, cu peste o jumătate de secol în urmă. Deși fusese de mult timp onorat ca „părintele Europei”, Jean Monnet preferase tot timpul să acționeze în culise, departe de lumina rampei. Știa că numai operând în umbră, după manta obscurității, își putea împlini într-o bună zi visul. Ceea ce a realizat el, după cum se va vedea în această carte, echivala cu un *coup d'état* cu încetătorul: cea mai spectaculoasă lovitură de stat din istorie.

Și totuși, chiar în timp ce acest proces părea să se apropie de finalizare, asemenea ultimelor piese al unui vast și complex joc de puzzle, se iveau întrebări fundamentale. După cincizeci de ani de asamblare lentă și dureroasă a jocului de puzzle, era oare posibil ca, la urma urmei, piesele să nu se potrivească?

Una era să se viseze un continent în care statele naționale puteau fi convinse să-și cedeze puterea de autogovernare în favoarea unui nou tip de guvern supranațional. Dar, în ultimă instanță, asta doreau cu adevărat liderii și locuitorii lor?

Una era să viseze o Europă în care națiunile mai bogate din vest puteau fi în sfârșit unite cu țările mai sărace din est, care suferiseră decenii de-a rândul jugul comunist. Dar, în practică, se putea realiza efectiv acest lucru într-un mod care să lase toate părțile cu senzația că fuseseră tratate echitabil?

Una era să se viseze o guvernare unică a unei Europe cu cinci sute de milioane de locuitori de naționalități diferite, vorbind limbi diferite, provenind din tradiții istorice și culturale totalmente diferite. Dar, în practică, putea o asemenea guvernare să rămână democratică în orice sens semnificativ? Mai mult, conta acest lucru?

Una era să viseze o Europă care împărțasea un sistem politic și economic unic. Dar, pe baza datelor la zi, care erau perspectivele ca acest sistem să se achite cu adevărat de promisiunile făcute în numele lui?

Când guvernele Europei s-au întrunit, în toamnă anului 2003, să discute constituția destinată să le unească irevocabil națiunile laolaltă, ar fi fost greu să nu reflecteze că procesul pus în mișcare de Jean Monnet cu peste cincizeci de ani în urmă nu însemna decât o imensă loterie, unul dintre cele mai îndrăznețe pariuri politice ale istoriei. Adevărata întrebare care plana asupra Europei în acel moment era: avea să fie câștigat pariul sau nu? Și, dacă nu, ce-avea să se întâmple?

Pentru a găsi un răspuns informat la aceste întrebări, nimic nu poate fi mai vital decât să se înțeleagă cum s-a ajuns la acest moment fatidic din istoria colectivă a Europei.

Acesta este scopul cărții de față.

Capitolul 1

NAȘTEREA UNEI IDEI: 1918-1932

„Europa este în curs de lichidare, iar Liga Națiunilor trebuie să fie moștenitoarea acestei mari moșii.”

Jan Smuts (1918)¹

„Statele Unite ale Europei trebuie să fie o realitate politică, altfel nu vor putea fi una economică.”

Arthur Salter, *The United States of Europe* („Statele Unite ale Europei”) (1931)

La data de 11 noiembrie 1918, doi bărbați corpolenți, de vârste medii, se țineau de mână în fața celei mai mari grămezi de oase umane din Europa. Unul era Președintele Franței, François Mitterrand; celălalt era Cancelarul Germaniei, Helmut Kohl. Motivul pentru care cei mai puternici doi lideri din Europa de Vest puneau în scenă un act de reconciliere în fața a zeci de mii de morminte era acela că locul ceremoniei era osuarul de la Douaumont, aflat lângă Verdun, în estul Franței. Iar dacă exista un eveniment istoric care inspira mai mult decât oricare altul ceea ce avea să devină în cele din urmă Uniunea Europeană, acesta era bătălia care făcuse prăpăd în jurul Verdunului, în Primul Război Mondial.

Pentru britanici, lupta definitivă a celui război a fost cea de pe Somme, din vara anului 1916. Pentru Franța și Germania a fost colosala bătălie de uzură lansată în luna februarie a aceluiași an, când comandantul francez, generalul Philippe Pétain, a declarat că fortărețele de pe colinele ce dominau orașul Verdun, pe râul Meuse, erau locul unde avea să fie oprită înaintarea armatelor germane în țară. Legendarele lui cuvinte *«Ils ne passeront pas»* („Pe aici nu vor trece”) au fost confirmate în aceeași zi de primul ministru al Franței, Aristide Briand.

Timp de aproape un an, armatele franceze și germane s-au luptat distrugător, în cea mai intensă și mai prelungită concentrare de violență pe care o cunoscuse vreodată lumea. Numai artileria franceză singură a tras peste douăsprezece milioane de obuze, iar tunurile germane, considerabil mai multe. Numărul morților și al răniților din ambele tabere a depășit șapte sute de mii.

Impactul acestei bătălii asupra Franței a fost profund. Din cauza modului în care cetățenii săi soldați fuseseră trimiși prin rotație pe linia frontului, aproape nici un oraș sau sat n-a scăpat neafectat de masacru. Printre cei două milioane și jumătate de francezi care au luptat se numărau viitorul președinte al Franței, Charles de Gaulle, și Louis Delors, al cărui fiu, Jacques, avea să devină într-o bună zi președintele Comisiei Europene. În tabăra opusă a luptat timp de câteva luni tatăl viitorului cancelar al Germaniei, Helmut Kohl.

Rana produsă de Verdun în psihicul Franței a fost atât de adâncă, încât în anul următor armata s-a revoltat. Moralul ei n-avea să-și revină niciodată pe deplin. Iar din această lovitură aveau să se tragă două concluzii semnificative.

Prima era convingerea că o asemenea ciocnire sinucigașă între niște armate naționale nu trebuia să se mai repete niciodată. A doua a fost mult mai concretă și imediată. Provenea din conștientizarea faptului că războiul fusese determinat, mai mult decât de orice altceva, de către puterea industrială. Pe măsură ce lupta pentru Verdun evoluase spre un duel de artilerie neînduplecat, pe front soseau trenuri întregi cu proiectile germane calde încă, din fabricile bazinului Ruhr. Bătălia, și războiul în sine, devenise mai puțin o încercare a oamenilor și a îndârjirii umane, și mai mult o confruntare între două sisteme industriale rivale. Iar sistemul francez lăsa jalnic de dorit.

Neajunsuri prezentau mai cu seamă tunurile grele, multe datând încă din anii 1870, capabile să tragă obuze doar într-o șeptime din ritmul adversarelor lor germane. Există o nevoie vitală de tunuri mai bune și mai numeroase. Dar, după cum au descoperit consternați politicienii francezi, fabricarea acestora și a uriașelor cantități de muniție necesară depășea cu mult capacitățile unei industrii care se compara la fel de dezavantajos cu cea germană. Începând din luna august a anului 1914, sub inspirația lui Walter Rathenau, aceasta fusese trecută integral pe picior de război, sub controlul unui Departament al Materiilor Prime pentru Război.²

În vara anului 1916, prin urmare, guvernul francez ajuns în situație de criză i-a dat puteri aproape dictatoriale unui industriaș, Louis Loucheur, să reformeze și să dezvolte baza de fabricație. Înainte de război, Loucheur fusese unul dintre pionierii timpurii ai folosirii betonului armat. Într-o economie națională dominată de manufactura artizanală, era unul dintre puținii tehnocrați francezi familiarizați cu tehnicile producției de masă.

Având în spate toată puterea statului, Loucheur și-a îndeplinit sarcina inițială, construind chiar și fabrici noi pentru producția de tunuri. Dar îmbunătățirile procesului de producție au precipitat o penurie critică de oțel și cărbune, exacerbată de capturarea în primele săptămâni ale războiului, de către Germania, a circa jumătate din baza industrială a Franței din nord-estul țării.³

Remedierea acestor lipsuri a necesitat importuri masive din Marea Britanie, apoi din Statele Unite. La rândul lor, acestea au solicitat considerabil transporturile navale. Întreaga situație a impus o cooperare economică fără precedent între Aliții apusei, ducându-l pe Loucheur, la fel ca pe Rathenau înaintea lui, la concluzia că succesul în războiul modern avea nevoie de o organizare industrială fără egal.

Astfel, a ajuns să reflecteze Louis Loucheur, organizarea industrială era cheia desfășurării războiului.⁴ De aici, el a dezvoltat ideea că, dacă industriile cheie ale diferitelor țări, și în primul rând extracția cărbunelui și siderurgia, de care depindea atât de mult războiul modern, erau scoase de sub controlul națiunilor individuale și atribuite unei „autorități superioare“, acesta ar fi putut fi un mijloc de a menține pacea.

Reconstruind lumea

La 11 noiembrie, 1918, când a luat sfârșit Primul Război Mondial, o mare parte a lumii antebelice care-l cauzase ținea deja de domeniul istoriei. Patru mari imperii se destrămaseră: acela al Germaniei în sine și cele austro-ungar, țarist și otoman, care stăpâniseră regiuni atât de întinse din Orientul Apropiat și Mijlociu. Domnea sentimentul general că lumea trebuia să fie reconstruită într-un mod care să poată garanta că o asemenea catastrofă n-avea să se mai repete niciodată. Dar această hotărâre a luat două forme concurente: una idealistă, cealaltă răzbuțoasă.

Idealismul interbelic a fost simbolizat de președintele american Woodrow Wilson, a cărui țară, intervenind în ultimul an al războiului, înclinase în sfârșit balanța militară împotriva Germaniei, determinându-i prăbușirea politică. Celebra „Declarație în paisprezece puncte“ a lui Wilson, susținând dreptul popoarelor la autodeterminare, a ghidat acordul postbelic convenit la conferința de pace de la Paris, în 1919. Pe fostele teritorii ale imperiilor acum defuncte apăruseră noi națiuni, având frontierele chipurile garantate de idealismul postbelic al cărui reprezentant suprem creat de Wilson era Liga Națiunilor. Aceasta avea să mențină pacea, prilejuind un forum pentru rezolvarea disputelor și, dacă aceasta eșua, un mecanism de intervenție colectivă.

În primele faze ale perioadei interbelice însă, această dispoziție idealistă a fost subminată de două șocuri brutale. Primul, în urma opoziției din partea Senatului Statelor Unite și a succesorului lui Wilson, Președintele Harding, a fost retragerea S.U.A. din Ligă. Revenirea Americii la izolaționism a lăsat noul forum internațional ca pe un corp în mare măsură european, dominat de Marea Britanie, Franța și Italia (inițial, nu au fost admise ca membre nici Germania și nici Rusia, care acum era pustiită de războiul civil ulterior revoluției bolșevice din 1917). Al doilea șoc a fost hotărârea Franței de a se răzbuna pe Germania, țara considerată principala responsabilă pentru catastrofă, și de a se asigura că aceasta n-avea să mai fie niciodată destul de puternică pentru a pune în pericol pacea.

Astfel, în mare măsură ca rezultat al presiunilor franceze, Tratatul de la Versailles din 1919 a impus Germaniei învinse sancțiuni înfricoșătoare. Țara a pierdut peste o optime din teritoriul continental și întregul imperiu maritim. Alsacia și Lorena au revenit pentru totdeauna între granițele Franței, împreună cu bazinul Saar, bogat în cărbune și fier, urmând ca după cincisprezece ani să se organizeze un plebiscit. Renania avea să rămână sub ocupație aliată. Armata germană a fost limitată la o sută de mii de oameni și i s-a interzis să producă artilerie grea, tancuri și aeronave. Cel mai păgubitor din toate, Germaniei i s-a pretins plata unor daune schiloditoare către aliații vestici, în

bani și bunuri, cifrându-se în cele din urmă la șase miliarde șase sute de milioane de lire sterline. Germania era umilită și emasculată.

În luna ianuarie a anului 1923, șurubul s-a strâns și mai tare. Folosind ca pretext livrarea cu întârziere a unei mici cantități de cherestea pentru stâlpii de telegraf, datorată conform acordului de despăgubire, după care a urmat o disfuncție a livrărilor de cărbune (într-o perioadă când rezervele franceze de cărbune erau excedentare), Franța și Belgia au trimis șaptezeci de mii de ostași să ocupe bazinul Ruhr, inima industrială a Germaniei.

Contingentul francez includea un mare număr de trupe coloniale care aveau permisiunea să-și facă de cap. Activitățile lor au declanșat o larg răspândită campanie de rezistență pasivă, față de care Franța a ripostat deportând sau întemnind liderii de opinie și exilând din district aproape o sută cincizeci de mii de oameni. Printre aceștia se numărau peste patruzeci și șase de mii de funcționari oficiali germani cu familiile lor. Confruntate cu necooperarea și sabotajele, autoritățile franceze au recurs la luarea de ostași și amenzi colective. De asemenea, au efectuat percheziții agresive în case, verificări de identitate și execuții sumare.⁵

Efectul a fost catastrofal. Producția industrială s-a prăbușit, cauzând șomajul în masă. Când guvernul german a garantat salariile muncitorilor rămași fără locuri de muncă după acțiunea franco-belgiană, s-a declanșat inflația. În luna noiembrie a anului 1923, moneda națională se devalorizase atât de mult, încât cu un singur dolar american se puteau cumpăra patru *trilioane* două sute de miliarde de mărci germane. Aceasta a dus la tulburări și dezordini extinse, încercări de revoluție, un puci eșuat în Bavaria, sub conducerea lui Adolf Hitler și a partizanilor lui, și tentative de a crea o republică renană separată, acestea din urmă finanțate de agenții francezi, cu bani furați de la municipalitățile germane.

Puține detalii ale acestui episod, care a propagat o undă de șoc prin întreaga lume non-franceză, supraviețuiesc în manualele moderne de istorie europeană.⁶ Pe-atunci, era clar că politica franceză urmărea destabilizarea națiunii germane. Forțele franceze de ocupație au intervenit activ în administrația civilă germană, încălcând Tratatul de la Versailles, și au sponsorizat distrugerea deliberată a infrastructurii germane, în special a rețelelor feroviare. Un cercetător american al epocii, profesorul Schevill, care ocupa o catedră de istorie europeană modernă la Chicago, a observat:

„Franța (...) este copilul răsfățat al Europei, cu privilegiul de a-și satisface dorințele cele mai capricioase. Alianții ei europeni și America prietenoasă o pot muștra cu blândețe pentru acțiunile arbitrare și nerezonabile pe care nu le aprobă, dar nu au energia de a fi severe. Astfel, din 1919 încoace, Franța face numai ce vrea. Ea singură a făcut imposibilă pacificarea Europei.”⁷

Cu toate acestea, rezezițiunea cu care Germania și-a revenit după catastrofă a fost unul dintre miracolele istoriei secolului XX. Eroul ei a fost Gustav Stresemann, fondatorul și liderul Partidului Poporului German, care în 13 august 1924, a devenit cancelarul unui guvern de coaliție. Deși a rămas în funcție numai până în 23 noiembrie, în acele o sută de zile a reacționat ferm la o insurecție în Saxonia, a restabilit ordinea în Bavaria după puciul lui Hitler, a pus capăt rezistenței pasive în Ruhr și a abordat sarcina stabilizării monedei.

În 30 noiembrie, guvernul francez a acceptat să aibă loc o anchetă, prezidată de generalul american Charles Dawes, asupra întregii chestiuni a reparațiilor de război germane. Conform Planului Dawes, cum a ajuns să fie cunoscut, nu numai că datoria Germaniei a fost redusă drastic, dar i s-a acordat și un enorm împrumut extern, cu fonduri provenind în majoritate din S.U.A. Astfel, a avut posibilitatea să-și achite plățile (lucru pentru care în 1925 Dawes a primit premiul Nobel pentru pace și a devenit vicepreședinte al Statelor Unite, sub Calvin Coolidge).

Stresemann a fost atât de respectat, încât succesorul lui în funcția de Cancelar al Germaniei, în noiembrie 1924, l-a ales ca ministru de Externe, demnitate pe care a păstrat-o cu distincție sub patru guvernări. A legat o prietenie cordială cu Aristide Briand, care acum era ministrul de Externe al Franței, și împreună cu el a devenit, în 1925, coautor al Tratatului de la Locarno, susținut de Marea Britanie, Italia și Belgia, care garanta securitatea reciprocă pentru Franța și Germania. Pentru această realizare, celor doi li s-a decernat premiul Nobel pentru pace. Astfel, Europa de Vest a ieșit în „lumina palidă a soarelui de la Locarno”, cum avea s-o descrie Winston Churchill.⁸

În anul următor, 1926, Germania a fost primită în Liga Națiunilor. O săptămână mai târziu, Stresemann și Briand, sărbătorind evenimentul cu un prânz privat, „s-au entuziasmat expansiv asupra temei favorite a lui Stresemann, colaborarea economică franco-germană”.⁹ Nu întâmplător, amândoi au devenit susținători activi ai unei mișcări care ulterior a devenit remarcabil de populară, cerând înființarea unor „State Unite ale Europei”.

Epoca utopiștilor

Pe la jumătatea anilor douăzeci, domnea un sentiment îmbătător că umbrele deceniului trecut se estompaseră în sfârșit. Omenirea părea să meargă înainte, intrând într-o lume nouă, ținând pasul cu inovațiile tehnologice – radioul, cinematograful, automobilele, aeroplanele – care făceau ca secolul XX să fie diferit de orice altă epocă anterioară.

În America era Era Jazzului a lui Scott Fitzgerald, o perioadă de prosperitate fără precedent, cu zgârie-nori enormi, „Model T”-ul lui Henry Ford, „flappers” și Charleston, începuturile gloriei hollywoodiene și, pe Wall Street, debutul celui mai mare boom al acțiunilor din istorie. În noua Uniune Sovietică, bolșevicii triumfători, după ce dărâmaseră aproape toate vestigiile vechii autarhii aristocratice și religioase a regimului țarist, păreau să construiască o societate nouă extraordinară, bazată pe viziunea radioasă a unei utopii comuniste.

La Paris, un tânăr arhitect elvețian, Le Corbusier, era dominat de o cu totul altă viziune utopică, dar care urma să aibă și ea o influență profundă asupra secolului XX. Așa cum a argumentat el în „Spre o nouă arhitectură” (1924) și „Orașul viitorului” (1925), adevărata revoluție socială urma să se producă prin curajul de a demola orașele murdare și neplanificate din trecut, care făceau omenirea nefericită și nesănătoasă, pentru a le înlocui cu „orașul radiant” al viitorului, planificat până în cele mai mici detalii: turnuri lucitoare înălțându-se printre copaci și spații verzi, clădite din materialul de construcții al noii epoci, betonul armat.

În toul acestor manifestări euforice și idealiste, toți politicienii, afaceriștii și intelectualii de frunte ai Europei de Vest cădeau pradă unei alte viziuni îmbătătoare: aceea de a construi niște „State Unite ale Europei”. În 1918, încă înainte ca războiul să se fi terminat, industriașul italian Giovanni Agnelli, fondatorul imperiului Fiat, publicase o carte intitulată „Federația Europeană sau Liga Națiunilor”, susținând că singurul antidot eficient contra naționalismului distructiv era o Europă federalizată. Dar tânărul care a prins cu adevărat spiritul momentului a fost Conte Richard Coudenhove Kalergi, născut la Tokyo în 1894, ca fiu al unui diplomat de la ambasada austro-ungară și al unei japoneze.

În 1922, încă înainte de a fi împlinit treizeci de ani, Conte Coudenhove a publicat cartea *Pan Europa*, lansând mișcarea cu aceeași denumire. Viziunea lui, la fel ca aceea a lui Louis Loucheur, spunea că, pentru a menține pacea, industriile germană a cărbunelui și franceză a oțelăriei trebuia să se contopească într-o industrie „pan-europeană” unică. Astfel, ele aveau să formeze baza unor „State Unite ale Europei” federale, după model american. Doi ani mai târziu, Coudenhove a dezvoltat ideea susținând sugestia unui economist francez, Charles Gide, conform căreia Europa trebuia să formeze o uniune vamală.¹⁰ Totuși, Coudenhove insista că scopul acestei federații n-ar fi fost acela de a eradica identitățile naționale sau de a reduce suveranitatea țărilor membre, ci de a celebra „spiritul Europei”, oferind un sistem de referință în care să poată coopera pentru binele comun.

Repezițiunea cu care viziunea lui Coudenhove a atras sprijinul multor personalități de frunte ale Europei a fost remarcabilă. Printre acestea s-au numărat Albert Einstein, Pablo Picasso, scriitori francezi ca Paul Valéry, Guillaume Apollinaire și Saint John Perse. Oameni de afaceri și gânditori de stânga s-au alăturat cauzei, inclusiv, în Italia, Giovanni Agnelli și profesorul Luigi Einaudi, un avocat de stânga care înainte fusese redactorul șef al ziarului *La Stampa*, în Olanda, Edo Fimmen, președinte al Federației Internaționale de Transporturi, iar în Germania, Karl Tucholsky, unul dintre principalii intelectuali de stânga ai Republicii de la Weimar.¹¹

Totuși, cel mai semnificativ progres al campaniei lui Coudenhove s-a înregistrat printre oamenii politici ai Europei – nu numai cei aflați deja în funcții superioare, ci și alții, ca primarul orașului

Köln, Konrad Adenauer, care în viitor avea să joace un rol crucial în conturarea Europei. Un discipol influent a fost Gustav Stresemann, coautorul Pactului de la Locarno, al cărui partid a acceptat în același an să adopte ca politică oficială sprijinirea „Statelor Unite ale Europei”. În Franța, s-a raliat cauzei primul ministru Edouard Herriot, care pentru scurtă vreme fusese ministru al munițiilor în timpul bătăliilor de la Verdun (în 1931, avea să publice o carte intitulată chiar „Statele Unite ale Europei”). Un alt convertit care ulterior avea să devină prim ministru a fost Léon Blum. Dar cel mai devotat sprijinitor al „Pan-Europei” a fost ministrul de Externe al Franței, Aristide Briand, care fusese prim ministru de unsprezece ori și acum era, împreună cu Stresemann, coautor al Pactului de la Locarno.

Apariția acestor două personalități importante în tabăra viziunii „pan-europene” l-a inspirat la 24 iunie 1925 pe Winston Churchill, pe-atunci ministru de Finanțe, să le spună membrilor Camerei Comunelor, conform memoriilor sale de mai târziu, cum:

„...scopul incheierii tensiunilor de o mie de ani dintre Franța și Germania părea obiectivul suprem. Numai de i-am putea împlini atât de strâns pe gal și teuton laolaltă, economic, social și moral, încât să prevenim ocazia unor noi gâlcevi, și să facem vechile antagonisme să moară în realizarea prosperității reciproce și a interdependenței, atunci Europa s-ar înălța din nou.”¹²

În luna octombrie a anului 1926, viziunea lui Coudenhove a atins momentul de maxim triumf când, la vârsta de treizeci și doi de ani, autorul ei a organizat un Congres European la Viena, unde au participat peste două mii de oameni politici, universitari, oameni de afaceri, reprezentanți ai diverselor profesii și ziariști. Printre ei figura și Briand, care în 1927 a devenit președinte onorific al Pan-Europei. În același an, ca partizant fervent al Ligii Națiunilor, Briand i-a propus Secretarului de Stat american, Kellogg, un „pact de neagresiune”, prin care cele două țări ale lor aveau să renunțe definitiv la război ca instrument politic. Răspunsul lui Kellogg a fost acela de a propune ceea ce a ajuns să fie cunoscut ca „Pactul Kellogg-Briand” conform căruia, în 1929, cinci-sprezece națiuni, inclusiv Franța și Germania, au semnat pentru termeni similari.¹³ La 7 septembrie în același an, în urma discuțiilor cu Stresemann, pe parcursul cărora acesta a menționat „amenințarea puterii economice americane” ca unul dintre cele mai mari pericole cu care se confrunta acum Europa, Briand a prezentat Ligii Națiunilor o nouă propunere dramatică. „Cred”, a spus el...

„...că printre popoarele care sunt grupate geografic împreună, ca acelea ale Europei, trebuie să existe o legătură federală (...). Evident, asocierea va acționa în principal în sfera economică (...) dar sunt sigur că și din punct de vedere politic și din punct de vedere social, legătura federală, fără a împieta asupra suveranității nici uneia dintre națiunile participante, ar putea fi benefică.”¹⁴

La data de 20 mai 1930, cu trei zile după ce trupele franceze și-au început evacuarea finală a Renaniei germane (conform Planului Young), Briand a pus în circulație printre guvernele Europei un „Memorandum pentru o Uniune Federală Europeană”.¹⁵ Acesta propunea ca, „în interesele deopotrivă ale păcii și ale bunăstării economice și sociale a continentului”, Europei să i se dea „ceva de natura unei organizații federale”. Aceasta s-ar fi implementat în contextul Ligii Națiunilor și ar fi „respectat suveranitățile naționale”. Dar urma să se centreze asupra „concepției cooperării politice europene”, subordonând „economicul problemei politice”, și trebuia să se preocupe de cooperare în „politica economică, transporturi, finanțe, muncă, sănătate și colaborarea intelectuală”.

Propunerea lui Briand fusese deja primită cu cea mai mare căldură de Winston Churchill, care acum ieșise din funcție. El le-a spus reporterilor de la ziarul newyorkez *Saturday Evening Post*, în 13 februarie 1930:

„masele Europei o dată unite, o dată federalizate, sau parțial federalizate, o dată conștiente de propriul lor caracter continental, vor constitui un organism incomparabil...”

Dar nici atunci și nici mai târziu, Churchill nu a văzut într-o asemenea federație și un loc pentru propria lui insulă, cu imperiul ei mondial. Vorbind despre Marea Britanie, articolul continua:

„Suntem alături de Europa, dar nu facem parte din ea. Suntem uniți, dar nu incluși. Suntem interesați și asociați, dar nu absorbiți. Iar dacă oamenii de stat europeni ni se adresează cu cuvintele folosite din

bătrâni: «Grăire-ai pentru Rege, sau căpetenia oștirii?», am răspunde ca femeia sunamită: „Ba, domnule, căci sălășluim printre ai noștri.+ Trebuie să construim un soi de State Unite ale Europei. Marea Britanie, Comunitatea Britanică a Națiunilor, puternica Americă, trebuie să fie prieteni și sponsori ai noii Europe.”¹⁶

Dintre răspunsurile primite în cele din urmă de la douăzeci și șase de guverne europene, aproape toate „exprimau deplinul acord cu ideea unei cooperări europene mai strânse”. Numai Marea Britanie a respins efectiv propunerile lui Briand. Toate statele, cu excepția Olandei, au insistat că o asemenea asociere trebuie să fie „pe planul suveranității absolute și al independenței politice complete”.¹⁷

În pofida sprijinului de care a beneficiat, inițiativa lui Briand a dat greș. Între timp, devenise clar că starea de spirit din Europa se schimba. În toamna anterioară, după numai câteva săptămâni de la moartea, în octombrie, a celui mai apropiat aliat al lui Briand Stresemann, crahul de pe Wall Street anunțase alunecarea economiilor lumii în cel mai mare marasm din istorie. La alegerile din 14 septembrie 1930, în Germania, alimentate de recrudescența șomajului și continuile resentimente naționaliste față de condițiile umilitoare ale Tratatului de la Versailles, voturile pentru Partidul Național Socialist crescuseră de la opt sute zece mii la șase milioane și jumătate. Hitler a câștigat peste o sută de locuri în Reichstag. În anul următor, invazia japoneză din Manciuria avea să demaște Liga Națiunilor ca nefiind nimic mai mult decât o șezătoare.

Avântatele visuri utopice din anii douăzeci de spulberau cu repeziciune. Dar, în tot acel timp, un grup mult mai mic de oameni, urmărind de aproape evenimentele deceniului al treilea, începuseră să-și spună că, dacă doreau să se realizeze vreodată Statele Unite ale Europei, era nevoie de o strategie cu totul diferită.

Întră în scenă supranaționalistii

O trăsătură pe care o avuseseră în comun toate viziunile utopiste din anii douăzeci, de la Liga Națiunilor însăși până la Pan-Europa și Uniunea Federală Europeană a lui Briand, era aceea că toate se bazau pe ideea reunirii națiunilor pentru a coopera pe baze „interguvernamentale”. Aceasta era calea spre pacea universală: trebuia ca guvernele să învețe să concluceze de bunăvoie pentru binele comun, dar fără a-și abandona suveranitatea.

În mod destul de curios, acest lucru ridica o problemă care preocupase deja una dintre cele mai strălucite minți pe care le-a produs vreodată Europa, cu șase secole în urmă. În 1308, exilat din Florența sa natală, poetul și omul de stat Dante Alighieri abordase, în tratatul lui *De Monarchia* („Despre monarhie”), chestiunea modului cum ar fi putut Europa să scape de nesfârșitele războaie și conflicte provocate de o multitudine de națiuni și orașe-stat. Ca admirator al Sfântului Imperiu Roman, Dante sugerase că trebuia să existe un „imperiu” mai presus de toate, cu puterea de a le controla acțiunile în interesul comun. O asemenea putere ar fi fost „supranațională”.

În secolele următoare, mulți gânditori au oferit noi propuneri pentru unificarea politică a Europei, de la Leibniz, Kant și avocatul olandez Grotius până la Rousseau, Jeremy Bentham și Victor Hugo. Sully, ministrul Regelui Henric al IV-lea al Franței, sugerasese ca Europa să se împartă în cincisprezece state, guvernate de un consiliu, și având o armată europeană de o sută de mii de oameni care să mențină pacea. William Penn, de la al cărui nume a fost botezat statul Pennsylvania, a propus o „Adunare a Europei Unite” care să ia deciziile prin ceea ce mai târziu avea să se numească „votul cu majoritate calificată”, cântărită conform proporțiilor demografice naționale și importanței economice. În secolul al XVIII-lea, abatele francez de Saint-Pierre a sugerat domnia unui „Senat European”, tot cu o formă de majoritate calificată care, stabilită în funcție de mărimea și puterea statelor să poată convoca o armată europeană. În secolul al XIX-lea, Conte de Saint-Simon a propus o uniune politică a Europei bazată pe unirea Angliei cu Franța, având un parlament bicameral, cu camera superioară aleasă de guverne și cea inferioară aleasă prin sufragiu universal. Revoluționarul francez Proudhon a publicat la sfârșitul vieții „Principiul federal” (1863), atacând naționalismul ca fiind răul suprem care duce inevitabil la război și susținând nu numai că statele-națiune ar trebui să se sudeze laolaltă într-o federație europeană, ci și că statele însele să se fragmenteze în guverne regionale.¹⁸

Ceea ce aveau în comun aceste propuneri, cu posibila excepție a celei din urmă, era faptul că toate erau în ultimă instanță „interguvernamentale”, bazate pe cooperarea benevolă a statelor suverane. Primul exemplu formal, bazat pe principiul lui Dante al unei autorități „supranaționale” (poate cu excepția papalității medievale), a fost avansat în 1920 de Louis Loucheur.

În timpul conferinței de pace de la Paris din 1919, Loucheur a acționat ca principal consilier economic al primului ministru francez Clemenceau. Bazându-se pe lecția încercărilor de a integra producția militară a Franței în timpul războiului, Loucheur a insistat că soluția păcii ar fi să se integreze economiile Franței și Germaniei, mai cu seamă acele industrii esențiale pentru desfășurarea războiului – a cărbunelui și a oțelului. În primii ani ai programului de reparații, secretarul general al acestuia, funcționarul public britanic Arthur Salter, și-a amintit cum încercaseră Loucheur și adversarul său din timpul războiului, Walter Rathenau, să folosească mâna de lucru calificată germană pentru a ajuta la reconstrucția economiei franceze – numai pentru ca eforturile lor să fie sabotate de industriasiile franceze.¹⁹

În sfârșit, în 1925, tocmai când voga cooperării europene „interguvernamentale” își atinge apogeul la Locarno, viziunea lui Loucheur de a integra industria carboniferă și siderurgică europeană a primit o expresie practică din partea lui Emil Mayrisch, șeful giganticului combinat siderurgic cu baza în Luxemburg, A.R.B.E.D. Mayrisch a intermediat un „Acord Internațional al Oțelului”, acoperind siderurgiile Franței, Germaniei, Belgiei, Luxemburgului și Saarului. Acesta a fost salutat de Gustav Stresemann ca „o piatră de hotar a politicii economice internaționale, a cărei importanță nu poate fi supraestimată”,²⁰ nu în ultimul rând pentru că avea puterea de a reduce supracapacitatea impunând cote de producție pentru fiecare țară membră. De asemenea, avea un „minister de Finanțe” central cu puterea de a le impune suprataxe membrilor care încălcau regulile.

Acordul pentru oțel al lui Loucheur crease prima autoritate „supranațională”, deși încă embrionară, a Europei. Mayrisch spera să fie un model pentru alte scheme similare. Cu siguranță, mai târziu avea să fie rememorat de Konrad Adenauer și ceilalți ca model pentru Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului care urma să fie germele Uniunii Europene. Loucheur însuși, înainte de a muri în 1931, avea să propună în 1927, la o conferință patronată de Liga Națiunilor, înființarea unei „Ligi economice a Națiunilor”, bazată pe uniunea vamală sau pe o „piață comună”.

Dar nu Loucheur avea să fie reținut în viitor ca „Părintele Europei”. Acest titlu îi era rezervat unui om mult mai tânăr care urmărise activitățile lui Loucheur din anii douăzeci, dar avea să descifreze singur secretul modului de a lansa în sfârșit pe traiectorie acele „State Unite ale Europei”.

Intră în scenă Monsieur Monnet

Printre personalitățile de rang înalt din Liga Națiunilor, la data fondării acesteia, se aflau doi oameni care erau deja prieteni apropiați. Unul era Arthur Salter, funcționarul public britanic care conducea Comisia de Reparații. Prietenul lui, Jean Monnet, mai tânăr cu șapte ani dar numit, la vârsta de numai treizeci și unu de ani, ca secretar general adjunct al Ligii, era un francez mic și cu aspect anonim, cu mustață, care peste zeci de ani avea să fie descris ca semănând cu Hercule Poirot.²¹

Rolul jucat de Monnet în această poveste urma să fie atât de important, încât se cuvine să știm câte ceva despre originile lui. S-a născut la Cognac, în 1888, ca fiu al unui fabricant bogat de coniac. A abandonat școala la șaisprezece ani, fără nici o diplomă, ca să lucreze în firma tatălui său, J. G. Monnet. După o scurtă ucenicie, din 1906 până în 1914, a reprezentat firma în străinătate, petrecându-și mai mult timp în America de Nord, Anglia, Scandinavia, Rusia și Egipt decât în Franța.

În 1914, izbucnirea războiului l-a găsit pe Monnet, în vârstă de douăzeci și șase de ani, reveni în Franța, dar inapt pentru serviciul militar. Ceea ce-a făcut el atunci avea să pună în mișcare o succesiune de evenimente care urmau să schimbe cursul istoriei europene. Dar, așa cum avea să devină tipic pentru Monnet, circumstanțele exacte rămân obscure. Există două versiuni, una declarată cu șaiszeci de ani mai târziu în memoriile lui, iar cealaltă reconstituită cu ajutorul altor surse.

Conform memoriilor sale, la o lună după deschiderea ostilităților, tânărul Monnet și-a dat seama că sistemul de aprovizionare al aliaților nu făcea față. Prin avocatul firmei tatălui său, a căutat să obțină o întrevvedere „din senin” cu primul ministru al Franței, René Viviani, pe care l-a întâlnit în luna septembrie a anului 1914, la Bordeaux – unde guvernul francez se refugiase din calea înaintării armatelor germane care înaintau. Monnet a propus un plan de coordonare a folosirii navelor aliate cu provizii pentru Franța asediată.²² Ca rezultat, a fost trimis la Londra ca să ajute la înființarea unei Comisii Internaționale de Aprovizionare, care a organizat o flotă anglo-franceză pentru a aproviziona forțele aliate.

Varianta alternativă a acestor evenimente e mai dubioasă. Unul dintre principalii clienți antebeli ai lui Monnet fusese compania Hudson Bay din Canada, care a cumpărat de la el mari cantități de coniac, din care a vândut apoi mult pieilor-roșii – un comerț interzis prin lege.²³ Monnet a fost recunoscut pentru acest lucru, întrucât pe piața legală îi era greu să concureze cu firme mult mai cunoscute, ca Hennessy.

În 1914, când se contura perspectiva unui război european, Monnet discutasese cu Hudson Bay Company despre rolul vital și cu mare potențial lucrativ pe care-l putea juca un mare concern internațional de comerț. Conform acestei versiuni, Hudson Bay a fost firma care a aranjat, prin intermediul influentelor sale relații din Franța, ca tânărul să-l întâlnească pe primul ministru al Franței. Cu siguranță, când a fost trimis la Londra să-și organizeze flota de aprovizionare, Monnet a încheiat în numele Hudson Bay un contract fabulos, de o sută cincizeci de milioane de lire sterline, pentru transportul a treisprezece milioane de tone de bunuri din Canada în Franța, din care compania urma să rețină un comision de unu la sută. Monnet nu a primit nimic, dar astfel Hudson Bay Company i-a rămas îndatorată, într-un mod care ulterior avea să fie recompensat frumos.²⁴

În 1916, anul bătăliei de la Verdun, Monnet lucra la Paris ca șef de cabinet al ministrului francez al Economiei, Clementel. Mai târziu, și-a exprimat șocul de a constata cât de dezorganizat era sistemul francez de navlosire, cam în aceeași perioadă în care Loucheur descoperea un haos similar în producția de muniții. Guvernul francez nu reușise nici măcar să dobândească puterea de a rechiziționa nave pentru efortul de război, iar Monnet își amintește cum s-a hotărât să transforme organizarea transporturilor maritime în „centrul nervos” al organizării economice a Aliatilor.²⁵

În 1917, la Paris s-au organizat mai multe întâlniri pentru a discuta modalitățile de realizare a acestui proiect, iar aici Monnet s-a întâlnit din nou cu Arthur Salter. Prima lor întrevvedere avusese loc la Londra, în 1914, când Salter fusese însărcinat cu rechiziționarea navelor comerciale pentru Amiralitate. Ulterior, el avea să-și amintească rolul central pe care l-au jucat amândoi în găsirea unei soluții și felul cum a fost luată decizia cheie, „în timpul unei mici discuții la cină, în octombrie 1917”²⁶ Rezultatul a fost înființarea Consiliului Interaliat de Transporturi Maritime, însărcinat cu coordonarea navlosirilor aliate, bazându-se pe cooperarea guvernelor britanic, francez și american. Monnet dorește să meargă și mai departe. În loc să se bazeze pe cooperare, el insistase pentru crearea unui „consiliu internațional” cu autoritate deplină (*pleins pouvoirs*) de a dicta aranjamentele de transporturi navale ale Aliatilor. Deși n-a reușit, pentru prima oară în viața lui concepusese o organizație „supranațională”. Era o idee pe care a găsit-o deosebit de tentantă.²⁷

Unul dintre talentele lui Monnet, pe tot parcursul vieții lui, a fost acela de a-și face prieteni influenți. Era un mânuitor de culise înăscut, capabil să-i convingă pe alții să ajute la avansarea proiectelor pe care le avea la inimă. Salter era un asemenea prieten și, când războiul s-a terminat, iar oamenii de stat și funcționarii de rang înalt ai puterilor victorioase s-au adunat la Paris pentru conferința de pace, Monnet și-a făcut și mai mulți aliați care aveau să-i fie de mare folos, inclusiv un tânăr avocat american, John Foster Dulles. După un lobby neobosit, când s-a înființat noua Ligă a Națiunilor, tânărul francez a devenit secretarul general adjunct al acesteia, sub conducătorul britanic al secretariatului, Sir Eric Drummond.

Timp de trei ani, Monnet a lucrat în centrul noii organizații. Cu Secretariatul acesteia, Consiliul, Adunarea și noua Curte de Justiție Internațională, inițial el a fost foarte optimist că Liga își putea impune în lume voința binevoitoare, „prin forța sa morală, făcând apel la opinia publică și grație cutumelor care aveau să precumpănească în cele din urmă”.²⁸ Admira idealismul internaționalist al colegilor săi („Drummond hotărâse de la început ca Secretariatul Ligii (...) să nu conștie în dele-

gați naționali, ci în funcționari internaționali care să fie loiali în primul rând Ligii²⁹; iar unul dintre cei cu care conlucra strâns era vechiul lui prieten Salter, care administra acum reparațiile de război germane prin intermediul Ligii.

Dar Monnet devenea tot mai frustrat de o anumită trăsătură a Ligii: fiecare stat membru avea drept de veto, astfel încât deciziile nu se puteau lua decât unanim. După cum avea el să spună mai târziu, „veto-ul e cauza profundă și în același timp simbolul imposibilității de a învinge egoismul național”.³⁰ El și-a rezumat sentimentele astfel:

„(...) am fost impresionat de puterea unei națiuni care poate spune nu unui corp internațional ce nu are putere supranațională. Bunăvoința între oameni, între națiuni, nu este de ajuns. Trebuie să existe și *legi și instituții internaționale* [sublinierea noastră]. Cu excepția anumitor activități practice dar limitate la care am participat, Liga Națiunilor a fost o dezamăgire.”³¹

În 1923, Monnet a fost convins de sora lui să salveze firma familiei dintr-o criză financiară. A demisionat din Ligă și a făcut apel la favoarea pe care i-o datora Hudson Bay Company, cerând un împrumut. Compania i-a avansat două milioane de franci, spunându-i că-i putea considera un cadou (totuși, i-a returnat, șapte ani mai târziu, dar într-o monedă depreciată care valora mai puțin de patruzeci la sută din împrumutul inițial, plus dobânzile aferente). Restabilind afacerile familiei, Monnet a plecat în America, pentru a deveni partener al băncii comerciale Blair and Co. Acolo a făcut avere, dar a pierdut o mare parte din ea în crahul din Wall Street. Ca să rămână solvabil, a apelat iar la Hudson Bay Company. Sir Robert Kindersley, un fost guvernator al firmei Hudson Bay, i-a aranjat un împrumut mare, negarantat, de la Lazards Bank, pe care Monnet nu l-a putut achita pe deplin decât treizeci de ani mai târziu.

În 1932, ocupația de bancher l-a dus pentru un an în China, unde a aranjat finanțarea reconstruirii căilor ferate. În lumea coruptă și plină a mașinațiuni a orașului Shanghai din anii treizeci, Monnet a negociat împrumuturi substanțiale pentru susținători influenți ai guvernului Cian Kaișek, dintre care unii erau vizibil „dubioși”.³² Dar, privind cum Liga Națiunilor stătea neputincioasă în timp ce China aluneca spre haos – mai ales după invazia japoneză a Manciuriei, în 1931 – Monnet și-a reafirmat convingerea că, în ultimă instanță, pacea și securitatea internaționale nu puteau fi garantate decât de niște instituții supranaționale. Un vechi prieten cu aceeași mentalitate, care-l urmărea în China, era Arthur Salter. Acesta a consiliat guvernul chinez cu privire la reorganizarea sistemului feroviar.

Dacă de câțiva ani lui Monnet îi stătea mintea la alte probleme, Salter devenise tot mai preocupat de felul cum s-ar fi putut înființa niște „State Unite ale Europei”. În 1931 a publicat o serie de articole sub titlul „Statele Unite ale Europei”, în care aborda posibilitatea de a construi o Europă federală în contextul Ligii Națiunilor însăși. Întrucât Liga rămăsese în mare măsură o organizație regională, Salter și-a dat seama că putea fi adaptată spre a furniza un sistem de referință pentru o Europă unită politic. Într-un eseu intitulat „Ideea «Statelor Unite ale Europei»”, Salter s-a bazat pe modelul unificării politice a Germaniei din secolul al XIX-lea, prin stabilirea unui *Zollverein* – o „piață comună”. „Statele Unite” din viziunea lui aveau să funcționeze în același mod, obținându-și fondurile printr-un tarif comun aplicat tuturor bunurilor importate din afară. Astfel, la fel ca în Germania, era nevoie de „un instrument politic care să stabilească modalitatea de distribuire” a acestor fonduri. În continuare, Salter a spus că:

„politică tarifară și comercială a Statelor Europene este în așa măsură un element crucial al politicii lor generale, încasările de la vămi sunt componente atât de importante și substanțiale ale veniturilor lor, încât o autoritate politică comună, care să decidă pentru toată Europa ce tarife trebuie să fie impuse și cum să fie distribuite, ar fi pentru fiecare țară aproape la fel de importantă ca guvernul național, și efectiv l-ar reduce pe acesta din urmă la statutul de autoritate municipală”.³³

„Cu alte cuvinte,” a continuat el, „Statele Unite ale Europei trebuie să fie o realitate politică.” Organizarea lor se poate baza pe aceea a Ligii Națiunilor, cu un Secretariat, un Consiliu de Miniștri, o Adunare și o Curte – dar cu o prevedere esențială: sursa centrală a autorității în acest organism nou, insistă Salter, trebuia să-i fie rezervată „Secretariatului”, corpul permanent de funcționari internaționali, loiali noii organizații, nu țărilor membre. Problema prea marii puteri acordate unui

Consiliu era aceea că țările membre ar fi rămas întotdeauna motivate în primul rând de interesele lor naționale:

„În fața corpului permanent al miniștrilor, care se întâlnesc în comitete și «consilii fantomă» și se află în contact direct cu ministerul de Externe, Secretariatul își va pierde inevitabil prestigiul, influența și caracterul personalului, reducându-se la nivelul unor funcționari responsabili numai cu îndatoriri de rutină. Va înceta să mai fie un element important în formarea sau întreținerea tradițiilor Ligii.”³⁴

Secretariatul, insista Salter, avea să fie deasupra puterilor miniștrilor naționali, condus de oameni care nu mai datorau nici o loialitate națională. „Noul ofițer internațional necesar pentru sarcinile Ligii”, scria el, „este ceva nou în istoria lumii.”³⁵

Ceea ce descria Salter, desigur, era tocmai principiul „supranațional” care, după aproape trei decenii, urma să-i inspire lui Monnet înființarea Comunității Economice Europene, concepută deliberat ca un embrion al unor „State Unite ale Europei”. El a preconizat chiar și că un alt mod de a eroda naționalismul putea consta în fragmentarea statelor membre în regiuni. Singurul termen din planul lui Salter care avea nevoie de schimbare era „Secretariatul”; și, după cum s-a întâmplat, descriind reacțiile față de propunerea lui Briand din 1930 pentru o „Uniune Federală Europeană”, el a putut consemna că Liga Națiunilor înființase deja o „Comisie Europeană”.³⁶

De-acum însă, în timp ce Europa se cufunda în Marea Criză, aceste vise începeau să fie coto-pite de umbre: anul 1932 a cunoscut moartea lui Briand însuși, cel mai distins susținător pe care „Statele Unite ale Europei” îl câștigaseră vreodată pentru cauza lor. Anul următor a adus ascensiunea la putere a lui Adolf Hitler. Ideea sa despre unificarea Europei era foarte diferită.

Capitolul 2

FUNDĂTURA NAZISTĂ: 1933-1945

„Poate că Europa ne interesează mai mult decât e nevoie să intereseze alte țări.”

Adolf Hitler, discurs la Mitingul de la Nürnberg, 1937

În 13 decembrie 1941, când armatele lui Hitler ajunseseră la porțile Moscovei, revista *Picture Post*, aflată pe-atunci la apogeul gloriei sale de principal săptămânal britanic cu tiraj de masă, publica într-o poziție proeminentă un articol al patronului său, Edward Hulton, intitulat: „Cum promit Europei națiștii un nou paradis”.

În articolul său, Hulton descria o „mare adunare de puteri-marionetă” care fusese convocată recent la Berlin, pentru a afla că scopul naștilor, după război, era acela de a unifica Europa ca entitatea cea mai bogată economic din lume. „Până acum,” proclamase marele economist nazist Werner Daitz, „Europa nu a putut profita de minunatele ei posibilități naturale. Aceasta, fiindcă statele ei au refuzat să conlucreze.” Dar, sub „Noua Ordine” nazistă, o Europă unită avea să-și „folosească puterea economică drept pârgă politică” pentru a-și afirma în lume influența cuvenită. Spre a ilustra planul nazist pentru o „Europă nouă”, revista publica o hartă a sistemului feroviar transcontinental, citându-l pe Josef Goebbels: „o Europă fără frontiere își poate folosi adecvat comunicațiile”.

O jumătate de secol mai târziu, în anii nouăzeci, au apărut un număr de cărți ale euroscepticilor britanici, susținând că originile Uniunii Europene se găsesc în ideile avansate de naști în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.¹ Această convingere a apărut pentru că autorii lor observaseră o asemănare frapantă între unele dintre acele idei și trăsături ale „proiectului european”, așa cum evoluase de-a lungul deceniilor postbelice. Îi frapaseră îndeosebi referirile naștilor din timpul războiului la înființarea unei „comunități economice europene” și a unei monede europene unice.

Însuși faptul că un asemenea argument a putut fi înaintat era o mărturie a remarcabilei lipse de cunoștințe, atât printre eurosceptici cât și printre eurofili, cu privire la felul în care a apărut de fapt „proiectul european”. În special, se reflecta o neputință aproape universală de a înțelege cât de

direct a originat „proiectul” din niște idei cu mult anterioare ascensiunii nazismului, și care deja erau ferm stabilite în mințile unor oameni ca Salter și Monnet înainte de sfârșitul anilor douăzeci. Cu siguranță, reparația campaniei de construire a „Statelor Unite ale Europei” în anii de după al Doilea Război Mondial datora mult ideilor elaborate în perioada dominației lui Hitler. Dar acestea nu-și revendicau nimic de la naști. Fuseseră concepute de niște oameni care se împotriveau cu înverșunare nazismului și, nu pe ultimul loc, de unii dintre aceia a căror gândire pornise deja în această direcție de peste douăzeci de ani.

A existat doar un singur moment când a părut posibil ca Partidul Nazist să îmbrățișeze cauza unor „State Unite ale Europei”. Acesta a precedat cu mult sosirea naziștilor la putere în 1933, având loc în singura perioadă din istoria partidului când Hitler însuși s-a confruntat cu un rival serios la conducere. În 1924, el fusese închis în castelul Landsberg pentru participarea la puciul eșuat de la München din anul anterior, iar în lipsa lui, adjunctul său, Gregor Strasser, un organizator talentat, condusese partidul spre primul său succes electoral, câștigând treizeci și două de fotolii în Reichstag.

Strasser insista că naziștii trebuia să-și extindă baza din Bavaria și în alte zone ale Germaniei. În special, a câștigat sprijinul lui Josef Goebbels, pe-atunci tânăr și cu înclinații de stânga, pentru concepția lui că Partidul Național Socialist trebuia să devină atât mai național, cât și mai socialist în apelul lansat maselor. În 1925, când cei doi au redactat un program al partidului, acesta reflecta cauza promovată pe-atunci de Stresemann și Briand, cerând înființarea unor „State Unite ale Europei”, inclusiv propunerea unei monede europene unice.

În 1926 însă, Hitler și-a reafirmat autoritatea asupra partidului, în timpul unei conferințe ținute la Bamberg. Goebbels i-a redevenit loial; „Programul de Național-Socialism” al lui Strasser a fost respins. Hitler urma să-și elimine fostul rival în „Noaptea Cuțitelor Lungi” din 1934. El însuși nu a arătat niciodată cel mai mic interes față de ideea unei „Europe unite” altfel decât sub propria lui conducere, prin forța armelor. O dată ce a ajuns la putere, în 1933, singura valoare pe care a atașat-o conceptului de „Europa” a fost matricea culturii germane, ilustrată prin declarația sa din timpul Mitingului de la Nürnberg, în 1937:

„Țara noastră, poporul nostru, cultura noastră și economia noastră s-au dezvoltat din condițiile generale europene. Prin urmare, trebuie să fim dușmanii oricărei încercări de a introduce elemente de discordie și distrugere în această familie europeană a popoarelor.”²

Întruchipând această dorință de a reafirma identitatea națiunii, care era o reacție inevitabilă față de umilintele impuse Germaniei de Franța la Versailles, Hitler înlăturase deja una dintre acele umilinte, intrând cu trupele în Renania „demilitarizată”, în 1936. Tocmai se pregătea să introducă noi „elemente de discordie” în familia europeană prin expansiunea în celelalte moșteniri de la Versailles – Austria și Cehoslovacia, în 1938-1939. În luna septembrie a anului 1939 a avansat peste o altă frontieră stabilită la Versailles, în fostele teritorii germane cedate Poloniei în 1919. Până în primăvara și vara următoare, în timp ce armatele lui străbăteau Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburgul și Franța, a ajuns pe drumul spre a construi o „Europă unită” prin mijloace care i-ar fi făcut pe idealștii din anii douăzeci, Stresemann și Briand, să se cutremure de groază.

Anii de asfințit ai „europenismului”

În timp ce umbrele gemene ale nazismului și fascismului se alungeau peste Europa în anii imediat anteriori războiului, futilitatea Ligii Națiunilor era demascată tot mai crud, mai întâi prin eșecul ei de a împiedica Japonia să atace Manciuria și China, Italia să captureze Abisinia, apoi pe Hitler să intre în Renania, Austria și Cehoslovacia.

Totuși, Coudenhove și-a continuat campania pentru „State Unite ale Europei” până cu câteva luni după *Anschluss*-ul germano-austriac din 1938. Doi ani mai târziu, după ce conflagrația începuse, Coudenhove s-a refugiat la New York, unde avea să-și petreacă perioada războiului adunând prozeliti pentru o unitate europeană, într-un mod care urma să aibă o influență considerabilă asupra atitudinilor americane postbelice față de Europa.

În Marea Britanie, unii dintre membrii cercului interior al Ligii Națiunilor care susținuseră cu cel mai mare entuziasm „Statele Unite ale Europei” în anii douăzeci au menținut un contact strâns.

Salter care a continuat să lucreze pentru Ligă până în 1930, a devenit în 1934 Profesor Gladstone de Politică la Oxford și membru al colegiului All Souls. În 1937, a fost ales parlamentar independent pentru Universitatea Oxford. Un prieten apropiat de la conferința de pace de la Paris din 1919, unde se cunoscuseră, era economistul John Maynard Keynes; acesta avea să-și amintească mai târziu cum, în anii treizeci, amândoi fuseseră membri ai unui „mic comitet secret” de economiști de frunte care au continuat să-i consilieze succesiv pe primii miniștri până la declanșarea războiului.³

Când a început războiul, își amintește Salter, Keynes a organizat întâlniri săptămânale la el acasă, unde participau și William Beveridge, funcționarul public care urma să contureze expansiunea postbelică a statului asistențial, și Walter Layton. Acesta era un economist care la începutul anilor douăzeci fusese directorul Secției Economice și Financiare a Ligii Națiunilor.⁴ Din 1923 până în 1939, Layton a fost un redactor influent al periodicului *The Economist* și un entuziast fervent al unei Europe federale, cruciadă pe care avea s-o continue și în epoca postbelică.

Un prieten cu vederi asemănătoare al acestui cerc era Lionel Curtis, care fusese un membru marcant al delegației britanice preocupate de înființarea Ligii Națiunilor la conferința de la Paris. În acea perioadă, el invitase un număr de delegați britanici și americani, în special din echipa lui Woodrow Wilson pentru Liga Națiunilor, să formeze o societate anglo-americană, din care rezulțaseră două „grupuri de reflecție”, fiecare destinat să joace un rol de culise important în lobbyul pentru integrarea europeană în deceniile următoare. În 1920, Curtis a înființat la Londra Institutul Regal pentru Afacerile Internaționale, cunoscut sub denumirea de Chatham House. Omologul său de la Washington era Consiliul pentru Relațiile Externe (*Council on Foreign Relations*) (C.F.R.).

În 1940, când Coudenhove a ajuns în S.U.A. ca refugiat, C.F.R.-ul a fost cel care i-a găsit un post la Universitatea din New York, unde a ținut seminarii pentru absolvenți despre problemele federației europene. Prin intermediul relațiilor din C.F.R., a apărut cu regularitate în *The New York Times* și *New York Herald Tribune*, astfel încât ideea unor „State Unite ale Europei” avea să devină, în anii războiului, tot mai familiară pentru influenta opinie publică americană.⁵

Un alt prieten vechi cu care Salter s-a revăzut pentru scurt timp după izbucnirea războiului a fost Monnet. În urma perioadei sale lucrative din China, cariera lui Monnet ca bancher comercial continuase să fie destul de obscură. La întoarcerea în America, fusese anchetat pentru evaziune fiscală. În 1938, compania lui a fost chiar suspectată de F.B.I. că participase la spălarea de bani naziști, deși ancheta a fost contramandată fără să se emită nici un act de acuzare.⁶

În 1939 însă, la declanșarea războiului, Monnet se afla din nou în Europa, unde a fost numit președinte al Comitetului Franco-Britanic de Coordonare Economică, cu sarcina de a aranja contacte pentru aprovizionarea de război din America și transportul materialelor peste Atlantic. Vicepreședintele lui, ca secretar parlamentar al noului Ministru al Transporturilor Navale, era Arthur Salter. La fel ca în 1914, izbucnirea războiului îi reunise pe cei doi la Londra – și tot într-un scop foarte asemănător.

În primăvara anului 1940, sarcina lor a devenit dintr-o dată mult mai urgentă, din cauza *blitzkrieg*-ului lansat de Hitler, mai întâi asupra Danemarcei și Norvegiei, apoi, la 10 mai, contra Olandei, Belgiei și Franței. În dimineața aceleiași zile, Winston Churchill a devenit primul ministru al Marii Britanii. Trei săptămâni mai târziu a avut loc evacuarea de la Dunkerque și, pe la jumătatea lunii iunie, a fost clar că Franța avea să cadă. În acest moment critic, Monnet a ajuns să joace un rol central într-unul dintre cele mai curioase episoade ale războiului.⁷

Pe 14 iunie, Generalul Charles de Gaulle, subsecretarul de stat pentru război al Franței, sosise la Londra pentru a aranja navlosirile necesare transportării guvernului francez și cât mai multor trupe franceze în Africa de Nord, de unde să poată continua războiul. Acolo l-a întâlnit pe Monnet, care a venit cu propunerea și mai îndrăzneată ca Franța și Marea Britanie, pentru a-și simboliza hotărârea de a lupta mai departe, să declare o „Uniune Franco-Britanică”. Cele două națiuni s-ar fi unit indisolubil într-una singură, având un singur guvern, forțe armate reunite, cetățenie comună și chiar și aceeași monedă.

Cei doi, împreună cu René Pleven, un coleg al lui Monnet, discutaseră această propunere cu Sir Robert Vansittart, șeful permanent al ministerului de Externe. A doua zi, Vansittart, ministrul de

Externe Lord Halifax și alții i-au prezentat planul lui Churchill, în timpul unui prânz la Carlton Club. Churchill a fost departe de a se lăsa convins, dar când a înaintat planul în fața Cabinetului, în aceeași după-amiază, a fost surprins să vadă „politicienii chibzuți, solizi, cu experiență, din toate partidele, angajându-se cu atâta pasiune într-un proiect imens ale cărui implicații și consecințe nu erau în nici un caz gândite până la capăt”.

În dimineața următoare, 16 iunie, Cabinetul s-a întrunit din nou pentru a discuta despre prăbușirea Franței, care devenea tot mai alarmantă de la o oră la alta. În orice moment, se părea, guvernul francez putea să capituleze, și nu ultima dintre grijile Cabinetului era aceea că astfel Hitler ar fi dobândit controlul asupra flotei navale a Franței, a patra ca mărime din lume. În aceeași după-amiază, când Cabinetul s-a reunit, Churchill se întâlnise cu de Gaulle, care acum susținea integral propunerea lui Monnet, considerând un asemenea gest dramatic ca singura speranță de a-l ajuta pe primul ministru al Franței, Paul Reynaud, să întărească fermitatea guvernului. Halifax a raportat că Vansittart se consultase din nou cu de Gaulle, Monnet și Plevin, întocmind o ciornă de declarație pe care de Gaulle era gata s-o ia cu el în aceeași seară pentru a o prezenta guvernului francez.

Cabinetul de Război al lui Churchill a discutat ciorna de „proclamare a unei Uniuni Anglo-Franceze”. S-a operat doar o singură schimbare de substanță într-un text care provenea în mare măsură de la Monnet, cu asistența lui Salter. Churchill a eliminat referirea la o „monedă comună” adoptată de Marea Britanie și Franța. În rest însă, declarația a rămas aproape așa cum o concepușe inițial Monnet, inclusiv prevederea unor organisme reunite care să traseze politicile în domeniile a apărării, extern, financiar și economic. Cele două țări urmau să aibă „un singur Cabinet de Război, și toate forțele Marii Britanii și Franței, terestre, maritime și aeriene, aveau să fie puse sub comanda acestuia”.⁸

După ce Cabinetul de Război a aprobat ciorna, Churchill povestește cum a luat-o cu el în camera alăturată, unde așteptau de Gaulle și Vansittart. „Generalul a citit-o cu un aer de entuziasm neînfrănat” și i-a comunicat-o prin telefon lui Reynaud, la Bordeaux. Dacă guvernul francez o aproba, Churchill era gata să zboare a doua zi acolo cu colegii lui pentru a discuta detaliile. Dar colegii lui Reynaud, în frunte cu Mareșalul Pétain, au reacționat cu ostilitate violentă față de ceea ce ei considerau a fi un truc pentru a reduce Franța la statutul de „dominion britanic”. Un val de sentimente anti-britanice străbătuse cercurile oficiale și opinia publică, după evacuarea de la Dunkerque. „Mai bine să vină Hitler, decât să fim sclavii Angliei”, au strigat unii în sălile prefecturii din Bordeaux, care redevenise sediul temporar al guvernului francez.⁹

Pétain însuși a descris-o ca pe o „fuziune cu un cadavru” – după părerea lui, cadavru fiind o Anglie sortită pieirii. Recunoscându-și înfrângerea, Reynaud a demisionat. I-a succedat Pétain, care a încheiat prompt un acord umilitor de pace cu Germania. Astfel, propunerea lui Monnet a devenit catalizatorul final pentru capitularea Franței.¹⁰

În urma căderii Franței, Monnet s-a lansat în transferarea contractelor franceze cu America spre efortul de război britanic. Deși acum era, în sens tehnic, un „străin inamic”, Churchill l-a numit membru al Consiliului Britanic de Aprovizionare de la Washington, semnându-i personal pașaportul pentru intrarea în Statele Unite. Acolo, Monnet a putut să-și continue legătura cu Salter spre a aranja contracte pentru materialele de război trimise din America guvernului britanic.

În 1941, Churchill l-a numit pe Salter în fruntea unei misiuni britanice la Washington, pentru a-i convinge pe americani de necesitatea unui program de noi construcții navale (care avea să ducă în cele din urmă la „navele Libertății” ce urmau să asigure colacul de salvare pentru Marea Britanie).¹¹ Între anii 1940 și 1943 (și, din nou, între 1944 și 1945), Monnet a avut cartierul general la Washington, unde talentul lui de „rețelizare” i-a atras curând prieteni influenți din establishment-ul american, de la judecătorul Felix Frankfurter de la Curtea Supremă până la Dean Acheson, care urma să devină mai târziu Secretar de Stat al S.U.A. Amândoi aveau să-i sprijine activ campania integraționistă europeană în perioada postbelică. În 1941 l-a întâlnit la Washington pe Paul-Henri Spaak, cărui i-a expus filosofia lui de bază pentru o Europă unită și i-a explicat pe larg planurile unei uniuni europene a cărbunului și oțelului.¹²

În timp ce balanța războiului înclina în favoarea Aliaților, atenția lui Monnet s-a îndreptat tot mai mult spre forma Europei pe care dorea s-o vadă apărând în perioada postbelică. La sfârșitul lunii

februarie 1943, după ce Aliții recuceriseră teritoriile franceze din Africa de Nord, Monnet a fost trimis de Președintele Roosevelt la Alger ca să aranjeze transporturile de arme pentru forțele franceze libere. Acolo, a găsit o rivalitate înverșunată între cei doi generali francezi care-și puteau revendica rolul de lider al Francezilor Liberi: de Gaulle și Giraud. În eforturile lui de a rezolva această dispută, Monnet a format o alianță strânsă cu politicianul trimis de Churchill pentru a acționa ca Reprezentant Politic al Cabinetului Britanic în Mediterana, Harold Macmillan.

Macmillan își amintește conversațiile prelungite pe care le-a avut cu Monnet în legătură cu viitorul Franței și al Europei postbelice; în pofida rezervelor lor cu privire la autoritarismul lui de Gaulle, cei doi au convenit că era singurul om cu un prestigiu suficient pentru a conduce un guvern în exil. Împreună, au pus bazele viitorului guvern provizoriu francez, *Comité Français de Libération Nationale* (C.F.L.N.), care urma să fie condus de de Gaulle. Monnet a fost cooptat ca membru și, cu ocazia uneia dintre primele ședințe, în 5 august 1943, a prezentat un memorandum care declara:

„Nu va fi pace în Europa, dacă statele se reconstituie pe baza suveranității naționale cu tot ceea ce implică aceasta în termenii politicii de prestigiu și ai protecționismului economic. Dacă națiunile Europei adoptă iar poziții defensive, vor fi necesare din nou armate uriașe. Conform viitorului tratat de pace, unelor națiuni li se va permite să se reînarmeze; altora, nu. Același lucru s-a încercat în 1919; cunoaștem cu toții rezultatul (...).

Națiunile Europei sunt prea circumscrise pentru a le oferi popoarelor lor prosperitatea pe care au făcut-o posibilă și, prin urmare, necesară, condițiile moderne. Vor avea nevoie de piețe mai mari. Și va trebui să se abțină de a folosi o porțiune majoră din resursele lor pentru a menține industriile „cheie” necesare apărării naționale. (...)

Prosperitatea și progresul social vital vor rămâne de neatinss până când națiunile Europei nu vor forma o federație a unei „entități europene” care să le sudeze într-o singură unitate economică (...). Preocuparea noastră este găsirea unei soluții pentru problema europeană. Britanicii, americanii, rușii, au lumile lor proprii în care se pot retrage temporar, Franța nu poate opta pentru retragere, căci însăși existența ei depinde de o rezolvare a problemei europene (...).¹³

Din nou, Monnet expunea viziunea unei Europe care putea atinge pacea de durată numai dacă se organiza sub o autoritate supranațională suficientă pentru a zădărnici impulsurile fracționiste ale suveranității naționale. Aceasta avea să unească statele membre într-o „singură unitate economică”, bazată pe integrarea acelor „industrii-cheie necesare pentru apărarea națională”, ca siderurgia și extracția cărbunelui. De asemenea, avea să fie o Europă în care nu-și imagina o implicare directă a Marii Britanii mai intensă decât aceea a Americii sau a Rusiei.¹⁴

Festung Europa

La sfârșitul verii anului 1942, Europa era mai unită politiceste decât oricând. De la Capul Nord până la Mani, în sudul Greciei, de la porturile de pescari din Bretania până pe culmile înzăpezite ale Caucazului, la două mii de mile distanță spre est, o întindere fără precedent se afla sub influența unui singur sistem politic. Dar, în interiorul „Fortăreței Europa” a lui Hitler, trei grupuri diferite de oameni discutau valorile unei „Europe unite” care putea să apară după război, fiecare din propriile sale motive.

Hitler însuși considera discuțiile despre o unitate europeană postbelică de o „irelevantă prezumțioasă”. Detestase mișcarea timpurie pentru unitatea europeană, disprețuise politica Briand-Stresemann de *rapprochement*, iar pe Coudenhove îl expediase ca pe un „bastard al oricui”.¹⁵ Interzisese asociațiile pentru „unitatea europeană” imediat ce avusese ocazia, împreună cu limba esperanto.

Într-o poziție inferioară a ierarhiei naziste, existau unii care-și petreceau perioada războiului concepând planuri pentru genul de unitate la care ar fi putut să aspire Europa după ce se termina conflagrația. Unul dintre aceștia era Werner Daitz, un economist nazist de frunte. El a lansat o Societate pentru Planificarea Economică și Macroeconomia Europeană (*Grossraumwirtschaft*), și a scris cartea „Ce aduce popoarelor europene noua ordine din Europa”. De asemenea, a fost unul dintre numeroșii ideologi ai epocii care au atacat ideile „demodate” ale suveranității naționale și

statului-națiune. În 1938, Daitz declarase că ideea de stat deriva din teoria politică britanică și de la Revoluția Franceză. El considera națiunea mică și egoistă în comparație cu „marea întreprindere comună” care era Europa. „Interesele comune ale Europei au întâietate față de interesele egoiste ale națiunilor”, a declarat el.¹⁶

Un alt entuziast al unității europene era ministrul de Externe al lui Hitler, Joachim von Ribbentrop. La sfârșitul anului 1942, Ribbentrop a condus un Comitet pentru Restructurarea Europei, dându-le frâu liber mai multor universitari și politicieni să creeze diferite scenarii pentru dezvoltarea viitoare a continentului. În luna martie a anului 1943, a propus să fie invitați toți șefii de stat ai țărilor ocupate, împreună cu Spania lui Franco, să semneze un instrument de înființare a unei „confederații europene”.¹⁷ Dar Ribbentrop nu reprezenta gândirea nazistă oficială. Reacția plină de dispreț a lui Hitler a constat în a emite un decret care impunea ca „planificarea, pregătirea și efectuarea demonstrațiilor de gen european sau internațional (...) trebuie să înceteze.”¹⁸

Un al treilea funcționar nazist care favoriza unitatea europeană era ministrul de Finanțe al lui Hitler, Walther Funk. Asemenea lui Daitz, Funk susținea că „interesele comune” trebuie să aibă întâietate față de cele particulare. „Trebuie să existe o disponibilitate, în anumite cazuri, de a ne subordona propriile interese acelorale ale comunității europene”, a declarat el. A fost însărcinat cu planificarea reconstruirii economiei postbelice în cadrul unei „Noi Ordini Europene” și al unei noi economii mondiale. În acest sens, el a condus un comitet cu sarcina de a redacta o serie de eseuri, care încă mai apăreau chiar și în luna ianuarie a anului 1945. Acestea conturau idei pentru o *Europäische Wirtschaftsgemeinschaft* (Comunitate Economică Europeană), strict sub conducere germană și incluzând propunerea unei monede unice.¹⁹

Propunerile lui Funk au beneficiat de o amplă publicitate în țările ocupate, pentru a le convinge popoarele că o cooperare cu Germania ar fi adus beneficii economice în viitor. Totuși, nu s-au întreprins încercări sistematice de a le transpune în practică. Mai mult, orice tentativă de a impune Europei o monedă comună i-ar fi cauzat Germaniei probleme serioase. Țările ocupate erau taxate cu costurile ocupației – în cazul Franței, douăzeci de milioane de Reich-mărci pe zi. Plățile erau calculate la o rată de schimb valutar foarte devalorizată, amplificând datoria într-o asemenea măsură încât patruzeci și două de procente din totalul contribuției străine pentru Germania din timpul războiului au ajuns să provină din Franța.²⁰ O monedă unică ar fi subminat drastic acest aranjament avantajos.

Indiferent de retorica unora dintre partizanii lui, Hitler nu avea nici cea mai mică intenție să cedeze controlul. După cum spunea Goebbels: „E doar just și drept să luăm definitiv conducerea Europei în mâinile noastre (...). Poporul german (...) a câștigat efectiv hegemonia Europei și are dreptul moral la ea.”²¹ Cu toate acestea, pe măsură ce germanii se împăcau cu necesitatea de a purta un război prelungit, Goebbels a recunoscut că retorica „europenismului” putea servi unui scop de propagandă util. În ziua de 12 aprilie 1943, el a scris în jurnal:

„Este un fapt curios că fugim de expresia «cooperare europeană», la fel cum fuge diavolul de apa sfântă. Nu pot înțelege de ce se întâmplă acest lucru. Un slogan politic și propagandistic atât de evident ar trebui să devină neapărat o temă generală pentru discuțiile publice din Europa. Și când colo, noi îl evităm ori de câte ori e posibil.”²²

Scopul, așa cum îl concepea el, era acela de a crea un sentiment de „identitate europeană”, de a-i face pe „europeni” conștienți de diferența colectivă dintre ei și culturile străine cu care erau în război, acelea ale Marii Britanii, Statelor Unite și, în primul rând, Uniunii Sovietice a lui Stalin. Cu cât se întorcea mai mult balanța războiului, cu atât devenea mai proeminentă această temă, proiectând Germania ca pe o ocrotitoare a culturii „europene” împotriva barbarilor din răsărit. Dar acest entuziasm profesat pentru „idealul european” nu era decât un instrument de încurajare a țărilor ocupate să-și ofere „voluntar” tinerii pentru a se înrola în *Waffen-SS* și să-și mobilizeze economiile împotriva hoardelor bolșevice, într-un conflict prezentat tot mai mult ca un „război european de eliberare”.²³

Propaganda și-a făcut efectul. În luna iunie a anului 1944, Fernand de Brinon, Secretarul de Stat al guvernului de la Vichy, a afirmat: „Vom ajuta Germania pe toate fronturile și în toate felurile să

conserve Vestul, iluminarea lui, cultura lui, tradițiile lui.²⁴ Desigur, aceste cuvinte proveneau de la un om cunoscut înainte de război ca un „escroc îndrăgostit irezistibil de bani” care, când Aliații au invadat Franța, în 1944, a fugit în Germania cu patru milioane de franci în bancnote și o cantitate apreciabilă de bijuterii.²⁵ A fost executat de francezi la începutul anului 1947.²⁶ Cu toate acestea, în cele din urmă, cincizeci de mii de non-germani din toate părțile Europei ocupate au luptat pe Frontul de Răsărit, sub drapelul *Waffen-SS*-ului. Mulți credeau că „apărau Europa”, nu că serveau interesele Germaniei.²⁷

Fasciști și colaboraționiști

În pofida tendinței unor scriitori postbelici de a-i considera pe naziști și pe diverșii lor aliați din întreaga Europă dominată de Axă ca formând o entitate omogenă, multe grupuri disparate aveau propriile lor ideologii și ambiții distincte. Cu toate acestea, retorica lor pe tema unității europene era parcursă de două teme persistente. Prima era o dorință de a proclama sfârșitul statului-națiune și absorbirea acestuia într-o identitate europeană mai cuprinzătoare; cealaltă era senzația că „Noua Europă” în curs de apariție putea acum să-și regăsească vechea încredere în sine, concurând cu oricare altă putere a lumii.

De exemplu, în 1943, Giuseppe Bottai, ministrul Învățământului din guvernul lui Mussolini, scria că naționalismul este „osificarea unui principiu politic care și-a încheiat misiunea (...) acționează ca o piedică pentru progresul general al civilizației”.²⁸ Iar ministrul de Finanțe al Italiei, Alberto de Stefani, a scris:

„Naționalitățile nu formează o bază solidă pentru noua ordine planificată (...) nu avem speranță de pace decât printr-un proces care, pe de o parte, respectă patrimoniul fundamental și inalienabil al tuturor națiunilor, dar pe de altă parte le moderează și le subordonează unei politici continentale (...). O Uniune Europeană n-ar putea fi supusă variațiunilor de politică internă care sunt caracteristice regimurilor liberale.”²⁹

Referirea făcută aici de Stefani la „regimurile liberale” era în esență o aluzie codificată la Marea Britanie și Statele Unite. Astfel, el nu făcea decât să reitereze linia generală a propagandei fasciste, îmbrăcată în haine „europene”. Acest lucru este mai evident în vederile unui alt adversar fascist al statului-națiune, Camillo Pellizzi, redactorul revistei „*Civiltà Fascista*”. El considera că principiul fascist avea să învingă „particularismul” statelor-națiune europene, scriind:

„Axa este, sau poate fi, primul pas categoric spre a surmonta (...) acel fenomen tipic european pe care-l numim națiune, cu corolarul său inevitabil, fiziologic am putea spune, al naționalismului (...). Nu putem «crea Europa» fără națiuni sau împotriva lor: trebuie s-o creăm din națiuni diferite, subjugând particularismul național în măsura în care poate fi necesar.”³⁰

În țările ocupate, mulți oameni politici și intelectuali care susținuseră cauza unității europene încă din anii douăzeci se convingeau acum că singura cale de a o realiza era colaborarea cu naziștii. Astfel, unul dintre principalii colaboraționiști din ai guvernului de la Vichy, Jacques Benoist-Mechin, secretar de stat pentru relațiile franco-germane din iunie 1941 până în septembrie 1942, a declarat că politica franceză de colaborare necesita „abandonarea vechilor iluzii”. Ea putea intra în noua Europă, afirma el, „numai când își va abandona toate formele descompuse de naționalism – care în sine este, în realitate, doar un particularism anacronic – și când își va ocupa cu cinste locul în comunitate europeană”.

În mod similar, un alt adept înfocat al regimului de la Vichy, scriitorul și filosoful Pierre Drieu de la Rochelle, care fusese un susținător vehement al unității europene încă de la începutul anilor douăzeci, a îmbrățișat cauza fascistă. El susținea că „este singura cale de a apăra Europa față de ea însăși și de alte grupuri umane”. Totuși, înainte de a se sinucide, în perioada eliberării Franței, Drieu de la Rochelle a scris: „Poate că toate acestea nu sunt decât multă apă de ploaie: poate că, în realitate, mă tem să nu mă ia poliția în șuturi.”³¹

În Belgia, colaboraționistul valon Léon Degrelle, lider al mișcării fasciste rexiste, își vedea țara devenind parte dintr-o Burgundie reconstituită („regatul de mijloc” dintre Franța și Germania) și

parteneră cu drepturi depline a celui de-al Treilea Reich. Totuși, crezul său antebelic fusese ultra-naționalist și, în 1939, devenise de-a dreptul fascist. Sub ocupația nazistă, marca lui de fascism s-a transformat în colaboraționism nerușinat, proclamând o viziune pan-europeană a Noii Ordini.³² Un alt lider rexist, Pierre Daye, a scris în 1942 un articol, „Europa pentru europeni”, în care vedea Europa nazistă nu ca pe o entitate politică cu drepturi depline, ci mai degrabă ca pe un bastion împotriva comunismului și politicii de dezbinare practicate de Marea Britanie.

Vidkun Quisling, liderul colaboraționist norvegian, a susținut că Europa avea să fie puternică și pașnică numai dacă era unită: „Trebuie să creăm o Europă care nu-și irosește sângele și puterile în conflicte intestinale, ci formează o unitate compactă. În acest mod, ea va deveni mai bogată, mai puternică și mai civilizată, și-și va regăsi vechiul loc în lume.” Quisling voia să vadă o Federație Pan-Germanică, având un drapel federal și pe Führer ca președinte.³³

Nimic din tot acest torent retoric nu oferea însă vreun model practic pentru tipul de integrare politică ce urma să apară după război. După cum spunea un istoric:

„Asemenea iluzii pan-europene au fost cultivate activ de naziști înșiși. E clar că grosul declarațiilor celui de-al Treilea Reich cu privire la pan-europenism diseminate de naziști în teritoriile ocupate pot fi eliminate ca propagandă cinică destinată să încurajeze, dacă nu cooperarea activă, atunci măcar supunerea pasivă a noilor vasali. Nici Hitler și nici mulți dintre ierarhii lui de frunte, ca Goebbels, nu aveau vreo intenție, cât de vagă, de a compromite hegemonia absolută a Germaniei prin crearea unei confederații europene, «subsidiară» sau altfel.”³⁴

Astfel, adevăratul scop al colaboraționiștilor era acela de a se urca în sania puterii cârmuitoare a Europei, cu speranța că vor primi o parte din pradă. În retorica lor nu exista nimic care să se reverse în mișcarea pentru integrarea europeană așa cum avea ea să evolueze în anii postbelici. Gândirea nazistă era un *cul-de-sac* ideologic. Măsurile practice pentru a realiza visul unor „State Unite ale Europei” aveau să fie inspirate de cei care, în timpul războiului, se consideraseră dușmani juruiți ai nazismului. Unele dintre aceste idei urmau să apară din interiorul Europei ocupate însăși, de la aceia care-și petrecuseră anii războiului, în modul cel mai evident, opunându-se nazismului și fascismului și tuturor valorilor reprezentate de acestea.

Rezistența

În afara sferei de dominație a naziștilor și aliaților lor, visurile interbelice ale unității europene nu muriseră. Intraseră doar în clandestinitate. În fiecare țară ocupată au apărut mișcări de rezistență. Dacă această mișcare, ca întreg, avea vreo filosofie unificatoare, ea consta în hotărârea de a căuta un nou început în reconstrucția postbelică a Europei. Conceptul central era acela al unei Europe unite. În comun cu „pan-europeniștii” interbelici (și cu naziștii, când le convenea), învinuiau naționalismul și mândria națională pentru de războaiele europene din trecut. Ethosul predominant susținea crearea unor noi structuri care să tranșească hotarele istorice.

Atâta lucru era declarat pe față, cu mult înainte de sfârșitul războiului, de grupările de rezistență din Cehoslovacia, Franța, Italia, Țările de Jos, Polonia și Iugoslavia, și chiar și din Germania. Dar cei mai stridenți susținători ai unității europene erau comuniștii italieni, care se aflau în centrul mișcării antifasciste.

În acest sens, personajul principal care urma să se impună în timpul războiului și, în cele din urmă, să-și aducă o contribuție foarte semnificativă la dezvoltarea Uniunii Europene a fost italianul Altiero Spinelli. Născut în 1907, Spinelli a devenit comunist la vârsta de șaptesprezece ani și a luptat activ împotriva fascismului mussolinian. În 1928 a fost arestat și închis, petrecând doisprezece ani în pușcărie înainte de a fi trimis în cele din urmă într-o închisoare de pe insula mediteraneană Ventotene, la treizeci de mile vest de Neapole. În închisoare, s-a despărțit de comunism și a îmbrățișat cauza unității europene, compunând în 1941 documentul care avea să devină cunoscut ca „Manifestul de la Ventotene”, sub titlul „Spre o Europă liberă și unită”.³⁵ Acesta avea să devină unul dintre textele fundamentale ale mișcării federaliste europene.

Textul lui Spinelli aborda tema familiară a creării unei Europe „federale”, acum însă în termenii exploatării haosului răspândit pe tot continentul, despre care el prezicea că avea să apară în mod

inevitabil când se termina războiul. Asemenea multor altora, Spinelli voia să vadă „abolirea definitivă a divizării Europei în state naționale, suverane”. Pentru a realiza acest lucru, el își îndemna discipolii să pregătească revoluția. Fidel ideologiei sale politice, a proclamat: „revoluția europeană trebuie să fie socialistă – adică, să aibă ca scop emanciparea claselor muncitoare și crearea unor condiții mai umane pentru ele.”

Spinelli ezita în legătură cu structurile „fedeției europene” imaginate de el, dar e clar că se gândea la o autoritate atotputernică, supranațională. Pe aceasta o vedea evoluând spre „Statele Unite ale Europei”, cu propria lor constituție și armată. Ar fi avut puterea de a garanta că „deliberările pentru menținerea ordinii comune sunt efectuate de statele federale individuale”. Într-o proză pitorească, argumenta că acest stat n-avea să-și rețină decât autonomia necesară „pentru o dezvoltare și articulare plastică a vieții politice în conformitate cu caracteristicile particulare ale diverselor popoare.” Concepțiile lui asupra rolului jucat de democrație, însă, erau foarte clare: „În perioadele revoluționare, când instituțiile nu sunt doar administrate, ci și create”, insistă el, „procedurile democratice eșuează lamentabil.”

Pentru a înțelege cum imagina Spinelli „Federația Europeană”, este de ajuns să examinăm următorul pasaj din „Manifestul de la Ventotene”:

„În timpul crizei revoluționare, această mișcare va avea sarcina de a organiza și dirija forțele progresiste, folosind toate corpurile populare care se formează spontan, forje incandescente în care fuzionează masele revoluționare, nu pentru crearea plebisciturilor, ci mai degrabă așteptând să fie îndrumate. Ea își derivează viziunea și certitudinea a ceea ce trebuie să facă din conștiința faptului că reprezintă cele mai profunde nevoi ale societății moderne și nu din vreo recunoaștere anterioară de către voința populară, încă inexistentă. În acest mod, își emite directivele fundamentale ale noii ordini, prima disciplină socială îndreptată spre masele neformate. Prin această dictatură a partidului revoluționar, se va forma un nou stat, iar în jurul acestui stat de va dezvolta o democrație nouă, autentică.”³⁶

Cu alte cuvinte, „poporul” nu avea să fie implicat în construirea noului stat. Consimțământul popular urma să fie cerut numai când proiectul era aproape încheiat. În acel moment, „încununarea visului” avea să constea în convocarea unei „adunări constituante”, pentru „a decide asupra constituției dorite”. Redactarea unei constituții avea să fie actul final în apariția „Statelor Unite ale Europei”. Numai atunci, în contextul statului nou înființat, avea să se permită reluarea „democrației”.

În luna iulie a anului 1941, manifestul lui Spinelli a ajuns clandestin pe continent. Ideile lui au fost adoptate de rezistența italiană dominată de comuniști, ducând la formarea Mișcării Federaliste Europene, în 1943. Aceasta a răspândit mesajul către grupările din alte țări, dând naștere unei serii de întâlniri în Elveția neutră, care au culminat cu o mare conferință la Geneva, în iulie 1944, unde au participat activiști din Danemarca, Franța, Italia, Norvegia, Țările de Jos, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia. A venit chiar și reprezentantul unui grup antinazist secret din Germania.

La conferința de la Geneva, mișcările colective de rezistență au produs o declarație care susținea că lupta lor din timpul războiului avea să confere țărilor din care făceau parte „dreptul de a participa la reconstruirea Europei pe picior de egalitate cu celelalte puteri victorioase”. În acele țări, declarau ei, „viața popoarelor pe care le reprezintă trebuie să se bazeze pe respectul individului, pe securitate, pe dreptatea socială, pe utilizarea completă a resurselor economice în folosul tuturor și pe dezvoltarea autonomă a vieții naționale.”³⁷

Aceste obiective, considera conferința, „nu se pot îndeplini decât dacă diferitele țări ale lumii acceptă să treacă dincolo de dogma suveranității absolute a statului și să se unească într-o singură organizație federală”. Totuși, injectând o notă slabă de realism, declarația continua: „Lipsa de unitate și coeziune care încă mai există între diverse părți ale lumii nu ne va permite să realizăm imediat o organizație care să unească toate civilizațiile sub un singur guvern federal.” Aceasta însemna că, în perioada imediat postbelică, „problemei europene trebuie să i se găsească o soluție mai directă și mai radicală.”³⁸

„Soluția directă” ar fi constat într-o „Uniune Federală” Europeană. Numai astfel i s-ar fi putut permite poporului german să participe la viața noii Europe fără să le periclitaze pe celelalte. La fel

ca înainte, „Uniunea” urma să aibă constituția ei scrisă și un guvern supranațional responsabil în mod direct față de popoarele Europei. Avea să-și controleze propria armată, fără a permite existența armatelor naționale. De asemenea, urma să aibă propria curte de justiție, cu jurisdicție exclusivă asupra chestiunilor constituționale și drepturi exclusive de a arbitra conflictele dintre autoritatea centrală și statele membre.

Aveau să mai treacă încă patruzeci de ani până ca Spinelli să-și aducă contribuția centrală la forma Uniunii Europene așa cum s-a conturat în cele din urmă. Dar ideile pe care se bazează această figurăază toate în declarația din 1944, provenind din cele câteva pagini scrise de el în închisoarea de pe insulă, într-o perioadă când „Reichul de o mie de ani” al lui Hitler părea stăpânul nedisputat al Europei.

Capitolul 3

DOUĂ ÎNCERCĂRI CARE AU EȘUAT: 1945-1949

„Mai mult decât oricând, suntem convinși că avem dreptate să proclamăm necesitatea unei Uniuni Europene complete. Dar (...) e o rușine că Europa a trebuit să aștepte un cuvânt de ordine venit de pe celălalt mal al Atlanticului, înainte de a-și da seama care sunt propriile ei îndatoriri și interese.”

Dr. Henri Brugmans, Președintele Uniunii Europene a Federaliștilor, august 1947

Istoria oficială a Uniunii Europene, așa cum se poate vedea pe website-ul *Europa* al Comisiei Europene și în multe alte publicații, începe invariabil cu perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial. Versiunea Comisiei are ca punct de plecare discursul istoric ținut de Winston Churchill în aula a Universității din Zürich, la data de 19 septembrie 1946. După ce a zugrăvit, într-o imagine de o robustețe tipică, soarta tragică pe care i-au adus-o Europei „înflorătoarele gâlcevi naționaliste provocate de națiunile teutonice”, veneratul lider al Marii Britanii din timpul războiului și-a prezentat propria concepție despre modul cum sutele de milioane de locuitori ai acestui continent nefericit și ruinat puteau „recăștiga bucuriile și speranțele simple care fac ca viața să merite trăită”. Pentru a realiza pacea și libertatea, și a pune capăt „tuturor crimelor și neso-cotințelor trecutului”, a spus el, „trebuie să construim un soi de State Unite ale Europei”.¹

Churchill avea să-și reinnoiască mesajul în alte trei cuvântări majore din anii următori, la Londra în 1947, la Haga în 1948 și la Strasbourg în 1949. Aceste însușețioare chemări din partea singurului om de stat al Europei care în acea perioadă atinsese o statură mondială aveau să fie declarate ulterior sursele de inspirație ale măsurilor ce urmau să ducă într-un târziu la Uniunea Europeană – un proiect în care, după cum avea să se susțină, Churchill dorea ca Marea Britanie să joace un rol central. Din toate punctele de vedere, această idee se bazează pe o interpretare greșită a faptelor.

Pentru început, exista o deosebire crucială între tipul de Europă unită imaginată de Churchill și cea care avea să se contureze în anii cincizeci. Churchill a expus clar acest lucru la Zürich, prin referirile sale la „uniunea pan-europeană” pentru care se străduise acel „famos patriot și om de stat francez, Aristide Briand”, și la „imensul organism care a luat ființă în toila marilor speranțe de după Primul Război Mondial – Liga Națiunilor”. Cu toate ocaziile, Churchill privea în esență înapoi, spre idealismul internaționalist din anii douăzeci asociat cu Briand, Stresemann și Coudenhove: niște „State Unite ale Europei” bazate pe o alianță de state suverane.

După cum vom vedea însă, tocmai acest tip de „interguvernamentalism” era considerat cel mai mare obstacol de fondatorii viitoarei Uniuni Europene. Mai mult, când proiectul lor a fost lansat în sfârșit, principalul lui responsabil a eliminat pe față tipul de „Europă Unită” al lui Churchill. Monnet era convins că scopul nu putea fi atins decât într-un cu totul alt mod.

În al doilea rând, așa cum a arătat clar Churchill atât la Zürich cât și mai târziu, el vedea orice „Europă unită” ca avându-și rădăcinile într-un „parteneriat dintre Franța și Germania”. Nici nu se punea problema participării directe a Marii Britanii. „În toată această strădanie ce nu suferă așteptare”, cum a numit-o Churchill,

„...Franța și Germania trebuie să fie împreună în frunte. Marea Britanie, Commonwealth-ul britanic, puternica Americă și, nădăjduiesc, Rusia Sovietică (...) trebuie să fie prietenele și sponsorii noii Europe, și trebuie să-i susțină dreptul la viață.”

În 1947, în Albert Hall de la Londra, Churchill a prezentat imaginea lui despre un „Templu al Păcii Mondiale” care să aibă „patru coloane”: S.U.A., Uniunea Sovietică, „Statele Unite ale Europei” și, absolut separat, „Imperiul Britanic și Commonwealth-ul”. Printr-o ironie, acesta era aproape singurul punct în care Churchill și Monnet erau de acord. Dacă aveau să apară „Statele Unite ale Europei”, Marea Britanie nu urma să facă parte dintre ele.

Totuși, cea mai greșită concepție privitoare la felul cum a luat ființă Uniunea Europeană provine din mitul că geneza ei intelectuală ar fi avut loc după al Doilea Război Mondial. Toate ideile esențiale care stau la baza măsurilor de unire a Europei din acea perioadă fuseseră de fapt concepute în anii douăzeci, înainte de ascensiunea lui Hitler, ca un mod de a preveni o recurență a Primului Război Mondial. În acest sens, ele se dovediseră deja incapabile să-și îndeplinească obiectivul inițial, prin faptul că nu putuseră împiedica al Doilea Război Mondial.

Mai semnificativ, în perioada când aceste idei au fost dezgropate din nou, după 1945, balanța politică a Europei și a lumii devenise de nerecunoscut. Principala problemă pe care urmăreau ele s-o rezolve, rivalitatea națională dintre Franța și Germania, devenise neînsemnată pe lângă o amenințare nouă și mult mai serioasă, identificată de Churchill în celălalt celebru discurs al lui din 1946, ținut la Fulton, Missouri. Acolo, el a arătat că de la Szczecin, pe Marea Baltică, până la Trieste, pe Adriatică, „o cortină de fier s-a lăsat peste continent”.² În acest sens, eforturile de a dizolva vechile dușmănii politice ale Europei într-o nouă uniune erau abordate anume pentru a rezolva o problemă care nu mai exista.

Epoca de aur a interguvernamentalismului

Pe măsură ce lumea se înscrisa într-o pace incertă, după lansarea primelor arme nucleare asupra Japoniei, în luna august a anului 1945, se răspândea o stare generală de optimism prudent, exprimat mai cu seamă în renașterea idealismului internaționalist. Înfrângerea puterilor Axei necesitase o cooperare internațională pe o scară fără precedent. Reflectată în celebra fotografie făcută în luna februarie a celui an la Yalta, care-l reprezenta pe Stalin așezat lângă muribundul Președinte Roosevelt și încântatul Winston Churchill, scena politică a lumii era dominată de „Cei Trei Mari”, cum li se spunea – cele trei puteri care jucaseră rolul hotărâtor în victoria aliaților: U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie cu Commonwealth-ul ei.³

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial avea să acționeze ca un factor propulsor pentru planurile de cooperare internațională mai puternic decât sfârșitul Marelui Război din urmă cu douăzeci și cinci de ani. Multe dintre instituțiile internaționale care aveau să ofere un sistem de referință pentru lumea postbelică au luat naștere în această perioadă. Pe primul loc între ele stătea Organizația Națiunilor Unite, înființată în 1945 pentru a înlocui Liga Națiunilor (care a fost dizolvată formal abia în 1946).

Prima Adunare Generală a O.N.U. a avut loc în luna ianuarie a anului 1946, sub președinția ministrului de Externe al Belgiei, Paul-Henri Spaak. După conferința de la Bretton Woods din 1944, ca instrumente ale reconstrucției financiare și economice postbelice au apărut Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. În luna octombrie a anului 1947, prin intermedierea indirectă a O.N.U., a fost semnat Acordul general pentru Tarife și Comerț (*General Agreement on Tariffs and Trade*) (G.A.T.T.), destinat să acționeze pentru liberalizarea progresivă a comerțului mondial.

Toate acestea erau structuri interguvernamentale bazate pe cooperarea între guverne suverane. La fel ca în cazul Ligii Națiunilor înaintea lor, principalul inițiator, susținut îndeaproape de Marea Britanie, era S.U.A. Dar, de astă dată, America n-avea să se mai retragă în izolaționism. Statele Unite se angajaseră ferm să joace un rol central, după cum simboliza faptul că sediul permanent ales pentru noua Organizație a Națiunilor Unite nu se afla în Elveția neutră, ca acela al defunctei Ligi. Fusese instalat în centrul New York-ului (unde clădirea Adunării Generale de pe malul East River-ului urma să fie proiectată de cel mai utopist dintre toți arhitecții anilor douăzeci, Le Corbusier).

Desigur, exista un motiv principal pentru care Statelor Unite le era imposibil să-și repete retragerea în „splendida izolare” din anii douăzeci. Al Doilea Război Mondial produsese o restructurare completă a balanței puterii. La începutul conflagrației, națiunile de frunte din Europa de Vest, cu posesiunile lor imperiale răspândite pe toate continentele, încă mai erau puteri de nivel mondial, din punct de vedere politic și militar. Dar, spre sfârșitul războiului, lumea fusese încălecată de două noi super-puteri, S.U.A. și U.R.S.S. – una deja înarmată cu bombe nucleare, cealaltă urmând să le aibă în scurt timp, reprezentând două ideologii politice opuse într-un conflict cu potențial nimicitor. Nicăieri nu se vedea mai clar acest lucru decât pe continentul european care, departe de a fi centrul politicii mondiale, avea să devină doar arena centrală în care se desfășura această mare rivalitate.

Totuși, încă nu era evident cât de profundă urma să devină divizarea Europei. Inițial, la conferința de la Moscova din octombrie 1944, se stabilise ca cea mai mare parte a Europei Centrale și de Est, deja eliberată de sub ocupația nazistă de către Armata Roșie, să intre după război în „sfera de influență sovietică”. Dar, când ostilitățile au luat sfârșit, mai multe dintre democrațiile europene antebelice, inclusiv Cehoslovacia, Polonia, Ungaria și România, și-au restabilit formele de guvernământ democratice, pluripartidiste. Intențiile comuniștilor erau evidente: deja doar în Bulgaria, aflată sub umbra ocupației sovietice. Iugoslavia a fost plasată sub conducerea comunistă unipartinică a lui Tito, pe-atunci încă aliat cu Stalin. Albania i-a urmat exemplul și a jucat un rol activ în promovarea unei tentative de cucerire comunistă a Greciei, evitată în ultima clipă prin intervenția armată a Marii Britanii în războiul civil din Grecia, în 1944-1945.

Sarcina imediată cu care se confrunta jumătatea apuseană a continentului, inclusiv toate țările ocupate care fuseseră eliberate de Aliații occidentali, consta în restabilirea instituțiilor de autogovernare și reconstrucția economică. Și aici, inițial au părut să existe motive de optimism, în pofida prezenței unor partide comuniste numai în Franța și Italia, care aveau să amintească permanent cât de fragile de puteau dovedi democrațiile renăscute din Europa de Vest, dacă refacerea economică nu avea succes.

O reflectare timpurie a acestui optimism se regăsește într-un text confidențial prezentat Cabinetului Britanic în vara anului 1945 de nimeni altul decât Arthur Salter, care acum devenise Cancelarul lui Churchill pentru Ducatul Lancaster, în „guvernul de tranziție” postbelic. Principala lui sarcină fusese aceea de a evalua starea economiilor din „Europa eliberată”.

Concluziile lui Salter erau surprinzătoare. După ce călătorise prin tot vestul Europei, el raporta că „distrugerile materiale sunt mult mai mici, iar resursele disponibile pentru reconstrucție mult mai mari decât am fi anticipat”. Cu excepția „zonelor limitate de conflict propriu-zis”, Salter găsește infrastructurile industriale ale Franței, Olandei, Belgiei și chiar Germaniei surprinzător de intacte. În general, Europa de Vest avea destule alimente, cărbuni, facilități portuare și alte materii prime ca să-și acopere necesitățile esențiale. Cel mai serios obstacol în calea reconstrucției era distrugerea sistemului de distribuire, în special pagubele extinse suferite de căile ferate. Această situație, a sugerat el, putea fi remediată prin folosirea camioanelor de la surplusurile armatei. „Tot ceea ce-i e necesar Europei eliberate”, conchidea Salter, „reprezintă un efort, în termenii forței de muncă și ai materialelor, foarte mic în comparație cu cel cerut de luptele propriu-zise”.⁴

Abia îi prezentase Salter raportul, însă, când guvernul din care făcea parte a fost înlocuit după eșecul electoral de proporții în urma căruia, în luna iulie a anului 1945, Churchill și-a pierdut funcția. Victoria laburiștilor, pe baza celui mai radical program socialist prezentat vreodată electoratului britanic, constituia în sine o expresie vie a idealismului postbelic. Viziunea prezentată poporului britanic era aceea a unei lumi noi și mai bune care putea fi creată acum, pe baza cooperării internaționale și, acasă, cu ajutorul unei masive expansiuni a proprietății de stat și a controlului statului. Scopul era acela de a construi „o societate mai bună, mai dreaptă și mai eficientă”. Pacea urma să fie „planificată”, la fel cum fusese și victoria.

Noul guvern al Marii Britanii, sub Clement Attlee, a lansat o restructurare radicală a economiei, bazată pe credința în planificarea centralizată și naționalizare. Banca Angliei și o gamă largă de industrii fundamentale, inclusiv cele ale cărbunelui, fierului și oțelului, căile ferate și transporturile publice, au devenit proprietate publică.

Un program la fel de ambițios și, în unele sensuri, foarte similar, era lansat în Franța. Conducătorul lui era vechiul prieten al lui Salter, Monnet. Ca membru al Comitetului de Eliberare Națională al lui de Gaulle, el fusese numit în 1943 „Comisar pentru Armament, Provizii și Reconstrucție”.⁵ La data de 30 august 1944, când Generalul de Gaulle aa instaurat un guvern provizoriu francez în Parisul recent eliberat, Monnet era plin de idei pentru restructurarea economiei franceze.

După Ziua Victoriei din luna mai a anului 1945, Monnet și-a dat seama că un element-cheie avea să fie ajutorul financiar american. Prin urmare, s-a întors la Washington pentru câteva luni și, cu ajutorul unui lobby eficient, a convins guvernul S.U.A. să acorde un împrumut de cinci sute cincizeci de milioane de dolari. Un aliat util în acest demers i-a fost un tânăr avocat din Washington, George W. Ball, care în anii următori avea să-i devină unul dintre cei mai apropiați și folositori colaboratori.⁶

Cu ajutorul lui Ball, Monnet s-a putut întoarce în Franța, în luna noiembrie a anului 1945, însărcinat cu noul *Commissariat du Plan*, destinat să implementeze un program cvadrienal de reconstrucție și modernizare. La fel ca în Marea Britanie, „Planul Monnet”, cum l-a numit el însuși, se baza pe planificarea de stat, control guvernamental și naționalizări masive, începând cu Banca Franței și căile ferate. După ce de Gaulle a devenit Președintele Franței, în ianuarie 1946, Monnet a ajuns probabil cel mai puternic om din Franța.⁷

Totuși, angajate din plin în reconstrucție cum erau, în primii doi ani de după război, guvernele Europei de Vest discutau foarte puțin despre „unitatea europeană”. Excepție a făcut un plan convenit de guvernele în exil ale Olandei, Belgiei și Luxemburgului, de a înființa o zonă vamală comună între cele trei țări ale lor, Benelux. Ideea fusese inspirată de încercarea lui Monnet de a realiza o uniune anglo-franceză în 1940,⁸ și a fost ratificată în cele din urmă la data de 29 octombrie 1947.

În acești doi ani însă, viziunea creării unor „State Unite ale Europei” a ajuns totuși în planul întâi, din două direcții neașteptate. Una a fost cuvântarea ținută la Zürich, în luna septembrie a anului 1946, de către Churchill însuși, acum demis de la putere și foarte dornic să stârnească valuri pe scena internațională. Churchill a venit cu o propunere surprinzător de neconvențională: să se înființeze un „Consiliu al Europei”. Cealaltă propunere, destul de asemănătoare, a sosit din țara care în următorii câțiva ani avea să joace un rol-cheie în integrarea politică a Europei: Statele Unite ale Americii. Faptul că provenea din America însăși era în parte rezultatul idealismului interbelic al grupului de americani cu vederi internaționaliste care înființaseră Consiliul de Relații Externe (C.F.R.), în 1920.

În chip pervers, C.F.R.-ul a prosperat în perioada izolaționismului american, ca o consecință a retragerii Departamentului de Stat din afacerile lumii. Aceasta a dus la o reducere considerabilă a personalului, iar C.F.R.-ul a început să suplinească cu o serie de articole de poziție care abordau problemele majore ale politicii externe de moment. Finanțat generos de Fundația Rockefeller și alte corporații industriale, organismul efectuase examene detaliate ale „mecanismelor de integrare economică a Europei”. Peste o sută douăzeci de personalități influente, inclusiv universitari, lideri ai mediului de afaceri, politicieni și funcționari publici recrutați din administrația Roosevelt s-au implicat în acest program, ținând trei sute șazeci și două de întruniri și producând nu mai puțin de șase sute optzeci și două de documente.

În 1939, C.F.R.-ul a înființat o serie de „Grupuri de studiu al războiului și păcii”, iar când Coudenhove Kalergi a sosit la New York, ca refugiat de teama lui Hitler, C.F.R.-ul i-a aranjat ca timp de doi ani să predea „integrarea europeană” la Universitatea din New York.

Cauza unității europene a mai fost promovată activ la Washington, în primii ani ai războiului, de Monnet. Nu numai că a cucerit simpatia unor personalități-cheie ale establishment-ului american ca Dean Acheson, George Kennan și judecătorul Felix Frankfurter, dar de câteva ori s-a întâlnit chiar și cu Președintele Roosevelt.

Pe măsură ce pacea se apropia, iar Washington-ul începea să se gândească la felul cum ar fi putut să fie reconstruită Europa, pe plan politic și economic, „europeniștii” au reușit să convingă opinia publică, în mare proporție liberală, că soluția problemelor postbelice ale Europei stătea într-o

formă de unificare politică. Totuși, exista o condiție importantă: Statele Unite nu erau pregătite să sprijine continuarea colonialismului european.⁹ Europa trebuia să învețe să trăiască între propriile ei frontiere.

Toate acestea au ieșit în evidență în 1946, când una dintre echipele de studiu ale C.F.R., condusă de David Rockefeller și Charles M. Spofford, un avocat de prestigiu, a produs un articol intitulat „Reconstruirea Europei”, care a avut o largă circulație prin cercurile guvernamentale americane. În luna martie a anului 1947, după un lobby activ din partea lui Coudenhove, doi senatori, William Fullbright și Elbert D. Thomas, au pilotat prin ambele camere ale legislativului american o rezoluție care cerea Congresului „să favorizeze crearea unor State Unite ale Europei”.

Spre a atrage sprijinul public pentru această rezoluție, membrii C.F.R. au orchestrat o campanie intensivă în mass-media. În ziua de 17 martie, revista *Life*, al cărei editor, Henry Luce, era un membru de vază al C.F.R., proclama: „politica noastră trebuie să fie aceea de a ajuta națiunile Europei să alcătuiască o federație, la fel cum au procedat și statele noastre în 1787.” Sumner Wells (C.F.R.) de la *The Washington Post*, ziar aflat în proprietatea altui membru C.F.R., Eurgen Meyer, scria: „Europa are o nevoie disperată de o formă eficientă de federalizare politică și economică”. *Christian Science Monitor* din Boston, un alt susținător puternic al C.F.R., recomandă: „S.U.A. n-ar prea putea impune federalizarea Europei, dar ar putea-o consilia (...)”. I-ar putea modela conducerea și politicile ocupaționale spre construirea unei singure economii continentale”. *The New York Times*, cel mai influent purtător de cuvânt al C.F.R. dintre toate, a publicat în 18 aprilie un editorial magistral proclamând: „Europa trebuie să se federalizeze sau să piară”, în timp ce *St Louis Post Dispatch* declara că „pentru Europa e un caz de unire sau moarte”.¹⁰

Totuși, ceea ce a dat adevăratul impuls sprijinului american pentru integrarea europeană a fost climatul internațional tot mai tenebros, care avea să ducă la implicarea deplină a Statelor Unite în arena europeană.

Planul Marshall: prima încercare eșuată

Declanșatorul interesului american a fost în primul rând teama că partidele comuniste vor prelua puterea în Italia și Franța, unde deveniseră pentru scurt timp majoritare în parlament. La baza acestei situații stătea dislocarea economică provocată de iarna neobișnuit de aspră a anilor 1946-1947, care a subminat optimismul postbelic inițial cu privire la potențialul de refacere al economiilor Europei de Vest. Washington-ul a început să fie tot mai îngrijorat de ambițiile comunistilor din Europa.

Printr-o ironie însă, prima țară care a intrat într-o criză economică reală a fost Marea Britanie, suprasolicitată de angajamentele ei militare încă enorme și de eforturile pe care populația le făcuse în cei șase ani de război; finanțate în mare parte de enormele împrumuturi americane în virtutea programului „Lend-Lease” din timpul războiului, care costaseră Statele Unite 48,5 miliarde de dolari.

Imediat ce s-a terminat războiul din Pacific, în luna august a anului 1945, guvernul american a încheiat brusc programul *Lend-Lease*. Impactul asupra economiei britanice a fost comparat de John Maynard Keynes cu „un Dunkerque financiar”. Keynes însuși, pe-atunci cel mai respectat economist din lumea occidentală, a fost expedit în Statele Unite ca să negocieze un nou program de asistență. În decembrie, 1945, a reușit să obțină împrumuturi în valoare de 3,75 miliarde de dolari din S.U.A. și încă 1,25 miliarde de dolari din Canada. Dar termenii erau severi, subminând serios relațiile speciale de comerț ale Marii Britanii cu coloniile și Commonwealth-ul.

În primul an de după război, balanța comercială negativă a Marii Britanii s-a ridicat la valoarea pe-atunci enormă de 298 de milioane de lire sterline (în anul următor urmând să crească și mai mult, la 443 de milioane). Situația a devenit atât de gravă, încât în iarna geroasă din 1946-1947 guvernul laburist a fost nevoit să exporte cărbune pentru a reduce deficitul de plăți. Totuși, rezervele de combustibil din Anglia erau atât de reduse, încât generatoarele de energie electrică au fost nevoite să întrerupă cu orele alimentarea, sau să se oprească total. Fabricile care produceau bunuri pentru export și-au încetat activitatea sau au redus producția. Pentru cetățenii de rând, aus-

teritățile vieții de zi cu zi erau acum și mai drastice decât fuseseră în timpul războiului, raționalizarea severă a îmbrăcămînții și alimentelor ajungând să includă și pâinea.

Pe măsură ce această criză financiară se accentua, un comitet guvernamental raportase încă din luna iulie a anului 1946 că prețul înțetinerii zonei britanice din Germania în anul 1946-1947 avea să depășească 80 de milioane de lire sterline,¹¹ o sumă pe care Marea Britanie nu și-o putea permite. Singurul remediu era integrarea economică a zonelor de ocupație. Autoritățile britanice și americane începuseră deja să reconstruiască autoguvernarea germană centrată pe *Länder* (Landuri), diviziunile regionale ale Germaniei, care datau din perioada Republicii de la Weimar. Au convenit acum era mai bine ca zonele britanică și americană să fuzioneze, creând cu începere de la 1 ianuarie 1947, așa-numita „bizonă” a cărei finanțare era asigurată pe trei sferturi de Statele Unite.¹²

Împovărată și mai mult de costurile responsabilităților sale militare și politice în estul Mediteranei, Marea Britanie a informat Washington-ul, la data de 21 februarie 1947, că nu mai putea oferi ajutor financiar guvernelor Greciei și Turciei (pe lângă substanțiala ei prezență militară în Palestina, unde mandatul britanic suporta acum presiuni intense din partea campaniilor naționaliştilor evrei și a grupărilor teroriste pentru a înființa un stat israelian).

Această situație a precipitat întâlniri de criză între membrii Congresului și oficialitățile Departamentului de Stat. Rezultatul a fost o declarație a Subsecretarului de Stat al lui Truman, Dean Acheson, preopinând pentru ceea ce avea să se consacre mai târziu ca „teoria dominoului”. În fața posibilității unei preluări a puterii de către comuniști în Grecia și Turcia, Acheson a declarat că miza era mai mare decât doar aceste două țări. Dacă ele cădeau, comunismul se putea răspândi spre sud, ajungând în Iran și poate chiar în India.

S-a elaborat în grabă un plan de sprijin și, adresându-se unei sesiuni reunite a Congresului, la data de 12 martie 1947, Truman a cerut aprobarea a 400 de milioane de dolari ca asistență militară și economică pentru Grecia și Turcia. „Politica Statelor Unite”, a declarat el, „trebuie să fie aceea de a sprijini popoarele libere care rezistă tentativelor de subjugare din partea minorităților înarmate sau a presiunilor din afară”. Astfel a luat naștere „Doctrina Truman”, care avea să ghideze diplomația americană în următorii patruzeci de ani.

Același moment a marcat și începutul politicii de război rece a Americii, într-o perioadă când fragila *détente* dintre aliații occidentali și Uniunea Sovietică se dezmembra vizibil. Evenimentele din 1947 aveau să însemne un punct de răscruce decisiv în relațiile dintre „Estul” comunist și „Vestul” non-comunist. Pe măsură ce partidele comuniste înregistrau victorii semnificative în alegerile fraudate din România, Ungaria și Cehoslovacia, a devenit clar că Stalin avea toate intențiile să transforme țările Europei Centrale în anexe ale imperiului sovietic. În octombrie s-a ținut o conferință la Varșovia pentru a înființa „Cominform”-ul (Biroul Comunist de Informații), care urma să coordoneze activitățile partidelor comuniste din toată Europa. Așa-numitele negocieri ale „Celor Trei Mari”, între America, Uniunea Sovietică și Marea Britanie, despre viitorul Germaniei, nu ajungeau nicăieri, iar în luna decembrie a anului 1947 tratativele aveau să eșueze iremediabil, când Uniunea Sovietică a cerut ca Germania să-i plătească reparații de război consistente.

Pe acest fundal al unei Europe care se polariza rapid între taberele comunistă și occidentală, Secretarul de Stat al S.U.A. George Marshall a organizat, la începutul anului 1947, o echipă de oficiali condusă de unul dintre cei mai importanți consilieri ai lui, George Kennan. Sarcina sa era aceea de a elabora o strategie nouă și ambițioasă pentru sprijinirea economică a Europei. Trei dintre personajele-cheie care au efectuat acest studiu erau membri ai Consiliului de Relații Externe: Dean Acheson, Will Clayton și George Kennan.¹³ În special Kennan și Clayton au avut consultări prelungite cu omul care era acum la cârma economiei franceze, prietenul lor de la Washington din timpul războiului, Jean Monnet.¹⁴ Din eforturile lor combinate a luat naștere Programul de Refacere Europeană, mai cunoscut ca „Planul Marshall”. Acesta a fost anunțat de Marshall la data de 5 iunie 1947, într-un discurs ținut la Universitatea Harvard. Un rol crucial l-a jucat faptul că, pentru a evita orice impresie că Statele Unite ar fi dictat politica europeană, Marshall a exprimat oferta de ajutor în termenii următori:

„Este deja evident că, înainte ca guvernul Statelor Unite să poată continua cu eforturile sale de a ușura situația și a ajuta lumea europeană să pornească pe calea refacerii, trebuie să existe un acord între țările Europei cu privire la cerințele situației și rolul pe care-l vor juca acele țări, la rândul lor, pentru a conferi un efect optim acțiunilor ce vor fi întreprinse de acest guvern. N-ar fi nici potrivit și nici corect ca acest guvern să-și asume unilateral redactarea unui program destinat să pună pe picioare Europa în sens economic. Aceasta este treaba europenilor. Cred că inițiativa trebuie să parvină din Europa. Rolul țării noastre ar trebui să constea într-un ajutor prietenesc pentru întocmirea unui program european și în sprijinul acordat ulterior unui asemenea program, în măsura în care ar fi practic pentru noi s-o facem. Programul trebuie să fie conjugat, acceptat de un „număr de națiuni europene, dacă nu de toate.”¹⁵

Ca răspuns la declarația lui Marshall, șaisprezece națiuni europene au acceptat să participe la o conferință la Paris, în ziua de 12 iulie 1947, pentru a forma un grup cunoscut drept Comitetul pentru Cooperare Economică Europeană (*Committee for European Economic Co-operation, C.E.E.C.*). Președintele C.E.E.C. era un funcționar public britanic, Oliver Franks. Dar personajul-cheie al comitetului era vicepreședintele acestuia, Jean Monnet, ajutat de adjunctul său Robert Marjolin și de fostul lui avocat de la Washington, George Ball, care a venit la Paris în august ca să lucreze pentru Monnet, indicându-i cum să prezinte cât mai eficient la Washington propunerea C.E.E.C. pentru ajutor economic.¹⁶ Rezultatul muncii lor a fost un raport datat 12 decembrie care arăta că, pentru a acoperi perioada anilor 1948-1951, cele șaisprezece națiuni aveau nevoie de 19,1 miliarde de dolari. Șapte zile mai târziu, în 19 decembrie, după ce a aprobat ajutoare de urgență pentru Franța, Italia și Austria, Președintele Truman a supus Congresului „Proiectul de Lege pentru Refacerea Europeană”, cerând 17 miliarde de dolari pentru o perioadă de patru ani.

În general, Planul Marshall a fost privit ca un gest altruist din partea S.U.A. pentru a-și ajuta la nevoie aliații vest-europeni pauperizați. Totuși, la baza lui stăteau interese economice consistente. Europa reprezenta pentru America „o piață enormă, de sute de milioane de persoane”, pe care Statele Unite nu-și puteau permite s-o piardă.¹⁷ Sprijinul economic acordat Europei a reprezentat astfel o ocazie pentru fabricanții și furnizorii americani care căutau cu disperare piețe de desfacere pentru produsele lor, după ce comenzile de *materiel* de război încetaseră. La fel ca în cazul pachetului anterior al lui Truman pentru Grecia și Turcia, ajutorul oferit nu era nici pe departe exclusiv financiar. El includea cereale, mașini-unelte și vehicule produse în America.

În plus, corporațiile americane recunoscuseră că exista posibilitatea de a cumpăra bunuri europene valoroase la prețuri de dumping, o formă de intervenționism față de care de Gaulle s-a arătat deosebit de alarmat. De asemenea, slăbiciunea economică a Europei oferea guvernului american oportunitatea de a exercita presiuni asupra guvernelor europene pentru ca acestea să adopte reguli comerciale mai „liberale”, netezind astfel drumul pentru exporturile americane.

Un element și mai semnificativ din Planul Marshall, însă, a fost acela că, de la început, a inclus o componentă politică majoră. În pofida atitudinii sale aparente de „neimplicare”, condițiile impuse țărilor beneficiare erau concepute în mod deliberat spre a promova o Europă federală, a cărei creare devenise de-acum pentru Departamentul de Stat un Sfânt Graal. Dintr-o mișcare, grație nu în ultimul rând campaniei eficiente desfășurate de vicepreședintele C.E.E.C., Jean Monnet, cea mai entuziastă putere integraționistă din Europa postbelică devenise S.U.A.¹⁸

Imediat ce a fost anunțat, Planul Marshall a fost salutat cu un entuziasm deosebit de numeroase grupuri care, după discursul lui Churchill de la Zürich din luna septembrie a anului 1946, propovăduiseră cauza unității politice și economice europene. În Marea Britanie însăși, la data de 14 mai 1947, Churchill lansase la Albert Hall, Mișcarea Europei Unite, organism ce acoperea întregul spectru politic, avându-l președinte pe ginerele său, parlamentarul Duncan Sandys, și un comitet care includea doi membri ai Cabinetului laburist și câțiva viitori miniștri ai guvernului conservator, printre care și Macmillan. Churchill și-a repetat apelul la înființarea unor „State Unite ale Europei”, care puteau fi tutelate de S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie, și a susținut reintegrarea Germaniei în lumea occidentală.

Asociații similare se formaseră în Franța și Germania. Se înființase o Uniune Europeană a Federaliștilor, sub președinția unui fruntaș socialist și pacifist olandez, Dr. Henri Brugmans. Obiectivul său era de a aduna la un loc grupările din Marea Britanie, Belgia, Franța, Italia,

Luxemburg, Țările de Jos și Elveția, sub egida unei noi structuri, Comitetul de Coordonare Internațională a Mișcărilor pentru Unificarea Europei.

Când Marshall și-a anunțat planul, în iunie, sprijinirea acestuia a fost orchestrată rapid în întreaga Europă de Vest. Printre cele mai active personaje ale acestei operațiuni s-au numărat câțiva mari entuziaști ai cauzei integraționiste din perioada când fuseseră refugiați de război la Londra. Printre ei se aflau Paul van Zeeland, care a fost de mai multe ori prim ministru al Belgiei, și Joseph Retinger, un emigrant polonez care la începutul anului 1947 formase o Ligă Independentă pentru Cooperarea Economică (E.L.E.C.). În luna martie a anului 1947, liderii E.L.E.C, conduși de van Zeeland, se întâlniseră deja la New York pentru a discuta strângerea legăturilor cu Statele Unite, iar acum erau recrutați ca să promoveze Planul Marshall. Un memorandum de susținere a Planului a fost aprobat de E.L.E.C. în 30 iunie 1947, la Paris, și trimis tuturor guvernelor europene.

Un alt susținător proeminent al Planului a fost Brugmans, care în august 1947, adresându-se unei conferințe a Uniunii sale, a spus, după ce se referise la Planul Marshall:

„Mai mult decât oricând, suntem convinși că avem dreptate să proclamăm necesitatea unei Uniuni Europene complete. Dar (...) e o rușine că Europa a trebuit să lucreze pentru un cuvânt de ordine venit de pe celălalt mal al Atlanticului; înainte de a-și da seama care sunt propriile ei îndatoriri și interese.”¹⁹

În următoarele câteva luni, discursul lui Brugmans a circulat printre „federaliștii europeni”, fiind actualizat cu o referire la cele trei evenimente din 1947 care „au determinat viața internațională: Planul Marshall, fragmentarea Conferinței Celor Trei Mari și înființarea «Cominformului».”

Citând pledoaria lui Proudhon din 1866, potrivit căreia „pentru a pune capăt abuzurilor ireparabile ale suveranității” era nevoie în primul rând de „dezembrarea suveranității”, Brugmans a cerut înființarea unor autorități „supranaționale”. Acestea aveau să administreze energia hidroelectrică din Alpi, sistemul feroviar european și „primul nucleu de administrare europeană autonomă a cărbunelui și industriei grele”. Apelul a fost repetat în prefața la ediția britanică a cuvântării lui Brugmans; autorul ei, Lordul Layton, prietenul lui Arthur Salter, scria că „toată Europa de Vest poate fi considerată de fapt o singură unitate industrială foarte interdependentă” care cere un control supranațional.

În ciuda acestui sprijin orchestrat din partea Europei și a lobbyurilor intense de la Washington, Congresul S.U.A. a rămas ostil față de propunerea lui Marshall. Din nou, curentul a fost influențat de ceea ce se petrecea în altă parte. În luna februarie a anului 1948, „lovitura de la Praga” a impus controlul comunist complet asupra Cehoslovaciei. Acest eveniment a avut repercusiuni profunde prin toată lumea occidentală, conferind substanță „teoriei dominoului” a lui Acheson. Rezistența Congresului față de Planul Marshall s-a prăbușit. În 13 martie, acesta a fost susținut de Senat, iar la 2 aprilie a fost aprobat de Camera Reprezentanților cu o majoritate masivă de 329 la 74. Cu toate acestea, Congresul a refuzat să completeze un cec în alb. Ajutorul a fost limitat la 5,3 miliarde de dolari pentru un an, la sfârșitul căruia trebuia să se ceară aprobarea pentru continuarea finanțării.

Lobbyiștii pro-integraționiști de pe ambele maluri ale Atlanticului învățaseră o lecție importantă: retorica despre protejarea Europei de Vest contra amenințării comunismului avea șanse să fie cea mai eficientă în influențarea opiniei americane. John McCloy, care curând urma să devină Înaltul Comisar al S.U.A. pentru Germania (și, ulterior, președinte al C.F.R., din 1953 până în 1970), a recunoscut: „o cale de a asigura remarcarea unui punct de vedere este formularea lui în termenii rezistenței față de răspândirea comunismului”.²⁰ Francezii au găsit și ei mari avantaje în amenințarea comunistă. Mendès-France comenta: „Comuniștii ne fac un mare serviciu. Pentru că avem un «pericol comunist», americanii fac mari eforturi să ne ajute. Trebuie să menținem această indispensabilă spaimă comunistă”.²¹

Principalul instrument ales de Washington ca să-și promoveze noua politică de integrare europeană a fost o organizație nouă, formată la 16 aprilie 1948 pentru a administra distribuirea fondurilor Planului Marshall. Aceasta a fost Organizația de Cooperare Economică Europeană (*Organization of European Economic Co-operation*, O.E.E.C.). Guvernul francez, puternic influențat de Monnet, a insistat ca noii organizații să i se acorde un consiliu executiv cu puteri supranaționale și un secretariat permanent. Integraționistul devotat Paul-Henri Spaak, care redevenise primul ministru al Belgiei, a fost numit director general. Acestei măsuri i s-a opus zgomotos

ministrul britanic de Externe, Ernest Bevin, susținut de Suedia și Elveția, care aveau și ele serioase rezerve cu privire la componentele „politice” ale planului.

Prin eforturile lor, O.E.E.C. a rămas strict interguvernamentală, controlată de un „Consiliu de Miniștri” care lua decizii pe bază de unanimitate. Verdictul lui Monnet n-ar fi putut să fie mai caustic: „O.E.E.C. nu e nimic; e doar o atitudine britanică diluată față de Europa – vorbe, consultări, acțiune numai în unanimitate. Nu așa se face Europa”.²² Prima încercare serioasă de a înființa o mare organizație europeană supranațională eșuase.

Consiliul Europei: a doua încercare eșuată

În 1948, după eșecul convorbirilor „Celor Trei Mari” despre viitorul Germaniei, relațiile dintre „Est” și „Vest” în Europa păreau să se înrăutățească de la o lună la alta. La mai puțin de o lună după lovitură de stat de la Praga, în 17 martie, Marea Britanie, Franța și cele trei țări din Benelux au semnat un tratat de apărare reciprocă la Bruxelles. Trei luni mai târziu, în iunie, marile puteri aveau să intre, din cauza Berlinului, în cea mai gravă criză de după sfârșitul războiului.

Înainte de izbucnirea acestei crize însă, s-a ivit un alt punct de reper semnificativ în campania pentru unitatea politică europeană. În mai 1948, Brugmans și Uniunea Federaliștilor Europeni au organizat la Haga un vast „Congres European” care, spre încântarea lor, a fost prezidat de Winston Churchill. Printre cei opt sute de delegați prezenți figurau mai mulți foști și viitori prim miniștri – inclusiv Alcide de Gasperi din Italia, Robert Schuman din Franța și Harold Macmillan din Marea Britanie – douăzeci și nouă de foști miniștri de Externe, și chiar și o delegație din Germania de Vest, condusă de omul care avea să devină curând primul ei Cancelar, Dr. Konrad Adenauer.²³

Adoptând propunerea lui Churchill de la Zürich, congresul a cerut crearea unui Consiliu al Europei, care să schițeze planuri pentru integrarea politică și economică a continentului. Congresul era prea mare și cu mecanisme prea greoaie ca să ajungă la vreo decizie fermă asupra componenței unui asemenea Consiliu și nu s-a adoptat nici o propunere formală. Totuși, s-a stabilit un lucru: că trebuia să se instaureze o Mișcare Europeană, pentru a coordona pe baze internaționale diferitele grupuri care promovau acum integrarea europeană, având sarcina de a „sparge suveranitatea națională prin acțiuni practice concrete în sferele politică și economică”.²⁴

Această decizie avea să declanșeze indirect unul dintre cele mai curioase episoade din istoria mișcării de integrare europeană. La scurt timp după Congresul de la Haga, doi dintre cei mai activi partizani ai integrării, Josef Retinger și Duncan Sandys, ginerele lui Churchill, s-au dus în America să facă lobby pentru campania lor de integrare europeană. Aici s-au întâlnit cu două personaje cheie, William J. „Wild Bill” Donovan, fondatorul C.I.A. în 1947, și colegul său Allen Dulles, care avea să devină directorul C.I.A. sub Președintele Eisenhower (și al cărui frate, John Foster Dulles, urma să fie Secretarul de Stat al lui Eisenhower). Acești doi membri de rang înalt ai comunității americane de informații se raliaseră recent în sprijinul lui Coudenhove spre a forma un Comitet pentru o Europă Liberă și Unită. Dar, ca rezultat al întâlnirilor cu Sandys și Retinger, Coudenhove, care considera că numai el singur trebuia să conducă orice mișcare unionistă, a fost debarcat, în toiu unor oărecari animozități. S-a înființat o nouă organizație, Comitetul American pentru o Europă Unită (*American Committee on a United Europe, A.C.U.E.*).

Din acest moment, după cum au stabilit cercetările academice recente,²⁵ A.C.U.E. a fost folosit ca un intermediar spre obținerea de fonduri sub acoperire pentru C.I.A., augmentate cu contribuții de la fundații private ca Fundația Ford și Institutul Rockefeller, pentru a promova obsesia Departamentului de Stat față de o Europă Unită, într-o „conspirație liberală”, cum a numit-o un istoric.²⁶

În următorii câțiva ani, finanțarea A.C.U.E. a fost canalizată în secret spre o gamă de indivizi și organizații care acționau pentru integrarea europeană, de la oameni politici ca Paul-Henri Spaak și sindicate profesionale până la reviste britanice influente ca *The Economist* a Lordului Layton și intelectualul periodic lunar *Encounter*. Totuși, principala beneficiară a fondurilor A.C.U.E. era Mișcarea Europeană. Între 1949 și 1960, aceasta a fost ținută practic pe linia de plutire cu patru milioane de dolari din banii C.I.A., contribuții care s-au plasat între jumătate și două treimi din veniturile Mișcării.²⁷

Chiar în timp ce aceste negocieri se pusese deja în mișcare la Washington, însă, ochii lumii s-au îndreptat dintr-o dată, în luna iunie a anului 1948, asupra celei mai serioase crize internaționale de la începutul Războiului Rece. În ianuarie 1948, autoritățile britanice și americane din Germania propuseseră ca Germania de Vest să treacă la autoguvernarea deplină, bazată inițial pe consiliul economic cu conducere germană pe care-l instituiseră în „bizonă”, cu o a doua cameră constând din reprezentanți ai landurilor.

În întâmpinarea obiecțiilor Franței față de această manevră, s-a convocat o conferință între șase națiuni la Londra, la care au participat reprezentanți ai celor trei puteri de ocupație și ai țărilor din Benelux. La data de 7 iunie, conferința a aprobat propunerile pentru dezvoltarea politică a Germaniei de Vest într-un sistem federal, bazat pe landuri, precum și noua monedă unică, *Deutschmark*. La insistențele francezilor, s-a mai stabilit și o Autoritate Internațională în Ruhr, pentru a controla industria carboniferă și metalurgică a bazinului.

Ceea ce a provocat criza a fost decizia celor trei puteri aliate de a introduce marca germană în Berlinul de Vest. În acele vremuri anterioare Zidului, accesul în diversele zone nu era restricționat. Autoritățile sovietice, temându-se că noua monedă avea să fie în curând folosită prin tot orașul și conștiente că prin controlul asupra monedei se realiza controlul economic,²⁸ au impus o blocadă, tăind accesul rutier și feroviar spre cele trei zone apusene. Dezastrul care păștea milioanele de berlinezi din vest a fost evitat numai prin intervenția Aliatilor, care timp de aproape un an au reușit să mențină în viață populația orașului aducând cantități imense de alimente, combustibil și alte provizii vitale prin ceea ce a ajuns să fie cunoscut ca podul aerian berlinez.

Această primă „criză a Berlinului” a confirmat cât de gravă devenise amenințarea sovietică în inima Europei și a declanșat negocierile pentru o soluție cuprinzătoare a întregii probleme de securitate a Europei de Vest. Chiar și guvernul francez a recunoscut că sovieticii prezentau un pericol mult mai mare decât o Germanie resurgentă, și a insistat pentru o mai intensă implicare a Statelor Unite în apărarea Europei. Aceasta avea să determine semnarea la Washington, în 4 aprilie 1949, a Tratatului Nord-Atlantic, prin care S.U.A., Canada, Marea Britanie, Franța, Italia, țările Benelux și alte patru națiuni vest-europene (Norvegia, Danemarca, Portugalia și Islanda) se angajau să înființeze o organizație militară integrată pentru apărarea Europei non-comuniste.

Organizația care a rezultat de aici, N.A.T.O., Organizația Tratatului Nord-Atlantic, cu sediul la Bruxelles, avea să garanteze pacea Europei în următorii patruzeci de ani. Iar înființarea ei cu succes a fost în primul rând un triumf al interguvernamentalismului: națiuni independente cooperând într-un mod care nu le prejudicia suveranitatea.

În timp ce negocierile pentru N.A.T.O. erau în curs, se luau măsuri active și pentru înființarea Consiliului Europei, propusă de conferința de la Haga. Aceasta a fost prima oară, după 1920, când o propunere înaintată de diversele grupări federaliste europene era adoptată la nivel guvernamental: în luna ianuarie a anului 1949, guvernele Franței, Marii Britanii și țărilor Benelux, împreună cu cele ale Danemarcei, Irlandei, Italiei, Norvegiei și Elveției, au început tratativele referitoare la forma pe care o putea lua un asemenea Consiliu.

Ernest Bevin și guvernul britanic erau extrem de sceptici cu privire la scopurile sale de ansamblu, iar discuțiile au fost conduse de francezi, cu ajutorul Mișcării Europene și încurajări discrete din partea vechiului prieten al lui Monnet, Dean Acheson. El însuși un integraționist înfocat, Acheson îi succedase lui Marshall ca Secretar de Stat în ziua de 7 ianuarie. Marea Britanie căuta să dilueze propunerile, susținând în schimb o conferință permanentă a miniștrilor de Externe. În scopul de a încuraja participarea britanică, pe care Washington-ul și toți ceilalți o considerau esențială, s-a ajuns la un compromis. Consiliul urma să-și împartă funcțiunile: o parte avea să constea într-un Consiliu de Miniștri care să se întrunească în spatele ușilor închise, iar cealaltă într-o Adunare Consultativă, formată în mare măsură din membri ai parlamentelor naționale existente și care să se întâlnească în public.

La data de 5 mai 1949, Statutul Consiliului a fost semnat, la Londra, de cele zece guverne ale Regatului Unit, Franței, Belgiei, Olandei, Luxemburgului, Italiei, Irlandei, Danemarcei, Norvegiei și Suediei. În aceeași lună s-a înființat formal Mișcarea Europeană. Duncan Sandys și Léon Jouhaux din Franța i-au devenit copreședinți; Josef Retinger era secretarul său general.²⁹

Prima sesiune a Consiliului a început la Strasbourg, în 10 august 1949. Au participat oameni politici de prestigiu din toate țările membre, inclusiv fruntași ai guvernului britanic și ai altor guverne. Vedeta a fost, indiscutabil, Churchill, care a primit cheia orașului și a ținut un discurs memorabil în fața unei mulțimi în extaz de cincizeci de mii de oameni, în cea mai mare piață din Strasbourg (spunându-i colegului său de delegație, Harold Macmillan: „de ani și ani nu m-am mai distrat atât de bine”).³⁰

Primul președinte al Adunării a fost Spaak, care demisionase din funcția de prim ministru al Belgiei după o înfrângerea în alegerile generale, cu doar o săptămână înaintea sesiunii. El a condus din fotoliul prezidențial o serie de discuții despre modul cum putea Consiliul să promoveze în continuare cauza integrării,³¹ dornic pe de o parte să susțină integrarea, dar pe de altă parte temându-se să nu piardă contactul cu britanicii. Cu excepția lui Richard Mackay, un parlamentar laburist născut în Australia, nici unul dintre delegații britanici n-a susținut intrarea Marii Britanii într-o Europă Federală.³²

În sesiunea a doua, „federaliștii” au lansat o „ofensivă majoră”, căutând să impună autorități supranaționale în „sectoarele-cheie” ale apărării, drepturilor omului, cărbunelui, oțelului și energiei electrice. Din aceste dezbateri însă, au început să apară dezbinări clare, delegații britanici și scanadinavi exprimându-și opoziția fermă față de integrare. Macmillan, pe-atunci unul dintre delegații conservatori, a explicat că atitudinea britanică era, în primul rând, o „chestiune de temperament”, o preferință de a lucra empiric când era vorba de chestiuni practice, mai degrabă decât de a stabili „principii generale” care să fie apoi aplicate problemelor respective. Britanicii erau de părere că cei care doreau să pornească pe calea federală trebuia s-o facă, dar ei nu aveau intenția să-i urmeze. În acea etapă, recunoaște Spaak, a prins contur ideea „miciei Europe”, conținând Franța, Germania, Italia și țările din Benelux.³³

La a treia sesiune, în toamna anului 1951, când conservatorii le succedaseră laburiștilor și Churchill îl înlocuise pe Attlee, au apărut unele speranțe că partidul lui putea să aibă o „orientare mai europeană”. Dar, ajunși la putere, conservatorii nu s-au dovedit cu nimic mai entuziaști față de integrare decât predecesorii lor. Vestea a dat-o Sir David Maxwell-Fyfe (care mai târziu avea să devină Lord Kilmuir). Guvernul Churchill era gata să acorde sprijinul său prietenesc mișcării pentru integrarea europeană, dar nici nu se puneau problema ca Marea Britanie să ia parte în mod activ. În sfârșit, Spaak a conchis că respectivul Consiliu n-avea să fie niciodată mai mult decât o sezătoare și a ajuns să-și dea seama că „trebuie să ne descurcăm fără sprijinul britanic dacă vrem să facem vreun progres”. A demisionat din funcția de președinte la data de 11 decembrie 1951, împărtaşind de-acum opinia lui Monnet că Marea Britanie nici nu s-ar fi gândit să se alăture până nu era creată o Europă unită.³⁴

Se pusese deja în mișcare o a treia tentativă de a conferi Europei un guvern supranațional; iar aceasta avea să reușească.

Capitolul 4

„O CONCEPȚIE APROAPE MISTICĂ”: 1950-1951

„Nu doar o mașinărie comodă. Este o concepție revoluționară și aproape mistică.”

Harold Macmillan, despre „Planul Schuman” al lui Monnet¹

Pe la sfârșitul anilor patruzeci, un om se ținuse mai mult sau mai puțin la distanță de eforturile de a înființa un „guvern pentru Europa”. Monnet se apropia acum de sfârșitul implementării planului său de patru ani pentru „modernizarea” Franței. Dar, așa cum avea să-și amintească în memoriile lui, două decenii mai târziu, privise eșecurile succesive ale O.E.E.C. și ale Consiliului Europei cu un sentiment de resemnare detașată, absolut convins că nici unul dintre ele nu putea...

...să dea vreodată expresie concretă unității europene. Printre aceste largi grupări de țări, interesul comun era prea neclar, iar măsurile de corecție comune, prea vagi. Ar fi trebuit să se ia startul făcând

ceva mai practic și mai ambițios. Trebuia ca suveranitatea națională să fie atacată mai hotărât și pe un front mai îngust.⁴²

Dacă Monnet era sigur că se impune ceva mult „mai practic și mai ambițios” pentru a atinge scopul dorit, însă, evenimentele de la sfârșitul primăverii anului 1950 au conspirat spre a crea tocmai prilejul pe care-l aștepta.

În timpul anului 1949, Germania de Vest ajunsese în sfârșit pe deplin la autoguvernare, sub conducerea Cancelarului Konrad Adenauer. În conformitate cu Legea Fundamentală, adoptată la 8 mai 1949, noua Republică Democratică Federală, sau R.D.F., consta dintr-o federație descentralizată a celor unsprezece guverne de landuri care, la insistențele britanicilor, mențineau o putere considerabilă, garantată de o curte constituțională. Sub câteva aspecte cruciale, guvernul federal, cu sediul la Bonn, nu putea acționa fără consimțământul landurilor. În special, toate tratatele internaționale trebuia să fie ratificate de landuri prin adunarea lor legislativă; *Bundesrat*-ul. Cel mai mare și mai puternic land, Bavaria, chiar votase contra noii constituții, pentru că nu le rezerva landurilor și mai multă putere. Peste câteva decenii, această structură urma să joace un rol în istoria Uniunii Europene pe care nimeni nu l-ar fi putut prevedea.

Pe-atunci însă, noua Germanie, sub îndrumarea lui Ludwig Erhard, prezenta deja semnele unei refaceri economice remarcabile. Acest lucru pune problema modului cum noul stat putea fi asimilat în comunitatea vest-europeană. La sesiunea Consiliului Europei din luna august a anului 1949, Churchill îi șocase pe mulți delegați propunând ca Germaniei să i se facă o primire din cele mai călduroase. Două dintre puterile apusene de ocupație, S.U.A. și Marea Britanie, voiau s-o vadă continuând pe drumul spre refacerea economică și națională deplină, cât de curând posibil. Dar atitudinea lor provocase o schismă profundă în raport cu Franța, care voia să-și exercite în continuare controlul asupra economiei Germaniei, de teamă că aceasta ar fi putut deveni din nou o rivală pe plan politic și economic prea puternic.

Conflictul se concentra asupra vechiului măr al discordiei, industriile carboniferă și siderurgică din Ruhr, inima economiei Germaniei și, anterior, arsenalul mașinăriei ei de război. În 1948, Franța ceruse instituirea unei Autorități Internaționale a Ruhr-ului, care să le dea oficialităților franceze posibilitatea să controleze producția de cărbune și oțel a Germaniei și să se asigure că o parte substanțială din această producție era orientată spre a ajuta la reconstrucția Franței. Era un ecou curios al politicii franceze de după Primul Război Mondial. Evident, noua Germanie de Vest se împotriva cu înverșunare unei asemenea autorități. La fel făceau și celelalte două puteri de ocupație, America și Anglia.

Această dispută fermentase timp de doi ani, fără nici o rezolvare. Dar, în primăvara anului 1950, Secretarul de Stat al S.U.A. Dean Acheson și-a pierdut în sfârșit răbdarea, și a dat Franței aproape un ultimatum. În 11 mai urma să aibă loc la Londra o întrunire a miniștrilor de Externe și, dacă Franța nu putea avansa o propunere de compromis satisfăcătoare, Statele Unite aveau să le impună tuturor părților o soluție.

Acest lucru i-a oferit lui Monnet prilejul pe care-l aștepta. Ani de zile, Monnet visase să construiască „Statele Unite ale Europei”, începând cu integrarea industriilor carboniferă și metalurgică, și să înființeze o autoritate supranațională care să le conducă. Ideea fusese avansată pentru prima oară în anii douăzeci, de către Coudenhove și Loucheur, și implementată parțial de Mayrisch, în 1926. Era planul pe care Monnet însuși îl conturase față de Spaak, în 1941, și în memorandumul său de la Alger, în 1943. Dar intenția lui Monnet era aceea ca industriile carbonifere și metalurgice, nu numai ale Franței și Germaniei, ci ale tuturor țărilor vest-europene, să fie plasate sub direcția unei autorități supranaționale – la fel ca în proiectul similar pentru controlul transporturilor aliate pe care-l elaborase împreună cu Salter, în timpul unei cine la Paris, în 1917.

Când a ajuns să-și aștearnă planul pe hârtie, Monnet era în mod evident tulburat de proporția în care își putea permite să-i dezvăluie adevăratele scopuri. Înainte de a ajunge în etapa finală, proiectul a trecut prin nouă variante succesive. În prima, reunirea industriilor carboniferă și siderurgică era considerată „prima fază a unei Uniuni Franco-Germane”. A doua se deschidea cu „primul pas al unei Uniuni Franco-Germane și al unei federații europene”. Pe la a cincea versiune, aceasta se transformase în: „Europa trebuie să fie organizată pe baze federale. În acest scop, un cle-

ment esențial este o Uniune Franco-Germană. "A șaptea ciornă impunea că „Europa trebuie să fie organizată pe baze federale." Dar, în forma finală, aproape toate aceste elemente lipseau. Monnet nu și-a mai permis decât să menționeze că reunirea celor două industrii ar fi „primul pas al unei federații europene", un termen vag din care se putea înțelege orice.³

Deși ceea ce avea de fapt Monnet în minte era crearea unei entități europene cu toate atributele unui stat, frazarea anodină fusese aleasă deliberat pentru a îngreuna diluarea uniunii prin convertirea într-un nou corp interguvernamental și nimic mai mult. De asemenea, era exprimată astfel pentru a nu speria guvernele naționale subliniind că scopul ei era acela de a trece peste suveranitatea lor.⁴

O dată ce memorandumul a fost terminat, următoarea problemă a lui Monnet era de a stabili cum avea să-i obțină adoptarea. Nu putea acționa ca susținător al propriului său plan. Înnăscut manipulator din culise, acționa întotdeauna indirect. Trebuia să câștige sprijin de la cel mai înalt nivel al guvernului francez. Cel dintâi vizat a fost primul ministru, Georges Bidault, așa că i-a înmănat memorandumul celui mai apropiat ajutor al lui Bidault, cerându-i să i-l transmită. În memorandum, Monnet scrisese că „situația germană" devenea un cancer care avea să pună în pericol pacea. Pentru pacea viitoare, a scris el în continuare, era în indispensabilă crearea unei Europe dinamice:

„Prin urmare, trebuie să abandonăm formele trecutului și să pornim pe calea transformării, atât creând condiții economice de bază comune, cât și înființând autorități acceptate de națiunile suverane. Europa n-a existat niciodată. Nu adunarea națiunilor suverane întrunită în consilii face din ele o entitate. Trebuie să creăm cu adevărat Europa; ea trebuie să se comporte ca atare (...)."⁵

Din nefericire pentru Bidault, care a pierdut astfel șansa nemuririi, memorandumul n-a ajuns la el. Frustrat, pentru că nu mai avea timp, Monnet a căutat alt candidat. În 4 mai, a luat masa cu Bernard Clappier, asistentul șef al lui Robert Schuman, ministrul de Externe al Franței. Întâlnirea a fost întâmplătoare. Clappier și superiorul lui știau foarte bine că până la întrunirea din 11 mai a miniștrilor de Externe mai era doar o săptămână, iar Schuman încă nu avea idee ce să ofere ca să-l îmbuneze pe Acheson. Propriul lui personal nu-i putuse oferi decât o versiune a soluției la „problema Ruhr-ului" care fusese impusă în 1919. Monnet știa că, dacă-i putea prezenta lui Schuman o propunere mai inventivă, acesta ar fi primit-o cu multă ușurare.

Ca posibil susținător, Schuman mai avea și alte avantaje. Născut în 1886 în Luxemburg, dintr-o mamă germană, vorbea fluent atât germana cât și franceza, după ce studiasse dreptul la universitățile din Berlin, München și Bonn. Apoi se mutase în Alsacia-Lorena, când aceasta era sub stăpânire germană, ceea ce însemna că în 1914 fusese recrutat în armata germană. Totuși, în al Doilea Război Mondial, când Alsacia-Lorena făcea iar parte din Germania, a fost arestat de Gestapo, în calitate de cetățean francez. Astfel, era martorul perfect pentru rezolvarea conflictului franco-german.

Clappier a acceptat să-i transmită ministrului său memorandumul lui Monnet, prinzându-l în tren, în drum spre Metz, unde urma să-și petreacă weekendul. Când s-a întors la Paris, după ce studiasse documentul, Schuman a adoptat planul din toată inima. Acesta a devenit astfel „Planul Schuman", deși în realitate numai al lui nu era. În ultimă instanță, Schuman nici măcar nu ținea prea mult la el, decât ca la un subterfugiu care să-l scoată la liman.⁶

O dată ce Schuman l-a acceptat, conținutul proiectului a fost transmis de cabinetul său, în mare secret, cancelarului german Konrad Adenauer, cu speranța de a-i obține acordul provizoriu. Alte guverne, în special cel britanic, n-au aflat nimic. Conform profesorului Bernard Lavergne, un proeminent comentator politic al epocii, care urma să publice un studiu foarte critic al planului:

„Faptul cel mai curios este că domnul Bidault, premierul, n-a fost – cel puțin la început – deloc favorabil Planului care, la începutul lunii mai, îi fusese prezentat dintr-o dată de ministrul său de Externe, domnul Schuman. Și, destul de ciudat – deși acest lucru era tipic pentru stilul alunecos al domnului Schuman ca om de stat și diplomat – nici domnul François-Poncet, înaltul Comisar Francez, nici Quai d'Orsay, ba nici măcar guvernul francez, nu au fost informate corespunzător despre ceea ce se întâmpla în zilele dinainte de a fi aruncată «bomba Schuman», la 9 mai."⁷

Totuși, „ca rezultat al unei coincidențe curioase", Dean Acheson era deja în drum spre summitul de la Londra, și se hotărâse să treacă pe la Paris ca să se sfătuiască neoficial cu Schuman. Printru-

altă „coincidență”, Monnet a fost și el prezent la întâlnire. După cum fără ingenuitate s-a exprimat Monnet, „curtoazia și onestitatea ne-au obligat să-i acordăm lui Acheson încrederea noastră”.⁸ Planul a fost prezentat și Cabinetului francez, dar numai în modul cel mai superficial:

„Numai trei sau patru miniștri au fost informați despre el, și când, în cele din urmă, la 8 mai, s-a întrunit Consiliul de Miniștri, n-a avut loc nici un fel de discuție serioasă. Schuman le-a prezentat o schiță vagă a Planului și, fără a ști cu adevărat despre ce era vorba, cu toții i-au dat binecuvântarea.”⁹

Apoi, Schuman a făcut un pas îndrăzneț. Avea să anunțe planul „său” apelând direct la popoarele Europei, prin intermediul mass-media. Într-o emisiune radiofonică din 9 mai 1950 – dată comemorată azi ca „Ziua Europei” – Schuman a dezvăluit lumii planul lui Monnet. „Pacea mondială”, a început el...

„...nu se poate salvarea fără a face eforturi creatoare proportionale cu pericolele care o amenință. Contribuția pe care o poate aduce o Europă organizată și vie civilizației este indispensabilă pentru menținerea relațiilor de pace. Asumându-și timp de peste douăzeci de ani rolul de susținătoare a unei Europe unite, Franța a urmărit întotdeauna ca scop esențial slujirea păcii. Nu s-a realizat o Europă unită, și am avut război.

Europa nu se va făuri dintr-o dată, nici conform unui singur plan. Ea va fi construită prin fapte concrete, care mai întâi vor crea o solidaritate de facto. Reunirea națiunilor Europei necesită eliminarea opoziției seculare dintre Franța și Germania (...).

Având în vedere acest scop, guvernul francez propune să se ia imediat măsuri asupra unui aspect limitat dar decisiv (...) propune ca producția franco-germană de cărbune și oțel, în ansamblul ei, să fie plasată sub o Înalță Autoritate comună, în cadrul unei organizații deschise la participarea celorlalte țări ale Europei. Reunirea producției de cărbune și oțel trebuie să furnizeze imediat condițiile pentru punerea bazelor comune ale dezvoltării economice, reprezentând un prim pas spre federalizarea Europei.”

După ce a descris felul cum „solidaritatea în producție astfel realizată va arăta clar că orice război între Franța și Germania devine nu numai de neconceput, ci și imposibil pe plan material”, Schuman a continuat prin a spune că acest lucru ar ajuta realizarea simplă și rapidă a „acelei fuziuni de interese care este indispensabilă pentru stabilirea unui sistem economic comun.”¹⁰

Aceasta a fost „Declarația Schuman” care ocupă acum locul de onoare pe website-ul *Europa* al Uniunii Europene, ca fiind documentul „care a dus la crearea a ceea ce este acum Uniunea Europeană”. Totuși, conform unui istoric, deși planul a fost întâmpinat imediat cu mare emoție de presă, cel mai curios lucru este că literalmente nimeni nu știa prea bine despre ce era vorba – nici chiar Schuman însuși.¹¹

Conform unei relatări mult mai tardive a lui Roy Denman, un funcționar cu vechime în ministerul de Externe, apologet al Uniunii Europene, primul ministru britanic Clement Attlee „a primit cu nemulțumire propunerea francezilor”.¹² Desigur, în realitate, guvernul de la Londra nici n-a „primit-o”. I se trimisese un sumar cu doar câteva ore înainte de transmisiunea de la radio, și a aflat textul complet numai din emisiune. Attlee a fost extrem de iritat, cum avea tot dreptul să fie. Nu numai că Franța avusese un comportament totalmente nediplomatic, dar premierul britanic mai ceruse insistent, după un incident anterior, ca nici o decizie privitoare la Germania să nu se ia înaintea conferinței miniștrilor de Externe de la Londra, care urma să înceapă peste două zile.¹³ Mai mult, când a auzit că Acheson fusese informat în avans despre plan, a suspectat – pe bună dreptate – că americanii și francezii conspiraseră împreună.

Și totuși, pe baza acestor înșelătorii începuse ceea ce Monnet a numit „revoluția tăcută”. Nu mai exista cale de întoarcere, decât cu prețul unor importante consecințe politice negative.

Reacția largită

Așa cum anticipase Monnet, Adenauer a susținut planul. Nici nu prea putea să facă altceva. A respinge o ofertă care părea atât de mărinimoasă din partea Franței ar fi fost o inabilitate politică, și existau motive convingătoare pentru a o accepta. Monnet a avut dreptate să presupună că Adenauer considera planul un mod prin care Germania și-ar fi putut reafirma controlul parțial asupra propriei sale industrii. Și, cum la fel de bine știa Monnet, Adenauer era foarte binevoitor față

de ideea unității europene. În 1948, participase la Congresul Europei Unite de la Haga, unde se declarase: „Națiunile europene trebuie să-și transfere și să-și contopească unele dintre drepturile suverane pentru a asigura acțiuni politice și economice comune.” După aceea, Adenauer comentase: „În realitate, în [mișcarea de unificare] se află salvarea Europei și salvarea Germaniei”.¹⁴ Apoi, în martie 1950, Adenauer propusese, în timpul unui interviu cu un ziarist, ca Franța și Germania să se unească într-o singură națiune. Economiiile lor aveau să fie administrate ca una singură, parlamentele urmau să fuzioneze, iar cetățenia să fie deținută în comun.¹⁵

Extravaganta propunere a lui Adenauer nu fusese luată în serios; dar, două luni mai târziu, a apărut Planul Schuman. Pentru a-și asigura o reacție favorabilă, tactica lui Monnet fusese ireproșabilă. De fapt, entuziasmul inițial al lui Adenauer s-a mai potolit când a aflat că la originea planului stătea Monnet, temându-se că adevăratul său scop era acela de a promova interesele Franței în detrimentul Germaniei. Totuși, în timpul unei întâlniri între cei doi care a avut loc în 23 mai, Monnet l-a asigurat de egalitatea absolută între cele două națiuni. Abia atunci s-a relaxat Adenauer, declarând: „Consider implementarea propunerii franceze sarcina mea cea mai importantă. Dacă reușesc, cred că nu-mi voi fi trăit de prisos viața.”¹⁶

În această etapă, Germania ar fi primit cu brațele deschise participarea Marii Britanii, pentru a contracara posibilă dominație franceză; guvernului britanic i s-a lansat o invitație formală de a participa la discuțiile despre „planul de a avea un plan”, cum s-a spus. Chiar și Schuman ar fi preferat, probabil, implicarea britanică. Dar acesta era ultimul lucru pe care-l dorea Monnet.

În orice caz, primul ministru al Marii Britanii, Attlee, hotărâse deja, fără să i-o ceară nimeni, că Anglia nu putea accepta în nici un caz ca „forțele economice vitale ale acestei țări să fie predate unei autorități care e totalmente nedemocratică și nu răspunde în fața nimănui”. Minutele Cabinetului din 2 iunie 1950 consemnează:

„Poziția noastră a fost diferită de aceea a altor țări europene din motivul relațiilor noastre cu Commonwealth-ul, și n-ar trebui să ne grăbim să acceptăm principiul propunerii franceze (...) mai ales că pare să implice o anumită abandonare a suveranității.”

Opinia ministerului de Finanțe era: „Nu e în interesul nostru să ne legăm de un cadavru.” Comitetul Executiv Național al Partidului Laburist a afirmat că Europei de Vest îi lipseau „tradițiile administrative și civice” esențiale pentru socialismul democratic.¹⁷ Guvernului francez i s-a trimis o notă formală în care se declara:

„(...) Guvernul Majestății Sale rămâne la opinia că subscrierea la termenii comunicatului redactat (...) ar implica intrarea într-un angajament în avans pentru a pune în comun resursele de fier și oțel și a înființa o autoritate cu anumite puteri supreme, înainte de a fi existat posibilitatea deplină de a analiza cum ar acționa în practică aceste propuneri importante și cu bătaie lungă. Guvernul Majestății Sale este foarte dornic ca aceste propuneri să fie discutate și să li se dea curs, dar se consideră incapabil să se asocieze cu un comunicat care pare să fi luat decizii înaintea unor discuții interguvernamentale, nu ca rezultat al acestora (...).”¹⁸

Acesta era tocmai răspunsul pe care-l așteptase Monnet. Pe baza antecedentelor Marii Britanii și a angajamentului ei față de interguvernamentalism, Monnet anticipase că avea să se opună elementului supranațional care reprezenta însuși nucleul planului său. Astfel, Monnet pregătise deliberat excluderea Marii Britanii, prin expedientul simplu de a condiționa participarea la tratative de acceptarea principiului supranațional ca fiind non-negociabil, și prin stabilirea unui termen imposibil de scurt, la data de 2 iunie, în timpul vacanței de Rusalii, pentru acceptarea acestei condiții.

Istoria consemnează că, în timp ce termenul limită se apropia, Attlee și ministrul de Finanțe, Sir Stafford Cripps, erau plecați din Londra și nu puteau fi contactați. Herbert Morrison, ca prim ministru în funcție, a fost găsit la un restaurant, după ce-și petrecuse seara la teatru. Cerându-i-se o decizie, a răspuns cu celebrele sale cuvinte: „Minerii din Durham n-o vor înghiți.”¹⁹

În acest context, cu doar un an în urmă, guvernul naționalizase industriile carbonifere și metalurgică ale Marii Britanii. Ar fi părut ciudat de inoportun să se predea controlul lor unui alt for, pe care nu-l interesa să le conducă în interesul Marii Britanii, și ar fi fost complet nerealist să se aștepte ca un guvern care avea printre principalele sale priorități ocuparea totală a locurilor de muncă să

dea în primire unei autorități supranaționale niște industrii care angajau un total de 1.179.000 muncitori.

Mai mult, ministrul Apărării era îngrijorat că Planul putea afecta potențialul de război al țării. Bevin a acceptat, de teama că, dacă Europa era cotropită, în cazul în care economia Marii Britanii ar fi ajuns prea departe pe calea spre integrarea economică, n-ar mai fi putut funcționa independent. Manny Shinwell, pe-atunci ministru al Apărării, a confirmat această îngrijorare. Riscul de a se baza pe resursele vest-europene puse în comun, dintre care unele puteau fi cucerite de un invadator, era prea mare.²⁰ Astfel, obiectivul central al Planului, care-l făcuse atât de atrăgător pentru susținătorii lui – eliminarea capacității independente de război a statelor membre – era o pacoste pentru britanici. Ținând seama de experiența lor din al Doilea Război Mondial și posibilitatea reală a unei invazii sovietice terestre în Europa, lipsa de entuziasm era departe de a fi fost irațională.

Marea Britanie nu era în nici un caz singura care să aibă rezerve față de *Le Plan*. Socialiștii francezi împărtășeau temerile britanice; comuniștii se temeau că Planul ar fi putut permite ca industria franceză să fie sufocată de germani, ceea ce-ar fi dus la răspândirea șomajului. O opinie larg răspândită, citată de Lavergne, era că:

„Din momentul când Marea Britanie, cu cele 220 de milioane de tone de cărbune și cele 16 milioane de tone de oțel ale ei, a refuzat să se alăture, cea mai elementară prudență ar fi trebuit să-i impună domnului Schuman să-și abandoneze Planul.”²¹

Totuși, exista un parlamentar britanic care era fără echivoc în favoarea participării Marii Britanii la tratative. A doua zi după ce armatele comuniste ale Coreei de Nord trecuseră frontiera în Coreea de Sud, la 25 iunie, precipitând astfel încă o criză majoră a Războiului Rece, noul și tânărul deputat conservator de Bexley și-a ținut primul discurs în Camera Comunelor. Ignorând convenția conform căreia o asemenea cuvântare trebuia să evite subiectele controversate, Edward Heath a declarat că ar fi fost o gravă eroare ca Marea Britanie să nu participe la discuțiile despre Planul Schuman. Stând deoparte, „ne putem asuma un foarte mare risc cu economia noastră în anii viitori – într-adevăr, un risc foarte mare.”²²

Un alt entuziast al implicării britanice era un tânăr absolvent de la Cambridge, Geoffrey Howe, care într-o bună zi avea să devină Cancelarul lui Margaret Thatcher, apoi ministru de Externe. Scriindu-i unui prieten în ziua de 7 iulie 1950, Howe afirma că „o conducere britanică activă, într-o formă mai pozitivă a uniunii europene, este esențială politicește”. Aceasta, a adăugat el, „ar avea avantajul subsidiar de a garanta că orice asemenea organizație înființată fără ajutorul nostru nu va fi dominată de germani.”²³

Ceea ce nici Heath și nici Howe nu păreau să recunoască era talentul cu care Monnet reușise deliberat să excludă Marea Britanie de la masa tratativelor. Mulți dintre colegii lui îl considerau unul din cele mai mari triumfuri ale sale.²⁴ Și nu păreau să țină seama nici de implicațiile strategice mai ample, în special din domeniul apărării.

Dar mulți „europeniști” britanici continuă să declare până-n zilele noastre că Marea Britanie a comis o greșeală fundamentală și tragică neparticipând la negocieri și rămânând fără posibilitatea de a le influența astfel să le influențeze. Dean Acheson însuși avea s-o descrie ulterior ca pe „cea mai mare greșeală a perioadei postbelice”.²⁵ Opiniile lor, însă, sunt respinse de nimeni altul decât autorul istoriei oficiale a Marii Britanii din acea perioadă, care scria:

„Discuțiile și corespondența cu oficialitățile franceze și cu Schuman, între 9 mai și 2 iunie, conferă o anumită credibilitate ideii că Regatul Unit ar fi putut obține un tratat acceptabil, și anume unul fără subjugarea față de o Autoritate Superioară ca făgăduială a unei uniuni mai strânse (...). Cu toate acestea, rezultatul negocierilor sugerează că nu exista nici un tratat care să-i fi putut acorda Marii Britanii avantajele politice și economice identificate de oficialități, fără o autoritate supranațională ca embrion și simbol al unei federații europene. Acceptarea principiului non-negociabil al lui Monnet impunea o schimbare a strategiei naționale (...). Ar fi însemnat o angajare a sprijinului politic (...) față de reconstruirea configurației puterii politice din Europa pe care Regatul Unit (...) n-o putea împărtăși.”²⁶

În orice caz, implicarea britanică era tocmai ceea ce voia Monnet să evite. Descifrând corect psihologia guvernului britanic, el a creat o situație care care acesta n-ar fi putut-o accepta.²⁷

Un alt mit pe care nenumărați oameni preferă să-l creadă (după cum se poate vedea, de exemplu, de pe website-ul *Europa* al Comisiei) este acela că de fapt autorul planului ar fi fost într-adevăr Schuman, care a fost astfel onorat ca unul dintre „Părinții Fondatori ai Europei”. În realitate, documentele istorice demonstrează fără echivoc că totul i s-a datorat doar unui singur om: Jean Monnet. A fost o extraordinară dovadă a talentelor lui aparte faptul că a putut profita de moment ca să-și plaseze proiectul în centrul agendei, cu un succes zdrobitor.

„One-man show-ul” lui Monnet

Lansarea planului n-a fost decât începutul victoriei lui Monnet. Invitațiile de a-l discuta se extinseseră și către reprezentanții celor trei țări din Benelux și ai Italiei. În 3 iunie, cu toții acceptaseră să ia parte la dezbateri. Deosebit de entuziasmat era premierul italian, Alcide de Gasperi. Astfel s-au întrunit cei care urmau să ajungă cunoscuți drept „Cei Șase”.

Când au început discuțiile, Monnet pregătise deja încă o lovitură. Nu numai că a obținut aprobarea de a prezida negocierile, dar a mai reușit și să convingă un comitet interministerial francez că el trebuia să fie reprezentantul Franței la tratative, cu puterea de a-și numi proprii consilieri.²⁸ Astfel s-a produs extraordinara situație prin care, în ceea ce avea să devină una dintre cele mai importante negocieri ale istoriei, Franța era reprezentată de un om care nici măcar nu era membru al guvernului.

Pentru a lansa negocierile, Monnet a produs un *document de travail*, ceea ce înseamnă că, pe lângă că organiza discuțiile, prezida sesiunile și reprezenta Franța, mai stabilea și ordinea de zi. „One-man show-ul” avea să continue. Cu toate acestea, Monnet n-a putut produce decât abia în iulie o ciorână de lucru pe care s-o ia în considerare guvernele Celor Șase, nu în ultimul rând din cauza incoerenței *document*-ului său inițial. Primul ministru al Belgiei, Paul van Zeeland, l-a descris ca fiind „atât de vag cu privire la detaliile esențiale, încât era imposibil să se vorbească limpede despre el.”²⁹

Când a fost gata, presei i-a fost predat un sumar al textului lui Monnet din iulie, în care autorul a fost „atent să includă următoarea prevedere”:

„Retragerea unui stat care s-a angajat față de Comunitate trebuie să fie posibilă numai dacă toate celelalte acceptă o asemenea retragere și stabilesc condițiile în care va avea loc. Regula în sine însumează transformarea fundamentală pe care caută s-o realizeze propunerea Franței. Pe lângă cărbune și oțel, pune bazele unei federații europene. Într-o federație, nici un stat nu se poate secesiona prin propria sa decizie unilaterală. În mod similar, nu poate exista nici o Comunitate decât între niște națiuni care i se dedică nelimitat și fără să privească în urmă.”³⁰

După aceea, scria Monnet, „nimeni nu va mai putea pune la îndoială ambiția și hotărârea noastră.”

Cu toate acestea, fiecare dintre reprezentanții implicați a căutat să obțină avantaje maxime pentru națiunea sa. O parte din preț a fost o taxă de doi la sută impusă Germaniei pentru a sprijini minele de cărbune decrepite din Belgia, și un aranjament preferențial de aprovizionare a Italiei cu minereu, cu subvenții pentru importurile de cărbune, precum și tarife și cote speciale spre a-i proteja industria siderurgică.³¹ Aceste concesiuni contraziceau conceptul inițial al lui Monnet de „tratat egal”, dar au fost esențiale pentru a obține acordul.

Au mai existat și alte concesiuni. Planul inițial al lui Monnet se concentrase asupra acelei componente care era cea mai apropiată inimii lui: puterea supranațională conferită „Înaltei Autorități” create de el. La cererea belgienilor, s-a adăugat o Curte de Arbitraj, pentru a adjuca în cazul unor dispute. Ministrul francez de Finanțe a propus apoi includerea unei Adunări care să dețină puterea supremă de a demite Înalta Autoritate, la fel cum adunarea generală a acționarilor are puterea de a demite un consiliu de administrație.

Acum, supranationalismul lui Monnet a fost supus unor noi atacuri din partea celor cărora le displacea ideea ca Înalta Autoritate propusă de el să nu poată fi controlată de oamenii politici aleși. Principalul negociator olandez, Dirk Spijrenburg, a cerut un „jandarm” interguvernamental care să supravezeze Înalta Autoritate. Monnet s-a împotrivit vehement, dar în fața insistențelor olandeze

continue a reinterpretat propunerea. În cele din urmă, a acceptat-o, cu condiția ca deciziile să se ia prin vot majoritar, fără dreptul de veto al nimănui, și insistând ca „jandarmul” să fie un „forum” prin care Înalta Autoritate să poată „juca un rol educativ vizavi de guverne”.³²

Astfel s-a născut „Consiliul de Miniștri”. În continuare, Monnet s-a apucat să elaboreze o formulă de votare, care însemna că puterea combinată a Germaniei și Franței nu putea învinge la vot membrii rămași, sistem care avea să se consacre ca „vot al majorității calificate”. În sfârșit, a încheiat un acord crucial prin care Consiliul de Miniștri, deși putea participa la luarea deciziilor, nu avea căderea de a da dispoziții Înaltei Autorități. „Autoritatea” lui Monnet avea să rămână supremă, imună față de interferențele statelor-națiune. Supranaționalismul supraviețuise celei mai grele încercări din existența sa.

În primele luni de după lansarea Planului lui Monnet, printre cei care-l laudau s-a numărat și Macmillan. La 15 august 1950, în fața Adunării Consiliului Europei, el l-a descris ca fiind „nu doar o mașinărie comodă. Este o concepție revoluționară și aproape mistică.”³³ Ca unul care participase la discuții prelungite cu Monnet despre vederile lui asupra viitorului Europei, în perioada petrecută împreună la Alger în 1943, s-ar putea ca Macmillan să fi înțeles mai profund decât alții intențiile ascunse de la baza proiectului. Oricum, în același discurs, el a arătat clar că nu era potrivit pentru Marea Britanie, spunându-le delegaților:

„În orice caz, un fapt e sigur, și ar fi mai bine să-l acceptăm sincer. Poporul nostru nu va preda unei autorități supranaționale dreptul de a ne închide minele și oțelăriile. Nu vom permite unei autorități supranaționale să trimită în șomaj o mare parte a concetățenilor noștri din Durham, Midlands, Sudul Țării Galilor și Scoția. Aceste temeri pot fi imaginare, dar existența lor e un fapt real – mai mult, un fapt pe care nici un guvern britanic nu-și poate permite să-l ignore.”³⁴

Apoi, după ce negocierile au continuat pe căi întortocheate câteva luni, unii delegați britanici la Consiliul Europei, inclusiv Macmillan, au căutat să reafirme agenda interguvernamentală. Ei au prezentat în fața Adunării propunerea de a face din Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului o agenție a Consiliului, nu o autoritate independentă, supranațională. Ca de obicei, Monnet a reacționat tăios. Într-o scrisoare către Macmillan, a denunțat vehement propunerea, plângându-se că nu oferea crearea unei noi comunități economice, „ci doar un mecanism pentru coordonarea între statele-națiune”, adică tocmai ceea ce dorea el cel mai mult să evite.³⁵

Dar intervenția britanică s-a dovedit doar un spectacol colateral. Cei șase se angajaseră ferm pe cale alor, devenind de neoprit. Acordul final a fost obținut și formalizat prin Tratatul de la Paris, semnat în 18 aprilie 1951, care a creat Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului. Tratatul a fost ratificat însă abia în decembrie 1951, într-o atmosferă de îndoială și resemnare, și multă indiferență.³⁶ Deputatul gaullist Jacques Soustelle considera că Planul nu era „european”, ci „antieuropen”:

„Cu toții suntem în favoarea unei confederații europene, care să includă Germania (...). Dar ceea ce ne îngrijorează la rezerva comună de cărbune și oțel este faptul că, în loc de a ne aduce mai aproape de «Europa», ne îndepărtează de ea. În loc de a ne delega puterile unei Adunări democratice, ni se cere să abandonăm un sector important al economiei noastre în favoarea unei autocrații de experți necontrolate și fără stat.”³⁷

Profesorul Lavergne și-a exprimat și el îngrijorarea față de alarmanta lipsă de democrație a proiectului, într-o altă privință:

„Publicul francez nu poate să înțeleagă nimic din negocierile desfășurate ulterior. Parlamentul, în ceea ce-l privește, a primit proiectul foarte târziu, și cu excepția a douăzeci-treizeci de deputați și senatori cu suficiente cunoștințe generale pentru a-și forma o opinie despre Plan, puțini l-au perceput sensul (...). În majoritatea cazurilor, documentul a fost privit distorsionat, prin prisma câtorva sloganuri sau prejudecăți electorale; în multe situații, majoritatea deputaților au votat cu ochii închiși, nefăcând decât să se conformeze deciziilor luate de partidele lor.”³⁸

Dar Monnet obținuse ceea ce-și dorea. Marele lui proiect fusese în sfârșit lansat. În mod deloc surprinzător, a fost numit și ca primul președinte al Înaltei Autorități, cu sediul la în Luxemburg. Unde anume putea să ducă totul, el unul nu se prea îndoia. Luând cuvântul în prima sesiune a noii adunări a Comunității, le-a spus delegaților că participau la „primul guvern al Europei”.³⁹

Capitolul 5

DRUMUL PIETROS SPRE ROMA: 1950-1957

„Comunitatea noastră nu e o asociație a producătorilor de cărbune și oțel. Este începutul Europei.”

Jean Monnet¹

„Nimeni, după primii doi ani de președinție a lui Monnet asupra Înaltei Autorități, n-a mai vorbit vreodată despre ea, sau despre echivalentele sale, ca despre «un guvern european» (...) ideea unei Europe plasate cumva deasupra națiunilor nu mai era declarată pe față.”

François Duchêne²

O trăsătură remarcabilă a triumfului lui Monnet a fost aceea că, în pofida amplelor discuții în contradictoriu despre felul cum ar fi trebuit să se constituie „guvernul Europei” imaginat de el, modelul care s-a realizat în cele din urmă era aproape identic cu cel conturat de Salter cu douăzeci de ani în urmă. Adaptând structura Ligii Națiunilor, Salter propusese ca guvernul unor „State Unite ale Europei” să fie alcătuit dintr-un Secretariat, cu puteri supranaționale, un Consiliu de Miniștri, reprezentând guvernele naționale, o Adunare, reprezentând parlamentele naționale, și o Curte de justiție. Tocmai aceasta a fost structura finală, înlocuind „Secretariatul” cu „Înalta Autoritate”, care s-a transpus în Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului. La timpul cuvenit, același model urma să se extindă pentru a conduce „Comunitatea Economică Europeană” și Uniunea Europeană.

Și totuși, în relatările anterioare despre istoria „proiectului european”, acest lucru a fost trecut cu vederea. Degeaba căutăm vreo referire la Salter. Abia dacă sunt pomenite evoluțiile cruciale din anii douăzeci, când s-au conturat pentru prima dată ideile. Se pot găsi menționări pasagere ale lui Coudenhove Kalergi. Dar, la fel ca în cazul lui Salter, numele lui Loucheur a dispărut.

Motivul este acela că, în curând, „proiectul” a ajuns să-și urzească propria mitologie, pentru a-și explica originile. Una dintre necesitățile centrale ale proiectului era aceea de a se portretiza ca luând naștere în anii de după 1945. Această versiune îi dădea posibilitatea de a răspândi mitul că pusese capăt războaielor europene și, de asemenea, îi permitea să se prezinte ca o creație progresistă a lumii moderne, nu ca un vis eșuat din anii douăzeci. Numai un ideal postbelic ar fi putut să fie proiectat ca fiind nou și cu vederi înaintate, acesta fiind probabil motivul inconștient pentru a-i elimina din scenariu adevărata geneză.³

Astfel, în istoriile oficiale, originile proiectului au devenit tot mai învăluite în soiul de hagiografie asociată în epocile anterioare sfinților. Monnet avea să fie prezentat ca un personaj vizionar care întâmplător apăruse la momentul potrivit, după 1945, și pe care nu-l interesa decât să realizeze o pace de durată.⁴ Spinelli, cu toate referirile lui la dictatură și revoluții, avea să fie prezentat drept omul care a conferit Uniunii Europene caracterul democratic. Schuman avea să fie onorat în Parlamentul European de la Strasbourg cu o placă comemorativă descriindu-l ca „Părintele Europei”, când de fapt singura lui contribuție reală a fost aceea de a acționa pentru scurt timp ca „paravan” al lui Monnet.

Această rescriere a trecutului avea să devină și mai flagrantă când istoricii britanici au reconstituit evenimentele din jurul implicării Marii Britanii în proiect. Două relatări publicate în anii nouăzeci, la care se va face frecvent referire în aceste pagini, au fost aceea a ziaristului Hugo Young de la *Guardian* și cea a lui Sir Roy Denman, fost funcționar de rang înalt în Ministerul de Externe.⁵

Young susține că, dacă Marea Britanie ar fi insistat, Schuman ar fi fost dispus să dilueze principiul supranaționalismului în Înalta „sa” Autoritate.⁶ Astfel, lui Young îi scapă faptul că forța propulsoare nu era Schuman, ci Monnet, care insistase categoric că acest caracter supranațional al Înaltei Autorități era non-negociabil.⁷ Relatarea lui Denman despre negocierile Planului Schuman nu-l menționează pe Monnet decât o dată, acceptând din nou ficțiunea că principalul autor ar fi fost Schuman. În mod similar, deși din motive diferite, John Laughland, în încercarea sa de a pune originile Uniunii Europene pe seama ideologiei naziste, în *The Tainted Source*, nu face decât patru referiri scurte la Monnet, fără a-i recunoaște rolul de pivot.

Ceea ce face ca o asemenea eroare de înțelegere să devină și mai perversă este faptul că în curând Monnet a renunțat la anonimatul său de autor real al proiectului și a venit la Londra pentru a-și discuta planul cu funcționarii superiori și cu miniștrii. După cum consemnează Young însuși, Monnet a arătat atunci cum nu se poate mai limpede că autonomia Înaltei Autorități ar însemna „capitularea suveranității naționale pe un larg teritoriu strategic și economic”.⁸

La vremea respectivă, puțini își făceau iluzii în acest sens. Con O'Neill, pe-atunci un tânăr diplomat aflat la Bonn, avea să-și amintească ulterior: „Ideea că ar trebui să existe un organism cu autoritate reală asupra deciziilor guvernelor naționale ni se părea tuturor grotescă și absurdă.”⁹ Date fiind comentariile lui Attlee despre „lipsa de democrație” din proiectul lui Monnet, nu poate încăpea nici o îndoială că natura acestuia era clară pentru guvernul britanic, motiv pentru care Marea Britanie nu-l putea accepta. Totuși, unele relatări continuă să prezinte Planul Schuman ca pe un proiect pe care guvernul britanic l-ar fi putut modifica, dacă ar fi avut disponibilitatea de a participa la tratative.

Aceasta avea să devină o temă persistentă a mitologiei din jurul implicării Marii Britanii în „Europa”, pe tot parcursul deceniilor care au urmat. Ea se bazează pe nevoia de a-i portretiza pe fondatorii proiectului drept oameni rezonabili și receptivi la idei, câtă vreme britanicii trebuie invariabil să fie arătați ca niște îndărătnici lipsiți de clarviziune. Mesajul implicit al acestei versiuni a istoriei este: „europenii = pozitivi, cu vederi înăinate, buni; britanicii = negativi, cu vederi înapoiate, răi”.

Cu toate acestea, deși lui Monnet îi reușise strălucit primul pas al marelui său proiect, acum el avea să se întindă mai mult decât îi ajungea plapuma. Ca rezultat, următorii șase ani aveau să se desfășoare un drum pietros. Monnet n-aveau să-și atingă scopul decât foarte târziu, după ce aliații săi i-au impus necesitatea celei mai îndrăznețe strategii a lor de până atunci: aceea de a învălui „proiectul” în înșelătorie.

Monnet suferă o cădere

Când președintele noului „guvern al Europei” a apărut pentru prima oară în fața Adunării Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, el s-a grăbit să le spună „deputaților”:

„Niciodată nu vom putea sublinia suficient de mult faptul că cele șase țări ale Comunității sunt vestitoarele unei Europe unite mai largi, ale cărei hotare sunt stabilite numai de aceia care încă nu s-au alăturat. Comunitatea noastră nu e o asociație a producătorilor de cărbune și oțel. Este începutul Europei.”¹⁰

Totuși, în pofida acestei stări triumfalistice, evenimentele îl ajungeau din urmă pe domnul Monnet. După ce-și desfășurase cu atâta abilitate planul, el a făcut acum o greșală aproape fatală. Ceea ce l-a adus în pragul eșecului a fost Războiul din Coreea, care izbucnise în duminica de după deschiderea negocierilor pentru C.E.C.O. Monnet s-a temut imediat că presiunile acestei noi crize majore a Războiului Rece, amenințând cu posibila agresiune sovietică, i-ar fi putut determina pe americani să ceară mai categoric reînarmarea Germaniei. Așa ceva ar fi putut reduce atracția exercitată de Planul Schuman asupra lui Adenauer, care acum și-ar fi putut atinge obiectivele-cheie fără a fi nevoit să pună cărbunii și oțelul Germaniei sub controlul Înaltei Autorități.

Pentru a redobândi inițiativa, Monnet hotărâse ca Planul Schuman inițial să fie extins spre a include și domeniul apărării, și a început să elaboreze ceea ce finalmente urma să apară ca o propunere pentru un Comitet de Apărare Europeană (C.A.E.). Acesta asigura o armată europeană, condusă de un ministru european al Apărării și de un consiliu de miniștri, cu bugetul și procurarea armelor în comun. În timp ce toate celelalte țări membre își puteau menține forțe armate separate, în scopuri coloniale și de altă natură, Germaniei nu i s-ar fi permis să participe decât în cadrul armatei europene.

Căutându-și un susținător, de data asta Monnet l-a ocolit pe Schuman, care se împotriva vechement reînarmării Germaniei. În schimb, a apelat la un om care-i fusese asistent în perioada lui cam obscură ca bancher comercial – René Pleven. Fusese cu el și la Londra; în 1940, în acea perioadă agitată când îi propusese lui Churchill planul unei uniuni anglo-franceze. Din fericire pentru

Monnet, vechiul său subordonat se afla acum într-o funcție cu oarecare autoritate: devenise primul ministru al Franței.

Înșelăciunea familiară s-a repetat. Deși propunerea îi aparținea în întregime lui Monnet, el a rămas în planul doi, iar ideea lui a devenit „Planul Plevén”. Plevén l-a prezentat Adunării Franceze în ziua de 24 octombrie 1950, unde a fost aprobat cu 343 de voturi pentru și 220 contra. Cu toate acestea, în timpul dezbaterilor, Plevén a spus clar că negocierile n-aveau să înceapă înainte de a se încheia Tratatul pentru Cărbune și Oțel, astfel salvând proiectul inițial al lui Monnet.¹¹

Spre deosebire de Planul Schuman, acest proiect nu a fost bine primit peste hotare. Germanii, în special, erau foarte suspicioși, preferând ca forțele lor armate să facă parte din N.A.T.O. Suspiciunile lor aveau motive întemeiate. În viziunea lui Monnet, C.A.E.-ul urma să fie „un guvern capabil de a lua deciziile supreme în numele tuturor europenilor”. Totuși, chiar din acest motiv, premierul italian, Alcide de Gasperi, a susținut noul plan, proclamând că „armata europeană nu e un scop în sine; ea este instrumentul unei politici externe patriotice. Dar patriotismul european se poate dezvolta numai într-o Europă federală”.¹²

Din nou, americanii au intervenit, de astă dată prin intermediul Generalului Eisenhower, care acum era primul comandant suprem al forțelor terestre N.A.T.O. Întâlnindu-se cu Monnet la data de 21 iunie 1952, Eisenhower a confirmat că reconcilierea franco-germană nu se putea realiza decât cu ajutorul unei armate europene. În urma intervenției Chinei comuniste, Războiul din Coreea intrase într-o fază critică. Așa cum se anticipase, presiunile exercitate de americani pentru reînarmarea Germaniei se intensificaseră, oferindu-i lui Adenauer o poziție fermă la negocieri. Adenauer a hotărât s-o exploateze, oferindu-și sprijinul pentru C.A.E. în schimbul unui „tratat general”. Acest tratat general urma să recunoască suveranitatea Germaniei de Vest, să accepte contingentele germane în C.A.E. pe picior de egalitate, să permită intrarea Germaniei de Vest în N.A.T.O., să pună capăt ocupației aliate în țară și să încheie un tratat de pace. Oricât era de ambițioasă această propunere, Aliații s-au grăbit s-o accepte și, pe la sfârșitul lunii noiembrie a anului 1951, textul tratatului era gata.¹³

În stadiile finale ale negocierilor tratatului, guvernul britanic se schimbase. La data de 25 octombrie 1951, după alegerile generale, laburiștii pierduseră în fața conservatorilor. Churchill era din nou prim ministru, cu Anthony Eden ca ministru de Externe. Dar noul guvern se afundase adânc într-o criză a balanței de plăți, și se profila un dezastru economic.

În ciuda unor speranțe inițiale că „pro-europeanul” Churchill putea răsturna opinia laburiștilor față de demersurile integraționiste ale Celor Șase, părerea lui că Marea Britanie trebuia să evite implicarea directă în Europa a rămas intactă. Marea Britanie, în viziunea lui Churchill, făcea încă parte dintre „Cei Trei Mari” ai arenei internaționale, ținând cont și de relațiile ei speciale cu America. Deși dornic să coopereze cu vecinii lui europeni, politica lui Churchill se baza pe teoria „cercurilor intersectate”, în conformitate cu care Marea Britanie rămânea între Europa și S.U.A.

În opoziție, Churchill declarase că favoriza ideea unei „armate europene”, fără a spune niciodată clar ce-ar fi însemnat aceasta în practică. Revenit la putere însă, și-a reafirmat vederile ortodoxe. Acum, că elementul supranațional al planului devenise clar, a respins orice idee a unei armate europene, numind-o un „amalgam dezordonat” și adăugând: „Ceea ce vor să cânte soldații sunt propriile lor marșuri”. De Gaulle era de aceeași părere.¹⁴

Conform lui Hugo Young, în 28 noiembrie 1952 Eden a spus, la o conferință de presă din Roma, că nici o formațiune britanică nu va fi disponibilă pentru noua armată,¹⁵ ceea ce Young denunță ca pe o „perversitate” britanică.¹⁶ Dar documentele arată că noul guvern conservator și-a dat toată sînta să fie constructiv. La o întâlnire cu Schuman, în luna februarie a anului 1952, Eden i-a asigurat pe francezi de o asociere strânsă cu Comunitatea de Apărare. Forțele britanice de pe continent aveau să coopereze foarte îndeaproape cu „forțele europene”.¹⁷ Într-un și mai mare efort de a ajuta, Eden a propus în martie 1952 aducerea celor două Comunități ale Celor Șase sub egida Consiliului Europei. Monnet, în mod previzibil, a văzut în aceasta o sfidare la adresa supranaționalismului său.¹⁸

Deși din inițiativa lui Eden nu s-a mai ales nimic, francezii înșiși aveau rezerve considerabile față de ideea unei armate europene. Ceea ce-i îngrijora cel mai mult era posibilitatea ca Germania să se

retragă din Comunitatea de Apărare, permițând ca unitățile germane instruite acolo să se reconstituie sub forma unei armate naționale. Prin urmare, Parisul a insistat să primească o garanție anglo-americană împotriva secesiunii oricărei țări membre. Răspunsul Londrei a fost îndatoritor: conform tratatului de la Bruxelles din 1948, Marea Britanie se angajase deja să acorde asistență Franței și țărilor din Benelux în eventualitatea unui război. Cei Șase au cerut acum, la 14 martie 1952, ca Anglia să extindă această garanție și asupra Germaniei de Vest și Italiei. Răspunzând într-o transmisiune radio din 5 aprilie, Eden a declarat că guvernul britanic avea datoria și intenția să ajute popoarele Europei pe drumul spre ideea unei Europe unite. Marea Britanie nu putea intra într-o federație europeană extinsă, dar putea acorda sprijinul și încurajarea atât pentru Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului, cât și pentru cea a Apărării.¹⁹

Zece zile mai târziu, Eden a revenit cu o propunere fermă. În cazul unui atac armat asupra oricărei țări membre a Comunității Europene de Apărare, Marea Britanie urma să intervină cu ajutoare complete, militare și de altă natură, în conformitate cu articolul 51 din Carta Națiunilor Unite. Această ofertă a fost bine primită de Cei Șase. În Germania a fost salutăată ca „una dintre cele mai importante evoluții politice din timpurile recente”.²⁰

Totuși, aceasta nu era o garanție anglo-americană. Americanii continuau să-și declare încrederea în C.A.E. și refuzau să coopereze. Ca rezultat, în 19 mai s-a anunțat că Washington-ul și Londra nu puteau oferi o garanție conjugată, în schimb urmând să facă o „declarație de intenție”. Apoi, convorbirile s-au împotmolit în argumente contradictorii despre contribuția Germaniei la bugetul european de apărare, până când Cabinetul francez, în continuare nemulțumit de lipsa de angajare a britanicilor și americanilor împotriva retragerii Germaniei din C.A.E., a hotărât să nu semneze nici un acord.

S-au făcut eforturi de a-i satisface pe francezi reformulând declarația de intenție. S.U.A. și Marea Britanie au acceptat în cele din urmă să privească orice acțiune care amenința integritatea Comunității de Apărare Europeană ca pe o amenințare la adresa propriei lor securități.²¹ Era de ajuns. Tratatul de Apărare Europeană a fost semnat în 27 mai 1952, împreună cu un tratat general care restaura efectiv suveranitatea Germaniei.²² Aceasta era departe de ceea ce imaginase Monnet, cu bugetul supus în continuare veto-ului național. Însă chiar și așa, în Franța rămăsese o opoziție atât de puternică, încât primul ministru Antoine Pinay a semnat tratatul fără a intenționa să-i obțină ratificarea imediată.

Tocmai în relație cu ratificarea a început planul lui Monnet să se destrame. Opoziția din Adunarea Franceză, departe de a scădea, devenea tot mai înverșunată. Grupul socialist dorea o C.A.E. „mai democratică” și o Adunare Europeană aleasă prin sufragiu universal. Acest lucru avea să determine cea mai îndrăzneală inițiativă a lui Monnet de până atunci, în acord cu omul care în următorii câțiva ani avea să fie cel mai apropiat aliat al lui: Paul-Henri Spaak.²³

Spaak a propus înființarea unei Comunități Politice Europene (C.P.E.), ca „acoperiș politic comun” peste Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului și cea a Apărării, creând „o comunitate supra-națională indisolubilă, bazată pe uniunea popoarelor”. Schuman și Adenauer au întâmpinat pozitiv această propunere, la fel ca primul ministru al Italiei, Alcide de Gasperi, care a mers chiar mai departe, sugerând ca o viitoare adunare a C.A.E. să pregătească textul unei constituții europene.

În luna septembrie a anului 1952, propunerea lui Spaak a fost susținută concertat de miniștrii de Externe ai Celor Șase, împreună cu adunările E.C.S.C. și Consiliului Europei, iar Adunării E.C.S.C. i s-a cerut să studieze problema creării unei „Autorități Politice Europene”. Rezultatul, obținut de un comitet ad hoc condus de Spaak, a fost un „Proiect de Tratat Incorporând Statutul Comunității Europene”. Aceasta nu era nici mai mult, nici mai puțin decât prima încercare formală de a-i da Europei o constituție. Spaak a supus-o miniștrilor de Externe ai Celor Șase în 9 martie 1953, iar a doua zi Adunării E.C.S.C., care a aprobat-o cu cincizeci de voturi pentru și cinci abțineri. Prezentându-și ciorna de „constituție” în fața Consiliului E.C.S.C., Spaak a început cu cuvintele introductive ale cuvântării prin care George Washington a prezentat Constituția Americană în fața Congresului, în 1787, exprimându-și convingerea că Europa, „cu aceeași cutezanță”, putea spera același succes.²⁴

Această ultimă inițiativă Monnet-Spaak nu putea merge mai departe însă, atâta vreme cât C.A.E. în sine continua să atragă adversități. O parte din plan consta în a aplica metode de control supranațional asupra oricărei activități de producere a armelor nucleare, ceea ce a determinat Comisia Franceză pentru Energie Atomică, gaullistă ca orientare, să devină conștientă de implicații, în caz că Franța dorea să devină o putere nucleară.²⁵ În octombrie, deputații din Adunarea Națională își exprimau îngrijorarea că tratatul acorda prea multe avantaje Germaniei, care urma să ajungă să domine Comunitatea. Se ridicau obiecții și că tratatul era prezentat ca un *fait accompli*, având să fie acceptat sau respins fără nici o modificare.²⁶

Astfel, în timp ce restul Celor Șase au început să ratifice Tratatul de Apărare, politica franceză urma să aibă totuși câștig de cauză. Opoziția din partea socialiștilor și a gaulliștilor a devenit atât de puternică, încât guvernul Pinay a căzut. S-a format un nou guvern, sub René Mayer, cu sprijin gaullist, iar „Europa lui Jean Monnet” a devenit aproape un termen politic denigrator. Apoi, după patru luni, Mayer a fost înlocuit cu Joseph Laniel. Conform afirmației deznădăjduite a lui Monnet, Laniel „n-a făcut nimic”. În ciuda presiunilor intense din partea Statelor Unite, cu Secretarul de Stat al Președintelui Eisenhower, John Foster Dulles, amenințând să oprească ajutoarele americane, procesul de ratificare a tratatului de către Franța se blocase.

În afara parlamentului, opoziția era cel puțin la fel de puternică. Liderii militari se împotriveau, grupurile de intelectuali îl detestau, iar de Gaulle, în luna noiembrie a anului 1953, și-a declarat ostilitatea implacabilă față de document, numindu-l „acest tratat monstruos” care avea să-i răpească armatei franceze suveranitatea și să separe apărarea Franței de apărarea Uniunii Franceze. Contravenea tuturor tradițiilor și instituțiilor ei și-i dădea soldații pe mâna unui organism asupra căruia Franța nu avea nici un control. A dat vina pentru tratat „și alte monstruoziități supranaționale”, pe „Inspirator”, domnul Jean Monnet. Parodiindu-l cu asprime pe Monnet, a declarat: „Întrucât Franța victorioasă are o armată, iar Germania învinsă nu are nici una, haideți să suprimăm armata franceză!” Și a continuat:

„După aceea, vom face o armată fără stat, de francezi și germani, și de vreme ce deasupra acestor armate trebuie să fie un guvern, vom face și un guvern fără stat, o tehnocrație. Și cum așa ceva s-ar putea să nu fie pe placul tuturor, vom picta o firmă nouă de prăvălie și o vom numi «comunitate»; oricum n-o să conteze, pentru că «armata europeană» va fi pusă în întregime la dispoziția comandantului suprem american”.²⁷

Ceea ce în sfârșit a pus punct situației a fost un eveniment cu totul separat – căderea enclavei din Dien Bien Phu, în Indochina franceză, la data de 7 mai 1954, în fața Viet Minh-ului comunist. Acest dezastru a dus la prăbușirea guvernului. În 17 iunie, Laniel fusese înlocuit cu Mendès-France, un naționalist radical. Acesta avea atitudini ambivalente față de C.A.E. și căuta să-i dilueze elementul supranațional, propunându-le Celor Șase acest lucru la Bruxelles, în 3 august. Adenauer a respins din capul locului propunerea. Spaak, care prezida conferința, a insistat aproape isteric ca Mendès-France să sprijine tratatul, apucându-l de braț în timp ce-i spunea:

„Franța va fi complet izolată (...). Veți fi singuri. Asta vreți? Trebuie, *trebuie* să facem Europa. Latura militară nu e totul. Ceea ce contează e integrarea Europei. C.A.E. nu e decât primul pas în acea direcție, dar dacă nu există C.A.E., atunci praful se va alege de toate.”²⁸

Respingând acuzațiile lui Spaak că nu era un „bun european”, Mendès-France a ignorat și imbirile americanilor și chiar și pe cele din partea lui Churchill, căruia i-a cerut, fără succes, garanții de implicării britanice în C.A.E.. Astfel, el a adus tratatul în fața unei Adunări ostile la data de 30 august 1954, fără nici o susținere. După dezbateri furtunoase, în care a predominat problema supranațională, tratatul a fost respins cu 319 voturi contra și 264 pentru. Guvernul lui Mendès-France s-a abținut. Majoritatea triumfătoare a început să cânte Marseieza.²⁹ C.A.E. murise. Ideea unei Comunități Politice a căzut și ea curând în obscuritate.³⁰ Monnet și supranaționalismul său suferiseră o înfrângere răsunătoare.

Totuși, problema reînarmării germane rămânea pe tapet. Eden a intervenit cu propunerea de a se extinde Tratatul de la Bruxelles din 1948, aducând sub aripa lui și Germania și Italia. Aceasta ar fi dus la înființarea Uniunii Europei Occidentale (U.E.O.), organizată pe baze interguvernamentale.

Deși decenii de-a rândul avea să rămână aproape doar o umbră, întrucât funcțiile sale erau în mare măsură exercitate de N.A.T.O., angajamentul Marii Britanii că nu avea să-și retragă trupele de pe continent fără acordul celorlalte țări membre a fost de ajuns pentru a liniști temerile franceze față de o putere neînfrănată a Germaniei. În orice caz, aceste temeri își pierduseră mult din forță. *Le Monde*, care se împotrivise vehement ideii, a consimțit că „douăsprezece divizii germane contează puțin într-o lume a strategiei atomice”.³¹ Tratatul U.E.O. a fost ratificat curând de toți membrii.³²

Cu aceasta, se părea că înaintarea spre integrarea supranațională era practic blocată. Interguvernamentalismul învinsese. În luna decembrie a aceluiași an, pentru a-și desăvârși succesul, Marea Britanie a semnat un acord de „asociere” cu Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, angajându-se într-o cooperare prietenească și nimic mai mult.

Noua strategie: înșelătoria

Efectul respingerii C.A.E. avea să fie profund și de lungă durată. Simplu spus, în acest punct se părea că „proiectul” fusese îngropat. Conform lui Duchêne:

„Nimeni, după primii doi ani ai președinției lui Monnet la Înalta Autoritate, n-avea să mai vorbească despre ea sau despre echivalentele sale ca despre un „guvern european”. (...) Conștiința faptului că Franța trebuia să fie ademenită să coopereze în continuare a introdus prudența în vocabularul european. Cuvântul *federal* era rezervat ca un echivalent politic al limbii latine pentru ocaziile religioase rare. Până și *supranațional* (...) tindea să fie folosit numai când nu se putea găsi nici un alt eufemism. Ideile unei Europe situate în orice sens deasupra națiunilor nu mai erau exprimate deschis.”³³

Ceea ce până atunci fusese o serie de amăgiri tactice a devenit acum o încercare deliberată de a înșela. Această schimbare de strategie avea o rază de acțiune atât de lungă, încât în 1965, când s-a convenit „Tratatul de Fuziune” între Cei Șase, combinând executivile, consiliile și adunările celor trei „Comunități” – E.C.S.C., E.E.C. și Euratom –, Articolul 9 din tratatul Cărbunelui și Oțelului, care inițial spusese:

„Membrii Înaltei Autorități (...) se vor abține de la orice acțiune incompatibilă cu caracterul *supranațional* al îndatoririlor lor.”

avea să fie modificat sub forma:

„Membrii Comisiei (...) se vor abține de la orice acțiune incompatibilă cu îndatoririle lor (...)”

Reacția imediată a lui Monnet față de zdrobitoarea lui înfrângere a fost de a-și da demisia din postul de președinte al Comunității Cărbunelui și Oțelului. Aceasta însemna că trebuia să se facă aranjamente pentru a i se găsi un înlocuitor, impunându-se o întrunire a miniștrilor de Externe ai Cei Șase. Aceasta a fost programată inițial pentru 8 februarie dar, între timp, guvernul Mendès-France a căzut, făcând să se amâne întâlnirea. Noul guvern francez era condus de Edgar Faure, mai puțin ostil față de integrarea europeană.

Acest lucru l-a încurajat întrucâtva pe Monnet, care a conchis că o formulă mai puțin ambițioasă avea șanse de reușită. A revenit la strategia lui anterioară de a-și construi „Europa” prin integrarea progresivă a altor sectoare economice. La sfârșitul anului 1955, din mai multe variante, alesese ca țintă următoare industria nucleară, aflată atunci în primele ei stadii de dezvoltare. Părea să ofere avantaje distincte. Câtă vreme cărbunele și oțelul reprezentau trecutul, „puterea atomului” putea poziționa „Europa” ca modernă și cu privirea îndreptată înainte. Mai mult, scara investițiilor necesare pentru dezvoltarea acestei industrii era atât de enormă, încât cooperarea europeană amplă putea fi făcută să pară o măsură logică.

Ca să-și prezinte noul plan pentru ceea ce avea să devină în cele din urmă „Euratom”, Monnet, după un sistem de-acum familiar, avea nevoie de un om-paravan – un nou Schuman sau Pleven –, mai ales că între timp își făcuse atât de mulți dușmani. L-a ales pe cel mai apropiat aliat al său, Paul-Henri Spaak. Alegerea s-a dovedit inspirată. Noul prim ministru francez, Faure, s-a arătat receptiv față de avansurile din partea respectabilului ministru belgian de Externe. În ziua de 4 aprilie 1955, Spaak le-a trimis propunerile lui Monnet – care cuprindeau nu numai domeniul nuclear, ci toate

formele de energie, precum și transporturile – lui Adenauer, Pinay – noul ministru de Externe al Franței – și ministrului italian de Externe, Gaetano Martino. Într-o scrisoare de însoțire, Spaak sugera că sosise momentul pentru o „relansare” (*relancer*) a „ideii europene”.³⁴

În scrisoarea lui Spaak exista doar o omisiune foarte semnificativă. Deși el și Monnet discutaseră deja despre posibilitatea unei „uniuni vamale” sau „piețe comune” a celor Șase, Spaak n-a menționat-o. Monnet se temea că a o aborda atât de curând după colapsul C.A.E. ar fi putut însemna să meargă prea departe.

Răspunsul germanilor n-a fost încurajator. În loc de a-și pune reursele laolaltă cu ceilalți prin Euratom, Erhard considera că Germania ar fi fost mai avantajată dacă-și cumpăra tehnologia de la Statele Unite sau Marea Britanie. Reacția Franței a fost și mai puțin pozitivă. Într-un mesaj transmis oral lui Spaak, prin ambasadorul belgian, ministrul francez de Externe a replicat că „supranaționalizarea energiei și a transporturilor ar putea produce încă o C.A.E. în Franța”, adăugând: „Aveți grijă! Lui Edgar Faure nu-i place Monnet.”³⁵

Singurul răspuns pozitiv a sosit de la ministrul olandez de Externe, Johan Beyen. Acesta a propus tocmai ideea pe care o respinsese Monnet, aceea a unei „piețe comune”. În mod crucial, el a sugerat ca aceasta să nu fie o zonă de comerț liber, ci o uniune vamală. Taxele impuse pe bunurile comercializate între statele membre aveau să se reducă progresiv, pentru a fi în cele din urmă abolite, în timp împotriva țărilor nemembre avea să se înalțe un zid comun de tarife externe.

Toate acestea au precipitat o luptă internă între personalitățile politice de frunte ale Celor Șase, din care s-au conturat trei opțiuni. Una, susținută de Erhard, era o zonă de comerț liber, folosind infrastructura O.E.E.C. interguvernamentale. A doua era „piața comună” a lui Beyen. A treia era strategia lui Monnet, prin care integrarea trebuia să se realizeze sector cu sector.

Cum anume s-a rezolvat această problemă nu e clar.³⁶ Dar, la data de 18 mai 1955, miniștrii de Externe din Benelux le-au oferit omologilor lor din E.C.S.C. un document cunoscut drept „Memorandumul Benelux”. Acesta unea strategiile Beyen și Monnet în ceea ce avea să se consacre ca *junktim*³⁷, sugerând că trebuia să se înființeze un grup de lucru care să întocmească tratate pentru o „piață comună”. Aveau să fie incluse integrarea transporturilor, a energiei electrice, a energiei nucleare și a legislației sociale.³⁸ Părerile lui Erhard fuseseră ignorate.

Acest memorandum fusese, de fapt, întocmit de Spaak, pe baza unei ciorne pregătite de el însuși și de Monnet. După ce Spaak amendase versiunea lui Monnet, a trimis-o înapoi cu nota: «*Ici votre bébé*» („Iată-vă bebelușul”). Cea mai semnificativă schimbare a fost aceea că sintagma „Statele Unite ale Europei” din originalul lui Monnet fusese eliminată. Spaak avea grijă să pună mai mult accentul pe ideea unei „comunități economice”.³⁹

Astfel s-a stabilit înșelătoria centrală a întregii povești. De-acum încolo, adevărata agendă, integrarea politică, urma să fie ascunsă cu deliberare sub pretextul integrării economice. Construirea „Europei” avea să fie prezentată ca o chestiune ținând de comerț și de locurile de muncă.

Messina: o reuniune câștigată la potou

Franța era atrasă de Euratom, care avea să dea posibilitatea ca industria nucleară a Germaniei să fie controlată, și putea de asemenea să faciliteze obiectivul încă nedeclarat al producerii unei bombe nucleare franceze. Pe de altă parte, având cele mai mari tarife dintre cei Șase și multe alte reguli protecționiste, ea era ostilă față de ideea unei piețe comune. Totuși, a acceptat că trebuia să existe „discuții de explorare” asupra Memorandumului Benelux, în timpul convorbirilor pentru găsirea înlocuitorului lui Monnet la conducerea Comunității Cărbunelui și Oțelului. Germanii aveau rezerve considerabile dacă să se implice sau nu.

Locul ales pentru discuții a fost Messina, din deferență față de ministrul italian de Externe Gaetano Martino. Acesta se pregătea pentru alegerile din Sicilia și trebuia să se afle aproape de cartierul său general. Sau stabilit datele de 1-2 iunie 1955. A fost invitat și un reprezentant al Marii Britanii, dar guvernul britanic a considerat că Messina era prea departe pentru o întâlnire care-i privea, chipurile, numai pe miniștrii din Comunitatea Cărbunelui și Oțelului.

Înainte de întrunire, Monnet a aflat că francezii se pregăteau să îngroape Memorandumul Benelux sub rezoluții pioase.⁴⁰ Conștient că prezența lui ar fi putut inflama spiritele, s-a hotărât să

nu participe. Spaak, acționând ca paravan al lui Monnet, a prezidat conferința. La început, pentru supranaționalisti, întrunirea a mers prost. Monnet dădea mereu telefoane, încercând să-l instruiască pe Spaak. Max Kohnstamm, secretarul olandez al Înaltei Autorități, care primise și el câteva telefoane de la Monnet, a fost nevoit în cele din urmă să-i spună fostului său șef: „Vă rog să înțelegeți, n-au venit aici să facă Europa. Au venit să vă îngroape pe dumneavoastră”.⁴¹

Dar, în aceeași noapte, Spaak s-a dus în camera de hotel a ministrului francez de Externe, Pinay. Când a ieșit, la crăpatul zorilor, ajunseseră la un anumit acord. Fusesse suficient ca Spaak să comande o sticlă de șampanie și să salute răsăritul soarelui cu o interpretare proprie după „*O sole mio*”.⁴² În aceeași dimineață, miniștrii au adoptat o rezoluție care accepta o mare parte din Memorandumul Benelux, pe alocuri chiar cuvânt cu cuvânt. Totuși, rezoluția nu-i angaja pe Cei Șase decât să înființeze un comitet interguvernamental care să studieze modul de punere a Memorandumului în aplicare.⁴³ Viitorul era departe de a fi sigur, întrucât propunerile încă mai întâmpinau o opoziție considerabilă. Francezii nu consimțiseră, ci doar acceptaseră „să nu se opună continuării discuțiilor”.⁴⁴

În mod interesant, reprezentantul Luxemburgului, Joseph Bech, a spus că cel mai semnificativ aspect al întâlnirii era lipsa oricărui „miros” al unei Înalte Autorități la la Schuman care să stârnească neliniștile Franței cu privire la suveranitate.⁴⁵ Înselătoria continua.

O traducere a comunicatului de la Messina a fost expediată la Londra de către Ambasada Britanică din Roma, în ziua de 11 iunie. O însoțea o scrisoare de la subsecretarul adjunct, John Coulson, care relatează că „se pare că miniștrii întâmpină dificultăți în a ajunge la un acord cu privire la orice acțiune concretă”, adăugând:

„Germanii au fost foarte interesați de transporturi, pe când Beneluxul voia să extindă anvergura autorității. Italienii au mers cu toții pe direcția unei piețe comune, în timp ce opiniile francezilor n-au fost clare. E evident că forma finală a comunicatului s-a străduit cât mai mult posibil să repete părerile tuturor participanților, fără a lua nici o decizie de principiu. Se va observa că toate chestiunile urmează să fie «studiate», dar nu există nici o indicație cu privire la felul în care se va face acest lucru.”⁴⁶

Foreign Office-ului, de fapt, îi era foarte greu să afle ce se întâmplase. Într-o scrisoare către noul ministru de Externe, Macmillan, din 15 iunie, ambasadorul Regatului Unit la Paris se referea la comunicat ca fiind „lung, dar nu foarte informativ”, sugerând că reprezenta o reflectare corectă a atmosferei vagi tipice pentru întreaga conferință. „Există unele indicii că cei șase miniștri n-au putut înțelege cu adevărat problemele pe care le discutau”, a scris el. Remarcând lipsa de claritate, a mai adăugat:

„(...) Europeanii trebuie să procedeze cu multă prudență. Pe de altă parte, adversarii lor, sau mulți dintre aceștia, găsesc anumite avantaje în unele dintre planurile care se analizează acum. Diferențele de natură practică dintre cele două tabere sunt așadar mult mai înguste decât deosebirile ideologice. Prin urmare, când domnul Pinay spune că noile planuri urmează să fie supranaționale, iar gauliștii susțin că nu vor fi astfel, ambele părți folosesc termeni contradictorii pentru a exprima cam aceleași lucruri. Domnul Boegner, când i s-a cerut să explice limbajul domnului Pinay, a spus că s-ar putea foarte bine ca acesta să se gândească la niște organizații care au puteri decizionale (și, prin urmare, ar fi supranaționale), dar ale căror decizii ar trebui să fie luate unanim (fiind, deci, interguvernamentale). Sunt conștient că aceasta este o contradicție de termeni. Dar acest gen de vorbire cu dublu înțeles pare să-i facă pe europeni să păstreze liniștea și, dacă sevește la calmarea unei discordii în mare parte lipsite de sens, are o anumită justificare.”⁴⁷

Mediatizarea a fost slabă. Ziarul italian *Il Tempo* a descris comunicatul ca fiind „încă un document inutil”⁴⁸, iar *Le Monde* afirma că „guvernele au abandonat implicit ideea supranaționalității”. Mai târziu, Macmillan a observat: „viziunea oficială părea să fie o expectativă încrezătoare că de la Messina nu se va alege nimic”.⁴⁹

Aceasta însemna să nu se țină cont de Monnet. El lucra la crearea unei platforme de pe care să-și poată continua campania. Punctul culminant a fost organizarea unui „Comitet de Acțiune pentru Statele Unite ale Europei”, care și-a lansat manifestul inaugural în 15 octombrie 1955. Cu finanțare de la Fundația Ford, aranjată prin A.C.U.E., obiectivul său imediat era acela de „a asigura că

rezoluția de la Messina (...) se va traduce printr-o etapă clară spre crearea Statelor Unite ale Europei". Un scop colateral important era acela de a-i acorda lui Monnet „o carte de vizită permanentă", valabilă în fața oricărui șef de guvern. Foarte caracteristic pentru el, noul său rol avea să-i furnizeze...

„...lui și organizației sale avantajul de a putea influența elitele politice direct, fără a trebui să se confrunte cu neajunsurile scrutinului public. Europa era pe cale să fie construită de o elită remarcabil de restrânsă; deși sprijinul public era primit cu bucurie, acesta nu reprezenta în nici un caz o condiție esențială pentru Europa lui Monnet.”⁵⁰

Astfel, Spaak avea să rămână în luminile rampei, prezidând comitetul interguvernamental înființat la Messina, în timp ce Monnet continua să acționeze din umbră.

Comitetul Spaak

Complexa dramă care tocmai începea, și ale cărei consecințe istorice aveau să fie imense, implică în esență două intrigi separate. Una consta în discuțiile dirijate de Spaak la Bruxelles și desfășurate mai ales prin activitatea a patru comitete tehnice. Cealaltă se concentra asupra răspunsului Marii Britanii, care încă mai era cea mai puternică națiune a Europei și nu se implicase în mod direct.

Între timp, rolurile principale în guvernarea britanică se schimbaseră. Îmbătrânit, Churchill se retrăsese, cedând locul lui Anthony Eden, care și-a condus partidul la câștigarea alegerilor din luna mai a anului 1955. Macmillan a devenit ministru de Externe.

Cabinetul lui Eden a analizat invitația Celor Șase de a participa la discuțiile care tocmai începeau la Bruxelles. Deși respinsese participarea britanică la orice organizație supranațională, din principiu, la data de 30 iunie guvernul a hotărât să-l trimită la Bruxelles pe Russell Bretherton, un subsecretar de la ministerul Comerțului. Mai târziu, avea să se facă mult caz de faptul că fusese trimis doar un funcționar public, nu un ministru, dar se intenționa ca discuțiile să aibă un caracter mai curând tehnic, decât de negociere.

De la început, Bretherton a declarat limpede, conform instrucțiunilor primite de la Londra, că Marea Britanie nu subscria la „obiectivele de la Messina". Bretherton a urmat linia interguvernamentală tradițională a guvernului său, încercând să-i cârmească pe Cei Șase spre o variantă limitată, sub egida O.E.E.C., cu avertismentul că o mare parte din ceea ce se propunea avea să dubleze activitatea O.E.E.C. Spaak a obiectat față de alternativa O.E.E.C. ca fiind o „întreprindere mult mai modestă" care „nu oferea nici o perspectivă a unei uniuni politice europene”.⁵¹

Reprezentanții O.E.E.C. asistau la lucrări, iar desfășurarea întâlnirilor l-a alarmat pe șeful delegației Regatului Unit, Hugh Ellis-Rees, care i-a trimis lui Macmillan o scrisoare de plângere. Declarând că nu se ținuse seamă de avertismentele pivitoare la un conflict cu activitatea O.E.E.C., Ellis-Rees scria:

„(...) Secretarul General a fost făcut să se simtă cum nu se poate mai nebinevenit (...) până când reprezentanții guvernului Maiestății Sale pe lângă guvernele Celor Șase au creat o atmosferă mai favorabilă și posibilitatea unei participări regulate. Dar nu a avut loc nici o consultare cu privire la evitarea duplicării atribuțiilor; de fapt, cu o ocazie, când observatorul Regatului Unit a făcut o sugestie de acest gen, ea a fost înlăturată de domnul Spaak sub motivul că era obligat să ducă la îndeplinire directivele Conferinței de la Messina. Toate indiciile sugerează că poziția O.E.E.C. nu va fi avută în vedere.”⁵²

Într-o scrisoare de șapte pagini, Ellis-Rees a dat numeroase exemple despre modul cum obiectivele comitetului puteau duplica sau secționa munca O.E.E.C., remarcând că:

„Întreaga procedură a fost neobișnuită (...). Ne putem întreba (...) de ce cele șase țări membre nu au ridicat problemele în cadrul organizației, dacă erau nemulțumite de viteza evoluțiilor (...). Într-adevăr, ar fi fost politicos ca unul dintre reprezentanții lor la Conferința de la Messina să explice Consiliului de Miniștri ai O.E.E.C., care se întrunea peste câteva zile, ce-și propuneau să facă.”⁵³

Ellis-Rees a oferit apoi o explicație despre motivul pentru care organizatorii Conferinței de la Messina se comportaseră atât de ciudat. Se părea că aveau „obiective politice”:

„E clar că atât reprezentanții francezi, cât și cei germani ai Comitetului Pregătitor nu au în vedere alt scop, întrucât reprezintă acele elemente din propriile lor guverne care sunt în favoarea, sau cel puțin

vor să pară a fi în favoarea integrării europene; și ni se spune frecvent de către reprezentanții Belgiei și ai Olandei că întregul elan de la baza acestui lucru, în ceea ce privește țările Benelux, poate fi etichetat ca «politic», mai degrabă decât «economic».

De la Spaak însuși, în memoriile sale, provine o mărturisire care confirmă această impresie. Împreună cu colegii lui, a scris el, „ne-am dat seama de implicațiile politice ale scopului nostru și am știut că ceea ce ne pregăteam să realizăm era aproape o revoluție”.⁵⁴ Totuși, era clar că britanicii nu erau singurii care aveau rezerve în legătură cu convorbirile. Ministrul german de Finanțe, Hans Schäffer, era de părere că:

„(...) integrarea parțială sau funcțională în stilul Comunității Fierului și a Oțelului (*sic*) nu trebuie să meargă mai departe, întrucât ea a fost asociată din necesitate cu autorități supranaționale. În loc de asta, ar trebui să urmărim un proces treptat spre integrarea completă, făcând progrese, dacă e posibil, pe multiple planuri, dar în fiecare caz prin cooperarea între guverne fără a dezvoltă nici o altă autoritate supranațională.”⁵⁵

Nota adăuga că nu se putea estima ce fel de acord avea șanse să se realizeze asupra instituirii unei piețe comune. Existau în mod clar „semnale de interese contradictorii”:

„Germanii, care au susținut foarte activ la Bruxelles mișcările orientate spre continuarea integrării, n-au fost totuși dispuși să facă multe concesii în domeniul agriculturii, ceea ce, desigur, trebuie să reprezinte un principal motiv de preocupare pentru olandezi și francezi. Mai există și semne că francezii vor ezita foarte tare să meargă prea departe și prea repede în direcția adevăratei integrări prin eliminarea tarifelor (...) și putem încerca să creăm o diversiune sugerând integrarea în anumite sectoare, mai ales în transporturi, sectorul energetic și dezvoltarea energiei atomice.”⁵⁶

În paralel cu discuțiile pentru piața comună, erau dezbătute și detaliile propunerilor pentru o „Comunitate Atomică”, și a ieșit la iveală că noua organizație avea să impună ca toate materialele fisionabile, inclusiv rezervele de uraniu, să fie plasate într-un „fond comun european” sub „controlul și proprietatea depline ale Euratom-ului”. O intenție de prim ordin era aceea de a împiedica utilizarea lor de către programele militare. Acest lucru era complet inacceptabil pentru Marea Britanie, ca unică putere nucleară a Europei,⁵⁷ și era clar că programele sale civile și militare interdependente n-aveau să se înscrie în acest tipar european. Prin urmare, în 7 septembrie 1955, Marea Britanie n-a avut altă soluție decât să se retragă din tratativele europene.

Spaak a fost anunțat formal despre motivele acestei decizii într-o scrisoare primită de la ambasadorul britanic la Bruxelles, George Labouchere. Informându-l pe Spaak că guvernul Regatului Unit recunoștea „elanul puternic spre o cooperare multilaterală în Europa”, Labouchere sublinia că operațiunile nucleare civile ale Marii Britanii erau atât de strâns integrate cu programul ei militar, încât aveau să existe „dificultăți insurmontabile în domeniul apărării. Acestea ar împiedica Marea Britanie să-și înscrie într-un fond comun european resursele, inclusiv rezervele de materiale nucleare.”⁵⁸

Ca bază de discuție, lui Bretherton i s-a spus cum intenționa Spaak să organizeze ultimele etape ale activităților comitetului. La sfârșitul lunii octombrie urma să aibă loc o întâlnire, restrânsă numai la delegațiile Celor Șase, pentru a audia rapoartele comitetelor. Atunci, Spaak intenționa să înființeze un mic grup de redactare pentru întocmirea raportului final și să convoace în noiembrie o întrunire a șefilor delegațiilor, de la care Marea Britanie avea să fie de asemenea exclusă. Între aceste evenimente urma să aibă loc o ședință în plen a comitetului de direcționare, pentru a-i informa pe toți despre mersul lucrurilor. La aceasta era invitat și Regatul Unit.

Marea Britanie urma să fie exclusă din grupul de redactare pentru că se considera că astfel Cei Șase ar fi putut merge mai departe decât dorea ea. Prezența ei, „ar putea acționa într-un fel ca frână pentru ceilalți”.⁵⁹ În concluzie, lui Bretherton i s-a spus:

„Monsieur Spaak considera că ar fi nerealist să ne așteptăm ca Regatul Unit să devină un membru cu drepturi egale al Pieței Comune, ceea ce, împreună cu propunerea pentru Energia Atomică, reprezintă cele mai importante elemente luate în discuție. El considera, totuși, că ar fi fost foarte dezirabil să ne asociem cu orice aranjamente ale Pieței Comune ar apărea (...) [și] n-ar trebui să credem că suntem excluși în vreun fel din comunitate. Faptul că nu am fost invitați la întâlnirile restrânse ale șefilor de de-

legații era destinat exclusiv să garanteze că Cei Șase aveau să ajungă la gradul maxim de acord între ei.⁶⁰

Sedința comitetului de direcționare a avut loc pe 7 decembrie 1955. La această întrunire, Bretherton a anunțat că Marea Britanie avea să se retragă de la discuțiile despre piața comună. Felul în care a comunicat decizia țării sale a devenit un episod legendar în istoria relațiilor Marii Britanii cu „Europa”, supus celui mai bizar dezacord istoric. Conform relatării oferite de Roy Denman, Bretherton a cerut cuvântul și a vorbit „în următorii termeni”:

„Viitorul tratat pe care-l discutați nu are nici o șansă să fie aprobat; iar dacă e aprobat, n-ar avea nici o șansă să fie ratificat; și dacă va fi ratificat, n-ar avea nici o șansă de a fi aplicat. Și dacă este aplicat, ar fi total inacceptabil pentru Marea Britanie. Vorbiți despre agricultură, ceea ce nouă nu ne place, despre controlul asupra vâmlor, ceea ce ne jigneste, și despre instituții care ne sperie. *Monsieur le président, messieurs, au revoir et bonne chance.*”⁶¹

Apoi, se pare că Bretherton a ieșit din sală. Dar, pentru a-și susține propria versiune asupra celor întâmplate, Denman citează, în mod curios, numai o sursă secundară, o carte de Charles Grant publicată în 1994, la aproape patruzeci de ani după eveniment.⁶² Grant, la rândul lui, nu poate cita ca sursă decât cartea lui Jean François Déniau *L'Europe interdite* („Europa interzisă”), prezentată în *Le Monde* în luna octombrie a anului 1991.

Hugo Young oferă și el o versiune despre incident, prezentând o formulare ușor diferită și citându-l ca sursă pe Déniau (cu referirea: „J.-F. Déniau”).⁶³ Young susține că textul lui Bretherton fusese scris de însuși Anthony Eden. Dar Wolfram Kaiser, un respectat universitar german expert în integrarea europeană, care scrie în detaliu despre rolul Marii Britanii în U.E., crede că discursul a fost „o declarație a Foreign Office-ului”, pe care Bretherton ar fi citit-o „cuvânt cu cuvânt”.⁶⁴ Cât despre presupusa „ieșire din sală”, Young recunoaște că „nu există nici o probă documentară că s-a întâmplat un lucru atât de șocant”.⁶⁵

Cu toate acestea, conform lui Young, după ce Bretherton și-a ținut alocuțiunea, „Spaak pur și simplu a explodat”, spunând: „Sunt uimit și foarte rănit de ce aud. Vă țineți pur și simplu de tunurile dumneavoastră. Anglia nu s-a clintit deloc, și nici eu n-am să mă mișc.”⁶⁶ Kaiser prezintă o relatare cu totul diferită:

„Cei Șase n-au fost surprinși. Spaak a comentat ironic că unele guverne nu pot înțelege noul context al integrării europene care fusese creat de Conferința de la Messina, dar despărțirea a fost pașnică – atâta vreme cât Marea Britanie se abținea să torpelizeze inițiativa de la Messina.”⁶⁷

În timp ce Denman susține că Bretherton a ieșit și nu s-a mai întors,⁶⁸ Young afirmă că Bretherton neagă că și-a făcut „spectaculoasa ieșire pe care i-o atribuie legenda”.⁶⁹ În orice caz, nu prea putea să se „întoarcă”, de vreme ce aceea era ultima sesiune a comitetului, iar Marii Britanii i se spusese deja că nu era invitată la ședința finală de redactare. Și nici Cei Șase nu aveau de ce să se mire. Bretherton declarase cât se poate de clar poziția Marii Britanii, încă de la început.

Și mai ciudat, nici Young și nici Denman nu se referă la relatarea lui Miriam Camps,⁷⁰ o observatoare de la Departamentul de Stat al Statelor Unite, deși amândoi o citează ca sursă în alte locuri și-i includ cartea în bibliografii. Young declară cartea ei „cea mai autoritară istorie a perioadei”.⁷¹ Totuși, la ședința de încheiere a comitetului, Camps spune că Spaak hotărâse să ceară comentarii numai de la cei care nu acceptaseră principiile rezoluției de la Messina: „și anume, reprezentantul britanic...”, Bretherton, care „când i s-au solicitat comentarii” a indicat, „potrivit instrucțiunilor primite de la Londra”, că guvernul lui „nu putea adopta o poziție clară asupra Pieței Comune până nu cunoștea toate detaliile planului”: un argument cu totul rezonabil, întrucât comitetul încă nu-și prezentase raportul.

Situația este reprodusă într-un memorandum al ministerului de Finanțe datat 17 noiembrie 1955, care conține notele unei întâlniri cu Spaak. Acesta declarase că „nu putem intra în Euratom”, după care observase vizavi de apartenența Marii Britanii la Piața Comună că, până când Spaak își prezenta raportul, „ar fi fost nepolitic să adoptăm o poziție formală”. Documentul conchide: „Ar fi

într-adevăr o răsturnare majoră a politicii Regatului Unit să intrăm într-o piață comună, iar europenii ar fi foarte surprinși dacă am face-o”.⁷² Spaak însuși, care nu menționează incidentul Bretherton în memoriile sale, datează retragerea Marii Britanii din Piața Comună după un memorandum din 19 decembrie 1955, adresat guvernului german, în care se declara că „...în opinia noastră, Marea Britanie nu poate intra într-un asemenea proiect”.⁷³

Și totuși, în pofida relațiilor lui Camps și a tuturor celorlalte probe, plecarea lui Bretherton este punctul în care Denman insistă că Marea Britanie „a ieșit din Europa”,⁷⁴ și pe care Young îl descrie ca „autoexcluderea” Angliei.⁷⁵ Totuși, Marea Britanie se retrăsese deja din Euratom-ul supranățional al lui Monnet, pentru că i se cerea să accepte termeni cu care nu putea fi de acord. Iar când tratatele propuse pentru Euratom și Piața Comună s-au unit, Marii Britanii i-ar fi fost imposibil să meargă mai departe. Părăsind trataivele pentru Euratom, așa cum fusese nevoită, Marea Britanie fusese efectiv exclusă din Piața Comună din cauza modului în care au fost unite ulterior tratatele.

Cu toate acestea, este important să recunoaștem că – în contra versiunii prezentate de Young, Denman și alții – Marea Britanie a arătat clar că în toate celelalte sensuri dorea să continue cooperarea cu vecinii ei europeni. În legătură cu energia nucleară, lui Spaak i se spusese:

„(...) Regatul Unit n-ar dori să facă nimic care ar stânjeni crearea Euratom-ului, dacă cele șase țări de la Messina decid că astfel ar fi satisfăcute interesele lor. Guvernul Majestății Sale ar fi, de fapt, pe deplin pregătit pentru a încheia un acord separat cu organizația europeană”.⁷⁶

În luna octombrie a anului 1955, Autoritatea Regatului Unit pentru Energia Atomică propusese deja un program nuclear civil anglo-german și, în mare măsură la cererea Marii Britanii, O.E.E.C. înființase un grup de lucru care să analizeze posibilitățile unei cooperări nucleare mai ample. Referindu-se la acesta, Labouchere a declarat că respectivul organism...

„...va recomanda, după toate probabilitățile un sistem flexibil de cooperare multilaterală (...) grupul de lucru poate foarte bine să propună ca organizația să fie cadrul unor proiecte sau obiective concrete împărțite de anumite țări, care nici nu le-ar lega de alte țări din organizație, nici nu ar fi supuse veto-ului acestora. Conform unei asemenea scheme, țările mai avansate în domeniul energiei atomice ar putea coopera strâns asupra proiectelor de cercetare comune (...)”

Grupul de lucru al O.E.E.C. și-a prezentat raportul în decembrie.⁷⁷ El susținea înființarea unui directorat al O.E.E.C. pentru energia nucleară, care să coordoneze cercetările naționale și să pregătească proiectele comune. O propunere-cheie a fost aceea de a construi o uzină care să acopere necesitățile Europei în materie de uraniu îmbogățit. Dar aceasta urma să fie o întreprindere interguvernamentală, în opoziție cu planul supranățional al lui Monnet și, deși primit pozitiv de Erhard, proiectul a creat o criză pentru Spaak. Combinația între retragerea Marii Britanii, propunerile O.E.E.C. și schismele din delegația germană n-a pus sub semnul întrebării numai agenda de la Messina, ci și ambițiile supranăționale ale lui Monnet.

Nimic nu ilustrează mai limpede prăpastia dintre interguvernamentalism și supranăționalism decât reacția lui Monnet. În loc să primească bucuroasă generoasă ofertă a Marii Britanii, Monnet și-a convocat „Comitetul de Acțiune”, în luna ianuarie a anului 1956, pentru a adopta o declarație care sublinia natura supranățională a Euratom-ului și le cerea parlamentelor Celor Șase să-și aducă sprijinul. A intervenit și Adenauer. Spre deosebire de Erhard, Adenauer susținea ferm uniunea vamală din cadrul Pieței Comune și, deși ținea mai puțin la Euratom, îl considera necesar ca să obțină sprijinul Franței pentru piață. Spre a contracara opoziția lui Erhard și a altora, la 19 ianuarie Adenauer le-a cerut tuturor miniștrilor săi „o atitudine clară și pozitivă față de integrarea europeană”, declarând că rezoluția de la Messina trebuia să fie implementată fără modificări și fără amânare.⁷⁸

La cererea lui Monnet, Președintele Eisenhower a intervenit. Până spre sfârșitul lunii decembrie, urmând sfatul lui Monnet, Statele Unite păstraseră o distanță prietenoasă față de Euratom. Monnet era conștient că un rol prea activ ar putea supăra guvernul francez, care privise proiectul și ca pe un mijloc pein care Europa putea egala puterea industrială a Statelor Unite. Acum, la 11 februarie 1956, Eisenhower a anunțat că Statele Unite aveau să ofere douăzeci de tone de uraniu îmbogățit (echivalentul a douăzeci de milioane de tone de cărbune) pentru a fi folosite pașnic de către statele prietene. El a spus clar că uraniul avea să fie oferit în termeni mai preferențiali

Euratom-ului decât oricărui stat individual. Condiția era aceea că Euratom-ul trebuia să aibă „o autoritate comună eficientă și să-și poată asuma îndatoriri și responsabilități similare cu aceea (sic) a guvernelor naționale”.⁷⁹ Din nou, America susținuse supranaționalismul.

Chiar și la Washington, însă, apăreau semne de dezbinare. Conform ambasadei britanice, acum se înregistra un entuziasm mai mare față de integrarea europeană în Departamentul de Stat decât printre factorii de decizie în domeniul economic, care se temeau că noua piață comună ar fi putut pune piedici importurilor din zona dolarului.⁸⁰ Pentru moment însă, susținătorii lui Monnet din Departamentul de Stat au continuat să aibă câștig de cauză.

Franta și Germania fac schimb de locuri

Pe parcursul primelor zece luni ale lui 1956, două personaje principale ale dramei europene, Franța și Germania, se mocăiseră cu tot felul de schimbări complicate și greoaie ale liniei politice, sfârșind prin a-și inversa complet pozițiile pe care le avuseseră la începutul anului. Impasul rezultat de aici amenința să stopeze tot procesul.

Anul a început cu o tulburare majoră în politica internă a Franței când, la alegerile generale din 2 ianuarie, gaulliștii au pierdut o sută din cele o sută douăzeci de fotolii deținute în din Adunarea Națională și cea mai mare parte a influenței. Noul prim ministru socialist, Guy Mollet, era un supranaționalist angajat, care fusese președintele adunării Consiliului Europei, delegat în adunarea E.C.S.C. și membru activ al Comitetului de Acțiune al lui Monnet. Ministrul său de Externe, Christian Pineau, avea aceeași mentalitate.

În pofida acestui lucru, noul guvern francez, acum preocupat și de rebeliunea din colonia sa algeriană, încă mai credea să i-ar fi fost greu să convingă publicul francez să accepte o piață comună. În 7 februarie, Pineau i-a spus ambasadorului american că „o piață comună n-ar fi posibilă (...) fără un mare efort de educație în Franța”.⁸¹ Prin urmare, cei doi au stabilit să separe cele două „comunități”, lăsând Euratom-ul să meargă de unul singur înainte. Astfel, credeau ei, ar fi servit mai bine interesele franceze. Germania însă, deși în continuare lipsită de entuziasm față de Euratom, favoriza Piața Comună.

La 21 aprilie, Comitetul Spaak și-a publicat în sfârșit raportul.⁸² Acoperind 84 de pagini despre Piața Comună și 24 despre Euratom, raportul urma în mare măsură linia rezoluției de la Messina. Fapt crucial, elementele Euratom-ului care ar fi făcut imposibil acceptul Marii Britanii rămăneau neschimbate.

La insistențele lui Monnet, în urma fiascoului cu C.A.E., raportul nu făcea nici o referire la o „înalță Autoritate” sau la „supranaționalism”.⁸³ În schimb, propunea ca noii autorități de guvernare să i se acorde titlul mai neutru de „comisie”. Conform lui Camps:

„(...) se avusese mare grijă să se prezinte propuneri care puteau fi acceptate de guvernul francez fără a renunța, în același timp, la nici unul dintre punctele de principiu cărora „europenii” le acordau o importanță reală. Cuvintele și expresiile ca „supranaționalism”, care în atmosfera post-C.A.E. ar fi generat cu siguranță reacții emoționale negative, au fost abandonate în favoarea unor fraze neutre emoțional și ușor de apărut în plan logic. Astfel, în privința celui mai dificil aspect al lor, acela al instituțiilor, Memorandumul Benelux ocolea delicata contradicție „interguvernamental-supranațional”, dar în același timp expunea ferm punctul central – și anume, că era necesară o instituție înzestrată cu putere reală.”⁸⁴

Un element nou și foarte semnificativ al pachetului, adăugat la insistențele francezilor, era o politică agricolă comună. „Nu putem concepe înființarea unei Piețe Comune generale în Europa,” spunea raportul, „fără a include și agricultura”. Motivul era acela că fermele, aflate încă în cea mai mare parte în posesia micilor proprietari, foloseau cam un sfert din forța de muncă franceză și aveau o reprezentare numeroasă în parlament.⁸⁵ Dacă era necesar să se obțină aprobarea populară pentru ideea unei piețe comune, ar fi putut să fie vitală o politică largă care să le ofere agricultorilor francezi perspectiva unei noi piețe de desfacere pentru surplusurile tot mai mari de cereale și sfeclă de zahăr.

Cu toate acestea, Franța a continuat să se opună unei piețe comune în principiu. Astfel, guvernul ei a cerut insistent „decuplarea” celor două tratate, sperând că negocierile pentru piața comună

aveau să stagneze. Germania nu putea fi de acord. La data de 9 mai, Cabinetul lui Adenauer a confirmat că cele două tratate trebuie să fie îngemănate.⁸⁶ Cu ocazia unei întâlniri a miniștrilor de Externe la Veneția, ținută la sfârșitul lunii mai, Germania, împreună cu Italia și țările din Benelux, au reiterat cerința ca tratatele să fie interdependente și negociate împreună. *Junktim*-ul a devenit un element central al discuțiilor, cu acordul cam ostil al Franței.⁸⁷

Apoi, Franța a insistat asupra unei alte „legături” – între reducerea tarifelor aplicate reciproc de membrii pieței comune și armonizarea costurilor sociale: remunerarea orelor suplimentare, prelungirea concediilor plătite și egalitatea de salarii între bărbați și femei.⁸⁸ Pineau a mai propus și ca anvergura tratatului să se extindă inclusiv asupra teritoriilor din străinătate ale statelor membre. Aceste propuneri păreau calculate anume ca să provoace dezacorduri. Era un exemplu timpuriu al tacticii franceze de negociere care în deceniile următoare avea să devină atât de familiară și prin care Franța, dacă voia să împiedice ceva – în acest caz, piața comună – făcea cereri despre care se știa că erau inacceptabile. Acestea provocau ratarea negocierilor, pentru care se putea da vina pe alții.

Totuși, miniștrii de Externe au convenit ca negocierile să înceapă. Aveau să se țină la Château Val Duchesse, lângă Bruxelles, iar raportul lui Spaak urma să constituie baza de discuție.

Relatările acestor negocieri tind să se concentreze aproape în întregime asupra aspectelor pieței comune,⁸⁹ dar problema centrală era de fapt divergența față de Euratom. După cum arată un studiu recent al Parlamentului European:

„Tratatul Euratom este adeseori trecut cu vederea în istoria și funcționarea Uniunii Europene. Această omisiune este nejustificată. Cuplarea tactică dintre Euratom și E.E.C. a fost un factor crucial pentru a presa și în cele din urmă a convinge un guvern francez sceptic să se angajeze în integrarea europeană, după experiența amară a eșecului comunității europene de apărare (...). Pe-atunci însă, în 1955 și la începutul lui 1956, în multe cercuri se nutrea convingerea larg răspândită că propunerea Euratom-ului făgăduia șanse de succes mult mai mari, în timp ce negocierile pentru E.E.C. schiopătau.”⁹⁰

Inițial, însă, cele care s-au împotmolit au fost tratativele pentru Euratom. Punctul delicat era „chestiunea militară”, prin care Euratom-ul, așa cum se propusese, ar fi împiedicat Franța să dea curs unui program nuclear militar. Deși Franța lucra deja la un asemenea program sub acoperire, socialistului Mollet nu i-a păsat. Ar fi renunțat bucuros la cercetările nucleare în scopuri militare, poziție susținută de Comitetul de Acțiune al lui Monnet.⁹¹ Dar perspectiva unei interdicții i-a infuriat atât de tare pe naționaliștii francezi, încât orice tratat pentru Euratom părea să aibă soarta C.A.E.Ratificarea franceză n-ar fi avut nici o șansă de succes dacă exista impresia că astfel Franța va fi împiedicată să devină o putere nucleară.⁹²

Pe la începutul lunii iulie, Mollet a fost nevoit să anunțe Adunarea Națională că Euratom-ul n-avea să stea în calea ambițiilor Franței. Cu aceasta, a obținut un vot de 322 contra 181 în favoarea negocierilor. Dar acest lucru, la rândul său, a fortificat lobbyul crescând împotriva Euratom-ului în Germania, care acum credea că i-ar fi permis Franței să îngrădească propriile ambiții nucleare ale Germaniei, în timp ce și le realiza pe ale ei. Această presupusă discriminare amenința acum ratificarea de către Bundestag.⁹³

Situația din Germania era complexă. În iunie, zvonurile că liderii sovietici aveau să fie invitați la Washington D.C. de către Eisenhower alimentaseră temerile germane față de o destindere a relațiilor americano-sovietice, neutralizarea Germaniei de Vest și retragerea trupelor americane din Europa. La 13 iulie, *The New York Times* a dezvăluit un plan întocmit de Amiralul Radford, șeful statului major interarmelor, care propunea reducerea forțelor convenționale ale S.U.A. din Europa cu opt sute de mii de oameni. Aceștia urmau să fie înlocuiți cu arme nucleare tactice. Adenauer, deja neliniștit în legătură cu intențiile americanilor, a hotărât ca Germania să aibă acum propriile ei arme nucleare. În ciuda opoziției din partea unor membri ai Cabinetului, conduși de Erhard, a acceptat Euratom-ul ca mijloc de a le obține.

Spre frustrarea lui Adenauer, majoritatea Cabinetului a sprijinit dorința lui Erhard de a forma o asociație a comerțului liber, în locul unei piețe comune. Deși nu era un politician abil, Erhard

devenise de-acum un personaj foarte respectat în Germania, pentru că era identificat cu uluitoarea revenire economică, cunoscută încă din 1954 ca „*Wirtschaftswunder*” sau „miracolul economic”, care făcea rapid ca Germania de Vest să devină cea mai bogată și mai dinamică țară din Europa occidentală.

Prin urmare, Adenauer a trebuit să facă unele concesii tactice. În privința pieței comune, și-a retras sprijinul acordat conceptului de „State Unite ale Europei” al lui Monnet, în favoarea soluției pieței libere a lui Erhard. Pe de altă parte, Monnet însuși își dădea și el toată silința să zădărnicească ideea pieței comune. La o întâlnire din 12 septembrie la Bonn, el i-a spus lui Adenauer că se putea ca parlamentul francez să nu ratifice un asemenea tratat. Așadar, Euratom-ul trebuia să fie principala prioritate.⁹⁴ În 20 septembrie, Comitetul de Acțiune al lui Monnet a cerut ca Euratom-ul să fie ratificat până la sfârșitul anului, înaintea oricărui tratat despre piața comună.

Pe acest fundal agitat, în ziua de 25 septembrie au început la Bruxelles negocierile formale atât pentru Euratom, cât și pentru piața comună. Adenauer, sub influența lui Erhard, a ținut un discurs la *Les Grandes Conférences Catholiques* din Bruxelles, argumentând că prima perioadă a integrării europene reușise să împiedice războiul în Europa și că în continuare orice evoluție a integrării ar fi trebuit să fie „flexibilă și elastică”. În 5 octombrie a mers și mai departe, spunând Cabinetului că Euratom-ul avea să-i deschidă Germaniei de Vest accesul la tehnologia necesară pentru a produce focoașe atomice cât mai rapid posibil. Dar singurul mod de a obține Euratom-ul era acela de a accepta o „piață comună” în termenii lui Erhard, și anume o zonă de comerț liber.⁹⁵

În chip pervers, francezilor începuse de-acum să le placă ideea inițială a unei piețe comune depline, dar bazate pe o uniune vamală. Liderii fermierilor din Franța și principalii industriași francezi se pronunțaseră favorabil. Cereau însă un preț. Dacă patronilor aveau să li se impună standarde înalte ale asistenței sociale, așa cum sugerase Franța în timpul conferinței de la Veneția, ca tactică de tergiversare, acestea trebuia să fie „armonizate” în toată „comunitatea”, pentru a nu lăsa celelalte cinci state membre, și în special Germania, să câștige avantajul concurențial. În mod previzibil, această condiție era complet inacceptabilă pentru facțiunea lui Erhard.

Astfel, de la începutul anului, pozițiile celor doi jucători principali se inversaseră aproape complet. Francezii, după ce mai întâi susținuseră Euratom-ul și se împotriviseră unei piețe comune, acum se opuneau Euratom-ului și sprijineau o piață comună. Germanii ocupaseră între timp poziția abandonată de Franța.

Acest lucru a provocat o criză atât de serioasă încât, la o întâlnire a miniștrilor de Externe ai Celor Șase la Paris, în zilele de 19-20 octombrie, nu s-a putut găsi nici o cale de a merge mai departe. Euratom-ul părea condamnat. Cu impasul în care intrase armonizarea politicii sociale, se părea că și piața comună urma să aibă aceeași soartă. Numai Erhard se bucura, convins că „dezgustătorul proiect al piețe comune” era pe moarte și că perspectivele variantei alternative preferate de el, aceea a unei zone de comerț liber, începeau acum să prezinte speranțe clare.⁹⁶

Chiar în acel moment însă, evenimente mari și neașteptate aveau să salveze „proiectul” de la moarte. Ironia e că țara ale cărei acțiuni urmau să-l readucă ferm pe linia de plutire era tocmai Marea Britanie.

„Îmbrățișarea distructivă” a Marii Britanii

În pofida refuzului aparent convins al Marii Britanii de a se lăsa atrasă în orice fel de experimente supranaționale, unii membri ai guvernului deveneau tot mai alarmați că o „uniune vamală” reușită a Celor Șase, bazată pe tarife comune, ar fi putut să fie folosită pentru a exclude comerțul britanic.

În urma colapsului tentativelor de a înființa Comunitățile „Politice” și de „Apărare”, reieșea că suspiciunea guvernului britanic că inițiativele de la Messina aveau să eșueze nu fusese nerealistă. A Patra Republică Franceză era deja un sinonim al instabilității politice și economice, cu douăzeci de schimbări ale guvernului în zece ani. Valoarea francului scădea vertiginos, Franța suferise umilitorul eșec al încercărilor de a menține sub control Indochina, iar acum mai apăruse și rana dureroasă din Algeria. În Germania se produsese o ruptură gravă între Adenauer și Erhard. Mai

mult, după ratarea cu C.A.E., Eden propusese triumfătoria soluție interguvernamentală a U.E.O., acceptată cu entuziasm de Cei Șase. Dacă negocierile pentru Euratom și piața comună dădeau și ele greș, nu mai exista nici un motiv de a crede că variantele britanice, bazate pe structuri interguvernamentale, n-ar fi putut să fie acceptate.

Cu toate acestea, guvernul britanic se gândise serios la avantajele și dezavantajele intrării Marii Britanii într-o piață comună, pe care le studiasă un grup de lucru înființat în 1955, sub conducerea unui funcționar de rang înalt de la Ministerul de Finanțe, Burke Trend. Când acest grup și-a prezentat raportul intern, în octombrie 1955, documentul reflecta opinia britanică predominantă că o zonă de comerț liber ar fi fost preferabilă unei uniuni vamale. Numai această opțiune i-ar fi permis Marii Britanii să-și mențină autonomia în politica de comerț exterior și să-și salvgardeze politicile preferențiale din Commonwealth. Conștient de pericolele excluderii britanicilor dintr-o „uniune vamală”, raportul sugera totuși că „se poate susține, cu argumente destul de rezonabile, că dezavantajele abținerii ar precumpăni, pe termen lung, fața de avantaje”.⁹⁷

Răspunsul Ministerului de Externe a constat pur și simplu în a argumenta că apartenența la o piață comună ar fi incompatibilă cu rolul Marii Britanii ca putere mondială.⁹⁸ Dar mai era o părere și că, la fel ca în cazul C.A.E., inițiativa de la Messina avea să eșueze ca rezultat obstrucțiilor Franței.⁹⁹

Macmillan a acceptat opinia Foreign Office-ului. Dar, în toamna anului 1955, cu perspectiva ca în Franța să fie ales un guvern de centru-stânga mai „binevoitor față de Europa”, păreau să crească șansele unui succes al pieței comune. Funcționarii ministerelor economice deveneau tot mai preocupați de pericolele excluderii din „Europa”. În octombrie 1955, tocmai când tratativele lui Spaak se apropiau de sfârșit, s-a convenit că nu puteau să mai „conteze pe prăbușirea de la sine a proiectului”. Prin urmare, au hotărât că piața comună, „dacă e posibil, ar trebui să fie zădărnicită”.¹⁰⁰

Aceasta reprezenta o schimbare semnificativă în politica britanică, față de atitudinea anterioară de „neglijare benignă”. Ministerul de Externe s-a hotărât să forțeze, declanșând o ofensivă diplomatică. Intenția era aceea de a devia inițiativa „pieței comune” pe orbita O.E.E.C., unde guvernul britanic putea s-o dilueze spre o formă mai interguvernamentală. Termenul atribuit acestei strategii a fost acela de „îmbrățișare distructivă”, preluat dintr-o notă anexată unui memorandum al lui Gladwyn Jebb, ambasadorul britanic în Franța.¹⁰¹

Urmărind această strategie, Macmillan le-a scris guvernelor american și german, subliniind nemulțumirea Marii Britanii față de inițiativa de la Messina și în special față de planul unei uniuni vamale. În 14 decembrie 1955, aflat într-o vizită la Paris pentru a participa la un consiliu ministerial al U.E.O. și apoi la o întrunire a Consiliului Nord-Atlantic, Macmillan încă mai era convins că inițiativa de la Messina avea să eșueze. El a consemnat în jurnal:

„Francezii nu vor intra niciodată în «piața comună» – economiștilor și industriașilor germani le displace la fel de mult, deși pe Adenauer îl atrage ideea unei unități europene mai strânse, pe baze politice. Aceasta, firește, e foarte importantă, și am spus clar că vom primi și sprijini cu bucurie acest plan, deși nu ne-am înscris în el.”¹⁰²

Inevitabil, la întrunirea U.E.O. Macmillan a fost atacat în plin de Cei Șase, cu Spaak în frunte. Nimeni nu se așteptase la participarea britanicilor, a spus Spaak, dar nici un prevăzuseră un atac frontal din partea guvernului britanic.¹⁰³

Răspunsul guvernului american n-a fost, în mod previzibil, de nici un folos. La 12 decembrie, Secretarul de Stat Dulles și-a afirmat simplu sprijinul pentru piața comună. Macmillan a renunțat la ofensivă. La sfârșitul anului 1955, toate ambasadatele britanice au fost instruite să ofere un sprijin diplomatic rezervat pieței comune, pentru a evita un conflict cu Washington-ul.¹⁰⁴ Conform lui Kaiser, tot ce reușise Marea Britanie prin această „tentativă de sabotaj” fusese „să creeze suspiciuni justificabile printre Cei Șase cu privire la motivele urmărite de englezi în Europa de vest (...) și să resusciteze printre Cei Șase tradiționalul spectru neplăcut al Perfidului Albion”.¹⁰⁵

În 21 decembrie 1955, Macmillan a fost transferat, cam fără voia lui, de la Foreign Office la Ministerul de Finanțe. Datorită implicațiilor economice însă, a menținut un anumit control asupra

agendei europene. Între timp, începuse să-și facă griji serioase cu privire la posibilul succes al „pieței comune”. „Ce-o să facem atunci?” se întreba el.

„O să stăm cu mâinile-n sân, sperând că iese bine? Dacă o facem, s-ar putea să fie periculos pentru noi. În fond, Messina o să aibă câștig de cauză în cele din urmă, iar aceasta va însemna o Europă de Vest dominată practic de Germania și folosită ca instrument pentru revigorarea puterii prin mijloace economice. Efectiv, le oferă pe tavă ceea ce am încercat să prevenim luptând în două războaie.”¹⁰⁶

Astfel, în ciuda nereușitei primei sale încercări de a sabota piața comună, Macmillan a căutat să redobândească inițiativa diplomatică, instruindu-și colegii să formeze un grup de lucru interministerial pentru a elabora posibile variante alternative. Acest grup a fost prezidat de R. B. W. Clarke, un fost gazetar de la *Financial Times*, acum director al Grupului de Finanțe Externe al Ministerului de Finanțe. În primăvara anului 1956, înainte ca miniștrii Celor Șase să se întâlnească la Viena pentru a conveni asupra negocierilor formale, comitetul lui Clarke înaintase un număr de opțiuni, planurile „de la A la G”. A fost ales „Planul G”, o Zonă de Comerț Liber (*Free Trade Area*, (F.T.A.)) numai pentru mărfurile industriale.¹⁰⁷

Parlamentului i s-a spus ceea ce se întâmplase abia în luna iulie a anului 1956, când Sir Edward Boyle, secretarul economic al Ministerului de Finanțe, a anunțat că guvernul se angajase într-o reevaluare majoră a politicii sale față de piața comună în curs de apariție. Pe frontul european, se făceau demersuri față de O.E.E.C. și, în cursul aceleiași luni, Consiliul O.E.E.C. a răspuns cu o decizie de a înființa un grup de lucru care să studieze posibilele forme de asociere între Cei Șase și O.E.E.C., inclusiv o posibilă zonă de comerț liber pan-europeană.

Noua strategie arăta promițător. Puterile europene erau, în linii mari, binevoitoare. Erhard era entuziasmat. Formula se apropia de propriile lui idei mult mai mult față de orice piață comună dirijistă. Macmillan a raportat că Washington-ul avea o atitudine „surprinzător de pozitivă”. Nici chiar liderii Commonwealth-ului nu mai erau ostili, considerând-o o șansă de intensificare a comerțului cu Europa. Duchêne a confirmat că F.T.A. era „o încercare sinceră de a adapta interesele britanice la piața comună”.¹⁰⁸

Munca la „Planul G” a continuat în timpul verii și, pentru a menține la minimum instituționalizarea implicată, s-a propus ca F.T.A. să se integreze în structurile existente ale O.E.E.C. În octombrie 1956 s-au lansat la Paris negocierile formale cu O.E.E.C. Între timp, negocierile pieței comune păreau să se fi blocat iremediabil. Erhard prezicea cu încredere moartea ideii. Cei Șase erau în derută. Și, în acel moment, din nou au intervenit niște mari evenimente.

Canalul Suez: la cumpăna apelor

În 26 iulie 1956, noul lider al Egiptului, Colonelul Nasser, naționalizase Canalul Suez, aflat de la inaugurarea sa, în 1869, sub proprietate anglo-franceză. În săptămânile rămase ale verii, într-o atmosferă de criză internațională tot mai intensă, Marea Britanie și Franța au mobilizat o forță operativă militară pentru a-l recuceri. Problema era că acesta putea fi considerat un act de „agresiune colonialistă” de către comunitatea internațională, inclusiv S.U.A.

Atunci, la 23 octombrie, în mare secret, primul ministru al Marii Britanii, Eden, și-a trimis ministrul de Externe să discute într-o vilă franceză de la Sèvres cu Mollet, Pinay, Ben Gurion (primul ministru de-atunci al Israelului) și șeful său de stat major, Generalul Moshe Dayan. Conform planului stabilit aici, Israelul avea să invadeze Egiptul. Apoi, forțele anglo-franceze urmau să intervină într-o „acțiune polițienească” pentru a-i despărți pe cei doi combatanți, cu același prilej cucerind și Canalul. Nasser avea să fie răsturnat de la putere.

Planul n-a reușit. În 29 octombrie, Israelul a invadat Egiptul, așa cum se înțeleseseră. Dar a doua zi, când Marea Britanie și Franța au lansat un ultimatum, cerând încetarea focului, s-a stârnit o furtună de proteste internaționale, complicată cu atât mai mult de criza pe care o provocase invazia militară a Uniunii Sovietice în Ungaria, pentru a reprimă prima mare revoltă populară împotriva tiraniei comuniste din Europa de Est.

Această situație explozivă creată pe neașteptate, riscând să amenințe cu un război european, l-a convins mai mult ca oricând pe Adenauer că Germania avea nevoie de arme nucleare. La 31 oc-

tombrie, în Cabinet, Adenauer l-a atenționat pe Erhard că Euratom-ul era acum vital pentru interesele de securitate ale Germaniei de Vest. A adăugat apoi că singura cale de a încheia acest tratat era ca Germania să accepte piața comună. La 4 noiembrie, tancurile sovietice au intrat în Budapesta, unde aveau să moară mii de oameni în luptele de stradă. Invocându-și dreptul constituțional, în calitate de cancelar, de a decide politica în chestiunile de interes național, Adenauer și-a silit Cabinetul să accepte că trebuia să se ducă la Paris pentru a negocia, în propriii lui termeni, o înțelegere finală atât pentru Euratom, cât și pentru piața comună.¹⁰⁹

Printr-unul dintre acele stranii accidente ale istoriei, Adenauer era în trenul spre Paris în noaptea de 5 noiembrie, când a sosit vestea că trupele aerportate britanice și franceze aterizaseră în Zona Canalului. În zorii zilei de 6 noiembrie, când a sosit la *Gare de l'Est*, Adenauer a găsit jumătate din guvernul francez așteptându-l pe peron. Imediat, a aprobat necondiționat acțiunile Franței, astfel fortificând într-o clipă relațiile franco-germane.

Pe parcursul aceleiași zile însă, guvernul britanic s-a întrunit și el în sesiune de criză, după un raport al lui Macmillan că vânzarea masivă de lire sterline dusesse la un colaps fără precedent al rezervelor monetare engleze. Washington-ul s-a infuriat pe acțiunea Marii Britanii. La fel a reacționat și Uniunea Sovietică, al cărei prim ministru, Nikolai Bulganin, a amenințat că va bombarda Londra și Parisul cu rachete nucleare. Eden a cedat. Unilateral, a hotărât să stopeze campania din Suez. Când i-a telefonat omologului său francez pentru a-i comunica decizia, Mollet a fost cuprins de mânie din cauza acestei aparente trădări. Profitând de ocazie, Adenauer l-a sfătuit: „răzbunați-vă cu Europa”.¹¹⁰

Criza Suezului, sfârșindu-se printr-un asemenea fiasco, a schimbat totul. În urma ei, Canalul rămânând blocat, în vestul Europei s-a declanșat penuria de petrol. A trebuit să se raționalizeze benzina, șoselele s-au golit. Euratom-ul, cu abundența de energie nucleară pe care o făgăduia, a părut dintr-o dată o necesitate urgentă. Impactul a fost atât de dramatic încât un coleg al lui Monnet a sugerat, doar pe jumătate în glumă, să i se ridice o statuie lui Nasser, „federalizatorul Europei”.¹¹¹

De-acum, progresul a decurs rapid. Problema litigioasă a armonizării sociale a devenit un fleac. Adenauer și-a înlăturat obstacolul până atunci insurmontabil, acceptând „în principiu” cererile Franței și, la 24 ianuarie 1957, germanii s-au învoit și să excludă instalațiile militare de sub controlul Euratom, eliberând drumul pentru programul de armament nuclear al Franței. Între timp, Adenauer își realizase propriile ambiții nucleare. În decembrie, un comitet militar al N.A.T.O., printr-o directivă secretă, stipulase că douăsprezece divizii vest-germane de pe frontul de est să fie echipate cu armament nuclear. Se prevedea ca și America să asigure puterea de foc, dar Adenauer era acum convins că drumul spre dobândirea armelor nucleare de către Germania era liber.¹¹²

Totuși, calea spre piața comună încă nu era complet deschisă. Mai rămăseseră de rezolvat două probleme: situația teritoriilor din afara hotarelor și mecanismele de luare a deciziilor în cele două comunități. Cheia o constituia chestiunea teritoriilor coloniale. Secătuită de războaiele din Indochina și Algeria, Franța nu-și putea permite angajarea unor programe vitale de modernizare în teritoriile ei fără sprijinul financiar al Germaniei. După Suez, Adenauer era dispus să contribuie cu aproape jumătate din fondurile necesare.¹¹³ Acordul final s-a încheiat în februarie, când toate restricțiile asupra folosirii materialului fisionabil furnizat de Euratom au fost înlăturate.

Tratatele pentru Euratom și piața comună au fost semnate de reprezentanții guvernelor Celor Șase pe 25 martie 1957, într-un loc ales cu grijă pentru semnificația sa simbolică: Capitoliul din Roma, orașul care timp de două mii de ani, sub Imperiul Roman și Papalitate, stătuse în centrul istoriei europene.

Preambulul tratatului care consfințește Comunitatea Economică Europeană se deschidea cu o declarație ce exprima hotărârea „Înaltelor Părți Contractuale” de „a pune bazele unei uniuni mereu mai strânse între popoarele Europei”. În multe privințe, ceea ce a urmat a luat forma nu atât a unui tratat, cât a unei constituții, definind instituțiile unui nou tip de guvernământ, cu scopurile și prerogativele lor. Aceasta se centra în jurul unei noi „Comisii Europene”, mai mult un executiv decât un corp de funcționari, care avea dreptul să ia inițiative legislative de unul singur. Alături se aflau un „Consiliu de Miniștri”, reprezentând guvernele statelor membre, o „Adunare”, formată din delegați

ai parlamentelor naționale, și o „Curte Europeană de Justiție”, cu magistrați numiți de fiecare stat membru, cărora li se încredința adjudecarea problemelor de drept comunitar, în special atunci când intrau în conflict cu legile statelor membre.

Modelul acestei noi forme de guvernământ era deja familiar. Fusese adaptat după Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului. Aceasta, la rândul ei, fusese adaptată după planul Ligii Națiunilor schițat la sfârșitul anilor douăzeci de prietenul lui Monnet, Salter, în propunerea lui de „State Unite ale Europei” supranaționale. În mod crucial, regula unanimității care, conform lui Spaak, fusese „responsabilă pentru falimentul Ligii Națiunilor”, a fost ocolită de toată lumea. Autorii Tratatului (dintre care făcea și el parte) erau conștienți de pericolele unanimității și susțineau că „voința majorității trebuie să decidă, de regulă, iar deciziile unanime nu trebuie să fie obligatorii decât în circumstanțe excepționale”.¹¹⁴

Ca un amănunt interesant, Monnet n-a fost invitat la Roma pentru semnarea noilor tratate. Atât Bundestagul, cât și Adunarea Națională a Franței le-au ratificat în prima săptămână a lui iulie. Mendès-France a votat împotriva ratificării. Într-o dezbatere anterioară, el avertizase: „Franța nu trebuie să fie victima Tratatului. Un democrat poate abdica atât cedând în fața unei dictaturi interne, cât și delegându-și puterile unei autorități externe”.¹¹⁵ Ultima țară care a ratificat Tratatul a fost Italia, în decembrie anul următor. În sfârșit, Comunitatea Economică Europeană se născuse.

Fusese o victorie câștigată la potou.

Capitolul 6

„UN TRIUMF PENTRU MONNET”: 1958-1961

„Marea Britanie a pierdut un imperiu și încă nu și-a găsit un rol.”

Dean Acheson, cuvântare ținută la Academia Militară West Point, 5 decembrie 1962

„Oricât de mult a afirmat în particular Macmillan că intrarea în Europa era un act cu consecințe politice de largă anvergură, el a prezentat-o poporului britanic ca pe un demers economic dictat de imperative comerciale.”

George Ball, *The Past Has Another Pattern*¹

Conform unui istoric, organisme de conducere ale noii „Comunități Economice Europene” și-ar fi început activitatea la Bruxelles, în prima zi a anului 1958.² Așa ceva e improbabil, și nu numai fiindcă băncile aveau zi liberă în toată Europa. Printr-un proces de luare a deciziilor care urma să devină caracteristic pentru Comunitatea Europeană, miniștrii de Externe ai Celor Șase, reunindu-se la Paris în ziua de 20 decembrie, nu reușiseră să ajungă la un acord cu privire la nominalizările pentru postul-cheie de președinte al Comisiei și-și reprogramaseră întâlnirea.

În 6 ianuarie, când miniștrii s-au întrunit din nou, decizia fusese luată. Primul președinte urma să fie un fost profesor german de drept, Walter Hallstein.³ Prioritatea lui era aceea de a transforma Comisia, compusă din nouă membri, într-un corp executiv care să „insuflă viață economică și politică în produsul autorilor Tratatului”.⁴

Alegerea orașului Bruxelles ca gazdă a cartierului general a fost accidentală. Monnet însuși încă mai spera să se găsească un singur loc pentru toate cele trei instituții ale „Comunităților”: E.C.S.C., Euratom și E.E.C. „Construim Europa, cărămidă cu cărămidă”, a scris el. „Europa are nevoie de un punct focal ca s-o facă tangibilă și reală pentru oameni.” Dorea un echivalent al Districtului Columbia din S.U.A., care să-i dăruiască „Europei” o capitală proprie.⁵ O localitate propusă fusese Compiègne, lângă Paris, unde fusese semnat armistițiul din 1918, și unde Hitler umilise în 1940 guvernul francez silindu-i pe Pétain și pe colegii lui să semneze documentul de capitulare în același vagon de tren. În cele din urmă, ministrul de Externe al Luxemburgului tranșase problema, insistând ca personalul E.C.S.C. să rămână în țara lui și refuzând să accepte alți eurocrați cu excepția noii Curți Europene de Justiție. Orașul Bruxelles a sfârșit prin a deveni un sediu „provi-

zoriu“ pentru ceilalți, lăsând E.C.S.C. în Luxemburg: Până la urmă, „provizoratul“ avea să se permanentizeze.

Inițial, Comisia a fost finanțată printr-un împrumut de la Înalta Autoritate a E.C.S.C., care i-a acordat libertatea de a-și elabora propria agendă. Mandatele comisarilor au fost repartizate în zece săptămâni, portofoliul agriculturii revenindu-i unui olandez, Sicco Mansholt. Peste trei săptămâni s-a conturat o structură organizatorică rudimentară și, spre sfârșitul anului 1958, erau deja în plină activitate cam o mie de funcționari.

Hallstein era foarte stăpân pe situație, insistând asupra dreptului de a-și alege propriul personal și rezistând presiunilor din partea guvernelor naționale de a-i accepta pe cei nominalizați de ele. Îi plăceau prerogativele puterii, primind în stil regesc emisarii guvernelor străine. Un vizitator american, Clarence Randall, a fost auzit plângându-se că înalții funcționari ai lui Hallstein „devin cam bătoși“, deprinzând obiceiul de a se adresa unul altuia cu „Excelența voastră“. Randall a consemnat că simțea tentația de a spune cu voce tare: „E'te, scârț!“⁶

O problemă era furnizarea personalului pentru Consiliul de Miniștri. Această necesitate nu fusese prevăzută în tratate, dar guvernele statelor membre cereau să aibă personalul lor permanent la Bruxelles. Astfel, în 26 ianuarie 1958, Cei Șase au hotărât să creeze Comitetul Reprezentanților Permanenți (Coreper), pentru a pregăti activitatea Consiliilor. Coreper a început în curând să îndeplinească majoritatea acțiunilor de rutină, examinând și discutând propunerile Comisiei și „pregătind“ deciziile astfel încât să nu mai aibă nevoie decât de „ajustări“ la întrunirile în plen ale Consiliului. Inițial, reuniunile Coreper au consumat mult din timpul lui Hallstein, până când acesta a obținut acordul de a-și putea delega sarcinile propriilor săi directori generali. Birocrația Comunității își formase o viață proprie.

Apoi, se mai puneă și problema limbii. Se stabilise să se folosească limbile țărilor membre, deși Comisia respinsese o cerere de a trata olandeza și flamanda ca limbi separate. Prima reglementare a Consiliului, din 14 aprilie 1958, a impus franceza, germana, italiana și olandeza ca limbi oficiale ale Comunităților. Cu toate acestea, franceza a devenit în curând limba dominantă. Dar această atitudine poliglotă avea și ea un preț. Serviciile de traducere acopereau aproximativ treizeci la sută din totalul cheltuielilor de personal.⁷

În 19 martie 1958, Adunarea Europeană compusă din o sută patruzeci și doi de membri, delegați ai parlamentelor naționale, s-a întrunit pentru prima oară în clădirea Consiliului Europei de la Strasbourg, alegându-l pe Robert Schuman ca președinte.⁸

În acele prime zile ale E.E.C., Monnet a evitat să se implice direct în afacerile noului „guvern“. Dar nici nu stătea degeaba. Prin Comitetul de Acțiune, căuta moduri de a extinde amploarea „Comunităților“ în direcția obiectivului său final al unor „State Unite ale Europei“. O idee care-l preocupa în mod deosebit era uniunea monetară. Acest interes îi fusese declanșat de criza financiară continuă din Franța, cu scăderea vertiginoasă a valorii francului, exacerbată de războiul din Algeria. Ca de obicei, soluția trebuia să se găsească într-un „cadru european“. „Pe calea banilor,“ cum s-a exprimat Monnet în septembrie 1957, „Europa ar putea deveni politică în cinci ani.“⁹ În anul următor, i-a scris unui om politic olandez, sugerându-i că:

„(...) actualele comunități ar trebui să fie completate cu o Piață Financiară Comună, care ne-ar duce la unitatea economică europeană. Numai atunci (...) angajamentele reciproce ar ușura rezonabil producerea uniunii politice care e scopul nostru final.“¹⁰

Monnet îi sugerase deja o politică financiară comună unuia dintre numeroșii prim miniștri ai Franței din acea perioadă, Félix Gaillard, altul dintre foștii lui asistenți, care lucrase pentru el în 1945. Dar Gaillard avea să reziste doar cinci luni în funcție, așa că nu s-a rezolvat nimic. Monnet nu s-a descurajat. „Nu există idei premature,“ a scris el. „Există numai șanse pe care trebuie să învățăm să le așteptăm.“¹¹

S-a întâmplat ca haosul finanțelor franceze să înceteze brusc. A Patra Republică agoniza, răvășită de insurecția din Algeria. La 1 iunie 1958, printr-un *coup d'Etat* legal, provocat de zvonurile că A Patra Republică se pregătea să intre în tratative cu mișcarea algeriană de independență, de

Gaulle a revenit la putere, pentru a exercita o „semi-dictatură temporară“, cum avea s-o numească ulterior Clement Attlee.¹² Până la Crăciun, de Gaulle impusese o serie de măsuri de criză, printre care și aceea de a converti fiecare o sută de franci (pe-atunci, într-o rată de o mie trei sute la o liră sterlină), într-unul singur. Impulsul psihologic produs de „Francul Nou“, împreună cu alte măsuri, a transformat economia franceză cu o reperiție remarcabilă.

Între timp, Monnet își găsisese deja o altă țintă pentru energiile lui personale. Avându-și instalat „guvernul supranațional“, simțea nevoia să abordeze singura mare putere din Europa despre care credea că i-l putea pune în pericol, cu credința ei neabătută în „interguvernamentalism“. Voia să rezolve ceea ce considera el a fi „problema Marii Britanii“.

Răzbunarea supranaționaliştilor

Dezastrul politic al Suezului administrase o lovitură zdrobitoare încrederii în sine a Marii Britanii. Criza slăbise fatal poziția lui Eden, care a demisionat, acuzând motive de sănătate, pentru a fi înlocuit, la 10 ianuarie, 1957, cu Macmillan. Când noul prim ministru s-a putut concentra din nou asupra afacerilor europene, situația se schimbase iremediabil. Prestigiul Angliei suferise o lovitură serioasă, iar reorientarea politicii europene devenise deja foarte avansată. Această conjunctură nu a fost sesizată imediat de Macmillan, care mai târziu a mărturisit că nu percepușe profunzimea reconcilierii franco-germane.¹³

În pofida acestui lucru, Macmillan a făcut totuși unele ajustări. Acum, când Piața Comună și Euratom-ul păreau inevitabile, O.E.E.C. fusese solicitată să caute opțiuni disponibile pentru Zona Comercială Liberă propusă de Marea Britanie. La sfârșitul lunii ianuarie, un grup de lucru a raportat că ar fi fost tehnic posibil să se stabilească o asemenea zonă care să-i includă pe Cei Șase ca un singur bloc. Astfel, Macmillan, care anterior văzuse în F.T.A. o alternativă a Pieței Comune, a început acum s-o considera un „acoperiș comercial“ peste toate țările O.E.E.C., inclusiv E.E.C.

După semnarea tratatelor de la Roma însă, Zona Comercială Liberă a Marii Britanii era privită fără entuziasm de Cei Șase. Prin urmare, Londra a oferit concesiuni substanțiale, dintre care nu cea din urmă era acceptarea principiului „supranațional“ al „votului majorității“. Apoi, în octombrie 1957, celelalte țări membre O.E.E.C. au consimțit să înființeze un comitet interguvernamental care să ducă proiectul mai departe. Între timp însă, suspiciunile față de britanici ajunseseră să frizeze paranoia și, prin februarie 1958, francezii puneau condiții absolut inacceptabile, inclusiv ca Marea Britanie să-și anuleze acordurile comerciale preferențiale cu Commonwealth-ul.¹⁴

O dată cu revenirea lui de Gaulle la putere, situația s-a înrăutățit și mai mult. Dacă Erhard simpatizase cu ideea unei Zone Comerciale Libere, de Gaulle a intermediat un acord de „neintervenție“ cu Adenauer în urma căruia, la 14 noiembrie, Franța a putut respinge planul britanic.¹⁵ Ziarul *The Times* a protestat zgometos: „Franța ne sabotează!“, dar degeaba. Inițiativa căzuse. Propunerea unui acord de comerț liber la dimensiunile F.T.A. n-avea să mai devină niciodată o provocare serioasă pentru Cei Șase.

Colapsul a zguduit industria britanică. Liderii Federației Industriei Britanice (care avea să devină ulterior Confederația Industriei Britanice (*Confederation of British Industry*, sau C.B.I.) se temeau acum că puteau fi excluși și dintr-o a doua uniune vamală care se contura în Scandinavia, și au cerut ca guvernul să înființeze o Asociație Europeană de Comerț Liber (*European Free Trade Association*, E.F.T.A.) separată. Un plan nou a fost conceput rapid de un grup care avea să devină cunoscut drept „cei șapte din afară“, cu un format remarcabil de similar cu acela al „Planului G“ ratat. Negocierile s-au finalizat prin noiembrie 1959, cu inițializarea Convenției de la Stockholm. Marea Britanie, Danemarca, Suedia, Norvegia, Austria, Portugalia și Elveția își creaseră propria asociație de comerț liber. Europa ajunsesese, literalmente, la scorul de „șase la șapte“¹⁶

Între timp, Monnet își îndreptase atenția spre ultimul rival care-i mai rămăsese, O.E.E.C., perla coroanei interguvernamentalismului european. Atâta vreme cât exista O.E.E.C., sub președinție britanică, aceasta putea furniza un punct de raliere pentru alte planuri disidente. Trebuia să fie distrusă.

Monnet a abordat această sarcină în obișnuitul său stil meticolos și oneros, concepând cel mai perfect asasinat din câte se pot imagina. Dar nimic din toate acestea nu figurează în memoriile lui. Sumarul celor întâmplate poate fi reconstituit cu ajutorul lui Duchêne,¹⁷ cu detalii suplimentare de la Camps. Descrierile lor conturează o imagine remarcabilă a acțiunilor unui manipulator politic abil, viclean și, în ultimă instanță, lipsit de orice scrupule.

Pentru a începe distrugerea, Monnet s-a folosit de Hallstein ca să redacteze un document despre politica E.E.C. în relațiile economice externe, declarând că nu trebuie să existe nici o asocieri „regională” cu F.T.A. În schimb, E.E.C. ar fi trebuit să trateze toate grupurile și țările nemembre cu titlu de egalitate, astfel dându-le posibilitatea ca membrii să fie manevrați unii împotriva altora și reducând la minimum riscurile ca Marea Britanie să mobilizeze încă o coaliție contra Pieței Comune. Consiliul de Miniștri a adoptat raportul la 16 martie 1959.

Apoi, în 27 mai, Monnet se afla la Washington pentru a participa la funeraliile vechiului său prieten, John Foster Dulles. A profitat de ocazie ca să întâlnească alt prieten, Douglas Dillon,¹⁸ care acum era Subsecretar de Stat pentru Afacerile Economice. A doua zi a luat prânzul cu Eisenhower. Revenit la Paris în 19 iunie, a avut o lungă discuție cu John Tuthill, ministru economic la ambasada S.U.A. Terenul fusese pregătit.

Ceea ce avea Monnet în minte era o „reformă” a O.E.E.C., prin care înțelegea neutralizarea sau abolirea ei. Pentru a dilua influența Marii Britanii, i-a sugerat lui Tuthill că Statele Unite și Canada ar trebui să devină și ele membre. La suprafață, acest lucru ar fi permis ca problemele economice ale „lumii libere” să poată fi discutate pe o arie mai largă,¹⁹ dar adevăratul obiectiv era acela de a slăbi poziția Marii Britanii față de O.E.E.C.

În propria sa versiune de „diplomație-suveică”, Monnet a traversat iar Atlanticul, ca să-i dea lui Dillon un articol intitulat *A New Era in Atlantic Relations* („O nouă eră în relațiile atlantice”). Apoi, în iulie, a aflat că S.U.A. și Canada urmau să intre în O.E.E.C. Reîntors la Paris, Monnet s-a întâlnit din nou cu Tuthill, de astă dată cu un plan de a înlocui complet „discreditată” O.E.E.C. În 27 iulie, Monnet i-a predat o versiune revăzută a articolului său original lui Pinay, care acum era ministru de Finanțe. Se omitea orice referire la O.E.E.C. Nu făcea decât să propună o organizație pentru „consultări permanente” incluzând Piața Comună, S.U.A. și Marea Britanică. Fără să se dezmință, Monnet și-a ales purtători de standard pentru această idee, sugerând ca propunerea să fie înaintată de de Gaulle și Adenauer împreună.

În decembrie, toate elementele s-au reunit. Dillon a sosit în Europa pentru o întrunire a Consiliului Nord-Atlantic. În timp ce se afla acolo, potrivit lui Camps,²⁰ mai întâi „s-a informat” din sursă directă despre viziunea actuală asupra comerțului european. Impresia pe care a dat-o la Londra era că se arăta „favorabil unei zone de comerț liber formate prin lărgirea O.E.E.C.” și „devenea tot mai preocupat de perspectiva fricțiunilor între cele două grupuri europene”.²¹ Totuși, părea să fi convenit cu oficialitățile britanice că O.E.E.C. „era forumul potrivit pentru discuțiile despre comerțul european”, deși Camps, fără a cunoaște adevăratele dedesubturi, a scris:

„(...) pare clar că domnul Monnet, Comisia Comunității și guvernul francez au arătat limpede în timpul discuțiilor ulterioare că le displace faptul că O.E.E.C. era un forum, în special un forum de discuție cu privire la comerțul european.”²²

Printr-o coincidență, liderii celor patru puteri occidentale – Eisenhower, de Gaulle, Adenauer și Macmillan – au ținut un summit la Paris, în zilele de 19-21 decembrie 1959, la sfârșitul unui consiliu N.A.T.O. E clar că majoritatea comentatorilor nu știau că, înaintea acestei întâlniri, Monnet îi scrisese lui Eisenhower, sugerându-i să înființeze un comitet pentru stabilirea unei noi „Organizații de Cooperare și Dezvoltare Economică” (*Organization for Economic Co-operation and Development*, O.E.C.D.), și punând accentul pe importanța faptului că în acest comitet să fie reprezentată și Comisia.

Astfel, ambuscada a fost pregătită. Camps relatează că în timpul unei întâlniri, chipurile despre relațiile dintre Est și Vest, au început să se discute „cam pe neașteptate” problemele comerciale, „în special pe coridoare”. După cum mai observă Camps, comunicatul ulterior avea „toate caracteristicile unui document intens negociat”.²³ Rezultatul a fost acela că, la inițiativa S.U.A., în ianuarie

1960 s-a ținut o „Conferință Economică Specială”. Înainte chiar ca aceasta să înceapă, balanța se înclinase în defavoarea O.E.E.C. Aproape jumătate din reprezentanții O.E.E.C. au fost excluși, deși făceau parte din Comisie. Statele Unite și Canada au fost incluse. Mai mult, Douglas Dillon a prezidat lucrările, nemulțumindu-i pe britanici cu „vizibilul lui sprijin față de Franța”.²⁴ Când discuțiile au ajuns la adevăratul motiv al întrunirii, Dillon a sugerat ca:

„Cele douăzeci de guverne care erau membre sau asociate ale O.E.E.C. analizeze posibilitatea creării unei organizații «succesoare» a O.E.E.C. care să continue exercitarea funcțiilor O.E.E.C. ce încă mai păreau importante, să-și asume noi funcții necesare și să fie alcătuită astfel încât Statele Unite și Canada să poată deveni membre cu drepturi depline.”²⁵

Acum, că ambuscada se declanșase, Dillon a mai sugerat ca O.E.E.C. să nu examineze ea însăși chestiunea. Sarcina trebuia să-i fie delegată unui grup de trei experți, câte unul pentru țările membre E.F.T.A., E.E.C. și S.U.A. În mod deloc surprinzător, datorită „similitudinii” de opinii dintre S.U.A. și E.E.C., cei Șapte au considerat că acest grup va fi „dezechilibrat”. Mai potrivit ar fi fost cuvântul „trucat”.

Astfel, planul lui Dillon nu a reușit în totalitate. Comitetul s-a întrunit cu un francez, un englez, un american și un grec. Comunicatul conferinței, însă, exprima lupta subterană pentru putere. Camps scria:

„Pentru cei mai infocați «europeni», O.E.E.C. era întruchiparea conceptului britanic de unitate europeană: cooperare fără angajare politică. Acest gen de unitate, credeau ei, ar fi fost inadecvat, și se temeau că dacă i se permitea să prospere ar fi subminat Comunitatea Europeană.”²⁶

În mod deloc surprinzător, când comitetul de experți și-a prezentat raportul, s-a vădit că, după cum spune Camps, „celor Patru nu le fusese ușor să ajungă la o concluzie comună”. Rezultatul a fost un alt comitet, prezidat de secretarul general desemnat al organizației care înlocuia O.E.E.C., O.E.C.D. Principalul obiectiv al Statelor Unite, „împărțit întru totul de Franța și în proporție considerabilă de Cei Șase, fusese atins”. O.E.E.C. și, o dată cu ea, baza de putere a Marii Britanii în Europa, fusese distrusă. Răzburarea lui Monnet era deplină.

E.F.T.A – lovitură de grație

Unul dintre miturile cultivate asiduu în legătură cu atitudinea postbelică a Marii Britanii față de Europa, înainte de a se fi arătat, chipurile, mai „receptivă” prin intrarea în Piața Comună, este acela că până atunci rămăsese într-un fel de izolare condescendentă față de afacerile continentale. Dar documentele arată tocmai contrariul. Din momentul când armatele sale jucaseră un rol vital în eliberarea Europei de Vest, în 1944-1945, Marea Britanie își menținuse o implicare profundă în afacerile Europei, la fel cum făcea de sute de ani, căutând să asiste și să coopereze cu cei mai apropiați vecini ai săi în toate modurile care se pot concepe.

Singurul motiv pentru care a ajuns să fie promovat mai târziu acest mit al neimplicării ei insulare era acela că reflecta divergența dintre cele două opinii foarte opuse privind modalitatea optimă de cooperare internațională în Europa. Opoziția Marii Britanii față de „supranaționalism” provenea dintr-o imagine diferită a modului în care trebuie să se unească Europa. Favorizând varianta cooperării „interguvernamentale”, susținuse din acest motiv sau deschisese calea pentru tot felul de organizații interguvernamentale, de la N.A.T.O. și U.E.O. până la Consiliul Europei și O.E.E.C. însăși.

O alză zonă în care Marea Britanie a arătat un zel neobosit pentru cooperarea interguvernamentală era aviația civilă, industria ei de aeronave fiind încă prima din lume. Pregătise activ conferința Aviației Civile Europene de la Strasbourg, în 1953, care a dus la crearea sistemului european de siguranță a navigației aeriene cunoscut ca Eurocontrol (aprobat în 1960). În 1956, prin înființarea unui Comitet al Aeronavelor de Transport Supersonice, făcuse primii pași spre acordul franco-britanic încheiat cu opt ani mai târziu pentru construirea primului avion supersonic de linie din lume, Concorde.

„Supranaționalității” priveau aceste forme de cooperare cu suspiciune, pentru că depindeau de conservarea aceluia principiu de suveranitate națională pe care ei îl disprețuiau atât de mult. De

aceea, erau deosebit de reticenti față de ideea „comerțului liber”, așa cum fusese exprimată în noua Zonă Comercială Liberă europeană, pentru că se baza pe negarea crezului lor. Iar pasul final spre sabotarea încercărilor Marii Britanii de a menține cooperarea europeană pe baze interguvernamentale s-a produs în 1960, când Hallstein a organizat ceea ce avea să devină efectiv „lovitura de grație E.F.T.A.”.

Tratatul de la Roma conturase un program pentru armonizarea tarifelor externe între Cei Șase în etape de patru ani, timp în care aveau să se abolească taxele pentru ceea ce se numea „comerț intracomunitar”. Prima etapă urma să se sfârșească la 31 decembrie 1961. Dar Hallstein a propus ca procesul să se accelereze. Aceasta însemna că țările cu tarife reduse dintre cele Șase să impună taxe vamale mult mai mari pe importurile din restul lumii, inclusiv de la membrele E.F.T.A. cu care desfășurau un comerț substanțial.

Așa cum se și urmărise, această hotărâre luată unilateral, fără consultarea E.F.T.A., a împins asociația de comerț liber, care planificase să-și alinieze propriile reduceri tarifare după cele ale E.E.C. Statelor membre le era dificil să accepte corelarea reducerilor și, în comparație cu E.E.C., cei Șapte s-au dovedit astfel a fi slabi și necoordonati.

În cele din urmă, membrii E.F.T.A. s-au aliniat, dar numai la șase luni după ce schimbările E.E.C. au intrat în vigoare și după ce Marea Britanie investise inutil un capital diplomatic considerabil în tentativa ratată de a-l convinge pe Hallstein să renunțe la programul de accelerare. Decalajul a reprezentat o înfrângere majoră pentru britanici, care au fost considerați incapabili să ajungă la nivelul coeziunii din E.E.C.²⁷ Însuși viitorul E.F.T.A. părea să stea sub semnul întrebării. Relațiile dintre Marea Britanie și Cei Șase coborâseră la un nivel fără precedent.

Criza de încredere a Marii Britanii

La începutul anilor șazeci, Macmillan și colegii lui erau nevoiți să se gândească temeinic la poziția Marii Britanii în lume. În cei cincisprezece ani care trecuseră de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, aceasta se modificase dramatic. În 1945, din punct de vedere politic, economic și militar, Marea Britanie încă mai era, în mod inconfundabil, o putere mondială. Imperiul ei, incluzând marile dominioane anglofone din Canada, Australia, Noua Zeelandă și Africa de Sud, se întindea pe tot globul. Drapelul Union Jack continua să fluture peste mai mult de un sfert din omenire. Popoarele de pe o cincime din întinderea de uscat a lumii considerau Londra centrul guvernării lor. Influența Angliei era supremă în Orientul Mijlociu. După S.U.A., ea era a doua națiune din lume ca bogăție. În termenii efectivelor umane, contribuția Marii Britanii și a Commonwealth-ului la efortul de război fusese chiar mai mare decât a Americii, iar marina ei încă mai era pe locul doi ca putere navală a lumii.

Dar, în acei primi ani postbelici de raționalizare, austeritate și crize economice interminabile, slăbiciunea reală a Marii Britanii fusese demascată cu cruzime. Ca un prim pas major spre dezmembrarea imperiului ei, Anglia acordase în 1947 independența vastului subcontinent indian, inclusiv Burma. În 1948, sub intense presiuni, renunțase la mandatul asupra Palestinei acordat de O.N.U. (care-l moștenise de la Liga Națiunilor), permițând înființarea statului Israel. În 1949 fusese forțată să-și deprecieze cu treizeci la sută lira sterlină, care încă mai era una dintre principalele valute ale lumii.

În 1951, Marea Britanie era o națiune fruntașă în domeniul construcțiilor navale. Industriile ei textilă, carboniferă și constructoare de mașini erau cele mai puternice din Europa. La începutul anilor cincizeci, când raționalizările se încheiaseră și Marea Britanie se bucura din nou de o prosperitate modestă, sărbătorind încoronarea unei noi și tinere regine, o devenit cea de-a treia putere nucleară a lumii și pioniera primului avion de linie cu reacție din lume, Comet. Continua să-și ocupe locul la mesele tratativelor internaționale printre „Cei Trei Mari” ai lumii. Dar pe tot cuprinsul imperiului și al sferelor ei de influență problemele se înmulțeau, pe măsură ce un nou spirit al naționalismului se răspândea prin Kenya, Cipru, Malaya, Persia, Irak și Egipt.

Apoi s-a produs criza Suezului, care în sfârșit i-a demonstrat Marii Britanii că nu mai era o „Mare Putere”, și abia dacă se putea numi o putere de rang mondial. În 1957, acordând indepen-

dența Ghanei, s-a lansat în procesul de abandonare a coloniilor rămase. În mai puțin de doisprezece ani, transformarea fostului Imperiu Britanic într-un Commonwealth se desăvârșise. Acasă, englezii descopereau „belsugul”, iar noul lor prim ministru, salutat ca „Supermac”, a câștigat în 1959 alegerile cu o majoritate covârșitoare. Dar, dincolo de aparenta ei fațadă de bunăstare economică, Anglia începea să accepte unele realități extrem de incomode.

La sfârșitul anului 1958, redactorul economic al ziarului *The Observer*, Andrew Shonfield, a publicat o carte intitulată *British Economic Policy Since the War* („Politica economică a Marii Britanii de la război încoace”). Începând cu întrebarea „de ce crește avuția Marii Britanii atât de lent față de avuția țărilor de pe continent?”, lucrarea compara creșterile procentuale ale produsului național din țările Celor Șase cu cele ale Marii Britanii, între 1952 și 1956. Producția Germaniei crescuse cu 38%, a Olandei cu 27%, a Italiei cu 26% și a Franței cu 20%. Marea Britanie, cu o creștere de numai 15%, stătea mai bine doar decât Belgia și Luxemburg.

Motivele propuse de Shonfield pentru acest fenomen erau complexe. Printre ele se numărau efortul de a susține lira sterlină ca valută mondială și cheltuielile militare necesare pentru a-și onora angajamentele politice globale, obstrucționismul sindical și lipsa de investiții în industriile-cheie.

Mesajul implicit, care în următorii câțiva ani avea să fie repetat de nenumărate cărți și articole de presă mai puțin sofisticate, era acela că britanicii erau condamnați dacă nu adoptau o profundă schimbare de atitudine. Trebuia să renunțe la angajamentele globale pe care nu și le mai puteau permite și să redescopere secretul succesului economic, învățând de la vecinii lor continenți. Pentru mulți observatori (deși nu și pentru Shonfield, cu cartea lui), morala era clară: abandonându-și visurile imperiale spulberate, Marea Britanie trebuia să-și unească destinul cu acela al vecinilor ei mai dinamici. Intrând în Piața Comună a acestora, putea avea parte de același succes.

Ceea ce în anii următori a ajuns să fie trecut cu vederea, însă, a fost faptul că succesul Celor Șase nu avea nici o legătură cu apartenența lor la Piața Comună. Cifrele lui Shonfield acopereau cei patru ani dinaintea semnării Tratatului de la Roma. Revigorarea situației economice a Germaniei, Italiei și Franței, ajutată enorm de Planul Marshall și de O.E.E.C., avusese loc înainte de lansarea Pieței Comune.²⁸

A concepe ceea ce e de neconceput

În primele luni ale anului 1960, gândirea lui Macmillan a început să se îndrepte într-o direcție care cu doar șase luni în urmă ar fi părut de neconceput.

La scurt timp după discursul ținut la Capetown în 3 februarie, când vorbise despre „vântul schimbării” care începea să suflă prin Africa, Macmillan a început să reexamineze validitatea doctrinei celor trei cercuri înlănțuite a lui Churchill și supoziția că o relație prea strânsă cu Europa ar fi slăbit neapărat relațiile Marii Britanii cu Commonwealth-ul sau S.U.A.

În cadrul acestui proces, Macmillan a dat instrucțiuni ca acel comitet înființat inițial pentru a superviza negocierile F.T.A. să fie redenumit „Comitetul Asocierii Economice Europene”. El însuși i-a preluat președinția. S-au făcut schimbări și în structurile comitetului Whitehall, din care s-a format un Comitet de Direcționare Economică (Europeană), prezidat de subsecretarul asociat permanent Ministerului de Finanțe, Sir Frank Lee. Acesta urma să răspundă exclusiv de problemele integrării europene. În luna martie a anului 1960, a luat ființă și un comitet de sprijin intitulat Comitetul (Oficial) pentru Chestiunile Economice Europene, compus din funcționari publici de rang mediu, pentru a trece în revistă un întreg spectru de posibilități, de la abandonarea oricăror tentative de găsire a unui limbaj comun cu Cei Șase până la asocierea deplină cu aceștia.

Calul de bătaie al acțiunii era Comitetul de Direcționare Economică al lui Lee. În ziua de 23 mai 1960, pe baza deliberărilor Comitetului, Lee și-a prezentat raportul în fața unui sub-comitet special, prezidat de Macmillan. Analiza lui era în mare măsură neutră. Aderarea la Comunitate prezenta avantaje atât politice cât și economice, iar acestea s-ar fi obținut mult mai ușor intrând în E.E.C. decât prin vreo formă de „asociere”, care în orice caz era improbabil să le fie oferită.²⁹

Prin Comitetul Ministerial al Asociației Economice Europene a fost trimis să circule un memorandum, evaluând posibilitățile, inclusiv intrarea în Comunitate sau „cvasiidentificarea” cu aceasta,

și consecințele care s-ar fi putut naște de aici. Concluziile au fost discutate în Comitet la 25 mai 1960, când Macmillan le-a rezumat spunând:

„Problema de bază a guvernului (...) era aceea de a alege între inițierea unei schimbări dramatice în direcția politicilor noastre interne, comerciale și internaționale, și menținerea politicii noastre tradiționale de a rămâne izolați de Europa pe plan politic, în timp ce făceam tot posibilul pentru a preîntâmpina pericolele economice ale unei Europe divizate. Acesta ar fi un alt moment istoric al istoriei (sic) și ar avea nevoie de chibzuință foarte temeinică.”³⁰

În continuare, oficialităților li s-a recomandat să analizeze alte chestiuni „care vor fi indicate de primul ministru”.

Mai exista un motiv pentru care Marea Britanie putea acum să-și reconsidere implicarea în noua „Comunitate Economică Europeană”. De la înscăunarea noului președinte al Franței, în 1958, caracterul noii „Europe” părea să evolueze în direcția contrară accentului dogmatic pus pe tehnocrația supranaționalistă.³¹

Mai mult, în 1958 și 1959, se ivise o gravă problemă internațională cu privire la viitorul Berlinului, care încă mai era ocupat de cele patru „puteri”. Uniunea Sovietică, sub noul ei lider Nikita Hrușciov, părea hotărâtă să folosească orașul ca pion central în dorința ei de a permanentiza existența separată a statului comunist din Germania de Est, marionetă a U.R.S.S., așa-numita „Republică Democrată Germană”.

Sub „doctrina Hallstein”, cum avea să se consacre, numită după președintele Comisiei de pe vremea când era ministru de Externe al lui Adenauer, Germania de Vest își revendica rolul de a vorbi în numele tuturor germanilor, cu speranța că într-o bună zi națiunea avea să fie reunită. Pe măsură ce tensiunile legate de acest subiect creșteau, la sfârșitul unei întruniri a consiliului N.A.T.O. de la Paris, de Gaulle a organizat în ziua de 19 decembrie 1959 o întâlnire cu Eisenhower și Macmillan; cele trei, reprezentând puterile occidentale de ocupație, urma să discute despre Berlin. Excluderea Germaniei de Vest l-a infuriat pe Adenauer. Acesta a fost și mai nemulțumit când presupușii săi aliați au stabilit să-l întâlnească pe Hrușciov la un summit Est-Vest, în luna mai a anului următor, pentru a lămuri cea mai importantă chestiune care afecta viitorul țării lui.

Grație nu în ultimul rând noii afirmări a lui de Gaulle pe scena internațională, fortificată de detonarea primului dispozitiv nuclear francez, în ziua de 13 februarie 1960, relațiile dintre cei doi membri de frunte ai E.E.C. au ajuns să fie supuse unor tensiuni intense. S-a întâmplat ca, doar cu două săptămâni înaintea summitului stabilit, la 1 mai, un „avion de spionaj” U-2 american, zburând la 25.000 de metri altitudine deasupra orașului Sverdlovsk din centrul Uniunii Sovietice, să fie doborât de o rachetă SAM 2. În toiul agitației care a urmat, Hrușciov, la un pas de apoplexie, a cerut ca summitul să fie amânat până când Eisenhower părăsea președinția S.U.A.

Această criză a adus relațiile franco-germane la cel mai scăzut nivel al lor de la război încoace, cu o stare de ostilitate și suspiciune reciprocă prelungită luni de zile, care avea să facă ambele țări să amenințe cu retragerea din N.A.T.O. Cel mai dezavantajos moment a fost când, într-un discurs ținut la Grenoble, în octombrie, de Gaulle a declarat că singura realitate din Europa va fi aceea a statului-națiune. Declarația a coincis cu o vizită a primului ministru și a ministrului de Externe ai Franței la Bonn. Se instaurase o asemenea *froideur*, încât un banchet oficial la Palatul Schaumburg a trebuit să fie amânat cu o oră, din cauza unei discuții care făcuse să sară scânteii. În timpul dînelui care a urmat, gazdele și invitații aproape că nu-și mai vorbeau.³²

Această fractură a relațiilor a creat o ocazie favorabilă pentru Marea Britanie și, pe acest fundal, în mare secret, Macmillan și colegii lui au meditat pe tot parcursul anului 1960 dacă să introducă Marea Britanie în „Europa”. Un indiciu al intențiilor lui s-a ivit în iulie când, cu ocazia unei remanieri a guvernului, l-a numit ca ministru de Externe pe Conte de Home, transferându-l pe Edward Heath într-un nou post la Foreign Office, cu responsabilitatea „afacerilor europene”. De când intrase în Parlament, în 1950, Heath fusese un „europenist” devotat și un entuziast al supranaționalismului. Alți doi „europeniști” entuziaști au fost numit în posturi care aveau să fie importante dacă Marea Britanie cerea integrarea. Duncan Sandys, fostul președinte al Mișcării Europene, a devenit Secretar al Commonwealth-ului, iar Christopher Soames, ministrul Agriculturii.

O întrebare centrală era cât de profund să angajeze Marea Britanie într-o formă de guvernământ „supranațională”, pe care avea s-o poată influența dar, în ultimă instanță, nu și controla. Când, în urma raportului Lee, funcționarii au răspuns la celelalte întrebări ale lui Macmillan, ei și-au expus două rezerve. Prima era aceea că multe dintre politicile Celor Șase încă nu erau stabilite, „mai ales în chestiunile pe care Tratatul de la Roma le-a lăsat deschise”. În al doilea rând, susțineau că, dacă Regatul Unit se alătura Celor Șase, faptul avea „să influențeze neîndoielnic (...) evoluția acelor politici”, adăugând totuși: „nu e posibil să judecăm cât de mare ar fi influența noastră.”³³

Inevitabil, existau foarte multe necunoscute privind finalitatea proiectului european. Astfel, deși unii susțineau că intrarea Marii Britanii ar aduce avantaje economice, acestea continuau să se bazeze pe factori imprevizibili. În acea perioadă, contribuțiile la bugetul E.E.C. nu puteau fi estimate. Ceea ce urma să devină cea mai mare cheltuială singulară a Comunității, acoperind inițial 90% din buget – Politica Agricolă Comună – încă nu se definise. Din motive similare, era imposibil să se prezică efectele integrării asupra comerțului sau agriculturii britanice.

Totuși, Macmillan și colegii lui nu se îndoiau că, așa cum erau, „Comunitățile” aveau să ducă la uniunea politică și economică deplină. Încă dinaintea parafării Tratatului de la Roma, în 1957, Foreign Office-ul fusese informat că cei șase semnatari intenționau „să realizeze o mai strânsă integrare europeană prin crearea unor instituții europene cu puteri supranaționale, începând din domeniul economic (...) dar motivul de bază al Celor Șase este în esență politic.”³⁴

În vara anului 1960, Sir Roderick Barclay, șeful delegației Regatului Unit la Comisia Europeană de la Bruxelles, a trimis o depeșă la Ministerul de Externe, subliniind că scopul Comunității nu era doar armonizarea, ci „unificarea politicilor în toate domeniile uniunii economice, și anume, economic, social, comercial, tarifar și fiscal. Aceasta nu era doar «plăcinta de pe cer» necesară pentru ca oamenii politici să înțeleagă clar despre ce era vorba.”³⁵

Când Heath, ca ministru de stat pentru Europa, l-a vizitat pe Hallstein, în luna noiembrie a anului 1960, raportul lui despre întâlnire observa cum Hallstein subliniasse faptul că intrarea în Comunitate nu însemna doar adoptarea unui tarif comun, „care era caracteristica esențială a oricărui *Stat+ (iar el considera E.E.C. un Stat potențial).” Ar fi fost necesar, insistase Hallstein, ca orice nou membru să accepte ideea că E.E.C. era destinată să evolueze spre ceva mult mai profund, „o formă de Stat Federal”, în scopul căreia acționa Comisia.³⁶

Deosebit de revelator a fost, în acest context, răspunsul dat în decembrie 1960 de Lordul Cancellor, Lord Kilmuir, unei cereri a lui Heath, care solicitase o opinie despre implicațiile constituționale ale semnării Tratatului asupra suveranității Marii Britanii. Kilmuir a replicat că s-ar putea avea în vedere pierderea suveranității, sub mai multe aspecte: de către Parlament; de către Coroană, din perspectiva puterii de a încheia tratate; și de către tribunale, care într-o anumită măsură ar deveni „subordonate” Curții Europene de Justiție.³⁷ În privința legislației, Kilmuir a spus că era clar că:

Consiliul de Miniștri ar impune în cele din urmă (după ce ar intra în vigoare sistemul de vot cu majoritate calificată) reglementări care să ne lege de mâini împotriva propriei noastre voințe (...) ar fi posibil, în teorie, ca Parlamentul să emită la început decrete care ar conferi automat titlu de lege tuturor reglementărilor existente sau viitoare lansate de organele competente ale Comunității. Ca Parlamentul să facă acest lucru ar însemna să depășească pe departe cele mai extinse delegări de putere, chiar și în timp de război, pe care le-am cunoscut vreodată, și nu cred că există vreo șansă ca așa ceva să fie acceptat de Camera Comunelor.”

În ceea ce privește subordonarea tribunalelor britanice față de Curtea Europeană de Justiție, Kilmuir scria:

„Trebuie să subliniez că, după părerea mea, abandonările de suveranitate implicate sunt serioase, și cred că, în materie de politică practică, nu va fi ușor să convingem Parlamentul, nici publicul britanic, să le accepte. Sunt sigur că ar fi o mare greșeală să subestimăm forța obiecțiilor la adresa lor. Dar aceste obiecții ar trebui să fie acum declarate deschise, pentru că, dacă încercăm să le camuflăm în această etapă, cei ce se opun întregii idei de a intra în Comunitate vor profita negreșit de ele mai târziu, cu efectele cele mai păgubitoare.”

Din probele disponibile în prezent, reiese clar că Macmillan și Cabinetul lui erau absolut conștienți de implicațiile politice ale deciziei pe care urma s-o ia.

Dar mai era un considerent care putea să precumpănească asupra tuturor celorlalte. Dacă exista un factor mai presus de toate care să separe Marea Britanie de vecinii ei continentali, acesta era „relația specială” cu Statele Unite ale Americii. Pe această bază, și pe faptul că, de când își detonase prima bombă H, în 1956, devenise a treia putere termonucleară a lumii, se rezemau acum prestigiul și influența tot mai scăzute ale Marii Britanii în lume.

Dacă își unea acum destinul cu „Europa”, toate acestea aveau oare să se piardă? Întrebarea devenise mai acută decât oricând. Iar cauza era același incident care stopase atât de brusc summitul Est-Vest, provocând amarnica vrajbă dintre Germania și Franța: doborârea avionului U-2 al lui Gary Powers de către o rachetă sovietică.

America îl scoate pe Macmillan din impas

Pe nimeni n-a șocat mai mult acest lucru decât pe planificatorii britanici în domeniul apărării. Începând din 1956, autoritatea nucleară a Marii Britanii depinsese de efectivele ei de bombardiere V de mare altitudine. Dacă rachetele sol-aer ale sovieticilor erau acum capabile să intercepteze aeronavele la altitudini de peste 27.000 de metri, din supremația nucleară se alegea praful. Singura variantă alternativă ar fi fost o rachetă, iar Marea Britanie avea două în lucru. Dar cea dintâi, Blue Streak, fusese contramandată cu doar trei săptămâni înaintea incidentului U-2, din cauza depășirilor de costuri și a faptului că, folosind combustibil lichid, era în orice caz perimată.³⁸ Cealaltă, Blue Steel, o rachetă evident inadecvată, cu lansare din aer și rază de acțiune de numai o sută de mile, avea să fie și ea anulată pe parcursul aceluiași an. Astfel, Marea Britanie mai rămânea doar cu o singură speranță de a-și păstra capacitatea „independentă” de descurajare: aceea de a cumpăra rachete de la Statele Unite – fie modelul Skybolt lansat din aer, fie noul Polaris, care necesita construirea unei flote de submarine nucleare. Ambele soluții aveau nevoie de acordul Washington-ului.

Spre sfârșitul anului 1960, vechiul prieten al lui Macmillan, Președintele Eisenhower, se pregătea să-și încheie mandatul. Succesorul lui, ales în noiembrie, era charismaticul și tânărul senator John F. Kennedy, cu care Macmillan se înrudea prin căsătorie. În timp ce noua administrație se pregătea să-și intre în atribuții, cea mai urgentă prioritate a lui Macmillan era să discute cu noul președinte primele două probleme de pe agenda sa: „Europa” și supremația nucleară britanică.

Pentru data de 4 aprilie 1961 era stabilit un „summit” americano-britanic. Înainte ca acesta să aibă loc, erau necesare multe aranjamente de culise. La Washington, acestea se centrau în jurul unei persoane care devenise între timp unul dintre cei mai de încredere consilieri ai lui Kennedy, George Ball, ajuns Subsecretar de Stat cu responsabilitatea specială a afacerilor europene. Kennedy îl alesese ca membru de prim rang al echipei sale după ce-l auzise vorbind la o conferință de la New York, în ianuarie 1960, când Ball discutasese despre nevoia de noi progrese spre integrarea politică din Europa.

Desigur, Ball era unul dintre cei mai apropiați și loiali aliați ai lui Monnet. Conlucraseră strâns începând din 1945, inclusiv în ultima perioadă a Planului Marshall. Deși după aceea Ball revenise la practica avocătească privată, asocierea lor strânsă continuase. O dată cu instituirea E.C.S.C., Monnet îl numise pe Ball ca reprezentat legal al acesteia la Washington. În 1954, după ce parlamentul francez nu ratificase C.A.E., Monnet fusese atât de îngrijorat de efectele acestui eșec asupra guvernului S.U.A. încât îi ceruse lui Ball să deschidă un birou de publicitate la Washington. O dată cu inaugurarea E.E.C., în 1958, acesta devenise sediul de la Washington al Comisiei.³⁹

Prin persoana lui Ball, Monnet îl avea pe unul dintre oamenii lui în inima noii administrații, îndrumând un președinte care nu se prea pricepea la politica europeană contemporană. La fel de semnificativ era faptul că, în această perioadă, Monnet se convinsese că tipul de naționalism al lui de Gaulle necesita, în contrapondere, apartenența Marii Britanii în Comunitatea lui incipientă. Cu această idee în minte, a vizitat Statele Unite de două ori în primele luni ale anului 1961, când s-a întâlnit cu Ball și alți membri ai noii administrații și, la instigarea lui Ball, „a purtat o lungă discuție cu președintele”.⁴⁰

Ball însuși începuse de-acum să joace un rol activ în eforturile pentru aderarea Marii Britanii. Înaintea „summitului” plănuit între Macmillan și Kennedy, s-a deplasat la Londra unde, în 30 martie, la sugestia lui Sir Frank Lee, s-a întâlnit cu Heath. Cei trei au discutat în casa Contelui de Perth, fiul lui Sir Eric Drummond (mai târziu, al șaisprezecelea Conte de Perth), care fusese șeful direct al lui Monnet pe vremea când era secretar general al Ligii Națiunilor. Ball intenționa să încurajeze Marea Britanie să se avânte. Conform propriei lui relatări extinse despre întrevvedere, Heath a început prin a confirma că, dacă se putea ajunge la un aranjament de ansamblu care să se ocupe de Commonwealth, agricultură și problemele E.F.T.A., Regatul Unit era „gata să accepte un tarif comun, sau armonizat”.⁴¹

În lipsa temporară a lui Heath, Lee a pus întrebarea directă: „Statele Unite vor ca Regatul Unit să intre în Piața Comună?” În răspunsul său, Ball a subliniat că instituțiile E.E.C. nu ar trebui...

„...să devină simple organisme tehnocratice, ci să-și continue dezvoltarea politică. Dacă Marea Britanie intră în E.E.C., ar trebui s-o facă înțelegând că actualele instituții nu formează un edificiu terminat, ci vor continua să evolueze, și că Tratatul de la Roma a fost nu un „document înghețat”, ci un „proces”.⁴²

Răspunsul lui Lee a fost, potrivit lui Ball, a fost că înțelegea pe deplin semnificația acestor lucruri și, deși „mișcarea spre federația politică din Europa” fusese stopată temporar, „el nu fugea de ideea unei uniuni politice depline”. Când Heath a revenit alături de el, Lee a rezumat ceea ce discutaseră. Heath „a părut impresionat”. Ball „a ieșit entuziasmat” că „atât Heath, cât și Lee merseseră mult mai departe decât mă așteptasem”.⁴³

Date fiind importanța acestei întâlniri și semnificația celor discutate, poate părea ciudat că Heath n-a menționat-o în autobiografia lui – mai ales întrucât își exprima convingerea că în cele din urmă E.E.C. avea să evolueze spre a deveni o „federație europeană”.

Cinci zile mai târziu, în 4 aprilie, Macmillan a sosit la Washington pentru summitul bilateral. Când cei doi oameni s-au întâlnit pentru prima discuție, așezați față-n față la masă, fiecare cu consilierii săi, „aproape prima întrebare pe care Macmillan i-a pus-o Președintelui”, conform lui Ball, care stătea lângă Kennedy, a fost: „cum ar reacționa guvernul american dacă Marea Britanie ar cere să intre în Comunitatea Europeană”.⁴⁴

„Președintele Kennedy a dat un răspuns scurt, apoi a spus: «Îi voi cere subsecretarului Ball să vă răspundă la întrebare.» Atunci, i-am repetat ceea ce-i spuseseam și lui Heath la Londra – că America s-ar bucura dacă Marea Britanie ar solicita apartenența cu drepturi depline în Comunitate, recunoscând explicit că Tratatul de la Roma nu era doar un document static, ci un proces care ducea spre unificarea politică. Am dezvoltat destul de mult această temă, remarcând pericolele unui simplu aranjament comercial care ar elimina conținutul politic al E.E.C. Primul ministru a părut într-un total mulțumit și satisfăcut.”⁴⁵

În memoriile sale, Macmillan nu face decât să consemneze că nu mai avea nici o îndoială că o decizie de a se alătura Celor Șase ar fi fost binevenită.⁴⁶ Nu face nici o referire la unificarea politică. Ball își amintește că la dîneul care a avut loc în seara următoare la Ambasada Britanică, Macmillan l-a luat deoparte de două ori, părând „sursăcit”. „Ieri a fost una dintre cele mai mari zile din viața mea,” a spus el cu vizibilă emoție, „știți, nu-i așa, că acum putem face acest lucru și-l vom face. Intrăm în Europa.” Singurul obstacol rămas era de Gaulle, dar Macmillan avea convingerea că „o s-o facem”.⁴⁷

Dacă Macmillan era însuflețit, avea toate motivele să fie astfel. Deși acceptase spre ideea aderării la E.E.C., aceasta părea să contravină doctrinei „celor trei cercuri”, prin faptul că „intrarea în Europa” a Marii Britanii ar fi îndepărtat-o de Statele Unite. Mai mult, putea elimina orice speranță ca S.U.A. să aprovizioneze Marea Britanie cu rachete, înlocuind „capacitatea independentă de descurajare” a Angliei și tot prestigiul care o însoțea. Entuziasmul lui Kennedy față de intrarea Marii Britanii în Europa îi oferise lui Macmillan o soluție aproape miraculoasă pentru o problemă care părase nerezolvabilă. Departea ca aderarea la E.E.C. să fie un obstacol în calea relațiilor strânse cu S.U.A., ea părea acum să le întărească alianța.

Ultimul obstacol din calea lui Macmillan era guvernul. În februarie, Heath îl avertizase pe Macmillan că opoziția anterioară a cabinetului fusese atât de pronunțată pentru că, în luna iulie a

anului 1960, primul ministru permisesese o dezbatere liberă. În schimb, îi recomanda Heath, ar fi trebuit acum să organizeze un proces de luare a deciziilor astfel încât să ducă la concluzia că intrarea în E.E.C. era inevitabilă.⁴⁸ Astfel, în ultimele zile ale lunii iunie, Cabinetului i s-a cerut să decidă. Macmillan a deschis discuția subliniind că prima chestiune de care trebuia să țină seama era: „dacă ar fi să semnăm Tratatul de la Roma, ar trebui să-i acceptăm obiectivele politice, și, deși am putea influența rezultatul politic, nu știm care va fi acesta.”⁴⁹

A consimțit că o decizie de a intra ar „ridica mari dificultăți de prezentare”. Pe de o parte, ar fi important să-i convingă pe Cei Șase că „sprijinim sincer obiectivele Tratatului”. Pe de altă parte, „ar trebui să convingem opinia publică din țară că implementarea obiectivelor Tratatului nu va necesita ajustări sociale și de altă natură inacceptabile. Problemele de relații publice ar fi considerabile.”

Principalul mod în care putea fi rezolvată această „problemă de relații publice” era să se păstreze cea mai mare discreție posibil asupra „obiectivelor politice” ale tratatului, și să se prezinte apartenența Marii Britanii la „Piața Comună” ca și cum ar fi fost în primul rând o chestiune de economie: comerț ameliorat, mai multe locuri de muncă, prosperitate mai mare. Avea să fie încă o victorie a acelei strategii bazate pe înșelătorie care data din 1955, când Spaak eliminase din „Memorandumul Benelux orice referiri la «Statele Unite ale Europei» și subliniasse importanța creării unei «comunități economice»”.

Cabinetul a votat pentru aderare. Spre uimirea marelui public, în 31 iulie, Macmillan a anunțat decizia în Camera Comunelor.⁵⁰ Conform lui Duchêne, citând o conversație cu Camps, rolul-cheie jucat de Președintele S.U.A. pentru realizarea acestei *volte face* nu fusese întâmplător. „A funcționat un «efect Monnet» asupra lui Ball, apoi un «efect Ball» asupra lui Kennedy, după care un «efect Kennedy» asupra lui Macmillan. A fost un triumf pentru Monnet.”⁵¹

Capitolul 7

DE CE A ȚINUT DE GAULLE

MAREA BRITANIE LA UȘĂ: 1961-1969

„Francezii n-au vrut ca britanicii să stea la masa tratatelor, participând la discuțiile despre formarea C.A.P. (Politica Agricolă Comună – *Common Agricultural Policy*) de teamă că am putea perturba aranjamentele foarte favorabile pe care altfel aveau toate motivele să le aștepte.”

Edward Heath¹

„Importanța C.A.P. pentru de Gaulle nu poate fi supraestimată.”

Profesor Andrew Moravcsik²

Este un fapt bine cunoscut că, în anii șaizeci, de Gaulle urma să trântască ușa în fața intrării Marii Britanii în Piața Comună, și nu numai o dată, ci chiar de două ori. Însă ceea ce a ieșit doar recent la lumină este motivul pentru care considera el că era imperativ să procedeze astfel, ca principal punct de program al politicii sale interne pentru Franța.

Din perspectivă britanică, versiunea general-acceptată a evenimentelor din acei ani începe cu acceptarea formală a cererii de integrare a Marii Britanii, de către Consiliul de Miniștri al E.E.C., în 26 septembrie 1961. În următorul an, după cum susține această variantă, Heath a dovedit un mare talent de a negocia termenii de intrare ai țării sale. Apoi, însă, tratativele s-au împotmolit în mod misterios. În luna ianuarie a anului 1963, spre surprinderea lumii întregi, de Gaulle și-a anunțat decizia personală de veto față de aderarea Marii Britanii, afirmând că aceasta încă nu avea vederi suficiente de „europene” și prea strâns legată de S.U.A. Aceasta a fost o grea lovitură pentru Macmillan, la începutul unui an în care guvernul lui urma să se dezintegreze în toul unui tumult de scandaluri.

În 1965, după ce un guvern laburist preluase puterea, sub conducerea lui Harold Wilson, Heath a devenit liderul Partidului Conservator – nu în ultimul rând, grație reputației pe care o câștigase

ca negociator din partea Angliei la Bruxelles. Când Wilson a făcut o nouă încercare de a intra în Piața Comună, în 1967, de Gaulle a blocat din nou accesul Marii Britanii, din motivele unei idiosincrazii similare. Abia în 1969, după ce de Gaulle a părăsit scena politică și i-a succedat Georges Pompidou, conchide această versiune, atitudinea Franței s-a schimbat. În bună parte datorită „compatibilității personale” dintre Pompidou și Heath, în 1970, când acesta a devenit prim ministru, cea de-a treia cerere a Marii Britanii a fost încununată de succes.

Se constată că această reconstituire a celor întâmplate nu e doar foarte eronată la nivelul detaliilor, dar omite cel mai important factor din întreaga poveste. E adevărat că rolul-cheie în E.E.C., pe tot parcursul anilor șazeci, a fost jucat de de Gaulle. Dar ceea ce majoritatea istoricilor au trecut cu vederea aproape complet până acum este motivul central pentru care Franța încă nu-și putea permite să primească Anglia în Piața Comună. Și totuși, imediat ce această problemă s-a rezolvat, Franța a avut nevoie ca Marea Britanie să intre cât de curând posibil – din motive, după cum reiese, pe lângă care opiniile personale ale lui Heath și ale lui Pompidou erau irelevante.

„Problema Commonwealth-ului”

În 16 octombrie 1961, Heath s-a dus la Bruxelles să țină o declarație introductivă despre motivele pentru care Marea Britanie dorea să intre în Piața Comună. Trei săptămâni mai târziu, pe 8 noiembrie, au început negocierile formale pentru admiterea Marii Britanii.

O neînțelegere comună privind „negocierile” care au loc atunci când o nouă națiune intră în Comunitatea Europeană este aceea că țara candidată ar putea să schimbe regulile conform propriilor ei interese. Dar unul dintre principiile fundamentale pe care Monnet își întemeiasă „guvernarea Europei” era acela că, o dată ce corpului supranațional i s-a acordat o anumită putere sau „competență”, aceasta nu mai poate fi returnată niciodată. Puterea nu poate fi delegată decât de statele individuale entități supranaționale – niciodată invers. O dată ce aceste puteri sau „competențe” sunt cedate, fie printr-un tratat, fie prin emiterea de legi asupra unui anumit domeniu al politicii, ele constituie cea mai sacrosanctă avere a Comunității: așa-numitul „*acquis communautaire*”. Acesta reprezintă suma tratatelor și a legilor care s-au „dobândit” de-a lungul anilor ca „posesiune inalienabilă” a Comunității. Întregul rost al *acquis*-ului este acela că e non-negociabil.

Prin urmare, tot ceea ce pot realiza țările care acced în Comunitate sunt „derogări” temporare sau „concesii” tranzitorii, menite să le ușureze adaptarea la cerințele *acquis*-ului, cărora în cele din urmă va trebui să li se conformeze pe deplin.

Când Heath a sosit la Bruxelles, în 16 octombrie, nu încăpea nici o îndoială că dificultatea cea mai mare urma să constea în obținerea aranjamentelor tranzitorii pentru Commonwealth. Adresându-li-se Celor Șase, Heath a spus: „Sunt sigur că veți înțelege că Marea Britanie n-ar putea intra în E.E.C. așa cum a fost croită această rețea comercială, care ar aduce mari pierderi și chiar ruinarea unora dintre țările Commonwealth-ului.”³

În iulie, când își anunțase decizia de a solicita aderarea, Macmillan se agajase deja în fața Camerei Comunelor că Marea Britanie se va integra numai dacă se pot face aranjamente satisfăcătoare potrivit cu necesitățile Regatului Unit, ale Commonwealth-ului și ale E.F.T.A.⁴

Pe departe cea mai mare problemă era sistemul de „preferințe imperiale” care predominase în imperiul britanic și în Commonwealth timp de șazeci de ani și mai bine. Prin acesta, Marea Britanie și partenerii ei din Commonwealth stabiliseră o proporție mult mai mare a comerțului între ei înșiși decât cu alte țări. În 1961, 43% din exporturile britanice se duceau în Commonwealth, față de numai 16% spre țările Pieței Comune și 13% către cei șase parteneri din E.F.T.A.⁵ În 1960, Marea Britanie preluase peste jumătate din exporturile Noii Zeelande și un sfert din cele ale altor câteva țări din Commonwealth, inclusiv Australia și India.⁶ Dar, esența intrării în Piața Comună era aceea că Marea Britanie trebuia de-acum încolo să ridice bariere tarifare în fața acestor importuri, pe când noii ei parteneri aveau să-și poată exporta în curând bunurile în Anglia, fără tarife.

Acest luru crea dificultăți cu care nu se mai confruntase nici o altă țară din Piața Comună. Ca preț al integrării, Marea Britanie și Commonwealth-ul ei trebuia acum să abandoneze o mare parte din comerțul lor reciproc. Prin urmare, în săptămânile de dinainte ca Marea Britanie să-și anunțe,

în iulie, intenția de aderare, Macmillan și-a trimis mai mulți miniștri din Cabinet, conduși de Duncan Sandys, prin capitalele Commonwealth-ului, cerând acordul guvernelor locale față de planurile lui. Acestea erau țări care, cu nici douăzeci de ani în urmă, trimiseseră circa patru milioane de cetățeni de-ai lor să lupte alături de Marea Britanie, în al Doilea Război Mondial. Iar acum aveau să primească o lovitură economică aspră.

Răspunsul primit de la Ottawa exemplifica perfect aceste sentimente: „miniștrii canadieni au indicat că aprecierea făcută de guvernul lor asupra situației era diferită de cea prezentată de domnul Sandys”, și „au exprimat serioase îngrijorări (...) în legătură cu efectele politice și economice pe care apartenența Marii Britanii la Comunitatea Economică Europeană le-ar fi avut asupra Canadei și Commonwealth-ului ca întreg”.⁷

Principala sarcină cu care se confrunta Heath când a început negocierile formale, în noiembrie, era să se asigure că pagubele produse partenerilor din Commonwealth ai Marii Britanii aveau să fie cel puțin atenuate. Prioritatea lui de vârf era de a-i convinge pe noii parteneri de perspectivă să acorde „derogări”. Acestea aveau să prelungească la maximum posibil perioada în care importurile din Commonwealth puteau continua, în termeni care să-i protejeze pe producători în timp ce-și căutau noi piețe de desfacere. Dar, când a ajuns la argumentele detaliate, zi cu zi, asupra aranjamentelor pentru importurile de unt din Noua Zeelandă sau carne de vită din Australia, grâu canadian sau zahăr din Indiile de Vest, nu peste mult Heath a fost nevoit să-și dea seama că noii lui parteneri nu erau dispuși să facă nici un fel de concesi. Motivul era simplu: pentru Cei Șase, acesta era tocmai testul care să arate că Marea Britanie era gata să-și abandoneze vechiul rol tradițional în lume și să-și demonstreze bunăvoința de a-și asuma loialități complete noi.

Ceea ce însă Heath n-a înțeles era că un membru din Cei Șase nu numai că ezita să facă vreo concesie, ci chiar se împotriva intrării Marii Britanii, încă dinainte de începerea discuțiilor.

De Gaulle își face jocul propriu

Președintele de Gaulle nu semăna cu nici un alt lider național postbelic pe care-l cunoscuse Europa. Ca mândru „Comisar al Franței”, cum îl numise Churchill, el se considera omul care-și salvase patria de două ori. Prima dată o făcuse la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când se alăturase Alianțelor apusene care-i eliberau țara de germani și-i reinstituiau guvernul național; a doua oară, în 1958, când salvase Franța din haosul celei de-a Patra Republici, înființând „A Cincea Republică” – regimul care avea să refacă respectul de sine al națiunii franceze. Dar, cu amenințarea continuă a instabilității interne exportată înapoi peste Mediterana din înfrătorul război civil algerian, de Gaulle era conștient că Franța putea oricând să fie aruncată iar într-un haos violent. În cei unsprezece ani de când era în funcție, se confruntase cu nu mai puțin de treizeci și patru de tentative de asasinat – mai mult decât oricare alt om de stat din istorie.

Din aceste motive, de Gaulle privea „Comunitățile Europene” și locul țării sale în cadrul acestora cu totul altfel decât oricare dintre liderii lor. Unul dintre primele lui acte după ce devenise președintele Franței, în iulie 1958, fusese acela de a aranja o întâlnire cu Adenauer, desfășurată în septembrie la reședința lui de Gaulle din Colombey-les-Deux-Églises. Cu acea ocazie, au anunțat că o cooperare strânsă între Franța și Germania era temelia „tuturor întreprinderilor constructive în Europa” și că trebuia să fie pusă pe baze organizate.⁸ În 1959, primul ministru al lui de Gaulle, Michel Debré, a dus mai departe această idee, într-un discurs care le propunea Celor Șase să urmărească nu numai uniunea economică, ci și pe cea politică. Drumul în această direcție aceasta trebuia să fie pavat cu consultări frecvente între liderii lor.⁹ Prin 1960, pe plan atât public cât și privat, de Gaulle predica nu numai ideea unor întâlniri regulate între șefii de guvern ai Celor Șase, ci și crearea de „comisii permanente” care să coordoneze strategiile politice, culturale și de apărare, cu secretariate lor proprii.¹⁰

Ceea ce dezvoltă aici de Gaulle era propria lui viziune asupra unui nou tip de integrare a Celor Șase, conturată nu după linii supranaționale, ci interguvernamentale: viziunea lui asupra ceea ce avea să numească *Europe des États*.¹¹ De Gaulle nu fusese niciodată un entuziast al obsesiilor supranaționaliste ale lui Monnet, cum le numea el. După cum a remarcat cu un prilej, „nu mai suntem în era când domnul Monnet dădea ordinele”.¹² Nu numai lui de Gaulle însuși păreau să-i dis-

placă ideile lui Monnet, dar și primul ministru Debré le detesta atât de mult, încât se spune că și muta privirea în altă parte când îl întâlnea pe Monnet. Un comentator de mai târziu a consemnat că „reforma europeană abia începuse, iar la Paris se instalase deja contrareforma”.

Impresia creată în 1960, că „Europa” putea acum să se îndepărteze de supranationalism, alegând calea unei atitudini mai interguvernamentale, a avut un impact semnificativ asupra lui Macmillan și consilierilor săi. Părea posibil ca, prin negocierea abilită a termenilor integrării, Marea Britanie să-și poată folosi influența pentru a ajuta la redirijarea E.E.C. pe calea interguvernamentalismului.¹³

În februarie 1961, propunerile lui de Gaulle pentru o „cooperare politică mai strânsă” au fost discutate la Paris, la un summit al Celor Șase, în urma căruia a fost însărcinat cu analizarea lor un comitet condus de Christian Fouchet. Aceste convorbiri fuseseră precedate de o întâlnire privată între de Gaulle și Adenauer, cu intenția de a remedia aprigele lor neînțelegeri privind ratarea summitului Est-Vest de la Berlin.

Adenauer dorise să destindă atmosfera în raport cu aparenta dorință a lui de Gaulle de a reduce atribuțiile Comunității și, de asemenea, să discute despre planurile Franței privitoare la N.A.T.O. Părea suficient de satisfăcut ca să accepte dorința lui de Gaulle de „cooperare politică” mai intensă. La întâlnirea ulterioară cu partenerii lor din E.E.C., în pofida unui protest olandez în sensul că restul Celor Șase n-ar fi trebuit să fie mereu legați de ceea ce stabileau între ele Franța și Germania, s-a hotărât ca Fouchet și comitetul lui să raporteze despre progresele uniunii politice. Aceasta însă n-avea să mai implice elemente supranaționale, și urma să respecte suveranitatea națională cu drepturi depline de veto.

Recomandările lui Fouchet au fost analizate la încă două întâlniri ale șefilor de guvern, în mai și în iulie, ambele desfășurate la Bonn. Au mai intrat în discuție două propuneri rivale: o „Uniune de State”, propusă de francezi, și o „uniune de popoare”, preferată de restul Celor Șase. Monnet însuși își făcea mari speranțe pentru întâlnirea din iulie, consemnând în memoriile lui că „și primii pași spre o monedă europeană păreau acum posibili”.¹⁴ Optimismul lui era deplasat, iar în memorii se întreba abătut de ce ar fi trebuit Franța să încerce în acea perioadă „să readucă într-un context interguvernamental ceea ce devenise deja o Comunitate?”¹⁵

Cu toate acestea, Cei Șase au convenit asupra a ceea ce s-a consacrat ca Declarația de la Bonn, anunțându-și la 18 iulie decizia de „a da formă voinței de uniune politică implică deja în Tratatelor care instituie Comunitățile Europene”.¹⁶ Mai erau treisprezece zile până când Macmillan urma să vestească în lume că Marea Britanie se hotărâse să solicite integrarea.

Rapprochement-ul franco-german

De-acum încolo, în următoarele șaptesprezece luni, două drame foarte diferite aveau să se desfășoare simultan – în public fără să pară a avea nici o legătură în ochii opiniei publice, dar unite în multe aspecte importante de culise.

Prima dramă, foarte puțin înțeleasă în Marea Britanie, consta în alăturarea Franței lui de Gaulle și a Germaniei lui Adenauer într-o alianță nouă și mult mai strânsă. Se baza pe sentimentul că împărtășeau o identitate europeană într-un mod care le despărtea de britanici și cu atât mai mult de americani. Un declanșator puternic pentru acest sentiment nou al unei identități comune a fost profunda criză internațională izbucnită în ziua de duminică, 13 august 1961, când Germania de Est a închis frontierele Berlinului de Vest cu R.D.G. și a început să construiască „Zidul Berlinului”. În sfârșit, tensiunile Est-Vest în problema berlineză, care mult timp fuseseră la foc scăzut, acum dăduseră în clocot. Prima reacție a administrației Kennedy, lentă și incertă, precum și cea asemănătoare a britanicilor, au întărit suspiciunile lui Adenauer și de Gaulle că nu se puteau baza pe sprijinul anglo-american.

În 19 octombrie 1961, delegația franceză din partea comitetului Fouchet a prezentat o ciornă de tratat pentru o uniune între țările Celor Șase. Aceasta propunea încetarea dependenței Europei de Alianța Atlantică și S.U.A., reflectând dorința lui de Gaulle de a avea o Europă mai sigură pe sine, centrată în jurul unei alianțe franco-germane. În continuare, de Gaulle mai propunea o refacere radicală a E.E.C., transformând-o într-o uniune voluntară de state independente. Secretariatul său ar

fi avut baza la Paris, și fiecare membru ar fi avut drepturi de veto extinse în privința tuturor politicilor comune. Efectiv, propunerile aveau în vedere o diluare drastică a puterilor Comisiei și Consiliului de Miniștri, precum și subordonarea legilor Comunitare legislației naționale. Aceasta era expresia supremă a viziunii lui de Gaulle pentru o *Europe des États*. În mod previzibil, reacția celorlalte cinci guverne a fost ostilă.

La începutul anului 1962, tensiunile s-au exacerbat și mai mult când francezii au înaintat un „proiect revizuit de tratat” care, departe de a ține seama de obiecțiile celorlalți, părea să fie din multe puncte de vedere chiar mai rău decât primul.¹⁷ Conform unei autorități în materie, planul amendat fusese redactat de de Gaulle cu mâna lui.¹⁸

Nu peste mult, la 9 februarie 1962, de Gaulle a solicitat o întâlnire urgentă cu Adenauer pentru a discuta despre „propunerile lui Fouchet” și securitatea europeană. Cancelarul tocmai suferise un atac de cord și era slăbit, „nervos și irascibil”, deși boala sa fusese ținută secretă, chiar și față de de Gaulle. S-au întâlnit într-un hotel din Baden-Baden, unde Adenauer a refuzat să sprijine ideea lui de Gaulle privind o structură mai laxă a E.E.C. Dar întâlnirea a marcat o încălzire clară în relațiile dintre cei doi lideri, inclusiv pentru că și-au exprimat amândoi încrederea în atitudinile americanilor și britanicilor față de Uniunea Sovietică, și convingerea că e absolut necesar să se evite un nou război franco-german. Cel mai important, de Gaulle a fost întru totul de acord cu Adenauer privind importanța faptului de a nu încheia nici o învoială cu sovieticii în chestiunea Berlinului. Împărtășeau îngrijorarea comună că americanii și englezii erau dispuși la concesii pentru a-l împăca pe Hrușciov. Adenauer începea să considere Franța singurul său aliat de nădejde.

Adevărata agendă a lui de Gaulle

În acest timp, la Bruxelles continuau negocierile pentru intrarea Marii Britanii în E.E.C., ca și cum n-ar fi avut loc nici una dintre acele schimbări fundamentale de concepție față de viitorul unui „proiect european”. Totuși, cea mai mare ironie era aceea că, tocmai când se părea că de Gaulle începuse să se distanțeze de ideea supranaționalismului, el de fapt aștepta ca mecanismele supranaționale ale E.E.C. să rezolve o problemă care amenința însăși existența statului francez.

Nicăieri în istoriile oficiale ale acelei perioade sau în memoriile oamenilor politici nu apare o înțelegere reală a importanței pe care o dobândise pentru Franța agricultura ei, care în 1961 încă mai reprezenta douăzeci și cinci la sută din totalul locurilor de muncă, față de numai patru la sută, în Regatul Unit. În anii de după război, toate țările europene introduseseră subvenții de stat pentru agricultură, pentru a evita orice repetare a penuriilor de alimente din timpul războiului sau al crizei agricole din anii treizeci. Dar în nici o țară sistemul de subvenționare nu ajunsese să fie considerat mai important pe plan politic decât în Franța.

Deși efectul subvențiilor asupra agriculturii franceze constase într-o stimulare enormă a producției, aceasta dusesese la presiuni persistente de a reduce prețurile, care la rândul lor amenințaseră viabilitatea economică a fermelor franceze, dintre care multe erau mici și inefficiente, în posesia țăranilor individuali. Situația a provocat în mințile oamenilor politici francezi un coșmar: gândul că milioane de mici agricultori vor fi dislocați de pe pământurile lor, ajungând să graviteze spre orașele care nu le puteau oferi nici slujbe, nici locuințe. Se temeau că aveau să-și piardă loialitățile politice, în mod firesc conservatoare, devenind un mediu fertil pentru nemulțumiri. Într-o țară unde partidul comunist era cea mai mare grupare politică, spectrul accesului comunistilor la putere, votați de muncitorii agrari aduși la sărăcie, era un mare motiv de îngrijorare. Nu putea fi complet exclusă nici chiar o revoluție armată. În structura politică extrem de instabilă a Franței, era vital pentru însăși supraviețuirea statului ca fermierii și familiile lor să rămână la țară.

În acest sens, a Patra Republică cheltuisese sume tot mai mari pe subvențiile agricole, până la punctul în care aceste cheltuieli ajunseseră să amenințe cu falimentarea statului. Totuși, subvențiile în sine nu făceau decât să exacerbeze problema. Ele atrăgeau în producție terenuri marginale, iar creșterea veniturilor încuraja investițiile în mașini agricole. În 1950, numărul total al tractoarelor din țările Celor Șase era de numai 360.000. Până în 1962, crescuse la 2,3 milioane. La jumătatea anilor cincizeci, producția de grâu se mărise de opt ori. Acest lucru necesita subvenții tot mai mari pentru depozitare și export, cu bani de la buget.¹⁹

Pe la începutul anilor șaizeci, producția continua să crească într-o rată de 20% pe an. Unsprezece milioane dintre cele 24 de milioane de vaci de lapte ale Celor Șase erau franceze, fiecare producând mai puțin de un sfert din laptele vitelor olandeze. Numai subvențiile pentru lactate îi costau pe contribuabilii francezi 1,35 miliarde de franci pe an (echivalentul a trei miliarde de lire sterline, la prețurile din anul 2003), dintre care 70 de milioane erau folosite pentru a deversa lapte praf pe piețele indiene și mexicane. Alte sume fabuloase erau cheltuite pe procesare și depozitare, în timp ce „munții de unt” suplimentari atingeau două sute de mii de tone.²⁰ Politica agricolă franceză era în mod clar păguboasă. Pe plan politic însă, era esențială.²¹

După numai patruzeci de ani, într-un articol academic documentat meticolos, un profesor american, Andrew Moravcsik,²² a adus în sfârșit la lumină importanța crucială pe care o dobândise această problemă pentru viitorul nu numai al Franței, ci al Comunității Europene. În 1958, când de Gaulle a preluat puterea, surplusurile agricole ale Franței atinseseră deja punctul de criză. Încercările de a reforma sistemul de subvenții întâmpinaseră o opoziție acerbă, ceea ce prezenta o amenințare periculoasă față de baza lui electorală. De Gaulle era nevoit să continue plățile, pe o scară pe care guvernul francez pur și simplu nu și-o mai putea permite. La o întrunire de criză a cabinetului, în august 1962, când criza algeriană era pe terminate, de Gaulle avea să declare „stabilizarea agriculturii” ca fiind „cea mai importantă problemă” cu care se confrunta Franța. Dacă problemele nu erau rezolvate, a afirmat de Gaulle, „vom avea o nouă Algerie, la noi acasă”.²³

De Gaulle și consilierii lui își dădeau seama că nu existau decât două moduri de a remedia această criză. Primul era acela de a găsi noi piețe de export pentru surplusurile masive ale Franței. Celălalt consta în identificarea unei surse suplimentare de finanțare pentru subvenții. Răspunsul la amândouă se putea găsi în E.E.C. Ceea ce devenise vital, au conchis ei, era să folosească organizația pentru a stabili o politică agricolă care să deschidă fermierilor francezi accesul atât la piețele externe, cât și la finanțarea suplimentară, în primul rând din Germania. Dar era esențial ca o asemenea politică să fie formulată în primul rând pentru a satisface nevoile Franței. Astfel, în ciuda antipatiei sale față de instituțiile supranaționale, de Gaulle a ajuns să considere E.E.C. cel mai important instrument pentru sprijinirea intereselor naționale ale Franței.

Ideea unei „Politici Agricole Comune” data încă de la raportul lui Spaak din 1955, iar schița unei asemenea politici fusese inclusă în articolele 38-45 ale Tratatului de la Roma. Dar aceasta nu însemna mai mult decât o declarație vagă, pe principii contradictorii, cum ar fi angajamentele de „a asigura un nivel de trai just pentru comunitatea agricolă”, sau „a asigura disponibilitatea aprovizionării”. Nu exista nici o indicație despre modul cum aveau să se realizeze aceste obiective. În 1958 avusese loc o conferință la Stresa, în Italia, pentru a elabora o asemenea politică. Dar aveau să treacă aproape unsprezece ani până să se ajungă la acordul deplin asupra detaliilor și importantelor aranjamente de finanțare – și aceasta, fiindcă forța propulsoare de pe tot parcursul acelei perioade, care se lupta să se asigure că toate cerințele îi vor fi satisfăcute, era Franța.

Startul se luase în 1960, când comisarul pentru Agricultură, Sicco Mansholt a produs un document de trei sute de pagini, acordul având ca termen-limită sfârșitul anului 1961. „Planul Mansholt” propunea înlocuirea tuturor subvențiilor naționale directe pentru agricultură cu un sistem de prețuri de sprijin și taxe variabile, sub controlul centralizat al Comisiei. Dar, în următorii doi ani, Germania a blocat constant toate tentativele de a stabili detaliile. Subvențiile agricole germane erau cele mai mari din țările Celor Șase. Orice încercare de a raționaliza și armoniza structura de sprijin i-ar fi dezavantajat pe fermierii germani. Abia în 14 ianuarie 1962, după un efort căruia Hallstein i-a făcut celebra descriere de: „137 de ore de discuții, plus 214 ore în subcomisii, 582.000 de pagini de documente și trei infarcturi”, germanii au acceptat în sfârșit să pună în aplicare C.A.P. Ceasul a fost „oprit” pentru două săptămâni, iar concluziile antedatate, ca să se înscrie în termenul-limită simbolic de 31 decembrie.²⁴

Acum însă, după ce se aprobaseră principiile de bază, pasul următor era acela de a elabora importante mecanisme financiare. La insistențele Franței, principalele surse de venit aveau să fie taxele pe bunurile de import,²⁵ prevedere care-i favoriza în mod special propriul sistem, întrucât importurile ei – mai cu seamă dacă erau incluse departamentele sale de peste hotare – erau minime.

Sosise momentul când Franța trebuia să-și joace cartea cu o subtilitate și lipsă de scrupule nemărginite. Sistemul avea să asigure nu numai contribuția maximă din partea celorlalți membri, ci și o contribuție majoră a Angliei, care importa o proporție de alimente mult mai mare decât oricare dintre Cei Șase. Mai mult, întrucât principala ei sursă de aprovizionare fusese eliminată, Marea Britanie le putea furniza agricultorilor francezi cea mai mare piață de export din toate.

Problema centrală a Franței, însă, era aceea că Marea Britanie, cu productivitatea mult mai ridicată a propriului ei sector agricol, n-ar fi vrut să preia sarcina de a plăti agricultura franceză. Mai mult, se stabilise ca, după 1966, deciziile despre viitorul C.A.P. să fie luate prin votul majorității calificate. Dacă Marii Britanii i se permitea să intre înainte ca aranjamentele financiare pentru C.A.P. să se finalizeze, existau toate riscurile ca ea să se alătore Germaniei pentru a bloca propunerile Franței. Cu orice preț, Marea Britanie trebuia să rămână în afara E.E.C. până se terminau acele ultime aranjamente pentru C.A.P.²⁶ Aici se găsea explicația pentru dramele care aveau să urmeze.

De Gaulle se pregătește pentru veto

În primăvara anului 1962, de Gaulle avea în capul lipsei de priorități trei chestiuni. Prima consta în „propunerile lui Fouchet” pentru uniunea politică a Celor Șase. Pe baza faptului că acestea aveau să influențeze serios natura uniunii în care căuta să intre Marea Britanie, Heath ceruse cu întârziere ca Anglia să fie implicată în discuții. La o întrunire a U.E.O. din 10 aprilie, el a exprimat clar supoziția britanicilor că fundațiile pe care „va fi construită Europa” erau Comunitățile existente, dar spera ca activitatea lor să poată fi „împletită cu noua structură politică, într-un întreg coerent și eficient”. Nu prea avea de ce să se îngrijoreze, căci nu peste mult propunerile au căzut, când partenerii Franței n-au putut stabili de comun acord calea de urmat.²⁷

Oricum, între timp de Gaulle devenise mai preocupat de noua lui alianță cu Adenauer. În aceeași lună aprilie, temerile lui Adenauer privind politica americană au părut să se confirme când Secretarul de Stat Dean Rusk a propus un nou plan pentru Berlin, care părea să sugereze recunoașterea *de facto* a R.D.G. Având la dispoziție doar patruzeci și opt de ore pentru a răspunde, Adenauer n-a putut decât să-l respingă și, la cererea lui, de Gaulle i-a urmat exemplul. Când Kennedy a susținut acțiunea lui Rusk și l-a criticat pe Adenauer, afirmând că negocierile cu Uniunea Sovietică pentru Berlin aveau să continue, relațiile dintre Adenauer și Kennedy s-au răcit și mai mult. În condițiile acestei rupturi fără precedent apărute între Germania de Vest și Statele Unite, de Gaulle a intervenit pentru a cimentea axa franco-germană. El l-a invitat pe Adenauer să facă o vizită de stat în Franța, două luni mai târziu, în iulie.

Al treilea punct de pe agenda lui de Gaulle era cererea Marii Britanii de a intra în E.E.C. De-acum, de Gaulle era sigur că Marea Britanie trebuia să fie ținută afară. În 19 mai, Macmillan a consemnat în jurnal că ambasadorul britanic la Paris, Sir Pierson Dixon, și-a exprimat impresia că de Gaulle „a hotărât definitiv să ne excludă”. Amărât, Macmillan a scris: „alții (iar eu sunt unul dintre ei) nu au senzația că de Gaulle s-a hotărât definitiv.”²⁸

În tot acel răstimp, Macmillan continuase să nu aibă nici cea mai vagă idee despre motivele ascunse ale lui de Gaulle pentru a exclude Marea Britanie. Încă mai era convins că-l putea face pe general să se răzgândească găsim o cale de a-i oferi ajutorul în domeniul armelor nucleare: poate, dacă-i convingea pe americani să-i asiste pe francezi (deși i se explicase deja clar că așa ceva era foarte improbabil). O altă variantă era un aranjament anglo-francez pentru „organizarea comună a forțelor nucleare”, fără implicarea directă a Statelor Unite.²⁹

Crezând în propria lui fantezie, Macmillan s-a întâlnit cu de Gaulle în zilele de 2-3 iunie, într-un frumos castel de lângă Paris, Champs, unde locuise cândva Madame de Pompadour. Și-a descris gazda ca jucând „rolul unui monarh maiestuos care se pleacă puțin spre reprezentantul unei țări cândva ostile, dar acum prietene”. Dar de Gaulle „și-a repetat preferința pentru un grup de Șase fără Marea Britanie: mai întâi, pentru că intrarea britanicilor ar fi modificat complet caracterul Comunității”. De Gaulle nu și-a exprimat decât în al doilea rând opinia că „Marea Britanie era prea strâns legată de America.”³⁰

Ambasadorul francez la Londra, de Courcel, care era prezent la discuții, a consemnat că Macmillan a făcut o ofertă directă de colaborare nucleară anglo-franceză, în schimbul susținerii

intrării Marii Britanii în E.E.C. de către Franța. Dar, contrar așteptărilor sale, de Gaulle nu a reacționat. În schimb, a subliniat nevoia absolută a Franței de a-și exporta surplusurile agricole și a ridicat stăruitor problema importurilor din Commonwealth, insistând că aceasta era chestiunea „cea mai fundamentală“.

Pe tot parcursul discuțiilor, Macmillan a rămas complet incapabil să înțeleagă care era adevărata miză. Răspunzând la cererea lui de Gaulle ca importurile din Commonwealth să fie limitate numai la produsele tropicale, el a insistat asupra aranjamentelor tranzitorii, confirmând toate temerile președintelui francez. Iar când încerca să schimbe vorba, de Gaulle continua să revină la subiectul agriculturii.³¹ Plecând fără a avea habar ce se petrecuse de fapt, Macmillan i-a raportat mai târziu reginei că „pericolul ca francezii să opună un veto hotărât cererii noastre a fost acum evitat, cel puțin pentru un timp.“³²

În luna următoare, Adenauer și-a efectuat vizita de stat în Franța, prima întreprinsă de un cancelar german după război. Vizita de șase zile a culminat în 8 iulie cu participarea celor doi lideri la Marea Liturghie în catedrala din Rheims, după ce primiseră onorul la o paradă a trupelor franceze și germane în afara orașului. Era pentru prima oară, după bătălia de la Leipzig din 1813, când trupele franceze și germane erau aliate. În discuțiile lor private, de Gaulle și-a exprimat îndoielele cu privire la intrarea Marii Britanii în E.E.C. Când Adenauer nu l-a contrazis, generalul a știut că avea sprijinul lui. Acesta a fost adevăratul scop pentru care de Gaulle își cultivase atât de asiduă alianța cu Adenauer. Având flancul asigurat, se simțea acum capabil să-și instruiască negociatorii de la Bruxelles să adopte o poziție mai fermă față de britanici.

Mai rămaseseră doar patru săptămâni până la convorbirile-maraton de la Bruxelles din vara aceea. Negocierii Celor Șase fuseseră deja surprinși de numeroasele concesii pe care le pregătise Heath din partea Marii Britanii, în special cu privire la importurile din Commonwealth și chiar unele probleme considerate anterior ca „non-negociabile“. Acest lucru provocase o declarație conjugată a primilor miniștri ai Australiei și Noui Zeelande, în ajunul vizitei lui Macmillan la Champs, foarte critică la adresa noii dispoziții a Marii Britanii de a-și abandona preferințele imperiale.³³

Degeaba. La sesiunea finală a tratativelor, în noaptea de 4 spre 5 august, când toți erau epuizați, președintele luxemburghez al sesiunii, Eugène Schaus, a cedat la ora două. Totuși, discuția a continuat cu Spaak în fotoliul prezidențial și, după cum avea să consemneze Heath:

„La ora patru fără ceva dimineața, francezii au cerut pe neașteptate să semnăm o hartie despre finanțarea C.A.P., obligându-ne să acceptăm o interpretare a reglementărilor financiare favorabilă Franței. Doreau un nou aranjament tarifar asupra importurilor din afara E.E.C. care ar fi menținut intact prețul produselor interne. Era clar că acțiunea avea scop de tergiversare, și am refuzat să iau o decizie pripită într-o problemă atât de complexă. În acest sens m-au susținut germanii și olandezii, pe care chestiunea-i interesa la fel de mult ca pe mine. Francezii au modificat documentul de două ori, dar acest lucru n-a făcut decât să-mi întărească hotărârea. Nu așa trebuia să se desfășoare o negociere atât de importantă, și n-am vrut să accept. Ca răspuns, Couve de Murville a declarat că-și va menține poziția cu privire la importurile de alimente din Commonwealth-ul britanic, problemă pe care o crezusem complet rezolvată.“³⁴

Era o ambuscadă clasică de negociere, de un soi care în următorii ani avea să devină extrem de familiar. Fără a se putea ajunge la nici un acord, a trebuit ca discuțiile să se amâne pentru toamnă. Atunci, francezii aveau să spună mai clar ca oricând că nu aveau intenția să permită aprobarea cererii englezilor.³⁵

În luna următoare, la 5 septembrie, Președintele de Gaulle a început o triumfală vizită de stat în Republica Federală Germană, considerată un succes și mai mare decât vizita omologului său în Franța. În cadrul discuțiilor private, cei doi șefi de stat au convenit că Marea Britanie trebuia să fie exclusă, iar de Gaulle a continuat să-i facă Germaniei curte cu un memorandum de șase pagini, sugerând un acord solemn între guvernele francez și german pentru a-și coordona politica externă și de apărare. Fără a se consulta cu propriul său guvern, Adenauer a semnalat că un asemenea acord va fi principala prioritate a politicii lui.³⁶

Dénouement-ul se apropie

În Marea Britanie, problema Pieței Comune a trecut în toamna aceea, pentru scurt timp, în centrul scenei politice. Deși negocierile de la Bruxelles se lungeau de un an de zile, acestea nu captaseră niciodată interesul publicului. Acum, după cum se exprimă un istoric, păreau să se „tărăgăneze inexplicabil ca și cum ar fi fost concepute de Kafka. Ore și chiar zile întregi erau consumate cu discuții despre tarifele pe ceaiul indian sau pe carnea de cangur din Australia”.³⁷

Cu întârziere, ziarele au publicat suplimente pompoase care încercau să explice în detalii complicate ce însemna intrarea în Piața Comună, multe dintre ele urmând să fie aruncate de cititori fără să le deschidă măcar. Cu excepția publicațiilor super-patriotice de dreapta ale îmbătrânitului lord canadian Beaverbrook, susținător de-o viață al „Imperiului”, cea mai mare parte a presei sprijinea integrarea, fără a da vreun semn că i-ar fi înțeles implicațiile mai profunde. Așa cum dorea guvernul, problema era prezentată aproape numai din perspectiva economiei și a presupuselor avantaje care ar fi urmat dacă industria britanică era expusă „rafalelor înghețate ale concurenței” din partea economiilor mai „dinamice” ale Celor Șase.³⁸

Cel mai mare entuziasm pentru implicarea Marii Britanii alături de „Europa” era exprimat de un grup de tineri scriitori și oameni politici reprezentând curentul care ajunsese să fie etichetat cu fraza „Care-i problema cu școala britanică de jurnalism?”. Acestor publiciști, ca Michael Shanks, autorul *best-seller*-ului *The Stagnant Society* („Societatea în stagnare”), sau parlamentarul laburist Anthony Crosland, colaborator regulat la intelectualul periodic lunar *Encounter*, le plăcea să compare vechea Mare Britanie, pe care o considerau rigidă, tradiționalistă, structurată pe clase, desuetă, ineficientă și furată de nostalgia după vremurile imperiului, în contrast cu cei pe care-i vedeau ca noii „europeni”, energici, inventivi și eficienți. Aceste monumente ale virtuții nu aveau legi care să interzică consumul de băuturi alcoolice după ora zece și jumătate seara și descoperiseră secretul „dinamismului”, pe care era clar că Marea Britanie îl pierduse.³⁹

Această mentalitate, la rândul ei, reflecta o mutație mult mai profundă în atitudinile sociale care acum era evidentă la toate nivelurile societății britanice. Prima oară apăruse la sfârșitul anilor cincizeci, o dată cu ascensiunea noii „culturi a tineretului” orientate spre rock 'n' roll, o obsesivă preocupare față de modă și o stare de revoltă contra a tot ceea ce părea să se identifice cu trecutul imperial al Marii Britanii, de la instituțiile societății, ca monarhia, până la moralitatea sexuală. Anii șaizeci aduseseră sentimentul că Marea Britanie se îndrepta rapid spre o societate de tip nou, unde toate convențiile de credință și comportament asociate cu opiniile tradiționale ale Angliei față de ea însăși păreau dintr-o dată depășite.

Pe plan politic, acest lucru se exprima prin schimbarea frapantă suferită de imaginea lui Macmillan care, în 1959, când câștigase alegerile, fusese identificat cu transformările sociale care aveau să ducă Marea Britanie într-o nouă eră. Dar în 1961, cu stilul lui de lăncezeală aristocratică, ajunsese dintr-o dată să fie văzut ca un bunic edwardian obosit, mai ales în comparație cu tânărul și „dinamicul” președinte Kennedy, proaspăt ales peste Atlantic. O generație nouă de umoriști, în revistele *Beyond the Fringe* și *Private Eye*, precum și în emisiunea de televiziune *That Was The Week That Was* de la B.B.C., îl satirizau și-l ironizau pe Macmillan. Era o relicvă antediluviană a unei epoci apuse, opac la noua lume, „fascinantă” și „neconformistă” care prindea viață în jurul lui.⁴⁰

Apoi, la începutul lui octombrie, liderul laburist Hugh Gaitskell a electrizat conferința partidului de la Brighton cu un discurs dedicat integral Pieței Comune. Lung de o sută cinci minute, a fost pe departe cel mai remarcabil discurs ținut la o convenție de partid în perioada postbelică. Gaitskell a început prin a observa că nivelul dezbaterilor din presă în legătură cu această „chestiune crucială, complexă și dificilă” nu fusese prea ridicat. Apoi, a trecut magistral în revistă toate problemele ridicate de cererea Marii Britanii, analizându-le pe rând, expunând cu cea mai deplină claritate toate argumentele pro și contra și punctând totul cu comentarii spirituale.

A început prin a discuta pe larg implicațiile economice ale intrării într-un bloc comercial protecționist, abandonându-i pe principalii parteneri comerciali ai Marii Britanii din Commonwealth și E.F.T.A., deși, după cum a remarcat, aceștia prezentau acum o rată de dezvoltare economică mai

impresionantă decât a Celor Șase. A subliniat că, așa cum până și Heath era nevoit să recunoască, Marea Britanie, ca „parte esențială din politică agricolă a Pieței Comune” care începuse să se contureze, ar fi fost obligată „să importe alimente scumpe de pe continentul european, în locul celor ieftine din Commonwealth”.

A abordat ipoteza de-acum familiară că, intrând în E.E.C., Marea Britanie ar fi obținut o „piață internă de două sute douăzeci de milioane de oameni”, atrăgând atenția că unele dintre cele mai prospere economii ale Europei aparțineau unor țări mici, ca Elveția și Suedia, care nu aveau piețe interne vaste. A respins pretențiile mai extravagante cu privire la beneficiile economice ale integrării în E.E.C. ca pe niște „băliverne”, explicând că Marea Britanie n-avea să găsească o soluție pentru acel *malaise* economic al ei doar intrând în Piața Comună. În ultimă instanță, n-avea s-o poată rezolva decât prin propriile eforturi interne.

Apoi, Gaitskell a trecut la aspectele politice ale unirii destinului Marii Britanii cu al Europei. Aici, l-a acuzat pe Macmillan că nu era nici pe departe destul de sincer cu poporul britanic. „Ni se spune,” a afirmat el, „că această Comunitate Economică nu e doar o uniune vamală, că toți cei care au conturat-o au văzut-o ca pe o treaptă spre integrarea politică.” Dar Macmillan păstra o tăcere suspectă cu privire la „obligățiile politice serioase” pe care le-ar fi putut implica aceasta. Ceea ce însemna orientarea spre uniunea „politică” sau „federală”, a explicat Gaitskell, era că puterea avea să le fie retrasă guvernelor naționale și predată noului guvern federal. Dacă Marea Britanie voia să facă parte din așa ceva, n-avea să devină „decât un stat (...) în Statele Unite ale Europei, la fel ca Texas sau California”. Dacă acest proces urma să determine, în ultimă instanță, poporul britanic să-și cedeze cele mai importante decizii cu privire la politica economică, externă și de apărare unui „sistem supranațional”, pentru a fi hotărâte de un Consiliu de Miniștri sau „parlament federal”, atunci Marea Britanie avea să devină „o simplă provincie a Europei”. Ajuns la această chestiune, Gaitskell a rostit pasajul cel mai celebru al cuvântării:

„Trebuie să ne fie clar un lucru: înseamnă, dacă aceasta e ideea, sfârșitul Marii Britanii ca stat european independent (...) înseamnă sfârșitul a o mie de ani de istorie. Puteți spune: «n-are decât să se sfârșească». Dar, pentru Dumnezeu, o asemenea decizie are nevoie de mai multă grijă și chibzuință.”

Gaitskell a încheiat arătând că Macmillan nu avea nici un mandat pentru ceea ce propunea. Mai mult, contravenea tuturor lucrurilor pe care guvernul le promisese poporului britanic în timpul campaniei electorale din 1959. Și totuși, acum cetățenilor li se spunea clar că erau „incapabili să judece această problemă – guvernul știe mai bine, oamenii de la vârf sunt singurii care o pot înțelege cu adevărat (...) argumentul clasic al tuturor tiraniilor din istorie”. Partidul laburist propunea, ca unic mod cinstit și democratic de a proceda, să se studieze condițiile ce rezultau din negocieri, apoi decizia cea mai importantă cu care se confruntase vreodată poporul britanic să fie pusă la încercare, prin alegeri.⁴¹ Cuvântarea a fost salutată cu ovații furtunoase.

Totuși, nu toți delegații laburiști au fost impresionați. Denis Healey considera că argumentele erau exagerate. El găsea „de neconceput că Piața Comună ar fi putut dobândi asemenea puteri supranaționale în orice domeniu important, necum să mai devină și o federație”. Nu împărtășea „șovinismul romantic” al lui Gaitskell și considera toată chestiunea „o diversiune inutilă”. În orice caz, era „sigur că de Gaulle va opri prin veto intrarea Marii Britanii”.⁴²

Răspunsul lui Macmillan, când conservatorii s-au întrunit la propria lor conferință în săptămâna următoare, la Llandudno, a constatat în a ignora analiza detaliată a lui Gaitskell, recurgând la ridiculizări. Cu referire la pasajul privind demersurile spre uniunea politică, a spus:

„Domnul Gaitskell îndrugă acum verzi și uscate că vom fi reduși la statutul Texasului sau al Californiei. Ce prostie! (...) Firește, dacă așa crede că n-aș câștiga în nici un fel de condiții (...) nici nu se poate pune problema ca Marea Britanie să fie împinsă prin vot în vreun aranjament pe care l-am găsi incompatibil cu necesitățile responsabilităților și tradițiile noastre.”⁴³

Dar titlurile din ziare au fost rezervate citatului dat de Macmillan dintr-un vechi cântec de music hall, prin care căuta să-și contrapună propria dârzenie cu lipsa de curaj a lui Gaitskell:

„She wouldn't say 'yes', she wouldn't say 'no',
 She wouldn't say 'stay', she wouldn't say 'go',
 She wanted to climb but she dreaded to fall.
 So she bided her time, and clung to the wall.“*

Cei patru mii de delegați conservatori, dintre care cei mai mulți purtau înșigne cu cuvântul „Da“ împărțite de administratorii partidului, s-au prăpădit de râs și l-au ovationat pe Macmillan în picioare, pentru a-și arăta sprijinul față de o politică pe care, cu doi ani în urmă, aproape toți ar fi respins-o ca pe o trădare de neconceput a țării, a Commonwealth-ului și a o mie de ani de istorie britanică.

Ironia era aceea că, deși nici unul dintre ascultătorii acestor cuvântări nu știa, zarurile împotriva Marii Britanii fuseseră deja aruncate. A doua zi după discursul lui Macmillan, fotografiile făcute de un avion de recunoaștere U-2 american au identificat rachete sovietice cu capacități nucleare pe insula comunistă Cuba, la doar nouăzeci de mile distanță de coastele Floridei. Astfel a început „Criza Rachetelor Cubaneze“ care, până în 25 octombrie, s-a escaladat atât de drastic încât războiul nuclear părea iminent. Au ieșit la iveală indicii că America era dornică să-și servească propriile interese, fără să-i pese de efectele asupra aliaților ei. Iar unul dintre aceste efecte era cimentarea relațiilor franco-germane.

În 15 decembrie 1962, Macmillan s-a întâlnit cu de Gaulle la Rambouillet. La șase săptămâni după sfârșitul crizei cubaneze, Macmillan era mai hotărât ca oricând să mențină capacitatea de descurajare nucleară a Marii Britanii, dar tocmai aflase că Statele Unite contramandasera producția rachetei pe care spera s-o cumpere, Skybolt. Macmillan i-a spus lui de Gaulle că, în locul ei, plănuia să-i ceară lui Kennedy racheta Polaris. Dar de Gaulle părea preocupat de negocierile de la Bruxelles. „Între Cei Șase“, cum avea să reflecteze el mai târziu, Franța putea spune „nu“ chiar și Germaniei; putea stopa politicile cu care nu era de acord, datorită forței poziției sale. O dată ce se integrau Marea Britanie și toți ceilalți, lucrurile aveau să se schimbe.“⁴⁴

Atitudinea negativă a lui de Gaulle l-a șocat pe Macmillan. Cu „indignare“, acesta l-a acuzat pe de Gaulle că exprima „o obiecție fundamentală față de cererea Marii Britanii“.⁴⁵ Și avea dreptate. De Gaulle hotărâse deja să-și transforme „obiecțiile fundamentale“ în veto, ceea ce a și explicat propriului său guvern, peste câteva zile, în 19 decembrie 1962:

„Dacă Marea Britanie și (...) Commonwealth-ul intră, ar fi ca și cum Piața Comună s-ar (...) dizolva într-o zonă de comerț liber extinsă (...). Mereu se pune aceeași întrebare, dar britanicii nu răspund. În schimb, spun: 'Francezii sunt cei care nu vor' (...) Ca să-i mulțumim pe britanici, ar fi oare cazul să punem în discuție Piața Comună și negocierile asupra reglementărilor agricole care ne aduc de câștigat? Așa ceva ar fi dificil de acceptat (...). Marea Britanie continuă să se aprovizioneze ieftin din Canada, Noua Zeelandă, Australia, etc. Germanii se dau de ceasul morții să facă același lucru din Argentina. Alții le-ar urma exemplul. Ce vom face cu surplusurile europene, și mai ales cu cele franceze? Dacă trebuie să cheltuim cinci sute de miliarde [de franci] anual pe subvențiile agricole, ce se va întâmpla dacă Piața Comună nu poate să ne mai ajute? Aceste probleme eminamente practice nu trebuie să fie rezolvate pe baze sentimentale. [Macmillan] este melancolic, și la fel sunt și eu. Am prefera Marea Britanie a lui Macmillan în locul celei a laburiștilor, și am dori să-l ajutăm să rămână în funcție. Dar ce pot să fac? Doar să-i cânt, ca Edith Piaf: *«Ne pleurez pas, Milord»*“.⁴⁶

Nereușind nici acum să înțeleagă adevărata îngrijorare a lui de Gaulle, Macmillan a mers mai departe cu achiziționarea rachetei Polaris, în timpul unui summit bilateral cu Kennedy, la Nassau, în 18-21 decembrie 1962, când i-a cerut președintelui american să pună racheta atât la dispoziția Marii Britanii, cât și a Franței. Kennedy nu a vrut să spună decât, oracular, că cele două țări puteau primi racheta Polaris „în termeni similari“. Știa că Marea Britanie, spre deosebire de Franța, avea posibilitatea să-și fabrice propriile focoașe nucleare – ceea ce însemna că, fie și dacă reușea să obțină aprobarea Congresului, Franța nu avea nici o șansă de a primi rachetele. Dar acest detaliu era oricum irelevant.

* „N-a vrut să spună «da», n-a vrut să spună «nu»,
 N-a vrut să spună «stai», dar n-a spus nici «te du»,
 Să se urce-ar fi vrut, dar se temea să cadă.
 Așa c-a tras de timp, și a rămas în stradă.“

În 14 ianuarie 1963, sub candelabrele de cristal de la Palatul Elysée din Paris, fără a-i preveni pe partenerii săi dintre Cei Șase, de Gaulle a anunțat în fața presei din întreaga lume că intenționa să oprească prin veto intrarea Marii Britanii. În cel mai des citat pasaj al declarației sale de 1500 de cuvinte, generalul a afirmat:

„Anglia este, în fond, insulară. E maritimă. Are legături, prin comerțul, piețele și liniile ei de aprovizionare, cu cele mai îndepărtate țări. Desfășoară activități în esență industriale și comerciale, și doar în mică măsură agricole. În tot ceea ce face, are obiceiuri și tradiții foarte distincte și foarte originale. Pe scurt, natura Angliei, structura Angliei, însăși situația Angliei, diferă profund de cele ale continentelor.”

Această parte a textului a fost adesea interpretată doar ca un atac naționalist asupra Marii Britanii. Comentatorii s-a folosit de ea pentru a argumenta că de Gaulle s-a opus prin veto cererii britanice din cauza tranzacției lui Macmillan cu Kennedy pentru Polaris. Aceasta este citată ca dovadă a „atlanticismului” lui Macmillan și a preferinței lui pentru „relația specială” cu Statele Unite. Desigur, aceste argumente au contat mult pentru de Gaulle, care considera întreaga filosofie a britanicilor și a americanilor cu totul diferită de aceea a „europenilor”, reprezentată în primul rând de Franța și Germania.

Rareori citate, însă, sunt paragrafele precedente, în care de Gaulle nici nu și-a fi putut dezvălui mai clar adevăratele motive. Cu referire la termenii vagi ai Tratatului de la Roma privind agricultura, de Gaulle declara că, pentru Franța, problema respectivă trebuia să fie „rezolvată”:

„E evident că agricultura este un element esențial în activitatea noastră națională. Nu putem concepe o Piață Comună în care agricultura franceză nu și-ar găsi piețe de desfacere care să țină pasul cu producția ei. Și mai suntem de acord și că, dintre Cei Șase, suntem țara căreia această necesitate îi e impusă în modul cel mai imperativ. De aceea, în ianuarie trecut, când s-a luat în considerare punerea în mișcare a celei de-a doua faze a Tratatului – cu alte cuvinte, un început practic al aplicării lui – am fost nevoiți să punem problema intrării agriculturii în Piața Comună ca o condiție formală. Aceasta a fost în cele din urmă acceptată de partenerii noștri, dar au fost necesare aranjamente foarte dificile și complexe, iar unele hotărâri încă mai sunt în suspensie.”⁴⁷

Prin aceasta, de Gaulle și-a semnalat preocuparea față de consecințele primirii Marii Britanii la negocieri înainte ca aranjamentele detaliate pentru C.A.P. să fi fost finalizate. Acest lucru este confirmat în memoriile președintelui francez. Referindu-se la ostilitatea inițială a Marii Britanii față de Piața Comună și la încercarea ei de a face un rival din E.F.T.A., generalul spune că, pe la jumătatea anului 1961, englezii reveniseră „în ofensivă”:

„După ce nu reușiseră să împiedice din afară nașterea Comunității, acum plănuiau s-o paralizeze dinăuntru. În loc să-i ceară limitarea, declarau că și ei doreau să se integreze și propuneau să se examineze circumstanțele în care ar fi putut-o face, *cu condiția să se țină seama de relația lor specială cu Commonwealth-ul și cu asociații lor în comerțul liber, precum și de interesele lor speciale în domeniul agriculturii+. Punerea în discuție a acestora ar fi însemnat, evident, abandonarea Pieței Comune așa cum fusese concepută inițial (...). Puteam să văd apropiindu-se ziua când trebuia fie să înălțur obstrucția (...) fie să retrag Franța dintr-o întreprindere care o luase razna aproape de la început.”⁴⁸

Concluzia inevitabilă e că de Gaulle era convins că intrarea Marii Britanii ar fi însemnat „abandonarea Pieței Comune așa cum fusese concepută inițial”, amenințând însăși esența strategiei lui de supraviețuire. Nu i se putea permite să se integreze până nu se stabileau detaliile financiare ale C.A.P. Se pare că, în sfârșit, Macmillan a început să înțeleagă. În 11 februarie, 1963, el a spus în Camera Comunelor: „Sfârșitul nu s-a produs fiindcă discuțiile erau amenințate cu eșecul ci, dimpotrivă, tocmai fiindcă amenințau să aibă succes”.⁴⁹ În memoriile sale Heath recunoaște și el că agricultura fusese o problemă crucială, remarcând că:

„(...) Comunitatea acceptase, în mare parte sub presiunile francezilor, să pună la punct contextul noii politici înainte de a începe discuțiile serioase cu noi în ceea ce privește planificarea aderării. Francezii nu doreau ca englezii să stea la masa tratatelor, luând parte la discuțiile pentru formarea C.A.P., de teamă că puteam perturba aranjamentele foarte favorabile pe care altminteri aveau toate motivele să le aștepte de la partenerii lor.”⁵⁰

În pofida acestui lucru, Heath n-a recunoscut niciodată că tocmai această ultimă problemă stătea la baza veto-ului francez. După primele trei luni de negocieri, și-a exprimat față de unul dintre funcționarii săi de rang înalt suspiciunile că francezii păreau dornici să tergiverseze discuțiile cât mai mult posibil. A prezentat trei motive:

„Francezii se așteptau ca opoziția din Regatul Unit să se intensifice cu cât se prelungeau mai mult negocierile; ca propria noastră dorință de a ajunge la un acord să slăbească; și, în sfârșit, să apară altceva care să împiedice încheierea cu succes a negocierilor.”⁵¹

Al treilea motiv, a sugerat Heath, avea să se arate crucial. Francezii bănuiau că poziția noastră slăbea tot mai mult pe plan economic, politic și militar, vizavi atât de Cei Șase, cât și de Statele Unite. În opinia lor, cu cât se târăgănu mai mult lucrurile, cu atât creștea posibilitatea de a obține termeni mai buni pentru Comunitate și pentru ei înșiși în special.

În aceste explicații se regăsește ceva din incurabilul „mic-englezism”. Opinia lui Heath despre negocieri era complet anglocentrică. La drept vorbind, înghesuit în lumea îngustă și sterilă a circuitului negocierilor de la Bruxelles, lui Heath nu i se putea preface să perceapă imaginea de ansamblu. În acest sens, el se baza pe funcționarii lui superiori. Dar nici funcționarii nu erau mai bine informați. Un raport despre negocieri, pregătit de delegația britanică, avea să recunoască faptul că, în perioada dintre cererea Marii Britanii și începutul negocierilor, spre deosebire de „consultările și discuțiile intense” de care se bucurase Londra cu țările Commonwealth-ului, contactele cu Cei Șase și Comisia fuseseră minime și restrânse numai la „probleme de procedură”:

„(...) la Londra se știa foarte puțin despre felul în care Guvernele Membre și Instituțiile Comunității interpretau prevederile Tratatului de la Roma. Este probabil ca, dacă am fi inițiat în această perioadă consultări preliminare asupra unor chestiuni de substanță, cu Guvernele Membre și mai ales cu Comisia, să fi obținut informații pe baza cărora am fi putut trage concluzii mai competente.”⁵²

Prin urmare, adevăratul eșec aparținea Foreign Office-ului. O analiză informată ar fi indicat că solicitarea Marii Britanii nu avea nici o șansă de succes. Toate semnalele erau prezente. Dar din întortocheatul studiu prezentat de funcționari lui Macmillan și guvernului lipsea complet orice recunoaștere a adevăratelor intenții ale francezilor. Unii comentatori ulteriori, ca Denman și Young, aveau să sugereze că, dacă atitudinea lui Macmillan n-ar fi fost atât de timidă și Marea Britanie ar fi oferit mai multe concesii înainte de pauza din vara anului 1962, negocierile ar fi putut reuși.⁵³ Despre Macmillan, Young scrie:

„Singurul viitor pentru Marea Britanie, după cum a reieșit curând, era cel pe care Macmillan căuta să-l realizeze. Problema lui a fost că nu s-a străduit destul de mult să-l ducă la îndeplinire. Chiar în timp ce se avânta spre viitor, era dominat și amețit de trecut.”⁵⁴

Denman și Young laudă spiritul de previziune al lui Sir Frank Lec, de a-l fi „convins” pe Macmillan că Marea Britanie trebuie să ceară intrarea în E.E.C. Cărțile lor sunt presărate cu elogi pentru „inteligența” diversilor funcționari publici care au avut „clarviziunea” de a aprecia că drumul Angliei se îndreaptă spre „Europa”. În esență, însă, atât oficialii, cât și comentatorii erau „mic-englezi”. La fel ca Heath, ei vedeau continentul dintr-o perspectivă eminamente anglocentrică, presupunând că, numai fiindcă Marea Britanie dorea să se integreze, Cei Șase aveau să se dea peste cap s-o primească, astfel că n-au reușit deloc să perceapă motivele pentru care refuzul Franței era inevitabil.

Când această strategie insulară a dat greș și cererea Angliei a sfârșit prin a fi respinsă, „mic-englezii” au dat vina pe politicieni (deși nu și pe Heath, ale cărui „talente de negociator” continuau să fie admirate). Totuși, imposibilitatea de a înțelege importanța agriculturii pentru Franța și felul cum, în consecință, C.A.P. urma să incline atât de accentuat balanța în favoarea Franței, i-au făcut pe toți cei răspunzători de cererea Marii Britanii să piardă din vedere măsura în care țara urma să fie dezavantajată când reușea în fine să se integreze. Ei au o responsabilitate uriașă pentru problemele ulterioare din agricultura engleză, care spre sfârșitul anilor nouăzeci au dus la o criză socială și economică majoră. Celebrele „minți Rolls-Royce” de la Ministerul de Externe și din administrația civilă nu și-au făcut datoria.⁵⁵

În ceea ce privește celălalt punct prioritar al lui de Gaulle, la doar o săptămână după ce șocase lumea cu veto-ul său, Adenauer a sosit la Paris pentru negocierile finale ale tratatului franco-german. La data de 20 ianuarie, în timp ce Adenauer lua cina la Ambasada Germană, Monnet, Hallstein și comisarul olandez, Blankenhorn, au năvălit pe ușă pentru a-l ruga să însoțească tratatul franco-german cu o asigurare că negocierile cu Marea Britanie aveau să continue. Aici, curtea făcută de de Gaulle și-a arătat rezultatele. Adenauer a refuzat. În 22 ianuarie, cei doi șefi de stat au semnat tratatul, în același Palat Elysée unde de Gaulle, cu nouă zile mai devreme, își anunțase veto-ul. Conform unui sumar oficial al Tratatului de la Elysée:

„Punea bazele instituționale pentru summiturile bianuale ale șefilor de stat și de guvern, consultările regulate la nivel ministerial și eforturile sistematice ale factorilor de decizie francezi și germani de a-și coordona politicile, precum și de a învinge divergențele de opinie, pentru a ajunge la soluții de compromis reciproc acceptabile. Diferitele întâlniri încă mai parcurg diverse domenii de activitate: „apărarea, învățământul, problemele tineretului și așa mai departe, și prin urmare reprezintă piatra de hotar a relațiilor franco-germane.“⁵⁶

Acest grandios simbol al reconcilierii avea să fie cântecul de lebadă al lui Adenauer. Îl inițiasse fără să-și consulte guvernul și, când l-a prezentat Bundestagului pentru ratificare, a fost acceptat numai cu adaosul unui preambul lung și dezlănat – scris de Monnet – care anula efectiv tot tratatul. Aceasta a fost picătura care a umplut paharul pentru Partidul Creștin Democrat care, cu sprijinul liber-democraților lui Erhard, l-a silit pe Adenauer să-și anunțe retragerea. În luna octombrie, la vârsta de optzeci și șapte de ani, Adenauer a predat fără tragere de inimă frâiele puterii ministrului care prezidase „miracolul economic“ al Germaniei de Vest.

Se relatează că de Gaulle, când i s-a spus despre această reacție față de tratat, a salutat-o ridicând din umeri: „Tratatele sunt ca fecioarele și trandafirii, fiecare are doar o scurtă perioadă de înflorire“.⁵⁷ Obținând sprijinul lui Adenauer pentru veto, tratatul își servise deja scopul inițial.⁵⁸ Dar consecințele pe termen lung ale plasării unei alianțe franco-germane în inima Comunității aveau să fie foarte profunde.

În asfințit.

Cei Șase au confirmat formal respingerea Marii Britanii la 28 ianuarie 1963. Vestea a sosit în timp ce Anglia trecea prin cea mai aspră iarnă din istoria ei contemporană. O mare parte a insulei a fost acoperită cu un strat gros de zăpadă, din ianuarie până în martie. Săptămâni de-a rândul, Londra a fost cufundată într-o ceață deasă și înghețată. Toate acestea au contribuit la decesul subit al lui Gaitskell, de o boală rară de piept, la numai cincizeci și șase de ani. La conducerea Partidului Laburist i-a succedat Harold Wilson.

Astfel a început un an în care starea de spirit din Anglia avea să devină din ce în ce mai febrilă. Prin Londra circulau deja zvonuri agitate despre un scandal imens care plutea asupra guvernului, acesta izbucnind până la urmă în iunie, când ministrul de Război al lui Macmillan, John Profumo, a recunoscut că mințise în fața Camerei Comunelor în legătură cu o aventură avută cu o fată care era și amanta unui important spion sovietic. Săptămâni de zile, titlurile zirelor au fost dominate de noi și noi dezvăluiri și zvonuri care amenințau să incrimineze și alte nume ilustre din establishment-ul britanic.

În același timp, la fel de hipnotică era emoția stârnită de Beatles, „eroii de vis“ supremi ai culturii populare din anii șazeci. Lipsa lor de „reverențiozitate“ și „clasă“ păreau să întruchipeze revoluția socială care cuprinsese Marea Britanie de la sfârșitul anilor cincizeci, exprimată în toate, de la „noua moralitate“ sexuală până la ascensiunea „satirei“. Șocul culminant al acestui an de isterie aproape neîntreruptă în viața engleză a fost, la 22 noiembrie, vestea sosită de peste Atlantic a asasinării celui alt „erou de vis“ suprem al anilor șazeci, Președintele Kennedy.

După dramaticele evenimente internaționale din anii anteriori, cu cele mai mari două crize din Războiul Rece, cea a Berlinului și cea a rachetelor cubaneze, începuse să se schimbe starea de spirit a întregii lumi. America, pe tot parcursul anilor de la mijlocul deceniului, s-a preocupat tot mai mult de revolte rasiale din orașele sale și de implicarea din ce în ce mai intensă în Războiul din

Vietnam, peste hotare. În Uniunea Sovietică, Hrușciov a fost răsturnat de la putere, în luna octombrie a anului 1964. În Marea Britanie, o irealitate stranie părea să se aștearnă peste viața națională, în timp ce se acorda o atenție tot mai obsesivă noii „culturi pop”, iar Londra era salutăată ca „orașul cel mai oscilant din lume”.

La fel de ireal părea balonul de prefăcătorie din jurul noului guvern al lui Wilson, care în octombrie 1964 ajunsese la putere făgăduind crearea unei „Britanii Noi”, „dinamice” și „fără clase”. Aproape pe neobservate, dar cu o viteză vertiginoasă, Marea Britanie se elibera acum de aproape toate coloniile care-i mai rămăseseră pe glob. În ianuarie, 1965, când Churchill a murit, la vârsta de nouăzeci de ani, spectaculoasele lui funeralii naționale au părut nostalgicul recviem al unei Mari Britanii care ținea deja de domeniul istoriei.

Între timp, la adăpost de ochii presei, la Bruxelles și Luxemburg, tehnocrații noilor instituții supranaționale ale Europei de Vest își stabileau treptat baze tot mai ferme.

Supremația Legii C.E.

În 1963, numărul funcționarilor din Comisia Europeană crescuse spre două mii cinci sute. Aceștia planificau acum să-și construiască unul dintre cele mai mari blocuri administrative din lume. Imensul edificiul Berlaymont din estul orașului Bruxelles, conceput ca un „simbol al Europei”, oferind aproape două sute de mii de metri pătrați de spațiu de birou pentru trei mii de funcționari, pe treisprezece niveluri, avea să fie gata pentru a fi dat în folosință abia în 1967.

Între timp însă, principala sarcină a Comisiei, aceea de a-i suda pe Cei Șase într-un singur bloc comercial creând o structură tarifară comună împotriva lumii din afară, era în 1963 aproape terminată. Una dintre cele mai controversate probleme ale anului fusese noul elan inspirat de la Washington, conform G.A.T.T., de a reduce taxele de import în întreaga lume, urmând a se aproba prin tratativele cunoscute ca „runda Kennedy”. Aceasta ar fi trebuit să fie prima ocazie când E.E.C. acționa ca o singură entitate în negocierile internaționale. Dar propunerile S.U.A. i-au divizat pe Cei Șase între „adeptii comerțului liber”, conduși de Erhard, care susțineau reducerile tarifare, și „protecționistii” lui de Gaulle. Rezultatul a fost un compromis slab.

Următoarea sarcină a Comisiei era aceea de a promova o „uniune tot mai strânsă” între Cei Șase, propunând legi noi. În această direcție, Comisia folosea ceea ce avea să se consacre ca „metoda Monnet”, lărgindu-și treptat „competențele” asupra tot mai multor zone de activitate economică și socială. Fiecare inițiativă nouă ar fi lipsit statele membre de dreptul de a-și stabili propriile legi în acel domeniu, astfel încât Comisia se străduia continuu să extindă spațiul care ajunsese cunoscut drept „terenul ocupat”. Acesta era alcătuit din acele zone ale politicii în care numai Comisia avea dreptul să ia inițiative legislative. Indiferent de nevoia imediată care se invoca pentru introducerea oricărei legi noi, adevăratul ei scop era mereu acela de a transfera tot mai multă putere de la parlamentele naționale spre centrul supranațional.

Conform Tratatului de la Roma, Comunitatea era împuternicită să emită trei categorii de legi principale. Prima era numită în engleză „directivă”, deși termenul franțuzesc original era simplul „loi”, adică „lege”. Aceasta consta într-un set general de instrucțiuni pe care fiecare stat membru trebuia apoi să le „transpună” într-o versiune națională proprie. A doua era „reglementarea”, care avea forță de lege imediată în întreaga Comunitate, exact așa cum fusese emisă. A treia era „decizia”, destinată unei situații, industriei sau țări concrete din cadrul Comunității și aplicabilă numai pentru cele cărora le era adresată. Dar ceea ce aveau în comun toate acestea era faptul că, respectând principiul supranațional, dreptul de a propune orice lege îi revenea exclusiv Comisiei. Supuse acestei reguli cruciale, majoritatea legilor erau apoi negociate între înalții funcționari ai Comisiei și aceia ai guvernelor naționale, pentru a fi în cele din urmă aprobate de oamenii politici din diversele consilii de miniștri. Dar, în majoritatea cazurilor, grație complexității unei mari părți din legislația care parcurgea sistemul, această aprobare politică nu era decât o formalitate. Mai mult, Comisia însăși își dezvoltă tot mai mult capacitatea de a emite decrete cu drepturi depline, folosind puterile care-i erau delegate de guverne.⁵⁹

O cerință urgentă în această etapă timpurie a evoluției Comisiei era aceea de a-și stabili autoritatea legală, pe care textul Tratatului o lăsase doar vag definită. Aceasta s-a realiza prin noua Curte

Europeană de Justiție cu sediul la Luxemburg, al cărei rol central era să extindă și să întărească autoritatea supranațională a Comisiei. Unul dintre primele obiective ale Curții a fost acela de a confirma supremația legii comunitare, care a fost pusă în aplicare în două sentințe, în 1963 și 1964.

Aceste sentințe definitorii au pornit, amândouă, de la cauze aparent mărunte. Prima, cunoscută drept „cazul *Van Gend en Loos*”, aproba plângerea unei companii olandeze de transporturi că autoritățile vamale olandeze încălcase Tratatul, percepend vana pentru importurile din Germania.⁶⁰ Al doilea, prin care Curtea Europeană de Justiție își confirma decizia anterioară, a fost provocat de naționalizarea industriei electrice a Italiei, în 1962. Un acționar, domnul Costa, a protestat că transferul acțiunilor sale în posesia Comisiei Naționale de Electricitate (E.N.E.L.) îl lăsase fără dividende. Prin urmare, a refuzat să achite factura de curent electric, în valoare de 1.926 lire italiene, pe-atunci echivalentul unei sume puțin mai mari de o liră sterlină. Când domnul Costa a afirmat că naționalizarea încălca Tratatul C.E., cazul a fost trimis la C.E.J. Din nou, instanța a proțitat de ocazie ca să confirme supremația legilor C.E., declarând:

„Spre deosebire de tratatele internaționale ordinare, Tratatul E.E.C. și-a creat propriul său sistem juridic care (...) a devenit o parte integrantă din sistemele juridice ale statelor membre și pe care tribunalele lor sunt obligate să-l aplice. Creând o Comunitate cu durată nelimitată, cu propriile sale instituții, propria ei personalitate, propria capacitate legală și capacitate de reprezentare pe plan internațional și, îndeosebi, puteri reale provenind dintr-o limitare a suveranității sau un transfer de puteri dinspre State către Comunitate, statele membre și-au limitat drepturile suverane (...) și au creat astfel un corp de legi care le implică atât pe ele însele, cât și pe cetățenii lor.”⁶¹

Concluziile C.E.J. arătau cât se poate de clar cine avea acum puterea:

„Reiese (...) că dreptul care originează din Tratat, o sursă de legi independentă, nu poate, prin natura lui specială și originală, să se subordoneze prevederilor legale interne, indiferent cum sunt acestea formulate, fără a-și pierde caracterul de drept comunitar și fără a fi puse în discuție însăși baza legală a Comunității. Transferul de către state, de la sistemul lor legislativ intern la sistemul legislativ comunitar, al drepturilor și obligațiilor care decurg din Tratat, poartă cu sine o limitare permanentă a drepturilor lor suverane, împotriva căreia un act unilateral ulterior, incompatibil cu conceptul Comunității, nu poate avea câștig de cauză.”⁶²

Această sentință, cu care judecătorii n-au fost de acord în unanimitate, avea să fie descrisă peste câțiva ani de un observator expert al afacerilor U.E. ca „o lovitură de stat”. El și-a amintit că o propunere ca legile Comunității să fie acceptate ca fiind superioare legilor naționale fusese efectiv respinsă în forma finală a Tratatului de la Roma. Acum, însă, acest principiu fusese impus prin cele două cazuri istorice de la C.E.J., și avea să asigure fundația pe care să se clădească ulterior întregul edificiu al guvernării supranaționale.⁶³

C.A.P.: lupta continuă

Mai exista un motiv principal de dezbinare între Cei Șase. În urma veto-ului față de integrarea Marii Britanii, de Gaulle devenise tot mai agitat în legătură cu progresul lent al negocierilor C.A.P. La o conferință de presă, în luna iulie a anului 1963, el a avertizat că dacă Cei Șase nu puteau finaliza până la termen-limită aranjamentele bugetare, Piața Comună „va dispărea”. Prin urmare, în noiembrie, Comisia a încercat să forțeze pasul cu două propuneri care au rămas cunoscute după numele autorului lor, comisarul pentru Agricultură, ca Mansholt I și II. Acestea au făcut Comisia să accepte ca subvențiile agricole să fie plătite centralizat, din fondurile Comunității.

Deși această propunere era destinată să scoată Comisia din impas, negocierile s-au blocat imediat, ducând la haos și derută. Când încercările de a introduce prețuri standard pentru produsele agricole comunitare au eșuat, statele membre au început să-și încheie propriile acorduri bilaterale. Diversele planuri de subvenționare continuau să fie în mare măsură finanțate de guvernele naționale, și doar parțial din contribuțiile lor pentru Comunitate, fără nici un control bugetar adecvat. Surplusurile agricole continuau să crească.

Monnet, care nu se implicase la nivel de detaliu în toate aceste negocieri, era tot mai deprimat. În 1965, el avea senzația că iubita lui Comunitate stagnează. „Peste tot”, a scris el mai târziu, „domnea

pericolul unei reveniri la politicile separate și acordurile bilaterale; iar Germania putea foarte bine să simtă tentația puternică de a concura cu Franța, în căutarea avantajului național.⁶⁴ Dar în luna decembrie a anului 1965 urmau să aibă loc alegeri prezidențiale în Franța, iar atacurile lui de Gaulle asupra Comunității generaseră o opoziție mult mai puternică decât se așteptase, în special din partea fermierilor francezi.

Valorificând în slăbiciunea lui de Gaulle, Hallstein a propus ca acordul pentru finanțele C.A.P. să se asocieze cu propuneri de stabilire a propriilor resurse comunitare și de sporire a puterilor Adunării, toate într-un singur pachet de prevederi. Hallstein presupunea că, sub presiunile celorlalte state membre, de Gaulle avea să fie nevoit să accepte tot pachetul. Cei Șase se înțeleseseră deja ca decizia asupra finanțelor C.A.P. să fie luată de Consiliul de Miniștri, cel mai târziu la data de 30 iunie. Dar, înaintea întâlnirii care urma să aibă loc la Bruxelles între 28 și 30 iunie, Hallstein a făcut încă o eroare tactică. El a înaintat pachetul Adunării, care l-a susținut cu entuziasm.

Când pachetul a fost prezentat Consiliului, în 28 iunie, francezii au cerut un acord imediat asupra fondurilor C.A.P., numai pentru a descoperi că germanii, olandezii și italienii, care nu doreau să ignore Adunarea, au cerut ca toate cele trei prevederi ale pachetului să fie luate în bloc. În cele șaptezeci și două de ore programate pentru negocieri, așa ceva ar fi fost imposibil, și echivala efectiv cu o amânare a oricărui acord. Prin urmare, francezii au insistat ca problema fondurilor C.A.P. să fie analizată separat, dar ceilalți membri au refuzat.⁶⁵ Poziția de remiză a continuat până în ultimul moment, dar când Comisia a propus să se recurgă la tehnica de-acum familiară a „opririi ceasului”, delegații Franței au refuzat. După ce au dat raportul la Paris, de Gaulle le-a ordonat reprezentanților săi permanenți să plece de la Bruxelles și a anunțat boicotul francez asupra tuturor întrunirilor E.E.C. privitoare la politici noi. Comunitatea intrase în „criza fotoliului gol”, după cum avea să rămână cunoscută.

În timp ce alegerile prezidențiale din Franța se apropiau, Monnet și-a exprimat fățiș ostilitatea față de general, anunțând că avea să voteze împotriva lui. Presiunile combinate l-au pus pe de Gaulle în umiltoarea postură de a obține sub 44% din voturi în primul tur de scrutin. Atunci, Monnet l-a sprijinit pe Mitterrand, candidatul opoziției, iar de Gaulle a reușit să câștige alegerile doar cu o marjă de 55%, mult sub majoritățile uriașe cu care era obișnuit.⁶⁶

O dată reale, de Gaulle a stabilit un preț ambițios pentru cooperarea Franței cu Comunitatea. Guvernul lui i-a cerut Comisiei să-și schimbe numele, să nu mai folosească un serviciu de informații, să abandoneze misiunile diplomatice, să nu mai critice în public politicile statelor membre, să supună propunerile Consiliului înainte de a le publica, și să schițeze directive mai vagi. În primul rând însă, de Gaulle a cerut recunoașterea implicită a dreptului de veto al statelor membre față de orice decizie luate prin votul majorității calificate (V.M.C.), când considerau că erau în joc „interesele lor vitale”.⁶⁷

Puterea de a trece peste veto-urile naționale stătea chiar în centrul supranaționalismului, iar Monnet, șocat, a scris în memoriile lui cum, dincolo de cererile de reformare a Comisiei...

„(...) se putea întrezări dorința de a împiedica votul majoritar să devină o practică normală în Comunitate, din ianuarie 1966 încolo, după cum prevedea Tratatul. Bănuiam că acesta era scopul pe care-l urmărea irevocabil de Gaulle (...).”⁶⁸

Și totuși, în ciuda poziției exagerat de naționaliste a lui de Gaulle pe tot parcursul crizei, este semnificativ faptul că reprezentanții lui n-au făcut decât să boicoteze discuțiile asupra politicilor noi. Au continuau să participe la activitățile E.E.C. legate de politicile existente, inclusiv negocierile pentru C.A.P. De fapt, efectul politicii „fotoliului gol” avea să constea într-o sudare și mai strânsă a Comunității. Consensus, până atunci greu de atins, a devenit dintr-o dată mai accesibil, iar impasul cu V.M.C. s-a rezolvat în ianuarie 1966 cu un acord între Franța și ceilalți, cunoscut drept „Compromisul de la Luxemburg”. Acest acord neoficial recunoștea că orice guvern care considera că „interesele sale vitale” erau amenințate de legislația E.E.C. putea împiedica luarea unei decizii.⁶⁹

Un alt preț cerut de de Gaulle în schimbul reîncepterii cooperării a fost demisia lui Hallstein. Dar adevărata lui victorie a fost protejarea „intereselor vitale”, căci interesul absolut vital pe care-l avea de Gaulle în minte, așa cum a și confirmat în memoriile lui, era agricultura Franței:

„Pot spune că, reluând controlul asupra afacerilor noastre, am îmbrățișat Piața Comună mai mult datorită poziției noastre ca țară agricolă decât pentru avântul pe care l-ar fi dat industriei noastre. Desigur, eram pe deplin conștient că, în scopul de a integra efectiv agricultura în Comunitate, ar fi trebuit să acționăm energic asupra partenerilor noștri, ale căror interese în acel moment nu coincideau cu ale noastre. Dar am considerat că, pentru Franța, aceasta era o condiție *sine qua non* a calității de membru.“

De Gaulle și-a exprimat clar convingerea că, fără un acord destinat slujească intereselor Franței, agricultura ei „avea să constituie o povară care să ne pună într-o poziție de inferioritate cronică în relație cu ceilalți“. Astfel, el se simțea obligat să ducă „o luptă literalmente disperată“, uneori mergând până la a amenința cu retragerea din organizație.⁷⁰

Moravcsik arată că discuțiile confidentiale și cuvântările publice ale lui de Gaulle din aceea perioadă dezvăluie „un om obsedat de posibilitatea ca V.M.C.-ul să fie exploatat pentru a submina acordurile negociate cu grijă în privința transferurilor fiscale către fermierii francezi“. El sublinia repetat nevoia de a menține controlul asupra a trei tipuri de voturi: cele pentru finanțarea C.A.P., pentru negocierile G.A.T.T. și pentru orice zonă de comerț liber posibilă. Raționamentul lui era simplu: chiar și cu progresele care se făcuseră deja, C.A.P. încă nu era asigurată împotriva răsturnării prin eforturile combinate ale Germaniei de Vest, Marii Britanii, Danemarcei și Statelor Unite, acționând împreună prin G.A.T.T. De Gaulle se temea să rezultatul le-ar fi putut da americanilor posibilitatea de a cotropi piața europeană cu produsele lor agricole.⁷¹ În continuare, el prezicea că, dacă sistemul V.M.C. rămânea activ, în termen de un an Germania de Vest a lui Erhard avea să pună cu siguranță totul în discuție, cerând un vot majoritar pentru C.A.P., iar Franța „nu va putea face nimic“. ⁷² Cu Compromisul de la Luxemburg, putea acum să-și protejeze acordurile C.A.P. Mersul înainte al E.E.C. putea să continue.

A doua respingere a Marii Britanii

Prin 1967, „proiectul“ părea să facă progrese statornice. Prin așa-numitul „tratat de fuziune“, semnat în 1965, E.E.C., Euratom și Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului se uniseră sub forma „Comunităților“. La Bruxelles, noua clădire Berlaymont a fost inaugurată și ocupată imediat de trei mii de funcționari ai Comisiei. La inițiativa francezilor, E.E.C. a acceptat să adopte o formă nouă de impozitare indirectă, taxa pe valoarea adăugată sau T.V.A., din care un anumit procentaj era transmis Comisiei ca sursă suplimentară de venit pentru C.A.P. Iar producția legislativă a E.E.C. se accelera. În primii ani ai deceniului, numărul de directive și reglementări noi fuseseră cam de douăzeci și cinci pe an. Pe la jumătatea deceniului, ajunseseră la cincizeci. Acum depășea o sută.⁷³

Multe dintre aceste directive timpurii erau dedicate „organizării pieței“, necesitând standardizarea unei game largi de produse, de la ouă până la banane. Toate erau reglate spre a promova uniformitatea și consecvența: o ideologie destinată să încurajeze producția pe scară largă, dar foarte păgubitoare pentru producătorii individuali mai mici.⁷⁴

Apoi, absolut pe neașteptate, a sosit o nouă cerere a Marii Britanii de a intra în „Piața Comună“. În luna martie a anului 1966, Wilson, până atunci un susținător al opoziției predecesorului său Gaitskell față de integrare, obținuse o victorie electorală confortabilă în fața conservatorilor, conduși acum de Heath. Era atât de improbabil ca guvernul Wilson să solicite intrarea în E.E.C., încât, în timpul campaniei electorale, Nigel Lawson, pe-atunci redactor al ziarului *The Spectator*, a comentat: „Europa este problema supremă a acestor alegeri (...) nimeni care crede sincer într-o Mare Britanie europeană n-ar putea vota cu laburiștii.“⁷⁵ Secretarul parlamentar privat al lui Wilson, Peter Shore, avea să-și amintească mai târziu că acesta încă mai părea la fel de ostil ca Gaitskell față de integrare.⁷⁶

În luna iulie a anului 1966, însă, la numai patru luni după victoria lui Wilson în alegeri, problema cronică a balanței britanice de plăți a intrat într-o nouă criză majoră. În cei opt ani dintre 1956 și 1964, performanțele economice ale Marii Britanii fuseseră lamentabile în comparație cu cele ale vecinilor ei europeni. Creșterea anuală a producției sale industriale atinsese doar o medie de 2,8%, față de 7,3% în Germania, 8,2% în Italia și 6,2% în Franța. Marea Britanie rămăsese în urmă și la creșterea venitului național pe cap de locuitor, cu 26,2%, în comparație cu Germania de Vest (58,2%),

Italia (58,3%) și Franța (47,5%).⁷⁷ Cu lira sterlină suferind presiuni extreme, Wilson a introdus contramăsuri de panică, inclusiv suprataxarea importurilor, care amenința să stopeze chiar și dezvoltarea cea mai modestă. Familiarul lui optimism vesel dispăruse. Începea să caute în jur, disperat, o soluție mai dramatică.

Wilson mai era măcinat și de frustrarea crescândă pe care i-o provocau tratativele cu Commonwealth-ul. De când regimul de supremație a albilor din Rhodesia își declarase unilateral independența față de Marea Britanie, în 1965, relațiile cu ceilalți lideri din Commonwealth deveniseră tot mai dificile.⁷⁸ În plus, după cum își amintește Peter Shore, Wilson fusese „atacat” de unii dintre cei mai apropiați consilieri ai săi, care erau „pro-europeni” convinși, mai ales secretarul lui privat, Michael Palliser, și ministrul de Interne, Roy Jenkins, pe care în vara anului 1967 Wilson urma să-l numească în funcția de cancelar.⁷⁹

În fața tuturor acestor presiuni, Wilson a efectuat o remarcabilă *volte face*. Până în octombrie 1966, a hotărât că era cazul ca Marea Britanie să depună o nouă cerere.⁸⁰ Deși Cabinetul său era divizat acut, cu miniștri ca Denis Healey, Barbara Castle și Douglas Jay opunându-se ferm, o majoritate i-a sprijinit schimbarea de politică, în schimbul promisiunii că Wilson și noul său ministru de Externe, George Brown, aveau să facă un „Mare Tur” al capitalelor Celor Șase pentru a sonda opiniile.

Turul a început în 15 ianuarie 1967, când Wilson a început, după cum relatează euroscepticul Michael Foot, să se fâfâie prin Europa „ca Don Quijote cu Sancho Panza alături”.⁸¹ Italienii și germanii au sprijinit intrarea Marii Britanii. De Gaulle însă a părut evaziv. Wilson și Brown s-au întors totuși optimiști de la întâlnirea cu el, recomandându-le colegilor lor din Cabinet să dea curs acțiunii. O dezvăluire revelatoare pentru gândirea lui Wilson provine de la colegul lui de Cabinet, Richard Crossman. Acesta a consemnat în jurnal că Wilson, care tocmai se întorsese de la funeraliile lui Adenauer în 26 aprilie,⁸² a recunoscut față de cancelarul german, Dr. Kiesinger, că existau „dezavantaje economice ale intrării în Piața Comună, dar erau trecute cu vederea de guvernul britanic, datorită enormelor avantaje politice”.⁸³

În 30 aprilie, Cabinetul a votat în favoarea cererii, cu treisprezece voturi pentru și opt contra. În emisiunea B.B.C. *Panorama*, Wilson a descris cererea ca pe „o mare răscruce a istoriei”, declarându-și convingerea că, în ansamblu, „va fi bine pe plan economic, dar argumentele politice sunt mai puternice”. Rolul Marii Britanii era acela ca, integrându-se, „să facă Europa mai puternică, mai independentă, cu un rol hotărâtor în afacerile lumii”.

Comitetul de Acțiune al lui Monnet se declarase deja „unanim în favoarea” intrării Marii Britanii.⁸⁴ La Strasbourg, în 9 mai, când Parlamentul European a discutat cererea Marii Britanii, Fernand Dehousse, un socialist belgian, a declarat că aceasta „ne-a bucurat inimile”. Gaulliștii însă tăceau. Apoi, în 10 mai, intrarea Marii Britanii a fost discutată de guvernul francez. Georges Gorse, ministrul Informațiilor, a spus după aceea:

„În trecut, Franța a deplâns suficient insularitatea britanică pentru a nu se bucura de orice tendință în direcția opusă. Cred că Generalul de Gaulle va vorbi despre aceasta la conferința duminică de presă și va fi în poziția de a exprima satisfacția provocată în opinia publică franceză de mișcarea care împinge Marea Britanie spre Europa – o mișcare pe care am sperat-o dintotdeauna – și problemele dificile ridicate de o candidatură de această importanță, cu tot ceea ce implică ea.”⁸⁵

În 16 mai, de Gaulle și-a dat verdictul: „*Le Grand Non*”. Denman, citând finalul declarației, îi prezintă pe de Gaulle spunând că intrarea Marii Britanii nu va fi posibilă decât atunci când...

„(...) acest mare popor, înzestrat atât de magnific cu abilitate și curaj, va realiza prin forțe proprii și pentru sine însuși o transformare economică și politică profundă care îi va da posibilitatea să se alăture Celor Șase continentali.”⁸⁶

Ceea ce a omis însă Denman este pasajul anterior mai lung în care, referindu-se la „reglementările agricole”, de Gaulle a dat încă o indicație despre adevăratele sale motive. Marea Britanie, a spus el, „se hrănește, în mare măsură, cu alimente cumpărate ieftin din întreaga lume și îndeosebi din Commonwealth”. Dacă urma să se supună „regulilor Celor Șase”, atunci „balanța [ei] de plăți

va fi zdrobită” de vămile pe alimentele de import. Astfel, ea ar fi fost silită să mărească prețurile la nivelul celor de pe continent, având probleme și mai mari. Dar, a continuat de Gaulle,

„(...) dacă intră în Comunitate fără a fi cu adevărat supusă sistemului agricol al Celor Șase, acest sistem se va prăbuși, perturbând total echilibrul Pieței Comune și lăsând Franța fără unul dintre principalele motive pe care le poate avea pentru a face parte din aceasta.”⁸⁷

La fel ca în 1963, de Gaulle explicase cu o claritate perfectă, pentru oricine avea ochi să vadă, de ce nici nu se putea pune problema intrării Marii Britanii în acea etapă.

Wilson, la fel ca Heath și Macmillan înaintea lui, n-a dat nici un semn că ar fi înțeles obiecțiile lui de Gaulle. El a înregistrat cererea Marii Britanii în iulie 1967, numai pentru ca aceasta să fie respinsă formal cinci luni mai târziu. Shore însă consemnează cum Wilson a dat instrucțiuni să se facă pregătiri pentru o nouă cerere, în vara anului 1970.⁸⁸

În iulie 1968, Monnet a venit în Anglia pentru a se întâlni cu Wilson, scriind mai târziu: „rareori l-am văzut atât de hotărât și de mulțumit să se angajeze alături de Europa”.⁸⁹ Înainte de a părăsi Londra, Monnet a obținut acordul tuturor celor trei mari partide politice pentru intrarea în Comitetul de Acțiune. Ca răspuns la scrisoarea lui Monnet de invitație formală, Wilson a scris:

„Scopurile Comitetului de Acțiune sunt în strânsă conformitate cu cele la care subscie Partidul Laburist. Partidul nostru consideră că integrarea politică, economică și tehnologică europeană este esențială, dacă Europa dorește să-și actualizeze marele potențial și să-și aducă o contribuție unică la asigurarea și menținerea păcii mondiale.”⁹⁰

Convertirea lui Wilson la cauza „europeană” părea acum atât de completă încât, dacă ar fi câștigat alegerile generale care au avut loc peste doi ani, s-ar fi putut să devină omul care a adus Marea Britanie în E.E.C.

Ultima bătălie a lui de Gaulle

Totuși, de Gaulle încă nu-și asigurase principalul beneficiu – acela ca sistemul de finanțare a C.A.P. să garanteze subvenții pentru fermierii francezi, cu o mare parte din nota de plată achitată de Germania, în calitatea ei de cea mai bogată țară din E.E.C., urmând, mai mult, ca Germania să ajute la absorbirea surplusurilor agricole ale Franței. Dar acesta ar fi fost avea să fie și motivul pentru care Franța să dorească atunci intrarea Marii Britanii. Importându-și cincizeci la sută din alimente, Marea Britanie ar fi fost desprinsă de majoritatea furnizorilor ei din Commonwealth, taxele vamale pe importuri făcând ca produsele acestora să devină prea scumpe. Astfel, ar fi trebuit să cumpere cantități imense de hrană de la noii ei parteneri, și în primul rând de la Franța.

Ideea generală care stătea la baza structurii bugetare era aceea că, întrucât E.E.C. era o „uniune vamală”, venitul din taxele pe importuri trebuia să fie plătit către E.E.C. ca „resursă proprie”. O dată ce Marea Britanie se integra, taxele pe importuri încasate de aceasta aveau să fie vărsate direct în fondurile Comunității, ajutând la finanțarea C.A.P. și, astfel, a fermierilor francezi, care aveau să fie principalii beneficiari. Ca rezultat, Franța urma să aibă de câștigat de două ori de pe urma intrării Marii Britanii.

Înainte de a putea obține și acest câștig însă, de Gaulle s-a confruntat pe neașteptate cu încă două crize, una de la Bruxelles, alta din interior. În luna mai a anului 1968, Parisul a fost devastat de mulțimile de studenți revoltați care au declanșat un val de greve și tulburări, paralizând economia franceză. De Gaulle a fugit din capitală, făcând apel la sprijinul armatei. Invocând teama de o revoluție comunistă, a cerut alegeri anticipate și le-a câștigat cu o majoritate covârșitoare.

În același an, la Bruxelles, comisarul pentru agricultură Sicco Mansholt se supărase foarte tare din cauza felului cum versiunea în curs de elaborare a C.A.P. scăpa de sub control, cu subvențiile continuând să crească vertiginos și surplusurile de alimente înmulțindu-se. În calitatea lui de adept al comerțului liber, Mansholt dorise inițial o C.A.P. liberală, orientată spre piață, care ar fi încurajat schimbări structurale majore în agricultură din Europa de Vest, ducând la creșterea productivității și o scădere substanțială a șomajului. Ceea ce apăruse până acum era tocmai contrariul: prețuri mari de întreținere fără limite ale cheltuielilor și protecție maximă, cu armonizarea prețurilor la cele

mai înalte niveluri, stimulată de exporturile subvenționate ale surplusurilor care au inundat piețele lumii. Grație în primul rând lui de Gaulle, C.A.P. era mai protecționistă decât toate politicile statelor membre la un loc.

În disperare de cauză, Mansholt s-a hotărât să contraatace. A început lucrul la o reformă majoră a C.A.P., prima dintr-o lungă serie, producând în 1969 „al doilea Plan Mansholt”. Concluzia era:

„Comunitatea trebuie acum să plătească un preț atât de mare pentru o producție agricolă care nu are nici o legătură cu cererea, încât măsurile necesare pentru a echilibra situația pieței nu mai pot fi evitate (...)”⁹¹

Mansholt a propus să se înjumătățească numărul fermierilor, să se trimită la abator milioane de animale și să se predea fondului forestier șapte la sută din totalul terenurilor agricole. Sute de mii de fermieri s-au revoltat, la Bruxelles și în alte capitale, iar doi dintre aceștia au și murit. Însuși Mansholt și-a avut viața în pericol. Cei șase miniștri ai Agriculturii, în frunte cu cel german, i-au respins categoric propunerile. De Gaulle învinsese aproape pe toată linia. Țăranii francezi puteau rămâne pe pământurile lor. Comunitatea, și în cele din urmă Marea Britanie, avea să plătească prețul.

Victoria finală

În luna aprilie a anului 1969, de Gaulle a organizat un referendum cerând ca poporul francez să aprobe o tranșă de reforme radicale. Când a pierdut, s-a retras din funcție, președinția fiind preluată de primul ministru, Georges Pompidou. Valéry Giscard d'Estaing a devenit noul premier. Această succesiune avea să fie considerată ulterior răspunzătoare de schimbarea politicii franceze care a permis Marii Britanii, după victoria lui Heath în alegerile generale din 1970, să facă a treia cerere de intrare în E.E.C., de astă dată încununată de succes. Alt factor căruia i se atribuie reușita lui Heath a fost accedarea lui Willy Brandt, un susținător al integrării Regatului Unit, în funcția de cancelar al Germaniei.

Dar mai exista un detaliu vital de rezolvat înainte ca Pompidou să poată aproba o nouă cerere din partea Marii Britanii sau dintr-a celorlalți trei solicitanți potențiali – Irlanda, Danemarca și Norvegia. Mai întâi, Pompidou avea nevoie de acea garanție asupra finanțării C.A.P. La prima lui conferință de presă prezidențială, în 10 iulie 1969, a declarat că în principiu nu avea nici o obiecție față de aderarea Marii Britanii, dar mai întâi Cei Șase trebuia să „ajungă la un acord între ei”. La aceeași conferință de presă, Pompidou a aprobat un summit cerut de Brandt și de alți lideri dintre Cei Șase, urmând să aibă loc la Haga, în decembrie. Acolo, spera Pompidou, aranjamentele aveau să fie finalizate.

Pe agenda Celor Șase mai figura încă o problemă importantă. Se înregistrase o revigorare acută a interesului față de ideea ca E.E.C. să pornească pe calea uniunii economice și monetare, menționată pentru prima oară de Spaak în raportul său care stabilise cadrul de referință pentru Tratatul de la Roma. La începutul anilor șaiszeci, demersul fusese adus iarăși în discuție de către Monnet și primul ministru al Luxemburgului, Pierre Werner; apoi, din nou, de către Comisia și Adunarea Europeană, în 1965. Mai mult, Consiliul de Miniștri pusese deja bazele unei politici economice comune, înființând diverse comitete care să discute problemele monetare și economice. Cel mai important era Ecofin, unde miniștrii de Finanțe ai Celor Șase aveau întâlniri lunare.⁹²

În ianuarie 1968, Werner a propus formal pornirea Celor Șase spre uniunea economică și monetară deplină. Acestei propuneri i-au urmat cele ale lui Giscard d'Estaing și ale Comisiei.⁹³ Mișcarea dobândise o asemenea inerție, încât Pompidou a propus ca summitul de la Haga, stabilit pentru zilele de 1-2 decembrie, să reunească negocierile pentru buget și C.A.P. cu tratativele privind integrarea și „extinderea” monetară.

Când a început summitul, Brandt a întors imediat jocul împotriva lui Pompidou, cu o amenințare ușor voalată că, dacă nu se proceda „fair play” cu țările candidate, n-avea să se ajungă la nici un acord pentru buget. Piet de Jong, primul ministru al Olandei, a propus ca reprezentanții Celor Șase să discute despre extindere. Conform lui Kitzinger:

„Pompidou, neplăcut surprins, a replicat că pe primul loc trebuie să fie agricultura. S-a aprobat. De acum, toți știau că acesta era prețul Franței pentru a renunța la veto.”⁹⁴

Astfel, Cei Șase au acceptat să discute mai întâi bugetul și pachetul C.A.P. Subvențiile pentru agricultură aveau să fie finanțate nu numai din taxele pe importurile din afara E.E.C., ci și printr-un procentaj din încasările de T.V.A. ale tuturor statelor membre. Această măsură era atât de radicală, încât a avut nevoie de un nou tratat (semnat în 1970, ca Tratatul de la Luxemburg).

Abia acum a acceptat Parisul deschiderea negocierilor Cei Șase cu cei patru candidați, în frunte cu Marea Britanie. Totuși, Franța a insistat asupra condiției cruciale ca noilor membri să nu li se permită să modifice termenii acestui pachet financiar de maximă importanță. După cum s-a exprimat mai târziu un înalt funcționar de la Foreign Office angajat în negocierile ulterioare:

„(...) francezii au continuat să le acorde cea mai mare importanță și le-au obținut încheierea și ratificarea de către toate statele membre, înainte de a putea intra noi în scenă. Astfel, un argument politic crucial cu care Președintele Pompidou s-a dus la Summitul de la Haga, în decembrie 1969, a fost acela că, dacă trebuia să accepte deschiderea negocierilor pentru integrarea noastră, era necesar să se asigure că acestea nu începeau până când Cei Șase nu-și finalizau reglementările de finanțare agricolă și nu se încheiau până când nu ratificau cu toți Tratatul rezultat. Acesta a fost factorul care a produs veriga de legătură, în Comunicatul de la Haga, între «desăvârșirea Comunității» (*«achèvement»*) și extinderea ei (...) «élargissement» era condiționat în mod clar de *«achèvement»*.”⁹⁵

Cu alte cuvinte, tranziția de la de Gaulle la Pompidou n-a adus nici o schimbare în politica Franței. Pe tot parcursul anilor șazeci, aceasta rămăsese constantă. Nu putea avea loc nici o extindere până nu se finalizau aranjamentele financiare pentru C.A.P.

Cu toate acestea, aranjamentele bugetare nu erau singurele neterminate. Celălalt scop al summitului era de a face planuri pentru continuarea integrării – și, în acest sens, șefii de guverne au recunoscut că acum Comunitatea ajunsese la un punct de răscruce:

„Intrarea în faza finală a Pieței Comune nu constituie, de fapt, numai aplicarea pecetii pe caracterul ireversibil al muncii realizate de Comunități, ci și pregătirea drumului pentru o Europă unită, capabilă să-și asume responsabilitățile în lumea de mâine (...). În consecință, Șefii de Stat sau de Guvern doresc să-și reafirme credința în obiectivele politice care-i dau pe deplin Comunității sens și semnificație, precum și hotărârea de a duce acțiunea până la capăt, și încrederea în succesul final al eforturilor lor.”⁹⁶

Dacă mai încăpuse vreo îndoială cu privire la destinația vizată de Cei Șase, acum nu mai exista nici una. Spre a-și ușura sarcina, au comandat două rapoarte. Primul, al lui Pierre Werner, avea să se refere la „uniunea economică și monetară”. Subiectul celuiilalt, realizat de ministrul belgian de Externe, Etienne Davignon, era „uniunea politică”. Toate acestea s-au pus în mișcare înainte ca Heath să solicite intrarea în ceea ce avea să descrie permanent, în fața poporului britanic, ca fiind doar o „Piață Comună”.

Capitolul 8

ADEVĂRATA ÎNȘELĂTORIE A LUI EDWARD HEATH: 1970-1975

„Există în această țară unii care se tem că, intrând în Europa, ne vom sacrifica în vreun fel independența și suveranitatea. Aceste temeri, cred că nici nu mai e nevoie să spun, sunt complet nejustificate.”

Edward Heath, apariție a primului ministru la televiziune, ianuarie 1973

„Fundamentul Uniunii Europene este consimțământul popoarelor.”

Edward Heath, *The Course of My Life*¹

În luna aprilie a anului 1970, un sondaj Gallup arăta că doar cincisprezece la sută din electoratul britanic era în favoarea unei noi cereri de a intra în Piața Comună. Aproape trei alegători din cinci se împotriveau. O lună mai târziu, Wilson a convocat alegerile generale care, în 15 iunie, aveau să-l aducă pe neașteptate pe Heath în funcția de prim ministru.

Piața Comună n-a jucat aproape nici un rol în campania electorală. Șaizeci și doi la sută din candidații conservatori n-au făcut nici o referire la E.E.C. în discursurile lor electorale, și numai doi la sută și-au declarat sprijinul ferm pentru intrarea Marii Britanii.² Până și Heath a dedicat doar trei la sută din cuvântările lui Pieței Comune.³ Manifestul partidului său conținea doar o promisiune de un singur rând: „...să negociem, nici mai mult, nici mai puțin”⁴ În emisiunile de radio și televiziune, Piața Comună nici măcar nu se înscrisa printre primele douăsprezece subiecte.⁵

Prin urmare, a putut fi o oarecare surpriză pentru majoritatea alegătorilor să afle că, în două săptămâni de la alegeri, doi dintre principalii miniștri ai lui Heath aveau să se ducă la Bruxelles spre a începe negocierile pentru aderarea Marii Britanii și, în trei ani, fără nici un mandat electoral, Marea Britanie urma să devină membră cu drepturi depline a Comunității Europene.

„Înghițiți-l pe tot, și înghițiți-l acum!”

La doar două săptămâni după ce Heath devenise prim ministru, ministrul său de Externe, Alec Douglas Home, s-a dus la Bruxelles, în ziua de 30 iunie 1970, cu colegul său de la Foreign Office, Anthony Barber, pentru a deschide negocierile de integrare ale Marii Britanii. În prezența delegațiilor celorlalte trei țări candidate, Irlanda, Danemarca și Norvegia, Barber a explicat că Marea Britanie era acum gata să accepte integral Tratatul care definea cele trei Comunități Europene și „toate deciziile care decurgeau din ele”. După cum avea să consemneze Sir Con O'Neill, conducătorul echipei de negociatori britanici, acest lucru „avea implicații cu rază lungă de acțiune”.⁶

Era adevărat că, la fel ca în 1961, Marea Britanie nu avusese de ales decât să accepte *acquis*-ul comunitar, dar acum situația era „fundamental modificată”. În 1961, *acquis*-ul constase din puțin mai mult decât tratatele propriu-zise. De-atunci se revărsase un „torent aproape de neconceput” de legi noi,⁷ însumând circa treisprezece mii de pagini, dintre care pentru multe traduceri oficiale n-aveau să fie terminate până nu se semna tratatul de aderare. *Acquis*-ul, avea să-și amintească O'Neill, „ne-a bântuit pe tot parcursul negocierilor”.

„Toate, începând cu Tratatul însele, asupra cărora oricare dintre cele trei Comunități, prin oricare dintre instituțiile lor, ajunseseră vreodată la un acord sub orice formă, chiar dacă nu fusese publicat nicio dată, făceau parte din el, cu condiția să nu fi fost în mod clar omise sau abrogate. Și ni se cerea să-l aplicăm, să-l acceptăm și să i ne supunem în totalitate.”⁸

O'Neill însuși a rezumat politica de negociere a Marii Britanii: „înghițiți totul, și înghițiți acum!”⁹ Prin urmare, negocierile nu erau mai mult decât o fațadă, pentru a ascunde faptul că Heath era hotărât să adere cu orice preț.

La fel ca în 1961, Marea Britanie nu putea să negocieze decât concesii tranzitorii sau „derogări”. Acestea se concentraseră asupra mărimii contribuțiilor britanice la bugetul Comunității, asupra dificultăților cu care aveau să se confrunte membrii Commonwealth-ului, mai ales Noua Zeelandă și insulele din Caraibe, când se cobora bariera în calea exporturilor lor, și asupra a ceea ce Barber a numit cu mult tact, „anumite chestiuni de politică agricolă”. Împreună cu pescăriile și rolul lirei sterline ca valută a rezervei mondiale, aceste probleme aveau să definească anvergura negocierilor.

Barber nu avea să se mai afle mult timp în fruntea delegației britanice fiindcă, în urma decesiunii lui Iain Macleod, în iulie, Heath l-a numit ministru de Finanțe. Locul lui a fost preluat de Geoffrey Rippon Q.C., care a condus negocierile la cel mai înalt nivel în decorul formal al cabinetului Consiliului de Miniștri din Luxemburg. Tratatul detaliat de la o zi la alta erau întreprinse de înalți funcționari care se întruneau la Bruxelles. O'Neill a descris scena:

„Într-o încăpere mare, cu echipamente de interpretare simultană, delegația britanică stătea la capătul unui dreptunghi lung de mese, gol în mijloc. În fața lor stăteau Președintele și Secretariatul. Cele două laturi mai lungi ale dreptunghiului erau ocupate de delegațiile celor șase state membre și de Comisie. Prezența nu era deficitară. Într-o ședință ministerială, cei de față ajungeau adesea la o sută sau chiar mai mulți; participarea la ședințele deputaților fluctua în jurul cifrelor de șaptezeci-optzeci. La masă erau cam cincizeci de locuri; ceilalți stăteau mai în spate. Aceste grupuri numeroase se adunau să asculte o formă de dialog șuntat, sau mai degrabă o serie de dialoguri scurte și șchioape, între Președintele Delegației Comunității și delegația britanică.”¹⁰

Problema delicată care avea să domine primele luni de negocieri era contribuția Marii Britanii la bugetul Comunității. Grație aranjamentelor pentru finanțarea C.A.P. concepute de francezi, participarea Angliei avea să fie complet disproporționată față de dimensiunile venitului ei național. Și, cum nu mai puțin de 91% din bugetul de trei miliarde de lire sterline al E.E.C. era consumat de finanțarea C.A.P., din care cea mai mare parte îi revenea ușor Franței, această contribuție avea șanse să fie substanțială.

Atât Marea Britanie, cât și Cei Șase erau conștienți că, din motive politice, s-ar fi putut să nu fie recomandabil ca Anglia să fie obligată să-și plătească imediat partea completă – în special de vreme ce trecerea la importurile mai scumpe de pe continent avea să ridice prețurile la alimente în Marea Britanie. După cum a spus Heath însuși:

„Am hotărât să ne asumăm obligațiile tratat, pentru că o contribuție prea mare de la început, înainte ca beneficiile dinamice ale apartenenței să se facă simțite, ar fi păgubit atât Marea Britanie, cât și Comunitatea ca întreg. Ar fi pus în pericol tranziția lină de care depindea progresul Comunității extinse în primele cinci ani.”¹¹

Prin urmare, inițial, Comunitatea a cerut ca Marea Britanie să plătească 11,5% din bugetul Comunității în primul an, urcând la 21,5% după cinci ani. Britanicii găseau excesive chiar și aceste procentaje, dar n-au venit cu contrapropuneri decât la Crăciunul anului 1970.

Astfel a luat sfârșit prima fază a negocierilor, în care se rezolvase foarte puțin. În alte locuri din Bruxelles însă, după cum s-a stabilit la summitul de la Haga, se lucra la cele două rapoarte ale lui Werner și Davignon privind uniunea „economică și monetară” și cea „politică”. Constatările acestora, pe măsură ce ieșeau la iveală, amenințau să-l pună pe Heath într-o situație extrem de penibilă.

„Un stat federal cu o singură monedă”

Încă dinainte ca negocierile pentru aderare să fi început, comitetul Werner publicase, în 20 mai 1970, un raport interimar despre „uniunea economică și monetară”. La 8 octombrie, când a apărut raportul complet, n-a mai încăput nici o îndoială că ținta acestuia era un imens salt înainte spre integrarea politică.¹²

Werner a remarcat că uniunea monetară avea să însemne o înghețare ireversibilă a ratelor de schimb valutar între monedele E.E.C. Introducerea unei „singure monede comunitare” era facultativă, dar „considerente de natură psihologică și politică militează în favoarea adoptării unei singure monede care să confirme caracterul ireversibil al întreprinderii”.¹³ Politicile economice ale statelor membre aveau să se centralizeze în etape, urmând să fie finalizate în jurul anului 1980, ceea ce-ar fi însemnat și o coordonare centralizată a politicilor regionale și structurale. Werner însuși vorbea explicit despre sacrificarea suveranității naționale pe care avea s-o implice acest lucru. „Centrul de decizie pentru politica economică” trebuia să se afle la nivel supranațional; și, „având în vedere faptul că rolul bugetului comunitar ca instrument economic ar fi «insuficient», «centrul de decizie» al Comunității va trebui să poată influența bugetele naționale. Această «instituție comunitară» (anunțând viitoarea Bancă Centrală Europeană)...

„(...) va fi împuțernicită să ia decizii, conform cerințelor situației economice, în interesele politicii monetare cu privire la lichidități, ratele dobânzii și acordarea de împrumuturi către sectoarele privat și public. În domeniul politicii monetare externe, va avea puterea de a interveni pe piața valutară externă și de a administra rezervele monetare ale Comunității.”¹⁴

Werner a recunoscut că un atât de masiv „transfer de puteri la nivelul Comunității dinspre centrele naționale de decizie” va ridica „un anumit număr de probleme politice”.¹⁵ Sensul acestora era clar pentru Whitehall. Ministerul de Externe (numit acum Ministerul de Externe și al Commonwealth-ului (*Foreign and Commonwealth Office*, sau F.C.O.), a produs un raport intern urgent pentru Heath, cu o copie către Ministerul de Finanțe, arătând că:

„(...) planul [Werner] pentru uniunea economică și monetară (E.M.U.) are implicații revoluționare pe termen lung, atât economice cât și politice. Ar putea implica, în ultimă instanță, crearea unui stat european federal cu o singură monedă (...): Toate instrumentele fundamentale ale gestionării economiei naționale (politicile fiscale, monetare, de venit și regionale) vor fi predate în cele din urmă autorităților

federale centrale. Raportul Werner sugerează că această transformare radicală a comunităților actuale ar trebui să se realizeze în interval de un deceniu.¹⁶

Uniunea monetară, a remarcat F.C.O., „ar putea deveni un punct central al negocierilor asupra aderării (...) întrucât va provoca sentimente puternice în legătură cu «suveranitatea» și va declanșa discuții viguroase despre implicațiile acesteia asupra politicilor viitoare (...)”. „În unele domenii, cum ar fi cel fiscal, Marii Britanii i-ar putea fi dificil să facă mai multe compromisuri decât celelalte țări. Totuși, susținea F.C.O., „nu vedem nici un motiv real pentru care interesele Regatului Unit să aibă de suferit semnificativ” – și adăuga optimist: „N-ar trebui să existe probleme nerezolvabile prin soluții convenite în cadrul comunității”. Dar trebuia să se recunoască faptul că E.M.U. urma să aducă Regatul Unit și celelalte țări din E.E.C. în situația de a fi...

„(...) la fel de strâns legate ca statele S.U.A. Mai mult, se poate argumenta că independența membrilor va fi mai redusă decât aceea a statelor [americane], căci acestea din urmă au mai multă autonomie asupra bugetelor lor. Gradul de libertate care li s-ar acorda atunci guvernelor naționale ar putea fi, într-adevăr, oarecum mai mic decât autonomia de care se bucură statele constitutive ale S.U.A. Ar exista un rabat relativ mic de la suveranitatea națională în domeniul economic, deși pe măsură ce primul stadiu [al E.M.U.] va progresa, suveranitatea se va transfera constant spre centru. În ultima etapă, suveranitatea economică va dispărea din toate punctele de vedere la nivel național, iar Comunitatea va fi ea însăși stăpână pe (...) politica economică.”¹⁷

În mod crucial, avertiza F.C.O., „nu trebuie să încapă nici o confuzie cu privire la obiectivul final; procesul de schimbare este «irreversibil», iar implicațiile, atât economice cât și politice, trebuie să fie acceptate de la început.”

Pentru Heath și consilierii lui, acceptarea unui asemenea plan era una, pe plan privat, și cu totul altceva, la nivel public. Dar, într-un moment când poporul britanic era asigurat că Piața Comună nu era în realitate decât un aranjament comercial, orice aluzie că puterile statelor membre aveau să se reducă în următorii zece ani la un nivel inferior puterii unui stat din S.U.A. putea însemna o adevărată dinamită politică.

În 27 octombrie, Geoffrey Rippon s-a grăbit să se ducă la Luxemburg pentru o întrevedere particulară cu Werner. L-a felicitat pentru raport, asigurându-l că „expunea bine obiectivele noastre comune”. Dar, alarmat de felul cum putea fi primit un demers atât de radical de către publicul britanic, a cerut ca uniunea politică și economică să se poată realiza „pas cu pas”. Era „firesc ca poporul să se teamă de schimbare”, iar „o parte din problema lui, în Marea Britanie, era aceea de a-i asigura pe cetățeni că temerile lor erau nejustificate”.¹⁸

Ca și cum propunerile lui Werner n-ar fi fost de ajuns, peste trei săptămâni, miniștrii de Externe ai Celor Șase au adoptat Raportul Davignon, despre „problemele unificării politice”, în „Acordul de la Luxemburg”, cum a ajuns să fie cunoscut.¹⁹ Acesta avea de asemenea un ton prea integraționist, întrucât Davignon, „ca să asigure corespondența cu continuitatea și scopul politic al modelului european”, a propus nici mai mult, nici mai puțin decât o politică europeană externă unică. Pentru a exprima „voința unei uniuni politice”, era necesar „să se aducă mai aproape ziua când europenii vor putea vorbi cu un singur glas”.²⁰ Guvernele Celor Șase trebuia să elaboreze o politică externă comună în scopul de „a realiza progresul spre unificarea politică”.²¹ Pentru a implementa acest proiect, miniștrii de Externe au stabilit să țină câte două întruniri pe an, ca să coordoneze politica externă a Celor Șase, în timp ce un comitet de funcționari superiori avea să se reunească de minimum patru ori pe an, pentru a pune bazele acestor întruniri. Guvernele s-au însărcinat să se consulte în toate problemele majore de politică externă și să „depună eforturi pentru a găsi cele mai bune moduri de realizare a progresului spre unificarea politică”.

Având în vedere conținutul revoluționar al celor două rapoarte, Heath trebuie să se fi simțit ușurat că aproape nimeni din Marea Britanie nu le-a observat.²²

Un coup de théâtre

Negocierile, reluate în luna ianuarie a anului 1971, au continuat să evolueze cu o încetineală înghețată, punctul focal rămânând contribuția bugetară a Regatului Unit. La o conferință de presă

din 21 ianuarie, Georges Pompidou a fost întrebat ce părere avea despre poziția Marii Britanii. Președintele Franței a răspuns: „Trebuie să recunoaștem că britanicii au, printre altele, trei calități: umor, tenacitate și realism. Am sentimentul că ne aflăm cam în etapa umoristică”.²³ Se realizaseră atât de puține, încât O'Neill a simțit nevoia să le comunice oficialităților cu care negocia „îngrijorarea față de ritmul în care merge înainte această conferință”.

Motivul amânării, a fost desigur, acela că procesul de ratificare a Tratatului de la Luxemburg din 1970 încă nu se terminase. Până când și acesta se înscrisa definitiv în *acquis*, francezii erau hotărâți să nu riste nici un incident.²⁴ Astfel, chiar și pe la începutul lunii mai, abia dacă se observau unele progrese. După care, dintr-o dată, totul a părut să se pună în mișcare, cu concesii simultane din ambele părți. Rippon a consimțit ca piețele britanice să se deschidă pentru bunurile comunitare din prima zi a aderării Marii Britanii – „preferința comunitară”, cum a ajuns să fie numită (în contrast cu tradiționala „preferință imperială” a Londrei).²⁵ Francezii au acceptat „statutul de asociat” pentru țările în curs de dezvoltare din Commonwealth. După cum spune O'Neill, negociatorii au început să creadă că avusese loc o „mișcare decisivă” spre succes.²⁶

Ceea ce nu știau decât o mână de oameni era faptul că această „mișcare decisivă” se produsese în cadrul unei strategii foarte atent orchestrate. Relatarea ulterioară a lui O'Neill despre modul cum se realizase și motivul din spatele ei ne oferă o imagine frapantă a felului complicat în care pot fi puse în scenă afacerile internaționale.

În ianuarie, când păreau să se facă atât de puține progrese, ambasada britanică de la Paris auzise că înalții funcționari francezi vorbeau pe față despre nevoia unei „întâlniri la vârf” personale între Heath și Pompidou. Una dintre primele acțiuni ale lui Heath în funcția de prim ministru fusese, în luna iunie a anului precedent, aceea de a-l convoca pe ambasadorul britanic la Paris, Christopher Soames, un „europenist” infocat, pentru a-i cere să fie prezent pe tot parcursul negocierilor privind integrarea Marii Britanii. Acum, la sfârșitul lui februarie, 1971, Soames avusese o lungă discuție cu Michel Jobert, mâna dreaptă a lui Pompidou, care l-a convins că o asemenea întâlnire ar fi foarte utilă. Dar, în 25 februarie Soames s-a întâlnit cu însuși Pompidou. Președintele francez n-a spus nimic despre o posibilă întrevvedere cu Heath, dar a insistat că după sfârșitul perioadei de tranziție Regatul Unit trebuie să plătească un procentaj mai mare din bugetul comunitar decât se propusese până atunci, și că „preferința comunitară” trebuia să se aplice din prima zi a aderării Marii Britanii. Acestea erau „prioritățile” Franței.

În data de 1 martie, Soames s-a întâlnit cu Heath la Londra. Aveau pe agendă o informare întocmită în iulie 1970 de John Robinson, asistentul special al lui O'Neill, în care acesta recomandase tactica de negociere în problema spinoasă a bugetului comunitar:

„Nu ne putem aștepta să obținem o soluție satisfăcătoare a acestei probleme în contextul procedurilor de negociere pe care ni le oferă Comunitatea (...) pasul înainte se va produce, dacă va exista cât de cât, ca rezultat al unui apel către Cei Șase privind finanțele Comunității la cel mai înalt nivel. Aceasta indică o sugestie din partea noastră, la momentul potrivit, pentru o întâlnire la vârf care să rezolve în principiu problema. Ar fi important ca Pompidou însuși să participe la un asemenea summit.”²⁷

Prin intermediul lui Jobert, lui Pompidou i s-a comunicat că o întâlnire între el și Heath „ar fi un element important al negocierilor”.²⁸ Pe căi la fel de ocolite, întâlnirea s-a stabilit în principiu, urmând să se aleagă momentul potrivit și să se țină seama de efectul pe care l-ar fi avut asupra negocierilor. Se considera că ar fi fost de înțeles ca întâlnirea să aibă loc într-o perioadă când negocierile erau blocate. Astfel, s-ar fi dat impresia că era o soluție de ultimă instanță. „Mult mai fructuos” ar fi fost ca mișcarea să pară că avusese loc în timpul negocierilor, înainte de a se anunța întâlnirea.²⁹ Prin urmare, s-a convenit cu francezii ca summitul să se țină după consultările ministeriale din luna mai, care „ar trebui, dacă e posibil, să prilejuiască un progres semnificativ”.³⁰ De aceea și-a oferit Rippon concesiia privind preferința comunitară, în timp ce Franța a cedat în problema Commonwealth-ului.

Dar trebuia să se pregătească și „progresul semnificativ”. Întâlnirea ministerială din 10 mai s-a prelungit intenționat până noaptea, și chiar mai mult, timp de treisprezece ore, înainte de a se face concesiile rituale, dându-i lui Rippon posibilitatea să apară radios în zorii zilei, la conferința de

presă, pentru a anunța: „Eu în locul dumneavoastră aș miza pe succes.” Ministrul francez de Externe, Maurice Schuman, s-a grăbit să-i dea dreptate, declarând că, „fără nici o umbră de îndoială”, se realizase un mare pas înainte.³¹ Vestea s-a răspândit în lung și-n lat, ajungând chiar și până pe prima pagină a ziarului *Southern Evening Echo* din Southampton, care a proclamat cu litere de-o șchioapă: „În drumul spre piață – Marea Britanie și Franța sunt de acord”.³²

În urma acestui „succes” aranjat dinainte, Pompidou a transmis pe „canalele obișnuite” vestea că era hotărât ca summitul lui cu Heath să fie o reușită.³³ Nu a fost o coincidență că Tratatul care expunea acum aranjamentele financiare pentru C.A.P. fusese între timp ratificat de toate statele membre, devenind așadar intangibil.

Nimic din toate acestea nu apare în memoriile lui Heath. El nu face decât să observe că știrea summitului iminent pe care-l propusese trebuie să fi „contribuit la progresul substanțial” din cadrul negocierilor. Poate că acest lucru arată cât de puțin ar trebui să ne bazăm pe înțelegerea istoriei pornind atât de la memoriile politice, cât și de la relatările contemporane din presă.

În sfârșit, „marele summit” a avut loc în zilele de 20 și 21 mai, la Palatul Elysée. Heath, în memoriile sale, avea să facă descrieri lirice ale gărzii de la poartă care a luat poziția dreptă în acea dimineață răcoroasă de mai, povestind și cât de greu i-ar fi fost să se gândească la un decor mai atrăgător pentru desfășurarea convorbirilor. În schimb, conținutulul propriu-zis al discuției îi acordă doar câteva rânduri, printre descrierile întinse pe două pagini:

„(...) Pompidou insistase că simțea nevoia unei schimbări istorice în atitudinea Marii Britanii. Într-adevăr, Marea Britanie era cu adevărat hotărâtă să facă această schimbare. Franța avea să ne primească în Comunitate cu brațele deschise. Pompidou își considera patria, și pe Marea Britanie, ca fiind singurele două țări europene cu ceea ce numea el „vocație mondială”, și a spus foarte explicit că, dacă prestigiul și autoritatea politică a Marii Britanii se adaugă acelorale ale Celor Șase, Comunitatea se va îmbogăți enorm. Sarcina mea era de a-l convinge că același lucru îl doream și noi (...). Scopul pe care-l urmăream era o Europă puternică, una care să poată vorbi cu o singură voce (...) și apoi să-și poată exercita eficient influența în diverse părți ale globului.”³⁴

Aceasta era imaginea întâlnirii pe care trebuia s-o înghită presa. Heath reușise să-l convingă pe Pompidou că „Marea Britanie era sinceră în dorința ei de a intra în familia europeană”,³⁵ punctul culminant fiind o conferință de presă din seara de vineri, când Pompidou și-a prezentat și el propria versiune:

„Mulți oameni au crezut că Marea Britanie nu era și nu dorea să devină europeană, și că nu voia să intre în Comunitate decât pentru a o distruge sau a o abate dinspre obiectivele ei. Mulți oameni au crezut că Franța era gata să se folosească de orice pretext pentru a opune, în cele din urmă, un nou veto în calea intrării Marii Britanii. Ei bine, doamnelor și domnilor, astăzi seară vedeți în fața dumneavoastră doi oameni care sunt convinși de contrariu.”³⁶

Pentru Heath, acesta a fost un „moment teribil de emoționant”. Simțea că trăia „o ocazie istorică”. Dar dincolo de toată faanfaronada se ascundea adevărata agendă, la care nu se făcea decât o aluzie vagă în comunicatul oficial: un document succint, lipsit de orice retorică înflorită. Pasajul său cheie, a cărui semnificație le-a scăpat aproape tuturor, declara:

„Președintele Republicii și Primul Ministru al Marii Britanii au analizat gama problemelor economice, financiare și monetare care se pot ivi ca rezultat al extinderii. De asemenea, au mai discutat despre progresul Comunității Europene spre uniunea economică și monetară, și implicațiile sale asupra relațiilor financiare existente. Primul Ministru a reafirmat disponibilitatea Marii Britanii de a participa pe deplin, și în spirit european, la această dezvoltare.”³⁷

Acesta era adevăratul scop ascuns al întâlnirii: ca Pompidou să câștige sprijinul lui Heath pentru planurile lui de a propune stabilirea unei monede comune. Fără să știe aproape nimeni, cu excepția câtorva englezi, Heath nu era numai de acord, ci chiar foarte dornic să participe.

Totuși, comunicatul a stârnit suspiciuni că la summit se încheiasse cine știe ce acord secret, iar Heath a fost nevoit să dea o declarație în Camera Comunelor. Într-o alocuțiune care „explica pe deplin poziția noastră”, conform afirmației lui, el se exprima astfel:

„Am spus că, în calitate de membri ai Comunității largite, ne vom juca integral rolul în progresul spre uniunea economică și monetară. Acest lucru a fost confirmat în convorbirile mele cu Președintele Pompidou (...). Dar dați-mi voie să spun clar că n-am sugerat prin nimic cât de repede sau prin ce mijloace ar putea sau ar trebui să se realizeze aceste evoluții. Toate aceste probleme vor fi discutate după intrarea noastră, când vom fi un stat membru cu statut deplin al Comunității, având toate drepturile cuvenite oricărui membru.”³⁸

În pofida afirmațiilor sale, Heath era departe de a fi candid. Harold Lever i-a pus două întrebări: „Care sunt intențiile noastre în ceea ce privește lira sterlină? Ați putea clarifica și dacă vre chestiune referitoare la parități și la fixarea acestora a fost decisă sau discutată cu Președintele?” Prudent, Heath și-a formulat răspunsul doar în raport cu o doua parte a întrebării lui Lever:

„În privința lirei sterline, nu a avut loc nici o discuție despre parități sau alte elemente de acest gen. S-a acceptat că această problemă se va pune numai în contextul coordonării monedelor din cadrul unei Comunități extinse, dacă vom deveni membri, și e clar că se referă la orice progrese se vor face privind coordonarea politicilor.”³⁹

De fapt, târgul se și încheiase. În anul următor, la scurt timp după ce Parlamentul a aprobat integrarea Marii Britanii, s-a aflat de la Paris că Pompidou propunea ca statele membre să încheie un acord solemn, angajându-se „să se îndrepte irevocabil spre uniunea economică și monetară până în 1980”. În documentarul *The Poisoned Chalice* produs în 1995 de B.B.C., Sir Roy Denman, prezent la momentul respectiv, își amintea că ministrul de Externe, Douglas Home, se uitase pieziș la această veste. El i-a spus lui Heath: „Camerei n-o să-i placă asta.” „Dar tocmai despre asta e vorba”, își amintește Denman că a replicat Heath. Când el însuși a fost întrebat de B.C.C., în 1995, dacă e posibil să fi spus cu adevărat așa ceva, Heath n-a încercat să nege. Singurul lui răspuns, după ce a tăcut câteva clipe fără să zâmbească, a fost: „ei bine, despre asta era vorba.”

În pofida implicațiilor serioase ale acordului încheiat în secret de Heath cu Pompidou, acestea n-au ieșit niciodată la iveală în timpul dezbaterilor pentru intrarea Marii Britanii în „Piața Comună”. În anii nouăzeci, când i s-a cerut socoteală pentru că sprijinise pe ascuns trecerea la o monedă unică în perioada integrării Marii Britanii, Heath s-a apărat spunând că opiniile lui nu erau secrete. A citat ca dovadă o cuvântare ținută în Camera Comunelor în perioada cererii de integrare formulate de Wilson, în luna mai a anului 1967, când acesta delcarase că „nu poate încăpea nici o îndoială că, într-o piață completă, concluzia logică e trecerea *de facto* sau *de jure* la o monedă comună.” Astfel i-a expediat el pe „aceia care susțin că n-ar fi auzit niciodată despre politica mea în problema respectivă.”⁴⁰

La scurt timp după summit, în ziua de 7 iunie, Geoffrey Rippon le-a spus miniștrilor Celor Șase: „După intrarea noastră în Comunități, vom fi dispuși să discutăm măsurile care ar putea fi adecvate în contextul avansării spre uniunea economică și monetară în Comunitatea largită”, adăugând că, în acest scop, Marea Britanie va fi pregătită, după integrare, să imagineze „o reducere ordonată și treptată” a balanțelor sale de lire sterline.⁴¹ Din nou, semnificația acestor cuvinte le-a scăpat aproape tuturor.

Negocierile sunt „încununate de succes”. În urma întâlnirii dintre Heath și Pompidou, sprijinul Franței pentru intrarea Marii Britanii era asigurat. Ținând seama cât de puțin se realizase în primele nouă luni, viteza cu care rezolvau acum toate problemele importante părea aproape miraculoasă.⁴² Dar factorul timp nu avea nici o legătură cu summitul Heath-Pompidou. Acum, problema anterior irezolvabilă a importurilor din Commonwealth putea fi soluționată, cu concesiile speciale pentru untul din Noua Zeelandă, deși O'Neill calcula că termenii în care se acordau acestea aveau să adauge o sută de milioane de lire sterline pe an în plus la contribuția bugetară a Marii Britanii (conform prețurilor din 1972). Nu s-a făcut absolut nici o concesie pentru Australia și Canada, deși unele cantități de zahăr și banane din Caraibe mai erau lăsate să intre în Marea Britanie conform unor aranjamente preferențiale.

Întâlnirea-cheie, cum era considerată, a avut loc între 21 și 23 iunie, când s-a ajuns în sfârșit la un acord cu privire la produsele lactate din Noua Zeelandă și la contribuția Marii Britanii pentru

buget. „Spinarea negocierilor s-a frânt” și, după două sesiuni prelungite până-n zorii zilei, când a luat sfârșit și ultima ședință, cu puțin înaintea orelor cinci în dimineața de 23 iunie, „toți erau convinși că negocierile aveau să reușească”.⁴³ Prețul a fost extrem de mare, dar pentru Heath acordul era un „compromis favorabil”. Marea Britanie urma să plătească 8,64% din bugetul comunitar în primul an, crescând până la 18,92% după perioada de tranziție. Chiar și în continuare puteau să apară alte creșteri, fără vreo limită stabilită.⁴⁴ Enormul dezavantaj al Marii Britanii era acum constatat, ea având a doua contribuție ca mărime, după Germania.

Recunoscând acest lucru, Heath a răspuns cu propunerea unei „politici regionale” prin care Marea Britanie putea recupera o mare parte din deficituri cu ajutorul subvențiilor către regiuni. Deși inițial nimeni n-a luat-o în seamă, cu timpul propunerea de „politică regională” a lui Heath urma să aibă consecințe neprevăzute.

Termeni „cinstiți și rezonabili”

Cu o excepție crucială, negocierile s-au încheiat la întâlnirea din iunie a Consiliului de Miniștri. Heath își atinsese scopul pe care-l avea la suflet. Pentru Marea Britanie, costul fusese enorm. Fusese înșăuată cu o C.A.P. enorm de scumpă, care deja costa în fiecare an la fel de mult cât cheltuiiau americanii ca să ajungă pe Lună,⁴⁵ și care, cu părtinirea intrinsecă în favoarea Franței, avea în cele din urmă să păgubească o mare parte din agricultura Marii Britanii.

Marea Britanie acceptase să asimileze treisprezece mii de pagini de legi la a căror formulare nu participase, iar acum era obligată să aplice toate legile viitoare emise de Comunitate, indiferent dacă erau sau nu în interesul ei. Promise să-și subordoneze tribunalele unei curți superioare, fără drept de apel. În anticiparea uniunii economice și monetare, Heath întreprinsese o subminare a poziției lirei sterline ca valută de rezervă. Și, în timp ce obținea concesiuni minime pentru câteva țări din Commonwealth, angajase Marea Britanie să-și aducă o contribuție disproporționat de mare la buget.

Nimic din toate acestea n-a împiedicat guvernul să-i vâre pe gât poporului britanic măreța sa „realizare”. Prima mișcare s-a făcut în iulie 1971, cu publicarea unei Cărți Albe, *The United Kingdom and the European Communities* („Regatul Unit și Comunitățile Europene”, Cmnd 4715). O versiune prescurtată, după ce trecuse prin nenumărate variante de redactare pentru a se asigura că mesajul era formulat cât mai persuasiv posibil, a fost distribuită tuturor familiilor din țară.

Deși broșura de șaisprezece pagini pretindea că prezintă „atât avantajele, cât și dificultățile” aderării, tonul ei era de un optimism deșănțat, începând cu lauda că negocierile Marii Britanii fuseseră „incununate de succes”. Alegerea esențială trebuia să se facă între mai multă securitate și mai multă prosperitate, față de a fi „respins într-o singură generație (...) un trecut imperial și un viitor european”, fără „a găsi nimic de pus în locul lor”. Calitatea de membru „avea să-i dea Marii Britanii posibilitatea de a atinge un nivel de trai mai înalt.”

O mare parte a afirmațiilor din document aveau să devină foarte familiare în următoarele decenii, ca aceea că apartenența la Comunitate „va însemna că fabricanții britanici își vor vinde produsele pe o piață internă de cinci ori mai mare decât în prezent”. Nu se menționa că și concurenții lor continentali aveau să fie la fel de liberi să-și vândă produsele pe piețele britanice. Cât despre industria britanică, se susținea pur și simplu că „efectele integrării vor fi pozitive și substanțiale”.

Nicăieri nu se făcea vreo referire la uniunea economică și monetară. N-avea să se producă nici o pierdere a identității naționale. Monarhia britanică, parlamentul și tribunalele aveau să rămână toate exact așa cum erau. Sistemul juridic urma „să continue ca înainte”, cu excepția „anumitor schimbări conforme cu tratatele privitoare la chestiunile economice și comerciale”. Și, într-o frază citată adesea mai târziu, se declara că:

„Nici nu se pune problema ca Marea Britanie să-și piardă suveranitatea națională esențială; ceea ce se propune este o împărțire și o extindere a suveranităților naționale individuale în interes economic.”⁴⁶

Nicăieri în document nu exista vreo menționare a cuvântului „supranațional”. Dar Cartea Albă mai conținea o anomalie care, în acea perioadă, a atras foarte puțin atenția. De trei ori, nu mai puțin, textul se referea la o problemă a cărei rezolvare finală încă nu se găsise. La articolul „Industria pescuitului”, cetățenilor britanici li se spunea:

„Guvernul este hotărât să garanteze măsuri adecvate de salvagardare pentru industria britanică a pescuitului. Comunitatea a recunoscut necesitatea de a-și schimba politica de pescuit pentru o Comunitate largită, cu zece membri, mai ales în raport cu accesul la zonele de pescuit.”

Acest lucru nu era adevărat. Comunitatea nu „recunoscuse” așa ceva. În legătură cu pescuitul, așa cum guvernul Heath era pe deplin (și incomod) conștient, Marea Britanie fusese prinsă la strâmtoare în cel mai rău mod cu putință.

Marele scandal al pescuitului

Cu o candoare dezarmantă, O'Neill avea să consemneze că „la 30 iunie 1970, când s-au deschis negocierile noastre, problema pescăriilor nu exista. Ea a apărut mai târziu, în cursul aceleiași zile. De atunci începând, pescuitul a devenit o problemă majoră.”⁴⁷ Cuvintele lui aveau la origine cel mai bizar episod al negocierilor, atât de jenant pe plan politic, încât o mare parte din el a fost ținută secretă timp de trei decenii.

În centrul acestei istorii indiscutabil scandaloase stă certitudinea că, la un moment dat în lunile anterioare cererilor de integrare ale Marii Britanii, Irlandei, Danemarcei și Norvegiei, un reprezentant al Celor Șase – probele sugerează că trebuie să fi fost francez – și-a dat seama că cei patru candidați noi aveau să aducă cu ei cele mai bogate și mai bine conservate ape de pescuit din Europa.

Mai mult, existau deja presiuni internaționale în sensul unei revizuirii majore a dreptului maritim internațional, spre a extinde controlul național asupra apelor de pescuit până la două sute de mile (sau „linia mediană” dintre două națiuni). Când avea să se întâmple acest lucru, apele celor patru noi candidate ar fi conținut peste 90% din peștele Europei de Vest, dintre care aproximativ 80% se afla în mări controlate de Marea Britanie.⁴⁸ Nye Bevan descriesese Marea Britanie ca „o insulă făcută din cărbune, înconjurată de o mare plină de pește”. Dar, potențial, aceste ape puteau aduce resurse valoroase pentru a augmenta mărele suprasolicite din largul coastelor Franței, Olandei, Belgiei și Germaniei.

La fel de evident era și faptul că unele persoane necunoscute din cadrul Comunității instruiseră Serviciul Juridic al Consiliului de Miniștri să estimeze dacă se putea găsi o cale, conform Tratatului de la Roma, pentru a se prelua apele de pescuit ale candidaților ca „resurse comune”, cu drepturi de „acces egal” pentru toate țările membre ale Comunității. Toate acestea s-au aflat din dosarele Foreign Office-ului date publicității în anul 2000, care includeau și o opinie legală în franceză, produsă de Serviciul Juridic în 18 mai 1970.⁴⁹ Aspectul pe care li s-a cerut avocaților să-l abordeze era dacă se putea stabili o „bază judiciară” pe care să se poată întemeia o „reglementare de acces egal”.

Fiecare punct al legislației comunitare trebuia să fie autorizat prin referirea la puterile acordate Comunității conform tratatului, care sunt menționate la începutul preambulului oricărei legi noi. Opinia prezentată de avocații Consiliului arată că au analizat mai întâi Articolul 38 al tratatului, pentru că acesta menționa „produsele de pescărie”, singura referire la pește prezentă oriunde în tratat. Dar o „exegeză strictă”, au conchis ei, arăta că articolul nu putea „acoperi nimic în afara produselor de pescărie și nici pescăriile propriu-zise”. Atunci, au apelat la Articolele 39-43, despre politica agricolă, dar au fost nevoiți să se conchidă că, întrucât acestea se refereau exclusiv la agricultură, ele nu „constituiau poate cea mai potrivită bază juridică pentru măsura respectivă”. Celelalte articole pe care le-au consultat păreau și mai irelevante. Articolele 52-58 despre „dreptul de stabilire” a trebuit să fie excluse. Folosirea Articolelor 59-66 despre „servicii” n-ar fi fost „absolut satisfăcătoare”, pentru că ar fi necesitat „un gros effort d'interprétation” („un mare efort de interpretare”).

Revenind la Articolul 77, care scotea în afara legii discriminarea între cetățenii diferitelor țări, au conchis că acesta nu părea, în sine, să „ofere o bază suficientă”. În sfârșit, au consultat „atotcuprinzătorul” Articol 235, care permitea emiterea de legi confirme cu „obiectivele” tratatului, dar care nu erau autorizate în mod specific în nici un alt loc din tratat. „Dacă ținem seama de faptul că [articolele] 38-43 din tratat nu oferă o bază legală suficientă pentru Politica Zonelor de Pescuit Comune (iar altele nu corespund)”, au conchis ei, „cum rămâne cu 235?” Dată fiind lipsa oricărei referiri la politica de pescuit, ar fi fost dificil ca aceasta să fie considerată un „obiectiv” al tratatului.

Pe baza acestei opinii, era evident că tratatul nu oferea nici o justificare pentru ceea ce se plănuia. Prin urmare, orice lege în acest sens n-ar fi avut nici o bază legală. În pofda acestui lucru,

s-a redactat o reglementare pentru a defini principiul „accesului egal”, cu intenția de a deveni o parte din *acquis* înainte ca noile patru candidate să-și depună cererile. Astfel, ele erau nevoite s-o accepte fără discuție. Din toate punctele de vedere, aceasta era o capcană destinată să-și însușească proprietățile candidaților, pentru a le împărți între membrii Comunității.

La o întrunire pregătită în grabă a miniștrilor Agriculturii, în 30 iunie, s-a stabilit astfel principiul accesului egal la apele de pescuit ale „Comunității”, „până la plaje”, cu intenția ca apoi să urmeze o reglementare în acest sens. În aceeași zi, cei patru noi candidați și-au depus cererile.⁵⁰

Ceea ce a urmat este relalat în documentele Foreign Office-ului date publicității în 2000 și 2001.⁵¹ Inițial, singura țară pe deplin conștientă de implicațiile acestei manevre a fost Norvegia. Luni de zile, Ministerul de Externe ignorase chestiunea, și nici nu făcuse vreun efort de a-i aprecia consecințele pentru pescarii britanici. Notele interne din iulie arătau că existau „îndoile reale cu privire la dreptul Comunității (...) de a reglementa accesul în apele de pescuit”. Nu exista „nicăieri vreo indicație că se intenționa (...) investirea Comunității cu dreptul de a exercita competență extra-teritorială.” Ministrul Agriculturii și al Pescuitului i-a spus lui Con O'Neill că nu putea „crede că propunerile de acces egal sunt serioase” și a sugerat că acestea „trebuie să fie o bază de negociere”.

Primele avertismente au apărut sub forma câtorva scrisori ale parlamentarilor din circumscripțiile litorale, alertați de pescarii locali. Pescarii din Kent și Essex preveneau că „dacă Marea Britanie intră în Piața Comună și pescarii francezi vor avea acces în apele noastre teritoriale, au să le, curețe”. Pe tot parcursul verii au continuat să sosească asemenea scrisori, pe care Geoffrey Rippon le respingea cu replici gen „încă nu există o Politică a Zonelor de Pescuit Comune în Comunitatea Europeană”, sau „ne-am exprimat clar interesul la începutul negocierilor, în 30 iunie” (deși o notă a lui O'Neill, datată cu cinci zile înainte, spunea: „nu vedem nici o nevoie de a se stabili un jalon special cu privire la politica pescuitului”).

În octombrie, o informare a F.C.O. pentru Subsecretarul Permanent, care urma să-l întâlnească pe Heath la conferința la cel mai înalt nivel de la Sunningdale, a afirmat că baza legală pentru C.F.P. era „Articolul 38 al Tratatului” – aceasta, deși Reglementarea 2141/70 a Consiliului E.E.C., legiferând accesul egal, fusese între timp publicată. Preambulul ei arăta că „baza judiciară” se găsea în Articolele 7, 42, 43 și 235 ale Tratatului. Două dintre acestea fuseseră inițial excluse ca irelevante de serviciile juridice; celelalte două nu fuseseră considerate „suficiente”. Reglementarea nu făcea nici o referire la Articolul 38. Cu toate acestea, *canard*-ul că Articolul 38 era baza legală a Politicii Zonelor de Pescuit Comune a prins rădăcini ferme în mințile oficialilor și a fost citat în repetate rânduri, de-a lungul anilor, de autorități mergând de la Con O'Neill până la Heath însuși.⁵²

Între timp, tonul din scrisorile parlamentarilor devenea tot mai agresiv. Patrick Wolridge-Gordon, deputat de Aberdeenshire, i-a scris lui Rippon în 30 octombrie că nu exista „nici un pescar care să nu creadă că dacă limitele teritoriale sunt abandonate, aceasta înseamnă sfârșitul unei industrii extrem de eficiente și valoroase pentru tot litoralul Scoției. Este cu adevărat inacceptabil.” Robert McLennan, deputat de Caithness și Sutherland, a scris că singurele stocuri importante de heringi rămase în apele europene vor fi „măturate în câteva săptămâni de metodele lor de pescuit atât de intensive care au lichidat stocurile din apele lor proprii.” Jo Grimond, lider al Partidului Liberal, deputat de Orkney și Shetland și „europenist” entuziast, afirma:

„Sunt tulburat, ca să nu spun mai mult, de ceea ce se întâmplă cu politica de pescuit a Pieței Comune și de lumina curioasă pe care o aruncă asupra diplomației britanice. M-am dus acum un an la Bruxelles și mi s-a spus că nu exista nici o politică finală asupra pescuitului, dar Comisia avea să fie receptivă față de nevoile Marii Britanii, Norvegiei, Danemarcei, etc. De atunci, tot adevrez întrebări atât guvernului laburist, cât și celui conservator (...) și nu mă aleg decât cu vorbe goale.”

Guvernul a reacționat elaborând o formulă prin care protestele puteau fi dezamorsate. Într-un memoriu redactat în 9 noiembrie de D. K. Rowand de la departamentul scoțian al pescuitului, acesta a recunoscut că pagubele aduse pescarilor britanici aveau să fie considerabile, dar a susținut că Marea Britanie nu-și putea permite să-și consume „capitalul de negociere limitat” opunând rezistență. Prin urmare, a sugerat ca răspunsurile la alte scrisori sau la interpelările parlamentarilor să indice că guvernul „era conștient de neliniștile industriei pescuitului” și avea „să le rețină la negocieri”. Vital, însă, era să nu se intre în detalii:

„Cu cât ne lăsăm mai mult atrași în asemenea explicații, cu atât devine mai dificil să evităm expunerea slăbiciunilor de care suferă poziția pescărilor din apele teritoriale, singurul răspuns putând fi acela că, într-un context mai larg, acestea trebuie să fie considerate dispensabile.”

Începând din acel moment, răspunsurile date la scrisori de Rippon și ceilalți au repetat aceeași formulă: „Vă pot asigura că guvernul va ține seama cum se cuvine de importanța pe care o are industria pescuitului din apele teritoriale pentru economia britanică în ansamblul ei.” Pe această cale, publicului i se ascundea faptul că apele de pescuit ale Marii Britanii erau într-adevăr „dispensabile”.

Pe tot parcursul primăverii anului 1971, în timp ce Franța încă mai trăgăna negocierile, F.C.O. se ocupa de alte chestiuni. Dar prin iunie, când termenul-limită pentru încheierea negocierilor se apropia, O'Neill și echipa lui și-au dat seama dintr-o dată de gravitatea problemei. După cum urma să consemneze O'Neill ministrii au adoptat opinia, că soluția ideală ar fi fost ca politica de pescuit a Comunității să se suspende, în așteptarea acordului asupra unui regim convenabil după integrarea Marii Britanii. Această propunere a fost respinsă, așa că Marea Britanie a căutat un compromis, sugerând Comunității să controleze apele cuprinse între șase și douăsprezece mile depărtare de coaste, atâta vreme cât pescarii britanici se puteau bucura de drepturi exclusive de pescuit până la distanța de șase mile. Din nou, Comunitatea a insistat să obțină controlul până la plaje, oferind doar o derogare temporară, prin care toate statele membre aveau să păstreze o zonă exclusivă de șase mile timp de cinci ani, cu posibilitatea de prelungire până la zece ani și o „revizuire” după aceea.

Pe această bază, toate celelalte probleme fiind convenite, guvernul și-a publicat în iulie Cartea Albă, afirmând: „Comunitatea a recunoscut nevoia de a-și schimba politica în privința pescuitului (...)” Nu se întâmpla pentru ultima oară ca publicul britanic să fie grav indus în eroare referitor la pescuit.

„Marea dezbatere”

După ce stabilise deja să adere, fără a dezvălui detaliile implicate, următorul obiectiv al guvernului Heath a fost să lanseze o masivă campanie publicitară despre meritele integrării. În mod ostentativ, aceasta era o campanie destinată să vândă „Piața Comună” cetățenilor britanici, mediatizată ca „marea dezbatere”. Adevăratul ei scop, însă, nu era acela de a cuceri opinia publică ci, cu cuvintele înaltului funcționar numit în funcția de coordonator al campaniei, de „a-i convinge pe membrii Parlamentului că opinia publică se îndreaptă în direcția aderării la E.E.C.”, pentru a obține astfel aprobarea termenilor de integrare din partea Parlamentului.⁵³

Prima mișcare serioasă a acestei campanii a fost versiunea prescurtată a Cărții Albe, pusă în circulație, cu un cost de două milioane de lire sterline, prin toate locuințele din Marea Britanie (parlamentarii laburiști care se opuneau integrării au întrebat cum puteau fi cheltuiți banii contribuabililor pentru „o simplă propagandă”, cum o numeau ei). Au fost trimiși miniștri prin toată țara ca să prezinte „beneficiile” Pieței Comune de pe toate platformele posibile. Între lunile iulie și octombrie ale anului 1971 s-au ținut aproape trei sute de astfel de discursuri, peste cincizeci aparținându-i numai lui Rippon.

O trăsătură inedită a operațiunii era aceea că grupurile de lobby în favoarea pieței erau coordonate sub umbrela Mișcării Europene, finanțată parțial de Comisia Europeană, pentru a acționa ca parte integrantă din campania guvernului. Serviciile „de informare” ale guvernului, finanțate din banii contribuabililor, coordonau astfel colaborarea cu Comitetul Sindicatelor pentru Europa, Centrul Politic Conservator, Comitetul Laburist pentru Europa, C.B.I. și multe alte organizații, inclusiv Uniunea Națională a Fermierilor, Camerele de Comerț Asociate și Consiliul Britanic al Bisericilor.

Un rol esențial în campanie l-au jucat „micile dejunuri mediatice” săptămânale ținute la Hotelul Connaught, sub președinția lui Geoffrey Tucker, un agent de publicitate experimentat care ajutase la campania electorală a lui Heath și a Partidului Conservator pentru alegerile din anul 1970. Finanțate de Mișcarea Europeană, aceste întâlniri le dădeau posibilitatea oamenilor politici, reprezentanților industriei, funcționarilor din Ministerul de Externe și simpatizanților influenți din

presă să elaboreze tactici potrivite și „scenarii” pentru campanie. Ziariștii erau invitați să-i întâlnească pe oamenii „care negociau efectiv la Bruxelles” și ofereau „interviuri în exclusivitate” pentru promovarea cauzei.⁵⁴

„Ziariștii puteau spune clar către Mișcarea Europeană și Whitehall ce părere aveau despre eforturile de *public relations* ale acestora și cum puteau fi îmbunătățite – că argumentul cutare și cutare era prea superficial, sau că avea nevoie de un vorbitor diferit care să-l exprime dacă se dorea să aibă efect. Politicienii de partid și reprezentanții industriilor sugerau direcții de argumentare pe care să le exploreze presa.”⁵⁵

O altă strategie a fost campania atent organizată pe baza scrisorilor primite de periodicul *The Times*, pe-atunci considerat încă cel mai influent ziar britanic. Erau puse în circulație scrisori redactate dinainte, pentru a fi semnate de indivizi cu „nume de prestigiu” sau grupuri de afaceriști, și trimise ca și cum le-ar fi aparținut semnatarilor. Se depuneau eforturi deosebite pentru a face o curte asiduă B.B.C.-ului. Un oaspete frecvent la micul dejun era Ian Trethowan, un fost corespondent politic, acum director al postului de radio B.B.C. Altul era Marshall Stewart, redactorul emisiunii *Today*. Tucker însuși a afirmat ulterior că aranjase demiterea popularului prezentator principal al emisiunii, Jack de Manio, un eurosceptic, pentru a fi înlocuit cu mai permeabilul Robert Robinson. „Cuvântul de ordine era manipularea”, cum avea să declare el mai târziu.⁵⁶

Pentru toate aceste campanii, Mișcarea Europeană avea nevoie de bani – și nu ducea lipsă. În anul care se sfârșea pe 31 martie 1972, plătitise 550.000 lire sterline, mai mult decât de cinci ori bugetul său normal.⁵⁷ Dar veniturile sale, în majoritate de la donatori anonimi, atingeau 915.904 lire sterline, cu ajutorul unei asigurări că guvernul avea să-și mărească subvenția anuală de la 7.500 de lire sterline la 20.000.⁵⁸

Nu s-a făcut nici o încercare de a i se da publicului informații obiective sau bazate pe date concrete. În schimb, Mișcarea a folosit cercetările de piață pentru a identifica problemele care puteau devia sprijinul publicului (tehnică asociată mai târziu cu „grupurile focus”). Scopul era de a descoperi ce voiau oamenii să audă, folosind apoi acele lucruri pentru a contura strategia de propagandă.⁵⁹

În general, publicul părea remarcabil de neștiutor în legătură cu E.E.C. și ceea ce-ar fi putut implica aderarea. La o conferință a Institutului Femeilor, șapte sute de delegate au intrat într-o competiție de a răspunde la cinci întrebări simple despre E.E.C. Numai unsprezece participante au dat toate răspunsurile corecte.

Campania parlamentară

După ce negociase termenii integrării, Heath nu-și mai dorea altceva decât apostila Parlamentului. Se gândise chiar să-i ceară să-și declare susținerea pentru aderarea înaintea vacanței de vară. Totuși, Francis Pym, șeful grupului conservator din Cameră, a recomandat să nu-i zoarească pe deputați. Atunci, Heath s-a mulțumit cu o dezbatere de „luare la cunoștință” înaintea vacanței, urmată de o dezbatere completă, cu supunere la vot, în octombrie.

Din nou, conform din nou unui sistem care avea să devină familiar, adepții Pieței Comune au făcut mari eforturi ca să prezinte sprijinul pentru cauza lor ca pe o problemă care transcendea diviziunile și loialitățile de partid. Astfel, sfidând practica normală, Rippon a menținut contacte neoficiale cu „pro-europeni” proeminenți din Partidul Laburist, și în special cu vicepreședintele acestuia, Roy Jenkins. Laburiștii erau profund dezbinăți. Inițial, Wilson tergiversase, dar în luna mai problema a fost forțată de Jim Callaghan, cu celebra sa declarație „*non, merci beaucoup*”.⁶⁰ Pentru a evita o sciziune dezastruoasă în sânul partidului, Wilson a fost în cele din urmă nevoit să ia poziție. În pofida unei predici private a lui Jenkins despre avantajele de a se menține pe „poziția pro-europeană” pe care o adoptase în guvern,⁶¹ Wilson a preferat să nu conteste principiul integrării, ci doar termenii acesteia.

Conservatorii, cu o majoritate generală de numai 25, aveau și ei în rândurile lor un număr apreciabil de disidenți. După ce socotise că pe cel puțin treizeci și opt dintre parlamentarii săi nu putea să se bazeze, Heath a ales instrumentul tactic al votului liber, sperând să recruteze laburiști pro-

piață. Decizia lui a fost confirmată de conferința conservatoare de la Brighton din 14 octombrie 1971. Enoch Powell, cel mai elocvent eurosceptic Tory, insistase ca delegații să respingă aderarea:

„Nu cred că această națiune, care și-a menținut și apărut independența timp de o mie de ani, va accepta acum să și-o vadă fuzionată sau pierdută. Și nici eu nu am devenit membru al unui parlament suveran în scopul de a consimți ca această suveranitate să fie subjugată sau transferată.”⁶²

Cuvântarea lui l-a determinat pe Heath să convoace votarea, care a rezultat într-o majoritate copleșitoare, de 2.474 la 324, în favoarea aderării.

Dezbaterea în sine din Camera Comunelor a fost programată pentru șase zile, culminând cu votul din 28 octombrie. Discursul introductiv din partea guvernului l-a ținut ministrul de Externe, Sir Alec Douglas-Home, care a cerut Camerei să aprobe decizia de aderare „pe baza aranjamentelor care au fost negociate” (deși parlamentarilor încă nu li se dăduse ocazia să examineze termenii). Douglas-Home a reamintit Camerei că înainte mai însărcinase de două ori guvernele conservator și laburist să negocieze integrarea, și a sugerat că, dacă acum se răzgândeau, comunitatea internațională ar fi privit chiorăș Marea Britanie.⁶³

Abordând temerile față de o „Europă federală”, Douglas-Home a recunoscut că „unora poate că încă le-ar mai plăcea să dea curs acestei idei”, dar a susținut că „schimbarea politică” în Comunitate trebuie să fie unanimă și că nu există nici un mod în care vreo țară ar putea fi „luată cu arcanul sau cu forța într-o structură de asociere politică” pe care n-o dorește.⁶⁴ Nu s-a făcut nici o referire la uniunea economică și monetară, nici la acordul de la Luxemburg care-i angaja pe Cei Șase să acționeze pentru o politică externă comună. În schimb, Douglas-Home a prezentat perspectiva că, o dată integrată, Marea Britanie va putea juca un rol în conturarea unei noi politici regionale, care ar putea aduce subvenții generoase pentru a stimula zonele mai sărace ale țării.

Denis Healey a deschis atacul din partea laburiștilor, dar discursul lui a trădat o *naïveté* care urma să devină mult prea familiară. Și-a limitat pledoaria strict la argumente economice, pe temeiul că Piața Comună era, „în fond, o comunitate economică și nimic mai mult”.⁶⁵ Wilson a ocolit și el pe departe implicațiile politice ale aderării. S-a mărginit să atace ceea ce se cunoștea despre termenii pe care-i negociase Heath, indicând cum ar reacționa un guvern laburist dacă ar intra în funcție după integrare:

„Ceea ce-ar trebui să facem (...) va fi să anunțăm imediat că nu acceptăm termenii negociați de conservatori și, în special, poverile inacceptabile cauzate de C.A.P., loviturile la adresa Commonwealth-ului și orice amenințări față de politicile noastre regionale. Dacă atunci Comunitatea refuză să negocieze (...) sau dacă negocierile eșuează, trebuie să discutăm amical cu ei și să analizăm situația. (Răsete.) Trebuie să arătăm clar că postura noastră, la fel ca aceea a francezilor după 1958, se va orienta rigid spre urmărirea intereselor britanice și că orice alte decizii și acțiuni în relație cu Comunitatea vor fi dictate de această hotărâre, până când ne asigurăm termenii. S-ar putea să accepte acest lucru, ori s-ar putea să decida că trebuie să ne despărțim; va depinde de ei. Aceasta este poziția noastră.”⁶⁶

După șase zile de dezbateri, în 28 octombrie, Heath a tras concluziile. „Astă seară,” a spus el în fața unei Camere ticsite...

„(...) lumea (...) privește spre Westminster, așteptând să vadă dacă vom hotări că a sosit momentul ca Europa de Vest să pornească pe drumul spre adevărata unitate – sau dacă Parlamentul Britanic, având acum de ales, nu pentru prima oară dar probabil pentru ultima, mulți ani de-acum înainte, va respinge șansa de a crea o Europă Unită.”⁶⁷

Spre intensa lor frustrare, nici unul dintre fruntașii laburiști pro-piață nu a primit de la președintele Camerei (prin consultare cu administratorii partidelor) aprobarea să vorbească. După cum avea să comenteze mai târziu Roy Jenkins:

„Aceasta ar fi trebuit să fie marea dezbatere a deceniului (cel puțin), iar noi eram liderii unei optimi din Camera Comunelor (...) și, fiindcă eram pe post de balama, aveam să jucăm rolul determinant (...). Și totuși, la peste o sută de cuvântări câte s-au ținut în cele șase zile, nu ni s-a permis să contribuim nici măcar cu una singură.”⁶⁸

Chiar înainte de vot, Heath a putut anunța că termenii lui fuseseră adoptați de Camera Lorzilor cu 451 la 58 – o majoritate de aproape patru sute. Jenkins a condus 69 de parlamentari laburiști să voteze pentru și, cu douăzeci de abțineri, Heath a înregistrat o majoritate de 112, neașteptat de mare pentru Camera Comunelor. Fără sprijinul laburiștilor favorabili pieței, aderarea ar fi fost respinsă cu 36 de voturi. Rezultatul a fost salutat cu un adevărat vacarm. Teddy Taylor a reținut această ocazie ca pe singura când a auzit vreodată un limbaj obscen folosit pe față în Cameră. Un parlamentar laburist l-a făcut pe Jenkins „bastard fascist”, iar prietenii l-au sfătuit să plece cât mai repede, ca să scape nevătămat.⁶⁹ În aceeași seară, Jenkins a avut plăcerea inoportună de a citi titlul de pe prima pagină a ziarului *Evening News*: „Vânătoare de vrăjitoare după trădătorii laburiști”.

După vot, Heath a dat o scurtă petrecere privată, unde a fost felicitat cu căldură de prietenul și mentorul său, Jean Monnet, care urmărise votul din galeria publicului. Apoi, s-a întors în salonul său privat din Downing Street 10, unde a cântat la clavecin *Primul Preludiu din Cartea 1 a „Clavirului Temperat”* de Bach. În aceeași noapte, Macmillan a prezidat aprinderea unui foc de tabără pe faleză din Dover. A doua zi dimineața, ziarul *Sun* a proclamat cu majusculă de-o șchioapă pe prima pagină: „*IN WE GO*” („Ura, intrăm!”).

Pescăriile: minciuna spusă în față

Înainte ca Heath să poată zbura la Bruxelles ca să semneze Tratatul de Aderare, mai era de rezolvat problema pescăriilor. O dată ce acceptase controlul Comunității asupra apelor de pescuit cuprinse între șase și douăsprezece mile depărtare de coastă, Heath încă mai spera să rețină drepturi exclusive asupra zonei de șase mile. În 18 iunie, Irlanda a anunțat că nu putea accepta propunerile Comunității. Norvegia i-a urmat exemplul trei zile mai târziu. După ce cedaseră atât demult, negociatorii britanici se temeau că acum Comunitatea le putea oferi celorlalte țări concesiile pe care pentru ei era prea târziu ca să le mai ceară.

Situația s-a tensionat și mai mult când Norvegia a emis o lege limitând mărimea vapoarelor primite în limita dintre șase și douăsprezece mile, astfel excluzând accesul traulerelor britanice cu pescaj adânc într-una dintre cele mai fertile zone de pescuit.⁷⁰ Islanda își extinsese unilateral limitele la cincizeci de mile, excluzând vasele britanice de pe un alt teren lucrativ. Au început să crească presiunile pentru ca Marea Britanie să solicite concesiile similare cu cele pretinse de norvegieni. Dar situația politică devenea atât de explozivă, încât echipa lui O'Neill a decis să amâne orice alte cereri până după dezbaterile parlamentară, pentru ca nu cumva laburiștii din primele rânduri să pună întrebări incomode. Întrucât problema pescăriilor se ivise doar după cererea laburiștilor din 1967, era singura chestiune în legătură cu care vorbitorii laburiști nu s-ar fi simțit inhibați să atace guvernul, de vreme ce nu puteau fi acuzați de renegarea termenilor pe care fuseseră pregătiți să-i accepte cu patru ani în urmă.

La vremea când s-au reluat, negocierile au devenit atât de „intense, complicate și continue”, conform lui O'Neill, încât acesta a renunțat la încercarea de a le mai consemna pas cu pas.⁷¹ În dezbateri se adusesse pe scurt vorba și despre pescării, determinându-l pe Rippon să facă afirmația falsă că de-acum se ajunsese la „o înțelegere clară” că fie trebuia să se formuleze reglementări complete noi cu privire la pescării, fie Comunitatea trebuia să accepte „*status quo-ul*”.⁷²

În 9 noiembrie, Comunitatea a înaintat o nouă variațiune minoră a propunerii dinainte, oferindu-le statelor membre o „derogare” care extindea controlul până la limite de douăsprezece mile, în anumite zone geografice. Aceste aranjamente aveau să fie totuși supuse revizuirii peste zece ani, dar decizia cu privire la rămânerea lor în vigoare trebuia să fie unanimă. Deși O'Neill a descris această soluție ca fiind, „din multe puncte de vedere, complet nesatisfăcătoare”, ea avea să devină cea pe baza căreia s-a ajuns în cele din urmă la un acord.⁷³

Norvegienii erau și mai nemulțumiți. Întâlnindu-se cu Rippon, au respins orice soluție care era doar temporară, insistând că limitele naționale trebuie să fie permanente. Au rămas neimpresionați de remarcă lui că „e mai bine ca, atunci când se tratează cu Comunitatea, o problemă să se ia pe ocolite, în loc de a fi atacată frontal”. O'Neill îi considera pe norvegieni „incăpățânați”. Poziția lor urma să le aducă relațiile cu Comunitatea într-un punct de criză.⁷⁴

Între timp, Rippon intrase în Camera Comunelor sub un foc aproape continuu, la care nu putea reacționa decât cu răspunsuri evazive sau ambigue. În vreme ce el și colegii lui încercau să smulgă alte concesii minore de la Cei Șase, concentrate asupra acelor zone unde voiau să mențină o limită de douăsprezece mile, norvegienii insistau cu îndărătnicie că trebuia să păstreze o limită permanentă de douăsprezece mile pe tot perimetrul litoralului lor.⁷⁵

Heath începuse să se îngrijoreze că, dacă problema nu putea fi rezolvată, trebuia să-și abandoneze programul de integrare în Comunitate la data de 1 ianuarie 1973. Pe 29 noiembrie miniștrii erau așteptați la Bruxelles pentru o ultimă sesiune maraton. În dimineața aceea, Heath i-a trimis un mesaj urgent primului ministru norvegian, Trygve Bratteli. „Trebuie să știți,” scria el, „că e foarte important să prezentăm această chestiune într-o manieră satisfăcătoare pentru interesele noastre de pescuit.” În continuare însă, Heath a spus că era „preocupat mai serios” de felul în care se tergiversau negocierile. Dacă Norvegia își menținea „atitudinea „rigidă” și „intransigentă”, Comunitatea putea să-și piardă răbdarea.

Numai intrucât considera că era „de maximă importanță” ca Norvegia să intre în Comunitatea Europeană, scria Heath, „îndrăznesc să vă trimit azi acest mesaj”. Era o mare greșală, în tratativele cu E.E.C., a sugerat el, să se facă cereri „de o natură permanentă”, pentru că aceasta „atinge un principiu pe care E.E.C. îl consideră fundamental”. Dacă domnul Bratteli ar putea accepta doar un termen-limită, „supus revizuirii”, atunci în practică sigur avea să constate că E.E.C. putea fi înțelegătoare și „vă va acorda concesia esențială pe care o așteptați”. Cu alte cuvinte, atâta vreme cât Comisia primea ceea ce dorea pe hârtie, Heath era sigur că urma să-i acorde în particular Norvegiei permanența *de facto* pe care o dorea. După ce-l ruga pe Bratteli să-și instruiască negociatorii să cedeze, Heath încheia amenințând, „cu foarte mult regret”, că dacă Norvegia nu consimțea, celorlalte țări candidate nu le mai rămânea decât să se integreze fără ea.

Când acest mesaj a fost primit la Oslo, conținutul lui a transpirat rapid,⁷⁶ iar vestea intervenției lui Heath a ajuns curând la Bruxelles, tocmai când începea cruciala întâlnire. După atitudinea arogantă a ministrului francez de Externe, Maurice Schuman, s-a văzut mai clar ca oricând că adevărata autoritate de la baza politicii de „acces egal” era Franța. După cum se poate vedea din dosarele F.C.O., restul Cei Șase își manifestaseră în particular cu toții, în diverse momente, nemulțumirea față de modul necruțător în care această politică le era impusă candidaților. În seara încheierii convorbirilor de la Bruxelles, ambasadorul german la Londra i-a mărturisit secretarului lui Rippon, Crispin Tickell, la un dineu privat, că purtarea lui Schuman la Bruxelles și tactica ulterioară de blocaj a Franței fuseseră „deplorabile”, adăugând: „După cum se vede de aici, Comunitatea s-a comportat cum nu se poate mai rău.”⁷⁷

După fiasco tratatelor de la Bruxelles s-a programat o nouă întâlnire, pentru sâmbătă, 11 decembrie. Între timp, singura grijă reală a guvernului britanic rămăsese aceea de a obține o formulă care, acoperind limita de douăsprezece mile, să-i dea cumva posibilitatea de a-și apăra politica în Parlament.⁷⁸ Până sâmbătă dimineața, a scris O'Neill, „am obținut aproape tot ce doream”.⁷⁹ Norvegienii refuzau în continuare să cedeze.

A doua zi, pe 13 decembrie, Rippon a făcut în fața Camera Comunelor o declarație despre rezultatul întâlnirii finale. A susținut că „problemele principale” ale pescăriilor fuseseră rezolvate. Comunitatea fusese convinsă de nevoia de a proteja interesele vitale ale Marii Britanii, atât conservând stocurile de pește, cât și protejând „sursele de subzistență ale pescarilor noștri”. Apoi a spus: „e clar că ne vom menține jurisdicția completă asupra tuturor apelor noastre litorale până la douăsprezece mile.”

Acest lucru era fals. În primul rând, navele britanice nu aveau drepturi exclusive de pescuit decât până la șase mile, iar controlul asupra apelor dintre șase și douăsprezece mile avea să fie limitat. În al doilea rând, acest lucru era permis numai conform unei derogări de zece ani, urmând să expire în 31 decembrie 1982, dată după care se mai putea prelungi numai prin acordul unanim al statelor membre. Astfel, derogarea putea fi anulată printr-un singur veto. În al treilea rând, Marea Britanie cedase în întregime cel mai important principiu din toate – și anume, îi acordase Comunității puterea de a-i controla apele de pescuit, până la plaje. Chiar și în interiorul limitei de

șase mile, pescarii trebuia să se conformeze regulilor Comunității. Iar când intervenea limita de două sute de mile, cele mai bogate ape de pescuit ale lumii aveau să fie abandonate *in toto*.

În continuare, încercând disperat să ascundă cât de mult cedase, Rippon a spus: „Trebuie să subliniez că acestea nu sunt doar aranjamente tranzitorii care se anulează automat la sfârșitul unei perioade fixate.” Această afirmație a atras replica fermă a lui Denis Healey și a lui Peter Shore, care-l bănuiau amândoi că mințea. Ceea ce nici unul dintre ei nu observase încă era formularea tratatului de aderare, pe care parlamentarii n-au primit permisiunea să-l examineze decât după ce a fost semnat, o lună mai târziu. Abia când acesta le-a fost pus la dispoziție au văzut clar că Rippon trântise o minciună gogonată.

Norvegienii au continuat să refuze pretențiile Celor Șase și avea să li se ofere alte concesi substanțiale înainte de a ajunge, fără tragere de inimă, la un acord, în 15 ianuarie 1971. Ministrul norvegian al pescuitului a demisionat în semn de protest, iar acest fapt avea să joace un rol semnificativ în referendumul ulterior din 25 septembrie 1972, când poporul norvegian a respins aderarea cu 52,7% voturi contra și 47,3% voturi pentru.

Parlamentul predă puterea

În ziua de 20 ianuarie 1972, laburiștii au făcut o ultimă încercare de a-l împiedica pe Heath să semneze tratatul înainte ca Parlamentul să fi avut posibilitatea de a citi textul complet. Răspunsul lui Heath a fost că, „din punct de vedere constituțional, nu poate exista nici un text final și autentic al tratatului înainte de a fi semnat”. A câștigat cu 298 de voturi pentru față de 277 contra. Două zile mai târziu, după cum a consemnat în memoriile sale, a fost primit cu „ovații extraordinare” când a intrat în marea sală a Palatului Egmont din Bruxelles ca să semneze, privit de „mulți dintre aceia care jucaseră un rol în fondarea și construirea Comunității Europene”, inclusiv Monnet și Spaak.

Următoarea mare sarcină era să se elaboreze legislația necesară pentru a îngloba *acquis-ul* în dreptul Regatului Unit. La prima vedere, părea o perspectivă cutremurătoare, cu treisprezece mii de pagini de directive și reglementări deja în vigoare și un număr necunoscut de articole care mai urmau.

Modul de rezolvare a problemei a căzut în sarcina lui Geoffrey Howe, adjunctul ministrului Justiției. Ca să intre în temă, Howe își amintește că a petrecut un weekend întreg recitând argumentele lui Enoch Powell împotriva legitimității întregului exercițiu. „Chiar aveam autoritatea cetățenilor britanici de a efectua o asemenea schimbare?” se întreba el. „Fuseserăm suficient de sinceri în legătură cu implicațiile?” În cele din urmă, a ajuns la concluzia că acestea fuseseră explicate suficient, în documente începând cu cele publicate de guvernul Wilson în 1967. Părând să ignore faptul că poporul nu i se dăduse de ales în raport cu această problemă la alegerile generale din 1970, a conchis că electoratul susținuse principiul aderării. Astfel, credea el, stadiul final, crucial, putea fi încredințat în mod legitim Parlamentului.

„Căci însăși suveranitatea Parlamentului îndrituia acel corp să administreze sau să exercite acea suveranitate, în folosul poporului britanic, prin parteneriate cu alte națiuni în termeni pe care să-i decidă Parlamentul însuși.”⁸⁰

Abia apoi s-a aplecat Howe asupra modului cum trebuia să procedeze. Apăruseră deja speculații că orice proiect de lege trebuia să se refere la mii de clauze, ceea ce principalul disident laburist, Tony Benn, afirma că în veci n-ar fi putut trece prin Parlament la timp pentru 1 ianuarie 1973, când urma să intre în vigoare tratatul de aderare. Totuși, cu ajutorul consilierului său parlamentar superior, John Fiennes, Howe a produs ceea ce el însuși a descris ca „o lovitură de teatru”: un „Proiect de Lege a Comunităților Europene” cu doar douăsprezece clauze și patru programe, pe numai treizeci și șapte de pagini.

La baza acestuia stătea un scurt pasaj, aflat în Capitolul 2, subcapitolul 2. Fragmentul respectiv folosea un instrument de mult verificat în legiuirea britanică, și anume „actul de împuternicire”, prin care Parlamentul le delega miniștrilor puterea de a aplica legea direct, fără o trecere laborioasă prin Parlament. Inspirația lui Howe a fost aceea de a recurge la acest mecanism pentru a-i permite oricărui ministru cu atribuții în domeniu să introducă direct în legea britanică orice element al le-

gislației comunitare. În termeni strict constituționali, acesta reprezenta pe departe cel mai mare transfer de putere către executiv din istorie. Așa cum prevăzuse acel document intern al Ministerului de Externe despre „suveranitate”, plasa puteri fără precedent în mâinile unor oficialități nealese, atât de la Bruxelles cât și din Whitehall, care acum primeau efectiv dreptul de a face legi doar cu un simulacru de responsabilitate democratică.

Următoarea provocare a lui Howe a constatat în a convinge Parlamentul să accepte ceea ce, în mare măsură, însemna recunoașterea propriei redundanțe. Principalul asistent al lui Heath, Francis Pym, știa că până și un singur amendament putea anula tot tratatul de aderare, punând integrarea sub semnul întrebării. În plus, guvernul lui Heath începuse să devină cu repeziciune din ce în ce mai nepopular. Inflația creștea vertiginos. Răscolită de frământări industriale, Marea Britanie era în criză din cauza grevei minerilor care avea să-l facă celebru pe Arthur Scargill. Puterea sindicatelor devenise una dintre cele mai vizibile trăsături ale vieții naționale. „Nici că s-ar fi putut să existe o miză mai mare,” a declarat Pym.⁸¹

Dezbateră pe marginea celei de-a doua lecturi* a durat patru zile, din 16 până în 19 februarie. Wilson l-a acuzat pe Howe că impunea, „literalmente dintr-o lovitură”, un sistem de drept străin. Cu inegalabila sa capacitate de a înțelege implicațiile constituționale, Enoch Powell a adăugat o analiză atentă a felului cum Camera Comunelor avea să-și piardă supremația.⁸²

Heath știa că votul avea să fie dificil, pentru că Partidul Laburist se angajase oficial să combată proiectul de lege, și nu se putea baza pe propriii lui susținători. Totuși, confrunțați cu o posibilă cădere a guvernului, majoritatea conservatorilor „anti-piață” au strâns din dinți și au trecut prin mașina de vot. În pofida acestui lucru, cincisprezece conservatori au votat cu opoziția. Heath a câștigat totuși, dar numai cu o marjă infimă: 309 la 301. Chestiunea fusese decisă de patru parlamentari laburiști și cinci liberali care votaseră cu guvernul. Cea mai grea parte însă abia urma, căci Camera a trecut la faza activității pe comisii, dezbătând amendamente care aveau să implice nu mai puțin de 92 de votări. Din nou, respingerea unuia singur putea să anuleze tratatul.

Povestea felului cum a trecut guvernul prin acest calvar n-a ieșit la lumină decât peste douăzeci de ani, când câțiva parlamentari implicați au participat la un documentar al B.B.C. Aceștia au relatat despre o colaborare secretă fără precedent între conservatori și laburiști „pro-piață” care au aranjat, când era necesar, să-și găsească angajamente presante în alte părți, care le scuzau absența din sala de votare. Potrivit lui Shirley Williams:

„(...) oamenii dispăreau. Se duceau la filme, pur și simplu nu veneau, și așa mai departe (...). Domnea un fel de înțelegere tacită că existau anumite amendamente în timpul cărora era mai bine ca oamenii doar să se găsească (...), înțelegeți, vorbind la o întrunire la Little Ainsborough sau ceva, numai să nu fie prezenți.”⁸³

În centrul complotului, conform documentarului *The Poisoned Chalice*, se afla un caiet roșu ținut de laburistul John Roper, un „european convins”.⁸⁴ Acesta a garantat că aveau să fie exact atâtea absențe din partea laburiștilor încât guvernul să câștige la fiecare votare. Dar pentru ca măsurarea voturilor să nu fie observată, punând Partidul Laburist într-o lumină proastă, rezultatele erau înregistrate în caietul roșu al lui Roper, care astfel putea să mute absențele de colo-colo. Francis Pym și-a amintit, cu un aer cam incurcat: „era un aranjament secret. Toți știau ce se întâmpla. Cum anume se întâmpla, nimeni nu știa prea bine. Iar mie acest lucru mi se părea foarte satisfăcător.”⁸⁵

După 39 de zile de dezbateri, proiectul de lege a trecut de a treia citire, la 13 iulie, cu o majoritate de 17 voturi. Drumul era liber pentru ca Regatul Unit să intre în E.E.C. Pentru Howe și Heath era un triumf. Enoch Powell era în culmea disperării. „Nu cred că oamenii au înțeles,” a spus el. Tony Benn s-a exprimat mai direct. „A fost o lovitură de stat,” a declarat el, „comisă de o clasă politică ce nu credea în suveranitatea populară.”⁸⁶

* Potrivit tradiției, un proiect de lege trebuie să fie citit de trei ori în Camera Comunelor. Prima lectură e pur formală, însă cea de-a doua prilejuiește dezbateră chestiunilor de fond. Apoi, proiectul ajunge la comisii, unde e analizat în detalii. Urmează o a treia lectură în plen, cu dezbateră amendamentelor propuse, și, în fine, votarea. (n. red.)

Capitolul 9

MAREA BRITANIE RĂMÂNE MEMBRĂ: 1973-1975

„Credeți că Regatul Unit trebuie să rămână în Comunitatea Europeană (Piața Comună)?”

Întrebare adresată cetățenilor britanici la referendumul din 5 iunie 1975.

„Rezultatul a arătat, în concluzie, că poporul britanic (...) susținea din toată inima decizia luată în 1971 de guvernul britanic, pe care-l prezidam, de a intra în Comunitate.”

Edward Heath, *The Course of My Life*¹

„În 1975 am participat, în calitate de candidat parlamentar conservator, la campania pentru un vot pozitiv în referendumul care ne-a menținut în C.E. Privind retrospectiv, se vede cât se poate de clar că am făcut campanie pe o bază suficient de falsă ca să garanteze că, dacă problema ar fi fost o ofertă publică de acțiuni, aș fi fost pus sub urmărire penală conform prevederilor Legii Companiilor și aș fi pierdut.”

Tom Benyon, scrisoare către *The Times*, 29 mai, 2003.

Pentru a sărbători „intrarea Regatului Unit în Comunitatea Europeană” la 1 ianuarie 1973, avocatul Lord Goodman, fost președinte al Consiliului Artelor, a fost invitat de prietenul său, domnul Heath, să organizeze o serie de evenimente pe scară națională, sub titlul „Fanfară pentru Europa”. La o seară de gală la Royal Opera House, Covent Garden, bancherii prosperi au fost regalați cu arii din opere și au râs în hohote de glumele despre străini citite de actori, în timp ce un aranjament special după „Oda bucuriei” de Beethoven era modulată într-o piesă de pseudo-jazz de către Michael Tippett. Într-o încăpere întunecată, Muzeul Victoria și Albert a expus o selecție luminată cu gust de obiecte de artă din toate statele membre, cum ar fi o pereche de instrumente de suflat din Epoca Bronzului descoperite într-o mlaștină daneză. Formația Great Universal Stores Footwear a dat un concert în York Minster. Galeria de Artă Whitechapel a etalat o expoziție de ambalaje de dulciuri. Sălile de prezentare ale firmelor de gaze și curent electric din toată țara au găzduit demonstrații de artă culinară continentală.²

Pentru mulți însă, prima lor experiență de „membri” ai Pieței Comune a constat în apariția T.V.A., probabil cel mai birocratic sistem de impozitare imaginat vreodată. Introdus de E.E.C. în 1967, avantajul său pentru stat consta în faptul că, pentru prima oară, milioane de firme trebuia să acționeze ca percepitori fiscali neplătiți, taxându-și clienții cu zece la sută din costul tuturor bunurilor și serviciilor oferite, apoi scăzând toate T.V.A.-urile pătite propriilor lor furnizori pe articole fără „rată zero” sau scutire și trimițând diferența guvernului.

Ca reflectare a noului sistem de guvernământ sub care aveau să trăiască de-acum încolo cetățenii britanici, aceasta nu era decât o avanpremieră a celor ce urmau.

Un „guvern european provizoriu”

Istoriile anglocentrice ale „proiectului european” glisează de obicei de la semnarea tratatului de aderare a Marii Britanii, în 1972, direct la tentativa unui nou guvern laburist, sub Wilson, de a renegocia, în 1974, termenii de integrare ai Marii Britanii, care a dus la referendumul din 1975. Între aceste evenimente s-au produs însă două evoluții care urmau să aibă semnificații pe termen lung pentru viitorul integrării europene.

Prima dintre acestea a început cu summitul de la Paris din 18 octombrie 1972, a doua zi după ce Legea Comunităților Europene a lui Heath a primit Promulgarea Regală. Ideea acestui summit, de a sărbători „extinderea” Celor „Șase” la Cei „Nouă”, i-a aparținut lui Monnet. Pompidou se temea că n-avea să fie decât un simplu exercițiu de *public relations*, dar Heath l-a asigurat că urma să fie o acțiune serioasă, unde se puteau lua decizii reale: „de exemplu, că se pot face progrese substanțiale spre uniunea economică și monetară”.³

Heath mai urmărea încă un obiectiv. Îl preocupau două lucruri. Primul era dezechilibrul bugetului comunitar în favoarea agriculturii. Al doilea era declinul industriilor grele britanice tradiționale, cum ar fi aceea a construcțiilor navale. După război, Germania și alte țări își folosiseră

ajutoarele din Planul Marshall pentru a se moderniza și reechipa, ceea ce reprezenta unul dintre motivele pentru care economiile lor o depășeau acum atât de evident pe a Marii Britanii. O soluție la ambele probleme, își spunea Heath, era aceea să se elaboreze o „politică regională” adecvată a Comunității, prin care Marea Britanie putea primi subvenții pe o scară proporțională cu ceea ce câștigau alte țări, ca Franța, din agricultură. După cum scria Heath în memoriile sale:

„În sala de ședințe a guvernului s-a petrecut mult timp încercând să se găsească o politică europeană care să ne ajute dezechilibrul bugetar cheltuind mai mult în Regatul Unit decât în oricare alte state membre, făcând diferența între problemele industriilor noastre în declin și rata înaltă a șomajului și problemele cu care se confruntau alte țări. Luând inițiativa conceperei unei politici regionale comunitare, ne puteam demonstra și intențiile declarate de a ne juca pe deplin rolul în construirea și fortificarea Comunității largite.”⁴

Când Heath a primit textul declarației lui Pompidou pentru summit, a răspuns că admirase „din totdeauna luciditatea și claritatea literaturii franceze”. A fost de acord cu Cancelarul Willy Brandt că Germania și Regatul Unit „vor satisface dorința lui Pompidou de a sublinia progresul spre integrarea monetară, cu condiția ca francezii să ne accepte dorința de a da prioritate problemelor noastre regionale și sociale.”⁵ În 18 octombrie, Heath s-a întâlnit cu Pompidou înainte de summit ca să-i ceară sprijinul pentru un „fond regional de dezvoltare”.

„A ascultat ceea ce aveam de spus, apoi a remarcat că nu era o cauză pe care dorea s-o îmbrățișeze, pentru că Franța nu avea nevoie de ajutor. «Mai mult», a adăugat el, «mi-ați trimis o hartă care arată unde ar trebui să ajungă fondurile. Mi-am îndreptat imediat privirea spre țara mea și m-am uitat la propria mea reședință, Auvergne, numai pentru a descoperi că n-ar primi nici un penny sau franc. Prin urmare, noi nu avem nimic de câștigat.»”⁶

Ca dovadă a gândirii sale unilaterale, Heath n-a făcut decât să-i promită lui Pompidou că avea să-i trimită „un memorandum nou pe acest subiect (...) împreună cu o hartă nouă, îmbunătățită”, pe care era sigur că partenerul său francez urma să o găsească mai acceptabilă.

În discursul său inaugural de la summit, Heath a cerut „un program clar pentru uniunea economică și monetară”. De asemenea, și-a mai exprimat speranța că se vor lua angajamente ferme pentru politica regională a Comunității și a „o politică externă comună”.⁷ Principalul rezultat al summitului a fost o afirmare din partea șefilor de guverne a intențiilor lor de a-și „transforma relațiile într-o Uniune Europeană până la sfârșitul deceniului”.⁸ Au consimțit că „un Parlament European, ales prin sufragiu universal, ar trebui să fie asociat cu dezvoltarea construcției europene”.⁹ De asemenea, au mai convenit asupra înființării unui Fond de Dezvoltare Regională care să fie finanțat de Comunitate, cu sprijinul Băncii Europene de Investiții (B.E.I.).

Heath a considerat acceptarea ideii sale pentru un Fond de Dezvoltare Regională drept un „succes de negociere major”.¹⁰ Dar în decembrie 1974, când a ajuns să se aprobe formal, fondurile alocate reprezentau doar 4,8% din bugetul Comunității, în comparație cu 90% pentru C.A.P. Din această sumă relativ mică, Marea Britanie avea să primească doar 28%, în timp ce Italiei îi erau alocate 40%. Atâta despre „succesul” lui Heath.

Un alt nemulțumit de acest summit era Monnet. Considera că-i lipsise un centru clar de interes și, mai important, mecanismele necesare pentru aplicarea rezoluțiilor. Marelui său regret era că nu stabilise „un organism suprem care să cărmuiască Europa prin tranziția dificilă de la suveranitatea națională la cea colectivă.”¹¹ Prin urmare, pe la sfârșitul lui august 1973, Monnet a mai elaborat unul dintre faimoasele sale planuri, conturând structura unui „Guvern Provizoriu European”. Pentru a duce la îndeplinire programul de la Paris, acest for avea să întocmească un plan pentru „Uniunea Europeană”, incluzând un „Guvern European” și o Adunare Europeană aleasă. Acest „guvern provizoriu” urma să se întrunească regulat, iar participanții aveau să țină secret conținutul deliberărilor.¹²

Monnet a venit în Anglia să discute propunerea cu Heath, la Chequers, în 18 septembrie 1973, spunându-i: „trebuie, să-i dăm opiniei publice senzația că afacerile europene sunt decise: azi, oamenii au impresia că acestea nu sunt decât discutate”.¹³ Heath i-a dat dreptate imediat, dar și-a exprimat o rezervă în legătură cu exprimarea publică a propunerii. „S-o facem și atât,” i-a spus el lui

Monnet.¹⁴ Mai era îngrijorat și de termenul „guvern provizoriu”, spunând: „Așa ceva mi-ar crea mari dificultăți.”

Când Monnet i-a abordat pe Pompidou și Brandt, și ei au fost la fel de entuziaști. Nici unul nu împărțase rezervele lui Heath față de sintagma „guvern provizoriu”, iar lui Pompidou îi plăcea în mod deosebit denumirea de „Uniune Europeană”. Un membru al anturajului lui Pompidou a fost auzit întrebându-l pe un confident al președintelui ce însemna acest termen. Răspunsul a fost: „Nimic... dar tocmai asta-i toată frumusețea.”¹⁵

La sfârșitul lunii iunie, Pompidou a menționat propunerea lui Monnet la o conferință de presă. Heath a preluat ștafeta la convenția Partidului Conservator din 13 octombrie. „Cred,” a spus el...

„(...) că deja unii dintre colegii mei, ca șefi de guverne, simt nevoia de a ne întruni regulat fără un personal prea numeros, ca să putem conduce împreună Comunitatea pe căile pe care le-am stabilit deja. Aș dori să-i văd pe șefii de guvern ai țărilor membre ale Comunității reunindu-se, poate de două ori pe an, cum am spus, singuri și fără grupuri numeroase, în prezența președintelui Comisiei, la fel ca la summit (...) scopul întâlnirilor noastre ar fi acela de a stabili direcțiile generale ale politicii europene.”¹⁶

Heath nu a menționat că vorbea despre ceea ce se numea un „guvern provizoriu” și n-a spus că acesta era destinat să îndrume Europa prin perioada de „tranziție de la suveranitatea națională la cea colectivă.”

Două săptămâni mai târziu, în 31 octombrie, Pompidou a spus guvernului său că întâlnirile regulate ale șefilor de stat erau necesare „cu scopul de a-și compara și armoniza atitudinile în contextul cooperării politice”. El dorea ca prima întâlnire să aibă loc înainte de sfârșitul anului 1973.¹⁷ De-acum, Monnet era încrezător că, în pofida tumultului care surprinsese dintr-o dată lumea din cauza Războiului de Yom Kippur din Orientul Mijlociu, planul lui reintrase în acțiune. Apoi, după cum avea să-și aducă aminte, „când totul părea în regulă, furtuna a început din nou”.¹⁸ În urma războiului, prețul petrolului s-a cvadruplat, amenințând economiile apusene cu haosul. Guvernele Celor Nouă s-au repezit să încheie tranzacții separate cu șecii petrolului. Ulterior, Heath avea să scrie că, în acel moment, Comunitatea „a pierdut din vedere filosofia lui Jean Monnet: aceea că rostul existenței sale e de a găsi soluții comune pentru problemele comune.”

„Fiecare stat membru începea iarăși să caute soluții unilaterale. Așa că a trebuit să reinvățăm dureros cu toții că nu există rezolvare, dacă acționăm de unii singuri.”¹⁹

În pofida acestui lucru, planul lui Monnet continua să facă progrese. Prin luna martie a anului 1974, Monnet pusese în circulație alt document, proclamând:

„Practicile europene existente s-au dovedit inadecvate ca mijloc de a ne ajuta țările să se organizeze pentru o acțiune colectivă (...). Trebuie să ieșim din acest cerc vicios, în care interesele comune ale țărilor Comunității sunt servite inadecvat. Instituțiile europene nu sunt în ziua de azi destul de puternice ca să facă față singure.”²⁰

Apoi, în trei țări de frunte ale Comunității au avut loc schimbări la vârf. După alegerile generale din Marea Britanie, în luna februarie a anului 1974, Heath a fost înlocuit de Wilson. În Germania, Brandt s-a retras, fiind înlocuit în mai de Helmut Schmidt. În aceeași lună, în Franța, după moartea lui Pompidou, a venit la putere Valéry Giscard d'Estaing.²¹ Dar vechea alianță dintre Pompidou și Brandt a fost curând înlocuită de o prietenie similară între Giscard și Schmidt. Cei doi noi lideri franco-germani s-au înțeles curând „să nu mai existe acțiuni naționale separate, ci numai acțiuni europene”. Au acceptat „guvernul provizoriu” al lui Monnet, dându-i titlul de „Consiliu European”.²² Noul organism a fost aprobat la o întâlnire informală a șefilor de guvern, la Elysée, în 14 septembrie 1974.

Prima sesiune a noului Consiliu European a avut loc la Paris, în zilele de 9-10 decembrie 1974. Din partea Marii Britanii, Wilson a fost de acord cu colegii lui că:

„Șefii de guvern, observând că dificultățile interne și internaționale au împiedicat în 1973 și 1974 realizarea progreselor preconizate pe drumul spre E.M.U., afirmă (...) că voința lor nu a slăbit, și nici obiectivul nu s-a schimbat (...).”²³

De asemenea, Consiliul și-a confirmat hotărârea de a acționa spre o politică externă comună și a acceptat să „renunțe” la practica, bazată pe Compromisul de la Luxemburg, de a condiționa acordurile de consensul unanim. Avea să se înființeze un grup de lucru pentru a studia posibilitatea introducerii unor pașapoarte similare pentru toți cetățenii Comunității.

Principala problemă, însă, era aceea de a face din Consiliu o instituție permanentă. Giscard a subliniat că, în cinci ani, nu existaseră decât trei „summituri” între șefii de guverne. Acestea aveau nevoie să fie „mai organizate” și mai regulate, așa cum propusese Monnet.²⁴ În comunicat nu apărea nimic despre transformarea Consiliului într-un „guvern provizoriu”, dar una dintre primele sale acțiuni a fost aceea de a-i cere primului ministru al Belgiei, Leo Tindemans, să redacteze un raport despre modurile în care se putea realiza în continuare integrarea. Giscard a încheiat sesiunea cu cuvintele: „Summitul a murit. Trăiască Consiliul European.”²⁵

În pofida acestei pietre de hotar din evoluția „construcției europene”, ziariștii și alții continuau să numească întrunirile Consiliului „summituri”. Chiar și în zilele noastre, puțini sunt conștienți de semnificația celor întâmplate. Monnet însă nu avea nici o îndoială:

„(...) instituțiile europene erau însărcinate cu sectoare imense de activitate, asupra cărora exercitau partea de suveranitate care le fusese delegată. Dar, dacă se dorea să funcționeze eficient, guvernele trebuia să aibă aceeași voință europeană și să fie pregătite ca, acționând împreună ca o autoritate colectivă, să transfere suveranitatea adițională necesară pentru a realiza o adevărată Uniune Europeană. Crearea Consiliului European a oferit mijloacele pentru a ajunge la această decizie esențială. Se făcuse un pas major.”²⁶

Era, efectiv, ultima mare „lovitură” a lui Monnet. Retrăgându-se să-și scrie memoriile, a mai fost chemat pe scena publică doar o dată, în luna aprilie a anului 1976, când, printr-o rezoluție a Consiliului European de la Luxemburg, i s-a decernat titlul de „Cetățean de Onoare al Europei”.

„Cacealmau” așa-ziselor „renegocieri”

Între timp, politica britanică trecuse printr-un nou tumult. În iarna anilor 1973-1974, economia bolnavă a Angliei fusese împinsă în haos de tulburările din industrie și o a doua grevă a minerilor, ducând la reduceri masive ale alimentării cu energie electrică și la „săptămâna de trei zile”. Cererile salariale tot mai mari și cvadruplarea prețurilor mondiale la petrol dusese la o inflație galopantă. Heath a convocat alegeri pentru data de 28 februarie, sub sloganul „Cine guvernează Marea Britanie?” (fără ca opțiunile să fie „Westminster sau Bruxelles”, ci el însuși sau sindicatele). Deși atât Heath cât și Wilson erau nepopulari, laburiștii i-au învins pe conservatori, cu 301 fotolii la 297. Wilson a revenit la putere. „Băcanul” Heath a plecat, pentru a nu mai reveni niciodată în centrul scenei ca lider național.

Când Wilson s-a întors în Downing Street, pentru al doilea mandat ca prim ministru, aducea cu el bagajul unui agresiv manifest laburist care promitea „renegocieri fundamentale” ale termenilor de integrare a Marii Britanii:

„O profundă greșeală politică săvârșită de guvernul Heath fusese aceea de a accepta condițiile de intrare în Piața Comună și de a ne duce acolo fără consimțământul poporului britanic. Acest lucru implicase impunerea unor taxe la alimente peste prețurile mondiale, și așa în creștere, poveri noi și zdrobitoare pentru balanța noastră de plăți, și o reducere drastică a puterii Parlamentului Britanic de a rezolva problemele care afectau interesele vitale ale Marii Britanii. De aceea, guvernul laburist va căuta o renegociere fundamentală a termenilor de integrare.”²⁷

Wilson nu promisese acest lucru din convingere. Se temea de dezbinările din sânul partidului său în privința Pieței Comune, chiar și de o contestare a funcției sale, și întrucât opoziția aripii stângi a partidului față de Piața Comună era puternică, dorea să-și asigure sprijinul acesteia. După cum avea să explice Bernard Donoughue, pe-atunci principalul consilier politic al lui Wilson, propunerea „renegocierilor” fusese o stratagemă pentru a suprima discordiile interne din partid. Iar acum, că laburiștii reveniseră la putere, trebuia să se țină de cuvânt.²⁸

Cu o abilitate de-a dreptul machiavellică, Wilson l-a ales pe Callaghan, noul său ministru de Externe, ca negociator șef. Considerat de către Comunitate un personaj călău și un atlanticist, Callaghan era principalul pretendent potențial la conducere. Implicarea lui directă în negocieri avea să-i complice planurile de a folosi problema Pieței Comune ca pe o armă împotriva propriului său lider.

Era clar „așa-numitele renegocieri”, cum li se spunea deja la Bruxelles, nu erau deloc pe placul lui Callaghan. Experiențele lui de negociere cu Europa, în calitate de cancelar, nu-l impresionaseră. Pe Giscard d'Estaing în special îl găsea insuportabil de arrogant. Când John Cole, redactorul politic al B.B.C., a sugerat că politica europeană putea fi distractivă, Callaghan a răspuns: „Ce? Să te iei la hartă cu francezii? Francezii sunt groaznici.”²⁹ Conform lui Cole:

„Își amintea de experiențele lui din O.E.C.D. și alte întruniri. Știa că suna rău, dar se temea că francezii aveau să-i dribleze pe englezi ca la fotbal, în Piața Comună. Nu-i plăcuseră orele petrecute pe coridoare, în timp ce politicienii sau diplomații francezi își suflau peste ei fumul țigarilor de foi. Apoi, când credeai că te-ai înțeles în câte o privință, în pauza de masă, reveneai la ședință ca să constăți că francezii se răzgândiseră și, cu toate că germanii, italienii și olandezii puteau vorbi între ei separat, până la urmă cu toții mergeau pe mâna francezilor.”³⁰

Instruit de Cabinet să dea impresia atitudinii dure, când a sosit la Consiliul de Miniștri, în 1 aprilie 1974, Callaghan a vrut să citească pasajul agresiv din manifestul electoral al laburiștilor. Subalternii săi l-au convins să n-o facă – ar fi putut să pară nediplomatic – așa că fragmentul a fost doar consemnat în documentul de ședință. Totuși, Callaghan a declarat că guvernul britanic își rezervă dreptul de a propune modificări ale tratatelor ca pe o condiție esențială a apartenenței în continuare a Marii Britanii, și dreptul de a se retrage dacă nu se putea ajunge la acorduri satisfăcătoare.³¹

În 4 iunie, când negocierile au început efectiv, Giscard preluase deja președinția Franței. Brandt fusese înlocuit de Schmidt, cu Hans Dietrich Genscher ca ministru de Externe. Germanii erau atât înțelegători față de poziția britanicilor, cât și cooperanți în legătură cu intențiile de reformare a C.A.P. Prin urmare, starea de spirit se schimbase, iar Callaghan și-a mai îmblânzit tonul. A pus pe tapet patru probleme: contribuția bugetară a Marii Britanii, accesul la produsele din Commonwealth, reforma C.A.P. și dreptul statelor membre de a acorda ajutor de stat industriilor și regiunilor fără intervenția Comunității.

În chestiunea Commonwealth-ului se făcuseră deja unele progrese, prin Judith Hart, ministrul Dezvoltării peste hotare. Deși Judith Hart se împotrivise integrării Marii Britanii, ea intermediase ceea ce avea să devină convenția de la Lomé, semnată în 28 februarie 1975 între E.E.C. și 46 de țări în curs de dezvoltare din Africa, Caraibe și Pacific (A.C.P.). Această convenție a înlocuit acordurile anterioare de la Yaoundé, prin care partea leului din ajutoarele trimise de E.E.C. în străinătate ajungea în țările francofone din Africa.

Cu privire la reforma C.A.P. și la ajutoarele de stat, în mod previzibil, Marea Britanie n-a rezolvat nimic. Totuși, cea mai litigioasă problemă era contribuția bugetară. Ministerul de Finanțe estimase că, până în 1979, dacă nu se schimba nimic, participarea Marii Britanii avea să crească la 21% din buget, față de partea ei de 14% din P.I.B.-ul Comunității.³² Profesorul Stephen George, un partizan de frunte al „Marii Britanii ca partener incomod”, consemnează că atunci Comisia a refuzat să confirme aceste calcule și să ia în discuție orice estimări ale contribuțiilor viitoare. Francezii nu voiau să recunoască taxele și tarifele ca fiind contribuții naționale, sub motivul că E.E.C. era o uniune vamală. Toate plățile de acest gen trebuia să fie considerate „resurse proprii” ale Comunității (deși factura avea să fie achitată de consumatorii britanici, prin prețurile mari la bunuri de import). Prin urmare, au refuzat să se gândească la posibilitatea vreunei reformulări.³³ În pofida acestui lucru, Comisia a propus totuși un tip de reformulare, dar de o asemenea complexitate încât nu era acceptabilă nici pentru Franța, nici pentru Marea Britanie.

În timp ce negocierile băteau pasul pe loc, Partidul Laburist își ținea conferința anuală, amânată de a doua rundă a alegerilor generale din acel an, care-l readusese pe Wilson la putere cu 319 fotolii, față de cele 277 ale conservatorilor lui Heath. Adversarii pieței au reușit la limită să impună

o rezoluție care conținea opt condiții pentru continuarea apartenenței Marii Britanii, inclusiv „drep-
tul Parlamentului Britanic de a respinge orice lege, directivă sau ordin al Comunității Economice
Europene, în momentul emiterii sau oricând după aceea”.³⁴ A doua zi însă, cancelarul german
Helmuth Schmidt i-a fermecat pe delegați cu un apel la solidaritatea socialistă, cerându-le să nu aban-
doneze Comunitatea. Apoi, Schmidt și-a petrecut weekendul cu Wilson, la Chequers, unde au
încheiat un târg. Wilson accepta să mențină Marea Britanie în Comunitate, iar Schmidt garanta că
la următorul Consiliu European de la Paris aveau să se facă destule concesii pentru a se putea
susține ideea că negocierile reușiseră.³⁵

La Paris, în zilele de 9-10 decembrie, Wilson a venit cu alte idei. Aceea era ocazia lui de a arăta
publicului britanic că-i proteja interesele. Înainte de a pleca de la Londra făcuse declarații categorice
în sensul că „nu vom accepta nici o absurditate de la alte state membre în cele două probleme vitale
care încă nu s-au rezolvat”.³⁶ Dar, când a venit vorba de buget, Giscard n-a vrut să cedeze nici cu
un pas. Wilson, „care deja fusese foarte dur cu adversarii săi din jurul mesei, a spus că n-avea nici
un rost să mai continue.” În aceeași seară, la dîneu, „d'Estaing s-a mai îmblânzit”, grație mijlocirii
lui Schmidt care, onorându-și promisiunea de la Chequers, i-a convins pe ceilalți miniștri să exa-
mineze formula sugerată de funcționarii britanici pentru un „mecanism de corectare” în relație cu
bugetul E.E.C.³⁷

După trei luni de la aceste negocieri „tensionate”, cum le-a descris Callaghan, Wilson s-a dus la
următorul Consiliu de la Dublin, în zilele de 10-11 martie 1975, convins că era la un pas de un acord
pe care să-l poată arăta mândru la întoarcerea acasă. În prima zi s-au petrecut ore întregi discutân-
du-se „o propunere germană complexă și imposibil de înțeles pentru implementarea mecanismului
de corectare a bugetului”,³⁸ urmată a doua zi de niște dezbateri la fel de absconse asupra for-
mulor complexe asociate cu cotele de import pentru untul și brânza din Noua Zeelandă.³⁹ Primul
ministru al Belgiei s-a plâns că șefii guvernelor erau reduși la nivelul unor revizori contabili într-o
rețea de supermarketuri.⁴⁰

Cu toate acestea, s-a ajuns la un aparent acord, suficient pentru ca Wilson, așa cum plănuise, să
declare negocierile un succes. După discuții prelungite cu Cabinetul său, în zilele de 17-18 martie,
Wilson le-a spus miniștrilor că obiectivele negocierilor fuseseră „realizate substanțial”,
Comunitatea se schimbase *de facto* și *de jure*, iar atitudinea Commonwealth-ului se modificase și
ea. Commonwealth-ul „vrea să rămânem membri”.⁴¹ Cabinetul a votat pentru rămânere, cu șaispre-
zece voturi contra șapte. Astfel, în 18 martie, Wilson a anunțat în Camera Comunelor că guvernul
său avea acum să recomande electoratului să voteze, în primul referendum organizat vreodată în
Marea Britanie, păstrarea calității de membru, conform noilor termeni. Oricine știa cât de puțin se
realizase de fapt ar fi fost de acord cu verdicul lui Heath că negocierile fuseseră „o caecalma”.⁴²
Toate dovezile arată, însă, că publicul britanic a fost suficient de impresionat încât să sufere schim-
barea de opinie decisivă pe care o spera Wilson.

Poporul trebuie să hotărască

Organizarea unui referendum cu privire la integrarea Marii Britanii în Piața Comună fusese pro-
pusă pentru prima oară de Tony Benn, în 1970, dar atunci Wilson o respinsese categoric. În 27 mai
1970, el a declarat la Forumul Electoral de la B.B.C., în replică la întrebarea dacă se va răzgândi
vreodată:

„Răspunsul la această întrebare este «Nu». L-am dat de multe ori, și n-am să mi-l schimb numai fiindcă
rezultatele sondajelor urcă sau coboară.”⁴³

Cauza lui Benn, însă, a fost ajutată de contribuția neașteptată a lui Pompidou care, în 16 martie
1972, a anunțat un referendum în Franța pentru extinderea E.E.C. Însuflețit de ideea că ceea ce
primea poporul francez trebuia să-i fie oferit și celui britanic, Benn și-a înaintat din nou propunerea
la Comitetul Executiv Național al partidului laburist, obținând în 22 martie 1972, aprobarea pentru
organizarea unui referendum, cu o majoritate de două voturi.

Wilson continua să se opună ideii. Dar, confruntat cu poziția contrară a guvernului din umbră,
nu pentru prima oară în privința unei chestiuni majore, s-a răzgândit. Opțiunea referendumului a

fost aprobată cu opt voturi la șase. Jenkins a demisionat din funcția de vicepreședinte al partidului, în semn de dezgust. „Nu așa se conduce o opoziție,” a spus el mai târziu, „ciopârțind și schimbând (...) de la o săptămână la alta. Și nici măcar în numele unei schimbări de opinie, ci numai pe baza unei politici oportuniste.”⁴⁴

Lucrurile au rămas așa. Dar când, în octombrie 1974, Wilson s-a hotărât să se întoarcă în țară în speranța unei majorități mai mari, opțiunea unui referendum a fost inclusă în manifestul laburist. Până atunci, sondajele de opinie arătasera pentru o vreme majorități apreciabile în favoarea ieșirii Marii Britanii din E.E.C. În noiembrie însă, rezultatele începuseră să prezinte o modificare semnificativă. Conform lui Harris, 53% dintre alegători susțineau că ar fi fost fericiți să rămână în Comunitate, „în condiții adecvate”. În luna ianuarie a anului 1975, această atitudine a fost confirmată și mai dramatic de un sondaj Gallup. Deși o majoritate simplă încă mai era în favoarea retragerii, când subiecții au fost întrebați dacă „noii termeni (...) în interesul Marii Britanii” vor conta cu ceva, 71% au preferat să rămână în Comunitate.

Cu aceasta, în 23 ianuarie, Wilson și-a anunțat intenția de a ține un referendum, cu mai mult de două luni înainte de încheierea renegociierilor. Când s-a întors de la Dublin ca să anunțe că guvernul recomanda un vot pozitiv, balanța se înclinase decisiv în favoarea rămânării, cu 66% la 34%: aproape proporția care avea să se înregistreze și la votul propriu-zis, peste trei luni.⁴⁵

La 26 martie, când s-a publicat Legea Referendumului, Heath s-a împotrivit vehement, sub motivul, așa cum a explicat în memoriile lui, că Regatul Unit „avea un sistem parlamentar perfect eficient pentru a dezbate și decide chestiunile cruciale de interes național”.⁴⁶ Nu a explicat cum și-ar fi putut exprima publicul britanic opiniile prin intermediul acestui sistem când, din 1964 începând, toate cele trei partide politice principale susținuseră apartenența la E.E.C.

Totuși, Heath nu mai era liderul conservatorilor. Fusese demis și înlocuit cu Margaret Thatcher, iar rolul de a conduce opoziția la vot îi revenea ei. „Nu există nici o putere,” cum a spus ea în 11 martie...

„(...) conform căreia constituția britanică să poată intra în rivalitate cu suveranitatea legislativă a Parlamentului (...) a supune retrospectiv legile unui vot popular sugerează o încălcare gravă a acestui principiu (...) implicațiile pentru suveranitatea parlamentară sunt profunde.”⁴⁷

În ciuda iritării sale că fusese înlocuit, Heath a aprobat cu căldură „impresionanta cuvântare” a lui Thatcher. Totuși, trăsătura cea mai remarcabilă a opiniei împărtășite de Thatcher și de Heath era aceea că, deși amândoi ezitau să împartă cu poporul britanic luarea deciziilor (altfel spus, „suveranitatea”), păreau foarte fericiți s-o împartă cu un corp legiuitor neales, de la Bruxelles.

Se trasează liniile de luptă

Înghițindu-și obiecțiile față de referendum, Heath a anunțat în 19 martie că plănuia să joace un rol important în campanie, din partea unei noi organizații „a tuturor partidelor” numită „Marea Britanie în Europa” (B.i.E.) și lansată public în ziua de 26 martie. În luna decembrie a anului 1974, vechea Mișcare Europeană își suspendase propria campanie, punându-și toate resursele la dispoziția B.i.E. Noul titlu a fost ales pentru că părea „violet” și „proaspăt”, și fiindcă accentua ideea că aceeași campanie favoriza rămânerea în condiții de status quo. Marea Britanie era „membră”. „Nemembrii” erau cei care încercau să incurce lucrurile.⁴⁸

B.i.E. era concepută ca o organizație-umbrelă, acoperind campaniile separate ale conservatorilor, laburiștilor și liberalilor, împreună cu o Alianță Sindicală pentru Europa. Președintele ei laburist era Roy Jenkins. Câțiva membri ai personalului superior erau secondări de laburiști. Președinte era Sir Con O'Neill, care se retrăsese din Ministerul de Externe în 1972. Heath era vicepreședinte, împreună cu fostul lider liberal Jo Grimond, parlamentarul William Whitelaw, Lordul Feather, fostul secretar general al Congresului Sindicatelor, și Sir Henry Plumb, președintele Uniunii Naționale a Fermierilor.

Pe măsură ce referendumul se apropia, unitatea fragilă a Partidului Laburist începuse să se destrame. Parlamentarii de stânga, conduși de Joe Ashton, secretarul personal al lui Tony Benn, și

Ian Mikardo, criticaseră ferm termenii renegocierilor și chiar cereau ca partidul să militeze pentru retragerea din E.E.C.⁴⁹

În 22 martie, Partidul Laburist Scoțian a votat împotriva rămânerii, cu 346.000 de voturi contra 280.000, în timp ce Mikardo și ceilalți țineau discursuri care frizau atacurile la persoană asupra membrilor propriului lor partid. A doua zi, cinci miniștri, Benn, Barbara Castle, Michael Foot, Shore și Silkin, au dat o declarație care se opunea liniei guvernamentale. Wilson pierdea controlul. A rezolvat problema permițând ca parlamentarii laburiști, inclusiv miniștrii, să-și desfășoare campaniile după cum le dicta conștiința.

La sfârșitul lui martie, guvernul a produs o Carte Albă a renegocierilor, iar într-o dezbateră din 7-9 aprilie a recomandat parlamentului să aprobe continuarea apartenenței Marii Britanii conform termenilor stabiliți. Wilson a câștigat cu 396 la 170 – o majoritate de 226 de voturi. Dar 145 de parlamentari laburiști, inclusiv 38 de miniștri, votaseră împotriva propriului lor guvern, cu doar 137 pentru. Au câștigat parlamentarii conservatori, inclusiv Heath, doar opt dintre aceștia votând contra. Legea Referendumului a fost promulgată ușor, primind Consimțământul Regal în 8 mai.

O trăsătură surprinzătoare a bătăliei care a urmat a fost aceea că, pe lângă campaniile oficiale pentru „Da” și „Nu”, au existat și campanii pentru „Da” ale fiecărui partid. „Campania pentru Europa” a Partidului Laburist a fost lansată pe 8 aprilie, cu Shirley Williams ca președinte, și a inclus 88 de parlamentari, 21 de extraparlamentari și 25 de sindicalisti.⁵⁰

Campania pentru „Da” a conservatorilor a fost lansată de Thatcher în 16 aprilie, la un dineu organizat la Hotelul St Ermin's. Margaret Thatcher a vorbit cum nu se putea mai aprins în sprijinul cauzei.

„Este o realitate că în Europa domnește pacea de un sfert de secol, și numai pentru acest lucru sunt recunoscătoare – recunoscătoare că fiii mei n-au fost atrași într-un conflict european, la fel ca tatăl lor și copiii celor două generații anterioare. N-ar trebui să considerăm pacea ca pe un lucru de la sine înțeles, căci ea nu a fost asigurată prin efortul conștient și concertat al națiunilor de a coopera (...). Este un mit că această Comunitate ar fi doar o birocrație fără grijă pentru individ. Întregul personal al Comisiei are cam șapte mii de membri – e mai mic decât acela al Ministerului pentru Scoția. E un mit că apartenența noastră va sufoca tradițiile și cultura națională. Sunt germanii mai puțin germani de când fac parte din Comunitate, sau francezii mai puțin francezi? Evident că nu.”⁵¹

Deși conservatorii aveau propria lor campanie pentru „Da”, mișcarea „Marea Britanie în Europa” se mai baza masiv și pe Partidul Conservator, pentru că acesta avea „singura mașinărie eficientă pentru a organiza o campanie națională.”⁵² Totuși, mișcarea B.i.E. făcea eforturi să se prezinte ca un organism atotcuprinzător, condus de un consiliu de 37 de nume cunoscute, inclusiv toți foștii prim miniștri încă în viață, toți miniștrii de Externe (mai puțin Selwyn Lloyd, care ca speaker al Camerei Comunelor trebuia să-și păstreze neutralitatea) și alte personalități publice, de la mogulul de televiziune Lew Grade până la fostul Arhiepiscop de Canterbury, Michael Ramsey. Biserica era masiv implicată, grație eforturile unui tânăr conservator cu aspirații de parlamentar, John Sewlyn Gummer, care susținea că avea sprijinul a peste un sfert din totalitatea clerului de toate confesiunile, inclusiv aproape toți episcopii anglicani. În multe biserici anglicane se rosteau „rugăciuni pentru Europa”, iar în magazinele parohiale se vineau materiale de propagandă.⁵³

Mamona era de asemenea foarte bine reprezentat, mai ales prin sprijinul entuziast al Confederației Industriilor Britanice (C.B.I.) Un sondaj efectuat de ziarul *The Times* în 9 aprilie arăta că 415 dintre 419 președinți de mari companii doreau ca Marea Britanie să rămână în E.E.C., iar C.B.I. își înființase propriul birou de Operațiuni Europene, distribuind peste un milion de documente.⁵⁴

La fel ca în timpul „marii dezbateri” din urmă cu patru ani, obținerea banilor nu a pus probleme pentru campania „Da”. Împreună cu Mișcarea Europeană, B.i.E. avea să cheltuiască aproximativ 1.850.000 lire sterline, de aproape paisprezece ori mai mult decât cele 133.000 lire sterline aflate la dispoziția campaniei „Nu”.

Campania „Nu” s-a organizat și ea sub un organism-umbrelă, cu neinspiratul titlu de Campanie pentru Referendumul Național (*National Referendum Campaign*, N.R.C.). Întrucât majoritatea grupurilor anti-piață proveneau din extremele stângă și dreaptă, N.R.C. reprezenta o coaliție încordată, acoperind un spectru larg de indivizi și organizații adeseori adverse, ca atunci când Tony

Benn a refuzat să apară pe orice platforme publice alături de conservatori. Oponenții pieței din rândurile conservatorilor Tory se remarcă de fapt prin absență. Dintre cei 41 de parlamentari Tory care în 1971 sfidaseră conducerea partidului pentru a vota contra intrării în E.E.C., numai cinci jucau un rol activ în N.R.C., printre ei numărându-se Richard Body și Teddy Taylor. Restul păstrau tăcerea. Între celelalte câteva personaje proeminente care susțineau activ campania „Nu” erau pe istoricul Sir Arthur Bryant, ziaristii Paul Johnson și Peregrine Worsthorne, Patrick Neill Q.C., un viitor Warden of All Souls, economiștii Lord Kaldor și Robert Neild, și un secretar permanent al Ministerului Agriculturii recent pensionat, acum director al Patrimoniului Național, Sir John Winniffrith.

Abia dacă puteau spera să concureze cu galaxia de personalități publice care susțineau caravana „Da”, acum gata să pornească la drum.

Campania pentru referendum

O trăsătură a campaniei pentru referendum trecută adesea cu vederea este aceea că a coincis cu cea mai gravă criză economică prin care a trecut Marea Britanie după război. În luna iunie a anului 1975, rata inflației atinsese 27%, cel mai înalt nivel înregistrat vreodată. Cheltuielile publice scăpaseră de sub control și se îndreptau spre cifra record de 11 miliarde de lire sterline. Deficitul comercial al Angliei atinsese și el niveluri record, la care nu ajută deloc dezechilibrul care afecta începând din 1973 comerțul Marii Britanii cu restul Pieței Comune. Acesta funcționa acum la rata anuală negativă de 2,6 miliarde de lire sterline, față de surplusul modest de care se bucurase Anglia înainte de integrare.

Nimic din toate acestea nu împieta asupra campaniei. De fapt, țara era detașată într-un mod aproape sinistru de criza financiară în continuă creștere. Chiar și în 30 iunie, la peste trei săptămâni după vot, Wilson încă mai respingea orice referire la o „criză” și trata cu dispreț necesitatea a ceea ce el numea „măsură de panică”.

Cele mai tangibile semne ale campaniei erau cele trei broșuri oficiale trimise la toate locuințele din țară: două, de la B.I.E. și guvern, cerând un vot „pozitiv”; a treia, prezentând argumentele pentru „Nu”.

Broșura „Nu” enumera beneficiile care fuseseră promise dacă Marea Britanie intra în Piața Comună, de la o creștere rapidă a nivelului de trai și investiții superioare până la înmulțirea locurilor de muncă și accelerarea dezvoltării industriale. În orice caz, susținea pamfletul, cifrele guvernamentale arătau tocmai rezultatul contrar. Încerca să evoce pericolele cu care se confrunta Marea Britanie după ce renunțase la „dreptul de a ne conduce singuri”, pe măsură ce legile ei ajungeau tot mai mult să fie formulate de „Comisari nealeși de la Bruxelles”. Sustinea că „adevăratul scop” al Pieței Comune era acela de a deveni, în cele din urmă, „o singură țară”, în care Marea Britanie să fie „o biată provincie”. Respingea „campania panicardă a adeptilor pieței”, care afirmău că retragerea Marii Britanii ar duce la un dezastru economic, și cerea ca Anglia să negocieze un acord de comerț liber cu E.E.C., la fel ca acela de care beneficiau în prezent Norvegia, Elveția și alte țări membre E.F.T.A.

Pledoaria B.I.E. începea cu câteva puncte simple și succinte care sumarizau „avantajele reale” ale rămânării în Piața Comună. Avea „sens” pentru „slujbele și prosperitatea noastră”, pentru „pacea lumii” și „pentru viitorul copiilor noștri”. Dar ceea ce ieșea în evidență era tonul emoțional al propagandei B.I.E. Acesta se baza pe izolarea și singurătatea în care s-ar fi găsit Marea Britanie dacă făcea prostia să se retragă. Toate celelalte țări ale lumii, susținea broșura, doreau ca Marea Britanie să rămână membră, de la S.U.A. și Commonwealth până la „prieteni noștri” din Comunitatea Europeană. Afară din Comunitate, „am rămâne singuri, într-o lume rece și aspră”. Alegațiile că E.E.C. ar fi fost nedemocratică și voia să elimine identitățile naționale erau ridicole. „Toate deciziile cât de cât importante trebuie să fie aprobate de fiecare membru.” Cu excepția câtorva legi noi necesare în „scopuri comerciale și industriale”, Marea Britanie avea să le păstreze pe toate celelalte: „curțile cu juri, prezumția de nevinovăție, vor rămâne neschimbate”. Pamfletul se termina cu un citat din Heath: „Vom rămâne în centrul scenei, unde ne e locul, sau ne vom pierde în culisele prăfuite ale istoriei?”

Broșura guvernului, *A New Deal in Europe*, punea accentul pe felul cum renegocierile aduseseră „îmbunătățiri semnificative” în termenii apartenenței Marii Britanii. Sub titulatura „Își va pierde Parlamentul puterea? Care sunt faptele?”, alegătorii erau asigurați din nou că „nu putem trăi singuri în lumea modernă”. Apartenența la „grupări ca Națiunile Unite, N.A.T.O. și Fondul Monetar Internațional nu-i lăsase pe englezi fără identitatea lor națională. „Consiliul de Miniștri” era cel care lua toate „deciziile importante” în Piața Comună, nu funcționarii. „În interiorul Pieței”, conchidea textul, „putem juca un rol important”, hotărând politici care vor „afecta viața fiecărei familii din țară”; „în afara ei, suntem singuri.”⁵⁵

Presă a susținut aproape unanim votul „Da”. Inevitabil însă, televiziunea a dat tonul campaniei. Mitingurile publice, deși numeroase, aveau o participare răzleață. Principala lor funcție, pentru ambele tabere, era aceea de a furniza „cărlige” de știri de care să se poată agăta mijloacele de informare. Acest lucru a conferit campaniei un aer de irealitate sufocantă, cu „dezbaterile” reduse doar la sloganuri și scurte declarații, proces încurajat cu deliberare de tacticienii taberei „Da”, care erau mult mai eficienți decât adversarii lor în a stabili nivelul la care se purta bătălia. După cum a observat un comentator:

„În ambele tabere, cei angajați ar fi dorit să aibă dezbateri politice despre patriotism, suveranitate și federalism, valorile care-i îndemnaseră să se străduiască atât de mult, ani de zile, să aducă Marea Britanie în Europa, sau dimpotrivă, s-o țină departe de ghearele celor de la Bruxelles. Dar, în special în tabăra pro-Comunitate, politicienii practici și animatorii de campanie au intervenit spre a dirija dezbaterile spre teme în care predominau prețurile, nivelurile de venit și securitatea economică (...). Chestiunile familiare care reprezentau pâinea și untul campaniilor electorale britanice pentru alegerile generale ocupau primul loc în mințile agenților de publicitate și în răspunsurile obținute la sondajele despre semnificația întrebării puse la referendum.”⁵⁶

În centrul campaniei „Da” se afla o unitate înființată în Ministerul de Externe de Jim Callaghan, care ținea ședințe zilnice cu echipa sa din care făceau parte, după cum avea să-și amintească ulterior Sir Michael Butler, Shirley Williams, șefa campaniei „Da” a laburiștilor, șeful departamentului de știri și șeful departamentului de știri de la Numărul 10 din Downing Street, plus unul sau doi miniștri, împreună cu unul sau doi înalți funcționari. La aceste întâlniri se stabilea strategia zilnică a campaniei.⁵⁷

Această reuniune fără precedent (Butler însuși o numea „o inovație interesantă”) încălca protocoalele, implicând în mod direct funcționarii publici într-un exercițiu partizan, deși acest lucru era scuzat de faptul că sprijinul pentru „Europa” era considerat de mulți oficiali de rang înalt o chestiune care transcendea politica de partid.

Un alt „participant obișnuit” la ședințele lui Callaghan de la F.C.O. era Bob Worcester, șeful societății Mori International, specialist în corectarea pieței care juca un rol central în ghidarea tacticilor campaniei „Da”. Într-un memorandum pentru Jim Callaghan, predat pe 16 mai, Worcester a recomandat să se orienteze campania spre prețuri și costurile traiului. Cu inflația îndreptându-se spre 27%, mesajul ar fi trebuit să fie acela că „guvernul va avea șanse mai mari să mențină nivelul scăzut al prețurilor dacă rămânem în Piața Comună, decât dacă ieșim”. A încheiat cu concluzia:

„Nu trebuie să ne împrăștiem munția – lăsând opoziția să vorbească despre suveranitate, independență, rolul Marii Britanii în lume, apărare, etc. Dacă-și petrec două zile cu una și trei zile cu alta, de-acum și până în 5 iunie [ziua referendumului], acesta e cel mai bun lucru care ni se poate întâmpla.”⁵⁸

În analiza sa ulterioară, Worcester a acordat o semnificație deosebită percepției publicului față de personajele de frunte ale fiecărei tabere. Aici, campania „Nu” suferea evident un handicap marcant. Scizând din procentajul din public care simpatiza fiecare personaj procentajul care-l antipatiza, numai una dintre cele șase personalități „anti-piață” principale înregistra un mic avantaj: Enoch Powell (+2). El se compara cu Jack Jones (-5), Michael Foot (-9), Tony Benn (-15), Hugh Scanlon (-17) și reverendul Ian Paisley (-59). Toți cei șase protagoniști principali ai campaniei „Da” înregistrau ratinguri pozitive mari: Reggie Maudling (+12), Wilson (+19), Heath (+21), William Whitelaw (+25), Roy Jenkins (+25), Jeremy Thorpe (+29). Cu adepții pieței ocupând terenul central, mai rămăneau puține personaje în tabăra „Nu” care să poată fi prezentate ca moderate și stabile.

Oricum, mass-media preferau să se concentreze asupra celor două persoane care, pentru opinia de rând, păreau cele mai extreme: Powell și Benn.⁵⁹

După referendum, un membru conservator al campaniei care se aflase în toiu al acțiunii a comentat în legătură cu acest efect:

„Ceea ce rămâne notabil a fost măsura în care referendumul (...) nici măcar nu s-a referit cu adevărat la Europa. A devenit o luptă fâțișă între stânga și dreapta, cu linia normală de demarcație deplasată față de alegerile generale – de unde și sciziunea laburiștilor și tensiunile lor. În toate discursurile pe care le-am ținut ascultătorilor conservatori, atul era mereu: „feriți-vă de Benn, Foot și Castle”. Aceasta, mai mult decât orice altceva, (...) a zădărnicit tot mai accentuat eforturile conservatorilor anti-E.E.C.”⁶⁰

Adversarii aderării n-aveau nici o șansă de reușită. Cel mai puternic atu al taberei „pro” era *status quo*-ul: „Dacă plecăm, Marea Britanie va rămâne izolată” era tema lor centrală. În plus, mai exista și cvasiunanimitatea opiniei establishment-ului în favoarea rămânării. Opoziția era dezbinată fatal, iar personajele principale ale campaniei „Da” erau incomparabil mai credibile decât oponenții lor.⁶¹

În mod deloc surprinzător, când a sosit ziua de 5 iunie, publicul a votat pentru rămânerea în E.E.C., cu o majoritate de doi la unu. La o prezență de 64,5% din 29.433.194 de alegători, 67,2% au votat „Da” și 32,8%, „Nu”. Fiecare regiune a Marii Britanii insulare a înregistrat o majoritate pozitivă, singurele excepții fiind în Shetland (unde 53,2% au votat „Nu”) și în Insulele de Vest (70,3%). După validarea rezultatelor, Thatcher a declarat:

„Mesajul referendumului pentru guvern este că poporul a luat în seamă chestiunile cu adevărat importante (...). S-a uitat la ceea ce contează într-adevăr și a votat în acel sens.”⁶²

Dar nu numai euroscepticii aveau să pună la îndoială deznodământul. Roy Hattersley, într-un interviu dat la radio B.B.C. peste ani de zile, considera că fusese „greșit să ne ocupăm superficial de ceea ce implica Europa”. El a mai spus: „De-atunci încoace, tot plătim prețul, pentru că de fiecare dată când în Europa se produce câte o criză, oamenii spun, cu oarecare justificare: «Ei bine, n-am fi făcut parte din asta, dacă am fi cunoscut cu adevărat implicațiile».”⁶³

Lecția cu adevărat semnificativă a celui referendum, însă, a demonstrat-o faptul că, în urmă cu doar șase luni, sondajele de opinie arătasera constant opțiuni majoritare în favoarea retragerii Marii Britanii din E.E.C. Ceea ce a influențat fără îndoială opinia publică, după cum au descoperit înșiși realizatorii sondajelor, a fost faptul că extrem de mulți oameni credeau sincer că Wilson obținuse condiții mai avantajoase. În acest sens, campania în sine a fost complet irelevantă. Rezultatul votului din 5 iunie reflecta aproape exact ceea ce arătasera sondajele în martie, după ce alegătorii tocmai începuseră să le spună interviuatorilor că, dacă guvernul îi asigură acum că era în interesul Marii Britanii să rămână, aveau să se răzgândească. Wilson îi jucase pe degete cu renegocierile despre care toți cei care le-au înțeles recunoșteau că fuseseră o „cacealma”.

* * * * *

Pe 22 noiembrie 1974, un tribunal britanic a înscris o filă de istorie, judecând pentru prima oară un caz în întregime pe baza Tratatului de la Roma. Lordul Denning se pronunțase în favoarea unei companii germane care ceruse ca un client englez să-și achite factura disputată în mărci germane. Într-un tribunal inferior, se hotărâse deja ca firma să plătească în lire sterline, aceasta fiind până atunci singura monedă în care o instanță engleză putea impune o plată legală. Dar firma germană declarase apel pentru că, între timp, lira sterlină se devalorizase substanțial în comparație cu marca. Dând dreptate reclamantului, Denning a spus:

„Acesta este primul caz în care a trebuit efectiv să aplicăm Tratatul de la Roma în tribunalele noastre. Efectul e foarte important. A adus o schimbare fundamentală (...). Ne-a făcut deja să ne gândim la propriile noastre legi.”⁶⁴

Problema era că mai rămăseseră doar foarte puțini care să mediteze cu adevărat serios la aceste probleme. Marca Britanie intra ca o somnambulă într-o situație cu totul nouă, a cărei natură locuitorii ei nu puteau încă s-o înțeleagă nici pe departe.

Capitolul 10 „PARTENERUL INCOMOD”: 1975-1984

„Declinul nostru în raport cu partenerii noștri europeni a fost atât de accentuat, încât azi nu numai că nu mai suntem o putere mondială, dar nici măcar ca putere europeană nu ne mai aflăm în rândul întâi.”
Sir Nicholas Henderson, Ambasadorul Regatului Unit în Franța, iunie 1979¹

„(...) în realitate, Regatul Unit încheiase un târg mizerabil. Politica agricolă, despre care știuserăm din totdeauna că acționa împotriva intereselor noastre, scăpase de sub control (...). La fel de clar era că, peste câțiva ani, contribuția bugetară a Regatului Unit avea să crească atât de mult, încât era foarte probabil să ajungem națiunea care aduce cea mai mare contribuție.”²

David Owen, ministru de externe 1978-1979

„Trebuie s-o spun cât se poate de clar (...). N-o pot juca pe Sora Darnică în fața Comunității, în timp ce propriului meu electorat i se cere să renunțe la îmbunătățirile din domeniul sănătății, al învățământului, al asistenței sociale și al tuturor celorlalte.”

Margaret Thatcher, 19 iunie 1979³

După ce a confirmat decizia politicianilor săi de a subordona Marea Britanie unei forme de guvernământ supranațional prin cel mai mare vot popular din istoria sa electorală, poporul britanic s-a trezit din campania referendumului în fața unor perspective sumbre. Cu douăzeci și cinci de ani în urmă, Marea Britanie fusese a doua țară din lume ca bogăție, dar acum, la jumătatea anilor șaptezeci, industriile ei erau ineficiente, suprapopulate și răvășite de greve, menținându-se pe linia de plutire doar cu ajutorul injecțiilor anuale de miliarde de lire sterline din banii contribuabililor. Prezențe familiare în fiecare seară pe micile ecrane din țară, liderii sindicali ca Jack Jones, Hugh Scanlon și Joe Gormley erau considerați cei mai puternici oameni din Marea Britanie. În interval de un an, ministrul de Finanțe Denis Healey avea să ceară de la Fondul Monetar Internațional cel mai mare împrumut la care avea dreptul. În termeni economici, Marea Britanie era expediată cu dispreț ca „bolnavul Europei”.

Față de toate aceste probleme, apartenența la E.E.C. părea irelevantă. Deși poporul britanic votase rămânerea în Piața Comună, mulți imaginându-și că aceasta însemna doar puțin mai mult decât o zonă de comerț liber, activitățile sale păreau extrem de îndepărtate. Principala grijă a oamenilor politici și a mass-media se îndrepta acum din nou spre afacerile interne. Astfel a început perioada când Marea Britanie avea să-și câștige reputația de „partener incomod” al Comunității.

Deși aceasta avea să inflameze imaginația poporului britanic doar peste câțiva ani, la începutul deceniului nouă, când Marea Britanie s-a angajat în aparent interminabila ei luptă pentru reducerea contribuției bugetare a Marii Britanii, tonul a fost dat din momentul când Wilson a sosit la primul Consiliu European de după referendum. Guvernul lui, a anunțat el, avea să susțină interesele britanice „nici mai mult și nici mai puțin decât partenerii noștri din E.E.C.”.⁴ După cum consemnează profesorul George, această declarație a fost considerată la Bruxelles „alarmant de negativă”. Dar Wilson nu sugera altceva decât că, susținându-și propriile interese naționale, Marea Britanie intenționa acum să urmeze exemplul dar în modul cel mai evident de Franța. Și totuși, cumva, când Regatul Unit a făcut-o, numai această țară a fost considerată incomodă, obstrucționistă și non-„communautaire”.

Afară, moftologul!

În 1975, dificultățile Marii Britanii de a se adapta alături de „partenerii” ei continentali erau legate de aspecte atât de tehnice încât mass-media abia dacă le observau. De exemplu, Comunitatea a propus „armonizarea” mijloacelor de control asupra deversărilor de deșeuri în râuri. Exigentele standarde propuse erau bazate pe problemele poluării din cu unele râuri groaie, cu curgere lentă, ca Rinul. Britanicii au precizat că, pentru râurile mai rapide de pe insula lor, asemenea standarde costisitoare nu erau necesare. Dar s-a argumentat că dacă Marii Britanii i se permitea să adopte standarde mai puțin riguroase decât cele impuse pe continent, industriile ei vor dobândi un

avantaj „nedrept”. În cele din urmă, obiecția Marii Britanii a fost acceptată, dar incidentul a lăsat un gust neplăcut.⁵

S-a iscat apoi o ceartă pentru Fondul de Dezvoltare Regională. Conform sistemului E.E.C., subvențiile de la Bruxelles nu se puteau da decât pe un principiu cunoscut ca „aditionalitate”, prin care banii trebuia să fie folosiți pentru proiecte „adiționale” celor pe care erau dispuse guvernele naționale să le finanțeze. Date fiind intențiile lui Heath ca finanțarea regională să ajute la compensarea dezechilibrului bugetar al Marii Britanii, Ministerul de Finanțe voia să folosească banii pentru a subvenționa proiecte care altfel ar fi fost plătite de contribuabilii britanici. Refuzul Marii Britanii de a accepta regulile a fost citat ca o dovadă de rea-credință.

O acuzație mai generală împotriva britanicilor s-a referit la atitudinea manifestată de Callaghan. Conform unui comentariu din epocă:

„Manierele de vâtaf ale ministrului de Externe în Consiliul de Miniștri ar duce la pierdere chiar și un caz beton-armat. E un om căruia mitocănia îi vine de la sine în negocierile formale, ceea ce produce mari nemulțumiri. Pe șleau, argumentațiile lui din Consiliu sunt frecvent dezastruoase.”⁶

Acest amestec de sensibilități comunitare și presupusă „dificultate” a britanicilor a luat o întorsătură mai serioasă când Comunitatea s-a hotărât să adopte o „politică comună” în privința energiei.

Aici, problema era că Marea Britanie abia descoperea rezervele enorme de petrol și gaze naturale din apele britanice ale Mării Nordului. În urma crizei energetice mondiale care rezultase din cvadruplarea prețurilor petrolului după Războiul de Yom Kippur, Secretarul de Stat al S.U.A. Dr. Henry Kissinger, convocase la Washington o conferință a principalelor treisprezece națiuni consumatoare de petrol, inclusiv Cei Nouă din E.E.C., în încercarea de a stabili o atitudine comună față de cartelul petrolului, O.P.E.C. Marea Britanie, împreună cu șapte dintre Cei Nouă, era pregătită să accepte propunerile americanilor. Francezii au refuzat, ceea ce a determinat lansarea unui atac teatral asupra poziției americane de către ministrul de externe Michel Jobert.

Spre furia lui Kissinger, francezii au convocat apoi o altă conferință, numai pentru europeni, încercând să încheie un târg separat cu producătorii de petrol arabi. Guvernul Marii Britanii, însă, se aștepta acum ca, în câțiva ani, Anglia să exporte mari cantități de petrol, astfel rezolvând interminabila problemă a balanței de plăți care terorizase Regatul Unit după război. Aceasta însemna că, în timp ce partenerii ei continentali voiau să vadă prețul petrolului scăzând, Marea Britanie dorea ca el să rămână ridicat.

Diferendul a atins masa critică prin încercările francezilor de a ține încă o conferință, în luna iunie a anului 1975. Au refuzat să țină seama de noul statut al Marii Britanii și în schimb s-au înțeles direct cu producătorii de petrol din O.P.E.C. ca națiunile bogate consumatoare de petrol să fie reprezentate la conferință numai de Japonia, S.U.A. și E.E.C. acționând ca o singură entitate. Callaghan, care nu fusese consultat, a declarat imediat că Marea Britanie, cu interesele ei separate, nu putea fi reprezentată de E.E.C., care avea interese diferite.

Ca urmare, partenerii ei din E.E.C. s-au revoltat. Deși Franța blocase inițiativa anterioară inspirată de S.U.A., organizându-și apoi propria conferință și în continuare negociind aranjamente fără să țină seama și de Marea Britanie, Regatul Unit a fost cel care și-a atras oprobiul ca „partener incomod”. La întrunirea Consiliului European de la Roma, în decembrie, Wilson a fost atacat frontal de Schmidt, care se spune că ar fi strigat la el că o țară cu una dintre cele mai slabe economii din Comunitate nu se află în poziția de a negocia asemenea probleme fără să țină seama de consecințe.⁷

În cele din urmă, Wilson a cedat, acceptând reprezentarea Comunității, dar numai pe baza asigurării că E.E.C. va insista pentru un planșeu minim al prețurilor la petrol. Deși a obținut ceea ce voia, cum spune George, poziția Marii Britanii a costat-o o scădere și mai mare a bunăvoinței partenerilor ei. „Întregul episod a fost coordonat prost,” a scris el, „și e dificil să vedem vreun motiv serios pentru asta, în afară de încăpățănare.”⁸ N-a reușit să explice, dacă Franța, în cazul în care ar fi descoperit pe neașteptate rezerve masive de petrol, s-ar fi comportat altfel.

Energia nu era singura chestiune care tensiona acum relațiile dintre Marea Britanie și restul Comunității. Mai era și problema litigioasă a pescuitului, care a primit un nou avânt la 1 ianuarie

1977, când, după a treia Conferință a Națiunilor Unite pentru Dreptul Maritim (U.N.C.L.O.S.), noua limită de două sute de mile a apelor de pescuit a fost adoptată de majoritatea țărilor lumii, inclusiv membrii E.E.C.

Declararea limitelor de două sute de mile de către celelalte țări însemna că navele din țările membre ale Comunității aveau să fie de-acum încolo excluse din bogatele ape de pescuit ale Norvegiei și Islandei. Acest lucru avea o relevanță deosebită pentru industria de pescuit a Marii Britanii, pentru că o mare parte din flota ei era formată din traulere pentru „ape îndepărtate”, cu baza în porturi ca Hull și Fleetwood, pescuind prin Atlanticul de Nord, din Norvegia până în Islanda și Groenlanda. Un motiv pentru care mulți pescari britanici acceptaseră Politica Zonelor de Pescuit Comune era acela că presupuseseră că pescuitul în ape adânci putea să continue. Dar acum, se părea, accesul în aceste ape le putea fi interzis. Anul 1975 a cunoscut apogeul așa-numitelor „Războaie ale Codului” din jurul Islandei, când vasele de război islandeze au împiedicat traulerele britanice să se apropie. Atunci, pescarii în ape adânci din Regatul Unit și-au îndreptat atenția spre apele mai apropiate de casă, unde, conform dreptului internațional, Marea Britanie se pregătea să-și extindă propriile limite până la două sute de mile, prin Legea Limitelor Zonelor de Pescuit din 1976.

La o întrunire în Edinburgh din luna aprilie a anului 1975, organizațiile britanice din domeniul pescuitului au cerut ca Anglia să insiste acum ca toate țările nemembre E.E.C. să fie excluse din noua ei zonă de două sute de mile, cu o limită de o sută de mile rezervată exclusiv navelor britanice. Ca un compromis, guvernul a acceptat să insiste pentru stabilirea zonelor exclusiv naționale la cel puțin cincizeci de mile. În mod previzibil, francezii și olandezii au cerut implementarea „accesului egal”.

În acest punct, pescarii englezi au început să înțeleagă în sfârșit implicațiile depline ale conșilierilor lui Heath. În februarie 1976, Comisia a propus să administreze resursele de pescuit în toate apele cu excepția celor litorale, parcelându-le pe baza unor cote naționale. În pofida protestelor din partea guvernelor britanic și irlandez, la o reuniune finală din noiembrie 1976, la Haga, Comisia și-a înaintat propunerile privind „politica de conservare” comună. Mările din jurul Europei aveau să fie împărțite în zone de pescuit. În fiecare an, tonajul fiecărei specii de pește permis a fi recoltat trebuia să fie fix, ca *Total Allowable Catch* („Captură Permisibilă Totală”), sau T.A.C. Apoi, această cantitate urma să fie alocată între statele membre după un sistem de cote.

După o aprinsă discuție în contradictoriu despre felul în care aveau să se decidă cotele, în cele din urmă s-a stabilit ca repartițiile să se bazeze pe „capturi istorice”, măsurate pe parcursul unei anumite „perioade de referință”. Pentru zonele care depindeau în mod deosebit de pescuit pentru ocuparea forței de muncă, această dispoziție a fost modificată printr-o alocare suplimentară, denumită „Preferințele de la Haga”. În cele din urmă, s-a convenit ca, o dată ce se stabileau cantitățile naționale ale capturilor pentru fiecare specie, statele membre să primească în continuare aceleași parte proporțională, pe baza unui principiu numit „stabilitate relativă”.

Galceville înverșunate privind modul cum se puteau implementa toate aceste hotărâri aveau să continue până în 1983. Dar era deja evident că perdantul cel mai mare avea să fie Marea Britanie, care suferise astfel o dublă lovitură. Nu numai că noua limită de două sute de mile o forța acum să-și retragă din activitate flota de pescuit în ape adânci, dar mai descoperea și că, potrivit aceleiași reguli, pierduse în favoarea Comunității ape care conțineau patru cincimi din peștele Europei de Vest. Acestea aveau să fie alocate „partenerilor” ei, conform prevederilor de „acces egal” pe care Heath le cedase, iar Wilson nu făcuse nici un efort să le recâștige.

„Un târg mizerabil”

În 13 aprilie 1976, Wilson a demisionat. I-a succedat în funcția de prim ministru James Callaghan, care l-a numit pe Anthony Crosland ministru de Externe. Printre problemele cu care trebuia să se confrunte era și nevoia de a crea un „Parlament European” în întregime ales. Când s-a înființat „Adunarea”, în 1958, aceasta a fost alcătuită, la fel ca predecesoarea ei din Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului a lui Monnet, din delegați numiți de parlamentele naționale. Dar Tratatul de la Roma inclusese un angajament ca E.E.C. să aibă un parlament ales de cetățenii Europei. Când

Giscard d'Estaing a devenit Președintele Franței, el și-a înscris în agendă acest obiectiv, iar la Consiliul European din septembrie 1974 -a stabilit ca primele alegeri să aibă loc în 1978.

Convertirea lui Giscard la acest proiect, inversând politica anterioară a partidului său, se baza mai mult pe calcule politice decât pe convingere. Din motive interne, Giscard avea nevoie de sprijinul micilor partide independente din Adunarea Națională a Franței, pentru care „angajamentul față de integrarea europeană era o chestiune de credință”.⁹ Oferirea unui parlament ales pentru Europa era de ajuns ca să-i atragă în coaliția de guvernare. Wilson o acceptase ca parte a pachetului său de negociere, iar Callaghan se simțea dator să respecte acest angajament. Prin urmare, a cerut unui comitet parlamentar să studieze mecanica sistemelor electorale, iar comitetul a tras concluzia că trebuia să se introducă un proiect de lege până la începutul anului 1977, dacă se dorea ca alegerile să aibă loc în intervalul de timp propus.

Deși prin această propunere Giscard câștigase avantajul politic pe plan intern, totuși în curând a devenit clar că nu același lucru era valabil pentru Callaghan. La prima conferință a Partidului Laburist, în octombrie 1976, consiliul național, dominat de stângiști, înscrisese o rezoluție care respingea ideea unui Parlament European ales, pe motiv că ar fi concurat cu parlamentele naționale. Această situație, au prezis ei, ar fi întărit Comisia, mărinind astfel puterea „birocraților de la Bruxelles”.¹⁰ Conferința a aprobat rezoluția și, pentru a preveni un conflict păgubitor cu propriul lui partid, Callaghan a lăsat chestiunea să mai aștepte.

Astfel, abia spre sfârșitul anului 1977 s-a introdus un proiect de lege care să permită alegerile directe, făcând imposibilă aplicarea în 1978. Comisia Frontierelor nu mai avea timp să definească noile circumscriptii electorale europene. Callaghan a încercat să folosească o scurtătură, dar gestul i-a atras amenințările cu demisia din partea membrilor de stânga ai Cabinetului. Astfel, când proiectul de lege a ajuns în parlament, deputații laburiști au fost lăsați să voteze liber. Opoziția conservatorilor, combinată cu voturile a 115 laburiști „rebeli”, a dus la respingerea proiectului. Callaghan a fost nevoit să le spună „partenerilor” săi din E.E.C. că Marea Britanie nu putea organiza alegeri directe în 1978. „Din cauza priorității acordate considerentelor politice interne”, avea să scrie George, „Marea Britanie părea din nou să încalce spiritul Comunității.”¹¹ George nu părea tulburat de faptul că numai „considerentele politice interne” ale Franței determinaseră din capul locului termenul-limită.

Cu Marea Britanie intrând astfel sub un foc tot mai intens, următoarea ocazie ca politicienii ei să se ilustreze a apărut cu primul prilej când a preluat președinția prin rotație a Consiliului, între lunile ianuarie și iunie ale anului 1977. Acest mandat a început destul de bine, cu noul ministru de Externe al lui Wilson, Anthony Crosland, asigurând Parlamentul European, în ziua de 12 ianuarie, de importanța acordată de guvernul britanic coordonării politicii externe – proces care dobândise titlul de Cooperare Politică Europeană (E.P.C.).

Adjunctul lui Crosland era Dr. David Owen, în vârstă de treizeci și opt de ani, o stea în ascensiune din rândurile laburiștilor. Mai târziu, Owen și-a amintit că prima lui sarcină fusese aceea de a se informa despre Comunitatea Europeană. Făcând acest lucru, a constatat...

„(...) că, în realitate, Regatul Unit încheiase un târg mizerabil. Politica agricolă, despre care știuserăm întotdeauna că acționa împotriva intereselor noastre, scăpase de sub control – se adunau surplusuri enorme de produse lactate, untdelemn de măsline și vin, și toate costurile creșteau vertiginos. La fel de clar era că, în câțiva ani, aportul bugetar al Regatului Unit avea să crească atât de mult încât era foarte probabil să ajungem națiunea care aduce cea mai mare contribuție. De asemenea, trebuia să facem față unei politici privind pescuitul care fusese încropită de Cei Șase membri în ajunul extinderii Comunității și care greu ar fi putut să fie mai dezavantajoasă pentru interesele de pescuit ale Marii Britanii.”¹²

În primele săptămâni ale noului său rol, confruntându-se cu realitatea apartenenței Marii Britanii la Comunitate, Owen a fost tentat să creadă că Wilson avusese dreptate în 1972, și că termenii fuseseră inacceptabili.¹³ Principala lui problemă, însă, erau propriile sale oficialități. Cu câteva „excepții notabile”, constatase că principalii funcționari de stat ignorau atât de flagrant realitatea, încât își pierduse speranța de a mai putea constitui o poziție de negociere fermă.¹⁴ Problema, a scris el, avea rădăcini adânci.

„Prea mulți euro-diplomați ezitau să se angajeze pe vreun curs care să ne aducă într-o contradicție serioasă cu majoritatea membrilor Comunității. Erau oameni inteligenți, dar niciodată nu avuseseră tenacitatea de a lupta pentru interesele britanice la fel cum luptau diplomații francezi, la toate nivelurile, pentru Franța.”¹⁵

Cele mai litigioase probleme cu care se confrunta președinția britanică erau cele de care avea să se ocupe Consiliul pentru Agricultură, prezidat de noul ministru britanic al Agriculturii, John Silkin. În acea perioadă, laburiștii aveau doar o majoritate mică, suferind de hemoragie electorală, și multe circumscripții pescărești ocupau fotolii laburiste marginale.¹⁶ Prin urmare, Silkin ținea să arate că apără interesele Marii Britanii, iar când s-a declanșat opoziția condusă de francezi față de cererile britanice și irlandeze pentru zonele de pescuit exclusive de cincizeci de mile, Silkin nu era pregătit să ajungă la un compromis. În cele din urmă, pe parcursul președinției britanice nu s-a încheiat nici un acord de durată, nu în ultimul rând din cauza subiectivismului prezidențial, cum îl considerau celelalte state membre. Din nou, Marea Britanie, apărându-și interesele naționale, nu era «*communautaire*».

La fel de rău primit a fost și refuzul lui Silkin de a accepta o creștere cu 1,5 la sută propusă pentru finanțarea C.A.P. care, din cauza distorsiunilor sistemului, s-ar fi transpus într-o mărire cu trei la sută a prețurilor britanice la alimente. Aceasta se întâmpla într-o perioadă când guvernul se chinuia să limiteze scumpirile printr-o politică de înghețare voluntară a prețurilor. Faptul că britanicii, din cauza „intereselor naționale înguste”, blocau o creștere a finanțării, din care cea mai mare parte ar fi ajuns la fermierii francezi, cauza alte resentimente.¹⁷

Dar, în cea de-a cincea lună a președinției s-a ivit o altă piatră de hotar în relația Marii Britanii cu Comunitatea, pe care George n-o menționează. În ziua de 28 mai 1977, comitetul guvernamental care se ocupa de problemele Pieței Comune a aflat despre Comisie că apelase cu succes la C.E.J. pentru a exclude subvențiile „anormale” pentru carnea de porc plătite de guvernul britanic, și dăduse instrucțiuni ca subvențiile să fie oprite „de-acum înainte”. La sedință fusese prezent și Tony Benn. Acesta a întrebat dacă era prima dată când o Curte Europeană lua o decizie împotriva guvernului britanic și i s-a spus că da. În jurnalele sale, Tony Benn continuă relatarea:

„Atunci, am întrebat care ar fi efectul politic al acestei decizii asupra producătorilor de carne de porc din Regatul Unit. John Silkin a spus că ar însemna efectiv distrugerea industriei noastre, masacrarea generală a porcilor și abandonarea fabricilor noastre de prelucrare, în favoarea danezilor (...). Am vrut să mi se spună explicit – ceea ce s-a și făcut – că făceam parte din primul guvern britanic din istorie ce a fost informat că se comportă ilegal de către o instanță a cărei decizie nu se putea modifica schimbând legea în Camera Comunelor. A fost un punct de răscruce (...).”¹⁸

În mod deloc surprinzător, după președinția Marii Britanii, Callaghan a expus la Conferința Partidului Laburist din 1977 un plan în șase puncte pentru politica Regatului Unit față de E.E.C., respingând orice mărire a puterilor pentru Parlamentul European, îmbunătățind procedurile de „supraveghere” ale Parlamentului Britanic și afirmând dominația politicilor naționale regionale și a celor industriale. Această propunere, însă, n-a făcut decât să toarne gaz peste foc. Când a făcut apel la Comunitate să admită Grecia, Spania și Portugalia, pentru că „pericolele unei Comunități hiper-centralizate, hiper-birocratizate și hiper-armonizate vor fi mai mici cu doisprezece membri decât cu nouă”,¹⁹ dizgrația Marii Britanii în ochii partenerilor ei a părut totală.

Spre „Uniunea Europeană”

Pe lângă aceste dificultăți concentrate în jurul Marii Britanii, Comunitatea însăși era din nou preocupată de adevărata ei agendă: o integrare din ce în ce mai sporită. Așa cum se întâmplase tot timpul de la rapoartele lui Werner și Davignon din 1970, aceasta se orienta spre cele două scopuri principale de-acum ale Comunității: stabilirea uniunii economice și monetare și o politică externă comună.

În 1971, abandonarea de către S.U.A. a acordului de la Bretton Woods din 1944 aruncase valutele internaționale în haos. Ca reacție, majoritatea națiunilor își lăseseră monedele să „floreze” liber în concurență reciprocă pe piețele internaționale, dar acest lucru a antrenat pericolul cu potențial destabilizator al fluctuațiilor excesive.

Pentru a contracara efectul, conducătorii băncilor centrale din Europa s-au întâlnit la Basel, în 1972, ca să creeze un Acord al Ratei Europene de Schimb, cunoscut ca „șarpele”. Monedele europene aveau să fie ținute în cadrul unei marje de $\pm 2,25$ la sută, astfel evitându-se fluctuațiile excesive. Pe lângă Cei Șase, au mai luat parte Marea Britanie, Suedia, Norvegia, Danemarca și Irlanda. „Șarpele” n-a prosperat. Participarea Marii Britanii a durat doar șase săptămâni, înainte ca speculațiile s-o oblige să se retragă. Nu peste mult timp i-a urmat și Italia. Franța a plecat în 1974, în anul următor a revenit, iar în 1976 s-a retras definitiv. Numai Germania de Vest, țările din Benelux și Danemarca au reușit să rămână între marje, creând efectiv o zonă extinsă a mărcii germane. Astfel, pe la jumătatea anilor șaptezeci, orice speranță de a implementa propunerile lui Werner de uniune economică și monetară părea să se fi spulberat.

Dar, o dată ce ideea intrase în mentalitatea de la baza „construcției europene”, ea avea să reapară iar și iar. La începutul anului 1974, Comisia a înființat un grup de studiu care să examineze perspectivele realizării E.M.U. până în 1980. Prezidat de fostul apropiat al lui Monnet, Robert Marjolin, grupul mai includea doi reprezentanți britanici, Sir Donald McDougall, principalul consilier economic al guvernului britanic, și Andrew Shonfield, acum director al Institutului Regal de Afaceri Internaționale. Raportul lor din martie 1975 declara fără nici un compromis că „politicile naționale și economice n-au fost niciodată, în ultimii douăzeci și cinci de ani, mai discordante și mai divergente decât sunt în ziua de azi.”²⁰

Aceasta dusese la o succesiune de crize monetare, iar problema, susținea grupul, era că lipsise voința politică a Comunității pentru a profita de aceste crize.

„La fel ca toate crizele, și acestea ar fi putut să prilejuiască progrese, provocând o cristalizare a vointelor latente. Lucrurile mari se realizează aproape întotdeauna în perioade de criză. Cele din ultimii ani ar fi putut să fie ocaziile unor salturi înainte.”²¹

Acesta a devenit un pretext care avea să fie folosit ca instrument major al „proiectului”: „criza benefică”. În repetate rânduri, câte o criză de pe primele pagini ale ziarelor era exploatată pentru a justifica extinderea puterii Comunității, stimulând astfel și mai mult integrarea.

În această situație, problemele generate de ratele valutare flotante au fost folosite pentru a reinvia ideea uniunii economice și monetare. Comitetul lui Marjolin nu se îndoia de necesitatea investirii instituțiilor supranaționale cu „toate instrumentele politicii monetare și ale politicii economice” deținute până atunci de guvernele naționale, spre a exercita aceste puteri „pentru Comunitate în ansamblul ei”. „Instituțiile comune” trebuia să includă o „putere politică” europeană, un buget comunitar și un sistem bancar central, toate urmând să acționeze „într-un mod comparabil cu acelea dintr-un stat federal”.²² Taxele comunitare aveau să fie vitale, dând posibilitatea transferării finanțării în regiunile mai puțin dezvoltate.²³

Raportul Marjolin a fost urmat curând de un altul, produs de primul ministru belgian, Leo Tindemans. Publicat în 29 decembrie 1975, acesta avea un titlu de o înșelătoare simplitate: „Uniunea Europeană”. Începea prin a-și exprima regretul că, după câte se părea, „construirea Europei” și-a „pierdut aerul de aventură”.²⁴ „Ideea europeană” era „într-o anumită măsură victima propriilor ei succese”. Dar „o structură neterminată nu rezistă bine: trebuie să fie completată, altfel se va prăbuși”, și o „cerință de bază pentru realizarea unei Uniuni Europene”²⁵ era o politică economică și monetară comună. Însă ea urma să aibă nevoie și de politici externe și de apărare comune, cu tot cu o „agenție europeană a armamentelor”.²⁶

Deosebit de semnificativă era opinia lui Tindemans că „pentru ca o entitate economică și monetară integrată să opereze armonios”, aveau să fie necesare transferuri de fonduri pe scară mare, din zonele mai bogate ale Comunității spre regiunile mai sărace. Aceasta ar fi necesitat o „politică regională” de ansamblu, cu o mare parte din finanțare dirijată prin bugetul comunitar. De asemenea, Tindemans mai recomandă o politică pentru făurirea unei „Europe a Popoarelor” prin „mănestări concrete ale solidarității europene în viața de zi cu zi”.

Leo Tindemans dorea să înlocuiască atât Consiliul de Miniștri, cât și Comisia cu un nou organism supranațional. Acest „guvern al Europei” ar fi fost ales și controlat de un Parlament European mai puternic, care ar fi inclus o cameră aleasă direct de „popoarele Europei” și o „Cameră a

Statelor“ cu reprezentanți numiți de guvernele naționale. „O revenire la cooperarea interguvernamentală n-ar ajuta la rezolvarea problemelor Europei“, conchidea Tindemans.²⁷ Propunerea lui finală, de accelerare a procesului de integrare, consta într-o „Europă cu două viteze“, având un nucleu interior care se deplasa mai rapid spre uniunea politică decât acele state care erau mai puțin angajate. Dar aceasta, sublinia Tindemans, nu însemna o „Europă *à la carte*“. Fiecare țară trebuia să acționeze spre același obiectiv final.²⁸

Wilson a tratat cu dispreț raportul, iar când acesta a fost dezbătut în Consiliul European de la Luxemburg, pe 1 aprilie 1976, cu doar câteva zile ca el să demisioneze din funcția de prim ministru, a consemnat că discuțiile „nu ne-au dus nicăieri“. ²⁹ Cu toate acestea, propunerile aveau să rămână în agenda pe termen lung a Comunității.

Întră în scenă Roy Jenkins

Cu discuțiile despre o monedă unică plutind în aer, un rol central în cele întâmplate în continuare avea să fie jucat de un alt om politic britanic, ale cărui opinii despre integrarea europeană erau cu totul diferite de cele ale lui Wilson. Când, la retragerea lui Wilson, Roy Jenkins a fost învins zdrobitor de Callaghan în tentativa sa de a ajunge prim ministru, el a acceptat invitația de a deveni Președintele Comisiei.

În mod curios, acest „europenist“ înfocat era cu totul nepregătit pentru noul său post. După cum a scris în memorii:

„Convingerea mea era deplină, dar experiența, neglijabilă. Singurul portofoliu ministerial pe care l-am deținut după intrarea Marii Britanii, în 1973, a fost acela de la Ministerul de Interne care, după cum implica numele și confirma și ethosul său, era la fel de îndepărtat de afacerile Comunității ca oricare altul din cadrul guvernului britanic. N-am participat la nici un Consiliu de Miniștri. Îmi plăcea să spun, doar pe jumătate în glumă, că mi-am păstrat arzătoare credința de european, nefăcând nici o vizită la Bruxelles. Iar acest lucru era aproape surprinzător de adevărat. Cunoșteam destul de bine Franța, Italia, Germania. Dar capitala embrionară a Europei n-am vizitat-o decât de patru ori, între 1945 și data numirii mele în fruntea administrației sale. Eram un entuziast al acelor *grandes lignes* ale Europei, dar un amator în ceea ce privește complexitățile sistemului ei de semnalizare.“³⁰

Începându-și activitatea la 1 ianuarie 1977, Jenkins avea să recunoască ulterior că primele lui șase luni ca președinte n-au fost un succes. În iulie 1977, după ce a citit niște critici în acest sens în *The Economist*, a hotărât că era necesară o nouă inițiativă. Cu privire la direcția pe care urma s-o ia aceasta, a scris:

„Eram foarte influențat de (...) Jean Monnet (...). Cu cel puțin două ocazii, ideile lui avuseseră un succes spectaculos în a-i conferi inițiativă, iar în al doilea caz izbutise revenindu-și după o înfrângere și trecând de la o cale blocată la alta, care era mai deschisă (...). Lecția pe care am învățat-o de la el a fost aceea de a avansa întotdeauna pe linia minimei rezistențe, cu condiția ca aceasta să ducă în direcția generală corectă.“³¹

Jenkins a conchis că trebuia să depună toate eforturile în sensul uniunii monetare.

În luna decembrie a anului 1977, Consiliul European l-a susținut pe Jenkins și a acceptat să comande diverse studii despre cooperarea monetară. Unul a fost produs sub președinția lui Sir Donald McDougall, șeful serviciului economic al guvernului britanic. *The Role of Public Finance in European Integration* („Rolul finanțelor publice în integrarea europeană“) a fost notabil pentru sugestia, dacă se dorea ca genul de responsabilități economice prezentate în raportul Marjolin să fie asumate de Comunitate, trebuia ca, după modelul guvernării federale din Statele Unite, Comunitatea să controleze între 20 și 25% la sută din P.I.B.-ul ei propriu, care încă de pe-atunci se ridica la sute de miliarde de lire sterline.³²

În lipsa oricărei acțiuni a Comunității, la începutul anului 1978, Giscard și Schmidt s-au hotărât să-l susțină pe Jenkins. Rezultatul avea să fie Sistemul Monetar European (S.M.E.), în interiorul căruia funcționa Mecanismul Ratei de Schimb (M.R.S.), o versiune mai complicată a „șarpelui“ (și, în cele din urmă, blestemul Partidului Conservator).

Cei doi lideri și-au conturat ideile la Consiliul European de la Copenhaga, în aprilie 1978.³³ Au accentuat nevoia de a izola un bloc vest-european de fluctuațiile monetare declanșate de Japonia și

Statele Unite, refren care avea să-i preocupe persistent pe liderii europeni. Răspunsul lor a constat în a propune diverse măsuri. Acestea variau de la a pune în comun între 15 și 20 la sută din rezervele oficiale ale statelor membre, până la folosirea sporită a unității monetare comune în tranzacțiile băncilor centrale, destinată în cele din urmă să fie baza monedei unice.³⁴

Deși discuțiile despre acest „plan” au reprezentat punctul central al Consiliului de la Copenhaga, nu s-a luat nici o decizie formală. În schimb, au avut loc convorbiri secrete între reprezentanții personali ai lui Giscard, Schmidt și Callaghan – căruia i se recrutase sprijinul – în scopul de a preîntâmpina opoziția din partea bancherilor centrali, a ministerelor de Finanțe și, cel mai important, a Bundesbank-ului. Conform unui comentator:

„Ceilalți șefi de executive naționale, miniștrii lor de Finanțe și președinții băncilor centrale, precum și înalții funcționari care se întâlneau în comitetele Monetare, al Băncii Centrale și al ECOFIN, au fost lăsați într-o ignoranță totală. Primul ministru danez, responsabil cu stabilirea agendei Consiliului, n-a auzit nimic și a presupus că planurile fuseseră abandonate.”³⁵

Schmidt nu-l putea convinge pe Callaghan că Marea Britanie trebuia să intre în S.M.E. După ce tocmai trecuse printr-o criză majoră a lirei sterline, Regatul Unit era pregătit să stimuleze dezvoltarea economică, pe când planul german era deflaționist. În plus, pe Callaghan îl interesa mai mult să întreprindă acțiuni interguvernamentale prin intermediul instituțiilor existente, cum era F.M.I.

Prin urmare, în iulie, la Consiliul European de la Bremen, după o serie de întâlniri tumultuoase, Callaghan s-a retras complet. Dar, promițând fonduri suplimentare pentru dezvoltarea regională, în special italienilor și irlandezilor, Schmidt a câștigat acordul celorlalte state membre. Jenkins a plecat de la Bremen „cu moralul foarte ridicat”, dar și „cu speranțele substanțial reduse că Marea Britanie învățase lecția și participa cu entuziasm și încă de la început la o inițiativă europeană.” Interesul său, a scris el, „devenea tot mai mult acela de a evita ca Marea Britanie să țină în loc înaintarea celorlalți.”³⁶

Chiar și fără Marea Britanie, s-a ajuns la un acord cu privire la detaliile noului sistem doar prin manipulări considerabile. Complexitățile acestora sfidează orice descriere într-o informare non-tehnică, fiind pline de termeni ca „sistemul grilei de paritate”, „obligatii asimetrice” și „geometrie variabilă”. Semnificativ, însă, e faptul că detaliile finale ale acordului, stabilite în timpul unui summit bilateral între Giscard și Schmidt, au rămas secrete.

Întâlnirea, ținută în septembrie 1978, a avut loc la Aachen, unde Charlemagne s-a născut și a fost și înmormântat, ca prim împărat al Sfântului Imperiu Roman. Departamentele de presă ale ambelor guverne au subliniat reverberațiile istorice ale acestei vizite comune la tronul lui Charlemagne, evocând amintiri despre întâlnirea istorică dintre Adenauer și de Gaulle la Rheims, cu aproape douăzeci de ani în urmă. Giscard a remarcat: „Poate că, în timp ce discutăm probleme monetare, spiritul lui Charlemagne medita asupra noastră.”³⁷

Detaliile au fost stabilite la Consiliul European de la Bruxelles din zilele de 4-5 decembrie 1978. De la 1 ianuarie 1979 urma să ia ființă M.R.S. Monedele din sistem puteau intra în „banda îngustă” unde li se permitea să se mențină în cadrul unei marje maxime de fluctuație de 2,25%. Când această limită era atinsă, avea loc o „intervenție automată, fără nici o limită impusă sumei”³⁸ Statele membre cu valute flotante puteau opta pentru o marjă de șase la sută, așa-numita „bandă largă”.

În comunicat, obiectivul politic a fost expus foarte clar. S.M.E. avea să dea „un impuls nou procesului de uniune europeană”³⁹ După Consiliu, șefii de guvern și președintele Comisiei au emis o declarație comună, accentuându-i importanța „pentru viitorul construirii Europei”.⁴⁰

În pofida euforiei, refuzul Marii Britanii de a intra în M.R.S. îl iritase pe Giscard. Ca să se răzbune, el a cerut ca Franței să i se acorde aceeași parte dintr-o mărire planificată a alocărilor din Fondul Regional ca Marii Britanii.⁴¹ Aceasta a blocat efectiv orice posibilă creștere, lăsând din nou Marea Britanie fără nici o compensație pentru disparitatea fondurilor C.A.P. Mai mult, contribuția bugetară a Marii Britanii avea să crească cu 9%, amenințând ca în cinci ani să facă din ea cel mai mare finanțator net al Comunității.

Amintindu-și ulterior despre toate aceste evenimente, Jenkins comentează: „Și acum mi se pare imposibil să-mi explic ce l-a apucat pe Giscard.”⁴² Dacă ar fi fost familiarizat cu trecutul istoric, ar fi știut că Giscard acționa în modul cel mai caracteristic pentru un președinte francez. După aceeași „deprimantă decepție” a Consiliului European, Jenkins a remarcat: „afacerile Europei s-au retras după un paravan opac, într-un mod cum n-am mai văzut niciodată, nici înainte și nici după aceea”. Cheia se găsea întru totul în conduita guvernului francez.⁴³ Totuși, pentru George, Marea Britanie rămânea „partenerul incomod”.

„Afurisita de problemă britanică”

Problema contribuției disproporționate la bugetul Comunității devenise un motiv de îngrijorare serioasă pentru guvernul laburist. Cunoscută de Comunitate ca B.B.Q. (*British Budgetary Question*, Problema bugetară britanică), Jenkins și mulți alții au început s-o numească *Bloody British Question* („Afurisita de problemă britanică”).⁴⁴ Începuse să învenineze relațiile dintre Marea Britanie și Comunitate mai mult decât oricare altă chestiune.

Pe la sfârșitul anului 1976, chiar dacă aranjamentele tranzitorii încă se mai aplicau, Marea Britanie era deja al treilea finanțator net, ca mărime, al bugetului comunitar – după Germania și Belgia. Un an mai târziu, a devenit al doilea, iar prin 1980, s-a calculat, avea să fie cel mai mare, plătind subvenții fermierilor francezi în timp ce Franța bloca sporirea fondurilor regionale. Iar acum, oamenii ei politici aveau temeritatea să se plângă.

Și s-au plâns! Într-un discurs ținut la banchetul Lordului Primar de la Guildhall, Londra, în 13 noiembrie 1978, Callaghan a spus clar că situația Marii Britanii de cel mai mare finanțator net, cu un venit *per capita* pe locul al șaptelea din nouă, era inacceptabilă.⁴⁵ David Owen, care preluase funcția de ministru de Externe după decesul prematur al lui Crosland, a spus a doua zi în Camera Comunelor că nici chiar actuala situație nu putea „fi mai bună pentru Comunitate decât este pentru Regatul Unit”.⁴⁶

În mod previzibil, plângerile Marii Britanii n-au avut nici un rezultat. Într-adevăr, nu participase la negocierile bugetare inițiale – dar nu acceptase oare aranjamentele, în cadrul *acquis*-ului *communautaire*? Nu avuseseră loc renegocieri? Și totuși, acum britanicii spuneau: „nu, tot nu ne convin regulile; trebuie să le schimbați iar, așa cum vrem noi”. Francezii pur și simplu dădeau vina pe Marea Britanie pentru că importa din Commonwealth alimente supuse taxelor vamale. Putea să cumpere produse irlandeze, franceze sau daneze. Faptul că n-o făcea era un moft anti-comunitar, iar dacă voia să-și mai reducă și contribuțiile, nu avea decât să exercite preferința comunitară.⁴⁷ Așa că numai Marea Britanie era de vină. În fond, era „partenerul incomod”.

„Dați-mi banii înapoi!”

Luna martie a anului 1979 a cunoscut un eveniment care avea să transforme politica Marii Britanii și a întregii Europe. După dezastruoasa „iarnă a vrajbei”, când Marea Britanie fusese paralizată de o avalanșă de dispute industriale, guvernul Callaghan a pierdut votul de încredere în Camera Comunelor doar cu un singur sufragiu. Alegerile generale le-au adus conservatorilor o majoritate clară de 44 de fotolii. Pe 4 mai 1979, Margaret Thatcher a intrat în clădirea de la numărul 10, Downing Street, unde avea să rămână timp de unsprezece ani.

La scurt timp după ce a Thatcher intrat în funcție, s-au ținut primele alegeri directe pentru Parlamentul European. În timpul campaniei, Thatcher a pus accentul pe „viziunea” ei despre Comunitate – pe care o numea „o forță pentru libertate”.

„Credem într-o Europă liberă, nu o Europă standardizată. Reduceți acea diversitate care există între statele membre, și veți sărăci întreaga Comunitate (...). Insistăm ca instituțiile Comunității Europene să fie astfel administrate încât să sporească libertatea individului pe întregul continent. Acestor instituții nu trebuie să li se permită să se piardă în hâțșurile birocratiei. Ori de câte ori nu reușesc să extindă libertatea, instituțiile trebuie să fie criticate și echilibrul să fie restabilit.”⁴⁸

Totuși, la urne s-a prezentat un procentaj al electoratului mai mic decât în oricare altă țară din Comunitate, iar rezultatele n-au făcut decât să le oglindească pe acelea de la alegerile generale, conferindu-le conservatorilor 60 de fotolii 78.

Vizibilul entuziasm al conservatorilor față de „Europa“ era considerat „pozitiv“ de mulți adepți ai pieței. Foarte repede însă, Thatcher s-a avântat în vâltoarea politicii E.E.C., participând pentru prima dată la un Consiliu European în zilele de 21-22 iunie 1979. Franța a găzduit sesiunile, alegând ca sediu orașul Strasbourg în semn de recunoaștere față de noua importanță a Parlamentului European. Se observau deja semne că o anumită chestiune, mai cu seamă, avea să domine primele zile ale relației lui Thatcher cu E.E.C.: bugetul.

Din primul moment, după cum a scris Thatcher în memoriile ei, „politica mea a fost aceea de a încerca să limitez pagubele și distorsiunile cauzate de C.A.P. și de a face ca realitățile financiare să influențeze just cheltuielile comunitare“. Îi spusese deja Cancelarului Schmidt că avea să caute „reduceri mari“ și spera ca acesta să-i transmită mesajul lui Giscard, care prezida Consiliul.⁴⁹ Obiectivele ei pe termen scurt erau acelea de a ridica problema bugetului în Consiliu și de a obține acceptarea nevoii de acțiune, cu asigurări ferme că, la următoarea întrunire a Consiliului, în Dublin, Comisia urma să înainteze propuneri de rezolvare a problemei.⁵⁰ Dar, ca o indicație a ceea ce avea să urmeze, ea a observat:

„Cancelarul Schmidt, după cum știam, era dornic să supunem lira sterlină M.R.S.; dar aveam deja indoielile mele cu privire la înțelepciunea unei asemenea acțiuni, care ulterior mi-au fost confirmate. În orice caz, anunțul meu despre intențiile noastre privind adoptarea „ecu“ n-a fost primit cu o bucurie prea vizibilă de către ceilalți: la fel ca alte asemenea concesii față de cunoscutul *esprit communautaire*, se pare că a fost pur și simplu vârat în buzunar și uitat.“⁵¹

Deziluzia ei, însă, s-a confirmat rapid. Știa că problema bugetului trebuia să fie abordată încă din prima zi, întrucât comunicatul final al Comisiei era întotdeauna redactat peste noapte de funcționarii oficiali, pentru a fi discutat în cea de-a doua zi și în ultima. În timpul mesei de prânz, Giscard îi dăduse „impresia clară“ că avea să se ocupe rapid de buget. Dar, când ședința s-a reluat, a devenit evident că Giscard intenționa să urmeze ordinea de zi stabilită. Spre sfârșitul sesiunii formale, se discutaseră aproape problemele, cu excepția singurului subiect despre care voia să vorbească Thatcher. Ea descrie, în memoriile ei, ce s-a întâmplat în continuare:

„Președintele Giscard a propus ca, întrucât ceasurile erau înaintate și trebuia să ne pregătim pentru dîneu, să lăsăm chestiunea bugetului pentru a doua zi. Primul ministru al Regatului Unit era de acord? Și astfel, la primul meu Consiliu European, a trebuit să spun «nu».“⁵²

Totuși, ora târzie a acționat în favoarea ei, apropierea cinei făcându-i pe toți să gândească mai concentrat. Thatcher a obținut acordul ca, pentru următorul Consiliu, Comisia să fie instruită să pregătească o propunere. Cu toate acestea, chiar și Jenkins a recunoscut că Thatcher fusese „tratată foarte ciudat“.⁵³ După aceea, a auzit un înalt funcționar guvernamental străin făcând un comentariu care i-a plăcut „mai mult decât oricare pe care mi-l pot aminti“. Respectivul a remarcat: „Marea Britanie, s-a întors.“⁵⁴

Consiliul de la Dublin urma să aibă loc abia la sfârșitul lui noiembrie și, între timp, Thatcher era hotărâtă să dea de înțeles statelor membre că avea intenții serioase în legătură cu bugetul. În 18 octombrie, ținând Prelegerea Memorială Winston Churchill, la Luxemburg, a avertizat:

„Trebuie s-o spun cât se poate de clar: Marea Britanie nu poate accepta actuala situație a bugetului. Se poate demonstra că este nedreaptă. Nu poate fi apărută pe plan politic. N-o pot juca pe Sora Darnică în fața Comunității, în timp ce propriului meu electorat i se cere să renunțe la îmbunătățirile din domeniul sănătății, al învățământului, al asistenței sociale și al tuturor celorlalte.“⁵⁵

La întâlnirile cu Schmidt și Giscard, a abordat din nou subiectul. „Știau că vorbeam serios,“ a scris ea. În Dublin Castle, după un prânz amical la reședința oficială a Președintelui Irlandei, Thatcher a pledat cauza Marii Britanii, subliniindu-și angajamentul față de Comunitate și dorința de a evita o criză. Din păcate, nu puteau comunica.

„Unii, de exemplu primul ministru al Olandei, domnul Andries Van Agt, erau rezonabili, dar majoritatea, nu. Aveam sentimentul intens că se hotărâseră să mă pună la încercare dacă aveam puterea și voința de a le ține piept. Era o adevărată nerușinare: se hotărâseră să țină cât de mult puteau din banii noștri.“⁵⁶

Când Consiliul a luat sfârșit, Marii Britanii i se oferise un rabat de 350 de milioane de lire sterline, lăsându-i contribuția netă la 650 de milioane. Pur și simplu nu era de ajuns. Thatcher nici nu se gândea să accepte. A fost de acord ca problema să se discute și în următorul Consiliu, dar nu era prea optimistă că se va ajunge la rezoluția dorită. Până și Hugo Young a trebuit să recunoască, despre ceilalți, că:

„(...) drept răspuns la felul deloc subtil în care ea cerea un acord cinstit, au devenit grosolani și disprețuitori, și hotărâți să nu-i iasă în întâmpinare nici măcar în apropiere de jumătatea drumului. Roy Jenkins, care a fost de față, scrie că Schmidt se prefăcea că doarme în timpul uneia dintre pledoariile ei. Într-un alt moment, Giscard își adusese convoiul auto la ușă, ambalându-și motoarele, ca să semnaleze că n-avea de gând să mai aștepte. «Nu voi permite ca un asemenea spectacol dezgustător să se mai repete», a spus el, la plecare.”⁵⁷

Totuși, Young a remarcat că Thatcher „încălcase toate regulile”: „delicatețurile diplomatiei convenționale, spiritul de «mai pun eu, mai lași dumneata» de care depindea întregul edificiu european, erau în mod clar valori pe care nu puteai conta niciodată că avea să le respecte.”⁵⁸ Dar Thatcher începuse să constate că, în termeni europeni, principiul „mai pun eu, mai lași dumneata” însemna „dumneata dai, eu iau”. S-a putut consola măcar puțin cu *Le Figaro*, care a comentat:

„A o acuza pe Doamna Thatcher că dorește să torpileze Europa pentru că apără interesele proprii ei țări înseamnă a-i pune la îndoială intențiile de bază în același fel în care oamenii le-au pus la îndoială pe ale lui de Gaulle în privința intereselor franceze.”⁵⁹

Așa că bătlăia a continuat până în anii optzeci. La început, Francesco Cossiga, primul ministru al Italiei, care acum preluase președinția prin rotație, a părut să caute o soluție, sub presiunile exercitate de Thatcher. În 25 februarie, Schmidt a revenit la Londra pentru discuții, care din nou s-au concentrat în jurul problemei bugetului, dar Schmidt nu făcea decât să-și repete dorința de a vedea lira sterlină intrată în M.R.S. La următorul Consiliu, în 27-28 aprilie, locul de desfășurare s-a mutat la Luxemburg. Cossiga, după ce luase micul dejun cu Giscard la Paris, credea că francezii erau dispuși să ofere o soluție: un plafon al contribuției britanice nete pentru o perioadă de câțiva ani, supus unei revizuirii la sfârșitul intervalului.

Thatcher era suspicioasă. La un examen mai atent, „a devenit clar că ceea ce doreau cu adevărat francezii erau decizii privitoare la subiectele cele mai sensibile politic pentru ei – prețurile agricole în C.A.P., drepturile de creștere a micilor și de pescuit – înainte de a se ocupa de buget.”⁶⁰ Treptat, a ieșit la iveală că, la fel ca de-atâtea ori înainte, propunerile francezilor erau mai puțin utile decât păreau la prima vedere. După ce miniștrii Agriculturii îi acordaseră Franței, mai mult sau mai puțin, ceea ce dorea, aceasta a oferit în schimb doar un rabat modest din contribuția netă a Marii Britanii, și numai pentru un an.⁶¹ Thatcher arătase deja cât se putea de clar că dorea o soluție permanentă, deși nu a tratat răspunsul francezilor ca pe o insultă, oricât de clar era că asta se dorea a fi. Totuși, a respins „oferta”, determinându-l pe Jenkins să declare întâlnirea un „fiasco.”⁶²

Thatcher încă mai aștepta o soluție, cu atât mai mult cu cât atât francezii cât și germanii doreau prețuri agricole mai mari, iar Marea Britanie le putea respinge prin veto. Dacă o făcea, Comunitatea avea să rămână fără bani în 1982. Reacția francezilor a fost să „se gândească la o abolire a „Compromisului de la Luxemburg”, pentru a o împiedica pe Thatcher să-l folosească împotriva lor. După ce fusese introdus de de Gaulle pentru a proteja „interesele vitale” ale Franței, acum, când exista posibilitatea să fie folosit de Marea Britanie, Franța voia să-l abolească.

Între timp, devenise clar că n-avea să se găsească o soluție rapidă, iar complexitatea acestei bătlăii care se prelungea la nesfârșit este ilustrată de faptul că nici o relatare istorică a ei n-a reușit vreodată să-i cuprindă toate întorsăturile și întortocherile labirintice.⁶³ Versiunea lui Young despre următorul pas al luptei spune că, după ce Thatcher a încurcat atât de rău lucrurile la Dublin, a fost nevoie de negocieri abile din partea Ministerului de Externe pentru a se găsi o soluție rezonabilă, prin care Marii Britanii să i se acorde o reducere pentru doi ani, cu posibilitatea prelungirii la trei ani.⁶⁴

Varianta lui Thatcher este aceea că tacticile ei de la Dublin și Luxemburg au avut efectul dorit, producând o anumită bunăvoință de a rezolva problema bugetului înaintea următorului Consiliu

European, programat pentru luna iunie, la Veneția.⁶⁵ L-a trimis la Bruxelles pe ministrul de Externe, Lordul Carrington, împreună cu colegul lui, Ian Gilmour, ambii „europeni convinși”, în ziua de joi, 29 mai, pentru o întâlnire specială cu ceilalți miniștri de Externe. După o sesiune maraton de optsprezece ore, au ajuns la un acord pe care-l considerau acceptabil, dar Thatcher n-a vrut să-l aprobe imediat. Numai după ce Gilmour a contactat diverse ziare de duminică, strecurându-le rezultatul convorbirilor de la Bruxelles, dar prezentându-l apăsător ca fiind un „triumf thatcherist”, a acceptat și Thatcher deznodământul, deși „scrâșnind din dinți”. Nu peste mult, într-o remaniere a Cabinetului, Gilmour a fost debarcat.

Pentru continuitate, este mai bine să urmărim în cele ce urmează povestea rabatului, întrucât compromisul la care ajunseseră Carrington și Gilmour era departe de a fi fost soluția finală. Bubuul a continuat să coacă pe tot parcursul anului 1982, până în 1983, când a redevenit mărul discordiei, la o întrunire a Consiliului European ținută la Stuttgart, în zilele de 17-19 iunie. Între timp, avuseseră loc schimbări semnificative la vârf. În urma câștigării războiului din Insulele Falkland, în 1982, și a începutului refacerii economice ulterioare profundei recesiuni britanice din 1981, Thatcher i-a condus pe conservatori la o victorie covârșitoare în alegerile din 15 iunie. Giscard și Schmidt, cele două figuri dominante ale alianței franco-germane, fuseseră de-acum înlocuiți de Mitterrand și Kohl. De la Dublin, unde fusese o novice, Thatcher devenise acum un personaj cu prestanță.

La Stuttgart, cancelarul german Kohl dorea să facă un succes din primul Consiliu al mandatului său, dar pentru Thatcher nu se puneau decât o singură problemă: „nevoia de a progresa cât mai mult posibil spre o soluție pe termen lung a problemei bugetului”. Aceasta, hotărâse ea, însemna o reformă pe scară completă a finanțelor Comunității.⁶⁶

„(...) Comunitatea era la un pas de faliment: mai erau doar câteva luni până la epuizarea «resurselor proprii», iar acestea nu puteau fi sporite decât cu acordul tuturor statelor membre de a mări cu un procent «plafonul» T.V.A. (...). Necesitatea unanimității mă pune în avantaj și știau că nu eram persoana care să rateze o șansă.”⁶⁷

După părerea lui Thatcher, Comunitatea s-ar fi putut descurca ușor în cadrul disciplinei impuse de suplimentarea plafonului T.V.A. cu un procent, cu condiția să reducă risipa, ineficiența și corupția. Dar considera că le lipsea voința, și că acel desfrâu și acea măsură particulară de irresponsabilitate pe care o cultivă birocrăția ce nu are de dat socoteală în fața nimănui” aveau să continue tot atât timp cât puteau fi amânate deciziile dificile.⁶⁸ În cele din urmă, Consiliul a amânat într-adevăr o decizie privitoare la reforma financiară, acceptând numai continuarea negocierilor, ale căror rezultate aveau să fie prezentate în Consiliul de la Atena, la sfârșitul anului.

În decembrie 1983, când Consiliul s-a întrunit la Atena, sub președinția Greciei, Thatcher era bine pregătită. Dar, încă de la început, lucrurile au luat-o complet razna. La prima sesiune, Mitterrand părea nepregătit, iar Kohl părea refractar sau incapabil să-și aducă o contribuție prea eficientă.⁶⁹ Nici primul ministru al Greciei, Papandreu, n-a fost de prea mare ajutor.

Astfel, în prima zi nu s-a rezolvat nimic, iar situația avea să se înrăutățească. Luni dimineata, spre uimirea lui Thatcher, Mitterrand a anunțat că poziția lui în legătură cu bugetul se schimbaseră complet. Nu mai era dispus să sprijine lupta Marii Britanii pentru o soluție pe termen lung. În schimb, avea să accepte doar încă o plată *ad hoc*.⁷⁰ Thatcher a ripostat refuzând să aprobe o creștere a „resurselor proprii” ale Comunității altul decât cu condiția de a se reduce cheltuielile C.A.P. și proporția acesteia din buget. Apoi, a cerut ca statele membre să aibă contribuții „corecte și aliniate capacității lor de a plăti.” În continuare, scrie ea: „Cearta a continuat, dar era clar că nu ajungeam nicăieri.”⁷¹

La sfârșitul acestui nou Consiliu considerat în general „un fiasco”⁷² nu s-a emis nici un comunicat. S-a făcut mult caz de așa-zisa poziție „antieuropeană” a lui Thatcher din acea perioadă, dar pe-atunci, avea să-și aducă ea aminte, credea sincer că, o dată ce se rezolva problema contribuției bugetare și se institua o ordine financiară, Marea Britanie avea să poată juca un puternic rol pozitiv în cadrul Comunității. Se considera o „idealistă europeană”, cu viziunea unei *Europe des patries* impulsionate de spiritul liberei întreprinderi.⁷³

Până și profesorul George recunoaște că acest „fiasco” a fost cauzat aproape în întregime de Mitterrand. Intervenția lui, scrie George, „a fost sau o greșeală îngrozitoare, sau opera unei gândiri machiavelice”. O explicație ar fi fost aceea că Mitterrand trăgea de timp, pentru ca discuțiile să se prelungească până în perioada președinției franceze, dând astfel guvernului francez posibilitatea de a-și aroga meritul pentru ajungerea la un acord.⁷⁴

De la alegerile din 1983, ministrul de Externe al lui Thatcher era Geoffrey Howe, un „europenist” convins încă din copilărie; cu toate că asistasă la debandada de la Atena, el avea să scrie ulterior că acum totul „depindea de Franța, care a preluat președinția Comunității (sic) pentru prima jumătate a anului 1984.”⁷⁵ Francezii, a observat el,

„(...) erau parteneri ideali de negociere pentru această etapă finală a bătăliei. Căci ei puteau, mai mult decât majoritatea celorlalți, să recunoască forța hotărârii noastre de a ne apăra interesele naționale. Mai mult, aveau agilitatea intelectuală de a identifica, și discuta abil, punctele în care negocierile ne puteau obliga să ne temperăm tonul pledoariei. Urmăream împreună să găsim un răspuns pe care apoi președintele francez l-ar fi putut prezenta celorlalți parteneri pentru a fi acceptat, la întrunirea Consiliului European de la Bruxelles, în 19-20 martie 1984, în drum spre Summitul de la Fontainebleau (sic) din iunie.”⁷⁶

În pofida mărturiilor elogioase a lui Howe despre talentele lor, acești francezi „agili intelectual” n-au reușit să prezinte nici o propunere în fața Consiliului de la Bruxelles, unde n-au venit nici măcar pregătiți ca lumea. Thatcher, în schimb, da. Discutase deja problema cu Mitterrand, la întâlnirile din ianuarie, la Paris, și martie, la Chequers. În februarie a discutat cu Kohl în Downing Street. Astfel, era încrezătoare că, în sfârșit, Consiliul de la Bruxelles aveau să ofere o soluție de lungă durată pentru „B.B.Q.”⁷⁷

Când a început întrunirea, pe 19 martie, Mitterrand a deschis, măcar, procedurile cu o discuție despre buget. Apoi, funcționarii oficiali au fost trimiși să lucreze la un text în legătură cu bugetul, în timp ce Mitterrand a trecut la problema „propriilor resurse” ale Comunității. Acum, adevărata lui agendă a devenit clară. Voia să ridice contribuțiile din încasări de T.V.A. până la 1,6%, astfel mărinind fondurile C.A.P., de pe urma cărora Franța avea cel mai mult de câștigat. Irlandezii, care acum erau principalii beneficiari neți ai Comunității pe cap de locuitor, grație dimensiunilor sectorului lor agricol, voiau o creștere și mai mare.⁷⁸

Pentru prima oară, Thatcher și Kohl aveau ceva în comun. Amândoi și-au fixat limita la 1,4%, precizând că până și asta depindea de rezolvarea satisfăcătoare a planului de cheltuieli al Comunității. Până aici ajunseseră când, spre frustrarea lui Thatcher, sesiunea de a doua zi a început cu „un torent de euro-idealism”. Kohl și Mitterrand au devenit „lirici de-a binelea pe tema eliminării controalelor la frontieră”, după care președintele francez a îndemnat ca Europa să nu rămână în urma Statelor Unite în cursa spațială.⁷⁹ Când, în sfârșit, șefii guvernelor s-au așezat la treabă, „euforia s-a risipit repede”. Primul ministru al Irlandei, neputând obține o scutire specială pentru limitele propuse la cotele de lapte, menite să ajusteze vastele surplusuri de lapte ale Comunității, a invocat Compromisul de la Luxemburg și a ieșit. Numai după o lungă suspendare, cu scopul de a discuta textul comunicatului; tratativele s-au reluat.

Ceea ce s-a întâmplat atunci a lăsat-o pe Thatcher ca trăsniță. În pofida înțelegerii lor anterioare, italienii și grecii s-au opus ca lui Thatcher să i se acorde reducerea permanentă pe care o dorea. Mitterrand părea să fie de partea lor. Când Thatcher a protestat că luptase cinci ani pentru o soluție echitabilă și de durată, Kohl, probabil în urma unui acord încheiat cu Mitterrand, i-a oferit „un rabat de o mie de milioane de ecu pentru cinci ani”. Până și Howe a declarat această propunere „gândită cu picioarele”.⁸⁰ Dar, aproape imediat, Franța și ceilalți s-au pronunțat în favoarea Germaniei. Evident, Thatcher a respins „oferta”. Consiliul s-a spart fără să dea nici un comunicat, iar Franța și Italia, „ca să pună sare pe rană”, cum avea să spună Thatcher mai târziu, au blocat plata ram-bursărilor către Marea Britanie pe 1983.

Revenită în țară, Thatcher a hotărât să oprească plățile Marii Britanii pentru Comunitate, dacă avea sprijinul parlamentarilor. Dar, a scris, ea, „există un nucleu dur de euro-entuziaști (...) care susțineau instinctiv Comunitatea în toate disputele cu Marea Britanie”. Fără tragere de inimă, a abandonat „opțiunea nucleară”.⁸¹

Totuși, era clar că trebuia să se pună capăt conflictelor. Următorul Consiliu European, care avea să se țină la Fontainebleau, în 25 și 26 iunie 1984, prezidat de Mitterrand pe teren propriu, trebuia să fie „marea răfuială”. Dar, din nou, Thatcher a fost silită să se tempereze. După obligatoriul prânz inaugural, președintele francez i-a cerut să rezume rezultatele unui recent summit economic de la Londra. Apoi, au intervenit și alții, ca să-și dea cu părerea. Au trecut așa două ore. Abia pe urmă a trecut Mitterrand la problema bugetului și, imediat ce Thatcher și-a exprimat opiniile asupra unei formule, a „remis” chestiunea miniștrilor de Externe pentru a fi discutată seara, și a trecut la alte probleme.⁸²

În aceeași seară, în timpul dineului, oferit la prestigioasa Hôtellerie du Bas-Bréau, șefii de guvern au avut nedumerirea de a-i vedea pe miniștrii de Externe adunându-se pe terasă să-și bea cafeaua. Inițial, au presupus că aceștia își terminaseră treaba, dar în curând au descoperit că se delectau cu povestiri din voiajele lor în străinătate. Mitterrand nu și-a ascuns nemulțumirea și i-a alungat înapoi înăuntru ca să discute mai departe despre buget.

Pe tot parcursul întregii saga a bugetului, existase un punct spinos central. Marea Britanie insistase ca socotelile să fie bazate pe suma totală trimisă Comunității, care includea banii încasați din tarife și vămi, precum și contribuțiile din T.V.A. Franța, însă, refuza în continuare să accepte taxele vamale sub titlul de contribuții naționale, argumentând că acestea constituiau „resursele proprii” ale Comunității. Prin urmare, se încăpățâna să nu permită includerea acestor sume. Apoi, la Fontainebleau, francezii au distribuit un articol cu opiniile lor despre felul cum trebuia să se efectueze calculele. Din nou, nu erau incluse decât plățile din T.V.A.

În timpul discuției miniștrilor, toate acestea s-au scos din nou pe tapet, iar Thatcher, plictisită, a acceptat, cu condiția ca formula la care se ajungea pe baza unui procentaj din T.V.A. să-i asigure Marii Britanii rabatul permanent pe care-l dorea. Nu mai trebuia să se stabilească decât procentajul. Thatcher se gândea la 70%, dar Howe s-a întors cu vestea că aveau să se ofere între 50 și 60%, cu un „premiu de consolare” care avea să ridice rabatul la un miliard de ecu pentru primii doi ani. „Cum a fost în stare Geoffrey,” a scris Thatcher, „care avusese o poziție atât de splendid de fermă în negocieri până atunci, să le permită miniștrilor de Externe să ajungă la o asemenea concluzie, n-am putut să înțeleg.”⁸³

Ca să scurtăm o poveste care deja a devenit oboșitoare, Thatcher a insistat pentru cei 70% ai ei, Mitterrand s-a înfipt în 60, iar Kohl a spus că el ar accepta 65. Atunci, Thatcher a propus două treimi, un procentaj rotund de 66%. Mitterrand a cedat. În fața lui Thatcher, care era neclintită, i-a spus: „Desigur, Doamnă Prim Ministru, trebuie să-i aveți.” Se ajunsese la un acord.⁸⁴ Imediat, însă, Kohl a anunțat că, din moment ce înțelegerea fusese posibilă datorită banilor germani, voia să le plătească fermierilor lui sume suplimentare din fondurile federale. Deși aceasta contravenea regulilor, nimeni n-a mai fost în stare să i se opună.⁸⁵

Dar povestea nu s-a terminat nici aici. Printre prevederile mărunte era inclusă stabilirea unui „mecanism de corectare” care să acționeze asupra permanentelor dezechilibre bugetare. Era atât de complex încât, conform lui Hugo Young, „depășea puterea de înțelegere a oricărui cetățean european normal”.⁸⁶ Până și Comisia însăși avea să recunoască faptul că „inhiba transparența în relațiile financiare dintre statele membre și bugetul comunitar.”⁸⁷

În 1988, la Consiliul European de la Bruxelles, s-au adus și alte revizui ale sistemului de finanțare, realizându-se ceea ce s-a consacrat ca „Decizia Resurselor Proprii”. Aceasta stipula că în continuare T.V.A. avea să joace un rol redus în finanțarea Comunității și introducea o formă nouă de „resurse proprii”, conform căreia fiecare stat membru avea să facă o plată suplimentară reprezentând o proporție din produsul său intern brut (P.I.B.). Aceasta, la rândul ei, crea noi distorsionări și necesita un nou mecanism pentru a calcula rabatul Marii Britanii. Calculele erau atât de complicate încât, după cum Comisia însăși a recunoscut, produceau *rezultatul oarecum surprinzător că Regatul Unit pare să participe la finanțarea propriului său rabat* [sublinierea noastră].⁸⁸

Deși Comisia sugera că această „autofinanțare” nu implica decât „sume foarte mici”, efectele cumulative ale acordului de la Fontainebleau și ale „ajustării” de la Bruxelles aveau să fie substanțiale. Ele creau o situație prin care, ori de câte ori Marea Britanie cerea fonduri C.A.P. mai presus de un nivel limită stabilit în 1984, Comisia, prin „mecanismul de corectare”, era (și este) capa-

bilă să „smulgă înapoi” o proporție consistentă din fondurile plătite. În 2003, această cotă a atins 71%.

Întrucât aceasta însemna că, solicitând anumite fonduri de la Bruxelles, Ministerul de Finanțe ar fi ajuns să le plătească în cea mai mare parte din buzunarul propriu, guvernul britanic a hotărât ca, de vreme ce-și câștigase rabatul dorit, Marea Britanie să profite de el la maximum. Prin urmare, ori de câte ori era posibil, Regatul Unit refuza să ceară asemenea fonduri; deși celelalte state membre o făceau. Aceasta mai însemna și că alte țări puteau obține considerabil mai mulți bani de la Bruxelles pentru fermierii lor decât aveau la dispoziție fermierii britanici, a căror capacitate de a-și corela prețurile cu cele ale concurenților lor din E.E.C. era astfel redusă.

În 2003, acesta avea să devină un factor semnificativ care să contribuie la colapsul agriculturii britanice. „Victoria” lui Thatcher s-a dovedit a fi o binecuvântare cu două fețe.

Capitolul 11

INTRĂ ÎN JOC DOMNUL SPINELLI: 1979-1986

„Îmi amintesc un moment interesant când nouă miniștri de Externe din cele mai importante țări ale Europei s-au adunat solemn la Bruxelles ca să stea câteva ore și să discute cum să ne rezolvăm divergențele privind standardizarea poziției fixe pentru oglinzile retrovizoare ale tractoarelor din agricultură.”

James Callaghan¹

„Șefii de stat sau de guvern, pe baza conștiinței unui destin comun și a dorinței de a afirma identitatea europeană, își confirmă angajamentul de a merge înainte spre o uniune tot mai strânsă între popoarele și Statele Membre ale Comunității Europene.”

Declarație Solemnă despre Uniunea Europeană, Stuttgart, 19 iunie 1983

Pe 16 martie, 1979, Monnet, primul și până atunci singurul deținător al titlului onorific de „Cetățean al Europei”, a murit la domiciliul său de la țară, aflat la treizeci de mile distanță de Paris, în vârstă de nouăzeci de ani și patru luni. Patru zile mai târziu, Cancelarul Schmidt s-a întâlnit cu Giscard într-o biserică medievală din apropiere, la Montfort l'Amuary, pentru funeralii, împreună cu alți prieteni din toată Europa și câțiva dintre aliații lui de lungă durată de la Washington, conduși de George Ball. Muzica aleasă pentru slujbă includea piese ale unor compozitori francezi, germani, italieni și englezi, culminând cu o versiune înregistrată a „Imnului de bătaie al Republicii”.² În timp ce acest înălțător cor american răsună prin naos, a scris mai târziu Giscard, francezii se simțeau aproape excluși.³

În scurtă lui perioadă de retragere, conform biografului său, Monnet ajunsese „să-și pună întrebări despre opera sa de-o viață”. „Era oare Uniunea Europeană prea îngustă pentru o lume în schimbare? Piața Comună îi sporise cu adevărat dezvoltarea?” Spera ca Europa să fi „asigurat măcar pacea între Franța și Germania”. Însă chiar și în acel domeniu, se putea argumenta, „prezența americană în Europa contase mai mult decât o Comunitate Europeană redusă, după câte se părea, la o uniune vamală.”

Era adevărat că, în anii imediat anteriori morții lui Monnet, marele avans spre o „uniune tot mai strânsă” părea să-și fi pierdut mult din avântul inițial. La nivelul „politicii înalte”, acele vise curajoase de la începutul anilor șaptezeci, propunerile pentru realizarea uniunii economice și monetare depline până în 1980, pentru o uniune politică și o politică externă comună, continuau să pară la fel de îndepărtate ca oricând.

Singurul domeniu în care elanul „construcției europene” părea neabătut la sfârșitul anilor șaptezeci era cel care s-ar putea descrie ca nivelul „politicii inferioare”, unde Comisia, aliată cu Curtea Europeană de Justiție, devenise acum mai activă ca oricând în a-și extinde puterile supranaționale, în numele „finalizării pieței interne”.

O dată ce tarifele interne fuseseră înlăturate, însă, aceasta a servit la evidențierea „barierelor netarifare”, prin care statele individuale încă mai puteau obstrucționa apariția unei adevărate piețe

comune". Aceste forme de protecționism variau de la regulile și standardele naționale care se puteau folosi pentru a exclude importurile din alte țări, până la diversele forme ale „ajutorului de stat” prin care guvernele le puteau conferi propriilor lor producători avatnaje politice față de competitori. Împotriva acestui protecționism și-a lansat acum Comisia asaltul, și a făcut-o pe două fronturi principale.

Primul, folosindu-și dreptul de a iniția toate legile Comunității, a constatat într-un diluviu de noi directive și reguli destinate să „armonizeze” sau să „aproximeze” legile statelor membre. Fiecare dispoziție înlocuia diverse legi naționale, impunând în locul lor o singură lege comunitară. Pe la sfârșitul anilor șaptezeci, producția de legi comunitare noi ajunsese la circa 350 pe an și, ca întotdeauna, adevărata agendă era integrarea tot mai deplină.

Nimic nu exemplifică mai clar modul în care Comisia își întindea acum tentaculele supranaționale în toate „cotloanele și ungherele” vieții economice decât natura noilor legi (fiecare identificată printr-un număr de referință, însoțit de anul emiterii), cum ar fi:

73/361 Directiva Consiliului pentru aproximarea legilor statelor membre privitoare la certificarea și marcarea sârmelor, lanțurilor și cârligelor.

74/409 Directiva Consiliului pentru armonizarea legilor statelor membre privitoare la miere.

74/360 Directiva Consiliului pentru aproximarea legilor statelor membre privitoare la furniturile interioare ale autovehiculelor (părțile interioare ale compartimentului pentru pasageri altele decât oglinzile retrovizoare interioare, configurația comenzilor, capota fixă sau mobilă, spătarul și partea din spate a scaunelor).⁴

Reflectând faptul că 90% din bugetul Comunității încă mai cădea în sarcina C.A.P., acest domeniu genera mai multe legi decât oricare alt sector, de la o lungă succesiune de directive care limitau numărul sortimentelor de plante permisiibile în E.E.C. până la articole cum ar fi:

Reglementarea nr. 1297/77 a Comisiei amendând pentru a patra oară Reglementarea Nr. 1019/70 asupra regulamentului detaliat de stabilire a prețurilor de ofertă libere-la-frontieră și fixare a taxei de contracarare în sectorul vinurilor.

Al doilea front pe care Comisia și-a lansat asaltul asupra protecționismului național consta într-un atac contra asistenței financiare acordate de statele membre propriilor lor industrii. În eforturile sale de a eradica „ajutorul ilegal de stat”, Comisia a intervenit spre a elimina „concurența neloială” în tot felul de activități economice, de la construcțiile navale până la textile. A făcut acest lucru parțial prin legislație, dar cea mai utilă aliată a ei în această luptă a fost C.E.J., al cărei principal scop era acela de a acționa ca o „Curte Supremă” a Comunității pentru fortificarea supranaționalismului.

În 1977, C.E.J. a confirmat că Tratatul de la Roma echivala cu „constituția internă” a Comunității, căreia statele membre erau obligate să i se supună.⁵ O măsură a importanței crescânde a rolului „constituțional” al Curții era faptul că, în cei zece ani anteriori lui 1979, numărul mediu al cazurilor audiate anual de C.E.J. fusese de 113, câtă vreme în cei cinci ani ulterior cifra avea să crească de peste patru ori, ajungând la 514. De exemplu, cu ajutorul C.E.J., Comisia a contestat monopolurile guvernamentale din Franța și Italia pe vânzarea tutunului, alcoolului și chibriturilor. Un alt punct de reper a fost cazul *Cassis de Dijon* din 1979, când, cu ajutorul Comisiei, o firmă germană a atacat în instanță autoritățile germane de stat. Acestea refuzaseră să permită importul unui lichior franțuzesc de afine, deoarece conținutul său de alcool, de 15-20%, era mai scăzut decât procentajul de 32 permis de legea germană. C.E.J. a decretat că orice produs fabricat legal într-o țară poate fi vândut legal în alta, chiar dacă nu există o lege comunitară cu referire directă la acel produs,⁶ astfel cimentând doctrina „recunoașterii reciproce”. Nici un stat membru nu mai putea controla circulația mărfurilor peste granițele sale aplicându-și propriile standarde naționale.

În tot acest torent de activități legislative, rolul celui de-al treilea picior al trepiedului Comunității, Consiliul de Miniștri, părea ciudat de marginal. Miniștrii constatau că și consumau mult timp dând aprobări formale pentru un șir constant de directive și reglementări, ale căror

detalii fuseseră negociate de oficialități și ale căror amănunte tehnice păreau adeseori de neînțeles pentru ei.⁷ În 1977, de exemplu, John Silkin, ministrul britanic al Agriculturii, a aflat întâmplător că „președinția” britanică trebuia să promulge cu titlu de lege A Șasea Directivă privind T.V.A., o tentativă complexă de a armoniza toate articolele pe care statele membre erau obligate să perceapă T.V.A. Era improbabil ca, în calitatea lui de ministru al Agriculturii, Silkin să fi fost pe deplin *au fait* cu implicațiile a ceea ce avea să devină un semnificativ punct de reper în istoria ambițiilor pe termen lung ale Comunității de a armoniza taxele, dar semnătura lui este aceea care stă la baza directivei.

Oricât de demne ar fi părut toate aceste eforturi de a întinde tentaculele supranaționale ale Comunității, ele justificau totuși teama lui Monnet că mărețul lui vis se risipea într-un ocean de chichite tehnoractice. De unde putea să provină elanul care să însuflească o viață nouă în grandiosul său proiect? Cine urma să-l readucă pe calea înaltului său țel inițial de a construi „Statele Unite ale Europei”?

Răspunsul avea să fie oferit de un eveniment care a avut loc imediat după moartea lui, o dată cu primele alegeri pentru Parlamentul European. Omul care avea să preia acum ștafeta de la Monnet era unul dintre primii membri ai parlamentului ales: Altiero Spinelli. Și totuși, deși Spinelli își concepușese propria viziune asupra unor State Unite ale Europei cu aproape patruzeci de ani înainte, în timp ce stătea închis în celula sa din închisoarea de pe insula Ventotene, pe tot parcursul celor patru decenii trecute de atunci el jucase un rol foarte redus în realizarea „proiectului”.

În majoritatea relatărilor istorice despre Uniunea Europeană, începutul anilor optzeci este expedit ca o perioadă de „euroscleroză”, când progresul integrării părea să se fi împotmolit. Istorisirile britanice despre acea perioadă sunt dominate aproape în întregime de interminabila bătălie a lui Margaret Thatcher pentru rabat. Momentul când „proiectul” a pornit iar înainte este în general identificat cu instalarea lui Jacques Delors ca președinte al Comisiei, în 1985. Și totuși, fundațiile care i-au dat lui Delors posibilitatea de a avea un asemenea impact au fost puse la începutul anilor optzeci. Ceea ce se plănuia avea să fie cel mai dramatic salt înainte din toate în direcția integrării: un „Tratat al Uniunii Europene”. Era atât de ambițios încât, din motive tactice, în cele din urmă s-a decis să fie împărțit în două tratate separate, cu un interval de cinci ani între ele. Primul urma să fie cunoscut ca Actul Unic European; al doilea avea să devină Tratatul de la Maastricht. Omul responsabil pentru planificarea acestui pas istoric a fost Spinelli.

„Clubul Crocodilului”

Pe parcursul deceniilor de după război, deși a servit ca deputat în parlamentul italian, Spinelli fusese exclus efectiv din curentul principal al politicii „europene”, inclusiv de Monnet, care nu avea timp pentru antecedentele lui comuniste. Nu e menționat în memoriile lui Monnet, publicate în 1978, iar Duchêne consemnează, în singura sa referire la Spinelli, că era un om „pe care Monnet îl respecta, dar cu care nu era de acord.”⁸ Dezaprobarea era reciprocă. Spinelli remarcase cu un prilej că Monnet avea „marele merit de a fi construit Europa și marea responsabilitate de a fi construit-o prost.”⁹

Spinelli fusese la Bruxelles între anii 1972 și 1976 ca unul dintre cei doi Comisari ai Italiei, dar nu se distinsese prin nimic. Abia după moartea lui Monnet, în 1979, a ieșit din umbră, la vârsta de șaptezeci și doi de ani, ca să candideze pentru Parlamentul European. A preferat să participe ca membru independent, atașat grupului comunist. Ajunsese în sfârșit pe scena pe care o așteptase toată viața.

Spinelli s-a ilustrat pentru prima oară la 25 iunie 1980, când Parlamentul European a refuzat să adopte proiectul de buget comunitar al Consiliului. Consiliul a fost atacat de mai mulți vorbitori, dar nici unul n-a cuvântat atât de agresiv ca Spinelli. El le-a spus celorlalți parlamentari că sosise momentul să ia destinul Comunității în mâinile lor. „Nu mă adresez Consiliului de Miniștri,” a precizat Spinelli, „pentru că și-a demonstrat impotența totală.”¹⁰

Spinelli era convins că singura cale de a fructifica o Europă federală era aceea ca Parlamentul să ia inițiativa și să acționeze pentru reformarea totală a Tratatului de la Roma. Folosind un strigăt

de luptă care avea să devină foarte familiar în următorii ani, el a susținut că ceea ce făcea acum urgentă continuarea integrării era „extinderea”: perspectiva ca în câțiva ani Comunitatea să-și adauge trei noi membre (Grecia în 1981, urmată curând de Spania și Portugalia), când „Cei Nouă” aveau să devină „Cei Doisprezece”.

Primul lui pas formal spre îndeplinirea acestui scop s-a produs în iulie 1980, când le-a scris, cu ajutorul asistentului său, Pier Virgilio Dastoli,¹¹ colegilor săi parlamentari, cerându-le sprijinul pentru o mișcare concertată spre continuarea integrării. Au răspuns la apel opt „membri dornici”, întâlnindu-se la prestigiosul restaurant Crocodile din Strasbourg. Printre aceștia se numărau un german și un creștin-democrat italian, un comunist italian, doi parlamentari laburiști britanici, inclusiv Richard Balfe, și un conservator britanic izolat, Stanley Johnson.¹²

Astfel a luat naștere „Clubul Crocodilului”, un grup interpartinic deschis tuturor parlamentarilor convinși „de nevoia unei reforme politice europene de mare amploare”. Spinelli urmărea s-o ia înaintea grupurilor de partid existente, de care se temea că i-ar fi blocat inițiativa. După cum a explicat mai târziu, într-o scrisoare către un coleg:

„Parlamentul European este ales folosindu-se mașinării electorale de partid reglate după alegerile naționale, care nu au programe politice europene, ci doar un fond transnațional vag (...) membrii lor erau divizați substanțial în trei grupuri: novatori, dornici să ducă uniunea înainte; „imobilisti”, dornici s-o țină pe loc, ba chiar s-o tragă înapoi; [și] balta stătută (...) compusă din cei care nu știau nici ei ce voiau. Novatorii sunt conștienți că trebuie să se ralieze în jurul unei politici comune și că, ignorând loailitățile de partid, vor învinge influența predominantă a «bălți stătute».”

Clubul Crocodilului avea să fie catalizatorul pentru „deșteptarea novatorilor”.

Forumul parlamentar consacrat pentru promovarea de idei noi era Comitetul pentru Afaceri Politice. Dar acesta era dominat de Partidul Popolar European (P.P.E.), ostil comuniștilor. Spinelli a prezis că proiectul lui nu putea aștepta de la respectivul comitet decât o „inmormântare clasa întâi”. În schimb, el a plănuțit un „grup de lucru constituțional” ad hoc, pe care-l putea controla. Pentru aceasta, avea nevoie de o rezoluție parlamentară, ca să pregătească terenul; în acest scop, în luna octombrie a anului 1980, a lansat un „periodic semioficial”, numit *The Crocodile*.¹³

Conform așteptărilor, rezoluția a fost tratată cu dispreț de grupurile consacrate, „forțele imobilișmului organizat”, cum le numea Spinelli. Nici chiar comuniștii nu s-au îndemnat să-l sprijine, și n-au făcut-o decât după ce Spinelli a apelat direct la liderul comunist italian, Enrico Berlinguer. Principalul obstacol, însă, s-au dovedit a fi creștin-democrații, care au folosit un viciu de procedură pentru a amâna votarea al rezoluției lui Spinelli, în speranța că sprijinul tuturor celorlalți se va prăbuși între timp.

Atunci a luat inițiativa parlamentarul britanic Richard Balfe, acționând ca „sfătuitor tactic” al lui Spinelli.¹⁴ El a lansat o operațiune sub acoperire denumită codificat „Păstrați tăcerea”. Treptat, a înrolat sprijinul colegilor săi socialiști. „Clubul” a atras o susținere de categorie grea din partea primului ministru al Italiei, Bettino Craxi, și a câtorva social-democrați de frunte, printre care Willy Brandt și Erwin Lange (președintele puternicului comitet bugetar din parlament). În sprijinul rezoluției li s-a alăturat și un grup liberal, condus de germanul Martin Bangemann, care ulterior avea să devină comisar.

Pe această cale, rezoluția a adunat un sprijin suficient pentru a fi aprobată în ziua de 9 iulie 1981, când s-a înființat și un „comitet permanent pentru problemele instituționale însărcinat să elaboreze o modificare a tratatelor existente”. Astfel, Spinelli a obținut aprobarea ca parlamentul „să-și asume pe deplin inițiativa de a da un nou impuls înființării unei Uniuni Europene”.

Între timp, diverși fruntași politici naționali începuseră să fie alarmați de activitatea lui Spinelli. La o conferință națională a Partidului Liber Democrat din Germania, ministrul de Externe al Germaniei, Hans Dietrich Genscher, a înaintat o variantă „gradualistă”. Apoi, el și-a unit forțele cu ministrul de Externe al Italiei, Emilio Colombo, pentru a produce „Planul Genscher-Colombo”, cum avea să fie cunoscut, care includea o propunere pentru un nou tratat, urmând să se consacre ca „Actul European”. Acesta avea să formalizeze „cooperarea politică” asupra politicii externe, impusă tuturor statelor membre, și o „declarație” de integrare economică.¹⁵ Propuneau ca statele membre să acționeze pentru o politică europeană de apărare, independent de N.A.T.O.

Ca să-și justifice propunerea unei politici externe comune, Genscher și Colombo s-au referit la o întâlnire slab mediatizată a miniștrilor de Externe care avusese loc la Londra, în 13 octombrie 1981, sub președinția ministrului de Externe al lui Margaret Thatcher, Lordul Carrington. Participanții formulaseră noi reguli pentru cooperarea politică, bazându-se pe acordul original de la Luxemburg din 1970, despre care spuneau că „a contribuit la obiectivul suprem al uniunii europene”.¹⁶ La Londra, miniștrii stabiliseră deja să-și formalizeze coordonarea politicii externe prin ceea ce a primit denumirea de „întâlniri de tip Gymnich”,¹⁷ cu întreveneri ce aveau loc în particular, fără prezența altor oficialități, și al căror conținut rămânea secret. Tot la această întâlnire de la Londra s-au convenit aranjamentele așa-numitei structuri *troika*, devenită celebră în timpul crizei din Iugoslavia, nouă ani mai târziu, când guvernul care exercita funcția de președinte al Consiliului, conform sistemului mandatelor de șase luni prin rotație, avea să acționeze concertat cu antecesorul și cu succesorul său.

Planul Genscher-Colombo, încorporând acordul de la Londra, a fost prezentat Parlamentului European în ziua de 19 noiembrie 1981, cu sprijinul P.P.E. Colombo le-a spus parlamentarilor:

„Cerem o revigorare a integrării europene, dorim ca instituțiile să fie întărite și procesele de luare a deciziilor ameliorate, și mai vrem să încurajăm și să extindem într-o mai mare măsură procesul pragmatic prin care se realizează cooperarea politică între cele zece țări ale noastre. În acest mod, se va răspândi mai larg cooperarea în privința unor probleme ajungând de la securitate până la cultură și drept, care ne vor aduce mai aproape de scopurile fundamentale ale unei uniuni europene. Vom realiza aceasta adoptând o atitudine flexibilă și cu ajutorul sprijinului reciproc în domeniile politic, economic și social, și pe măsură ce vom progresa, va fi posibil să ne alegem și să atingem noi ținte.”¹⁸

În formă codificată, scopul planului era acela de a preîntâmpina inițiativa mult mai îndrăzneată a lui Spinelli, diluându-i intenționat agenda „constituționalistă”. Totuși, când a fost prezentat Consiliului European de la Londra, în zilele de 26-27 noiembrie 1981, planul nu a beneficiat de nici un sprijin imediat și, fiind trimis înapoi miniștrilor de Externe, a fost pus la podea.

Genscher și Colombo n-au abandonat pe loc. Unsprezece luni mai târziu, pe 14 octombrie 1982, au avut o nouă șansă de a se adresa Parlamentului, în timpul dezbaterii unui raport interimar despre planul lor în cadrul comitetului pentru afaceri politice. Colombo era neînduplecat: „Istoria ne-a învățat că Uniunea Europeană nu se poate realiza mișcându-ne prea repede, nici forțând pasul,” a declarat el.¹⁹ Dar, fără sprijinul statelor membre, planul lor fusese deja îngropat.

Proiectul lui Spinelli, însă, era cât se poate de viu. „Comitetul pentru afaceri instituționale”, ales în 22 ianuarie 1982, funcționa acum de aproape nouă luni, cu Spinelli pe post de coördonator și Mauro Ferri ca președinte. Pentru a mări la maximum sprijinul, la insistențele lui Spinelli, comitetul a înființat un grup de direcționare care să audieze o gamă largă de oameni politici, lideri sindicali și universitari dornici să-și comunice opiniile. A fost recrutată și Mișcarea Europeană, ca să atragă mai mult sprijin din partea publicului.

Sarcina comitetului, aprobată de Parlamentul European pe 6 iulie 1983, era una dintre cele mai ambițioase. Nu consta doar în a amenda tratatele europene existente, ci și în a produce, lucrând prin intermediul a șase subcomisii, un tratat cu totul nou. Spinelli și aliații lui înregistraseră deja o victorie remarcabilă, convingându-și colegii parlamentari că, sprijinindu-le proiectul, puteau câștiga un prestigiu fără precedent pentru Parlament. Acesta avea să se impună ca principal propulsor al procesului de integrare – după cum spunea însuși Spinelli, transformând „Comunitatea” într-o „Uniune Europeană”.

Cu doar trei săptămâni înainte ca Parlamentul să-i dea lui Spinelli aprobarea de pornire, Planului Genscher-Colombo i se pusese și piatra funerară, când a fost încorporat într-un alt document, sub titlul grandios de „Declarație Solemnă despre Uniunea Europeană”. Prezentat la Consiliul European de la Stuttgart, în zilele de 17-19 iunie 1983,²⁰ acesta își declara printre obiective:

„Șefii de stat sau de guvern, pe baza conștiinței unui destin comun și a dorinței de a afirma identitatea europeană, își confirmă angajamentul de a merge înainte spre o uniune tot mai strânsă între popoarele și Statele Membre ale Comunității Europene.”²¹

„Declarația Solemnă” a fost aprobată de șefii de guverne, inclusiv Thatcher, care acum era atât de preocupată de lupta ei pentru rabatul bugetar încât abia dacă a menționat-o în memoriile ei, ca pe „unul dintre aspectele” întâlnirii de la Stuttgart.

Cu doar patru zile mai devreme, în 15 iunie, Thatcher câștigase o victorie electorală covârșitoare în fața Partidului Laburist condus de Michael Foot, care inclusea în manifestul său un angajament de a scoate Marea Britanie din E.E.C. Printre cei câțiva parlamentari laburiști recent aleși se număra și un deputat tânăr de Sedgfield, Tony Blair, care în cuvântarea rostită cu prilejul intrării în funcție a promis:

„Vom negocia o retragere din E.E.C., care ne-a secat resursele naturale și ne-a distrus locurile de muncă.”²²

Într-un comentariu disprețuitor despre „Declarația Uniunii Europene”, Thatcher remarcă „limbajul grandilocvent” care „se folosise în legătură cu acest subiect încă dinainte ca Regatul Unit să fi intrat în Comunitate”, dar era de părere că nu se putea „certa cu toți, iar documentul nu avea nici un temei legal”. Prin urmare, le-a „făcut jocul” și ea.²³

Mai târziu, când a fost chestionată despre Declarația din Camera Comunelor, a replicat: „Trebuie să spun foarte clar că nu cred în nici un caz într-o Europă federală. Și nici acel document nu crede.”²⁴ Noul ei ministru de Externe, Geoffrey Howe, a învrednicit și el Declarația doar cu o mențiune trecătoare în memoriile lui, dedicând mai mult spațiu vizitei pe care a făcut-o ulterior, la galeriile de artă din Stuttgart. El și-a amintit că „am dat mai puțină importanță decât majoritatea colegilor noștri – mai puțină decât ar fi trebuit – acestui proiect arhitectural al viitorului.”²⁵

Desigur, Thatcher avea dreptate în legătură cu „limbajul grandilocvent”, iar o mare parte din textul Declarației se ocupa într-adevăr de reiterarea unor principii deja confirmate în alte părți. Singurul ei scop real era acela de a o lua înainte tratatului redactat de Spinelli, acum în pregătire activă. Tocmai din acest motiv s-a infuriat Spinelli. Ferri, președintele său de comitet, a explodat spunând că, pentru Parlament, „nu e posibilă nici o formă de consultare cu Consiliul și Comisia.”²⁶ Numai de-ar fi fost mai bine informați cu privire la motivele ascunse ale Declarației, Thatcher și Howe s-ar fi putut pregăti mai serios pentru ceea ce avea să-i lovească la Consiliul de la Milano, doi ani mai târziu.

Prima „politică federală”

Tocmai în acel moment, când Comunitatea se pregătea să facă un nou pas gigantic înainte, pe drumul spre integrare, apăruse primul ei exemplu de politică „federală” sau supranațională completă. În luna ianuarie a anului 1983, după conflicte îndelungi și înverșunate, Comunitatea convenise în sfârșit cum să-și aplice regulile stabilite pentru Politica Zonelor de Pescuit Comune.

După conferința de la Haga din 1976, când Comunitatea acceptase principiile generale de funcționare ale C.F.P., miniștrii pescuitului a trebuit să decidă cum avea să funcționeze principiul „accesului egal”, modificat de „preferințele de la Haga”. Nu se putea permite regula „libertate pentru toată lumea”, care ar fi dus la o epuizare rapidă a resurselor, așa că trebuia să fie elaborată o strategie de conservare. Primul pas era acela de a determina proporția Capturilor Totale Permisibile (C.T.P.-uri) pentru fiecare dintre speciile principale de pește, care aveau să fie alocate fiecărei țări conform unui sistem de „cote” naționale.

Făcând acest lucru, miniștrii au hotărât să bazeze cotele pe datele istorice, ținând seama de zonele unde pescuiseră anterior flotele naționale și tonajele capturate. Procentajele brute aveau să fie apoi modificate în relație cu „preferințele de la Haga”, care erau mai mult sau mai puțin arbitrare, definite prin scăderea unor părți din cotele alocate diverselor țări pentru a le face cadou altora.

În mod previzibil, aceasta a dus la conflicte înverșunate, în primul rând cu privire la anii care trebuia să fie aleși ca „puncte de referință”. În cele din urmă, perioada acceptată s-a întins din 1973 până în 1978, ceea ce era deosebit de dezavantajos pentru Marea Britanie. În acea perioadă, cea mai mare parte a efortului ei de pescuit se concentrase în apele Atlanticului de Nord, care acum îi erau închise. Pe de altă parte, perioada era deosebit de avantajoasă pentru Franța, întrucât majoritatea

activităților ei pescărești din anii aceia se desfășurase în ape aflate acum în interiorul zonei britanice de două sute de mile.

Au urmat apoi lupte îndârjite în problema nivelurilor stabilite pentru C.T.P.-uri, care aveau să fie aprobate pentru fiecare an de ministrii pescuitului, în ultimul Consiliu al anului precedent. Luptele au devenit un ritual anual, identificând o lacună fatală în sistemul de conservare. Miniștrii, luptând pentru interesele lor naționale, aveau să forțeze C.T.P.-urile mai sus decât dictau datele științifice, în timp ce continuau să reziste încercărilor Comisiei de a prelua procesul. Ca rezultat, ajungeau adesea să se certe în legătură cu alocările de pește care depășeau sută la sută din procentajul cantităților disponibile teoretic.

Ca „politică de conservare”, mai avea încă un cusur: deși regulile erau stabilite la nivel central, aplicarea lor rămânea la latitudinea statelor membre, ceea ce însemna că țările care adoptau un regim „destins” aveau să le acorde propriilor pescari un avantaj comercial, și lor înșile beneficii economice pe termen scurt. Lipsa controlului strict și relativa severitate a diferitelor sisteme naționale au devenit surse constante de tensiuni, mai ales față de pescarii britanici care, cu oarecare îndrăgăție, considerau că propriul lor sistem era cel mai riguros din toată Comunitatea.

Mai era o problemă și cu alocarea cotelor naționale. Aceasta ducea la dispute atât de aprige și de prelungite încât, deși inițial se plănuise ca C.F.P. să fie pusă în aplicare cu începere din anul 1980, data inițială a trebuit să fie amânată până la 1 ianuarie 1983. Chiar și atunci, termenul-limită a fost depășit și nu s-a putut ajunge la un acord final decât în 25 ianuarie 1983. Când s-au anunțat rezultatele negocierilor, Marii Britanii i se alocaseră 37 de procente din captura totală. Inițial, pescarii englezi au fost ușurați că se recunoscuse măcar în parte contribuția țării lor, de patru cincimi din producția de pește. Când, însă, au ieșit la lumină detaliile, acestea au arătat că alocația Marii Britanii era foarte redusă la speciile de mare valoare, ca sturionii, și cântărea greu în favoarea peștilor de mică valoare, ca egrefinul și codul. În termenii financiari, cota Regatului Unit din captura totală era de numai 13%.²⁷

Așa cum s-a întâmplat de-atâtea ori, negociatorii statelor membre păreau să fi obținut condiții mult mai avantajoase pentru propriii lor pescari, în special cei francezi, care-și asiguraseră, de exemplu, o cotă de 18.000 de tone de cod pentru Canalul Mânecii, în comparație cu numai 1750 de tone alocate pescarilor britanici.

Un alt defect în privința conservării era acordarea unei cote enorme, de un milion de tone, flotei de pescuit „industrial” a Danemarcei, chipurile pentru a permite recoltarea tiparilor de nisip folosiți ca hrană pentru crescătoriile de porci, păsări și pește, sau ca îngrășămintă agricole. Dar această flotă mai prindea și alte specii, inclusiv puiet de cod, pe care i se permitea să-l folosească sub titlatura de „captură colaterală”.

Dar poate că cea mai gravă lacună consta în însăși natura sistemului de cote. Dictându-li-se pescarilor cantitățile maxime din fiecare specie pe care aveau permisiunea să le captureze, erau ignorate cele mai elementare realități ale pescuitului. Când navele ridicau năvoadele, adeseori prindeau specii pentru care nu aveau nici o cotă. Întrucât capturarea acestora era delict penal, nu le rămânea decât să arunce înapoi în mare peștii „ilegali”, care între timp muriseră. Această practică avea să ducă în câțiva ani la un dezastru ecologic, întrucât pescarii ajunseseră să „arunce peste bord” miliarde de pești pe an.

Motivul pentru care data de 1 ianuarie 1983, fusese stabilită ca termen-limită pentru instituirea noului sistem C.F.P. era semnificativ în sine, prin faptul că marca sfârșitul „derogărilor” de zece ani negociate în convorbirile de aderare din 1971. Acum, că cei zece ani trecuseră, Comunitatea trebuia să hotărască dacă acele „aranjamente tranzitive” puteau să continue. Condiția impusă era ca Marea Britanie să accepte noul sistem C.F.P.

Dar negocierile cotelor fuseseră atât de dificile încât, la 1 ianuarie 1983, a expirat termenul derogărilor. Fără sistemul de referință al cotelor, regula „accesului egal” era acum valabilă fără nici o restricție. Un comandant de trawler danez, Kent Kirk, care mai era și parlamentar european, a intrat în apele litorale britanice și a început să pescuiască. După ce a fost arestat, a făcut apel la C.E.J., care i-a confirmat afirmația că, în lipsa unei politici a zonelor de pescuit, avusese tot dreptul să pescuiască „până la plajă”. Acest incident, care a stârnit multă agitație, i-a făcut pe negociatori să-și

adune mințile și, până în 25 ianuarie, noua politică a cotelor s-a finalizat complet. Abia atunci au primit Marea Britanie și alte state membre, pentru încă douăzeci de ani, concesiile care le permitea să aibă în continuare jurisdicție asupra propriilor ape litorale. Dar afirmația lui Rippon din 1971 că acesta ar fi fost un drept permanent fusese din nou demascată ca mincinoasă.

În general, nu s-a înțeles că până și sistemul C.F.P. introdus în 1983 era în sine destinat doar ca un nou „aranjament de tranziție”, bazat pe „derogări” care puteau continua până la 31 decembrie 2002. Dar, într-o privință, acest lucru a început să devină deosebit de vizibil în 1983, când au continuat negocierile privitoare la noua extindere a Comunității prin primirea a doi noi membri, Spania și Portugalia.

Spania și Portugalia ceruseră aderarea la Comunitate în 1977, după decesele celor doi dictatori ai lor, Franco și Salazar, care decenii de-a rândul își ținuseră țările izolate de curentul principal al politicii europene. Negocierile au început în 1978, iar cei nouă ani de tratative au reflectat dificultățile deosebite pe care le presupunea primirea a două țări relativ sărăcite, cu economii în mare parte agrare. O tentativă de lovitură militară de stat la Madrid, în luna februarie a anului 1984, a făcut ca intrarea Spaniei să devină extrem de urgentă, Comunitatea dorind acum să-și întărească noua și fragila democrație aducând-o sub aripa ei. Dar, în pofida acestei urgențe, trei probleme centrale nu erau deloc ușor de rezolvat: agricultura, pescuitul și reducerea barierelor comerciale pentru produsele industriale spaniole.²⁸

În unele privințe, cea mai dură provocare o reprezenta pescuitul, pentru că, din motive de politică internă, Spania își construise sub dictatura lui Franco o flotă de pescadorean care putea deveni ușor cea mai mare din Europa. Aderarea Spaniei și a Portugaliei avea să ridice cu trei sferturi capacitatea totală de pescuit a Comunității, aducând în schimb foarte puține resurse noi. Permișiunea ca aceste nave să aibă imediat acces în apele Comunității ar fi fost dezastruoasă, nu în ultimul rând fiindcă traulerele spaniole, care pescuiau în toată lumea, dobândiseră deja o notorietate internațională pentru totala lor desconsiderație față de regulile de conservare.

Pentru a face loc acestui „pui de cuc în cui”, miniștrii Celor Zece au hotărât ca accesul spaniolilor și portughezilor în apele Comunității să fie defalcat pe parcursul unei îndelungate perioade de tranziție, începând cu primirea unui număr limitat de vase la data de 1 ianuarie 1995. Integrarea completă n-avea să fie permisă până în 31 decembrie 2002. Totuși, noii-sosiți nu s-au lăsat convinși să accepte aceste condiții decât în schimbul unui preț mare plătit de Comunitate. Mai întâi Spania, apoi și Portugalia, au primit ajutoare substanțiale din „fondurile structurale” ale Comunității, pentru a putea să-și modernizeze și să-și extindă flotele de pescuit. Apoi, Comunitatea și-a asumat și plata unor sume imense spre a cumpăra drepturi de pescuit pentru flotele spaniolă și portugheză în jurul coastelor Africii și prin toată lumea subdezvoltată, ca să le compenseze excluderea din apele europene.

Această *largesse* avea să provoace o consecință nedorită la sfârșitul anului 1984. Thatcher își amintește cum, la Consiliul de la Dublin din luna decembrie a acelui an, tocmai când negocierile pentru extindere se apropiau de încheiere...

„Domnul Papandreu, primul ministru de stânga al Greciei, ne-a tratat dintr-o dată cu o scenă de teatru clasic. Un om fermecător și agreabil în viața privată, întreaga lui personalitate se schimba când era vorba să obțină mai mulți bani pentru Grecia. A intervenit, opunând efectiv un veto extinderii, dacă nu primea un angajament ca Greciei să i se plătească sume fabuloase în următorii șase ani.”²⁹

Celelalte state membre au părut „ciudat de reticente” să-și aperse interesele financiare, iar „taxa de protecție” către greci a trebuit să fie plătită. În cele din urmă, prețul pe care aveau să-l achite pescarii britanici avea să fie și mai mare.

Un tratat pentru „uniunea europeană”

În timp ce drama pescăriilor tindea spre punctul de criză, în cea de-a doua jumătate a anului 1983, Spinelli și echipa lui din Parlamentul European lucrau în liniște la ceea ce se numea acum oficial un „Proiect de Tratat pentru instituirea unei Uniuni Europene”.³⁰ Printre inovațiile acestuia se număra și o propunere ca toți cetățenii statelor membre să devină, *ipso facto*, cetățeni ai Uniunii și

„să ia parte la viața politică a Uniunii”, bucurându-se de drepturile care le erau acordate prin sistemul juridic al Uniunii, în timp ce erau supuși legilor acesteia.³¹ Un obiectiv central al Uniunii Europene, a declarat Spinelli, trebuia să fie:

„Atingerea dezvoltării umane și armonioase a societății, bazată în primul rând pe eforturile de a realiza ocuparea completă a forțelor de muncă, eliminarea progresivă a dezechilibrelor existente între regiuni, protecția și ameliorarea calitativă a mediului ambiant, progresul științific și dezvoltarea culturală a popoarelor [Uniunii].”³²

Chiar dacă Spinelli era în contradicție cu Monnet, el îi recunoștea totuși rodul minții, Consiliul European, pe care tratatul său îl încorporează ca pe o instituție comunitară cu drepturi depline. Rolul pe care-l avea în vedere pentru Consiliu provenea direct din manualul integrării conceput de Monnet, unde principala sa atribuție ar fi trebuit să fie aceea de a administra tranziția puterii de la autoritățile naționale la cele supranaționale, un proces care trebuia să se desfășoare doar unilateral. De asemenea, proiectul lui Spinelli mai propunea și o extindere semnificativă a puterilor Parlamentului, conferindu-i autoritatea de a superviza Comisia, cu drept de veto față de programul politic al acesteia.³³

Pe lângă „piața internă”, Comunitatea mai urma să-și asume și responsabilitatea coordonării legilor naționale „în vederea constituirii unei zone judiciare omogene”, coordonarea completă a politicii economice și armonizarea impozitelor. Tuturor statelor membre avea să li se ceară să participe la sistemul monetar european, și trebuia să se elaboreze o lege care să guverneze „procedurile și etapele pentru realizarea uniunii monetare”, cu tot cu o bancă centrală europeană.

Uniunea urma să aibă „competență simultană” asupra tuturor politicilor sociale și regionale și a celor care guvernau sănătatea, protecția consumatorilor, mediul ambiant, învățământul și cercetarea, cultura și informarea. Urma să aibă un grad de competență în relație cu anumite aspecte ale politicii externe, și competența exclusivă de a încheia tranzacții comerciale cu țările terțe. Se prevedea ca Uniunea să-și înființeze propriile autorități și mecanisme de încasare a veniturilor și creare a unor noi surse de câștig. În sfârșit, dacă unele țări refuzau să ratifice un asemenea tratat nou, restul aveau dreptul să meargă înainte fără ele, creând astfel o „Europă cu două viteze”.

Proiectul a fost adoptat de Parlament la 14 februarie 1984, cu 237 de voturi pentru, 31 contra și 43 de abțineri. A fost trimis direct guvernelor și parlamentelor țărilor membre, pentru a împiedica blocarea lui de către Consiliu. Spinelli însă, cu toată susținerea Parlamentului, știa că tratatul lui avea puține șanse de a fi ratificat de statele membre fără un sprijin de categorie grea. Prin urmare, a căutat să obțină ajutorul lui Mitterrand, nu în ultimul rând fiindcă pe-atunci Franța deținea președinția Consiliului. Astfel, în discursul său din fața Parlamentului – și în dezbaterile care a dus la adoptarea proiectului de tratat – a solicitat Franței să ia inițiativa de a câștiga sprijinul celorlalte state membre.

O lună mai târziu, pe 24 martie, Spinelli le-a spus delegaților la congresul Mișcării Europene de la Bruxelles: „de prea multe ori i-am auzit pe șefii de stat și de guvern făcând declarații solemne, după care am văzut mașinăriile interguvernamentale și diplomatice practic zdrobindu-le de nu mai rămânea nimic din ele.” În acest sens, i-a înmănat o notă personală lui Mitterrand, în timpul unei scurte audiențe la Paris, în 16 aprilie 1984, spunându-i că spera ca președinția să contribuie la propulsiunea proiectului și să oblige toate statele membre „să-și asume responsabilitățile”. În special, recomanda ca o asemenea inițiativă să fie luată „separat de Consiliul de Miniștri, pentru a ocoli regula un nimității”.³⁴

Spinelli a primit răspunsul pe 24 mai 1984. Mitterrand „a ales Europa”. Vorbind la Strasbourg, a declarat că era în favoarea propunerilor Parlamentului European. O situație nouă cerea un tratat nou, iar Franța era deschisă unei asemenea perspective.³⁵ Era gata să examineze proiectul lui Spinelli și a sugerat „discuții pregătitoare” care puteau duce la o conferință a statelor membre interesate.³⁶

Mitterrand a reacționat atât de pozitiv la ideile lui Spinelli pentru că avea mare nevoie de un succes european. Franța se apropia de finalul mandatului ei prezidențial și, ținând cont de economia în recesiune, rata șomajului în creștere rapidă, demonstrațiile pe scară largă și eșecul partidului său

în alegerile europene, avea nevoie de un gest dramatic înainte de a-și încheia mandatul. În primăvara anului 1984 a efectuat un turneu maraton prin opt capitale europene și a apreciat că exista un sprijin puternic pentru o nouă inițiativă europeană. Sosise momentul pentru „a abandona rutina anostă a chestiunilor tehnice” și a da „impulsul politic care ar fi putut rezolva criza europeană”.³⁷

Totuși, sprijinul lui Mitterrand nu era în nici un caz necondiționat. Propriul lui ministru de Externe se împotriva vehement. Așadar, consilierii economici i-au sugerat că avea două opțiuni de a răspunde la tratat. Una ar fi fost aceea de a-l despărți în două. Propunerile sale economice puteau fi avansate ca un prim pas, iar apoi discutarea componentelor instituționale mai ambițioase putea fi amânată cu „cinci ani”, când se prevedea deja că Declarația Solemnă despre Uniunea Europeană avea să fi fost reexaminată de Comunitate. A doua variantă ar fi fost ca Franța să-și înainteze propriile propuneri.³⁸ În cele din urmă, Mitterrand a venit cu un amestec al celor două opțiuni, începând cu o invitație către șefii de guverne de a lua parte la o „întâlnire neprotocolară” la Paris, în toamnă, pentru a discuta „chestiuni politice și instituționale”, aplicarea Tratatului de la Roma și orice alte propuneri care mai puteau fi avansate.

Adevărata semnificație a sfatului dat lui Mitterrand în această perioadă n-avea să devină clară decât pe măsură ce se desfășurau evenimentele din următorii șapte ani. Acest sfat a sădit pentru prima oară ideea că următorul mare pas înainte spre integrarea Europei trebuia să se facă în două etape, începând cu o „reformă economică” majoră, apoi continuând, cinci ani mai târziu, cu o „reformă instituțională” mai ambițioasă. Aici se găsește geneza celor două tratate care au ajuns să fie cunoscute ca „Actul Unic European”, ratificat în 1986, și „Tratatul pentru Uniunea Europeană” încheiat la Maastricht cinci ani mai târziu. Toate acestea aveau să decurgă în cele din urmă din „proiectul de tratat” al lui Spinelli și din decizia lui, la momentul oportun, de a-l invita pe Mitterrand să acționeze ca principal susținător al proiectului.

O trăsătură a proiectului lui Spinelli care i-a plăcut în mod special lui Mitterrand a fost ideea unei „Europe cu două viteze” care nu putea fi blocată prin dreptul de veto al nici unei țări, cum ar fi fost Marea Britanie, care putea ezita să se îndrepte spre o integrare mult mai împlinită. Mitterrand urma să confirme acest lucru prin acțiunile sale de la ultimul Consiliu European sub președinția Franței, programat să se desfășoare la Fontainebleau în 25-26 iunie 1984.

Când șefii de guvern s-au adunat în castelul frumos ornamentat, Thatcher era aproape complet concentrată asupra iminentei „răfuiei” din bătălia pentru a-și câștiga rabatul. După niște „întâlniri foarte discrete”, în ajun, între consilierii lui Mitterrand și cei ai lui Kohl, președintele francez a strecurat pe agendă propunerea de a înființa un „comitet de experți” care să analizeze viitoarea reformă instituțională a Comunității. Fiecare dintre șefii de guvern urma să aibă proprii lui reprezentanți personali. Mitterrand însuși îl vedea ca pe un echivalent al comitetului lui Spaak din 1955 care redactase Tratatul de la Roma. Un fost ministru irlandez de Externe, James Dooge, a fost ales ca președinte pentru ceea ce în curând avea să devină cunoscut pentru cei din cercul interior drept „Comitetul Spaak II”. Sarcina sa urma să fie aceea de a face propuneri pentru reforma instituțiilor și „îmbunătățirea cooperării europene”.

În relatarea ei despre Fontainebleau, Thatcher nu se referă la decizia de instituire a respectivului comitet.³⁹ Dacă i-ar fi cunoscut denumirea neceremonioasă, poate că acest lucru ar fi avertizat-o cât de ambițioși deveniseră partenerii ei. De asemenea, a trecut cu vederea și o altă decizie de la Fontainebleau, în urma alegerilor din iunie pentru Parlamentul European care înregistraseră o prezență „dezamăgitor de scăzută” prin Comunitate, cu procentajul de 31,8 al Marii Britanii pe ultimul loc. Îngrijorarea față de această apatie a determinat Consiliul să înființeze un comitet pentru studierea modalității de construire a unei „Europe a popoarelor”, având ca președinte un parlamentar italian, Pietro Adonnino.

De fapt, Mitterrand admisesese deja posibilitatea ca Thatcher să împiedice prin veto instituirea comitetului lui Dooge, în care caz plănuia să ceară deschis o nouă „conferință de la Messina”. După Fontainebleau, Comunitatea avea să-și fi rezolvat în sfârșit majoritatea problemelor tehnice care-i dominau agenda, conflictul pentru buget și chestiunea spinoasă a integrării hispano-portugheze. Era de-acum liberă să lanseze o nouă fază a reformei instituționale, iar pentru Mitterrand aceasta devenise o necesitate absolută:

„Cu doisprezece membri, Comunitatea integrează interese eterogene, tradiții contrare, ambiții rivale (...) actuala Comunitate este mai fragilă decât aceea de ieri, și nu mai există doar un singur leac pentru [toate] bolile ei: pentru o Comunitate mai mare, [sunt necesare] instituții mai puternice.“⁴⁰

Dacă Mitterrand ar fi fost obligat să aplice „Planul B“, ar fi trebuit să ceară conferinței să lucreze la un document franco-german, lăsând-o „să studieze un proiect de tratat pentru crearea unei Uniunii Europene pornind de la declarația solemnă de la Stuttgart, ținând seama de proiectul Parlamentului European“.⁴¹ Dar întrucât Thatcher își dăduse acum aprobarea, nu a mai fost nevoie de această „opțiune nucleară“.

Mitterrand a avut grijă să îndrume continuu activitatea comitetului, numindu-l ca reprezentant al său pe Maurice Faure, un „european convins“, care i-a devenit *rapporteur*, responsabil cu orchestrarea activităților din comitet. În esență, comitetul era controlat de membrii săi francezi și germani, care s-au întâlnit la Bonn în 19 septembrie 1984, pentru „o sesiune confidențială de lucru la comitetul Spaak“. Obiectivul lor era, nici mai mult nici mai puțin, „realizarea Uniunii Europene“.

Majoritatea comitetului, în orice caz, recunoștea valoarea proiectului lui Spinelli. Erau în favoarea unei „adevărate entități politice“ și doreau o conferință interguvernamentală (I.G.C.) care să pregătească un Tratat al Uniunii Europene. Această I.G.C. ar fi trebuit să aibă ca punct de pornire „spiritul și metoda proiectului votat de Parlamentul European“.⁴²

Singurul reprezentant britanic în comitetul Dooe era un ministru relativ lipsit de experiență din Foreign Office, Malcolm Rifkind. Din raportul final al comitetului n-avea să reiasă că-și adusese o contribuție prea importantă în deliberări.

Ceață pe Canal, continentul e izolat

Thatcher avea să spună că, o dată ce se rezolvase problema rabatului, fusese hotărâtă ca Marea Britanie să se alăture iarăși partenerilor ei pentru a juca un „rol puternic și pozitiv în cadrul Comunității“. Dar, privind în urmă la felul cum s-au desfășurat evenimentele în cele zece luni de după Consiliul de la Fontainebleau, se pare că Marea Britanie și partenerii ei trăiau pe planete diferite.

Imediat după Fontainebleau, după cum avea să-și amintească în memoriile sale, Geoffrey Howe participase la banchetul oferit de Regină, de ziua ei, în onoarea corpului diplomatic, pe care el îl organizase: o „ceremonie britanică impecabilă“. Irlandezii preluaseră președinția Comunității, pentru „șase luni liniștite“, cum declară Howe ca spera să fie. Una dintre puținele lui amintiri din această perioadă a fost „o zi plăcută în Germania“, în luna septembrie, pentru a inspecta o parte din cei șaiseci de mii de soldați care activau în B.A.O.R. (Armata Britanică de pe Rin) și participau împreună cu *Bundeswehr*-ul la exercițiile N.A.T.O.

În aceeași lună, Howe s-a întors să țină „un discurs important la Bonn“, unde a declarat că angajamentul Marii Britanii față de Europa era „profund și ireversibil“. Neștiind în mod clar despre înțelegerile cele mai recente dintre francezi și germani, căuta, conform propriei lui relatări, să demonstreze „ampluarea angajamentului european al Marii Britanii“ și, prin implicație indirectă, să sugereze „că relația franco-germană nu trebuie să fie considerată singura cheie de boltă a Comunității“.⁴³ După cum vom vedea, aceasta urma să fie cheia de boltă a politicii britanice, pe măsură ce mai multe guverne engleze succesive au încercat să se interpună între francezi și germani. Astfel, la fel cum aveau să facă și alții după el, Howe a argumentat că Marea Britanie ar trebui să fie „o voce puternică în Comunitate“, ca o membră de frunte ce era. „Am adus Europei o zestre considerabilă“, a spus el, „piețele noastre pentru bunuri agricole și industriale, apele noastre de pescuit, contribuția noastră majoră la apărarea și securitatea continentului.“ Și a continuat:

„Pentru că avem o miză atât de mare în Comunitate, pentru că depindem atât de mult de dezvoltarea ei sănătoasă și pentru că din toată inima credem în viitorul ei, am dedicat atâtea eforturi reformării aranjamentelor ei interne: ca să clădim o temelie mai bună pentru viitorul Europei.“⁴⁴

Howe își considera atât de important propriul discurs, alături de celelalte în același spirit pe care urma să le țină în zilele următoare, încât până la urmă le-a publicat pe toate într-o carte intitulată *Europe Tomorrow* („Europa mâine“)

Între timp, Mitterrand dădea curs planurilor de a stabili o „identitate de apărare” a Europei independente de N.A.T.O., continuând un obiectiv strategic francez care data de pe vremea lui de Gaulle. Ocazia îi fusese oferită de alarma generală stârnită în Europa de anunțul Președintelui S.U.A. Ronald Reagan din 23 octombrie 1983 privind Inițiativa de Apărare Strategică (*Strategic Defence Initiative*, S.D.I.), sistemul de rachete antibalistice poreclit „Star Wars”. Aceasta a profilat în fața unora dintre aliații europeni ai Americii posibilitatea ca S.U.A. să-și găsească un mod de a se imuniza față de amenințarea nucleară sovietică și, astfel, să devină mai puțin dispusă să-și angajeze propria capacitate de descurajare nucleară în apărarea aliaților.

Așadar, prin luna februarie a anului 1984, Mitterrand a considerat că putea profita de această ocazie ca să convingă Comunitatea să-și constituie propriile capacități militare independente – adică, independente de S.U.A. În acest scop, s-a repezit la muribunda Uniune a Europei Occidentale, care fusese înființată în 1954, la inițiativa Marii Britanii. Având în vedere reactivarea ei, a trimis un memorandum tuturor celorlalte state membre. Reacția inițială a fost lipsită de entuziasm. Thatcher, în mod previzibil, a respins complet ideea. Totuși, Howe și Michael Heseltine, care acum era Secretarul de Stat al Apărării, amândoi „europeniști” înfocați, simțiseră „un instinct puternic spre a ne fortifica relațiile europene de apărare”, probabil fără să știe sau fără să le pese de agenda franceză. Era în interesul Americii, susțineau ei, ca și într-al Europei, ca Europa să-și asume partea ei de răspundere.⁴⁵ Prin octombrie 1984, fuseseră câștigați suficienți membri ai Comunității pentru ideea lui Mitterrand, ca să se organizeze o întâlnire a miniștrilor de Externe și ai Apărării, la Roma, în contextul U.E.O. Pe 27 octombrie s-au înțeles asupra unui „text fondator” pentru reactivarea U.E.O., „Declarația de la Roma”, având ca obiective stabilirea unei „identități europene de securitate” și armonizarea treptată între politicile de apărare ale statelor membre.⁴⁶

După săptămâni mai târziu, în 11 noiembrie, a avut loc ceremonia cu care a început această carte, când Mitterrand și Kohl s-au întâlnit să se țină de mână la Verdun, reafirmând solenn acea alianță indisolubilă dintre Franța și Germania pe care considerau că trebuia să se bazeze, în ultimă instanță, întregul viitor al „construcției europene”.

În timp ce se desfășurau toate aceste evenimente, comitetul Dooce muncise din greu. Prin decembrie, avea gata un raport preliminar pentru Consiliul European de la Dublin, favorizând o „conferință interguvernamentală” care să pregătească un nou tratat. Regatul Unit, Danemarca și Grecia și-au exprimat imediat rezervele, împotrivindu-se reformei instituționale și oricărei necesități a unui asemenea tratat. Dar, în cele din urmă, s-a ajuns la un acord într-o altă chestiune. Cu sprijinul puternic al lui Mitterrand, Jacques Delors, un important *fonctionnaire* francez,⁴⁷ a fost desemnat ca președinte al Comisiei. Ținând seama de propunerile interimare ale comitetului Dooce, Mitterrand nici că și-ar fi putut exprima mai clar poziția. La conferința de presă ținută imediat după Consiliu, a declarat că „acum dezbaterea instituțională poate avea întâietate față de celelalte.”⁴⁸

Semnificația acestui fapt pare să-i fi scăpat lui Thatcher, care cu doar câteva săptămâni în urmă supraviețuise unui masiv atac cu bombă din partea I.R.A. asupra hotelului din Brighton unde se afla cu prilejul conferinței Partidului Conservator, și care încă mai era preocupată de tensiunile din ultima fază a prelungitei greve a minerilor din 1984. Într-un discurs ținut la Avignon, în octombrie, Thatcher afirmase deja că nu știa ce însemna „Uniune Europeană”, preferând în politică termenul de „unitate practică”.⁴⁹

Peste o lună, în mesajul său de Anul Nou către poporul german, Kohl nu și-a ascuns hotărârea ca, împreună cu aliata sa Franța, „să dăm un impuls decisiv conceptului de Uniune Europeană” în timpul anului 1985. Această atitudine a fost întărită de următorul președinte al Consiliului, ministrul italian de Externe Giulio Andreotti, care-și începuse cariera de om politic ca *protégé* al lui Alcide de Gasperi. Expunându-și programul în fața Parlamentului European, Andreotti a declarat: „nu se va precupeți nici un efort pentru a căuta să obținem până în iunie acordul cu privire la data când va fi convocată conferința interguvernamentală cu sarcina de a negocia Tratatul Uniunii Europene.”⁵⁰ Aici se găsea geneza a ceea ce avea să intre în istorie ca „Ambuscada de la Milano”. Howe, cu ajutorul „minților Rolls-Royce” din Foreign Office, ar fi trebuit să ghicească. N-a ghicit.

În zilele Consiliului de la Bruxelles, 29-30 martie 1985, Comitetul Dooge era gata să-și prezinte raportul final. Ne putem imagina cum i s-a întunecat privirea lui Thatcher când a citit primul paragraf:

„După al Doilea Război Mondial, Europa a luat un start foarte promițător, mai întâi cu Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului, apoi cu Comunitatea Economică Europeană, o construcție fără precedent care nu poate fi comparată cu nici o altă entitate legală existentă. Comunitatea – bazată pe principiile democrației pluraliste și respectului pentru drepturile omului, care constituie elemente esențiale pentru apartenență și este unul (sic) dintre obiectivele constante ale activităților sale în întreaga lume – a răspuns la necesitățile complexe și profund resimțite ale tuturor cetățenilor noștri.”⁵¹

Trecând peste aserțiunea nefondată că E.E.C. răspundea la „necesitățile complexe și profund resimțite ale tuturor cetățenilor noștri”, esența raportului era exprimată în următoarele trei paragrafe:

„Deși Comunitatea a hotărât să finalizeze această construcție încă de la Summitul de la Haga, în 1969, și cel de la Paris, în 1972, acum ea e într-o stare de criză și suferă de deficiențe serioase.

În plus, statele membre au ajuns să fie prinse în divergențe care au eclipsat considerabilele avantaje economice care se puteau obține din realizarea Pieței Comune și a Uniunii Economice și Monetare.

Mai mult, după zece ani de criză, Europa, spre deosebire de Japonia și Statele Unite, nu a atins o rată dedezvoltare suficientă pentru a reduce tulburătoarea cifră de aproape paisprezece milioane de șomeri.”⁵²

Răspunsul Comitetului a fost că „Europa trebuie să-și regăsească încrederea în sine” și „să se lanseze într-o nouă întreprindere comună – înființarea unei entități politice bazate pe obiective prioritare clar definite; conjugate cu mijloacele de a le realiza.” Argumentând că reforma instituțională era esențială pentru viitorul Comunității, Comitetul a propus, în mod crucial, ca dreptul de veto național să fie în general abandonat, în favoarea votului majorității calificate.

Acest lucru era semnificativ pentru că, așa cum îndemnase Salter încă din anii douăzeci, iar Monnet insistase pe tot parcursul carierei lui, problema de a decide dacă o organizație permitea sau nu dreptul de veto național era caracteristica definitorie a unei organizații supranaționale. Acum, inspirată de Spinelli, Comunitatea Europeană părea să se gândească la abandonarea dreptului național de veto pe o scară fără precedent, deschizând astfel posibilitatea de a se manifesta în sfârșit ca un organism cu adevărat supranațional.

Forma luată de Raportul Dooge era de așa manieră încât, pe tot parcursul textului, orice comentarii adverse ale membrilor individuali ai comitetului figurau ca note de subsol. Prin urmare, era posibil să se vadă ce obiecții se ridicaseră la fiecare punct, iar asupra acestei propuneri esențiale singura rezervă fusese exprimată de un danez. Acesta respinsese argumentele pentru un nou tratat, sub justificarea că „dificultățile cu care se confruntă construirea Europei au rezultat dintr-o incapacitate de a implementa pe deplin tratatele existente” și puteau fi remediate prin aplicarea strictă a acestora.⁵³ Rifkind n-a făcut nici un comentariu, nici în acest sens și nici asupra concluziei că statele membre trebuie să-și demonstreze „voința politică comună” creând „o entitate politică autentică”, și anume, „o Uniune Europeană”.⁵⁴

Printre „obiectivele prioritare” identificate de Comitet figurau măsuri pentru finalizarea unei „piețe interne veritabile”, inclusiv introducerea unei „politici comune a transporturilor”, deschiderea accesului la contracte publice și eliminarea diferențelor fiscale „care împiedică realizarea obiectivelor Comunității”. Sistemul Monetar European trebuia să fie întărit. Comitetul preciza că „logica integrării” determinase deja statele membre să coopereze și în alte domenii decât cele strict economice și argumenta că „accentuarea acestui proces va conferi o dimensiune europeană tuturor aspectelor vieții colective din țările noastre”. Din nou, Rifkind tăcea.

Comitetul dorea legi pentru protecția mediului ambiant, pe baza faptului că poluarea „nu recunoaște frontierele”, și crearea treptată a unei „zone sociale europene”.⁵⁵ Trebuia să se realizeze „stabilirea treptată a unei zone judiciare omogene”, însoțită de măsuri care să promoveze „valorile culturale comune” și „o identitate externă” – adică, o politică externă comună. Aceasta urma să fie amplificată prin „dezvoltarea și intensificarea consultărilor în probleme de securitate, ca parte

integrantă a cooperării politice". Abordând Declarația de la Roma, rolul U.E.O. era identificat ca acționând spre o politică de apărare comună, iar raportul propunea măsuri concrete spre o industrie de apărare europeană complet integrată, cu industrii din diverse state membre conlucrând la proiectele reunite.⁵⁶

Mai presus de toate acestea însă, cea mai semnificativă recomandare a raportului era eliminarea dreptului de veto național în favoarea votului majorității calificate. Aici, în sfârșit, Riskind a devenit vizibil. Ori de câte ori un stat membru considera că erau în joc „interesele lui foarte importante”, comenta el ironic, discuția trebuia să continue până se ajungea la un acord unanim.

Pentru a realiza schimbările radicale propuse, Comitetul insista că era necesară o revizuire majoră a tratatelor. Prin urmare, propunea formal o conferință interguvernamentală pentru negocierea unui Tratat al Uniunii Europene bazat pe *acquis-ul communautaire*, pe actualul document și pe Declarația Solemnă pentru o Uniune Europeană de la Stuttgart, și îndrumat de spiritul și metoda proiectului de tratat pe care-l votase Parlamentul European.⁵⁷ „Simpla decizie” de a convoca o asemenea conferință, susținea raportul, „ar fi avut o mare valoare simbolică și ar fi reprezentat actul fondator al unei Uniuni Europene.” Părea să fi trecut atât de mult timp de la Piața Comună, pentru care britanicii votaseră în referendumul din 1975... Și totuși, Riskind a rămas tăcut și în această privință.

Când Raportul Dooge a fost prezentat Consiliului de la Bruxelles, nu s-a luat nici o decizie. „Cumpăna amiezei” integrării politice trebuia să aștepte următorul Consiliu, programat pentru zilele de 28-29 iunie 1985, la Milano.

Ambuscada de la Milano

În acea perioadă, Thatcher era concentrată asupra unei inițiative proprii complet diferite. Principala sa contribuție la Consiliul de la Bruxelles constase în a propune angajarea Comunității într-o politică de „dereglementare”, pentru a-i stimula dezvoltarea ca „zonă a comerțului liber și a liberei întreprinderi”.⁵⁸ Era atrasă de propunerile lui Arthur Cockfield, fost „comisar al prețurilor” sub guvernul lui Heath, pe care-l trimise la Bruxelles ca să devină comisar britanic superior sub Delors. În câteva luni de la sosire, produsese o Carte Albă a Comisiei intitulată *Completing the Internal Market* (Desăvârșirea pieței interne). Acest document identifica aproape trei sute de măsuri prin care, sugera Cockfield, Comunitatea putea să realizeze până în 1992 „desăvârșirea” mult râvnitei „piețe interne” sau a „Pieței Unice”.

În sprijinul acestei politici, Howe a elaborat un raport care argumenta că ar fi fost imposibil să se facă progrese reale spre „Piața Unică”, atâta vreme cât continua să domnească regula unanimității, îngăduind veto-urile naționale, dar mai suținea și că n-ar fi fost necesar un nou tratat pentru a reduce numărul problemelor care cereau unanimitate. Tratatul de la Roma putea să rămână neschimbat, dar ar fi trebuit să se încheie un acord scris ca Piața Unică să poată merge înainte ca și cum nu s-ar fi aplicat regula unanimității.⁵⁹ De asemenea, Howe mai propunea o mai mare măsură de „cooperare politică” asupra politicii externe și ca, dacă era necesar, Consiliului să i se adauge un secretariat politic.⁶⁰

Apoi, Howe a convins-o pe Thatcher că ea trebuia să fie cea care-i lansa raportul pe scena europeană și ar fi trebuit, pentru a netezi drumul spre acceptarea acestuia, să-l invite pe Kohl să devină susținător asociat al planului. Astfel, într-un mod fără precedent, Kohl a fost invitat pentru o după-amiază și seară de sămbătă la Chequers, timp în care Thatcher i-a prezentat planul „ei”. Kohl a vârat hârtia în servietă, promițând s-o studieze.⁶¹ Nu numai că n-a mai venit nici un răspuns de la el, dar, la două săptămâni după ce văzuseră raportul, germanii și-au făcut cunoscută propria contrapropunere: un tratat între Cei Doisprezece pentru „a marca o nouă etapă a înaintării spre o Uniune Europeană” și a stabili o politică externă și de securitate comună. Apoi, în timp ce Consiliul de la Milano se apropia cu repeziciune, Mitterrand a anunțat că avea să sprijine propunerea germană, transformând-o într-un „proiect franco-german”. Din nou, „motorul de integrare” franco-german își afirmase dominația.

Thatcher n-ar fi trebuit să se mire, dar nici amuzată n-a fost când a aflat că o mare parte din proiectul german era atât de similară cu propunerile britanice, încât echivala cu un plagiat.⁶²

„Acestea erau consecințele consultărilor prealabile“, a remarcat ea iritată, în memoriile ei. Conform lui Howe, s-a înfuriat, ca și el de altfel. Nici unul dintre ei nu a primit vreo explicație de la Kohl sau de la altcineva, în numele lui.⁶³

Și nici aparenta comuniune de opinii dintre Franța, Germania și Marea Britanie nu era ceea ce părea a fi. De fapt, totul era un șiretlic tactic al lui Mitterrand. În pofida entuziasmului său pentru continuarea integrării, în guvernul federal al Germaniei existau disensiuni interne și, față de opoziția lui Thatcher, Mitterrand considera că „ambitiile trebuie să fie moderate“.⁶⁴ Era mai bine să se meargă pe o linie a minimei rezistențe cu care toți puteau fi de acord. „Linia minimei rezistențe“ era raportul Dooce și, în special, finalizarea Pieței Unice.⁶⁵

Mitterrand mai era conștient și că la Consiliul de la Milano se aștepta un mare succes francez, iar o ceartă în public ar fi avut efecte negative acasă. Prin urmare, hotărâse să privească lucrurile în perspectivă, mărturisindu-i consilierului său, Jacques Attali: „Obiectivul Franței este acela de a crea o Uniune Europeană pe termen lung; în momentul de față, sarcina noastră e să definim substanța ei etapele. Dacă [la Milano] nu cădem de acord, n-o să se facă nimic.“⁶⁶ Astfel, avea să se ia startul pentru „construirea unei Europe politice“, iar obiectivele celelalte rămâneau pe mai târziu.⁶⁷ Acel „start“ avea să fie creșterea ponderii votului majoritar: În acest sens, nu putea încăpea nici un compromis. Și, în pofida acordului lor aparent cu Thatcher, atât Kohl cât și Mitterrand țineau neapărat să existe o conferință interguvernamentală care să forțeze schimbările necesare ale tratatelor.

Între timp, în lunile premergătoare Consiliului de la Milano, fuseseră activi și alții. Deși Spinelli recunoștea că Raportul Dooce reprezenta o diluare drastică a propunerilor lui, nu l-a respins de-a dreptul. În schimb, a făcut un tur prin capitalele europene împreună cu președintele Parlamentului, cerând o conferință interguvernamentală cât mai curând posibil și continuând să susțină că aceasta ar fi trebuit să funcționeze pe baza proiectului său de tratat. În 18 aprilie 1985, Parlamentul European a aprobat cu entuziasm o rezoluție propusă de Spinelli care insista că trebuie să fie asociat îndeaproape cu redactarea oricărui nou tratat și, mai mult, că obiecțiile Marii Britanii, Danemarcei și Greciei nu trebuia să împiedice alte guverne să înființeze Comisia Interguvernamentală.

În același timp, ca președinte desemnat al Comisiei, Delors cutreiera și el capitalele, sugerând trei teme care erau necesare „relansării“ Europei: o politică de apărare comună, o monedă unică și o schimbare în structura legală care să ducă la integrarea politică. Din discuțiile purtate, și-a dat seama că n-avea să obțină un acord unanim pentru toate trei. Astfel, pe măsură ce Milano se apropia, a ajuns la aceleași concluzii cu Kohl și Mitterrand. Singura propunere care urma să obțină sprijinul tuturor celor zece guverne avea să fie finalizarea Pieței Unice. Celelalte mișcări spre integrare pe care le doreau cu toții aveau să fie canalizate prin acest proiect.⁶⁸ Piața Unică urma să fie „momeala“.

Capcana se închide

Astfel, în timp ce toți participanții se îndreptau spre Milano, scena era pregătită pentru o confruntare clasică. „Președinția“ italiană anunțase stabilirea unei date pentru o conferință interguvernamentală ca obiectiv principal. Kohl, Mitterrand, Delors și țările din Benelux erau la fel de hotărâte. Împotriva lor se aliau britanicii, danezii și grecii, iar irlandezii oscilau undeva la mijloc. Thatcher și Howe în special erau decise să blocheze orice propuneri ale unui nou tratat și, prin urmare, orice idee a necesității unei conferințe interguvernamentale care să-i dea ființă.

Cu cincizeci de mii de activiști mobilizați de Mișcarea Europeană defilând pe străzile din Milano cu pancarte care proclamau „jos frontierele“, primul ministru socialist al Italiei, Bettino Craxi, prezidând Consiliul, a încercat mai întâi să ajungă la o „poziție comună“, cu sprijinul ministrului său de Externe creștin-democrat, Giulio Andreotti. Dar Thatcher a argumentat ferm că se demonstrase incapacitatea Comunității de a lua decizii în condițiile aranjamentelor actuale, iar Consiliul trebuia pur și simplu să accepte măsurile necesare pentru a realiza Piața Unică și „cooperarea politică“. Nu era nevoie de un nou tratat. Avea să fie suficientă folosirea completă a majorității existente pentru a vota articolele Tratatului de la Roma.⁶⁹

După cum Thatcher avea să descopere imediat, argumentele ei n-au folosit la nimic. Sosită la Milano ca să susțină o cooperare mai strânsă, s-a pomenit confruntată cu o majoritate care „incluea un președinte foarte partizan”.⁷⁰ Interguvernamentalismul se ciocnea frontal cu supranaționalismul și, în ciuda sprijinului Greciei și al Danemarcei, interguvernamentalismul a pierdut. Spre uluirea lui Thatcher, Craxi și-a invocat dreptul de președinte pentru a supune la vot – o mișcare foarte puțin ortodoxă. Thatcher și Howe au fost surprinși să audă că, opus modului lor de a înțelege regulile, era necesară doar o majoritate simplă pentru ca votul să treacă. Înființarea unei conferințe interguvernamentale s-a decis printr-un vot de șapte la trei.

La sfârșitul ședinței de Consiliu, Craxi, în rolul său de președinte al Consiliului, a făcut o declarație:

„Decizia de azi a fost dificilă și contestată, dar a izbândit în cele din urmă, datorită logicii voinței politice și posibilităților stipulate de tratat. Am fi preferat consensul general și unanimitatea, dar n-a fost să fie. Am credința că vom acționa constant spre a învinge obstacolele din fața noastră și a realiza consensul necesar pentru avansarea spre obiectivele Uniunii Europene.”⁷¹

Mai târziu, Delors le-a spus ziariștilor că inițiativa lui Craxi era sprijinită de Comisie, adăugând: „Cel puțin, acum știm cum stăm; dacă am mai fi așteptat un an, doi, n-am fi făcut nici un progres.” Primul ministru al Belgiei a spus despre Consiliu că fusese un „punct de răscruce marcând sfârșitul opoziției Europei față de progres”. Conferința interguvernamentală avea să netezească drumul pentru ajustările care aveau să fie, fără îndoială, necesare într-o Comunitate cu doisprezece membri.⁷²

Opinia lui Howe, reprodusă fidel de Hugo Young în cartea lui,⁷³ era aceea că Thatcher însăși fusese parțial responsabilă de înfrângere, comportamentul lui Craxi fiind declanșat de „tonul tăios al conducerii britanice”. Totuși, Howe recunoaște că nu reușise deloc să anticipeze posibilitatea ca Marea Britanie să fie învinsă la vot. Dacă s-ar fi informat mai bine despre ceea ce se întâmpla în culise, ar fi știut că, din clipa când șefii de guverne au intrat în sala de conferință, n-a mai fost posibil decât un singur deznodământ.

Totuși, succesul „Ambuscadei de la Milano” a demonstrat din nou insularitatea „mic-engleză” a participanților britanici la Consiliu și incapacitatea oamenilor politici și a funcționarilor de stat ai Regatului Unit de a înțelege cum gândeau și acționau „partenerii” lor. Cel puțin, Young citează comentariul lui Michael Butler, „unul din potera de oameni cu chipuri dure din Ministerul de Externe aflați alături de Thatcher”, care i-a spus peste câțiva ani: „Am fost îngrozit de faptul că nici chiar eu nu reușisem să-mi dau seama ce-aveau să ne facă dacă eram intransigenți în continuare.”⁷⁴ Thatcher a deplâns faptul că-și pierduse atât de mult timp. Trebuia să se întoarcă în Camera Comunelor și să explice de ce se spulberaseră toate speranțele avântate pe care le nutrise pentru Milano. Nu avusese timp nici măcar să se ducă la operă.⁷⁵ Mai la obiect, „vocea puternică în Europa” invocată de Howe nu fusese decât un behăit jalnic.

În toată agitația din jurul principalului eveniment de la Milano, echipa britanică pierduse complet din vedere și un alt punct din agendă, prezentarea și aprobarea unui raport de către reprezentantul lui Craxi, Pietro Addenino, despre „O Europă a popoarelor”. Acesta fusese comandat în anul precedent de Consiliul de la Fontainebleau, ca răspuns la apatia față de „Europa” dovedită de prezența slabă la alegerile pentru Parlamentul European. Era destinat să sugereze măsurile care puteau fi adoptate pentru a promova sentimentul unei „identități europene”.

Deși în Tratatul de la Roma nu exista nimic care să autorizeze o asemenea strategie, de-a lungul anilor se făcuseră diverse gesturi în acest sens, ca recomandarea din Raportul lui Tindemans, în 1975, pentru o politică de făurire a unei „Europe a popoarelor” prin „manifestări concrete ale solidarității europene în viața de zi cu zi”. Declarația de la Stuttgart din 1983 angaja statele membre să promoveze „cooperarea culturală”, inclusiv unele propuneri cum ar fi cooperarea între instituțiile superioare de învățământ și diseminarea de „informații despre istoria și cultura Europei pentru a promova conștiința europeană”. Mai urma să aibă loc și o „examinare” a posibilităților de a promova proiecte comune de cinema și televiziune.⁷⁶ Aceasta dusese în 1984 la așa-numita directivă a „televiziunii fără frontiere”, a cărei importanță fusese exprimată detaliat de Comisie:

„Informația este un factor decisiv, poate cel mai decisiv, al unificării europene (...). Unificarea europeană nu ca fi realiată decât dacă europenii o doresc. Iar europenii n-o vor dori decât dacă există o identitate europeană. O identitate europeană nu se va dezvolta decât dacă europenii sunt informați adecvat. În prezent, informarea prin mass-media este controlată la nivel național.”⁷⁷

Astfel a apărut o nouă sferă de activitate a Comunității, care nu avea absolut nici o bază în tratate. Dar Raportul Addenino adoptat de Consiliul de la Milano exprima hotărârea de a ridica „identitatea europeană” la un nivel nou.

Poate că cea mai semnificativă dintre propunerile raportului, în termenii impactului psihologic, a fost aceea că trebuia să existe un drapel și un imn proprii ale Consiliului Europei, „pentru a fi folosite la evenimentele și ceremoniile adecvate”. Drapelul, cu stema unui cerc de douăsprezece stele aurii pe fond albastru, a fost împrumutat de la steagul existent al Consiliului Europei și avea să fie arborat pentru prima oară ca standard oficial al Comunității la o ceremonie din fața edificiului Berlaymont de la Bruxelles, în ziua de 29 mai 1986.⁷⁸ Cu aceeași ocazie a fost intonat prima dată și noul „imn european”, adaptat după „Oda bucuriei” din Simfonia a IX-a a lui Beethoven, împrumutat tot de la Consiliul Europei și propus pentru prima oară de Coudenhove Kalergi în 1929.

Addenino a mai recomandat și adoptarea, la 1 ianuarie 1986, a unui „model comunitar” standard pentru permisele de conducere auto, în urma unei decizii a Consiliului European de la Paris din 1984 de a adopta un „pașaport comunitar” în locul pașapoartelor naționale (aveau să urmeze curând și plăcile „comunitare” de înmatriculare ale autovehiculelor, afișând cercul de stele). Raportul propunea și alte „măsuri concrete” pentru a încuraja „populația Europei” să aibă o senzație de identitate comună, de la o „loterie europeană generală” până la un carnet de sănătate pentru urgențe, dându-le europenilor dreptul la asistență medicală în toate statele membre. Recomanda Comunității să preia vechea practică a „înfrățirii orașelor”, care data din al Doilea Război Mondial, și s-o folosească pentru a promova ideea de „uniune europeană”. Mai recomanda ca echipele sportive „europene” să participe la competițiile internaționale afișând „cercul de stele” în locul simbolurilor naționale (această măsură avea să fie adoptată peste câțiva ani de echipa de golf „europeană”, într-o competiție cu S.U.A. pentru Cupa Ryder).

În domeniul cultural, comitetul a recomandat finanțarea cinematografilei europene și a programelor de televiziune realizate de cel puțin două state membre, precum și lansarea unui „canal european de televiziune”. Trecând la învățământ, a recomandat înființarea unei „Academii Europene de Științe, Tehnologie și Arte”, pentru „a evidenția realizările științei europene și originalitatea civilizației europene în toată bogăția și diversitatea ei”. Susținând că „poporul Europei” nu „primește informații satisfăcătoare despre construirea Europei”, comitetul a recomandat un „program de informare”, fiind de părere că:

„Informațiile despre Comunitate trebuie să aibă scopul de a explica temele fundamentale care stau la baza importanței cruciale a Comunității pentru statele membre – evenimentele istorice care au dus la construirea Comunității și care-i inspiră dezvoltarea pe mai departe în libertate, pace și securitate, precum și realizările și potențialele în domeniul economic și social. Statele membre pot arăta cum sunt fortificate acțiunile naționale prin acțiunea comunitară. De asemenea, este necesar să se indice care ar fi costurile suferite, dacă nu ar exista Comunitatea.”⁷⁹

O atenție deosebită trebuia să se acorde instituțiilor de învățământ și nevoii de „a facilita activitatea școlilor și a profesorilor”, furnizându-le cărți și materiale didactice care să exprime „dimensiunea europeană”. Școlile și alte instituții trebuia să fie încurajate în fiecare an să sărbătorească „Ziua Europei”, în 9 mai, și să comemoreze „Declarația Schuman”.

Cea mai evidentă trăsătură a raportului lui Addenino era mesajul său de ansamblu că ar fi trebuit să se înceapă adoptarea de către Comunitate a simbolurilor unui stat național (dintre care câteva, în frunte cu „cercul de stele”, aveau să devină foarte familiare în următorii câțiva ani). Totuși, cu toată semnificația sa în evoluția Uniunii Europene, raportul nu este menționat de Thatcher sau de Howe în memoriile lor, deși au fost prezenți la aprobarea lui de către Consiliu, iar propriul consilier superior al lui Thatcher pentru afacerile europene, David Williamson, a fost membru al comitetului Addenino.⁸⁰

Actul Unic European

Este interesant de observat contrastul dintre felul cum principalii doi protagoniști britanici de la Milano își consemnează în memoriile lor reacția imediată față de ceea ce li s-a întâmplat. Howe nu insistă asupra episodului. El nu face decât să-și aducă aminte cum „iritățile de la Milano au pălit curând în trecut”.⁸¹ Thatcher, în propriile ei memorii, prezintă o perspectivă mult mai analitică:

„Oricât eram de nemulțumită de cele întâmplate, mi-am dat seama că trebuia să profităm la maximum. Am spus clar că vom lua parte la conferința interguvernamentală. Nu găseam nici un merit în politica alternativă – practică pentru un timp de Franța, în ultimii ani – a așa-numitului „fotoliu gol”. Trebuie să fie în joc o problemă de principiu majoră, pentru a justifica refuzul unei națiuni de a lua parte la discuțiile Comunității. Nu era cazul acum; eram de acord cu scopurile cooperării politice sporite și cu Piața Unică; dezacordul nostru se referea numai la mijloacele de a le realiza [și anume, Conferința Interguvernamentală].”⁸²

Astfel, în următoarele șase luni, Marea Britanie a intrat pentru prima dată în negocierile premergătoare unui nou „tratat european”.⁸³ Conferința interguvernamentală, sau „I.G.C.”, care se finalizează printr-un tratat, nu este atât un eveniment singular, cât un proces care durează luni de zile, conținând zeci de întâlniri atât între funcționari, cât și între miniștri. Numai după ce conținutul tratatului a fost forfecat la nesfârșit, procesul se încheie printr-un „summit” final, unde șefii de guvern mai discută doar problemele rămase încă nerezolvate. Textul convenit este apoi pregătit pentru a fi semnat la o dată ulterioară, înainte de ultimul stadiu al procesului, în care tratatul este ratificat de fiecare dintre statele membre.

O trăsătură nouă a I.G.C. din 1985 a fost aceea că, deși Comisia nu jucase nici un rol formal, membrilor ei le revenise poziția centrală. Delors a participat la întâlnirile miniștrilor de Externe, unde s-au rezolvat multe dintre probleme, în timp ce secretarul său general, Emile Noël, asista la întruniri ale înalților funcționari. Delors, Noël și François Lamoureux, expertul instituțional al președintelui Comisiei, au folosit apoi întâlnirile pentru a satura delegații cu propuneri care „ajutau să se definească agenda și descurajau multe guverne să înainteze idei proprii”.⁸⁴ Toate propunerile erau redactate de aceștia trei, fără consultarea altor comisari.

Cu o subtilitate considerabilă, Delors a orientat negocierile în direcția dorită de el, asociind cu grijă obiectivele Regatului Unit, și mai ales piața unică, cu reforma instituțională.⁸⁵ Pentru a obține ceea ce voiau, britanicii aveau să fie astfel forțați să accepte ceea ce doreau cel mai puțin: o extindere a votului majorității calificate. De asemenea, Delors trata cu un dispreț suveran orice stat membru care îndrăznea să vină cu vreo obiecție. În timp ce el insistă pentru ceea ce numea cele „două mari vise” ale Europei, o „zonă fără frontiere” și o uniune monetară, Thatcher a scris că fiecare excepție căutată de alte țări „părea să fie privită ca un fel de trădare”. În câte un moment sau altul, a observat ea, Delors acuzase aproape toate statele membre, cu excepția Italiei, Belgiei și Olandei.⁸⁶

O dată ce muntele de hârtoage s-a distilat la elementele esențiale, au început să iasă la iveală și problemele de substanță. Primele două erau acceptabile pentru britanici: finalizarea Pieței Unice, bazată pe Cartea Albă a lui Cockfield, și întărirea cooperării în politica externă. Delors mai avansase și „capitole” despre politica mediului ambiant, cercetare și „coeziune” (așa-numitele „fonduri structurale” pentru ajutoarele regionale). Toate acestea erau domenii politice importante în care Comisia devenise deja activă fără a avea autorizația legală de a o face, potrivit Tratatului de la Roma. O dată cu noua competență propusă asupra politicii mediului ambiant a apărut și un principiu nou și abscons, denumit „subsidiaritate”, căruia puțini i-ar fi putut prevedea la vremea respectivă ramificațiile.

Britanicii au acceptat toate aceste „capitole”, la fel ca și modesta extindere din rolul Parlamentului European. Apoi însă, a urmat prețul pe care avea să-l plătească Thatcher pentru Piața Unică. Acesta urma să fie o lărgire semnificativă a votului majoritar, principiul supranational cheie care reprezenta adevăratul motiv al tratatului.⁸⁷ Versiunea finală includea douăsprezece domenii politice care acum aveau să fie supuse votului cu majoritate calificată, incluzând toate măsurile considerate necesare pentru a înstitui „piața internă”, o nouă competență privind „sănătatea și siguranța”, decizii referitoare la dezvoltarea regională și o extindere a competenței Comunității asupra transporturilor aeriene și maritime.⁸⁸ Și totuși, deși era pe deplin conștientă că această extindere a

votului cu majoritate calificată sporea enorm puterile Comisiei, Thatcher părea hotărâtă să creadă că n-avea să fie folosită decât spre a promova Piața Unică, și în nici un alt scop. Ceea ce britanicii nu puteau accepta nici în ruptul capului era viziunea „spațiului fără frontiere” al lui Delors, care ar fi însemnat efectiv să lase politica de imigrare pe seama Comisiei. Mai existau încă două subiecte litigioase, unul privind propunerile lui Cockfield pentru armonizarea impozitelor, iar celălalt, relativ la Uniunea Economică și Monetară (E.M.U.).

Problema cu propunerile lui Cockfield provenea de la remarcabila lui transformare din ministru britanic în comisar european. La câteva luni după sosirea la Bruxelles, trimisul lui Thatcher se „naturalizase”. Cu cuvintele lui Delors, „era din ce în ce mai pro-european”. Se angajase să apere cu orice preț puterile și politicile Comisiei.⁸⁹ Cockfield produsese două planuri, unul încercând să amplifice armonizarea ratelor T.V.A., celălalt propunând armonizarea accizelor pe tutun și alcool. Ambele s-au dovedit foarte nepopulare și în cele din urmă au fost abandonate.

Cealaltă luptă, referitoare la E.M.U., provenea din insistența lui Delors ca aceasta să fie inclusă ca un „capitol” nou în tratat. Thatcher s-a împotrivit cu hotărâre, până la „summitul” de la Luxemburg din decembrie, care era planificat să marcheze punctul culminant al procesului I.G.C. În acest sens, credea că se putea baza pe ajutorul german și avea cu siguranță sprijinul lui Lawson care, conform propriilor ei relatări:

„(...) a subliniat că ar fi fost esențial ca limbajul folosit să nu conțină nici o obligație a noastră de a intra în M.R.S., arătând clar că politica ratei de schimb e responsabilitatea autorităților naționale, reducând la minimum orice extindere a competenței Comunității și evitând orice referință la E.M.U. în tratat.”⁹⁰

În timp ce termenul-limită se apropia, Delors a protestat față de schimbările propuse pentru iubitul său „spațiu fără frontiere”. La o întâlnire a miniștrilor de Externe din zilele de 25-26 noiembrie 1985, s-a plâns că textele lui aveau acum „mai multe găuri decât [brânza] Gruyère” și a plecat val-vârtej să-i întâlnească pe Kohl și Mitterrand, cu rezultate spectaculoase. La următoarea reuniune ministerială, o inițiativă franco-germană reinstaurase propunerile lui Delors.⁹¹

Pentru Thatcher, situația avea să se înrăutățească și mai mult. Când șefii guvernelor s-au întâlnit la Luxemburg, în 2-3 decembrie 1985, axa franco-germană ajunsese la un acord cu Delors și în privința uniunii monetare. Germania, după ce abandonase Marea Britanie, a consimțit să accepte o menționare a E.M.U. în schimbul unei concesiuni din partea francezilor față de o altă chestiune căreia i se opuseseră cu îndârjire. Aceasta i-a dat lui Delors posibilitatea să introducă în preambulul noului tratat un angajament referitor la „realizarea progresivă a uniunii economice și monetare”.⁹² Includerea acestei fraze a determinat-o pe Thatcher să se gândească la respingerea tratatului prin veto, dar a fost convinsă să-și dea acordul de către Foreign Office, care a asigurat-o că declarația nu avea nici o semnificație legală. Însă chiar și așa, chiar înainte de miezul nopții celei de-a doua zile, când toți erau gata să semneze, Thatcher s-a gândit îndelung și temeinic înainte de a-și scrie numele.⁹³ Cu asta însă, cei Zece formalizaseră Actul Unic European: un tratat prin care își confirmau voința de a transforma relațiile dintre țările lor într-o „Uniune Europeană”.

Aproape ca și cum abia atunci le-ar fi venit ideea, au mai semnat și un tratat interguvernamental pentru „cooperare” în politica externă, consfințind acordul de la Londra din 1981. Fără a se pierde în detalii, stabiliseră deja în principiu că fondurile regionale și pentru dezvoltare aveau să fie „mărite semnificativ în termeni reali”. În sfârșit, s-au înțeles să dea declarații de intenție privind cooperarea din domeniul cercetării și al finanțării dezvoltării tehnologice (așa-numitul program „Eureka”). Prin toate acestea, „E.E.C.” sau „Piața Comună” a devenit formal „Comunitatea Europeană”, termen care deja se folosea, neoficial, de ani de zile.

După summit, unul dintre principalele puncte de interes a fost uniunea monetară. Thatcher le-a spus ziaristilor că textul E.M.U. n-avea o semnificație, altfel nu l-ar fi semnat. Delors avea o perspectivă diferită. Pentru el, era un punct de reper. „E ca povestea lui Tom Degețel care, când s-a rătăcit în pădure, a lăsat în urma lui pietricele albe ca să-și poată găsi drumul,” a spus el. „Și eu am pus pietre albe, ca să putem găsi din nou uniunea monetară.”⁹⁴

Reacțiile față de tratat, în general, au fost de dezamăgire. Spinelli a declarat că „muntele” dăduse „naștere unui șoricel”.⁹⁵ Postul de televiziune B.B.C. a spus a doua zi, la știri, că miniștrii se întâl-

niseră, dar nu rezultaseră „decât câteva reforme modeste ale Tratatului de la Roma”.⁹⁶ Ziarul *The Guardian* considera că Marea Britanie învinsese. *The Economist*, parafrazându-l pe Spinelli, numea tratatul un „șoarece zâmbitor”, ceea ce însemna că avea intenții bune, dar era prea mărunț ca să conteze cu ceva.⁹⁷

Adevărată semnificație a Actului Unic European, însă, se regăsea în titlu. Deși era prezentat ca ocupându-se în primul rând de Piața Unică, în realitate era un nou pas crucial spre construirea unei „Europe unice”. Extindea „competențele Comunității”, preluând de la guvernele naționale puterea de a emite legi în câteva domenii politice noi și importante, mai cu seamă cel al mediului ambiant. Prin lărgirea votului majoritar, sporea substanțial natura supranațională a Comunității. Iar pentru cunoscătorii tuturor intrigilor și manipulărilor care făcuseră ca tratatul să ia ființă, mai exista și conștiința faptului că această primă revizuire serioasă a Tratatului de la Roma era deja destinată să netezească drumul spre un al doilea tratat. Acela urma să aibă o anvergură mult mai ambițioasă. Un indiciu în acest sens fusese insistența lui Delors asupra acelei declarații de intenție privind „uniunea economică și monetară”.

Despre toate acestea însă, Thatcher părea să fie sublim de neștuitoare. Răspunzând la interpelările din Camera Comunelor, după întoarcerea de la Luxemburg, ea a declarat:

„Repet încontinuu că aș dori să vorbească mai puțin despre uniunea europeană și politică. Termenii nu sunt înțeleși în această țară. În măsura în care sunt înțeleși acolo, înseamnă mult mai puțin decât cred unii oameni de aici că înseamnă.”⁹⁸

Dacă Thatcher încă nu percepușe mesajul, același lucru era valabil și pentru Parlament. Când a fost ratificat Actul Unic European, proiectul de lege necesar care amenda Legea Comunităților Europene din 1972 a trecut în doar șase zile, printr-o Cameră a Comunelor cu participare redusă. Principalele dezbateri erau programate să înceapă într-o joi, știindu-se că parlamentarii nu voiau să se prelungească, pentru a nu-i deranja în weekend. După doar trei sesiuni în faza de comisii, guvernul a întrerupt brusc orice continuare a discuțiilor, lansând o moțiune „ghilotină”.

La lectura finală au fost prezenți atât de puțini parlamentari, încât proiectul de lege a trecut cu doar 149 de voturi pentru și 43 contra. Cu excepția unei mici minorități de pe băncile atât laburiste cât și conservatoare, puțini parlamentari au apreciat că aveau de-a face cu ceea ce până și Hugo Young urma să confirme ulterior că era „o măsură constituțională majoră”.⁹⁹ Peter Tapsell, un eurosceptic incorrigibil care în câțiva ani urma să aibă o poziție proeminentă în combaterea Tratatului de la Maastricht, a vorbit mai apoi în numele multor colegi de-ai lui, amintindu-și cum li s-a făcut „rușine”, în cele din urmă, că-l votaseră. „Nu i-am acordat atenția necesară”, a recunoscut el.¹⁰⁰

Adevărată ironie era aceea că, acceptând tratatul ca măsură economică, Thatcher se pusese involuntar exact în aceeași situație ca oamenii care fuseseră înșelați de Macmillan și Heath spre a accepta o măsură „politică” de parcă ar fi fost doar o chestiune economică (dintre care făcuse și ea parte). Dar Milano era începutul unei lecții care în cele din urmă avea să-i aducă prăbușirea.

Pe 23 mai 1986, Altiero Spinelli a murit la Roma, în vârstă de optzeci de ani. Poate că visul lui încă nu se îndeplinise complet, dar își încheiase opera de-o viață.

Capitolul 12

ÎNTR-O MINORITATE DE UNU: 1986-1988

„Economia britanică s-a transformat în ultimii doisprezece ani. În anii șaizeci și șaptezeci, Anglia era bolnavul Europei, pe ultima poziție din clasamentul pentru dezvoltare, investiții și productivitate. În anii optzeci, ajunseserăm în frunte.”

Ghidul conservator de campanie, 1991

Nu putem înțelege a doua jumătate a mandatului de unsprezece ani al lui Margaret Thatcher, cel mai lung al unui premier britanic din secolul XX, fără a aprecia just semnificația rolului jucat de

„Europa” în cadrul său. În anii ulteriori Consiliului de la Milano, Thatcher a devenit tot mai izolată, nu numai de „partenerii” ei comunitari, ci și de majoritatea colegilor din Cabinet, până când toți au conlucrat spre a-i determina căderea.

Primele semne ale acestei dezbinări au apărut dintr-o direcție neașteptată, la începutul anului 1985, când ministrul de Finanțe Nigel Lawson, cunoscut ca un „thatcherist” robust, s-a convins că soluția-cheie pentru a impune economiei britanice disciplina monetară era aceea de a intra în Mecanismul Ratei de Schimb. În curând a început să-l sprijine și Howe, dar din motive absolut diferite. Lawson se considera un „sceptic” în problemele europene. El vedea asocierea dintre lira sterlină și M.R.S.-ul dominat de marca germană doar ca pe o unealtă economică, pe baza faptului că Germania devenise proverbială pentru menținerea stabilității prețurilor, iar o asemenea mișcare ar fi semnalat piețelor că Regatul Unit nu avea intenția să-și devalorizeze moneda.¹ Lawson credea sincer că M.R.S. era un mijloc prin care membrii Comunității puteau coopera în slujba unui scop economic comun.² Howe, pe de altă parte, era absolut conștient că adevăratul obiectiv al M.R.S. nu era economic, ci politic: un mecanism destinat să promoveze o și mai mare integrare.

Thatcher nu era de acord cu nici unul dintre cei doi colegi ai ei. Sub influența consilierului ei economic, profesorul Alan Walters, era convinsă că, dacă Marea Britanie încerca să înscrie rata de schimb a lirei sterline în nivelurile aprobate de M.R.S., acest lucru n-avea decât s-o facă vulnerabilă la presiunile speculative.³ Prin vara lui 1985 însă, când Thatcher devenea tot mai îngrijorată de inflație, singurul răspuns pe care l-a putut oferi Lawson a fost obsesia lui față de intrarea în M.R.S. Incapabilă să-l convingă să-și modereze entuziasmul, Thatcher a organizat un seminar la Numărul 10, unde au participat nu numai Lawson și Howe, ci și Willie Whitelaw, vicepremierul, Norman Tebbit, președintele partidului conservator, John Wakeham, șeful grupului parlamentar, și John Biffen, lider al Camerei Comunelor. Mai erau prezenți înalți funcționari de la Ministerul de Finanțe, cu toți favorabili intrării, și Robin Leigh-Pemberton, guvernatorul Băncii Angliei.

Cu excepția lui Biffen, toți miniștrii au vorbit în favoarea intrării în M.R.S. – chiar și Tebbit, spre surprinderea lui Howe.⁴ Whitelaw a considerat că verdictul era clar. „Cancelarul, guvernatorul și ministrul de Externe,” a spus el, „au vorbit cu toții în favoarea intrării în M.R.S. Și toate politicile indică aceeași direcție. Pentru mine, asta ar trebui să rezolve problema.”⁵ N-a rezolvat-o. Doamna a spus „nu” – și vorbea serios. A încheiat rapid întâlnirea. Lawson i-a invitat pe Whitelaw, Tebbit și Howe să vină cu el la Numărul 11. Erau „abătuți și nedumeriți”. Conform lui Howe, se întrebau ce rost mai avusese întâlnirea, dacă primul ministru nu acceptase să respecte judecata colectivă.

„Primul ministru, știam, era *primus inter pares*, dar acum se întâmpla pentru prima dată ca vreunul dintre noi să o vadă exercitând un veto de acest gen – și chiar împotriva principiului unei politici guvernamentale pe care cu toții o proclamaserăm ani de zile.”⁶

Primul imbold instinctiv al lui Lawson a fost acela de a demisiona, dar ceilalți l-au convins să renunțe. Au acceptat cu toții că, pentru moment, subiectul fusese înlăturat de pe agendă.⁷

Următoarea provocare, de o natură mai publică, a provenit de la ministrul Apărării, Michael Heseltine. Ca „europenist” înfocat, acesta era conștient de presiunile crescânde înregistrate de pe continent și exprimate în „Declarația de la Roma” și în „Raportul Dooge”, pentru integrarea industriilor de apărare ale Comunității. În luna august a anului 1985, terminase pregătirile pentru participarea Marii Britanii la cel mai mare proiect comun de apărare realizat până atunci, „Aeronava Europeană de Luptă”, aparat cunoscut mai târziu ca „Eurofighter”. Diversele componente ale avionului, destinat pentru un rol propriu „Războiului Rece”, acela de a combate ultimele tipuri de M.I.G. sovietic, aveau să fie construite în Germania, Italia, Spania și Marea Britanie.

Când propunerea a ajuns în fața Cabinetului, Lawson a remarcat că modul cel mai ieftin și mai sigur de a înlocui avioanele Phantom îmbătrânite ale Regatului Unit ar fi fost acela de a cumpăra din start următoarea generație de aparate americane.⁸ Heseltine s-a opus categoric acestei propuneri și, când în sfârșit s-a pus problema alegerii între un proiect exclusiv britanic și o întreprindere europeană asociată, Heseltine a susținut-o pe aceasta din urmă, iar Thatcher, prima variantă. Cabinetul l-a sprijinit pe Heseltine.⁹

Patru luni mai târziu s-a ivit o problemă care avea legătură cu aceasta, când principala companie de elicoptere a Marii Britanii, Westland's, care avusese dificultăți financiare, a trebuit să aleagă între doi licitatori rivali: o corporație americană din care făcea parte și cel mai mare producător de elicoptere al lumii, Sikorsky, și un consorțiu franco-germano-italian. Deși Westland se afla în primele faze ale proiectului elicopterului european, EH101, compania în sine dorea să meargă pe mâna lui Sikorsky, întrucât de ani de zile producea în primul rând aparate ca Wessex și Sea King, ambele construite sub licență de la Sikorsky. În acest moment însă, a intervenit Heseltine.

Conform lui Howe, Heseltine era îngrijorat că acceptarea tranzacției cu Sikorsky ar fi prejudiciat „perspectivele unei cooperări în domeniul producției europene de apărare”,¹⁰ în care scop a insistat ca Westland să accepte oferta europeană. Atât Lawson cât și Thatcher s-au împotrivit ferm. După cum avea să spună Thatcher mai târziu, „cu cât ne uitam mai atenți la opțiunea europeană, cu atât arăta mai puțin substanțială.”

„Cele trei companii europene implicate – Aérospatiale (Franța), M.B.B. (Germania de Vest) și Augusta (Italia) – erau, cum Michael știa fără îndoială, supuse presiunilor din partea propriilor lor guverne. Aérospatiale și Augusta erau proprietate de stat, iar M.B.B. primea subvenții substanțiale de la guvernul vest-german. Toate țările europene duceau lipsă de lucrări, iar promisiunile că aveau să urmeze și alte comenzi pentru Westland din Europa păreau, cel mai probabil, să rămână doar simple promisiuni.”¹¹

În 9 decembrie 1985, după ce trei întâlniri ministeriale nu reușiseră să rezolve problema, Thatcher însăși a prezidat o nouă întrunire, la Numărul 10. Președintele firmei Westland și-a reafirmat preferința pentru colaborarea cu Sikorsky. Heseltine, Howe și Tebbit au insistat stăruitor pentru „alternativa europeană”. Prin urmare, consorțiul european a primit sarcina ca, până în după-amiaza zilei de vineri, 13 decembrie, să propună un pachet pe care consiliul de administrație al companiei Westland să-l poată recomanda pentru aprobare.

Pachetul propus a sosit la timp, sub coordonarea lui Heseltine, dar consiliul de administrație de la Westland a continuat să prefere firma Sikorsky. Heseltine dorea cu atâta disperare să-și impună opțiunea europeană, încât a susținut că British Aerospace era gata să se alăture consorțiului european. Când oferta lui a fost și de astă dată respinsă, a dat vina pe cabinetul primului ministru.¹² De asemenea, a mai susținut că anularea unei ședințe speciale de guvern programată pentru vinerea aceea îl făcuse să piardă șansa de a-și pleda cazul. Nimeni altcineva nu-și mai amintea să fi fost stabilită o asemenea ședință și, deși Heseltine a persistat cu această afirmație în Cabinet, pe data de 12 decembrie, colegii lui au continuat să insiste că nu se programase nici o ședință pentru vineri.

Așadar, în 19 decembrie, Cabinetul a confirmat decizia companiei Westland. Thatcher le-a reamintit celor prezenți, inclusiv lui Heseltine, că miniștrii nu mai aveau dreptul să facă lobby pentru variante alternative. Sfidând această dispoziție, Heseltine și-a continuat campania pe tot parcursul vacanței de Crăciun, într-un mod foarte public, nu doar „făcând guvernul să se umple de ridicol”,¹³ ci și, cum recunoaște Hugo Young, „încalcând pe față regulile responsabilității colective.”¹⁴

Ceea ce a făcut cazanul să dea în clocot a fost o scrisoare a lui Heseltine către bancherii consorțiului european, în 1 ianuarie 1986, afirmând că o asociere cu Sikorsky ar fi împiedicat firma Westland să mai participe la oricare alte proiecte europene. Aceasta, precizează Young, „era în mod clar o stratagemă: încă un artificiu ticluit de Heseltine pentru a sfida cu obraznicie autoritatea primului ministru”.¹⁵ Thatcher însăși scrisese la Westland, asigurând compania de sprijinul guvernului, iar când Heseltine și-a publicat scrisoarea, două zile mai târziu, în 3 ianuarie, Thatcher s-a infuriat atât de tare încât, după cum relatează lui Howe, a izbucnit „un război civil în Cabinet”.¹⁶

Thatcher i-a cerut ministrului adjunct al Justiției, Patrick Mayhew, să-i scrie lui Heseltine pentru a-i cere să corecteze „inexactitățile considerabile” din scrisoare. Apoi, o variantă prescurtată a răspunsului lui Mayhew a transpirat la Press Association și a fost publicată. Când s-a aflat că scurgerea de informații fusese autorizată de ministrul Comerțului, Leon Brittan, scandalul a dus în cele din urmă la demisia acestuia. Atmosfera devenise atât de febrilă încât, a doua zi, ziarul *Sun* a trănit pe prima pagină o fotografie a lui Heseltine cu textul „Mincinosule!”.

Revenind în Cabinet la 9 ianuarie, 1986, Heseltine a încercat iar să-și pledeze cazul dar, după cum până și Howe a trebuit să observe, „validitatea anterioară a argumentelor lui (...) părea să scadă

întruna, pe măsură ce prezentarea făcută de Michael devenea tot mai obesivă.¹⁷ Când Thatcher, neclintită, a pus punct, Heseltine a răspuns că era incapabil să-i accepte concluziile, încheind cu cuvintele: „prin urmare, trebuie să părăsesc acest Cabinet”. Și cu asta, a plecat. Nimeni n-a încercat să-l oprească.

Efortul depus de Heseltine spre a căuta o formulă „europeană” pentru Westland contrasta în chip ciudat cu lipsa lui de atenție față de un alt proiect, care o interesase în mod special pe Thatcher – și anume, Nimrod Airborne Early Warning System (Sistemul Aeropurtat de Avertizare Prealabilă Nimrod, N.A.E.W.S.). Acesta avea să fie în cele din urmă anulat de succesorul lui Heseltine, când costurile lui au ajuns la un miliard de lire sterline, de patru ori cât se estimase inițial. Entuziasmul său față de Eurofighter avea să-i coste în cele din urmă pe contribuabilii britanici peste șaisprezece miliarde de lire sterline, pentru o aeronavă care a căzut în desuetudine o dată cu sfârșitul Războiului Rece și nici peste aproape două decenii, în 2003, încă nu intrase în funcție.¹⁸

Cât despre modelul anglo-italian EH101, la vremea când în sfârșit a fost dat în folosință de către Marina Regală, cinci ani mai târziu, creșterea vertiginoasă a costurilor de producție îl făcuse să devină cel mai scump elicopter din lume, în valoare de o sută de milioane de lire sterline bucată. N-a putut fi pus în funcțiune decât cu asistența tehnică a companiei americane Lockheed Martin. Și totuși, Heseltine afirma într-o veselie în memoriile lui că EH101 „a dovedit succesul pe care-l preconizaseram”.¹⁹ Era clar că principala lui grijă nu fusese eficiența echipamentelor de apărare. Dar principalul efect al afacerii Westland a constat în slăbirea poziției lui Thatcher și, deși a supraviețuit pierderii a doi miniștri, în ochii colegilor nu mai era „doamna de fier” neînvinsă din trecut. Și nici nu scăpase definitiv de Heseltine.

Un nou dușman

După ce-și făcuse un dușman, Thatcher și-a făcut acum încă unul. În a doua jumătate a anului 1986, Marea Britanie a deținut președinția Consiliului de Miniștri. Aproape singurul progres înregistrat de Comunitate în această perioadă a fost emiterea a patruzeci și șapte de directive noi în sprijinul Pieței Unice. Era genul de progres, susținea Thatcher, de care avea nevoie Comunitatea, mai degrabă decât de „inițiative tipătoare, în goană după publicitate, din care nu se alegea nimic, sau cel mult neplăceri”.²⁰ Howe remarcă aceeași „realizare notabilă”, dar adaugă un detaliu neliniștitor:

„Cu alte cuvinte, putuserăm exploata la maximum măsurile stabilite la Luxemburg pentru extinderea autorității Comunității în dauna «parlamentelor suverane». Era o realizare demnă de a fi consemnată, și nu în ultimul rând sub această președinție.”²¹

Dar cel mai notoriu incident din acele șase luni s-a produs la sfârșitul Consiliului de la Londra din finalul mandatului, când Thatcher și Delors au ținut o conferință de presă. Howe consemnează în amănunt cum, deși pe podium se aflau și el însuși și Delors, a vorbit aproape numai Thatcher, abia dându-i lui Delors posibilitatea să rostească un cuvânt.²² Apoi, dintr-o dată, și-a încheiat un răspuns invitându-l pe Delors să comenteze. Howe afirmă că Delors se „decuplase”: îi pierise concentrarea. În continuare, citează propriile memorii ale lui Thatcher, arătând cum s-a plâns că Delors „a refuzat să scoată o vorbă, chiar și când i-am cerut să comenteze unul dintre răspunsurile mele”. În cele din urmă a remarcat, spre amuzamentul presei: „N-aveam idee că sunteți genul puternic și tăcut.”²³

Conform biografului său, Delors s-a simțit „tratat cu dispreț și condescendență” și a considerat că Thatcher încercase să-l umilească.²⁴ Howe spune că „Nici una dintre părți n-a iertat-o cu adevărat pe cealaltă pentru «ofensa» pe care o comiseseră împreună, involuntar.” Era încă un pas pe drumul lung al unor neînțelegeri tot mai profunde.²⁵

Mai revelatoare, poate, au fost comentariile lui Thatcher despre comportamentul lui Delors în timpul Consiliului, subiect asupra căruia Howe păstrează tăcerea. Consiliul s-a remarcat, a scris Thatcher...

„(...) prin apariția domnului Delors ca un nou gen de Președinte al Comisiei Europene – un partener major al jocului. Am putut simți prima oară gustul acestui lucru în timpul dînelui din seara dintîi când,

spre surprinderea și iritarea mea nedisimulată, a folosit perioada de discuții dinaintea mesei pentru a se lansa într-un lung discurs despre starea jalnică în care ajunsese Comunitatea ca rezultat al C.A.P. și a avansat o serie de sugestii foarte detaliate. Am replicat că ar fi trebuit să ni se spună de la început: din cuvintele lui reieșea clar, Comunitatea era falită (...). În sinea mea, am reflectat că nimeni nu și-ar fi putut imagina vreodată un înalt funcționar britanic făcându-le asemenea surprize miniștrilor: ilustra cum nu se putea mai bine ce era în neregulă cu Comisia – și anume, că era compusă dintr-o speță nouă de politicieni incapabili să dea socoteală.²⁶

Ceea ce ilustrează acest comentariu este faptul că Thatcher nu înțelesese nici acum prea bine ce anume însemna Comunitatea. Cu douăsprezece state membre, C.E. avea treisprezece guverne – al treisprezecelea fiind Comisia. Ca statut, Delors era un „șef de guvern”; în unele privințe, îi era superior lui Thatcher. Ea însă îl considera un fel de „înalt funcționar”, și îl trata ca atare. Nici nu e de mirare că Delors era revoltat de acest tratament.

Educația lui Thatcher avea să continue. În 9 decembrie 1986 a dat raportul în fața președinției a ceea ce numea ea „Adunarea Europeană” de la Strasbourg.²⁷ Cuvântarea, susține ea, nici n-ar fi putut să fie „mai comunitară”, deși niște parlamentari o tot întrerupeau.²⁸ Când s-a așezat, Delors – „un domn Delors cu totul nou, pe care nu-l mai văzusem și nici nu-l mai auzisem vreodată” – a luat cuvântul, ovaționat de membri.²⁹ „Era euro-demagogie,” a scris ea, „destinată să-mizeze pe prejudecățile auditoriului, să înjosească președinția britanică și să ceară mai mulți bani.”³⁰ Thatcher nici nu s-a gândit să tacă și să înghită. După ce Delors a terminat, s-a ridicat din nou, cerând dreptul la replică. Se părea că așa ceva nu se mai văzuse în acel „parlament”. Vorbind liber,³¹ i-a răspuns lui Delors punct cu punct, la fel cum făcuse de-atâtea ori și în discursurile de încheiere din Camera Comunelor. Și n-a întârziat să observe că Delors n-a spus nimic despre cele afirmate de ea în fața „parlamentului”, când a avut ocazia, la conferința de presă de după Consiliu.³²

După aceea, la prânz, oferit la *Orangerie*, un restaurant fermecător dintr-un parc aflat vizavi de clădirea parlamentului, Thatcher s-a așezat lângă Cockfield. Se spune că a tunat și a fulgerat la adresa lui Delors, într-un limbaj care l-a făcut pe comisar să roșească.³³ Delors a venit cu întârziere și s-a așezat lângă Thatcher. Ea i-a spus iar și iar că-i susținuse poziția în Camera Comunelor, deși era supusă unor presiuni intense. „De un lucru putea fi sigur,” a adăugat, „că asta nu se va mai întâmpla niciodată.”³⁴

Într-adevăr, Thatcher învăța repede. Deși puterea ei de înțelegere încă nu era completă, evoluase mult de la lansarea campaniei „Da” pentru conservatori cu unsprezece ani în urmă. Pe lângă că remarcase hotărârea „blocului franco-german” de a stabili agenda Comunității, a mai observat că acum Comisia „era condusă de un federalist european dur și talentat, a cărui filosofie justifica centralismul.” De asemenea, a remarcat cât de ușor păreau înalții funcționari ai propriului ei Minister de Externe să „accepte compromisurile cu acești noi prieteni europeni.”³⁵

Preluarea frâielor Comunității: faza întâi. În primele luni ale anului 1987, poporul britanic a început dintr-o dată să se trezească – în măsura în care, în cei șapte ani trecuți de la venirea lui Thatcher la putere, în 1979, economia țării fusese transformată. Deși inițial această realitate fusese mscată de cea mai gravă recesiune de la război încoace, cauzată numai parțial de măsurile drastice introduse de guvernul ei pentru a remedia problemele care asediaseră economia decenii de-a rândul, devenea tot mai clar că „thatcherismul” producea rezultate remarcabile.

Prezența apăsătoare a puterii sindicale, care arunase o asemenea umbră asupra vieții britanice în anii șaptezeci, fusese învinsă. Una după alta, guvernul Thatcher vânduse industriile de stat care înghițiseră atât de mult timp miliarde de lire sterline din buget, de la British Steel și British Leyland până la British Airways și British Telecom. Rezultatul acestor privatizări constase într-un impuls extraordinar dat productivității. British Steel, reducându-și forța de muncă la o treime în timp ce menținea același nivel de producție, era pe cale să devină, prin 1988, cea mai eficientă companie siderurgică din lume. O revoluție similară, după greva din 1984 a minerilor, avea loc în industria cărbunelui. Industria ziarelor își putea și ea reduce cu două treimi forța de muncă, după ce puterea sindicatelor tipografilor fusese înfrântă, în 1986, îngăduindu-i trecerea la „tehnologia nouă”, computerizată.

După ani întregi de declin, city-ul londonez tocmai trecuse prin noua sa revoluție electronică, prin „Big Bang”-ul care-l reimpunea ca unul dintre cele trei centre financiare principale ale lumii. Pe tot globul, de la petrol și produse farmaceutice până la inginerie civilă și telecomunicații, industria britanică se dovedea capabilă să înfrunte orice concurență. Mai aproape de casă, o renaștere a inventivității și a spiritului întreprinzător britanic crea sute de mii de noi firme mici și de mărime medie. Iar avântul acestei renașteri era de origine complet internă, fără nici o legătură cu apartenența Marii Britanii la Piața Comună.

Când Lawson a venit să-și prezinte bugetul, în luna martie a anului 1987, a ținut un discurs cu un mesaj atât de înșuflețitor, cum nici un ministru de Finanțe din câți se cunosc ar mai fi putut să rostească vreodată. După ce atinsese cel mai înalt nivel de după război în 1981, șomajul scăzuse de la o lună la alta. Creșterile salariale alergau înaintea inflației. După o serie întreagă de reduceri ale impozitelor, oamenii se simțeau mai bine ca oricând, de ani de zile.³⁶ Factorul „traului bun” revenise. Marea Britanie se afla în toiul „boomului Lawson”.

Inspirat de această euforie, Lawson s-a imbarcat în aceeași lună într-o inițiativă îndrăzneată. Încă suferind de frustrare după ce, cu cincisprezece luni în urmă, i se zădărniciise dorința de a duce Marea Britanie în M.R.S., s-a hotărât să facă următorul lucru ca valoare, permitând în secret ca lira sterlină să eclipseze marca germană. Avea să-și folosească puterea asupra ratei dobânzilor și asupra rezervelor Marii Britanii pentru a menține nivelurile lirei sterline și mărcii germane cât mai strâns corelate. Nici chiar guvernatorul Băncii Angliei, și Thatcher însăși, n-au fost părtași la acest plan confidențial. Thatcher avea să-l descopere doar peste ani de zile, când a aflat ce făcea Lawson de la „ziariștii de la *Financial Times*.”³⁷

Cu mult timp înainte, însă, Thatcher fusese încurajată de efectele „boomului Lawson” să convoace alegeri pe 9 iunie 1987. După ce a câștigat pentru a treia oare succesiv, cu o marjă și mai mare decât în 1983, s-a simțit pregătită să preia cu o încredere în sine sporită frăiele restului Comunității, în care avea acum cea mai mare vechime ca șef de guvern în funcție.

Principala ei prioritate, având în vedere dezvăluirile lui Delors că în acea perioadă Comunitatea se confrunta cu un deficit financiar crescând, era de a milita pentru o disciplină bugetară eficientă și, în special, pentru limitarea cheltuielilor cu C.A.P., care scăpaseră de sub control. Pe departe cel mai scump capitol de buget, C.A.P. devenise un sinonim al ineficienței, fraudelor și exceselor. Sistemul său de subvenții crea surplusuri enorme: „munții” de unt și carne de vită, „lacurile” de lapte și vin, din care o mare parte era vărsată în țările din Lumea a Treia, subminându-le piețele interne și cauzându-le pagube imense.³⁸

Nepărând îngrijorat de aceste probleme, Parlamentul European se lansase în prima jumătate a anului 1987 într-un nou efort de a reactiva proiectul de tratat al lui Spinelli pentru Uniunea Europeană, câștigând sprijinul parlamentelor naționale din Belgia, Olanda, Italia și Irlanda.³⁹

Ca reacție la această obsesie permanentă față de alte și alte planuri de integrare, Thatcher a conchis că nu-i mai rămăsese altă soluție decât „jalonarea unei poziții radical diferite de direcția în care cea mai mare parte a Comunității părea hotărâtă să se îndrepte”. Era decisă să „ridice steagul pentru suveranitatea națională, comerțul liber și libera întreprindere”. În acest sens, știa că era izolată de restul Comunității, dar...

„(...) privind dintr-o perspectivă mai largă, adevărații izolaționiști erau federaliștii, care se agățau cu îndârjire de o jumătate de Europă, când Europa ca întreg era eliberată, cochetau cu protecționismul când piețele cu adevărat globale erau în curs de apariție, se preocupau obsesiv de planurile centraliste în timp ce marea tentativă de centralizare – Uniunea Sovietică – era pe punctul să se prăbușească. Dacă a existat vreodată o idee a cărei vreme venise și trecuse, aceasta era, cu siguranță, cea a mega-statului artificial.”⁴⁰

Acesta a fost semnalul de început al unui război de uzură care avea să-i domine ultimii trei ani al mandatului. În timp ce Thatcher rămăsese într-o permanentă minoritate de unu, problemele intrate în joc erau mult mai ample decât în perioada izolării ei anterioare, cu lupta pentru rabat. Ceea ce dorea să abordeze acum era însăși natură „Comunității” și direcția spre care se îndrepta aceasta. Era o bătălie care avea să se desfășoare pe parcursul a trei faze principale.

Prima etapă a început la trei săptămâni după victoria ei în alegeri, când a participat, cu Howe alături, la Consiliul de la Bruxelles din zilele de 29-30 iunie 1987. Delors le scrisese personal, în prealabil, tuturor șefilor de guvern, atrăgându-le atenția asupra stării jalnice a bugetului Comunității și introducând ceea ce a ajuns cunoscut ca „pachetul Delors”. El a propus ca bugetul să fie planificat cu cinci ani în avans și să se adopte reguli noi pentru a reduce cheltuielile C.A.P. Dar a mai propus și ca fondurile structurale sau regionale să fie dublate în următorii cinci ani. Aceasta ar fi necesitat o creștere masivă în „propriile resurse” ale Comunității. Un asemenea venit suplimentar s-ar fi obținut nu numai măbind partea de beneficii din T.V.A. a Comunității la 1,6%, așa cum se stabilise la Fontainebleau, ci și dintr-o nouă sursă, reprezentând 1,4% din produsul intern brut (P.I.B.) al statelor membre.⁴¹

Lui Thatcher îi convenea ideea unei discipline financiare mai mari impuse de Comunitate și a reducerii cheltuielilor C.A.P., deși considera că planurile Comisiei nu erau nici pe departe „destul de dure”. Totuși, era profund iritată că această criză financiară atrăsese din partea Comunității „răspunsul tradițional” față de fiecare problemă pecuniară: o creștere a „propiilor resurse” comunitare. Când Delors a asociat această sugestie cu o propunere ca, deși Marea Britanie trebuia să-și păstreze rabatul, acesta să fie definit printr-o formulă nouă, Thatcher a bănuț că încerca să-l anuleze pe căi ocolite. S-a opus dublării „fondurilor structurale”, care avea sprijinul ferm al Irlandei, Spaniei, Portugaliei și Greciei, ce sperau să câștige cel mai mult de pe urma ei, și a sperat ca Franța și Germania să i se alăture în respingerea propunerii. S-a mai împotrivit categoric și unei propuneri „de un protectionism flagrant” a Franței pentru o taxă pe „uleiuri și grăsimi”, destinată să prejudicieze importurile de semințe de floarea-soarelui din S.U.A., folosite pentru nutrețul animalelor, al căror principal consumator era Marea Britanie.

Discuțiile au început sub auspicii proaste, când președintele, primul ministru belgian, a acordat nu mai puțin de patru ore dezbaterilor despre taxa pe „uleiuri și grăsimi”, pe care Thatcher, împreună cu germanii și olandezii, nici nu se gândeau s-o accepte. Delors vorbise și cu belgienii să unească „reforme” C.A.P., creșterea „resurselor proprii” și fondurile structurale într-un singur „pachet”.⁴² Acesta era un truc pe care avea să-l folosească în repetate rânduri, îngreunând respingerea unui articol care era inacceptabil fără a le pierde și pe cele dorite. În după-amiaza celei de-a doua zile, în timp ce șefii guvernelor stăteau în jurul mesei de la prânz încă nestrânsă, iar instalația de aer condiționat se defectase, Howe a remarcat că nervozitatea creștea direct proporțional cu temperatura. Când în cele din urmă s-a supus la vot, rezultatul a fost de unsprezece la unu pentru tot pachetul. Thatcher rămăsese singură, acuzată de „eșecul” Consiliului.

O parte din problema lui Thatcher a fost aceea că nici Kohl și nici Mitterrand, care se confruntau amândoi cu alegeri cruciale acasă, nu-și puteau permite să supere fermierii reducând cheltuielile C.A.P. Când bătălia s-a reluat la Consiliul de la Copenhaga, în 4-5 decembrie 1987, din nou nu s-a ajuns la nici un acord. Între timp, Thatcher se și convinsese că Delors urmărea să reducă rabatul Marii Britanii. S-a decis ca „pachetul” să fie în cele din urmă rezolvat printr-un Consiliu special, la Bruxelles, în primele zile ale anului 1988.

Înainte ca acesta să aibă loc, Thatcher a avut o întâlnire privată la Londra cu Mitterrand și primul ministru al Franței, Jacques Chirac. Conform relatării lui Thatcher, Chirac a vorbit „foarte franc”, spunând că, dacă mai continua să blocheze acordul pentru agricultură dorit de „restul Comunității” – prin care se referea la Franța și Germania – Marea Britanie avea să rămână izolată. Iar atunci, atenția urma să se îndrepte asupra rabatului ei.⁴³ Vorbind la fel de franc, Thatcher i-a răspuns că dacă se înhăitau împotriva ei nu rezolvau nimic. Era ferm hotărâtă ca surplusurile agricole să fie aduse sub control. Fără o rezoluție satisfăcătoare în acest sens și în privința rabatului, n-avea să aprobe nici o mărire a „resurselor proprii”.⁴⁴

În ajunul Consiliului, Delors, tot mai posomorât, le-a spus colegilor săi comisari, în ziua de 27 ianuarie 1988, că perspectivele acordului erau sumbre. Dacă „pachetul” lui nu trecea, avea să-și dea demisia. Și i-a invitat să facă același lucru. Când nici unul n-a acceptat, i-a acuzat de lașitate. În timpul unei ieșiri nervoase care a durat două ore, i-a făcut pe colegii lui cu ou și cu oțet, printre altele acuzându-l pe comisarul grec, Grigoris Varfis, de incompetență și trădare, și denunțându-l pe el și direcția lui generală ca fiind *une honte* (o rușine) și *un scandale*.⁴⁵

Ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în cele două zile ale Consiliului de la Bruxelles din 29-30 ianuarie 1988 a devenit subiectul atât de multor relatări contradictorii, încât e imposibil să se reconstituie cu certitudine cum s-au tras concluziile. La ședințele Consiliului nu se folosesc stenograme. Până și însemnările pe care și le fac traducătorii sunt arse. Dar, fără îndoială, întrucât Germania deținea președinția, un rol cheie al negocierilor de culise i-a revenit lui Kohl, despre care Thatcher a consemnat: „stilul lui diplomatic e și mai direct decât al meu (...) niciodată nu se codea să bată cu pumnul în masă și, cu această ocazie, a vorbit tot timpul mugind ca la paradă.”⁴⁶

La sfârșitul acestor negocieri „istovitoare și năucitor de complexe”, cum le descrie Howe,⁴⁷ se părea că se ajunsese la un acord. Apoi, Consiliul s-a întrunit din nou, dar „oricine-și imaginase că de-acum lucrurile aveau să meargă ca pe apă”, cum comentează Thatcher, „îi subestima pe francezi”. Spre stupefacția generală, Mitterrand și Chirac au refuzat acordul, vrând să revină asupra problemelor care fuseseră convenite la Copenhaga. A urmat o ceartă aprinsă, care a durat peste patru ore. În cele din urmă, danezii au sugerat ca problema să fie remisă unei întruniri a miniștrilor de Externe programată zece zile mai târziu. Thatcher a fost de acord, subiectul acordurilor de la Copenhaga fiind onorat. Când s-au întâlnit miniștrii de Externe, Franța a cedat.⁴⁸

Thatcher credea că, stând ferm pe poziție, obținuse în sfârșit aproape tot ce voia. Câștigase „mecanismele legale de control asupra cheltuielilor” și măsurile de reducere a surplusurilor agricole. Taxa pe uleiuri și grăsimi fusese respinsă. Rabatul Marii Britanii, credea ea, era „asigurat”, în pofida schimbărilor complexe aduse modului de a fi definit, care în cele din urmă aveau să se dovedească mult mai păgubitoare pentru interesele Marii Britanii decât își dăduse ea seama.⁴⁹ În schimb, acceptase fără tragere de inimă un nou plafon de 1,2% din P.I.B. pentru „propriile resurse” ale Comunității. Mai cedase și în fața cererii lui Delors de a se aproba o creștere enormă a fondurilor regionale, echivalând cu un sfert din bugetul recent sporit al Comunității. Delors, după cum el însuși avea să recunoască mai târziu, o considera cea mai importantă realizare a Consiliului de la Bruxelles.⁵⁰ Îi conferea Comisiei puterea de a controla discreționar transferuri de bani substanțiale în cadrul Comunității, după cum s-a confirmat când o nouă reglementare de „context” (Reglementarea Consiliului 2052/88) a introdus schimbări fundamentale în modul cum se administrea politica regională.

Până atunci, guvernele naționale își elaboraseră propriile planuri de finanțare regională, după care cereau bani de la Comisie. Această metodă avea să fie înlocuită printr-un nou „parteneriat” direct între Comisie și „autoritățile competente” la nivel național, regional sau local. Autoritățile locale și regionale erau încurajate să-și pregătească propriile planuri de dezvoltare și să negocieze direct cu Bruxelles-ul pentru finanțare. Aceasta a dus la un adevărat iureș de autorități locale și regionale care se repezeau să-și deschidă propriile birouri la Bruxelles, astfel încât reprezentanții lor să poată face lobby direct pe lângă Comisie. Astfel, guvernele naționale erau retrogradate la statutul unor spectatori pasivi, deși rămăneau obligate să egaleze finanțarea U.E. cu propriile lor plăți.

Astfel, Consiliul de la Bruxelles a netezit calea spre o politică regională nouă și revoluționară, care nu numai că a conferit puteri extraordinare Comisiei, ci a și subminat activ guvernele statelor membre. În plus, Delors considera această nouă politică vitală pentru succesul final al unui alt proiect spre care se orientau acum ambițiile lui: uniunea economică și monetară.⁵¹

În ultimă instanță, ceea ce a descris Thatcher ca „mai bine decât nimic” a reieșit ca fiind o extindere majoră a integrării. Nu era singurul salt de o asemenea natură din acea perioadă. În timp ce Thatcher era cu atenția în altă parte, Howe fusese ocupat cu o inițiativă personală. Geneza acesteia se găsea în Declarația de la Roma din 1984, unde se luase decizia reactivării U.E.O. După cum transpare din memoriile lui, Howe se înamorasese de ideea unui „Coloane Europene de Apărare” și, în 1987, a ținut mai multe cuvântări, la Bruxelles, Chicago și Londra, argumentând ca Europa să joace un rol mai important în propria ei apărare, independent de America.⁵²

Știind că „în Margaret nu puteai avea niciodată încredere că n-o să înceapă să pufnească nervoasă ori de câte ori îi ieșeau în cale cele trei litere U.E.O.”, Howe îi obținuse inițial „consimțământul dat fără tragere de inimă”.⁵³ Howe menționează doar atât în memoriile lui. Nu pomeneste nimic despre o întâlnire a miniștrilor de Externe și ai Apărării din U.E.O., la Haga, în 27

octombrie 1987, care a lansat efectiv ideea „politicii de apărare a Comunității”. Paragraful doi al acordului spunea:

„Ne reactualizăm angajamentul de a construi o Uniune Europeană în conformitate cu Actul Unic European, pe care l-am semnat cu toții ca membri ai Comunității Europene. Suntem convinși că, atâta vreme cât nu include securitatea și apărarea, construcția unei Europe integrate va rămâne incompletă.”⁵⁴

Nicăieri nu se consemnează dacă Thatcher a aflat vreodată ce făcea ministrul ei de Externe. E improbabil că ar fi putut aproba acest acord, întrucât textul angaja fără echivoc Regatul Unit să ajute la dezvoltarea „unei identități europene de apărare cu o coeziune mai strânsă”. Marca începutul unei noi tendințe importante în „construcția europeană”.

Faza a doua: singură contra tuturor

Prin vara anului 1988, guvernul britanic era angajat intens în pregătirile pentru o Piață Unică. Lordul Young, ministrul Industriei și Comerțului, a lansat o mare campanie de marketing pentru a vinde ideea de „1992”, folosind sloganul: „Să nu încapă nici o îndoială: Europa s-a deschis pentru afaceri”. În emisiunea *Today*, Young perora aproape mistic despre felul cum avea să fie posibil în curând „să se cumpere un televizor în Oxford Street, să fie dus la Paris, băgat în priză, și să aibă imagine”. Un observator a remarcat că nu era nevoie decât să se plătească nouă franci pe un adaptor pentru a obține aceleași rezultate.⁵⁵ Totuși, Young era atât de entuziast în sarcina lui încât, spre sfârșitul anului, emisiunea *Private Eye* îl poreclise „*Lord Suit*” („Lordul Stăruință”) și-l declarase „Plicticosul Anului”. „Nici nu mi-aș fi dorit mai mult”, a scris el în memoriile lui.⁵⁶

Totuși, în timp ce Actul Unic European continua să-i fie vârat pe gât poporului britanic ca un triumf al lui Thatcher, „colegii” planificau următoarea etapă a agendei lor: moneda unică. Lawson era unul dintre puținii care-și dădeau seama că se putea să nu mai fie decât o chestiune de timp până se făcea o mișcare spre realizarea acestui obiectiv.⁵⁷

Principalul mobilizator, desigur, fusese Delors care, la fel ca Monnet înaintea lui, considera uniunea monetară cheia integrării politice. Principalul lui „tovarăș de conspirație” era Mitterrand, a cărui motivație, conform lui Lawson, era nici mai mult nici mai puțin decât aceea de a acapara „conducerea politică și intelectuală a Europei, pe care Franța o considera dreptul ei din naștere”.⁵⁸

„Aceasta era amenințată de puterea economică superioară a Germaniei și, îndeosebi, de Bundesbank, în domeniul crucial al politicii economice. Singurul mod în care francezii puteau dribla Bundesbank-ul era acela de a-l îngloba într-o bancă centrală, responsabilă pentru o singură monedă europeană.”⁵⁹

Kohl, celălalt complice al lui Delors, sub influența ministrului său de Externe, Hans-Dietrich Genscher, era de părere că o Germanie puternică stârnea temeri prea mari ca să poată exercita influența și puterea politică proprii forței sale economice; de aceea, trebuia să lase impresia că această forță e îngrădită. Așadar, printr-o coincidență de interese cu francezii, și el recunoștea meritele unei monede unice și ale unei bănci centrale, care aveau să-i asigure pe vecinii lui că balaurul german fusese îmblânzit.

Ocazia ca triumviratul să-și atingă scopul s-a ivit când Germania a preluat președinția prin rotație a Comunității, la 1 ianuarie 1988. Germanii au dat de înțeles că, la Consiliul European de la Hanovra, programat pentru 27-28 iunie, aveau să propună înființarea unui comitet de „înțelepți” care să recomande cea mai bună metodă de instituire a unei bănci centrale europene, ca preludiu la lansarea unei monede unice. Era o mișcare atât de dramatică încât, după cum își amintește Howe în memoriile lui, chiar și el a început să „sovaie”. În continuare, scria el:

„M-am pomenit adesea întrebându-mă de ce agenda europeană părea mereu să se desfășoare cu o viteză atât de vertiginoasă. De ce tocmai asta, și tocmai acum, când atât de multe treburi dinainte rămăseseră nerezolvate? În politica internă, cel puțin, domnea senzația posibilității de a influența viteza și maniera în care se elaborau strategiile. Dar în Comunitate păream adesea să ne aflăm pe un covor mobil neînduplecat – care ne pune în față, cu cuvintele lui A. J. P. Taylor, «o blestemăție după alta». Unii lideri europeni păreau să fie împinși aproape personal de la o «inițiativă» la alta, de teama că dacă se opreau un moment, riscau să cadă peste bord.”⁶⁰

Și Thatcher avea presentimente similare. Mai târziu ea a remarcat că, din acest punct începând, „agenda în Europa a început să dobândească o formă tot mai nebinevenită”, inclusiv prin felul cum urmărirea monedă unică.⁶¹

La un summit economic al G7 de la Toronto, în 18 iunie 1988, Thatcher i-a declarat din nou lui Kohl „nemuritoare ostilitate” față de însuși conceptul unei bănci unice. În același timp, trebuia să recunoască faptul că șansele ei de a opri comitetul scădeau văzând cu ochii. Cel puțin, în seara dinaintea Consiliului de la Hanovra, când șefii de guvern s-au adunat la cină, era hotărâtă să împiedice orice referire formală la o bancă europeană. Orice comitet înființat trebuia să fie compus din guvernatorii băncilor centrale, pe care se putea conta că erau oameni cu picioarele pe pământ.⁶²

Kohl îi indicase deja lui Thatcher că privea favorabil o asemenea idee și, când ea a propus-o, ceilalți, conform lui Lawson, „trebuie să fi fost uimiți de inocența ei”. Lawson povestește cum, după o discuție în contradictoriu suficient de lungă pentru a o face să simtă că înregistrase un succes marcant, au acceptat că grupul de studiu ar trebui în esență să fie un comitet al guvernatorilor băncilor centrale, exact așa cum propusese Thatcher. Apoi, au strecurat o propunere ca președintele să fie Jacques Delors.⁶³ Delors însuși îi spusese clar lui Kohl, la o întâlnire din duminica premergătoare Consiliului, că ar fi fost încântat să aibă un comitet compus din guvernatorii băncilor, dar apoi sugerase ca el însuși să fie președintele, ceea ce Kohl acceptase.⁶⁴

Ciudat de calmă în fața loviturii de teatru a lui Delors, Thatcher părea să fi intuit că, dacă reușea să-și fructifice intenția de a elimina orice menționare a unei Bănci Centrale Europene în termenii de referință ai comitetului, câștigase. Era relaxată în legătură cu alcătuirea comitetului, care avea să-i includă pe guvernatorul Băncii Angliei, Robin Leigh-Pemberton, și pe Karl Otto Pöhl, președintele Bundesbank-ului, amândoi foarte sceptici față de E.M.U. Thatcher considera că, împreună, aveau să reușească mai mult ca sigur să bage bețe-n roatele „acestui vehicul anume al integrării europene.”

O altă decizie luată la Hanovra a fost re alegerea lui Delors de către consiliu pentru un al doilea mandat (fapt fără precedent) ca președinte al Comisiei, cu sprijinul ferm al lui Kohl și al lui Mitterrand. După ce a fost avansat numele lui, Thatcher s-a pomenit cumva, în numele amicitiei generale, susținându-l. Cu toate acestea, a existat și o victimă. Cockfield pusese prea des la încercare răbdarea lui Thatcher, care s-a hotărât să-l înlocuiască în funcția de comisar superior al Marii Britanii cu Leon Brittan, la recomandarea lui Howe, dar spre dezgustul lui Heath, care s-a plâns că trimiterea unui „ministru discreditat” în Europa degrada ideea că acești comisari erau slujbași ai întregii Comunități.⁶⁵ N-avea de ce să-și facă griji. Brittan s-a dat pe brazdă și mai repede decât Cockfield și imediat a început s-o bată la cap pe Thatcher să intre în M.R.S.

În mod curios, persoana cea mai deconcertată de lovitura lui Delors era șeful Bundesbank-ului, Karl Otto Pöhl. Când a auzit ce se stabilise, a început să „urle” că Helmut Kohl renegase o înțelegere de a nu angaja Germania față de E.M.U. Pentru o vreme, s-a gândit să demisioneze, mai ales din cauza nimirii lui Delors.⁶⁶

La fel de nemulțumit era și Lawson. Când, a doua zi după Consiliu, Thatcher i-a comunicat victoria ei de a-i convinge pe „ăia” să abandoneze orice referire la banca centrală europeană, Lawson i-a spus că nu rezolvase nimic: „nu există nici o șansă ca un comitet cu acei termeni de referință să poată face altceva decât să recomande înființarea unei bănci centrale europene,” i-a spus el. Pentru Lawson, ca adversar înverșunat al uniunii monetare, Consiliul fusese un dezastru. Despre Thatcher considera că ar fi putut măcar să-l împiedice pe Delors să devină președintele comitetului. „Mai rău decât atât nici că se putea,” a scris el în memoriile lui.⁶⁷

A doua zi, când Thatcher dădea raportul despre Consiliul de la Hanovra în Camera Comunelor, Lawson a fost tulburat să vadă clar că nu înțelesese nimic din ceea ce consimțise. Neil Kinnock, ca lider al opoziției, i-a reamintit că spusese de multe ori că o bancă centrală europeană „nu era în cărți”. Răspunsul ei a fost că progresul spre o „uniune monetară” nu „implica neapărat o monedă unică sau o bancă centrală europeană”.⁶⁸ Lawson a găsit acest răspuns „buimăcitor”.

„Spre deosebire de uniunea economică, uniunea monetară avea un sens clar definit, care fusese stabilit în context comunitar de către Raportul Werner, în 1970, și pe care i-l explicasem ca la copii în ajunul

Consiliului European din 1985. Iar acum, părea să dea de înțeles că însemna ceva cu totul diferit și relativ neînsemnat, deși nu avea nici cea mai vagă idee despre ce ar fi putut fi vorba.⁶⁹

Thatcher a continuat să insiste că nu voia să vadă o bancă centrală europeană câte zile avea de trăit, pentru că, după cum le-a spus ea ziariștilor în Italia, în octombrie, aceasta n-ar fi putut însemna decât:

„abandonarea politicii economice în favoarea celui sistem bancar care e însărcinat cu menținerea valorii monedei și, prin urmare, trebuie să decidă asupra politicii economice pentru realizarea acestui lucru (...) ceea ce bănuiesc că vor încerca să facă va fi să numească «bancă centrală europeană» o instituție nu este și nici nu poate fi vreodată așa ceva.”⁷⁰

Lawson însă vedea clar ceea ce era de văzut. Când comitetul Delors și-a început activitatea, în septembrie, a putut citi copiile hârtiilor pe care le producea. Sărea în ochi că guvernul Regatului Unit și comitetul se aflau pe o traiectorie de coliziune.⁷¹

De fapt, modul în care Delors își organizase comitetul amintea de Monnet. Ca *rapporteur* a numit un economist italian care multă vreme fusese un susținător infocat al monedei unice. Apoi, printr-o altă tehnică ce avea să devină foarte familiară, a restrâns termenii de referință ai comitetului. Nu era permis să se discute dacă E.M.U. era dezirabilă sau nu în principiu, ci numai cum putea fi făcută să funcționeze.

În sfârșit, pentru a-și consolida autoritatea asupra comitetului, Delors a încheiat alianțe cu doi susținători mai entuziaști ai monedei unice: unul era guvernatorul Băncii Italiei, iar celălalt un profesor danez de economie care fusese cooptat în comitet de Delors însuși. Delors a aranjat ca acești doi aliați ai săi să vorbească în numele lui în timpul sesiunilor comitetului, dându-i astfel posibilitatea să mențină aparența unui președinte independent, în timp ce, înaintea fiecărei sesiuni, petrecea câte o zi întreagă cu ei și cu alți consultanți, dezbătând tacticile.⁷² Nici nu e de mirare că Lawson era alarmat de rezultate.

Delors mai era ocupat și în altă parte. Pe 6 iulie 1988, la scurt timp după ce i se confirmase al doilea mandat ca președinte, se adresase Parlamentului European la Strasbourg. Acolo, a observat cu satisfacție că în ultimele șase luni Comunitatea emisese mai multe legi decât în toți anii dintre 1974 și 1984. Le-a spus forurilor legislative că majoritatea parlamentelor din statele membre încă nu înțeleseseră în ce măsură eliberarea pieței interne „avea să implice o scurgere a suveranității lor înspre Comunitate”. În continuare, a prezis că în zece ani „optzeci la sută din legislația economică, și poate și din legislația fiscală și socială, va fi dirijată de Comunitate.” Când Comunitatea lua atâtea decizii, a anunțat el, avea să fie nevoie, în numele eficienței, de începuturile unei guvernări europene încă de prin 1995.⁷³

Thatcher era scandalizată. În memoriile ei, a consemnat că delors „scăpase complet din lesă ca *fonctionnaire* și devenise un purtător de cuvânt în toată regula pentru federalism”. A hotărât că sosise momentul „să atace” ceea ce considera ea că era „eroziunea democrației prin centralizare și birocrație” și să impună o viziune alternativă asupra viitorului Europei.⁷⁴ Le-a comandat înalților ei funcționari un document care să expună în cele mai precise detalii felul cum Comisia își împingea acum înainte frontierele proprii competențe, spre tot felul de domenii noi, inclusiv cultura, învățământul, sănătatea și securitatea socială.

„Folosea o gamă întreagă de tehnici. Înființa «comitete consultative» ai căror membri nu erau nici numiți de statele membre, nici răspunzători în fața acestora, așa că tindeau să ia numai decizii *communautaires*. Clădea cu grijă o bibliotecă a limbajului declarativ, bazată în mare parte pe aiurelele goale de orice conținut care-și găseau drum până în concluziile Consiliului, în scopul de a-i justifica propunerile ulterioare. Utiliza o procedură bugetară specială, cunoscută ca *actions ponctuelles*, care-i dădea posibilitatea să finanțeze noi proiecte fără nici o bază legală. Dar, lucrul cel mai grav din toate, folosea în continuu denaturat articolele tratatelor care nu necesitau decât o majoritate calificată pentru a emite directive pe care nu le-ar fi putut lansa conform articolelor care cereau unanimitate.”⁷⁵

Hugo Young este deosebit de critic la adresa acestui pasaj, descriindu-l ca pe un „catalog al dezgustului”. El o citează cu dispreț pe Thatcher relatând cum, cu cât se gândea mai mult, „cu atât mai

mare-mi devenea frustrarea și mai profundă furia (...). Auzisem de-acum atât de multe despre «idea-lul european», că mi se aplecă.⁷⁶ Ceea ce Young are grijă să omită, cu punctele de suspensie de la mijlocul citatului, este întrebarea prin care Thatcher își explica frustrarea:

„Oare democrația britanică, suveranitatea parlamentară, dreptul comun, simțul nostru tradițional al cin-tei, capacitatea noastră de a ne rezolva treburile în felul nostru, aveau să fie subordonate pretențiilor unei burocrații îndepărtate, bazată pe tradiții foarte diferite?”⁷⁷

Deși Young n-a lăsat-o pe Thatcher să-și articuleze întrebarea și în cartea lui, a sugerat în conti-nuare că ea s-a hotărât să-și exprime „dezgustul” cu „toate cuvintele nediplomatice pe care și le pu-tea permite”.⁷⁸ Avea s-o facă în luna septembrie a anului 1988, în faimosul ei discurs de la Bruges.

Încă de când cuvântarea era doar în ciornă, Delors a pus la cale încă o lovitură. Pe 8 septembrie 1988, el s-a adresat congresului anual al uniunii sindicatelor de la Bournemouth, prezentând „dimensiunea socială” a Europei. Într-un discurs care se dorea în mod clar o sfidare foarte provo-catoare la adresa bazelor fundamentale ale thatcherismului,⁷⁹ Delors le-a spus delegaților:

„Este imposibil să se clădească Europa numai pe dereglementări (...) 1992 înseamnă mult mai mult decât crearea unei piețe interne care să abolească barierele de liberă circulație a mărfurilor, serviciilor și investițiilor (...). Piața internă trebuie să fie concepută spre a le aduce de câștigat absolut tuturor cetățenilor Comunității. Prin urmare, e necesar să îmbunătățim traiul muncitorilor și condițiile de lucru, și să furnizăm o protecție mai bună pentru sănătatea și siguranța lor la locul de muncă.”⁸⁰

Ostili din totdeauna față de „Bruxelles”, delegații sindicatelor au primit mesajul cu un entuzi-asm generat de anii îndelungați în care avuseseră parte numai de disprețul lui Thatcher. Au scan-dat „Frère Jacques” de s-au zgâlțâit pereții. Ca răspuns la cuvintele de încheiere ale lui Delors, „Europa are nevoie de voi”, Ron Todd, secretarul general al Sindicatului Muncitorilor din Transporturi, le-a spus delegaților că nu exista „nici cea mai mică șansă” de a obține recunoașterea la Westminster. „Singurul joc la ora asta”, a precizat el, se desfășura într-un oraș numit Bruxelles. Jocul era „poker”, iar syndicatele trebuia să învețe regulile foarte repede.⁸¹

Peter Shore a fost unul dintre cei foarte numeroși care au înțeles ce se întâmplase. „A avut un efect absolut remarcabil asupra liderilor sindicali”, a declarat el ulterior, la B.B.C.: „înfierați și respinși” de propriul lor guvern, fuseseră „tratați cu respect și prietenie, cu afecțiune chiar, de con-ducătorii de la Bruxelles”. Reacția lui Thatcher, după cum relatează Charles Powell, a fost „vul-canică”. „Ceea ce-a zădărar-o cel mai tare a fost să-l vadă pe președintele Comisiei încercând să joace un rol politic”. Nu și-a dat seama, pe moment, că vizita fusese aranjată cu asistența propriului ei Minister de Externe. „Cam pe sub mână”, își amintește Lawson, oficialitățile de la Externe crezuseră că era o cale de îmbunătățire a relațiilor cu francezii.⁸²

Întâmplător, tot Ministerul de Externe a fost responsabil și de organizarea unei prelegeri ținute de către Thatcher, peste nici două săptămâni, în 20 septembrie 1988, în Marea Sală a Colegiului Europei de la Bruges, chiar în inima euro-federalismului. Acolo, Thatcher le-a spus ascultătorilor că nu exista un loc mai potrivit pentru a vorbi despre viitorul Europei decât „într-o clădire care amintește atât de glorioasă de măreția pe care Europa o atinsese încă de acum șase sute de ani.” Pentru a sublinia că voia să vorbească despre civilizația europeană în sens mai larg, atât istoric cât și geografic, decât sensul în care ajunsese să fie folosit întruna cuvântul „Europa”, ea a spus:

„Europa nu este creația Tratatului de la Roma. Nici ideea europeană nu e proprietatea unui grup sau a unei instituții. Noi, britanicii, suntem în egală măsură beneficiari ai moștenirii Europei ca oricare altă națiune. Legăturile noastre cu restul Europei, cu continentul european, au fost factorul dominant în toată istoria noastră. Timp de trei sute de ani am făcut parte din Imperiul Roman, iar hărțile noastre încă mai conțin liniile drepte ale drumurilor construite de romani. Strămoșii noștri – celții, saxonii și danezii – au venit de pe continent.”⁸³

Subliniind caracterul larg al „identității europene”, Thatcher a continuat: „Comunitatea Europeană e doar o manifestare a acelei identități europene. Dar nu este singura.” Le-a amintit ascultătorilor că Europa, în adevăratul sens al cuvântului, includea și țările de la răsărit de Cortina

de Fier. „Întotdeauna vom considera Varșovia, Praga și Budapesta mari orașe europene“. Partea centrală a discursului ei a amplificat această temă:

„Este o ironie că tocmai când aceste țări, cum ar fi Uniunea Sovietică, care au încercat să conducă totul de la centru, învăță că succesul depinde de dispersarea puterii și a deciziilor, unii din cadrul Comunității vor să procedeze în sens invers. Nu am retras cu succes frontierele statului în Marea Britanie numai pentru a le vedea impuse din nou la nivel european, cu un superstat european exercitând o dominație nouă, de la Bruxelles.“⁸⁴

Mai mult, existau motive non-economice serioase pentru păstrarea suveranității, a scris ea, contrărându-și astfel viziunea asupra viitorului:

„Cooperarea voluntară și activă între state naționale suverane și independente este cea mai bună cale de a construi o Comunitate Europeană de succes (...). Europa va fi mai puternică tocmai fiindcă are Franța ca Franța, Spania ca Spania, Marea Britanie ca Marea Britanie, fiecare cu propriile ei obiceiuri, tradiții și identitate. Ar fi o necosotință să le înghesuiim într-un soi de personalitate a unei identități europene standard.“⁸⁵

Thatcher recunoaște că nu prevăzuse furorile pe care le-a dezlanțuit discursul ei. În cercurile „europeniste“, atât din Marea Britanie cât și de pe continent, reacția a fost de „indignare stupefiantă“.⁸⁶ Dar a existat și un periodic euro-entuziast care nu s-a alăturat corului de dezaprobări – *The Economist*. Cuvântarea nu fusese...

„(...) o diatribă previzibilă împotriva unității europene (...). Numai previzibil n-a fost acel discurs: a fost un eseu chibzuit și elegant despre Europa pe care Marea Britanie ar dori s-o vadă (...). Doamna Thatcher a conturat o perspectivă mai accesibilă pentru jumătatea anilor nouăzeci decât făcuse domnul Delors.“⁸⁷

Howe, desigur, avea o poziție fermă printre cei „indignați“. Imaginea unei Europe „osificate de regulamente nesfârșite“ era, după părerea lui, „fantezie curată“. Ideea încercării Comunității de a impune Europei un soi de personalitate „a unei identități (...) standard“ era o „caricatură“. A susține ca alternativă ideea că deciziile Comunității ar fi trebuit să fie luate pur și simplu prin „cooperarea voluntară și activă între state naționale suverane și independente“ arăta clar că Thatcher nu înțelegea nimic din tot ceea ce însemna Comunitatea.⁸⁸

Pentru Howe, acesta era începutul sfârșitului. A continua să lucreze alături de Thatcher, în timp ce ea nu înceta să acționeze în aparență ca și cum ar fi fost o lideră loială a Comunității, își dădea el seama acum, era...

„(...) ca o căsnicie cu un cleric care dintr-o dată și-a proclamat necredința în Dumnezeu. Acum înțeleg că, probabil, acela a fost momentul când a început să se cristalizeze conflictul de loialitate cu care aveam să mă lupt un timp, poate, prea îndelungat.“⁸⁹

Tot ce a reușit cu adevărat Thatcher prin discursul de la Bruges a fost să sădească semințele acelei discordii din sânul propriului ei partid care, în câțiva ani, avea să-l împingă până la un pas de autodistrugere. În acest sens, discursul a marcat un punct de cotitură – dar nu unul pentru „proiect“ în sine. Acela urma să meargă înainte, nestăvilit.

Capitolul 13

„NU! NU! NU!": 1988-1990

„Am vrut să schimb politica, nu liderul. Dar, dacă asta însemna că liderul trebuia să plece, atunci n-am avut încotro.“

Geoffrey Howe, *Conflict of Loyalty*

Discursul lui Margaret Thatcher de la Bruges a avut un impact foarte redus asupra publicului britanic. În ultimele luni ale anului 1988 și prima jumătate a lui 1989, interesul față de „Europa“ era dominat pe departe de grija problemelor interne. Oamenii erau vag conștienți de această entitate

noastră numită „Bruxelles” și de niște povestiri despre birocrație, fraude C.A.P. și risipă, munți de unt și lacuri de vin. La fel de vag conștienți mai erau și de diverse alte „amenințări”, ca zvonurile că „birocrații de la Bruxelles” erau gata să convertească la sistemul metric pintele de bere și bornele care măsurau șoselele în mile. Dar toate aceste lucruri se aflau foarte departe de viețile lor.

Știrile politice erau dominate de îngrijorările în legătură cu reforma sistemului național de sănătate și privatizarea companiei de apă, de iminenta „poll-tax”^{*} și de isteria declanșată de o tânără ministru a sănătății, Edwina Currie, cu privire la salmonella din ouă. Inflația creștea pe furie, prețurile caselor explodau de-a dreptul. Grație lui Lawson, ratele dobânzilor erau ridicate și în continuă ascensiune. Thatcherismul, care se baza din greu pe clasele deținătoare de proprietăți, se scufunda; și, o dată cu el, se ducea și popularitatea guvernului.

În timp ce o nouă rundă de alegeri pentru Parlamentul European era așteptată în luna iunie a anului 1989, Heath a lansat un atac susținut împotriva lui Thatcher, începând cu o cuvântare ținută la Bruxelles, când Thatcher se afla în același oraș, la o conferință N.A.T.O. Referindu-se la Bruges, Heath a spus că publicul britanic „respinge un asemenea populism fals și asemenea deformări ale adevărului, luându-le așa cum sunt: condescendență și ipocrizie egoistă.”¹

Deși Partidul Conservator încercase să exploateze urmările discursului de la Bruges cu o campanie stângace de afișe care-i întreba pe alegători dacă doreau să trăiască „după dieta de la Bruxelles”, ideea de „Europa” nu avea nici un efect real. Electoratul și-a bazat judecata în mare măsură pe chestiuni interne, acordându-le laburiștilor 40% din voturi, iar conservatorilor numai 35. Era prima victorie laburistă asupra conservatorilor în alegerile naționale, din 1974 încoace.

Între timp, în culise se desfășurau bătălii de proporții spectaculoase pe frontul european, de a căror natură doar foarte puțini erau conștienți. Una dintre acestea era purtată în birourile Băncii de Tranzacții Internaționale din Basel, Elveția, care fuseseră împrumutate de comitetul Delors pentru ședințe. Pe parcursul a opt sesiuni ale comitetului, din luna septembrie a anului 1988 și până în aprilie 1989, se puseseră în mișcare un proces care avea să se termine cu lansarea „euro”-ului, stabilind conturul istoriei economice pentru următorii douăzeci de ani.

Așteptându-se la tot ce putea fi mai rău, Lawson și funcționarii lui au întocmit un plan ca să se asigure că recomandările comitetului erau „cât mai modeste și provizorii posibil”. Lawson l-a sfătuit pe Leigh-Pemberton să aplice tactica de a aduna „cea mai largă opoziție posibil în cadrul comitetului” pentru a se împotrivi oricărui angajament față de un nou tratat de introducere a uniunii monetare. Oricum, cheia planului lui Lawson era Pöhl. Fără sprijinul Bundesbank-ului, proiectul lui Delors n-avea șanse să ajungă nicăieri. Dar Delors anticipase acest lucru. Manipulând comitetul, a dus muncă de lămurire cu Pöhl, folosind un amestec de lingușeală și persuasiune. Apoi le-a sucit capetele bancherilor centrali „cu perspectiva unui nou super-Bundesbank la nivel european, total independent de guverne și, în consecință, capabil să exercite o putere mai presus de visele cele mai avântate ale multor șefi de guvern.”²

În loc să blocheze complet uniunea monetară, așa cum fusese de așteptat, Pöhl a insistat astfel doar asupra anumitor condiții înainte de a se putea merge înainte cu o bancă centrală europeană. A cerut garanții că B.C.E. nu va „salva pe cauțiune” guvernele Comunității aflate în dificultăți financiare, limite stricte ale deficitelor bugetare care aveau să le fie permise țărilor și, de asemenea, a solicitat ca toate băncile centrale să devină independente înainte de a avea loc uniunea monetară. Delors a fost încântată să-i facă pe plac.³ Faptul că Pöhl n-a reușit să stea ferm pe poziție l-a făcut pe Leigh-Pemberton să rămână izolat.⁴ Nedorind să facă opinie separată, a semnat și el raportul final. Acest gest a contribuit mult la subminarea opoziției lui Thatcher față de uniunea monetară.⁵

Lawson a încercat apoi o lovitură preventivă, folosindu-se de o prelegere organizată la Chatham House „spre a pregăti terenul pentru respingerea [raportului] de către Marea Britanie care părea inevitabilă”. Dar celălalt obiectiv-cheie al lui era să traseze o distincție clară între M.R.S. și E.M.U. Astfel, în 25 ianuarie 1989, el le-a spus ascultătorilor că, dacă uniunea monetară însemna predarea controlului asupra unor decizii economice esențiale unei bănci centrale europene, M.R.S. era un „acord între state suverane și independente”.⁶

^{*}Poll-tax – impozit cu valoare fixă aplicat pe cap de locuitor. Introducerea unui asemenea impozit de către guvernul Thatcher, în 1989, a provocat mari tulburări sociale. (n. red.)

Nici chiar în această etapă târzie, Lawson încă nu reușise să înțeleagă că M.R.S. era considerată de colegii lui europeni în primul rând ca întâiul pas către uniunea monetară, nu ca un instrument de administrare economică. Nu-și dădea seama că regulile jocului nu urmăreau asigurarea stabilității monetare, ci forțarea convergenței valutelor ca o mișcare spre amalgamarea monedelor statelor membre. Ceea ce lui i se părea o cooperare interguvernamentală era de fapt o „părte“ pe care se aluneca spre uniunea monetară. Strania incapacitate a lui Lawson de a percepe dimensiunea politică a M.R.S. este cu atât mai inexplicabilă dacă se ține cont de aversiunea lui față de E.M.U.

Citindu-i relatarea despre acei ani, avem impresia că avea creierul împărțit în două: o parte care putea să întrezărească pericolele E.M.U., și cealaltă care nu vedea decât meritele M.R.S., ambele incapabile să comunice între ele. În acest sens însă, imaginându-și că M.R.S. reprezenta ideea unei „acțiuni de cooperare“, Lawson nu făcea decât să cadă victimă aceleiași amăgiri care afectase generații întregi de oameni politici englezi, mai ales pe aceia aflați la eşaloanele superioare ale Partidului Conservator. Ei continuau să creadă că scopul central al Comunității era să promoveze cooperarea. Nu era și niciodată nu fusese acesta. Pe agendă scria *subordonare*. Nereușind să înțeleagă acest lucru, Lawson și-a continuat încercările de a duce Regatul Unit pe drumul spre ruină – și, o dată cu el, pe Margaret Thatcher.

Într-adevăr, în timp ce Lawson își purta lupta singuratică împotriva comitetului Delors, se acutiza și conflictul lui personal cu Thatcher privind intrarea Marii Britanii în M.R.S. Ca întotdeauna, avea sprijinul nelimitat al lui Howe. Astfel, cei trei membri principali ai guvernului britanic aveau păreri împărțite. Thatcher și Lawson se opuneau ideii unei monede unice. Howe și Lawson acceptau amândoi că apartenența la M.R.S. era dezirabilă, pentru a contribui la stabilitatea monetară. Numai Thatcher se împotriva M.R.S., în timp ce numai Howe dorea ca Marea Britanie să adopte și ea moneda unică.⁷

Când raportul Delors a fost prezentat în sfârșit miniștrilor de Finanțe ai Comunității, în luna aprilie a anului 1989, acesta recomanda ca uniunea monetară să fie realizată în trei faze. În prima fază, toate țările aveau să intre în M.R.S., într-o „franșă îngustă“, cum avea să i se spună. Etapa a doua urma să conștie în stabilirea instituțiilor necesare pentru a coordona moneda, conduse de Banca Centrală Europeană. Faza a treia, cu ratele de schimb fixate irevocabil, avea să presupună preluarea responsabilității politicii monetare de către Banca Centrală. Confirmând cele mai negre temeri ale lui Lawson și Thatcher, raportul mai insista și că, imbarcându-se în prima etapă, Comunitatea avea să se angajeze irevocabil pe calea uniunii economice și monetare finale.

După părerea lui Lawson, raportul afecta chestiunea apartenenței lirei sterline la M.R.S. în două sensuri importante. În primul rând, oferea o nouă șansă mecanismului ratei de schimb, dar și, mai important, „crea o confuzie fatală între problema esențialmente economică a M.R.S. și conflictul fundamental politic privitor la E.M.U.“⁸ Efectul raportului, după părerea lui Lawson, fusese acela de a transforma mecanismul economic al M.R.S. într-un instrument politic. Totuși, Lawson continua să stăruie în iluzia lui că M.R.S. era o măsură politică și să insiste pe lângă Thatcher să i se asocieze.

În acest scop, Lawson și Howe au ticluit un plan de a o împinge și mai tare pe Thatcher spre obiectivul urmărit de ei. O încercare de a se folosi de primul ministru al Olandei, Ruud Lubbers, pentru a o convinge de meritele M.R.S., a eșuat, dar Lubbers a făcut măcar un comentariu care urma să devină principalul argument al lui Lawson: acela că intrarea în M.R.S. avea să fortifice enorm capacitatea Marii Britanii de a se opune recomandărilor raportului Delors.⁹ La o întâlnire cu Thatcher din primele zile ale lunii mai, Lawson și-a dezvoltat teoria despre felul cum intrarea în prima etapă a unui proces cu trei faze avea să ajute Marea Britanie să reziste atragerii în următoarele două etape. Voia să convingă Comunitatea că uniunea monetară nu era necesară, întrucât M.R.S. avea să fie de ajuns.¹⁰ Thatcher nici n-a avut să audă de asemenea naivități. Totodată, nici Lawson nu era dispus să cedeze. Intrarea în M.R.S. devenise o un duel al voințelor.

Cu toate acestea, Howe a fost cel care a făcut următoarea mișcare, sugerându-i „inocent“ lui Thatcher că, înainte ca raportul Delors să fie prezentat, la următorul Consiliu de la Madrid, el și colegul său ar fi trebuit să-i trimită o analiză comună privind aspectele economice și politice ale M.R.S., „în contextul noii situații create de nevoia să răspundem amenințării E.M.U.“. Lawson se

indoaia de valoarea gestului, iar articolul lor a trecut prin mai multe variante, reflectând diferența de opinii între el și Howe.

Intitulată „Chestiunile C.E. și Madridul”, versiunea finală era destul de lungă. Conspiratorii susțineau că „dacă am spune pur și simplu «nu» E.M.U. la Madrid, ceilalți ar merge înainte fără noi, creând o Europă pe două paliere, ceea ce ne-ar dezavantaja”. Prin urmare, Marea Britanie trebuia să intre în M.R.S. (etapa întâi), dar apoi să încerce să amâne orice continuare a drumului spre etapa a treia.¹¹ Acesta era un tertip clasic al Foreign Office-ului – de a susține că e bine să mergem pe o cale pe care n-o dorim, fiindcă e singura modalitate de a preveni ceva și mai rău.¹²

De asemenea, mai reflecta și tema care urma să ajungă la loc de cinste în retorica europenistă, folosirea metaforelor ca „a pierde autobuzul”, „a pierde trenul”, „a merge pe banda lentă” și multe alte asemenea clișee, toate destinate să sugereze că Marea Britanie avea ceva de pierdut – evident, cu consecințe înfricoșătoare. Nimeni nu părea să se întrebe, un moment măcar, de ce era atât de important să prindem acel tren, autobuz, trotinetă sau ce-o fi fost, când punctul terminus era atât de incert.

Și totuși, acesta era planul. „Dacă se putea realiza”, a scris Lawson în memoriile lui, „urma s-o ia înaintea conferinței internaționale și a amendamentelor ulterioare aduse tratatului, la care francezii țineau atât de mult. Dar trucul nu avea șanse de succes decât dacă reușeam să convingem de sinceritatea noastră un număr suficient de parteneri.”¹³ Prin urmare, numai despre asta era vorba: despre sinceritate. Ca să-și dovedească „sinceritatea”, Marea Britanie trebuia să-și asume obligația „nesanționată juridic” de a intra în M.R.S. până la sfârșitul anului 1992.

Cel puțin, Lawson avea bunul-simț de a fi jenat. El a scris în memoriile lui: „Aveam un dezgust înăscut față de cabale și comploturi, și niciodată nu fusesem părtaș la așa ceva.”¹⁴ Cu o grijă ce părea prudentă față de propria lui protecție, a mai insistat și asupra unor amendamente ale „minutei” și ca acestea să-i fie predate lui Thatcher – detaliu crucial – pe o coală cu antetul Ministerului de Externe. Howe a acceptat, iar documentul a fost trimis la Numărul 10 în ziua de 14 iunie, cu solicitarea unei întruniri. Lawson consemnează că ezitarea lui Thatcher de a discuta era „extraordinară”. Fără tragere de inimă, a acceptat să-i primească pe conspiratori în 20 iunie, cu doar șase zile înaintea Consiliului de la Madrid.¹⁵

Întâlnirea n-a avut nici un succes. Thatcher era în total dezacord cu analiza lui Lawson și a lui Howe și se împotriva categoric oricărui angajament de a intra în M.R.S. la o anumită dată. Conspiratorii n-au obținut nimic altceva decât acceptul lui Thatcher de a nu-și „închide mintea” și a reflecta în continuare la cele discutate.¹⁶

Între timp, Thatcher promisese un document de la consilierul ei, profesorul Walters, enumerând o serie de condiții virtualmente imposibile care ar fi trebuit să fie satisfăcute înainte ca Marea Britanie să intre în M.R.S.¹⁷ Când a aflat de la Charles Powell despre conținutul raportului, Howe l-a contactat imediat pe Lawson, care l-a declarat de o „absurditate palpabilă”. După părerea lui, nu era decât încă o încercare de a tergiversa intrarea în M.R.S. cât mai mult timp posibil, dacă nu chiar la nesfârșit. „Se vedea mult prea clar mâna lui Alan Walters”, a observat el.¹⁸ Împreună cu Howe, a început să comploteze „ambuscada dinainte de Madrid”, cum avea s-o numească Thatcher, în scopul căreia au trimis încă o minută, cerând o nouă întâlnire.

Thatcher a primit-o la Chequers, sâmbătă dimineța. Aproape imediat, i-au telefonat ca s-o întrebe când urma să aibă loc întrevederea. Acest lucru, a scris ea, „era extrem de incomod”, căci în după-amiaza următoare trebuia să ajungă la Madrid. Dar complotiștii nu s-au lăsat descurajați. Thatcher le-a propus seara de sâmbătă sau zorii zilei de duminică. Au ales a doua variantă. Mai târziu, Thatcher a scris:

„Știam că Geoffrey îl instigase pe Nigel (...). Știam că dintotdeauna sperase să ajungă într-o bună zi liderul Partidului Conservator – ambiție care devenea cu atât mai pătușă, cu cât îi scăpa printre degete (...) acest om liniștit, blând, dar extrem de ambițios – cu care relațiile mele se înrăutățiseră progresiv, exasperarea față de apetitul lui insașiabil pentru compromis făcându-mă uneori să mă răstesc la el în fața altora – se pornise acum să-mi creeze neazuri (...). Nu poate exista nici o altă explicație pentru ceea ce făcea, și-l puneam și pe Nigel să facă.”¹⁹

Cei trei s-au întâlnit duminică dimineată, la ora opt și un sfert. Howe și Lawson stăteau de-o parte și de alta a șemineului, în cabinetul lui Thatcher, cu fața spre ea. După ce-și pregătiseră tactica în prealabil, Howe și-a îndemnat șefa să vorbească prima la Madrid, expunându-și condițiile pentru intrarea în M.R.S. și anunțând data de aderare a Marii Britanii. El și Lawson elaboraseră chiar și o formulă precisă a declarației. La fel ca înainte, și-au susținut argumentul că aceasta va împiedica procesul Delors să ajungă în etapele a doua și a treia. Apoi au aruncat bomba: dacă nu le accepta cererile, aveau să demisioneze amândoi.

Deși nu credea că-și putea permite să piardă doi miniștri importanți dintr-o singură mișcare, Thatcher nu s-a lăsat șantajată să accepte o politică despre care știa că era greșită. A refuzat net să întreprindă stabilirea unei date, dar a acceptat să reflecteze în continuare la ceea ce avea să spună la Madrid. Astfel a luat sfârșit acea „mică și neplăcută întâlnire”. Conspiratorii au plecat, „Geoffrey arătând nesuferit de fudul.”²⁰

Peste cinci ore, Howe și Thatcher s-au întâlnit din nou, într-o cursă RAF VC10 spre Madrid. Dar au călătorit în compartimente separate, despărțite printr-o draperie. La sosire, s-au dus separat la apartamentele lor din Hotelul Ritz. Când s-au revăzut, au conversat „scurt și la obiect”; fără să discute nici despre M.R.S., nici despre E.M.U.²¹

Uniunea monetară era prima pe ordinea de zi a Consiliului. Toată lumea se aștepta că Thatcher să „demoleze” planul Delors, dar ea i-a lăsat pe alții să vorbească mai întâi, inclusiv pe Howe, care habar n-avea ce voia Thatcher să spună. Când a luat cuvântul, era calmă, liniștită și ponderată. Conform lui Howe, care fără îndoială lua conștiincios notițe, a spus în fața adunării că, în privința Raportului Delors, „ar trebui să fim pragmatici”. „Raportul Delors era potrivit pentru a începe o abordare în etape a E.M.U., iar analiza sa era inestimabilă”. În continuare, vorbind foarte calculat, a declarat: „Pot afirma din nou azi intenția Regatului Unit de a intra în M.R.S.” Dar nu a propus nici o dată. Momentul trebuia să fie ales numai de guvernul ei.

Efectul, își amintește Howe, a fost „electrizant”. La prânz, un număr de „colegi” au laudat „prezentarea de tip nou, frapant de calmă, a unei poziții mult mai pozitive” (*sic*). Delors era încântat. După ce scăpase de „demolare”, l-a felicitat pe Howe „pentru a fi câștigat disputa intelectuală din cadrul guvernului britanic”. Howe era mulțumit și el. Deși Thatcher evitase să ofere o dată de intrare în M.R.S., „făcuserăm un pas hotărâtor pentru noi”, a scris el.²² În contextul relației lui cordiale cu Delors, nu încapă nici o îndoială la care „noi” se referea. Nu la propriul lui guvern.

În memoriile ei, Thatcher a tratat cu indiferență toată problema. „Desigur, mă opuneam cu ghearele și cu dinții întregii abordări a Raportului Delors”, a scris ea. „Dar nu eram în poziția de a împiedica punerea lui în aplicare, într-un fel sau altul.”²³

De fapt, o grijă mult mai mare a lui Thatcher la Consiliu fusese legată de un al doilea proiect pe care acum Delors îl forța din răspuneri, „Pactul Social”. Din momentul când sosise la Comisie, acesta fusese unul dintre proiectele sale favorite, urmărind să echilibreze piața unică, așa cum spunea el, printr-un „efort de a îmbunătăți situația muncitorilor”.²⁴ Prin 1988, le promisese sindicatelor o serie de legi comunitare ale muncii, de unde a apărut și termenul de „pact social”. Thatcher îl considera „doar un pact al socialiștilor – conceput de socialiștii din Comisie și favorizat predominant de statele membre socialiste.”²⁵ Când s-a supus la vot, însă, Thatcher a rămas din nou singură.

Sfârșitul lui Howe și al lui Lawson

Acasă, la Londra, mai rămăseseră unele treburi nerezolvate. Cap de listă era Howe. În remanierea din iulie, fusese retrogradat la funcția de Lider al Camerei și la non-funcția de viceprim ministru. Fără merite prea vizibile pentru a-i succeda, John Major a preluat postul de ministru de Externe. Thatcher se gândea că acest personaj relativ necunoscut avea să fie mai maleabil. Totuși, balanța noului ei Cabinet, cu John Gummer și Chris Patten preluând ministerele Agriculturii și Mediului, înclina acum spre euro-entuziaști. Acest lucru nu conta, medita ea, atâtea vreme cât crizele care-i amenințau autoritatea puteau fi evitate. Dar, după cum avea Thatcher să comenteze citând din „Regele Lear”, veneau nu ca iscoade singurate, ci oștiri întregi.²⁶

Prima criză a izbucnit chiar în vecini, la Numărul 11 de pe Downing Street. După ultimatumul din ajunul summitului de la Madrid, tensiunile dintre Thatcher și ministrul ei de Finanțe se intensificaseră și mai mult. Ratele dobânzilor creșteau vertiginos, ca urmare a eclipsării mărcii germane de către Lawson, și chiar înainte de conferința Partidului Conservator din 10 octombrie, în urma unei măririi a ratei de către Bundesbank, au ajuns la nivelul record de 15%. Ziarul *Daily Mail* l-a desființat pe Lawson ca „acest cancelar falit”^{*}, cerându-i demisia. Relațiile n-au fost ajutate nici de o serie de declarații critice din partea lui Walters, reproduse la loc de cinst într-o presă dornică să exploateze disensiunile dintre Lawson și consilierul lui Thatcher.

Considerând că-i era imposibil să mai lucreze, Lawson ajunsese în 26 octombrie la decizia că sau pleca Walters, sau își dădea el demisia.²⁷ După ce Thatcher i-a spus, dimineata, că nu voia să-l piardă pe Walters, Lawson și-a trimis în aceeași după-amiază cererea de demisie. Spre întristarea lui Thatcher, când a discutat cu Walters, și acesta a cerut să demisioneze. Ca nou ministru de Finanțe, Thatcher l-a ales pe Major, iar la Externe l-a recrutat pe Douglas Hurd, un alt euro-entuziast cu vechime.

În mod previzibil, reacția piețelor financiare a fost negativă. Lira sterlină a scăzut cu doi cenți față de dolar, în zece minute de la anunțarea demisiei lui Lawson, și încă doi cenți până la închiderea bursei din New York. O cădere similară s-a produs și în relație cu marca germană, lira coborând sub bariera psihologică de trei mărci, pentru a se opri la nivelul de 2,90 D.M. A doua zi, ziarele au raportat-o ca pe o criză majoră. *Daily Mail* a dedicat aproape toată pagina întâi titlului „Ziua dezastrelor lui Thatcher”, în timp ce *Daily Mirror* răcnea: „Thatcher în criză!”. Numai *Sun* a adoptat o poziție contrară, cu titlul succint „Călătorie sprâncenată”.

În acel weekend, Thatcher a remarcat că Howe a ținut un discurs „de o malițiozitate calculată”, laudând curajul lui Lawson în lupta sa de a integra Marea Britanie în M.R.S. Singura ei consolare a fost faptul că înlocuitorul lui „nu avea un capital personal pătat de erorile politice din trecut”. Totuși, a aflat curând că avea un cancelar care, ca fost șef de grup parlamentar, favoriza intrarea în M.R.S. ca o modalitate de a reduce tensiunile din sânul partidului. Cu inima grea, s-a pregătit să accepte situația. Dar în privința E.M.U. a rămas de neclintit. Aceasta „ținea de esența nu numai a dezbaterii despre viitorul Europei, ci și a viitorului Marii Britanii ca stat suveran și democratic.” În acest sens, a scris ea, n-avea să încapă nici un compromis.²⁸

Dar compromisul a încăput. La cererea lui Thatcher, cu o zi înainte de a demisiona, Lawson finalizase un document despre ceea ce s-a consacrat ca „ecu greu”, un aranjament prin care toate valutele statelor membre trebuia să devină monede legale pe toată întinderea Comunității. Teoria spunea că moneda cea mai populară avea să le conducă pe celelalte, ducând la o uniune monetară *de facto*, fără nici o pierdere a suveranității.

A căzut în sarcina lui Hurd, noul ministru de Externe, să dezvăluie acest plan la Consiliul miniștrilor de Externe de la Bruxelles, în 16 octombrie 1989. Imediat s-a considerat că era o tactică diversionistă, declarată cu dispreț de ministrul de Finanțe al Franței „iluzorie și inacceptabilă”. Orice s-ar fi întâmplat, ceilalți membri erau hotărâți să continue pe drumul uniunii monetare depline. Primul ministru francez, Michel Rocard, a avertizat: „Marea Britanie e ca o navă lentă într-un convoi. Uneori, spre binele tuturor, ultima navă trebuie să fie lăsată în voia tragicului ei destin.”²⁹

Diversiunea din Est

În toamna și iarna anului 1989, Europa a fost zguduită de cel mai mare eveniment politic al ei din ultimele câteva decenii. Popoarele din Germania de Est, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, Bulgaria și România au ieșit poticnit la lumina libertății, după ce stătuseră patruzeci de ani sub jugul comunist. Era încă un memento al nepăsării cu care cuvântul Europa ajunsese sinonim doar cu acea „mică Europă” din vest, care acoperea doar un sfert din suprafața continentului.

* În Marea Britanie, ministrul de Finanțe poartă titlul de „Chancellor of the Exchequer” (Cancelar al Tezaurului). (n. red.)

Acesta fusese aspectul pe care încercase să-l sublinieze Thatcher la Bruges, cu un an în urmă. Nu întâmplător, dintre toți liderii Europei de Vest, ea era pe departe cea mai cunoscută popoarelor din Europa Centrală și de Est. O văzuseră pe „Doamna de Fier“, de-a lungul anilor optzeci, stând lângă Președintele Reagan ca o campioană strălucitoare a libertății, democrației și pieței libere, împotriva puterii de stat a „imperiului răului“.

Până la urmă, influența acestor mari evenimente asupra viitorului „micii Europe“ avea să fie enormă. Dar impactul lor cel mai imediat a fost produs de dărâmarea Zidului din Berlin, în 9 noiembrie. De îndată, aceasta a deschis perspectiva unei Germanii unite, aducând lângă cele șazece de milioane de vest-germani celelalte douăzeci de milioane din est, pentru a forma cea mai mare, mai bogată și mai puternică, pe departe, națiune din Comunitate. Era o perspectivă pe care restul Europei o privea cu îngrijorare.

Pentru Kohl însă, această șansă neașteptată de a-și uni țara era o ocazie unică în viață. Când a apărut pe treptele primăriei districtului Schöneberg din Berlin, în 10 noiembrie, a doua zi după spargerea zidului, a fost huiduit de o mulțime ostilă. Dar Kohl era hotărât să facă un „gest mareț“. Pe 28 noiembrie a anunțat un plan extrem de ambițios de a uni cele două Germanii într-o confederație, moment precedat de alegeri libere în Germania de Est și de o infuzie masivă de ajutoare. Fiecare marcă est-germană slabă avea să fie schimbată cu o *Deutschmark* mai puternică. În mod semnificativ, Kohl nu se consultase cu nici unul dintre aliații săi de la Washington, Paris sau Londra, nici măcar cu propriul său ministru de Externe. Cu toate acestea, el insistă că reunificarea Germaniei trebuia să se încorporeze în procesul „european“ și că această „extindere“ avea nevoie de Comunitate pentru a se fortifica și mai mult.³⁰

Franța deținea acum președinția și, la Consiliul de la Strasbourg din 8 decembrie 1989, Mitterrand a dat tonul declarând că „rareori s-a mai confruntat un Consiliu European cu niște probleme atât de importante.“³¹ A profitat de ocazie ca să insiste că trebuia să fie stabilită o dată pentru o conferință interguvernamentală privitoare la uniunea economică și monetară înainte de sfârșitul anului 1990. Thatcher, înțelegând că germanii se alinaseră alături de francezi, știa că era singură și nu putea bloca o I.G.C. Fiind trimisă pe tușă, a hotărât să fie „dulce și rezonabilă“.³²

Un alt punct de pe ordinea de zi era Pactul Social al lui Delors, iar în acest sens Thatcher a refuzat să se clinească, mai ales după ce a descoperit că Comisia propunea nu mai puțin de 47 de inițiative, inclusiv 17 directive, în domeniile politice pe care le acoperea. Din punct de vedere britanic, a scris ea, aceasta pune efectiv capăt oricărei discuții despre Pact.³³ De asemenea, Thatcher a continuat să se opună cu desăvârșire „uniunii politice“. Era pregătită din nou să se plaseze pe linia de foc în fața forțelor integrării europene. Această atitudine avea să aducă sfârșitul mandatului ei de premier.

Final de partidă

Anul 1990 a început cu o propunere dramatică din partea lui Delors. Încercător că în sfârșit căruța integrării pornise la drum, acesta a sugerat Parlamentului European, în 17 ianuarie, să convoace nu doar o conferință interguvernamentală, ci chiar două: una concentrată asupra E.M.U., cealaltă pentru alte „chestiuni instituționale“. În sinea lui, Delors nutrea ambiția să le prezideze pe amândouă. Apoi, pe 23 ianuarie, le-a spus telespectatorilor francezi:

„Obiectivul meu este ca înainte de sfârșitul mileniului Europa să aibă o federație adevărată. Comisia ar trebui să devină un executiv politic care să poată defini interesele comune esențiale (...) răspunzând în fața Parlamentului European și în fața statelor-națiune reprezentate cum veți dori dumneavoastră – prin Consiliul European sau printr-o a doua cameră a parlamentelor naționale.“³⁴

Pentru prima dată, Delors folosisese pe față cuvântul „federal“. Mai târziu, i-a spus biografului său că acest lucru nu s-ar fi putut dacă anterior Cei Doisprezece nu ar fi „delegat puteri importante de suveranitate către centru.“³⁵

În luna martie a anului 1990, poziția lui Delors a fost întărită când Parlamentul European a adoptat un raport elaborat de vicepreședintele său, parlamentarul socialist britanic David Martin, care

cerea o transformare a Comunității într-o „Uniune Europeană de tip federal”. Pe lângă uniunea monetară, aceasta susținea integrarea „cooperării politice” (adică, politica externă) în cadrul de referință al Comunității. Martin dorea puteri mai mari asupra politicii sociale și a mediului ambiant, incorporarea în tratate a unei carte a drepturilor fundamentale, folosirea sistematică a votului majorității în Consiliu și o accentuare a puterilor executive ale Comisiei. O dată cu acestea, aveau să vină mai mulți bani pentru bugetul Comunității și, *last but not least*, puteri sporite pentru Parlament, inclusiv dreptul inițiativelor legislative.³⁶ Din nou, Parlamentul acționa ca un motor al integrării, înscriind pe agenda I.G.C. articole care altfel nu s-ar fi luat în discuție.

Irlandezii, ca deținători ai președinției, au intervenit atunci anunțând un Consiliu European special, în 28 aprilie, pentru a discuta uniunea politică și reunificarea Germaniei. Chiar înainte de aceasta, la 18 aprilie, Kohl și Mitterrand și-au publicat împreună propriile idei pentru cele două conferințe interguvernamentale. Acestea sprijineau efectiv Parlamentul, cerând ca „uniunea politică” să intre în vigoare în același timp cu E.M.U., la 1 ianuarie 1993. Cei doi lideri au mai făcut apel la Comunitate și să „definească și implementeze” o politică externă și de securitate comună.

Thatcher a trebuit să consimtă că, dacă oricum Comunitatea mergea spre uniunea monetară, atunci măcar „uniunea politică” era logică. O monedă unică și o singură politică economică implicau în ultimă instanță un singur guvern. Totuși, era deosebit de cinică în legătură cu perspectivele unei politici externe comune. A consemnat că, în același timp, Kohl și Mitterrand trimiseseră o scrisoare semnată de amândoi președintelui Lituaniei, insistând să suspende declarația de independență a țării sale pentru a ușura tratativele cu Moscova. Cu mare plăcere, a atras atenția la Dublin că făcuseră acest lucru fără să consulte și restul Comunității, ca să nu mai vorbim de N.A.T.O. Aceasta îi sugera că probabilitatea de a cădea de comun acord asupra unei politici externe și de securitate comune era foarte îndepărtată.³⁷

Atitudinea ei în fața Consiliului a fost neortodoxă. Ținându-și cuvântarea în timpul unui prânz de lucru, a ales o abordare ironică, spunându-le celorlalți șefi de guvern cum să risipească temerile în legătură cu ceea ce se urmărea prin „uniunea politică”. Trebuia să explice că aceasta nu însemna o pierdere a identității naționale, nici renunțarea la șefii de stat, fie monarhi, fie președinți, și nici suprimarea parlamentelor naționale. Și nici că Parlamentul European ar fi câștigat puteri sporite în dauna parlamentelor naționale. Aprinzându-se tot mai mult, a sugerat că nu însemna nici o schimbare adusă sistemelor electorale ale statelor membre, nici vreo schimbare în consiliile de miniștri, și că nu avea să existe o centralizare mai mare a puterilor în Europa în dezavantajul guvernelor și parlamentelor naționale. N-avea să se producă nici o slăbire a forței N.A.T.O. și nici o încercare de a se transforma colaborarea din politica externă într-o îngrădire a drepturilor statelor de a-și desfășura propriile politici externe.³⁸

Ceea ce a găsit Thatcher remarcabil la reacțiile față de acest *jeu d'esprit* semi-satiric a fost faptul că șefii de guvern păreau absolut incapabili să explice cu precizie ce anume înțelegeau prin „uniune politică”. Nota maximă pentru „ambiguitate calculată” i-a revenit lui Andreotti, care a sugerat că ar fi fost periculos să se ajungă la o definiție clară a ceea ce însemna acel termen.³⁹

În luna mai 1990, Franța a tulburat și mai tare apele, când miniștrii de Externe s-au întâlnit în Irlanda. Roland Dumas, ministrul francez de Externe, a vorbit despre transformarea Consiliului European dintr-o întrunire periodică a șefilor de guvern într-o instituție cu un secretariat propriu. A mai sugerat că sa președinția Consiliului să fie întărită prin numirea unui președinte pentru câțiva ani, în locul președinției de șase luni prin rotație. Aceasta era o idee asupra căreia francezii aveau să revină, iar Delors, temându-se că „interguvernamentalismul” risca să-i dea planurile peste cap, a început să se refere la următorul tratat în termenii unui *Acte Unique Bis* – un Act Unic, Partea a II-a – accentuând nevoia schimbărilor instituționale în scopul de a stăvili ambițiile Franței.⁴⁰

Data de 25 iunie i-a reunit iar pe șefii de guverne la Dublin, pentru Consiliul European regulat. Împotriva dorinței lui Thatcher, dar fără a întâmpina nici o tentativă de opoziție din partea ei, Consiliul a declarat că cele două conferințe interguvernamentale aveau să-și înceapă activitatea în cursul aceluiași an, imediat după Consiliul de la Roma, din octombrie. Între timp, un comitet de înalți funcționari naționali avea să desfășoare activități pregătitoare pentru „uniunea politică”. În

rest, Mitterrand și Kohl s-au complăcut în gesturi grandomane, propunând un program de ajutoare pentru Uniunea Sovietică în valoare de un miliard de dolari. Lui Thatcher i-a revenit din nou rolul opoziției, argumentând că fără niște reforme fundamentale ale pieței acești bani nu vor face decât să se irosească proptind o structură politică în descompunere. În mod surprinzător, Delors a fost de acord, iar planul a căzut.⁴¹

Între timp, cu perspectiva ca Germania de Est să devină o parte integrantă a Comunității, Austria și Suedia își depuseseră și ele cererile de integrare, urmate de Malta și Cipru. Marea Britanie le susținea în mod deosebit aderarea, pe baza că o „lărgire” ar fi prevenit „adâncirea” Comunității. Acesta avea să devină un refren constant, dar Comunitatea s-a ținut ferm pe poziție. N-avea să se mai producă nici o extindere decât după finalizarea Pieței Unice, în 1992. Cât despre țările din Europa Centrală, Delors a susținut că ar fi avut nevoie de cincisprezece-douăzeci de ani de pregătiri înainte de a fi gata să se integreze.⁴²

Acasă, în Regatul Unit, conservatorii aveau necazurile lor. În primăvară, *poll tax*-ul devenise obiectul unor nemulțumiri crescânde, declanșând o demonstrație de protest pe scară largă, în Trafalgar Square, la data de 31 martie. Acestea îi urmăse, în mai, performanța lamentabilă a partidului la alegerile locale. Speculate de eurofilii din partid, aceste evenimente au energizat începutul unei campanii pe tema „Thatcher să plece”, contrabalansată numai de ceea ce unii comentatori politici numeau *Keep Calm Party* („Aripa Păstrați-vă Calmul”), condusă de John Major.⁴³ Programul lui presupunea menținerea lui Thatcher la conducerea partidului, dar și intrarea țării în M.R.S. și, în general, lansarea de semnale mai prietenoase către europeni.⁴⁴

Convertirea lui Major la M.R.S. i se datora în parte lui Hurd, care-și curtasese colegul mai tânăr și mai lipsit de experiență de-a lungul unei serii de mici dejunuri la reședința sa londoneză din Carlton House Gardens. Thatcher se confrunta din nou cu o alianță între cei mai importanți doi miniștri ai ei. În timp ce Howe băga și el strâmbe din fundal, Lawson se uita încruntat din ultima bancă, iar ziarele făceau în cor campanie pentru M.R.S., încurajate de declarațiile *ex cathedra* ale lui Leon Brittan, care de-acum se „naturalizase” complet, Thatcher devenea tot mai izolată.

Un prieten statornic îi era ministrul Industriei și Comerțului, Nicholas Ridley. Dar, printr-o eroare de judecată, acesta i-a dat tânărului redactor-șef de la *The Spectator* – care nu era altul decât fiul lui Nigel Lawson, Dominic – un interviu despre chestiunile europene în care se exprima cu candoarea lui caracteristică. În interviu, publicat în numărul din 13 iulie 1990, Ridley a observat, *inter alia*: „N-am nimic împotriva renunțării la suveranitate, în principiu, dar nu față de adunătura asta. La fel de bine i-am putea o preda lui Adolf Hitler, drept să spun.” Pe coperta revistei a apărut o caricatură de Garland, reprezentând un domn Ridley mititel fugind de un afiș cât toate zilele al lui Kohl, după ce tocmai îi desenase pe față o mustață ca a lui Hitler. Scandalul a fost atât de teribil, încât Ridley a trebuit să-și dea demisia, lăsând-o pe Thatcher fără nici un sprijinitor devotat în propriul ei Cabinet. Grupul de partizani, în continuă scădere, a fost diminuat și mai mult în împrejurări tragice când, la 30 iulie, aliatul ei politic și prietenul de-o viață Ian Gow a fost asasinat cu ajutorul unei mașini-capcană a I.R.A.

Peste câteva zile, la 2 august, în timp ce Thatcher era la Aspen, în Colorado, ca să țină o conferință, a sosit vestea că Irakul invadase Kuweitul. Întâmplător, Președintele George Bush era și el la Aspen. Thatcher a insistat imediat să se dea cel mai dur răspuns posibil, stimulând hotărârea lui Bush printr-o promisiune de sprijin militar pe scară largă din partea Marii Britanii. Acest lucru n-a prea făcut să-i crească popularitatea în țară, și nici nu i-a fortificat poziția în Cabinet. Colegii săi continuau să stea cu ochii ațintiți numai spre Bruxelles.

În stilul unui necredincios care îmbrățișează creștinismul sub amenințarea morții în chinuri, Thatcher a acceptat acum ca Marea Britanie să intre în M.R.S. Vestea a fost anunțată de Major, încântat, la data de 5 octombrie 1990, cu câteva zile înainte de începutul conferinței Partidului Conservator de la Bournemouth. În ceea ce avea să devină o trăsătură-cheie a mitologiei M.R.S., rata de intrare era de 2,95 D.M., despre care apologeții M.R.S. aveau să susțină ulterior că fusese „prea mare” și din acel motiv Marea Britanie a fost obligată să se retragă cu umilință în 1992.

Decizia lui Major a fost susținută imediat de laburiști, liberal-democrați, syndicate și Confederația Industriilor Britanice. Singurul care s-a infuriat, potrivit lui Connolly, a fost Delors. De-acum, principala lui grijă era să scape de cel mai redutabil dușman al său, singurul lider care-i putea da peste cap toate planurile pentru noul tratat. Se temea că, intrând în M.R.S., Thatcher putea avea o șansă de salvare politică. Trebuia să fie eliminată – și repede.⁴⁵

Există o ocazie la îndemână. Pentru sfârșitul lunii octombrie se programase un Consiliu European la Roma, sub președinția italiană. Acesta ar fi trebuit să rezolve anumite treburi, în special tratativele G.A.T.T., astfel încât Consiliul să poată trece apoi la problemele considerate cu adevărat importante – scopurile și organizarea apropiatelor conferințe interguvernamentale.⁴⁶

Convorbirile G.A.T.T., implicând 125 de țări și salutate drept „cel mai mare mandat de negocieri comerciale convenit vreodată”, ajunseseră într-o fază critică. Era în joc așa-numita „Rundă Uruguay”, care începuse în luna septembrie a anului 1986 la Punta del Este, Uruguay. Se urmărea realizarea în continuare a unor reduceri drastice în tarifele pe mărfuri industriale din întreaga lume și deschiderea unor noi zone de comerț liber, inclusiv pentru agricultură și servicii. Aceste măsuri, se estima, puteau mări venitul mondial cu peste 200 de miliarde de dolari pe an.⁴⁷

Conform biografului lui Delors, G.A.T.T. a scos la iveală tot ce avea acesta mai rău: „emoții necontrolate, o imagine galică asupra lumii și o profundă neîncredere în anglo-saxoni”.⁴⁸ Termenul „liberalizare” însemna reducerea subvențiilor și împiedicarea „Europei” să-și deverseze surplusurile agricole pe piața mondială, astfel amenințând să submineze însăși baza C.A.P. Fermierii francezi, în mod previzibil, priveau cu o ostilitate implacabilă schimbările propuse.

Era reprezentativ pentru măsura în care Marea Britanie își abandonase puterile faptul că, deși rămăsese a doua țară din lume ca proporții ale comerțului intercontinental, nu mai avea loc la aceste convorbiri. În schimb, Comunitatea negocia ca un bloc unitar, cu Consiliul adaptându-și poziția în funcție de interesele contradictorii ale Celor Doisprezece și dând apoi Comisiei mandatul să întreprindă negocieri în numele acestora. Orice tranzacție trebuia să fie aprobată în final de Consiliu. Marea Britanie, Germania, Olanda și Danemarca susțineau în general „liberalizarea”. Franța încerca să obstrucționeze procesul cu orice ocazie. Comisarul responsabil cu negocierile era un olandez, Frans Andreissen, dispus spre flexibilitate, dar adeseori era blocat de comisarul irlandez pentru agricultură, Ray MacSharry. Când între Andreissen și MacSharry izbucneau dispute, Delors nu făcea nimic ca să le rezolve.⁴⁹

Prin vara anului 1990, incapacitatea Comunității de a ajunge la o viziune comună adusesese negocierile într-un impas. Punctul critic era refuzul E.E.C. de a accepta cererile S.U.A. de reduceri drastice în subvențiile agricole. Secretariatul G.A.T.T. a propus un compromis pentru a tăia nodul gordian dar, la o întâlnire din iulie cu James Baker, Secretarul de Stat al S.U.A., Delors a amenințat că mai degrabă își dă demisia decât să accepte vreun compromis.⁵⁰

Miniștrii Comerțului și ai Agriculturii din cadrul Comunității se întâlniseră de peste șase ori dar, aproape în întregime din cauza intransigenței francezilor, nu reușiseră să ajungă la nici un acord cu privire la o contraofertă. Din nou, Delors n-a făcut nimic. Negocierile finale erau programate pentru luna decembrie a anului 1990, la Bruxelles, iar timpul trecea cu repeziune. Prin urmare, Thatcher insista că o problemă atât de importantă pentru miliarde de oameni din întreaga lume trebuia să fie discutată la Roma.

„Micii europeni”, obsedați de planurile lor pentru uniunea monetară și noul tratat, nici nu voiau să-aidă. După cum a consemnat Connolly, „a devenit clar că plutea ceva în aer” când în cadrul Comisiei s-au dat ordine ca un raport intitulat „*One Market, One Money*” („O piață, o monedă”), care se pregătea pentru Consiliul din octombrie, să fie gata la timp cu orice pret.⁵¹ Connolly a descris raportul ca fiind „propagandă”: „un set de argumente specioase și antieconomice și rezultate măsluite ale unor simulări, destinat să promoveze ideea că Piața Unică nu putea funcționa corect decât cu o monedă unică.”⁵² Raportul pretindea că moneda unică ar fi ajutat Comunitatea să economisească între nouă și treisprezece miliarde de lire sterline pe an în costuri ale tranzacțiilor.⁵³ Sumă care, chiar dacă n-ar fi fost umflată grosolan, tot nu însemna nimic pe lângă beneficiul anual potențial care se putea obține din încheierea cu succes a negocierilor G.A.T.T.

La scurt timp înainte să înceapă Consiliul de la Roma, grupul creștin-democrat, condus de Andreotti, primul ministru al Italiei, a hotărât că lui Thatcher trebuia să i se pregătească o ambuscadă. Consiliul avea să refuze orice discuție despre G.A.T.T. și în schimb să se concentreze asupra uniunii monetare, cu scopul de a declara că stadiul final al E.M.U. trebuia să înceapă la 1 ianuarie 1993. Ideea, conform lui Connolly, era că:

„Doamna Thatcher (...) va fi împinsă cu forța în câmp deschis: sau acceptă, cedând jocul, setul și meciul (...) sau, mai probabil, va trebui să refuze, lăsând calea deschisă pentru o lovitură din partea oponenților ei britanici.”⁵⁴

Apoi, la 21 octombrie, Comisia și-a exprimat părerea asupra „uniunii politice”. Adoptase cele mai multe dintre propunerile Parlamentului, inclusiv votul majorității pentru politica externă și noțiunea de „cetățenie a Uniunii Europene”, urmând să spună că noul tratat n-avea să producă forma finală a Uniunii Europene, „dar va lăsa ușa deschisă pentru evoluții într-o direcție federală.”⁵⁵

Thatcher însăși recunoaște că era complet nepregătită pentru felul cum au mers lucrurile imediat ce s-a deschis Consiliul, în ziua de sâmbătă, 27 octombrie 1990. Conform planului, Andreotti a spus clar de la început că nici nu putea fi vorba să se discute despre G.A.T.T. Pentru scurt timp, Thatcher le-a reproșat șefilor de guvern că ignorau o problemă atât de crucială, sperând zadarnic că aveau să intervină și alții.⁵⁶ După o discuție irascibilă despre o propunere a lui Delors ca Uniunea Sovietică să fie ajutată de Consiliu printr-o declarație că frontierele ei externe trebuia să rămână intacte, astfel negând independența Țărilor Baltice, s-a trecut la punctul următor de pe ordinea de zi.

Într-o atmosferă tot mai încordată, Cei „Unsprezece” erau hotărâți să insereze în comunicat o declarație despre uniunea politică, pe care numai Thatcher refuza s-o accepte. Ceea ce propuneau, le-a spus ea, devansa concluziile I.G.C. Atunci, Cei „Unsprezece” ai cerut ca etapa a doua a uniunii monetare să înceapă la 1 ianuarie 1994, cu un an mai târziu decât se propusese inițial. Thatcher n-a putut accepta nici acest lucru.⁵⁷ Capcana s-a închis. Nedumerită, Thatcher n-a putut decât să scrie în memoriile ei: „nu-i interesa compromisul. Obiecțiile mele erau primite într-o tăcere împietrită. Nu mai aveam nici un sprijin. Trebuia pur și simplu să spun nu.” Le-a repetat acel „nu” și ziariștilor de afară, adăugând:

„Parc-am fi în țara cucilor din nori (...). Dacă propune cineva să mă duc în Parlament și să sugerez abolirea lirei sterline – nu! (...) Am spus cât se poate de clar că nu vom permite să nu se impună o monedă unică.”⁵⁸

În luna următoare, conform lui Connolly, un înalt funcționar francez, informându-și personalul despre deznodământul Consiliului, a fost întrebat dacă fusese un eșec. „Dimpotrivă”, a răspuns el, „Consiliul a fost un succes zdrobitor, întrucât a restabilit situația de unsprezece la unu în Comunitate și a destabilizat-o pe Thatcher la ea acasă.”⁵⁹

Revenită în Anglia, la 30 octombrie, Thatcher a raportat în fața Camerei Comunelor cele întâmplate. În declarația introductivă și-a exprimat, pe larg, regretul că în Consiliu se refuzase orice discuție despre tratativele G.A.T.T., care aveau o importanță considerabilă pentru economia Marii Britanii. Aceste afirmații au trecut peste capul lui Kinnoek, care s-a năpustit imediat cu atacuri disprețuitoare:

„Primul ministru nu înțelege că, cu metoda sa de a desfășura afacerile, aruncă pe fereastră acel argument solid și-i pierde atât potențialii aliați, cât și influența necesară? Nu-și dă seama oare că tacticile ei mofturoase nu vor opri nici chiar acum procesul de schimbare, nici nu vor schimba ceva în procesul de schimbare? Nu fac decât să imobilizeze Marea Britanie într-o a doua dezbinare europeană, fără aceea influență asupra schimbării de care avem nevoie.”⁶⁰

Îndelungatul lui șir de atacuri la persoană a provocat-o în cele din urmă pe Thatcher să dea un răspuns care includea una dintre cele mai celebre replici din mandatul ei de premier:

„Președintele Comisiei, domnul Delors, a spus deunăzi la o conferință de presă că dorește ca Parlamentul European să fie organismul democratic al Comunității. Dorea ca executivul să fie Comisia, iar Consiliul de Miniștri să fie senatul. Nu. Nu. Nu.”⁶¹

Acesta, cu cuvintele lui Hugo Young, a devenit, „în brutalitatea lui monosilabică, unul dintre cele mai celebre momente parlamentare ale ei, vibrând de furie, răsunând prin Cameră, surprinzându-i chiar și pe aceia care în ultimii unsprezece ani acumulaseră o experiență bogată a vocabularului lui Thatcher cu privire la Europa.”⁶² Ceea ce Young n-a fost mai capabil decât Kinnock să înțeleagă era semnificația afirmației introductive despre G.A.T.T. Aici, Thatcher prezentase un diagnostic exact a ceea ce era în neregulă cu Comunitatea:

„Runda Uruguay de negocieri comerciale trebuie să se încheie până la sfârșitul anului. Rezultatul va decide dacă comerțul mondial va deveni tot mai deschis, sau dacă vom repeta greșelile trecutului și vom recădea în protecționism.

Cel mai dificil articol e agricultura. Toți participanții majori la Runda Uruguay s-au angajat să aducă oferte de negocieri până la data de 15 octombrie. Toți, cu excepția Comunității Europene, au făcut-o. Comunitatea a discutat această problemă încă de când a început Runda, în toamna anului 1986. În luna aprilie a anului trecut s-a angajat fără echivoc să opereze reduceri substanțiale și progresive în sprijinul acordat agriculturii.

Acest angajament a fost repetat la summitul economic de la Houston, în luna iulie a acestui an (...) au avut loc șase ședințe ale miniștrilor Comunității Europene pentru a discuta propunerea. Cea mai recentă, care a durat vreo șaisprezece ore, s-a ținut săptămâna trecută, vineri. Dar nu s-a ajuns la nici un acord. Principala opoziție a provenit de la Franța și Germania.

Eșecul Comunității i-a vătămat reputația. Negocierile dintre grupurile principale de țări nu pot începe până nu se înregistrează și propunerile Comunității (...) Consiliul European le-a cerut miniștrilor să se întrunească din nou și să pună Comunitatea în poziția de a înregistra o ofertă de negociere (...) dar Președintele Mitterrand a spus clar că Franța va vota în continuare împotriva acestor propuneri. Rămâne ca miniștrii Agriculturii și Comerțului să mai încerce iar să ajungă la o concluzie. Dacă n-o facem, acesta va fi pentru lume un semnal că Comunitatea e protecționistă.”⁶³

Pentru o țară care se presupunea că intrase în „Piața Comună” ca să amelioreze comerțul, Thatcher avea de-a face cu chestiunea cea mai imediată a prosperității proprii ei națiuni. Totuși, Kinnock abia dacă a menționat acordul G.A.T.T. și nu i-a păsat deloc de obstructionismul Franței și al Germaniei. Singura lui grijă era să scoată pe interval ceea ce credea că avea efectul maxim pentru galeria presei.

Un alt comentator care n-a arătat nici un interes pentru G.A.T.T. a fost Howe, care n-a putut decât să caricaturizeze performanța lui Thatcher, declarând-o de un naționalism „nehibzuit” și „grosolan”, care stârnea ovațiile „antieuropenilor” de pe băncile din spate.⁶⁴ În ce măsură se complăcea Thatcher în „grosolăniile naționaliste” se poate aprecia cel mai bine după relatarea din *Hansard*. Imediat după replica dată lui Kinnock, de exemplu, Nicholas Ridley a întrebat-o dacă după părerea ei cei „unsprezece” erau „intransigenți” față de G.A.T.T. „Urmăreau cu deliberare eșecul runde G.A.T.T., în scopul de a-și atinge obiectivele unei fortărețe europene?” Răspunsul precis al lui Thatcher merită să fie citat pe larg:

„Comunitatea europeană este singurul grup de națiuni care, după ani întregi de studiu al problemei, nu a depus o poziție inițială de negociere asupra agriculturii în runda G.A.T.T. Statele Unite, Japonia, grupul Cairns și Elveția și le-au înregistrat pe ale lor, dar din partea Comunității – nimic. Este într-adevăr o rușine că n-am fost capabili să convenim asupra unei poziții de negociere, necum să mai putem începe și negocierile cu toate celelalte grupuri – de-acum și până la sfârșitul anului.

Da, sunt de acord cu onorabilul meu prieten că mai multe țări din Comunitate sunt foarte protecționiste. Politica agricolă comună este o politică protecționistă, dar vom încerca să reducem protecționismul, în primul rând pentru că așa vom ajuta Lumea a Treia, în al doilea rând fiindcă va însemna că nu vom avea subvenții pentru export – și, prin urmare, nu vom lua pâinea de la gura altor țări – și în al treilea rând pentru că în această țară credem în comerțul deschis. Aceasta a fost cea mai serioasă problemă de discutat la Consiliul European și trebuie să sper cu toată sinceritatea ca de data asta miniștrii Agriculturii (...) mă refer la miniștrii Agriculturii franceze și german, vor accepta propunerile Comisiei pentru poziția de negociere din Runda Uruguay.”⁶⁵

Apoi a venit rândul lui Paddy Ashdown. Își dădea oare seama doamna prim ministru că a „izolat această țară în Europa, ne-a slăbit vocea în Europa, a dezbinat guvernul și a trădat interesele pe termen lung ale acestei țări?” Își dădea seama că „atâta vreme cât se agită de putere, Marea

Britanie va avea blocat accesul la viitorul ei, și că nu mai vorbește în numele Marii Britanii, ci vorbește în numele trecutului?"⁶⁶

Răspunsul lui Thatcher a fost de o duritate tipică. Politica lui Ashdown era aceea de „a aboli lira sterlină, expresia supremă a suveranității”. Ar fi fost „total și complet greșit” să accepte așa ceva acum. Problema trebuia „să fie decisă de generațiile viitoare și de parlamentele viitoare”. Suprem era Parlamentul, nu liderul liberal-democraților.⁶⁷

Apoi a fost întrebată de David Owen dacă era clar că ceea ce se încercase la Roma fusese un ricoșeu care ducea într-o singură direcție – spre Statele Unite federale ale Europei.

„Nu este oare vital ca, în această Cameră (...) un prim ministru să poată să explice limpede, dacă e necesar, că Marea Britanie e pregătită să rămână singură? N-ar trebui să ne bucurăm, dar dacă am fi confrunțați cu impunerea de către tratat a unei singure monede și cu o situație care ar împiedica extinderea Comunității spre a include Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, n-ar fi (...) corect ca Marea Britanie să-și folosească dreptul de veto?”⁶⁸

Thatcher a fost de acord. „Totmai aceasta este poziția pe care am adoptat-o”, a replicat ea.

„Sistemul monetar european de care aparținem este conceput pentru ca douăsprezece state suverane, în cooperare unele cu altele, să ajungă la un mecanism al ratei de schimb. Ceea ce se propune acum – uniunea economică și monetară – este ușa din spate spre o Europă federală, pe care o respingem total și complet. Preferăm o cooperare economică și monetară mai intensă, care poate fi realizată păstrându-ne suveranitatea.”⁶⁹

Întrebată de un parlamentar laburist scoțian dacă era de părere că ar fi primit un răspuns mai bun în caz că „ar fi folosit limbajul moderat al unui european din secolul XXI, nu limbajul netemperat al unui mic-englez”, Thatcher l-a întrebat la rândul ei:

„Ținând seama de faptul că onorabilul gentleman nu a fost de față, îmi va spune domnia sa ce anume din limbajul meu a fost netemperat? Cei care par să știe cel mai mult despre aceasta sunt oamenii care nu au fost acolo și n-au auzit nimic din ceea ce s-a spus, nici felul cum s-a vorbit.”⁷⁰

Dacă toate acestea sunt „grosolanii naționaliste”, nu putem decât bănuî că Howe a ales doar replicile care i-au convenit. Nici chiar propria lui prezentă emolientă, a reflectat Howe, „nu-i mai putea înfrâna antieuroopenismul periculos”.⁷¹ Cu aceasta, declară el, s-a hotărât să plece, iar mai târziu a început să-și redacteze demisia. Dacă hotărârea lui mai avea nevoie de vreo încurajare, s-ar putea să-l fi ajutat și prima pagină a numărului următor din ziarul *Sun*, cu celebrul ei titlu: „*Up Yours, Delors!*” (Ba p-a mă-tii, Delors!).

Sah mat

Nu atât demisia lui Howe a stârnit agitație, cât declarația pe care a citit-o în Camera Comunelor ca să-și o explice, în 13 noiembrie. După relatarea lui ulterioară, reiese că avusese de ales între o „petardă umedă” și o „senzație”. Colegul său europenist Vernon Bogdanor, de la Brasenose College, Oxford, l-a sfătuit să-și facă „demisia să conteze, să conteze cu adevărat”. Aceasta însemna, în opinia lui Howe, să dea clar de înțeles că „nu mai împărtășea opinia primului ministru despre atitudinea potrivită față de chestiunea europeană.”⁷²

Într-o perorație frazată cu iscusință felină, Howe a explicat în fața unei Camere tăcute:

„Conflictul de loialitate, între loialitatea față de Drept Onorabila mea prietenă, doamna prim ministru – și în fond, după două decenii petrecute împreună, acest instinct este foarte real – și loialitatea față de ceea ce percep eu ca fiind adevăratele interese ale națiunii, a devenit prea puternic. Nu mai cred că este posibil să rezolv acest conflict din interiorul guvernului. De aceea mi-am dat demisia. Făcând aceasta, am procedat așa cum cred că e just pentru partidul și țara mea. A sosit momentul ca alții să caute răspunsul la tragicul conflict de loialități cu care eu, unul, m-am luptat poate prea mult.”⁷³

La fel de importantă ca alegerea cuvintelor a fost și aceea a momentului. Conform regulamentului Partidului Conservator, se apropiau alegerile anuale pentru conducere. Acestea aveau să o confrunte pe Thatcher cu ultima încercare. În culise aștepta aliatul lui Howe și principalul pretendent

la tron, Heseltine, care desfășurase o campanie neoficială pentru postul de lider încă de când ieșise din guvern, cu trei ani în urmă.

Preluând semnalul din eliptica expresie a lui Howe „a sosit momentul ca alții...”, Heseltine și-a lansat candidatura la președinția partidului, aruncând grupul parlamentar al conservatorilor în plin tumult. Zile în șir, presa s-a desfătat cu spectacolul parlamentarilor Tory care stăteau la coadă să-și înfigă pumnalul în spatele femeii ale cărei personalitate și convingere îi dominaseră atât de mult. Deosebit de ostentativi au fost trei dintre cei mai fanatici „europeniști”, care păreau tot timpul gata să sară în fața camerelor de luat vederi de pe St Stephen's Green ca să contribuie exact cu picăturile de venin pe care B.B.C.-ul, în special, părea să le savureze: Baroana Emma Nicolson, Hugh Dykes și Peter Temple-Morris. Toți trei, niște autostopiști politici oportuniști care, peste câțiva ani, aveau să spele putina la alte partide.

După ce l-a învins pe Heseltine cu doar 204 voturi la 185 în prima rundă, Thatcher a considerat că nu mai avea altă soluție decât să demisioneze, ceea ce a și făcut, în 22 noiembrie 1990. Când a sosit vestea, Heath a sunat la birou cu îndemnul plin de satisfacție: „Bucurați-vă, bucurați-vă!” („Rejoice, rejoice!”)⁷⁴ și a sărbătorit cumpărându-le subordonaților săi șampanie.⁷⁵ Totuși, Heseltine, mănuiitorul pumnalului, nu avea să câștige coroana. Pe aceasta avea să i-o smulgă succesul preferat al lui Thatcher însuși, John Major.

Howe realizase tocmai ceea ce nădărduse. Pe ultima pagină a memoriilor sale, el dezvăluie cum a dorit...

„(...) să schimb politica, nu liderul. Dar, dacă asta însemna că liderul trebuia să plece, atunci n-am avut încotro. Nu regret cu nimic că mi-am rezolvat conflictul de loialitate în acel mod, oricât de profund am regretat necesitatea care m-a obligat s-o fac.”⁷⁶

Deși Delors râvnise și el la căderea lui Thatcher, când aceasta s-a produs în sfârșit, sentimentele lui au fost amestecate. Thatcher devenise cea mai mare forță unificatoare din Comunitate. Italienii însă, care declanșaseră într-o anumită măsură evenimentele ce aveau să ducă la prăbușirea lui Thatcher, erau „triumfători”. Sau apucat imediat să se pregătească pentru al doilea Consiliu de la Roma, în speranța de a da un impuls decisiv „uniunii politice”.⁷⁷ Marea Britanie avea să fie reprezentată de Major, hotărât să ajungă „în inima Europei”. Propria lui școală tocmai avea să înceapă.

Capitolul 14

„ÎN INIMA EUROPEI”: 1990-1993

„Telul meu pentru Marea Britanie în cadrul Comunității poate fi declarat simplu. Vreau să fim acolo unde ne e locul. Chiar în inima Europei.”

John Major, Bonn, 11 martie 1991.

„Acest tratat marchează o nouă etapă în procesul de a crea o uniune și mai strânsă între popoarele Europei.”

Tratatul de la Maastricht pentru Uniunea Europeană, 1992.

„Acum, că l-am semnat... n-ar strica să-l și citim!”

Douglas Hurd, Maastricht, 7 februarie 1992.

Când a devenit prim ministru al Marii Britanii, John Major, cel mai lipsit de experiență deținător al funcției de la Ramsey Macdonald, din 1924, s-a confruntat cu trei provocări imense. Prima era aceea că țara lui se pregătea să intre în război. Cincizeci de mii de militari britanici se adunau în Golf, sub comanda generală americană, pentru eliberarea Kuweitului. A doua era că economia britanică intrase în cea mai acută recesiune a ei din 1945 încoace. „Boomul Lawson” împinsese inflația la zece procente, cel mai ridicat nivel de peste un deceniu, iar șomajul creștea vertiginos. Remediu

convențional ar fi fost scăderea ratei dobânzilor, dar necesitatea de a menține valoarea lirei sterline la nivelul impus de cămașa de forță a M.R.S. le urcase la înălțimi record, atingând la un moment dat chiar și cincisprezece la sută.

A treia provocare era Consiliul European de la Roma, pregătit să lanseze cele două conferințe interguvernamentale premergătoare Tratatului pentru Uniunea Europeană. În capul agendei se aflau două propuneri pe care Major știa că avea să-i fie foarte greu să-și convingă partidul să le accepte: moneda unică și „Pactul Social” al lui Delors, care le acorda muncitorilor drepturi ce amenințau să răstoarne reformele prin care Marea Britanie învinsese în anii optzeci puterea sindicatelor.

În timp ce atenția Marii Britanii se îndrepta spre drama din jurul căderii lui Margaret Thatcher, Parlamentul European organizase o reuniune a reprezentanților parlamentelor naționale. Se auzeau apeluri de remodelare a Comunității ca o „Uniune Europeană”, centrată în jurul unei monede unice și a unei constituții. Aceasta avea să confirme Comisia ca executiv într-o guvernare a Europei, cu Consiliul de Miniștri și Parlamentul în chip de camere legislative.² Un hibrid între proiectul de tratat al lui Spinelli din 1984 și niște idei înaintate mai recent de Delors, inițiativa avea ca rezultat și faptul că determinase Partidul Laburist din Marea Britanie să sprijine uniunea monetară, desăvârșindu-i convertirea la integraționismul total.

Douglas Hurd, menținut ca ministru de Externe, și-a adus propria contribuție la continuarea integrării printr-un discurs la Berlin, în care cerea un „rol european distinct” în apărare, sugerând ca U.E.O. să reprezinte Comunitatea în N.A.T.O. Acest lucru l-a încurajat pe Delors să susțină că dificultățile de a încerca să desfășoare o „politică externă și de securitate comună” pe baze interguvernamentale ar determina guvernele naționale să cedeze și mai multe puteri Comisiei. Într-un interviu, Delors a spus că, grație evenimentelor din Europa de Est și din Golf, mișcările spre adoptarea unei politici externe comune făceau acum „un salt înainte”. „E ca un experiment chimic,” i-a spus el intervievatorului, care a remarcat că ochii i se luminaseră ca ai unui băiețel jucându-se cu o trusă de chimie.³

O treabă neterminată programată chiar pentru perioada dinaintea Consiliului de la Roma era rezoluția ce se intenționa să fie cea finală a tratatelor G.A.T.T. În 7 decembrie 1990, două mii de delegați din o sută șapte țări, reprezentând 85% din comerțul mondial, s-au adunat în centrul de conferințe Heysel de lângă Bruxelles. Afară, treizeci de mii de fermieri revoltați, agitând pancarte prin care denunțau reducerea subvențiilor agricole, au fost întâmpinați de trupele înarmate ale jandarmeriei și de nori de gaze lacrimogene care i-au făcut să fugă de-a valma, distrugând mașini și clădiri.⁴

Și totuși, Comunitatea a refuzat din nou să acorde mai mult decât o reducere limitată a subvențiilor, iar convorbirile au eșuat. „Niciodată nu ni s-au mai spulberat atât de brutal speranțele”, a spus ministrul australian al Comerțului, Neal Blewitt, care reprezenta cele douăsprezece țări din emisfera sudică ce formaseră grupul Cairns.⁵ Drept răspuns, Delors și-a dezlănțuit mânia împotriva țării pe care o vedea în fruntea încercărilor de a submina C.A.P.

„Americanii ar trebui să nu ne mai insulte. N-am să fiu complice la depopularea pământurilor. Nu americanii au căderea să ne spună cum să ne organizăm politica agricolă și echilibrul societății. Au adoptat atitudinea de a trata C.E. ca și cum ar avea ciumă, încurajând apoi și restul lumii să li se alăture.”⁶

Golful care divide. Când Major a sosit la Roma pentru întâia lui participare ca prim ministru la o întrunire a Consiliului European, în zilele de 14 și 15 decembrie 1990, ceilalți șefi de guvern nu șiau cum să fie mai prietenoși, ca pentru a demonștra că toate divergențele anterioare cu Marea Britanie avuseseră loc exclusiv din vina lui Margaret Thatcher. Dar n-a trecut mult și Major a provocat o nouă izbucnire a lui Delors când, imediat după Consiliu, miniștrii de Finanțe au început prima dintre cele două conferințe interguvernamentale, cea despre E.M.U.

Delors se aștepta ca miniștrii să întâmpine cu brațele deschise proiectul de tratat, în mare parte scris de el însuși, care permitea ca introducerea monedei unice să înceapă în momentul când opt state membre erau de acord, fără obligația nici unei alte țări de a li se alătura. Această propunere a

fost primită cu mai puțină căldură decât i-ar fi convenit lui Delors, cu atât mai mult cu cât olandezii și francezii au găsit dintr-o dată cuvinte de laudă pentru „ecu-ul greu” al lui Major. Îmbufnat, Delors s-a stropșit la adresa încercării lui Major, de a-i sabota proiectul cum o considera el. Printr-o aluzie tenebroasă la rolul pe care considera că-l jucase el însuși în eliminarea lui Thatcher, a amenințat: „dacă va trebui să provocăm încă o criză, o s-o facem”.⁷

Totuși, Major avea griji mai presante decât istericalele lui Delors. Prima zi a anului 1991 bătea la ușă, și toată lumea stătea cu ochii pe Orientul Mijlociu – unde, după expirarea ultimatumului Națiunilor Unite prin care lui Saddam Hussein i se cerea să se retragă din Kuweit până la 15 ianuarie, coaliția condusă de S.U.A. și-a lansat, două zile mai târziu, spectaculosul asalt.

Războiul din Golf crease deja tensiuni serioase în cadrul Comunității. Inițial, „Europa” prezentase un front comun, cu Franța alăturându-se Marii Britanii în contribuția adusă la forțele de coaliție. Opinia publică din statele membre, însă, era extrem de diversificată. Optzeci la sută din britanici și șaiszeci și cinci la sută din francezi considerau că războiul era justificat, dar în Germania optzeci la sută se opuneau. Bannere făcute din cearșafuri fluturau la ferestrele din toată țara, proclamând: „Războiul din Golf e genocid! Nu vrem sânge pentru petrol!” Străzile din Bonn erau blocate de două sute de mii de protestatari. Germania refuza nu numai să trimită trupe în Golf, ci și să-și sprijine aliații din N.A.T.O., Turcia, care se temea de incursiuni peste granița cu Irakul. Aceasta a provocat un protest tăios din partea președintelui turc, Turgut Ozal, când s-a descoperit că firmele germane aprovizionaseră Irakul cu materiale pentru fabricarea armelor chimice și biologice. La televiziunea germană, Ozal a vociferat: „Cine i le-a dat? Voi sunteți răspunzători. Ar trebui să veniți să ne ajutați, și să vă asumați responsabilitatea!” Germania, s-a plâns el, „a devenit atât de bogată, încât și-a pierdut complet spiritul combativ”⁸ – Danemarca, Spania, Grecia și Olanda s-au aliniat alături de Germania. Belgia a refuzat să vândă muniție de artilerie destintată forțelor britanice care luptau în Golf.

Chiar înainte de expirarea ultimatumului O.N.U., Major s-a întâlnit cu Mitterrand la Paris, în 14 ianuarie, pentru o „discuție amiabilă și plăcută”, numai pentru a afla ulterior că, două ore mai târziu, diplomații francezi lansaseră o inițiativă de pace separată prin intermediul Națiunilor Unite, asociind retragerea irakiană din Kuweit cu o conferință de pace în Orientul Mijlociu. Nici Marea Britanie și nici Statele Unite nu fuseseră informate.⁹ Major s-a înfuriat, și a și spus-o. Când Anglia și America au blocat manevra franceză, praful s-a ales iar de orice simulacru al unei politici externe europene comune.

Nimeni n-a fost mai sensibil față de acest lucru decât Delors. La începutul lunii februarie, când războiul terestru din Orientul Mijlociu încă mai făcea ravagii, Delors s-a adresat ironic Parlamentului European: „Opinia publică e de părere că Europa a fost cam inefficientă. Va trebui să ne asumăm această lecție.” La ieșirea din Cameră, și-a ridicat mâna la cap, simulând că se împușca, în semn de frustrare.¹⁰ Alan Clark, ministrul Apărării din guvernul lui John Major, a fost mai direct. „Unul dintre marile argumente ale oamenilor care fac uz mereu de noțiunea de Euro-unitate era acela că vom trece la o politică militară comună, la o politică externă comună și la o politică financiară comună,” a spus el; dar, „la prima încercare mai grea, dau fuga în pivniță.”¹¹

În martie, Delors a dat răspunsul, într-un discurs ținut la Institutul Internațional de Studii Strategice din Londra. Era timpul, a spus el, ca „Europa” să „pună umărul la partea ei din responsabilitățile politice și militare ale vechilor noastre națiuni.” A propus ca U.E.O. să fie reactivată ca instituție a Comunității, cu propriile ei forțe multilaterale: o armată europeană în faza embrionară.¹²

Pentru Delors, dezbinările Comunității deveniseră o „criză benefică” spre a justifica o mișcare și mai dramatică spre uniunea politică. Aceasta era „lecția Războiului din Golf”, i-a spus el unui ziarist american: „înima ei, motorul ei este dorința de a contura o politică externă și de securitate conjugată”.¹³ În acest sens, Delors câștigase deja sprijinul Franței și al Germaniei, care într-un document comun propuneau acum Consiliului European să coordoneze politicile de apărare ale Comunității, cu U.E.O. devenind „coloana europeană” a N.A.T.O.¹⁴

În urma eliberării reușite a Kuweitolui, Major a profitat de ocazie ca să refacă relațiile cu Germania. După ce s-a întâlnit cu Kohl, la sfârșitul lunii februarie, când a fost invitat să treacă în revistă o gardă de onoare germană, s-a întors la Bonn în 11 martie pentru a ține o conferință orga-

nizată de ambasadorul britanic și la care asista și Kohl. Conform biografiilor lui, Major intenționa ca acesta să fie momentul când să preia inițiativa, conturându-și „viziunea unei Europe a pieței libere, bazată pe state naționale, deschisă noilor democrații din Est, un bastion al păcii, precum și un motor al prosperității”.¹⁵ Cuvântul-cheie era „cooperare”: termen codificat pentru desfășurarea de afaceri în afara „cămășii de forță” a instituțiilor de la Bruxelles.¹⁶ Cu aceste intenții, a proclamat expresia care avea să devină cea mai familiară pentru modul cum voia Major să vadă relațiile Marii Britanii cu „Europa”:

„Telul meu pentru Marea Britanie în cadrul Comunității poate fi declarat simplu. Vreau să fim acolo unde ne e locul. Chiar în inima Europei. Lucrând cu partenerii noștri la construirea viitorului.”¹⁷

Acolo, în centrul filosofiei lui, se găsea antiteza completă a „metodei Monnet” și a ceea ce însemna Comunitatea Europeană. Revenise la acele vremuri postbelice când Marea Britanie îmbrățișase cu atâta ardoare „cooperarea interguvernamentală” prin Consiliul Europei și O.E.E.C. Acum, după fiasco-ul G.A.T.T., când Comunitatea își arătase adevărata față, de adversară prin definiție a oricărei organizări a unei piețe libere, și după Războiul din Golf, când demonstrase cât de dezbinată era, o asemenea idee de „parteneri” care lucrează armonios împreună era sau de un optimism nebun, sau profund iluzorie. Intenționat sau nu, Major se plasa într-un conflict direct cu Delors, marele preot al supranaționalismului.

Major era atât de inocent, încât credea că ambiția lui de a se afla „în inima Europei” era un „obiectiv fără nimic excepțional”. Curând, și-a dat seama cât de amarnic se înșela. „În istoria politică recentă a Marii Britanii puține sentimente au provocat un asemenea haos, sau au fost reprezentate atât de greșit”, avea să scrie el. Pentru euroscepticii din Anglia, dorința lui de a vedea Marea Britanie „în inima Europei” apărea ca o îmbrățișare deșantată a „federalismului”. Dar Delors, mai exersat în descifrarea runelor, își dădea seama că adevărata intenție a lui Major, așa cum el însuși a confirmat mai târziu, era aceea de a spune „clar că vom aduce propriile noastre propuneri la conferința interguvernamentală de la Maastricht, de vreme ce nu eram mulțumit de ceea ce se oferea.”¹⁸

Între timp, președinția fusese preluată de micuțul Luxemburg. Pentru data de 8 aprilie s-a convocat un Consiliu European special care să discute o situație, așa cum a descris-o caustic ministrul de Externe al Belgiei, în care C.E. se vădise „un gigant economic, un pigmeu politic și o larvă militară”. În centrul discuțiilor stătea perspectiva unei politici externe și de apărare comune, dar singurul rezultat real a fost o inițiativă a lui Major. Aceasta a fost crearea unui „liman sigur” al Națiunilor Unite în nordul Irakului, pentru a proteja sute de mii de refugiați kurzi dislocați de Războiul din Golf.

Principala sarcină a președinției luxemburgheze era să coordoneze propunerile pentru cele două conferințe interguvernamentale. Din peste două mii de pagini de sugestii a ieșit la iveală un „proiect global” care, în vocabularul ocult al Comunității, se numea „non-paper” (document de lucru). Acesta propunea o inovație absolut radicală: noua „Uniune Europeană” trebuia să se întemeieze pe trei așa-numiți „piloni”. Primul, sau „pilonul Comunității”, avea să fie bazat pe o versiune extinsă a tratatului existent, care să se ocupe de activitățile centrale ale Comunității, cu Comisia jucându-și clasicul rol supranațional. Ceilalți doi „piloni” aveau să creeze un cadru de referință legal cu totul nou, în afara domeniului Comisiei, pentru a acoperi, separat, afacerile externe și securitatea internă. Acestea urmau să fie administrate pe baze interguvernamentale.

În mod previzibil, o asemenea structură a atras critici considerabile, dar guvernul luxemburghез a rămas ferm pe poziție, susținând că proiectul său era singurul care avea șanse să fie aprobat unanim.

Chiar înainte ca acest proiect să fie luat în discuție de Consiliul European, care s-a întrunit la Luxemburg în 28-29 iunie, parlamentul britanic a avut ocazia să-l dezbată. Spre nemulțumirea lor, majoritatea parlamentarilor erau nepregătiți. Proiectul, lung de 134 de pagini, le fusese înmănat numai la ora prânzului, dintr-o „sursă privată”, care nu se putea nominaliza.¹⁹ Cu toate acestea, Hurd, deschizând dezbaterile din partea guvernului, a expus chestiunile centrale:

„Aceia care susțin crearea unui stat european vor să vadă cooperarea tuturor europenilor canalizată în cele din urmă prin instituțiile stabilite de Tratatul de la Roma. Noi nu acceptăm un asemenea model. Este necesar să avem instituții comune care sunt într-o oarecare măsură supranaționale, să dezvoltăm și să administrăm unele politici comune. După cum am văzut, acest lucru este valabil pentru regulile care guvernează piața unică și manifestările ei externe în negocierile despre comerțul mondial. Această logică nu se aplică în zone ca politica externă și de securitate sau în activitatea ministerelor Justiției sau de Interne. Tratatul de la Roma rămâne temelia integrării europene, dar în canalizarea întregii cooperări prin instituțiile Comunității, nu este cu nimic mai europeană, ca atare, decât cooperarea, acolo unde are sens, între guvernele care răspund direct în fața parlamentelor naționale.”²⁰

Aceasta era o contribuție revelatoare. Dacă parlamentarii ar fi putut înțelege nuanțele referirilor lui la supranaționalism și interguvernamentalism, poate că ar fi învățat ceva. În general însă, comentariile lui Hurd au plutit peste capetele parlamentarilor. Mai mult, majoritatea luărilor de cuvânt au fost frapant de superficiale și neinformate, inclusiv cele ale lui Gerald Kaufman, purtător de cuvânt al laburiștilor pentru afacerile externe, și Paddy Ashdown, liderul liberal-democrat.

Un vorbitor care a înțeles esențialul a fost Thatcher, cu excepția faptului că, în loc de a folosi cuvântul „supranațional”, ea a preferat termenul mai tulbur și mai ambiguu „federal”. Așa cum a încercat să explice, existau diferite moduri în care națiunile Europei își puteau exprima dorința de a coopera laolaltă, și era o mare greșeală să se presupună că singurele mijloace de cooperare „europene” erau cele supranaționale. În mod invariabil, acești „federaliști” încercau

„(...) se prefacă oarecum mai europeni decât noi, ceilalți. Nu sunt; nu sunt decât mai federaliști. Nu există nimic specific european într-o structură federală – ba chiar dimpotrivă; european este statul național.”

A dat exemple despre alte forme de cooperare europeană care erau la fel de valabile, cum ar fi contribuțiile aduse de Franța la apărarea comună în timp ce rămânea în afara N.A.T.O. Totuși, „nimeni nu spune că Franța e izolată”. În mod similar, majoritatea membrilor Comunității stabiliseră să-și reducă mijloacele de control la frontieră, conform acordului Schengen (ratificat în 1985). Acest lucru corespundea cu necesitățile lor, datorită condițiilor geografice, la fel cum n-ar fi corespuns cu specificul Marii Britanii. „Adevărații europeni,” a spus ea, „sunt aceia care se bazează pe istoria Europei (...) nu pe planurile constituționale.”²¹

Aici era afirmată din nou viziunea fundamental britanică asupra felului cum ar fi trebuit să se desfășoare relațiile dintre statele europene, pe baza unei „cooperări flexibile”. Thatcher susținea că atitudinea ei avea la fel de mult dreptul să fie considerată „europeană” decât aceea a „federaliștilor”. Dar nimeni n-o asculta. Pentru criticii ei simpliști, oamenii erau fie „pro”, fie „antieuropeni”. Pe această bază, Thatcher era catalogată ca „anti”.

La Consiliul de la Luxemburg, proiectul a fost discutat mai puțin decât se așteptase. Șefii de guverne erau ocupați cu o nouă criză gravă. Era o criză care avea să pună pretențiile Comunității de a acționa pe o scenă mai largă, ca putere internațională cu drepturi depline, într-o lumină unilatoare.

Debandada iugoslavă

Pe 25 iunie 1991, două națiuni mici, Slovenia și Croația, și-au declarat independența față de federația iugoslavă. Tensiunile dintre cele șapte națiuni care alcătuiau Iugoslavia escaladaseră în continuu începând din 1987, când Slobodan Miloșevici ajunsese la cârma Particului Comunist Sârb, forța conducătoare în federația dominată de Serbia. În timp ce comunismul se prăbușea prin toată Europa Centrală, popoarele din Slovenia și Croația se pregăteau să se desprindă de sub guvernarea de la Belgrad, pentru a înființa state libere și democratice după un model pe care și-l imaginau vest-european. Reacția Belgradului, la 27 iunie, a constat în a ordona Armatei Naționale Iugoslave, A.N.I., să intre în Slovenia pentru a înăbuși „rebeliunea” prin forță.

Când a ajuns la ședința Consiliului, știrile despre luptele din Slovenia a fost întâmpinată ca o ocazie nesperată, aproape picată din cer. Apăruse o criză chiar în inima Europei, care avea să-i dea Comunității posibilitatea să intervină ca „superputere” continentală, demonstrându-și „politica externă comună” în acțiune. Consiliul a trimis imediat *troika* să medieze, sub conducerea lui

Jacques Poos, ministrul de Externe al Luxemburgului. Acestuia i s-au alăturat ministrul de Externe al Italiei, Gianni de Michelis, și olandezul Hans van der Broek, ales pentru că Olanda urma să preia de la Luxemburg președinția Comunității.

Pentru Poos, criza iugoslavă era un semn că „sosise momentul pentru Europa”. El a adăugat: „dacă o problemă poate fi rezolvată de europeni, aceea este problema iugoslavă. Aceasta e o țară europeană și n-are nici o legătură cu americanii. Cu nimeni nu are legătură.”²² Linia a cărei adoptare o propunea Comunitatea fusese deja trasată cu un an în urmă, când apăruseră pentru prima oară tensiunile interne care destrămau acum Iugoslavia. La primul Consiliu de la Roma, Cei Doisprezece își declaraseră sprijinul pentru „conservarea unității și a integrității teritoriale a Iugoslaviei”.²³

Consiliul pur și simplu nu putea înțelege de ce popoarele sloven și croat ar fi făcut vreo încercare de a se elibera de sub tirania Belgradului, care le ținuse încâtușate începând din 1945. Întrucât întregul scop al acestui Consiliu era de a discuta despre construirea unui nou guvern federal pentru „Europa”, Celor Doisprezece nu li se prea putea pretinde să se bucure de ideea că o altă federație se prăbusea.²⁴ Ca președinte al Consiliului European, primul ministru luxemburghez Jacques Santer reflecta opinia generală când le-a spus ziariștilor: „Trebuie să încercăm toate mijloacele pentru a salva Federația.” Până și Major i s-a alăturat, spunând: „marele câștig este de a ține federația unită”.²⁵

Astfel s-a deschis prima etapă a unei tragedii care avea să-și arunce umbra peste Europa timp de unsprezece ani. S-a hotărât ca imediat cei trei miniștri de Externe să meargă în Iugoslavia pentru a media între părți. Locuitorii Sloveniei și ai Croației și-au pavoazat străzile și satele cu steaguri ce etalau „cercul înstelat”, imaginându-și că acești emisari ai Comunității Europene veneau să-i sprijine în lupta lor pentru libertate, democrație și autodeterminare.

Dar când *troika* a sosit la Belgrad, în 18 iunie, singurul ei scop era acela de a asigura autoritățile federale că dorea să vadă Iugoslavia rămânând unită. Comunitatea stabilise deja să acorde guvernului federal un împrumut enorm, de șapte sute de milioane de ecu. După cum spune însuși Poos, „ideea autodeterminării naționale este periculoasă ca bază pentru ordinea internațională (...). Ar declanșa o evoluție explozivă.”²⁶ El a tratat cu dispreț ideea că micuța Slovenie își imagina că ar fi putut supraviețui de una singură ca națiune, deși avea o populație de șase ori mai mare decât aceea a Luxemburgului.

Au cerut ca Slovenia să-și revoce declarația de independență ca o condiție de încetare a focului. Cei trei miniștri din *troică* erau atât de prost informați, încât nici măcar nu știau că federația se împăcase deja cu secesiunea Sloveniei. La miezul nopții de 30 iunie, în momentul când președinția C.E. le-a fost transmisă olandezilor, van den Broek, acum lider al celor trei, a ridicat un pahar pentru politicienii federali cu care stătea la masă în Belgrad, declarând că C.E. avea să sprijine în continuare unitatea Iugoslaviei.

Între timp, autoritățile federale pierduseră deja în Slovenia controlul A.N.I., care acum o luase razna. În timp ce actualitățile din weekend erau dominate de imagini ale luptelor, au început să apară fisurile din fațada C.E. Pe 3 iulie, Hurd a spus în Camera Comunelor că, după câte se părea, conflictul escalada, gata să „scape de sub control”. A consimțit că „probabil nu mai e posibil să se mențină toată țara unită”. Fără nici o ironie vizibilă, a declarat: „Am învățat că nu putem suprima sentimentele naționale, nici nu le putem înscrie cu forța într-un context împotriva căruia se revoltă.”²⁷

În 4 iulie, miniștrii C.E. au convocat un summit între liderii sârbi și sloveni la Brioni, refugiul de lux al lui Tito aflat pe o insulă din Marea Adriatică, intenționând să negocieze un acord de pace. Dar sârbii și slovenii ajunseseră deja la propria lor înțelegere. *Troika*, „bătea la uși deschise”. „Acordul de la Brioni” din 8 iulie marca, efectiv, recunoașterea formală a destrămării federației.

Salutat ca un triumf al diplomației „europene”, acordul numai așa ceva nu era. Pe lângă că lăsase nerezolvată problema majoră a suveranității Sloveniei, deschisese calea pentru ca A.N.I., care acum se transforma cu repeziciune într-o armată sârbă, să se întoarcă asupra Croației. Prin august, tocmai când lovitura de stat de la Moscova anunța căderea lui Gorbaciov și colapsul iminent al

celeilalte federației comuniste, Uniunea Sovietică, unitățile sârbești de artilerie bombardau orașul croat Vukovar, după care a urmat asediul și mai sângeros al Osijek-ului, soldat cu mii de morți din rândurile militarilor și ale civililor.

Cu toate acestea, Comunitatea Europeană își continua eforturile zadarnice de mediere, inclusiv printr-o conferință care s-a deschis în 17 septembrie, prezidată de fostul ministru de Externe al Marii Britanii, Lordul Carrington. Aceasta urmărea să creeze o nouă Iugoslavie, sub forma unei „uniuni de republici suverane”.

Între timp însă, devenise clar că intervenția C.E. fusese un rușinos fiasco. Pe 25 septembrie au intervenit Națiunile Unite, cu o Rezoluție a Consiliului de Securitate care impunea un embargo asupra armamentului pentru toată fosta Iugoslavie. În 8 octombrie, Secretarul General al O.N.U. l-a numit pe Cyrus Vance, cândva Secretar de Stat al S.U.A., ca emisar al său personal în „fosta Iugoslavie”. Tragedia avea să se mai prelungească ani și ani de zile, iar iluzia că în rezolvarea ei ar fi putut juca vreun rol efectiv și Comunitatea Europeană fusese deja abandonată.

Numărătoarea inversă până la Maastricht

În comparație cu aceste evenimente tumultuoase, eforturile „micilor europeni” de a-și încropi următorul tratat ar putea să pară neînsemnate. Dar momentul când șefii de guverne aveau să se întâlnească la Maastricht se apropia cu repeziciune. Măcar un punct cu care căzuseră de acord în Consiliul de la Luxemburg era acela că, în scopul de a asigura acordul pentru uniunea economică și monetară, nici o țară nu putea fi obligată să adere la ea. Aceasta însemna că, deși Marea Britanie nu putea împiedica alte state membre să adopte o monedă unică, ea nu putea fi nici forțată să li se alăture. *Opt-out-ul* („Opțiunea de a nu participa”) lui John Major era în curs de formare.

Președinția olandeză n-a reușit să elaboreze decât în septembrie un nou proiect al tratatului. Acesta confirma cele mai negre temeri ale Marii Britanii. Nici n-ar fi putut să fie mai integraționist, propunând o structură unitară a preconfiguratei Uniuni Europene și aducând politica externă și afacerile interne sub tutela Comunității.

Din fericire pentru Major, proiectul a fost întâmpinat cu ostilitate de toate țările, în afară de Belgia. Olandezii au reușit să-și înstrăineze până și Franța și Luxemburgul, acesta din urmă simțindu-se ofensat că propriul său proiect de tratat fusese aruncat la gunoi fără nici o ceremonie. Olandezilor nu le-a mai rămas decât să revină la textul luxemburghez, aplicând modificări concrete, punct cu punct. În pofida a încă două întâlniri ale miniștrilor de Externe, în noiembrie, nu se ajunsesse nici acum la un acord cu privire la textul final.

Major continua să fie nemulțumit chiar și de varianta care mai rămăsese. Pe lângă refuzul său de a permite ca Marii Britanii să-i fie impusă imediat moneda unică,²⁸ mai era și „capitolul social”. Major considera că acesta ar fi anulat reformele conservatoare aduse pieței forței de muncă și ar fi ridicat nivelul șomajului. De asemenea, mai insistă ca afacerile externe și interne să nu „ajungă sub controlul Bruxelles-ului”, iar Comisia să nu aibă nici un rol în politica de apărare. După cum avea să spună mai târziu, „era evident că trebuia să jucăm rolul abominabililor negativiști în negocieri, și că urma să ne confruntăm cu o cacofonie internă de sfaturi contradictorii”.²⁹

Aceste „sfaturi contradictorii” începeau deja să se audă zgomotos din rândurile propriului său partid, și nu în ultimul rând din partea lui Thatcher, căreia mass-media îi devorau cu nesăț fiecare șoptă.³⁰

Pentru a reduce la tăcere opoziția parlamentară, Major a hotărât să țină o dezbatere în Camera Comunelor, în zilele de 20 și 21 noiembrie. Era o strategie riscantă dar, dacă deputații îi susțineau poziția, avea să capete o forță suplimentară pentru negocierile de la Maastricht. Dar, deși era un act de curaj, mai era și, conform unui analist care a studiat mișcarea eurosceptică, „un act de înșelătorie”:

„Motiunea era foarte slabă și aproape imposibil de combătut, dacă parlamentarii nu subscriu la poziția sceptică a liniei dure. Angajamentele lui Major se remarcă prin finalurile lor în coadă de pește, fiind construite cu grijă spre a-i permite o flexibilitate maximă în găsirea mijloacelor de a sprijini tratatul în numele Marii Britanii. De asemenea, convinsese opoziția să accepte angajamente care nici nu figurau în proiectele de tratat, nici nu reprezentau măcar rezultate probabile ale acestora. Și se exprima vag în legătură cu chestiunile care încă nu fuseseră decise.”³¹

Citind dezbateră, care în *Hansard* avea aproape o sută douăzeci de mii de cuvinte (cât un roman de dimensiuni apreciabile), ne e greu să detectăm patima care avea să domine discuțiile ulterioare, când tratatul a ajuns să fie ratificat. Principala preocupare era moneda unică, menționată de 233 de ori, în timp ce „federalismul” beneficia de 152 de mențiuni, iar „suveranitatea”, de 113. Totuși, a mai fost și o dezbatere care a arătat că toate cele trei partide mari erau în favoarea unui tratat de un fel sau altul, deși laburiștii și liberal-democrații țineau mai mult la moneda unică.

Din nou, o contribuție semnificativă a provenit din partea lui Margaret Thatcher. Agățându-se de o sugestie a lui Tony Benn că ar fi trebuit să se organizeze un referendum pentru moneda unică, Thatcher a atras atenția că dacă, în viitor, toate cele trei mari partide politice urmau să fie de acord cu uniunea monetară, poporul britanic n-ar fi avut nici un cuvânt de spus.³² Totuși, implicațiile constituționale ale acestui lucru aveau să fie atât de serioase, a susținut ea, citându-l pe Dicey, cea mai mare autoritate în probleme constituționale, încât trebuia să se organizeze un referendum. Altfel, cetățenii riscă să nu aibă nici o șansă de a se pronunța dacă era cazul să le fie retrase drepturile fundamentale, „nu numai lor, ci și generațiilor viitoare”, drepturi care, „o dată pierdute, pot să nu mai fie recăstigate”.³³ „Trebuie să lăsăm poporul să vorbească,” a conchis ea. Hurd, Kenneth Clarke și Michael Portillo s-au pronunțat toți trei împotriva ideii.

Dacă unii parlamentari mai păstrau rezerve cu privire la ceea ce avea să se întâmple la Maastricht, măcar atâtă lucru aveau în comun cu Delors. Adresându-se Parlamentului European în aceeași zi cu a doua jumătate a dezbaterilor din Camera Comunelor, el a declarat că proiectul final al tratatului, intermediat de olandezi și pregătit să apară în fața șefilor de guverne la Maastricht, era inoperant și „schiloditor”.

Ceea ce-l îngrijora pe Delors erau cei doi „piloni” interguvernamentali. Din cauza „probabilității ca politicienii și burocrații să încheie tranzacții în spatele ușilor închise”, a spus el, aceste componente „vor polua Comunitatea Europeană și o vor împinge înapoi.”³⁴ Planul ca relațiile economice externe să fie administrate de C.E., iar statele membre să coordoneze politica externă, ar fi dus la o „schizofrenie organizată”, a declarat el.³⁵

Delors voia ca toate părțile semnate ale tratatului să fie aduse într-un „singur context instituțional”, condus după „metoda Comunității”, cu Comisia lui jucând un rol central. Dar nu și-a găsit nici un susținător. Pentru a-l amări și mai rău, propriul lui cartier general din Bruxelles, edificiul Berlaymont, a trebuit să fie închis, după ce 1400 de tone de azbest din clădire au fost declarate periculoase. A trebuit să se evacueze în grabă peste trei mii de funcționari; noile lor birouri fiind risipite prin tot orașul.

Maastricht: nașterea Uniunii Europene

Oamenii politici s-au adunat în orașul olandez Maastricht în ziua de duminică, 8 decembrie 1991, tratatul pe care urmau să-l discute în următoarele două zile marcând punctul culminant al procesului care începuse în restaurantul „Crocodile”, la Strasbourg, cu zece ani în urmă.

Spinelli, fostul comunist, era acela care lansase ideea unui Tratat al Uniunii Europene. Consilierii lui Mitterrand, sugeraseră în 1984, ca acesta să fie împărțit în două secțiuni, începând cu ceea ce avea să devină Actul Unic European. Sosise acum momentul pentru finalizarea procesului, prin cel mai intempestiv salt înainte în integrarea „europeană”, din 1957 încoace.

În timp ce convoiul auto cu Major și colegii lui ajungea în suburbiile orașului Maastricht, aceștia aveau moralul foarte scăzut. Delors cuvântase în piața publică a Maastricht-ului, în fața a „o mie de federaliști care agitău steaguri și tropăiau din picioare”, într-un apel de ultim minut la „popoarele Europei”. „federalismul e un far călăuzitor, nu un cuvânt pornografic, îl puteți rosti cu voce tare”, le-a spus el. „Ne-am concentrat prea mult asupra unei țări care a spus nu, nu!”³⁶

Major însuși atribuia doar o șansă de cincizeci la sută ajungerii la un acord acceptabil. Din punct de vedere politic, situația cu care se confrunta era „cumplită”. Dacă nu aproba tratatul, ar fi provocat o ostilitate enormă pe continent, iar acasă partidul lui s-ar fi scindat. Pe de altă parte, dacă ceda prea mult, cum spunea el...

„(...) aş fi putut câştiga bunăvoinţa continentului, dar Partidul Conservator l-ar fi repudiat, Cabinetul s-ar fi rupt în două, iar acordul ar fi putut să fie respins în Parlament. Atunci, am fi ajuns la alegeri generale anticipate în cele mai rele împrejurări cu putinţă. Numai dacă obţineam un acord care să întrunească obiectivele pe care le expusesem în Camera Comunelor acesta putea să fie prezentat satisfăcător acasă. Puţini credeau că era posibil.”³⁷

În acea seară de duminică, în timp ce Major şi Hurd se întâlneau cu Ruud Lubbers, primul ministru olandez care avea să prezideze summitul, s-a primit vestea că Boris Elţin, noul preşedinte al Rusiei, se întâlneşte cu liderii Ucrainei şi Belarusului, care-şi câştigaseră recent independenţa, pentru a declara că „Uniunea Sovietică a încetat să mai existe”.³⁸ Era curios că, tocmai când o „Uniune” se prăbuşise în sfârşit, politicienii Europei se adunau să creeze una nouă.

A doua zi dimineaţa, summitul s-a întrunit în *Provinciehuis*, o clădire modernă şi austeră construită recent pe „Insula Guvernului” de pe râul Maas. Pe mal, câteva mii de ziaristi plictisiţi aşteptau crâmpoie de ştiri care puteau să transpire din sala de conferinţe. Izolaţi de lumea din afară, liderii strânşi în jurul mesei erau dominaţi de „marii jucători”, Kohl şi Mitterrand, cu Delors în apropiere, bosumflat că nu i se permitea să-şi aducă o contribuţie directă.

Conform tradiţiei consacrate, întrunirea a început cu un *tour de table*, în care şefii guvernelor şi-au expus pe larg poziţiile, explicând ce puteau şi ce nu puteau să accepte. Apoi, preşedinţia urma să analizeze aceste contribuţii peste noapte, pentru a produce un text care, prin viziunea comună adoptată, să aibă cele mai mari şanse de a obţine acordul tuturor.

Kohl a vorbit primul, spunându-le şefilor de guvern că moneda unică era „crucială” şi adoptarea ei trebuia să fie „irreversibilă”. Statele membre trebuia să fie pregătite pentru uniunea monetară până în 1996-1997. I-a ţinut isonul Wilfred Martens, din Belgia. Apoi, Major s-a hotărât să ia cuvântul, „înainte ca valul consensului să crească prea înalt”. Intervenţia lui a spart consensul, dând tonul pentru restul summitului. Marea Britanie avea să rămână singură. Totuşi, nu de la bine cunoscutele păreri ale britanicilor despre moneda unică a pornit necazul. Aceasta s-a întâmplat când discuţia a trecut la politica externă şi de apărare. Martens dorea ca în tratat să se stipuleze o politică de apărare comună, fără veto naţional, ceea ce ar fi însemnat efectiv că nici o ţară nu putea acţiona independent. Din nou, Major a fost nevoit să se opună.

După masă, discuţiile au trecut la alte subiecte, iar relatarea lui Major ne ajută să ne formăm o impresie despre metodele de geamăşi care se practică la Consiliile Europene (la fel ca în toate instituţiile Comunităţii). „Am atenuat hotărârea noastră de a menţine luarea deciziilor în politica externă şi afacerile interne în cadru strict naţional,” a scris el, „făcând o serie de propuneri pozitive pe teme mai puţin emoţionale”.³⁹ Ceea ce voia să spună era că, pentru a-şi compensa poziţia „negativă”, era acum dispus să facă unele concesii. Acestea includeau extinderea substanţială a votului majorităţii calificate, puteri mai mari pentru Parlamentul European şi „cooperare” între guverne în domeniul „Afacerilor Interne şi de Justiţie”, cum se spunea acum. Transferurile de putere de mare însemnătate către Comunitate au fost acceptate doar într-o încercare de a da o impresie „mai pozitivă” (*sic*).

În dimineaţa următoare, după ce lucrase toată noaptea, preşedinţia olandeză şi-a prezentat concluziile. Major şi echipa lui au fost îngroziţi. Graţie presiunilor belgiene, structura „pilonului” interguvernamental era considerată acum doar o simplă etapă de tranziţie, înainte ca zonele sale politice să fie predate „competenţei comunitare” depline. Mai era şi Capitolul Social, primul pe ordinea de zi. Olandezii nu făcuseră decât concesii minore britanicilor şi, când Mitterrand a obiectat chiar şi faţă de acestea, ceilalţi l-au susţinut. Major era din nou singur, dar aici nu avea posibilitatea unui *opt-out*, fiind aşadar nevoit să respingă Capitolul Social. Când Mitterrand a replicat că, fără acesta, avea să blocheze întregul tratat, problema a fost deferită pentru „convorbiri bilaterale”.

Între timp, se mai desfăşura o dramă şi într-un alt loc din clădire unde, la o întâlnire paralelă a miniştrilor de Finanţe, reprezentantul Marii Britanii a dezvăluit *opt-out*-ul pe care-l avea în vedere în legătură cu etapa a treia a E.M.U., moneda unică. Redactat în formă legală completă, acesta preciza toate articolele din tratat care n-aveau să i se aplice Regatului Unit. Era „non-negociabil”.⁴⁰

În vreme ce orele treceau ca melcul şi întrunirea principală se apropia, Lubbers a refuzat până şi să se aducă răcoritoare pentru şefii de guvern, de teamă să nu grăbească ajungerea la o

înțelegere. Treptat, s-au obținut acorduri cu privire la toate aspectele esențiale, până când n-a mai rămas decât Capitolul Social. Discuțiile despre acesta au durat șase ore, cu Major refuzând încăpățânat să-l accepte în cadrul tratatului. Trebuia să se voteze în unanimitate, iar „unsprezece la unu”, cum i-a atras atenția Major lui Lubbers, care se tot ruga de el, nu însemna unanimitate.⁴¹

În cele din urmă, problema s-a rezolvat printr-un subterfugiu clasic. Lubbers a propus un acord în afara tratatului, care să li se aplice numai Celor Unsprezece, dar cu un protocol permițând folosirea instituțiilor Comunității pentru implementarea acestuia. Prin această formulă, comisarii britanici puteau participa la formularea legislației conform Capitolului, iar parlamentarii britanici o puteau vota, dar Marea Britanie n-ar fi luat parte la deciziile Consiliului, iar acestea nu i s-ar fi aplicat și ei. Pentru Major, era o adevărată victorie.

Cealaltă victorie a lui a fost că a refuzat să accepte controlul Comunității asupra imigrării. Se stabilise o formă comună de viză, iar Marea Britanie acceptase deja lista țărilor ai căror cetățeni trebuia să ceară viză, inclusiv cele din Commonwealth, ca Australia și Noua Zeelandă. Mai mult, în 1990 Marea Britanie semnase deja Convenția de la Dublin, un acord privind tratamentul aplicat solicitanților de azil, care urma să intre în vigoare în luna septembrie a anului 1997, cauzând probleme imense Regatului Unit. Dar Major n-a acceptat controlul Comunității asupra cui avea sau nu permisiunea să imigreze în Marea Britanie. Nu s-a mai insistat asupra problemei.⁴²

În noaptea de marți spre miercuri, la ora unu și jumătate, negocierile s-au încheiat în sfârșit. Major își asigurase *opt-out*-urile. Dar dincolo de acestea se acceptaseră un număr imens de clauze. Pentru prima dată, în tratat erau incluse politicile externă, de securitate și de apărare comune, precum și „cooperarea” în „afacerile interne și de justiție”. Statele membre se angajau să sprijine „activ și fără rezerve politica externă și de securitate a Uniunii, într-un spirit de loialitate și solidaritate”. Și, într-o declarație anexată tratatului, U.E.O. era recunoscută ca „parte integrantă a dezvoltării Uniunii”. Din toate punctele de vedere, devenise o instituție a Comunității.

În plus, cei trei sute de milioane de locuitori ai Comunității deveneau, vrând-nevrând, „cetățeni ai Comunității Europene”. Acești noi „cetățeni europeni” urmau să aibă permisiunea de a participa la alegerile locale și parlamentare europene, ca alegători sau candidați, oriunde în Comunitate, și urmau să aibă un „Avocat Parlamentar al Poporului”. Mai avea să existe o Curte de Audit care să dea raportul despre finanțele Comunității. Într-o extindere majoră a „fondurilor structurale”, necesare pentru funcționarea unei monede unice, tratatul stipula un „fond de coeziune”, pentru transferul banilor de la țările mai bogate la cele mai sărace. Avea să fie stabilit un nou „Comitet al Regiunilor”, format din reprezentanți ai celor o sută unsprezece „regiuni” ale Comunității, care urma să fie „consultat” în chestiunile legislative. C.E.J. primea puterea de a amenda statele membre care nu-i implementau dispozițiile.

Poate că cel mai semnificativ aspect din toate era acela că tratatul mai extinsese foarte mult și ariile de „competență” ale Comisiei, împreună cu o lărgire a votului majorității calificate, cuprinzând treizeci de domenii politice noi. Pe lângă cele deja cedate conform Actului Unic European, se mai adăugau „directivele economice largi”, politica socială, sănătatea publică, protecția consumatorilor, telecomunicațiile, energia, învățământul, cultura, instruirea vocațională și transporturile, inclusiv măsuri legate de o „rețea transeuropeană”. Mai existau și extinderi majore ale controlului Comunității asupra legii mediului ambiant, inclusiv, pentru prima oară, „planificarea urbană și rurală” și „măsuri care afectează semnificativ alegerea făcută de un stat membru între diferitele surse de energie.”⁴³

O parte finală a tratatului introducea principiul „subsidiarității”. Urmând să devină un important măr al discordiei, această principiu echivala cu un acord prin care Comisia putea lua măsuri în domeniile politice unde nu avea deja competență exclusivă doar atunci când se considera că acest lucru se putea face mai eficient la nivel „comunitar” decât național.⁴⁴ După cum avea să descopere Major, această prevedere era pe cât de obscură, pe atât de lipsită de orice sens.

Dar complexitatea de ansamblu a tratatului era atât de mare, încât nici chiar Major nu putea ști în detaliu ce anume semnase în numele propriului său guvern. Prin urmare, în primele ore ale zilei de miercuri, 11 decembrie, principala lui sarcină a fost aceea de a-și instrui înalții funcționari care-l

însoțeau să rezume „ideile principale”, ca un ghid despre ceea ce se stabilise. Aveau să treacă luni de zile până să devină disponibilă o versiune a tratatului completă și tipărită, care chiar și atunci a fost în mare măsură un nonsens general, pentru că atât de multe din articole erau prezentate doar ca „amendamente” ale tratatelor existente, inteligibile numai confruntate cu textele anterioare.

Totuși, „ideile principale” erau de ajuns pentru Major ca să meargă înainte. Extenuat, s-a întors la Londra, ca să prezinte poporului britanic ceea ce semnase în numele acestuia.

Vânzarea Maastricht-ului

Având în vedere cât de puțin știa oricine ce anume conținea cu adevărat tratatul, nu e de mirare, poate, că mass-media britanice l-au crezut pe Major pe cuvânt. Astfel, în 11 decembrie, ziarul *The Times* a publicat pe prima pagină titlul: „Major câștigă tot ce a cerut la Maastricht”. A doua zi, ziarele au laudat aproape în unanimitate ceea ce *Daily Telegraph* a numit „Succesul lui Major la Maastricht”.

Revenit la Londra, în după-amiaza aceleiași zile de 11 decembrie, Major a făcut o declarație în Camera Comunelor. Aceasta a fost primită cu aclamații și fluturări de hârtii. Major le-a spus parlamentarilor:

„Acesta este un tratat care salvgardează și promovează interesele noastre naționale. Promovează interesele Europei ca întreg. Deschide noi căi de cooperare în Europa. Clarifică și restrânge puterile Comisiei. Va permite Comunității să se dezvolte în profunzime. Întinde mâna spre alți europeni – noile democrații care vor să aibă parte de beneficiile de care noi ne bucurăm deja. Este un acord bun pentru Europa, și un acord bun pentru Regatul Unit.”⁴⁵

Totuși, nu se poate ca Major să fi fost complet înconștient de imensa anvergură a puterilor pe care le cedase, cum indică, poate, răspunsul dat unuia dintre propriii lui parlamentari care i-a cerut să le rezume. Replica lui Major a fost evazivă. Informațiile detaliate „pe care le cere onorabilul meu prieten” se pot găsi în biblioteca Parlamentului Britanic.⁴⁶ De fapt, aveau să treacă luni de zile până când acel parlamentar, sau oricine altcineva, avea să aplece la cât de mult renunțaseră.

Pentru moment, așadar, în Cabinet totul era „vis și armonie”. Hurd și Lamont erau primiți în extaz la întâlnirile deputaților conservatori. Era echivalentul modern al unui triumf roman, a scris Major, adăugând retrospectiv: „curând avea să se schimbe totul”.⁴⁷ Dar acel moment încă nu sosise. Într-o dezbateră a Camerei Comunelor ce a durat două zile, peste o săptămână, Major a avut parte de o moțiune elogioasă:

„(...) această Cameră îl felicită pe primul ministru pentru că a realizat toate obiectivele de negociere susținute de Cameră în 21 noiembrie și confirmă cu căldură acordul asigurat de guvern la Maastricht.”⁴⁸

În mod previzibil, Major a lansat dezbateră cu un imn de slavă pentru propriul lui rol la negocier: „am creat o Europă mai sigură și am afirmat din nou primatul N.A.T.O.; am stabilit cadrul de referință al unei politici externe europene mai puternice și mai coerente, în care independența noastră de acțiune este asigurată”, etc., etc.⁴⁹ Kinnock și colegii lui din opoziție, pe de altă parte, și-au petrecut aproape tot timpul atacând *opt-out*-urile lui Major și acuzându-l de a fi creat „o Comunitate cu două viteze” care plasa Marea Britanie pe „banda lentă”.⁵⁰ Cu privire la gama noilor competențe ale Comunității, cam singurul parlamentar care a dat alarma a fost Tebbit, care acum era doar un deputat oarecare. Deși a consimțit că rezultatul ar fi putut să fie mult mai rău, el a remarcat că Marea Britanie luptase tot timpul într-o poziție defensivă, împotriva „nesocotințelor federaliste” care aveau să păgubească „nu numai Regatul Unit, ci și Comunitatea în ansamblul ei”. Tratatul de la Maastricht impusese „o serie de capete de pod în constituția noastră, în puterile acestei Camere și în viețile și afacerile cetățenilor individuali”.⁵¹ Un alt semnal de alarmă a fost tras de deputata laburistă Gwyneth Dunwoody:

„Oamenii nu vor accepta un sistem pe care nu-l influențează în mod clar (...). Ne aflăm într-o poziție periculoasă. La Maastricht, Comunitatea Europeană (...) a produs un lucru pe care mulți oameni din țara asta nu-l înțeleg. Acolo unde îl înțeleg, nu-l acceptă, iar unde îl acceptă, au îndoieli grave cu privire la

orice Cameră aleasă care-i duce cu viteză pe drumul organizării federale – indiferent cum e numită – fără a-i fi consultat. Nimeni din Cameră nu are mandatul de a subordona poporul acestei țări unei Europe federale.”⁵²

Alan Haselhurst, un Tory, a alungat temerile de acest fel, subliniind că poporul Marii Britanii era în mare măsură dezinteresat de asemenea „chestiuni internaționale”. Pentru fiecare scrisoare trimisă de electorii lui despre Maastricht, primise „de zece ori mai multe despre comerțul duminical și alte asemenea probleme.”⁵³

Cel mai pătimăș discurs a provenit de la un alt deputat conservator, Richard Shepherd. Acesta a spus Camerei că deja făcea parte dintr-o „uniune”, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, formată din oameni care vorbeau o singură limbă și erau uniți prin dorința lor de a-și face țara să meargă înainte. Nu știa cum să se asocieze cu o „uniune a Europei”. Observând cât de asiduu evitase Kinnock să vorbească despre democrație, și că în tratat nu exista nici un mecanism pentru a schimba legislația, a întrebat: „Unde e mecanismul prin care le putem cere socoteală miniștrilor?”

Poporul britanic asistase deja, a spus el, la reducerea unui „mare Departament de Stat – Ministerul Agriculturii, al Pescuitului și Alimentației – la statutul unei filiale”. Când fermierii sau consumatorii doreau să-și rezolve problemele, acum trebuia să se ducă la Bruxelles, fiindcă nu mai exista nici o cale ca parlamentarii sau miniștrii de la Londra să le poată „satisface aspirațiile.”⁵⁴

Shepherd a încheiat amintind cum privise lumea popoarele din Europa de Est luptând pentru „libertatea și drepturile de care ne bucurăm noi”, și totuși Camera Comunelor vorbea solemn despre felul cum dădea pe mâna altora puterea de a conduce țara, „ca și cum n-ar fi vorba decât despre o grămadă de bani”. „Și nu este – e vorba de spiritul și viața unei națiuni. „Nu pot lăsa să se întâmple acest lucru fără să strig: «e greșit!».”⁵⁵

Cu toate acestea, guvernul a câștigat cu 339 de voturi pentru și 253 contra. Conservatorii confirmaseră „triumful” liderului lor aproape fără nici un murmur de protest. Drumul era liber pentru ca Hurd, în calitatea lui de ministru de Externe, însoțit de Francis Maude ca ministru de stat, să se întoarcă la Maastricht în ziua de 7 februarie 1992, pentru semnarea ceremonială a tratatului. Împreună cu reprezentanții altor unsprezece șefi de stat, și-au scris numele, din partea Majestății Sale Regina Elizabeth a II-a, în acordurile divertismentului pentru coarde K. 136 de Mozart. După aceea, Hurd le-a spus în glumă ziariștilor: „Acum, că l-am semnat... n-ar strica să-l și citim!”⁵⁶

„Uniunea Europeană” se născuse. Nu mai rămăsese decât formalitatea ratificării tratatului.

Ascensiunea „eurosepticismului”

Imediat după Maastricht, lui Major i s-a spus că o rundă de alegeri generale anticipate ar putea aduce o victorie a conservatorilor. Era o formulă tentantă, pentru că laburiștii le-o luaseră înainte, în sondajele de opinie, de peste doi ani. Major, însă, a preferat să aștepte data de 9 aprilie, acordând timp pentru adoptarea unui buget cu reduceri fiscale și finalizarea legislației de abolire a nepopularei *poll tax*.

Campania electorală a fost de o stranie irealitate. Marea Britanie era încă în ghearele recesiunii, numărul total al șomerilor se ridicase peste două milioane și jumătate, și 75.000 de locuințe fuseseră confiscate de la locatarii incapabili să-și permită plata ipotecilor, fie pentru că nu mai aveau de lucru, fie din cauza dobânzilor inaccesibile.

Pentru o mare parte din acest calvar se făceau direct răspunzătoare constrângerile impuse de M.R.S., și totuși partidele din opoziție nu puteau face caz de acest lucru, fiindcă și ele erau partizane ale mecanismului ratei de schimb. Singura diferență din manifestele lor cu privire la „Europa” era că, atâta vreme cât conservatorii se bazau pe afirmația că Tratatul de la Maastricht fusese „un succes atât pentru Marea Britanie, cât și pentru restul Europei”, laburiștii și liberal-democrații promiteau să semneze pentru moneda unică și Capitolul Social.

În pofida recesiunii, cel mai emoțional subiect al campaniei era o propunere a cancelarului din guvernul din umbră al laburiștilor, John Smith, de a colecta anual impozite în valoare de trei miliarde de lire sterline de la cei mai înstăriți. În timp ce sondajele preziceau în continuare o victorie

laburistă, Kinnock a făcut și el o gafă, organizând un miting ce părea să sărbătorească triumful în Sheffield, cu o săptămână înainte de ziua alegerilor.

Data de 9 aprilie a sosit și, spre uluirea generală, conservatorii au totalizat 14.092.891 voturi, cel mai mare număr câștigat vreodată de un partid în alegerile generale. În câteva săptămâni, Kinnock urma să demisioneze din funcția de lider al opoziției, pentru a deveni mai târziu comisar european. A fost înlocuit de omul care contribuise mai mult decât oricine la înfrângerea laburiștilor în alegeri, John Smith. Major a rămas în Downing Street, deși cu majoritatea redusă la 21 de fotolii.

Primul proiect major de lege înaintat în fața noului parlament a fost amendamentul la Legea Comunităților Europene, actualizată conform Tratatului de la Maastricht. Una dintre cele mai remarcabile trăsături ale acestui proiect de lege a fost aceea că la a doua lectură, în 20-21 mai, parlamentarilor li se cerea să aprobe tratatul fără a fi primit textul complet al acestuia. Tristan Garel-Jones, noul ministru pentru afaceri europene, considera că ar fi fost o dovadă de „aroganță” ca deputații să-l obțină „înainte de a fi aprobat de Cameră”. Din fericire, o mică organizație privată a tipărit o mie cinci sute de exemplare ale tratatului în variantă rezumată, punându-le la dispoziția celor două camere în timp util pentru ca parlamentarii să poată studia ceea ce votau.⁵⁷

În data de 20 mai, dezbaterile s-au prelungit până la orele șapte și jumătate ale dimineții următoare. S-au reluat pe parcursul aceleiași zile, culminând seara cu supunerea la vot. Memoriile lui Major nu fac nici o referire la dezbateri, în cursul cărora el a susținut că:

„Viitorul Europei se bazează acum pe o fundație diferită. Se bazează pe comerțul liber și pe libera concurență, pe deschiderea față de vecini, pe o definire corectă a limitelor puterii Comisiei și pe furnizarea unui cadru de referință pentru cooperarea între statele membre în afara Tratatului de la Roma.”⁵⁸

Conform lui Major, Tratatul de la Maastricht marcase punctul în care, pentru prima dată, tendința centralizatoare a Comunității fusese inversată. Acest travesti a fost reiterat și de Hurd a doua zi, când a declarat că fusese „un pas important în direcția opusă unei Comunități (...) tot mai centralizate, spre o nouă Europă, în care Marea Britanie ocupă un loc central.”⁵⁹

Ceea ce a deosebit această ocazie de dezbaterile anterioare ale problemei a fost proeminența unei noi generații de critici tory din eșalonul doi al Camerei, descriși în general ca „eurosceptici”, deși adversarii lor îi caracterizau veninos ca „antieuropeni”. În cele șase luni trecute de la aprobarea tratatului, se formase o gamă întreagă de organizații noi, atât în parlament cât și în afara lui, dedicate luptei împotriva felului cum documentul părea să submineze democrația. După încă un an, se creaseră vreo douăzeci și șapte de organizații.⁶⁰

În cadrul grupului parlamentar conservator, Grupul pentru un Nou Început era condus de Michael Spicer și Bill Cash, el însuși cândva un „eurofil” entuziast. Spicer și Jonathan Aitken au înființat Grupul European pentru Reformă. Un recrut, care și-a finit cuvântarea inaugurală în timpul dezbaterilor, era Iain Duncan Smith, succesorul lui Tebbit ca reprezentant al circumscripției Chingford. Multe organizații extraparlamentare erau de asemenea lansate sau susținute de membrii tory din circumscripțiile electorale. Se adăncea tot mai mult prăpastia între activiștii de la bază, în mare măsură eurosceptici, și conducerea partidului.

Între timp, mulți conservatori începuseră să conștientizeze măsura în care Tratatul de la Maastricht reprezenta un nou salt înainte spre „federalism”, în pofida îndărijirii lui Major și a lui Hurd de a pretinde contrariul. Chiar și noii „piloni” care promovau politicile externe și interne comune, deși aveau un caracter interguvernamental, reprezentau potențial o prelungire semnificativă a „influenței” Comunității asupra dreptului națiunilor de a-și conduce afacerile proprii. Faptul că aveau să fie conduse de Consiliu nu excludea posibilitatea ca puterile să fie predate ulterior Comisiei supranaționale. În acest sens, stafia lui Monnet trebuie să fi zămbit la Maastricht.

Argumentul central pe care-l baza Major afirmația despre o inversare a „centralismului” era includerea „subsidiarității”. Dar aceasta nu era de ajuns pentru a-i convinge pe cei care chiar studiaseră ce însemna de fapt acel termen. Cu cuvintele lui Bill Cash:

„Principiul subsidiarității e o escrocherie. Se spune că va exista o delegare de sus în jos a funcțiilor (...).

Factorul critic, însă, este acela că funcțiile principale se vor transfera de jos în sus. E de ajuns să privim prevederile esențiale ale tratatului care sunt ridicate la eșalonul superior – uniunea economică și mo-

netară și alte chestiuni de acest gen – ca să ne dăm seama că acolo se va afla adevărata putere. Pe lângă faptul că mulți distinși juriști au desființat în repetate rânduri conceptul de subsidiaritate (...) rămâne realitatea că acesta este un concept care, după părerea mea, constă mai degrabă în centralizare decât în descentralizare. Și totuși, ni se spune tocmai contrariul.”⁶¹

Dacă Major și Hurd credeau sincer că Tratatul de la Maastricht „inversase curentul federalismului”, singura explicație e că sufereau o monumentală autoamăgire. Și totuși, în pofida dovezilor că „euroscepticii” deveneau acum considerabil mai pătrunzători și mai bine informați în criticile lor, când s-a ajuns la votul crucial, numai 72 de parlamentari au votat împotriva proiectului de lege, inclusiv 22 de conservatori. Aprobând Tratatul de la Maastricht în principiu, cel mai vechi parlament din Europa votase pentru ceea ce avea potențialul de a fi o și mai mare abandonare a propriilor sale puteri decât cea pe care o implicase Legea inițială a Comunităților Europene; cu douăzeci de ani în urmă.

După doar două săptămâni, în 2 iunie, poporul danez, printr-un referendum, a respins tratatul cu 50,7% contra 49,4%. Deși toate partidele politice principale fuseseră în favoarea ratificării, o coaliție de activiști slab finanțată, condusă de „Mișcarea din iunie”, organizase o însuflețită campanie de „Nej” („Nu”), ajutată involuntar de propriul lor guvern, care pusese în circulație trei sute de mii de exemplare ale tratatului, fără nici o explicație sau sumar. Imaginea aceluia document de necitit fusese de ajuns pentru a înclina balanța într-o țară al cărei popor nutrea o sănătoasă lipsă de considerație față de liderii săi. Până și ministrul de Externe al Danemarcei a recunoscut că nu înțelesese nimic din tratat – „și l-am negociat”, a adăugat el.⁶²

Această înfrângere a trimis unde de șoc prin toată Europa. Dacă un stat membru nu reușea să ratifice un tratat, acesta trebuia să fie declarat lovit de nulitate. Dar primul ministru danez, Paul Schulter, a contestat rezultatele referendumului. „Poate cineva să creadă serios,” a comentat el, „că mica noastră națiune, cu cinci milioane de oameni, poate opri Marele Expres European cu trei sute de milioane?”⁶³

Alte guverne, sprijinite de Hurd, au început imediat să caute moduri de a muta stâlpii porții. Danezii au fost infierați și tratați de sus. Cu cuvintele ministrului de Externe al Portugaliei, Sr. de Pinheiro, care reprezenta președinția, „e ceva putred în Danemarca”. Danezii trebuia să fie sau eliminați din Comunitate, sau forțați să-și schimbe decizia. După cum a spus Pinheiro, „numai măgarii nu se răzgândesc.”⁶⁴

Indiferent de celelalte efecte, votul danezilor l-a confruntat pe Major cu o problemă imediată. Marea Britanie se pregătea să preia președinția, așa că sarcina lui era aceea de a salva tratatul. Și, cum propriul lui proiect de Lege Maastricht era gata să intre în etapa pe comisii la Camera Comunelor și opoziția parlamentară devenea tot mai organizată, trebuia să ia măsuri urgente. Pentru a se putea concentra asupra Danemarcei, a amânat faza discutării în comisii.

Reacția francezilor a fost și mai dramatică. Mitterrand a anunțat că va suspenda ratificarea parlamentară și va organiza un referendum propriu pentru poporul său. Era o loterie serioasă. În acea perioadă, Mitterrand devenise nepopular. Dacă alegătorii francezi urmau exemplul danezilor, Mitterrand era ca și mort.

Subsidiaritatea vine în ajutor

Comunitatea a reacționat convocând un Consiliu al Afacerilor Externe special, în 4 iunie. Decizia acestuia a fost de a continua cu ratificarea la fel ca înainte. Ușa avea să „rămână deschisă” pentru Danemarca, dar nu urma să aibă loc nici o renegociere. Se relatează că Helmut Kohl a spus că, după ce „sughițul” danez era dat la o parte din drum, integrarea europeană avea să se accelereze.⁶⁵

În următoarele câteva săptămâni, Comunitatea a elaborat un răspuns mai chibzuit la problema daneză, precum și față de teama mai generală că popoarele Europei începeau să fie îngrijorate de riscul unui transfer al puterii în dauna statelor naționale. Acest răspuns a constatat în cuvântul magic „subsidiaritate”. După cum a explicat Hurd în Camera Comunelor, planul consta în a determina Consiliul European să stabilească anumite limite puterilor Comisiei și să ia măsuri practice spre „a

implementa principiul subsidiarității”. „Avem nevoie (...) ca electoratul nostru, și celelalte din Comunitate, să înțeleagă clar că situația se va ameliora,” a spus el camerei.⁶⁶

Când Consiliul European s-a întrunit să analizeze acest lucru, la Lisabona, în zilele de 26-27 iunie, membrii săi erau mai bine dispuși. Referendumul irlandez confirmase tratatul cu un vot pozitiv de 69%. Consiliul se bucura de rezultat. Danemarca n-a fost menționată.⁶⁷ N-a fost menționat nici faptul, nu tocmai irelevant, că irlandezii erau acum principalii beneficiari ai mărinimiei Comunității, primind de la C.E. câte șase lire sterline în schimbul fiecărei lire sterline pe care o plăteau.

Cu toate acestea, tonul Consiliului a fost dat de un lung discurs al lui Delors despre importanța subsidiarității. Delors tocmai fusese supus calvarului de a aștepta să vadă dacă avea să mai fie numit președinte pentru încă doi ani. Pus la punct dar ușurat, a dat clar de înțeles, cum spune biograful lui, că acum subsidiaritatea era „marea lui idee” pentru 1992.⁶⁸ Kohl și Major l-au sprijinit, conștientizând că subsidiaritatea era calea spre a asigura opinia publică de faptul că Uniunea Europeană nu tindea spre a deveni un „superstat”. Nimeni nu i-a contrazis.

După cum a scris mai târziu Grant, opoziția față de subsidiaritate devenise, după referendumul danez, „la fel de inacceptabilă ca masacrarea puilor de focă”. Această opinie se regăsea în concluziile președinției, care declara că „dezvoltarea viitoare a Uniunii” avea să depindă „într-o măsură considerabilă de aplicarea strictă a legislației existente și viitoare privind principiul subsidiarității”. Acest lucru ar fi fost esențial „pentru a asigura o direcție a construcției europene care să fie în conformitate cu dorința comună a statelor membre și a cetățenilor acestora”⁶⁹

S-a stabilit ca atât Comisia cât și Consiliul să „ia măsuri urgente” pentru pașii necesari spre a implementa „marea idee” care urma să fie prezentată la Edinburgh, în decembrie, când Major avea să ocupe fotoliul prezidențial.⁷⁰ O indicație mai fidelă a adevăratei agende, însă, ar fi fost rezoluția strecurată la pagina 14 a concluziilor prezidențiale, care cerea să se întreprindă acțiuni pentru înființarea „Europol-ului”, destinată să asigure în cele din urmă Uniunii o forță de poliție supranațională.

Cu nici două săptămâni în urmă, la fel de puțină atenție publică se acordase unui alt pas spectaculos în procesul de integrare, când miniștrii Apărării din U.E.O. s-au întrunit la Bonn, în 19 iunie. Deși Tratatul de la Maastricht încă nu fusese ratificat, miniștrii se și repeziseră să înceapă stabilirea unei politici comune de apărare. Cu Marea Britanie reprezentată de Malcolm Rifkind, au formulat „Declarația de la Petersberg”. În lumina „progreselor înregistrate în dezvoltarea rolului U.E.O. ca o componentă de apărare a Uniunii Europene”, au convenit ca organizația să-și mute secretariatul de la Londra la Bruxelles. De asemenea, U.E.O. urma să-și dezvolte „capacitățile operaționale” pentru a avea posibilitatea să întreprindă măsuri de „prevenire a conflictelor și administrare a crizelor”. Acesta era embrionul „Forței de Reacție Rapidă”, primul pas spre formarea propriilor forțe armate ale Uniunii Europene.⁷¹ În plus, au cerut un raport despre măsurile de înființare a unei Agenții Europene a Armamentelor.

Deși au avut grijă să sublinieze că U.E.O. avea să acționeze în strânsă cooperare cu N.A.T.O., acesta era un pas foarte semnificativ spre crearea unei „identități de apărare” europene. Totuși, deși Rifkind a anunțat Camera Comunelor că urma să participe la întâlnirea de la Bonn, după aceea n-a prezentat Camerei nici un raport despre cele stabilite. Din nou, transformarea strecurată pe furiș a U.E.O. scăpase printre ochiurile plasei parlamentare.

„Miercurea Neagră”

Cu mult timp înaintea Consiliului de la Edinburgh, peisajul politic avea să sufere o modificare de proporțiile unui cataclism. Cauza acesteia urma să fie retragerea precipitată a Regatului Unit din mecanismul ratei de schimb, în ziua de 16 septembrie 1992.⁷²

În mod destul de straniu, factorul care a declanșat acest eveniment exploziv a fost votul negativ al danezilor, care a spulberat orice supoziție că M.R.S. avea să fie o parte lină, fără probleme, spre moneda unică. Când colo, a reieșit că E.M.U. se putea împotmoli complet, sau țările „de la centru” își puteau forma propria „mini-Uniune”, în afara contextului de la Maastricht. Anticipând posibilitățile de acest gen, piețele financiare au început să se re poziționeze.

Prima reacție a fost aceea că investitorii care plasaseră sume mari de bani în Spania și Italia, mizând pe scăderea ratei dobânzilor pe termen lung și pe stabilitatea ratelor de schimb, au început să-și retragă banii. Când Spania n-a luat nici o măsură pentru a-și sprijini moneda, a reieșit clar că devalorizarea pesetei era inevitabilă. Italia măcar a reacționat cu reduceri bugetare drastice, care au stabilizat temporar lira. Apoi însă, Germania, confruntată cu noi cheltuieli masive pentru plata reunificării, și-a mărit ratele dobânzilor, fără să-i pese de efectul acestui lucru asupra celorlalți membri M.R.S. Baniile curgeau în marca germană, exercitând presiuni asupra altor țări să-și ridice și ele ratele dobânzilor. O victimă imediată a fost Italia, care la jumătatea lunii iulie, fără tragere de inimă, și-a ridicat rata cu 1,25%. Dar acest lucru a îngreunat sarcina guvernului de a-și finanța deficitul, anulând efectele reducerilor bugetare prealabile. Lira a început să alunece în jos.

În Marea Britanie, creșterea ratelor din Germania prezenta de asemenea probleme. Lira sterlină cunoscuse un avânt impetuos după realegerea neașteptată a lui Major, dar acum era ajunsă din urmă de marca germană. Răspunsul cel mai evident ar fi constat în ridicarea ratei dobânzilor pentru a stimula valoarea lirei sterline. Dar, când economia britanică era deja într-o recesiune profundă, teama de o nouă creștere păgubitoare a ratei ipotecilor l-a determinat pe Lamont să aleagă în schimb reducerea ratei. Această măsură a lansat un semnal de alarmă spre piețele monetare.

La sfârșitul verii, în timp ce lira sterlină atingea minimul marjei sale permise de M.R.S., regulele cereau o ridicare a ratei. Lamont și Major, însă, și-au dat seama că așa ceva ar fi însemnat o sinucidere politică. În schimb, într-o încercare de a stăvili devalorizarea inevitabilă, au recurs la un act de bravadă. Piețele monetare nu s-au lăsat impresionate.

Pe la sfârșitul lui august, marca germană ajunsese în vârful marjei M.R.S., iar lira sterlină continua să zacă la cel mai de jos nivel permisibil. Lira italiană chiar s-a strecurat sub acesta. Regulele impuneau ca marca germană să fie „realiniată”, pentru a destinde tensiunea. Miniștrii de finanțe ai C.E., însă, s-au opus. Apoi, în mod fatal, Ministerul de Finanțe al Regatului Unit a anunțat că împrumutase zece miliarde de ecu pentru a finanța intervenția în favoarea lirei sterline. Aceasta a semnalat că guvernul era acum pregătit să arunce la bătaie toți banii pe care-i putea găsi, ca să evite creșterea ratei dobânzilor. Lira sterlină a fost luată în colimator de speculanți.

De fapt, lira italiană a intrat prima sub presiune, după ce temerile de o devalorizare iminentă au determinat vânzări en gros. În timp ce marca germană se fortifica și mai tare, anihilând câștigurile înregistrate de lira sterlină ca rezultat al anunțării împrumutului și înghesuind lira italiană la limita M.R.S. inferioară, ratele dobânzilor italiene au zburat până la cer. La un consiliu ECOFIN, guvernatorul Bundesbank-ului a fost supus unui atac concertat de către miniștrii de Finanțe ai Italiei, Marii Britanii și Franței, care l-au rugat insistent să reducă ratele dobânzilor din Germania. În pofda celor nouă ore de discuții aprinse, a refuzat.

Acum, în joc nu mai era doar M.R.S. Viitorul întregului Tratat de la Maastricht se afla în pericol. Într-o dezbatere televizată, cu câteva zile mai devreme, Mitterrand, în sprijinul campaniei sale pentru referendum, rescrisese efectiv tratatul, susținând că Banca Centrală Europeană propusă putea intra sub controlul Consiliului de Miniștri. Sub ochii mass-media întregii lumi, întrunirea ECOFIN era gata să se încheie într-o debandadă generală, membrii ei nereușind să-l convingă pe guvernatorul Bundesbank-ului, modelul direct pentru B.C.E. Acest lucru ar fi trebuit să le indice alegătorilor francezi că Mitterrand nu avea nici o putere, ducând la un vot negativ și condamnând tratatul la moarte. De ochii lumii, s-a însălat în grabă o făcătură, Consiliul declarând că Bundesbank-ul acceptase să nu ridice rata dobânzilor – lucru pe care-l hotărâse încă dinainte.

Comentatorii financiari au ghicit curând adevărul, cu ajutorul unor declarații „neinspirate” ale Bundesbank-ului, care au mai arătat clar și că Lamont nu reușise să obțină o promisiune de coborâre a ratei dobânzilor. Lira sterlină a căzut din nou, iar valutele mai slabe au început să zboare din sistem care-ncotro. Prima s-a dus marca finlandeză, ceea ce a pus sub presiune coroana suedeză, obligând banca centrală a Suediei să împingă în sus rata dobânzilor, peste noapte, la 24 de procente.

Mai rămăseseră opt zile până la „Miercurea Neagră” și, după alte câteva declarații ale Bundesbank-ului care au nimerit ca nuca-n perete, lira italiană a căzut victimă unui atac masiv. Joi,

doar cu o săptămână la dispoziție, Major a ținut la un dineu din Glasgow oferit de filiala scoțiană a Confederației Industriilor Britanice un discurs care avea să-i spulbere în sfârșit și ultimele rămășițe de credibilitate. A declarat că realinierea din cadrul M.R.S. era „variantea slabă, opțiunea devalorizatorilor care ar fi trădarea viitorului nostru și a viitorului copiilor noștri”. Mult prea curând, avea să-și inghită cuvintele.

În ziua de vineri, 11 septembrie, în timp ce lira italiană cobora sub planșeul M.R.S. permis, Kohl a făcut o vizită secretă la Bundesbank, încheind un târg care însemna masacrarea valurilor „periferice” pentru a proteja francul. Se făurise o nouă alianță franco-germană, contravenind tuturor regulilor M.R.S.

În culise, George Soros, un manager de fonduri al cărui nume avea să devină celebru, adunase un „cufăr de război” conținând zece miliarde de lire sterline cu care să atace moneda britanică. În curând, banii au început să-și facă efectul. Marți, lira sterlină a atins cel mai de jos nivel de la intrarea în M.R.S., aflat doar cu o cincime de pfennig deasupra planșeului inferior. După ce piețele europene s-au închis, la New York s-a declanșat o vânzare furtunoasă de lire sterline, forțând moneda sub limită. Banca Angliei a intervenit dar, a doua zi, la redeschiderea piețelor europene, rezervele sale se scurgeau cu o viteză alarmantă, în timp ce lira sterlină rămânea ținută la podea. Pe la jumătatea dimineții, conform regulilor M.R.S., lui Lamont nu-i mai rămăsese decât o singură soluție. A ridicat rata dobânzilor la 12%. N-a avut nici un efect. La orele două după-amiază, a mai ridicat-o cu trei procente, până la 15%.

Piețele au luat-o ca pe un semnal că meciul se terminase. Lira sterlină trebuia să iasă din M.R.S. Vânzările s-au intensificat până când, pe la patru după-amiază, Banca a cedat. Lira sterlină a căzut cu patru pfennigi sub planșeu. Spre seară, după consultări panicate cu comitetul monetar al M.R.S., Lamont a ieșit impleticit din Ministerul de Finanțe pentru a anunța că lirei sterline îi fusese suspendată apartenența la M.R.S. Lira italiană era și ea pe cale să iasă, precum și peseta. Mai târziu, Soros a declarat că acțiunile lui îi aduseseră un profit net de peste un miliard de lire sterline. M.R.S. se făcuse ferfeniță. La fel și Partidul Conservator. Cu doar cinci luni în urmă, câștigase cel mai mare vot popular din istoria electorală a Marii Britanii. În următorii zece ani, n-avea s-o mai ia niciodată înaintea Partidului Laburist în sondajele de opinie.⁷³

Începe coșmarul lui Major

Deși li se prăbușise rușinos unul dintre cele mai ambițioase experimente, integraționiștii abia dacă au clipit. La patru zile după „Miercurea neagră”, în 20 septembrie, poporul francez s-a prezentat la urne. Participarea, de 70,5%, era neobișnuit de ridicată, dar tratatul a fost aprobat doar cu 51,05% la 48,95%. Cu doar un vot din o sută exprimat în cealaltă direcție, tratatul ar fi murit. Cu toate acestea, exulta Kohl, „rezultatul pozitiv al referendumului din Franța (...) va da procesului de integrare europeană un nou impuls în celelalte state membre.”⁷⁴

Trecând peste aceasta, se iveau încă o problemă pentru Major. Un „nu” francez l-ar fi ajutat să scape de Maastricht. Acum trebuia să se confrunte cu un partid rebel, după ce 71 dintre parlamentarii săi demnaseră o moțiune care cerea ca guvernul să abandoneze uniunea economică. La o conferință de partid din Brighton, recent înnobilitul Lord Tebbit a primit ovații enorme pentru un discurs eurosceptic sfidător, prin care-i spunea lui Major să adopte o „politică pentru Marea Britanie în primul rând, Marea Britanie în al doilea rând și Marea Britanie în al treilea rând.”⁷⁵

Pasul următor spre dezastrul crescând al lui Major a fost o dezbatere în Camera Comunelor, declanșată de o scrisoare pe care i-a trimis-o în octombrie Neil Kinnock, cerându-i un raport despre semnificația respingerii Tratatului de la Maastricht de către Danemarca. Major a refuzat, dar, pe neașteptate, i s-a propus o dezbatere când Parlamentul și-a reluat sesiunea. Ceea ce avea să se numească „dezbaterea de limpezire”, în 4 noiembrie, a oferit Grupului pentru un Nou Început ocazia mult așteptată. Cu vreo șaptezeci de potențiali rebeli, exista o posibilitate foarte reală ca, aliniindu-se cu laburiștii și unioniștii din Ulster, grupul să învingă guvernul. O rebelă, Teresa Gorman, își amintește o masivă „campanie de trucuri murdare” a șefilor de grupuri parlamentare

pentru a-i aduce cu forța la ordine pe deputații recalcitranți. Cu toate acestea, încă mai rămăseseră suficienți conservatori sfidători pentru ca Major să se teamă de pierderea tratatului „său”.

Nu-i ușura viața nici recent înnobita Baroană Thatcher. Ea l-a atacat pe Major într-un interviu de la televiziune pentru că acceptase reînnoirea mandatului Delors și a descris Maastricht-ul ca fiind „un tratat prea îndepărtat”. La 2 iulie, în cuvântarea ei inaugurală din Camera Lorzilor, a cerut din nou un referendum și a declarat că va vota împotriva ratificării.⁷⁶

„Dezbaterea de limpezire” din noiembrie a devenit astfel o probă de forță între susținătorii lui Major și cei ai lui Thatcher, Major fiind hotărât „să-și” salveze tratatul. Parlamentul, a spus el, susține, „ba chiar aclamase” acordul când acesta îi fusese prezentat.⁷⁷ Nu putea accepta că parlamentarii lui îl aclamaseră cu ochii închiși, iar atunci când citiseră în sfârșit tratatul nu le plăcuse. Mulți credeau acum că li se vânduse un produs pe baza unui prospect fals. Insistând îndărătnic în pretențiile lui că inversase sensul curentului federalist și hotărât să demisioneze dacă parlamentul trecea acum peste voința sa,⁷⁸ Major a subliniat din nou valoarea subsidiarității. Aceasta a devenit o trăsătură a dezbaterilor atât de proeminentă, încât a fost menționată de 71 de ori. Era pavăza lui Major, „dovada” lui că la Maastricht se semnase un tratat de descentralizare.

Motivul pentru care dezbaterea se deosebea de celelalte a fost acela că laburiștii, deși susțineau tratatul, încercau să combată guvernul. În cele din urmă, cu sprijinul liberal-democraților, Major a avut câștig de cauză, însă numai cu 316 voturi la 313, o majoritate de abia trei voturi. Dar „succesul” lui Major a fost în întregime rezultatul extraordinarelor presiuni exercitate de șefii grupului său parlamentar asupra propriilor rebeli, ceea ce a determinat un comentator să remarce că dezbaterea...

„(...) a fost atât de ireală, încât părea să aibă loc într-o sală a oglinzilor de la bălci, punctată numai de sunetele dezgustătoare ale managerilor guvernamentali din culise care-i sileau pe parlamentari să voteze împotriva propriilor lor convingeri. A fost un spectacol degradant pentru toată lumea.”⁷⁹

„Marea idee” a lui Delors

Susținând subsidiaritatea ca „marea lui idee” din 1992, Delors se baza pe propriul său trecut catolic, când învățase despre enciclica „*Quadragesimo Anno*”. Intenția acesteia era să apere popoarele de opresiunea autorităților fasciste și socialiste, și pe săraci de „exploatarea capitalistă”, introducând o filosofie care evoluase spre curentul consacrat ca „personalism”. Acesta susținea că fiecare sarcină trebuie să fie îndeplinită de cea mai mică unitate socială capabilă să și-o asume, începând cu indivizii și familiile, și urcând în continuare prin ierarhia unităților sociale tot mai mari. Numai când o sarcină nu putea fi îndeplinită la nivel inferior trebuia să intervină și să preia inițiativa o unitate superioară. Dar, un amănunt crucial, „subunitățile” nu aveau drept de veto. Le revenea „agenților superioare”, cum le numea Delors, să decidă când trebuia să se aplice subsidiaritatea.⁸⁰

În consecință, între Delors și Major se adâncea o prăpastie din ce în ce mai mare. Major își imagina că subsidiaritatea ar fi trebuit să le permită statelor membre să revendice puterea de la Comisie. Delors o considera un instrument al integrării. Astfel, când le-a spus înalților lui funcționari să elaboreze o listă a competențelor care puteau fi restituite, aceștia n-au reușit să găsească nici una. O directivă, despre vânatoarea de păsări sălbatice, părăsise o candidată convenabilă, inclusiv pentru că provocase o ostilitate enormă în sud-vestul Franței. Ciocnirile dintre ecologiști și vânătorii de guguștiuci, care ignorau directiva, erau frecvente și aprige.⁸¹ Delors ajunsese chiar să declare oficial că acea lege încălca subsidiaritatea.

Dar, când a examinat problema în vara anului 1992, a constatat că directiva era un model de subsidiaritate: expunea principiul că anumite specii nu trebuie să fie împușcate în perioada de incubare sau migrație, și lăsa la latitudinea fiecărui guvern stabilirea datelor pentru sezonul de vânatoare. Delors a aflat că danezii s-au înfuriat când francezii împușcau guguștiucii aflați pe drum între Africa de Nord și Danemarca.⁸²

Exista o problemă și mai greu de rezolvat. Cele mai multe dintre propunerile Comisiei proveneau de la statele membre. De exemplu, o lege germană care cerea ca producătorii de apă mine-

rală să colecteze ambalajele folosite le convenea companiilor germane care utilizau butelii de sticlă, dar le crea dificultăți firmelor franceze și britanice care întrebuințau sticle de plastic pentru a cura în Germania. Prin urmare, francezii și belgienii ceruseră Comisiei să emită reguli uniforme pentru sticlele de apă minerală.⁸³ Echipa lui Delors a analizat 535 de propuneri ale Comisiei din anul 1991 și a conchis că numai 30 de idei erau originale (deși acestea includeau măsuri controversate cu privire la concediul de maternitate, programul de muncă și liberalizarea piețelor energetice).⁸⁴ Rezultatul a fost un raport care nu oferea mare lucru pe lângă promisiunea de a se „consulta mai larg înainte de a face propuneri legislative”.⁸⁵

Ca un gest simbolic, însă, Delors a retras trei *propuneri* de directive.⁸⁶ Două aveau un caracter foarte tehnic, referindu-se la frecvențele radio, iar a treia se ocupa de „indicarea obligatorie a valorilor nutritive pe ambalajele alimentelor”. Dar o directivă în acest sens fusese deja emisă cu trei ani în urmă.⁸⁷ Comisia s-a mai *gândit* să retragă și alte unsprezece propuneri, inclusiv una despre „regimul confidențial al documentelor din instituțiile Comunității”. Dar nu s-a retras nici o lege aflată deja în *acquis*. Totuși, Consiliul de la Edinburg a acceptat umil raportul lui Delors. Atâta despre inversarea curentului „federalist” de către Major.

„Cea mai dură și mai vitală” sarcină a lui Major era aceea de a găsi o cale de a-i convinge pe danezi să ratifice Tratatul de la Maastricht. A realizat-o aranjând ca primul ministru danez să „declare” că cetățenia „Uniunii” nu „înlocuia în nici un fel cetățenia daneză”, că Danemarca nu va adopta moneda unică, și că poporului său nu i se va cere să se implice în politica de apărare comună. Unsprezece lideri au încorporat apoi bucuroși o recunoaștere formală a acestor afirmații într-o „declarație solemnă”. Evident, esențialul era acela că danezii nu fuseseră obligați să adopte nici moneda unică, nici politica de apărare comună. De schimbat, nu se schimbasese absolut nimic. În pofida acestui lucru, s-au folosit „concesii” pentru a convinge poporul danez că acum putea vota liniștit tratatul.

Un alt „triumf” al lui Major a fost creșterea bugetului, de la 51 de miliarde de lire sterline în 1992 la 64 de miliarde în 1999. De asemenea, a păstrat rabatul lui Thatcher, deși acesta era aproape blocat de spanioli care ceruseră o dublare a ajutorului regional ca preț al acordului. Delors a făcut câteva calcule creatoare rapide și a găsit șapte miliarde de ecu în plus.⁸⁸ S-a mai stabilit și începerea negocierilor de aderare cu Austria, Suedia și Finlanda, în 1993, supunerea la Tratatul de la Maastricht fiind ratificată de toate statele membre existente, iar țările candidate acceptând întregul *acquis*. Avea să se analizeze și o cerere din partea Norvegiei. Germania a câștigat un număr mărit de reprezentanți în Parlamentul European, reflectând anexarea Germaniei de Est, iar Franța a obținut recunoașterea orașului Strasbourg ca sediu oficial al Parlamentului European.

Când Major și-a raportat „succesele” în Parlament, la 14 decembrie, ideea lui centrală era că în Consiliu „se aprobase un pachet de măsuri pentru a inversa centralizarea”, iar Comisia produsese o listă de legi despre care considera că „trebuie să fie simplificate sau abolite”.⁸⁹ Aceasta era pur și simplu o minciună. Comisia nu se angajase decât să retragă *propunerile* unor legi noi. Dar nimeni nu l-a contrazis.

Ratificarea parlamentară: runda a doua

„Cu viitorul tratatului asigurat,” a scris Major, gândindu-se la „succesul” lui cu danezii, „putea începe etapa pe comisii a proiectului de lege”.⁹⁰ A fost pus în dezbatere la Cameră. Spre deosebire de Thatcher, cu Actul Unic European, Major n-a îndrăznit să ghilotineze aceste proceduri. Astfel, ele s-au transformat într-un adevărat maraton, opoziția fiind coordonată de Grupul pentru un Nou Început condus de Bill Cash. Sub conducerea lui, grupul a avansat peste cinci sute de amendamente și o sută de clauze noi. Dezbaterile au durat peste două sute de ore, totalizând douăzeci și cinci de zile.

Din perspectiva lui Major, aceasta era o totală pierdere de timp, întrucât nu exista nici o cale ca Parlamentul să poată amenda tratatul pe care-l acceptase el. Dar Grupul pentru un Nou Început era neînduplecat. Membrii săi doreau să demonstreze forța și intensitatea euroscepticismului britanic, și poate să-i influențeze pe danezi să voteze „nu” și la al doilea referendum. Pe tot parcursul lucrărilor, ambele tabere s-au aliat cu forțele opoziției. Șeful grupului parlamentar al partidului de

guvernământ, Richard Ryder, se întâlnea regulat cu omologul său liberal-democrat, Archie Kirkwood, pentru a stabili împreună tacticile.⁹¹ Major aproba din toată inima acest aranjament, dar considera tratativele similare purtate de Grupul pentru un Nou Început cu laburiștii absolut jigni-toare, declarându-le „șmecherii de-ale scepticilor”.⁹²

Grupul pentru un Nou Început era de altă părere. Nimeni nu putea fi considerat altceva decât conservator tipic. Teresa Gorman, care vedea în Tratatul de la Maastricht „cea mai mare amenințare la adresa independenței Marii Britanii de la al Doilea Război Mondial încoace”, a explicat că, „în fața unui om politic [Major] ce pare dispus să sacrifice ambiția de dragul principiilor (...) instinctul ne îndeamnă să ne unim forțele pentru a salva democrația”.⁹³

Ceea ce a fost cât pe ce să joace rolul hotărâtor, însă, a fost „o adevărată lovitură drept la țintă”, cum a spus Major, marcată de laburiști.⁹⁴ Aceștia au introdus în faza comisiilor un amendament care condiționa ratificarea tratatului de acceptarea Capitolului Social. Amendamentul a fost acceptat pentru dezbateri, dar supunerea lui la vot avea să fie amân timeră până după a treia citire a proiectului de lege. A devenit o „bombă cu ceas” care avea să fie la un pas de a distruge tratatul.

La sfârșitul lunii aprilie, proiectul de lege își încheiase etapa pe comisii dar, înainte de a treia și ultima lectură, au avut loc trei evenimente, fiecare extrem de semnificativ în felul său. Primul a fost un discurs al lui Major din 22 aprilie, în fața Grupului Conservator pentru Europa, în care a spus auditoriului că Tratatul de la Maastricht fusese folosit ca un țap ispășitor pentru „diversele temeri fără nume legate de Europa”. Enunțând în continuare formula care devenise de-acum principala mantră oficială a partidului, el a declarat, despre conservatori, că:

„(...) trebuie să aibă încrederea în ei înșiși și hotărârea tăioasă ca o lămă de cuțit de a sta în inima debaterilor europene pentru a câștiga o Comunitate de state membre libere și independente.”⁹⁵

Cu toate acestea, a fost un discurs reținut mai ales pentru elogiile aduse de Major Marii Britanii, „țara cu umbre lungi pe pământurile comitatelor, cu bere caldă, suburbii verzi invincibile, iubitori de câini și – cum spunea George Orwell – domnișoare bătrâne care merg cu bicicleta la Sfânta Împărtășanie prin ceața dimineții”. El susține că nu făcuse decât să reamintească asistenței că implicarea Marii Britanii în Europa nu amenința caracteristicile naționale distinctive, dar descrierea pe care o făcuse a devenit o caricatură a filosofiei lui politice.⁹⁶

Au urmat alegerile din Newbury, primele de după haosul cu M.R.S., care în ziua de 6 mai au dus la o transformare a majorității conservatorilor, de 12.367, într-o majoritate a liberal-democraților, de 22.055. În același timp, la alegerile locale, conservatorii au pierdut cifra record de douăzeci și patru de consilii de comitat. Începeau să plătească prețul pentru acea catastrofică pierdere a încrederii pe care o antrenase debandada cu M.R.S.

Al treilea eveniment a fost repetarea referendumului din Danemarca, desfășurată în 18 mai, cu doar două zile înainte de cea de-a treia lectură a proiectului de lege. Rezultatul a fost un „da” pentru Maastricht, câștigat cu 57% voturi pentru și 43% contra, în timpul celor mai grave evenimente declanșate la Copenhaga după război. Protestatarii au spart vitrinele magazinelor, au dat foc la mașini și au baricadat o parte din oraș, declarând-o „Zonă Liberă de C.E.”. Au fost răniți unsprezece demonstranți și douăzeci și șase de polițiști.⁹⁷ Cât de bine au înțeles alegătorii argumentele, e discutabil. Într-un sondaj post-referendum, numai 17% știau despre „concesiile” de la Edinburgh.⁹⁸ Alții s-au plâns că, potrivit constituției, erau interzise două voturi pentru aceeași chestiune. „Ne-am pronunțat decizia anul trecut”, a spus Steen Majlund, de profesie ebenist. „Credeam că trăim într-o democrație.”⁹⁹

Astfel, înapoi în Regatul Unit, Tratatul de la Maastricht a fost supus în ziua de 20 mai celei de-a treia lecturi și ultima, în fața parlamentarilor conservatori timorați, care acum se temeau să nu-și piardă scaunele. Laburiștii indicaseră deja că intenționau să se abțină, iar dezbaterrea a fost lipsită de strălucire. Dar Roger Knapman, un membru al Grupului pentru un Nou Început, a emis o profeție. El descoperise că, în cele șapte luni trecute din 4 noiembrie, când avusese loc „dezbaterrea de limpezire”, prin Cameră trecuseră 265 de reglementări și directive ale C.E., pe care parlamentarii nu avuseseră practic nici o putere să le oprească.¹⁰⁰

Richard Shepherd, însă, a fost cel care a atins esența discuției, observând că, în toate dezbaterile despre proiectul de lege, aproape nici un vorbitor nu revenise la primul principiu al guvernământului democratic.

„Profunda respingere exprimată de mulți oameni din întreaga Europă se bazează pe credința lor că acesta nu e un tratat democratic (...) în tot timpul orelor de dezbateri, ocupații ambelor Bănci din Față s-au îndepărtat scrupulos, și nu le-au discutat, de problemele unei guvernări democratice și responsabile. Pe aceasta e fundamentată Camera noastră.”¹⁰¹

Răspunsul lui Hurd, ca un ecou al discursului lui Major, a fost acela că poporul „nu are suficientă încredere” în modul său de a privi Comunitatea. Trebuie „să construim o Comunitate mai descentralizată și mai diversificată, bazată pe deschiderea spre exterior și pe comerțul liber.”¹⁰² În orice caz, a spus el...

„(...) să reducem și să criticăm detaliile, regulile și actele meschine de ingerință, dar să n-o facem într-un mod negativist, ci să regăsim voința decisivă de a acționa împreună cu succes în marile chestiuni unde e vorba de interesul Europa și unde trebuie să se depună un efort european. Întrucât proiectul de lege ne dă posibilitatea de a ne juca rolul deplin în reafirmarea acestei voințe puternice, îl recomand Camerei.”¹⁰³

Tony Benn n-a fost impresionat. Nici un membru nu avea autoritatea legală sau morală de a preda puteri împrumutate de la electorat unor oameni care nu aveau nici o răspundere în fața acestuia. Ceea ce făceam era să „predăm poporul britanic, fără consimțământul său, unui sistem care a înlocuit democrația parlamentară,” a spus el.¹⁰⁴ Degeaba. Rezultatul era hotărât dinainte. Nu mai era nevoie decât de ritualul votului pentru a atribui și niște numere mascaradei. În cele din urmă, s-au pronunțat 292 de „Aye”-uri și 112 „Noe”-uri: o majoritate de 180 pentru Maastricht.

Dar drama încă nu se terminase. Mai era „bomba cu ceas” a laburiștilor de la Capitolul Social, care a fost dezbătut în 22 iulie, 1993. Conform regulilor obscure ale Camerei, Major a trebuit să înscrie o moțiune, după care John Smith, ca lider al opoziției, a trebuit să înainteze un amendament. Acesta era destinat să împiedice guvernul să depună Articolele de Ratificare a tratatului la guvernul italian, înainte de a anunța Comunitatea Europeană că intenționa să adopte Capitolul Social. Întrucât Major promisese că nu avea să-l adopte, dacă moțiunea opoziției trecea, guvernul trebuia să abandoneze tratatul. Pe de altă parte, pentru ca tratatul să fie ratificat, trebuia să treacă moțiunea guvernului. În esență, guvernul trebuia să câștige ambele voturi.

Ar fi nedrept să învrednicim cu titlul de „dezbateri” procedurile din acea noapte. La fel ca înainte, ba chiar și mai și, n-a fost decât un circ, cu hotărârile luate dinainte. Cheia deznodământului se afla în mâinile liberal-democraților, care s-au hotărât să schimbe tabăra. Pe de altă parte, șefii grupurilor conservatoare acționaseră în forță, folosind toate tacticile cunoscute; mai puțin violența fizică, pentru a-și aduce membrii la ordine.

Presiunea șefilor de grupuri parlamentare a fost suficientă ca să reducă o parte din sprijinul Grupului pentru un Nou Început, în măsura în care la primul vot – amendamentul opoziției – rezultatul a fost egal: câte 317 voturi din fiecare parte. Conform tradiției, președinta Camerei, Betty Boothroyd, a votat cu guvernul. Procedurile erau transmise în direct la actualitățile de noapte și, după această victorie ca prin urechile acului, următorul rezultat, privind moțiunea decisivă, a fost cataclismic. Într-un vacarm general, președinta a anunțat: „Ayes la dreapta, 316; Noes la stânga, 324. S-a votat contra.” Guvernul pierduse cu opt voturi.

Încă înainte de exercitarea sufragiului, Major hotărâse ca, dacă pierdea, să ceară un vot de încredere. Din motive misterioase, unioniștii din Ulster, care până atunci se opuseseră cu înverșunare tratatului, i-au oferit lui Major cele opt voturi ale lor. Erau de ajuns. Votul de a doua zi a fost de o legalitate constituțională îndoielnică, întrucât moțiunea de încredere căuta să anuleze votul din noaptea anterioară, ceea ce din punct de vedere tehnic contravenea regulilor. Dar, în fața alegerilor generale anticipate care ar fi urmat dacă guvernul pierdea, și cu damul de la Newbury încă plutind prin aer, rebelii au cedat. Toți parlamentarii conservatori, cu excepția lui Rupert Allason, au votat cu guvernul. La ora patru și jumătate după-amiaza, Major câștigase cu 39 de voturi. În jurul lui zăceau ruinele Partidului Conservator.

Capitolul 15

DELIRUL TEORIEI ȘI AL PRACTICII: 1992-1993

„Legea europeană nu mai e un flux care inundă estuarele Angliei. Acum e ca un val seismic care ne dărâmă digurile și se revărsă în interior, peste câmpii și în case.”

Lord Denning.¹

În luna noiembrie a anului 1992, Colman Twohig, singurul angajat al propriei firme din Rochester, Kent, ce furniza dispozitive electronice pentru activitățile de dragare, a primit o scrisoare de la Departamentul Comerțului și al Industriei. Epistola îl informa că trebuia să se conformeze în cel mai scurt timp noilor reglementări emise potrivit „Directivei de Compatibilitate Electromagnetică” 99/336 a E.E.C. Produsele lui trebuia să fie trimise la o „casă de testare” autorizată, pentru a se confirma că nu cauzau interferențe cu alte articole electrice (iar în cazul unui rezultat pozitiv, aveau să primească o marcă „C.E.”, însemnând *Communauté Européenne*).

Domnul Twohig nu avea nimic împotriva principiului de la baza regulii. Problema era că dispozitivele pe care le asambla pentru clienții lui erau unicate, fiecare destinat unor sarcini specifice, multe dintre ele costând cincizeci de lire sterline sau chiar mai puțin. Dar costul fiecărei testări individuale ar fi fost de o mie de lire sterline pe zi, ceea ce făcea ca afacerile lui să-și piardă viabilitatea.

Roger Brown, care avea un mic centru de grădinărit lângă Appleby, Westmoreland, folosisese de ani de zile o carieră dezafectată de pe proprietatea lui ca groapă de gunoi. Acum a fost informat că, potrivit noilor reglementări ale E.E.C. privitoare la deșeuri, frunzele uscate și alte materiale biodegradabile constituiau „reziduuri controlate”. Întrucât nu avea o licență de gestionare a reziduurilor, trebuia să angajeze un antreprenor autorizat care să le ridice, la un preț de douăzeci de mii de lire sterline. De asemenea, risca punerea sub acuzare pentru comiterea unui delict penal.

În Farcet, Huntingdonshire, Tom Chamberlain avea o măcelărie, aflată în proprietatea familiei lui de peste o sută de ani. În 1992 a fost declarat Cârnățar Campion la Festivalul din Estul Angliei. Nu peste mult, a fost informat de Ministerul Agriculturii, Pescuitului și Alimentației că, potrivit Regulamentului pentru Igiena și Inspecția Cărnii Proaspete din 1992, implementând directiva 91/497 a C.E., trebuia să realizeze modificări structurale extensive ale firmei. Dacă nu le făcea, la 1 ianuarie, 1993, avea să-și piardă licența, fiind silit să-și închidă prăvălia. Deși măcelăria lui se afla în aceeași curte cu abatorul, nu mai avea voie să transporte carnea dintr-un loc în altul decât printr-un tunel frigorific construit între cele două clădiri. Printre numeroase alte cerințe, mai trebuia și să construiască un duș și o toaletă pentru „șoferii de camion aflați în vizită”, deși majoritatea animalelor care soseau la abatorul lui proveneau de la fermele aflate pe o rază de cinci mile în jur. De Crăciun, calculând costurile tuturor acestor schimbări, a ajuns la concluzia că nu-i mai rămânea altă soluție decât să se retragă din afaceri.²

În ultimele luni ale anului 1992 au început să iasă la lumină numeroase asemenea situații, din aproape toate sectoarele economiei britanice, semnalând o fază nouă în relația Marii Britanii cu ceea ce mulți oameni încă mai numeau „Piața Comună”. Până acum, „Europa” păruse să se afle foarte departe de griile lor. Ocazional, mass-media făceau haz pe seama câte unei „noi directive smintite de la E.E.C.”, ca aceea care armoniza legile gemurilor, clasificând morcovii ca „fructe”, în 1991.³ Dar, în general, „Bruxelles-ul” era privit ca un loc îndepărtat care nu avea nici un impact asupra vieții de zi cu zi. Și dintr-o dată, tot felul de oameni care aveau diverse firme s-au pomenit, deconcertați, că acum li se spunea că trebuie să se conformeze noilor „reglementări E.E.C.”. Cel mai evident motiv era avalanșa de legi asociate cu lansarea Pieței Unice, la 1 ianuarie 1993.

Trei lucruri, în special, au fost frapante la aceste legi noi. Unul era modul poruncitor în care erau formulate cele mai multe, pe care oamenii de rând îl percepeau ca pe un semn că se pierduse contactul cu cea mai elementară rațiune. A doua era natura lor draconică. Niciodată în istorie nu se mai înscriseră în codul de legi atât de multe delictе penale, într-un timp atât de scurt. Din nou, acestea păreau adesea să fie asociate nu cu corectarea unor probleme reale, ci pur și simplu cu nerespectarea procedurilor birocratice, care ar fi implicat munți de hârtioage. O a treia era schim-

barea marcantă, cum o percepeau cei mai mulți, din atitudinea funcționarilor și a inspectorilor responsabili cu aplicarea noilor legi. Cetățenii mai vârstnici ai Marii Britanii își aminteau de anii patruzeci, când „birocrăția”, „băgăreții” oficiali și comisiile de control de la stat ocupaseră locuri atât de proeminente în viața națiunii, în timpul și după al Doilea Război Mondial. Dar, pe la jumătatea anilor cincizeci, atmosfera se destinsese și, decenii de-a rândul, oficialitățile interveniseră în general mult mai discret. Acum, însă, părea să se fi produs o schimbare de cultură. Umflați în pene de noile lor puteri, mulți dintre funcționarii însărcinați cu reglementarea afacerilor păreau să fi devenit aproape în permanență agresivi și certăreți.

Această schimbare se impusese cu o asemenea viteză încât, inițial, mulți dintre cei afectați au crezut că numai lor li se întâmpla. Doar treptat și-au dat seama că erau prinși într-un fenomen mult mai amplu. Deși puțini înțelegeau, ceea ce trăiau erau primele consecințe practice ale unei modificări dramatice în modul cum era guvernată țara lor. Până acum, în povestea „proiectului european” se pusese accentul pe „înaltele valențe politice” – pe construirea treptată, prin interminabile „summituri” și tratate, a unui nou sistem de guvernare. Dar aceasta nu fusese, cum s-ar spune, decât latura teoretică a procesului. Ceea ce devenea vizibil acum era transpunerea în practică a acestei noi forme de guvernare.

Din punct de vedere britanic, prima consecință era o schimbare radicală în felul cum se realizau majoritatea legilor. Secole de-a rândul, principala formă de legiuire fusese prin Actele Parlamentului, dezbătute și votate în public de reprezentanți aleși ai poporului. Acum, pe măsură ce tot mai multe domenii legislative intraseră în competența Comunității, legile ajungeau să fie făcute din ce în ce mai des printr-o cu totul altă metodă – o metodă care reprezenta revoluția guvernamentală de cea mai profundă natură pe care o trăise vreodată poporul britanic.

Fațada democrației

Nimeni nu putea ascunde realitatea: Comunitatea devenise o fabrică de legi, scoțând an de an, pe bandă rulantă, tot mai multe directive și reglementări. Afirmația cea mai persistentă despre acest proces era aceea că ar fi fost „democratic”. Iar această pretenție se baza pe faptul că, deși numai Comisia avea dreptul exclusiv de a iniția legile, corpul legislativ suprem al Comunității era Consiliul de Miniștri. Consiliul, format din politicieni aleși care răspundeau în fața parlamentelor naționale, exercita controlul democratic suprem asupra întregului proiect. Aceasta era *teoria*. Cât despre acuzația că în „noua Europă” puterea le aparținea „unor birocrați nealeși și fără față”,⁴ riposta rituală spunea că așa ceva era absurd, întrucât Comisia avea mai puțini funcționari angajați decât orice mare autoritate locală. Încă din 1975, Margaret Thatcher însăși se folosise de acest argument, atrăgând atenția că existau „doar șapte mii de funcționari” care lucrau pentru Comisie, în majoritate la Bruxelles. În anii ulteriori, acest număr a crescut la „doar cincisprezece mii de funcționari”, apoi la „doar optsprezece mii”, după care la „doar douăzeci și două de mii” și la „doar douăzeci și cinci de mii”. E adevărat că numărul creștea inexorabil. Dar a-i vedea numai pe acești funcționari ca sursă a avalanșei legislative ce se revărsa de la „Bruxelles” însemna a pierde complet din vedere natura revoluției pe care o declanșase acest sistem în privința guvernării.

Aspectul esențial al „Bruxelles”-ului era acela că acționa ca o axă centrală. Era nucleul unei rețele care unea organizațiile din toată Comunitatea, inclusiv serviciile civile ale tuturor statelor membre. În orice zi a anului, la Bruxelles lucrau nu numai funcționarii Comisiei în sine, ci și mii de slujbași civili naționali în deplasare, din toate țările Uniunii Europene, angajați cu toții, într-un fel sau altul, în „construirea Comunității”. Alte zeci de mii lucrau în capitalele lor naționale, toți participând la activitatea celei mai complexe mașinării legislative din câte s-au cunoscut vreodată.⁵

Acest lucru s-a reflectat mai întâi în uluitoarea diversitate de moduri în care propunerile pentru legile Comunității au apărut de la bun început. După cum raportase în 1992 grupul de studiu al lui Delors pentru subsidiaritate, numai 30 din 535 de propuneri făcute de Comisie în anul anterior fuseseră inițiate chiar de Comisie. Celelalte proveneau din alte surse, de la funcționari civili ai statelor membre până la o gamă de comitete anonime, formate din consultanți profesioniști și universitari, până la grupuri ecologiste de presiune, O.N.G.-uri sau lobbyiști finanțați comercial care acționau în

numele câte unei anumite industrii sau companii. Mai târziu avea să se estimeze că existau 1600 de asemenea comitete care funcționau în Bruxelles, iar în afara lor, 175.000 de lobbyiști de un fel sau altul, prin toată Uniunea Europeană, de la asociații de comerț pan-european reprezentând industrii întregi până la reprezentanții ai consiliilor de comitat care cereau o parte din finanțarea regională.

A doua etapă a procesului începea când Comisia accepta formal o propunere legislativă. Din nou, în multe cazuri cu ajutorul consultanților profesioniști sau al universitarilor de la instituții de învățământ din toată Comunitatea, care produceau ciornele inițiale,⁶ textele aveau să fie negociate luni și chiar ani de zile, de o altă gamă de comitete, adeseori prezidate de oficialități ale Comisiei. Unele erau formate din funcționari naționali din departamentele guvernamentale relevante ale statelor membre, constituite oficial sub formă de comitete de reglementare și, adeseori, cu consultanța unor reprezentanți ai grupurilor de interese. Acesta era sistemul care devenise cunoscut sub denumirea de „comitologie”, funcționând după reguli atât de oculte încât puțini oameni îl înțelegeau.

Contribuțiile aduse acestui proces legislativ de către funcționarii publici din statele membre avea să fie coordonat prin Coreper, Comitetul Reprezentanților Permanenți, care făcuse parte din structura centrală a Comunității încă din 1958. Prin intermediul funcționarilor de la Coreper se convenea în cele din urmă asupra fiecărei directive sau reguli noi, cu excepția rarelor cazuri când încă mai existau dezacorduri fundamentale. Abia acum era gata propunerea să intre în faza finală, fiind înaintată pentru aprobare miniștrilor competenți întruniți în Consiliul de Miniștri. Conform teoriei, aici întregul proces legislativ își primea legitimitatea „democratică”.

Mai mult, în această etapă se mai putea adăuga ceea ce, tot potrivit teoriei, era un alt element al responsabilității „democratice”. Înainte de luarea deciziei finale a Consiliului, multe propuneri noi de legi erau analizate de Parlamentul European, al cărui rol se extinsese treptat de-a lungul anilor spre a da impresia că acest procedeu le dădea popoarelor Europei dreptul „democratic” de a avea un cuvânt de spus în felul cum erau guvernate. Parlamentul își înscena propriul spectacol de analizare și votare a propunerii. Dar acesta nu era în nici un sens convențional un legislativ care să furnizeze un mijloc democratic de control asupra executivului. Cel mai adesea, Parlamentul nu făcea decât să adauge câteva propuneri pe lângă cele ale Comisiei, sau o dojenea că nu înainta destul de repede pe drumul spre integrare.⁷ În mod similar, acolo unde, prin procedura cunoscută drept „codecizie”, era solicitat consimțământul pentru o propunere atât din partea Parlamentului cât și dintr-a Consiliului, chiar dacă opiniile lor erau diferite și trebuia să fie invocate alte proceduri complexe pentru a se ajunge la o „conciliere” între ele, în practică rareori se întâmpla ca o propunere să fie vreodată modificată la nivel semnificativ. În ultimă instanță, Consiliul de Miniștri era cel care avea puterea, și pe această bază se întemeia, în fond, pretenția Comunității că era supusă unui control „democratic”.⁸

În practică, o apreciere atentă a activităților Consiliului de Miniștri dezvăluia că acesta nu avea absolut nimic „democratic”. Nu numai că întrunirile sale aveau loc în spatele ușilor închise, fără nici o aducere la cunoștința publicului a ceea ce se discuta sau a modului cum votau miniștrii (după cum s-a observat malițios, aproape singurele țări cu un proces legislativ dominat de o secretomanie comparabilă cu a Comunității erau Cuba, Coreea de Nord și Irakul). La fel de relevant era și faptul că optzeci la sută din propunerile înaintate în fața Consiliului erau plasate pe așa-numita „listă A”, ca documente pe care nici chiar miniștrii nu le puteau examina și erau aprobate din oficiu.

Unul dintre puținii participanți care au descris vreodată public activitățile Consiliului de Miniștri în practică a fost Alan Clark, care a consemnat în jurnalul său primul Consiliu la care a participat ca ministru adjunct al Comerțului, în 1986. A început cu o relatare a felului cum, înainte de ședință, a fost instruit cu privire la „linia pe care s-o urmeze” de către o funcționară superioară a UKREP, reprezentanța permanentă a Regatului Unit la Bruxelles, care apoi s-a apucat să-i rescrie discursul pe care plănuia să-l țină. „Deși ceea ce spun miniștrii nu are nici cea mai mică influență asupra concluziilor unei ședințe,” a continuat el:

„(...) totul e gata hotărât, tocmit și parafat de funcționarii de la Coreper (...). Miniștrii intră în scenă în ultimul minut, înfierbântați, obosiți, bolnavi sau beți (uneori, toate la un loc), își citesc textul și pleacă.”⁹

Un alt ministru a descris cum, când a sosit la primul său Consiliu, a avut surpriza de a vedea că primul punct de pe ordinea de zi era comunicatul care urma să fie emis la sfârșitul ședinței. Când a protestat față de funcționarii superiori că era firesc ca acesta să se discute în final, i s-a spus pe un ton condescendent: „A, nu, domnule ministru, toate celelalte puncte au fost deja rezolvate în Coreperul de săptămâna trecută.”¹⁰

Volumul afacerilor încheiate astfel era colosal. Prin 1988, se estima că în fiecare an aveau loc peste trei mii de ședințe ale Consiliului de Miniștri, la nivel ministerial sau oficial – în medie, aproximativ șazezi pe săptămână.¹¹

În Marea Britanie, această șaradă era complicată și mai mult de faptul că nici un ministru nu putea aproba un articol legislativ în Consiliul de Miniștri fără ca în prealabil să fi fost „analizat în detaliu” de Parlament. Acest sistem ipocrit fusese înființat sub Heath, în 1973, iar la 20 octombrie 1990, a fost confirmat formal de o Rezoluție a Camerei Comunelor care stipula că „nici un Ministru al Coroanei nu poate aproba în Consiliul de Miniștri orice propunere pentru legislația Comunității Europene care încă mai este supusă analizei”. În practică, însă, această analiză efectuată de comisiile parlamentare numite anume în acel scop nu era decât un ritual găunos. Parlamentarii nu aveau nici o influență asupra a tot ceea ce se întâmpla în Consiliul de Miniștri. Rezoluția din 1990 avea să fie reeditată de pomană în rapoartele Camerei, an de an, înregistrând nenumărate situații când miniștrii aprobau articole care nu fuseseră examinate, adeseori fiindcă parlamentarii nu primiseră la timp documentele relevante.¹² Palmaresul celor mai multe dintre celelalte parlamente naționale, din care mai puțin de jumătate se prefăceau, măcar, că examinau legile emise în numele lor, era și mai dezastruos.¹³

O dată ce o propunere devenea lege comunitară, însă, mai existau două etape înainte ca procesul să ia sfârșit. Prima, în cazul unei directive, era aceea că funcționarii superiori ai fiecărui stat membru trebuia apoi s-o „transpună” într-o formă pe care o considerau potrivită cu a propriei țări, înainte de a putea fi transformată în lege națională. În Marea Britanie, după cum vom vedea, funcționarii publici adăugau adesea cerințe păgubitoare care nu apăreau în directiva inițială. Cu toate acestea, formularea lor era cea care acum se împământenea ca lege.

În acest punct intervenea un alt element curios prin care noua lege propusă era transmisă pentru „consultări” organizațiilor care reprezentau domeniul economic și alte interese pe care urma să le afecteze. Că nu era decât încă un bluff al „responsabilității” o demonstrează faptul că în aproape nici un caz procesul „consultărilor” nu ducea nici măcar la schimbarea unui singur cuvânt din textul legii. În schimb, îi avertiza pe funcționari despre orice probleme care se puteau ivi când noua lege ajungea să fie pusă în aplicare, oferindu-le pretextul de a răspunde, când inevitabilele probleme apăreau, că legea nu fusese aprobată decât după „consultări complete cu reprezentanții din domeniu”.

Acțiunea transpunerii finale a directivei sub formă de lege era realizată în Marea Britanie prin intermediul mecanismului elaborat de Howe în Actul Unic European, conform căruia versiunea produsă de funcționarii de stat era emisă sub forma unui „instrument statutar” folosind puteri „delegatе ministrului”. Funcționarii prezentau aceste „reglementări” ministrului pentru a le semna (doar rareori se întâmpla ca un ministru să citească un instrument statutar înainte de a-i „semna transpunerea în lege”, necum să-i mai și pună conținutul la îndoială).¹⁴ Atunci, devenea lege. Ca o formalitate, instrumentul era „depus în Parlament”, dându-le parlamentarilor dreptul să obiecteze. Dar, din nou, acest drept era doar teoretic. În practică, șansa ca oricare asemenea „legislație secundară” ce implementa legislația C.E. să fie respinsă era nulă.¹⁵

Cea mai remarcabilă realizare a acestui nou sistem de guvernare a fost, astfel, măsura în care puterea de a emite o vastă majoritate de legi fusese transferată de la oamenii politici către funcționarii publici. Singurul rol util care le mai rămăsese politicienilor în cadrul procesului a fost acela de a-i aplica o spoială de legitimitate democratică.

Dar mai avea să urmeze și o etapă finală, anume modul în care noile legi erau aplicate concret. Teoretic, fiecare țară membră a C.E. era supusă aceluiași directive și reglementări. În practică însă, a ieșit curând la iveală că spiritul în care diferitele țări preferau să aplice aceste legi varia enorm de la un stat membru la altul.

Pe această bază, spre sfârșitul anului 1992, britanicii au început să descopere într-o măsură fără precedent, indiferent dacă înțelegeau sau nu cum erau făcute acum legile lor, ce însemna cu adevărat apartenența la Comunitatea Europeană.

Terenul de joc denivelat

La miezul nopții de 31 decembrie 1992, Major și Heath s-au întâlnit la Londra ca să aprindă o „făclie” (mai bine zis, o flăcăruie de gaz amară care sfârâia în ploaie), sărbătorind lansarea „Pieței Unice”. Timp de cinci ani, milioane de lire sterline fuseseră cheltuite pentru a le spune oamenilor de afaceri că acesta era momentul când toate barierele comerciale aveau să fie dărâmate, „deschizând o piață nouă cu 340 de milioane de consumatori” și oferind un avânt fără precedent dezvoltării, locurilor de muncă și prosperității.

În practică, așa cum descoperiseră deja de câteva luni toți oamenii de afaceri, cea mai evidentă consecință a Pieței Unice nu era decât o uriașă creștere a numărului de reglementări. Departe de a fi o „zonă a comerțului liber”, noua Piață Unică era acum cel mai strict reglementată zonă economică din lume, pentru a cărei înființare fuseseră necesare 1.368 de directive lansate de C.E.¹⁶ Principalul scop fusese acela de a integra statele membre „armonizându-le” legile în aproape toate aspectele activităților economice, de la etichetele extincitoarelor de incendiu până la modelele ursuleților de pluș.

Una dintre cele mai vizibile trăsături ale acestei legislații era modalitatea în care o mare parte a ei era portretizată ca promovând cauze față de care nimeni n-ar fi putut avea vreo obiecție, în special acele idiosincrazii rituale ale epocii moderne ca „siguranța”, „igiena”, „protecția consumatorului” și „protecția mediului ambiant”. O navă-amiral a legilor noii Piețe Unice consta în șase directive privitoare la sănătate și siguranță, guvernând totul, de la înălțimea prescrisă a scaunelor de birou până la numărul de minute pe care salariații aveau voie să le petreacă în fața unui monitor de computer. Scopul acestora era, chipurile, de a garanta că toți lucrătorii din Uniunea Europeană aveau să se bucure de același nivel înalt de siguranță a muncii.

O altă serie de directive, din nou în numele „siguranței”, introducea noi standarde „armonizate” de reglementare a fabricației oricărui tip posibil de produs, de la mașini-unelte până la jucăriile pentru copii, de la echipamentele de alpinism până la încălzitoarele cu gaz, de la lifuri până la porțile de cricket. Fiecare articol care satisfăcea noile standarde ale „Comunității Europene” trebuia să poarte marca „C.E.”, ca semn vizibil al grijii Comunității față de cetățenii ei.

O altă încercare semnificativă de a „deschide piața”, care-i fascinasă pe entuziaștii Pieței Unice, ca fostul ministru al comerțului Lord Young, era politica destinată să le dea posibilitatea firmelor din toate țările Comunității Europene să liciteze pentru toate contractele publice superioare unui anumit nivel. În conformitate cu trei „directive de procurare”, care acopereau utilitățile, serviciile și lucrările publice, ori de câte ori un spital dorea să cumpere un scanner, un consiliu local să-și înlocuiască mașinile de pompieri, sau o autoritate rutieră să construiască un pod, contractul trebuia să fie anunțat mai întâi în Jurnalul Oficial al Comunității, astfel încât firmele din toată C.E. să poată concura pentru obținerea lui, cu cerința de a se accepta obligatoriu oferta cea mai ieftină.

Aproape toate legile proprii acestei revoluții trebuia să fie transpuse în instrumente legislative britanice, astfel încât, în timp ce Parlamentul consuma luni de zile cu Tratatul de la Maastricht, discutând dacă să acorde și mai multă putere Comisiei Europene, funcționarii de stat erau ocupați să redacteze o cantitate fără precedent de legi secundare bazate pe tratatul anterior, Actul Unic European. Toate acestea au trecut prin Parlament „ca prin brânză”, fără nici o dezbateră, în virtutea puterilor pe care parlamentarii le cedaseră deja potrivit Actului Unic European.

O măsură a modului dramatic în care se extinsese folosirea acestei forme de legiferare era creșterea numărului de instrumente juridice emise în fiecare an. La jumătatea anilor 1980, media anuală fusese de vreo 2.300, referindu-se în majoritate la problemele de rutină ale administrației, ca salariile profesorilor sau închiderile de drumuri. Până în 1990, numărul crescuse la 2.667. În 1991, pe măsură ce Piața Unică se apropia, a atins 2.933. În 1992, totalul a depășit pentru prima dată trei mii, ajungând la 3.359. În același timp, numărul proiectelor de lege care treceau prin parlament a

cunoscut un declin precipitat, de la o medie de 150-200 pe an, în cea mai mare parte a perioadei postbelice, la doar 41, în anul parlamentar 1993/1994.

Cel mai imediat exemplu al contrastului dintre teoria și practica Pieței Unice era lăudăroșenia repetată la nesfârșit de Comisie că avea să economisească „șaptezeci de milioane de formulare vamale pe an”. Desființarea controalelor vamale pe toată întinderea Uniunii Europene însemna că agenții de export și import nu mai trebuia să stea la coadă pentru a completa formularele cu cantitățile și valoarea bunurilor, la trecerea frontierei. Dar Comisia dorea totuși să țină documente statistice, atestând volumul comerțului pe care-l numea „intra-comunitar”. Prin urmare, a emis Reglementarea C.E. 3330/91, care impunea un sistem nou și complex, numit Intrastats. Responsabilitatea de compilare a datelor le revenea comercianților înșiși. În schimbul abolirii formularelor vamale, costul noului sistem, numai pentru companiile britanice, s-a estimat la peste un miliard de lire sterline pe an.

În timp ce firmele britanice încercau să facă față acestui potop legislativ, se conturau anumite categorii generale de nemulțumiri față de felul cum funcționa în practică.

O critică frecventă era aceea că, departe de a ușura exportul de bunuri în alte țări ale Uniunii Europene, noul sistem îl îngreunase. Compania Hotbox Heaters a lui Rowland Spencer, din Lymington, Hampshire, era una dintre cele numai șase firme din U.E. – toate britanice – care fabricau elemente încălzitoare cu gaz specializate, pentru a fi folosite în sere. Domnului Spencer i s-a spus că, potrivit unei directive referitoare la „instalațiile cu gaz lichid”, 90/396, produsele lui trebuia să fie trimise acum la o „casă de testare” pentru a primit marca de siguranță C.E. Când domnul Spencer a primit în cele din urmă marca, după ce a plătit douăzeci de mii de lire sterline unei case de testare în proprietate olandeză, a crezut că de-acum era liber să-și vândă produsele oriunde în C.E. Atunci însă, i s-a spus că întrucât țările din C.E. foloseau nu mai puțin de treizeci și șapte de tipuri diferite de gaz lichid, trebuia să-și supună produsele la procedura de testare de treizeci și șapte de ori – câte una pentru fiecare gaz. S-a hotărât să abandoneze comerțul cu celelalte țări din C.E. și să-și concentreze vânzările spre Asia, America și Africa. În câțiva ani, firma lui avea să fie singura rămasă dintre cele șase.

O a doua problemă semnificativă care a ieșit la lumină în goana spre Piața Unică a fost „placarea cu aur”, cum a ajuns să fie numită. Înalții funcționari de la Whitehall erau atât de zeloși în transpunerea directivelor C.E. în legislația britanică, încât adăugau adesea cerințe oneroase care nu erau incluse în directivele originale. Un exemplu a fost directiva siguranței jucăriilor, 88/378, care cerea ca toate jucăriile noi fabricate după 1990 să fie testate, ca să se califice pentru marca C.E. Când legea a ajuns la Ministerul Comerțului și Industriilor însă, funcționarii de aici s-au hotărât să-i extindă aplicarea și la jucăriile second-hand, care reprezentau o sursă semnificativă de venituri pentru organizațiile de caritate. Această „placare cu aur” însemna că multe jucării vechi nu mai puteau fi vândute, lipsind fundațiile de binefacere, ca Oxfam, de milioane de lire sterline pe an.

O a treia problemă, înrudită cu aceasta, era extraordinarul exces de zel manifestat adesea de funcționarii britanici din instituțiile de control. În 1992, la Crăciun, Acorn Hobbycraft, o companie în dezvoltare rapidă care fabrica truse de machete pentru copii, din Ringwood, Hampshire, a atras ostilitatea ofițerilor pentru standarde comerciale de la consiliul din Barking și Dagenham pentru că inclusese în unele truse curățitoare de pipă, despre care funcționarii considerau că puteau fi periculoase pentru ochii copiilor. Deși n-au reușit de prima dată să pună firma sub urmărire penală, confirm directivei pentru siguranța jucăriilor, au declarat apel. Când cazul s-a redeschis, în 1993, au prezentat probe bázate pe înfigerea curățitoarelor de pipă în ochii unui porc mort, declarând că astfel se dovedea că puteau răni în același mod și ochii unui copil. Prin urmare, judecătorul Fanner a decretat că vinderea curățitoarelor de pipă era delict penal. Compania, care cheltuisese trei sute cincizeci de mii de lire sterline cu procesul, a fost silită să intre în lichidare, lăsând paisprezece oameni pe drumuri, deși în fiecare an continuau să se vândă legal, în alte scopuri, șazece de milioane de curățitoare de pipă.

O a patra problemă larg răspândită era descoperirea făcută de multe firme britanice că, atunci când încercau să-și vândă produsele și serviciile altor țări din C.E., acest lucru se dovedea îngrozitor de dificil: Piața Unică nu reușise nici pe departe să dezmembreze toate barierele protecționiste.

Mult prea des, promisiul „teren de joc neted“ se vădea, în practică, un miraj. Oficialitățile franceze, în special, dovedeau o ingeniozitate inepuizabilă în a se asigura că afacerile aveau să se încheie în continuare numai cu firme franceze, după cum a demonstrat în primul rând haosul din jurul „directivelor de procurare“ menite să garanteze că toate contractele publice erau la dispoziția companiilor din întreaga Comunitate Europeană.

În timp ce noul sistem era aplicat riguros în Marea Britanie, sporind enorm complexitatea și costurile procedurilor de achiziție, alte țări erau notorii pentru reticența de a lăsa contractele să ajungă pe mâna străinilor. În 1995, analiza contractelor de design ingineresc anunțate în Jurnalul Oficial al C.E. a arătat că aproape jumătate dintre oferte proveneau din Marea Britanie. La scurt timp după ce piața s-a „deschis“ în acest mod, străzile din Anglia aveau să se umple de ambulanțe Renault, mașini de poliție B.M.W. și mașini de pompieri Volvo, noul pod peste Severn urma să fie construit din oțel spaniol subvenționat, iar firmele franceze de catering aveau să servească mâncăruri funcționarilor din consiliile primăriilor britanice. Dar multe autorități continentale constatau că produsele și serviciile britanice, cum necum, nu corespundeau niciodată cu cerințele lor.

O a cincea problemă a respectării acestei mase de legi noi era aceea a costurilor. Nu numai că dăduse naștere unei întregi industrii noi de consultanți și organisme reglementatoare ca acele „case de testare“ autorizate, care cereau sume enorme ca să certifice că produselor li se putea aplica marca C.E. Costul reglementărilor era acum exacerbat enorm de apariția unui nou tip de organism reglementator public, „Sefra“, sau *Self-Financing Regulatory Agency* (Agenția de Reglementare a Auto-Finanțării), împuternicită să taxeze prețuri mari pentru inspecții și pentru licențele care deveneau necesare, conform legilor C.E., pentru ca multe firme să-și continue activitatea. Aceste Sefra-uri variau de la Serviciul de Igienă a Cărnii și Agenția de Control al Medicamentelor, finanțate din milioanele de lire sterline pe care le pretindeau de la companiile farmaceutice pentru a le autoriza medicamentele, până la Autoritățile pentru Deșeuri, înființate spre a aplica un munte de noi reguli ale C.E. pentru eliminarea gunoaielor, și distins numitul Inspectorat al Maiestății Sale pentru Poluare (*Her Majesty's Inspectorate of Pollution*), creat pentru a aplica directivele C.E. destinate chipurile reducerii poluării industriale.

Când Piața Unică a intrat în vigoare, la 1 ianuarie 1993, o uzină chimică de cinci milioane de lire sterline din Teesside, una dintre cele mai moderne din Marea Britanie, stătea degeaba de luni de zile, deși firma proprietară, Chemoxy International, cheltuisese o sută douăzeci de mii de lire sterline în eforturile sale de a respecta idiosincraziile H.M.I.P. din interpretarea unui nou sistem de reglementare al C.E., cunoscut ca Prevenirea și Controlul Integrat al Poluării (*Integrated Pollution Prevention and Control*, I.C.F.P.). Scopul uzinei era acela de a recicla și neutraliza substanțele cu potențial toxic, ca amestecurile antigel, ceea ce reușea să facă atât de eficient, încât cantitatea totală de deșeuri care rezultau într-un an era de numai opt kilograme, constând în primul rând în acid acetic (oțet). Aceasta era mai mică decât cantitatea de gaze toxice degajate de mașina inspectorului H.M.I.P. cu ocazia vizitelor sale la fabrică. Incompetența funcționarilor care încercau să aplice niște legi pe care nu le înțelegeau costa Chemoxy șaiszeci de mii de lire sterline pe săptămână.¹⁷

În ultimele luni ale anului 1992, îngrijorarea provocată de această explozie a reglementărilor se răspândise atât de larg, încât guvernul nu mai putea s-o ignore. Asociația Supraveghetorilor Districtuali estima că doar un singur set nou de reglementări contra incendiilor, propuse în teorie pentru a implementa două pasaje scurte din directivele de sănătate și siguranță ale C.E., avea să coste firmele britanice opt miliarde de lire sterline, astfel devenind cea mai scumpă lege din toată istoria Marii Britanii. Reglementările, așa cum fuseseră redactate de Ministerul de Interne, acopereau douăzeci de pagini, la care se mai adăugau încă o sută de pagini de norme: trei mii cinci sute de rânduri, pornind de la cele doar trezeci și patru de rânduri ale textului Comisiei. În ultimul minut, după tevatura publică iscată de dezvăluirea costurilor, au fost retrase, dar aveau să treacă patru ani și încă șaisprezece variante ale textului până când funcționarii de la Ministerul de Interne să se lase convinși să caute o versiune mai rezonabilă.

În luna septembrie a anului 1992, când practica „plăcării cu aur“ a fost demascată pentru prima dată într-un articol de ziar, miniștrii lui John Major au fost atât de șocați, încât au discutat-o într-o ședință de guvern. Erau aceiași miniștri care semnaseră transpunerea a sute de reglementări în

texte de lege, fără să aibă habar că propriii lor funcționari „placaseră cu aur“ directivele pe o scară atât de catastrofală.¹⁸ Acest lucru l-a determinat pe Major să facă apel la „ușurarea poverii reglementărilor guvernamentale“ – temă care a dat tonul discursului ținut peste două săptămâni la conferința partidului său de la Brighton. Lansându-și „ofensiva de dereglementare“, a anunțat că-l înscălinase pe ministrul Comerțului și al Industriei, Michael Heseltine, să-și...

„(...) asume responsabilitatea de a tăia un făgaș prin acest labirint de reglementări în plină dezvoltare – cine s-ar pricepe mai bine să sfărtece hățșurile junglei? Haide, Michael, ia-ți măciuca, pune-ți cărpa pe șolduri și treci la treabă.“¹⁹

În următorii patru ani, „inițiativa de dereglementare“ a lui Major, inspirată de placarea cu aur a directivelor C.E., avea să rămână o navă-amiral a politicii lui. Totuși, în acea perioadă, când guvernul lui și-a prezentat în Parlament lungul proiect de „Lege a Dereglementării“, nu s-a schimbat nici măcar o singură normă de implementare a vreunei directive. Numărul anual de reguli emise de guvernul lui, care a trecut pentru prima oară de trei mii în 1992, n-a mai scăzut niciodată sub această cifră. Abia la sfârșitul trecerii proiectului de lege prin Parlament, un ministru adjunct a recunoscut în sfârșit în Camera Lorzilor că guvernul intenționase dintotdeauna ca regulile ce proveneau de la C.E. să fie excluse din dereglementare.

„Reforma“ C.A.P.

Nu numai industria era înghițită de „birocrăție“ în acea vreme. În 1993, reformele aplicate de Comisie asupra C.A.P. începuseră să-și facă efectul, inclusiv punerea deoparte obligatorie și un nou sistem de corelare a plății subvențiilor cu întinderea suprafețelor cultivate, în locul cantității recoltelor. Aceasta a dus la un salt spectaculos al birocrăției, când noul „Sistem Integrat de Control și Administrație“ („*Integrated Administration and Control System*“, I.A.C.S.) le-a cerut fermierilor englezi să prezinte informații exacte despre loturi. Totuși, adesea nu se găseau hărți atât de precise cum se cerea, și chiar existau, termenul impus pentru predarea documentației anexe, de șaptezeci și nouă de pagini, era imposibil de scurt. În zilele dinaintea scadenței, la magazinele unde se vindeau hărți s-au format cozi lungi de agricultori. În Portugalia și Irlanda, echivalentul documentației I.A.C.S. avea doar două pagini. În Franța, autoritățile acceptau estimări ale ariei loturilor furnizate de primăriile locale.

În sectorul producției de fructe, ca rezultat al subvențiilor oferite cultivatorilor pentru a-și reduce producția, sute de livezi cu meri din Marea Britanie au fost smulse din rădăcini, în timp ce cultivatorii continentali preferau să exploateze un sistem în care erau subvenționați ca să crească fructe chiar dacă acestea trebuia să fie distruse. Numai în anul 1994, acest lucru avea să aibă drept urmare distrugerea a 77% din recolta de mere franceză și 73% din cea italiană. Fermierii greci aveau să primească 89 de milioane de lire sterline de la Comunitatea Europeană pentru a tasa în pământ cu buldozerele 657.000 de tone de piersici. Conform cifrelor Comisiei, contribuabilii C.E. au plătit în 1994, 439 de milioane de lire sterline pentru distrugerea a milioane de tone de fructe în acest mod, sumă din care 94% au primit doar patru țări: Grecia, Italia, Franța și Spania.²⁰ Rezultatul net al punerilor deoparte obligatorii, destinate să scoată din producție 15% din terenurile arabile, a fost acela că în primii patru ani de aplicare a planului producția de cereale a crescut cu 10%, costându-i pe contribuabilii C.E. patru miliarde de lire sterline.

Pe lângă labirintul sistem de subvenții, de la Bruxelles curgeau valuri-valuri de directive și reguli pentru a afirma controlul tot mai draconic asupra aproape tuturor aspectelor agriculturii. Numai industria produselor lactate a fost reglementată prin peste 1100 dispoziții, acoperind totul, de la înseminarea artificială a vacilor până la substanțele chimice permise pentru a intra în componența brânzei. Conform directivei C.E. 92/102, oilor și caprelor a trebuit să li se aplice etichete numerotate pe ureche, având înregistrată fiecare mișcare în afara fermei. Conform directivei 77/93, răsadurile de zarzavaturi nu puteau fi vândute în scop comercial fără un „pașaport al plantei“. Conform unei directive pentru „materialele forestiere de reproducere“, 66/404, bazată pe o lege forestieră nazistă din 1934 și destinată să conserve puritatea genetică a stejarilor europeni, a devenit delict penal vânzarea ghindelor produse de copaci „hibridizați“. Rezultatul a fost acela că,

prin 1995, peste trei sferturi din stejarii de cultură comercială din Marea Britanie a trebuit să fie importați din Europa de Est, în condiții climaterice pentru care nu erau adaptați.

Unul dintre cele mai ambițioase planuri ale Comisiei implica peste cincizeci de directive separate cu rolul de a menține sănătatea legumelor europene. A devenit ilegală vânzarea sortimentelor de semințe dacă nu fuseseră înregistrate, fiecare la un cost de trei mii de lire sterline, plus o taxă anuală suplimentară de șapte sute de lire sterline pentru a le menține pe listă. Aceasta a dus la dispariția a mii de soiuri de plante tradiționale, inclusiv peste 95% din cele 2500 de soiuri de roșii cunoscute.

O mărime bună pentru toți – măcelărirea măcelarilor

N-a existat nici un exemplu mai cuprinzător al modului în care acest val seismic de legi ale C.E. a fost impus de guvernul Major decât trauma pe care a provocat-o în industria britanică de cârmangerie. Înainte ca Marea Britanie să fi intrat în E.E.C., Comisia lansase Directiva 64/433 pentru a armoniza standardele de igienă în producția de carne pentru export peste frontierele naționale. Când aceste reguli, bazate pe un cod german din secolul al XIX-lea, fuseseră contestate de țările nemembre E.E.C., inclusiv Noua Zeelandă, ca fiind depășite, Comisia le-a modificat, producând noi directive extralegale numite *Vade Mecum*.²¹

În anii optzeci, Ministerul Agriculturii, Pescuitului și Alimentației din Regatul Unit impusese aceste „reguli de export ale C.E.” numai acelor abatoare care produceau carne pentru export, oferind și subvenții în valoare de milioane de lire sterline pentru a le da posibilitatea să se conformeze „standardelor structurale”. Rezultatul a impus structura tristratificată a industriei, care s-a scundat între circa optzeci de mari abatoare „industriale” care produceau în masă carne pentru supermarketuri și pentru export, câteva sute de abatoare de mărime medie, producând în primul rând pentru măcelarii de familie, și câteva sute de mici abatoare locale, adeseori deservind doar câte o singură măcelărie alăturată.

Pe măsură ca Piața Unică se apropia, regulile de armonizare a igienei cărnii au fost incluse în lista de măsuri care li se aplicau chiar și acelor producători ce nu exportau. Rezultatul a fost o nouă directivă, 91/497, care de fapt era foarte puțin diferită de cea anterioară, dar crea totuși dificultăți enorme pentru sute de abatoare mici și mijlocii. Acestea erau obligate acum să facă aceleași schimbări structurale extrem de scumpe, preținse inițial numai de la fabricile de carne industriale. Dar, spre deosebire de concurențele lor mai mari, ele nu puteau aștepta ajutor financiar.

Ceea ce a înrăutățit și mai mult situația a fost faptul că în luna mai a anului 1990, cu mult timp înainte ca noua directivă să fie finalizată, funcționarii veterinarilor ai Ministerului Agriculturii, Pescuitului și Alimentației (M.A.F.F.) au început să le „recomande” proprietarilor de abatoare pre-supusele cerințe legale noi. Aceste instrucțiuni nu erau bazate pe directivă, care n-a apărut decât în iulie 1991, ci pe *Vade Mecum*, care nu avea nici o calitate legală. Patronii au aflat, năuciiți, că dacă nu aplicau acele standarde până la 1 ianuarie 1993, când începea apartenența la Piața Unică, aveau să le fie interzise activitățile. Li s-au acordat doar șapte luni ca să facă schimbări structurale majore și adeseori foarte scumpe, fără de care li s-ar fi refuzat licența de funcționare. Confruntate cu aceste pretenții imposibile, între 1990 și 1992, 205 firme – peste un sfert din totalul abatoarelor britanice – și-au încetat activitatea.

Supraviețuitorii s-au confruntat imediat cu altă problemă. Noua directivă impunea și un sistem continental al inspecțiilor cărnii, care cerea supervizarea de către medici veterinarilor, în locul sistemului britanic tradițional de a folosi inspectori calificați de la autoritățile locale. Totuși, neavând suficienți veterinarilor calificați pentru a inspecta carnea, M.A.F.F. a adoptat un compromis greoi, prin care cerea inspectarea produselor de către inspectorii locali, sub supervizarea funcționarilor veterinarilor. Proprietarii de abatoare urmau să-i plătească și pe unii, și pe alții. Începând din 1 ianuarie 1993, patronii abatoarelor a trebuit să plătească până la o sută de lire sterline pe oră pentru „serviciile” veterinarilor, dintre care mulți erau angajați din Spania și aveau foarte puține cunoștințe de igienă practică.

În prima săptămână a lunii ianuarie 1993, în abatorul lui Bob Newman din Farnborough, Hampshire, au fost prezenți nouă oameni. Trei erau măcelarii lui. Ceilalți șase erau funcționari pu-

blici care se uitau la ei cum lucrau. În februarie, Nigel Batts, directorul abatorului din Reading, și-a adunat cei șaptesprezece angajați ca să le spună că, deși afacerile merseseră destul de bine pentru a justifica o extindere, costurile excesive ale noului regim de inspecții îl sileau să închidă firma. „Acesta a fost cel mai rău lucru pe care l-am făcut vreodată în viața mea”, a spus el.²² În lunile următoare, închideri similare au avut loc prin toată Marea Britanie, lăsând zone întinse fără nici un abator și obligându-i pe unii fermieri să-și transporte animalele la abatoare aflate la distanțe de peste o sută de mile.

Când ministrul Agriculturii, John Gummer, a fost interpelat să explice de ce era atât de păgubită industria, el a susținut inițial că închiderile fuseseră necesare din „motive de igienă”. Când s-a dovedit că nu era așa, a început să recurgă în repetate rânduri, în scrisorile către parlamentari și alți autori ai interpelărilor, la explicația curios de neverosimilă că patronii „au luat decizia comercială de a nu investi în viitorul afacerilor lor”.²³

Un dezastru ecologic

Ca ministru responsabil cu agricultura și pescuitul, Gummer prezida acum și distrugerea unei alte industrii britanice. În primii câțiva ani de după 1983, când începuse perioada de tranziție de douăzeci de ani conformă cu Politica Zonelor de Pescuit Comune, industria britanică a pescuitului nu mersese prea rău, deși în 1985 locuitorii din Groenlanda, care înainte făcuse parte din Danemarca dar acum era autonomă, au ajuns atât de frustrați de jefuirea stocurilor de pește din apele lor de către traulerele Comunității Europene, încât s-au retras din C.E. Pentru a permite navelor comunitare de pescuit să-și continue activitatea în apele sale, potrivit unor reguli stricte de conservare, Uniunea Europeană a început să-i plătească Groenlandei o taxă de 107 milioane de lire sterline pe an. Printr-un straniu capriciu geografic, retragerea din E.E.C. a celei mai mari insule din lume a înjumătățit peste noapte suprafața terestră totală a Comunității.

Ceea ce i-a înfuriat pe pescarii britanici, în timp ce aderarea Spaniei se apropia, a fost practica prin care companiile spaniole de pescuit își înregistrau vasele ca britanice și apoi cumpărau licențe britanice de pescuit. Aceasta le dădea dreptul la o parte din cotele Regatului Unit, deși continuau să ridice ancora din porturile spaniole și să-și aducă prada tot acolo. Întrucât asemenea nave funcționau sub Pavilionul Roșu, li s-a spus „vase drapel” sau „săritoare peste cote”.

În 1988, la doi ani după aderarea Spaniei, care a adus o masivă injecție de fonduri C.E. în industria spaniolă a pescuitului, problema acestor „săritoare peste cote” a determinat Parlamentul să emită Legea Navloșirilor Comerciale, într-o încercare de a proteja cotele Regatului Unit. Ca să se califice pentru cota britanică, trebuia să aibă proprietari și echipaje britanice. Aceasta avea să devină o istorică demonstrație de neputință a Parlamentului, căci un număr de companii spaniole, conduse de Factortame Ltd., au intentat o acțiune în virtutea Articolului 7 din Tratatul de la Roma, cerând ca legea să fie lovită de nulitate ca reprezentând „discriminare națională”.

După audieri la Înalta Curte de Justiție din Londra și în Camera Lorzilor, cazul a fost deferit C.E.J., care a decretat în 1991 că „anumite aspecte” ale legii erau „incompatibile cu legile Comunității”.²⁴ Astfel, Camera Lorzilor n-a mai avut nici o altă soluție decât să ignore voința Parlamentului. Aproape imediat, companiile spaniole au dat în judecată guvernul britanic, cerând daune pentru cele optsprezece luni în care fuseseră lipsite de drepturile de pescuit, obținând în cele din urmă despăgubiri de peste o sută de milioane de lire sterline.

Între timp, Comisia trebuia să se împace cu eșecul politicii sale de pescuit. Prin 1991, capacitatea de pescuit din cadrul Comunității crescuse considerabil. Începând din 1970, tonajul total al flotelor C.E. se mărise cu 153%, iar capacitatea de pescuit, cu 420%.²⁵ Și mai rău, regulile de „conservare”, care-i sileau pe pescari să „arunce” peștele pentru care nu aveau cote, cauzau o criză ecologică. În propria analiză asupra C.F.P. efectuată la jumătatea termenului, Comisia a recunoscut că:

„În Marea Nordului, deversările de pește pot depăși cantitățile reținute dintr-o singură expediție; estimarea globală pentru 1985 a fost de 460 de milioane de specimene aruncate, câtă vreme numărul celor aduse pe mal a atins 500 de milioane. În Golful Biscaya și Marea Celtică, aruncările s-au estimat la 130 de milioane de specimene, față de o cifră de 110 milioane de rețineri.”²⁶

Și totuși, în apele norvegiene, unde guvernul încă-și mai putea impune propriile reguli, „aruncările” erau ilegale.

Reacția Comisiei a fost aceea de a propune reducerea „efortului de pescuit” prin „decomandarea” de vase din fiecare flotă națională. Sub denumirea de Programul de Îndrumare Multi-Anuală (*Multi-Annual Guidance Programme*, M.A.G.P.), această veste a ajuns la domnul Gummer în 27 februarie 1992, pe calea unui răspuns parlamentar. Atunci, Gummer a încercat să susțină că Regatul Unit avea să-și reducă flota doar cu 12%, dar până la urmă a reieșit că solicitarea Comisiei era de 18%, echivalând cu aproape o cincime din flotă. În același timp, reducerea cerută flotei spaniole, mult mai mari, era de numai 4%, finanțată în mare parte din fondurile structurale ale C.E. Dintre cele 25 de milioane de lire sterline alocate planului britanic însă, 20 de milioane trebuia să fie plătite de Ministerul de Finanțe, prin „retragerea” răbatalui.²⁷ Cu alte cuvinte, contribuabilii britanici aveau să plătească pentru a le face loc spaniolilor să pescuiască în apele Marii Britanii.

Dar Comisia recunoscuse deja că, având în vedere dimensiunile flotei spaniole, reducerile propuse ar fi fost insuficiente. Astfel, Comisia a avertizat că era posibil să urmeze și alte reduceri, dacă statele membre nu luau singure măsuri pentru a micșora volumul pescuitului. Drept răspuns, Regatul Unit a introdus Legea (Conservării) Peștilor Marini, conferindu-i guvernului puteri fără precedent de a dicta termenii de racordare a permiselor de pescuit (așa-numitele restricții ale „zilelor pe mare”). Aceasta avea să-i dea guvernului posibilitatea de a scoate cu forța din activitate alte mii de pescari, interzicându-le dreptul de a-și câștiga existența fără a trebui să le plătească despăgubiri.

Proiectul de lege a trecut în grabă prin Parlament, cu sprijinul aproape tuturor deputaților conservatori, atât de repede încât depășise a doua lectură încă înainte ca termenul limită al „consultărilor” în domeniul economic respectiv să fi expirat. Pescarii revoltați au contestat planul în instanță, și în cele din urmă a fost abandonat. Dar problema nu se rezolvase. Victoria pescarilor nu făcuse decât să prelungească desfășurarea tragediei lor.

În concluzie, un eșec lamentabil

Ceea ce devenea acum tot mai incomod de clar era faptul că, indiferent ce susținea Comunitatea că încerca să facă, rezultatul era invariabil cel contrar. O Piața Unică declarată ca fiind o mare acțiune de „eliberare” și „dereglementare” produsese una dintre cele mai mari concentrări de reguli restrictive din istorie. O „reformă” a C.A.P. destinată să reducă supraproducția și cheltuielile neavenite sfârșise prin a produce și mai multe alimente inutile, cu cheltuieli și mai mari. C.F.P., destinată să „conserve stocurile de pește ale Europei”, declanșase o catastrofă ecologică.

Cel puțin în linii mari, se putea argumenta că Piața Unică își realizase scopul urmărit, acela de a stimula dezvoltarea economică și crearea locurilor de muncă. Însă chiar și acesta era un miraj. În cei trei ani dinaintea lansării, creșterea medie din Uniunea Europeană înregistrase un neimpresionant nivel de 2,3% pe an, în timp ce media șomajului fusese de 8,5%. În cei patru ani ulteriori datei de 1 ianuarie 1993, rata creșterii economice avea să scadă la 1,67% – cea mai proastă performanță a oricărui bloc economic din lumea dezvoltată – în timp ce șomajul din U.E. urma să sară până la 10.9%; cu aproape douăzeci de milioane de oameni fără locuri de muncă.

Semnificația a tot ceea ce se întâmpla cu „proiectul european” la începutul anilor nouăzeci era aceea că, din acel moment înainte, mai mult decât oricând, avea să devină tot mai posibilă evaluarea tuturor acelor promisiuni euforice și foarte familiare despre faptele mărețe pe care Comunitatea urma să le realizeze într-un viitor nedefinit, în comparație cu ceea ce realiza la nivel practic. În concluzie, era un eșec lamentabil.

Capitolul 16

CINE MIȘCĂ-N FRONT, AFARĂ!: 1993-1997

„Construirea monedei unice seamănă cu înălțarea unei catedrale medievale. Va fi la fel de măreață. Va fi la fel de frumoasă. Va dura la fel de mult.”

Le Chef de Cabinet al lui Yves-Thibault de Silguy, comisar însărcinat cu pregătirile pentru uniunea monetară, august, 1996.¹

„O uniune economică va supraviețui numai dacă e bazată pe o uniune politică.”

Helmut Kohl, 1993²

„Ca fost cancelar, nu pot spune decât că nu pot identifica nici măcar un singur avantaj economic concret care să-i revină fără nici o ambiguitate acestei țări, în urma apartenenței noastre la Uniunea Europeană.”

Norman Lamont, octombrie 1994

„Somajul din această țară este acum cel mai scăzut în raport cu toți concurenții europeni importanți. În ultimii trei ani, am creat mai multe locuri de muncă decât Germania, Franța, Italia și Spania – ba chiar, am creat mai multe decât Germania, Franța, Italia și Spania la un loc.”

John Major către Camera Comunelor, 24 iunie 1996

Ca dovadă a nervozității provocate de „nej”-ul danez și victoria la limită a votului francez pentru Maastricht, Delors a găsit de cuviință, la sfârșitul anului 1992, să examineze mijloacele de „întărire a imaginii Europei”. În acest scop, a numit un «*Comité des Sages*» („Sfat al înțelepților”) condus de Willy de Clercq, un parlamentar belgian, care lucra cu un grup de directori de publicitate. Raportul lor a fost făcut cunoscut în 31 martie 1993, la o conferință de presă de la Bruxelles, de către Senhor de Pinheiro, comisarul pentru „Informație, Comunicații, Cultură și Tehnici Audio-Vizuale”.

Nimic n-ar fi putut demonstra mai bine prăpastia dintre elitele politice ale Europei și „cetățenii” pe care pretindeau că le-ar fi reprezentat decât acest raport al „înțelepților”. Respectivii sugerau că „Europa” ar trebui să fie tratată ca o „marcă” și scoasă pe piață ca atare. Tratatul de la Maastricht era prea complicat – sau cel puțin așa spunea de Clercq, „deciziile tratatului sunt mult prea tehnice și îndepărtate de viața cotidiană, pentru ca oamenii să le înțeleagă”. În loc de a li se permite să-l citească, „cetățenilor” ar trebui să li se vâre pe gât sloganuri, ca de pildă: „Împreună pentru Europa, spre binele nostru al tuturor” și „Maică Europa trebuie să-și apere copiii”. Tot „înțelepții” au mai sugerat și finanțarea unor „emisiuni de televiziune pan-europene” ale lui Delors însuși, inclusiv un program „destinat femeilor din Europa”. „Probabil că va fi pentru prima oară”, intona raportul, „când un om de stat face un apel direct la femei”.³ În mod similar, mass-media trebuia să fie plătite pentru a adopta „o linie mai pozitivă” (*sic*) despre Uniunea Europeană, cărțile de istorie trebuia să fie recrie „pentru a reflecta dimensiunea europeană”; iar posturile de televiziune să fie finanțate pentru a introduce această „dimensiune” în telenovele, jocuri și concursuri.

Chiar și pentru corpul de presă de la Bruxelles, în mod normal docil și conformist, așa ceva era prea mult. În toiul unei „cacofonii de proteste”, gazetarii revoltați au ieșit din sală, iar președintele grec al asociației jurnaliștilor din Bruxelles, Costas Verros, a acuzat Comisia că „acționează ca o juntă militară”.⁴

Acest episod curios a creat un oarecare contrast cu celelalte două evenimente care se desfășurau în Europa anului 1993. Mai întâi a început tragedia care înghitea Bosnia, unde croații, musulmanii și sârbii sponsorizați de guvernul de la Belgrad se înțeștau în cel mai ucigător război civil pe care-l cunoscuse Europa din 1945 încoa. În timp ce forțele militare rivale și bandele de tâlhari asediau orașele Sarajevo, Mostar, Banja Luka, Srebrenica și altele, sute de soldați și civili mureau lunar în numele „purificării etnice”, în timp ce forțele O.N.U. „de menținere a păcii”, cu căștile lor albastre, stăteau și se uitau, incapabile să intervină. De la fiascul din 1990, era evident că cei ce pretindeau că ar reprezenta „Europa” nu aveau nici un mijloc de a influența în vreun fel aceste evenimente.

O a doua umbră care plana peste țările U.E. însele era criza tot mai gravă în care se adânceau economiile acestora. Rata creșterii economice, care la sfârșitul anilor optzeci atinsese o medie de trei sau patru la sută, scăzuse la un procent, în 1992, și se îndrepta spre zero. În Germania, șomajul crescuse la 7%, iar în Franța, la 11%. Oamenii rămași fără locuri de muncă atinseseră acum cifra de optsprezece milioane, mai mult decât dublul nivelului din urmă cu un deceniu. Și totuși, menținând același aer de irealitate, Delors se plânga la Parlamentul European din Bruxelles, în 4 februarie, că acesta era rezultatul unei „periculoase alunecări înapoi dinspre strategia economică a Europei: următoarea etapă a uniunii economice și monetare.” Soluția lui pentru fiecare problemă era mereu aceeași: mai multă integrare, cât mai multă integrare. Iar aceasta avea să se concentreze acum asupra a trei aspecte: pregătirea pentru uniunea economică și monetară, extinderea și nevoia de a prelua și mai multe puteri supranaționale, prin „reforme instituționale” canonizate într-un nou tratat.

Visând cu ochii deschiși

Primul Consiliu European din 1993, întrunit la Copenhaga în zilele de 21-22 iunie a părea să viseze și el cu ochii deschiși, în propriul lui balon de irealitate. Șefii de guvern și-au aplaudat „succesul” din al doilea referendum danez și au stabilit data de 1 ianuarie 1995 pentru accesul a încă patru membri: Austria, Finlanda, Suedia și Norvegia. Dar la orizont se întrezărea și aderarea țărilor foste comuniste din Europa Centrală și de Est, o perspectivă privită fără entuziasm. Pentru a evita orice angajament ferm cu privire la data intrării lor, Consiliul a stabilit cele cinci așa-zise „criterii de la Copenhaga”. Acestea le cereau candidaților să-și creeze o democrație reală și o economie a pieței libere, protecția minorităților și respectul față de domnia legii și a drepturilor omului. De asemenea, calitatea de membru presupunea și capacitatea candidatului „de a-și asuma obligațiile apartenenței, inclusiv adeziunea la scopurile uniunii economice și monetare.”⁵ Aceste condiții erau în mare măsură considerate o tactică de tergiversare.

Consiliul nu s-a preocupat decât pentru foarte scurt timp de calvarul economic al Comunității, cerându-i lui Delors să pregătească o Carte Albă despre „locurile de muncă, competitivitate și dezvoltare”. Dar a confirmat decizia miniștrilor de Finanțe de a extinde finanțarea „structurală”. Pentru perioada 1994-1999, aceasta avea să fie mărită la treizeci de miliarde de lire sterline pe an, aproape la același nivel cu C.A.P. și egalând în termeni reali dimensiunile programului de ajutorare Marshall. Aceasta avea să fie următoarea „mare idee” a lui Delors.

Mai jos pe agendă se afla o bombă cu ceas. „Pentru a promova încrederea în construirea Europei”, cum spunea comunicatul, Consiliul „sublinia importanța” de a continua să combată fraudele din cadrul Comunității. Deși în Comunitate ploua de mult timp cu acuzații de fraudă, acum acestea deveniseră persistente, inclusiv în legătură cu misterioasa „sinucidere” din 30 martie, la Bruxelles, a lui Antonio Quatraro, funcționarul superior al Comisiei însărcinat cu subvențiile C.A.P. pentru tutun. Planând suspiciuni că departamentul lui cheltuisese opt sute de milioane de lire sterline pe an în plăți pentru ca fermierii italieni și greci să cultive un tutun de calitate atât de proastă încât cea mai mare parte din el a trebuit să fie sau distrusă, sau vărsată în Europa de Est și Africa de Nord, la prețuri de dumping, moartea lui Quatraro a sporit atmosfera de tensiune. Dar tot ceea ce-a făcut Consiliul a fost să ceară Comisiei să vină cu propuneri pentru o „strategie antifraudă” până în luna martie a anului 1994.

Aceasta nu era singura bombă cu ceas. La sfârșitul Consiliului, Delors a profitat de ocazie ca să se împăuneze în legătură cu starea robustă a M.R.S.⁶ Nu-și dădea seama se apropia colapsul, care avea să se producă după doar șapte săptămâni, sub efectul necesităților contradictorii ale diferitelor economii naționale. Bundesbank-ul avea nevoie de un nivel ridicat al ratei dobânzilor, pentru a ajuta Germania să-și finanțeze reunificarea cu bani împrumutați. Franța avea nevoie de un nivel scăzut al ratei, ca să-și stimuleze economia bolnavă, și totuși era forțată de M.R.S. să mențină dobânzi mari. Când, la sfârșitul lui iulie, Germania a ignorat rugămintele Franței de a i se acorda o scădere a dobânzilor, piețele s-au convinsă că Franța avea să treuiască să-și devalorizeze moneda.

În ultimele patru zile dinainte de „Duminica neagră” de la 1 august, Franța a angajat o sută de milioane de lire sterline pentru a-și sprijini francul, înainte de a se recunoaște învinsă. Marjele M.R.S. s-au relaxat de la 4,50 la 30%, lăsând efectiv valutele să floteze liber. „Etapa întâi” a părții line spre moneda unică exista doar cu numele. Pentru Delors, bolnav de sciatică și forțat să umble cu baston, perspectivele acestei uniuni monetare trebuie să fi devenit dintr-o dată foarte îndepărtate.

În același moment, Major își petrecea vacanța în Portugalia, meditănd la direcția în care putea duce implicarea Marii Britanii alături de „Europa”. Trecuseră douăzeci de ani de când Regatul Unit intrase în Comunitate, iar Tratatul de la Maastricht se dovedise a fi „bifurcația de drumuri”:

„Partenerii noștri doreau o monedă unică. Noi n-o doream. Ei voiau un capitol social. Noi nu-l doream nici pe acela. Voiau o mai mare armonizare a politicilor. N-o voiam. Voiau un control mai strict al Comunității asupra apărării. Noi, nu. Vorbeau tot mai mult, în particular, despre o destinație federală, deși în public insistau asupra unei Europe a statelor naționale.”⁷

De-acum, Major avea trei ani de experiență la „masa din vârful” Europei, iar cicatricile băta-liilor se vedeau. Consemna lucrările unui Consiliu European într-un mod pe care Thatcher nu-l încercase niciodată. Discuțiile, scria el, „urmau un tipar căm obosit”:

„Toți cei de la masă își expuneau opiniile prin discursuri standard care adeseori erau mai degrabă destinate opiniei publice interne, decât să încercări serioase de a influența discuția. Aceasta se întâmpla frecvent pentru că deciziile fuseseră deja luate în particular, iar dezbateră nu era decât un preludiv al confirmării. Înaintea fiecărui summit (...) francezii și germanii se puneau de acord, dacă era posibil. Comisia ținea legătura cu ambele grupuri.

Majoritatea deciziilor erau propuse de Comisie, după negocieri cu Franța, Germania și țările care dețineau președinția Uniunii. Statele mai mici, care toate erau beneficiare nete ale bugetului comun, se plâneau adesea amarnic de acest lucru, în particular, dar în public se comportau ca niște adulți cu putere de consimțământ. Ori de câte ori asistam la acest fenomen, îmi venea automat în minte celebra explicație a lui Aneurin Bevan despre felul cum îi convinsese pe medicii nehotărâți să intre în N.H.S.: „Le-am astupat gura cu aur.” Lucirea metalului prețios făcea cu ochiul din tăcerea multor șefi de guvern. Îndărătnicia cu care acceptau orice consens franco-german era frapantă – și, pentru Marea Britanie, extrem de iritantă.

Comisia rareori era contrazisă; iar când se întâmpla acest lucru, criticile aveau adesea o undă de lășitate: orice contra-propunere era precedată de osanale, însoțite de sugestia timidă că, poate din cele mai întemeiate motive, Comisia greșise. Jacques Delors, sigur pe poziție, înlătura foarte ușor asemenea obiecții nevolnice, adeseori cu sprijinul germanilor sau, cel mai probabil, al francezilor. Fuduli, alții se alăturau și ei consensului. Izolați și cu senzația silită că se comportaseră necuviincios, criticii cedau. Era un mod de operare absurd și crud.”⁸

Nu mai Marea Britanie, adaugă Major, pune a bețe-n roate. Acum își dădea seama de ce devenise Thatcher atât de nepopulară printre „colegi”. Ea fusese obișnuită cu un sistem democratic, în care oamenii spuneau ceea ce gândeau. Dar, când cineva vorbea limba de la Westminster la Bruxelles, „parc-ar fi fluierat în biserică”.

În toamna aceea, Major a publicat un articol în *The Economist*, expunându-și propria „viziune” despre „Europa”. Ar fi trebuit să se concentreze, susținea el, asupra dorințelor oamenilor, nu asupra reformelor instituționale care-i obsedau atât de mult pe lideri. Principala noastră grijă, scria Major, ar trebui să fie pacea, dezvoltarea, prosperitatea și locurile de muncă. Obiecta față de opinia predominantă că „trebuie să mergem înainte spre o uniformitate politică și economică tot mai mare”.

„Construim Europa pentru națiunile noastre, nu încercăm să ne înjosim națiunile pentru Europa. Vreau să văd Comunitatea devenind o uniune amplă, îmbrățișând întreaga Europă democratică, într-o piață unică și cu aranjamente comune de securitate, asociate strâns cu N.A.T.O. Vreau să văd o Europă concurențială și încrezătoare în sine, care să genereze locuri de muncă pentru cetățenii ei și posibilități de alegere pentru consumatori. O comunitate care să nu mai muște din libertățile naționale, astfel încât să fie privită cu entuziasm de statele membre.”⁹

După cum avea să descopere curând Major, eforturile lui nu aveau nici o șansă. „Am stârnit valuri,” își amintește el, „dar mi-am irosit cerneala de pomană.”¹⁰ În „Europa”, se găsea mereu într-o

minoritate de unu pentru că nu ceda îndeajuns. Când se întorcea acasă, se pomenea hărțuit de parlamentari și până și de „bastarzii” din propriul lui Cabinet, pentru că cedase prea mult. Între timp, poziția partidului său în sondajele de opinie atinsese cel mai scăzut nivel din istorie.

Iluzia merge mai departe

La Bruxelles, aerul de irealitate persista, toamna lui 1993 aducând un moment sărbătoresc. În sfârșit, cu o hotărâre a curții constituționale germane de la Karlsruhe decretând că Tratatul de la Maastricht nu încălca legea fundamentală a țării, tratatul intrase în vigoare. La 29 octombrie, șefii de guvern au fost convocați la un „Consiliu European Extraordinar”, pentru a declara că, începând de la 1 noiembrie, Comunitatea Europeană avea să fie cunoscută ca „Uniunea Europeană”. Triumfători, au proclamat:

„Cetățenii Europei știu că această Comunitate le-a adus sfârșitul al războaielor sângeroase, un nivel mai înalt de prosperitate și o mai mare influență. Știu că astăzi, chiar mai mult decât ieri, izolarea și restrângerea sunt soluții false, întotdeauna iluzorii și uneori periculoase. De asemenea, trebuie să-și dea seama că Uniunea Europeană li va ajuta să facă față transformărilor industriale și sociale, provocărilor externe și multor flageluri ale societății noastre, începând cu șomajul.”¹¹

În jurul euforiei auto-felicitărilor, șomajul atinsese cel mai înalt nivel de la fondarea E.E.C. Cât despre sfârșitul „războaielor sângeroase”, titlurile din ziare erau dominate zilnic de haosul din Bosnia, pe care Comunitatea fusese incapabilă să-l oprească.¹²

Irealitatea a continuat și la următorul Consiliu European, tot la Bruxelles, în 11-12 decembrie. Punctul de interes era Cartea Albă a lui Delors despre modurile de a vindeca „șomajul structural din Europa”.¹³ Remediul lui nu era decât o listă a expresiilor de jargon cu „identitate standard”. Sublinia nevoia de a pune „bazele dezvoltării durabile”, în timp ce „sarcina majoră” era, evident, „nevoia de a merge cu hotărâre înainte pe drumul neabătut al construirii unei Europe unificate”. Expunând pretenziile beneficii ale „acțiunii comunitare”, Delors afirma că, între 1986 și 1990, statele membre creaseră nouă milioane de locuri de muncă (în pofida faptului că în prezent existau optsprezece milioane de șomeri). De asemenea, mai pretindea că dezvoltarea economică se accelerase „cu o jumătate de punct procentual în fiecare an” (când de fapt scăzuse la zero).

Dincolo de această retorică înșelătoare însă, Delors propunea un program extrem de ambițios. Dorea ca Uniunea să controleze politica de cercetare și dezvoltare a Comunității, astfel încât „cooperarea” dirijată de Comisie să „devină treptat un principiu fundamental”. Și mai mareț era planul de a construi „infrastructura europeană”, corelând sistemele de transport al energiei și o serie de proiecte rutiere și feroviare transfrontaliere, cunoscute colectiv ca „Rețeaua Transeuropeană” („*Trans-European Network*”), sau „T.E.N.”. Costul avea să fie de patru sute de miliarde de ecu pe o perioadă de cincisprezece ani, plățiți parțial din fondurile regionale, dar în primul rând de statele membre, cu implicarea finanțelor private. Scopul era acela de a crea noi locuri de muncă, lansând un program de lucrări publice neo-keynesian, pe linii de tip „New Deal”, care avea să promoveze și integrarea.

Consiliul a aprobat „harta rutieră” a lui Delors, lăudând-o în termeni atât de elogioși încât Delors însuși recunoaște că s-a simțit „mândru ca un păun”.¹⁴ Totuși, când Major s-a întors în Anglia să explice Parlamentului Cartea Albă, el le-a spus deputaților cum statele membre erau „acum hotărâte să urmeze politici realiste, practice și orientate spre piață, pentru a ameliora competitivitatea Europei”. Conveniseră că era nevoie de „un control ferm al cheltuielilor publice și o inflație cât mai scăzută; piețe deschise; dereglementare; o Europă mai descentralizată; flexibilitate a pieței forței de muncă și reduceri ale costurilor sociale, și un rol decisiv al investițiilor private în generarea dezvoltării economice”.¹⁵ Nimeni n-ar fi putut ghici că el și ceilalți șefi de guverne tocmai se înțeleseseră, în principiu, asupra unui program de lucrări publice finanțate de stat în valoare de peste 260 de miliarde de lire sterline – un cost egal cu totalul cheltuielilor anuale ale guvernului Marii Britanii.

„Căfelul Bruxelles-ului“

Prin luna martie a anului 1994, Major avea din ce în ce mai multe probleme cu „colegii“. După mai mult de un an de negocieri, se stabiliseră termenii pentru aderarea Austriei, Finlandei, Suediei și Norvegiei, deși cea din urmă încă mai insistă pentru protecția industriei sale de pescuit. Spania, ca de obicei, își cerea despăgubirile, ceea ce-l făcea pe Delors să adune bani ca să cumpere de la Rusia drepturi de pescuit pentru flota spaniolă.¹⁶ Această stare de lucruri crease o dispoziție posomorâtă la Bruxelles, întrucât următoarele la rând erau fostele state comuniste din Europa Centrală și de Est.

Între timp, Major își făcuse calculele și ajunsese la concluzia că, o dată cu intrarea unor țări noi în Comunitate, puterea de vot a Marii Britanii, deja minimă, avea să scadă la un nivel inacceptabil. S-a hotărât să pună în discuție acest lucru. Cu sprijinul deplin al Cabinetului său, a anunțat că se va opune prin veto extinderii dacă nu se menținea regula existentă a Comunității conform căreia, prin sistemul votului majorității calificate (V.M.C.), douăzeci și trei de voturi erau suficiente pentru o „minoritate de blocare“.

Făcând acest lucru, Major a atins un nerv sensibil. V.M.C. atingea „proiectul“ drept în esența sa de caracteristică definitorie a supranaționalismului. Așa cum recunoscuseră Salter și Monnet în anii douăzeci, prin V.M.C. națiunile puteau fi silite să accepte decizii care contraveneau intereselor lor naționale. Atâta vreme cât își mențineau dreptul de veto, puteau bloca legile noi, motiv pentru care prima cerință a unui organism supranațional era eliminarea dreptului de veto. Însă chiar și V.M.C.-ul prezenta probleme, atâta vreme cât o minoritate încă mai putea forma alianțe de blocare. Tocmai acest lucru îl recunoscuse Major. Fiecare „extindere“ a Uniunii putea fi folosită pentru a-i spori puterile supranaționale.

Inițial, Major s-a bazat pe sprijinul Germaniei, al Franței și al Spaniei. Dar, pe măsură ce negocierile progresau și după ce Spania și-a retras sprijinul în urma acordului de pescuit cu Rusia, aceste speranțe s-au spulberat. Marea Britanie rămăsese din nou singură. Astfel, când a fost întrebat în Camera Comunelor ce anume era mai important pentru el, *status quo*-ul V.M.C.-ului sau extinderea, Major n-a putut decât să ocolească răspunsul. A declarat că era hotărât „să lupte pentru drepturile Marii Britanii“ la fel de tare cum ar fi luptat orice altă națiune pentru propriile ei interese. Aceasta era diferența dintre guvernul lui și laburiști, care ar fi spus „da la orice vine din Europa, fără nici un examen critic“. Liderul laburist, domnul Smith, „ar semna cedarea voturilor noastre, a competitivității noastre și a banilor noștri“, motiv pentru care ar fi meritat să fie descris ca „Monsieur Oui, căfelul Bruxelles-ului“.¹⁷

Era un sarcasm care curând avea să ricoșeze împotriva lui Major, când Hurd a plecat pentru trei zile și trei nopți de negocieri continue cu ceilalți miniștri de Externe, la Ioannina, în Grecia. Rezultatul cu care s-a întors a fost o „Euro-cotită“ clasică.¹⁸ Ca să salveze aparențele, numărul de douăzeci și trei de voturi mai putea fi permis spre a suspenda o propunere pentru scurt timp. Altfel, Marea Britanie era obligată să cedeze. Smith l-a acuzat pe Major de o „abdicare umilitoare“.¹⁹ Unul dintre propriii parlamentari ai lui Major, Tony Marlow, aa comentat furios că, din moment ce...

„(...) acest așa-zis compromis n-a realizat nimic de reală valoare pentru Regatul Unit, și întrucât de acum încolo onorabilul meu prieten nu mai are nici o autoritate, credibilitate sau strategie identificabilă în această zonă vitală a politicii, de ce nu se dă la o parte ca să facă loc pentru altcineva, care le-ar putea asigura partidului și țării o îndrumare și o conducere?“²⁰

Pentru Major, era o perioadă groaznică a mandatului său de premier. „Starea de spirit în sânul partidului era feroce. Presa era hidoasă. Treceau prin vremuri cumplite, cu atât mai rele cu cât știm că rana era auto-provocată,“ a scris el.²¹ În 30 martie, *Daily Mail* a publicat pe prima pagină o caricatură reprezentându-l pe Delors cu tocuri-cui și ciorapi de plasă, ca o prostituată pariziană, ducând de lesă un pudel elegant, care avea chipul lui John Major. Un alt prim ministru era pe cale să fie distrus de „Europa“.

Umilirea continuă

Mass-media britanice au acordat destul de puțină atenție știrii sosite de la Marrakesh în ziua de 15 aprilie 1994. După șapte ani de negocieri întortocheate, guvernele din 123 de națiuni semnaseră

„Actul Final” al Rundeii Uruguay din acordul G.A.T.T. Consecințele acestui pact aveau să se facă simțite pe tot globul, mai cu seamă în efectele sale păgubitoare asupra Lumii a Treia. Fusese o „căr-păceală” între negociatorii S.U.A. și cei ai U.E. care, prin ceea ce s-a numit „Acordul de la Blair House” din noiembrie 1992, stabiliseră să „încrepească” o învoială pentru reducerea subvențiilor.

Conform „reformelor MacSharry” aplicate politicii agricole comune, multe subvenții agricole ale U.E. fuseseră într-adevăr reduce, dar fermierii primeau „compensații” pentru pierderea lor. Conform acordului, aceste „compensații” fuseseră considerate o practică de „comerț cinsit” permisă, deși sumele primite de fermieri erau mai mari decât înainte. În mod similar, țările producătoare bogate puteau continua să arunce patruzeci de milioane de tone de grâu subvenționat pe piața mondială, astfel coborând prețurile la nivel global, în același timp în care acordul G.A.T.T. forța țările din Lumea a Treia să-și deschidă piețele.²² În mod deloc surprinzător, o sută cincizeci de mii de oameni s-au revoltat la New Delhi, plângându-se că importurile occidentale aveau să-i ruineze pe fermierii indieni și să silească multe firme să-și înceteze activitatea.

În Marea Britanie, s-a acordat mai multă atenție morții subite, pe 12 mai, a lui John Smith, căruia i-a succedat la conducerea Partidului Laburist tânărul și relativ necunoscutul Tony Blair. Moartea lui Smith a amânat începutul campaniei electorale pentru Parlamentul European și, când aceasta a început, conservatorii au lansat sloganul „O Mare Britanie puternică într-o Europă puternică”. Dar reputația lui Major ca „pudel al Bruxelles-ului” le-a distrus credibilitatea. Voturile pentru conservatori s-au prăbușit la 27,8%, cel mai scăzut nivel național din secolul XX. Laburiștii, cu 44,2%, și-au înmulțit fotoliile de la 45 la 62. Prezența totală la vot în Marea Britanie, de 36,1%, a fost din nou cea mai redusă toată U.E.

La scurt timp după alegeri, Major a fost „bruscat” de încă un incident. Pe agenda Consiliului European de la Corfu, din 24-25 iunie, figura alegerea unui succesor al lui Delors, care avea să se retragă la sfârșitul lui 1994, după un termen record de nouă ani în funcție. Kohl și Mitterrand îl susțineau din răspuțeri pe un integraționist fanatic, primul ministru al Belgiei, Jean-Luc Dehaene. Obiecțiile lui Major l-au silit pe Dehaene să se retragă dar, pe parcursul aceleiași an, cu ocazia unui Consiliu de urgență la Bruxelles, britanicul l-a acceptat pe candidatul de compromis, primul ministru al Luxemburgului, Jacques Santer. Președintele ales a declarat prompt că, din punctul de vedere al entuziasmului său pentru integrare, nu exista nici o diferență între el și Dehaene.²³

Acest episod a preocupat atât de mult mass-media britanice, încât abia dacă s-a acordat puțin spațiu pentru restul agendei Consiliului, care includea aplicarea ambițiosului program-cădru pentru cercetarea științifică și tehnologică al lui Delors, pe 1994-1999. Acesta a extins enorm limitele bugetului Uniunii, întrucât propriile contribuții ale Comisiei trebuia acum să fie egalele automat de cele ale guvernelor naționale.²⁴

De asemenea, Consiliul mai aprobase o cerere a Comisiei pentru noi puteri reglementatoare extinse asupra „societății informaționale”, cum o numea ea, incluzând folosirea rețelilor de calculare în orice scopuri, de la controlul traficului aerian până la îngrijirea sănătății.²⁵ A acceptat o inițiativă franco-germană „împotriva rasismului și xenofobiei”, extinzând competența pilonului „Justiție și Afaceri Interne” de la Maastricht.²⁶ În sfârșit, Consiliul a stabilit să se înființeze un „Grup de reflecție” care să înceapă în 1995 munca pentru pregătirea unui nou tratat.

În comparație cu comunicatul emis de primul Consiliu European din 1973, care nu acoperea decât vreo două pagini, era remarcabil cât de mult crescuseră documentele finale, până la cel puțin șaiszeci de pagini. Dar „guvernul provizoriu” al lui Monnet nu se comporta într-un totu conform planului. În multe dintre activitățile, inițiativele sau răspunsurile sale, se suprapunea tot mai mult peste guvernele statelor membre. Acest guvern începea să-și arate mușchii, într-un mod care urma să aibă efecte profunde.

Cu toate acestea, parlamentarii britanici abia dacă observau rolul tot mai extins al Consiliului. Când Major a dat raportul în Cameră, la 28 iunie, principala lor grijă a părut numirea noului președinte al Comisiei. De fapt, parlamentarii nici n-ar fi putut să spună sau să facă mare lucru. Consiliul aprobase mult prea multe politici pentru ca Major să poată prezenta altceva decât un rezumat schematic, deși în trecut fiecare dintre ele ar fi beneficiat de o dezbatere completă. Faptul că

asemenea decizii politice puteau fi acum acceptate fără discuție nu făcea decât să reflecte viteza cu care puterea se scurgea de la Westminster spre Bruxelles.

Cine mișcă-n front

În vara anului 1994, observatorii atenți au început să remarce încă un aspect al uriașei diferențe dintre Marea Britanie și „partenerii” ei europeni. În cei doi ani de când ieșise din M.R.S., economia ei începuse să se dezvolte mai rapid decât oricare alta din U.E. Pentru mulți, data de 16 septembrie 1992, privită retrospectiv, arăta mai degrabă ca Miercurea „albă” decât „neagră”, întrucât Marea Britanie putea beneficia din nou de restructurarea ei economică din anii optzeci. Fostul „bolnav al Europei”, cu o economie aflată pe locul patru după cele ale Germaniei, Franței și Italiei, se îndrepta acum cu viteză către locul doi. În termenii venitului pe cap de locuitor, înainte fusese aproape pe ultimul loc al ligii europene. Acum urca spre vârf.

Respectatul gazetar economic Bill Jamieson, printre alții, a mai observat și măsura remarcabilă în care noua prosperitate britanică în plină înflorire se datora nu celor 44,6 de procente ale comerțului ei cu U.E., ci restului de 55,6% cu restul lumii. Marea Britanie făcea acum comerț cu membrii U.E. suferind pierderi enorme, care în 1994 se ridicaseră la 6,79 miliarde de lire sterline, față de un surplus comercial cu țările non-U.E. de 5,1 miliarde. U.E. era singurul bloc din lume în care Regatul Unit suferea deficituri, care din 1973, când intrase în Piața Comună, totlizaseră cumulativ 87 de miliarde de lire sterline. Adăugând contribuțiile nete pentru bugetul de la Bruxelles, se ajungea la un deficit total de 108 miliarde. Din fericire, acesta era contrabalansat de o creștere dramatică a veniturilor din afara U.E., inclusiv din investițiile în S.U.A., duble față de cele în U.E. Pe plan economic, apartenența Regatului Unit fusese mult mai avantajoasă pentru concurenții săi din U.E. decât pentru Marea Britanie însăși.

Afirmația constantă că apartenența la U.E. era un „beneficiu” economic incontestabil, vital pentru supraviețuirea Marii Britanii, se dovedea astfel încă o iluzie.²⁷ Totuși, ea prinsese rădăcini atât de adânci în mințile englezilor, încât aveau să treacă alți câțiva ani până să devină clare toate implicațiile. Abia în 1998, conform cifrelor O.E.C.D., economia Marii Britanii a devenit din nou a patra din lume ca mărime, după cele ale S.U.A., Japoniei și Germaniei; și abia în 2002, venitul ei pe cap de locuitor l-a depășit pe al Germaniei, devenind cel mai mare din Europa. Dar o țară care avea, pe plan economic, cel mai mare succes din U.E., era în același timp privită pe plan politic de către partenerii ei, porniți spre o integrare tot mai strânsă, ca fiind doar de o irelevantă obositoare.

Acest lucru a fost ilustrat clar în toamna anului 1994 de contrastul șocant dintre două viziuni asupra ale viitorului Europei: una din Germania, cealaltă a lui Major. Într-un articol adresat viitorului Grup de Reflecție pentru conferința interguvernamentală, la 1 septembrie 1994, doi politicieni de frunte germani, Wolfgang Schäuble, potențialul moștenitor al lui Kohl, și Karl Lamers, au avertizat că Uniunea era în pericol să revină la situația unui „grup dezlănțat de state, restrâns numai la anumite aspecte economice”: doar cu puțin mai mult decât o zonă de comerț liber. Atât de mare era această amenințare, încât au cerut un efort dublu pentru continuarea integrării. Un „nucleu dur” de șase sau șapte state, concentrate în jurul alianței franco-germane, avea să deschidă drumul. Repetând spusele lui Tindemans din 1975 și pe ale lui Delors din 1989, Schäuble și Lamers au sugerat o constituție, care i-ar fi permis Comisiei să preia „trăsăturile unui guvern european”, cu Parlamentul European devenind un corp legiuitor autentic, iar Consiliul de Miniștri acționând ca un „Senat”.²⁸

Major a răspuns printr-un discurs ținut la Leiden, Olanda, în 7 septembrie. A respins ideea „nucleului dur”, propunând în schimb „flexibilitate”. Națiunile, a spus el, n-ar trebui să fie înscrise toate cu forța în același tipar, ci să-și poată manifesta opțiunile proprii în domenii specifice ale politicii. Doar în anumite privințe, cum ar fi Piața Unică sau protecția mediului, era nevoie de conformism.²⁹ La fel ca înainte, Major a fost ignorat. Mult mai multă atenție s-a acordat unui glas din trecut, acela al fostului președinte francez Valéry Giscard d'Estaing. Uitați de integrarea politică, deocamdată, era mesajul lui. Concentrați-vă asupra E.M.U. Realizați-o pe aceasta, iar uniunea politică va urma în mod inevitabil.³⁰

Atacat din toate părțile

Revenind acasă, în acea toamnă a anului 1994, Major a început să sufere presiuni tot mai intense dinspre ambele aripi ale partidului său. La conferința sa din octombrie, un grup marginal strâns unit la ovaționat pe Norman Lamont pentru cel mai elocvent atac contra Uniunii Europene auzit vreodată de la un om politic conservator de prestigiu. „Dacă Marea Britanie n-ar fi azi membră a Uniunii Europene”, a spus el, „nu cred că ar avea motive să adere.” Nu propunea retragerea Marii Britanii, dar era o „prostie” să se sugereze că Regatul Unit n-ar fi putut supraviețui în afara U.E. „Se prea poate,” a avertizat el, „ca problema să revină pe agenda politică.”³¹

Din latura opusă, în noiembrie, a fost lansată o campanie atent coordonată de către o falangă de politicieni și oameni de afaceri cu greutate, pentru a-l presa pe Major să înscrie și Marea Britanie în sistemul monedei unice. Deschizător de drum era un sondaj comandat de Confederația Industriilor Britanice (C.B.I.) care, conform directorului său general, Howard Davies, arăta că „o mare majoritate” a membrilor doreau ca Marea Britanie să adopte moneda unică.³² Constatările au apărut la momentul oportun pentru a coincide cu o foarte mediatizată prelegere ținută în City de Leon Brittan, comisarul european pentru Comerț, care revendica sprijinul firmelor de afaceri pentru moneda unică.³³ Într-un ecou al tacticilor folosite în 1971 și 1975, B.B.C.-ul a fost și el recrutat pentru binele cauzei. Acesta a început să-și umple buletinele de știri cu afirmația că „84% dintre membrii C.B.I. sunt în favoarea unei monedei unice”, în timp ce emisiunea *Today* îl lăsa pe Brittan, Davies și ceilalți să facă propagandă pentru adoptarea monedei unice de către Marea Britanie, fără nici un drept la replică.

Un examen atent al sondajului C.B.I., însă, a dezvăluit că fuseseră interviewate numai 624 de companii selecționate atent, din 8000 câte erau în total. Dintre acestea, răspunseseră 206 (mai puțin de o treime). Și numai 59 (28%) dintre acestea, reprezentând cu mult sub 1% din membrii C.B.I., sprijiniseră clar adoptarea monedei unice. Restul, de 72%, erau fie ostile, fie nehotărâte. Doar adăugând cele 56 de procente care acceptau că E.M.U. ar fi putut să ajute pe termen lung firmele, dar „nu era o necesitate”, la cele 28 de procente favorabile, s-a putut totaliza rezultatul de „84% raportat de B.B.C. Nu s-a făcut nici o referire la o altă constatare: că 88% dintre subiecți se pronunțaseră împotriva „adâncirii integrării”.³⁴ Acesta era modul în care „dezbateră” le fusese prezentată cetățenilor britanici.

Pe lângă toate aceste probleme, Major s-a mai confruntat, în 28 noiembrie, cu o dispută tensionată privind legislația necesară pentru a aproba o creștere a contribuțiilor Regatului Unit la bugetul Uniunii Europene. Între 1986 și 1994, bugetul crescuse cu 103%. Dar, întrucât la Edinburgh acceptase să mărească plățile Marii Britanii, Major declara acum că, dacă un asemenea angajament solemn era respins de Cameră, avea să-și dea demisia.³⁵

Ca să-l șicaneze, laburiștii au înregistrat un amendament care lega aprobarea proiectului de lege de luarea de măsuri pentru reducerea fraudelor U.E., care în ultima vreme făceau tot mai multă senzație în presă. În luna iulie a anului 1994, o comisie a Camerei Lorzilor a raportat că fraudele, mai ales în C.A.P., aveau loc acum „pe o scară monumentală și mereu crescândă”, atingând cinci miliarde de lire sterline pe an.³⁶ O carte publicată prin toată Uniunea Europeană, scrisă de un parlamentar francez, François d'Aubert, plasa totalul și mai sus.³⁷ Curtea de Audit a U.E., printr-o acțiune care avea să devină un ritual anual, a refuzat să aprobe rapoartele financiare ale U.E. pe 1993, întrucât conțineau prea multe „nereguli”.

Din partea guvernului, ministrul de Finanțe Kenneth Clarke și-a bazat pledoaria pe afirmația că mărirea contribuțiilor era prețul necesar pe care Marea Britanie îl avea de plătit pentru beneficiile calității de membră a U.E. „Bunăstarea noastră economică,” a pretins el, „e dependentă într-o măsură uriașă de apartenența la Piața Unică”.³⁸ I-au dat replica euroscepticii, inclusiv Norman Lamont, care a amintit de perioada când, în timpul președinției britanice, încercase să abordeze problema fraudelor din C.A.P. la o ședință specială a miniștrilor de Externe.

Pe la aceștia circulase un raport al Curții de Audit care expunea în detaliu diverse fraude, inclusiv un episod celebru când o navă din Hamburg fusese încărcată și descărcată repetat cu aceeași cantitate de carne, astfel încât subvențiile pentru export să poată fi încasate de mai multe ori. În

1992, Italia revendicase subvenții pentru 4,5 milioane de acri de grâu dur, folosit la fabricarea pastelor făinoase, deși fotografiile din satelit arătau doar 1,9 milioane de acri cultivați. Când Lamont a anunțat că dorea să pună în discuție această problemă cu colegii lui...

„(...) un număr de miniștri nici n-au venit. Am deschis discuția. Mulți dintre cei prezenți citeau ziarele. Nimeni n-a contribuit cu o vorbă la discuție, după care domnul Delors m-a atacat că abordasem subiectul Curții de Audit din motive politice.”³⁹

Un alt parlamentar conservator, John Wilkinson, a ridicat problema amenzilor impuse Italiei și Spaniei, pentru că le permisese fermierilor lor să-și depășească cotele de lapte impuse de C.E. Cele două guverne încercaseră să „șantajeze” Comunitatea, amenințând că vor respinge prin veto acordurile bugetare de la Edinburgh, dacă nu li se anulau amenzile. Clarke a negat acest lucru, susținând că intervenția Marii Britanii făcuse ca amenzile inițiale, de 1,6 miliarde de lire sterline, să fie mărite cu încă 860 de milioane, cea mai mare sumă impusă vreodată. A omis să menționeze că amenzile nu fuseseră plătite (și nici n-aveau să fie vreodată).

John Taylor, un unionist din Ulster, a prezentat o descriere pitorească a felului cum sute de milioane de lire sterline, reprezentând fonduri regionale ale U.E., se iroseau în Irlanda de Nord, pe proiecte variind de la „parcuri pentru fluturi” până la înregistrări video ale meciurilor de golf, „precum și patruzeci de mii de lire sterline pentru mașina cu aburi a Lordului O'Neill, care nu mai funcționa de câteva luni”. Deși era nevoie urgentă de bani pentru a remedia diversele „pete negre” ale traficului, o condiție a finanțării era aceea că fondurile nu puteau fi cheltuite decât pentru șoselele transfrontaliere spre sudul Irlandei, care în majoritate erau mici, neimportante și foarte puțin folosite.⁴⁰

Ceea ce reieșea de aici era sentimentul de neputință al parlamentarilor. Învoiala se făcuse. Datoria lor era doar s-o voteze. Major a câștigat cu o majoritate de 285, laburiștii abținându-se. Dar tot ce-a putut el să vadă a fost că opt conservatori votaseră împotriva lui. La insistențele sale, partidul le-a retras sprijinul tuturor celor opt, printre care erau Teddy Taylor, Teresa Gorman, Richard Shepherd, Christopher Gill, John Wilkinson și Tony Marlow. Sir Richard Body, cândva un eurofil convins, care între timp devenise de mult un critic expert al C.A.P., a renunțat voluntar la sprijinul partidului, în semn de solidaritate.

Cel puțin, euroscepticii au avut parte și de o compensație. Norvegienii au respins pentru a doua oară aderarea la C.E., printr-un referendum, cu 51,5% contra 47,9%, la o participare de 90,4% la urne. Din nou, rolul decisiv l-au avut comunitățile de pescari, dintre care unele au votat „nu” în proporție de nouăzeci la sută.⁴¹ O altă trăsătură caracteristică a fost opoziția mulțor tineri, dintre care o fată blondă și drăguță a explicat unui reporter B.B.C., după rezultate: „ceea ce nu ne place e lipsa de democrație din sistemul dumneavoastră”. Pe unii telespectatori britanici i-au trecut fiorii când și-au dat seama că, referindu-se la „sistemul dumneavoastră”, fata îl indica pe cel din care făcea parte acum Marea Britanie.

Spania: cucul din cuib

Pentru Major însă, urma moara Consiliului European. Totuși, când s-a dus la Essen, unde avea loc ultimul Consiliu din 1994, prezidat de Kohl, în zilele de 9-10 decembrie, avea să și-l aducă aminte ca fiind „din fericire, lipsit de ciorovăielile meschine care desfigurau atât de des summiturile europene”.⁴² La acest Consiliu, ultimul la care participau Delors și Mitterrand, s-a stabilit anul 1999 ca dată de lansare a monedei unice, s-a hotărât ca solicitările de aderare ale Maltei și Ciprului să fie acceptate și s-a aprobat obișnuita pleiadă de măsuri integraționiste, inclusiv cinci „zone-cheie” în care șefii de guverne sperau să soluționeze problema tot mai gravă a șomajului din Europa.

De exemplu, s-au obligat să mărească „latura de ocupare intensivă a forței de muncă din cadrul creșterii economice”, cu o organizare mai flexibilă a muncii, „într-un mod care să satisfacă atât dorințele salariaților, cât și cerințele competiției”. Au sugerat o politică salarială bazată pe „inițiative, mai ales la nivel regional și local, care să creeze posturi ce țin seama de noile cerințe, de exemplu în sfera ecologică și cea a serviciilor sociale.” Au stabilit să „transpună aceste recomandări în politicile lor individuale, printr-un program multianual.”⁴³

Când s-a întors acasă să dea raportul în Camera Comunelor, la data de 12 decembrie, Major a încercat să portretizeze aceste concluzii ca pe niște dovezi că, la Essen, colegii lui acceptaseră nevoia de „flexibilitate a pieței muncii“, de „dereglementare“ și de a face Europa să devină „competitivă“. „Din nou,“ a afirmat el, politicile avansate de Marea Britanie erau acum acceptate „prin toată Uniunea Europeană“. Un punct asupra căruia Major a fost chestionat, însă, era un pasaj opac despre pescuit, referindu-se la Actul de Aderare a Spaniei și Portugaliei. În acest sens, Major a răspuns sigur pe sine că nu însemna „nici o mare schimbare“. ⁴⁴ Nu și-a dat seama că avea să intre din nou într-o situație foarte jenantă.

Ceea ce pierduse din vedere guvernul său era faptul că, de la 1 ianuarie 1995, tratatul de aderare al Spaniei permitea vaselor sale de pescuit un acces limitat la șaptezeci de mii de mile pătrate din apele litorale ale coastelor irlandeze, cunoscute ca „Irish Box“ („Cutia irlandeză“) Spaniolii cereau accesul pentru 220 de nave, amenințând că, dacă le era refuzat, aveau să blocheze aderarea Austriei, a Suediei și a Finlandei.

Ghinionistul ministru al Pescuitului, William Waldegrave, a fost astfel nevoit să înfrunte o acțiune de ariergardă la Consiliul Pescuitului, în 22 decembrie. Singura lui speranță era aceea de a negocia o limită mai strictă a numărului de vase spaniole primite în „Cutie“. Dând raportul în fața unei Camere aglomerate, după vacanța de Crăciun, în 10 ianuarie 1995, Waldegrave a trebuit să mărturisească faptul că, împotriva dorinței Marii Britanii, patruzeci de nave spaniole aveau să primească autorizația de intrare. Fără să explice că erau nave mari și moderne, capabile să prindă mai mult pește decât flotele din Cornwall și Irlanda la un loc, a susținut că „dacă n-am fi limitat numărul de nave“ situația ar fi putut să fie și mai rea, așa că „am avut considerabil de câștigat“. ⁴⁵

Parcă pentru a-i infuriia și mai mult pe parlamentarii conservatori, Waldegrave a anunțat, o săptămână mai târziu, că finanțarea de compensare a pescarilor britanici pentru „decomandarea“ vaselor lor avea să fie dublată la 53 de milioane de lire sterline. Pe cheltuiala contribuabililor britanici, alte câteva sute de pescari englezi aveau să fie mituiți ca să-și înceteze activitatea.

„Beneficiile apartenenței britanice“

În acest context, poate părea aproape incredibil că, la 2 ianuarie 1995, Douglas Hurd, ca ministru de Externe, s-a hotărât să lanseze o declarație cu intenția de a aminti poporului britanic despre „beneficiile apartenenței britanice la Uniunea Europeană“, îndemându-și colegii din partid să-i urmeze exemplul.

Pentru un om despre care se știa că nu era prost, catalogul „beneficiilor“ înșirate de el sfida orice logică. „Mai întâi“, a spus, „Uniunea Europeană ne aduce locuri de muncă.“ U.E., susținea el, „ia acum 53% din exporturile noastre“ (datele guvernamentale pentru 1995 arătau că era vorba doar de 44,6%). ⁴⁶ „Francezii“, mai afirma el, „nu ne pot bloca mieii, nici germanii, carnea de vită.“ (În curând avea să descopere contrariul.) „Italianii și spaniolii plătesc amenzi grase pentru că încalcă regulile cotelor de lapte.“ (Amenzile n-au fost plătite niciodată.) U.E. și N.A.T.O. ne-au adus „darul neprețuit a aproape cincizeci de ani de pace pe continent.“ (Tragedia din Bosnia atinsese apogeul.) „Calitatea de membri ne-a dat posibilitatea să aducem Comisia Europeană în fața Curții Europene de Justiție, pentru enormele subvenții acordate de guvernul francez companiei Air France.“ (Când C.E.J. a declarat ilegale aceste subvenții de 2,4 miliarde de lire sterline, Comisia și-a reformulat permisiunea, îngăduind ca subvențiile să continue.) „Noul principiu al subsidiarității, consfințit prin Tratatul de la Maastricht, ne ajută să inversăm fluxul noilor legi ale U.E.“ (Între 1993 și 1994, totalul noilor directive și reguli crescuse de la 1.602 la 1800). ⁴⁷ „I-am convins acum pe partenerii noștri că locurile de muncă trebuie să fie în capul așezării U.E.“ (Șomajul din întreaga Uniune ajunsese la cel mai înalt nivel, din 1930 până în prezent.)

În pofida acestui catalog de retorică autoînșelătoare, însă, Hurd a fost nevoit să consimtă că „Nu totul e roz“.

„Ultimii câțiva ani au cunoscut o perioadă de grele încercări pentru U.E. Am asistat la prea multe tirade prelungite și la prea puține eforturi de a aborda grijile oamenilor de rând. Adeseori, imaginea care domină este aceea a unei U.E. îndepărtate, care se amestecă în treburile interne și irosește resursele.“

Dar tocmai de aceea „trebuie să facem reale progrese spre a corecta ceea ce nu merge bine” și „trebuie să câștigăm controversa pentru o Europă flexibilă, descentralizată”.⁴⁸ În acel timp, „partenerii” lui Hurd forțau mai mult ca oricând pentru intensificarea centralizării.

Din mesajul lui Hurd lipsea cu desăvârșire orice referire la moneda unică – lucru deloc surprinzător, din moment ce această temă încă mai dezbina partidul. În timp ce unii parlamentari și miniștri se agitau ca Marea Britanie s-o adopte, alții insistau ca Major fie să excludă definitiv acceptarea monedei unice de către Regatul Unit, fie să organizeze un referendum. Drept răspuns, Major a preferat să nu se implice. Credea „cu pasiune”, cum a spus el, că nu trebuia să se ia nici o decizie „până când circumstanțele vor arăta clar cum va fi afectată bunăstarea noastră economică”.⁴⁹ Prin urmare, își folosea toată pasiunea de care era în stare ca să nu ia nici o decizie. Mai rău, Major încerca să prezinte E.M.U. ca pe o chestiune exclusiv economică, fără nici un fel de implicații constituționale.

Starea de derută s-a intensificat când, într-o dezbatere a Camerei Comunelor despre politica europeană, în 1 martie 1995, Major a fost întrebat de fostul său cancelar, Norman Lamont, dacă i se părea posibil să-și imagineze uniunea monetară fără uniunea politică. Răspunsul lui Major a fost de o opacitate tipică:

„Nu, nu mi se pare (...). Cu o precizare importantă: cred că e posibil să mergem înainte spre uniunea monetară fără a merge neapărat și spre uniunea politică, dar precizarea depinde de natura și stilul uniunii monetare, iar de acestea mă voi ocupa peste câteva momente.”⁵⁰

Când onorabilul orator a revenit la cestiune, a făcut-o doar pentru a observa că era „prudent în legătură cu unele implicații politice și constituționale serioase”.⁵¹ Blair i-a cerut să definească aceste „implicații constituționale”. A primit un „non-răspuns”:

„În ultimă instanță, singurul lucru care contează este interesul național britanic. Pe acesta nu-l putem judeca decât în ansamblu. Nu-l putem judeca până nu vom avea la dispoziție toate informațiile și vom ști consecințele acceptării și costurile refuzului.”⁵²

Avea să sosească ziua când Blair se va pomeni și el, ca prim ministru, tras într-o altă versiune a exact aceleiași tepe.⁵³

Loialități divizate

Pe 9 martie 1993 s-a declanșat o criză care a evidențiat clar cât de puternic tensiona apartenența la U.E. loialitățile tradiționale ale Marii Britanii. După o urmărire de patru ore și o rafală de foc de avertisment, trei nave canadiene de protecție a zonelor de pescuit arestaseră, în apele internaționale din largul coastelor Canadei, un trauler spaniol, *Estai*, suspectat că încălcase regulile de conservare. Încă înainte ca faptele să fi fost stabilite, comisara U.E. pentru pescuit, Emma Bonino, acuza guvernul canadian de „piraterie”. O susținea vicepreședintele Comisiei, Leon Brittan, care declara că:

„(...) prin această acțiune, Canada nu numai că violează flagrant legile internaționale, dar nici nu respectă comportamentul normal al statelor responsabile (...) arestarea este un act ilegal împotriva suveranității unui stat membru al Comunității Europene.”⁵⁴

Ceea ce i-a deranjat pe mulți britanici a fost sprijinul automat pe care guvernul lor l-a acordat Comisiei, inclusiv pentru că realitatea situației era mult mai complexă decât explicase Bonino.

Apele bogate în pește de lângă Newfoundland erau administrate de Organizația Pescărească din Atlanticul de Nord-Vest (*North-West Atlantic Fisheries Organisation*, N.A.F.O.), care reprezenta peste douăzeci de națiuni. Ani de zile, N.A.F.O. intermediase calcularea unor cote voluntare, care funcționaseră relativ bine, până în 1986, când Spania intrase în C.E. Atunci, sub presiunile spaniolilor, C.E. își stabilise unilateral propriile cote, cu 400% mai mari decât cele convenite. Între 1986 și 1992, pe baza unor cote care au totalizat 162.000 de tone, flota C.E., compusă în majoritate din nave spaniole, capturasă 407.000 de tone, făcând ca stocurile de cod și merlucius să se prăbușească. N.A.F.O. adoptase o interdicție totală asupra pescuitului, iar Canada își închisese o mare parte din

industria de pescuit, lăsând fără muncă cincizeci de mii de oameni. În luna ianuarie a anului 1995, N.A.F.O. acceptase să redeschidă pescuitul, pentru a permite exploatarea singurului stoc sănătos rămas, „crapul fals” de Groenlanda. Captura aprobată era de 27.000 de tone, dintre care 60% îi reveneau Canadei și 12%, Comunității Europene. C.E. refuzase acest acord, fixându-și singură 75%. În februarie, Canada oprire trei traulere spaniole, în fiecare caz găsind capturi care încălcau flagrant regulile.⁵⁵ Atunci avusese loc și arestarea vasului *Estai*.

Marea Britanie însăși se confruntase cu o problemă similară cauzată de pescuitul excesiv al Spaniei, în largul Insulelor Falkland. Acum, în timp ce Spania amenința să trimită o navă înarmată care să-i protejeze traulerele, în Marea Britanie a început să se manifeste revolta față de sprijinul acordat fără discuție de către guvern Spaniei, în legătură cu *Estai*, descris ca o „trădare” nu numai a Commonwealth-ului, ci și a „bunului-simț și decenței”.⁵⁶ La data de 13 martie, în Camera Comunelor, deputata laburistă Gwyneth Dunwoody a declarat o „rușine” faptul că „această Cameră nu e pregătită să spună pe față că ne-am saturat de felul cum spaniolii încălcă repetat regulile, și că avem intenția de a-i sprijini pe canadieni.”⁵⁷

În acest punct, pe când de la Bruxelles continua să se improaște cu vitriol, ministrul canadian al Pescuitului, Brian Tobin, a scos la iveală dovezi care arătau că 69% din peștii de pe *Estai* erau prea mici și nu putuseră fi prinși decât cu navele ilegale. Jurnalul de bord al navei era falsificat. Un depozit secret de pește, ascuns după niște lăzi, conținea douăzeci și cinci de tone de specii interzise pentru pescuit. Din Newlyn, cel mai mare port de pescuit din Anglia, unde disprețul spaniolilor față de regulile de conservare stârnise de mult timp furia pescarilor locali, s-a răspândit prin toată Marea Britanie un torent de stegulețe cu Frunza de Arțar, în semn de sprijin pentru canadieni.

Cu mare întârziere, Major a schimbat tactica, indicând că avea să blocheze prin veto orice încercare a U.E. de a impune sancțiuni Canadei. Dar răul se făcuse deja: Din nou, guvernul lui fusese prins cu loialități împărțite. Spania nu s-a amuzat deloc. Primul ei ministru, Felipe Gonzales, a spus: „elaborăm o politică de pescuit comună. La un moment dat, se va ivi ocazia să-i reamintim Marii Britanii că trebuie să dea dovadă de solidaritate întotdeauna, nu numai când îi convine ei.”⁵⁸

Tot înainte, spre integrare

Pe agenda U.E. urca acum rapid spre capul listei următorul tratat, pentru care munca a început când Grupul de Reflecție și-a ținut prima întâlnire, simbolic, la Messina, în 2 iunie 1996 – data aniversării a patruzeci de ani de la Conferința de la Messina. Au mai fost prezenți miniștrii de Externe ai U.E., inclusiv Douglas Hurd, care împreună cu Comisia și cu Parlamentul European a semnat o „Declarație Solemnă” care aducea un „omagiul curajului, puterii de convingere și spiritului vizionar ale acelor care au netezit drumul spre integrarea europeană, cu patruzeci de ani în urmă,” încheind cu cuvintele:

„În 1955, statele fondatoare au trecut peste un punct de cotitură al drumului lor spre integrarea europeană, adoptând o structură originară fără egal în lume. Reîntâlnindu-se din nou la Messina în 1995, reprezentanții guvernelor statelor membre își reafirmă voința comună care-i va duce spre noi provocări și va continua sarcina cu aceeași hotărâre arătată de predecesorii lor, acum patruzeci de ani.”⁵⁹

Fervoarea integraționistă a acestui document nu i-ar fi încântat deloc pe parlamentarii conservatori, dar aceștia n-au avut nici o șansă de a-și exprima opiniile. Declarația n-a fost raportată nicio dată în Parlament.

Oricum, deputații erau acum preocupați de evenimente mai apropiate geografic, în urma deciziei lui Major, din 11 iunie, de a demisiona din funcția de lider al partidului. Confruntat cu atacurile constante din partea propriilor lui parlamentari eurosceptici, dorise să „spargă buboiul”, arătându-se dispus să fie reales. Singurul lui rival era euroscepticul John Redwood, care și-a dat demisia din Cabinet ca să candideze. Rezultatele aveau să fie declarate înaintea vacanței de vară.

Între timp, Major s-a dus la Consiliul European de la Cannes, în zilele de 27-27 iunie, prezidat de noul președinte al Franței, Jacques Chirac (care participase la primul său Consiliu în calitate de prim ministru, în 1974). Cea mai semnificativă decizie a fost un acord de a înființa „Europol”, un echivalent embrionar al F.B.I.-ului american.

Crearea acestui organism a fost un exemplu clasic al „metodei Monnet”, prin care o inițiativă nouă și importantă era propusă mai întâi ca un lucru aparent mărunț și inofensiv, căruia nimeni nu i se putea opune. O dată ce se aproba în principiu, putea să fie extinsă treptat, până se contura ca o trăsătură complet definită a structurii comunitare. Folosind ca pretext nevoia luptei împotriva traficului internațional de droguri, Europol fusese înființat inițial pe baze neoficiale la Haga, în 1993, ca Unitatea Europeană de Informații în domeniul drogurilor. Până în 1995, își formase un personal de optzeci de membri, cu un buget de 2,8 milioane de lire sterline. Acum urma să i se confere statutul permanent ca „Birou de Poliție European”, cu o arie de competență mult mai extinsă, acoperind peste douăzeci de zone ale „criminalității transfrontaliere”, de la imigrarea ilegală până la fraudele cu cărți de credit.⁶⁰

Când a dat raportul în Camera Comunelor, la 28 iunie, Major a spus foarte puțin despre scopurile Europol, menționând doar că va „întări lupta împotriva crimei transfrontaliere și a traficului de droguri”.⁶¹ Când s-a semnat convenția de înființare a Europol, în 28 iulie, erau întruniți toți factorii pentru a-i dăruii U.E. propria ei poliție federală.

Din nou însă, interesul Marii Britanii era mai atras de rezultatul alegerilor pentru conducerea Partidului Conservator din 4 iulie, în care Major îl învinsese ușor pe Redwood, cu 218 voturi la 89. Pe tot parcursul procesului, votul putuse fi suficient de strâns pentru a determina demisia lui Major, până în ultimul moment, când Heseltine se oferise să-l sprijine pe Major împreună cu douăzeci dintre propriii lui susținători, cerând în schimb noul post de viceprim ministru și ministru de stat. Major, ușurat, a făcut o remaniere de Cabinet, înlocuindu-l pe Hurd cu Malcolm Rifkind, în funcția de ministru de Externe.⁶²

O „piatră pentru Europa”

Dacă realegerea i-a ridicat moralul lui Major, n-a reușit totuși să-i amelioreze prea mult viziunea asupra realității. În septembrie, a plecat la un Consiliu European în Majorca, unde șefii de guvern se întâlneau într-un decor idilic pentru a discuta strategia economică a Europei. După cum a consemnat Major:

„(...) impozitele mari și cheltuielile publice, reglementările de stat, planificarea centralizată, protecționismul și alte mantră socialiste și corporatiste se demodaseră dintr-o dată. Am susținut flexibilitatea pietelor muncii, pentru a ajuta să se creeze locuri de muncă reale, reducerea birocrăției, costuri sociale accesibile și, mai presus de orice, ca Europa să devină o zonă de comerț liber, competitivă (...).”⁶³

Apoi, își amintește Major, „s-a întâmplat un lucru neobișnuit (...) partenerii noștri au îndrăznit să se lase văzuți dându-i dreptate primului ministru al Marii Britanii”. Unul după altul, vorbitorii își deschideau discursurile cu cuvintele: „Sunt de acord cu John.” Și a adăugat: „Pentru câteva momente, am știut ce înseamnă să te simți ca Helmut Kohl.”⁶⁴

Și totuși, chiar în timp ce vorbea Major, Grupul de Reflecție lucra la un raport pentru Consiliul de la Madrid din 15-16 decembrie, care nici n-ar fi putut să fie mai diametral opus. Crearea locurilor de muncă, argumenta Grupul, avea să fie cel mai bine „încurajată” de trei lucruri: mai multă integrare, uniunea economică și monetară și Capitolul Social: cele trei trăsături ale Uniunii pe care Major ținea cel mai mult să le evite. Într-un sens mai general, doreau „un singur cadru instituțional”, care să absoarbă cei trei „piloni” de la Maastricht într-o singură Comunitate. Dacă Europa „recepționa mesajul”, acesta nu era în nici un caz al lui Major.

Consiliul de la Madrid a confirmat că raportul furniza o bază solidă pentru discuțiile despre I.G.C., care urmau să înceapă la Torino, în 29 martie 1996. De o importanță mai imediată, însă, era moneda unică. Pe primul loc al agendei figura numele ei și, cu o previzibilitate înfricoșătoare, acesta a devenit „euro”. Primul ministru al Portugaliei, Antonio Guterres, era în extaz. „La fel cum Sfântul Petru a fost piatra pe care s-a clădit creștinismul, moneda unică va fi piatra de temelie a Europei!” s-a entuziasmat el.⁶⁵

Apoi, Consiliul a trasat un program pentru introducerea noii monede. La 1 ianuarie 1999, valutele statelor membre aveau să fie fixate irevocabil. La 1 ianuarie 2002 aveau să fie emise bancnote și monede, iar până la 1 iulie, același an, valutele existente aveau să-și înceteze legalitatea. În

martie 1998 urma să se decidă care țări puteau intra în „primul val”, conform corespondenței dintr-o performanțe lor pe 1997 și „criteriile de convergență” de la Maastricht.

Aceste „criterii” puneau deja dificultăți serioase – inclusiv cerințele ca împrumuturile guvernelor să nu depășească 3% din cheltuieli, și ca datoria națională să nu treacă peste 60% din produsul intern brut. Datoria națională a mai multor viitori participanți era deja mai mare de 60%. Cele ale Belgiei și Italiei atingeau circa 120%. Franța era deja frământată de greve împotriva reducerilor drastice de cheltuieli, destinate să-i scadă deficitul la trei procente.

Major continua să trăiască în lumea lui proprie. Dându-le parlamentarilor raportul după Madrid, le-a spus că „elanul spre promovarea subsidiarității era din nou foarte vizibil”. Acum „se recunoștea în mare măsură că Regatul Unit avea dreptate să inverseze tendința de intensificare a ingerințelor Comisiei”, și se pusese un accent sporit pe „nevoia de a reduce povara birocrăției și a hiper-reglementării”.⁶⁶

În aceeași lună, Comisia se ocupa de o serie de noi propuneri de directive, inclusiv una care „amenda Directiva 93/16/E.E.C.” care „facilitează libera circulație a medicilor și asigură recunoașterea reciprocă a diplomelor, certificatelor și altor dovezi formale de calificare”. Numai aceasta singură avea să provoace o imensă indignare în următorii ani, când s-a descoperit că medicii din țări ca Spania și Grecia care cereau să intre în N.H.S. nu puteau fi examinați în legătură cu capacitățile lor de a vorbi limba engleză, chiar dacă n-o cunoșteau deloc. Pe de altă parte, solicitanții din țările Commonwealth-ului, ca Noua Zeelandă, aveau să fie supuși unor teste suplimentare obligatorii.⁶⁷

Alți pești împuțiți

În ochii britanicilor, două evenimente din toamna anului 1995 puneau U.E. într-o lumină deosebit de nefavorabilă. Unul, în septembrie, a fost publicarea în foileton, în *The Times*, a unei cărți scrise de un funcționar superior al Comisiei, intitulată: „Inima putredă a Europei – Războiul murdar pentru banii europeni”. Ca șef al diviziei responsabile pentru M.R.S. și afacerile monetare, relatarea din interior a lui Bernard Connolly despre încercările Uniunii Europene de a se îndrepta spre uniunea monetară încă din 1978 scoteau la iveală mecanismele interne ale Comisiei cu o claritate fără precedent. În calitatea lui de economist implicat în politica monetară la cel mai înalt nivel, Connolly sfârșise prin a-și pierde răbdarea față de prefăcătorii că M.R.S. și E.M.U. ar fi fost politici economice, când singurul lor scop real era cel politic. M.R.S., a scris el, nu era numai „ineficientă”, ci și „profund nedemocratică”, o „înșelare a încrederii”, destinată să subordoneze „bunăstarea economică” și „drepturile democratice” ale cetățenilor Europei voinței unei elite politice și birocratice, pornită să creeze un „superstat european”. Puține dintre „faptele” expuse în cartea lui, cum spunea el, nu stăteau la dispoziția publicului. Dar „unul dintre cele mai uluitoare aspecte ale M.R.S. și E.M.U.” era acela că:

„(...) ceea ce trebuie să se dezvăluie nu sunt «faptele», ci manipularea și distorsionarea lor. Cu cât e mai flagrant evidentă falsitatea, cu atât făptuitorii ei o repetă mai insistent. Decizia mea de a scrie această carte (...) s-a născut mai întâi din neîncrederea în fața sutelor de declarații care făceau «din negru, alb» în legătură cu M.R.S., apoi din revolta față de tratamentul aplicat oricui încerca să demaște minciunile.”⁶⁸

Cel dintâi dintr-o succesiune de „trăgători ai semnalului de alarmă”, Connolly a sfârșit prin a descrie intoleranța fanatică a Comisiei față de orice abatere de la „linia de partid” strictă: „nu se poate tolera nici o disensiune”. Ca pentru a-i dovedi afirmațiile, imediat ce cartea i-a fost publicată, oficialitățile Comisiei au răspândit zvonul că era „instabil psihic” și imediat a fost dat afară din post.

Două luni mai târziu, în 28 noiembrie, a izbucnit un nou scandal, pornind de la o opinie a Curții Europene de Justiție în legătură cu cazul Factortame, aflat pe rol. După ce companiei Factortame i se interzisese să pescuiască timp de optsprezece luni, conform Legii Navlosirilor Comerciale; acum Curtea a declarat că firmele spaniole puteau pretinde despăgubiri de la guvernul Regatului Unit. Cum cel puțin nouăzeci de nave spaniole cereau sume cuprinse între două sute cincizeci de mii și șase sute de mii de lire sterline per vas, factura finală pentru contribuabilii britanici avea să

depășească o sută de milioane de lire sterline. Presa eurosceptică era incandescentă, după cum arată un titlu din *Daily Mail*: „Ne arborează drapelul, ne iau peștii – iar acum, și banii!”⁶⁹

Momentul în care s-a pronunțat opinia Avocatului General a fost impecabil ales. La Bruxelles urma să aibă loc ciondăneala anuală pentru alocarea cotelor, iar Comisia propunea iar ca Regatul Unit să-i fie reduse cotele drastic. Într-o dezbatere din fața consiliului, purtătorul de cuvânt al guvernului, Michael Forysth, a revenit la vechea și tocită mantră că problema s-a ivit pentru că „prea mulți oameni aleargă după prea puțini pești”.⁷⁰ Desigur, n-a recunoscut că majoritatea peștilor trăiau în apele Regatului Unit și că, numai din cauza Politicii zonelor de Pescuit Comune, existau acum prea mulți pescari „comunitari” care încercau să-i prindă. Laburiștii au scos la bătaie toate mijloacele ca să exploateze dezbinarea conservatorilor, ceea ce a dus la o înfrângere a guvernului cu 299 de voturi la 297. Miniștrii erau nevoiți să negocieze la Bruxelles fără aprobarea Parlamentului.

Reducerile pe care au fost obligați să le accepte erau într-adevăr sălbatice; cu 33% mai puțin macrou, cu 27% plătică, și cu 23%, egrefin. Dar această nenorocire a fost salutată de ministrul Pescuitului, Tony Baldry, ca o „victorie faimoasă”, pe baza șubredă că negociase mici atenuări ale reducerilor propuse inițial (care fuseseră calculate anume pentru a permite asemenea „concesii”, spre salvarea aparențelor). Le-a spus parlamentarilor că-și atinsese scopul „de a asigura cel mai bun târg posibil” pentru pescarii britanici.⁷¹ Se părea că numai atât le mai rămăsese politicienilor lăsați fără nici o putere: să se laude cu „victorii faimoase”, când scăpau de la Bruxelles cu câte un dezastriu puțin mai blând decât se așteptaseră.

Să hotărască poporul

La sfârșitul celei de-a doua luni a anului următor, în 28 februarie 1996, Comisia și-a avansat propunerile pentru conferința interguvernamentală. În mod previzibil, dorea o I.G.C. „cu ambiții reale”. Aceasta era șansa „pentru o dezbatere autentică în Europa”.⁷² Delors, conștient că rodul gândirii lui, moneda unică, era pe cale să devină realitate, se pregătise acum pentru următoarele manevre. Dar era aceeași listă veche de cumpărături. Voia ca Uniunea să aibă o „identitate politică și socială puternică”, o politică externă comună, și o „mai bună integrare a industriei armamentelor”. Tratatul trebuia să stabilească o „zonă de libertate și securitate” care să aducă Acordul Schengen în legislația Comunității și să transfere justiția și afacerile interne în „cadru de referință al Comunității”, pentru a forma bazele unui sistem politic, judiciar și legal amplu cât toată Uniunea Europeană.

Adoptând clasică linie supranațională, Comisia a susținut, ca regulă generală, că drepturile naționale de veto trebuie să fie eliminate în favoarea V.M.C.-ului (care avea să se aplice chiar și viitoarelor amendamente aduse tratatului). Atâta vreme cât dreptul de veto rămânea, susținea Comisia, Uniunea ar fi fost în pericol să „stagneze”. Trebuia să se opereze o simplificare și o restructurare generală a tratatelor, pentru a-i conferi Uniunii o constituție. În sfârșit, Uniunea „nu trebuie să fie obligată mereu să meargă înainte cu viteza celor mai lenți membri ai ei.” „Flexibilitatea” trebuia să fie „organizată”, pentru a le permite unor state membre s-o ia înainte mai repede decât altele.

Începușe să se contureze o situație curioasă. Comisia, Parlamentul European și aproape toate statele membre așteptau acum de la I.G.C. un progres extraordinar în direcția integrării. Când guvernul britanic și-a înaintat propunerile, într-o Carte Albă, la data de 12 martie, acestea păreau să provină de pe altă planetă. Marea Britanie voia să stăvilească fluxul integraționist reducând valul de legi care curgeau de la Bruxelles, limitând puterile C.E.J., care devenise prea „politică”,⁷³ și reformarea „iraționalei” Politici Agrare Comune. Mai dorea și schimbări ale tratatului pentru a pune capăt scandalului cu „salturile cotelor” pentru și ca nici unul dintre cei doi „piloni interguvernamentali” să nu fie absorbit în cadrul de referință al Comunității. Marea Britanie se opunea erodării în continuare a puterii parlamentelor naționale, și creării unor „State Unite ale Europei”.⁷⁴ Imaginea ei despre „flexibilitate” era aceea că ar fi trebuit să permită ca unei țări să i se acorde „opt-out-uri” permanente, în timp ce Delors și ceilalți considerau că flexibilitatea ar face posibilă o

Europă cu „două viteze” în care, deși unele țări puteau înainta mai încet, toate trebuia să se îndrepte spre aceeași destinație finală.⁷⁵ În aproape toate privințele, guvernul britanic era potrivnic. După cum a spus o comisie a Camerei Comunelor:

„Ministrii au susținut de la început că I.G.C. va fi doar ceva mai mult decât un serviciu de cinci mii de mile al Tratatului de la Maastricht. Din toate dovezile primite reiese o concluzie: că nu mai este o descriere validă a ambițiilor și așteptărilor marii majorități a guvernelor reprezentate în I.G.C.”⁷⁶

Totuși, Major era atât de hotărât să evite orice tevdatură, încât dezbaterile din Camera Comunelor au fost limitate la trei ore, fără supunere la vot. În mod excepțional, Heath a vorbit în numele multora, plângându-se că, atunci când Marea Britanie intrase în Comunitate, Parlamentului i se acordaseră zece zile de dezbateri. A remarcat afirmația din Cartea Albă că era „crucial ca parlamentele naționale să rămână punctul central de interes al legitimității democratice”. „Asta se numește «legitimare democratică», ce avem aici în astă seară?” a întrebat el; „trei ore în care să discutăm o Carte Albă care conține zece subiecte vitale?”⁷⁷

Major își putea permite să-l ignore pe Heath; dar nu putea face același lucru cu o provocare din partea industriașului anglo-francez Sir James Goldsmith, un miliardar care făcea parte din Parlamentul European ca reprezentant al Franței. În luna octombrie a anului 1995, Goldsmith lansase un „Partid al Referendumului” care să participe la următoarele alegeri generale. La data de 11 martie, în ajunul apariției Cărții Albe, l-a provocat pe Major, în anunțuri publicate pe câte o pagină întreagă în ziare, să aprobe un referendum nu numai pentru moneda unică, ci și pentru rămânerea Marii Britanii în Uniunea Europeană ca atare.

Pe 4 aprilie, Major a încercat să neutralizeze amenințarea la adresa fotoliilor marginale ale conservatorilor, acceptând cererea unui referendum pentru monedă (propus de Thatcher în primul ei discurs de deputat, în 1990). Conservatorii aveau să se angajeze să nu accepte euro-ul fără a întreba mai întâi poporul britanic.⁷⁸ Șapte luni mai târziu, în noiembrie 1996, Gordon Brown avea să-și ia același angajament din partea laburiștilor. Aceste promisiuni aveau să joace în viitoarele relații ale Marii Britanii cu Uniunea Europeană un rol mai important decât bănuia oricine în acel moment.

Deocamdată însă, o criză izbucnită din senin adusese deja relațiile Marii Britanii cu partenerii ei în cea mai proastă situație de când intrase în Piața Comună, în 1973.

Vaci nebune și politicieni și mai nebuni

Pe 20 martie 1996, ministrul Sănătății din Marea Britanie, Stephen Dorrell, a dat o declarație în fața Camerei Comunelor, ticsită de deputați, despre boala B.S.E. (Encefalopatie Spongiformă Bovină) de care sufereau vitele. După ani în șir de negări și ignoranță privind riscurile prezentate de B.S.E. pentru sănătatea umană, la un număr de tineri apăruse, în mod neobișnuit, o tulpină nouă a bolii umane înrudite, Boala Creutzfeldt Jacobs (C.J.D.). Configurațiile bolii în creierele pacienților păreau similare cu cele din creierele vitelor contaminate cu B.S.E.

Avertizat de Comitetul Consultativ pentru Encefalopatia Spongiformă (S.E.A.C.) al guvernului că acelea puteau reprezenta stadiile incipiente ale unei epidemii majore, Dorrell le-a spus parlamentarilor că, deși încă nu exista „nici o dovadă științifică” a posibilității ca B.S.E. să se transmită la om prin carnea de vită, S.E.A.C. conchisese că „explicația cea mai probabilă” pentru noua variantă de C.J.D. era consumul de carne, înainte ca guvernul să fi impus măsuri stricte de reglementare, în 1989.⁷⁹

Declarația lui a declanșat cea mai mare spaimă alimentară din istorie. Isteria mass-media nu mai cunoștea margini. *The Observer* se desfăta cu o viziune apocaliptică a Marii Britanii în 2015, cu mii de englezi murind de C.J.D. în fiecare săptămână, cu tunelul de sub Canalul Mânecii blocat și Regatul Unit izolat de lume.⁸⁰ La emisiunea *Newsnight*, președintele S.E.A.C. a confirmat că era posibil să existe o jumătate de milion de victime. Vânzările cărnii de vită s-au prăbușit vertiginos, nu numai în Marea Britanie, ci și prin toată Europa.

Una după alta, țările europene interziceau importul de carne de vită din Marea Britanie. În 25 martie, Comitetul Veterinar Permanent (*Standing Veterinary Committee*, S.V.C.) al Comisiei⁸¹ a votat cu paisprezece la unu pentru un embargo pe exporturile în întreaga lume, nu numai în pri-

vința cărnii de vită și a vacilor britanice, ci și a tuturor produselor derivate, de la lactate până la creme cosmetice. În timp ce Major declara embargoul „mult dincolo de orice acțiune justificată de dovezile științifice disponibile”,⁸² parlamentarii descopereau scandalizați că acum U.E. avea puterea de a împiedica Marea Britanie să vândă carne chiar și țărilor care încă mai erau dornice s-o cumpere.

În timp ce industria cărnii de vită se confrunta cu un dezastru – numai exporturile valorau 550 de milioane de lire sterline pe an – principala prioritate era refacerea încrederii. O soluție ar fi fost masacrarea întregului șeptel național, de unsprezece milioane de capete, dar această formulă a fost respinsă ca fiind prea scumpă. O altă variantă a sosit, indirect, de la S.E.A.C. Pe baza faptului că vacile mai bătrâne prezentau cel mai mare risc, S.E.A.C. recomandase ca animalele în vârstă de peste treizeci de luni să fie dezosate înainte de a li se vinde carnea. De această propunere au profitat imediat supermarketurile și Uniunea Națională a Fermierilor, al cărei președinte, David Naish, i-a atras atenția ministrului Agriculturii, Douglas Hogg, că acele animale mai vârstnice, ca un motiv de încredere în plus, ar trebui să fie excluse din lanțul trofic. Major a aprobat un plan de trei ani pentru a distruge un număr estimativ de trei milioane de vite, la un cost de 2,4 miliarde de lire sterline.⁸³

Următoarea lui prioritate era să obțină ridicarea embargoului pe export, și s-a stabilit ca această decizie s-o ia Consiliul Agricol de la Luxemburg, în 1 aprilie.⁸⁴ După părerea Marii Britanii, acum se luaseră toate măsurile necesare pentru a reduce riscurile la minimum. Guvernul interzisese folosirea cărnii și a făinei de oase în nutrețul animalelor și luase măsuri pentru a înlătura din abatoare toate materialele cu potențial de risc. Fiecare animal individual afectat de B.S.E. a fost distrus. Dar politica acceptată în alte state membre era cu totul diferită. Ori de câte ori era găsit un animal infectat, trebuia să fie distrusă toată turma.

Când a sosit la Luxemburg, Hogg, arătând cam prăpădit, într-un impermeabil jerpelit și cu o pălărie pleostită, a propus distrugerea vitelor în vârstă de minimum treizeci de luni, ca un gest de câștigare a încrederii. Dar partenerii lui continuau să dorească măcelărirea întregii cirezi. Trebuia să fie găsite și omorâte circa 147.000 de animale. Nu se finitseră evidențe scrise. Scandalul a făcut ravagii trei zile și o noapte înteagă, dar era imposibil să se ajungă la un acord. Până la urmă, ca un gest de bunăvoință, miniștrii au acceptat să ajute la finanțarea planului de distrugere a vacilor de treizeci de luni, și s-a făcut o mare publicitate faptului că C.E. avea „să-și asume 70% din cheltuieli”. Dar aceasta se referea numai la compensațiile pentru pierderea animalelor ca atare, nu și la costurile distrugerii lor. După cum a reieșit conform termenilor rabatului Marii Britanii, contribuabilii englezi trebuia să achite 80% din costurile unei politici care nu avusese nici un efect pentru ridicarea embargoului.

La 15 aprilie, comisarul pentru agricultură Franz Fischler a recunoscut că embargoul nu avusese nici un motiv de sănătate publică. „N-aș ezita să mănânc carne de vită în Anglia. Nu văd nici un motiv medical de a n-o face,” le-a spus el reporterilor. Adevăratul scop al manevrei fusese acela de a împiedica un colaps al pieței europene de carne de vită. Între timp, controversile privind „sacrificarea selectivă” se transformaseră într-un război de tranșee. Deja, unii dintre membrii Cabinetului lui Major cereau ca Marea Britanie să treacă la represalii, mai ales când Santer – acum instalat ca președinte al Comisiei – a confirmat că embargoul nu fusese motivat de rațiuni de sănătate. Hogg a spus că va reclama embargoul la C.E.J. Răspunsul privat al lui Major a fost acela de a-și expedia „colegii” ca pe o „adunătură de căcați”.⁸⁵

Când alte oferte de compromis au fost respinse, iar S.V.C.-ul a refuzat din nou, în 20 mai, să accepte până și ridicarea parțială a embargoului, Major le-a spus parlamentarilor, într-o declarație de urgență, că Marea Britanie va aplica o politică de „necooperare” cu U.E. Miniștrilor și înalților funcționari li s-a spus că nu participe la nici o decizie care avea nevoie de unanimitate, până când U.E. nu făcea concesii. În patru săptămâni, Marea Britanie a blocat peste șazeeci și cinci de propuneri legislative, în cadrul a ceea ce presa a numit „războiul vitelor”, provocând resentimente intense la Bruxelles.

Cea mai feroce dintre comisari, Emma Bonino, a trecut atunci de capul ei la represalii, cerând noi reduceri drastice în mărimea flotei britanice de pescuit. A anunțat că Marea Britanie rămăsese

mult în urmă cu de comandarea vaselor de pescuit, pretinzând că flota își „dublase mărimea“ din 1988, de la 116.000 la 239.000 de tone. Totuși, cifrele Comisiei arătau că de fapt fusese doar o creștere infimă, de la 206.000 la 211.000 tone, atribuită în întregime navelor sub pavilion britanic deținute de străini care se înscriseră în registrul maritim al Regatului Unit după cazul Factortame.

Pe baza acestor acuzații fictive, Bonino a cerut acum o nouă reducere cu 60% a flotei britanice, pe lângă cea care se impusese deja. Prin contrast, contribuabilii U.E. furnizau acum 739 de milioane de lire sterline pe parcursul unei perioade de șapte ani, pentru „modernizarea“ flotei spaniole de pescuit, și încă 894 de milioane pentru guvernele țărilor din Lumea a Treia, în special din Africa, spre a cumpăra drepturi de pescuit pentru Spania și Portugalia. Contribuția contribuabililor britanici la aceste programe era de 228 de milioane de lire sterline.⁸⁶

Impasul Marii Britanii cu partenerii ei devenise atât de critic, încât era obligatoriu să se ajungă la un acord, cu ocazia Consiliului de la Florența, în 21-22 iunie. În săptămânile anterioare, Marea Britanie oferise zadarnic compromisuri după compromisuri. La Florența, Major a considerat că nu-i mai rămăsese decât să cedeze. A obținut o promisiune vagă că s-ar putea ca embargoul să se relaxeze treptat, în schimbul acceptării măsurii respinse inițial: „sacrificarea selectivă“ a 147.000 de animale.⁸⁷ În fața parlamentarilor furioși, Major a afirmat că ridicarea embargoului putea începe în primele săptămâni ale toamnei. Când n-a fost în stare să spună cât timp avea să dureze, Blair a sugerat că avea toate șansele să ia câțiva „ani, nu luni“. În ovațiile zgomotoase ale laburiștilor, Blair a adăugat: „Domnul Major e acum atât de disperat să scape din încurcătura asta, încât se va mulțumi cu orice. Acest acord e umilitor. E un acord josnic. De fapt, nici nu e un acord. E o înfrângere rușinoasă.“⁸⁸

Așa și era. După cum funcționarii Comisiei recunoscuseră de bunăvoie, „concesiile“ fuseseră „doar un bacșiș dat lui John Major ca să-i convingă pe parlamentarii tory că nu plecase cu mâna goală de la summit.“ „Era foarte important pentru mine ca englezii să nu primească nimic“, a mărturisit primul ministru al Danemarcei, Poul Nyrup Rasmussen. Pentru Major, fusese „o lovitură pe la spate în stil mare.“⁸⁹

Nenorocirea nu se terminase. În 12 iulie, C.E.J. a respins cererea Marii Britanii de a anula embargoul pe exporturi.⁹⁰ La data de 16 septembrie, înarmat cu un articol științific din revista *Nature* care prezicea că, chiar și fără „sacrificarea selectivă“, epidemia de B.S.E. se va termina până în 2001, Hogg le-a cerut celorlalți miniștri ai Agriculturii o reducere a sacrificărilor. N-a rezolvat nimic. Sau Marea Britanie respecta acordul de la Florența, sau embargoul rămânea în picioare. Confruntat cu un parlament tot mai ostil, pe Major îl aștepta o înfrângere sigură, dacă încerca să aducă legislația necesară în fața parlamentarilor. Neavând de ales, a abandonat sacrificările. Fischler a răspuns că „atâta vreme cât [britanicii] nu satisfac condițiile prealabile (...) ridicarea embargoului pe exporturi pur și simplu nu e o posibilitate.“⁹¹ Klaus Hänsch, președintele Parlamentului European, a observat că dacă Marea Britanie nu respectă deciziile luate în comun, ar fi mai bine să iasă complet din U.E.⁹²

O schimbare de ton

Cam prin aceeași perioadă, apăruseră semne ale unei schimbări clare de dispoziție în U.E. Pe lângă B.S.E., un alt subiect de pe ordinea de zi a Consiliului de la Florența fusese recrudescența șomajului în Europa. Aceasta l-a determinat pe Major să se laude în fața Camerei Comunelor, la întoarcerea în țară, că „în ultimii trei ani, am creat mai multe locuri de muncă decât Germania, Franța, Italia și Spania (...) la un loc.“⁹³ Germanii, pe de altă parte, conduși de ministrul lor de Externe, Klaus Kinkel, sabotaseră efectiv principala inițiativă a Comisiei cu privire la șomaj, refuzând să voteze grandioasa Rețea Trans-Europeană a lui Delors. „Responsabilitatea de a rezolva problema șomajului le revine guvernelor naționale,“ a declarat Kohl, la o conferință de presă.⁹⁴

Un efect al acestei schimbări a stării de spirit a fost scăderea entuziasmului Germaniei față de o soluție de tip „big bang“ la I.G.C., și o dorință de a se concentra asupra pregătirii pentru moneda unică. Pe primul loc al agendei Germaniei, țara cu cea mai puternică monedă din U.E., se afla acum

ideea că statele care adoptau moneda unică trebuia să semneze un „pact de stabilitate” care impunea amenzi severe dacă membrii încălcau nivelurile maxime propuse pentru deficitul din cheltuielile publice, de trei la sută.⁹⁵

Prin septembrie, Comisia se plânga că, la mai puțin de un an până la încheierea I.G.C., nu se simțea „nici urmă de emoție” în legătură cu ceea ce era, „potențial, un nou pas istoric pe drumul unității europene”. În schimb, se constata o stare de spirit posomorâtă. Neputința de a progresa părea, „în mare măsură, structurală”. Nu exista nici un larg consens pro-european, „numai divergențe fundamentale”.⁹⁶

Dar o parte din strategie era tocmai dorința de a evita prea multe dezbateri, până când în Marea Britanie era ales un nou guvern, mai docil, ceea ce acum părea tot mai sigur. Kohl și Chirac anticipau și ei următoarea fază a extinderii. Prin urmare, ideea era de a întocmi un tratat „minimalist”, concentrat asupra schimbărilor instituționale și procedurale, ca preludiu la negocierile pentru extindere, cu posibilitatea unui nou tratat, după aceea.⁹⁷

Dar, în tot mai mare măsură, existau probleme serioase cu pregătirile pentru moneda unică. În septembrie, un raport de la F.M.I. a înfățișat o imagine sumbră a unei Europe cu dezvoltarea încetinită, „bolnavă de șomaj endemic și imobilizată în obsesia ei de a lansa moneda unică”. Dacă rata de creștere nu se ameliorează, F.M.I. prefera să vadă națiunile europene mărindu-și temporar deficiturile, pentru a ține pasul cu slăbiciunea economiilor lor, decât să le reducă forțat pentru a întruni „criteriile dure de la Maastricht”.⁹⁸ În luna următoare, Comisia însăși a prezentat o imagine la fel de tenebroasă. Produsul pe cap de locuitor în Europa era aproape cât o treime din cel al Statelor Unite și o șesime din cel al Japoniei. Din 1960 începând, Japonia crease de două ori mai multe locuri de muncă decât Europa, iar S.U.A., de cinci ori mai multe. Ca rezultat, rata șomajului era de 11%, dublu cât cea din Statele Unite și triplu față de Japonia.⁹⁹

Rifkind a înțeles imediat lecția. Într-un discurs ținut la Zürich, cu ocazia aniversării a cincizeci de ani de la discursul lui Churchill din 1946, Rifkind a avertizat că mișcarea neîncetată spre uniunea economică și monetară va scinda Uniunea Europeană. „Nu trebuie să mergem pe calea integrării mai repede și mai departe decât sunt pregătite popoarele noastre să meargă”, a avertizat el. Repetând ideile lui Major, le-a spus ascultătorilor că Marea Britanie avea o concepție alternativă, bazată pe „alegerea atentă a treptelor spre o cooperare mai strânsă, în loc de a sări orbește către o integrare tot mai mare, bătăind după proptele care se pot dovedi precare sau iluzorii.”¹⁰⁰

Euroscepticii din Marea Britanie au primit-o ca pe cea mai elocventă declarație făcută vreodată de un ministru de Externe. Redwood l-a felicitat pe Rifkind pentru că a „reacționat la starea de spirit clară a țării”, și a descris moneda unică ca pe „o catastrofă care așteaptă să se întâmple.”¹⁰¹ Aceasta a provocat clica familiară a tovarășilor de drum ai U.E., printre care Brittan, Heath, Howe și Hurd, să protesteze că excluderea Marii Britanii de la euro „ar fi o trădare a interesului nostru național.”¹⁰²

În rest, o întrunire a miniștrilor de Finanțe din U.E. la Dublin, în 20 septembrie, a ajuns la un acord asupra importantului „pact de stabilitate”.¹⁰³ Dar acum domnea o neliniște tot mai mare cu privire la faptul că unii aspiranți îndrăgostiți de euro, ca Spania și Italia, aveau deficite bugetare atât de imense, încât era improbabil să se califice. Franța era și ea suspectă. Se pregătea să-și vândă compania telefonică de stat, France Telecom, contra unei sume echivalente cu jumătate de procent din P.I.B., numai pentru a realiza o singură reducere în deficit. În ciuda avertismentelor severe de la Bundesbank privind „cosmetizarea”, părea să se coacă încă o „Euro-țepă”, Comisia semnalând că avea să „interpreteze flexibil” criteriile, pentru a permite cât mai multor țări posibil să adopte moneda unică în primul val.¹⁰⁴

Iar I.G.C. continua să plutească în derivă. Pe 5 octombrie 1996 a avut loc un Consiliu „Extraordinar” la Dublin. În ajunul conferinței de presă a Consiliului, Major și-a expus din nou concepția despre „flexibilitate”, numai pentru ca președintele Parlamentului European, Klaus Hänsch, să le spună ziariștilor:

„Nu înțeleg de ce paisprezece guverne trebuie mereu să-și sacrifice viziunea europeană și propriile principii, ca să țină alături un guvern care oricum poate abandona nava. Dacă e clar că un guvern nu

ține pasul cu celelalte paisprezece în problemele principale (...) atunci celelalte pot căuta alte moduri de a merge înainte (...) sau de a amâna deciziile finale până când guvernul obstructionist e pregătit să-și schimbe poziția, sau până când altul îi va lua locul."

Forța propulsoare era Kohl, care-și silea colegii să confirme că I.G.C. trebuia să-și încheie lucrările la Amsterdam, în iunie 1997. Numai dacă se respecta acest program era posibil ca negocierile pentru extindere să înceapă la timp. Altminteri, aveau să fie prinși cu lansarea monedei unice. Kohl se referea deja la posibilitatea unui „Maastricht III”, cum îl numea el, care să urmeze după „Maastricht II”. Cu toate acestea, în numele Parlamentului, Hänsch a avertizat Consiliul că, fără „reforme instituționale”, Uniunea va „deveni doar o simplă zonă de comerț liber”. Era necesar să se facă „sacrificii instituționale pentru extindere”. Cât despre ceea ce însemna asta, Kohl le-a explicat jurnaliștilor că trebuia să existe o extindere majoră a votului majorității calificate. „Unanimitatea trebuie să dispară”, a spus el.¹⁰⁵

Pe acest fundal, în acea toamnă „Europa” era în plin tumult. Franța, Germania, Spania și Italia introduseseră noi reduceri drastice ale cheltuielilor, pentru a satisface „criteriile”. La Madrid, mii de muncitori din sectorul public, inclusiv poliști, au scandat sloganuri în fața Ministerului Economiei și au răsturnat un camion cu gheață la intrare. În Franța, zeci de mii de profesori au încetat lucrul ca să protesteze față de reducerile de posturi. În Germania, membrii celui mai mare sindicat industrial, I.G. Metall, au intrat în grevă.¹⁰⁶

Apoi, Franța și Italia și-au înaintat propunerile reunite pentru I.G.C., insistând pe nevoia de a include o „cooperare sporită”, care le-ar fi permis statelor membre ce doreau s-o facă să pornească înainte în anumite domenii, fără a fi blocate de altele. Aceste „înaînțase” aveau să devină „avangarda”, în timp ce „codășele” urmau să fie în cele din urmă marginalizate.¹⁰⁷ „Flexibilitatea” lui Major era lăsată tot mai în urmă, cu Marea Britanie arătând mai mult ca o „dubă”.

Pe 13 decembrie, Major s-a întors la Dublin pentru încă un Consiliu care, conform comunicatului, „a realizat noi progrese decisive” pentru E.M.U. și „a identificat o gamă largă de măsuri care să fie implementate la nivel național și comunitar cu scopul de a stimula angajările”. Convenind să adauge și un „capitol angajări” la noul tratat, Comisia a considerat Consiliul „un succes neîndoielnic”.¹⁰⁸ Major le-a spus parlamentarilor că nu vedea „nici un rost al unui capitol despre angajări. Nu va crea nici un loc de muncă.” De asemenea, nu găsea că era necesară lărgirea votului majorității calificate. Totuși, a declarat din nou:

„Unii susțin o Europă mai integrată, mai centralizată. Respect această opinie, dar nu o împărtășesc. Pentru Marea Britanie n-ar fi corect. Cred că Uniunea Europeană trebuie să fie un parteneriat de state naționale, cu competența Comunității acolo unde e nevoie de ea – dar numai unde este nevoie. Așa ceva înseamnă mai mult decât o zonă de comerț liber, dar mult mai puțin decât embrionul unui stat european. Nu există decât un singur mod de a reconcilia aceste viziuni concurente, și anume, prin dezvoltarea unei Europe mai flexibile.”¹⁰⁹

Încheind anul la fel cum îl începuse, Major era singur. Până și parlamentarii lui din eșalonul doi îl părăseau. Ziarul *Daily Telegraph* a arătat că 147 dintre aceștia se hotărâseră să se împotrivescă monedei unice în discursurile lor electorale, respingându-i politica potrivit căreia opțiunile trebuia să rămână deschise.

Din nou o „schismă tory”

La începutul anului 1997, ațlămat ca „Anul european împotriva rasismului și a xenofobiei”, adversarii britanici ai eurousului, conduși de John Redwood, afirmau că o monedă unică nu putea funcționa fără o impozitare comună și o creștere enormă a „transferurilor regionale” de pe tot întinsul Uniunii (exact așa cum se propusese în anii șaptezeci, și cum sugerase și Delors, în anii optzeci).¹¹⁰ Mai mult, viitorii membri ai comunității eurousului continuau să țepuiască fără rușine criteriile de intrare. Între timp, la Bruxelles, Santer ținea piept încercărilor Franței de a crea un „consiliu de stabilitate” care să le permită guvernelor să controleze propusa Bancă Centrală Europeană, când tot rostul acesteia fusese situarea în afara oricărei control politice, având un caracter supranățional.

* Joc de cuvinte intraductibil: „vanguard” = „avangardă”; „guard’s van” = „furgon al gărzii”, „dubă”. (n.tr.)

În timp ce alegerile generale din Marea Britanie se apropiau, venise rândul laburiștilor să-și spună cuvântul. Robin Cook, purtătorul de cuvânt al partidului pentru afaceri externe și un presupus eurosceptic, căuta să ironizeze divizarea conservatorilor făcând aluzii că un guvern laburist ar putea adopta euroul, în viitorul parlament. Dar, din nou, avea s-o facă „pe baza unei evaluări economice dure”.¹¹¹

Dacă scopul urmărit de Cook era să reaprindă patimile conservatorilor, a reușit. În 19 februarie, Rifkind a anulat armistițiul, în emisiunea *Today*. Reacționând față de o acuzație că Partidul Conservator era „neutru” față de euro, s-a răstit: „Nu (...), suntem ostili (...)”. Această afirmație a provocat o replică tăioasă din partea colegului său de guvern, Heseltine. Alt conservator, Kenneth Clarke, a spus că „e clar că a fost o scăpare, sub presiunea unui intervievator foarte abil”. Când Major a continuat, exprimându-și părerea că „balanța probelor înclinase împotriva unei monede unice (...) ar fi greșită, până la proba contrară”, Blair a exultat. În emisiunea *The World at One*, a început să se fâlească: „Avem trei declarații diferite de la trei dintre cei mai importanți membri ai guvernului (...)”. E o situație absolut extraordinară.”¹¹²

Lordul Howe a fost atras și el în vânzoleală de emisiunea *Today*, unde a avertizat că-i va fi greu să susțină un guvern „care e în principiu ostil conceptului unei monede unice”. A urmat Blair, la ora interpelărilor primului ministru, încolțindu-l pe Major spre a recunoaște că guvernul lui „nu era ostil” euroului. Clarke l-a silit pe Rifkind să facă o declarație comună că „suntem ostili ideii că o monedă unică poate merge înainte, în orice stadiu, pe o bază neconvergentă”. Douăzeci de parlamentari conservatori s-au hotărât să sfideze politica partidului, susținând uniunea monetară în discursurile lor electorale.¹¹³ Din nou, conservatorii erau în debandadă, un fost ministru observând că „asta miroase a dorință de moarte.”¹¹⁴

Mult mai semnificative erau evenimentele de pe continent. Unul consta în decizia celebrului fabricant francez de mașini, Renault, care avea mari probleme, confruntându-se cu o pierdere de cinci miliarde de franci, de a-și închide fabrica din Belgia, lăsând pe drumuri patru mii de salariați. Sănter a declarat-o „o lovitură dată spiritului de încredere european”. Dar decizia era asociată cu refuzul prealabil al guvernului francez de a ajuta firmele Renault și Peugeot, prin plăți, să scape de patruzeci de mii de muncitori, pensionându-i înainte de termen. Ministrul de Finanțe al Franței a explicat că, fiind necesar să corespundă criteriilor de convergență, „statul nu-și mai poate permite asemenea subvenții”. Cum în anul următor aveau loc alegeri în Franța, lovitură sub centură trebuia să fie exportată în străinătate.¹¹⁵

Pentru Major, sosise momentul calvarului de la urne. Pe 17 martie, a cerut dizolvarea Parlamentului. Cu partidul său rămas în urmă cu 22 de puncte, chiar și el își dădea seama că era foarte improbabil să mai revină ca prim ministru, după 1 mai.¹¹⁶

Adio, xenofobie!

Alegerile generale din 1997 au fost unice. Atât de impetuoasă fusese refacerea economiei Marii Britanii începând din 1992, încât acum era, aproape din toate punctele de vedere, cea mai avansată din Europa, grație restructurării thatcheriste din anii optzeci și veniturilor obținute cu ajutorul petrolului din Marea Nordului. Totuși, impresia de incompetență creată de scandalul cu M.R.S. rămăsese atât de puternică, încât după „Miercură Albă” poziția conservatorilor nu-și mai revenise niciodată. Era pentru prima oară când autorii unui asemenea succes economic intrau în alegeri așteptându-se la o înfrângere sigură.

Sloganul laburiștilor, „Marea Britanie o va duce mai bine cu Noii Laburiști”, reproducea starea de spirit a unei națiuni dornice să scape de conservatori. „Europa” era o problemă periferică, în pofida intervenției Partidului Referendumului al lui Goldsmith. Manifestul Noilor Laburiști îi acorda doar câteva rânduri:

„Vom reprezenta interesele Marii Britanii în Europa după dezastrele din ultimii șase ani, dar mai mult decât atât, vom duce o campanie pentru reformă în Europa. Europa nu funcționează în felul de care au nevoie această țară și Europa. Dar o campanie înseamnă implicare, spirit constructiv, capacitatea de a convinge (...). Îi vom dărui Marii Britanii rolul conducător în Europa de care au nevoie Marea Britanie și Europa.”¹¹⁷

Manifestul conservatorilor reproducea textul familiar al lui Major cum că nu dorea un stat european federal ci „un parteneriat de națiuni”, introducând un slogan care avea să rămână un subiect de ridiculizare din partea euroscepticilor: „vrem să fim în Europa, dar nu conduși de Europa”.

Mirosind o victorie a laburiștilor, guvernele Uniunii Europene, cu olandezii în frunte, au planificat un „mini-summit” postelectoral cu Blair, pentru a clarifica noua poziție a Marii Britanii față de viitorul tratat de la Amsterdam. Înainte de aceasta, în 25 martie, s-a ținut o ceremonie la Capitoliul din Roma pentru a marca a patruzecoa aniversare a semnării tratatului din 1957, dar a fost o solemnitate lipsită de strălucire. Revista eurofilă *The Economist* s-a întrebat dacă nu cumva „Europa” suferea de o „criză a vârstei mijlocii”. Prăpastia dintre „eurofanii sus-puși” și grijile „oamenilor de rând nemulțumiți” părea să se caște tot mai larg. Revista a remarcat că „majoritatea europenilor” nu erau inspirați de referirile la o uniune mai strânsă sau la moneda unică, necum la I.G.C.-uri. Uniunea avea nevoie în primul rând de dezvoltare economică, care părea foarte improbabilă. „Nu e surprinzător (...) că bairamul de la ziua ei a sfârșit cam ca o petardă udă.”¹¹⁸

Kohl plutea senin peste toate acestea. Arhitect al multora dintre nenorocirile economice care afectau Germania, a anunțat în 3 aprilie că avea să candideze pentru realegere în anul următor, „ca să-și împlinească visul unei Europe mai unificate”.¹¹⁹ Apoi Chirac, cu opt luni în avans, a anunțat pe neașteptate alegeri generale în Franța. Era îngrijorat că problemele economice tot mai grave ale țării lui, cu șomajul atingând nivelul de 12,8% și cele mai mari impozite dintre toate națiunile occidentale bogate, ar fi putut face în curând imposibilă impunerea măsurilor necesare pentru a reduce deficitul guvernului la cele trei procente necesitate de „criterii”.¹²⁰

La data de 1 mai, Blair și-a înregistrat previzibila victorie. Dar nimeni nu se așteptase la o asemenea majoritate: 179 de fotolii diferență. Ajunsese acum în fruntea unei armate de 418 parlamentari laburiști. Conservatorii pierduseră 178 de locuri, în timp ce liberal-democrații își dublaseră reprezentarea la 46. Cele 810.000 de voturi pentru Partidul Referendumului constituiau cel mai bun rezultat înregistrat vreodată în istoria Marii Britanii de un al patrulea partid, dar acesta își adusese deja contribuția – și anume, angajamentul tuturor celor trei mari partide că Marea Britanie n-avea să adopte moneda unică fără un referendum.

Primul anunț al noului ministru laburist de Finanțe, Gordon Brown, a fost acela că Banca Angliei avea să-și câștige independența, rămânând liberă să stabilească rata națională a dobânzilor fără aprobarea cancelarului. Aceasta corespundea cu Articolul 109e(5) al Tratatului de la Maastricht, care stipula că „în timpul celei de-a doua etape” a E.M.U...

„(...) fiecare stat membru va începe, în condiții adecvate, procesul care va duce la independența băncii sale centrale, în conformitate cu Articolul 108.”

Protocolul E.M.U. nu scutea Regatul Unit de această cerință, întrucât făcea parte din etapa a doua, iar *opt-out*-ul Marii Britanii se referea numai la etapa a treia.¹²¹ Noul ministru de Externe, Robin Cook, a fost la fel de prompt, prezentând un angajament care data încă de pe vremea Tratatului de la Maastricht. În 4 mai, el a anunțat că Marea Britanie avea să adere la Capitolul Social.

Victoria lui Blair a fost întâmpinată cu ușurare de ceilalți lideri din U.E., deși nici unul n-a fost la fel de triumfalist ca Helmut Kohl, care a descris-o ca pe o respingere a euroscepticismului: „aceasta ar trebui să fie o lecție pentru toți aceia care vor să câștige voturi cu polemici antieuropene”, a declarat el.¹²² Duminică, prima pagină a ziarului *Observer* a salutat rezultatul cu cel mai mare titlu din istoria sa: „ADIO, XENOFOBIE!” Umilirea conservatorilor, sugera articolul, marcase momentul când poporul britanic întorcea pentru totdeauna spatele naționalismului „mic-englezesc”. Copleșitoarea victorie a lui Tony Blair însemna că Marea Britanie avea în sfârșit să se implice cu entuziasm în „Europa”, din toate punctele de vedere. De-acum încolo, totul avea să fie altfel.

Plus ça change

Unul dintre primii vizitatori în Downing Street a fost Wim Kok, care l-a invitat pe Blair să-i întâlnească pe noii săi parteneri în orașul litoral Noordwijk, la data de 21 mai. Principalul subiect de pe

agendă avea să fie summitul de la Amsterdam, care se apropia cu repeziciune.¹²³ Ceea ce s-a discutat la acest „Consiliu neoficial” rămâne obscur. Comunicatul a fost mai opac decât de obicei,¹²⁴ iar Blair, la întoarcerea acasă, a preferat să nu facă obișnuita declarație în fața Parlamentului. Bill Cash s-a plâns că trata cu „dispreț” Camera.¹²⁵

Dacă Blair călărea pe cai mari, nu același lucru îl făcea Chirac. Loteria lui cu alegerile ratase lamentabil, coaliția sa de centru-dreapta pierzând peste 200 din cele 464 de fotolii pe care le avusesese în parlament. Dând semnalul de început al coșmarului lui Chirac cu „coabitarea”, Lionel Jospin a devenit prim ministru socialist, cu sprijinul comuniștilor și al verzilor. Platforma lui promisese să creeze șapte sute de mii de locuri de muncă și să reducă săptămâna de lucru a francezilor la treizeci și cinci de ore (în speranța că patronii vor fi nevoiți să angajeze mai mulți salariați). Poporul francez respinsese decis reformele „mai ample și mai rapide” ale pregătirii pentru moneda unică. Principala sa prioritate era șomajul. Soarta Tratatului de la Amsterdam era pecetluită. Avea să fie o „soluție minimală”.

Între timp, Giscard d'Estaing sărbătorea a cincizecea aniversare a Planului Marshall cu un discurs puțin mediatizat, la Chicago, în 14 aprilie. Recapitulând istoria Europei postbelice, observase că „instituțiile create de Tratatul de la Roma s-au situat cu mult sub nivelul necesar pentru a atinge obiectivul economic”. De fapt, documentul era cadrul de referință al unei „viitoare entități federale europene în curs de formare”. A întrebat dacă „va exista vreodată echivalentul miracolului de la Philadelphia [Congresul din 1787 care a înălțat coloanele Constituției Statelor Unite] pentru Europa?”

„Legea de bază a Uniunii Europene, care va ordona și ierarhiza diversele tratate diplomatice încheiate cu începere din 1957, încă n-a fost scrisă. Ni-i putem oare imagina pe principalii lideri ai Europei sacrificând câteva zile, sau chiar o săptămână, două, din timpul lor, ca să se întrunească, departe de privirile publicului și ale presei (...) pentru a dezbate și schița – fără să fie permise rutinele de birou și lobbyurile – la fel ca pe vremuri, la Roma și la Elysée, această cartă a Uniunii Europene pe care popoarele continentului nostru o așteaptă cu atâta nerăbdare? Probabil veți spune că ar fi nevoie de un miracol pentru așa ceva. Dar tocmai așa sunt miracolele – întotdeauna improbabile, niciodată imposibile.”¹²⁶

Giscard urma să aibă mai multe de zis despre aceasta peste câțiva ani.

Părănd nepăsător față de tumultul politic de pe continent, Blair a pornit într-un tur al capitalelor europene, predicându-și noua evanghelie a celei de-a „treia căi”. El a prevenit un congres al partidelor europene de centru-stânga de la Malmö, Suedia, asupra nevoii de a se dezbăra de ideile economice demodate, determinându-l pe ministrul de Externe olandez să remarcă că unele lucruri nu se schimbă niciodată: încă un lider britanic le spunea europenilor unde greșesc.¹²⁷

Când a ajuns la Bonn, în 6 iunie, Blair i-a dat și lui Kohl același sfat „politicos dar ferm”.¹²⁸ Kohl, însă, avea altele pe cap. După ce tratase cu dispreț Franța, Italia și alte țări care se chinuiau să satisfacă criteriile de la Maastricht, ministrul de Finanțe Theo Waigel descoperise acum o „gaură” de nouăsprezece miliarde de mărci (șapte miliarde de lire sterline) în bugetul său pe 1997. Nu mai avea nici soluții de rezervă. Cu 4,3 milioane de șomeri germani, social-democrației, care aveau majoritatea în Bundesrat, se opunea tăierilor din bugetul de securitate socială. Reducerea investițiilor sub nivelul noilor imprumuturi guvernamentale era interzisă de Constituție. Măririle de impozite fuseseră respinse de partenerii de coaliție ai lui Kohl, liber-democrații.¹²⁹

Nefericitul de Waigel a încercat planul ingenios de a reevalua rezervele de aur și valută ale din Bundesbank-ului, pentru a transfera „surplusurile” în contul federal. Președintele băncii centrale, Hans Tietmeyer, s-a opus imediat unei manevre de un „cinism atât de flagrant”. Ar fi afectat credibilitatea monedei europene și ar fi dat un exemplu dezastruos de ingerință politică tocmai când urma să se înființeze propusa bancă centrală europeană.¹³⁰ Până și Kohl a trebuit să bată în retragere. Dar această încercare de a „mișcula” cifrele a subminat credibilitatea Germaniei tocmai în ochii acelor țări pe care le acuzase de „contabilitate creatoare” în legătură cu E.M.U.¹³¹

Problema deficitului Germaniei încă mai trebuia să fie rezolvată, Bonn-ul exercitând presiuni să se amâne introducerea euroului. Ca să pună gaz peste foc, Jospin a cerut o interpretare mai flexibilă a criteriilor, în timp ce ministrul său de Finanțe, Dominique Strauss-Kahn, a respins propune-

rile Germaniei pentru pactul de stabilitate. Programul pentru adoptarea monedei unice arăta subred, și a fost nevoie de intervenția lui Kohl ca să fie readus pe linie. Kohl a anunțat că avea să-și mizeze „existența politică” pe respectarea programului, deși 82% dintre germani doreau acum o amânare, dacă țările membre nu puteau satisface total criteriile.¹³²

Părând indiferent față de aceste probleme, Blair a expus poziția Marii Britanii pentru Amsterdam. Pe lângă că dorea „drepturi consfințite prin lege” de a menține controlul la frontiere, se împotriva vehement să pună politica de apărare sub controlul „Comunității”, prin integrarea U.E.O. în U.E., și insista să nu fie permisă „cooperarea sporită” decât dacă statele o acceptau unanim. De asemenea, își menținea promisiunea făcută în campanie pescarilor britanici că avea să insiste pentru o schimbare de tratat care să reducă posibilitatea vaselor străine de a pescui în cadrul cotei britanice.¹³³

Acestea erau condițiile în care s-au adunat șefii guvernelor la Amsterdam, pentru summitul din 17 iunie. Ca pentru a da tonul, în 14 iunie, jandarmeria din Amsterdam se luptase cu cincizeci de mii de protestatari.¹³⁴ Când au sosit VIP-urile, demonstrații au distrus „logo-ul summitului”, făcut din mii de flori, azvârlind resturile spre Palatul Regal unde aveau să cineze oaspeții.¹³⁵ Nici în clădire nu era totul vis și armonie. *The International Herald Tribune* a imortalizat atmosfera:

„Pentru a simți care e starea politicii europene în ziua de azi, n-a fost nevoie decât să privim expresiile ursuze și hăituite ale liderilor Europei când au ieșit de la prelungita sesiune finală a negocierilor constituționale, în orele dinaintea zorilor zilei de miercuri. La încheierea a doi ani de tratative pentru un pachet de reforme care ar fi trebuit să pregătească Uniunea Europeană să se extindă spre est în același timp în care adâncea integrarea politică între statele membre existente, liderii, după cum spuneau chiar ei, se simțeau la o distanță jalnică de țintă.”¹³⁶

Rezultatul a constat din abolirea dreptului de veto în încă șaisprezece domenii politice, măsuri pentru stimularea angajărilor, programul de cercetare al U.E. și tratamentul egal pentru bărbați și femei. S-a efectuat un transfer de responsabilități spre „cadru comunitar”, incluzând libera circulație a persoanelor, Acordul Schengen și măsurile legate de controalele la frontierele externe, azilul, imigrarea și cooperarea poliției, deși deocamdată acestea aveau să rămână supuse unanimității. Politica Externă și de Securitate Comună (P.E.S.C.) urma să primească „o față”, o dată cu numirea de către Consiliu a unui „domn P.E.S.C.”, destinat să devină într-o bună zi ministrul de Externe al U.E. Și, grație Marii Britanii, Capitolul Social putea fi acum pe deplin integrat în tratat.

Verdictul unui înalt funcționar european despre tratat a fost: „nici o conducere, nici un apetit”. Kohl era stoic. „Au existat prea multe interese contradictorii”, spus el. Oficialitățile germane au confirmat că-și păstra capitalul politic pentru moneda unică. „Prioritatea absolută este aceea a monedei unice”, a afirmat un diplomat german. „Celelalte pot veni mai târziu”.¹³⁷ Santer a făcut pe viteazul, proclamând:

„Nimeni nu poate spune că n-am lansat o nouă fază în integrarea europeană. Ritmul s-a menținut. Nu era momentul pentru planuri și ambiții mărețe. Înaintăm pas cu pas.”¹³⁸

Singurul care părea fericit era Blair, căruia colegii îi permisese să „câștige” o cursă ciclistă cu multe ocazii de a poza în fața camerelor foto și care făcea mult caz de un acord încheiat cu Bonino pentru „salturile cotelor”, lăsându-și subalternii să susțină că înregistrase o „victorie” și pentru pescarii britanici. Totuși, acceptase integrarea U.E.O. în structurile U.E. Deși ar fi preferat să se omită cuvântul „integrare”, se plecase în fața Franței și a Germaniei.

Simultan cu încheierea I.G.C., șefii de guvern ținuseră un Consiliu European. La insistențele Franței, Consiliul dăduse o Rezoluție privind creșterea economică și ocuparea forței de muncă, cerând ca locurile de muncă să fie primele pe agenda politică a U.E. De asemenea, Consiliul mai afirmase că E.M.U. avea să înceapă în luna ianuarie a anului 1999, și acceptase propunerile Germaniei pentru reglementări asupra Pactului de Stabilitate și Dezvoltare. În sfârșit, aprobase planurile pentru monedele și bancnotele euro care aveau să fie emise în 2002. Bancnotele prezentau elemente arhitecturale și poduri care simbolizau vag istoria Europei de-a lungul epocilor, dar erau concepute atent astfel încât să nu reprezinte prea precis nici un loc sau stil anume.¹³⁹

Țările din Europa Centrală erau tulburate de implicațiile tratatului cu privire la extindere. Un înalt funcționar polonez a spus că „problemele despre care speram să se rezolve înainte de a începe negocierile nu sunt rezolvate, ci doar suspendate.” În schimb, un funcționar superior cu vechime al U.E. a explicat: „cu șomajul din Franța și stagnarea economică din Germania, nu avem timp să deschidem ușile pentru forța de muncă ieftină și bine pregătită”. „Dacă cehii, polonezii și ungurii nu și-au dat seama de asta până acum, înseamnă că e ceva în neregulă cu puterea lor de înțelegere.”¹⁴⁰

Dând raportul în Cameră, la data de 18 iunie, Blair a subliniat „progresele reale” făcute în ceea ce privea salturile cotelor. Oficialitățile lui reușiseră „să încheie un acord sigur cu Comisia” pentru a exista o „legătură economică între navele care folosesc cotele noastre și Marea Britanie”, ca de pildă, a cere ca jumătate din captura unui vas să fie debarcată pe plan local.¹⁴¹ Major, ajuns între timp lider al opoziției, i-a reamintit lui Blair că, în timpul alegerilor, spusese că problema nu putea fi rezolvată efectiv decât prin schimbări la nivel de tratat, pe care el nu făcuse nici un efort să le obțină.¹⁴²

„Victoria” lui Blair, după cum a reieșit apoi, era mai găunoasă chiar și decât își dădea el însuși seama. Abordase problema într-o scrisoare către „Excelența Sa Domnul Jacques Santer”, care l-a informat că acele condiții pe care le cerea erau deja înscrise în legislația U.E. încă din 1989. Dacă dorea „orice alte clarificări despre opiniile Comisiei”, trebuia să ia legătura cu Doamna Comisar Bonino.¹⁴³ De fapt, Blair nu câștigase nimic și fusese tratat cu o condescendență aproape disprețuitoare în cadrul negocierilor. O fi luat puterea un nou guvern, dar luptele aveau să fie aceleași.

Capitolul 17

SPRE „UNITATEA POLITICĂ”: 1997-1999

„Ceea ce-i tulbură pe oamenii din Marea Britanie și pe mulți din alte părți e că văd un transfer constant de putere într-o singură direcție. Văd numai urme de pași care duc spre groță și nici unele care să vină dintr-acolo (...) unde se va sfârși?”

Malcolm Rifkind, 21 februarie 1997¹

După patruzeci de ani de la Tratatul de la Roma, „proiectul” părea să fi făcut cale lungă. Avea propria sa capitală, la Bruxelles, propria sa cetățenie, drapel, imn și pașaport, până și propriul său permis de conducere. Dobândise puteri de control și legiferare asupra mai multor domenii de activitate decât știau majoritatea cetățenilor săi, de la agricultură și pescuit până la comerț, transporturi, energie și mediul ambiant. Numărul națiunilor membre crescuse de la șase la cincisprezece.

Ceea ce nimeni nu explicase clar, însă, era direcția spre care se îndrepta procesul de „unificare tot mai strânsă”. Unde avea să se termine? Se apropia momentul când să se pună la locul lor ultimele piese ale jocului de puzzle, iar această fază, inevitabil, avea să se dovedească cea mai dificilă din toate. Era clipa când trebuia să se confrunte în sfârșit cu tot felul de contradicții rămase până acum nerezolvate. Mai mult, în lipsa oricărei definiții stabilite în comun asupra acelui scop final, diverșii participanți începeau să-și formeze idei proprii despre el, ceea ce declanșa dezbateri aprige și prelungite cu privire la genul de Europă pe care îl doreau.

Pentru observatorii britanici, aceasta punea o problemă aparte. În stilul adversativ al politicii britanice, oponenții tindeau să-și expună gândurile clar, câtă vreme stilul consensual al politicii continentale presupunea cu totul alte modalități de expresie. Confruntările erau adeseori învăluite în aparențele unor acorduri, folosind un limbaj codificat atât de obscur, încât uneori era greu până și să se înțeleagă subiectul dezbaterilor. Un factor crucial era acela că oamenii politici de pe continent foloseau aceleași cuvinte, dar le atribuiau sensuri diferite. De exemplu, mulți vorbeau despre nevoia unei „integrări mai pronunțate”, părând să fie cu toții de aceeași părere, când de fapt se refereau la lucruri complet diferite.

Prin urmare, nu e surprinzător că trăsătura cea mai frapantă a atitudinilor britanice față de „proiectul” european era măsura extrem de redusă în care până și cei mai entuziaști susținători ai acestuia îi înțelegeau adevărata natură. Când discutau despre „Europa”, oamenii politici englezi păreau să utilizeze cuvinte și concepte care peste Canalul Mânecii aveau cu totul alte sensuri. Astfel, insistența lui Major pentru o Europă flexibilă, cu privirea îndreptată în exterior, alcătuită din state-națiune, reprezenta o versiune a „Europei” care pur și simplu nu exista.

Când a venit la putere, proclamându-și hotărârea de a juca „un rol de frunte în Europa”, Blair părea să nutrească o imagine a „Europei” nu foarte diferită de aceea a conservatorilor. Și el proclama viziunea unei „Europe a statelor-națiune”, părând să nu fie conștient de natura supranaționalismului care ocupase locul central al „proiectului” timp de patruzeci de ani. Și nimic n-avea să reflecte mai bine această confuzie decât incapacitatea continuă a lui Blair de a recunoaște că cea mai supranațională politică dintre toate, aceea a monedei unice, avea un caracter mai degrabă politic decât economic.

Așadar, când s-a ajuns la dezbateră mai amplă despre viitorul Europei, britanicii rareori aveau să participe efectiv. Agenda centrală a „proiectului” era acum aceea de a desăvârși procesul prin care puterile guvernelor naționale se puteau transfera guvernului supranațional. Aceasta implica eliminarea dreptului național de veto și înlocuirea lui cu votul majorității calificate, astfel finalizând transformarea Comisiei în „guvernul Europei”. Totuși, ceea ce păruse comparativ ușor când toate puteau fi prezentate în termenii „politicii inferioare” și ai puterilor necesare pentru a stabili o „piață comună”, începea acum să arate cu totul altfel când ajungea în acele zone ale politicii care atingeau direct sentimentul național al propriei identități.

Una dintre probleme era ezitarea statelor membre, care acceptaseră în principiu ideea unei politici comune care să cuprindă problemele sensibile ca afacerile externe, apărarea și problemele judiciare, de a preda Comisiei controlul asupra acestor politici. „Pilonii” de la Maastricht rămăseseră intacti și, în pofida recunoașterii simbolice a supranaționalismului de către statele membre, în aceste zone ale interguvernamentalismului politic se dezvoltă o nouă concepție de viață, sub egida Consiliului European. Reapăreau astfel tensiuni care existaseră încă de pe vremea lui de Gaulle, când liderii naționali au început să revendice un rol în administrarea afacerilor Comunității mult mai accentuat decât intenționase Monnet.

Acum, când alte zone ale deciziilor politice dobândeau o importanță sporită, cum ar fi elaborarea unor strategii comune pentru „apărare” sau „locurile de muncă”, Consiliul European ținea să le ia sub aripa lui, în acest sens contestând primatul Comisiei. Dar, în același timp, Consiliul interguvernamental îi lipseau infrastructura și resursele necesare pentru a garanta că „politica comună” era pusă în aplicare.

În pofida acestor contradicții crescânde, domnea totuși o senzație generală că procesul de integrare se apropia într-adevăr de ultimele stadii, iar tensiunea dintre Comisie și Consiliu trebuia să se diminueze. Dar dezacordul asupra organizației care ar fi avut dreptul să acționeze ca „guvern suprem al Europei” urma să fie deghizat într-o dezbateră mai generală privind genul de Europă care avea să se formeze în cele din urmă.

Un exemplu în acest sens avea să fie dezbateră continuă asupra dreptului Comisiei de a lua decizii fiscale. O asemenea putere era crucială pentru Comisie, ca să-și realizeze ambițiile se a deveni *adevăratul* guvern al Europei, eliberând-o de sub „tirania” statelor membre care țineau băierile pungi. Dar Comisia nu și-ar fi putut declara niciodată deschis o asemenea ambiție, așa că se baza pe justificări eliptice, ca propunerea din 1996 care spunea că „piața internațională” nu putea fi desăvârșită fără o impunere uniformă a T.V.A. prin toată Uniunea Europeană. Aceasta întâmpinase o rezistență feroce,² nu în ultimul rând pentru că puterea de decizie fiscală era considerată una dintre componentele fundamentale ale suveranității naționale.

În mod similar, dezbateră pentru extindere urma să aibă propriile ei tonalități subtile. Anterior, de fiecare dată când se alăturaseră noi state membre, acest lucru fusese folosit pentru a justifica extinderea puterilor „centrului” astfel încât fiecare „lărgire” să fie o scuză pentru o și mai profundă „adâncire”. Acum însă, Uniunea Europeană se confrunta cu cea mai amplă expansiune din toate, și cea mai problematică, inclusiv pentru că aceste state noi, paupere și subdezvoltate, aveau să supună

unor eforturi enorme bugetul Uniunii, concurând pentru fonduri cu statele membre mai sărace, ca Spania, Portugalia, Irlanda și Grecia.

Deosebit de serioase aveau să fie tensiunile exercitate asupra C.A.P. Numai Polonia avea un milion de fermieri, aproape tot atâtia cât întreaga Uniune existentă în total. Dependența unui sfert din populația țării de agricultură semăna frapant cu situația Franței din anii șazeci, când nevoia de a gestiona migrația de la țară fusese factorul principal care dusesse la crearea C.A.P. Dar, după ce manipulasă C.A.P. astfel încât să corespundă propriilor ei interese naționale, Franței nu i-ar fi fost ușor să accepte niște reforme care aveau să-i provoace pierderi considerabile. Și totuși, fără o reformă radicală, extinderea ar fi fost imposibilă.

Ca și cum toate aceste probleme n-ar fi fost de ajuns, statele membre mai trebuia să se confrunte și cu realitatea politicilor existente, care pur și simplu nu funcționau bine. C.A.P., impunând o politică agricolă de tipul „același lucru pentru toți”, de la Cercul Arctic până pe câmpiile aride din Andaluzia, era considerată aproape universal o catastrofă birocratică, răspun zătoare pentru supraproducția păguboasă, distrugerea mediului ambiant și o proporție aproape egală de fraude. Rigiditățile politicii de pescuit creau o criză ecologică. „Piața internă”, departe de a fi dat comerțului, dezvoltării și slujbelor impulsul pe care-l făgăduise, era acum ulcerul economic al lumii dezvoltate. Mai mult, politica uniunii economice și monetare după principiul „același lucru pentru toți” dădea deja naștere unor tensiuni imense, în timp ce viitoarele state membre se chinuiau să întrunească „criteriile de convergență” de la Maastricht; și toate acestea se întâmplau încă înainte ca teoria unui experiment atât de ambițios să fi fost pusă la încercare.

În sfârșit, mai era ceea ce jargonul comunitar descria ca „deficitul democratic”. Pe măsură ce acțiunile Comunității deveneau tot mai vizibile și intervenționiste, „cetățenii Uniunii” o considerau tot mai îndepărtată, birocratică, nedemocratică și iresponsabilă. Decenii de-a rândul, ideea de „cooperare europeană” inspirase o bunăvoință idealistă, dar pe-atunci „Europa” păru-se în mare măsură periferică, în afara celor cărora le prejudiciasă în mod direct existența, ca pescarii britanici, și a celor care câștigaseră financiar de pe urma ei.³ Acum însă, deziluziile se instalau tot mai ferm, tocmai când necesitatea sprijinului popular devenea vitală.

Acestea erau temele după care avea să se desfășoare în continuare povestea.

Pregătiri pentru cămașa de forță

După Amsterdam, dezbaterile despre „integrare” n-aveau să se reia imediat. Mai întâi, trebuia să se abordeze chestiunile „gospodărești” esențiale. Prioritatea Comisiei era să rezolve problemele practice necesare pentru a netezi calea extinderii. Liderii politici trebuia să-și continue pregătirile pentru uniunea economică și monetară.

În legătură cu extinderea, Santer a anunțat Parlamentul European, la 16 iulie 1997, că negocierile de aderare trebuie să înceapă cu șase țări: Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Estonia, Slovenia și Cipru. Alte cinci, Bulgaria, Letonia, Lituania, România și Slovacia, susținea el, nu întruneau „criteriile de la Copenhaga”. Și, cum noile state membre aveau pretenția să beneficieze de C.A.P. și fondurile structurale, ceea ce putea duce Uniunea la faliment, Santer a propus un plan nou, pe care l-a numit „agenda 2000”.

Ideile nu erau complet originale. Santer a sugerat să se continue reducerea sprijinului pentru producție, aliniind prețurile agricole cu prețurile mondiale și stopând achizițiile intervenționiste și stocările obligatorii. Dar „compensațiile” în schimbul subvențiilor neprimite aveau să crească. De asemenea, a mai propus să se reunească măsurile structurale și ecologice existente într-o nouă „politică de dezvoltare rurală”, care să fie finanțată parțial prin limitarea plăților pentru fermele mai mari, o metodă numită „modulație”.

Urmău să se aplice și reduceri drastice ale fondurilor structurale, care acum acopereau douăzeci de miliarde de lire sterline din bugetul de șazeci de miliarde al U.E. În loc ca plățile să se ducă în regiuni cu un P.I.B. sub medie, aveau să le fie acordate acelor cu cea mai înaltă rată a șomajului. În sfârșit, a mai propus Santer, trebuia să se înființeze încă o I.G.C. care să întocmească un nou tratat, în anul 2000.

Reacția față de propunerile lui a fost în mod previzibil ostilă. Portugalia, Grecia și Irlanda au protestat vehement față de amenințarea la adresa veniturilor lor din fondurile structurale. Spania, care beneficia de partea cea mai mare, a amenințat chiar să blocheze prin veto toată extinderea, dacă plățile ei nu rămăneau intacte.⁴ Dar cele mai importante pierderi, pe ambele planuri, avea să le sufere Marea Britanie. Fermele ei cele mai mari urmau să piardă mai mult prin „modulație”; iar rata șomajului din Regatul Unit era mult mai mică decât media U.E. „Clubul Celor Șase” de la început era oricum ambivalent față de extindere, îngrijorat că primirea a până la doisprezece membri noi ar fi diluat „spiritul comunitar”. Țările mai mici se temeau că aveau să-și piardă influența. Tensiunile exercitate asupra sistemului administrativ al U.E. urmau să fie enorme, fiind necesari nu mai puțin de patru mii de interpreți suplimentari, pentru a traduce toate documentele și cuvântările în unsprezece limbi noi. Nici Comisia și nici Parlamentul nu aveau clădiri suficiente de încăpătoare pentru personalul adițional necesar.⁵

Cât despre tensiunile care apăreau acum din necesitatea pregătirilor pentru euro, noul prim ministru socialist al Franței, Jospin, a constatat că nu putea reconcilia satisfacerea criteriilor de la Maastricht cu onorarea promisiunilor electorale. A hotărât să opteze pentru euro, amânând reducerile fiscale promise și continuând să vândă compania France Telecom, prin care încălca o promisiune electorală făcută comunistilor. Prin aerul parizian pluteau acuzații de încălcare a cuvântului dat și trădare.⁶

În Germania, impasul deficiturilor atinsese punctul de criză. Ministrul de finanțe Theo Waigel hotărâse că singurul mod de a satisface criteriile de la Maastricht era acela de a mări impozitele și a reduce pensiile de stat, plus scăderea plăților Germaniei la bugetul U.E. cu șapte miliarde de mărci. Criza era atât de gravă, încât deputații au fost chemați din vacanță într-o sesiune de urgență a Bundestag-ului, în 5 august, pentru a dezbate măsurile. Președintele Parlamentului a descris-o ca fiind „cea mai mare provocare cu care s-a confruntat Germania în ultimii cincizeci de ani”.⁷ Între timp, puternicele guverne regionale din Germania, cele ale landurilor, conduse de bavarezul Edmund Stoiber, insistau asupra aplicării stricte a criteriilor de la Maastricht pentru toată lumea.⁸ Dar, când sondajele indicau constant că majoritatea germanilor se împotriveau renunțării la *Deutschmark*, iar Tietmeyer sugera că ar fi „perfect posibil” să se amâne adoptarea euroului, acesta a fost interpretat ca un semnal codificat că planul ar fi trebuit să fie abandonat. Provenind de la cea mai respectată personalitate financiară a Germaniei, era o lovitură serioasă dată autorității lui Kohl.⁹

Detașați de toate aceste evenimente, oamenii politici din Marea Britanie continuau să se întrebe preocupați dacă era sau nu cazul ca Regatul Unit să adopte euroul. Blair, cu sprijinul principalului său „doctor în propagandă”, Peter Mandelson, considera adoptarea vitală pentru dorința lui de a juca „un rol de frunte în Europa”. Dar suspiciunile că propriul său cancelar nu era tocmai entuziast au părut să fie confirmate de articolul de pe prima pagină a ziarului *The Times* din 18 octombrie, intitulat: „Brown exclude moneda unică pentru întregul mandat al actualului parlament.”

Când Comisia a anunțat, fără ca nimeni să fie surprins, că paisprezece din cele cincisprezece state membre întruneau criteriile de la Maastricht (doar Grecia nereușind să se califice), Santer a intensificat presiunea avertizând că, dacă Marea Britanie nu li se alătura, avea să piardă beneficiile apartenenței la „echipa câștigătoare”.¹⁰ Brown a anunțat parlamentarii, în 27 octombrie, că trebuia să fie trecute „cinci probe economice” înainte ca guvernul să poată recomanda adeziunea Marii Britanii. Decizia urma să fie luată pe baza unei „aprecieri severe a intereselor economice ale Marii Britanii”. Reducând chestiunea doar la nivelul unei probleme de calcul economic, Brown își păstrase abil puterea de a decide.¹¹ Era clar că n-avea să se ia nici o decizie imediată.

Astfel, cei mai activi susținători ai aderării Marii Britanii la moneda unică rămăneau cei din familiara alianță a unui mic grup de conservatori de frunte, în opoziție cu linia eurosceptică prudentă adoptată de noul lider al partidului, William Hague, cu acele organizații care fuseseră recrutate cu grijă, de mult timp, pentru binele cauzei, conduse de C.B.I. și T.U.C. Cea mai importantă armă a lor era B.B.C.-ul, care continua să acorde un spațiu de emisie disproporționat opiniilor unor vorbitori ca Heseltine, Clarke și Brittan, acum ajuns vicepreședinte al Comisiei. Ca exemplu a ceea ce avea să urmeze, în 30 octombrie, Heseltine a apărut la o oră de maximă audiență, în emisiunea

Today, pentru a declara: „Să fie absolut clar, va exista o monedă unică (...) singura întrebare este când anume, pentru că de adoptat, Marea Britanie o va adopta.”

Dispoziția tot mai clară a frunțașilor conservatori eurofili de a sfida conducerea partidului s-a văzut din nou pe 12 noiembrie, când ratificarea Tratatului de la Amsterdam a fost adusă în fața Camerei Comunelor, la a doua lectură. Pentru prima dată, conservatorii au decis să se opună tratatului. Totuși, în pofida campaniei șefilor de grup parlamentar, trei dintre ei s-au abținut să voteze: Heath, care acum era „Decanul de Vârstă al Camerei”, Heseltine și Clarke. Era tocmai tipul de gest pentru care îi făcuseră albie de porci pe „rebelii de la Maastricht”, acuzându-i de neloialitate grosolană.¹²

Luna decembrie, când se apropia președinția britanică, a adus o umilintă pentru Regatul Unit, când miniștrii de Finanțe l-au exclus pe Brown dintr-un nou comitet „Euro-X” care urma să decidă coordonatele politicii economice în zona euro. Brown a protestat că această atitudine risca să „scindeze Europa”, dar Waigel, din Germania, nu s-a arătat impresionat: „Nu puteți fi și înăuntrul, și afară”, a spus el. Mass-media au consemnat-o ca fiind prima criză dintre guvernul laburist și restul Europei.¹³

Într-o tentativă de a-și restabili „acreditările europene”, la data de 5 decembrie, Blair a organizat o avanpremieră a președinției britanice, intens mediatizată, alegându-și ca decor terminalul londonez al căii ferate de sub Canalul Mânecii. În timp ce diferiți oaspeți continentali distinși coborau din tren, Blair îi asigura că Eurostar-ul era „un simbol al legăturilor noastre indestructibile cu țările de dincolo de Canal”.¹⁴ Din păcate, n-a fost considerată tocmai o dovadă de tact alegerea, pentru acea ocazie, a gării Waterloo, numite în memoria victoriei anglo-germane contra francezilor.

Desigur, încercarea lui Blair de a părea *communautaire* n-a reușit să-i impresioneze pe ceilalți lideri ai U.E. O rundă de diplomatie telefonică, încercând să-i convingă pe partenerii lui să se mai gândească la excluderea Marii Britanii din comitetul Euro-X, a fost întâmpinată de refuzuri constante. Ca urmare, Blair a schimbat terenul, insistând ca acel comitet să rămână subordonat Ecofin-ului. De astă dată, cel care a barat drumul a fost Jospin, care e declarat ziarului *Financial Times*: „regulile încă n-au fost definite, dar Regatul Unit, care a inventat cluburile, n-ar trebui să se plângă că e exclus”.¹⁵

Nici la Consiliul de la Luxemburg, în 12-13 decembrie, Blair n-a rezolvat mare lucru. După cinci ore de discuții nervoase în contradictoriu, a obținut doar o promisiune vagă că Marea Britanie și ceilalți „excluși” (sau „pre-incluși”, cum li se spunea acum) puteau să participe doar la convorbirile de „interes comun” din cadrul comitetului „Euro-X”. Kohl l-a muștrat că „provoca fără rost delegația franceză”.¹⁶ Luna de miere a laburiștilor cu U.E. se terminase. Dar nimic din umilirea lui în legătură cu Euro-X nu s-a reflectat în raportul prezentat de Blair în fața Camerei Comunelor, la data de 15 decembrie. „Summitul de la Luxemburg”, a proclamat el, „a arătat din nou că guvernul e angajat ferm în Europa ca un participant de frunte și foarte influent”.¹⁷

La sfârșitul anului 1997, pentru a sărbători douăzeci și cinci de ani de când Marea Britanie era membră a „Comunității”, redactorul economic de la *The Sunday Telegraph* a scris că numărul directivelor C.E. în vigoare crescuse de la 221, în 1973, la 10.549. În cei opt ani trecuți din 1989, numărul de pagini ale documentelor oficiale înaintate de biroul de publicații al U.E. se înmulțise de peste două ori, de la 886.996 la 1.916.808, iar acum creștea cu 20% pe an.¹⁸

Președinția izolată

Președinția de șase luni a Marii Britanii, între ianuarie și iulie 1998, sub sloganul „să aducem Europa mai aproape de oameni”, a fost jenantă. Inevitabil, a provocat apeluri reinnoite din partea partenerilor de a adopta euroul, începând cu primul ministru al Olandei, Wim Kok, în ianuarie,¹⁹ urmat de Santer, apoi de comisarul său pentru afacerile monetare, Yves-Thibault de Silguy, care a avertizat că, dacă Marea Britanie nu se alătură imediat, se va confrunta cu o gamă de probleme, de la volatilitatea lirei sterline până la o cădere a investițiilor interne. Blair, a sugerat el, nu avea nici o șansă de a fi „în fruntea” Europei înainte ca Marea Britanie să intre în clubul euroului.²⁰

Constrâns de cele „cinci teste”, Blair n-a putut face mai mult decât să-și exprime sprijinul general pentru euro, în timp ce nega că ar fi existat vreun obstacol constituțional care să blocheze

intrarea Marii Britanii. Într-o încercare de a abate atenția de la excluderea sa din „club“, a ales ca temă pentru președinție „reforme pentru reducerea șomajului“. A susținut că Uniunea trebuia să-i urmeze exemplul și să diminueze împovărarea companiilor, favorizând „piețe ale muncii mult mai adaptabile“. ²¹

Euro continua să le creeze și „partenerilor“ săi probleme, inclusiv în Germania, unde Hans Tietmeyer de la Bundesbank a început anul 1998 prin a avertiza că moneda unică nu putea să rezolve „de una singură“ problema ratei înalte a șomajului din Europa. Patru profesori germani, printre care trei economiști cunoscuți, cărora mai târziu li s-au alăturat alți peste o sută cincizeci, au depus la Curtea Constituțională a Germaniei o cerere destinată să oprească noua monedă. Se temeau că aceasta se va prăbuși într-un marasm de „ură și invidie“. Acțiunea a fost respinsă. ²²

Un alt conflict înverșunat în care a fost atras Blair, deși rămăsese în afara zonei euro, s-a concentrat în jurul cererii Franței ca guvernatorul băncii ei naționale, Jean-Claude Trichet, să conducă noua Bancă Centrală Europeană. Inițial, se stabilise ca postul să fie ocupat timp de opt ani de Wim Duisenberg, fostul guvernator al băncii centrale olandeze, care acum conducea Institutul Monetar European, înaintașul B.C.E. În cele din urmă, francezii au consimțit ca Duisenberg să preia funcția, dar numai cu condiția de a-și da demisia după patru ani, ca să-i facă loc lui Trichet. ²³ Disputa a cuprins și primul Consiliu European de sub președinția lui Blair, transformându-l într-o „cirovăială de-o zi întreagă“. Printre multe scene degradante pentru care parțial a fost acuzat Blair, Duisenberg a fost silit să accepte „retragerea“ cu patru ani mai devreme, ca să facă pe placul francezilor. Apoi, Comisia a putut să recomande, la 24 martie, 1998, ca unsprezece țări europene să adopte moneda unică la 1 ianuarie 1999.

„Partenerii“ lui Blair au continuat să insiste că Marea Britanie avea să plătească scump auto-excluderea de la euro. Francezii au făcut iar caz, aranjând cu deliberare un incident care să implice comitetul Euro-X destinat administrării zonei euro. Întrucât lui Gordon Brown îi revenea sarcina de a conduce toate ședințele Ecofin sub președinția Regatului Unit, se propusese ca, pentru a-l scuti de o situație penibilă, întrunirea de inaugurare a Euro-X să fie amân timer până după ce expira termenul președinției britanice. Acum, francezii au insistat să fie devansată. ²⁴ Prin urmare, cu ocazia primei sale sesiuni, Brown a cerut să ia cuvântul, căutând să se reabiliteze printr-o „expunere fermă“ a intențiilor Marii Britanii de a se alătura E.M.U. Drept răspuns, i s-a ordonat să plece în modul cel mai umilitor, și a fost înlocuit de ministrul de Finanțe al Austriei, Rudolf Edlinger. ²⁵

O provocare mai substanțială pentru Marea Britanie a provenit, în luna mai, de la o propunere a Comisiei pentru un „impozit pe economii“, așa-numita „directivă de reținere a impozitelor“. Aceasta avea să oblige statele membre să plătească o taxă de minimum 20% din dobânzile obținute pe toate obligațiunile și depozitele deținute de cetățenii altor țări. Scopul ei declarat era acela de a împiedica evaziunea fiscală a investitorilor dintr-un stat membru care preferau să-și țină banii în alt stat. Mulți germani, de exemplu, evitau impozitele transferându-și fondurile în Luxemburg. Această propunere era o anatemă pentru Marea Britanie din două puncte de vedere. În primul rând, era o încercare de a încălca suveranitatea fiscală care era păzită cu atâta îndărjire. Mai concret, ar fi prejudiciat city-ul londonez, în calitatea sa de principală piață de capital a lumii. O multime de afaceri în valoare totală de miliarde de lire sterline aveau să se mute în alte jurisdicții, ca Elveția și Hong Kong, unde impozitele nu se aplicau. ²⁶ Marea Britanie devenise centrul pieței mondiale de obligațiuni după ce bursa din New York, în anii șaizeci, își impusese propria versiune a unei asemenea taxe. Atunci, piața s-a mutat la Londra, unde nu se percepea taxa respectivă.

Marea Britanie era la fel de izolată de partenerii ei și în privința politicii externe. Un motiv de jenă era o inițiativă a ministrului britanic de Externe, Robin Cook, care în timp ce vizita Israelul în calitatea sa de „președinte al U.E.“ făcuse un ocol neautorizat printr-o așezare palestiniană din estul Ierusalimului. Guvernul israelian s-a declarat jignit de moarte. Cook a fost muștrat de primul ministru al Israelului, Benjamin Netanyahu, și escortat la aeroportul Ben Gurion, fără măcar o strângere de mână, de către un tânăr funcționar inferior israelian. ²⁷

O problemă de durată era incapacitatea continuă a Marii Britanii și a partenerilor ei de a se înțelege în legătură cu Irakul. După Războiul din Golf, rezoluțiile O.N.U. ceruseră ca Saddam Hussein să se dezarmeze, și fuseseră numiți inspec tori O.N.U. care să monitorizeze procesul. Când

Saddam a refuzat să coopereze, iar inspectorii s-au retras, s-a ajuns la o criză. Marea Britanie s-a declarat în favoarea unei soluții militare, alături de Statele Unite. Chirac a susținut doar înăsprirea sancțiunilor O.N.U., deși și propria lui țară contribuise la fel de mult ca oricare alta la subminarea regimului sancțiunilor.

Cu toate acestea, Blair a fost cel pe care l-a mustrat Parlamentul European pentru că nu încercase să prezinte o „poziție europeană comună”.²⁸ Divergențe similare s-au ivit și în legătură cu politica față de Iugoslavia lui Miloșevici, când au izbucnit lupte la granița dintre Albania și provincia sârbească Kosovo. U.E. a insistat să se adopte o atitudine blândă față de liderul sârb.²⁹ Numai Marea Britanie a favorizat intervenția militară susținută insistent de Statele Unite, care în anul următor avea să ducă la război și la răsturnarea lui Miloșevici.

Atitudinea mai emolientă a lui Blair față de „Europa” n-a reușit să culeagă roade nici pe plan intern. Guvernul său nu reușise să rezolve problema embargoului pentru exporturile de carne de vită. Fermierii britanici intraseră în cea mai grea criză de la al Doilea Război Mondial, veniturile agricole scăzând cu 50% într-un singur an. Una dintre principalele cauze era refuzul guvernului de a cere fonduri de la Comunitate în compensație pentru „lira sterlină puternică”, fiindcă majoritatea banilor suplimentari, prin „efectul Fontainebleau”, ar fi fost scăzuți din rabatul Marii Britanii. Rezultatul a fost acela că fermierii englezi erau acum nevoiți să concureze cu omologii lor din U.E., mult mai generos subvenționați, care astfel își puteau permite să-și vândă produsele în Marea Britanie la prețuri mai mici.³⁰

Mai existau și alte dovezi ale pagubelor pe care Politica Zonelor de Pescuit Comune le cauza industriei britanice a pescuitului. În 30 aprilie, un răspuns la o interpelare parlamentară a dezvăluit că, doar în cei patru ani dintre 1993 și 1997, numărul navelor de pescuit din registrul maritim al Regatului Unit scăzuse cu aproape o treime, de la 11.108 la 7.809. Tonajul vaselor „sub pavilion”, în proprietate spaniolă și olandeză, crescuse, în timp ce 3.300 de nave britanice mai mici, cu echipaje cu tot, fuseseră nevoite să-și oprească activitatea.³¹

La 14 iunie a avut loc Consiliul European de la Cardiff – ca să încununeze gloria președinției lui Blair. Sloganul său, „să aducem Europa mai aproape de oameni”, părea cu atât mai ironic cu cât orașul era supus unor măsuri de securitate draconice, destinate să-i țină pe orice eventuali protestatari la cel puțin o milă distanță de sala de conferințe. Ca să se creeze o iluzie de întâmpinare populară binevoitoare pentru camerele de luat vederi, au fost aduși elevi de școală din sudul Țării Galilor, cu autobuzele, și li s-au dat stegulețe cu „cercul de stele” pe care să le fluture spre liderii ce se adunau în jurul unei mese special construite, care costase cincizeci de mii de lire sterline.

Consiliul a fost expediat de *The Financial Times* ca fiind doar „un exercițiu de organizare”, având ca principală atracție o vizită pasageră a lui Nelson Mandela. Blair a continuat să insiste pentru agenda lui „reformistă”, cerând o „Europă descentralizată”, nu „un superstat federal european”.³² Dar principala grijă a colegilor săi era dacă Marea Britanie va trece sau nu la euro. Când Cook a dat „cel mai puternic semnal” că Regatul Unit îl va adopta „probabil în 2002”, Santer a proclamat: „Nu se mai pune problema dacă Marea Britanie va adopta euroul, ci numai când anume.”³³

Totuși, când Blair însuși a încheiat Consiliul afirmând că moneda unică e un „punct de cotitură” pentru Europa,³⁴ a provocat un răspuns dramatic din partea tabloidului cu cel mai mare tiraj din Marea Britanie, *The Sun*, care până atunci fusese un susținător infocat al primului ministru. În 24 iunie, prima pagină a ziarului întreba: „Să fie acesta cel mai periculos om din Marea Britanie?” Ediția de a doua zi afișa un „NU!” cât toate zilele. O „armată enormă de cititori ai ziarului *The Sun*, afirma articolul, l-au „încolțit pe Tony Blair pentru că sprijină planurile de eliminare a lirei sterline”.³⁵ Deși din Downing Street s-a declarat că Blair rămăsese „neîngrijorat” de acest atac din partea ziarului considerat cel mai influent pe plan politic din Marea Britanie, observatorii au remarcat că era vizibil nervos înainte de a pleca la Frankfurt, în 30 iunie, pentru a încheia președinția britanică.³⁶ După un cor olandez de bărbați, niște dansuri populare ale unui ansamblu irlandez și un prânz la operă, la ora trei după-amiaza, farsa a luat sfârșit. În aceeași zi, Banca Centrală Europeană și-a început activitatea.

„Europa ascunsă:“ elefantul din cameră

Între timp, concentrarea îngustă și natura meschină a dezbaterilor britanice despre „Europa“ deveniseră dureros de evidente. În pofida faptului toate cele trei partide politice principale sprijineau oficial apartenența Marii Britanii, reprezentanții lor ezitau vizibil s-o apere sau s-o explice amănunțit. Se mulțumeau să rostească doar o serie de mantră tocite. De exemplu, au susținut în repetate rânduri că beneficiile apartenenței Marii Britanii erau „de la sine înțelese“ – în frunte cu posibilitatea de a face acum „comerț liber cu cea mai mare piață internațională din lume“.

Ceea ce nici un om politic nu menționa, însă, era cât de dezechilibrat devenise acest „avantaj comercial“. În vara anului 1998, cifrele publicate de O.E.C.D. au arătat că economia Marii Britanii o ducea atât de bine, încât o întrecuse pe aceea a Franței, devenind a patra din lume ca mărime. Dar mai reieșea și că, în cei douăzeci și cinci de ani trecuți din 1973, când intrase în Piața Comună, Marea Britanie adunase un deficit cumulativ al balanței de plăți cu partenerii ei din U.E., prin comerț și contribuțiile nete la bugetul de la Bruxelles, totalizând 170 de miliarde de lire sterline.³⁷

La fel de curioase erau eforturile făcute de miniștri pentru a ascunde cât de multe domenii ale politicii naționale se decideau la Bruxelles, prefăcându-se că acele hotărâri le-ar fi aparținut lor. Un mic exemplu era noul permis de conducere, al cărui model, conform unei broșuri editate de Agenția pentru Autorizarea Șoferilor și a Autovehiculelor, fusese „stabilit de miniștri“. Și totuși, fiecare detaliu al formatului, inclusiv emblema cu „cercul de stele“ al U.E., se baza pe „modelul comunitar al permisului de conducere“, devenit obligatoriu în urma directivei 91/493/E.E.C. De asemenea, mai erau și complicațiile ce interveneau acum în desfășurarea celor mai simple tranzacții bancare. Deși clienții erau adeseori derutați de noile proceduri pe care trebuia să le aplice pentru a-și dovedi identitatea, nicăieri nu se explica faptul că acestea erau dictate de o directivă privitoare la „spălarea banilor“: 91/308/E.E.C.

Un alt exemplu s-a ivit în îndelungata bătălie purtată de grupările ecologiste în raport cu cultivarea experimentală în Marea Britanie a plantelor agricole modificate genetic. Miniștrii nu mai știau cum să evite recunoașterea faptului că nu mai aveau nici o putere în această privință, întrucât toate competențele de decizie a politicilor în domeniu fuseseră preluate de Bruxelles, în 1990. Un alt caz a fost mediatizatul anunț al lui John Prescott, ministrul Mediului, că le ordonase companiilor hidrotehnice să cheltuiască 8,5 miliarde de lire sterline pentru „a curăți apa din Marea Britanie“. Inițiativa era prezentată ca și cum ar fi fost în întregime a lui. Nicăieri nu era explicat că „decizia sa“ derivase exclusiv din nevoia de a se conforma directivelor primite de la Bruxelles în legătură cu apa potabilă.³⁸

În această privință, influența Bruxelles-ului asupra vieții britanice devenise ca proverbialul „elefant din cameră“: un obiect atât de enorm și amorf încât nici nu se mai putea vedea prea ușor că era acolo. Cel mai concludent exemplu e o altă inițiativă a lui Prescott care, în calitatea sa de Secretar de Stat pentru Regiuni, a aplicat în anii 1997 și 1998 șase noi legi emise de Parlament. Patru dintre acestea, salutate ca „măsură de descentralizare“, constau în înființarea unor adunări alese pentru Scoția, Țara Galilor, Irlanda de Nord și Londra, pe baza principiului continental al reprezentării proporționale. O a cincea prevedea înființarea „agențiilor de dezvoltare regională“ pentru opt „regiuni“ ce acopereau restul Angliei, cu prevederea că și ele aveau să se integreze până la urmă între autoritățile regionale alese.

Prescott a prezentat toate aceste legi noi ca și cum ar fi avut foarte puțin de-a face unele cu altele, sau chiar nici o legătură, ajutat de faptul că „descentralizarea“ Scoției și a Țării Galilor era pe tapet de ani de zile. Noua adunare din Irlanda de Nord a fost promovată ca o modalitate de a-i restitui acelei provincii autoguvernarea, în cadrul „procesului de pace“. Dar legătura nedeclarată dintre aceste legi era că reprezentau o politică de fragmentare a Regatului Unit în douăsprezece guvernăminte regionale, în cadrul marelui proiect al unei „Europe a regiunilor“.

Povestea felului cum avea să ajungă regionalizarea să joace un rol central în integrarea Europei e complexă. Avantul inițial, de după al Doilea Război Mondial, provenise de la liderii locali din Franța și Germania, acționând prin intermediul Consiliului European și, ulterior, prin unul din organismele sale subsidiare, Consiliul European al Municipaliților și Regiunilor (C.E.M.R.). al

cărui președinte era Giscard d'Estaing. În timpul războiului, Marea Britanie adoptase separat o structură regională incipientă, în scopuri administrative proprii, despre care în diferite momente se sugerase să fie dezvoltată pe baze mai permanente. În anii 1972-1973, după cum avea să se reamintească, Heath insistase pentru o „politică regională” care să compenseze pentru Marea Britanie pierderile grele pe care avea să le sufere în cadrul C.A.P.; iar în 1975, raportul Tindemans insistase asupra nevoii de a dezvolta o structură regională în E.E.C. ca o condiție prealabilă a monedei unice, spre a conferi mijloacele de redresare a dezechilibrelor economice între regiunile mai bogate și cele mai sărace.

Punctul de cotitură, însă, apăruse la sfârșitul anilor optzeci, când Delors insistase în sfârșit ca regionalizarea să devină a parte centrală a politicii, în Actul Unic European. În 1988, Delors instituisese reglementarea „cadru” 2052/88 care le permitea autorităților regionale sau locale să negocieze direct cu Comisia pentru a obține fonduri structurale. Iar acest sistem nou, impunând existența unor autorități regionale care să primească fondurile de la Bruxelles, l-a determinat pe John Gummer, ca ministru al Mediului, să înființeze câte un „Birou Guvernamental” în fiecare dintre „regiunile” engleze, sfințindu-le astfel existența formală.

Aceasta era ștafeta pe care o preluase Prescott în 1995, când, sfidând politica Partidului Laburist (care favoriza menținerea puterilor guvernelor locale), își înființase propria „Comisie de Politică Regională”, sub conducerea lui Bruce Millan, un fost comisar european pentru politica regională. După cum avea să dezvăluie mai târziu Prescott, entuziasmul lui pentru guvernul regional era „mai vechi de treizeci de ani”, datând dintr-o vreme când, ca tânăr om politic, fusese în anii șaptezeci liderul grupului laburist din Parlamentul European.³⁹ La recomandarea lui Millan, Angliei ar fi trebuit să i se acorde „puteri de dezvoltare regională” care să-i dea lui Prescott posibilitatea de a înființa germenii guvernelor regionale în restul Regatului Unit, pe lângă noile „parlamente regionale” pentru Scoția, Țara Galilor, Irlanda de Nord și Londra.

Deși Prescott și colegii lui erau hotărâți să nu recunoască legătura cu integrarea europeană, această era discutată pe față la Bruxelles, figurând și în hărțile oficiale care arătau U.E. împărțită în 111 „euro-regiuni”, inclusiv cele douăsprezece din Regatul Unit. În luna mai a anului 1988, ca prim om politic britanic de rang înalt care lua cuvântul în fața Comitetului Regiunilor recent format, Prescott a spus:

„Guvernele trebuie să fie cât mai aproape posibil de cetățeni, iar o Europă a regiunilor este calea cea mai bună de a realiza acest lucru. În trecut, Regatul Unit a rămas în urmă în acest domeniu, dar noul guvern s-a grăbit să îndrepte lucrurile (...)”⁴⁰

În mod curios, singurul om politic care a compromis paravanul lui Prescott a fost Heseltine. Cu ocazia unei întâlniri colaterale la conferința din 1998 a Partidului Conservator, el a anunțat că existau „prea multe agende europene”. Într-una dintre ele, a spus, avea o profundă încredere. Dar mai exista și o alta, „agenda regiunilor, care spune că de la Bruxelles se vor împărți bani regiunilor Europei, ocolind în ultimă instanță parlamentele naționale”. Și a declarat: „Deplâng această agendă”. Blair, a spus el, „face jocul acestei agende, cu distrugerea Regatului Unit”. Dacă acel proces de „federalizare europeană” început în Scoția și în Țara Galilor mai continua, extinzându-se și la regiunile engleze, avea „să slăbească Regatul Unit și să centralizeze puterea într-un mod pe care-l găsesc absolut inacceptabil.”⁴¹

La aceeași conferință, Heseltine a fost, dintr-un alt punct de vedere, în dezacord cu opiniile delegaților. Pe tot parcursul anului, conservatorii fuseseră implicați în războiul civil pentru euro. Nu numai că Heseltine și Clarke aplaudaseră deschis poziția lui Blair față de „Europa”, îndemnându-l să meargă mai departe și mai repede, cu Hurd, Brittan și Patten, fostul președinte al partidului, dar mai și atacaseră pe față poziția sceptică a lui Hague. În fruntea atacului se aflase Michael Portillo, care nu mai era parlamentar dar avea ambiții de conducere a partidului, susținut de Lamont, Tebbit și Thatcher.

Hague însuși era cel care, într-o vizită făcută la Fontainebleau în luna mai, i-a înfuriat și mai tare pe eurofilii, cu cel mai sceptic discurs despre „Europa” ținut de ani de zile de un conservator. Continuarea integrării fără sprijin democratic, a avertizat el, putea să ducă în cele din urmă la gulul

de proteste violente care tocmai izbucniseră în Indonezia. Cu privire la euro, a spus el, „ne putem pomeni prizonieri ai echivalentului economic al unei clădiri incendiate care nu are nici o ieșire”. A prezis că aceasta ar putea anunța o uniune politică, cu deciziile pentru impozite și cheltuieli publice luate la Bruxelles. „Mă tem că Uniunea Europeană e în pericol”, a încheiat Hague, „de a accepta fără dezbateri o destinație politică stabilită cu patruzeci de ani în urmă.”⁴²

În timpul verii, Clarke, Heseltine și Brittan au lăsat să transpire planurile unei ofensive generale asupra politicii lui Hague, ce urma să fie lansată conferința partidului din octombrie. Scopul lor era acela de a se asigura că mediatizarea conferinței avea să fie dominată de imaginea unui partid sfâșiat de lupte intestinale.⁴³ Într-un efort de a le zădărnici planurile, Hague a anunțat un vot al tuturor membrilor partidului pentru a-i susține politica privitoare la euro,⁴⁴ respins de Heseltine ca fiind de o „irelevantă totală”.⁴⁵ Au urmat alte izbucniri similare ale lui Brittan și Heath,⁴⁶ provocând cabinetul din umbră să spargă tăcerea cu o campanie de marginalizare a criticilor lui Heath. Clarke și Heseltine, au spus ei, îi tratau pe membri „cu dispreț”.⁴⁷

Rezultatul votului, exprimat la Bournemouth în octombrie, l-a susținut răsunător pe Hague. Acesta a fost sprijinit de 85% din membrii de partid. Adversarii lui n-au făcut decât să anunțe că vor continua lupta; pentru a-l împiedica să ducă partidul „într-un bunker de neeligibilitate, la dreapta spectrului politic”. Cu aceasta, nu reușiseră decât să confirme imaginea generală care-i prezenta pe conservatori ca fiind dezbinați fără speranță, incapabili de o opoziție eficientă și preocupați de chestiuni pe care majoritatea alegătorilor continuau să le considere doar de importanță secundară.

Într-o altă privință însă, vara aceea cunoscuse o răsturnare semnificativă pentru partizanii campaniei pro-euro. Din punctul de vedere al propagandei, timp de patru ani nici o organizație nu jucase un rol mai important pentru cauza lor decât C.B.I., cu „sondajele” sale anuale care susțineau că o majoritate apreciabilă de oameni de afaceri britanici susțin adoptarea monedei unice. Acestea fuseseră invariabil mediatizate intens de B.B.C., care ignora un torent de sondaje ale altor organizații de afaceri, ca Institutul Directorilor și Federația Micilor Întreprinderi, ce arătau o opoziție copleșitoare față de euro.

În vara anului 1998, C.B.I. a anunțat că se pregătea să organizeze cel mai mare „sondaj” de până atunci, supervizat de Bob Worcester de la Mori, celebru pentru rolul pe care-l jucase în referendumul din 1975. Întrucât sondajele anterioare fuseseră măsluite masiv, Worcester a fost avertizat discret că ar fi „neprofesional” să-și împrumute numele unui nou sondaj. S-a retras, punând C.B.I.-ul în situația penibilă de a abandona sondajul. În sfârșit, blufful eurofililor din C.B.I. fusese demascat.⁴⁸ Membrii de frunte ai C.B.I., conduși de Stanley Kalms, șeful celei mai importante rețele de comerț en-detail cu articole electrice din Marea Britanie, au organizat atunci un contraatac intern. Kalms și aliații lui au înființat o organizație rivală, Business for Sterling, pentru a face campanie împotriva monedei unice. Aceasta a contestat atât de vehement afirmațiile taberei adverse încât, în câteva luni, rolul propagandei C.B.I. a fost complet neutralizat. Heseltine, Clarke și Brittan își pierduseră cel mai important aliat.

Un cutremur german

Pe 30 septembrie 1998, în Germania s-a produs un cutremur politic. Uniunea Creștin-Democrată, sub conducerea Cancelarului Kohl, a suferit o înfrângere decisivă din partea alianței dintre social-democrați și verzi. După ani de zile de șomaj ridicat, impozite mari și declin economic, ale căror efecte fuseseră intensificate de pregătirea pentru euro, Germania numai fericită nu se putea numi. Ceea ce a înclinat însă balanța a fost o victorie covârșitoare a stângii în Germania de Est. Deși nu s-a observat imediat, era pentru prima oară când căderea comunismului din Europa de Est urma să aibă un impact foarte semnificativ asupra viitorului „proiectului”.

Înainte de alegeri, noul cancelar Gerhard Schröder proiectase o linie eurosceptică, referindu-se la euro ca la un „copil prematur și bolnav, rezultat de pe urma unei uniuni monetare grăbite”.⁴⁹ Dar demonstrația lui de euroscepticism era un spectacol electoral, destinat în primul rând să împace landurile puternice, care erau tot mai îngrijorate de ingerințele U.E. în puterile lor și se temeau de efectele monedei unice.

După alegeri, fiind nevoit să-l numească în postul de ministru de Finanțe pe Oskar Lafontaine, președintele stângist al partidului său, și pe partenerul ecologist de coaliție Joschka Fischer ca ministru de Externe, amândoi integraționiști entuziaști, linia lui Schröder a părut să se schimbe. În discursul inaugural ținut la data de 10 noiembrie în parlamentul federal, el a vorbit despre moneda unică ca fiind doar „un pas important spre integrarea europeană”. Apoi a adăugat: „Numai prin dezvoltarea în continuare a unei uniuni politice vom reuși să formăm o Europă care să fie aproape de cetățenii ei”. Procesul trebuia să includă și armonizarea impozitelor.⁵⁰

Nu departe sub suprafață însă, se afla agenda landurilor, Schröder dedicând o parte importantă a discursului său de două ore descrierii propriei lui viziuni despre la o „Europă federală construită după linii germane”. Îngropată de indignarea care a rezultat de pe urma armonizării impozitelor, mai ales în Marea Britanie, versiunea viitorului „Europei” oferită de Schröder era foarte diferită de cea favorizată de mulți dintre colegii lui din U.E., și cu atât mai mult de cea a Comisiei. De fapt, tocmai de aici avea să provină în cele din urmă propunerea-cheie pentru constituția U.E., cu intenția ca aceasta să limiteze puterile Comisiei și să protejeze autonomia regiunilor Europei.

Peste douăsprezece zile însă, la Bruxelles, unsprezece miniștri socialiști de Finanțe, inclusiv Gordon Brown, s-au adunat să conceapă un manifest socialist pentru Europa. Cu eul apropiindu-se, acesta era un semn de goarnă pentru armonizarea impozitelor în U.E., spre a crea, după cum s-a exprimat Edinger, ministrul de Finanțe al Austriei, „un acoperiș economic comun” pentru „casa noastră comună din Europa”.⁵¹ Deși a semnat documentul, Brown a stărnit imediat o furtună, declarând public că Marea Britanie era pregătită să-și folosească dreptul de veto pentru a bloca orice măsură îndreptată spre armonizarea impozitelor.⁵²

În următoarele câteva zile, problema „Europei” a dominat presa din Marea Britanie cum de ani de zile nu se mai întâmplase. Mai întâi, temperatura a fost ridicată de declarațiile a trei comisari. Santer a ripostat față de amenințarea lui Brown cu uzul de veto, afirmând că Marea Britanie semnasese deja, în principiu, armonizarea impozitelor, în luna decembrie a anului precedent, când miniștrii de Finanțe ai U.E. conveniseră asupra nevoii „de a combate competiția fiscală dăunătoare”, exprimându-și intenția concretă de a introduce o „taxă de reținere”.⁵³ Dar Brown spusese clar cu acea ocazie că aceasta nu trebuia să prejudicieze poziția City-ului londonez, care era pe de parte cel mai mare emitent de euro-obligațiuni. A doua zi, Mario Monti, comisarul pieței unice, a insistat ca în continuare Comisia să dea curs planurilor de armonizare între ratele T.V.A., taxele pe energie și accize.⁵⁴ Apoi, cu prilejul unei vizite la Londra, de Silguy, comisarul pentru uniunea monetară, a prezis că armonizarea impozitelor va duce în cele din urmă la existența unor rate ale impozitului pe venit uniforme pentru toată U.E.⁵⁵ Acest pronostic a fost confirmat de o promisiune a lui Oskar Lafontaine, în sensul că armonizarea impozitelor va fi principala prioritate a viitoarei președinții germane; provocând ziarul *The Sun* din 25 noiembrie să-l declare, pe prima pagină, „cel mai periculos om din Europa”.

Agitația a fost intensificată și mai mult de doi colegi de-ai lui Lafontaine. Mai întâi, intervievat de un ziar din Frankfurt, într-un articol care a avut o largă circulație și prin Marea Britanie, Joschka Fischer a promis că „integrarea mai profundă” va fi principala prioritate a președinției germane din mai multe puncte de vedere, nu numai cel fiscal. „La fel cum am lucrat la primul transfer real de suveranitate în domeniul monetar,” a spus el, „ar trebui să lucrăm la o constituție modernă care să transforme Uniunea Europeană într-o entitate conformă cu legislația internațională.” Întrebat dacă dorea o armată europeană, Fischer a replicat că „dacă se va transforma într-o uniune deplină, atunci într-o zi va trebui ca și politica externă și de apărare să intre între sarcinile Comunității”.⁵⁶ A doua zi, la Bruxelles, Schröder a declanșat frenezia presei britanice eurosceptice, afirmând din nou că viziunea unei „Europe tot mai integrate” era o idee care-i „unește pe toți oamenii politici germani”.⁵⁷

După cum a rezumat *The Daily Telegraph*: „pericolul ca Marea Britanie să fie subsumată într-un superstat european nu foarte democratic pare dintr-o dată mai viu ca oricând în trecut”.⁵⁸ Ceea ce nu se apreciasse just, însă, era faptul că ideea lui Schröder despre „o Europă tot mai integrată” viza acum să îndrepte „proiectul” într-o direcție cu totul nouă.

Înainte ca acest lucru să se producă însă, „proiectul” avea să ajungă pe primele pagini ale ziarelor europene dintr-un cu totul alt motiv.

Comisia în criză

În următoarele câteva luni, mediatizarea U.E. a fost dominată de o criză extraordinară. Aceasta a izbucnit la 9 decembrie 1998, când Paul van Buitenen, un contabil olandez angajat de Comisie ca revizor asistent, le-a trimis parlamentarilor o scrisoare de 34 de pagini, având anexată o documentație de 600 de pagini, cu detalii despre cazurile de corupție pe care le identificate în activitatea sa de revizor. Acestea includeau delictе în care erau implicați direct doi comisari.⁵⁹

Acuzațiile sale nu au surprins pe nimeni. Rapoartele și zvonurile despre corupția endemică, fraudele grave și deturnările de fonduri din cadrul Comisiei circulau de mult. În luna februarie a anului 1998, comitetul de control bugetar al Parlamentului European acuzase Comisia că dăduse informații eronate și tergivesase anchetele de fraudă printre înalții ei funcționari, cazurile implicând milioane de lire sterline și datând încă din 1989.⁶⁰ În august, Curtea de Audit a publicat un raport prin care critica măsurile anti-fraudă ale Comisiei ca fiind complet inadecvate, iar unitatea anti-fraudă U.C.L.A.F. drept „extrem de ineficientă și neprofesionistă”.⁶¹

Spre deosebire de ocaziile anterioare însă, problema nu mai trecuse de la sine. Următorul care a făcut senzație în presă a fost un scandal care implica Oficiul Umanitar al Comunității Europene (*European Community Humanitarian Office*, E.C.H.O.), condus de comisarul Bonino, în care ajutoarele umanitare pentru Ruanda și Burundi, în valoare de 500.000 de ecu (347.000 de lire sterline), păreau să fie ajuns în buzunarele antreprenorilor, sau înapoi la Comisie.⁶² Comisia a căzut și mai mult în dizgrație când a fost nevoită să anuleze rezultatele tuturor celor treizeci de mii de candidați la examenul de admitere „*Concours*”, după ce transpiraseră întrebările, iar supravegherea haotică dusesese la trișări larg răspândite.

Apoi, comitetul de control bugetar l-a acuzat pe directorul general al administrației, Stefan Schmidt, că desfășurase investigații interne atât de subiective, încât serviciul său își „pierduse toată credibilitatea”. A cerut să fie concediat. În continuare, Parlamentul a amenințat că avea să amâne confirmarea bugetului pe 1996 până când Comisia elibera documentele cauzelor suspectate de fraude. Când a reieșit că mai dispăuseră și 40 de milioane de lire sterline dintr-un program destinat străngerii relațiilor dintre U.E. și vecinii ei mediteraneeni, comitetul s-a plâns că „în 26 de cazuri, controlorii financiari ai Comisiei refuzaseră să dea informații sau să permită accesul la documentele relevante, ori nu putuseră fi găsiți partenerii asociați cu acele proiecte.”

Cel mai păgubitor din toate a fost cazul lui Edith Cresson, fostă prim ministă a Franței devenită comisar pentru cercetare și învățământ. Convocată de Parlament ca să răspundă la întrebări despre relațiile sale cu René Berthelot, un dentist de șaptezeci de ani din orașul ei natal, care primise contracte lucrative de la Comisie pentru cercetări asociate cu S.I.D.A., Cresson a refuzat să se prezinte, trimițându-și în schimb asistentul de relații cu publicul, care la rândul lui nu a acceptat să răspundă la întrebări.⁶³

La începutul lunii octombrie au ieșit la iveală și alte detalii despre scandalul E.C.H.O., o dată cu dezvăluirea unui raport de audit secret. Acesta denunța atât de aspru lipsa registrelor financiare creditabile, încât grupul Partidului Popular European (P.P.E.) din Parlament a votat înghețarea a 250 de milioane de lire sterline din bugetul E.C.H.O. până când Comisia și-a „finalizat ancheta proprie” asupra fraudelor și proastei administrări financiare.⁶⁴

Sub asemenea presiuni, Santer a acceptat fără tragere de inimă nevoia de a înființa un birou independent de investigare a fraudelor. Dar, în virtutea unei tactici care avea să devină familiară, a respins apoi acuzațiile de „mușamalizare” formulate de parlamentari, ca pe niște „insinuări intolerabile”.⁶⁵ Iar în timp ce Comisia confirma că serviciul E.C.H.O. distrusese documente legate de două mii de contracte pentru ajutoare, în valoare de 800 de milioane de lire sterline,⁶⁶ cele două comisari aflate în centrul scandalului, Cresson și Bonino, au amenințat că vor da în judecată ziarele *The Financial Times* și *Libération* pentru defăimare. Totodată, funcționarii de la U.C.L.A.F. au fost acuzați că desfășurau o „campanie de șușoteli” contra parlamentarilor care lucraseră la demascarea

scandalurilor. Oricum, mass-media erau înfierbântate. Ziarul belgian *Le Soir* a descris atmosfera în titlul „Comisia se transformă într-un cuib de vipere”.⁶⁷ Criza evoluase atât de rapid, încât Santer, care se așteptase la un al doilea mandat prezidențial, părea pierdut. Un fost prim ministru italian, Romano Prodi, era deja prezentat ca probabil succesor.⁶⁸

Următoarea lovitură s-a produs în noiembrie, când Curtea de Audit a refuzat, pentru al cincilea an la rând, să „semneze” conturile U.E., pe temeiul că acestea conțineau prea multe „nereguli”. A urmat o afirmație a președintelui Curții, Bernhard Friedmann, într-un interviu din revista *Stern*, că scandalul putea distruge U.E. Friedmann a acuzat Comisia că spunea „neadevăruri” despre deturnările de fonduri.⁶⁹

Continuau să iasă la lumină alte și alte detalii. Șeful companiei Air France, prieten cu Cresson și fost consilier al lui Mitterrand, fusese angajat de comisar europeană la Bruxelles, dar când s-a întors la Paris, acesta l-a menținut pe statul de plată. Comisara regională Monika Wulf-Mathies numise un prieten apropiat al soțului ei într-un post însărcinat cu „chestiunile regionale”, având un salariu de 72.000 de lire sterline pe an, dar respectivul a recunoscut acum că n-ar fi dat examenul de angajare obișnuit.⁷⁰ Și nici Curtea de Audit nu terminase încă. A stigmatizat un proiect de securitate nucleară din Europa de Est, în valoare de 600 de milioane de lire sterline, ca fiind un „eșec lamentabil”, atât de prost coordonat încât, la sfârșitul anului 1997, se cheltuise doar o treime din sumă, în mare parte pentru consultanți și companii care-și câștigaseră contractele fără licitații.⁷¹

Alte condamnări au provenit dintr-o sursă neașteptată. Clare Short, ministra britanică pentru dezvoltare internațională, a atacat programul de ajutoare externe al U.E. în valoare de 27 miliarde de lire sterline – la care Marea Britanie contribuise cu peste 530 de milioane pe an, o treime din bugetul Regatului Unit pentru ajutoare – ca fiind „îngrozitor”, prost conceput, monitorizat defectuos și dăunător pentru mediul ambiant. Un proiect finanțat de U.E. pentru construcția de șosele în Camerun dusesse la defrișarea parțială a unei păduri ecuatoriale declarate parte a patrimoniului natural mondial, cu distrugerea în masă a animalelor și desființarea unui sat de pigmei. Departamentul lui Short refuzase să finanțeze proiectul, dar se suspecta că guvernul Camerunului încheiasse o tranzacție cu companiile franceze versate în exploatarea fondurilor pentru ajutoare U.E.⁷²

La doar câteva zile după ieșirea lui Short, pe 9 decembrie, van Buitenen își trimisese dosarul incriminator la un parlamentar. Cîcîulând rapid prin Parlament, dosarul făcuse senzație. În 17 decembrie, parlamentarii europeni au votat cu 270 de voturi la 225 să nu semneze bugetul pe 1996;⁷³ după care Pauline Green, lidera socialiștilor – cel mai numeros grup parlamentar – a depus o moțiune de cenzură care cerea demiterea Comisiei. Dar aparențele erau înșelătoare. În răsetele colegilor, Green i-a informat că avea să voteze împotriva propriei sale moțiuni, explicând că nu dorise decât să stabilească decisiv dacă Comisia se bucura sau nu de încrederea Parlamentului.⁷⁴

Trei înseamnă o mulțime

Deși scandalul de fraudă domina titlurile ziarelor, dezbaterile mai puțin dramatice, dar în ultimă instanță mai importante, continua. La începutul lui octombrie, ca să netezească drumul pentru Agenda 2000, Comisia publicase un raport intitulat „Finanțarea Uniunii Europene”.⁷⁵ Strategia urmărită era aceea de a convinge statele membre să accepte o redistribuire majoră a contribuțiilor, arătând care țări aveau de câștigat de pe urma aranjamentelor existente și care aveau de pierdut.⁷⁶

Cel mai evident era faptul că Franța și Irlanda beneficiau disproporționat de C.A.P. La fel de vizibilă era și proporția relativ redusă din P.I.B. plătită de Marea Britanie, grație rabatului, iar unul dintre scopurile raportului era acela de a atrage atenția asupra acestui lucru, ca preludiv la cererea de reducere a rabatului. În mod previzibil, Marea Britanie a protestat că cifra-cheie era aceea a contribuțiilor nete, care arătau că o ducea destul de rău. Totuși, și alții au reacționat defavorabil. Franța a refuzat să accepte orice schimbare în finanțarea C.A.P., iar Germania a insistat că dorea să i se reducă contribuția netă de 7,8 miliarde de lire sterline. Olanda, care contribuia cu mai mulți bani pe cap de locuitor decât oricare altă națiune, a amenințat că avea să-și folosească pentru prima dată dreptul de veto, dacă nu i se reduceau plățile. Spania a respins raportul, cu expresia „documentul ăsta nenorocit”.⁷⁷

Subliniind nevoia de „reformă” însă, o opinie a Curții de Audit remarcă „creșterea spectaculoasă a ajutoarelor directe” în propunerile Agendei 2000. Pentru regimul arabil în special, „costul bugetar ar fi mare (...) punând în pericol toată reforma”, iar pachetul ca întreg ar fi depășit bugetul cu milioane de lire sterline, dacă subvențiile se plăteau în întregime țărilor vizate pentru extindere.⁷⁸ Prin urmare, statele membre au stabilit să încheie de urgență negocierile, nu mai târziu de 25 martie 1999, sub președinția germană.⁷⁹

Apoi a ieșit la suprafață un alt raport al Comisiei, despre *Corpus Juris*, o propunere discutată relativ confidențial, de câțiva ani, pentru a transforma Uniunea Europeană într-o „zonă judiciară comună”. Justificarea în acest sens era că, „cu cât se deschid mai mult frontierele pieței unice, cu atât de dovedește mai dezastruoasă persistența «frontierelor legale»”.⁸⁰ Planul avea în vedere înființarea unui birou puternic de procuratură europeană, în fața căruia să răspundă în ultimă instanță procuratura fiecărei țări. Inițial, noul birou ar fi investigat activitățile împotriva „intereselor financiare ale Uniunii Europene”, deși mai târziu se putea extinde pentru a acoperi tot sistemul judiciar al U.E. La fel ca și cu alte ocazii, miniștrii britanici au încercat fără energie să expedieze această inițiativă doar ca pe „un document de lucru”, care oricum nu putea fi adoptat fără un acord unanim.⁸¹

A doua zi după publicarea acestui raport, Schröder și Chirac s-au întâlnit la primul lor „summit” franco-german, la Potsdam, continuând tradiția predecesorilor lor. Au făcut o declarație de intenții rituală, ca să dea un „nou avânt” alianței, dar Blair avea alte gânduri. De câțva timp, politica britanică se concentrase asupra nevoii de a băga bețe-n roate alianței franco-germane, care devenise excesiv de puternică. Cu aceste intenții, în 3 decembrie, Blair a sosit la Saint-Malo pentru un summit propriu cu Chirac, pregătit să ofere una dintre cele mai mari valori ale țării sale: forțele armate britanice, ca nucleu al unei armate europene.⁸² Aceasta nu numai că avea să unească Franța cu Marea Britanie într-o inițiativă comună, căreia Blair calcula că Germania antimilitaristă n-avea să-i dea curs, dar era și o încercare de reafirmare a pretențiilor de „conducere a Europei”, compensând excluderea Marii Britanii de la adoptarea monedei unice. Blair mai spera și că ar fi putut reduce presiunile pentru „reformarea” rabatului britanic.

Chirac i-a făcut hatârul lui Blair, alăturându-i-se într-o declarație comună care angaja cele două țări în planul respectiv, urmând să acționeze, dacă era necesar, în afara alianței N.A.T.O. Blair l-a declarat „un acord istoric”.⁸³ Dar n-a primit nimic în schimb. Mai mult, în urma apelurilor lui Lafontaine și Schröder de a se renunța la dreptul de veto național în domeniul fiscalității, Chirac a remarcat răutăcios că Marea Britanie „trebuie să digere și această realitate”.⁸⁴

După mai puțin de o săptămână, Chirac și Schröder au reafirmat vigoarea alianței lor printr-o scrisoare semnată în comun, înaintea Consiliului de la Viena care se apropia, cerând o coordonare mai strânsă a politicilor fiscale și de angajare la nivel european și reducerea drepturilor naționale de veto. De asemenea, cei doi lideri au mai făcut o aluzie sumbră la rabatul britanic, cerând ca „toate statele membre să accepte compromisuri și concesii”.⁸⁵ Axa franco-germană părea mai puternică decât oricând, și se părea că „cei trei mari” erau pregătiți pentru o răfuială la apropiatul Consiliu de la Viena. Totuși, a urmat o dezamăgire. Tot ce-au reușit să facă liderii U.E. a fost să-și confirme hotărârea de a aproba Agenda 2000 până la 25 martie 1999.

Toate celelalte decizii importante au fost amânate, pentru că atenția se îndrepta acum aproape în întregime spre momentul crucial de la 1 ianuarie 1999, când unsprezece națiuni aveau să-și reunească irevocabil monedele, pentru lansarea euroului. Cu mai puțin de o săptămână înainte, Yves-Thibault de Silguy a adăugat gaz peste foc susținând că Marea Britanie nu putea supraviețui ca putere internațională serioasă fără să accepte moneda unică. „Putem trăi fără voi”, le-a spus el englezilor, „dar voi nu puteți trăi fără noi”.⁸⁶

Nici vorbă de lansare gratuită

La 1 ianuarie 1999, peste treizeci de mii de oameni s-au întrunit să petreacă pe stradă în fața Băncii Centrale Europene din Frankfurt, pentru a sărbători lansarea euroului și prima uniune economică din Europa de la Imperiul Roman încoace. O fanfară a cântat un marș înălțător, pentru a

marca aceea zi istorică. În mod ciudat, n-a fost „Imnul Uniunii Europene” de Beethoven, ci *Land of Hope and Glory*.⁸⁷

Cum noii monede i-a crescut imediat valoarea cu un cent, de la 1,17\$ la 1,18\$, miniștrii de Finanțe ai Uniunii Europene au prezis că în curând euroul avea să ajungă alături de dolar ca valută mondială.⁸⁸ Spre a marca noua președinție a Germaniei, ministrul ei pentru Uniunea Europeană, Günther Verheugen, a spus la B.B.C.: „în mod normal, o monedă unică e pasul final al unui proces de integrare politică. De astă dată, moneda unică nu e ultimul pas, ci primul.”⁸⁹

Dincolo de toată euforia însă, se întindea umbra motiunii de cenzură care se apropia în Parlamentul European. Comisia a ales tocmai acest moment ca să anunțe că-l suspendase pe van Buitenen la jumătatea mandatului.⁹⁰ Nimeni nu savura ideea unei Comisii fără conducător, atât de curând după lansarea euroului, iar Schröder a oferit un colac de salvare, sugerând că acuzațiile ar trebui să fie investigate de o comisie independentă de anchetă. Într-un apel slugarnic către Parlament, Santer a oferit o „politică de toleranță zero față de fraudă”, declarându-se gata să-și asume partea de responsabilitate pentru „criza de încredere care s-a ivit între noi”.⁹¹

Chiar înainte de vot însă, Santer și-a schimbat din nou poziția. În urma unui *tête-à-tête* cu Pauline Green, la hotelul Hilton din Strasbourg, surprins pe video de o echipă a televiziunii germane, a amenințat că, dacă parlamentarii votează împotriva oricărui comisar individual, el își va da demisia, luând și Comisia cu el. Și a câștigat pariul. Nedorind să provoace o asemenea criză, Parlamentul a bătut în retragere, alegând în locul motiunii sugestia lui Schröder ca un „sfat al înțelepților” să efectueze o anchetă.⁹²

O dată ce situația s-a stabilizat astfel, Fischer a conturat în fața Parlamentului planurile Germaniei pentru președinție. Referindu-se la lansarea euroului, a spus că „acest act creează într-adevăr o nouă dimensiune politică. Moneda, securitatea și Constituția, acestea sunt cele trei componente esențiale ale suveranității statelor naționale moderne, iar introducerea euroului a constituit primul pas spre comunitarizarea lor în U.E.” Acum, a continuat el, „cele mai mari deficite din cadrul U.E. se găsesc în domeniile integrării politice și democrației europene. Cum putem face progrese în aceste zone? După Maastricht și Amsterdam, cererea unei Constituții europene va fi mult mai sonoră decât înainte.”⁹³ În șase luni, Fischer însuși avea să lanseze aceeași cerere, într-o manieră care urma să schimbe tot caracterul dezbaterii.

Pentru moment însă, atenția era atrasă de o criză mult mai imediată, căci forțele N.A.T.O., conduse de S.U.A., se pregăteau să intervină pentru a-i salva pe albanezii din Kosovo de purificarea etnică a sârbilor. De asemenea, creștea și tensiunile în legătură cu Irakul. În timp ce aeronavele americane și britanice bombardau instalațiile antiaeriene pentru protecția zonelor „no-fly” desemnate, Chirac își exprima o opoziție fermă față de axa anglo-americană. Înainte ca Chirac să-l întâlnească pe Blair pentru a discuta criza, Hugo Young, în *The Guardian*, i-a oferit un sfat: „Irakul are mare nevoie de puțină diplomatie franceză creatoare”, a sugerat el. Chirac putea oferi „o politică diferită”, reflectând „legăturile comerciale și politice intime” dintre Paris și Bagdad.⁹⁴

O problemă mai apropiată geografic era nevoia de a stabili reformele C.A.P. În timpul negocierilor finale dintre miniștrii agriculturii din U.E., treizeci de mii de fermieri revoltați s-au adunat la Bruxelles, dând greu de furcă trupelor jandarmeriei belgiene călâte în luptă. Când tratativele au luat sfârșit, francezii respingând net reducerea sumelor, reformele destinate să scad cheltuielile le măriseră cu un miliard de lire sterline.⁹⁵ Ministrul britanic al Agriculturii, Nick Brown, a declarat că era „un acord avantajos pentru contribuabili, fermieri, consumatori și zona rurală” în general.⁹⁶ Ziarul „*The Times*” l-a declarat „o bătaie de joc”.⁹⁷

Pe alt plan, în 11 martie, după o ședință furtunoasă a guvernului german, Lafontaine, principalul susținător al armonizării fiscale în U.E., și-a dat demisia, spre marea bucurie a piețelor financiare. După ce valoarea îi scăzuse cu aproape 10% în cele trei luni trecute de la lansare, euroul a staționat pentru scurt timp la nivelul de 1,10\$.⁹⁸

Apoi, în 15 martie a fost publicat raportul parlamentar al „înțelepților” despre fraude și Comisie. Era o bombă, în esență confirmând toate acuzațiile lui van Buitenen. Cel mai grav era că „înțelepții” constataseră „o tendință tot mai accentuată a membrilor ierarhiei de a refuza să-și asume responsabilitatea”. Devine tot mai dificil să se găsească cineva care să aibă cel mai mic simț de răspun-

dere.⁹⁹ Atâta era de ajuns. În loc de a face față umilinței unui vot, în dimineața de 16 martie, tot Colegiul Comisarilor a demisionat. Făcând ocolul Europei, vestea a fost întâmpinată ca fiind „cea mai mare criză din cei 42 de ani ai istoriei” Uniunii Europene.¹⁰⁰ Dar, după masa de prânz, conduși de Santer, comisarii și-au reluat activitatea ca o „Comisie interimară”. Cât despre o schimbare fundamentală a modului cum își desfășura Comisia activitățile, „demisia” lor avea să se dovedească doar o pauză de masă prelungită.

Poziția președintelui Santer, însă, fusese șubrezită iremediabil. Prin urmare, nouă zile mai târziu, Consiliul European de la Berlin a acceptat să-l numească în locul lui pe singurul candidat oficial, Romano Prodi. Deși fusese hărțuit acasă de suspiciuni persistente de corupție, pentru care procuratura locală îl anchetase în două rânduri, a fost aclamat de Consiliu la unison, și nu în ultimul rând de rîndul Blair, care l-a descris, într-un chip destul de ciudat, ca fiind „o persoană de înaltă calitate”.¹⁰¹

În timp ce fermierii germani străbăteau străzile Berlinului cu patru sute de tractoare, iar două mii de ziariști, în cortul presei, stăteau cu ochii-n beznă din cauza unei întreruperi a alimentării cu curent, Consiliul a trecut la Agenda 2000. Aznar a susținut fonduri suplimentare, așa că abia la ora cinci dimineața, după douăzeci de ore de negocieri dure, s-a ajuns la un soi de acord. Propunerile inițiale de „reformă” ale Comisiei, deja atenuate de Consiliul Agricol, fuseseră diluate și mai mult, astfel încât rezultatul nu mai era decât un travesti. După ce se intenționase reducerea cheltuielilor, nu numai că acestea crescuseră și mai mult, dar acordul fusese înghețat până în 2006, cu o „revizie la jumătatea termenului”, în 2002, care permitea doar „corectări de traiectorie” minore. Orice idee a unei extinderi mai ample părea să fi fost exclusă. Dar, cel puțin, Blair își păstrase rabatul.

„Domnul cel Curat” al Europei

Atenția mass-media s-a îndreptat în continuare spre profesorul de științe economice care avea să treacă în centrul scenei, ca șef al Comisiei. În ciudat trecutului său cam pătat, Prodi era salutat de mai toată lumea ca „Domnul cel Curat” al Europei. Ceea ce a devenit curând mai evident a fost că susținea integrarea la fel de înfocat ca Delors. În timp ce războiul făcea ravagii în Kosovo, Prodi a cerut ca Uniunea Europeană să preia situația sub control imediat ce ostilitățile luau sfârșit. A prezis că Marea Britanie n-avea să poată rămâne mult timp fără euro. Și a sugerat în ziarul *The Financial Times* că, dacă Blair sperase ca inițiativa sa în domeniul apărării de la Saint-Malo să poată fi acceptată ca „o înlocuitoare a adopției euroului”, se înșela amarnic.¹⁰²

În 13 aprilie, Prodi și-a expus în fața Parlamentului European propria „viziune” asupra Europei. Fără a o declara deschis, se pregătea să atace linia pe care o adoptaseră acum Schröder și Fischer. „Piața Unică”, a proclamat el, „a fost tema anilor optzeci; moneda unică a fost tema anilor nouăzeci; acum trebuie să ne confruntăm cu sarcina dificilă de a ne îndrepta spre o economie unică și spre unitate politică”.¹⁰³ Dar, așa cum avea să confirme într-o serie de interviuri, nu se îndoia cine avea să conducă Europa spre acea „unitate”. Europa, a spus el, avea nevoie de un „guvern puternic” care să ia „decizii ferme” și, „să fie clar”, a adăugat, „comisarii au o răspundere politică. Ei vor fi guvernul”.¹⁰⁴ Nu exista nici o aluzie la acceptarea unei „Europe federale construite după modelul german”.

Părea că se va ajunge la un acord în privința unei armate europene. Prodi a recunoscut că, pentru politica de apărare comună, era un „pas următor logic”. Într-o zi, avea să fie „inevitabil” ca soldații statelor participante să fie chemați să lupte sub un comandament european, sub un drapel european. Țările care nu se alăturau aveau să fie „marginalizate în noua istorie a lumii”.¹⁰⁵

S-a întâmplat că, a doua zi după apariția acestui interviu, miniștrii Apărării din U.E. au făcut încă un pas spre o „Identitate Europeană de Apărare”. S-au înțeles, pe baza unei inițiative germane, ca eforturile de a-și coordona forțele militare să facă „progrese concrete” în termen de optsprezece luni.¹⁰⁶ Au mai stabilit ca U.E.O. să fie absorbită formal în U.E.¹⁰⁷ Cu doar două zile mai devreme, Blair însuși chemase la o „mai mare integrare în industria de apărare și în privința achizițiilor” și, referindu-se la războiul care încă mai băntuia în Balcani, a sugerat că „dacă înainte mai încăpea vreo îndoială în acest sens, Kosovo trebuie s-o fi înlăturat”. Comentariile lui, făcute la Aachen, unde i se

decerna premiul Charlemagne pentru „prestigioasa lui contribuție la unificarea europeană”, au făcut parte din discursul etichetat drept, „probabil, cel mai pro-european discurs ținut vreodată de un premier britanic, de la Sir Edward Heath încoace, din anii șaptezeci”¹⁰⁸.

Această temă a fost dusă mai departe de Schröder și Chirac, în 28 și 29 mai, când s-au întâlnit la Toulouse, pentru summitul franco-german care preceda fiecare Consiliu European. Spre deznădejdea lui Blair, cei doi șefi de stat și-au unit părerile în a accepta necesitatea unei forțe europene separate – „Eurocorps” – convenabilă pentru desfășurarea rapidă în zonele de criză sau pentru misiunile de menținere a păcii. Această deturnare franco-germană a ceea ce intenționase el să fie o inițiativă anglo-franceză i-a anulat în mare măsură eforturile de la Saint-Malo.¹⁰⁹ Blair era marginalizat din nou, acest fapt fiind confirmat când cei doi lideri au mai convenit că, spre a netezi drumul pentru următorul tratat al U.E., ar fi fost o greșală să implice toate cele cincisprezece guverne în fazele premergătoare ale tratativelor. Cel mai sigur mod era acela de a organiza un mic grup de „înțelepți” care să cerceteze ce reforme instituționale erau necesare pentru extindere.¹¹⁰

După întâlnire, Schröder, Chirac și Jospin erau vizibil bine dispuși. Au spus unui grup de ziariști aleși pe sprânceană că reînnoirea relațiilor franco-germane realizată de ei avea să fie „deosebit de utilă când, în timpul următorului summit european de la Köln, se va pune problema avansării în continuare a integrării europene”. Dând încă un croșeu britanicilor, Schengen a continuat: „va fi necesar să se încurajeze în această direcție acele state membre care, poate, încă n-au ajuns atât de departe, sau nu doresc să ajungă atât de departe în privința integrării.”¹¹¹

Ruptura de realitate

Consiliul European de la Köln, din zilele de 4-5 iunie 1999, a oferit o imagine vie a prăpastiei tot mai mari dintre teorie și practică. Nu în ultimul rând, a salutat introducerea euroului ca pe un „succes” tocmai în momentul când moneda unică se confrunta cu prima sa criză reală, declanșată de încălcarea limitei de deficit bugetar de către Italia. Când Italiei i s-a permis să-și mărească deficitul, faptul a generat la nivelul piețelor temeri că politiciii i se va permite să submineze măsurile disciplinare stricte stabilite pentru administrarea noii monede.¹¹² Ca rezultat, euroul căzuse sub 1,05\$, valoarea sa diminuându-se cu 11% în cinci luni. Totuși, Consiliul a proclamat că „un euro stabil va mări capacitatea Europei de a promova creșterea economică și crearea de locuri de muncă.”¹¹³ SConfruntat cu recesiunea și șomajul, Consiliul n-a putut răspunde decât cu platitudini despre nevoia unei „reduceri durabile a șomajului” și a unei „descreșteri a poverii fiscale și de securitate socială asupra angajatorilor”.¹¹⁴

Nu degeaba Jörg Mittelsen Scheid, președintele Asociației Camerelor Europene de Comerț și Industrie, a comentat decepționat că rezultatul Consiliului fusese „sub așteptări”. Nu reușise deloc să abordeze „problemele structurale” care făcuseră ca Uniunea Europeană să practice cele mai ridicate costuri ale mâinii de lucru din lume.¹¹⁵

Mai mult, Consiliul a mai arătat și ruptura dintre propriile sale ambiții și capacitatea de a și le onora. Aceasta s-a văzut cel mai clar când liderii U.E. au ajuns să discute despre „Politica Externă și de Securitate Comună”. Hotărând că U.E. „trebuie să-și joace rolul deplin pe scena internațională”, Consiliul l-a nominalizat pe Javier Solana, secretarul general spaniol al N.A.T.O., ca „Înalt Reprezentant” – practic, primul ministru de Externe al Uniunii Europene. Dar una era ca acest Consiliu să numească un „Înalt Reprezentant” și să analizeze solemn rapoartele despre rolul în expansiune al U.E. în afacerile externe, de la „summituri” planificate cu Statele Unite și Japonia până la un Pact de Stabilitate în Balcani, prin care U.E. spera să controleze reconstrucția Iugoslaviei, după sfârșitul războiului, și alta să recunoască faptul că pur și simplu Consiliul, de unul singur, nu avea „mijloacele și capacitățile necesare” pentru a-și implementa toate politicile noi și ambițioase.¹¹⁶

Nimic nu demascase mai crud aceste inadecvări decât războiul din Kosovo, care acum se apropia de punctul culminant. În ciuda cheltuielilor de apărare combinate care atinseseră 120 de miliarde de lire sterline, aproape de 60% din cele ale Americii, care țineau sub arme peste două milioane de militari, în comparație cu cei un milion și patru sute de mii de militari americani, capaci-

tatea lor „în afara teatrului de operațiuni” nu era nici cât o zecime din cea a Americii. Astfel, în săptămânile precedente, bombardierele americane, cu sprijin britanic, îl sliseră pe Miloševici să vină la masa tratativelor de pace, sub egida N.A.T.O., în timp ce „europenii” nu făcuseră decât să se certe pentru ceea ce urma să se întâmple în continuare. Marea Britanie era pregătită să trimită trupe, Germania nu era, Franța stătea pe gard, iar Italia sugera o pauză a bombardamentelor. Austria nici măcar nu permisesse ca aeronavele N.A.T.O. să-i folosească spațiul aerian.

Liderii Uniunii Europene nu și-au putut fructifica nici ambițiile pentru un „sistem european de sateliți de navigație” (Galileo), care să rivalizeze cu sistemul G.P.S. al S.U.A. În timp ce americanii își finanțaseră sateliții din impozite, oferindu-le acces liber tuturor noilor sosiți, Consiliul European nu putea decât să spere o finanțare „în mare măsură din surse private”, care să fie recuperată de la utilizatorii sistemului Galileo.¹¹⁷ În mod similar, deși Consiliul hotărâse ca Rețeaua Trans-Europeană să fie tratată mai expeditiv și ca fiecare școală din U.E. să aibă acces la Internet „cât mai curând posibil”, măsura în care se baza pe bunăvoința statelor membre de a finanța aceste planuri însemna că existau foarte puține perspective de finalizare a lor.

Singura problemă pe care Consiliul de la Köln a putut-o controla a fost programul de pregătire a unui nou tratat. Fără nici o ironie, Consiliul a decis că, pentru a garanta că instituțiile U.E. puteau „continua să funcționeze eficient și după extindere”, conferința interguvernamentală trebuia să-și înceapă activitatea cât mai devreme, în anul 2000, și să-și termine până la sfârșitul anului. Avea să se ocupe de trei chestiuni, descrise ca „resturile de la Amsterdam”: mărimea și componenta Comisiei, care avea să devină dizgrațios de lăbărtată dacă fiecare stat al unei Uniuni cu douăzeci și șapte de membri primea dreptul la propriul său comisar, ajustarea voturilor Consiliului pentru a conferi o pondere suplimentară statelor mai mari, și o „posibilă extindere a V.M.C., pentru a reduce și mai mult numărul domeniilor politice în care orice țară își putea exercita dreptul de veto.

Deficitul democratic

La o săptămână după Consiliul de la Köln au urmat alegerile pentru Parlamentul European. În Regatul Unit, acestea au fost primele desfășurate după ale reprezentării proporționale noile reguli, conform cărora alegătorii trebuia să voteze o „listă de partid” în fiecare dintre cele douăsprezece „euro-regiuni” ale Marii Britanii.

În speranța de a profita de ceea ce considerau a fi dispoziția eurosceptică a publicului, conservatorii și-au păstrat sloganul „în Europa, dar nu conduși de Europa”.¹¹⁸ Dar Hague a avut grijă să nu recunoască fățiș cât de mult era deja Marea Britanie „condusă de Europa”, concentrându-și apelul asupra opoziției față de euro. B.B.C.-ul a acordat prioritate unui mic „Partid Conservator Pro-Euro” înființat de doi foști parlamentari conservatori ale căror opinii eurofile extremiste făcuseră să nu mai fie trecuți pe liste. Liberal-democrații, în pofida euro-entuziasmului cu care se făceau, își concentrău în mod curios apelul asupra sănătății, învățământului și criminalității, cele trei domenii ale politicii naționale cel mai puțin integrate în „Europa”.

În ziua alegerilor, 10 iunie, conservatorii și-au mărit reprezentarea în proporție mai mult decât dublă, de la 17 la 36. Partidul Independenței Regatului Unit, devotat retragerii Marii Britanii din Uniunea Europeană, a câștigat trei fotolii; verzii au obținut două. Conservatorii pro-euro n-au reușit să primească nici măcar 1%. Dar prezența generală la urne, de 23%, a fost pe departe cea mai redusă înregistrată vreodată la alegerile naționale britanice, și incontestabil cea mai scăzută din U.E. – deși majoritatea țărilor avuseseră și ele cea mai scăzută prezență din totdeauna, de 49%, coborând pentru prima dată sub cincizeci de procente.

În noul Parlament au intrat și doi membri ai fostei Comisii care se făcuse de ocară, Bonino și Santer. Prima sarcină a legislativului a fost să-i aprobe pe cei douăzeci de membri ai noii Comisii, pe care Prodi i-a prezentat parlamentarilor în ziua de 21 iulie 1999, ca fiind „guvernul Europei”.¹¹⁹ Cu zece zile înainte, chiar după ce le anunțase numele, Julian Coman de la *The Sunday Telegraph* a raportat că Prodi „planifică cea mai mare centralizare a puterii din istoria politicii de la Bruxelles”.¹²⁰ Avea să-și constituie „administrația după modelul unui guvern național”, acordându-și

sieși „un rol prim-ministerial fără precedent în inima Europei, făcând din Bruxelles o putere rivală cu Londra, Parisul și Berlinul”.

Prodi „abandonase ideea colegiului” și urmărea „să creeze un guvern european (...) menit să devină un promotor agresiv al cauzelor precum armonizarea impozitelor și o armată europeană”. Dar Coman a sugerat că ambițiile lui Prodi puteau intra în contradicție cu cele ale Franței și Germaniei. Puțini și-ar fi putut da seama ce spirit de premoniție avea.

Capitolul 18

CARE EUROPA?: 1999-2001

„Actuala generație ar trebui să pună ultima cărămidă la edificiul Europei. Aceasta este sarcina noastră și e cazul să ne apucăm de treabă.”

Joschka Fischer, 6 iulie 2000¹

„Europa, da, dar ce fel de Europă?”

Tony Blair, 6 octombrie 2000²

În ziua de 15 septembrie 1999, o vastă clădire futuristă de la marginea orașului Strasbourg a fost scena unei ceremonii fără precedent. Acest complex de 300 de milioane de lire sterline era unul dintre cele două sedii recent construite pentru Parlamentul European (celălalt, și mai mare, tocmai fusese terminat, la un preț de 750 de milioane de lire sterline, în Bruxelles). Aici se adunau acum oameni politici, funcționari oficiali și ziariști din toată Europa, pentru a-l vedea pe noul președinte al Comisiei, încadrat de cei nouăsprezece membri ai organismului căruiua lui îi plăcea să-i spună „guvernul meu”, apărând în fața parlamentarilor pentru a fi confirmați cu aclamații.

La doar șase luni după ce foștii comisari demisionaseră, căzuți în dizgrație (deși cinci se întorsese acum), „încoronarea” lui Prodi fusese marcată de un straniu aer triumfalist. În timp ce vorbitorii, unul după altul, se entuziasmau cu privire la felul cum Uniunea Europeană avea să ia sub egida ei aproape toată Europa, asumându-și și misiunea de a aduce pacea în locurile tulburi de pe glob, domnea, cum a spus un observator, „un sentiment inconfundabil de „azi în Europa, mâine-n toată lumea””.³

Pe unul dintre primele locuri ale agendei lui Prodi însă, în timp ce-și începea discursul de acceptare, se afla nevoia de a-i recâștiga pe toți acei „cetățeni tot mai deziluzionați” care, în iunie, refuzaseră atât de ostentativ să se prezinte la vot. Ceea ce „persistă să ceară” populația Europei, sugerase el, erau „răspunsuri clare la problemele importante ale vieții lor de zi cu zi”.⁴ Pentru a le cuceri „inimile și mințile”, Prodi a propus ca U.E. să investească în chestiuni populare, ca nevoia de a-i liniști pe cetățenii Europei în legătură cu „siguranța alimentelor pe care le consumăm”. O principală prioritate, pentru a arăta cât de relevantă putea fi „Europa” pentru îmbunătățirea vieții lor, trebuia să fie aceea de a restabili „încrederea consumatorilor”, prin preluarea de la guvernele naționale a competenței asupra siguranței alimentelor.⁵ Pretextul lui Prodi pentru a evidenția această problemă fusese „scandalul dioxinei” din Belgia, care de luni de zile figurase pe prima pagină a ziarelor europene ca fiind cea mai mare spaimă alimentară după B.S.E. Costase industria alimentară belgiană un miliard de lire sterline și doborâse guvernul lui Jean-Luc Dehaene, oferind un exemplu despre genul de „criză benefică” pe care Comisia o exploata ca să-și justifice extinderea puterilor.⁶

Totuși, principala temă a lui Prodi era provocarea „extinderii”. Aceasta avea să creeze o nevoie de a fortifica instituțiile Uniunii Europene, dându-le posibilitatea de a guverna eficient o „Uniune” care putea include până la treizeci de națiuni.⁷ Două săptămâni mai devreme, Prodi dăduse curs unei propuneri franco-germane, numind trei „persoane eminente” care să dea raportul despre implicațiile instituționale ale extinderii: Dehaene, premierul belgian înfrânt, Richard von

Weiszäcker, fostul președinte al Germaniei, și Lordul Simon of Highbury, fost președinte al British Petroleum și, până nu demult, ministru adjunct al Comerțului în guvernul lui Tony Blair.

Lăsându-i să-și vadă de treabă, Prodi a făcut apoi o vizită în Polonia, de unde a aflat de la primul ministru, Jerzy Buzek, vestea alarmantă că sprijinul pentru intrarea în U.E. scădea rapid, de la 85%, cât avusese cu cinci ani în urmă, atingând acum 55%.⁸ Mesaje similare soseau și din Republica Cehă și Ungaria.⁹ Printre grijile lor se numărau: nevoia de a se conforma unui *acquis communautaire* ajuns la optzeci de mii de pagini, costurile financiare și sociale ale integrării, și perspectiva că, după ce abia scăpaseră de comunism, acum trebuia să ia pe umeri povara zdrobitoare a unui alt sistem de reglementare.

Prodi era atât de ferm hotărât să aducă fostele națiuni comuniste „acasă în Europa”, pentru ca președinția lui să-și câștige locul în istorie,¹⁰ încât a hotărât că procesul trebuia să fie accelerat. În 22 septembrie a propus ca, în loc de a primi doar șase candidați, cu încă șase în așteptare, Uniunea Europeană să meargă la un „mare șlem”: Bulgaria, Letonia, Lituania, Malta, România și Slovacia să fie invitate și ele la negocieri active, mărinind numărul țărilor candidate la douăsprezece.¹¹ Această măsură avea și alte avantaje. Conștient că majoritatea statelor membre preferau o atitudine „minimalistă” față de revizuirile tratatelor, Prodi știa că o extindere de tip „big bang” ar mări presiunile pentru reformele instituționale pe care le dorea.

Când cei trei „*eminenti*” ai lui și-au prezentat raportul însă, în 18 octombrie, n-au avut de oferit mult mai mult decât ceea ce sugerase deja Comisia Santer, ca răspuns pentru raportul „Grupului de Reflecție” din 28 februarie 1996, în timpul preliminarilor pentru Amsterdam.¹² Din nou, cei trei au propus o „reorganizare” a tratatelor existente, divizându-le în două părți, cu un „tratat de bază”, echivalent cu o Constituție, care să precizeze cadrul instituțional al Uniunii.¹³ Urma cererea rituală a abolirii drepturilor de veto naționale și a aducerii celor doi „piloni” interguvernamentali în cadrul de referință al Comunității, prin aplicarea V.M.C. În sfârșit, raportul reînnoia ideea de a permite o „cooperare mai strânsă” între statele care doreau să se îndrepte spre integrare „mai mult sau mai repede decât altele”.

Consiliul European tocmai propusese deja unele măsuri mai „concrete”. Întrunindu-se la Tampere, Finlanda, în zilele de 15-16 octombrie, liderii U.E. stabiliseră să acționeze spre a crea o „zonă de libertate, securitate și justiție”, cu scopul de a transforma Uniunea într-un „spațiu judiciar unic”. Sau mai înțeles și asupra unei „Carte de Drepturilor Fundamentale” pe care s-o redacteze o convenție compusă din 62 de membri, folosind deliberat ca model convenția de la Philadelphia care întocmise Constituția S.U.A. în anul 1787. Membrii săi proveneau din Comisie, Parlamentul European și parlamentele naționale.

În Marea Britanie, la data de 14 octombrie, înainte de a pleca în Finlanda, Blair apăruse pe scena unui cinemaograf londonez, împreună cu Brown, Clarke, Heseltine și Charles Kennedy, liderul liberal-democraților, pentru a relansa „Marea Britanie în Europa”, cu ajutorul unei noi și ample campanii de propagandă care să educe poporul britanic în spiritul „beneficiilor apartenenței la Europa”.

În timp ce Blair cerea o „dezbatere clară și onestă”, prin mass-media circula o broșură intitulată „douăzeci de lucruri pe care nu le știți despre Marea Britanie și Europa”. Majoritatea erau cum nu se poate mai familiare, dar dorința de a demonstra valoarea apartenenței era atât de disperată, încât se citau cinci puncte privitoare la „generozitatea” U.E. în finanțarea unor beneficii ca „îmbunătățirea gardurilor” de la fermele din Irlanda de Nord. Textul nu menționa că, pentru fiecare liră sterlină primită în cadrul subvențiilor regionale, contribuabilii britanici trebuia să contribuie cu până la două lire sterline pentru fondurile Comunității, la care se mai adăuga încă o liră sterlină pentru echilibrarea finanțării. În sfârșit, broșura sugera printre „avantaje” și faptul că mai mulți englezi își petreceau vacanțele în Europa decât în oricare alte țări ale lumii.¹⁴

Concepția lui Blair despre o „dezbatere clară și onestă” era atât de unilaterală încât, când emisiunea de știri *The World Tonight* a postului de radio B.B.C. i-a acordat un spațiu de maximă audiență la actualitățile de seară, toți invitații au vorbit în sprijinul campaniei B.i.E.

„Blair cu ochii-n soare“

Dincolo de Canalul Mânecii, Prodi se concentra acum asupra a două cerințe pe care le considera asociate intim, față de care Marea Britanie constituia principalul obstacol. Una era abolirea drepturilor de veto naționale; cealaltă era jurisdicția asupra impozitelor. Vorbind la Karlsruhe, în 12 noiembrie, Prodi a remarcat „extrema nehotărâre“ a unor state membre de a renunța la dreptul lor de veto în privința impozitelor – o aluzie piezișă la refuzul Marii Britanii de a accepta „taza de reținere“. „Cu cât mai ușor“ s-ar fi putut rezolva asemenea probleme, a sugerat Prodi, dacă o asemenea taxă „putea fi adoptată printr-un aranjament V.M.C.“¹⁵ Cu o consecvență de-a dreptul obositoare, Prodi folosea cunoscuta tactică de a exploata o problemă reală (pentru Germania) ca să promoveze ambițiile Comunității.

La 1 decembrie, luând cuvântul în fața Parlamentului European, Prodi a trecut din nou la atac. „Pachetul de taxe europene“, a recunoscut el, „trece acum prin mari dificultăți“. Nu numai că era „o inițiativă importantă de a combate concurența fiscală nocivă, ci și o parte esențială a strategiei noastre pentru crearea de locuri de muncă“. Prodi era atât de enervat de felul în care Europa era „handicapată de cerința unanimității“, încât a comparat-o cu „un soldat care încearcă să meargă cu o ghiulea legată cu un lanț de picior“.¹⁶

Chiar în timp ce Prodi făcea această cuvântare, valoarea euroului se prăbușea vertiginos. În 3 decembrie a depășit bariera psihologică a parității cu dolarul. Duisenburg, de la Banca Centrală Europeană, a dat vina clar pe Schröder și neputința lui de a aborda necesitatea „reformelor de piață“. Schröder a căutat să arunce pisica moartă în grădina lui Blair, pentru că bloca taxa de reținere. A spus parlamentului german: „Nu fac nici un secret din faptul că nu sunt prea înțeleghător cu aceste tactici de blocadă care plasează interesul național mai presus de necesara solidaritate europeană.“¹⁷ În ajunul Consiliului European de la Helsinki, problema era acum considerată „testul cu turnesol“ pentru angajamentul lui Blair față de integrarea europeană. Totuși, Brown a rămas ferm pe poziție, declarând că avea să fie pregătit să respingă propunerea prin veto.¹⁸

Principalul subiect de discuții la Helsinki a fost embargoul pe exporturile de carne de vită, pe care Comisia îl ridicase în sfârșit, la data de 1 august. Atât germanii cât și francezii ignoraseră acest lucru, refuzând să permită reluarea exporturilor britanice în țările lor, iar în ajunul Consiliului, Jospin a reafirmat interdicția Franței. Cu doar cinci ani în urmă, Hurd proclamase, ca unul dintre beneficiile apartenenței la U.E., că „francezii nu ne mai pot bloca mielul, sau germanii, vita“ – afirmație pe care Blair o exploatase la izbucnirea crizei B.S.E. Nici un e de mirare că, la dineul dinaintea Consiliului, Jospin și Blair aproape că nu-și vorbeau, acum când Blair înscriesese printre obiectivele prioritare ale noii politici laburiste ridicarea embragoului.

În plus, Blair refuza să comande aeronavele europene militare pentru transport de mare tonaj, care încă nici nu părăsiseră planșeta de proiectare, preferând echivalentele lor americane, mult mai capabile, încercate și confirmate.¹⁹ Dar capacitatea de transport aerian era o componentă esențială a hotărârilor luate oficial de Consiliu a doua zi, cu privire la „Politica Europeană Comună de Apărare și Securitate“. Ca s-o susțină, Consiliul dorea o „capacitate non-militară de administrare a crizelor“, care să-i dea posibilitatea de a interveni în zonele tulburi din lume. În plus, până în 2003, dorea „structuri și organisme politice și militare noi“ în cadrul Consiliului, care să-l ajute să-și desfășoare, independent de N.A.T.O., propriile „forțe militare de până la cincizeci-șaizeci de mii de persoane“. Aceasta era așa-numita „Forță de Reacție Rapidă“. Pentru asemenea operațiuni de înalt profil, mândria „națională“ – mai bine zis, europeană – cerea aeronave europene.

La un nivel mai profund, ambițiile franceze își făcuseră iar apariția, deghizate în haine „comunitare“, iar Comunitatea însăși își travestea ambițiile de intensificare a integrării cu pretexte umanitare.²⁰

În cazul impozitelor, comunicatul Consiliului a făcut o referire iritată la neputința continuă de a progresa. Pentru a rezolva problema, avea să se înființeze un „Grup de Lucru la Nivel Înalt“ care să investigheze propunerea Marii Britanii ca, sub forma unei alternative la „taxa de reținere“, statele membre să fie obligate să facă dezvăluiri complete ale detaliilor bancare către autoritățile fiscale ale altor țări. Apoi, când Blair a fost obligat să semneze o „Declarație a Mileniului“ care ridica

în slăvi avantajele uniunii monetare, ziarul *The Times* a scris că, pentru el, fusese „un summit rău oricum l-ai lua”.²¹ Pentru *The Observer*, Blair a rămas „cu ochii-n soare”.²²

Cel puțin în unele chestiuni reușiseră să ajungă la un acord, și nu în ultimul rând privind apelul lui Prodi ca la negocierile de aderare să mai fie permise încă șase țări. Și s-a mai stabilit ca I.G.C. pentru următorul tratat să-și înceapă activitatea în luna februarie a anului 2000. Pe acest drum pietros, care urma să se sfârșească la Nisa, în decembrie, Blair mergea deja de unul singur.

Prodi dă tonul

Anul 2000 a început cu sărbătoririle răspândite în toată lumea ale începutului unui nou mileniu. Dar ceea ce foarte puțini sărbătoreau, și mulți aveau să înjure, era intrarea în vigoare, la 1 ianuarie, a regulilor care implementau două directive C.E. impunând folosirea obligatorie a unităților metrice de măsură a masei și lungimii pentru bunurile vândute „din vrac”. Pentru britanici, a-și vinde unii altora „o livră de mere” sau „patru uncii de brânză” era de-acum un delict penal.

În 12 ianuarie, la o conferință de presă din Londra, un biolog de la Oxford, Sir John Krebs, a fost prezentat ca primul director al noii Agenții de Standarde Alimentare din Marea Britanie, pe care Partidul Laburist o promisese de mult ca organizația „complet independentă” care, în urma nenumăratelor sperieturi asociate cu hrana, avea să-și exercite controlul asupra tuturor aspectelor legii siguranței alimentare.

Aproape simultan, la Bruxelles, în urma angajamentului lui Prodi de la Strasbourg, comisarul pentru protecția consumatorului, David Byrne, a anunțat că, pe tot cuprinsul Uniunii, Comisia urma să-și asume „competența” asupra tuturor aspectelor legii siguranței alimentare. Avea să-și înființeze propria Agenție de Standarde Alimentare din Europa și să lanseze optzeci și patru de „inițiative”, inclusiv o serie de directive noi pentru igienă, ca să „restabilească încrederea publicului în reglementările alimentare”.²³ Tocmai când guvernul lui Blair dezvăluia mândru propria agenție a Marii Britanii, forurile de la Bruxelles replicau astfel clar că nu urma să aibă nici o putere de acțiune decât ca un birou subordonat noilor săi stăpâni. Și totuși, minciuna care domnea prin guvernul britanic avea de-acum rădăcini atât de adânci, încât nimeni n-a recunoscut această realitate.

* * * * *

O dată cu începutul noului an, la nivelurile superioare ale Uniunii Europene au avut loc schimbări semnificative ale stării de spirit și atitudinii, inclusiv printre reprezentanții Celor Șase de odinioară. Existau temeri că „proiectul” era în pericol de a se rătăci. Un pericol era haosul care ar fi putut urma după o „extindere” prea grăbită, care în termeni practici începea să arate tot mai inoperantă. Altă amenințare era obstrucționarea integrării în continuare de către acele state membre care abia se târau, în special Marea Britanie, ce părea incapabilă să înțeleagă ce însemna integrarea. O a treia era propria concepție megalomană despre sine a lui Prodi, care numea Comisia doar „guvernul meu”, și obsesia lui față de extindere.

În culise avea loc o luptă, manipulată de Ferdinando Riccardi, redactorul șef al respectabilei agenții de presă din Bruxelles, *Agence Europe*. Asociat cu Prodi, Riccardi a remarcat că „anumiți șefi de guverne deveniseră conștienți de pericolele care înconjurau construcția europeană”,²⁴ și era la fel de evident că se informau împotriva noului președinte. Pe la jumătatea lunii ianuarie, *The Financial Times* anunța că „Prodi începe să arate ca un om sub asediu”.²⁵ Nu i-a ajutat nici faptul că fostul președinte Delors, într-un interviu pentru *Le Monde*, a lansat „un atac fără precedent” contra planurilor lui de extindere, avertizând că acestea aveau să „dilueze” integrarea economică și să stânjenească ambițiile nutrite de statele membre existente.²⁶

Delors a venit cu o soluție pe care o avansase deja într-un discurs ținut la Berlin, în 14 noiembrie 1999. „Noul tratat,” sugerase el, ar fi trebuit să permită ca o „avangardă” de națiuni să meargă „mai departe și mai repede”, pentru a realiza „confederația” completă înaintea altora. Aceasta era singura cale de a rămâne „fidele idealurilor și gândirii politice a Părinților Europei: Monnet, Schuman, Adenauer, de Gasperi și Spaak”.²⁷ La Helsinki, această idee fusese preluată de Jean-Claude Juncker, primul ministru al Luxemburgului. Perspectiva extinderii, și-a avertizat el colegii,

ridica „spectrul dezastruos” al Europei dezintegrandu-se în nimic mai mult decât „o zonă de comerț liber”.²⁸ Aceasta nu se putea evita decât permițând o „cooperare sporită” între o „avangardă” de state membre pregătite să meargă mai departe pe calea integrării”.²⁹

Alți lideri, inclusiv Chirac, sugeraseră și ei că Europa se putea dezvolta pe două niveluri: un „nucleu dur” interior, forțând nota spre integrarea deplină, și o Uniune periferică de state membre noi, inclusiv cele „sovăietnice” care nu adoptaseră moneda unică. Singurii lideri care se împotriveau includerii acestei clauze în noul tratat erau spaniolul José-Maria Aznar și Tony Blair.³⁰

Când Delors și-a reînnoit apelul la formarea unei „avangărzi”, în luna ianuarie a anului 2000, intervenția lui a fost eclipsată de demisia lui Kohl de la președinția Uniunii Creștin-Democrate din Germania, după ce fusese asociat cu primirea de către partidul său a milioane de lire sterline de la Mitterrand, ca donații politice, în urma vânzării companiei petroliere franceze Elf, proprietate de stat.³¹ Aceasta a determinat ziarul *The Sun* să reediteze celebra fotografie a celor doi ținându-se de mână la Verdun, înfrumusețată cu teancuri de bancnote care treceau de la unul la altul.

Pe acest fundal, în 26 ianuarie, Comisia și-a înaintat propunerile pentru conferința interguvernamentală. Sub titlul „Adaptarea instituțiilor pentru succesul extinderii”, Comisia insistă, în mod previzibil, ca „votul majorității calificate să fie regula, iar unanimitatea, excepția”. Pentru a menține Comisia la proporții decente după extindere, ea trebuia fie să se limiteze la douăzeci de membri, lipsind statele membre de dreptul lor automat la un comisar propriu, fie să se împartă în „două paliere”. Aceasta ar fi însemnat inevitabil „un președinte mai puternic”, cu un cabinet format din comisari superiori care să „coordoneze” activitatea colegilor lor inferiori. În sfârșit, Comisia a preluat agenda avangărzii lui Delors, sugerând că putea avea loc o „cooperare sporită”, atâta vreme cât o susțineau opt state membre.³²

Când Hague a sugerat, într-un discurs din Polonia, că acum Comisia părea pornită să producă „planul unui stat european unic”, cu „propriul său guvern, propria sa armată, propriile sale impozite, propria sa politică externă, propriul său sistem de justiție penală, propria sa Constituție și propria sa cetățenie, precum și propria sa monedă”,³³ Prodi a părut gata să-și confirme cele mai negre temeri. Intervievat de *The Independent*, a declarat că, dacă statele mai mari din U.E. nu erau pregătite să se întrunească într-o uniune politică având propria ei armată, aveau să „dispară din cărțile de istorie”. A subliniat că acum Comisia era aceea care se comporta ca un „guvern în creștere” al Europei, deși ceea ce a atras atenția a fost insistența lui sardonică apropos de necesitatea unei armate proprii a U.E.:

„N-am glumit (...). Dacă nu vreți s-o numiți armată europeană, n-o numiți armată europeană. Puteți s-o botezați «Margaret», puteți să-i spuneți și «Mary-Ann», îi puteți da orice nume doriți (...).”³⁴

În continuare, Prodi a publicat un articol care stabilea „obiectivele strategice” ale Comisiei lui pentru următorii cinci ani. „Ceea ce urmărim acum este un nou gen de guvernare globală”, a explicat el. „Modelul de integrare europeană, acționând cu succes pe scară continentală, este o carieră din care pot și trebuie să fie extrase idei pentru guvernarea globală”. Și, a dorit el să accentueze, „rolul de pivot” în toate acestea avea să-l joace Comisia, care „a fost din totdeauna forța motrice a integrării europene”.³⁵

„Goebbels pur”

În ziua de 14 februarie, când conferința interguvernamentală și-a început activitatea la Bruxelles, guvernul britanic și-a exprimat propriile opinii într-o „Carte albă”, deși această broșură policromă și lucioasă arăta mai degrabă ca un prospect publicitar.³⁶ Tonul îl dădea un mesaj al lui Blair în sensul că, „spre deosebire de predecesorii săi”, guvernul lui era „neabătut pro-european”. Abia pe la jumătate, broșura de 38 de pagini expunea poziția guvernului. Aceasta consta nu atât în propuneri pozitive privind clauzele pe care ar fi dorit să le vadă incluse în tratat, cât într-o simplă listă defensivă de articole la care nu era pregătit să renunțe. Marea Britanie urma să lupte pentru a-și păstra dreptul național de veto în cinci domenii: fiscalitatea, securitatea socială, apărarea, controlul frontierelor și contribuția bugetară. Mai era exprimată doar o singură rezervă, și anume teama lui Blair că o „avangardă” ar fi putut lăsa Anglia în urmă. Dar toate acestea erau atât de înde-

părtate de dezbateră care făcea acum agitație pe continent, încât un parlamentar liber-democrat a observat: „nici nu e de mirare că partenerii noștri europeni ne cred uneori aflați pe altă planetă”.³⁷

Ca pentru a confirma irealitatea „dezbaterii” britanice, patru zile mai târziu a izbucnit o ceartă ciudată, în legătură cu o nouă campanie care urma să fie lansată de Regatul Unit în Europa, intitulată „Fără Europa, fără loc de muncă”. În ziua de vineri, 18 februarie, înainte de prânz, edițiile de ultim moment ale B.B.C. și ziarelor eurofile au afirmat că, potrivit unui nou studiu efectuat de Institutul Național de Cercetări Economice și Sociale (*National Institute for Economic and Social Research*, N.I.E.S.R.), dacă Marea Britanie ieșea din U.E., se puteau pierde până la opt milioane de locuri de muncă.³⁸ Aproape imediat, directorul N.I.E.S.R., Dr. Martin Weale, a renegat furios campania, declarându-i afirmațiile „absurde”. Raportul institutului său descoperise că retragerea britanică n-ar fi avut nici un impact pe termen lung asupra locurilor de muncă. „E Goebbels pur”, a spus el, „în ani de zile de cercetări academice nu-mi amintesc să mai fi întâlnit o atât de răuvoitoare denaturare a realității”.³⁹

Luni, 21 februarie, campania B.I.E. a fost lansată de ministrul Comerțului, Stephen Byers, cu sprijinul unei noi scrisori trimise ziarului *The Times* de Heseltine, Clarke și Patten. Dar campania era în plin haos. În grabă, B.I.E. a publicat încă un studiu de la South Bank University, afirmând că 3,4 milioane de slujbe aveau legătură cu comerțul dintre Regatul Unit și Uniunea Europeană, iar B.B.C. a reprodus fidel declarația lui Byers că „milioane de slujbe britanice depind de Europa”. N-a avut nici un efect. În 22 februarie, B.B.C. a încercat să dea un nou avânt campaniei, invitându-l pe Gordon Brown la emisiunea *Today*, cu afirmația că „750.000 de companii britanice exportă produse din țară în Europa”. Când cifrele guvernului au dezvăluit faptul că numărul companiilor care exportau în Europa era de numai optsprezece mii, campania s-a fâșiat,⁴⁰ lăsând în urma ei numai amintirea unei noi minciuni.

Un alt simptom al mitomaniei care făcea prăpăd prin guvern – deși ar fi fost dificil să se spună dacă asta era într-adevăr, sau doar autoamăgire – a fost răspunsul dat de Blair și miniștrii lui la Consiliul European de la Lisabona, în 23-24 martie. Intitulându-l plin de importanță „Locurile de muncă, reforma economică și coeziunea socială”, au afirmat că avea să se demonstreze cum câștigau „conflictul economic din Europa”. Urmau să-și convingă partenerii, susținea Blair, să se îndepărteze de „reglementările și intervențiile de mână forte”, în direcția unei noi agende de „locuri de muncă, schimbări economice, competitivitate și dinamism”.⁴¹

Era foarte greu să se vadă acest lucru reflectat într-un *communiqué* al Consiliului mai gongoric decât de obicei, care prezicea că, până în 2010, U.E. se va transforma în „economia cea mai competitivă, dinamică și bazată pe cunoaștere din lume.” Acest miracol avea să se realizeze cu ajutorul unor măsuri ca „o mai bună înțelegere a excluderii sociale prin continue dialoguri și schimburi de informații și prin cele mai bune practici bazate pe indicatori stabiliți de comun acord”. Numai „dinamism” nu indica proclamația solemnă a Consiliului că „lupta contra analfabetismului trebuie să se întărească”, sau că trebuia să se decidă un „cadru european” pentru „a defini noile aptitudini de bază care să fie asigurate printr-o instruire continuă, educația în domeniul informatic, limbi străine, cultură tehnologică, spirit întreprinzător și talente sociale”, cu tot cu o „diplomă europeană pentru capacitățile profesionale de bază”.⁴²

De fapt, adevărata dramă consta în felul cum aceste concluzii evidențiau rivalitatea care apărea acum între Consiliu și Comisie, referitor la care dintre ele era adevăratul „guvern al Europei”. Decizia de a ține „un Consiliu anual care să coordoneze politicile sociale și economice” („procesul de la Lisabona”) a fost reprodusă într-un ziar portughez, ca „un semn al influenței crescânde a guvernelor U.E.”. După cum se împăuna primul ministru Antonio Guterres, Consiliul European „prelua conducerea”. Se considera că Prodi pierdea teren.⁴³ *Der Spiegel* a preluat această temă, afirmând că asupra lui Prodi se exercitau „presiuni de a demisiona”.⁴⁴ După unele rebeliuni din partea propriilor lui comisari și câteva întâlniri de criză cu aceștia, a fost nevoie de o „confirmare a unității” din partea colegilor lui Prodi, în urma unei întrevederi secrete fără precedent, de unde până și traducătorii au fost excluși, pentru a stăvili zvonurile despre plecarea lui.⁴⁵

Simțind că baza îi devenise puțin mai sigură, Prodi a contraatacat, făcând apel la Franța și Germania, ca națiuni „custode ale proiectului”, pentru a-și face datoria. Cu Schröder preocupat de

problemele interne și incomoda „cohabitare stânga-dreapta” dintre Jospin și Chirac conferind politicilor franceze o orientare predominant internă, „mașina” franco-germană cam dădea rateuri. Prodi i-a provocat pe liderii francezi și germani să ambaleze „motorul”, declarând ziarului *Die Zeit* că „germanii trebuie să-și amintească responsabilitățile lor europene” și adăugând că „progresul nu e posibil decât atunci când îl propulsează o inițiativă franco-germană.”⁴⁶

Fischer mută stâlpii porții

Jospin a avut prima ocazie să răspundă în 9 mai, când – pentru a aniversa cincizeci de ani de la declarația Schuman – și-a expus în fața parlamentului francez planurile pentru președinția Franței în cea de-a doua jumătate a anului.⁴⁷ Multe lucruri dintre cele pe care le avea de spus erau simple platitudini, ca perena nevoie de „a evita paralizia”, înlăturând drepturile naționale de veto și extinzând V.M.C.-ul. Jospin a pledat cu toată tăria în favoarea apelurilor la o „avangardă” sau un „nucleu dur” al statelor membre. Acesta era răspunsul lui la problema împiedicării unei Uniuni Europene lărgite să devină „doar o zonă de comerț liber”.⁴⁸

Dar „ideea cea mare” era de a include noua Cartă a Drepturilor Fundamentale în tratatul care urma să fie negociat la Nisa, la sfârșitul anului. Proiectul conținea cincizeci și patru de articole, sub titluri ca „Demnitate”, „Egalitate” și „Solidaritate”. Printre prevederile cele mai controversate se numărau și cele care acordau dreptul la „egalitate între bărbați și femei” în „toate domeniile”; dreptul universal de a face parte dintr-un sindicat profesional și de a intra în grevă (acestea incluzând și forțele armate și serviciile esențiale). Toți angajații trebuia să fie consultați în chestiunile care-i afectau la locul de muncă; muncitorii, inclusiv cei cu normă parțială, aveau dreptul la concedii plătite; și mai trebuia să se impună și o interdicție totală asupra angajării copiilor sub vârsta încetării studiilor obligatorii. Cel mai controversat din toate era faptul că orice drept putea fi suspendat dacă acest lucru era considerat necesar „pentru a satisface obiective de interes comun urmărite de Uniune”.

Bazându-se în mare parte pe „Convenția Europeană pentru Drepturile Omului”, care era complet separată și fusese adoptată de Consiliul Europei în 1950, Franța, Germania și Comisia au descris Carta ca fiind „transformarea finală a integrării europene, de la originile sale esențialmente economice, într-o uniune politică deplină”. În cadrul tratatului, trecând peste legislația națională, arbirtul suprem al sensurilor Cartei avea să fie C.E.J., concurând în mod direct Curtea Drepturilor Omului de la Strasbourg – un tribunal internațional care lucra sub egida Consiliului Europei. U.E. acționa spre a-și institui propria sa „curte supremă”, acoperind toate aspectele legislației naționale, ba chiar făcând un pas gigantic înainte spre scopul final al integrării politice. Acestui plan i se împotriveau țări ca Suedia, Irlanda și Marea Britanie.

Eclipsându-l pe Jospin însă, în 12 mai, ministrul german de Externe Joschka Fischer a lansat un discurs „agitatoric” la Universitatea Humboldt din Berlin, intitulat: „Gânduri despre finalitatea integrării europene”. Acesta avea să deschidă o cale cu totul nouă pentru dezbaterile despre viitorul Europei.⁴⁹

Discursul lui Jospin s-a concentrat asupra „provocării istorice a extinderii” și nevoii de „a pune ultima cărămidă la construcția integrării europene, și anume, integrarea politică.” Acest proces, a subliniat el, începuse deja. „Introducerea euroului nu a fost doar încununarea integrării economice”, a spus el, ci și un act profund politic; căci o monedă nu este numai un factor economic, ci simbolizează și puterea suveranului care o garantează”. Dar, în perspectiva unei extinderi până la treizeci de membri, era vital să se recunoască faptul că, dacă nu se făceau cele mai radicale schimbări, U.E. avea să devină inoperantă. Transformările trebuia să ajungă atât de departe încât, deși „primul pas spre reformă” putea fi făcut cu ocazia apropiatului tratat de la Nisa, acesta nu avea să fie „suficient pe termen lung”.

Aici a început Fischer să dezvăluie cât de radicală era noua soluție pe care o propunea. Nu putea exista decât „un singur răspuns foarte simplu” pentru viitorul Europei. Aceasta trebuia să devină o federație, implicând:

„(...) tranziția de la o uniune de state la parlamentarizarea deplină ca federație europeană, un lucru pe care Robert Schuman l-a cerut cu cincizeci de ani în urmă. Iar aceasta nu înseamnă nici mai mult, nici

mai puțin, decât un Parlament European și un Guvern European care să-și exercite cu adevărat puterea legislativă și executivă în cadrul federației.

Dar aceasta era prima dintre cele trei „reformă” propuse, o reformă menită să rezolve „problema democrației”. Fischer a susținut că, pentru structura parlamentară, trebuia să se aleagă între modelul american, cu un senat conținând „senatori aleși direct din statele membre”, sau modelul german, cu parlamentul său federal, Bundestag-ul, și Bundesrat-ul, formând un senat care reprezenta landurile. Era receptiv față de forma executivului european, oferind opțiunea evoluției Consiliului European spre a deveni un guvern, sau a folosirii structurii existente a Comisiei ca punct de pornire.

Esența discursului, însă, se găsea în celelalte două reforme ale sale. Federația avea să necesite „reordonarea fundamentală a competențelor, atât orizontal, adică între instituțiile europene, cât și vertical, adică între Europa, statele-națiune și regiuni”. Toate trei puteau să reușească numai dacă Europa „se clădea din nou, cu o Constituție” concentrată în jurul împărțirii egale a puterilor între instituțiile europene și „o demarcare precisă între nivelul european și cel statal-național”.

Ceea ce propunea Fischer era destinat să marcheze o ruptură decisivă de „metoda Monnet” care jucase principalul rol călăuzitor în ultimii cincizeci de ani. Acest „proces treptat de integrare, fără nici un plan pentru statul final”, putea fi suficient pentru „integrarea economică a unui grup mic de țări”, dar pentru „integrarea politică” a întregii Europe nu mai era adecvat. Comisia n-avea să se mai poată complăcea în acapararea monopolistă a puterilor, exemplificată prin procesul de *engrenage* rămas în coadă de pește, nici să poată decide unde trebuia să subziste competențele, conform principiului „subsidiarității”. În schimb, puterile Comisiei aveau să fie gravate în piatră, și îngrădite. Agenda lui Fischer avea o parte crucială care dezvoltă o temă introdusă de Schröder cu șaptesprezece luni în urmă – puterile landurilor aveau să fie protejate contra oricăror noi ingerințe.

Recunoscând că acest salt uriaș spre federația completă putea fi dificil pentru toți membrii U.E., Fischer a consimțit că putea fi necesar să se caute un proces de „cooperare sporită” care să producă un „nucleu interior”. Alternativ, „câteva state membre care sunt ferm devotate idealului european” puteau forma un nou „centru de greutate”. „Un asemenea grup de state avea să încheie un nou tratat-cadru european”, pe baza căruia „federația își va dezvolta propriile instituții, își va stabili un guvern, (...) un parlament puternic și un președinte ales în mod direct”.

„Va trebui să se elaboreze mecanisme,” a adăugat Fischer, care să „permită membrilor centrului de greutate să coopereze normal cu cei din restul U.E.” Dar „pașii spre un asemenea tratat constituțional” necesitau „un act politic deliberat de restabilire a Europei”. Iar dacă dezvoltarea Europei avea să continue, „mult dincolo de deceniul viitor”, exista „măcar un lucru” sigur: „nici un proiect european nu va reuși în viitor fără cea mai strânsă cooperare franco-germană”.

Semnificația discursului lui Fischer era imensă, dar n-a fost înțeleasă imediat. Puțini oameni din afara Germaniei au perceput nuanțele referirii lui la nevoia de a proteja guvernele regionale. Dar, la scurt timp după discurs, liderii celor șaisprezece landuri au demonstrat ce atitudini serioase aveau față de schimbare, spunându-i lui Prodi că aveau să refuze ratificarea următorului tratat dacă puterile lor erau erodate. Conform lui Henning Scherf, primarul orașului Bremen, „am jurat să facem tot ce ne stă în putere pentru a împiedica structura federală a Germaniei să fie dizolvată în centralizarea U.E.”⁵⁰

Nimeni n-a recunoscut mai rapid implicațiile cuvântării lui Fischer decât Comisia, care și-a putut da seama imediat cât de vehement contesta aceasta ordotoxia centrală a lui Monnet. În câteva săptămâni, Michel Barnier, comisarul responsabil cu I.G.C., a răspuns cu un articol intitulat: „Viitorul Europei – Doi pași și trei căi”⁵¹

În articolul său, Barnier a conturat cele trei posibilități de reformă. Prima era soluția „federală” a lui Fischer, pe care Barnier o elimina ca „inoperantă”. A doua opțiune era abordarea „interguvernamentală”, cu U.E. condusă de guvernele naționale prin intermediul Consiliului. Și aceasta prezenta o mulțime de probleme. Iar a treia variantă, intitulată „Reînnoirea Comunității”, sugera Barnier, era „cheia de boltă” a unui guvern U.E. constând într-o Comisie fortificată, sub un președinte ales. Lucru deloc surprinzător, aceasta era formula lui preferată.

Barnier n-a făcut nici o referire la o Constituție, dar universitatea Comisiei, Institutul Universitar European din Florența, tocmai trimisese proiectul ca răspuns la recomandarea de anul trecut a „înțelepților” lui Prodi.⁵² Acesta propunea divizarea tratatelor existente în două părți. O parte, „tratatul de bază”, ar fi stabilit cadrul instituțional și obiectivele U.E., în maniera unei constituții. În partea a doua aveau să fie consemnate regulile care guvernau diverse politici specifice, cum ar fi C.A.P. și piața internă. O inovație importantă era aceea că partea a doua putea fi supusă unei proceduri de amendare mai puțin stricte, care nu mai necesita unanimitatea unui summit al I.G.C. Atâta lucru propusese și un document elaborat în 1999 de Institut, la cererea Parlamentului European.⁵³

A treia cale a Președintelui Chirac

Ar putea să pară oportun că, tocmai în timp ce începeau să se contureze aceste concepții contradictorii despre viitorul Europei, U.E. și-a ales propriul motto: *Unité dans la diversité* („Unitate în diversitate”). Ideea se presupunea a fi rezultatul unui concurs cu durata de doi ani la care participaseră elevi de școală din toată Europa; dar semăna mai clar cu motto-ul S.U.A.: „*E pluribus unum*” („Din mulți, unul”).⁵⁴

Prioritatea imediată era trasarea agendei pentru tratatul de la Nisa, iar aceasta a dominat Consiliul final al președinției portugheze, la Santa Maria da Feira, în zilele de 19-20 iunie. Așa cum se stabilise, acest Consiliu avea să se concentreze asupra celor trei „resturi de la Amsterdam”, deși propunerile pentru extinderea votului majorității acopereau acum treizeci și nouă de domenii politice (un număr fără precedent), inclusiv câteva care erau foarte sensibile din perspectiva suveranității naționale, ca fiscalitatea și politica socială.⁵⁵ De asemenea, Consiliul a mai stabilit să „aprobe” posibilitatea de a se include Carta Drepturilor Fundamentale. La fel de semnificativ, a adăugat la cele trei „chestiuni centrale” și o a patra: aceea ca agenda să includă o propunere de „cooperare flexibilă”.

Pentru a forța nota, Chirac le-a spus colegilor săi că o asemenea cooperare va avea loc oricum, fie în cadrul instituțiilor U.E., fie separat.⁵⁶ Liniile de luptă erau trasate. Chirac a mai vorbit, în termeni gaulliști, și despre „decomunitarizare”,⁵⁷ un termen de jargon tipic, opac dar foarte încărcat, care însemna că puterile Consiliului aveau să se extindă, iar cele ale Comisiei, să se reducă. Observatorii au remarcat că Prodi, care se învârtea pe lângă tratativele de la Feira, fusese marginalizat vizibil.⁵⁸

Nici nu s-a terminat bine Consiliul de la Feira, că Schröder a și propus ca după Nisa să urmeze o altă conferință interguvernamentală, care să se încheie nu mai târziu de anul 2004, pentru a aborda „marile probleme”. Ca un ecou al lui Fischer, Schröder a spus că acestea trebuie să includă redactarea unei noi constituții a U.E., în locul tratatelor existente.⁵⁹ De-acum, era clar că la Nisa n-avea să se desfășoare decât un spectacol formal.

Între timp, președinția franceză urmând să înceapă la 1 iulie, sosise momentul ca Chirac să-și aducă și el contribuția la dezbateri.⁶⁰ În 27 iunie a venit la Berlin, fiind cel dintâi lider străin care s-a adresat Bundestag-ului în noua clădire a Reichstag-ului (proiectată de un arhitect englez, Norman Foster). Mesajul lui principal era că, o dată ce scăpau de problema Nisei, aveau să înceapă „ceea ce eu numesc marea perioadă de tranziție”, a cărei temă prioritară era „inițiativa acelor țări” care „doresc să meargă mai departe sau mai repede”. Franța și Germania urmau să conducă un „grup de pionieri” dintre statele membre, având propriul său „secretariat”, spre a aborda „celelalte chestiuni instituționale cu care se confruntă economia”, de la reorganizarea tratatelor până la clarificarea „naturii Cartei Drepturilor Fundamentale, pe care sper că o vom adopta la Nisa”. După ce a terminat cu toate acestea, Chirac a prezis că guvernele și popoarele Europei „vor fi chemate să-și dea verdictul asupra unui text pe care atunci îl vom putea avansa ca fiind prima «Constituție Europeană»”. În sfârșit, dacă se dorea ca această „întreprindere europeană” să prospere, „trebuie în primul rând să căutăm aprofundarea constantă a prieteniei franco-germane”.

În stupefianta sa lipsă de considerație față de toate principiile acceptate privind modul cum trebuia să fie conduse activitățile Europei, discursul lui Chirac a fost mult mai agresiv decât fusese cel

al lui Fischer, cu o lună în urmă. Deosebit de flagrant era modul în care a dat la o parte nu numai Comisia, ci și toate celelalte state membre, presupunând că viitorul Europei ar trebui să fie conturat în esență de o alianță franco-germană. Alte state le puteau urma și ele, dar numai în măsura în care acceptau conducerea acestui „grup de pionieri” de către Franța și Germania.

Cel puțin, Constituția concepută de Fischer căuta să-i confere Europei un nou sistem parlamentar, și se baza pe principiul că trebuie să existe o definiție clară a puterilor rămase în sarcina statelor naționale și a guvernelor regionale. Pentru Chirac, asemenea limite nu mai existau. În esență, Franța și Germania trebuia să decidă ce era de făcut, conform unei noi forme de colaborare „interguvernamentală”: care le punea pe locul întâi. Numai când ele și aliații lor hotărâau ce Constituție doreau, aveau să fie chemate și celelalte guverne și popoare ale Europei „să-și dea verdictul”, într-un mod care indica limpede că n-avea să existe decât un singur deznodământ.

Inevitabil, propunerile lui Chirac au stârnit reacții ostile, inclusiv din partea propriilor lui „parteneri de coabitare” din Franța. Ministrul de Externe, Hubert Vedrine, și ministrul Afacerilor Europene, Pierre Moscovici, le-au renegat pe loc, spunând clar că nu erau în nici un caz susținute de guvernul Jospin.⁶¹

Primul răspuns din partea unui membru al Comisiei a fost cel al lui Mario Monti, alarmat atât în numele Comisiei, cât și în al propriei lui țări, Italia. Scriind în *Corriere della Sera*, Monti a avertizat că atitudinea lui Chirac prezenta un risc „mai serios și cu bătaie mai lungă” decât decizia de a crea moneda unică, în anii nouăzeci. Italia, a spus el, ar trebui să sprijine continuarea integrării europene numai în măsura în care aceasta implică întărirea instituțiilor U.E., cum ar fi Comisia, Parlamentul și C.E.J. „Concertul de națiuni” al lui Chirac n-avea să fie „bazat pe reguli comunitare”, arbitrat de Comisie și de C.E.J., ceea ce ar fi asigurat că toate statele, mai și mici, erau tratate egal. Astfel, interesele unor țări ca Italia puteau fi neglijate, într-un mod care le putea provoca „pagube grave”.⁶²

Îngrijorarea lui Monti față de pericolul prezentat de propunerile lui Chirac la adresa statelor mai mici a fost exprimată și de ziarul *The Irish Times*. Acesta a consemnat că, în timp ce țările mari își expuneau viziunile diferite despre Europa, ceea ce aveau în comun era o dorință de a marginaliza Comisia supranațională, pe a cărei protecție se bazau statele mai mici din U.E. Reducerea rolului Comisiei, susținea ziarul, ar fi dus inevitabil la dominarea națiunilor mici de către partenerii lor mai mari și mai puternici.⁶³

La Londra, îngrijorarea se concentra asupra amenințării Franței de „a se repezi înainte cu o Europă în două viteze”. Sun titlul „Semaforul benzii rapide lasă Marea Britanie pe margine”, *The Times* a raportat teama că Regatul Unit putea fi lăsat „pe banda lentă a U.E.”, în timp ce alte țări o iau înainte cu viteză”.⁶⁴ În general, propunerile lui Chirac erau considerate destul de asemănătoare cu cele ale lui Fischer, din urmă cu șase săptămâni, iar răspunsul guvernului britanic s-a bazat pe aceeași neputință de a recunoaște cât de profunde erau dozebirile dintre cele două discursuri. Se spune că Blair l-a asigurat pe Schröder, cu ocazia unei vizite în Germania, că Marea Britanie era gata să arate o flexibilitate mai mare față de propunerile „franco-germane” pentru o integrare europeană mai strânsă, ca și cum acestea ar fi fost văzute din Downing Street ca făcând parte din vreun plan concertat.⁶⁵ Ziarul „*The Financial Times*” a publicat un comentariu mai perspicace:

„Discursul lui Chirac nu a fost manifestul unui stat european federal de care mulți se temeau, în Marea Britanie, și pe care-l sperau mulți, în Germania (...) sub unele aspecte importante, Parisul și Berlinul sunt la fel de dezbinat în privința viitorului Europei pe cât sunt de unite.”⁶⁶

Discursul lui Chirac, a constatat *The Financial Times*, era inspirat nu atât de ambiția unei unități europene, cât de interesele unei „Franțe gaulliste”. Ceea ce urmărea Chirac, sugera comentariul, era „nu niște State Unite ale Europei, ci o Europă Unită a Statelor”, dominată de Franța.

În 4 iulie, când a venit la Strasbourg să le vorbească parlamentarilor despre planurile pentru președinția franceză, Chirac n-a făcut totuși nici o referire la „grupul de pionieri”. Cu toate acestea, Prodi n-a așteptat mult să lanseze un contraatac. „Tot rostul a ceea ce urmărim la Nisa și în continuare,” a spus el, era că „Uniunea, cu douăzeci și șapte sau douăzeci și opt de state membre în plus, va avea nevoie de instituții mai puternice, nu mai slabe”:

„(...) prin urmare, este o iluzie să credem că «metoda Monnet» e ceva de domeniul trecutului, un lucru care ar putea fi înlocuit mai eficient de aranjamente ad hoc. Parlamentul European, Consiliul, Comisia și Curtea sunt instituțiile noastre. Ele oferă garanțiile, echilibrele și mijloacele de control fără de care nu se va construi nimic durabil. Întrucât sunt atât de esențiale, trebuie să lucrăm la îmbunătățirea lor, și aceasta este sarcina pe care ne-o vom asuma cu toții la Nisa.”⁶⁷

Ziarul *The Financial Times* l-a salutat ca „momentul de glorie al lui Prodi”.⁶⁸

Două zile mai târziu, în 6 iulie, Fischer a venit la Strasbourg și, pentru prima oară, a dat un răspuns public din partea Germaniei la propunerile lui Chirac. Adresându-se comisiei parlamentare pentru afaceri constituționale, a susținut din plin ideea unui „grup de pionieri” și a sugerat că „nucleul evident” al acestuia va consta din cei unsprezece membri ai zonei euro. Sfidând pe față linia guvernului britanic care spunea că euro era o chestiune strict economică, fără implicații constituționale, Fischer a subliniat că Tratatul de la Maastricht, creând moneda unică, fusese un „salt uriaș” spre federalism, impunându-le participanților o „logică federală” inexorabilă:

„Să fie clar, cele unsprezece țări care au aderat la euro au renunțat deja la o parte din suveranitatea lor. Au transferat-o către U.E.. Adoptarea euroului a fost un pas spre un obiectiv cert”.

Desigur, cea mai bună soluție, a spus el, ar fi ca „toate cele cincisprezece state să-și facă tema istorică și să sară împreună la fileu”. Dar dacă n-o puteau face, „țările care vor să continue vor merge înainte”. După care le-a spus cu subînțeles parlamentarilor: „nu puteți lega progresul în Uniune de cea mai înceată navă din convoi”. Nu încapă nici o îndoială la care țară se referea Fischer.⁶⁹

„Cea mai înceată navă din convoi”

Vara anului 2000 devenise dintr-o dată mai incertă pentru de viitorul „Europei” decât oricând de la lansarea „proiectului”, în anii cincizeci. În loc ca acesta să înainteze spre țelul său necunoscut conform regulilor și principiilor acceptate, pe tapet erau puse trei viziuni diferite și incompatibile la nivel fundamental cu privire la destinația către care ar fi trebuit să se îndrepte Uniunea.

Mai întâi era „metoda comunitară”, susținută de Prodi și Comisie, pe baza ortodoxiei supranaționale a lui Monnet. A doua era „soluția federală” avansată de Germania, iar a treia, incompatibilă cu oricare dintre primele două, era propunerea lui Chirac. Deși originile sale datau de la imaginea unei «*Europe des États*» preconizate de de Gaulle, aceasta dobândise în ultima vreme un impuls nou de la rolul crescând al Consiliului European ca „guvern al Europei”, la rivalitate cu Comisia. Abordarea lui Chirac reprezenta o formă dezvoltată de interguvernamentalism. Întrucât această structură ar fi fost dominată *de facto* de Franța și Germania, ea urma să ajungă cunoscută ca «*Diréctoire*», câtă vreme „concertul puterilor” era controlat de cei mai mari membri. Termenul în sine se afla în circulație încă de la sfârșitul anilor șaiszeci.

Până acum, se remarcase prin absența de la dezbateri orice contribuție a celei de-a două țări ca bogătie din U.E., Marea Britanie – deși, vorbind la Ghent la jumătatea lui iunie, Blair își reafirmase convingerea că „destinul Marii Britanii” era acela de a fi o parteneră de frunte în Europa, jucându-și „rolul deplin”.⁷⁰ Reluând o versiune a istoriei pe care eurofilii o cultivaseră cu atâta asiduitate în ultimii cincizeci de ani, și prin aceasta neurmând sfatul lui Fischer de „a-și face tema istorică”, Blair a declarat că ezitarea față de Europa fusese una dintre cele mai mari greșeli postbelice ale Marii Britanii:

„Am optat să rămânem afară din Comunitatea Europeană a Cărbunelui și a Oțelului. Am optat să rămânem afară din Comunitatea Economică Europeană. Am optat să rămânem afară din Capitolul Social. Am jucat un rol foarte redus în dezbaterile despre moneda unică. Când ne-am hotărât în sfârșit să ne alăturăm multora dintre aceste instituții, am descoperit – deloc surprinzător – că ele nu reflectau interesele sau experiențele britanice.”

Dar cum putea Marea Britanie să joace acum acel rol de frunte în conturarea unei Europe care „nu reflecta interesele britanice”, Blair n-a fost în stare să explice. Așa cum indica discursul său, era foarte conștient că, dacă nu reușea cumva să convingă poporul britanic să sprijine adoptarea euroului, era sortit să rămână pe margine, privind cum marele spectacol se desfășura fără el.

Impactul „politicii de jos“

Izolarea Marii Britanii în lumea „politicii de înalt nivel“ europene nu însemna că apartenența ei la U.E. nu avea o influență tot mai mare asupra felului cum era guvernată. Când se puneau problema „politicii de jos“, impactul acestui nou sistem asupra vieții națiunii devenea tot mai cuprinzător, după cum a scos în evidență, într-un mod ciudat de simbolic, un incident petrecut într-o piață din Sunderland.

La data de 4 iulie 2000, funcționarii primăriei, însoțiți de doi polițiști, s-au repezit la taraba de legume a lui Steve Thoburn ca să-i confiscă cântarul. Delictul pentru care era dat în urmărire penală era acela că-și vânduse marfa cu livra, așa cum preferau clienții lui, nu la kilogram, cum devenise obligatoriu de la 1 ianuarie. Această lege era atât de aberantă încât, prin toată țara, circa treizeci și opt de mii de tarabagii și mici negustori continuau să-și vândă produsele într-un sistem de măsură pe care cumpărătorii îl înțelegeau. Dar acum era prima oară când noua lege a fost pusă la încercare și, în sfârșit, a relevat modul oneros în care, pe parcursul a trei decenii, sistemul metric obligatoriu fusese impus în Marea Britanie fără ca Parlamentul să fi fost consultat măcar.

Povestea are două părți, începând în perioada primei cereri a Marii Britanii de a intra în E.E.C., pe care funcționarii de la Institutul Britanic al Standardelor (B.S.I.) au considerat-o o ocazie de a converti Marea Britanie la sistemul metric continental. Știind că orice încercare de a abolii sistemul tradițional de măsurare a maselor și a lungimilor ar fi nepopulară, B.S.I. a încercat să recruteze sprijinul industriei. Când au organizat două întâlniri cu Federația Industriei Britanice (antecesoarea C.B.I.), reacția inițială a fost departe de a fi entuziastă. Până la urmă însă, F.I.B. s-a lăsat convinsă să aprobe o declarație ambiguă în sprijinul trecerii într-un târziu la sistemul metric. Aceasta a fost de ajuns pentru ca guvernul să-și anunțe, într-un răspuns scris îngropat în ultimele pagini din *Hansard*, pe data de 23 mai 1965, intenția ca Marea Britanie să efectueze conversia la sistemul metric în zece ani. Ceea ce oficialitățile țineau neapărat să evite era orice dezbatere sau vot în Parlament. De aceea, în 1968, când ministrul Tehnologiei, Tony Benn, a confirmat în fața parlamentarilor că planurile pentru adoptarea sistemului metric aveau să meargă înainte, el a subliniat că „obligativitatea nu face parte din proces“.⁷¹

Guvernul a înființat o Comisie Metrică, pentru a coordona conversia, industrie cu industrie. În 1972, guvernul Heath, în cadrul pregătirilor sale pentru aderarea Marii Britanii la E.E.C. (și conștient că deja Comisia avea în vedere o directivă metrică), a publicat o Carte Albă confirmându-și intențiile ca Marea Britanie să treacă total la sistemul metric. Dar, la sfârșitul anilor șaptezeci, când convertirea a început să se confrunte cu o ostilitate tot mai mare, Thatcher a inversat această politică, iar Comisia Metrică a fost desființată în 1979.⁷²

Aici începe a doua parte a poveștii, când Comisia a propus Directiva 80/181/E.E.C., căutând să armonizeze unitățile metrice de lungime și masă în toată Comunitatea. Singurele două țări afectate serios aveau să fie Marea Britanie și Irlanda, întrucât această politică de tipul „o mărime bună pentru toți“ le-ar fi forțat să se supună sistemului pe care-l foloseau de multă vreme toate celelalte țări membre. În ton cu politica pe care și-o impusese însă, guvernul Thatcher a ignorat directiva, spre marea frustrare a înalților funcționari britanici care doreau să vadă convertirea finalizată.

Apoi, în 1989, Comisia a propus o nouă directivă, 89/617/E.E.C., cerându-i Marii Britanii să se supună directivei anterioare (pe care o semnaseră trei dintre miniștrii lui Thatcher: Hurd, Lynda Chalker și Francis Maude). Astfel, sistemul metric avea să devină obligatoriu în Marea Britanie, sancționat prin măsuri penale, deși pentru a reduce rezistența publică s-au negociat unele derogări care-i permiteau Regatului Unit să păstreze anumite măsuri tradiționale, ca distanțele rutiere exprimate în mile și vânzarea berii sau a laptelui cu pinta.

A trebuit să treacă timpul până în anul 1995 ca să se elaboreze o serie de instrumente statutare ce impuneau trecerea la sistemul metric în multe domenii ale vieții britanice, inclusiv vânzarea tuturor bunurilor ambalate. Linia oficială, confirmată de Heseltine ca ministru responsabil, era că acestea nu aveau nici o legătură cu „Europa“ și rezultau întru totul din politica engleză care data încă din anii șaizeci, deși reglementările fuseseră adoptate în legislația britanică sub Legea Comunităților Europene. Totuși, știindu-se că obligativitatea sistemului metric avea să întâmpine

cea mai înversunată rezistență populară când se aplica la vânzarea „bunurilor în vrac”, ca fructele, zarzavaturile și alte alimente, pasul final a fost amânat până în anul 2000.

Când Thoburn a devenit primul cetățean britanic dat în urmărire penală conform acestor legi noi, pentru crima de a fi vândut „o livră de banane”, știrea a ajuns pe primele pagini ale ziarelor. Mai la obiect, le-a relevat britanicilor, mai mult decât oricare alt episod anterior, în ce măsură ajunsese acum țara lor să se supună unei forme noi de guvernare, care nu-și mai avea sediul în Westminster, ci la Bruxelles.

Aceasta era realitatea apartenenței britanice la ceea ce devenise acum Uniunea Europeană. Dar ea trebuie să le fi părut foarte îndepărtată miniștrilor de Externe europeni când, după o lungă vacanță de vară, s-au adunat în stațiunea balneoclimaterică Evian, la 3 septembrie, ca să reia discuțiile pentru tratatul de la Nisa. Robin Cook, ministrul britanic de Externe, a respins viziunile asupra „Europei” înaintate de Fischer și Chirac, spunându-le colegilor lui: „avem nevoie de o Europă puternică, iar o Europă puternică are nevoie de state naționale puternice”. Referindu-se la paralelele care se trasau tot mai des între Statele Unite ale Americii și nevoia de a crea niște „State Unite ale Europei”, Cook a reprodus, în mod curios, un comentariu făcut de Gaitskell cu patruzeci de ani în urmă, prin care acesta își exprima îndoiala că „orice stat membru ar dori să se pomenască, după mult timp, în situația Californiei sau a Texasului”.⁷³ Dar, cel puțin, statele din America își păstrasera puterea de a hotărî singure ce sisteme de măsurare a masei și lungimii foloseau.

O toamnă tensionată

Mai rămăseseră doar trei luni până la Nisa, și era clar că în Uniunea Europeană nu era totul numai vis și armonie. Euroul sonda noi abisuri aflate mai jos decât dolarul, după ce-și pierduse peste 72% din valoarea inițială. În timp ce prețurile mondiale la petrol atingeau cel mai înalt plafon din ultimii zece ani, se răspândeau protestele populare împotriva nivelurilor record ale tarifelor pentru benzină și motorină, mai ales în Franța și Marea Britanie, cu atât mai grave când a ieșit la iveală că miniștrii de Finanțe ai U.E. stabiliseră la Versailles, în 9 septembrie, să nu coboare costurile carburanților, din motive „ecologice”.

În 28 septembrie, toate acestea au fost puse în umbră de referendumul danez pentru moneda unică. După o prezență la urne de 85%, danezii au dat cu tifla marilor lor instituții politice, de afaceri și mediatice, respingând euroul cu 53 la 47 de procente. În Italia, *La Stampa* a declarat că era o tragedie că „doar câteva mii de Hamleți”, votând „iresponsabil și prostește”, din motive „pe cât de iraționale, pe atât de tâmpite”, putuseră pune o piedică mersului înainte al integrării. La Paris și Bruxelles, votul danez a fost interpretat ca o confirmare a dorinței „unor țări ca Germania și Franța de a avea o Europă cu două viteze”.⁷⁴

Cu Danemarca astfel pusă la colț cu genunchii pe coji de nucă, a sosit momentul ca jucătorii principali să-și reia lupta. La Dresda, într-o ceremonie de aniversare a zece ani de la unificarea Germaniei, Chirac și-a reînnoit apelul la o alianță franco-germană care să conducă un nucleu de țări spre integrarea mai profundă, după ce U.E. se extinsese. Schröder a fost de acord că numai „eforturile reunite” ale Franței și Germaniei puteau asigura acordul cu privire la reformele esențiale pentru U.E. Prodi, revenit la Strasbourg, i-a avertizat pe parlamentari că măsurile de întărire a cooperării directe între statele membre în dauna Comisiei „subminau natura democratică a întregii structuri U.E.”. Comisia, a sugerat el, trebuia să preia controlul asupra politicii economice a U.E. de la Banca Centrală Europeană, precum și rolul jucat de Solana pentru Consiliul de Miniștri ca purtător de cuvânt în domeniul politicii externe a U.E.⁷⁵

În sfârșit, i-a venit rândul și lui Blair să intre în dezbateri, cu un discurs teribil de târăgănat, la Varșovia, în ziua de 6 octombrie 2000.⁷⁶ În mod previzibil, Blair a cerut o decizie prealabilă cu privire la extindere, reflectând dorința Marii Britanii de a vedea noile state membre participând la următoarea I.G.C. de după Nisa. Trecând apoi la reforma U.E., a întrebat: „Europa, da, dar ce fel de Europă?” Prudent, a încercat să-și croiască drum printre cele trei seturi de argumente contradictorii principale, fără a se pronunța prea ferm nici în favoarea, nici în detrimentul vreunui dintre ele. Nu vedea ce rost ar avea „să se aducă instituțiile europene în conflict cu cooperarea interguverna-

mentală". Desigur, era necesară o Comisie puternică, aptă să acționeze independent, pentru că aceasta asigura protecția statelor mai mici și permitea Europei să treacă peste interesele specifice. Dar Comisia și Consiliul aveau roluri diferite, care ar fi trebuit să fie complementare.

În continuare, a ajuns la Consiliul European, al cărui scop, a afirmat el nitam-nisam, fusese expus „formal” în Tratatul de la Roma, ca fiind acela de a stabili agenda „Europei” (originară din 1974 când, evident, Consiliul nu fusese menționat în tratat). Consiliul, voia acum Blair, trebuia să stabilească o „agendă anuală pentru Europa” într-un „mod mult mai organizat și structurat”, dislocând astfel efectiv „programul de lucru tradițional” al Comisiei.

Până acum, Blair încercase să-i împace atât pe Prodi, cât și pe Chirac. După aceea, însă, a respins cererile de Constituție ale lui Chirac și Fischer, sugerând în schimb, ca o reverență parțială față de Fischer, „o declarație de principii” care să stabilească ce anume era mai bine să se facă la nivel european și ce să rămână la nivel național. A mai reprodus și propunerea lui Fischer ca Parlamentului European să i se confere o a doua cameră, dar numai pentru a monitoriza aplicarea „declarației de principii” și acțiunile de politică externă și de securitate comună ale U.E.

În privința grupurilor de state membre care mergeau împreună înainte, nu avea „nici o problemă”. Apoi, a contrazis însuși motivul pentru care această chestiune era discutată atât de statornic, insistând că „nu trebuie să ducă la un nucleu dur; o Europă în care unele state membre își pot crea propriile (...) politici și instituții din care altele sunt în practică excluse”. U.E. însemna, a conchis Blair, „construirea unei Europe cu parteneri egali, servii de instituții care trebuie să fie independente, dar receptivă și responsabile”. Ar fi trebuit să aspire la a deveni o „superputere, dar nu un superstat”.

Această logoree incoerentă, plagiată după frânturi din propunerile tuturor celorlalți încheiate laolaltă cu câteva platitudini nostalgice, reflecta perfect felul cum, de zeci de ani, Marea Britanie încercase să contribuie la un joc din care nu înțelegea nimic. Hugo Young a declarat-o, cum era de așteptat, ca fiind „tot ce are mai bun englezul (...) practic, constructiv și cu picioarele pe pământul tare și realist”.

„Cea mai controversată propunere a lui a fost aceea a unei degradări și mai accentuate a puterilor Comisiei. Deși acest lucru se întâmplă de mult timp, n-a fost oficializat. Propunând o agendă U.E. stabilită de liderii naționali, nu de birocrația centrală, domnul Blair sclipă pe zeii casei înălțați de Jean Monnet în 1958, dar oferă un drum, crede el, spre o mai mare responsabilitate, ca și spre o dinamică reflectând mai bine echilibrele de putere dintre statele naționale.”⁷⁷

În mod previzibil, din moment ce nu aducea nimic nou, contribuția lui Blair a fost ignorată. Peste câteva zile, Comisia a sugerat ca, „mai devreme sau mai târziu”, Carta Drepturilor Fundamentale să fie transformată într-un document cu obligativitate legală, ca o componentă chintesențială a constituției U.E. Ca răspuns la furorile care au urmat, ministrul lui Blair pentru Europa, Keith Vaz, a expediat Carta ca neavând o semnificație cu nimic mai legală decât un exemplar din „*Beano*” sau *The Sun*.⁷⁸

„Așa nu putem face nici o treabă”

În timp ce termenul-limită pentru Nisa se apropia, manevrele pre-summit deveneau tot mai frenetice, cu un Consiliu European întrunit neoficial în orașul-cazinou Biarritz, la 13-14 octombrie, pentru a stabili agenda finală. Reprezentând amândoi președinția, Chirac și Jospin aveau pozițiile slăbite de războiul de gherilă al „coabitării”. Chirac fusese prejudiciat de acuzațiile privind legăturile lui cu finanțarea ilicită a partidului gaullist R.P.R. din care făcea parte și de umilința unei interpelări parlamentare în care fusese întrebat dacă, în calitatea lui de șef de stat, se bucura de imunitate față de punerea sub acuzare. Jospin își văzuse și el propria credibilitate știrbită de scandalurile în care erau implicați unii dintre asociații lui.⁷⁹

Dar guvernul supus celor mai mari presiuni la Biarritz a fost cel al Marii Britanii, care părea din nou în adversitate cu o întreagă tranșă de probleme, de la extinderea V.M.C.-ului și pierderea drepturilor naționale de veto până la armonizarea impozitelor, de la Constituție până la includerea sau nu a Cartei Drepturilor Fundamentale în tratat. Sub hărțuiri continue ale conservatorilor, Blair

s-a angajat să se opună oricărei încercări de a include Carta în tratat, menținând că nu era decât o „declarație” fără nici un statut legal. Chirac a răspuns insistând că statutul legal al textului era departe de a fi stabilit. „Îl vom proclama la Nisa”, a spus el.⁸⁰

Chirac își mai îndrepta focul și spre cele zece țări mai mici, acuzându-le că erau responsabile de eșecul extinderii, dacă nu acceptau propunerile țărilor mari de a avea Comisie mai restrânsă, cu mai puțini membri decât numărul statelor. Prim ministrii Finlandei, Suediei și Luxemburgului au rămas robust, împreună cu Guterres al Portugaliei, care înainte vorbise în favoarea unei Comisii mai mici, dar acum o declara inacceptabilă. Aproape toate statele membre s-au plâns că Franța își exercita președinția cu o mână de fier.⁸¹ Gâlceava începea să dea în clocot.⁸²

Marea Britanie s-a certat iar cu Franța pentru subminarea sancțiunilor la adresa Irakului, când ministrul Peter Hain din Foreign Office a descris conduita Franței de a trimite curse aeriene la Bagdad fără aprobarea O.N.U. ca „reprobabilă”.⁸³ S-a mai produs încă un conflict cu privire la taxa de reținere și o controversă în legătură cu „Forța de Reacție Rapidă” care avea să înlocuiască N.A.T.O. În ultimul moment, Franța a încercat să agate de I.G.C. o „agendă socială”. Apoi, cu o consecvență de-a dreptul obositoare, guvernul britanic a început să indice terenul pe care era dispus să-l cedeze. Pe la sfârșitul lui noiembrie s-a raportat că Blair era gata să renunțe la șaptesprezece drepturi de veto britanice în douăsprezece domenii de decizie din U.E. Rămăseseră doar șase domenii în care rămăsese neclintit pe poziție: fiscalitatea, securitatea socială, frontierele, schimbarea tratatelor, creșterea veniturilor U.E. și apărarea.⁸⁴

Chiar și acum, Prodi tot nu era satisfăcut. „Lista lui de cumpărături” includea abolirea dreptului de veto asupra impozitelor, securității sociale, controalelor la frontieră, comerțului extern și bugetului U.E. Iar Marea Britanie nu era singura problemă. Majoritatea statelor membre se luptau să-și mențină drepturile de veto în diverse domenii. Franța bloca mișcările spre V.M.C. în privința comerțului extern, de teamă ca nu cumva cultura franceză să fie cotropită de filmele hollywoodiene. Spania se agăța de ajutorul regional, temându-se să nu piardă subvenții de miliarde. Germanii erau îngrijorați de problemele azilului și ale imigrării. Sumbru, Prodi preconiza o șansă de fifty-fifty ca summitul să clacheze.⁸⁵

Într-o încercare de a preîntâmpina o asemenea umilință, Chirac s-a imbarcat într-o odisee de cincisprezece mii de mile prin Europa, pe parcursul a zece zile, pentru a se întâlni cu toți șefii de guverne.⁸⁶ Ultimul pe listă era Schröder. Sub presiunea landurilor de a insista pentru o Constituție care să definească împărțirea puterii între U.E. și regiuni, obiectivul său central era inițierea unei I.G.C. înainte de extindere. De asemenea, deținea o putere de vot mult mai mare decât a Franței în Consiliul de Miniștri, reflectând populația mai numeroasă a Germaniei. Acesta era coșmarul lui Chirac. Dacă ceda, avea să sufere un dezastru politic acasă. Cei doi lideri n-au reușit să ajungă la nici un acord. Pe un ton amenințător, Chirac a amenințat: „Se va găsi o soluție, sau nu se va găsi. Dar nu poate apărea decât în ultimul moment, la Nisa.”⁸⁷

Astfel, în ziua de joi, 7 decembrie 2000, a început un summit programat să dureze trei zile. Era punctul culminant al unui proces care începuse formal în februarie, consumând 330 de ore de negocieri formale, implicând sute de miniștri și mii de funcționari, urmărit de tot atâția ziariști, dintre care mulți erau acum prezenți la Nisa. Și cu toate acestea, cele cincisprezece state membre încă nu ajunseseră la un acord cu privire la nici unul dintre punctele principale de pe agendă.

Conform unei tradiții care aproape se generalizase, mii de demonstranți au dat prilejul jandarmăriei locale să mai exerseze folosirea gazelor lacrimogene. Poate că Blair și-ar fi dorit câteva butelii și în sala de conferințe unde, încă de la început, colegii lui au insistat să proclame noua Cartă a Drepturilor Fundamentale. Dar nu avea să fie inclusă în tratat – încă – și, cu toate că Blair a refuzat să semneze declarația care o însoțea, nu-i era dat să scape de ea atât de ușor.⁸⁸ A mai câștigat un succes timpuriu, oarecum, când colegii lui au convenit că N.A.T.O. ar trebui să rămână temelia apărării europene. Și s-au înțeles ca unele dintre statele candidate să poată deveni membre până la jumătatea anului 2004.⁸⁹ Dar, înainte ca liderii să ajungă la punctul principal de pe agendă, „reforma instituțională”, mai trebuia să fie lămurită o problemă centrală – data următoarei I.G.C.

În pofida cuvântării sale de la Varșovia, care se opunea unei Constituții a U.E., Blair a fost unul dintre primii care au acceptat cererea Germaniei de a se organiza un summit până în 2004, pe baza

faptului că între timp aveau să fi fost admiși primii membri noi. Încercând să-și prezinte înfrângerea în cea mai favorabilă lumină cu putință, Blair le-a spus ziarștilor care-l așteptau afară: „Nu cred că avem de ce să ne temem de asta. Avem foarte multe de câștigat dintr-o conferință care stabilește clar unde acționează Comisia de la Bruxelles și unde nu.” Ministrul de Externe al Ungariei n-a fost singurul care să-și exprime îngrijorarea: „N-am dorit să se stabilească o dată pentru următoarea I.G.C. (...) vrem să ne implicăm pe deplin, să avem drepturi egale.”⁹⁰

Pentru Blair însă, situația avea să se înrăutățească și mai mult. După ce consumase luni de zile legând alianțe ca să nu rămână „izolat în Europa” la fel ca predecesorii lui, dintr-o dată tocmai asta i se întâmplase. Aliații îl păraseau unul după altul. Danemarca, principala susținătoare a Marii Britanii pentru încetarea armonizării securității sociale, s-a retras după ce i se oferise un compromis. Între timp, Germania părea gata să renunțe la dreptul de veto asupra politicii de azil, iar Suedia s-a eschivat să mai sprijine chestiunea fiscală. Un înalt funcționar al U.E. a spus că sosise „momentul adevărului” pentru Blair și alți lideri, dacă nu doreau blocarea tratatului.⁹¹

Când summitul a intrat în cea de-a patra zi – fapt fără precedent! – nervii se întinseseră la limită, iar observatorii cu experiența summiturilor puteau prevedea că discuțiile aveau să eșueze. Un blocaj s-a produs din cauza realocării drepturilor de vot, iar prima încercare a Finlandei a declanșat o revoltă în rândul țărilor mai mici, care se considerau dezavantajate față de Germania, Franța, Italia și Spania. Mai mult, se înregistrau nemulțumiri și printre țările candidate, în special Polonia, care avea aceeași populație cu a Spaniei, dar urma să beneficieze de mai puține voturi. Nici Germania nu primise mai multe voturi decât alte țări mari.⁹²

Apoi, au început să transpire zvonuri despre o „confruntare furioasă” între Blair și Chirac. Președintele francez, printr-o manevră care a „mâniat și șocat delegația britanică”, propusese un proiect de tratat revizuit care includea abandonarea dreptului de veto asupra impozitelor și securității sociale. Purtătorul de cuvânt al britanicilor a ieșit după șase ore de discuții pentru a formula în cuvinte tari un avertisment că Blair va face uz de veto, dacă propunerile nu erau abandonate. În mod excepțional, Blair nu era singurul. Portughezul Guterres a condamnat și el proiectul, ca pe „un *coup d'État* instituțional”, iar despre irlandezul Bertie Ahern se spune că l-au apucat „pandalile”.

Și alții erau la fel de nemulțumiți în legătură cu sistemul de votare. Marea Britanie, Spania, Germania, Italia și Franța își măriseră puterea de vot în Consiliu, dar statele membre de dimensiuni mici și medii suferiseră reduceri dureroase. Ministrul de Externe al Portugaliei a descris-o ca pe o „umilire”, protestând: „ne sunt confiscate voturile”. Un delegat a descris negocierile ca pe „o luptă corp la corp”, purtată de o coaliție a statelor mai mici care se străduiau să-și recalculeze partea de voturi. S-au aflat și alte relatări, despre „comportamentul arogant” al lui Chirac, în special când a strigat la unul dintre asistenții lui politici că n-are ce căuta în sală. Când Chirac i-a ordonat să iasă, se spune că Prodi a ripostat: „mă întâlnesc cu funcționarii mei când vreau și unde vreau.”⁹³

Summitul se degrada tot mai mult, într-un haos furibund, uneori frizând farsa, ca atunci când Chirac a avansat propuneri care imediat au fost respinse prompt prin veto de propriul lui guvern. „Dacă așa arată o Europă condusă de așa-zisele state membre mari, nu de Comisie și de instituțiile U.E., n-avem nevoie de ea,” a comentat un diplomat de rang înalt finlandez.⁹⁴

În cele din urmă, s-a ajuns cu chiu cu vai la un fel de acord, în pofida plângerii unui înalt funcționar portughez: „acesta e un tratat profund negativ, care nu poate fi acceptat.” Rezoluția finală i-a făcut pe delegați să-și scoată calculatoarele de buzunar și imprimarele de computer pentru a încerca să descifreze complexe propuneri privind drepturile de vot. A reieșit că deciziile viitoare luate prin votul majorității calificate aveau să necesite 73% din totalul voturilor, plus o reprezentare minimă de 62% din totalul populației U.E. Marea Britanie urma să dețină 14% din voturi.

După toate hiperbolele, varianta finală a menținut paritatea de vot dintre Franța și Germania, acordându-le fiecareia câte treizeci de voturi, împreună cu Marea Britanie și Italia. Olanda și Polonia, două dintre cele mai intransigente critice ale unei ciorne anterioare, au obținut amândouă creșteri ale numărului. Chirac și-a căpătat „cooperarea sporită”, iar oficialitățile britanice s-au declarat victorioase când s-a renunțat la V.M.C. pentru impozite și securitatea socială. Schröder, deși descrisese procedurile ca un „haos total”, și-a obținut angajamentul pentru o I.G.C. în 2004.

Provizoriu, pe agenda următoarei I.G.C. aveau să existe patru puncte: Carta Drepturilor Fundamentale, simplificarea tratatelor, clarificarea „competențelor” între U.E. și statele membre, și o posibilă a doua cameră care să includă reprezentanți ai parlamentelor naționale. Cu toate acestea, senzația generală era că francezii încurcaseră rău borcanele. Cei trei mii cinci sute de ziariști din întreaga U.E. l-au denumit „coșmarul de la Nisa”.⁹⁵

În pofida acestui lucru, Tony Blair s-a prezentat în Camera Comunelor plin de încredere în sine, apărându-și decizia de a fi abandonat unele drepturi de veto. Argumentând că noul tratat avea să producă „un mod mai rațional de a lua deciziile”, a respins atacurile lui Hague care spunea că guvernul semnase „trei pași mari spre un superstat european”. Totuși, Hague s-a angajat că viitorul guvern conservator n-avea să ratifice tratatul așa cum era și l-a sfidat pe Blair să țină un referendum pentru ratificare. Blair „abandonase” dreptul de veto al Marii Britanii în douăzeci și trei de domenii, dându-le instituțiilor europene posibilitatea să impună aprofundarea integrării împotriva dorinței Marii Britanii. Răspunzând, primul ministru i-a ironizat pe conservatori pentru poziția lor care avea să pună în pericol extinderea, declarând propunerea lui Hague o „idiotenie”.⁹⁶

A rămas în seama lui Francis Maude, semnatar al Tratatului de la Maastricht, să declare la emisiunea *Today*: „Cea mai mare dezamăgire în legătură cu toate astea este că merg într-o singură direcție. Nu e decât o și mai strânsă integrare politică, adâncind și comprimând integrarea Europei, care este o agendă greșită.” Dar atenția începuse deja să se îndrepte spre următoarea I.G.C.⁹⁷ Blair susținea că aceasta avea să fie o ocazie pentru ca unele dintre puterile actualmente exercitate la nivel european să fie restituite statelor membre ale U.E.⁹⁸

Potrivit ziarului *The Financial Times* însă, atât la Berlin și Paris, cât și la Londra se recunoștea tot mai mult faptul că „transferurile de suveranitate” ajungeau la limita popularității. Un sondaj de opinie comandat de ministerul francez de Externe și publicat în *Le Figaro* în ajunul summitului de la Nisa arăta că 53% dintre francezi, 56% din germani și 67% dintre englezi considerau că suveranitatea națională trebuia să se mențină, chiar dacă aceasta însemna o limitare a puterilor U.E. În Suedia, la cinci ani după ce țara intrase în Uniunea Europeană, alegătorii care se opuneau apartenenței la U.E. îi depășeau numeric pe cei favorabili ei, în proporție de 43 la 37 de procente. Summitul de la Nisa nu rezolvase cu nimic tensiunile subterane dintre statele membre. Pe lângă că mutase de colo-colo ponderile drepturilor de vot, toate deciziile reale fuseseră amânate.⁹⁹ Prodi era senin. „Nu-mi pot ascunde o anumită dezamăgire că n-am făcut mai mult,” a fost tot ce-a spus el. Iar Blair n-a putut declara decât: „În viitor, așa n-o să mai putem face nici o treabă.”¹⁰⁰

Mahmureala

La câțva timp după începerea noului an, un aer de epuizare i-a cuprins pe cei responsabili cu ghidarea „proiectului”. După trauma de la Nisa, erau conștienți că-i pândea la cotitură acea I.G.C. mult mai importantă care, până în 2005, avea să-i dăruiască „Europei” o Constituție. La fel de conștienți erau că deasupra lor stătea suspendat, ca o spadă a lui Damocles, spectrul extinderii. Dacă până atunci constituția nu era terminată, noile state membre urmau să fie îndreptățite de a participa și ele la redactarea ei, cu drept de veto. Astfel, o mare parte a anului 2001 avea să se consume cu simpla redeclarare a pozițiilor pe care jucătorii principali le expuseseră în 2000.

La sfârșitul lui ianuarie, Schröder abia aștepta o Europă în care deciziile privitoare la impozite, sănătate și o pleiadă de alte politici-cheie aveau să fie „definite de U.E., nu de guvernele naționale”. Era susținut de Prodi, care avertiza că faimoasa cooperare interguvernamentală nu era decât „o rețetă a neîncrederii reciproce între statele membre”. La rândul său, pe Prodi îl sprijinea Fischer, angajându-se că Germania va „face pași curajoși împotriva forțelor centrifuge ale interguvernamentalismului”.¹⁰¹

Între timp, cu economia Germaniei își continua declinul, deși slăbirea monedei unice îi fusese de folos, din zilele „miracolului ei economic” nu părea să mai fi rămas decât o amintire îndepărtată. Dar prima țară care s-a ciocnit serios cu sistemul ce guverna acum economiile zonei euro a fost Irlanda. La 24 ianuarie, Pedro Solbes, comisarul pentru afaceri economice și monetare, a mustrat guvernul de la Dublin că operase reduceri fiscale inflaționiste și l-a amenințat cu sancțiuni dacă nu lua măsuri pentru a stopa cheltuielile publice.¹⁰²

În februarie, comisarul Barnier a anunțat că luna decembrie, când se planificase să aibă loc Consiliul European de la Laeken, lângă Bruxelles, era momentul în care U.E. trebuia să decidă dacă urma să adopte sau nu o Constituție.¹⁰³ Prodi a insistat pentru „o evaluare francă și fundamentală” a scopului suprem al U.E., întrebându-i pe parlamentari: „ne este clar tuturor că vrem să construim ceva care să poată aspira la a deveni o putere mondială, (...) nu doar un bloc comercial; ci și o entitate politică?”¹⁰⁴ În vizită la Londra, Prodi s-a întâlnit cu Blair și a luat prânzul cu ziariștii în Camera Comunelor, ca să-și facă înțeles cât mai clar mesajul că economia britanică nu-și mai putea păstra succesul atâta vreme cât rămânea în afara zonei euro. „Cum vă puteți controla economia când sunteți înconjuțați de euro și nu-l aveți pe omul vostru în Banca Centrală Europeană?” a întrebat el. Cât despre pretențiile lui Blair că se afla în inima Europei, a spus: „dacă rămâneți afară, e alegerea dumneavoastră, dar atunci nu vă puteți preface că sunteți înăuntru.”¹⁰⁵

Apoi, Prodi a preluat comanda agendei U.E. lărgite într-un mod care urma să aibă un impact enorm asupra evenimentelor ulterioare, deși pe moment nimeni nu l-a dat prea multă atenție. Făcând un tur prin Europa Centrală, le-a spus cehilor că o dată „foarte probabilă” pentru extindere era anul 2004.¹⁰⁶ Aceasta avea să devanseze efectiv aderarea cu un an. Dacă nu era accelerat și termenul pentru I.G.C., noii membri trebuia să fie incluși la negocieri, cu drept de veto asupra Constituției. Iar problemele spinoase ale reformei C.A.P. și finanțării regionale nu fuseseră rezolvate nici acum.

Dar, între timp, privirile Europei se ațintiseră asupra unei crize care plana asupra Marii Britanii. Ceea ce foarte puțini înțelegeau era măsura în care aceasta reprezenta un eșec masiv al noului sistem de guvernare din Uniunea Europeană.

O criză fără sens

În 19 februarie, 2001, un tip nou de febră aftoasă, Pan-Asian O, a fost identificată la porcii din Essex. În zece zile, virusul se răspândise, prin oi, vite și porci, până în vestul Angliei, din Cumbria, peste granița cu Țara Galilor, până în Devon. Era deja clar că fermierii britanici se confruntau cu cea mai gravă epidemie de până atunci.

Momentul acestui dezastru nici n-ar fi putut pica mai rău. Zootehnia britanică, odinioară cea mai avansată și eficientă din Uniunea Europeană, se cufundase deja în cea mai neagră depresiune din istoria ei. Aproape toate sectoarele agriculturii britanice se chinuiau să supraviețuiască. Problema esențială era că fermierii Regatului Unit nu puteau concura cu agricultorii mult mai generos subvenționați din țări ca Franța și Irlanda, ale căror guverne se foloseau de C.A.P. mult mai eficient în propriul lor interes național. Subvenția medie pentru fermierii irlandezi era de două ori cât cea primită de omologii lor britanici, iar Franța exporta numai ea singură de două ori mai multă hrană decât era capabilă Marea Britanie să-i vândă Franței. Ca rezultat, în fiecare an câte douăzeci și cinci de mii de fermieri britanici își încetau activitatea. De la al Doilea Război Mondial încoace, anul când veniturile mediei din agricultura Regatului Unit atinseseră nivelul maxim, în termeni reali, fusese 1973, anul intrării în C.A.P. Acum, în sfârșit, trebuia să se plătească prețul pentru deceniile în care Londra plătise, pentru a-i subvenționa pe fermierii din alte țări ale Uniunii Europene, de două ori mai mult decât primeau în schimb fermierii englezi.

Dar, când a izbucnit dezastrul bolii Pan-Asian O, în curând a devenit clar și că guvernul nu era nici pe departe pregătit pentru o epidemie de o asemenea magnitudine. În timp ce funcționarii ministerului începeau să ordone incinerarea animalelor moarte pe ruguri enorme și să desemneze „zone de protecție de trei kilometri” și „zone de supraveghere de zece kilometri”, veterinarii nedumeriți se întrebau de ce păreau să ignore toate recomandările unui raport întocmit după epidemia anterioară din Marea Britanie, din anii 1967-1968.

Ceea ce n-a ieșit la iveală decât treptat, pentru că politicienii din toate partidele se străduiau să ascundă realitatea, a fost faptul că în anii optzeci, conform Directivei 85/511, metoda de combatere a bolii Pan-Asian O intrase în competența Comunității. Guvernul Regatului Unit nu mai controla politica F.D.M. (*Foot and Mouth Disease* = febră aftoasă) Inovațiile care-i năuceau pe veterinarii locali, ca obligația de a cere de la minister permisiunea de sacrificare a animalelor și interdicția de

a le îngropa pe pământul fermei, derivau toate din legislația U.E. Pe la jumătatea lui martie, când focarele de infecție au depășit numărul trei sute, dublându-se din zece în zece zile, epidemia scăpase atât de tare de sub control, încât s-a ordonat o nouă metodă: „sacrificarea preventivă”, care a făcut ca milioane de oi, porci și vaci sănătoase să fie masacrate numai pentru a preveni răspândirea bolii. Nu numai că acest lucru contravenea legii britanice (Legea Sănătății Animalelor, din 1981, permitea numai uciderea animalelor contaminate sau pe cele expuse direct molipsirii), dar a și fost „recomandat” de inspectorii Oficiului Alimentar și Veterinar din Dublin al U.E., aflați într-o vizită în Marea Britanie între 12 și 16 martie.¹⁰⁷

Între timp, cei mai prestigioși savanți veterinari ai lumii, inclusiv profesorul Fred Brown, un englez care lucra pentru guvernul S.U.A., și Dr. Simon Barteling, din Olanda, începuseră să întrebe de ce Marea Britanie nu lansase un program de vaccinare în regim de urgență, care ar fi putut stopa epidemia în câteva săptămâni, făcând ca măcelul în masă să nu mai fie necesar. Până în 1990, pe continent, vaccinările de rutină eliminaseră Pan-Asian O. Dar în acel an, pe baza unei inițiative a Marii Britanii cu privire la piața unică, fuseseră interzise printr-o altă directivă, 90/423. Totuși, aceasta recomanda folosirea vaccinării de urgență când o epidemie scăpa de sub control. Dr. Barteling coordonase redactarea Directivei 90/423 și insista că actuala criză din Marea Britanie întrunea toate criteriile care ar fi trebuit să facă vaccinarea obligatorie.

Adevărul complet referitor la motivele din care Marea Britanie fusese atât de nepregătită pentru epidemia din 2001 și nu folosise vaccinarea (deși U.E. o permisesse spre a opri o mică serie de izbucniri simultane în Olanda) n-a ieșit la iveală decât după mult timp de la sfârșitul crizei. În 1991, Comisia instruisese statele membre să întocmească planuri de urgență pentru orice reapariție a F.M.D. și, în 1992, le aprobase fără a le examina cu atenție. Planul înaintat de Marea Britanie fusese inadecvat, prevăzând nu mai mult de o sută cincizeci de focare de infecție.¹⁰⁸ În 1998, după ce Uniunea Europeană însăși folosise vaccinarea de urgență în Balcani pentru a preveni noul virus Pan-Asian O să-i treacă granițele, Comisia recomandase statelor membre să ia măsuri suplimentare „pentru a împiedica o izbucnire locală să se transforme un dezastru”.¹⁰⁹

În 1999, Comisia a avertizat că riscurile unei „izbucniri foarte răspândite” în Uniunea Europeană erau acum „extraordinar de mari” și a expus zece criterii pe baza cărora statele membre să decidă când se poate folosi vaccinarea. La câteva zile după izbucnirea epidemiei din 2001 în Marea Britanie, cel puțin șapte dintre aceste criterii erau întrunite. Dar ministerul era atât de total nepregătit să întâmpine epidemia în modul recomandat, încât nici măcar nu s-a putut pune problema vaccinării. În 10 aprilie, comisarul Byrne le-a spus miniștrilor Agriculturii, în Suedia, că deși nu se putea face nici o schimbare a politicii până când „actuala criză va lua sfârșit”, vaccinarea avea să joace un rol central în prevenirea oricărei epidemii viitoare.¹¹⁰

Atât Londra cât și Bruxelles-ul au fost atât de penibil prinse pe picior greșit, încât au păstrat o tăcere deplină cu privire la măsura în care acest dezastru provenise dintr-o masivă deficiență a sistemului, costând Uniunea Europeană cel puțin opt miliarde de lire sterline, devastând economia rurală din Anglia și, incidental, silindu-l pe Blair să amâne o campanie electorală îndelung planificată. În 2002, Comisia a introdus o nouă directivă, pentru a se asigura că orice epidemie viitoare era controlată direct de la Bruxelles, pe baza vaccinării ca strategie principală. Între timp însă, singurul succes real bifat de epidemia britanică din 2001 consta în eficiența cu care poporul englez fusese ținut cu gluga pe ochi referitor la faptul că F.M.D. nu mai ținea de „competența” propriului său guvern. „Europa Ascunsă” înregistrase încă o victorie.

Dă-i cu dansul

În 8 mai 2001, la o conferință a partidelor europene de stânga, la Berlin, S.P.D.-ul german a propus „Planul Schröder”, cum a ajuns să fie cunoscut. Acesta cerea o Constituție care să restructureze instituțiile U.E., transformând Comisia într-un executiv puternic, dar controlat de un Consiliu de Miniștri metamorfozat într-o „cameră a statelor europene”. Unele responsabilități, inclusiv cele pentru agricultură, aveau să fie repatriate. Această „hiperactivitate”, a comentat *The Financial Times*, reflecta presiunile liderilor de landuri, ca Stoiber, de a împiedica U.E. să-și extindă treptat puterea

în detrimentul lor.¹¹¹ Primul ministru al Belgiei, Guy Verhofstadt, pe de altă parte, se temea că U.E. putea fi dominată de un *directoire* de state mai mari.¹¹² Premierul italian, Giuliano Amato, cerea dezbateri publice mai extinse care să împiedice ca viitorul U.E. să fie determinat doar de „elitele” naționale. Opoziția inițială față de Planul Schröder a provenit din partea Suediei și a Danemarcei, dar până la urmă nimeni n-avea să se arate mai ostil decât francezii, ca principali partizani atât ai modelului *directoire*, cât și ai C.A.P. existente.¹¹³ Răspunsul lui Chirac, care acum se confrunta acasă cu o amenințare de punere sub acuzare pentru corupție, din perioada când fusese primar al Parisului, a constatat în a-și repeta cererea unei Constituții care să întemeieze U.E. ca „o federație de state-națiune”. Giscard d’Estaing a propus ca U.E. să se regrupeze în jurul celor șase țări membre inițiale, sau cel puțin într-al celor din zona euro, cu o structură mai destinsă pentru a le putea face loc și celorlalte, când Uniunea avea să se extindă la douăzeci și șapte de membri sau chiar mai mulți.¹¹⁴

Presiunile din partea țărilor candidate creșteau, ca în cazul Poloniei, al cărei prim ministru a anunțat la Bruxelles, în 22 mai, că data-țintă a țării sale pentru aderare era 2003.¹¹⁵ Dar sondajele Eurobarometrului U.E. arătau acum un sprijin public foarte redus pentru extindere prin toată Uniunea, cu doar 34 de procente favorabile.¹¹⁶ Iar neîncrederea populară tot mai mare în Uniunea Europeană însăși s-a reflectat într-un al doilea referendum danez pentru euro, care a confirmat verdictul celui dintâi, la 7 mai, când dintr-o participare de 88%, danezii și-au sfidat din nou instituțiile statului, respingând adoptarea cu 53,1%.¹¹⁷

În Marea Britanie, unde epidemia de F.M.D. începea în sfârșit să cedeze, Blair era preocupat de campania electorală, cu alegerile urmând să se desfășoare în 7 iunie. Manifestul laburiștilor, „Ambiții pentru Marea Britanie”, nu făcea nici o referire la o Constituție europeană sau la aprofundarea integrării; dar conservatorii lui Hague tăceau și ei. Mulți activiști tory erau frustrați de decizia managerilor lor de partid ca orice referire la „Europa” să se concentreze exclusiv asupra repetării la nesfârșit a mantrei cu „salvarea lirei sterline”, dar aceasta nu avea nici un efect asupra alegătorilor (nu era o problemă electorală, din moment ce decizia avea să fie supusă unui referendum). Când, cu zece zile înainte de alegeri, Prodi a cerut de la Bruxelles autoritatea de a impune o „Eurotaxă”, pentru a-i face pe cetățeni „să se simtă mai conectați la procesul democratic al U.E.”,¹¹⁸ în Marea Britanie s-a stârnit un fior de teamă, Hague declarând că Anglia era în pericol să-și piardă și mai multe drepturi și puteri. Dar Blair a insistat că Marea Britanie putea să „câștige disputa”, dacă urma politica lui de „angajare constructivă”.¹¹⁹ În 7 iunie, Blair a înregistrat o a doua victorie covârșitoare, determinând demisia lui Hague de la conducerea Partidului Conservator. Oamenii politici și funcționarii oficiali din toată Europa au salutat triumful lui Blair ca pe un semn că Marea Britanie respinsese euroscepticismul. Blair a făcut aluzie la un referendum apropiat pentru adoptarea euroului.¹²⁰

Dar orice euforie din „tabăra europeană” a fost diluată a doua zi de vestea că Irlanda respinsese Tratatul de la Nisa, votând „Nu” în proporție de 53,9%, deși pe baza unei prezențe la urne de numai 32 de procente. Apuse erau vremurile când, fiind proporțional principalii beneficiari ai mărinimiei Bruxelles-ului, irlandezii fuseseră cei mai entuziaști „pro-europeni” dintre toți. Acum se temeau că puterea crescândă a U.E. avea să le perturbe viețile, inclusiv controlându-le economia prin intermediul euroului, și erau conștienți că extinderea le amenința C.A.P. și finanțarea regională. Prodi considera doar că votul sublinia nevoia „unor eforturi mai mari din partea noastră, a tuturor, pentru a le explica Europa cetățenilor noștri”.¹²¹ Nici nu se putea pune problema să se renegocieze tratatul.¹²² Primul ministru al Irlandei, Ahern, a anunțat imediat planificarea unui alt referendum. O dată ce greșiseră rezultatul, irlandezii trebuia să încerce din nou.

Și astfel, a venit și data de 15 iunie când, cu niște mutre posomorâte, liderii U.E. s-au adunat la Göteborg, pentru Consiliul European de încheiere a unei președinții suedeze lipsite de orice strălucire. Un fruntaș politic olandez a recunoscut, în particular, că și țara lui ar fi respins Tratatul de la Nisa, dacă se organiza un referendum.¹²³ Consiliul a confirmat că extinderea era „irreversibilă”,¹²⁴ dar în rest n-a mai rezolvat nimic. Afară, cincisprezece mii de protestatari făceau prăpăd, ciocnirile soldându-se cu 43 de răniți și un mort, victimă a poliției.¹²⁵

Imediat după aceea, Irlanda a început să primească o serie de vizite la nivel înalt ale demnitarilor și parlamentarilor U.E., făcând ziarul *The Irish Times* să comenteze: „ăștia fac turul capitalelor U.E. la fel cum Cabinetul nostru face turul provinciilor”.¹²⁶ Când însuși Prodi, într-un „turneu de ascultare” de patru zile, s-a întâlnit cu liderii campaniei pentru „Nu”, aceștia n-au fost deloc impresionați. „Ca exercițiu de ascultare, a vorbit numai el”, a spus mai târziu un participant.¹²⁷

Venise rândul Belgiei să preia președinția U.E., iar premierul ei, înfocatul integraționist Verhofstadt, declara că realizarea sa cea mai importantă avea să fie „Declarația de la Laeken” despre Constituție, la sfârșitul anului. Când un alt sondaj al Eurobarometrului a arătat că numai 45% din populația U.E. mai credea că beneficiază de apartenența la Uniunea Europeană,¹²⁸ Comisia, la data de 25 iulie, a publicat o mult așteptată Carte Albă despre guvernarea europeană, expunând planurile lui Prodi pentru „reforma” U.E.¹²⁹ Mass-media i-au dat foarte puțină atenție, cu excepția lui Ambrose Evans-Pritchard, de la *The Daily Telegraph*. Acesta a scris că propunerile din Cartea Albă prefigurau nu atât o „reformă”, cât o „revoluție”.¹³⁰

„Rețelizarea”: arma secretă a Comisiei

Cartea Albă despre guvernarea europeană a fost unul dintre cele mai remarcabile documente pe care le publicase vreodată Comisia. Reprezenta nu numai contribuția propriului staff al Comisiei, ci și pe aceea a sutelor de universitari din toată Europa, finanțați parțial de la Bruxelles. Scopul ei era să stabilească o strategie prin care „guvernul” Europei își putea folosi puterile existente conform *acquis*-ului pentru a-și extinde dominația asupra guvernelor naționale și vieții a sute de milioane de cetățeni.

Prima chestiune pe care o aborda documentul era „deficitul democratic” al Uniunii Europene: acumularea dovezilor că marșul constant al integrării lăsa în urmă „popoarele Europei”. Comisia se temea că, dacă nu erau angajate mai deplin, acestea puteau în cele din urmă să se revolte.¹³¹

Problema, susținea documentul, era aceea că nu exista un „*demos*” european autentic. Cetățenii Uniunii Europene nu simțeau prin nimic că împărtășeau aceeași identitate colectivă. Soluția trebuia să constea în crearea unui *demos*, la nivel nu individual, ci colectiv, recrutând sprijinul unei întregi mase de organisme reprezentative care alcătuiau ceea ce Comisia numea „societatea civilă organizată”.¹³² Acestea includeau toate organizațiile, de la autoritățile locale și regionale până la sindicatele și asociațiile profesionale, de la parohii până la grupările de femei. Mai mult decât oricând, scopul urmărit trebuia să fie acela de a cultiva un sistem de „rețele” trans-europene care să unească laolaltă cât mai multe dintre aceste organizații, pentru a constitui un sentiment de „identitate europeană”. Astfel se putea crea un „spațiu politic transnațional”, eliberat de loialitățile naționale. Scopul urmărit era acela de a trece de la „democrația reprezentativă”, bazată pe statele-națiune, la o „democrație consultativă” de anvergură Uniunii Europene.

Al doilea obiectiv al Cărții Albe era de a sugera diverse moduri în care Comisia însăși își putea extinde rolul în viața statelor naționale fără ca acest lucru să fie prea evident. Unul dintre aceste moduri avea să fie acela de a continua să înființeze o rețea de agenții, ca Oficiul Alimentar și Veterinar, Autoritatea Europeană pentru Standardele Alimentare, Agenția de Evaluare a Medicamentelor, Agenția de Siguranță Aeriană, Agenția de Siguranță Maritimă, prin care Comisia putea dirija și superviza activitatea oficialităților naționale existente, cu avantajul suplimentar că salariile acestora aveau să fie plătite de contribuabilii din fiecare țară. În scurt timp, Comisia urma să dezvăluie un plan prin care comisarul de la Bruxelles responsabil cu aplicarea politicii concurențiale avea să poată recruta echipe de funcționari publici naționali, continuând să lucreze în propriile lor ministere din țară, dar primindu-și acum ordinele direct de la biroul lui. Din nou, avantajul era acela că salariile lor aveau să fie plătite în continuare de guvernele naționale, în timp ce foarte puțini urmau să fie conștienți că acești funcționari nu mai răspundeau în fața propriului lui guvern, ci într-acelela de la Bruxelles.

Acest aspect reflecta un al treilea scop al Cărții Albe, și anume ca, în continuare, rolul de a aplica legile U.E. să fie preluat tot mai mult de Comisie de la guvernele naționale – chiar dacă acest lucru se făcea din nou prin subordonarea organismelor naționale de aplicare a legii față de o agenție

a Comisiei. Un exemplu în acest sens, dezvăluit în 2002, avea să fie o propunere ca aplicarea Politicii Zonelor de Pescuit Comune să treacă în responsabilitatea unei Agenții Europene a Pescuitului. Aceasta urma să aibă puterea de a dirija activitatea navelor naționale însărcinate cu protecția a apelor de pescuit (în cazul Marii Britanii, vasele Marinei Regale), instalând la bord un funcționar al agenției, de naționalitate diferită, cu autoritatea de a-i da ordine căpitanului.

La fel de remarcabilă ca substanța Cărții Albe era metoda prin care aceasta fusese redactată, cu ajutorul acelei rețele trans-europene de universitari al căror rol de culise în activitatea Comisiei constituia una dintre cele mai puțin recunoscute trăsături ale modului cum opera aceasta.¹³³ Am văzut deja cum o parte crucială din redactarea legilor Comisiei le revenea unor asemenea intelectuali, recrutați prin sute de programe de instruire finanțate parțial de la Bruxelles. Locul central printre acestea îl juca „Proiectul Jean Monnet”, care cofinanța 2.319 universități ce predau prin toată Europa scheme și planuri de „promovare a integrării europene”. Acest proiect crease 491 de catedre Jean Monnet, dintre care 102 funcționau în universitățile britanice. În 2001, 47 de universități se puteau lăuda cu titlul de „Centre Europene de Excelență”, peste un sfert dintre ele fiind în Marea Britanie.¹³⁴ Nu numai că toate aceste formule, și altele similare, furnizau Comisiei o vastă armată de asistenți care să-i facă treburile, dar Bruxelles-ul putea din nou să consume servicii ieftine. Bursele oferite de Comisie erau valabile numai trei ani – dar, pentru a le obține, universitățile trebuia să garanteze că proiectele aveau să rămână active timp de încă patru ani, cel puțin.

11 septembrie: o criză benefică

În 11 septembrie 2001, complexul World Trade Center din New York a fost distrus de cea mai dramatică atrocitate teroristă din istorie. Într-o demonstrație de solidaritate fără precedent, ziarul *Le Monde* a proclamat: „*Nous sommes tous Américains*”,¹³⁵ în timp ce Statele Unite declarau război „Axei Răului” și se pregăteau să lanseze acțiunea militară împotriva Afganistanului, unde talibanii islamici fundamentaliști îi adăpostiseră pe teroriștii al-Qaida responsabili de atentat. Blair a pornit într-un turneu prin capitalele lumii, recrutând sprijin pentru o alianță împotriva terorismului condusă de americani, ca un ambasador al Statelor Unite. Prodi s-a dus să-i întâlnească pe președinții S.U.A. și Rusiei, chemând la „solidaritate internațională”. La suprafață, Europa făcea front comun cu Statele Unite.¹³⁶

Realitatea era cu totul alta. Înainte de „9/11”, U.E. începuse să definească o voce „europeană” distinctă în problemele de politică externă, și nu în ultimul rând cu privire la Balcani. Dar acest acod fragil începuse acum să se destrame. Puterea revenise la capitalele țărilor, după cum se plângea un funcționar superior al Comisiei. „Am pierdut inițiativa diplomatică.” Se auzeau proteste că Prodi nu reușise să preia conducerea.¹³⁷

Prodi a fost profund afectat. Într-un discurs din 11 octombrie, previzibil, a cerut o integrare mai strânsă. Criza, a spus el, scosese în evidență „nevoia de acțiune la un nivel mai înalt decât cel național”, cerând iar o convenție care să pregătească reforma U.E.¹³⁸ Spre a-i întări mesajul, Delors a intervenit împreună cu doisprezece foști membri ai Consiliului European – inclusiv Kohl și Dehaene – insistând pentru „un nou proiect politic” care să „readucă Uniunea Europeană pe linia de plutire”. Manifestul lor, intitulat „Să trezim din somn Europa”, le-a fost predat în fața camerelor de luat vederi lui Verhofstadt, ca președinte al U.E., și lui Prodi. Nu era deloc surprinzător că unul dintre principalele elemente ale manifestului consta în apelul la o „avangardă”, deși acest pasaj lipsea din varianta engleză.¹³⁹

În pofida acestui apel, forțele centrifuge acționau împotriva integraționiștilor. Pentru data de 19 octombrie se convocase un Consiliu European neoficial, la Ghent, dar spre consternarea lui Prodi și furia statelor membre mai mici, scena au ocupat-o „Cei Trei Mari” – Blair, Chirac și Schröder – ținându-și propriul lor „mini-summit”. Ale lor erau cele trei națiuni cărora America le cerea să contribuie cu mijloace militare la lupta contra terorismului. Înălți funcționari ai U.E. au fost „tulburați” de această întorsătură. Prodi a remarcat cu subînțeles: „Unde e prezentă Comisia, acolo este Europa.”¹⁴⁰ Pentru *Corriere della sera*, războiul din Afganistan insufla o viață nouă *directoire*-ului.¹⁴¹

Încercând să cârpească fisurile, Consiliul s-a angajat unanim să acorde „sprijin deplin” acțiunii din Afganistan, cerând eliminarea rețelei teroriste al-Qaida.¹⁴² Ciuda celor nevoiți să se uite de pe margine era palpabilă. Totuși, criza a furnizat o scuză pentru noi manevre pe frontul integrării interne. Consiliul a scuturat de praf „programul Tampere” pentru un sistem de securitate și justiție internă trans-european, care zăcea pe raft de doi ani. Ca „plan de acțiune” al U.E. împotriva terorismului, lansa nu mai puțin de 79 de inițiative, inclusiv câteva propuneri controversate de la Tampere, ca un mandat de arestare european.¹⁴³ Pentru integraționiști, „9/11” se dovedea cea mai utilă „criză benefică” din toate.

Preludiu la Laeken

Cu Consiliul de la Laeken apropiindu-se, următoarele două luni au fost dominate de jonglerile jucătorilor principali, dintre care fiecare își împingea înainte agenda proprie. Pe tușele Consiliului din Ghent avusese loc o ciorovăială curioasă între Verhofstadt și Prodi, amintind de răceala dintre Thatcher și Delors, din 1988. În timpul conferințelor de presă ale Consiliului, Prodi se plânsese că Verhofstadt „îi lua fața” în luminile rampei, fiind atât de nemulțumit încât nici nu s-a mai prezentat la ultima conferință, în semn de protest.¹⁴⁴ Comentatorii au considerat că aceasta reflecta o scădere a influenței Comisiei,¹⁴⁵ iar Prodi a emis o declarație prin care amenința să boicoteze Consiliul de la Laeken dacă nu se rezolva situația.¹⁴⁶

O vreme, Prodi a fost „calul de bătaie” al multor în multe mass-media europene, dar curând a revenit la atac. Europa, a declarat el unui ziar italian, trebuia să „vorbească doar cu o singură voce”, dacă voia să fie o jucătoare activă pe scena internațională, iar acea „voce” nu putea fi decât Comisia.¹⁴⁷

În mod interesant, deși aceasta ar fi trebuit să se hotărască abia la Laeken, Prodi a mai anunțat și că „la începutul anului viitor” avea să-și înceapă activitatea o convenție pentru redactarea unei Constituții. Guvernele naționale trebuia s-o accepte înainte de intrarea noilor membri în U.E., „programată pentru primăvara lui 2004”.¹⁴⁸ Deși până la Laeken mai erau două luni, se părea că, în culise, se stabiliseră deja definitiv atât decizia de a organiza o convenție constituțională, cât și data de acces a noilor membri.

Ca de obicei, mass-media britanice n-au observat nimic, fiind mai interesate de o încercare tardivă a lui Blair de a-și restabili „rolul de frunte” în Europa, convocând un „consiliu de război” în Downing Street, ca anticipare a unei ofensive terestre în Afganistan. La acest „summit” improvizat în 4 noiembrie au participat Chirac și Jospin, Schröder, Verhofstadt, Aznar și Berlusconi. Solana și primul ministru al Olandei, Wim Kok, au cerut să participe și ei.¹⁴⁹ Prodi n-a fost invitat.¹⁵⁰ A explicat că era din cauză că-i spusese înainte lui Blair, la telefon, să nu se deranjeze că tot n-o să accepte.¹⁵¹

Prodi a fost pus într-o situație și mai penibilă când Asociația Internațională a Valorilor Mobiliare a dezvăluit că, în timpul mandatului său de prim ministru, Italia „aranjase registrele” ca să ascundă adevăratele dimensiuni ale deficitului ei bugetar, pentru a părea că satisface condițiile adoptării euroului.¹⁵² Printr-o înțelegere secretă cu o bancă nenominalizată, guvernul italian reușise să amâne plățile datoriei sale externe în 1996 și 1997, dând iluzia că respectase limita de 3% a deficitului impusă la Maastricht.¹⁵³ Prodi a negat că făcuse vreo lucrătură.

Între timp, ambițiile lui Blair au fost zdruncinate din nou când comisarul Barnier i-a respins propunerea unei a doua camere europene, compusă din reprezentanți ai parlamentelor naționale. Deși autorul inițial al ideii fusese Fischer, Barnier a adăugat că Marea Britanie ar fi putut avea o influență mai mare dacă adopta euroul: „când veți fi cu totul angajați, pentru o Europă unită, vocea dumneavoastră se va auzi mai tare.”¹⁵⁴

În 12 noiembrie, la Bruges, Prodi a susținut din nou că, în urma crizei din 9/11, era nevoie de o forță de poliție trans-europeană și de controale mai stricte la frontiere, sub controlul Comisiei. Într-un refren care avea să devină constant, a vorbit despre „metoda comunitară” ca fiind crucială pentru „securitatea noastră, bunăstarea noastră și pacea continentului nostru”.¹⁵⁵ Mai dorea și ca, în continuare, Comisia să țină mai strict sub control politicile fiscale și ale cheltuielilor. Pactul de

dezvoltare și stabilitate în sine nu era de ajuns ca să salvgardeze euroul, a declarat el, propunând „o politică bugetară model” pentru statele membre ca fiind următorul pas crucial spre uniunea economică.¹⁵⁶

Și totuși, chiar când Prodi cerea un mai mare control asupra bugetelor statelor membre, Curtea de Audit raporta din nou că 5% din propriul buget al U.E. nu se justifică.¹⁵⁷ Nedescurajat, Prodi a insistat acum ca statele membre să accelereze reformele economice necesare pentru „a asigura că U.E. își onorează promisiunea de a avea cea mai competitivă economie din lume până în 2010.” Până acum, „procesul de la Lisabona” nu rezolvase nimic. Prodi a îndemnat ca un „pachet de reforme prioritare” să fie aprobat de Consiliul de la Barcelona, programat pentru luna martie a anului 2002, ca să arate că U.E. „se ține de cuvânt”.¹⁵⁸

În sfârșit, cei mai importanți jucători din toți, Germania și Franța, în pofida neînțelegerilor lor anterioare, s-au unit în a susține o convenție constituțională, oferind chiar și un proiect pentru „Declarația de la Laeken”. Blair, care se opunea unei Constituții, a rămas iar cu buzele umflate. Cu sau fără voia lui, convenția avea să meargă înainte, și nu încăpea nici o îndoială cu privire la obiectivul acesteia. Chirac și Schröder au declarat împreună că o Constituție era „un pas esențial în procesul istoric al integrării europene”.¹⁵⁹ Nu mai rămânea decât alegerea crucială a președintelui convenției. Fuseseră sugerate diverse nume, inclusiv al lui Delors.¹⁶⁰ Dar când Schröder a luat atitudine în favoarea lui Giscard, alesul Franței, rezultatul a devenit o concluzie cunoscută dinainte. Principalul „motor al integrării” europene funcționa mai lin ca oricând.

Consiliul de la Laeken n-avea să se rezume doar la „politica de înalt nivel”. Urmău să se stabilească și sediile diverselor agenții noi ale Comisiei, fiecare aducând cu sine o doză de influență financiară lucrativă pentru țara gazdă. Împărțirea prăzilor avea să fie o sarcină delicată și dificilă, forțând talentele diplomatice limitate ale lui Verhofstadt. Dar, după cum a remarcat un „diplomat cu multă experiență”, oferind o întrezărire rară a modului real în care funcționa Uniunea, „Verhofstadt are nevoie de o balanță a nemulțumirii pentru toată lumea ca să ajungă la un rezultat.”¹⁶¹ Cu alte cuvinte, atâta vreme cât toată lumea era nemulțumită, se putea încheia un acord.

Laeken, așa cum s-a stabilit

La data de 14 decembrie, în acompaniamentul ritual al demonstranților care strigau, cavalcadele motorizate ale liderilor Uniunii Europene au intrat în curtea fostului Palat Regal de la Laeken. Poate ca dovadă a competenței poliției belgiene, s-au operat numai patruzeci de arestări.¹⁶²

După niște negocieri simulate, cu tot cu spectacolul tradițional pentru mass-media, „liderii U.E.” și-au făcut treaba și au anunțat ceea ce se hotărâse deja cu săptămâni și luni de zile în urmă. Cu „Europa aflată la o răscruce de drumuri”, avea să se organizeze o convenție, netezind drumul pentru Constituția din 2003. Giscard urma să fie președintele acesteia. Foștii prim miniștri ai Italiei și Belgiei, Amato și Dehaene, aveau să fie vicepreședinți. Iar summitul final al I.G.C. era devansat la sfârșitul anului 2003, încheindu-se, sub președinția italiană, printr-un nou „tratat de la Roma”.

Fischer, care pusesese procesul în mișcare cu discursul lui de la Universitatea Humboldt, în urmă cu un an, a declarat despre convenție că era un „organism care este foarte pregătit pentru integrare”. Schröder spera să redacteze o Constituție europeană „care să-și merite numele”. Blair a spus imediat că nu exista nici un pericol ca decizia de a organiza o convenție să ducă la un superstat federalist european.¹⁶³ Dar „tocmeala” n-a avut succes. Liderii U.E. n-au reușit să se înțeleagă asupra modului cum să parceleze noile agenții între statele membre.¹⁶⁴

O dată lansată convenția, gândurile s-au îndreptat spre euro, ale cărui bancnote și monede aveau să fie introduse peste mai puțin de două săptămâni. Aceasta a determinat un ziar german să-l întrebe pe Prodi, filosofic, dacă „se putea spune că euroul e un mod de a cumpăra sufletul europenilor”. Răspunsul lui Prodi a fost revelator: „Banii nu înseamnă numai substanță, înseamnă și identitate.”¹⁶⁵

La miezul nopții de 31 decembrie 2001, euroul „a devenit tangibil”. După trei ani de existență ca monedă virtuală, își dobândise în sfârșit realitatea, sub forma a peste 15 miliarde de bancnote și 251

de miliarde de monede, urmând să fie în curând singura monedă reală pentru 306 milioane de oameni din douăsprezece țări.

Cu câteva ore înainte de a fi lansați noii bani, Prodi a declarat că moneda unică a Europei avea de-acum să facă „inevitabile regulile comune” pentru gestionarea economiilor continentului.¹⁶⁶ Cel mai mare pas de până acum în marșul integrării devenise ireversibil. La orizont se întrezărea finalul partidei.

Capitolul 19 FINAL DE PARTIDĂ: 2002-2003

„Încununarea visului lor este o adunare constituantă (...) care (...) trebuie să decidă asupra Constituției pe care o doresc (...)”

Altiero Spinelli, Manifestul de la Ventotene, 1941

În dimineața zilei de 28 februarie 2002, o masă de oameni politici, funcționari și ziariști a invadat complexul Parlamentului European din Bruxelles, pentru deschiderea convenției care urma să întocmească o „Constituție pentru Europa”. În mod adecvat, mulți au intrat prin vastul bloc de birouri al parlamentului, numit după omul care cu 61 de ani înainte propusese pentru prima oară ca redactarea unei Constituții să fie momentul final care să încununeze crearea „Statelor Unite ale Europei”: Altiero Spinelli.

Apoi au trecut în clădirea de alături, numită după Paul-Henri Spaak, omul care, mai mult decât oricare altul, conlucrase cu Monnet pentru a pune pe roate „Europa unită” supranațională. Aici, în camera parlamentului, cei 105 delegați, majoritatea recrutați din guvernele și parlamentele naționale, aveau să țină sesiunile principale de făurire a Constituției.¹

Dominând ceremonia, președintele în vârstă de 76 de ani al convenției, Giscard d'Estaing, a spus „hemiciclului” ticsit că sarcina lui era aceea de „a căuta consensul” asupra unei singure propuneri pentru un „tratat constituțional”. Agenda avea să fie controlată de un „*Praesidium*” format din doisprezece membri aleși de el însuși, fără reprezentanți ai câtorva state membre mai mici și ai celor zece state membre noi. Forma finală nu avea să fie supusă la vot. Astfel, le revenea lui Giscard și colegilor lui să decidă care era acel „consens”.²

Primul vorbitor după Giscard a fost Prodi, care n-a întârziat să le spună delegaților că dorea o „democrație europeană” bazată pe popoarele și statele Europei, nu doar pe „legile celor câteva state membre mai mari, mai puternice și mai vechi”. Și nici, a continuat el, ca și cum ar fi vorbit în numele umbrei lui Monnet, n-avea să existe o „nouă Ligă a Națiunilor redusă la neputință de egoism și de dreptul de veto”.³ Mesajul lui era clar: nici un model „federal” german, nici un „*directoire*”, nici un fel de interguvernamentalism.

În acest moment istoric, se vorbise deja mult despre paralela cu convenția întrunită la Philadelphia în 1787 pentru a întocmi Constituția Statelor Unite ale Americii. Giscard însuși trasase pentru prima dată această paralelă în 1997, și urma s-o dezvolte din nou la Washington, în luna februarie a anului 2003.⁴ Dar ceea ce-i frapa pe toți cei familiarizați cu acele dezbateri din 1787 era tocmai diferența fundamentală dintre cele două convenții.

Când reprezentanții celor treisprezece state inițiale s-au întâlnit la Philadelphia, ei se ghidau după trei principii centrale. Mai întâi, doreau să creeze o Constituție care, pentru a preveni evoluția unei tiranii unilaterale, se baza pe „mijloace de control și echilibrare” între cele trei instituții centrale de stat. Puterea executivului, președinția S.U.A., urma să fie îngrădită de aceea a legislativului, Congresul, și ambele puteri aveau să fie controlate de cea judiciară, Curtea Supremă.

În „Statele Unite ale Europei” care tocmai se conturau, aceste trei părți constitutive centrale se vădiseră deja ca nefiind deloc echilibrate pe aceeași balanță. Scopul executivului (Comisia), al legislativului (Parlamentul) și al juridicului (C.E.J.) nu era acela de a acționa pentru a-și controla

unele altora puterile, ci pentru a-și susține reciproc eforturile de a promova o integrare tot mai aprofundată. Ecuția era cu atât mai complicată de existența Consiliului European și a Consiliului de Miniștri, care jucau și ele roluri executive și legislative, astfel intrând în rivalitate atât cu Comisia, cât și cu Parlamentul.

A doua chestiune predominantă în 1787 fusese lupta pentru a menține echilibrul între drepturile statelor individuale și puterea noului guvern central. Aceasta se realizase prin definirea clară a puterilor respective ale guvernelor de stat și federal. Prin contrast, întregul scop al „proiectului european” fusese acela de a transfera și mai multe puteri de la statele membre către guvernul „supranațional”. Deși acum erau în joc forțe influente, inclusiv în Germania, care insistau că trebuia să se fixeze o limită acestei centralizări unilaterale a puterii, instinctele tuturor, cu excepția câtorva delegați la convenție, erau nu de a restrânge acest proces, ci de a-l duce mai departe. Din nou, situația era complicată de presiunile spre a eroda puterea guvernelor naționale de jos în sus, garantând puterea guvernelor regionale, după modelul „federal german”, bazat pe landuri.

A treia problemă la Philadelphia fusese realizarea unui echilibru între statele propriu-zise, pentru a le împiedica pe cele mai mari să-și domine partenerele mai mici. Aceasta s-a rezolvat creându-se o cameră superioară a Congresului, Senatul, în care fiecare stat beneficia de o reprezentare egală, indiferent de mărime, astfel încât micul Rhode Island era egal cu puternicul New York, pe când în camera inferioară fiecare stat era reprezentant conform cu proporțiile sale demografice. Din nou, în Europa, tocmai acesta era conflictul care se conturase atât de acut între statele mai mici, care considerau Comisia supranațională ca pe o protecție a lor, și statele mai mari, conduse de Franța, care doreau să le domine pe celelalte prin versiunea de tip *«directoire»* a interguvernamentalismului.

Toate aceste contradicții aveau să se reflecte în deliberările convenției lui Giscard. Cea mai dificilă sarcină urma să fie aceea de a încerca să se găsească un echilibru coerent între ele. Cel puțin, la Philadelphia toți reprezentanții vorbiseră aceeași limbă, împărțiseră o moștenire politică și o tradiție legală comune și erau conduse de aceeași dorință de a atinge un scop comun. La Bruxelles, în 2003, nici unul dintre aceste aspecte nu era valabil. Cele optsprezece luni anterioare produsese trei versiuni complet diferite ale „Europei”, care acum erau promovate activ fiecare în parte și complet incompatibile între ele.

Era oare sarcina lui Giscard imposibilă? Cel mai mare avantaj al lui era acela că, în ultimă instanță, îi revenea misiunea de a confirma „consensul” la care se ajungea. Iar cel mai mare dezavantaj era că, chiar și după ce redacta proiectul de Constituție, acesta încă mai trebuia să fie dezbătut de conferința interguvernamentală care urma, înainte de a se putea aproba varianta finală. Cine putea prezice ce diferențe de opinie aveau să iasă la iveală atunci, pentru a schimba din nou toată imaginea de ansamblu?

Marea Britanie se învârteste în jurul cozii

Când a început convenția, numai un singur guvern nu avea realmente nici o idee ce fel de Constituție dorea, sau dacă voia cât de cât o Constituție. În pofida profundelor sale implicații de viitor, lansarea Constituției abia dacă era observată în Marea Britanie, cu excepția anunțării în treacăt a numirii celor trei delegați, conduși de Peter Hain, ministrul pentru Europa din Foreign Office.⁵

Chiar înainte de deschiderea convenției, se acorda mult mai multă atenție unei judecăți de la Curtea de Apel, care în viitor putea avea o oarecare influență asupra chestiunilor ridicate de orice încercare de a angaja Marea Britanie față de o asemenea Constituție. În 9 aprilie 2001, un judecător din districtul Sunterland își dăduse verdictul în procesul intentat contra tarabagiului Steve Thoburn, pentru că vânduse „o livră de banane”. Confirmând argumentul acușării că o directivă a C.E. putea trece peste o decizie a Parlamentului, Judecătorul Morgan proclamase:

„Această țară a abandonat de bunăvoie conceptul, care cândva părea nemuritor, al suveranității parlamentului și al libertății legislative, prin aderarea la Uniunea Europeană (...) ca putere cândva suverană, am spus că vrem să ne supunem legilor Comunității.”

Morgan nu se îndoia că Marea Britanie își abandonase suveranitatea pentru totdeauna. În noiembrie însă, după condamnarea a încă patru comercianți pentru că sfidaseră legile obligatorii ale sistemului metric, cazul celor cinci „Martiri Metrici” a ajuns în fața Lordului Judecător Suprem Laws de la Curtea de Apel. Consumând un timp neobișnuit de lung pentru a-și compune judecata, Laws era pe deplin conștient, în mod clar, de semnificația constituțională a acesteia, iar într-un pasaj cheie a făcut mari eforturi să contrazică sentința anterioară a lui Morgan.

În 18 februarie 2002, Laws a decretat că legea U.E. putea trece peste voința Parlamentului numai fiindcă Parlamentul permisesese acest lucru, prin Legea Comunităților Europene. Dar în această lege, a explicat el, nu exista nimic care să permită Uniunii Europene sau oricăreia dintre instituțiile sale...

„(...) să limiteze condițiile supremației legislative a Parlamentului în Regatul Unit. Nu fiindcă legislativul a ales să n-o permită, [ci] pentru că, potrivit propriei noastre legi, n-o putea permite (...)”

Uniunea Europeană, a explicat Laws, nu putea trece peste Parlament fiindcă, „fiind suveran, nu-și poate abandona suveranitatea”. Parlamentul putea să-i fi împrumutat propria lui putere de a emite legi. Dar nu era capabil în nici un fel să-și abandoneze suveranitatea pe care o exercita în numele poporului britanic. Dacă Parlamentul dorea vreodată să-și revendice acea putere, respingând Legea Comunităților Europene, a subliniat Laws, era liber s-o facă.

Dacă opinia lui Laws era destul de clară, nu același lucru se putea spune și despre părerile guvernului britanic față de Constituția U.E. propusă. După cum au început acum ministrii să demonstreze, opiniile erau împrăștiate în toate direcțiile. Cu o lună înainte de începutul convenției, Hain a servit prima minge, făcându-și apariția pentru a susține modelul «*directoire*» cu sugestia unui „cabinet interior” al Consiliului European, conținând Germania, Franța și Marea Britanie.⁶ Apoi, la o săptămână înainte de a se deschide convenția, Hain a cedat o parte din teren în privința Constituției propriu-zise, acceptând posibilitatea ca în ea să fie inclusă și Carta Drepturilor Fundamentale – dar numai cu condiția de a nu putea fi impusă în tribunalele britanice. În același timp, a susținut că dezbaterile se îndreptă spre viziunea interguvernamentală a Marii Britanii asupra Europei, mai degrabă decât spre „un federalism mai accentuat”.⁷ În acest sens, era sprijinit de Jack Straw, care susținea despre „Constituție” că nu era decât o „declarație de principii” menită să definească împărțirea puterilor între Bruxelles și guvernele naționale. Numai „fiindcă o entitate are o Constituție”, a spus el, „nu înseamnă că e un stat”.⁸

În februarie, întâlnindu-se cu Schröder, cu ocazia unui summit de weekend la Stockholm, Blair a dat curs ideii unui «*directoire*» tripartit între Marea Britanie, Franța și Germania. Deși Blair a ascuns public acest lucru, cerând doar un Consiliu mai puternic, primul ministru al Finlandei nu s-a lăsat păcălit, plângându-se: „există intenții evidente de a transforma sistemul într-un fel de directorat; unde Comisia Europeană și țările mai mici vor fi împinse la o parte”.⁹ O săptămână mai târziu, Chirac a confirmat acest lucru, cerând din nou o „fedație a statelor naționale” – adică, un «*directoire*» dominat de Franța.

Prin martie, când Giscard le-a cerut delegaților să se gândească la Europa pe care o doreau peste douăzeci și cinci de ani, Hain și-a schimbat din nou poziția. Debordând de un entuziasm pe care ulterior avea să-l nege, le-a spus celorlalți delegați: „sarcina noastră este, nici mai mult, nici mai puțin, aceea de a crea o ordine constituțională nouă pentru o Europă nouă și unită”. Apoi a repetat apelul lui Blair la un Consiliu mai puternic, dar în același timp și-a asigurat și spatele, cerând de asemenea „o Comisie mai puternică”.¹⁰

La începutul lunii aprilie, într-o altă încercare zadarnică de a promova o „axă” anglo-americană, Blair s-a întâlnit cu Schröder la Chequers. Dar abia cu o zi în urmă, Schröder ceruse deja ca „motorul tradițional al integrării europene” – axa franco-germană – să decidă „dacă Europa viitorului va funcționa pe baza cooperării interguvernamentale sau dacă va fi mai integrată” (în sens federal). Din nou, urmându-și agenda landurilor, Schröder credea că nu exista „nici o variantă alternativă rezonabilă” față de modelul mai federal.¹¹

Se părea că, de-acum, Comisia, Franța, Germania și toate celelalte state aveau o imagine mai clară a ceea ce urmăreau. Numai Marea Britanie, învârtindu-se în jurul cozii după diverse versiuni necoapte, părea debusolată complet.

Cu sonorul dat mai încet

Chirac, aflat acum în toiul campaniei electorale, era acuzat că plătea activiștii de partid din fondurile publice, că închiria spații locative publice ca să finanțeze activitățile partidului, că măsluia voturile, că „lua caimacul” de pe contractele publice, că falsifica actele financiare și făcea declarații de cheltuieli mincinoase. În aproape orice altă democrație occidentală, asemenea acuzații l-ar fi descalificat din cursa electorală – dar Chirac beneficia de imunitate prezidențială. În ciuda faptului că fusese poreclit „Super-mincinosul”, avea în sondaje un ușor avantaj față de Jospin. Totuși, a reieșit că adevăratul său adversar era naționalistul de dreapta, Jean-Marie Le Pen. În prima rundă a alegerilor, la 21 aprilie, Le Pen l-a învins pe Jospin, care a rămas pe locul trei. Umilit, Jospin și-a anunțat imediat retragerea. Confrunțați cu o alegere între «*Le Fasciste*» și «*L'Escroc*», francezii s-au ținut de nas, oferindu-i „Escrocului” o victorie fără precedent, cu 81,7% din voturi. Salutată ca o „înfrângere a extremismului”, a fost și o înfrângere a „coabitării”. În sfârșit, Chirac era liber să-și dicteze propria agendă europeană.¹²

La Bruxelles, atenția s-a îndreptat pentru un scurt răstimp spre pești. La sfârșitul anului, excluderea parțială a Spaniei din „apele Comunității” avea să expire. Recunoscând că ar fi fost un dezastbru să acorde flotei spaniole „acces egal”, Comisia a folosit o obscură „clauză de conservare” din Tratatul de la Amsterdam pentru a acapara controlul aproape total asupra politicii pescuitului, excluzând Consiliul de Miniștri. Mii de nave noi aveau să fie trase pe uscat, mai ales în Scoția, unde șase sute de pescadorean specializate în „pește alb”, care capturau specii ca egrefinul și codul, încă mai formau cea mai mare flotă de pescuit din nordul Europei. Dar aveau să ia sfârșit și subvențiile pentru flotele sud-europene. Comisia executa o acaparare en gros a puterii.¹³

În aprilie a izbucnit o luptă de culise înfiorătoare, când Spania a încercat să saboteze planurile Comisiei. Sub presiunile complet ilegale ale unui comisar spaniol (regulamentul le interzicea clar comisarilor să acționeze în interes național), funcționarul suprem de la Bruxelles responsabil cu pescuitul, danezul Stefan Schmidt, a fost nevoit să demisioneze. Schmidt însuși era deja acuzat că favorizase destructiva flotă daneză de pescuit „industrial”, care reușise cumva să fie scutită de „embargoul pe cod” care închidea accesul tuturor celorlalți pescari în patruzeci de mii de mile pătrate din Marea Nordului. Deși această măsură avea, chipurile, scopul de conserva stocurile de cod în scădere, în realitate era un șiretlic „politic”, pentru a scoate din activitate alte sute de nave, în special scoțiene. Luptele intestinale aveau să continue până la sfârșitul anului.

Urma să fie clar însă că, la 1 ianuarie 2003, Comisia câștigase aproape tot ceea ce urmărea. În timp ce erau impuse alte și alte restricții draconice, devenea tot mai clar că flota scoțiană era condamnată.¹⁴ Fusese nevoie de treizeci de ani pentru ca industria britanică de pescuit să fie distrusă de Politica Zonelor de Pescuit Comune, dar acum acest lucru era aproape terminat. Curând, n-avea să mai existe decât o „flotă a Uniunii”, pescuind în „apele Uniunii”, aflată totalmente sub controlul Bruxelles-ului.

În luna mai a anului 2002 a avut loc încă o încercare rituală de a împinge Marea Britanie cu forța într-o politică „federală” pe care până atunci reușise s-o evite: euroul. Prodi a început ofensiva, urmat de Patten, Heseltine și Charles Kennedy. Blair a fost provocat să spună la B.B.C., în emisiunea *Newsnight*, că nu-l deranja cu nimic să rămână în istorie ca omul „care a aruncat lira sterlină pe fereastră”, respingând orice idee că euroul ar fi fost „o trădare a intereselor noastre naționale”.¹⁵ Dar antidotul lui Brown rămăsese același: cele „cinci teste”.¹⁶ Ofensiva a ratat din nou.

Brown ar fi putut cita un studiu economic recent al O.N.U., care acuză Bruxelles-ul și B.C.E. de „paralizie politică”. Uniunea Europeană făcuse prea puțin ca să stimuleze dezvoltarea la nivel mondial și sporise tensiunile comerciale bazându-se pe exporturi pentru a-și câptuși propria economie, toate fiind cauzate de „regulile bugetare deformate” ale zonei euro și „fricțiunile din luarea deciziilor” între instituțiile Uniunii Europene aflate în conflict. Neintimidat, Prodi a ripostat cerând ca un singur glas politic să vorbească în numele euroului.¹⁷

Peste câteva zile, în 6 mai, charismaticul lider olandez de extrema dreaptă, Pym Fortuyn, a fost asasinat. Fortuyn își făcuse campanie electorală cu un program antiislamic și antiimigrări, și se aștepta ca partidul lui să încline balanța puterii în apropiatele alegeri din Olanda. Acest incident a

atras atenția asupra ascensiunii partidelor de dreapta din U.E., cu sugestii că proiectul european mergea prea departe și prea repede. Prodi însă nu era de acord. Nu era destulă „Europă”. În ziua morții lui Fortuyn, Prodi dezvăluise planurile de a înființa un „Corp European de Pază a Frontierelor”, care să păzească granițele U.E. împotriva imigranților ilegali.¹⁸

Duelul se reia

Nereușind să-l recruteze pe Schröder în numele cauzei sale, Blair și-a încercat acum norocul cu proaspăt revigoratul Chirac. Dezbaterile se concentră asupra întrebării dacă ar fi fost cazul să existe un „președinte al Europei” cu titlu permanent și, dacă da, ce anume să conducă un asemenea personaj autoritar, Comisia sau Consiliul? Blair i-a spus lui Chirac că un președinte ar trebui să domine Consiliul.¹⁹ Prodi a reacționat prompt, replicând că trebuia să i se dea Comisiei posibilitatea de a le spune „nu” unora ca Schröder sau Aznar, ori de câte ori era nevoie. Altfel, a avertizat el, „s-ar putea să iasă o altfel de Europă: o Europă interguvernamentală”. Mai mult, puterile lui asupra economiei și politicii externe aveau nevoie să fie întărite. Întrebat dacă sugera „o coordonare completă a politicilor naționale”, răspunsul lui Prodi a fost: „Da, da, da și da. De patru ori, da.”²⁰

Prodi și-a prezentat oficial ideile la convenție în 21 mai 2001, propunând ca în „centrul de greutate” al Uniunii să se afle Comisia, cu propria ei politică externă. A cerut abolirea tuturor drepturilor de veto naționale și sporirea puterilor de a cenzura țările pentru bugete extravagant de risipitoare.²¹ În mod previzibil, ideile lui n-au fost bine primite. Un înalt funcționar de la Foreign Office le-a declarat „născute moarte”.²² Francezii și germanii le-au tratat cu aceeași ostilitate.²³

Oricât ar fi încercat să ocupe un loc mai înalt, Comisia continua să fie târâtă în familiara mlaștină a corupției și neregulilor financiare: de astă dată, prin „afacerea Andreassen”, care amintea de Connolly și van Buitenen. Marta Andreasen era o contabilă spaniolă care, în ianuarie, 2002, fusese numită de comisarul pentru buget și lupta împotriva fraudelor, Michael Schreyer, contabilșef al Comisiei, pentru a ține în ordine finanțele acesteia. A descoperit imediat nereguli pe care le-a numit „grave și flagrante”. Nici măcar nu se folosea contabilitatea în partidă dublă. Sistemul de computere era accesibil intervențiilor, așa că datele puteau fi modificate. I-a raportat lui Schreyer, care inițial a susținut-o. Apoi însă, au început să se exercite asupra ei presiuni intense de a semna bilanțurile Comisiei pe 2001, ceea ce a refuzat să facă, declarând că, din moment ce actele erau incorecte, ar fi încălcat regulamentul financiar.

Când a continuat să refuze, deși i se spunea că pentru asta primea o „leafă atât de mare”, a fost amenințată cu concedierea. În 7 mai le-a scris, explicându-le îngrijorările ei, lui Prodi și celor doi vicepreședinți ai lui, inclusiv Kinnock, care în 1999 fusese însărcinat să reformeze Comisia pentru eradicarea corupției. În 22 mai, Colegiul Comisarilor a hotărât s-o elibereze din funcție. Acest răspuns a revoltat-o atât de tare încât, în 24 mai, la fel ca van Buitenen, și-a expus cazul într-o scrisoare către Parlament. Când să se urece în avion, la Barcelona, pentru a se întoarce la Bruxelles, a primit un fax de la Kinnock, prin care i se spunea că fusese dată afară din post. Începând din acel moment, la fel ca în cazul lui Connolly, mașinăria de propagandă a Comisiei a început să funcționeze din plin pentru a o defăima. Totuși, acuzațiile lansate de ea au fost confirmate și de un membru al Curții de Audit, Dougal Watt. În aprilie, acesta depusese independent o plângere oficială împotriva nepotismului, corupției și administrării necurate din Curtea de Audit însăși, cu sprijinul a 205 colegi, fapt pentru care fusese concediat din funcție la rândul lui.

Dar asemenea chestiuni prezentau prea puțin interes pentru Consiliul final al președinției spaniole, care s-a ținut la Sevilla, în 21-22 iunie, având în capul agendei principalele două probleme pe care urma să le creeze extinderea. Una era aceea că primirea țărilor est-europene avea să declanșeze un val de imigrări. Germania și Austria, în special, se temeau că aveau să fie cătropite de imigranți care căutau de lucru în economiile mai bogate din vest, și erau hotărâte să amâne cât mai mult posibil momentul când noii-sosiți își puteau revendica „dreptul de stabilire”, care le dădea posibilitatea de rezidență și angajare.

Cealaltă cauză de teamă era tensiunea imposibilă pe care extinderea avea s-o provoace asupra bugetului U.E., dacă nu se impunea o amânare similară și față de dreptul agricultorilor din Polonia

și celelalte țări să ceară subvenții complete în cadrul C.A.P.²⁴ Cel puțin, comisarul Fischler propusese o „revizie la jumătatea termenului” care ar fi redus factura subvenției totale, coborând subsidiile pentru fermele mai mari. Însă nici chiar asta nu putea să rezolve problema și, oricum, reprezenta o asemenea amenințare la adresa fostelor ferme colective mari din Germania de Est, încât Schröder a respins-o imediat. Îl așteptau alegerile în septembrie, iar S.P.D.-ul său conta enorm pe sprijinul agricultorilor din fosta Germanie de Est.²⁵ Cele trei miliarde de lire sterline în plus pe an pe care le dorea Fischler însemnau mai mult decât își putea permite U.E. Marea Britanie, Germania, Olanda și Suedia, care aduceau toate patru contribuții nete, refuzau să plătească mai mult.²⁶ C.A.P. începuse să otrăvească extinderea.

Tensiunile creșteau și în legătură cu pactul de dezvoltare și stabilitate, în timp ce cheltuielile publice din Franța, Italia și Germania scăpau de sub control. Conflictul s-a intensificat când noul premier al lui Chirac, Jean-Pierre Raffarin, a plasat reducerile fiscale deasupra pactului de stabilitate, declarând că acesta nu era „gravat în piatră”. Portugalia, al cărei deficit bugetar era gata să spargă plafonul înainte de sfârșitul anului, cauza și ea îngrijorări. Pactul de stabilitate, aflat în centrul proiectului euro, părea să se dezintegreze.²⁷

La 1 iulie însă, când danezii au preluat președinția de la spanioli, au declarat problemele ridicate de extindere ca reprezentând principala lor prioritate. Dacă tratativele de aderare nu se încheiau până în octombrie 2004, avea să se piardă termenul-limită.²⁸ Dar noii membri începeau de-acum să-și dea seama că U.E. le oferea cea mai rea din toate lumile posibile. Pe de o parte, erau obligați să se conformeze cu orice preț legislației U.E. și să-și deschidă frontierele pentru produsele și bunurile din restul Uniunii. Pe de altă parte, se părea că aranjamentul care li se oferea avea să le refuze cetățenilor lor dreptul de a se angaja în țările deja membre ale U.E. timp de șapte ani, iar inițial urma le acorde fermierilor lor doar 25% din subvențiile de care beneficiau cei din țările vestice. Mai mult, aceasta însemna că, inițial, aveau efectiv să contribuie net la bugetul U.E.²⁹ Apoi, printre murmure furioase de protest, Franța a respins și planurile modeste ale lui Fischer pentru reforma C.A.P., agățându-se de acordul de la Berlin care bloca orice schimbări semnificative până în 2006. Aceeași poziție a fost preluată și de Stoiber, care urma să fie port-drapelul dreptei la viitoarele alegeri din Germania. Extinderea părea pândită de o dezordine dintre cele mai serioase.³⁰

În acest punct, politica europeană era gata să cadă în obișnuita ei toropeală de vară. Dar luna august a anului 2002 a fost diferită. Ploi torențiale au inundat bazinele Rinului și Dunării, afectând orașe și sate din Austria, Germania, Ungaria, Cehia și Slovacia. Pentru Schröder, care se situa în sondaje în urma lui Stoiber, aceasta a fost o mană cerească. A vizitat regiunile inundate, întâlnindu-se cu șefii de guvern ai țărilor afectate și ajungând astfel pe primele pagini ale ziarelor. Prodi il urma îndeaproape, oferind un miliard de euro din cuferele U.E.³¹ Stoiber fusese prins pe picior greșit. Era în vacanță când începuse „inundația secolului”. Ocazionalele lui apariții stângace pe baraje și diguri erau lipsite de orice convingere.

Un alt subiect electoral era creșterea tensiunilor în legătură cu Irakul, amândoi candidații luându-se la întrecere în a respinge războiul. Toate aceste diversiuni abăteau atenția dinspre gravele probleme interne ale Germaniei, cu patru milioane de șomeri și economia în stagnare. Schröder începuse să-și revină.³²

Între timp, Marea Britanie, scutită de inundații, se delecta urmărindu-l pe Jack Straw cum insista că U.E. avea nevoie de o Constituție scrisă, care să stabilească „o serie de principii simple”, într-un limbaj clar, „ca un mijloc de a aduce birocrăția de la Bruxelles mai aproape de oameni”.³³ O prezenta ca și cum ar fi fost în întregime ideea lui, iar convenția de la Bruxelles nici n-ar fi existat. Când contracandidatul său din opoziție, Michael Ancram, a denunțat discursul, Straw a replicat că, de vreme ce fiecare club de golf are o constituție, de ce să n-aibă și Uniunea Europeană una?³⁴ Cei cu memoria mai lungă își aminteau că, în luna octombrie a anului 2000, Blair susținuse că dezbaterea constituțională „nu trebuie neapărat să se termine cu un singur document cu statut de lege, numit Constituție”. Acum, Constituția europeană se transformase într-o idee „britanică”.

„Proiectul” începe să se destrame

Când, la începutul toamnei, convenția s-a reluat, Marea Britanie a încercat să preia inițiativa, propunând un „președinte al Europei” ales de parlamentele naționale. Chirac și Schröder au acceptat să existe un șef ales al Consiliului.³⁵ Deși Schröder a cerut „echilibrarea puterilor” pentru Comisie, Pascal Lamy, fostul *chef de cabinet* al lui Delors, acum comisar pentru Comerț, a condamnat aceste propuneri ca fiind cel mai grav atac din istoria asupra puterii și influenței Comisiei.³⁶

Acum însă, pe agenda internațională urca rapid Irakul și ale sale „arme de distrugere în masă”. Din nou, atenția a deviat dinspre convenție. Vicepreședintele american, Dick Cheney, avertiza că dacă lumea aștepta până când Irakul își construia o bombă nucleară, avea să fie prea târziu. „Timpul nu e de partea noastră”, a declarat el. Prodi a spus Washington-ului să se obțină sprijinul O.N.U. – „altfel, mă tem că va fi distrusă cea mai mare realizare din toate: cheia de boltă a diplomației americane de după 11 septembrie, care este alianța globală antiteroristă.”³⁷ Totuși, era clar că „acțiunea decisivă” din partea Statelor Unite nu era decât o chestiune de timp. Cel puțin pentru Schröder, politica față de Irak a contribuit la reafirmare, deși cu mai puține voturi decât ar fi preferat.³⁸

Acum, pactul de stabilitate a revenit pe ordinea de zi. Confruntată cu alarmantele deficite bugetare din Franța, Germania și Italia, Comisia a cedat în fața presiunilor, acordându-le timp până în 2006 ca să-și echilibreze bugetele. Statele membre mai mici, în special Portugalia, s-au infuriat,³⁹ iar dispoziția li s-a inflamat și mai tare când Franța a confirmat niște planuri de cheltuieli publice care-și băteau joc de toate regulile. Ministrului de Finanțe al Franței puțin îi păsa. Guvernul lui câștigase alegerile cu promisiuni legate de cheltuieli. Pactul de stabilitate trebuia să aștepte până în 2004.⁴⁰ Până și ziarul *Le Monde* regreta „egoismul național” al Franței.⁴¹

În fațada unității europene a apărut încă o fisură, când Italia le-a oferit S.U.A. sprijinul pentru Irak. Prodi a confirmat ceea ce se vedea cu ochiul liber: „nu există elemente pentru o poziție europeană comună.”⁴² În mod straniu, guvernul britanic, cel mai puternic susținător al Statelor Unite, era cel care oferea cele mai multe concesii convenției. Și mai ciudat, oferta sa consta în a accepta abolirea dreptului național de veto în domeniul de politică externă, tocmai când „colegii” păreau să abandoneze complet ideea unei politici comune. În plus, Hain a consimțit că în cadrul noii Constituții Carta Drepturilor Fundamentale putea să aibă un statut legal complet.⁴³ Indiferent ce gânduri avea la bază această dramatică întoarcere cu o sută optzeci de grade, i-a dat lui Giscard curaj să afirme că raportul convenției lui putea fi adoptat în 2003, doar cu schimbări minime operate de liderii U.E.⁴⁴

Acest optimism a continuat până în 9 octombrie când, la treisprezece ani după ce căzuse Zidul Berlinului, miniștrii de Externe din U.E. au convenit o extindere „big bang”, primind zece candidați în Uniune. Deși detaliile finale ale finanțării încă nu se stabiliseră, Prodi a proclamat în extaz: „am redescoperit o unitate istorică între toate popoarele noastre. Destinul nostru comun este acela de a ne construi viitorul împreună.”⁴⁵ Ceea ce a câștigat mai multă atenție din partea presei a fost intervenția lui din 17 octombrie, când a stigmatizat pactul de stabilitate ca fiind „prostesc”. Ideea însă era aceea că, de fapt, Comisia nu avea destulă putere ca să aplice regulile. Prodi era susținut de Schröder, Chirac și Gordon Brown. O lună mai târziu, propunea un pact de stabilitate revizuit, care ar fi acordat Comisiei mai multe puteri.⁴⁶

În acest punct, ca ministru de Externe al Germaniei, Fischer a preluat rolul de reprezentant al țării lui la convenție. Sosise momentul să se implice marii jucători. Imediat, Fischer a revenit la propunerea lui anterioară, ca din Comisie să evolueze un guvern european, cu un președinte ales de un colegiu electoral, în stil american, pentru a garanta că și statele mai mici au drepturi egale să-și spună cuvântul.⁴⁷

Acest lucru s-a întâmplat tocmai când un „stat mai mic” avea ceva de spus, prin al doilea referendum organizat în Irlanda asupra Tratatului de la Nisa. Turnând sume vaste de bani în campanie, guvernul irlandez și aliații săi de la Bruxelles au tras toate sforile posibile. Legea care cerea timpi de emisie egali pentru ambele părți era ignorată. Întrebarea era trucață, astfel încât irlandezii să nu poată respinge Tratatul de la Nisa din nou decât dacă votau și pentru ca Irlanda să-și abandoneze tradiționala neutralitate, sprijinind armata Uniunii Europene. În 19 octombrie, irlandezii au votat „Da” pentru Nisa, cu 63 contra 37%, în cadrul unei prezențe la urne de 48%.⁴⁸

Legătura crucială dintre extindere și cheltuielile C.A.P. ajungea în sfârșit la punctul de criză. Cu ocazia unui Consiliu extraordinar la Bruxelles, în 24 octombrie, Germania a insistat să se micșoreze costurile C.A.P. după sfârșitul perioadei bugetare, în 2006. Chirac, în mod previzibil, a refuzat propunerea, cerând în schimb o reducere în rabatul britanic, pentru a compensa diferența.⁴⁹ Blair a ripostat cu idei de reducere a costurilor pe care Chirac le-a respins de asemenea. Se profila un impas, pe care l-a rezolvat doar o nouă teapă, când Chirac și Schröder au stabilit între patru ochi un plafon al cheltuielilor agricole din 2007 până în 2013. Detaliile erau „schematiche și confuze”, dar fuseseră gândite spre a fi „favorabile Franței”.⁵⁰

Blair s-a infuriat, dar Chirac n-a făcut decât să-și reitereze cererea unei reduceri a rabatului. În timp ce enervarea creștea, Chirac a amenințat cu anularea unui summit franco-britanic planificat, spunându-i lui Blair: „Ați fost foarte nepoliticos și niciodată nu mi s-a mai vorbit așa.” „Problema e că Chirac este Chirac,” a comentat un diplomat al U.E. „A fost reales recent și se dă mare. E ceva foarte, foarte frântuzesc.”⁵¹ Ca rezultat al incidentelor, data pentru aderarea țărilor candidate s-a stabilit abia la jumătatea lunii noiembrie: 1 mai 2004.

Un alt francez care se dădea mare era Giscard: la sfârșitul lui octombrie, a dezvăluit un „schelet” de Constituție. Sugestia lui că Uniunea Europeană ar fi putut să fie redenumită „Stătele Unite ale Europei” a provocat pe loc protestul britanicilor.⁵² Totuși, Hain a anunțat imediat o comisie de analiză din Camera Comunelor că Marea Britanie „câștigă lupta contra federaliștilor europeni de linie dură”.⁵³ Câteva zile mai târziu, noul ministru de Externe al lui Chirac, Dominique de Villepin, i s-a alăturat lui Fischer, anunțând o serie de propuneri pentru întărirea apărării U.E. și a politicilor de securitate, precum și crearea unei agenții europene a armamentelor. De asemenea, mai pregăteau și un document separat care sugera mai multe puteri ale U.E. în justiție și în afacerile interne.⁵⁴ În timp ce „federaliștii” se dezlanțuiau, Blair devenea tot mai marginalizat.

Poate ca o reflectare a acestui lucru, într-un discurs ținut la Cardiff pe 28 noiembrie, care în mod curios n-a fost pomenit în mass-media, Blair și-a expus încă una dintre „viziunile” lui despre Europa. Dorea „o Europă de națiuni suverane (...) cooperând împreună pentru binele comun.” Ar fi trebuit să se termine cu aiurelile gen „până aici și nici un pas mai înainte”. Existau domenii în care Europa „ar trebui și se va” integra mai mult: în lupta contra crimei și a imigrației ilegale, în asigurarea reformei economice, în a avea o politică de apărare și securitate mai eficientă. Interguvernamentalismul nu trebuia să fie folosit ca o armă împotriva instituțiilor europene. Instituțiile supra-naționale erau necesare pentru ca Europa să funcționeze, iar cele două nu erau „în opoziție una cu alta”. Fără V.M.C. și fără o Comisie puternică, aptă să acționeze independent, reforma n-avea să se materializeze niciodată. O Comisie slabă era „contrară intereselor noastre”. Astfel, Europa trebuia să fie fortificată „la toate nivelurile”. În acest scop, era necesară „o Constituție adecvată pentru Europa”.⁵⁵

Mai mult decât oricând, această masă incoerentă de contradicții semnală neputința totală a lui Blair de a percepe adevăratele probleme și felul cum toată istoria Uniunii Europene fusese o luptă între interguvernamentalism și supranaționalism. De asemenea, mai marca și o abandonare aproape totală a poziției declarate la Varșovia, cu un an în urmă.

Prodi, pe de altă parte, planifica o surpriză. În măruntaiele Comisiei, un grup de lucru prezidat de François Lamoureux – fostul șef adjunct de cabinet al lui Delors – lucrase la un proiect atât de secret, încât nu i se dăduse decât un nume codificat: „Penelope”. Ceea ce a apărut în 4 decembrie 2002 era un document de 142 de pagini care pleda cauza supranaționalismului: „taxe comunitare” separate; o armată europeană; o Comisie aleasă de parlamentari; drepturile de veto naționale dispărute practic total. Politica externă, justiția și afacerile interne trebuia să se înscrie în „metoda Comunității”. Din tratatele existente fuseseră șterse aproape toate urmele interguvernamentalismului. Mai exista și o clauză gen „ori accepti, ori renunți”, prin care orice țară care bloca adoptarea unui nou tratat avea să fie considerată ca dezertoare din Uniune.⁵⁶ La Londra, oficialitățile au reacționat caustic. „Astă-i Seniorul Prodi de Kamikaze,” a comentat o sursă din Whitehall.⁵⁷

Totuși, problema extinderii încă nu fusese rezolvată. U.E. impusese condiții și mai dure pentru membrii de perspectivă. Cetățenii acestora nu-și puteau căuta de lucru în vest timp de șapte ani. Subvențiile C.A.P. pentru fermierii lor avea să înceapă de la doar 25%, urmând să fie corelate tot pe

parcursul a șapte ani – timp în care sute de mii de agricultori din Estul Europei, incapabili să concureze cu omologii lor apuseni mult mai bine finanțați, puteau să-și părăsească pământurile. Singurul premiu de consolare oferit era o sumă de 1,3 miliarde de euro (830 de milioane de lire sterline) plătită o dată, pentru a-i ajuta pe noii membri în primul an după aderare. Cu o zi înaintea Consiliului de la Copenhaga, primul ministru al Poloniei, Leszek Miller, a insistat ca acest ajutor să fie mărit cu încă două miliarde de euro. Dar el și colegii lui n-au primit altceva decât permisiunea de a transfera miliardul deja promis, din fondul de ajutor regional, direct în tezaurul guvernului. Alți bani n-aveau să mai vadă.⁵⁸ Cu asta, încă zece țări erau pe drum spre U.E. Cum a comentat Evans-Pritchard de la *The Daily Telegraph*, „promite să fie o căsătorie lipsită de dragoste”.⁵⁹

Anul 2002 se apropia de sfârșit, iar Italia aștepta cu nerăbdare summitul I.G.C. de la Roma, programat peste douăsprezece luni, când urma să ia în primire președinția. Copleșit de „puternica valoare simbolică” a posibilității de a găzdui un nou Tratat de la Roma, guvernul italian se hotărâse să nu adopte o „poziție rigidă” la convenție, pentru a asigura împlinirea acestui rendez-vous cu destinul.⁶⁰ Cu o I.G.C. care se anunța furtunoasă, bazată pe proiectul de Constituție al lui Giscard, urmând să înceapă la Salonic, în iunie, era inevitabil ca evenimentele să fie tensionate.

Axa franco-germană

Începutul anului 2003 a marcat aniversarea a patruzeci de ani de la Tratatul de la Elysée, care lansase alianța franco-germană. Mai trecuseră și treizeci de ani de când Marea Britanie intrase în „Piața Comună”. Acesta nu era tocmai un motiv de sărbătoare națională, deși unul dintre puținii care ar fi putut considera că ocazia merita destuparea unei sticle de Chateau Lafite 1961, Lord Jenkins of Hillhead, a murit la o săptămână după Anul Nou, în vârstă de 82 de ani.⁶¹

Pentru Schröder, anul nu a început sub auspicii bune. Condițiile de afaceri în zona euro se deteriorau, inclusiv în Germania, unde revenirea euroului în raport cu un dolar slăbit intenționat loyeva în plin exporturile care deja șchiopătau.⁶² Acum, Germania era deja mustrată oficial pentru încălcarea pactului de dezvoltare și stabilitate. Confrunțați cu reducerile cheltuielilor publice, 2,8 milioane de salariați din sectorul public amenințau să declare grevă. Poziția lui Schröder în sondajele de opinie se prăbușea vertiginos.⁶³

Marea Britanie, care până acum nu reușise să spargă alianța franco-germană, spera să exploateze această situație cooperând cu Germania în politica economică. Dar, la mai puțin de două săptămâni după Anul Nou, Schröder și Chirac s-au întâlnit să ia cina la Paris, pentru a aniversa Tratatul de la Elysée. Cu acest prilej, cei doi lideri s-au hotărât să-și rezolve divergențele în privința convenției. Pentru Chirac, avea să existe un Consiliu mai puternic, cu un președinte permanent; pentru Schröder, un conducător mai puternic al Comisiei, în fruntea unei structuri federale. Era o nouă țepă clasică. U.E. urma să aibă efectiv doi președinți, unul în fruntea Consiliului, celălalt într-a Comisiei – amândoi, aleși. Primul avea să conducă în domeniul afacerilor externe și să stabilească „direcția strategică” a U.E. Al doilea urma să se ocupe de comerț, concurență și piața internă.⁶⁴ Blair rămăsese iar cu buzele umflate.

Și pentru Prodi aceasta însemna o înfrângere, căci Danemarca, Spania și chiar și Marea Britanie au acceptat compromisul franco-german, urmate de Giscard însuși. Prodi a rămas bombănind că formula avea să ducă la crearea a două „birocrații concurente”.⁶⁵ Mai târziu, Blair a încercat să se eschiveze, alăturându-se lui Aznar pentru a propune un „super-președinte” permanent al U.E., numit pe termen de patru ani,⁶⁶ dar nimeni nu l-a ascultat. O opoziție mai serioasă s-a înregistrat din partea statelor mai mici – acum numite în bătaie de joc „cei șapte pitici” – care încă se mai temeau că președinția Consiliului putea deveni un „directoire”. Într-o tentativă de a afirma prima-tul Comisiei, premierul belgian Verhofstadt a încercat să conducă o rebeliune,⁶⁷ dar până în luna mai „piticii” aveau să fie siliți nu numai să accepte planul franco-german, ci și să consimtă la o reducere a numărului comisarilor cu drept de vot.⁶⁸

O altă saga de lungă durată care avea să se termine până-n mai era aceea a lui Jean-Claude Trichet, guvernatorul Băncii Franței. În ianuarie, Trichet a compărut în instanță, acuzat că mușamalizase un scandal la banca Crédit Lyonnais, fostă în proprietate de stat, implicând pierderi

în valoare de douăzeci de miliarde de dolari.⁶⁹ Puțini îl credeau complet nevinovat. În iunie însă, avea să fie achitat la toate capetele de acuzare. Consiliul European urma să confirme prompt că Duisenberg trebuia să se retragă pentru a-i face loc să devină președintele B.C.E.⁷⁰

Saddam „dezintegratorul”

Pe la sfârșitul lui ianuarie 2003, doar o singură problemă politică atrăgea atenția întregii lumi. Era de-acum evident că invazia Irakului, cu sprijin britanic deplin, putea avea loc oricând, în ciuda opoziției majorității membrilor U.E. Îi conducea Solana, declarând că Consiliul de Securitate al O.N.U. avea nevoie de dovezi ale existenței armelor de distrugere în masă, înainte de a autoriza un război. De Villepin le cerea celorlalte guverne europene să se împotrivească planurilor americanilor.⁷¹ Când Bush a declarat că inspecțiile O.N.U. de căutare a armamentului, cerute de francezi, germani și Rusia lui Putin, n-ar fi ajuns la nici un rezultat, Schröder i s-a alăturat lui Chirac, refuzând să susțină o rezoluție a Națiunilor Unite.

Aceasta a dus la o intervenție stranie din partea Secretarului american al Apărării, Donald Rumsfeld, care a respins alianța franco-germană ca reprezentând „vechea Europă”. Centrul de greutate se muta spre est, iar acele țări erau alături de Statele Unite. Un purtător de cuvânt al lui Bush a spus că Franța și Germania aveau „prerogativa (...) de a sta pe tușă”, dar Statele Unite urmau să intre în război, chiar și fără autorizația O.N.U.⁷² Comentariile lui Rumsfeld au semnalat o mutație seismică în politica europeană a Statelor Unite, care nu se mai schimbaseră de la al Doilea Război Mondial. „Europa” nu mai era privită ca o entitate omogenă, ci ca un conglomerat de națiuni separate. Dacă Nasser fusese marele „federator”, actualul lider din Orientul Mijlociu, Saddam, promitea să devină „dezintegratorul” ei.

Involuntar, „europenii” înșiși demonstrau de ce Statele Unite nu-i puteau lua în serios. În 28 ianuarie, când Marina S.U.A., cea mai puternică din istorie, se aduna în Golf, U.E. își trimitea propria flotă să patruleze pe lângă coastele Africii de Nord, în căutare de imigranți ilegali.⁷³ Era vorba de o mică flotilă cu marinari din cinci națiuni ale Uniunii Europene. Două zile mai târziu, când în ziarul *The Times* a apărut o scrisoare semnată de opt „lideri europeni” din Marea Britanie, Spania, Italia, Portugalia, Ungaria, Polonia, Danemarca și Cehia, cerând ca Europa „să rămână unită cu America”, dezbinarea a sărit în ochi.⁷⁴

Blair își dădea toată silința să refacă unitatea continentului. Imediat după întâlnirea cu Bush la Washington, s-a deplasat la Le Touquet spre a se întâlni cu Chirac, pentru summitul amânat din toamna trecută, după ce se certaseră în legătură cu C.A.P. Dar nu numai că n-a reușit să rezolve problema irakiană, ci s-au deschis și răni noi, relativ la altă chestiune controversată: fosta colonie britanică Zimbabwe. Deși liderul acestei țări, Robert Mugabe, desășura o campanie ucigașă a terorii atât contra fermierilor albi cât și asupra propriilor mase populare africane, Regatul Unit predase toate drepturile de a decide politica față de Zimbabwe Uniunii Europene, care n-a reacționat decât impunând o interdicție de călătorie pentru conducătorii țării. Acum însă, ignorând până și această sancțiune, Chirac îl invitase pe Mugabe la un summit, la Paris. A respins toate obiecțiile lui Blair, iar la conferința de presă nu s-a simțit nici măcar o undă de *entente cordiale*.⁷⁵

Două zile mai târziu, când Giscard a publicat un proiect al primelor șaisprezece articole din Constituție, Hain a intervenit imediat, plângându-se că „pare să însărcineze U.E. cu politica economică și externă, când nu așa ne-am înțeles.”⁷⁶ Curând însă, Giscard avea să se lupte cu peste o mie de amendamente, cerând să i se mai acorde timp.

De-acum, Irakul ajunsese pe prima pagină a tuturor ziarelor.⁷⁷ În timp ce prin toată Europa aveau loc demonstrații de masă împotriva războiului, liderii U.E. s-au întâlnit la Bruxelles, pentru un Consiliu special, în 17 februarie, unde au stabilit ca inspectorilor O.N.U. pentru armament să li se lase mai mult timp pentru a găsi și anihila armele de distrugere în masă ale Irakului. Războiul împotriva lui Saddam trebuia să fie doar o soluție „de ultimă instanță”.⁷⁸ Dar această unitate fragilă s-a spulberat curând, când Chirac a condamnat țările candidate pentru sprijinul acordat Americii, spunându-le că au „pierdut o bună ocazie să tacă”.⁷⁹ În câteva ore, Blair a exploatat această ieșire,

scriindu-le celor atinși de furia lui Chirac într-o încercare de a se prezenta drept cel mai apropiat aliat al lor în Europa.⁸⁰

Într-un scurt respiro al tensiunii, liderii U.E. s-au bucurat de primul dintre referendumurile planificate pentru aderare în cele zece țări candidate. S-a calculat că cele patru milioane de lire sterline cheltuite de U.E. pentru un masiv blitzkrieg de propagandă în mica insulă Malta, cu populația ei de numai 370.000 de locuitori, echivalau cu mai mulți bani pe cap de alegător decât totalul cheltuit de partidele politice în fiecare campanie electorală din istoria Marii Britanii. Această investiție opulentă și-a primit răsplata: 53,5% dintre maltezi au votat „Da” pentru aderare, același rezultat confirmându-se ulterior și la alegerile generale.⁸¹

Blair a mai avut timp să ofere un document semnat împreună cu Aznar, care ca și el sprijinea intervenția americană în Irak, propunând Comisiei să controleze politica asupra imigrărilor și criminalității transfrontaliere. La fel ca în cazul întoarcerii de o sută optzeci de grade a lui Straw cu privire la ideea unei Constituții, Blair – conform lui Heathcoat Amory, delegatul la convenția conservatorilor – consimțea la ceea ce bănuia el că era inevitabil, astfel dându-i posibilitatea de a revendica victoria pentru o idee care tot timpul fusese britanică.⁸² Blair era mai puțin entuziast în legătură cu propunerea unui pact de apărare reciprocă, dar Giscard a spus că avea să-l includă în proiectul de tratat pentru a vedea cum reacționau ceilalți.⁸³ Irlandezii erau nemulțumiți de referirea la „federalism” și sugerau că aceasta ar trebui să fie exclusă, „în interesul clarității”.⁸⁴ Amato a declarat că puterea Uniunii Europene provenea de la statele membre, nu „de la Dumnezeu sau de la Prodi”.⁸⁵ Nimeni nu era sigur dacă lui Prodi i se spusese sau nu.

Schröder, conștient de prăpastia care se adâncea între „vechea” și „noua” Europă, se încălzea în legătură cu „nucleul european” al lui Chirac: o „coalitie a nehotărâților”. Giscard se mulțumea să întocmească planuri pentru un procuror european care să abordeze criminalitatea transfrontalieră, pe care le-a dezvăluit în ziua de 18 martie, adăugându-le ideilor lui Blair de a aduce „pilonul” justiției și al afacerilor interne sub competența Comisiei. Agenda supranațională se încălzea tot mai mult.

Regatul Unit s-a opus ideii unui procuror european, dar Blair aștepta acum să vadă dacă O.N.U. avea să autorizeze „coalitia celor dornici” să invadeze Irakul. În 14 martie, cu Franța gata să-și folosească dreptul de veto în Consiliul de Securitate, S.U.A. își retrăsese moțiunea de la O.N.U., iar Blair, sfidând „vechea Europă”, a trecut de partea lui Bush. Pe 17 martie, Bush i-a dat un ultimatum lui Saddam. Pe 20 martie a început invazia. Trei săptămâni mai târziu, în 9 aprilie, ostașii din Infanteria Marină ajutau irakienii în delir să doboare o statuie a lui Saddam Hussein, în centrul Bagdadului. Ziarul *The Daily Mail* a rezumat evenimentul printr-un singur cuvânt: *Toppled* („Răsturnat”, „Doborât”).

Date fiind toate aceste evenimente, atmosfera de la Consiliul European de primăvară a fost înghețată. Blair și Chirac se evitau ostentativ unul pe altul. Dar Blair nu-și abandonase strategia de „angajament constructiv”. În urma discuțiilor avute cu Bush după război, a insistat să-și informeze colegii europeni despre rezultatele acestora, venind cu cuvinte mieroase despre rolul central al O.N.U. în reconstrucția Irakului.⁸⁶ Între timp, Solana spusese ziarului *Die Welt* că lecția războiului era aceea că, pe viitor, Uniunea Europeană trebuia să aibă doar un singur reprezentant în Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite: „imaginați-vă ce influență ar fi avut Europa, dacă vorbea cu un singur glas.”⁸⁷

Giscard plănuia să-și protejeze bebelușul, incluzând în Constituție o prevedere pentru aprobarea tratatelor fără ratificare unanimă: așa-numita „clauză de ieșire”. Aceasta le-ar fi dat statelor membre posibilitatea de a accepta tratate noi sau de a se retrage din Uniune. Lecțiile din Irlanda și de la Nisa nu se irosiseră de pomană. Următoarea era „politica externă ferfeniită a Europei”, pe care Giscard o lăsase să mai aștepte până se putea agita stărnită de Irak. Acum, și el sugera un singur ministru de Externe al U.E., care să cumuleze rolurile îndeplinite de Solana și Patten. Dar ocolea problema crucială dacă acesta să fie subordonat Comisiei sau Consiliului.

În 16 aprilie 2003, totul s-a întrerupt pentru o mare ceremonie la Partenonul din Atena, unde liderii „vechii” și „noii” Europe s-au întrunit să semneze tratatele de aderare. Documentul de două

mii cinci sute de pagini, cu multiple referiri încrucișate la *acquis*, era ilizibil. În mod semnificativ, o lună mai târziu, Comisia a îndemnat Polonia și alte cinci țări recent asociate să-și accelereze traducerea legislației U.E. Consiliul nu aprobase decât câteva sute dintre cele șazece de mii de reguli ale U.E. care trebuia să fie traduse în poloneză.⁸⁸ Nu pentru prima dată, liderii vechilor națiuni ale Europei semnav un document pe care nu-l citiseră, dar care era supus ratificării din partea unei Europe formate nu din cincisprezece state, ci din douăzeci și cinci. Chirac s-a folosit de ceremonie pentru a-și reactiva cererea unei „avangărzi”, spunând că o Europă lărgită își va pierde vitalitatea dacă nu există un nucleu de state strâns integrate care să poată forța mersul înainte.⁸⁹

La Bruxelles, convenția începea să se poticnească în structura Comisiei. Prodi, care nu reușise să obțină o președinție atotputernică, a interveni oferindu-și ideea anterioară a unui organism cu două niveluri. Aceasta a părut să genereze un „spirit de compromis”. Giscard a profitat de avantajul noii stări de spirit, propunând o anulare a dreptului național de veto asupra impozitelor, pentru a elimina concurența fiscală „neloială”.⁹⁰

La Milano, Berlusconi compărea în instanță, acuzat de mituirea judecătorului în afacerea S.M.E. Fortase deja aprobarea unei legi care-i conferea imunitate atâta timp cât era prim ministru. Dar ceea ce surescita instituția europeană era afirmația lui Berlusconi că „partea cea mai gravă de vină și responsabilitate” îi revenea „profesorului Prodi, care stă liniștit la Bruxelles”.⁹¹ Italia fiind gata să preia președinția U.E., pe președinții Comisiei și Consiliului părea să-i aștepte o colaborare foarte interesantă.

Se trezește Anglia

În ziua de 8 mai 2003, după mai bine de un an de la convenția care fusese aproape complet ignorată de mass-media, ziarul *The Daily Mail* s-a trezit în sfârșit, declarând Constituția „un plan pentru tiranie”. Editorialistul Simon Heffer afirma:

„Pe furie, cu viclenie, eurocrații au conceput o constituție care – și nu exagerăm – ar putea în curând să distrugă caracterul național al Marii Britanii. Cu bătaie mult mai lungă decât [Tratatul de la] Maastricht, concentrează la Bruxelles controlul asupra tuturor, de la frontierele până la băncile noastre.”

A doua zi, ziarul a tipărit cuvântul «*NON!*» cu majuscule enorme pe prima pagină, condamnându-l pe Blair pentru că fusese dispus să le ofere irakienilor un referendum pentru Constituție, dar britanicilor le refuzase unul pentru a lor. Apoi, *The Daily Telegraph* a publicat un editorial care proclama: „Asta a fost momentul despre care ni s-a spus de-atâtea ori că nu va sosi niciodată. U.E. e gata să se transforme, *de jure* și *de facto*, într-un singur stat.”⁹² Rupând tăcerea auto-impusă, de lungă durată, a partidului său în legătură cu „Europa”, Iain Duncan Smith l-a provocat pe Blair să organizeze un referendum. Hain a ripostat că nu se ținuseră referendumuri nici pentru Actul Unic European sau Tratatul de la Maastricht: „Erau mari tratate constituționale. Acesta e mai mult un exercițiu de ordonare”, a afirmat el⁹³ – câteva cuvinte care aveau să-l hăituască.

Apoi, în 15 mai, *The Sun* a publicat titlul: „Cea mai mare trădare din istoria noastră”. Redactorul său politic, Trevor Kavanagh, amintind de Gaitskell, a scris că Blair era „gata să abandoneze o mie de ani de suveranitate britanică”. Un sondaj al ziarului a înregistrat 60% de opinii împotriva „cedării în continuare a puterii în favoarea Bruxelles-ului”, 84 de procente pentru un referendum, și 61% care considerau că Marea Britanie ar fi trebuit să aibă în vedere ieșirea din U.E., pentru a nu fi nevoită să cedeze și mai multă putere.

În Camera Comunelor, Blair a afirmat că referendumurile se organizau numai când erau implicate „schimbări excepționale în sistemul de guvernare”. Duncan Smith avea replica pregătită: „De când ați venit la putere, s-au ținut treizeci și patru de referendumuri în tot felul de chestiuni arzătoare, ca de pildă, dacă să existe un primar în Hartlepool sau nu (...). Dar constituția europeană va decide felul cum va fi guvernat fiecare cetățean din țara asta. De ce nu lăsați pur și simplu poporul britanic să-și spună cuvântul?” Pentru prima dată, liderul tory atinsese o coardă sensibilă. Într-un sondaj de a doua zi, 83% și-au exprimat părerea că poporul britanic ar fi trebuit să decidă, nu guvernul.⁹⁴ Reacția lui Hain a constatat doar în a se repezi asupra „presei eurosceptice”, acuzând-o că pu-

blica „fantezii alarmiste” și continuând să insiste că notoria Constituție nu era decât un „exercițiu de aranjare”.⁹⁵ Giscard a tratat cu indiferență toată tevatura.⁹⁶ Răspunsul ziarului *The Daily Mail*, în 16 mai, a constat în a-și oferi propriul vot pentru un referendum.

Dintr-o dată, în toiul întregii agitații, s-a produs un îngrozitor sentiment de *déjà vu*, când a izbucnit un nou scandal de fraudă. O.L.A.F. și procurorii francezi investigau „o vastă acțiune de jefuire” a fondurilor U.E., după ce din vistieria Eurostatului, organizația statistică a U.E., dispăruseră 640 de lire sterline. Nimeni nu fusese suspendat, iar Comisia încă se mai gândea dacă să ia măsuri disciplinare sau nu.⁹⁷ După încă o lună de inactivitate, Comisia avea să fie forțată să consimtă că acuzațiile erau „mult mai semnificative” decât se presupusese. Schreyer, comisarul antifraudă, a recunoscut că departamentul primise în luna februarie a anului 2000 un raport care avertiza asupra unei posibile infracțiuni.⁹⁸ Într-o lume nesigură, exista măcar consolare că unele lucruri nu se schimbă niciodată.

În această perspectivă, Blair trebuia să-l apere pe Hain, după ce se aflase că Lordul Saatchi, fostul guru de publicitate al lui Thatcher, plănuia să lanseze o campanie pro-referendum. Hain acuzase că Saatchi și alții ca el colportau „minciuni” și „baliverne” eurosceptice. Cei care făceau campanie pentru vot „ar putea foarte bine să-și lase acasă pancartele și să nu mai toace banii, pentru că n-o s-o facem”, a spus el. Ideile propuse nu erau decât „primele crochiuri” care puteau fi respinse prin veto de guvernele naționale.⁹⁹

Conflictul izbucnise într-o perioadă sensibilă pentru Blair. Acesta urma să se întâlnească la Numărul 10 cu Giscard, pentru a-i spune că n-avea să tolereze nici o erodare a dreptului britanic de veto asupra politicilor fiscale, externe și de apărare – așa-numitele lui „linii roșii”.¹⁰⁰ Prin urmare, Straw a intervenit și, într-un discurs ținut la Bruxelles în fața C.B.I., a susținut că schimbările nu vor fi „nici pe departe în ton” cu moneda unică.¹⁰¹ Această afirmație a fost imediat combătută de Jean-Luc Dehaene, care a spus în emisiunea *Today* că viitoarea Constituție avea să creeze o singură „Europă politică”, la fel cum Tratatul de la Maastricht crease o entitate economică europeană. În ajunul publicării primului proiect complet al Constituției, chiar și Giscard a confirmat că era necesar un referendum. La fel s-a pronunțat și Hugo Young. „Poporul britanic are nevoie de o șansă nouă și transparentă de a hotărî în privința singurei întrebări importante care merită să fie pusă: vreți să rămâneți în Uniunea Europeană, sau să ieșiți? Aceasta este agenda nedeclarată (...)”.¹⁰²

Revenind la Bruxelles, înainte ca proiectul de Constituție să se poată finaliza avea să se producă o ultimă criză. Așa mergeau lucrurile în Europa. A început când Giscard a încercat să înlocuiască sistemul de vot din Consiliu cu un vot al majorității simple, bazat pe 60% din populația Uniunii. Această propunere spulbera Tratatul de la Nisa, iar spanioli, principalii lui beneficiari, au blocat-o. Giscard a oprit convenția, ceea ce a dus la trei zile de imobilitate. Acordul încheiat în cele din urmă permitea Spaniei să-și păstreze un drept de veto asupra alocării fondurilor structurale până în 2017, dându-i posibilitatea să-și protejeze finanțarea în timpul următoarei runde de negocieri.¹⁰³

Giscard a mai făcut o concesie și la adresa Marii Britanii, înlăturând cuvântul „federal” din proiect. Ulterior, Blair și aliații lui au făcut mult caz de acest lucru, care demonstra că Uniunea nu mai avea ambiții de a deveni un „superstat federal”. Amato a plasat totul în perspectivă: „adjectivele sunt folosite de comentatori; ceea ce ne interesează pe noi este substanța”.¹⁰⁴

Gordon Brown a fost mai puțin mulțumit de propunerile lui Giscard pentru ca eurozona să aibă propriul ei „minister de finanțe”. Dar Franța și Marea Britanie reușiseră să mențină un drept de veto asupra politicii externe. Giscard a recunoscut crudul adevăr: „Europa nu are o politică externă comună”.¹⁰⁵ Hain a salutat concesile. „Toate agitațiile, fanteziile, sperieturile și minciunile sfruntate care provin de la euroscepticii înrâiți se vor dovedi neîntemeiate,” s-a lăudat el. „Acest tratat e proba vie.”¹⁰⁶

Dar pe Blair îl așteptau și alte probleme, când a fost prevenit că Lorzii puteau bloca ratificarea oricărui nou tratat dacă nu exista garanția unui referendum.¹⁰⁷ Atunci, Hain a semănat haosul în politica guvernului, cu sugestia absurdă, în emisiunea *Today*, că dacă alegătorilor nu le plăcea Constituția, puteau vota contra guvernului în alegerile europene. Și a adăugat: „Aș lupta cu cea mai mare plăcere (...) să susțin acest tratat, iar conservatorii pot să i se opună, după care va hotărî poporul.” Până la orele prânzului, i s-a impus situația jenantă de a-și retracta cuvintele.

Între timp, Blair pornise spre Kuweit, într-un „turneu al non-victoriei“. Dar acum îl preocupau aceleași probleme care-i hărțuiseră și pe predecesorii lui. Aveau să se încheie curând cei doi ani după care parlamentului i se promisese o evaluare a celor „cinci teste“ ale lui Brown. Răspunsul era deja un secret cunoscut de toată lumea și, când sondajele arătau permanent o majoritate de doi la unu contra monedei unice, șansa de a câștiga un referendum era nulă. Pe de altă parte, nici șansele de victorie a unui referendum privitor la Constituție nu erau mai mari. Iar asta lăsa nerezolvată combinația dintre Constituție și euro, care amenința să domine următoarele alegeri generale, oferindu-le conservatorilor un adevărat cadou electoral. „Europa“ trebuia să fie neutralizată cu orice preț. În drum spre Kuweit, Blair i-a informat pe ziaristi că „isteria“ legată de Constituție ridică problema mult mai profundă a apartenenței Marii Britanii la Uniunea Europeană. „Ar trebui să decidem, ca țară, dacă vrem sau nu să mergem înainte în Uniunea Europeană“, a spus el. „Cred că, în ultimă instanță, la asta se reduce toată dezbaterea.“¹⁰⁸ Blair încerca terenul, tatonând ceea ce stafful lui numea „opțiunea nucleară“: un referendum întrebând dacă Marea Britanie trebuia să rămână în U.E. sau s-o părăsească. Acesta putea fi singurul referendum pe care avea șanse să-l câștige.

O asemenea variantă n-a putut deveni decât și mai atrăgătoare când Giscard și-a publicat a doua parte a proiectului de Constituție. Aceasta includea Carta Drepturilor Fundamentale. Un document care cândva nu avea un statut legal mai serios decât *Beano* ajunsese acum gata să devină lege a Comunității. Mai mult, convenția ceruse și un procuror european, sporiri ale puterii Parlamentului European în peste treizeci de domenii politice și înlăturarea a încă vreo douăzeci de drepturi naționale de veto.¹⁰⁹ Așa ceva numai „aranjare“ nu se putea numi. Blair era încolțit din toate părțile.

După Kuweit, a făcut o escală la Varșovia, pentru un discurs.¹¹⁰ A explicat de ce refuzase să organizeze un referendum pentru Constituție, comparând Marea Britanie cu Polonia. „Remarc,“ a spus el, „că deși aici, în Polonia, ți-ai un referendum pentru aderarea la U.E., n-ai organizat nici unul pentru convenție.“ Dezvoltând subiectul, a adăugat: „De asemenea, pentru noi, dacă recomandăm adoptarea euroului, acesta ar fi un pas de o asemenea semnificație economică și constituțională, încât un referendum ar fi rațional și just.“ În mod incredibil, după de negase ani de zile implicațiile constituționale ale monedei unice, Blair justifica acum un referendum pentru euro, datorită „semnificației lui constituționale“. Euroul avea „semnificație constituțională“; constituția, mai puțin.

Poziția lui Blair nu era numai illogică, ci și tot mai izolată. La scurt timp după discursul de la Varșovia, Lamberto Dini, fost prim ministru italian și membru al convenției, a acuzat guvernul britanic de înșelătorie: „Oricine din Marea Britanie care declară despre Constituție că nu va schimba nimic încearcă să îndulcească pilula amară pentru aceia care nu vor să accepte un rol mai important pentru Europa.“¹¹¹ Ca pentru a sublinia cuvintele lui Dini, guvernul britanic descoperise în proiectul de Constituție o clauză strecurată în ultimul moment, care ar fi permis armonizarea taxelor vamale și a T.V.A. Era așa-numita „clauză-escalator“ (Articolul I-24), care permitea Consiliului European să schimbe conținutul tratatului fără a recurge la o conferință interguvernamentală.¹¹²

De la Varșovia, Blair a cotit spre Sankt Petersburg, pentru a se întâlni cu liderii lumii la aniversarea a trei sute de ani de existență a orașului, de unde s-a dus la Evian, pentru un summit G8. Acolo, Bush, care trecuse și el prin Polonia și Rusia, i-a reamintit lui Chirac că nu-i uitase atitudinea, necum să i-o mai și ierte. Cu o aroganță deliberată, a plecat înainte de încheierea lucrărilor, ca să se ocupe de niște treburi din Orientul Mijlociu. La convenție se desfășurau în galop negocierile de ultim minut pentru a supune Constituția Consiliului European de la Salonic, în 20 iunie. Din aceea erau în mare parte făcute doar de ochii lumii. Numai Giscard avea să decidă dacă se ajungea sau nu la un consens.¹¹³

Gordon Brown își continua atacurile contra eurosepticii. Calitatea de a fi britanic nu mai putea fi echivalată cu cea de antieuropean, pentru că ideile și valorile britanice dădeau tonul reformelor din U.E., a susținut el în *The Daily Telegraph*. Era posibil să fii pro-britanic și pro-european în același timp. Zugrăvind o imagine de nerecunoscut a U.E., și-a prezentat apoi „planul de drum“: „interguvernamental, nu federal; recunoaștere reciprocă, nu reguli centrale, gen o-măsură-pentru-toți; concurență fiscală, nu armonizare a impozitelor, cu responsabilitate politică adevărată; subsidiaritate, nu superstat.“¹¹⁴ Amăgirea – sau autoamăgirea – mergea până la capăt.

În săptămâna următoare, destui polonezi au scrâșnit din dinți pentru a împinge participarea la vot dincolo de cele cincizeci de procente necesare pentru validarea referendumului, soldat cu o victorie a taberei „Da” cu 82%. Milioane de polonezi dezamăgiți sau debusolați rămăseseră pur și simplu acasă. Pentru Comisie era „un punct de cotitură în istoria europeană”, adăugând Polonia alături de Lituania, Ungaria, Slovenia și Slovacia, care votaseră toate „Da”.¹¹⁵ Avea să urmeze Cehia. În câteva săptămâni, guvernul acesteia urma să lanseze un program de austeritate destinat să reducă deficitul, în pregătirea adoptării euroului. Ziarul *Lidove Noviny* a publicat titlul: „Bun venit în U.E. și înapoi la realitate”.¹¹⁶

În Marea Britanie, ziua de 9 iunie 2003, a fost decisivă pentru euro. După ani de zile în care Ministerul de Finanțe muncise pe brânci, elaborând optsprezece studii, cu un total de vreun milion și jumătate de cuvinte, care acopereau peste două mii de pagini, răpsunsul lui Brown – nu foarte surprinzător – a fost un „poate” ferm.¹¹⁷ Cancelarul a propus încă o revizuire în toamnă, lăsând deschisă șansa vagă a unui referendum în 2004, dar a spus clar că n-avea să se întreprindă nici o schimbare a politicii.¹¹⁸ Pentru moment, ambițiile europene ale lui Blair erau moarte.

Între timp, centrul de interes al acțiunii de mutase la Luxemburg, unde Fischler propusese un nou pachet de „reformă” C.A.P., căutând să transfere și mai multe fonduri de la sprijinul direct la „dezvoltarea rurală”, pentru a reduce costurile de ansamblu. Fischler lupta pentru supraviețuirea Comunității, căci altfel U.E. risca să dea faliment. Mai exista și „Runda Doha” a tratativelor G.A.T.T., unde era disperată nevoie de un acord asupra reducerii subvențiilor pentru export, ca să se atenueze deversarea surplusurilor pe piețele lumii.¹¹⁹

Franța și Germania, însă, au încheiat un nou acord – pentru *The Financial Times*, un „târg vrednic de dispreț”.¹²⁰ Germania avea să ajute Franța să emasculeze planul lui Fischler, în schimbul sprijinului Franței pentru a se opune planurilor Comisiei de a emite o directivă de acaparare a autorității care ar fi subminat puterile landurilor germane. Cu o simetrie uluitoare, alianța franco-germană revenise la origini. Confruntat cu indignarea altor state membre, Chirac a amenințat calm că o să invoce Compromisul de la Luxemburg.¹²¹ Iar lucrurile nu s-au oprit aici. Încă mai trebuia să fie rezolvat deficitul iminent al bugetului Comunității, iar o sursă evidentă era rabatul britanic. Spre oroarea sa, Foreign Office-ul descoperise în „clauza-escalator” un mecanism ascuns prin care Marea Britanie putea fi jefuită, pe ușa din spate, de cea mai importantă concesie obținută.¹²² De la de Gaulle la Chirac, istoria descriesese un ciclu complet, revenind la punctul de plecare.

În alte zone se manifestau asimetrii. Spre deosebire de francezi în anii șaizeci, polonezii n-aveau să primească avantaje pentru țărâניה lor. Urmau să fie expuși impactului total al competiției cu produsele subvenționate fabulos din U.E., transportate mai rapid și mai ieftin la Varșovia prin Rețeaua Trans-Europeană, cu care puțini fermieri locali puteau spera să concureze. Singurul rezultat nu putea fi decât o migrație accelerată spre orașe. Totuși, U.E. impusese cu forța și „raționalizarea” industriilor centrale ale Poloniei, ca siderurgia, agravând problema deja serioasă a șomajului și eliminând orice slujbe posibile pentru agricultorii dislocați. Singura soluție rămânea emigrarea, fenomen prevăzut de statele membre ale U.E., dintre care cele mai multe refuzaseră să aprobe dreptul de stabilire timp de șapte ani. Marea Britanie, însă, n-o făcuse. Urmând exemplul Irlandei, Anglia avea să permită accesul est-europenilor din prima zi de la aderare. Mai mult, urmau să aibă aceleași drepturi la beneficii, asistență medicală și învățământ ca și cetățenii Regatului Unit.¹²³ Ministerul de Interne considera că doar un număr de cinci mii până la treisprezece mii de oameni aveau să profite de aceste avantaje, dar Migration Watch U.K., un grup de analiză specializat, a avertizat că Marea Britanie se putea confrunta cu peste două milioane de imigranți, până în anul 2021.¹²⁴

Sosise amenințătorul moment în care Giscard avea să-și dezvăluie proiectul (aproape) final – era ziua de vineri, 13 iunie. Controversata Parte a III-a încă nu fusese redactată, și trebuia să aștepte până în iulie. Dar fostul președinte francez a arătat textul neterminat și, tremurând de emoție, a declarat: „Acest rezultat e imperfect, dar este mai mult decât am fi putut spera. (...) În locul unei Europe pe jumătate formată, avem o Europă cu o identitate legală, cu o monedă unică, cu o justiție comună, o Europă care se pregătește să aibă propria ei apărare.” Apoi, privind în jur, prin sala aglomerată, a „simțit” consensul. Așa grăit-a poporul Europei.¹²⁵

Jack Straw a ales acest moment pentru a ataca „miturile și isteria” euroscepticilor. „Tratatul confirmă că U.E. este o uniune de națiuni, nu un superstat”, a declarat el.¹²⁶ În aceeași zi, ziarul *The Daily Mail* a dezvăluit că dintre cei 1,7 milioane de oameni care-i răspuseseră la sondaj, 89,8% doreau un referendum. Într-un sondaj paralel al I.C.M. – „cel mai mare din totdeauna”, chestionând 54.971 de oameni – 88% dintre subiecți au răspuns pozitiv. „Acum veți asculta, Mr. Blair?” întreba ziarul.

În acest moment cum nu se putea mai inoportun, John Prescott tocmai anunțase referendumuri pentru adunările alese în trei regiuni din nord, după „exerciții de sondare” prelungite care dezvăluiseră sprijinul unui număr „derizoriu” de 3.329 de oameni, dintr-o populație totală de paisprezece milioane. Totuși, pentru Prescott, în toate cele trei regiuni se înregistrase o „dorință covârșitoare” de a avea un referendum, dovedind că partidul lui era unul „care crede în consultarea poporului”.¹²⁷

La scurt timp după aceea, Blair a plecat la Porto Carras, în nordul Greciei, unde Consiliul se mutase cu șaptezeci de mile mai încolo pe coastă ca să evite demonstrații. Lăsase în urma lui un articol în *The Daily Mirror* care-l acuza pe Duncan Smith că avea „o agendă ascunsă de a scoate Marea Britanie din Europa”.¹²⁸ Oare aceasta avea să fie în cele din urmă agenda de referendum a lui Blair?

Nici revista *The Economist* nu i-ar fi prilejuit o lectură mai plăcută. Publicase pe copertă imaginea mare a unui coș de gunoi, plin cu hârtii, și întrebarea: „Unde să înregistrăm noua Constituție europeană?” Convenția produsese o operă lamentabilă care, în multe privințe, făcea arhitectura constituțională a Uniunii „și mai greu de înțeles”. „Este o ispravă incredibilă”, a scris *The Economist*.¹²⁹ Critica era binemeritată. Nici una dintre problemele centrale nu fusese rezolvată. Structura instituțională rămăsese un „amalgam mocirlos” de interguvernamentalism și supranaționalism. Apelurile Germaniei la definirea unor limite clare ale puterilor Comisiei nu fuseseră ascultate.

Între timp, cei două mii de ziariști care așteptau în Grecia se distrau cu o plângere a lui Chirac la adresa premierului italian, care refuzase să-l întâlnească pe Yasser Arafat cu ocazia unei vizite recente în Israel. Berlusconi a spus că se deplasase acolo în calitate de premier, nu de proxim deținător al președinției U.E. Franța, a spus el, „a pierdut o bună ocazie de a tăcea”.¹³⁰ Viitorul președinte intrase acum în conflict cu unul dintre cei mai puternici lideri ai Uniunii Europene, precum și cu președintele Comisiei. Mai târziu, avea să se ia și de Parlament, sugerând că un anumit parlamentar german s-ar fi potrivit în rolul de *kommandant* într-un film despre lagărele de concentrare naziste.

În dimineața zilei de 20 iunie 2003, Giscard le-a predat șefilor de guvern un exemplar legat în piele albastră al operei sale, avertizându-i să nu-l facă ferfeniță. Marca, a spus el, „un pas istoric în direcția aprofundării obiectivelor integrării europene”.¹³¹ În mod uluitor, Blair a salutat ciorna ca pe „o victorie pentru Marea Britanie”, deși a recunoscut că încă mai erau de purtat unele lupte la conferința interguvernamentală, care urma să înceapă în octombrie, pentru a se încheia la sfârșitul primăverii următoare, prin ceea ce avea să fie totuși, în ciuda amănărilor, un nou Tratat de la Roma.¹³²

În ceea ce-l privea pe Blair, acele bătălii aveau să se refere la „liniile roșii”. Dar tot ce urma el să discute era aplicarea Cartei Drepturilor Fundamentale la instituțiile sau la guvernele U.E., existența unui procuror al U.E., dreptul de veto asupra impozitelor și securității sociale, și dacă noul „ministru de Externe al U.E.” avea să reprezinte Consiliul.¹³³ Pe toate celelalte le cedase – inclusiv acceptând extinderile V.M.C. care aveau să ridice la o sută numărul domeniilor politice în care, de-a lungul deceniilor, dreptul de veto fusese abandonat.

Când Blair a plecat înainte de sfârșitul programului, oficialitățile U.E. au remarcat că o mare parte din retorica lui era incredibil de similară cu aceea a lui Major și Thatcher, pe vremuri.¹³⁴ În Anglia, *The Sunday Times* i-a atras atenția că, dacă noul tratat introducea și alte măsuri integraționiste, soluția era simplă: „Nu-l semnați.”¹³⁵ Pentru „Comunitate” nu exista nici o soluție simplă. La optzeci de ani după ce părinții ei intelectuali, Salter și Monnet, ajunseseră pentru prima oară

să creadă că aveau răspunsul la problemele Europei, încă nu se găsisese o cale de a rezolva conflictul fatal între acele două filosofii incompatibile, interguvernamentalismul și supranaționalismul. Se părea că tensiunile pe care le făcea inevitabile acest conflict aveau să submineze în continuare visul unei „Europe Unite” – atâta vreme cât reușea să supraviețuiască.¹³⁶

Capitolul 20 AMĂGIRE SAU AUTOAMĂGIRE?

„Dacă deschideți acea cutie a Pandorei, nu se știe niciodată ce bidivii troieni vor sări de-acolo.”

Ernest Bevin, despre Consiliul Europei.¹

Cel mai evident motiv pentru care istoria relatată în aceste pagini n-a mai fost niciodată spusă astfel este acela că unul dintre triumfurile „proiectului european” a constat în modul cum a reușit să-și creeze propriul „mit”. Nu a încercat numai să contureze viitorul. Grație unei armate de istorici, gazetari și politicieni binevoitori, plus propria mașinărie de publicitate a Comisiei, a avut un succes incredibil în a reinventa trecutul. De aceea, când revenim la sursele documentare, cum am încercat să facem în această carte, nu există aproape nici un episod din istoria Uniunii Europene care să nu arate radical diferit de versiunea pe care o prezintă „mitul”.

Povestirea pe care am spus-o nu s-ar fi putut desfășura în acest mod fără talentele remarcabile ale unui anumit om. Realizarea unică a lui Jean Monnet nu a fost aceea că a inspirat națiunilor Europei o cooperare pașnică de proporții fără precedent. Atât în anii douăzeci, cât și la sfârșitul anilor patruzeci, mulți alții, mai proeminenți decât el, au fost captivați de viziunea creării unor „State Unite ale Europei”. Ceea ce i-a scos în evidență pe Monnet și Salter, când au conceput pentru prima oară propria lor versiune a acestui vis, a fost convingerea că nu putea fi realizat decât într-un singur fel: conferindu-i Europei un guvern supranațional.

Din acest motiv, Monnet și Salter socoteau că principalul lor inamic nu era atât naționalismul ca atare, cât cea formă rivală de internaționalism care poate părea să aspire la atingerea aceluiași scopuri, dar într-un mod pe care ei îl considerau sortit eșecului: cea cooperare voluntară între guvernele suverane a cărei ineficacitate găseau Monnet și Salter că distrusese Liga Națiunilor. Pentru Monnet, nici un termen de condamnare nu era destul de virulent pentru a-i exprima ura la adresa „interguvernamentalismului”. Era o „otrăvă”, o „poluare”, iluzia supremă.

O parte din geniul lui Monnet a constat în extraordinara lui capacitate de a-i manipula pe alții, operând în culise, pentru a face ceea ce dorea el. Dar cealaltă parte a geniului său a fost aceea de a înțelege că niciodată n-avea să câștige sprijinul pentru lucrurile pe care le dorea, dacă le aborda direct și dintr-o dată. Știa instinctiv că nu-și putea atinge scopurile decât îndreptându-se spre ele pieziș, pas cu pas, și ascunzând adevărata natură a țelului sub prefăcătoră că ar fi fost altceva decât era în realitate. Au existat momente euforice când a fost tentat să dea totul pe față – mai ales la începutul anilor cincizeci când, îmbătat de succesul loviturii prin care reușise să înființeze Comunitatea Cărbunelui și a Oțelului, a vorbit despre ea ca fiind „primul guvern al Europei”, după care, doi ani mai târziu, și-a lansat planul pentru o „Comunitate Politică Europeană”. Dar, cu ajutorul lui Spaak, a învățat curând din aceste greșeli. Astfel a ieșit la lumină moștenirea lui cea mai influentă, poate, pentru „proiectul european” – cea strategie care s-a consacrat ca *engrenage*, sau „metoda Monnet”.

Niciodată n-avea să existe o definiție unică și clară a acestor termeni. Dar orice cunoscător din interior al „proiectului” avea să știe ce se înțelegea prin *engrenage*, sau „angrenare”. Acesta oferea un eufemism care să acopere toate acele tehnici diverse prin care „proiectul” își putea avansa singura sa agendă ascunsă și adevărată: o presiune statornică și neînduplecată spre a extinde puterile supranaționale ale Comisiei. Fiecare pas nou pe care-l făcea era privit doar ca un mijloc de a-l angrena pe următorul. Fiecare nouă adăugire la competențele existente putea începe cu o mică

propunere, aparent inofensivă, față de care nimeni nu putea avea nici o obiecție – până când principiul era consimțit, iar acele puteri se puteau extinde constant. Fiecare problemă sau deficiență nouă putea fi folosită ca o „criză benefică” pentru a justifica o și mai mare extindere a puterilor Comisiei, spre a-i furniza remediul.

Astfel, cărămidă cu cărămidă, avea să se clădească marea construcție supranațională. Mai presus de orice, era vital ca niciodată să nu se definească prea clar care era scopul final al „proiectului”, de teamă că așa ceva ar fi putut provoca forțe contrare care să încerce să-l saboteze înainte de a fi terminat.

În acest sens, intenția de a ascunde și a înșela a fost o parte implicită din natura „proiectului”, încă din momentul lansării sale. Acest obicei de a escamota avea să rămână o caracteristică atât de definitorie a „proiectului”, încât urma să-i afecteze din ce în ce mai mult pe toți cei capturați de vraja sa.

Originile amăgirii

Nu există nici un exemplu mai flagrant al modului în care „mitul” a rescris istoria, decât falsificarea felului cum a fost pentru prima dată lansat proiectul în lume, în 1950. În repetate rânduri, s-a spus că aceasta s-a datorat în esență spiritului vizionar al lui Robert Schuman, conjugat cu ceea ce o lungă procesiune de simpatizanți ai proiectului, de la Dean Acheson până la Tony Blair, au declarat că ar fi fost „cea mai gravă greșeală” a Marii Britanii „din perioada postbelică” – faptul că nu i s-a alăturat de la început.

După cum am văzut, Declarația Schuman a exemplificat perfect „metoda Monnet” în acțiune. Folosindu-l pe Schuman doar ca pe păpușa unui ventriloc, Monnet a profitat de ocazia unei „crize benefice” pentru a-și implementa stratagama îndelung premeditată, pe baza concluziilor ce dateau încă din anii douăzeci, ca proiectul să fie inițial prezentat doar ca un plan de a înființa o autoritate supranațională care să controleze industriile cruciale pentru desfășurarea războaielor. Dar tot rostul acestei autorități, după cum le-a explicat el lui Spaak la Washington, în 1941, și lui Macmillan la Alger, în 1943, era acela că în continuare putea fi folosită ca fundație pentru uniunea politică finală.

În primii ani de după război, și alții au făcut, inspirați de Monnet, încercări premature de a transforma atât O.E.E.C., cât și Consiliul Europei în organisme supranaționale. În fiecare caz, aceste eforturi au fost zădărnice, în primul rând de țara care era principala susținătoare a cooperării interguvernamentale disprețuite de Monnet – Marea Britanie. Nimic n-a fost mai flagrant în planul lui Monnet de a înființa o Comunitate a Cărbunelui și a Oțelului decât eforturile pe care le-a făcut pentru a se asigura că Marea Britanie rămânea în afară, de teamă să nu i-l corupă cu interguvernamentalismul ei. Mai mult, tocmai acest element supranațional a fost cel pe care guvernul lui Attlee l-a recunoscut și respins atât de prompt.

Desigur, toate acestea aveau să se repete și mai dramatic peste câțiva ani, când Monnet, acum în fruntea Comitetului său de Acțiune pentru Statele Unite ale Europei, a început să discute cu Spaak despre următorul salt înainte. Spaak, mai mult decât oricine, a fost responsabil pentru ghidarea proiectului spre cea mai mare izbândă a sa din toate, Tratatul de la Roma. Și tot Spaak l-a convins pe Monnet să accepte ceea ce avea să devină înșelăciunea centrală a întregii povestiri, când a insistat ca orice referire la uniunea politică sau „federală” să fie suprimată, iar proiectul să fie prezentat lumii ca nefiind nimic mai mult decât o „piață comună”, destinată să promoveze în condiții pașnice cooperarea economică, comerțul și prosperitatea generală.

Același „mit”, după cum l-au dezvoltat publiciștii britanici Young și Denman, a prezentat momentul ca pe un al doilea prilej când Marea Britanie „a pierdut o ocazie istorică” de a se implica și, astfel, a influența proiectul în moduri care, ca să-l cităm pe Blair, ar fi putut „reflecta interesele britanice”. Dar, din nou, așa ceva ar însemna să răsturnăm faptele istorice cu susul în jos. Eforturile postbelice ale Marii Britanii de a promova cooperarea europeană pe baze interguvernamentale au fost fără egal, de la O.E.E.C. și Consiliul Europei până la N.A.T.O. și U.E.O. Tocmai de aceea Monnet și Spaak erau din nou hotărâți să mențină cu orice preț Marea Britanie în afara proiectului, inclusiv condiționând alăturarea la Euratom de apartenența la E.E.C., în termeni pe care Marii Britanii îi era imposibil să-i accepte.

Când Marea Britanie a persistat cu încercările de a promova cooperarea interguvernamentală prin comerțul liber, O.E.E.C., F.T.A. și E.F.T.A., Monnet și-a folosit toată influența de culise, inclusiv în S.U.A., pentru a sabota aceste eforturi. Numai când s-a alarmat serios că fostul său aliat, de Gaulle, încerca să submineze proiectul din interior, târându-l înapoi spre interguvernamentalism, a executat Monnet acea întoarcere cu o sută optzeci de grade care l-a determinat să dorească includerea Marii Britanii.

Marea Britanie se alătură farsei

Din punctul de vedere al Marii Britanii, povestea poate fi în continuare înțeleasă mai bine în termenii psihologiei decât în cei ai calculului politic rațional. Răzgândirea Marii Britanii în relația cu „Europa”, din preajma anului 1960, a provenit în primul rând din pierderea încrederii naționale în sine, ulterioară cedării Canalului de Suez, și din declanșarea aceluși complex de inferioritate colectiv care rezulta din compararea performanțelor propriiei sale economii desuete și șubrede cu noul „dinamism” al vecinilor ei din Piața Comună.

Această descurajare a făcut Londra să-și abandoneze aproape peste noapte toate vechile inhibiții față de subordonările afacerilor britanice unei forme de guvernare supranațională. Din documentele contemporane ale guvernului reiese clar că Macmillan și miniștrii lui erau pe deplin conștienți de implicațiile politice mai ample a ceea ce făceau: că adevăratul scop al proiectului european era acela de a acționa spre uniunea politică finală, și că aceasta avea să implice un angajament cu final incert al abandonării puterii de la Westminster în favoarea Bruxelles-ului. Când Macmillan l-a vizitat pe Kennedy, în luna aprilie a anului 1961, prietenul lui Monnet, Ball, i-a spus clar că Washington-ul nu va sprijini cererea de aderare a Marii Britanii decât cu condiția ca ea să accepte faptul că adevăratul scop al Pieței Comune era integrarea politică. Heath îi dăduse deja lui Ball asigurări în acest sens, cu ocazia vizitei lui la Londra.

Ceea ce se transpune la fel de clar, însă, este faptul că Macmillan și Heath au luat decizia conștientă de a nu explica deschis acest lucru poporului britanic. Din motive „de prezentare”, cum le numeau ei, aveau să persiste în ficțiunea că Piața Comună era în esență doar un proiect economic, preocupat de comerț și locuri de muncă. În mod similar, au avut grijă să atenueze impresia consecințelor enorm de păgubitoare pentru Commonwealth ale deciziei Marii Britanii de a se alătura unui bloc comercial protecționist, cu vederi în esență orientată spre interior, care avea s-o oblige, în calitate de membră, să le întoarcă spatele principalilor ei parteneri comerciali.

Cu siguranță, toate acestea însemnau o înșelătorie deliberată. Dar ceea ce mai reiese din probele existente este și măsura remarcabilă în care guvernul lui Macmillan și oficialitățile din Ministerul de Externe s-au autoamăgit, nereușind să înțeleagă adevăratele motive ale lui de Gaulle de a dori să țină Marea Britanie afară. Pe tot parcursul anilor șaiszeci, Franța a fost animată de dorința ei de a stabili o Politică Agricolă Comună care în realitate nici măcar nu era o politică agricolă. C.A.P. era o strategie politică și socială destinată să-i protejeze pe fermierii francezi și, în ultimă instanță, să protejeze statul francez.

Abia în 1969, când s-a asigurat în sfârșit că alte țări aveau să-i subvenționeze propriii fermieri, Franța a început să ceară activ intrarea Marii Britanii – pentru că, fiind nevoită să impună pe alimentele importate din Commonwealth taxe vamale ale căror beneficii aveau să se ducă direct la Bruxelles, Marea Britanie urma să ofere fondurile pentru finanțarea agriculturii franceze și, simultan, să furnizeze o piață pentru surplusurile acesteia (care, grație subvențiilor C.E., se puteau vinde în Marea Britanie la prețuri sub cele ale produselor concurente din Commonwealth). Există prea puține semne că Marea Britanie ar fi înțeles cât de profund fusese păgubită, și încă de două ori, de acest aranjament, deși în cele din urmă avea să ducă la lupta pentru contribuția ei disproporționată la bugetul C.E. Nimic nu demonstrează mai concludent măsura în care englezii au fost înșelați de această stratagemă decât credința naivă a lui Heath, Young, Denman și a altora că schimbarea de poziție a Franței față de aderarea Marii Britanii s-ar fi datorat, cumva, „empatiei personale” dintre Heath și Pompidou.

Propriile tentative ale lui Heath de a intra în Piața Comună au dat semnalul înșelătoriei care pentru poporul britanic avea să fie cea mai mare din toate. Fără nici un mandat electoral, după ce abia

dacă menționase „Europa” în timpul campaniei sale pentru alegerile din 1970, aproape imediat ce a intrat în funcție, Heath a cerut aderarea. Ceea ce s-a prezentat drept „negocieri” nu era nimic mai mult decât un act prelungit de capitulare în toate privințele, de la Commonwealth până la C.A.P., rezumat de Con O'Neill ca „Înghițiți-l pe tot, și înghițiți-l acum!” Și mai flagrant decât în 1961, Heath a persistat în a interpreta greșit apartenența Marii Britanii la Piața Comună, ca fiind doar o chestiune comercială, când în culise această minciună era contrazisă deja de propunerile lui Werner și Davignon pentru uniunea monetară.

Imaginea prezentată Parlamentului și electoratului de către Heath și miniștrii lui era atât de înșelătoare, încât cu unele ocazii aceștia au ajuns chiar să mintă deliberat, ca atunci când Rippon a negat că renunțaseră complet la orice control asupra apelor de pescuit britanice, sau când au promis în Cartea Albă că aderarea la Comunitate nu va implica nici o abandonare a „suveranității esențiale”. Abia peste treizeci de ani avea să iasă la lumină, din documentele confidentiale ale Ministerului de Externe, cât de conștienți fuseseră funcționarii acestuia de măsura în care Marea Britanie avea să-și cedeze puterile de autoguvernare. La vremea respectivă, nimic din toate acestea nu a fost recunoscut public, deși autorul memorandumului intern al F.C.O. despre „suveranitate” a justificat escamotarea sugerând că poporul britanic nu va observa ce se întâmplă până la sfârșitul secolului, când va fi prea târziu să protesteze, pentru că procesul va fi devenit ireversibil.

Alte documente ale F.C.O. făcute publice în 2003 aveau să confirme cât de departe ajunsese chestiunea „europeană” să determine funcționarii publici superiori, la începutul anilor șaptezeci, să-și abandoneze tradiționala obligație strictă de a rămâne neimplicați în politicile partizane. Rolul jucat de funcționarii F.C.O. în campania lansată de guvern spre a câștiga sprijinul pentru aderare a marcat începutul acelei „politizări” a serviciului civil care, în cele din urmă, avea să se transforme în „mașina de propagandă” din epoca Blair. Era o situație grăitoare pentru felul cum, încă din acea perioadă timpurie, „Europa” începea să erodeze subtil disciplina adânc înrădăcinată a vieții publice britanice.

În 1974 și 1975, înșelătoria a continuat, mai întâi cu șarada renegocierilor lui Wilson, apoi cu campania pentru referendum ciudat de unilaterală. Pentru opțiunea „Da”, aceasta a fost dirijată de la Ministerul de Externe, la recomandarea unui expert în marketing care, chiar și după treizeci de ani, avea să-și amintească mândru cum cârmise deliberat campania în direcția opusă oricărei debateri politice serioase, în scopul de a-i face pe alegători să se concentreze asupra unor chestiuni din categoria „pâinii cu unt”, ca prețurile și locurile de muncă.

Privind retrospectiv, în lumina felului cum avea să evolueze ulterior „Europa”, e surprinzător să observăm în ce măsură era caracterizat mesajul campaniei pentru „Da” de această minimalizare și camuflare a problemelor reale, reducând la absurd afirmațiile ulterioare că poporul britanic n-a votat pentru continuarea apartenenței decât după ce i s-au explicat complet toate aspectele. Aproape tot ceea ce i s-a spus era fie irrelevant, fie neadevărat. Insistența nerușinată a lui Wilson că orice amenințare cu uniunea monetară fusese înlăturată, la doar șase luni după ce convenise cu ceilalți șefi de guverne că planurile în acel sens trebuia să continue, arată cât de departe îi mâna acum „Europa” pe politicienii britanici într-o lume nouă și curioasă a prefăcătoriei, unde standardele convenționale ale adevărului se pierdeau în zare.

Înșelarea lui Thatcher

Dacă predecesorul ei la conducerea Partidului Conservator se hotărâse să înșele deliberat poporul britanic în legătură cu „Europa”, cel mai ciudat aspect al rolului jucat de Margaret Thatcher în istorie constă în măsura în care ea însăși avea să ajungă în aceeași situație cu poporul britanic, ca victimă a înșelătoriei.

Când a preluat conducerea partidului, Thatcher era o entuziastă naivă și tipică a „Europei”, știind foarte puține despre ea dar repetând într-o veselie mantrele propagandistice despre nevoia de pace și cooperare internațională. Patru ani mai târziu, ca prim ministru și deja mai luminată, a moștenit poziția creată de guvernul laburist în a doua jumătate a anilor șaptezeci, când Marea Britanie era văzută ca „partenerul incomod”, fără să pară tocmai integrată alături de restul Comunității din nici un punct de vedere. Indignarea lui Thatcher față de contribuția bugetară a

Marii Britanii, pe care o considera disproporționată, rezultând direct din sistemul conceput pentru a-i ajuta pe fermierii francezi, era de asemenea moștenită de la predecesorii ei laburiști, deși Thatcher a încercat să remedieze nedreptate acu mai multă hotărâre decât ei. Însă, o dată ce s-a rezolvat problema bugetului, cum spunea ea, a început să aștepte ca Marea Britanie să joce un rol mai deplin și cooperant în afacerile Comunității.

Lucrul de care nu era conștientă era viteza cu care, la începutul anilor optzeci, în culise se acumula deja energia pentru un nou mare salt înainte în sensul integrării, ducând „proiectul” în direcții pe care ea nu dorea să le urmeze. Cu sprijinul deplin al unui președinte britanic al Comisiei, Jenkins, se lansase deja M.R.S. ca preludiu al acelei monede unice pe care Monnet o considerase, încă de la sfârșitul anilor cincizeci, cheia integrării politice. Spinelli se străduia din greu să obțină sprijin pentru planurile sale de a crea o „Uniune Europeană”. Addenino fusese însărcinat să dea curs „Declarației Solemne a Uniunii Europene”, în 1983, identificând moduri de a promova un sentiment de „identitate europeană”.

Adevărata semnificație a tuturor acestor lucruri, se pare, a trecut pe lângă Thatcher neobservată; și o mare parte din responsabilitatea acestei erori le revine consilierilor ei apropiați, care n-au informat-o corect despre ceea ce se întâmpla – mai cu seamă, după 1983, ministrul de Externe, Howe, și subalternii lui. Se repeta situația din anii șaizeci și șaptezeci, când celebrele „minți Rolls-Royce” de la F.C.O., cu presupusa lor mare simpatie pentru „Europa”, se vădiseră a fi pierdut contactul cu realitatea manevrelor obscure ale politicii comunitare.

Toate acestea au atins masa critică, desigur, în 1985, cu ocazia Consiliului de la Milano, când Thatcher, după ce fusese îmbrobodită de Kohl, Mitterrand și Delors cu sprijinul acordat inițiativei ei privind „piața internă”, a fost forțată în mod umilitor să accepte un nou tratat, despre care tocmai le explicase partenerilor ei că nu i se părea necesar. Ceea ce Howe și F.C.O.-ul n-au reușit să explice, deși dovezile se vedeau cu ochiul liber, a fost că „Actul Unic European” era deja planificat să fie doar primul dintre cele două tratate noi, cu scopul de a împinge Comunitatea într-o fază cu totul nouă a integrării ca „Uniune Europeană”, cu o monedă proprie, politici externe și de apărare integrate, și toate celelalte.

După ce fusese înșelată spre a accepta un „Act Unic European” care reprezenta în sine o extindere considerabilă a puterilor supranaționale ale Comisiei, Thatcher a încercat acum ea însăși să înșele poporul britanic pentru a-l face să creadă că noul tratat nu era în realitate nimic mai mult decât ceea ce dorise ea inițial: un act destinat în primul rând înființării unei „piețe unice”. În acest sens, mașina de propagandă a guvernului ei a intrat în vrie, proclamând toate avantajele pe care întreprinderile britanice aveau să le obțină după apariția, în 1993, a acelui gen de zonă a comerțului liber despre care majoritatea oamenilor crezuseră de la bun început că era hărăzită „Piața Comună” să devină.

Mai târziu însă, lovită dureros de felul cum fusese trasă pe sfoară, tocmai când politica ei începea să transforme economia britanică în *Wirtschaftswunder*-ul european de la sfârșitul secolului XX, Thatcher a deschis în sfârșit ochii, văzând adevărata natură a „proiectului”. Din acel moment începând, în timp ce încerca tot mai mult să smulgă vălurile înșelătoriei și să proclame ceea ce considera ea că era adevărul, ca în discursul de la Bruges din 1988, a devenit tot mai izolată – nu numai față de „partenerii” ei din Europa, ci și de colegii din țară.

Cel mai curios episod din acea perioadă a fost lupta cu cei mai vechi doi colegi ai ei, Lawson și Howe, pentru M.R.S. Ca eurofil pasionat, deși în mare măsură nu înțelegea nimic, hotărârea lui Howe de a împinge cu forța Marea Britanie în M.R.S., ca o primă fază spre moneda unică căreia i se dăduse semnalul în Actul Unic European, era de înțeles. Ceea ce-a făcut episodul cu adevărat bizar, însă, a fost iluzia duioasă a lui Lawson că intrarea în M.R.S. nu avea nici o legătură cu moneda unică și urma doar să-i ofere Marii Britanii o formă dezirabilă de disciplină financiară. În încercarea sa de a strecura Marea Britanie în M.R.S. eclipsând discret marca germană, fără a îndrăzni să-i spună lui Thatcher, Lawson o păcălea nu numai pe prima ministă, ci și pe sine însuși. Când el și Howe au amenințat cu dubla demisie dacă Thatcher nu accepta intrarea Marii Britanii în M.R.S., și-au preconizat nu numai propria cădere politică, ci și dezintegrarea guvernului Thatcher. Când succesorul lui Lawson, Major, a introdus Marea Britanie în M.R.S., el a sădit germenii demoralizării

finale a Partidului Conservator. Iar când irascibilul discurs de demisionar al lui Howe a precipitat căderea lui Thatcher, plasa tot mai întinsă a înșelătoriei și iluzie în care învăluise „Europa” politica britanică încă din anii șaizeci și-a revendicat cea mai spectaculoasă victimă până în acel moment.

De-atunci încolo, relațiile Marii Britanii cu „Europa” aveau să ateste tot mai clar acel adevăr străvechi al naturii umane: că atunci când oamenii vor să-i înșele pe alții, până la urmă se înșală numai pe ei înșiși.

Ortodoxia „pro-europeană”

Unul dintre cele mai dificil de reconstituit, pentru istoricii din viitor, aspecte ale atitudinii britanice față de „Europa”, la sfârșitul anilor optzeci și începutul anilor nouăzeci, a fost strania presiune psihologică acumulată spre a face din beneficiile apartenenței Marii Britanii la Comunitate o chestiune de credință pe care nici o ființă rațională n-o putea pune la îndoială. În lumea politicii, a mass-media și a marilor afaceri, acceptarea „Europei” devenise o dogmă necontestată.

Deși, într-o anumită măsură, aceasta fusese premeditată, prin folosirea iscusită a cuvintelor și frazelor-cheie, mentalitatea pe care a generat-o a sfârșit prin a deveni în mare parte inconștientă. Unul dintre cele mai eficiente trucuri ale ei fusese acela de a face din cuvântul „Europa” în sine un sinonim al formei de guvernământ care se contura la un capăt al său, astfel încât orice neîncredere la adresa „Europei” politice să poată fi portretizată ca o ostilitate xenofobă față de tot ceea ce reprezenta Europa geografică lărgită, cu întreaga ei diversitate de popoare și culturi.

Astfel, susținerea „proiectului” era privită ca „proeuropeană”, implicând că aceasta însemna a fi progresist, pozitiv, internaționalist, cu vederi înaintate, de partea viitorului. Orice „antieuropean” putea fi etichetat ca negativ, naționalist-șovin, cu vederi mărginite, speriat de schimbări, aparținând de trecut. Simpatizanții U.E. se declarau „eurofili”, ceea ce suna înălțător și plăcut. Cei ce i se împotriveau erau condamnați ca „eurofobi”, sugerând că erau devorați de negativism. Din interiorul „balonului proeuropean”, până și cele mai raționale dubii îndreptate spre „proiect” îl condamnau pe cel ce se îndoaia ca fiind „isteric”, „dușmănos”, „fanatic” sau „miop”.

Oricât de eficiente erau aceste concepții în termeni de propagandă, confuzia involuntară între „Europa politică” și spațiul mai larg al Europei geografice și culturale a putut avea consecințe incredibile – ca în 1999, când Tony Blair a comentat despre criza din Balcani, la emisiunea *B.C.C. Today*, că era „o tragedie care se desfășoară aproape în pragul Europei”. Parcă fosilizați în gândirea unei generații anterioare, „proeuropenii” insistau să vadă numai țările din vestul Europei ca reprezentând „lumea civilizată”, într-o perioadă când, grație mijloacelor moderne de transport, un număr tot mai mare de concetățeni de-ai lor călătoreau pe tot globul. Totuși, aceia care sugerau că Marea Britanie ar trebui să fie mai puțin preocupată de experimentele politice orientate exclusiv spre Europa și să privească spre lumea mai largă a Americilor, Asiei, Australiei și insulelor din Pacific, unde și desfășura jumătate din comerțul exterior, se puteau pomeni foarte ușor disprețuiți ca „mic-englezi xenofobi”.

O trăsătură și mai ciudată a acestui fenomen psihologic era cât de cețoasă părea să fie concepția multora dintre acești autointitulați „proeuropeni” despre presupusul obiect al admirației lor. Am văzut cât de sincer a recunoscut acest lucru Roy Jenkins în memoriile sale, când a descoperit, ca președinte al Comisiei, cât de puțin știa despre felul cum funcționa Comunitatea (era familiarizat cu ea, după cum a spus, numai în «*grandes lignes*»). Dar același lucru era valabil și pentru nenumărați alți „eurofili”, de la Howe și Heseltine până la Blair și Cook. Aceștia se bucurau de sentimentul general de superioritate morală pe care-l asociau cu poziția „în favoarea Europei”, pentru că-i făcea să se simtă pozitivi și internaționaliști. Dar, când se puneau problema să dovedească orice reală înțelegere a sistemului politic pe care-l proslăveau, cu toții se dovedeau, mult prea des, lamentabil de neinformați.

Într-un sens, acest lucru nu era surprinzător. Încă de la începutul anilor șaizeci, cea mai vizibilă trăsătură a discuțiilor publice despre „Europa” în Marea Britanie fusese superficialitatea, însoțită de refuzul oamenilor politici de a se angaja în dezbateri autentice sau de a explica populației ce anume însemna cu adevărat calitatea de membră a Marii Britanii. Mult prea frecvent, contribuțiile

lor constau doar în sloganuri goale de orice conținut. Dar refuzul de a discuta serios problemele ascundea, de fapt, o și mai profundă ezitare de a se gândi la ele măcar, ceea ce era unul dintre motivele pentru care, în ochii atâtor oameni, chestiunea „europeană” devenise sinonimă cu ceva infinit de obositor (o copertă celebră a revistei „*Private Eye*”, din 1967, reprezenta un grup de oameni adormiți în șezlonguri, cu textul: „Piața Comună – Începe marea dezbatere”).

Dar această incapacitate de a înțelege fusese acoperită de apariția unui soi de consens *bien-pensant*: o ortodoxie predominantă proclamând că implicarea Marii Britanii în „Europa” era un lucru bun, care nici măcar nu putea fi pus în discuție. Aceasta fusese evidentă încă de pe vremea referendumului din 1975, când aproape tot establishment-ul politic, mediatic și de afaceri susținuse campania pentru „Da”. Spre sfârșitul anilor optzeci, puterea acestei mentalități, împreună cu intoleranța pe care o dirija spre oricine care nu putea s-o accepte, atinseseră punctul culminant. Și nu a existat nici un exemplu mai clar în acest sens decât mișcarea la modă care s-a intensificat în anii 1989 și 1990 pentru a forța intrarea Marii Britanii în M.R.S. Când a realizat integrarea, Major beneficia de sprijinul aproape unanim al tuturor opiniilor cu greutate, de la conducerea tuturor celor trei partide politice până la C.B.I., T.U.C. și mass-media de mare tiraj.

Când a ajuns prim ministru, din dorința de a atenua dominația ortodoxiei, Major a declarat că dorea ca Marea Britanie să fie „în inima Europei”, deși această afirmație avea să fie aproape imediat contrazisă de faptul că Major a ajuns curând într-o poziție ireconciliabilă cu restul Comunității, în două dintre chestiunile centrale de pe agenda Tratatului de la Maastricht, până la care mai erau nouă luni.

Răspunsul imediat față de Tratatul de la Maastricht în sine a arătat cât de superficială era înțelegerea generală a britanicilor față de politica „europeană”. Ca de obicei, aceasta s-a raportat mai ales la personalități și la succesul cu care Major „apărăse interesele britanice”. A trecut aproape neobservat faptul că, așa cum se planificase încă din 1984, Tratatul Uniunii Europene a marcat cel mai mare salt înainte spre integrare, după Tratatul de la Roma. Și mai puțin recunoscută a fost semnificația neputinței sale de a aduce cei doi „piloni” ai justiției și politicii externe și de apărare sub tutela „Comunității”, marcând astfel primul semn serios de dezintegrare a celui model supranațional care guvernase evoluția Comunității încă din 1957.

În anul următor, când parlamentarii conservatori disidenți au încercat să supună conținutul tratatului unei analize preliminar detaliat, au fost expediați cu dispreț de ortodocși ca fiind doar o mână de nemulțumiți ostili, „mic-englezi”. Când, în luna septembrie a anului 1992, Marea Britanie a fost silită să iasă din M.R.S., economia ei a intrat într-o recesiune care a nenorocit milioane de oameni, marcând astfel sfârșitul celei mai dezastruoase aventuri în care o angrenase implicarea ei în „Europa”. Dar vraja pe care o urzea aceasta asupra unui establishment care favorizase aproape unanim intrarea Marii Britanii în M.R.S. încă mai era atât de puternică, încât nici chiar acum „proeuropenii” n-au fost în stare să înțeleagă cum acea oribilă eroare de judecată rezultase direct din pasiunea lor oarbă față de un sistem căruia nu-i înțelegeau nici pe departe adevărata natură. Înșelătoria făcea loc autoînșelătoriei.

Cultura falsității

La începutul anilor nouăzeci, în viața publică a Marii Britanii a prins a se întâmpla un lucru foarte ciudat. Între guvern și popor, între oamenii politici și alegători se căsca o prăpastie de un fel cum nu se mai văzuse niciodată. „Europa” nu era singura cauză a acestei fracturi, dar era totuși cauza principală; iar prăbușirea catastrofală a sprijinului conservatorilor care a urmat după haosul cu M.R.S. a fost primul ei simptom evident.

Un motiv pentru care dezbaterea despre „Europa” fusese întotdeauna atât de ruptă de realitate în Marea Britanie constase în caracterul ei prea abstract și teoretic. Timp de treizeci de ani, tinsese invariabil să se orienteze spre ceea ce putea să se întâmple sau nu cândva, într-un viitor ipotetic. Baza de discuție era: când se va petrece cutare sau cutare lucru – când Marea Britanie va intra în Piața Comună, când se va realiza Piața Unică, când vom adopta euroul – vor urma tot felul de avantaje. Cealaltă tabără nu prea avea ce să răspundă decât că toate aceste beneficii promise erau

exagerate grosolan și probabil nici n-aveau să se materializeze. Participanții la dezbaterile de acest gen nu se puteau angaja în nici o discuție serioasă, pentru că nu existau probe concludente care să arate cine avea dreptate și cine nu.

Importanța lansării Pieței Unice a constat în faptul că, pentru prima dată, era un eveniment care afecta în mod direct sute de mii de firme, într-un asemenea mod încât puteau judeca foarte curând dacă toate acele clamări grandioase în sprijinul avantajelor aduse de aceasta erau adevărate sau nu. Foarte curând, verdictul a nenumărate firme asupra Pieței Unice a arătat că totul nu fusese decât o abureală. Se confruntaseră cu o avalanșă fără precedent de reglementări noi și birocratice, care consumau timp și bani. Dar beneficiile promise în schimbul acestora s-au dezvăluit în majoritatea cazurilor ca fiind inexistente.

Pentru prima dată de când Marea Britanie intrase în Piața Comună, o minoritate semnificativă își putea baza opinia despre „Europa” pe experiența directă, nu pe teorie, iar reacția acesteia varia de la simpla deziluzionare până la ostilitatea declarată. Cu toții simțeau că fuseseră înșelați.

Ceea ce i-a înfuriat și mai tare pe mulți dintre ei a fost faptul că frustrarea lor nu era întâmpinată de guvern cu nici un fel de înțelegere. Miniștrii și parlamentarii conservatori continuau să îndrume verzi și uscate despre beneficiile Pieței Unice, părând indiferenți față de faptul că aceasta cauzase atât de multe necazuri și prea puține câștiguri. Reacția establishment-ului eurofil din domeniul afacerilor a fost aceeași. În 1994, C.B.I. a desfășurat unul dintre faimoasele sale „sondaje pro-U.E.”, declarând că 71% dintre firmele britanice „se bucură de posibilități mai mari de comerț cu Europa, datorită Pieței Unice”. Acest rezultat a fost mediatizat intens de B.B.C. și de miniștrii conservatori – dar, examinate în detaliu, constatările sondajului dezvăluiau cu totul altceva. Numai 27% dintre firmele contactate spuneau că și dezvoltaseră afacerile ca urmare a Pieței Unice, în timp ce un procentaj similar de companii se plâneau că fuseseră prejudiciate fie de „excesul de zel în implementarea legislației C.E.” de către funcționarii britanici, fie de „concurența neloială” a celorlalte țări din C.E., în lipsa unui teren de joc nivelat. În anul următor, un al doilea sondaj a arătat că răspunsurile negative se înmulțiseră substanțial, 44% dintre firme plângându-se acum de „excesul de zel” în aplicarea legilor comunitare, și 41% de „concurența neloială”.²

Mulți oameni de afaceri au fost și mai deconcertați să constate că, atunci când au încercat să abordeze problemele cu parlamentarii și miniștrii, li se spunea că oamenii politici nu puteau face nimic, fiindcă acelea erau „legi care vin din Europa”. Făceau aceeași descoperire ca fermierii și pescarii: sectoare întregi ale politicii guvernamentale și ale puterii legislative fuseseră dăruite pe tavă forurilor de la Bruxelles. Învătau pe pielea lor ce însemna să trăiască sub o formă de guvernământ care nu mai era responsabilă, fiindcă propriii lor oameni politici nu mai aveau nici o putere de a-i ajuta.

Situația cu care începea să se confrunte poporul britanic era, de fapt, tocmai cea pe care o prevăzuse în 1971 memorandumul secret al Ministerului de Externe asupra „suveranității”, preconizând că la sfârșitul secolului vor descoperi că majoritatea legilor lor erau emise de o armată anonimă de funcționari asupra cărora reprezentanții lor aleși nu aveau nici un control. Textul F.C.O. sugerase că aceasta putea duce la un sentiment de alienare generalizată a electoratului față de procesul politic. Dar, cel puțin, autorul studiului se putuse consola cu gândul că toate acestea aveau să se întâmple târziu, în viitor. În anii nouăzeci, ziua aceea îndepărtată sosise.

Cea mai evidentă reacție a politicienilor a fost aceea de a se retrage și mai adânc în bunkerul lor, încercând doar să camufleze cele întâmplate sub noi minciuni și acte de propagandă. Răspunsul lui Major, după cum am văzut, a fost acela de a proclama o politică de „dereglementare” care în cinci ani n-a reușit să stăvilească în nici un fel torentul tot mai navalnic de reglementări, ba mai mult, n-a putut nici măcar să simuleze că ar fi încetinit acea parte a șuvoiului care avea impactul cel mai vătămător – masa de legi noi ce emanau acum de la Bruxelles.

În fața îngrijorării publice crescândă, până și cei mai devotați acoliți și partizani ai „proiectului”, ca Hurd și Brittan, au încercat să susțină că valul de reglementări era redus, sau că putea fi diminuat prin „subsidiaritate”. Aceasta era o formă de înșelătorie deosebit de ipocrită, pentru că rolul Comisiei era tocmai acela de a produce legi. Întregul scop al celor legi era de a da curs agendei centrale a „proiectului”: promovarea unei integrării tot mai aprofundate, înlocuirea legilor naționale

cu legi „europene”. Aceasta era esența guvernului „supranațional”. Ai cere să se comporte altfel, după cum s-a observat, ar fi fost ca și cum, având în față un elefant, cineva ar fi spus că prefera să fie o oaie.

Un alt răspuns al miniștrilor britanici, adesea susținut involuntar de ignoranța mass-media, a fost să întrețină ficțiunea conform căreia încă mai erau stăpâni pe viața lor, ascunzând deliberat faptul că legile pe care trebuia să le introducă proveneau de la Bruxelles. Acum se prefăceau cu regularitate, cum avea să procedeze John Prescott cu regulamentele lui de opt miliarde și jumătate de lire sterline pentru apă și politica pentru guvernele loale, că aceste inițiative le aparțineau lor înșile. Cel mai ciudat lucru era că, adesea, erau aceiași miniștri care altminteri își proclamau veseli entuziasmul față de U.E. În mod logic, ar fi trebuit să se laude cu plăcere că legile pe care le aplicau fuseseră produse de sistemul de guvernare pe care declarau că-l admiră. Dar, când se punea problema să recunoască faptul că ei înșiși nu mai aveau puterea să legisfeze, dispoziția lor de a elogia virtuțile vieții sub un guvern supranațional se evapora ca prin farmec.

Un organism care nu se codea deloc să mediatizeze virtuțile sistemului era Comisia Europeană însăși, motiv pentru care căuta în continuu noi moduri de a-i promova cauza prin diferite forme de propagandă. În anii nouăzeci, Comisia cheltuisese sume tot mai mari de bani pentru a înzestra școlile din Uniunea Europeană cu cărți, casete video și alte materiale didactice. Toate acestea erau destinate, după cum a recomandat Addenino, să introducă o „dimensiune europeană” în toate aspectele programei analitice, de la istorie și geografie până la lecțiile de lucru manual și jocurile aritmetice pentru copiii de grădiniță, jucate cu monede euro de plastic.

Cel mai ostentativ vehicul de propagandă, însă, consta în toate formele diferite de ajutoare regionale, prin care Bruxelles-ul arunca peste douăzeci de miliarde de lire sterline anual pe zeci de mii de proiecte din toată U.E., finanțând de toate, de la șoselele neterminate din Grecia până la Campionatele Mondiale de Navigație pentru Handicapați din Rutland și un restaurant Michelin de două stele din Var. Invariabil, o condiție pentru a primi fonduri de la Bruxelles era aceea ca proiectul să expună, într-un fel sau altul, simbolicul „cerc de stele”, pentru a transmite mesajul subliminal că acel beneficiu public nu se putuse obține decât prin bunăvoința Uniunii Europene. Ceea ce această publicitate obligatorie nu dezvăluia niciodată în Marea Britanie, însă, era faptul că, pentru fiecare liră sterlină primită de la Bruxelles, contribuabilii englezi trebuia să plătească inițial două lire sterline, la care se mai adăuga încă una pentru „corelarea financiară”. Din punctul de vedere al Comisiei, era o formă de publicitate foarte economică. În aceeași măsură însă, era și o formă de minciună foarte bine pusă la punct.³

Acestea erau unele dintre realitățile ascunse ale peisajului politic de la jumătatea anilor nouăzeci, în care John Major devenea tot mai izolat. Major prezida un guvern ale cărui activități erau dictate tot mai mult de un centru de guvernare cu totul diferit, aflat într-o altă țară; și totuși, principală grijă a miniștrilor lui era aceea de a se prefăca că nu se întâmpla nimic. Major suferea presiuni continue din partea membrilor cu vechime ai partidului să accepte cel mai mare și mai simbolic abandon al puterii, adoptând euroul; el, în schimb, se simțea dator să susțină că aceasta nu era decât o chestiune tehnică de natură economică, și că predarea controlului asupra banilor și politicii economice britanice unor funcționari de la Frankfurt care nu răspundeau în fața nimănui nu avea nici un fel de implicații politice sau constituționale.

Major descoperea pe toate planurile ce însemna să fie liderul unei țări care deja își cedase o mare parte a puterilor de autoguvernare sistemului supranațional pe care-l lansase Monnet cu atâția ani în urmă, și care acum pretindea tot mai multe. Pe continent, intra mereu în contradicție cu un sistem care acționa în moduri pe care le considera contrare intereselor țării lui, de la interzicerea exporturilor mondiale de carne de vită britanică până la desființarea industriei de pescuit, de la vătămarea poziției Marii Britanii ca principală piață de arte plastice a lumii, obligându-l să impună T.V.A. pe operele de artă, până la a-i ordona, prin C.E.J., să accepte directiva care limita săptămâna de lucru la patruzeci și opt de ore. Și totuși, acasă, în timp ce se târa spre o nouă rundă de alegeri generale, cu moralul partidului la pământ, Major continua să protesteze nevolnic că, vezi Doamne, „câștiga controversa”, iar Europa „venea spre Marea Britanie”.

Vălurile amăgirii și ale autoamăgirii se îndesau acum atât de strâns în jurul a tot ceea ce făcea Major, încât nu se mai puteau deosebi între ele. În termeni personali, eliberarea din această temniță trebuie să fi părut în unele sensuri o ușurare, când partidul lui a suferit cea mai gravă înfrângere electorală din istorie. Dar, din punctul de vedere al Marii Britanii, puterea trecea acum la un lider cărui înșelătoria îi era într-o asemenea proporție o a doua natură, încât avea să devină caracteristica definitorie a guvernării sale. Când și-a declarat dorința de a juca „un rol de frunte în Europa”, Blair n-ar fi putut ghici cum avea să fie păcălit în propriul lui joc, într-o „Europă” unde acum participa direct pentru prima oară.

La grande illusion

În vara anului 2003, la o jumătate de secol după ce Monnet se adresase marii adunări a Comunității Cărbunelui și Oțelului create de el, declarând-o „primul guvern al Europei”, se părea, pe hârtie, că proiectul lui parcursese un drum lung în direcția scopului dorit; o cantitate surprinzătoare din aceste obiective se realizaseră doar în ultimii câțiva ani.

Giscard preda proiectul de Constituție pentru „Statele Unite ale Europei”, cum dorea el să le spună, ca putere mondială rivală cu Statele Unite ale Americii. Peste mai puțin de un an, acest nou „guvern al Europei” avea să-și impună influența peste douăzeci și cinci de națiuni, prezidând o parte a continentului mai întinsă decât orice putere din istorie, cu excepția lui Napoleon și a lui Hitler. Își bătuse deja propria monedă, a cărei introducere, în ianuarie 2002, a fost descrisă de Prodi ca fiind:

„(...) câtuși de puțin economică. E într-un totu un pas politic (...) semnificația istorică a euroului este aceea de a construi o economie mondială bipolară. Cei doi poli sunt dolarul și euro. Acesta este înțelesul politic al monedei europene unice. Este un pas după care vor mai urma și alții. Euro e doar un preludeu.”⁴

În Africa, primele unități militare purtând însemnele U.E. erau deja în acțiune, ca embrion al propriilor forțe armate ale Europei. În 2002, aceasta își revendicase controlul asupra întregului trafic aerian dintre frontierele sale, în numele „Cerului European Unic”, cum îl numea. Luase de mult sub control toți peștii din mările înconjurătoare, care acum erau descrise ca „ape unionale”, în care pescuia o singură „flotă unională”. Concepuse planuri de a rivaliza cu S.U.A. lansând în spațiu cei treizeci și patru de sateliți care aveau să formeze sistemul de poziționare globală Galileo, destinat, printre altele, să-i confere supervizarea electronică și controlul potențial asupra traficului de pe toate drumurile europene.

Până și Monnet ar fi fost uluit de progresele pe care le făcuse „bebelușul” lui.

În realitate însă, „proiectul” n-o ducea nici pe departe atât de bine cum ar fi vrut să-și închipuie susținătorii lui. În timp ce Constituția lui Giscard se îndrepta spre luni întregi de controverse nervoase în spatele ușilor închise ale conferinței interguvernamentale, era deja clar că faimosul lui „consens” nu reușise să reconcilieze nici unele dintre acele viziuni esențialmente incompatibile care se conturaseră în ultimii câțiva ani cu privire la genul de „Europă” ce avea să se formeze în cele din urmă.

Țările candidate puteau înregistra acum voturi majoritare pentru aderare, în referendumuri. Dar, o dată ce deveneau evidente realitățile prețurilor pe care le aveau de plătit cetățenii lor pentru apartenență, părea foarte probabil ca aderarea să provoace un val de resentimente intense față de statutul de „clasa a doua” care li se acordase.

Cât despre cămașa de forță a monedei unice, aceasta impunea în vara anului 2003 restricții severe asupra economiilor din zona euro. Din Portugalia, din Irlanda, din Grecia, se auzeau țipete desperate că economiile acestor țări se confruntau cu probleme pe care guvernele lor nu mai aveau puterea să le controleze. În frunte Franța, Germania și Italia, statele membre ale zonei euro încălcău acum flagrant regulile deficiturilor guvernamentale. În acea vară, întreaga economie a eurozonei a intrat pentru prima oară oficial în recesiune, cu nivelul șomajului din Germania, în al doilea trimestru al anului, crescând numai el cu 650.000 de oameni, cea mai gravă creștere trimestrială a șomajului de la unificare încoace.⁵ Sondajele arătau că peste jumătate din alegătorii germani, francezi și olandezi doreau să se întoarcă la vechile lor monede naționale. Moneda de o-mărime-

bună-pentru-toți, administrată de un organism supranațional de la Frankfurt, eșua tocmai din motivele pe care le-ar fi putut preciza aproape orice observator informat. Dar de vreme ce scopul său, conform cuvintelor lui Prodi, nu fusese „câtuși de puțin economic”, ci „politic”, acest lucru nu era deloc surprinzător.⁶

Visul unei „armate europene” generase până acum mai mulți birocrați la Bruxelles decât trupe pe teren. „Cerul European Unic” nu era decât încă un gest grandios tipic, întrucât controlul traficului aerian în Europa era deja coordonat eficient, pe baze interguvernamentale, din 1960.⁷ Singurul succes al Politicii Zonelor de Pescuit Comun constase în a crea o catastrofă ecologică de proporții mondiale. Cât despre visul „Europei” că propria ei flotă de sateliți avea să fie curând plasată pe orbită în jurul Pământului, ca un nou simbol al rivalității cu Statele Unite, gloria acestei victorii s-a cam ofilit când s-a descoperit în ce proporție proiectul, folosind rachete Ariane, constituia de fapt un plan enorm, în valoare de douăzeci de miliarde de lire sterline, pentru a da de lucru industriei aerospațiale franceze.

Cea mai evidentă problemă a celui mai ambițios proiect politic din istoria Europei era aceea că, în practică, asemenea celei mai ambițioase dintre componentele sale, moneda unică, nu funcționa. Iar motivul era foarte simplu. Tot ceea ce încercase sau se prefăcuse că făcea, de la politica agricolă până la programele de ajutoare externe, de la politica regională până la hățiturile de legi în continuă proliferare pentru protecția mediului ambiant, folosea aceleași metode birocratice întorcheate și păguboase, incapabile să atingă rezultatele dorite.

Imensa fabrică de legi cu centrul la Bruxelles voma încontinuu directive, reguli, decizii, recomandări și opinii, toate pretinzând că făceau „Europa” mai bună, mai sigură, mai dreaptă, mai bine organizată, mai responsabilă ecologic. Dar oricine studia în detaliu mecanismele acestei mase de reglementări putea vedea că o parte înfim de mică din ea își realiza cu adevărat obiectivele dorite; iar un motiv era acela că nici măcar nu avea menirea de a le realiza. Unul dintre cele mai crude adevăruri ale proiectului, greu de perceput pentru orice străin, era acela că adevăratul motiv pentru tot ceea ce luase sub tutela ei începând din 1952 nu era crearea unei lumi mai bune în interesul cetățenilor Europei, ci pur și simplu promovarea unei integrări mereu mai mari – în ultimă instanță, singurul scop real al proiectului. Dovezile în acest sens se puteau vedea tocmai în măsura în care zecile de mii de legi ale sale nu reușeau să realizeze în practică obiectivele declarate ca scuze pentru emiterea lor.

În centrul strategiei Comisiei stăteau eforturile sale de a încălci atât de strâns laolaltă sistemele de guvernare ale statelor membre, încât nici un guvern național să nu mai poată spera că ar fi funcționat de unul singur. Pe plan economic și industrial, țelul era același: de a construi o stare de interdependență care să împiedice toate țările să-și mai conducă vreodată independent economiile, după cum o atestau acele proiecte de apărare, ca Eurofighter și Airbus, unde unei țări i se permitea să fabrice aripile, altele motoarele și unei a treia, fuzelajul.

Pe plan administrativ, nimic nu denota mai clar ambițiile Comisiei, în primii ani ai noului secol, decât manevrele sale pentru a prelua controlul asupra tuturor sectoarelor din aparatele administrative ale statelor membre, unul după altul, înființându-și propriile „agenții europene”, care în continuare puteau forma în culise, împreună cu Comisia, funcționari naționali care să le aplice direct dispozițiile, fără ca nota de plată să-i revină Comisiei. Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentelor, Agenția Europeană a Mediului, Agenția Europeană a Pescuitului, Agenția Feroviară Europeană, Agenția Europeană pentru Chimicale, Agenția Europeană pentru Siguranța Aviației, Agenția Europeană pentru Siguranța Maritimă – și lista continuă să se prelungească la nesfârșit. Astfel, Comisia putea acționa ca un superguvern, fără a fi nevoie să devină un superstat, pentru că statele-națiune sunt tot mai constrânse să-i îndeplinească ordinele supranaționale.

O altă caracteristică a acestui sistem de guvernare tot mai puternic, însă, era măsura în care putea fi manipulat de grupuri puternice de lobby și de interese comerciale sau profesionale, pentru a emite legi care promovau scopurile precise ale unor anumite grupuri sau sectoare, în dauna altora. Orice cercetător serios al procesului legislativ comunitar ar învăța curând să pună cea mai semnificativă întrebare: la inițiativa cui a fost propusă pentru prima oară lege, și cine, în culise, i-a făcut cel mai activ lobby? Au fost oare fabricanții germani de autobuze, luptând pentru o directivă care

armoniza regulile de construire a autobuzelor? Sau fabricanții multinaționali din Franța și Belgia de înlocuitori de azbest, făcând lobby pentru directive care să interzică folosirea azbestului? Sau cultivatorii de vegetale din sudul Europei, insistând pentru o reglementare care să îngreuneze cultivarea salatei verzi în sere? Sau grupurile de lobby ecologic, cerând o directivă care să aducă pagube imense industriei chimice europene?

Procesele extraordinar de complexe, obscure și fără o responsabilitate clară prin care numai Comisia putea genera noi propuneri de legi au expus-o inevitabil potențialului de corupție pe o scară colosală – precum și faptul că, în fiecare an, era responsabilă de manevrarea a zeci de miliarde de lire sterline din banii contribuabililor europeni, adeseori la discreția unor grupuri mici de funcționari care nu dădeau socoteală în fața nimănui, decât poate unui comisar care, după cum au arătat scandalurile care au dus la demisia în masă a comisarilor din anul 1999, putea fi la fel de expus corupției ca oricine altcineva.

Orice studiu informat al funcționării proiectului, însă, ar trebui să conchidă că grupul de interesse pe departe cel mai eficient în a asigura mersul „proiectului” în acord cu propriile sale scopuri colective era guvernul unui singur stat membru: Franța.

Iar și iar, pe parcursul deceniilor, Franța a arătat că știa cel mai bine cum să manipuleze „proiectul” și Comisia în slujba propriilor sale scopuri naționale. Franța a fost cea care a luptat să impună o politică agricolă, absorbind inițial nouăzeci la sută din tot bugetul Comisiei, destinată exclusiv să protejeze fermierii francezi și statul francez. Tot Franța, în culise, a inițiat acea *coup de main* prin care Marea Britanie a fost păcălită să renunțe la controlul asupra celor mai bogate ape de pescuit din lume, în primul rând în interesul pescarilor francezi.

Franța a insistat ca Tratatul de la Amsterdam să consfințească pentru totdeauna dreptul orașului Strasbourg de a împărți cu Bruxelles-ul sediul Parlamentului European, deși acest lucru a creat probleme de logistică frizând farsa, de vreme ce personalul și documentele Parlamentului trebuia să facă naveta între cele două orașe de douăsprezece ori pe an, contra unui preț care injecta sute de milioane de lire sterline anual în economia orașului alsacian.

Franța a încălcat flagrant regulile ajutoarelor de stat, oferind companiei Air France o subvenție fără precedent de 2,4 miliarde de lire sterline și, când aceasta a fost declarată ilegală de C.E.J., pur și simplu a convins Comisia să aprobe subvenția sub o altă formă. În 2003, Franța a jucat cu nerușinare un joc similar, scoțând la liman una dintre cele mai mari firme naționale ale ei, Alstom. Când a aranjat o tranzacție de cinci miliarde de lire sterline pentru a salva de la faliment compania care construia trenurile Eurostar, T.G.V.-ul francez și cel mai mare vapor de linie din lume, Queen Mary II (al cărui contract fusese obținut numai cu ajutorul unor masive subvenții ascunse), guvernul francez a ignorat pur și simplu Comisia, despre care știa că ar fi fost nevoită să declare plățile ilegale.

Dar, procedând astfel, Franța n-a făcut decât să perpetueze un sistem de conduită care nu se schimbă încă de pe vremea lansării Comunității și pe care nici un alt stat membru n-ar fi îndrăznit să-l emuleze. Pentru Franța, regulile Comunității existau ca să le fie impuse altor țări, când aceasta servea interesele franceze, și ignorate de ea însăși, ori de câte ori îi venea la socoteală. Nu întâmplător, Franța a fost cea care, în goana spre lansarea monedei unice, a obiectat prima față de criteriile de la Maastricht pe care insistase că toată lumea era obligată să le respecte, și care și-a negociat cea mai favorabilă rată de schimb, când s-au stabilit valorile monetare. Tot ea a fost printre cele dintâi care au încălcat regulile pactului de dezvoltare și stabilitate de care insistase că depindea succesul euroului. Nu întâmplător, Franța, după ce încălcase în cel mai flagrant mod sancțiunile O.N.U. la adresa Irakului lui Saddam Hussein, în anii nouăzeci, a condus apoi, în 2003, opoziția contra coaliției anglo-americane ce viza răsturnarea lui de la putere. Și n-a fost o coincidență nici faptul că, în marea dezbatere despre viitoarea formă a „Europei”, președintele Franței a insistat primul pentru acea formă de interguvernamentalism de tip *«directoire»* care legitima dreptul Franței de a avea prioritate maximă în rezolvarea afacerilor europene și de a asigura că acestea continuau să funcționeze în interesul ei, așa cum se întâmpla de cincizeci de ani.

De la Monnet până la de Gaulle, de la Delors la Mitterrand, de la Chirac la Giscard, „proiectul european” fusese tot timpul un protect de promovare în primul rând a puterii, bogăției, influenței și

gloriei Franței. Prin comparație, rolul jucat de Germania, ghemuită lângă Franța ca aliata ei cea mai apropiată dar inhibată de propria sa dorință de a arăta că se lepădase de vechea aroganță naționalistă și de rușinea trecutului ei istoric, era nesemnificativ.

Pe scurt, dincolo de idealurile mărețe ale supranaționalismului, care inspirau o imagine a comisarilor stând ca Străjerii lui Platon și îndrumând afacerile Europei de pe un plan rarefiat, cu mult deasupra egotismelor și rivalităților meschine ale simplelor state membre, proiectul pus pe roate de Monnet era un monstru vast, lăbărtat și care se mințea pe sine – parțial sufocat de propria lui birocrăție, parțial măcinat de corupția endemică, oferind nenumărate ocazii ca indivizii și colectivele să-și escrocheze și să-și exploateze semenii, parțial un motor uriaș de promovare a intereselor naționale ale acelor țări care știau cum să „lucreze în sistem”, printre care irlandezii și spaniolii se descurcaseră cel mai bine, dar al căror stăpân fără egal era Franța.

Singurul lucru, mai presus de toate, pe care „proiectul” nu-l putea atinge niciodată, fiindcă fusese exclus încă din definiție, era cel mai vag sens al democrației. Întregul scop al unui organism supranațional este de a se plasa deasupra dorințelor națiunilor și popoarelor individuale. Când Monnet și Salter și-au conceput pentru prima dată ideea unor „State Unite ale Europei” supranaționale, nici o clipă nu le-a trecut prin minte că ar trebui să fie consultate și dorințele popoarelor. Erau niște tehnocrați, care credeau că viitorul Europei ar fi slujit cel mai bine prin plasarea lui sub dominația unui guvern de tehnocrați asemenea lor, oameni al căror singur interes era cooperarea eficientă în urmărirea unui scop comun, neîntâlniți de nici o nevoie de a recurge la toate activitățile încurcate, tulburi și imprevizibile ale alegerilor.

Democrația este pentru statele naționale, pentru oamenii care încă mai trăiesc cu iluzia că afacerile omenești se decid cel mai bine prin rivalitatea și conflictul între partidele politice. Și tocmai când tehnocrația supranațională a reușit să transească dincolo de rivalitățile între națiuni, ea s-a îndepărtat și de acea dispută pentru putere declarată deschis între diferite grupuri și ideologii din societate care reprezintă esența democrației.

Comunistul Spinelli avea propria lui versiune asupra aceleiași viziuni transcendente. Pentru el, rolul „poporului” era acela de a aștepta cu răbdare în timp ce elita aleasă asambla treptat noul „guvern al Europei”, după care, când o „adunare constituantă” îi definea și Constituția, s-o aclame ca și cum ar fi fost ceea ce-și dorise tot timpul.

Acesta a fost modelul pe baza căruia s-a construit „Europa” de-a lungul deceniilor, de către o elită de politicieni, tehnocrați, universitari și experți profesionali, toți uniți laolaltă de aceeași ideologie comună. E fascinant de observat cum, de fiecare dată când „proiectul” își extindea dominația în țări noi, același gen de elită era formată și recrutată pentru binele cauzei, împărțându-și aceeași ideologie și privindu-i de sus, cu condescendență, pe toți cei ce rămăneau în afara cercului magic.

Desigur, întrucât întregul scop al „proiectului” era să preia frâiele guvernării de la statele și popoarele care încă se mai considerau aflate în etapa „democratică” a dezvoltării umane, era necesar ca acestea să fie amăgite, înconjurând „proiectul” cu o fațadă de legitimitate democratică. Acesta era scopul Parlamentului European, cu simulacrele sale de dezbateri în care vorbitorilor li se puteau acorda doar nouăzeci de secunde ca să citească un discurs pregătit dinainte pe care nu-l asculta nimeni, după care urmau sesiunile de vot în care parlamentarii erau așteptați să înregistreze patru sute de voturi într-o oră și jumătate, apăsând înnebuniți pe butoane ca să decidă tot felul de probleme despre care nu aveau nici cea mai vagă idee. Și totuși, toate acestea nu realizau nimic cât de cât substanțial, întrucât membrii acestei farse de Parlament European aveau foarte puțină putere și nici un rol real, în afara aceluia de a înscena o șaradă a democrației plină de importanță.

Topografia Parlamentului, cu „hemiciclurile” sale după modelul continental, oferă un nou indicu simbolic. Pentru oricine care privește diferitele grupuri de parlamentari stând în această sală cu formă de potcoavă, devine curând evident că nu există nici o „opозиție”, mai puțin izbucnirile ocazionale ale nemulțumiților excentrici. Întregul scop al Parlamentului, ca al oricărei alte adunări de miniștri, delegați, funcționari oficiali sau comisari ai „proiectului” este acela de a realiza „consensul”. Nu există nici o senzație că miniștrii sunt interpelați, că executivul întâmpină opозиție, sau că politicienilor li se cere tranșant socoteală pentru politicile și acțiunile lor. În lumea „consensului”, toți trebuie să ajungă în cele din urmă de aceeași parte. Când Giscard a privit prin sala de la

Bruxelles, în luna iunie a anului 2003, după șaptesprezece luni de dezbateri și discuții, a putut să adulmece aerul, fără a supune la vot, și să-și ghicească profetic „consensul” față de tot ceea ce se stabilise. Ceea ce stabilise Comisia să facă, ceea ce se arătase „proiectul” a fi de-a lungul anilor, cu intoleranța lui aproape patologică la adresa oricărui soi de disensiuni, era de fapt un stat cu un partid unic.

Inevitabil, acest lucru a determinat o întrebare: cum se făcea că Marea Britanie, o țară care a dăruit lumii ideea că democrația se bazează pe dreptul oamenilor de a demite un guvern care i-a trădat, s-a lăsat de bună voie subjugată unei forme de guvernământ care în esență e un stat unipartinic, unde aceluiași corp legiuitor ce nu dă socoteală în fața nimănui i se permite să rămână la putere pentru totdeauna?

Euro-schizofrenia Angliei

Ciudățenia atitudinilor britanice față de „Europa” constă în caracterul lor schizofrenic. Dacă Scott Fitzgerald a avut dreptate în ironica lui observație că o probă a inteligenței este capacitatea de a menține în minte două idei contradictorii în același timp, n-ar fi putut găsi un exemplu mai concludent decât reacția Marii Britanii față de calitatea ei de membră a Comunității Europene.

Pe de o parte, Președintele de Gaulle a avut perfectă dreptate în acela pasaj al „discursului de veto” din 1963, când a sugerat că Marea Britanie pur și simplu nu se potrivea cu modul continental de a privi lumea:

„Anglia este, în fond, insulară. E maritimă. Are legături, prin comerțul, piețele și liniile ei de aprovizionare, cu cele mai îndepărtate țări. Desfășoară activități în esență industriale și comerciale, și doar în mică măsură agricole. În tot ceea ce face, are obiceiuri și tradiții foarte marcate și foarte originale. Pe scurt, natura Angliei, structura Angliei, însăși situația Angliei, diferă profund de cele ale continentului.”

În pofida șireteniei comentariilor lui, exista totuși o greșeală de concepție larg răspândită, ade-seori cultivată deliberat în cadrul ortodoxiei „proeuropene”, că înainte de a intra în Piața Comună „insularii” britanici se ținuseră în general la distanță de implicarea în afacerile vecinilor lor. Adevărul este că, pe tot parcursul istoriei sale, Marea Britanie nici n-ar fi putut să fie apropiată mai intim de Europa. După două războaie mondiale, în care ea și Commonwealth-ul au contribuit cu un milion și jumătate de vieți ca să rezolve problemele cauzate de politicile continentale, în perioada imediat postbelică Marea Britanie nici n-ar fi putut să fie mai activă în încercările de a organiza cooperarea europeană pe baze interguvernamentale.

Secole de-a rândul însă, politica Marii Britanii în relație cu Europa fusese animată de un principiu central: nevoia de a menține „balanța puterii”. Ori de câte ori puterea se concentra în mâna unei singure națiuni sau a câtorva, fie Spania din secolul al XVI-lea, fie Franța lui Ludovic al XIV-lea sau a lui Napoleon, fie Germania secolului XX, Marea Britanie găsea în propriul ei interes să ofere o contrapondere. Aspectul fără precedent al deciziei Marii Britanii de a-și uni destinul cu al Celor Șase a constat în faptul că acum se întâmpla pentru prima dată ca, după ce în Europa se ivise o concentrare de putere, englezii să decidă să i se alăture.⁸

Problema era că, începând din acel moment, totul avea să garanteze rămânerea Marii Britanii în postura de „partener izolat”. Ca o moștenire a faptului că fusese centrul unui imperiu global, avea legături de rudenie și valori comune cu o familie de națiuni anglofone din întreaga lume. Își exportase forma de democrație parlamentară adversativă în zece de țări, inclusiv America. De la tradiția dreptului comun până la unitățile sale de măsură non-metrice, toate aspectele gândirii și acțiunii britanice o caracterizau ca fiind diferită de noii ei parteneri. Dacă acum voia să-și „armonizeze” obiceiurile cu ale lor, aceasta necesita inevitabil ca Marea Britanie să abandoneze mult mai mult decât cerea de la ei.

Fie și numai din acest motiv, după cum am văzut, din clipa când a intrat în Comunitate, Marea Britanie s-a pomenit distribuită în rolul „partenerului incomod”. Ceea ce a agravat situația a fost faptul că nici liderii și nici cetățenii ei nu au înțeles vreodată cu adevărat și nu au acceptat principiul fundamental pe care se întemeia Comunitatea, și anume, că principalul ei scop era propășirea unei

integrării tot mai aprofundate. Alăturându-se unui aranjament despre care majoritatea locuitorilor ei credeau că era doar comercial și atâtă tot, bazat pe dorința de cooperare prietenească, Marea Britanie a fost astfel deconcertată să se pomenescă supusă unor presiuni constante de a ceda tot mai mult din puterea ei de a se autoguverna.

Aceasta a dus la familiarul model care avea să se reia în repetate rânduri, când oamenii politici englezi se confruntau cu partenerii lor în privința câte unei noi propuneri radicale pe care ei n-o considerau necesară. Răspunsul lor tipic a fost conturat de ziarul *The Times* în vara anului 2003, analizând reacția Marii Britanii față de Constituția propusă:

„La început se neagă că ar exista un nou plan radical; apoi se recunoaște că există, dar miniștrii se dau de ceasul morții să jure că nici măcar nu apare pe agenda lor politică; pe urmă se observă că s-ar putea să fie pe agendă, dar nu e o propunere serioasă; mai târziu, se consimte că e o propunere serioasă, dar nu se va implementa niciodată; după aceea se admite că se va implementa, dar într-o formă atât de diluată încât nu va aduce nici o influență în viețile oamenilor de rând; și, la un moment dat, se recunoaște în sfârșit că a exercitat o influență, dar se declară că acest lucru s-a știut dintotdeauna și li s-a spus alegătorilor încă de la început.”⁹

În acest mod, după cum am văzut, Marea Britanie a dat timp de treizeci de ani impresia că era întotdeauna „partenerul nehotărât”, „cea mai înceată navă din convoi”, târâtă după celelalte că să consimtă la alte și alte sacrificii ale puterii sale, împotriva propriei sale voințe. Iar acest lucru a culminat în cele din urmă, desigur, în problema monedei, când ezitarea Marii Britanii a fost atât de mare încât, pentru prima dată, i s-a permis să refuze (deși, pe-atunci, „scutirea” a fost considerată doar temporară).

În compensație însă, exista o altă latură a implicării Marii Britanii în Europa, atât de șocant de diferită încât ar putea părea incredibil că provenea din aceeași țară.

Mai întâi, a apărut acea „ortodoxie proeuropeană” din cercurile conducătoare ale Marii Britanii care dicta că era de neconceput să i se conteste calitatea de membră a Comunității; prin urmare, oricine îndrăznește s-o pună la îndoială trebuia să fie înfierat pe loc ca „îndărătnic”, „mic-englez”, sau oricare altele din familiara litanie de expresii peiorative. Adeseori, tocmai acei oameni care ezitau să permită noi concesii din puterile de autoguvernanță ale Marii Britanii erau primii care alungau orice idee că ar putea exista vreo contradicție fundamentală între „proiect” și interesele Marii Britanii. Poate că nu înțelegeau nimic din natura guvernării supranaționale. Dar își acopereau continuu greșeli de interpretare a funcționării acesteia cu încercări de a suprima orice discuție inteligentă a problemei. Astfel, adeseori „eurofilii” înșiși erau cei ce păreau să fie adevărații „mic-englezi”, neînțelegând ce urmăreau partenerii lor continentali, dar proiectând asupra acestora propriile lor vise insulare cu ochii deschiși ale unei „Europe” dedicate în esență doar cooperării pașnice între statele naționale.

Cealaltă reacție surprinzătoare a Marii Britanii față de apartenența la Comunitate a fost zelul excepțional arătat de politicienii și funcționarii ei publici în implementarea și impunerea legilor Comunității. Pe la jumătatea anilor nouăzeci, nici o altă țară din U.E. nu-și mai formase o asemenea reputație de rigoare a modului cum le impunea propriilor cetățeni legislația comunitară: mai întâi, prin „placarea cu aur”, adăugând tot felul de noi cerințe oneroase care nu erau incluse în directivele originare de la Bruxelles, apoi prin maniera lipsită de scrupule în care le aplicau. În nici o altă țară din Europa funcționarii publici n-au fost atât de dispuși să închidă trei sferturi din abatoare fără nici un alt motiv decât incapacitatea acestora de a se conforma unor reguli absurd de prost concepute, care în multe cazuri nici măcar nu aveau vreo lege la bază. Nici o altă țară n-ar fi acceptat să-și desființeze cea mai mare parte a industriei de pescuit, sau să scoată din activitate zeci de mii de firme, în numele aplicării „regulamentelor C.E.” care nu aveau nici o legătură cu realitatea practică. În nici o altă țară oficialitățile n-ar fi fost pregătite să pună sub urmărire penală un tarabagiu din piață pentru că vânduse „o livră de banane”, când sondajele arătau că peste nouăzeci la sută din populația Marii Britanii se opunea legii care făcea un delict penal din comercializarea mărfurilor în unități de măsură non-metrice.

Și totuși, Ministerul de Externe insista că acest avânt neabătut de a supune afacerile tot mai multor și mai multor reglementări, cu costuri de zeci de milioane de lire sterline pe an, era necesar

pentru a arăta că britanicii erau „buni europeni“. În culise, funcționarii F.C.O. exercitau presiuni constante asupra altor departamente guvernamentale pentru a se asigura că Marea Britanie respecta „obligățiile din Tratat“, fără să le pese dacă alte țări făceau același lucru. Contrastul cu Franța nici n-ar fi putut să fie mai mare. În timp ce francezii priveau Comunitatea ca stabilind un sistem pe care să-l exploateze în avantajul lor propriu, oficialitățile britanice o considerau un edificiu sacru căruia trebuia să i se supună orbește, indiferent ce pagube sufereau interesele britanice. Această atitudine era cu atât mai întărită de dispoziția miniștrilor de a apăra sistemul fără să le pese de justițe sau de rațiune, pentru ca în cele din urmă să poată prezenta scuze de o neverosimilitate la fel de cinică precum celebra explicație că sute de abatoare își închiseseră porțile numai fiindcă proprietarii luaseră „decizia comercială de a nu investi în viitorul afacerilor lor“.

Atât de flagrante erau contradicțiile dintre aceste două laturi ale atitudinii Marii Britanii față de calitatea ei de membră U.E., încât în anii nouăzeci mai ales, când valul sentimentelor „eurosceptice“ devenea tot mai puternic, unii partizani devotați ai apartenenței au început să-și piardă răbdarea. De ce trebuia mereu Marea Britanie să joace rolul „partenerului șovăielnic“ în modul acela jenant, care prezenta la fel de multe dificultăți pentru colegi ca și pentru ea însăși? Nu sosisese timpul ca britanicii să se hotărască în legătură cu „Europa“, într-un sens sau altul? Într-un discurs din 1999, Lordul Jenkins a pus problema cum nu se poate mai direct:

„Există doar două atitudini coerente față de Europa. Una este aceea de a participa pe deplin (...) și de a ne apuca să exercităm cât mai multă influență posibil și să câștigăm cât mai multe avantaje posibil, din interior. Cealaltă este de a recunoaște că istoria Marii Britanii, psihologia ei națională și cultura politică, pot fi de o asemenea natură încât n-am reuși niciodată să fim altceva decât un membru care mereu se lasă greu și se tot plânge; și că ar fi mai bine, și cu siguranță ar produce mai puține fricțiuni, să acceptăm acest lucru și să pornim spre o retragere ordonată și, dacă e posibil, rezonabil de amicală.“¹⁰

De-acum, nu mai exista nici o problemă care să exemplifice mai clar punctul de vedere al lui Jenkins decât moneda euro, care tocmai fusese lansată, cu câteva săptămâni înainte de discursul lui. Acesta era simbolul suprem al dorinței partenerilor Marii Britanii de a-și subjuga interesele naționale unui control supranational. Iar Marea Britanie continua să joace rolul membrului care „se lasă greu“ și refuză să li se alăture. Cum ar fi putut pretinde că dorea să joace un rol central în „proiect“, și în același timp să refuze semnarea condiției cruciale a apartenenței?

Nimeni, desigur, nu era mai dureros conștient de această dilemă decât însuși primul ministru al Marii Britanii. Blair știa că nu putea spera să-și joace „rolul de frunte“ decât dacă reușea cumva să aducă în Marea Britanie moneda unică. Totuși, era imobilizat complet de angajamentul pe care și-l luase că va supune decizia unui referendum, știind că șansele de a inversa ostilitatea populară față de euro, care acum înregistrase o proporție de doi la unu, dispăruseră aproape complet.

Din ce în ce mai mult, în toate relațiile lui cu „Europa“, Blair avea de-acum încolo să dea impresia unui băiețel care stă pe margine, jinduind să se alăture băieților mai mari de pe teren, dar incapabil să înțeleagă regulile meciului jucat de aceștia.

Cea mai mare ironie a apartenenței Marii Britanii la Europa, în primii ani ai secolului XXI, constă în contrastul dintre performanțele ei economice și cele ale partenerilor săi continentali. În anii șazeci și șaptezeci, dorise în primul rând să li se alăture pentru că păreau să fi descoperit secretul succesului economic pe care ea îl pierduse. În anii optzeci și la începutul anilor nouăzeci, în timp ce economia Marii Britanii fusese restructurată și emancipată, din motive fără nici o legătură cu apartenența ei la U.E., Cei Șase de la început își pierduseră dinamismul. Începuseră să fie apăsăți de povara impozitelor tot mai mari, a costurilor muncii și a reglementărilor, așa-zisul „model social european“, pe care adoptarea monedei unice nu făcuse decât să-l înrăutățească și mai mult.

Prin 2003, în termenii șomajului, ai ratei de creștere economică, ai investițiilor interne și ai comerțului, contrastul dintre Marea Britanie și zona euro devenise mai frapant ca oricând. O listă a primelor o mie de companii ale lumii, din punct de vedere al capitalizării, arăta că, deși S.U.A. se aflau înaintea tuturor celorlalți, firmele britanice se plasau pe locul doi, înaintea celor japoneze, și aveau o valoare dublă față de a principalelor firme germane și franceze la un loc.¹¹ În 1996, majoritatea directorilor financiari europeni preziceau că, până în 2001, dacă Marea Britanie nu adoptă

euroul, Frankfurt-ul va înlocui Londra ca principal centru financiar al Europei. În 2003 a ieșit la iveală că de fapt Londra avansase și mai mult, și că multe bănci internaționale își mutaseră sediul de la Frankfurt în capitala britanică.¹²

Până acum, Marea Britanie nu avusese decât de câștigat de pe urma refuzului ei față de euro. Economia de succes pe care guvernul conservator le-o lăsase moștenire laburiștilor în 1997 continuase să prospere, în pofida promptitudinii cu care guvernul Blair semnase Capitolul Social și acceptase și mai multe reglementări împovărătoare și costisitoare din partea Comisiei, ca succesiunea de directive privind timpul de lucru. Dar la orizont se profilau tot felul de noi negri, amenințând această bunăstare, dintre care cei mai mulți puteau fi atribuiți, în parte sau integral, apartenenței Marii Britanii la U.E.

Una era criza energetică pe care Marea Britanie avea s-o înfrunte curând, în jurul anului 2010, când o dată cu epuizarea rezervelor de petrol și gaze naturale din Marea Nordului, va deveni în proporție de nouăzeci la sută dependendă de importurile de energie, dintre care o mare parte provin din regiuni ale lumii instabile politic, ca Rusia și Africa de Nord. Acest lucru era deosebit de important pentru că, după ce-și închisese industria carboniferă, singura sursă semnificativă de curent electric a Marii Britanii consta în centralele ei nucleare tot mai îmbătrânite, care încă mai acopereau 23% din totalul necesităților energetice dar se apropiau de sfârșitul vieții. În loc să se confrunte onest cu imensa amenințare reprezentată de această situație, guvernul Blair se lăsase îmbrobodit de politica „energiei recuperabile” a U.E., imaginându-și că putea înlocui centralele nucleare desuete cu un imens program de energie eoliană. Miniștrii păreau complet orbi față de faptul că turbinele eoliene constituiau o sursă de energie electrică absurd de scumpă și ineficientă, care n-ar fi putut înlocui energia atomică a Regatului Unit nici dacă jumătate din teritoriu și din mările înconjurătoare ar fi fost acoperită de moriști gigantice. Singura speranță a Marii Britanii de a-și menține aprovizionarea regulată cu energie era Franța, care încă și mai producea 80% din curentul electric în centrale nucleare. Dar a lăsa o țară care cândva avusese o tehnologie nucleară de vânt și beneficiase de cele mai mari rezerve de energie din Europa de Vest să devină atât de vulnerabilă economic avea toate șansele să se dovedească a fi o gafă de primă mărime.

La fel de alarmantă era criza deșeurilor care se apropia cu repeziciune, rezultând din acordul Marii Britanii de a preda controlul politicii de administrare a deșeurilor, conform Actului Unic European, forurilor de la Bruxelles. Nu numai că Uniunea Europeană elaborase o serie de directive care făceau tot mai dificilă și costisitoare debarasarea de reziduurile de tot felul, de la autovehicule și frigidere vechi până la milioanele de tone de produse alimentare nedorite, dar mai introdusese și interdicția de a îngropa deșeurile pe terenuri continentale, pe care Marea Britanie se baza mai mult decât oricare altă țară din U.E. Confruntată de obligația ca, până în 2016, să găsească alte mijloace de a-și elimina aproape toate deșeurile, Marea Britanie avea nevoie să instaleze uzine noi, inclusiv 165 de crematorii gigantice, în ritmul de unul pe săptămână, timp de paisprezece ani. Șansele ca acest proiect să reușească erau complet nule.

O serie întreagă de alte legi ale U.E. aveau să intre în vigoare pe parcursul următorilor doi ani, impunând costuri distrugătoare pentru industria britanică. Acestea variau de la directiva W.E.E.E. pentru eliminarea reziduurilor electrice și „directiva agenților fizici” care limita drastic timpul în care muncitorii aveau permisiunea de a folosi mașinile-unelte, tractoarele și orice alte forme de aparate, până la directiva R.E.A.C.H. propusă spre a reglementa folosirea a 170.000 de varietăți de substanțe și produse chimice. Numai pentru industria chimică a Marii Britanii, cea mai mare din Europa, costurile erau estimate, în 2003, la șase miliarde de lire sterline pe an, depășind câștigurile totale din exporturi, care atingeau doar cinci miliarde și jumătate. Dar Marii Britanii îi era greu să protesteze, fiindcă directiva fusese propusă de propriul ei ministru al Mediului, Michael Meacher, în timpul președinției britanice a U.E., în 1998.¹³

Numai aceste lucruri ar fi fost de ajuns pentru a provoca poporul britanic să se întrebe dacă interesele sale aveau de câștigat rămânând în Uniunea Europeană, pe lângă spectrul crescând al Constituției ce urma să fie semnată în 2004. Dar, pe măsură ce se apropia acel moment, dogmaticii de la conducere continuau să insiste la fel de mult ca oricând că orice ipoteză a retragerii Marii Britanii nici nu putea să intre în discuție. Deși sondajele de opinie continuau să arate că între treize-

ci și cincizeci la sută din cetățenii britanici erau de părere că țara trebuia să părăsească Uniunea Europeană, nici unul dintre cei 659 de parlamentari care-i reprezentau nu era pregătit să exprime public această opinie. Cu toate că liderul conservator, Duncan Smith, fusese ales de membrii partidului său pentru opiniile sale eurosceptice ferme și pe baza bănuielii că în sinea sa favoriza retragerea Marii Britanii, cea mai evidentă consecință a alegerii lui în 2001 a fost suprimarea și mai accentuată a discuțiilor legate de U.E. în cadrul partidului, de teamă să nu reactiveze dezbinările care-l costaseră atât de scump în anii nouăzeci.

De asemenea, dificultățile practice implicate de orice retragere a Marii Britanii din U.E. ar fi fost de-acum enorme. Problema nu consta, așa cum preferau să sugereze partizanii „proiectului”, în pericolul comerțului Marii Britanii cu foștii ei parteneri din U.E. Atât de unilateral devenise avantajul pe care-l obțineau din comerțul lor cu Regatul Unit, încât ar fi fost în propriul lor interes să continue, pe lângă faptul că, potrivit regulilor O.M.C., acum ar fi fost practic imposibil să se stopeze exporturile britanice pe calea ridicării tarifelor. Norvegia și Elveția trimiteau părți mult mai mari din exporturile lor în Marea Britanie decât în Uniunea Europeană, iar Anglia putea negocia acorduri comerciale libere de tipul celor pe care U.E. le încheiase cu Mexicul.

Mult mai insolubilă ar fi fost problema descălcirii acelor zone ale legislației și administrației publice britanice care acum se încurcaseră inextricabil cu cele ale Uniunii Europene, atât de strâns încât sistemul ei național de guvernare funcționa în mare parte cu sistemul supranational care-și avea centrul la Bruxelles. Pentru început, erau cele 97.000 de pagini de directive și reguli în vigoare deja în Marea Britanie, care în multe cazuri înlocuiau legile naționale existente dinainte. Sarcina de a rescrie o parte substanțială din codul de legi britanic ar fi fost monumentală în sine, pe lângă faptul că trebuia să se regândească și să se reorganizeze zone vaste ale politicii naționale, de la agricultură și pescuit până la guvernarea regională.

Dar adevărata întrebare care începea să se profileze în anul 2003, nu doar cu privire la Marea Britanie ci și la întreaga Europă, era: care avea să fie viitorul Uniunii Europene însăși? Cât timp se mai putea aștepta, realist, să supraviețuiască într-o formă cât de cât recognoscibilă? Timp de cincizeci de ani, înaintase pas cu pas spre acel obiectiv îndepărtat al integrării depline. Acum însă, când acel punct părea aproape tangibil, apăreau dintr-o dată o serie de semne de întrebare noi, mai provocatoare decât oricare cu care se confruntase înainte.

Cincizeci de ani, „proiectul” putuse trăi comod în acel viitor ipotetic, unde soluția fiecărei probleme consta în folosirea ei ca justificare pentru încă un pas înainte, în procesul de integrare. Acum însă, în toate direcțiile, acel viitor nu mai era ipotetic. O dată ce aderau și cele zece țări candidate, în 2004, n-avea să mai fie posibilă folosirea „extinderii” ca scuză pentru încă o rundă a integrării. Noile țări aveau să aducă cu ele o serie de probleme proprii, noi și foarte serioase, care necesitau soluții practice.

Decenii de-a rândul, fusese posibil să se viseze la perspectiva îndepărtată a uniunii monetare ca fiind una dintre încununările integrării. Acum însă, euro sosise, aducând cu el noi și imense probleme cărora era remarcabil de dificil să li se găsească remediile. Atât de profunde erau aceste probleme, încât nici un economist serios din lumea anului 2003 nu era pregătit să excludă posibilitatea ca, în câțiva ani, întregul experiment cu moneda unică să eșueze într-un haos total, la fel cum se întâmplase înainte cu incomparabil mai modestul M.R.S.

Mai mult, țările zonei euro încă mai trebuia să facă față mesajului sumbru al deceniului anterior că economiile lor păreau să se aple într-o stare de declin structural avansat, în care nu se întrezărea nici măcar lăcrărea vreunei soluții. Prognozele experte asupra viitorului economic al Uniunii Europene erau de-acum învăluite într-un pesimism aproape universal, ca aceea a Institutului Francez de Relații Internaționale care prezicea că, pe la jumătatea secolului, P.I.B.-ul preconizat al U.E. avea să crească într-un ritm de unu la sută pe an, în comparație cu cele două procente din America și cele două procente și jumătate ale Chinei. În combinație cu pronosticurile demografice care arătau că majoritatea țărilor din zona euro aveau să se confrunte curând cu reducerea numerică a populației, proporția de pensionari și alți beneficiari ai asistenței sociale fiind prea mare pentru ca forța de muncă activă s-o poată întreține, raportul francez conchidea sumbru că U.E. părea să se confrunte cu „o lentă dar inexorabilă” ieșire din istorie.¹⁴

Poate că scenariul cel mai probabil era cel despre care dezbaterile din ultimii câțiva ani oferiseră deja destule indicii. Aceasta era ideea că viitorul U.E. consta în „avangarda” țărilor, centrată în jurul Cei Șase de la început, care continuau să meargă înainte spre o integrare tot mai deplină, a lor proprie. Astfel, „Uniunea” avea să se despartă în două grupuri: un club interior, dominat de axa franco-germană, și un cerc exterior al statelor membre de „clasa a doua”, inclusiv noii intrați și toate acele țări, cu Marea Britanie în frunte, care nu adoptau moneda unică. Dacă nu se putea ajunge la un acord în privința Constituției – și până și ciorna lăbărtată a lui Giscard nu conținea decât un compromis tulbure, lăsând toate contradicțiile fundamentale nerezolvate – părea să nu existe altă variantă decât ca Uniunea Europeană să devină, într-un fel, o organizație cu „două paliere”, scindată între cercul interior și cel exterior, cu natura relațiilor dintre ele încă neclară.

Nu era nimic nou în asta. Participanții cei mai importanți la dezbateri, conduși de Delors, cu sprijinul lui Chirac, al lui Fischer și chiar și al lui Giscard, o discutaseră în repetate rânduri din 1999 încôace. Francezii și germanii o considerau singura soluție la problemele dificile ridicate atât de sosirea noilor state mai sărace, care nu puteau fi cu nici un chip admise ca membre de „clasa întâi”, și refuzul Marii Britanii, al Danemarcei și al Suediei de a accepta acea condiție sine qua non a calității depline de membru, moneda unică.

Felul cum se putea realiza o atât de radicală realiniere a Uniunii Europene ținea de domeniul viitorului. Singurul lucru pe care-l confirmaseră sigur evenimentele din 2003 era că „proiectul”, așa cum evoluase continuu de-a lungul unei jumătăți de secol, pe un front tot mai larg, ajungea în sfârșit la capătul drumului. Faimosul „tren” pe care nimeni nu trebuia să-l piardă se apropia de tamponalele stației terminus. În ce anume avea să evolueze „Europa” în următorii ani, aveau să marcheze o fază cu totul nouă din dezvoltarea ei – o fază caracterizată mai degrabă de retrageri și restrângeri, decât de alte înaintări pe același front larg și aceleași vechi direcții familiare.

Ceea ce începuse cu „Cei Șase” avea să se întoarcă acum, în esență, la „Cei Șase”. Proiectul Monnet era mort.

Două visuri ale secolului XX

Pe vremuri, în anii douăzeci, când Monnet și Salter concepuseră pentru prima oară ideologia care în cele din urmă avea să ducă la Uniunea Europeană, se preconizase și apariția altei idei extrem de influente a secolului XX.

La Paris, arhitectul franco-elvețian Le Corbusier concepea viziunea „Orașului Radiant”. Convingerea lui era că multe dintre necazurile care asediau omenirea proveneau din traiul în orașe neigienice și neplanificate, care se dezvoltaseră de-a lungul secolelor, cum spunea el, „pe calea măgarului de povară”. Se impune ca aceste orașe, începând cu Parisul, să fie rase de pe fața pământului și înlocuite cu „orașele viitorului”, planificate până în cele mai mici detalii. Toată lumea avea să locuiască și să muncească în blocuri imense de beton, intercalate cu o rețea geometrică a liniilor de transport și înconjurată de zone ale „spațiului public deschis”, cu iarbă și copaci.

Timp de două decenii, visul lui Le Corbusier a rămas nerealizat, privit doar ca o simplă curiozitate și cunoscut numai de câțiva arhitecți tineri și viitori planificatori edilitari. Dar acestora le înspira un entuziasm evanghelic, pentru că le oferea șansa de a juca rolul central într-una dintre cele mai mari revoluții din istorie.

Ocazia de a-și pune proiectul în practică a fost creată de al Doilea Război Mondial. În anii patruzeci, mai ales în Marea Britanie, aceleși arhitecți și planificatori li s-a încredințat sarcina de a proiecta reconstruirea orașelor distruse de bombardamente. În anii cincizeci și șaiszeci, rezultatele s-au putut vedea apărând în multe orașe britanice: terenuri vaste cu turnuri de beton și lespezi de ciment, înconjurată de spații publice largi și parcurse de artere urbane noi.

Construcții gargantuști similare apăreau prin toată Europa, mai ales în țările comuniste din est. Ideologia „modernistă” sintetizată atât de persuasiv de Le Corbusier în anii douăzeci devenise dogma cârmuitoare a epocii, la care subscriau oameni politici din toate partidele, aclamată de mass-media și necontestată aproape de nimeni.

Dintr-o dată, la sfârșitul anilor șaiszeci și începutul anilor șaptezeci, tocmai când moda blocurilor-turn și a vastelor scheme de amenajare urbană atotcuprinzătoare atinsese apogeul, s-a declanșat o

reacție dramatică. În fața realității pe care o crease acea viziune, oamenii au ajuns dintr-o dată la concluzia că văzuseră viitorul cu ochii lor, și nu mergea. Departe de a crea orașele lucitoare și eficiente promise de proiectele arhitecților și machetele planificatorilor, acele construcții uriașe erau inumane, lipsite de suflet, apăsătoare, murdare și urâte, cu betonul desfigurat de graffiti, cu aleile bântuite de tâlhari și toxicomani, cu spațiile înconjurătoare moarte, presărate cu iarbă uscată și tot-cită și gunoaie, fără să aparțină nimănui.

Deziluzia care a înăbușit tot ceea ce reprezentase viziunea lui Le Corbusier a fost ca deșteptarea dintr-un vis. Era extrem de greu să-și aducă aminte cât de categoric dictase ortodoxia dinainte că acea viziune reprezenta singurul viitor posibil, pe vremea când punerea lui la îndoială fusese ca încercarea băiețelului de a insista că împăratul era gol.

Problema era că viziunea unei lumi perfect planificate, creată de tehnocrați eficienți, putuse părea atrăgătoare – în teorie. În practică însă, până la urmă a devenit clar că acea viziune nu avea nici o legătură cu realitatea omenească. Nici o latură a ei nu funcționa așa cum se intenționase, pentru că rigiditatea sa tehnocratică nu era valabilă decât pe hârtie și în capetele oamenilor. O dată ce s-au investit resurse gigantice pentru a transpune în realitate viziunea abstractă, curând a devenit clar că visul nu dusese decât la un coșmar.

Pentru Monnet, echivalentul dorinței lui Le Corbusier de a demola orașele vechi ale trecutului era ura lui față de statul-națiune. Visul său strălucitor era acel guvern supranațional al viitorului, condus de tehnocrați, înălțându-se mai presus de toate complicațiile naționalismului și ale democrației. La fel ca în cazul lui Le Corbusier, posibilitatea neașteptată ca acest vis să se împlinească a fost creată de al Doilea Război Mondial. Și, tot la fel ca visul lui Le Corbusier, și cel al lui Monnet a devenit în cele din urmă o sursă de inspirație pentru o întreagă generație nouă de tehnocrați și funcționari publici, susținuți de elitele politice ale Europei de Vest, pentru care „proiectul” oferea șansa de a juca un rol central în cea mai mare aventură politică a epocii lor.

Tot asemenea viziunii lui Le Corbusier, a existat o vreme când noua ortodoxie părea să deschidă toate drumurile, demolând structurile statelor naționale și înălțând în locul lor structurile tehnocratice rigide ale noului sistem. Nu există nici o carte care să exprime mai clar natura proiectului lui Monnet decât Registrul Legislației Comunitare în Vigoare, de o mie două sute de pagini, al Comisiei Europene, care înșiră cu caracter mărunte toate zecile de mii de directive, reguli și decizii în care s-a materializat tot ceea ce a izbândit proiectul: sacral său *acquis communautaire*.

Aici, pe aceste liste nesfârșite de legi care au hotărât Politica Agricolă Comună, Politica Pescuitului Comun, Politica Concurenței și toate celelalte, se găsesc marile blocuri-turn ale „proiectului european”, întinzându-se până la orizont. E un fapt cu valoare simbolică acela că, la fel cum viziunea lui Le Corbusier își avea rădăcinile în venerația lui față de beton ca material de construcție suprem, pentru tehnocrații Comisiei Europene nu există nici un termen mai elogios cu care să-și laude realizările decât același cuvânt: „beton”.

Tot ceea ce era rău la blocurile-turn ale lui Le Corbusier a devenit evident când în ele a trebuit să locuiască oameni adevărați, care au descoperit că sfidau realitățile și nevoile omenești. La fel s-a întâmplat și cu blocurile-turn create de tehnocrații lui Monnet. Statul-națiune și democrația erau prea fundamentale pentru necesitățile umane ca să poată fi eliminate pur și simplu, prin dictat tehnocratic. La fel ca în cazul oamenilor care s-au deșteptat în fața lipsei inumane de suflet a visului utopic al lui Le Corbusier, jinduind după toată căldura, vitalitatea și realitatea omenească ale vechilor orașe pe care le pierduseră, același lucru se întâmplă cu tot ceea ce a nimicit visul utopic al domnului Monnet. Numai când oamenii au descoperit că și-au pierdut democrația și puterea propriilor lor țări de a se guverna singure, au început să aprecieze într-un fel nou cât de prețioase erau valorile care le-au fost luate fără știrea lor.

Deveniseră victimele uneia dintre cele mai mari prefăcătorii colective ale secolului XX, care din acest punct de vedere merită să fie aliniată lângă visele de autoamăgire ale comunismului.

Mai curând, poate, iar nu mai târziu, fantezia marelui „proiect european” se va dărâma, biruită de realitate, distrusă de toate acele contradicții pe care, în ambițiile ei demente, n-a fost în stare să le prevadă și pe care n-ar fi putut niciodată spera să le rezolve. Dar, la fel ca viziunea lui Le Corbusier și pe o scară mult mai amplă, va lăsa în urma ei distrugerii cumplite: un pustiu din care popoarele Europei vor avea nevoie de mulți ani ca să se trezească iar la viață.

NOTE

Capitolul 1 – Nașterea unei idei: 1918-1932

¹Citat de Lloyd George, David (1938), *The Truth About the Peace Treaties* („Adevărul despre tratatele de pace”), Londra, Victor Gollancz, vol. I, pag. 80

²*The New Cambridge Modern History 1960* („Noua istorie modernă de la Cambridge” – 1960), *The Era of Violence* („Era violenței”), Cambridge, Cambridge University Press, Vol. XII, pag. 509.

³Carls, Stephen Douglas (1993), *Louis Loucheur and the Shaping of Modern France, 1916-1931* („Louis Loucheur și formarea Franței moderne – 1916-1931”), Baton Rouge, Louisiana State University Press, pag. 33.

⁴Carls, *op. cit.*, pag. 264.

⁵Marriott, Sir John (1941), *The Tragedy of Europe* („Tragedia Europei”), Londra, Blackie and Son Ltd., pag. 87.

⁶În ultimele decenii ale secolului XX, după ce „ideea europeană” a devenit o ideologie predominantă, a început să se observe cum cărțile care menționau ocupația militară franceză din Renania prezentau doar versiuni foarte cosmetizate ale incidentelor. Escamotau cele mai scandaloase detalii ale agresivității de care dăduseră dovadă forțele franceze de ocupație și limitau descrierea episodului doar la o recunoaștere pasageră a faptului că ocupația a avut loc.

⁷Street, C. J. C. (1924), *The Treachery of France* („Trădarea Franței”), Bedford, The Sidney Press, pag. 159.

⁸Churchill, W. S. (1948), *The Second World War – Vol. I, The Gathering Storm* („Al Doilea Război Mondial – Vol. I, Se adună furtuna”), Londra, Cassell, pag. 63.

⁹*The New Cambridge Modern History*, *op. cit.*, pag. 467.

¹⁰În același an, 1924, Sir Max Waechter, un industriaș britanic de origine germană, a publicat cartea *How to Abolish War: The United States of Europe* („Cum să abolim războiul: Statele Unite ale Europei”), în care afirma independent că drumul spre o federație europeană putea trece prin înființarea unei uniuni vamale, sau „piețe comune”, nu în ultimul rând pentru că aceasta ar fi fost singura cale ca Europa să rămână competitivă economic cu America și, nu peste mult, cu Japonia. Waechter a înființat o Ligă a Unității Europene pentru a-și susține ideile, dar aceasta a avut un impact foarte slab.

¹¹Asemenea multor susținători ai „Statelor Unite ale Europei”, Tucholsky considera că adevărata amenințare la adresa păcii o reprezenta naționalismul agresiv și îngust. În 1928, el avea să scrie: „Fie ca gândul Statelor Unite ale Europei să triumfe asupra nechibzuinței germane naționaliste și bavareze meschine cu privire la suveranitatea absolută a statelor individuale.” Cu doi ani înainte, într-un eseu despre „Politica externă și internă” publicat în gazeta pacifistă *Friedenswarte*, Tucholsky scria: „Nu mai trăim în fortăreața individuală a Evului Mediu. Trăim într-o casă, iar numele acestei case este Europa”. Evident, Tucholsky s-a împotrivit violent ascensiunii nazismului; iar când Hitler a preluat puterea, naștii i-au retras cetățenia, i-au ars cărțile și au jubilat față de vestea sinuciderii lui. (King, Ian, 2001, *Kurt Tucholsky as Prophet of European Unity* – „Kurt Tucholsky, profet al unității europene”, *European Paper* 5/2001, Londra, South Bank University).

¹²Churchill, Winston S. (1948), *The Second World War – Vol. II, The Gathering Storm* („Al Doilea Război Mondial – Vol. II, Se adună furtuna”), Londra, Cassell, pag. 40-41.

¹³În 1929, Coudenhove Kalergi a adoptat tema ultimei mișcări din Simfonia a IX-a a lui Beethoven ca „îmn” al Pan-Europei. În continuare, el a organizat și alte congrese, la Berlin (1930), Basel (1932) și Viena (1935), dar nici unul nu a avut impactul primului congres de la Viena, din 1926.

¹⁴Gladwyn, Lord (1966), *The European Idea* („Ideea europeană”), Londra, Weidenfeld & Nicholson, pag. 43.

¹⁵Rezumat în Arthur Salter, *The United States of Europe* („Statele Unite ale Europei”) (1931), George Allen & Unwin, pag. 106-107. Vezi și Keeton, Edward David (1987), *Briand's Locarno Policy: French Economics, Politics and Diplomacy, 1925-1929* („Politica lui Briand la Locarno – economia, politica și diplomația franceză, 1925-1929”), New York. Citat în Carls, *op. cit.*, pag. 272.

¹⁶Churchill, Winston S. (1976), *Collected Essays of Winston Churchill, Vol. II, Churchill and Politics* („Eseuri alese ale lui Winston Churchill, Vol. II: Churchill și politica”), Londra, Library of Imperial History, pag. 176-186.

¹⁷Salter, *op. cit.*, pag. 123.

- ¹⁸Pentru un admirabil sumar istoric al propunerilor pentru o Europă unită, vezi Gladwyn, *op. cit.*, pag. 33-42.
- ¹⁹Salter, Arthur (1961), *The Slave of the Lamp* („Sclavul Lămpii”), Londra, Weidenfeld & Nicolson, pag. 86.
- ²⁰Hexner, Ervin (1943), *International Steel Cartels* („Carteluri internaționale ale oțelului”), Durham, N.C., citat în Carls, *op. cit.*, pag. 266.
- ²¹Sampson, Anthony (1968), *The New Europeans* („Noii europeni”), Londra, Hodder and Stoughton, pag. 7.
- ²²Monnet, Jean (1978), *Memoirs* („Memorii”), Londra, Collins, pag. 49-52.
- ²³Fransen, Frederic (2001), *The Supranational Politics of Jean Monnet: Ideas and Origins of the European Community* („Politica supranațională a lui Jean Monnet – Ideile și originile Comunității Europene”), Connecticut, Greenwood Press, pag. 15.
- ²⁴Duchêne, François (1994), *Jean Monnet – The First Statesman of Interdependence* („Jean Monnet – Primul om de stat al interdependenței”), New York, W. W. Norton and Co., pag. 35.
- ²⁵Monnet, *op. cit.*, pag. 63. Loucheur l-a cunoscut pe Monnet și l-a antipatizat intens, încercând apoi să-i aranjeze transferul pe front. După un lobby puternic din partea lui Monnet, care a ajuns până la nivel de cabinet, acesta din urmă și-a păstrat funcția.
- ²⁶Salter, Arthur, (1961), *Memoirs of a Public Servant* („Memoriile unui funcționar public”), Londra, Weidenfeld & Nicolson, pag. 113.
- ²⁷Fransen, *op. cit.*, pag. 24.
- ²⁸*Jean Monnet, A Short Biography* („Jean Monnet – Scurtă biografie”), Institutul Altiero Spinelli pentru Studii Federaliste, www.eurplace.org/federal.monnet
- ²⁹*New Cambridge Modern History*, *op. cit.*, pag. 477.
- ³⁰Aceasta este versiunea prezentată în „Jean Monnet – Scurtă biografie”, *op. cit.* Traducerea engleză a „Memoriilor” lui Monnet (*op. cit.*, pag. 97) este mult mai prozaică: „veto-ul era concomitent cauza și simbolul acestei inabilități de a trece dincolo de interesul național propriu”.
- ³¹Bromberger, Merry și Serge (1969), *Jean Monnet and the United States of Europe* („Jean Monnet și Statele Unite ale Europei”), New York, Coward-McCann, pag. 19.
- ³²Fransen, *op. cit.*, pag. 17.
- ³³Salter, Arthur (1931) *The United States of Europe* („Statele Unite ale Europei”), George Allen & Unwin, pag. 92.
- ³⁴Salter, *op. cit.*, pag. 134.
- ³⁵Salter, *op. cit.*, pag. 136.
- ³⁶Salter, *op. cit.*, pag. 124.

Capitolul 2 – Fundătura nazistă: 1933-1945

- ¹Printre acestea se numără: Laughland, John (1997), *The Tainted Source – The Undemocratic Origins of the European Idea* („Izvorul contaminat – Originile nedemocratice ale Ideii Europene”), Londra, Warner Books; Atkinson, Rodney, și McWhirther, Norris (1994), *Treason at Maastricht* („Trădarea de la Maastricht”), Newcastle-upon-Tyne, Compuprint; Atkinson, Rodney (1996), *Europe's Full Circle* („Cercul complet al Europei”), Newcastle-upon-Tyne, Compuprint; Mote, Ashley (2001), *Vigilance* („Vigilență”), Hampshire, Tanner Publishing.
- ²Laughland, *op. cit.*, pag. 11.
- ³Salter, *The Slave of the Lamp*, *op. cit.*, pag. 85.
- ⁴Salter, *op. cit.*, pag. 88.
- ⁵Jasper, William F. (1989), „United States of Europe” („Statele Unite ale Europei”), *New American*, 5 (8), 10 aprilie.
- ⁶Fransen, *op. cit.*, pag. 144.
- ⁷Acest episod este în mare măsură reconstituit după relatarea completă făcută de Churchill, Winston S. (1952), în *The Second World War – Vol. II, Their Finest Hour* („Al Doilea Război Mondial – Vol. II, Ceasul lor de glorie”), Londra, Cassell, pag. 176-184.
- ⁸Textul Declarației de Uniune este prezentat de Churchill, *op. cit.*, pag. 179. Ciorna care conține eliminarea propunerii de monedă comună a lui Monnet se găsește în *Public Record Office* și a fost arătată în serialul documentar *A Poisoned Chalice* („Potirul cu otrăvă”), produs de B.B.C. în 1995.
- ⁹Bromberger, *op. cit.*, pag. 29.

¹⁰ Churchill arată cum, mai târziu, a fost vizitat de Monnet și de Gaulle în sala de ședințe a guvernului. A vorbit aproape numai Monnet, insistând ca Marea Britanie să-și trimită imediat toate efectivele combătătoare în Franța. Churchill n-a „putut face nimic pentru a-l mulțumi”. Când cei doi au plecat, de Gaulle, „care abia dacă scosese o vorbă”, s-a întors spre Churchill, spunându-i în engleză: „aveți dreptate”. Churchill și-a spus: „iată-l pe Conetabilul Franței”. Greu ar fi fost de ghicit că, dintre cei doi francezi, nu de Gaulle urma să joace rolul cel mai important în influențarea istoriei viitoare a Marii Britanii și a Europei, ci volubilul și energicul său coleg, a cărui sugestie, dacă era acceptată, n-ar fi putut decât să asigure înfrângerea în Bătălia pentru Anglia. Dincolo de aparentul altruism al „Uniunii Anglo-Franceze”, adevărata preocupare a lui Monnet era interesul Franței.

¹¹ *Dictionary of National Biography 1971-80* („Dicționar de biografii naționale, 1971-80”), 1985, Oxford, Oxford University Press.

¹² Spaak, Paul-Henri (1971), *The Continuing Battle: Memoirs of a European* („Lupta continuă – Memorile unui european”), Boston, Little, Brown and Company, pag. 213.

¹³ Fontaine, Pascal, ed. (1988) *Jean Monnet: A Grand Design for Europe* („Jean Monnet – Un plan mareț pentru Europa”), Luxemburg, O.O.P.

¹⁴ Fransen, *op. cit.*, pag. 89. Fransen a citit documentele lui Monnet de la Lucerna și consemnează că, în acea perioadă, Monnet și-a așternut pentru prima dată pe hârtie ideea de a crea un „stat european al metalurgiei grele”.

¹⁵ Burleigh, Michael (2000), *The Third Reich – A New History* („Al Treilea Reich – O nouă istorie”), Londra, Macmillan. Vezi „Europa pentru europeni”, pag. 423-431.

¹⁶ Laughland, *op. cit.*, pag. 14.

¹⁷ *Op. cit.*, pag. 29-30.

¹⁸ Citat în Stirr, Peter M.R. (1996), *A History of European Integration Since 1914* („O istorie a integrării europene începând din 1914”), Londra, Pinter, pag. 64.

¹⁹ Folosirea acestui termen avea să-i determine pe unii scriitori eurosceptici să acuze o paralelă directă între „Comunitatea Economică Europeană” a lui Funk și „Comunitatea Economică Europeană” înființată în 1957. Dar aceasta se bazează pe o imprecizie de terminologie. Cuvântul *Gemeinschaft* folosit de Funk descrie o comunitate care are un simț al „apartenenței laolaltă”, împărțind valori, loialități și, eventual, legături de rudenie. Această imagine descrie adecvat intențiile naziștilor de a reuni popoarele ariene într-un imperiu germanic, cu regiunile exterioare aduse în starea de vasalitate. „Comunitatea Economică Europeană” ulterioară nu era atât o *Gemeinschaft*, cât un *Gesellschaft*, o societate între egali, bazată pe același context de reguli pentru a le controla interesele concurente.

²⁰ Burleigh, *op. cit.*, pag. 478.

²¹ Lochner, Louis R., redactor și traducător (1948), *The Goebbels Diaries, 1942-43* („Jurnalele lui Goebbels, 1942-43”), New York, Doubleday & Company Inc., pag. 83.

²² *Op. cit.*, pag. 325.

²³ Burleigh, *op. cit.*, pag. 430.

²⁴ Algazy, J. (1984), *La tentation neo-fasciste en France, 1944-65* („Tentația neofascistă în Franța, 1944-65”), Paris, Fayard, pag. 56.

²⁵ Werth, Alexander (1957), *France 1940-1955* („Franța 1940-1955”), Londra, Robert Hale, pag. 127.

²⁶ Novick, Peter (1968), *Resistance Versus Vichy* („Rezistența versus Vichy”), Londra, Chatto & Windus, pag. 184.

²⁷ Burleigh, *op. cit.*, pag. 430-431.

²⁸ Citat în Laughland, *op. cit.*, pag. 17-18.

²⁹ *Op. cit.*, pag. 18.

³⁰ *Op. cit.*, pag. 19.

³¹ Werth, *op. cit.*, pag. 126.

³² Griffin, Roger (1993), *Europe for the Europeans: Fascist Myths of the New Order 1922-1992* („Europa pentru europeni – Mituri fasciste ale Noii Ordini, 1922-1992”), articol ocazional (nr. 1) al Centrului de Cercetări Umaniste, Oxford, Oxford Brookes University.

³³ Citat în Laughland, *op. cit.*, pag. 16.

³⁴ Griffin, *op. cit.*

³⁵ Jenkins, Lindsay (1996), *Godfather of the European Union – Altiero Spinelli* („Nașul Uniunii Europene – Altiero Spinelli”), Londra, Bruges Group.

³⁶ *Leiden University History Department History of European Integration* (Catedra de Istorie a Universității Leiden, Istoria Integrării Europene), www.let.leidenuniv.nl/history/rtg.res1/index.htm

³⁷Vaughan, Richard (1976), *Post-war Integration In Europe* („Integrarea postbelică în Europa”), Londra, Edward Arnold, pag. 17.

³⁸*Ibid.*

Capitolul 3 – Două încercări care au eșuat: 1945-1949

¹*The Times*, 20 septembrie 1946.

²Deși discursul lui Churchill de la Fulton, din 5 martie 1946, a făcut ca această expresie să devină celebră, termenul de „cortină de fier” se folosisese de multe ori înainte, inclusiv într-un foarte citat articol al lui Josef Goebbels din *Das Reich*, în 25 februarie 1945, în care avertiza că o capitulare a Germaniei ar duce la ocuparea sovietică a celei mai mari părți a Reich-ului și a Europei de Est, împărțind continentul printr-o „cortină de fier” de „dimensiuni enorme”. Churchill însuși, într-o telegramă către Președintele Truman din data de 4 iunie 1945, scria: „Văd cu profundă nemulțumire (...) coborârea unei cortine de fier între noi și tot ceea ce se află la răsărit”. O altă frază care a devenit monedă curentă după discursul de la Fulton a fost îndemnul lui Churchill de a continua „relațiile speciale dintre Commonwealth-ul și Imperiul Britanic, și Statele Unite”.

³Scara de proporție a contribuțiilor aduse de Marea Britanie și Commonwealth se reflecta în faptul că, în 1944, forțele armate ale Commonwealth-ului totalizaseră opt milioane șapte sute de mii de oameni, la care Marea Britanie contribuise cu patru milioane și jumătate, în comparație cu forțele armate ale Statelor Unite, de șapte milioane două sute de mii. (Williams, Neville (1967), *Chronology of the Modern World 1763-1965* („Cronologia lumii moderne, 1763-1965”), New York, David McKay Co.

⁴Salter, *The Slave of the Lamp*, op. cit., pag. 207-211.

⁵Din paragraful referitor la Monnet în *Who's Who*, Londra, A. & C. Black.

⁶Ball, George (1982), *The Past Has Another Pattern* („Trecutul are alt model”), New York, Norton and Co., pag. 77.

⁷Milward, A. S. (2002), *The Rise and Fall of a National Strategy* („Ascensiunea și decăderea unei strategii naționale”), Londra, Frank Cass, pag. 37.

⁸Bromberger, op. cit., pag. 31.

⁹O excepție de la această regulă a fost împrumutul negociat de Monnet pentru reconstrucția Franței, în 1946 – Ball, op. cit., pag. 77.

¹⁰Jasper, William F. (1989), „United States of Europe” („Statele Unite ale Europei”), în *New American*, 5 (8), 10 aprilie.

¹¹Aproximativ două miliarde de lire sterline, la valorile anului 2003.

¹²Woodhouse, C. M. (1961). *British Foreign Policy Since the Second World War* („Politica externă britanică de la Al Doilea Război Mondial încoace”), Londra, Hutchinson & Co., pag. 16-18 și 110-112.

¹³Bundy, William P., www.foreignaffairs.org/generalInfo/history.html.

¹⁴Bromberger, op. cit., pag. 62.

¹⁵www.marshallfoundation.org/about_gcm/marshall_plan.htm.

¹⁶Ball, op. cit., pag. 77-78.

¹⁷Brugmans, Dr. Henri (1948), *Fundamentals of European Federalism* („Principii fundamentale ale federalismului european”), cu un cuvânt înainte de Lord Layton, Londra, The Federal Union, pag. 4.

¹⁸Aldrich, Richard L. (2001), *The Hidden Hand – Britain, America and Cold War Secret Intelligence* („Mâna ascunsă – Marea Britanie, America și informațiile secrete din Războiul Rece”), Londra, John Murray Publishers Ltd., pag. 342 și 344. Aldrich îi mai citează și pe Thorne, cu *American Political Culture* („Cultura politică americană”), pag. 316-320, și pe Hogan, cu *Marshall Plan* („Planul Marshall”), pag. 213-214 și 332-333.

¹⁹Brugmans, op. cit., pag. 3-4.

²⁰Citat în Jasper, op. cit.

²¹Galtier-Bossière, J. (1950), *Mon journal dans la grande pagaie* („Jurnalul meu în marea învâlmășeală”), Paris, pag. 187. Citat în: Werth, op. cit., pag. 351.

²²Ball, op. cit., pag. 81.

²³Horne, *Macmillan 1894-1956*, op. cit., pag. 313-314.

²⁴Boothby, Lord (1978), *Boothby – Recollections of a Rebel* („Boothby – Amintirile unui rebel”, Londra, Hutchinson, pag., 264.

²⁵Conform relatărilor lui Joshua Paul de la Georgetown University, Washington, în *Daily Telegraph*, 19 septembrie, 2000, și ale lui Richard Aldrich, în *The Hidden Hand*, op. cit.

²⁶vezi Coleman, Peter (1989), *The Liberal Conspiracy: The Congress For Cultural Freedom and the Struggle For the Mind of Europe* („Conspirația liberală: Congresul pentru libertate culturală și lupta pentru mintea Europei”), New York, The Free Press.

²⁷Fondurile A.C.U.E. au mai fost folosite și pentru diverse alte scopuri în Europa, inclusiv finanțarea partidelor anticomuniste. În 1948, de exemplu, C.I.A. a plătit zece milioane de dolari pentru a sprijini, în Italia, campania electorală a lui Alcide de Gasperi, un susținător ferm al integrării europene. Această contribuție substanțială era destinată să ajute la evitarea unui război civil italian pe care l-ar fi putut câștiga comuniștii.

²⁸Aceasta a fost o lecție pe care susținătorii „monedei unice” europene n-au întârziat s-o învețe.

²⁹Retinger a mai primit fonduri de la C.I.A. și pentru a constitui o organizație ce a devenit cunoscută, după hotelul olandez unde s-a întrunit pentru prima oară, în luna mai a anului 1954, ca Grupul Bilderberg. Scopul acestei organizații, care există și în zilele noastre, era acela de a pregăti întâlniri regulate, învăluite intenționat în secret, între principalii oameni politici, oameni de afaceri și juriști, în ideea întăririi legăturilor dintre S.U.A. și Europa de Vest. Printre cei care au participat la prima întâlnire, ca invitați ai Prințului Bernhard al Olandei, au fost respectabili oameni politici europeni și, din S.U.A., David Rockefeller de la C.F.R. și George Ball. Mulți dintre membrii săi au jucat un rol activ în istoria integrării europene și, peste zeci de ani, presupusa influență a Grupului urma să devină punctul focal al unei populare teorii a conspirației. Dar, ca atare, Grupul nu a jucat nici un rol direct în procesul de integrare care a început cu „Planul Schuman” al lui Monnet, în 1950, cu patru ani înainte de a avea loc prima întâlnire de la Bilderberg.

³⁰Horne, Alistair (1988), *Macmillan 1894-1956* („Macmillan 1894-1956”), Londra, Macmillan, pag. 315.

³¹Urwin, Derek W. (1995), *The Community of Europe – A History of European Integration Since 1945* („Comunitatea Europei – O istorie a integrării europene din 1945 încoace”), Londra, Longman, pag. 35.

³²Spaak, *op. cit.*, pag. 209. vezi și Aldrich, *op. cit.*, pag. 355-356. Activitățile lui Mackay erau finanțate generos de A.C.U.E., cu aprobarea C.I.A.

³³Spaak, *op. cit.*, pag. 211-212.

³⁴Spaak, *op. cit.*, pag. 219-220 și 225.

Capitolul 4 – „O concepție aproape mistică”: 1950-1951

¹Horne, *op. cit.*, pag. 319.

²Monnet, *op. cit.*, pag. 273-274.

³Fransen, *op. cit.*, pag. 96-97.

⁴*Ibid.*

⁵Reprodus în Vaughan, *op. cit.*, pag. 55.

⁶Fransen, *op. cit.*, pag. 97.

⁷Lavergne, Bernard (1952), *Le Plan Schuman* („Planul Schuman”), Paris, pag. 14-15. Citat în Werth, *op. cit.*, pag. 479-480.

⁸Monnet, *op. cit.*, pag. 301.

⁹*Ibid.*

¹⁰Leiden University History Department History of European Integration (Catedra de Istorie a Universității Leiden, Istoria Integrării Europene), *op. cit.*

¹¹Werth, *op. cit.*, pag. 478. „Emoția” n-a fost universală. Ziaristul Raymond Aron, scria în *Manchester Guardian*: „Ne putem întreba cum de o idee atât de banală ca aceasta poate fi acceptată acum ca nouă și vitală.” (30 mai 1950).

¹²Denman, Roy (1996), *Missed Chances – Britain and Europe in the Twentieth Century* („Șanse ratate – Marea Britanie și Europa în secolul XX”), Londra, Cassell Publishers Ltd., pag. 187.

¹³Duchêne, *op. cit.*, pag. 201.

¹⁴Schwarz, Hans-Peter (1981 și 1983), *Die Ära Adenauer, 1949-1957* („Era Adenauer, 1949-1957”) și *Die Ära Adenauer, 1957-1963* („Era Adenauer, 1957-1963”), volumele II și III din *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland* („Istoria Republicii Federale Germane”), Stuttgart, Deutsche, erlags-Anstalt. Citat în Williams, Charles (2000), *Adenauer – Father of the New Germany* („Adenauer, părintele noii Germanii”), Londra, Little, Brown and Company, pag. 331-332.

¹⁵Williams, *op. cit.*, pag. 358.

¹⁶Monnet, *op. cit.*, pag. 311.

- ¹⁷Partidul Laburist (1950), *European Union* („Uniunea Europeană”), Londra, pag. 7 și 9.
- ¹⁸Citat în *Anglo-French Discussions Regarding French Proposals for the Western European Coal, Iron and Steel Industries* („Discuții anglo-franceze cu privire la propunerile franceze pentru industriile cărbunelui, fierului și oțelului”), 1950, Command Paper 7970, Londra, H.M.S.O.
- ¹⁹Citat în Denman; George; Young și alții. (n.a.) > Un Cabinet cu participare slabă a confirmat reacția lui Morrison.
- ²⁰Milward, *op. cit.*, pag. 41-42 și 52-53.
- ²¹Werth, *op. cit.*, pag. 481.
- ²²Hansard, 26 iunie 1950, col. 1959.
- ²³Howe, Geoffrey (1994), *Conflict of Loyalty* („Conflict de loialitate”), Londra, Macmillan, pag. 21-22.
- ²⁴Fransen, *op. cit.*, pag. 100.
- ²⁵Horne, *Macmillan 1894-1956* („Macmillan 1894-1956”), *op. cit.* Vezi și Denman, *op. cit.*, pag. 188; George, Stephen (1990), *An Awkward Partner – Britain in the European Community* („Un partener incomod – Marea Britanie în Comunitatea Europeană”), ediția a treia, Oxford, Oxford University Press, pag. 5; și Dell, Edmund (1995), *The Schuman Plan and the British Abdication of Leadership in Europe* („Planul Schuman și abdicarea britanicilor de la conducerea Europei”), Oxford, Clarendon Press.
- ²⁶Milward, *op. cit.*, pag. 61-62.
- ²⁷Dell, care susține în cartea sa că britanicii erau doriți, consimte totuși că „hiperbola lui Monnet a mărit posibilitatea unei reacții britanice adverse”, adăugând: „N-ar fi trebuit să se mire. Îi cunoștea prea bine pe britanici” (*op. cit.*, pag. 5 și 23). Acest lucru în sine sugerează că „hiperbola” lui Monnet nu prea putea să fie accidentală.
- ²⁸Duchêne, *op. cit.*, pag. 209.
- ²⁹*Ibid.*
- ³⁰Monnet, *op. cit.*, pag. 326.
- ³¹Gillingham, John (1991), „Jean Monnet and the European Coal and Steel Community: A Preliminary Appraisal” („Jean Monnet și comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului – O apreciere preliminară”), în Brinkley, Douglas și Hackett, Clifford, redactori (1991), *Jean Monnet: The Path to European Unity* („Jean Monnet – Drumul spre unitatea europeană”), New York, St Martin's Press, pag. 144.
- ³²Fransen, *op. cit.*, pag. 106-109.
- ³³Horne, Alistair (1988), *Macmillan 1894-1956* („Macmillan 1894-1956”), Londra, Macmillan, pag. 319. Nu e clar dacă Macmillan era ironic sau nu. Horne îl portretizează ca fiind un susținător al integrării europene mai entuziast decât sugerează alte surse.
- ³⁴Citat în Spaak, *op. cit.*, pag. 216.
- ³⁵Archives National (A.N.), Paris, 8 august, 1950, 81/AJ/158.
- ³⁶Werth, *op. cit.*, pag. 481.
- ³⁷*Débats*, A.N., 6 decembrie 1951, pag. 8881. Citat în Werth, *op. cit.*, pag. 550.
- ³⁸Werth, *op. cit.*, pag. 480.
- ³⁹Duchêne, *op. cit.*, pag. 235.

Capitolul 5 – Drumul pietros spre Roma: 1950-1957

¹*Memoirs*, *op. cit.*, pag. 392.

²*Op. cit.*, pag. 288.

³Un rezultat neintenționat al acestei rescrieri a cronologiei oficiale a fost acela că ajută să fortifice mitul „originilor naziste” ale Uniunii Europene, prin faptul că ideile de la baza ei puteau fi apoi prezentate ca urmându-le, nu precedându-le, pe cele ale naționaliștilor cu privire la integrarea europeană.

⁴Un exemplu mărunț dar revelator al acestei răstălmăciri a istoriei constă în tentativele de a reven-dica „teoria integrării europene” de la o carte scrisă în 1943: *A Working Peace System* („Un sistem de pace funcțional”), de David Mitrany, un scriitor născut în România, care pe-atunci lucra la London School of Economics. În McAllister, Richard (1997), *From E.C. to E.U. – A Historical and Political Survey* („De la C.E. la U.E. – O panoramă istorică și politică”), Londra, Routledge, pag. 13, autorul sugerează chiar că gândirea lui Monnet trebuie să fi fost influențată de această lucrare. Formulându-și teoria însă, Mitrany se referă la Comisia Aliată de Control pentru Navlosiri din Primul Război Mondial și la cooperarea similară a Aliatilor în al Doilea Război Mondial, Monnet jucând un rol esențial în ambele cazuri. Prin urmare, în loc ca Monnet să fi fost influențat de Mitrany, lucrurile par să stea tocmai invers.

⁵Young, Hugo (1998), *This Blessed Plot – Britain and Europe, From Churchill to Blair* („Acest complot binecuvântat – Marea Britanie și Europa, de la Churchill la Blair”), Londra, Routledge; Denman, Sir Roy (1996), *Missed Chances – Britain and Europe in the Twentieth Century* („Șanse ratate – Marea Britanie și Europa în secolul XX”), Londra, Cassell Publishers Ltd.

⁶*Op. cit.*, pag. 65.

⁷Young chiar ironizează „ideea fixă” a britanicilor că Planul Schuman avea să ducă la o federație europeană (*This Blessed Plot*, pag. 60). O asemenea analiză, scrie el, „a reieșit că era prematură, dacă nu chiar o halucinație”, Astfel, Young pierde complet din vedere scopul central al Planului (conform, de exemplu, „Memoriile” lui Monnet, *op. cit.*, pag. 326.

⁸Young, *op. cit.*, pag. 58.

⁹*Op. cit.*, pag. 69.

¹⁰Monnet, *op. cit.*, pag. 392.

¹¹Leiden University Historical Institute History of European Integration (Catedra de Istorie a Universității Leiden, Istoria Integrării Europene), *op. cit.*

¹²Monnet, *op. cit.*, pag. 382.

¹³Williams, *op. cit.*, pag. 372-373.

¹⁴Samspon, *op. cit.*, pag. 17.

¹⁵Young, *op. cit.*, pag. 76.

¹⁶*Ibid.*

¹⁷Calvocoressi, Peter (1955), *Survey of International Affairs – 1952* („Panoramă a afacerilor internaționale – 1952”), Londra, Oxford University Press, pag. 93-94.

¹⁸*Documents on British Policy Overseas* (Documente de politică externă britanică), Seria 2, Vol. I, doc. 484 (29 august, 1952).

¹⁹*Ibid.*

²⁰Calvocoressi, *op. cit.*, pag. 94. Vezi și *Foreign Office Press Release* (Comunicat de presă al ministerului de Externe), 15 aprilie 1952, și *The Times*, 16 aprilie 1952, *Le Monde* și *Neue Zeitung*, 17 aprilie 1952.

²¹*Op. cit.*, pag. 103.

²²*Op. cit.*, pag. 126.

²³Nu numai că Spaak fusese nominalizat inițial de către Departamentul de Stat al S.U.A. ca președinte al O.E.E.C. și, mai târziu, a fost ales primul președinte al Adunării Consiliului Europei, dar în 1950 el devenise și președintele Mișcării Europene, în urma demisiei lui Duncan Sandys, ginerele lui Churchill. Churchill și Sandys, care considerau că Mișcarea Europeană ar fi trebuit să reprezinte aspirațiile întregii Europe, inclusiv pe ale acelor popoare din Europa Centrală și de Est care se aflau acum sub hegemonie sovietică, deveniseră tot mai nemulțumiți de obsesia îngustă a Mișcării față de integrarea Europei de Vest. După un scurt hatus, Mișcarea continua să fie sprijinită în mare măsură cu fonduri secrete de la C.I.A., prin A.C.U.E., de pe urma cărora beneficia și Spaak însuși.

²⁴Griffiths, Richard T. (2000), *Europe's First Constitution – The European Political Community, 1952-1954* („Prima Constituție a Europei – Comunitatea Politică Europeană, 1952-1954”), Londra, Federal Trust, pag. 93.

²⁵Duchêne, *op. cit.*, pag. 233.

²⁶Calvocoressi, *op. cit.*, pag. 127.

²⁷Werth, *op. cit.*, pag. 646-647.

²⁸*Op. cit.*, pag. 696.

²⁹Duchêne, *op. cit.*, pag. 256.

³⁰Ca un exemplu de perversitate reală, Hugo Young susține că refuzul Marii Britanii de a pune suficienți soldați sub comanda europeană „a fost, efectiv, ceea ce i-a împins pe parlamentarii francezi să ucidă C.A.E.”

³¹Werth, *op. cit.*, pag. 700.

³²Cu toate acestea, Secretarul de Stat al S.U.A. Dulles, un susținător al C.A.E. (și prieten al lui Monnet încă din 1919), i-a scris disprețuitor lui Eden în legătură cu planurile pentru U.E.O., spunând că avea să considere ca improvizată „orice soluție care nu prilejuia crearea unei instituții supranaționale”. (Eden, Anthony, (1960), *Memoirs, Full Circle* („Memorii – Cerc complet”), Londra, Cassell, pag. 159.

³³Duchêne, *op. cit.*, pag. 256.

³⁴Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Paris, Europa, 1944-..., Generalități, vol. 110, pag. 109-111.

³⁵Duchêne, *op. cit.*, pag. 271.

³⁶Duchêne, *op. cit.*, pag. 274.

- ³⁷Parlamentul European (2002), *The European Parliament and the Euratom Treaty: Past, Present and Future* („Parlamentul European și Tratatul Euratom – Trecut, prezent și viitor”), Luxemburg, Directoratul General pentru cercetare, Articol de lucru, Seria Energie și cercetare, E.N.E.R. 114EN, pag. 9.
- ³⁸Bruylant, E. (1987), *Pour une Communauté Politique Européenne, Travaux préparatoires (1955-1957)* („Pentru o Comunitate Politică Europeană – Lucrări pregătitoare (1955-1957)”), vol. II: 1955-1957, Bruxelles, pag. 25-29.
- ³⁹Monnet, *op. cit.*, pag. 403.
- ⁴⁰Duchêne, *op. cit.*, pag. 280.
- ⁴¹*Ibid.*
- ⁴²Duchêne, *op. cit.*, pag. 281.
- ⁴³Parlamentul European, *Selection of Texts Concerning Institutional Matters on the Community from 1950 to 1982* („Selectie de texte privind chestiunile instituționale ale Comunității din 1950 până în 1982”), Luxemburg, Comitetul pentru Afaceri Instituționale, pag. 94-100.
- ⁴⁴Duchêne, *op. cit.*, pag. 282.
- ⁴⁵Young, *op. cit.*, pag. 81.
- ⁴⁶PRO. FO371/11640, pag. 7-9. Scrisoare de la John E. Coulson Esq. către Ashley Clarke.
- ⁴⁷PRO. FO371/116040, pag. 38-43. Scrisoare de la Gladwyn Jebb către Harold Macmillan, 15 iunie 1955.
- ⁴⁸PRO: Coulson, *op. cit.*
- ⁴⁹Macmillan, Harold (1971), *Riding the Storm – 1956-1959* („Gonind cu furtuna – 1956-1959”), Londra, Macmillan, pag. 73.
- ⁵⁰Holland, Martin (1993), *European Integration – From Community to Union* („Integrarea europeană – De la comunitate la uniune”), Londra, Pinter Publishers, pag. 9.
- ⁵¹Spaak, *op. cit.*, pag. 236.
- ⁵²PRO. T 232/433, 11 octombrie 1955, pag. 49-55.
- ⁵³*Ibid.*
- ⁵⁴Spaak, *op. cit.*, pag. 230-231.
- ⁵⁵PRO. T 232/433, 10 octombrie 1955, pag. 2-4.
- ⁵⁶*Ibid.*
- ⁵⁷Marea Britanie detonase prima bombă atomică în 1952 și era pe cale să producă prima bombă cu hidrogen (testată în 1957). Primul test american al bombei cu hidrogen a avut loc în 1952. U.R.S.S. a detonat pentru prima oară un dispozitiv nuclear în 1949, iar primul său test termonuclear a avut loc în 1954. Primul test atomic al Franței urma să aibă loc abia în 1960. De asemenea, Marea Britanie mai avea un avans substanțial față de restul Europei în dezvoltarea puterii nucleare pentru scopuri civile (prima centrală nucleară de mare putere din lume a fost inaugurată la Calder Hall, Cumberland, în luna august a anului 1956).
- ⁵⁸PRO. FO 371/116054, pag. 61-63.
- ⁵⁹PRO. T 232/433, 14 octombrie 1955, pag. 56-57.
- ⁶⁰*Ibid.*
- ⁶¹Denman, Roy, *Missed Chances*, *op. cit.*, pag. 199.
- ⁶²Grant, Charles (1994), *Delors – Inside the House that Jacques Built* („Delors – În casa pe care a construit-o Jacques Built”), Londra, Nicholas Brearley, pag. 62.
- ⁶³Young, *op. cit.*, pag. 93.
- ⁶⁴Kaiser, Wolfram (1996), *Using Europe, Abusing the Europeans – Britain and European Ingration, 1945-63* („Uz de Europa, abuz de europeni – Marea Britanie și integrarea europeană”), Londra, Macmillan Press, pag. 47. Wolfram Kaiser citează ca sursă de referință: PRO. FO 11 60 55/361, 7 noiembrie 1955. Young citează PRO. T 234/181 ca sursă a unui document pe care s-ar putea să-l fi folosit Bretherton.
- ⁶⁵Young, *op. cit.*, pag. 93.
- ⁶⁶*Ibid.*
- ⁶⁷Kaiser, *op. cit.*, pag. 47.
- ⁶⁸Denman, *op. cit.*, pag. 199.
- ⁶⁹Young, *op. cit.*, pag. 93.
- ⁷⁰Camps, Miriam (1964), *Britain and the European Community, 1955-1963* („Marea Britanie și Comunitatea Europeană, 1955-1963”), Londra, Oxford University Press, pag. 66. Cartea este descrisă ca „o relatare detaliată și obiectivă a felului cum a căutat Marea Britanie o acomodare cu Comunitatea

Economică Europeană...“ A fost lăudată de *Financial Times* ca fiind „pe departe cea mai bună și cuprinzătoare relatare“, iar Roy Jenkins a declarat în *Daily Telegraph* că gradul ei de obiectivitate era „perfect“.

⁷¹Young, *op. cit.*, pag. 129.

⁷²PRO. T 234/181, 17 noiembrie 1955.

⁷³Spaak, *op. cit.*, pag. 233.

⁷⁴Denman, *op. cit.*, pag. 201.

⁷⁵Young, *op. cit.*, pag. 99.

⁷⁶PRO. FO 371/116054, *op. cit.*

⁷⁷Nelsen, G. R. (1958), *European Organisation in the Field of Atomic Energy* („Organizarea europeană în domeniul energiei atomice“), *European Yearbook IV*, pag. 36-54.

⁷⁸Schwartz, (1997), *Konrad Adenauer: German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction, Vol. 2: The Statesman, 1952-1967* („Konrad Adenauer: om politic și om de stat german într-o perioadă de război, revoluție și reconstrucție“, vol. 2: Omul de stat, 1952-1967“), Oxford, Berghahn, pag. 231.

⁷⁹Goldschmith, B. (1982), *The Atomic Complex: A Worldwide Political History of Nuclear Energy* („Complexul atomic – O istorie politică mondială a energiei nucleare“), La Grange Park, Illinois, American Nuclear Society, pag. 293-294.

⁸⁰PRO. FO 371/116054, pag. 83-84. Scrisoare de la J. H. A. Watson, Ambasada Britanică, Washington D.C., către A. J. Edden, Departamentul de Ajutor Reciproc, ministerul de Externe, Londra, 10 noiembrie 1955.

⁸¹Duchêne, *op. cit.*, pag. 290.

⁸²Comitetul Interguvernamental creat de Conferința de la Messina, *Report of the Heads of Delegation to the Foreign Ministers* („Raport al șefilor de delegație către miniștrii de Externe“), Bruxelles, Secretariat, 21 aprilie 1956, pag. 9-135.

⁸³Duchêne, *op. cit.*, pag. 257.

⁸⁴Camps, *op. cit.*, pag. 24.

⁸⁵Duchêne, *op. cit.*, pag. 291.

⁸⁶Stirk, *op. cit.*, pag. 142.

⁸⁷Camps, *op. cit.*, pag. 66.

⁸⁸*Op. cit.*, pag. 65.

⁸⁹De exemplu, *This Blessed Plot* a lui Hugo Young, *op. cit.*, nu include nici o referire la Euratom în index. Cartea lui Denman, *Missed Chances*, îl menționează pe scurt numai de trei ori.

⁹⁰Directoratul General pentru cercetare, *op. cit.*, pag. vii.

⁹¹Soutou, G. H. (1981), *The French Military Programme for Nuclear Energy, 1945-1981* („Programul militar francez pentru energia nucleară, 1945-1981“), Articol ocazional nr. 3, *Nuclear History Programme*, Maryland.

⁹²Duchêne, *op. cit.*, pag. 295.

⁹³Duchêne, *op. cit.*, pag. 297.

⁹⁴*Ibid.*

⁹⁵Williams, *op. cit.*, pag. 439-440.

⁹⁶Schwartz, *op. cit.*, pag. 240.

⁹⁷PRO. CAB 134/1030/201, 24 octombrie 1955.

⁹⁸PRO. CAB 134/1030/200, 24 octombrie 1955.

⁹⁹PRO. CAB 134/889, 17 octombrie 1955.

¹⁰⁰PRO. CAB 134/1026, 27 octombrie 1955.

¹⁰¹Arhivele Harold Macmillan. Citat în Horne, *op. cit.*, pag. 363. Gladwyn Jebb a adnotat o informare despre Piața Comună cu cuvintele „îmbrățișează distructiv“.

¹⁰²Jurnalele lui Harold Macmillan. Citat în Horne, *op. cit.*, pag. 362.

¹⁰³PRO. FO 371/116057/384, 15 decembrie 1955.

¹⁰⁴PRO. FO 371/116057/390, 31 decembrie 1955.

¹⁰⁵Kaiser, *op. cit.*, pag. 53.

¹⁰⁶PRO. T 234/100, 1 februarie 1956. Macmillan către Sir E. Bridges.

¹⁰⁷PRO. BT 11/5715, 10 mai 1956.

¹⁰⁸Duchêne, *op. cit.*, pag. 320.

¹⁰⁹Williams, *op. cit.*, pag. 441.

¹¹⁰Moravcsik, Andrew (1998), *The Choice of Europe: Social Purpose and State Power: From Messina to Maastricht* („Alegerea Europei: obiective sociale și putere de stat – De la Messina la Maastricht“), Londra, U.C.L., pag. 144.

¹¹¹Monnet, *op. cit.*, pag. 422.

¹¹²Williams, *op. cit.*, pag. 442.

¹¹³Stirk, *op. cit.*, pag. 145. Citează din: Küsters, *Fondements de la communauté économique européenne* („Bazele comunității economice europene”), pag. 257-268.

¹¹⁴Spaak, *op. cit.*, pag. 250.

¹¹⁵Monnet, *op. cit.*, pag. 425.

Capitolul 6 – „Un triumf pentru Monnet”: 1958-1961

¹Ball, *op. cit.*, pag. 217.

²Duchêne, *op. cit.*, pag. 309.

³Profesorul Hallstein fusese reprezentantul lui Adenauer la tratativele pentru Planul Schuman. Era al doilea german care deținea un post internațional de rang înalt după război, în urma numirii Generalului Hans Spiedel în funcția de comandant al forțelor terestre N.A.T.O. din Europa, în 1957.

⁴Narjes, K. H. (1998), *Walter Hallstein and the Early Phase of the E.E.C.* („Walter Hallstein și prima fază a E.E.C.”), în Wilfried Loth, et al., (1998), *Walter Hallstein – The Forgotten European?* („Walter Hallstein – Europeanul uitat?”), Londra, Macmillan Press, pag. 109. Fiecare țară avea un comisar, plus un al doilea, în cazul celor trei state mai mari: Franța, Germania și Italia.

⁵Duchêne, *op. cit.*, pag. 310.

⁶Winand, Pascaline (1993), *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe* („Eisenhower, Kennedy și Statele Unite ale Europei”), New York, St Martin's Press, pag. 130.

⁷Narjes, *op. cit.*, pag. 112.

⁸O altă „instituție comunitară” lansată în același timp, care avea să joace un rol mult mai semnificativ decât ar fi putut sugera profilul ei public relativ discret, era Banca Europeană de Investiții (B.E.I.). Folosind fonduri substanțiale garantate de guvernele statelor membre, aceasta urma să ofere împrumuturi cu dobândă mică pentru o gamă largă de proiecte care ar fi putut servi scopurilor „integrării”.

⁹Duchêne, *op. cit.*, pag. 312.

¹⁰*Ibid.*

¹¹Monnet, *op. cit.*, pag. 428.

¹²Hansard, Camera Lorzilor, 2 august 1962, col. 430.

¹³Horne, *op. cit.*, pag. 364.

¹⁴Duchêne, *op. cit.*, pag. 321.

¹⁵Wallace, William, *Walter Hallstein: the British Perspective* („Walter Hallstein – perspectiva britanică”), în Loth, et al., *op. cit.*, pag. 189.

¹⁶Hugo Young nu înțelege diferența dintre F.T.A. și E.F.T.A., care erau două entități complet diferite. În consecință, el comprimă evenimentele privitoare la amândouă, obținând o relatare complet fictivă a situației.

¹⁷*Op. cit.*, pag. 321-323. În ciuda relatării sale detaliate despre acest episod, Duchêne nu pare să fi apreciat pe deplin semnificațiile mai ample ale faptelor descoperite de cercetările sale.

¹⁸Dillon fusese ambasadorul S.U.A. în Franța în 1956, prilej cu care Monnet îl cunoscuse.

¹⁹*Ibid.*

²⁰*Op. cit.*, pag. 241.

²¹*Ibid.*

²²*Op. cit.*, pag. 241-242.

²³*Op. cit.*, pag. 243.

²⁴*Op. cit.*, pag. 246.

²⁵*Op. cit.*, pag. 247.

²⁶*Op. cit.*, pag. 248.

²⁷Kaiser, *op. cit.*, pag. 105.

²⁸Un om politic contemporan căruia nu i-a scăpat acest aspect era liderul partidului Laburist, Hugh Gaitskell. În celebrul său discurs de la conferința din 1962 (vezi Capitolul 7), Gaitskell a observat că „rata de expansiune din Europa, indiferent cum o măsoarăți – după industrie, după exporturi, după produsul național brut – a fost mai rapidă în cei cinci ani dintre 1950 și 1955 decât în cei cinci ani care au urmat.”

²⁹Bell, Lionel (1995), *The Throw That Failed* („Aruncătura care a eșuat”), Londra, New European Publications, pag. 17.

³⁰PRO. CAB 134/1820, EQ(60)29, reprodus în Bell, *op. cit.*, pag. 140-153.

³¹Vezi Milward, *op. cit.*, pag. 443. Înaltii funcționari de la Foreign Office s-au folosit de repetatele denunțări ale conceptului Europei federale de către de Gaulle pentru a justifica „lipsa discuțiilor despre suveranitate”.

³²Williams, *op. cit.*, pag. 485.

³³PRO. CAB 129/102 pct. 1, C(60)107.

³⁴PRO. FO 371/150360, citat în Bell, *op. cit.*, pag. 1.

³⁵Parafrizat de Bell, *op. cit.*, pag. 22 (Bazat pe PRO. FO 371/150363).

³⁶PRO. FO 371/150369.

³⁷PRO. FO 371/150369, citat de Bell, *op. cit.*, pag. 36-39.

³⁸Date fiind capacitățile în domeniul rachetelor balistice intercontinentale, sovietice, care lăsau un interval de reacție de numai cincisprezece minute, rachetele cu combustibil lichid aveau nevoie de prea mult timp ca să fie gata de lansare.

³⁹Mosettig, Mike (nedatat), *Building European Ties in Washington – Europe's US Delegations – 40 Years Later, Delegation of the European Commission to the United States* („Constituirea relațiilor europene la Washington – Delegațiile europene în S.U.A. – Patruzeci de ani mai târziu, delegația Comisiei Europene în Statele Unite”), www.eurunion.org/delegati/history.htm

⁴⁰Monnet, *op. cit.*, pag. 438.

⁴¹Ball, *op. cit.*, pag. 211.

⁴²Ball, *op. cit.*, pag. 212.

⁴³Ball, *op. cit.*, pag. 212-213. Ball povestește: „unul dintre cei mai capabili oameni de la ambasada americană din Londra m-a lăudat pentru că încurajam Marea Britanie să meargă spre Europa”. În pofida celor spuse, acest om a insinuat, cu oarecare clarviziune, „că nu credea că Marea Britanie va juca mai mult decât un rol lent și greoi în Europa, târându-și picioarele și rezistând oricărui demers spre unitatea politică”.

⁴⁴Ball, *op. cit.*, pag. 214.

⁴⁵*Ibid.*

⁴⁶Macmillan, *op. cit.*, pag. 336.

⁴⁷Ball, *op. cit.*, pag. 214.

⁴⁸PRO. FO 371/158264/12 (7 februarie 1961), scrisoare de la Heath către Macmillan.

⁴⁹Bell, *op. cit.*, pag. 59-62.

⁵⁰Macmillan, Harold (1973), *At the End of the Day – 1961-63* („La sfârșitul zilei – 1961-63”), Londra, Macmillan, pag. 1. Macmillan nu-și citează propria declarație din Camera Comunelor: „Trebuie să reamintesc Camerei că E.E.C. este o comunitate economică, nu o alianță de apărare sau o comunitate de politică externă” (Ball, *op. cit.*, pag. 217).

⁵¹Duchêne, *op. cit.*, pag. 325-326.

Capitolul 7 – De ce a ținut de Gaulle Marea Britanie la ușă: 1961-1969

¹Heath, Edward (1998), *The Course of My Life* („Cursul vieții mele”), Londra, Hodder and Stoughton, pag. 222.

²Moravcsik, Andrew (2000), „De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French E.C. Policy, 1958-1970” („De Gaulle între grânare și grandoare – Economia politică a strategiei Franței față de C.E., 1958-1970”), Partea I, în *Journal of Cold War Studies*, vol. II, nr. 2, primăvara, pag. 34.

³Din cine știe ce motiv, această declarație nu a fost reprodusă în *The Times* și nici în alte ziare, până în 28 noiembrie 1961.

⁴Macmillan, *At the End of the Day*, *op. cit.*, pag. 22.

⁵Cifre obținute dintr-un discurs al lui Hugh Gaitskell la Conferința Partidului Laburist, 1962 – din Holmes, Martin, red. (1966), *The Eurosceptic Reader* („Culegere de texte eurosceptice”), Londra, Macmillan, pag. 15.

⁶*Britain and the European Communities* („Marea Britanie și comunitățile europene”), Londra, H.M.S.O., 1962.

⁷Mansergh, Nicholas (1963), *Documents and Speeches on Commonwealth Affairs, 1952-1962* („Documente și discursuri despre afacerile Commonwealth-ului, 1952-1962”), Londra, Oxford University Press, pag. 635.

⁸Royal Institute of International Affairs (1959), *Documents on International Affairs, 1958* („Documente de afaceri internaționale, 1958”), Londra, Chatham House, pag. 445. În continuare, le vom numi doar „Documente”, cu datele relevante.

- ⁹Documente (1959), *op. cit.*, pag. 508-509.
- ¹⁰Vezi, de exemplu, conferința de presă din 5 septembrie 1960, și Documente (1960), pag. 157-158).
- ¹¹Aceasta a ajuns adeseori să fie interpretată greșit ca o *Europe des Patries*, expresie pe care de Gaulle însuși a insistat să explice la o conferință de presă, că n-o folosea niciodată. Neînțelegerea s-a produs printr-o traducere inversă după cuvintele lui inițiale.
- ¹²Această propoziție și următoarele două provin din Duchêne, *op. cit.*, pag. 315.
- ¹³După cum a spus ministrul de Externe, Lordul Home, „dacă acum acționăm repede, putem să intrăm în Europa și să ajutăm la conturarea structurii politice în felul cum ne convine cel mai mult. De Gaulle nu dorește o Federație Europeană strânsă, o Europă Federală. El vrea o uniune de state independente. Dacă intrăm acum, asta va fi.” (Interviu în *The Observer*, 23 septembrie 1962).
- ¹⁴Macmillan, *op. cit.*, pag. 439.
- ¹⁵*Op. cit.*, pag. 439-440.
- ¹⁶Documente (1961), pag. 187-189.
- ¹⁷Camps, *op. cit.*, pag. 418.
- ¹⁸Moravcsik, *De Gaulle, op. cit.*, pag. 34.
- ¹⁹Un „mit” ulterior, larg răspândit, despre agricultura europeană postbelică, era acela că Politica Agricolă Comună stimulase producția și determinase prosperitatea agriculturii. Peste câteva zeci de ani, o „fișă de informații” de pe website-ul Parlamentului European (*The Treaty of Rome and Green Europe* – „Tratatul de la Roma și Europa verde”) avea să declare, în mod tipic: „C.A.P. a produs rezultate spectaculoase: Comunitatea a putut curând să-și revină după penuria alimentară din anii cincizeci, atingând o producție care să-i satisfacă necesitățile și apoi generând surplusuri ciclice și structurale”. În realitate, combinația între subvenții și inovațiile tehnologice fusese cea care, încă din anii cincizeci, cu mult înainte de apariția C.A.P., dusesse deja la supraproducția de alimente, căreia C.A.P. nu făcuse decât să-i ajute exacerbară.
- ²⁰Bromberger, *op. cit.*, pag. 285-286.
- ²¹Moravcsik, *op. cit.*, pag. 3-43.
- ²²*Ibid.* Moravcsik este profesor asociat de arta guvernării, la Harvard.
- ²³*Op. cit.*, pag. 18-19.
- ²⁴Moravcsik, Andrew (1998), *The Choice of Europe: Social Purpose and State Power: From Messina to Maastricht* („Alegerea Europei: obiective sociale și putere de stat – De la Messina la Maastricht”), Londra, U.C.L., pag. 212.
- ²⁵Milward, *op. cit.*, pag. 424.
- ²⁶Moravcsik, Andrew (2000), *De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French E.C. Policy, 1958-1970* („De Gaulle între grânare și grandoare – Economia politică a strategiei Franței față de C.E., 1958-1970”), Partea a II-a, în *Journal of Cold War Studies*, vol. II, nr. 3 (toamna), pag. 9. În pofida sugestiilor Germaniei ca britanicii să participe ca observatori la discuțiile despre politica agricolă, acest lucru nu s-a întâmplat niciodată (vezi și Milward, *op. cit.*, pag. 424, și PRO. CAB 134/1821).
- ²⁷În 15 mai 1962, de Gaulle a ținut o conferință de presă pentru a explica eșecul propunerilor, în care și-a reiterat opinia că „numai Statele, din acest punct de vedere, sunt îndreptățite, legitime și capabile s-o realizeze [uniunea politică]. Repet că, în prezent, nu există și nici nu poate exista altă Europă decât Europa Statelor – desigur, cu excepția miturilor, a ficțiunilor și a alegoriilor.” Aceste afirmații l-au iritat foarte tare pe Monnet, care a acuzat în „Memorii” comentariile lui de Gaulle că-i „travestiseră” mult iubită Comunitate și tot ceea ce reprezenta supranaționalismul.
- ²⁸Horne, *op. cit.*, pag. 326.
- ²⁹Scrisoare de la Macmillan către Lordul Horne, citată în Horne, *op. cit.*, pag. 326-327.
- ³⁰Horne, *op. cit.*, pag. 328. Între timp, Adenauer își declarase și el ferm, într-o cuvântare ținută în Berlinul de Vest pe 11 mai, opinia că Marea Britanie nu putea să intre în nici o „uniune politică” a Celor Șase. Într-o emisiune radio din 29 mai a reiterat acest lucru, spunând că, fie și dacă Marea Britanie intra în Piața Comună, interesele ei erau atât de diferite de ale Celor Șase, încât nu putea să se alăture unei uniuni politice.
- ³¹PRO. PREM 11/3775, pag. 7-9. Stenogramă a unei conversații de la Chateau de Champs, 2-3 iunie 1962.
- ³²Horne, *op. cit.*, pag. 328-329.
- ³³Horne, *op. cit.*, pag. 327.
- ³⁴Heath, *op. cit.*, pag. 222.
- ³⁵Vezi Milward, *op. cit.*, pag. 438-441. Autorul e de părere că, dacă de Gaulle n-ar fi respins în cele din urmă cererea Marii Britanii, guvernul de la Londra ar fi fost nevoit să întrerupă negocierile tocmai în

această privință. Un alt istoric împărtășește aceeași opinie. El susține că Couve de Murville era convins că Franța se afla la „o zvârlitură de băț” de a sili Marea Britanie să-și retragă cererea, așa că, se spune, s-a infuriat fiindcă de Gaulle a invocat dreptul de veto. – Ludlow, Piers, (1997), *Dealing With Britain – The Six and the First U.K. Application to the E.E.C.* („Tratative cu Marea Britanie – Cei Șase și prima cerere a Regatului Unit de aderare la E.E.C.”), Cambridge University Press, pag. 210.

³⁶ Williams, *op. cit.*, pag. 506.

³⁷ Booker, Christopher (1969), *The Neophiliacs* („Neofilii”), Londra, Collins, pag. 183.

³⁸ Sau, după cum s-a exprimat însuși Macmillan, „recele *douche* al concurenței” – Ball, *op. cit.*, pag.

217. ³⁹ Voga „Care-i problema cu Marea Britanie?” cuprinsese și două reviste de lux, „lidere de opinie” ale epocii: *Queen* și *About Town* (proprietatea unui editor tânăr, Michael Heseltine). Conform unei relatări contemporane: „Nu întâmplător, tocmai aceste publicații se aflau pe culmea valului în rândul tinerilor de clasă mijlociu-superioară, cu antenele lor receptive la orice nou subiect de interes ce apărea – fie intrarea în Piața Comună, fie tricourile cu dungi roz, fie „creșterea” economică, fie „*ton-up kids*”. – Booker, *op. cit.*, pag. 158.

⁴⁰ În ziua de 2 noiembrie 1962, revista *Private Eye* a publicat o bandă desenată pe toată pagina în care Edward Heath a fost portretizat pentru prima oară ca *Grocer Heath* („Băcanul Heath”) o poreclă care a prins. Succesiunea de imagini (desenate de William Rushton, pe textul unuia dintre autorii cărții de față) îi arată pe Heath și funcționar public de rang înalt, Sir Brussels Sprout, ducându-se la Bruxelles să negocieze cu „banda ticăloșilor lui Hallstein”. Strigând „Euratom!”, Sprout e transformat în „Supermarketeer”. El și Heath încep să împartă lovături în toate părțile și câștigă cu „Concesii”, cum ar fi „ceaiul indian iefinit” sau „unul din Noua Zeelandă scutit de vamă” (de unde și porecla de „băcan”). La întoarcerea acasă, sunt aclamați ca doi eroi, dar în ultimul cadru vedem cum „marea lor victorie n-a fost decât capitularea elegantă care tot timpul fusese inevitabilă”.

⁴¹ Discursul lui Gaitskell este publicat integral în *The Eurosceptic Reader*, *op. cit.*, pag. 15-37.

⁴² Healey, Dennis (1989), *The Time of My Life* („Vremea vieții mele”), Londra, Michael Joseph, pag.

211.

⁴³ *The Times*, 15 octombrie 1962.

⁴⁴ „Memorii”, *op. cit.*, pag. 353-354.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Peyrefitte, Alain (1994), „*C'était de Gaulle*”, vol. I („Acesta a fost de Gaulle”, vol. I), Paris, Fayard, pag. 333.

⁴⁷ În Salmon, Trevor și Nicoll, Sir, William (1997), *Building European Union – A Documentary History and Analysis* („Construind Uniunea Europeană – Istorie și analiză documentară”), Manchester, Manchester University Press, pag. 88.

⁴⁸ De Gaulle, *op. cit.*, pag. 41-42.

⁴⁹ *Memoirs*, 1961-1963, *op. cit.*, pag. 377.

⁵⁰ *Op. cit.*, pag. 216-217.

⁵¹ *Op. cit.*, pag. 220.

⁵² O'Neill, Con (2000), *Britain's Entry Into the European Community – Report on the Negotiations of 1970-1972* („Intrarea Marii Britanii în Comunitatea Europeană – Raport despre negocierile din 1970-1972”), Londra, Frank Cass Publishers, pag. 49.

⁵³ Young, *op. cit.*, pag. 222-226.

⁵⁴ Young, *op. cit.*, pag. 132.

⁵⁵ Milward (*op. cit.*, pag. 425-426) mai remarcă și că: „Privind retrospectiv, optimismul Ministerului Agriculturii față de rolul pe care avea să-l joace Marea Britanie în conturarea C.A.P. e greu de explicat (...) rapoartele și informările lor păreau uneori să minimalizeze deliberat problemele implicate (...)” și nu erau „(...) bazate pe o înțelegere deplină a felului cum C.A.P. avea să fie influențată și de presiunile politice din interiorul Cei Șase”.

⁵⁶ www.weltpolitik.net/regionen/europa/frankreich/943.html.

⁵⁷ Duchêne, *op. cit.*, pag. 330.

⁵⁸ Spaak confirmă cinismul lui de Gaulle: Adenauer, scrie el, „n-a putut rezista demersului deliberat al lui de Gaulle de a-l seduce”. Regizarea atentă a *rapprochement*-ului de la Rheims „a fost de ajuns pentru a deruta un om a cărui vârstă înaintată îi slăbise deja puterea de judecată” – Spaak, *op. cit.*, pag. 342.

⁵⁹ Pe lângă aceste tipuri centrale de legislație, atât Consiliul cât și Comisia puteau emite și „recomandări” și „opinii”, având o greutate mai mică decât a legilor, dar destinate ca îndrumări pe care să le urmeze cei cărora le erau adresate.

- ⁶⁰ Cazul 26/62, „*Van Geld en Looss v Nederlandse Belastingadministratie*” [1963], C.M.L.R. 105.
- ⁶¹ Cazul 6/64, „*Costa v E.N.E.L.*”, [1964], C.M.L.R. 425.
- ⁶² *Ibid.*
- ⁶³ Jens-Peter Bonde, parlamentar, lider danez al grupului „Europa Democratilor și a Diversităților” din Parlamentul European, interviu personal, 19 decembrie 2002.
- ⁶⁴ Monnet, *op. cit.*, pag. 479.
- ⁶⁵ Spaak, *op. cit.*, pag. 481-482.
- ⁶⁶ Duchêne, *op. cit.*, pag. 332.
- ⁶⁷ Moravcsik, *De Gaulle*, partea a II-a, *op. cit.*, pag. 36.
- ⁶⁸ Monnet, *op. cit.*, pag. 482-483.
- ⁶⁹ Spaak (*op. cit.*, pag. 471) a fost surprins să-l audă pe de Gaulle insistând că „Comunitatea Europeană, așa cum s-a stabilit prin Tratatul de la Roma, trebuie să fie menținută”. El a adăugat: „De Gaulle tinde să adopte această poziție rigidă pentru a preveni intrarea Marii Britanii în Piața Comună, iar pe de altă parte poate foarte bine să desconsidere complet Tratatul, când se pune problema de a respecta puterile Comisiei E.E.C. sau de a se supune unui vot majoritar.”
- ⁷⁰ De Gaulle, Charles (1971), *Memoirs of Hope – Renewal 1958-1962* („Memoriile speranței – Reinnoirea, 1958-1962”), Londra, Weidenfeld and Nicolson, pag. 159.
- ⁷¹ Moravcsik, *De Gaulle*, partea a II-a, *op. cit.*, pag. 40.
- ⁷² *Op. cit.*, pag. 41.
- ⁷³ *Official Journal of the European Communities: Directory of Community Legislation In Force and Other Acts of the Community Institutions* („Jurnalul oficial al Comunităților Europene – Repertoarul legilor comunitare în vigoare și alte documente ale instituțiilor Comunității”), vol. II, index cronologic.
- ⁷⁴ Din acest ethos au provenit unele dintre reglementările care aveau să provoace ulterior în Marea Britanie o reacție negativă la adresa obsesiei E.E.C. față de uniformitate, cum ar fi interzicerea vânzării bananelor curbate excesiv sau reglementările comerțului cu ouă care le interziceau micilor producători să vândă ouă nemarcate în propriile lor magazine locale, astfel scoțând în afara legii practica tradițională de a expune pe teighea coșuri cu ouă proaspăt luate din cuibar.
- ⁷⁵ *The Spectator*”, 25 martie 1966.
- ⁷⁶ Shore, Peter (2000), *Separate Ways – The Heart of Europe* („Căi separate – Inima Europei”), Londra, Duckworth, pag. 68.
- ⁷⁷ *Britain and Europe: The Future* („Marea Britanie și Europa – Viitorul”), 1966, Londra, pag. 47, citat în Maclean, Donald (1970), *British Foreign Policy Since Suez 1956-1968* („Politica externă a Marii Britanii după Suez, 1956-1968”), Londra, Hodder & Stoughton, pag. 80.
- ⁷⁸ Shore, *op. cit.*, pag. 70.
- ⁷⁹ *Op. cit.*, pag. 71.
- ⁸⁰ Opiniile americanilor nu mai constituiau un factor atât de important. Washington-ul era acum preocupat aproape în întregime de Războiul din Vietnam. Majoritatea „europeniștilor” din guvernul lui Kennedy fie plecaseră, fie aveau alte angajamente. Până și George Ball își dedica acum o mare parte a timpului politicii din Vietnam (și în cele din urmă avea să demisioneze, din cauza modului cum desfășura războiul Președintele Johnson). Biroul economic al Departamentului de Stat era ostil integrării Marii Britanii, considerând că aceasta ar fi putut periclita încheierea cu succes a „Runde Kennedy” pentru G.A.T.T. (Telegrama 186605 a Departamentului de Stat, 2 mai 1967, *Administrative History of the Department of State* („Istoria administrativă a Departamentului de Stat”), L.B.J.L., citat în Winand, *op. cit.*, pag. 362.
- ⁸¹ *The Times*, 9 mai 1967.
- ⁸² Konrad Adenauer a murit în 19 aprilie 1967.
- ⁸³ Crossman, Richard (1976), *The Diaries of a Cabinet Minister* („Jurnalele unui ministru”), vol. II, Londra, Hamish Hamilton, pag. 330.
- ⁸⁴ Monnet, *op. cit.*, pag. 487.
- ⁸⁵ *The Times*, 11 mai 1967.
- ⁸⁶ Denman, *op. cit.*, pag. 229.
- ⁸⁷ De Gaulle, Charles, a cinsprezecea conferință de presă, 16 mai 1967. Text oferit de Serviciul Francez de Presă și Informații, New York, disponibil la: www.fordham.edu/halsall/mod/1967-degaulle-non-uk.html.
- ⁸⁸ Shore, *op. cit.*, pag. 70.
- ⁸⁹ *Ibid.*
- ⁹⁰ Monnet, *op. cit.*, pag. 492.

⁹¹Comisia Comunităților Europene, *Memorandum on the Reform of Agriculture in the European Economic Community* („Memorandum despre reforma agriculturii în Comunitatea Economică Europeană”), Supliment al Buletinului nr. 1-69, 1969.

⁹²Moravcsik, *op. cit.*, pag. 291.

⁹³Propunerile Barre, numite după președintele de atunci al Comisiei.

⁹⁴Kitzinger, Uwe (1973), *Diplomacy and Persuasion – How Britain Joined the Common Market* („Diplomație și persuasiune – Cum a intrat Marea Britanie în Piața Comună”), Londra, Thames and Hudson, pag. 71.

⁹⁵O'Neill, *op. cit.*, pag. 169.

⁹⁶Comunicat al summitului, *Bulletin of the European Communities*, 1-1970, paragraful 4.

Capitolul 8 – Adevărata înșelătorie a lui Edward Heath: 1970-1975

¹Heath, *op. cit.*, pag. 359.

²Butler, David și Pinto-Duschinski, Michael (1971), *The British General Election of 1970* („Alegerile generale britanice din 1970”), Londra, Macmillan, pag. 440.

³*Op. cit.*, pag. 444.

⁴Partidul Conservator (1970), *A Better Tomorrow: The Conservative Programme for the Next Five Years* („O zi de mâine mai bună – Programul conservator pentru următorii cinci ani”), pag. 28.

⁵Butler și Pinto-Duschinski, *op. cit.*, pag. 159 și 210.

⁶O'Neill, *op. cit.*, pag. 434. Ca Subsecretar al F.C.O., O'Neill a fost însărcinat cu conducerea echipei de negociatori britanici din 1970 până în 1972. La încheierea negocierilor, i s-a cerut să scrie un raport intern complet de 475 de pagini, care timp de aproape treizeci de ani a rămas secret, dar până la urmă a fost publicat în anul 2000 (după ce fusese consultat de Hugo Young pentru cartea sa *This Blessed Plot*). Între 1935 și 1946, O'Neill a fost membru al All Souls, împreună cu Arthur Salter, și a lucrat la Bruxelles ca Ambasador Britanic pe lângă Comunitățile Europene între 1963 și 1965.

⁷O'Neill, *op. cit.*, pag. 38.

⁸*Ibid.*

⁹O'Neill, *op. cit.*, pag. 40.

¹⁰O'Neill, *op. cit.*, pag. 34.

¹¹Heath, *op. cit.*, pag. 364.

¹²Consiliul și Comisia Comunităților Europene (1976), *Report to the Council and the Commission on the Realisation by Stages of Economic and Monetary Union in the Community – The Werner Report* („Raport către Consiliu și Comisie despre realizarea în etape a uniunii economice și monetare în cadrul Comunității” – Raportul Werner), Supliment al Buletinului 11.

¹³*Op. cit.*, pag. 10.

¹⁴*Op. cit.*, pag. 13.

¹⁵*Ibid.*

¹⁶Conform articolului din *Guardian*, 1 ianuarie 2002, *Treasury Warned Heath That E.M.U. Plan Could Herald European Superstate* („Ministerul de Finanțe l-a avertizat pe Heath că planul E.M.U. ar putea prăvesti superstatul european”). În esență, textul Ministerului de Finanțe este același cu informația F.C.O. PRO. FCO 30/789 – nedatat.

¹⁷*Ibid.*

¹⁸Din minutele întâlnirii, consemnate de Crispin Tickell, secretarul personal al lui Rippon (PRO. CAB 164/771). Când acestea au fost date publicității, conform regulii celor treizeci de ani, la data de 1 ianuarie 2000, Tickell a recunoscut, într-un interviu pe postul de televiziune B.B.C., că îngrijorarea privind pierderea de suveranitate a Marii Britanii fusese „foarte prezentă în mințile negociatorilor”, dar că directiva generală fusese: „cu cât ies mai puțin la iveală, cu atât mai bine”.

¹⁹Parlamentul European (1982), *Selection of Texts Concerning Institutional Matters of the Community from 1950-1982* („Selectie de texte privind chestiunile instituționale ale Comunității, din 1950-1982”), Luxemburg, pag. 146-151.

²⁰*Op. cit.*, pag. 147.

²¹*Op. cit.*, pag. 148.

²²O excepție rară a fost răspunsul dat propunerilor lui Werner de un fost redactor-șef, Nigel Lawson; în numărul din 22 noiembrie 1970 al ziarului *Sunday Times*, acesta observa că „moneda națională stă la însăși baza suveranității naționale. O monedă comună e un element care nu poate decât să urmeze unei uniuni politice; nu poate s-o precedă.” Deși în ultimii ani Werner a ajuns să fie descris ca „părintele monedei unice”, raportul lui nu este menționat aproape deloc de Hugo Young.

²³PRO. FCO 30/789, *op. cit.*

²⁴O'Neill se întreba „în ce măsură ar trebui să atribuim încetineala procesului de negociere (...) târăgărilor deliberate ale francezilor, până când ratificarea era realizată de partenerii lor”, *op. cit.*, pag. 172.

²⁵Definită de O'Neill, *op. cit.*, pag. xxvii: „Mecanismul prin care producătorii agricoli din Comunitatea Europeană au primit un avantaj de piață și un grad de protecție împotriva importurilor agricole din afara Comunității Europene, uneori prin intermediul unei taxe vamale calculate pe baza propriilor prețuri garantate ale Comunității Europene, alteori printr-un tarif, iar alteori printr-o combinație între amândouă.”

²⁶O'Neill, *op. cit.*, pag. 73.

²⁷*Op. cit.*, pag. 377.

²⁸*Op. cit.*, pag. 334.

²⁹*Op. cit.*, pag. 335.

³⁰*Ibid.*

³¹Press Association, 11 mai 1971.

³²Southern Evening Echo, 11 mai 1971.

³³Heath, *op. cit.*, pag. 366.

³⁴Heath, *op. cit.*, pag. 370.

³⁵*Op. cit.*, pag. 372.

³⁶*Ibid.*

³⁷O'Neill, *op. cit.*, pag. 436.

³⁸Heath, *op. cit.*, pag. 375.

³⁹Hansard, 24 mai 1971, col. 48-49.

⁴⁰Heath, *op. cit.*, pag. 358.

⁴¹*Op. cit.*, pag. 375.

⁴²Spaak (*op. cit.*, pag. 237) avea să remarce că o lecție pe care o învățase din negocierile anterioare era aceea că, „acolo unde este voință politică, nu există obstacole tehnice insurmontabile. Unde această voință politică lipsește, fiecare obstacol tehnic devine un pretext pentru cei porniți să saboteze orice negocieri în curs de desfășurare.” Acest episod pare să-i fi confirmat opinia.

⁴³O'Neill, *op. cit.*, pag. 75.

⁴⁴Heath, *op. cit.*, pag. 372-373.

⁴⁵Guardian, 14 decembrie 1970.

⁴⁶În ciuda inserării ambigue a cuvântului „esențială”, guvernul era pe deplin conștient că semnarea tratatului avea să implice o imensă diminuare a „suveranității” Marii Britanii. Printre documentele care au ieșit la lumină în 2001, potrivit regulii celor treizeci de ani, figura și un text lung și confidențial pregătit pentru Ministerul de Externe în 1971, analizând „implicațiile intrării în Comunitățile Europene asupra suveranității britanice”. Documentul conchidea că integrarea va rezulta în restrângeri foarte substanțiale ale puterii de autoguvernare a Marii Britanii și că, de-a lungul anilor, acest fapt urma să devină din ce în ce mai evident. Profetic, textul mai prezicea și că oamenii aveau să se înstrăineze tot mai mult de guvern, pe măsură ce acesta devenea din ce în ce mai birocratic și închis în sine, tot mai multe decizii fiind luate la Bruxelles și o putere mereu crescândă fiind exercitată de oficialități numite și nu alese. Recunoscând aceste lucruri, principala preocupare a documentului se referea la modul în care puteau fi atenuate „anxietățile publice” deghizate în îngrijorare pentru „pierderea suveranității”. Se propuneau diverse remedii, ca de pildă acelea de a se acorda mai multă putere Parlamentului European, de a se crea noi mecanisme prin care Parlamentul să poată examina legislația comunitară și de a fortifica „procesele democratice regionale”. De asemenea, se mai sugera că aceste probleme nu vor deveni pe deplin evidente decât peste mulți ani, poate chiar abia la „sfârșitul secolului.” PRO. FCO 30/1048 – nedatat.

⁴⁷O'Neill, *op. cit.*, pag. 245.

⁴⁸În urma declarațiilor susținând o limită de două sute de mii din partea țărilor sud-americane, în 1964, și o limită de cincizeci de mii din partea Islandei, extinderea la două sute de mii a fost aprobată de Conferința Națiunilor Unite pentru Dreptul Maritim (U.N.C.L.O.S.), între 1972 și 1975. Marea Britanie și-a consfințit dreptul la o limită de două sute de mii prin Legea Limitelor Pescuitului din 1976, deși la acea dată ea cedase deja E.E.C. controlul asupra pescăriilor.

⁴⁹PRO. FCO 30/656.

⁵⁰Conform lui O'Neill, a mai existat încă un clenci. Guvernul olandez a considerat că ambuscarea „celor patru” în acest mod avea să „arate că un soi de insultă pentru țările candidate” și s-a hotărât să

blocheze propunerea. Dar, când s-a organizat în grabă „consiliul pentru agricultură”, reprezentantul olandez nu fusese informat în acest sens, așa că a aprobat propunerea – *op. cit.*, pag. 257.

⁵¹PRO. FCO 30/656-659 și PRO. FCO 954-978.

⁵²O'Neill îl citează în cartea sa. Edward Heath, când i s-a cerut socoteală pentru ilegalitatea C.F.P. în anii nouăzeci, a făcut o trimitere la Articolul 38 în *Sunday Telegraph* (18 februarie 1996, „J'Accuse Booker”), în memoriile sale din 1998 (*op. cit.*, pag. 70), și în Camera Comunelor (*Hansard*, 25 ianuarie 2001). Fie nu citise niciodată reglementarea care stătea la baza C.F.P., fie nu înțelesese niciunul dintre principiile de temelie ale legislației europene.

⁵³Hugh-Jones, Sir Wynn (2002), *Diplomacy to Politics* („De la diplomatie la politică”), Spennymore, Durham, The Memoir Club, pag. 411.

⁵⁴B.B.C. Radio 4, Document: *A Letter to Times* („Scrisoare către *The Times*”), 3 februarie 2000. Pe baza interviurilor lui Geoffrey Tucker. Stenogramă oferită de Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor.

⁵⁵Kitzinger, *op. cit.*, pag. 205.

⁵⁶*Ibid.*

⁵⁷Kitzinger, *op. cit.*, pag. 208.

⁵⁸*Op. cit.*, pag. 212.

⁵⁹*Op. cit.*, pag. 216.

⁶⁰Young, *op. cit.*, pag. 273.

⁶¹Jenkins, Roy (1991), *A Life at the Centre* („O viață la centru”), Londra, Macmillan, pag. 319. Jenkins i-a atras atenția lui Wilson că menținerea poziției proeuropene i-ar fi îmbunătățit reputația de „alunecos, șmecher, oportunist”.

⁶²*The Poisoned Chalice*, stenograma autorilor.

⁶³*Hansard*, octombrie 1971.

⁶⁴*Ibid.*

⁶⁵*Ibid.*

⁶⁶*Ibid.*

⁶⁷*Ibid.*

⁶⁸Jenkins, Roy, *op. cit.*, pag. 330.

⁶⁹*The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

⁷⁰O întrebare care se pune inevitabil când analizăm episodul pescăriilor este: de ce Marea Britanie și celelalte țări candidate nu și-au unit forțele pentru a insista că regula „accesului egal” era inacceptabilă? Din documentele F.C.O. reiese clar că aceasta a fost respinsă pentru că firmele de pescuit în ape îndepărtate ale Marii Britanii, pe-atunci cele mai mari din industria pescuitului, au văzut în „accesul egal” o șansă de a obține un acces sporit în apele norvegiene. În cele din urmă, desigur, Norvegia nu s-a integrat, iar peste câțiva ani majoritatea acestor companii au dispărut.

⁷¹O'Neill, *op. cit.*, pag. 270.

⁷²*Hansard*, 25 octombrie 1971, col. 1243.

⁷³O'Neill, *op. cit.*, pag. 272.

⁷⁴*Op. cit.*, pag. 273.

⁷⁵*Op. cit.*, pag. 275.

⁷⁶Textul complet al scrisorii lui Heath a apărut în ziarul *Aftenposten* din Oslo, în ziua de 7 decembrie 1971.

⁷⁷Notă a lui Tickell datată 2 decembrie 1971, în dosarele F.C.O., *op. cit.*

⁷⁸Telegramă a lui Douglas-Home către Soames, 6 decembrie, F.C.O., *op. cit.*

⁷⁹O'Neill, *op. cit.*, pag. 277.

⁸⁰*Ibid.*

⁸¹Relatare textuală: transcriere după *The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

⁸²*Hansard*, 17 februarie 1971, coloanele 272-273.

⁸³*The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

⁸⁴Heath, *op. cit.*, pag. 384.

⁸⁵*Ibid.*

⁸⁶Ambele citate, din *The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

Capitolul 9 – Marea Britanie rămâne membră: 1973-1975

¹Heath, *op. cit.*, pag. 549.

²*The Daily Telegraph*, 20 ianuarie 1973, „Lord Goodman's Cultural Circus” („Circul cultural al Lordului Goodman”)

- 3Heath, *op. cit.*, pag. 387.
- 4Ibid.
- 5Heath, *op. cit.*, pag. 389.
- 6Op. cit., pag. 390.
- 7Op. cit., pag. 391.
- 8Ibid.
- 9Comisia Comunităților Europene (1975), *Eighth General Report of the Activities of the Community*, 1974 („Al optulea raport general despre activitățile Comunității, 1974”), Luxemburg, pag. 339-346.
- 10Op. cit., pag. 392.
- 11Monnet, *op. cit.*, pag. 503.
- 12Op. cit., pag. 504.
- 13Ibid.
- 14Ibid.
- 15Citat în Moravcsik, *op. cit.*, pag. 265.
- 16Citat în Monnet, *op. cit.*, pag. 507.
- 17Monnet, *op. cit.*, pag. 508.
- 18Op. cit., pag. 510.
- 19Heath, *op. cit.*, pag. 395.
- 20Monnet, *op. cit.*, pag. 511.
- 21Giscard se născuse la Koblenz, în Germania, în 1926, tatăl său fiind director financiar al administrației civile prin care Franța conducea Renania ocupată. Numele familiei era Giscard, dar „d'Estaing”, împrumutat de la un amiral francez din secolul al XVIII-lea, fusese adăugat oficial în 1922, pentru a sugera o origine aristocratică. *The Daily Telegraph*, 19 mai 2003; *The Times*, 20 mai 2003.
- 22Acesta nu trebuie să fie confundat cu Consiliul de Miniștri, care fusese unul dintre principalele elemente constitutive ale structurii E.E.C. încă din 1958 (precum și al Comunității Cărbunelui și Oțelului, înainte de aceasta). Prin instituționalizarea „summiturilor” anterioare, Consiliul European era un concept cu totul nou, care avea să joace un rol tot mai dominant în afacerile Comunității.
- 23Parlamentul European (1982), Comunicat: Întâlnirea șefilor de guvern ai Comunității, Paris, 9-10 decembrie 1974. Reprodus în *Selection of Texts Concerning Institutional Matters of the Community from 1950-1982* („Selecție de texte privind chestiunile instituționale ale Comunității, din 1950-1982”), Luxemburg, pag. 275-281, paragraful 14.
- 24Wilson, Harold (1979), *Final Term – The Labour Government 1974-1976* („Ultimul mandat – Guvernul Laburist, 1974-1976”), Londra, Weidenfeld & Nicolson, pag. 92.
- 25Monnet, *op. cit.*, pag. 514.
- 26Op. cit., pag. 515.
- 27Citat în Denman, *op. cit.*, pag. 247.
- 28Donoughue, Bernard (1993), „Harold Wilson and the Renegotiation of the E.E.C. Terms of Membership, 1974-1975: A Witness Account” („Harold Wilson și renegocierea termenilor de apartenență la E.E.C., 1974-1975 – Relatarea unui martor”), în Brian Brivete și Harriet Jones (red.), *From Reconstruction to Integration: Britain in Europe Since 1945* („De la reconstrucție la integrare: Marea Britanie în Europa, din 1945 încoace”), Londra, Continuum International, pag. 191.
- 29Cole, John (1995), *As It Seemed to me – Political Memoirs* („Cum mi s-a părut – Memorii politice”), Lewis, Weidenfeld & Nicolson, pag. 96.
- 30Ibid.
- 31Denman, *op. cit.*, pag. 248.
- 32George, *op. cit.*, pag. 83.
- 33Op. cit., pag. 84.
- 34Citat în Butler și Kitinger, *op. cit.*, pag. 36.: Raport al celei de-a șaptezeci și treia Conferințe Anuale a Partidului Laburist, 1974, Londra, pag. 249-260.
- 35Bazat pe un interviu cu Schmidt, *The Poisoned Chalice*.
- 36George, *op. cit.*, pag. 86.
- 37Donoughue, *op. cit.*, pag. 196.
- 38Op. cit., pag. 198.
- 39Butler, David, și Kitinger, Uwe (1976), *The 1975 Referendum* („Referendumul din 1975”), Londra, Macmillan, pag. 41.
- 40Ibid.

⁴¹Benn, Tony (1995), *The Benn Diaries* („Jurnalele lui Benn“), ediție într-un singur volum, Londra, Random House, pag. 313.

⁴²Heath, *op. cit.*, pag. 542. Printre apropiații negocierilor care aveau să le descrie ulterior ca pe o „cacealma” s-a numărat și Sir Michael Alexander (pe-atunci, asistent și secretar privat al lui Callaghan, ulterior ambasador la N.A.T.O.). Interviu consemnat pentru Programul Diplomatic de Istorie Orală a Marii Britanii, Centrul Arhivelor Churchill, Cambridge. Cea mai flagrantă omisiune din chestiunile supuse renegocierii a fost politica pescăriilor. Sir Oliver Wright, pe-atunci subsecretar adjunct pentru afacerile europene în F.C.O. (mai târziu, ambasador la Washington), a sugerat că aceasta s-a făcut pentru că ar fi fost imposibil să se obțină suficiente modificări în Politica Externă a Comunității încât „renegocierile să poată fi declarate un succes” – Arhivele Churchill.

⁴³Citat în Heath, *op. cit.*, pag. 540.

⁴⁴*The Poisoned Chalice*, stenograma autorilor.

⁴⁵Worcester, Robert M. (2000), *How to Win the Euro Referendum: Lessons From 1975* („Cum se câștigă euro-referendumul – Lecții din 1975“), Londra, Foreign Policy Centre, pag. 12.

⁴⁶Heath, *op. cit.*, pag. 543.

⁴⁷Citat în Heath, *op. cit.*, pag. 544.

⁴⁸Butler și Kitzinger, *op. cit.*, pag. 72; vezi și nota 39.

⁴⁹*Ibid.*

⁵⁰Profunzimea dezbinării din sânul Partidului Laburist s-a văzut la o conferință specială organizată de Convenția Națională a partidului la Islington în 26 aprilie, când o mițiune pentru a aproba ieșirea din E.E.C. a trecut (prin votare în bloc) cu 3,7 milioane de voturi pentru și 1,98 milioane contra – Donoughue, *op. cit.*, pag. 202.

⁵¹Citat în Heath, *op. cit.*, pag. 546.

⁵²Butler și Kitzinger, *op. cit.*, pag. 78.

⁵³*Op. cit.*, pag. 82-83.

⁵⁴*Op. cit.*, pag. 83.

⁵⁵O afirmație de un neadevăr flagrant din broșura guvernului era următoarea: „A existat o amenințare la adresa locurilor de muncă din Marea Britanie, din partea mișcării din Piața Comună spre o Uniune Economică și Monetară. Aceasta ne-ar fi putut sili să acceptăm rate de schimb fixe pentru lira sterlină, restrângând dezvoltarea industrială și punând posturile în pericol. Această amenințare a fost înlăturată.” Cu doar cinci luni în urmă, Harold Wilson convenise cu ceilalți șefi de guverne, la Paris, că voința lor de a se îndrepta spre Uniunea Economică și Monetară „nu slăbise”. Era posibil ca planurile lor să fi încetinit din cauza creșterii prețurilor petrolului, dar „amenințarea” nu fusese deloc „înlăturată”.

⁵⁶Steed, Michael (1977), „The Landmarks of the British Referendum” („Semnele de reper ale referendumului britanic”), *Parliamentary Affairs*, 30, pag. 130-131. Citat în George, *op. cit.*, pag. 93.

⁵⁷Churchill College, arhiva orală, *op. cit.*

⁵⁸Worcester, *op. cit.*, pag. 14-15.

⁵⁹Pe măsură ce sporea tot mai mult îngrijorarea publicului față de creșterea puterii sindicale, Benn și colegii lui laburiști anti-piață erau văzuți de mulți ca niște sperietori de stânga. Această impresie era exacerbată de profilul extraordinar de spectaculos pe care i-l formase lui Benn presa. Între 1 mai și 4 iunie, a apărut în emisiuni sau la știri de 52 de ori, urmat de aproape la fel de controversatul Powell, cu 23 de apariții. Cel mai proeminent personaj al campaniei „Da” era Jenkins, care a apărut de 27 de ori, în timp ce Heath s-a situat la egalitate cu Powell, tot cu 23 de apariții. – Worcester, *op. cit.*, pag. 194.

⁶⁰Butler și Kitzinger, *op. cit.*, pag. 287.

⁶¹Pentru o analiză detaliată, vezi Worcester, *op. cit.*

⁶²*The Times*, 7 iunie 1975.

⁶³B.B.C. Radio, 4, Document: *A Letter to Times* („Scrisoare către *The Times*), h. 20:00, 3 februarie 2000.

⁶⁴*Schorsch Meier GmbH v. Hennin* [1974] 3 W.L.R. 823 (*Weekly Law Reports*, numărul din 20 decembrie 1974, pag. 823-831), reproduș în Vaughan, *op. cit.*, pag. 189-194.

Capitolul 10 – „Partenerul incomod”: 1975-1984

¹Henderson, Nicholas (1987), *Channels and Tunnels* („Canale și tuneluri”), Londra, Weidenfeld and Nicolson, pag. 143

²Owen, David (1992), *Time to Declare* („Vremea declarațiilor”), Londra, Penguin Books, pag. 245-246.

³Thatcher, Margaret (1992), *The Downing Street Years* („Anii din Downing Street”), Londra, Harper Collins, pag. 79.

⁴*The Spectator*, „Unanswered Questions at Wilson’s Summit” („Întrebări fără răspuns la summitul lui Wilson”), 26 iulie 1975, citat în George, Stephen (1990), *An Awkward Partner – Britain in the European Community* („Un partener incomod – Marea Britanie în Comunitatea Europeană”), ediția a treia, Oxford, Oxford University Press, pag. 108.

⁵George, *op. cit.*, pag. 108.

⁶*New Statesman*, „The Odd Man Out of Europe” („Moftologul, afară din Europa”), 24 octombrie 1975.

⁷*Op. cit.*, pag. 103.

⁸*Op. cit.*, pag. 104.

⁹*Op. cit.*, pag. 118. George îl citează pe Jean-Louis Burban (1977), „La Dialectique des élections européennes” („Dialectica alegerilor europene”), *Revue française de science politique*, nr. 27, pag. 377-406.

¹⁰*Op. cit.*, pag. 118.

¹¹*Op. cit.*, pag. 121.

¹²Owen, *op. cit.*, pag. 245-246.

¹³*Op. cit.*, pag. 246.

¹⁴*Ibid.*

¹⁵*Ibid.*

¹⁶George, *op. cit.*, pag. 123.

¹⁷*Op. cit.*, pag. 123-124.

¹⁸Benn, *op. cit.*, pag. 417.

¹⁹În anii nouăzeci, politica Partidului Conservator în privința unor noi extinderi avea să se bazeze pe exact aceleași argumente.

²⁰Comisia Comunităților Europene, *Report of the Study Group „Economic and Monetary Union 1980”* („Raport al grupului de studiu pentru «Uniunea Economică și Monetară, 1980»”), (E.M.U. – 63), Bruxelles, martie, 1975, pag. 1.

²¹*Op. cit.*, pag. 4.

²²*Op. cit.*, pag. 5-6.

²³*Op. cit.*, pag. 33.

²⁴*Bulletin of the European Communities*, S/1-1976.

²⁵*Op. cit.*, pag. 26.

²⁶*Op. cit.*, pag. 21.

²⁷*Op. cit.*, pag. 45.

²⁸*Op. cit.*, pag. 27.

²⁹Wilson, *op. cit.*, pag. 238. Un parlamentar britanic care a primit pozitiv raportul lui Tindemans, însă, era Douglas Hurd, pe-atunci purtător de cuvânt conservator pentru afacerile europene. El a laudat îndeosebi propunerea unei singure „politici externe europene”, subliniind că miniștrii de Externe „ar trebui să accepte obligația de a ajunge la o opinie comună” (Hansard, 17 iunie, 1976, col. 870). Totuși, nici chiar Hurd n-a părut să perceapă logica propriilor sale afirmații, de vreme ce în continuare a remarcat că aceasta nu însemna „înlăturarea dreptului de veto printr-o intervenție chirurgicală constituțională. Înseamnă crearea obiceiului de a fi de acord.” Nu așa ceva avuseseră în vedere integraționiștii. Ei doreau subordonare, nu cooperare.

³⁰Jenkins, Roy, *European Diary* („Jurnal european”), citat în: Jenkins, *op. cit.*, pag. 446. Un alt „europenist”, Lordul Carrington, avea să-și amintească și el că, atunci când a devenit ministru de Externe, în 1979, sub guvernarea doamnei Thatcher, „Nu știam mare lucru despre ceilalți oameni de stat europeni cu care urma să am de-a face, nu aveam cunoștințe detaliate despre Europa sau afacerile comunitare. Aveam însă convingere.” – Carrington, Lord (1988), *Reflections on Things Past* („Reflecții asupra unor lucruri trecute”), Londra, Collins, pag. 314-315.

³¹Jenkins, Roy, *op. cit.*, pag. 463.

³²Moravcsik, *op. cit.*, pag. 296.

³³Jenkins, *op. cit.*, p. 475.

³⁴Moravcsik, *op. cit.*, pag. 296.

³⁵Ludlow, Peter, citat în Moravcsik, *op. cit.*, pag. 279.

³⁶Jenkins, Roy, *op. cit.*, pag. 481.

³⁷Citat de Ludlow, în Moravcsik, *op. cit.*, pag. 301. Ulterior, Bernard Connolly, un economist superior din Comisie și primul dintre cei care au dat în vileag problemele de acolo, avea să atragă atenția că totul se bazase pe o înșelătorie deliberată. Deși destinat în primul rând spre a satisface necesitățile Germaniei, S.M.E. fusese deghizat cu grijă ca să arate mai degrabă ca și cum ar fi servit interesele Franței. Astfel se explică alegerea acronimului E.C.U. (*European Currency Unit*, Unitate Monetară Europeană) pentru noua unitate financiară, pentru că amintea de *écu* (scud), o monedă franceză din vremea dinastiei Valois. (Cf. Connolly, Bernard (1995), *The Rotten Heart of Europe – The Dirty War For Europe's Money* („Inima putredă a Europei – Războiul murdar pentru banii europeni”), Londra, Faber and Faber, pag. 17.

³⁸*Bulletin of the European Communities*, 12-1978, punctul 1.1.7.

³⁹*Op. cit.*, punctul 1.1.10.

⁴⁰*Op. cit.*, punctul 1.1.12.

⁴¹Jenkins, *op. cit.*, pag. 485.

⁴²*Op. cit.*, pag. 486.

⁴³*Op. cit.*, pag. 488.

⁴⁴*Op. cit.*, pag. 489.

⁴⁵*The Times*, 14 noiembrie 1978: Citat în George, *op. cit.*, pag. 133.

⁴⁶Hansard, 14 noiembrie 1978, col. 214.

⁴⁷George, *op. cit.*, pag. 134.

⁴⁸*Op. cit.*, pag. 61.

⁴⁹*Op. cit.*, pag. 62.

⁵⁰*Op. cit.*, pag. 63.

⁵¹*Ibid.*

⁵²*Op. cit.*, pag. 64.

⁵³Jenkins, *Op. cit.*, pag. 494.

⁵⁴*Ibid.*

⁵⁵Thatcher, *op. cit.*, pag. 79.

⁵⁶*Op. cit.*, pag. 81. Thatcher începea să devină cunoscută pentru fraza: „Dați-ne banii înapoi!” și uneori era chiar auzită spunând „banii mei”, conform Comisarului Marii Britanii Christopher Tugendhat. (Young, Hugo (1990), „*One of Us*” („Una dintre noi”), Londra, Pan Books, pag. 187.

⁵⁷Young, *op. cit.*, pag. 314.

⁵⁸*Ibid.*

⁵⁹Thatcher, *op. cit.*, pag. 82.

⁶⁰*Op. cit.*, pag. 84.

⁶¹*Ibid.*

⁶²Jenkins, *op. cit.*, pag. 504.

⁶³Vezi, de exemplu, Young, *op. cit.*, pag. 311-325. Young abia dacă menționează Consiliul de la Luxemburg, sărind de la Dublin direct la întâlnirea primilor miniștri care a avut loc în luna următoare – vezi mai jos.

⁶⁴Young, *op. cit.*, pag. 317.

⁶⁵Thatcher, *op. cit.*, pag. 85.

⁶⁶Young, *op. cit.*, pag. 312-313.

⁶⁷*Op. cit.*, pag. 323.

⁶⁸*Ibid.*

⁶⁹Thatcher, *op. cit.*, pag. 337.

⁷⁰George, *op. cit.*, pag. 153.

⁷¹Thatcher, *op. cit.*, pag. 338.

⁷²*Ibid.*

⁷³Thatcher, *op. cit.*, pag. 536.

⁷⁴George, *op. cit.*, pag. 153.

⁷⁵Howe, *op. cit.*, pag. 398.

⁷⁶*Op. cit.*, pag. 399.

⁷⁷Thatcher, *op. cit.*, pag. 538.

⁷⁸*Ibid.*

⁷⁹*Op. cit.*, pag. 539.

⁸⁰Howe, *op. cit.*, pag. 400.

⁸¹Thatcher, *op. cit.*, pag. 539.

⁸²Op. cit., pag. 542.

⁸³Op. cit., pag. 543.

⁸⁴Op. cit., pag. 544.

⁸⁵Ibid.

⁸⁶Young, op. cit., pag. 323.

⁸⁷Comisia Comunităților Europene (1998), Buletin E.U. 10-1998 – Agenda 2000. Finanțarea Uniunii Europene (1998), Luxemburg.

⁸⁸Comisia Comunităților Europene. Finanțarea Uniunii Europene. Raport al Comisiei privind funcționarea sistemului resurselor proprii (1998), Luxemburg.

Capitolul 11 – Intră în joc domnul Spinelli: 1979-1986

¹Callaghan, James (1987), *Time and Chance* („Timp și șansă”), Londra, Collins, pag. 304.

²Ball, op. cit., pag. 98-99.

³Duchêne, op. cit., pag. 340. Duchêne consemnează cum, în 1988, aniversând centenarul nașterii lui Monnet, Mitterrand a aranjat să i se transfere cenușa în grandiosul decor neoclasic al Panteonului din Paris, pentru a sta lângă rămășițele pământești ale altor eroi francezi legendari ca Rousseau, Voltaire, Victor Hugo și Emile Zola. Mitterrand a oficiat o ceremonie pe trepte, la lumina făcliilor, asistat de Cancelarul Kohl și mulți alți demnitari europeni, care au ascultat în picioare o interpretare a „Imnului european” adaptat după Simfonia a IX-a de Beethoven. Casa lui Monnet din Houjarray a fost cumpărată de Parlamentul European ca un altar al memoriei lui.

⁴Aceasta nu era decât una dintre directivele care în final aveau să depășească cifra de 450 privitoare la producția autovehiculelor. Toate detaliile legislative sunt extrase din *Official Journal of the European Communities: Directory of Community Legislation in Force and Other Acts of the Community Institutions* („Jurnalul oficial al Comunităților Europene: Repertoriul legilor comunitare în vigoare și alte documente ale instituțiilor Comunității”), op. cit.

⁵Curtea Europeană de Justiție, opinia 1/76 din 26 aprilie 1977, E.C.R. 741.

⁶*Rewe-Zentral v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, Cazul 120/78 [1979] E.C.R. 649 [1979] 3 C.M.L.R. 494. Vezi și Weatherill, Stephen, și Beaumont, Paul (1995), *E.C. Law – The Essential Guide to the Legal Workings of the European Community* („Legile C.E. – Ghidul esențial al mecanismelor juridice ale Comunității Europene”), ediția a doua, Londra, Penguin Books, pag. 490-542.

⁷Callaghan avea să-și exprime frustrarea față de acest lucru în pasajul din memoriile sale citat la începutul acestui capitol, precedat de consemnarea nedumeririi sale când s-a pomenit nevoit să corespundă cu „ministrul de Finanțe, Denis Healey, despre nivelurile de import ale caiselor înjumătățite și salatei de fructe la cutie”; op. cit., pag. 304.

⁸Urwin, op. cit., pag. 285.

⁹Burgess, M. (1989), *Federalism and the European Union: Political Ideas, Influence and Strategy* („Federalismul și Uniunea Europeană – Idei politice, influențe și strategii”), Londra, Routledge, pag. 55-56, citat în McAllister, op. cit., pag. 156-157.

¹⁰Următorul fragment din relateare este reconstituit după un istoric al activităților lui Spinelli din acea perioadă, scris de Palayret, Jean-Marie (nedatat), *Entre cellule Carbonara et conseiller des Princes: Impulsions et limites de la relance européenne dans le projet Spinelli d'Union politique des années 1980* („Între celulă carbonară și consilier al prinților – Impulsuri și limite ale relansării europene în proiectul de uniune politică al lui Spinelli din anii optzeci”) users.skynet.be/clubcrocodile/Archive/ProjetSpinelli.htm (tradus de autori), suplimentat cu interviuri ale parlamentarului Richard Balfe.

¹¹Dastoli îi fusese *chef de cabinet* lui Spinelli în perioada când acesta era președintele grupului „Stângii independente” din parlamentul italian. Din iulie 1979, până în iunie 1983 a fost asistentul parlamentar al lui Spinelli în Parlamentul European. În 2003 era înalt funcționar al Parlamentului European, secretar general al Mișcării Europene internaționale începând din aprilie 1995 și profesor de istorie a integrării europene la Universitatea din Roma.

¹²Johnson fusese între 1973 și 1979 funcționar superior al Comisiei Europene, ca șef *inter alia* al Diviziei de Prevenire a Poluării și a Efectelor Dăunătoare. În 1984 și-a reluat cariera în Comisie, devenind Director al Politicii Energetice în 1990. Fiul lui, Boris, urma să devină un prestigios gazetar și parlamentar conservator.

¹³Revista supraviețuiește și în zilele noastre.

¹⁴Interviu cu autorii, 2 decembrie 2002.

¹⁵Parlamentul European (1982), *Selection of Texts Concerning Institutional Matters of the Community from 1950-1982* („Secție de texte privind chestiunile instituționale ale Comunității, din 1950-1982”), Luxemburg, pag. 492-499.

¹⁶Reprodus în *Selection of Texts Concerning Institutional Matters of the Community from 1950-1982*, op. cit., pag. 539-542.

¹⁷După Gymnich Schloss, o casă de oaspeți palatină a guvernului federal german de lângă Köln, folosită pentru întâlniri neformale, confidențiale, ale miniștrilor de Externe. Echivalentul britanic îl reprezintă „regulile Chatham House” – „Chatham House Rules”.

¹⁸Dezbateri ale Parlamentului European, nr. 1 289/237.

¹⁹Ibid.

²⁰Comisia Comunităților Europene (1983), Buletin European, E.C. 6-1983, de la punctul 1.6.1. până la 4.3.

²¹Op. cit., punctul 1.1.

²²Discursul lui Blair din 1983 a fost publicat în facsimil pe website-ul No-Euro: www.no-euro.com.

²³Thatcher, op. cit., pag. 314.

²⁴Ibid.

²⁵Howe, op. cit., pag. 307.

²⁶Dezbateri ale Parlamentului European, nr. 1/289: 261-2.

²⁷Cifre confirmate de comisarul pentru Pescuit, Frans Fischler, într-un răspuns la o interpelare din partea deputatului Charles Tannoch, în 2002.

²⁸Mai exista, în termeni comunitari, și „problema colaterală” a disputei dintre Marea Britanie și Spania pentru colonia britanică Gibraltar, și deschiderea frontierei terestre pe care Generalul Franco o închisese începând din 1969. Problema trecerii frontierei a fost rezolvată parțial în februarie 1984, după cincisprezece luni de convorbiri bilaterale, când Geoffrey Howe a semnat cu omologul spaniol un acord de redeschidere a frontierei, în schimbul promisiunii de a suspenda tratativele privind suveranitatea Gibraltarului. Cf. Howe, op. cit., pag. 407.

²⁹Thatcher, op. cit., pag. 545.

³⁰Parlamentul European, Direcția Generală pentru informații și Relații Publice, Divizia de Publicații și Informări, Luxemburg.

³¹Op. cit., Articolul 3.

³²Op. cit., Articolul 9.

³³Op. cit., Articolul 16.

³⁴Spinelli, Altiero, *Diario Europeo* („Jurnal european”), Op. cit., pag. 976 și 998.

³⁵Vezi Palayret, op. cit. Sunt citate documente oficiale.

³⁶Op. cit., citând din Mitterrand, François (1985), *Réflexions sur la politique extérieure de la France. Introduction à 25 discours, 1981-1985* („Reflecții asupra politicii externe a Franței. Introducere la douăzeci și cinci de discursuri, 1981-1985”), Paris, Fayard, pag. 261-262 și 281.

³⁷Op. cit., citând *Dépêche Agence France-Presse* (Depeșă a Agenției France Presse), 21 februarie, 1984, în AN. 5 AG (4) PM 12.

³⁸AN AG 5 (4) PM 12. *Direction économique et financière, service de coopération économique. Fiche sur «Présidence française: réforme des institutions (projet Spinelli)»* (Direcția economică și financiară, serviciul de cooperare economică. Fișă despre „Președinția franceză: reforma instituțiilor – proiectul Spinelli”), 20 decembrie 1983.

³⁹Thatcher, op. cit., pag. 546.

⁴⁰Mitterrand, *Réflexions...*, Op. cit.

⁴¹Saunier, G. (2001), *Prélude à la relance de l'Europe. Le couple franco-allemand et les projets de relance communautaire vus de l'Hexagone 1981-1985* („Preludiul relansării Europei. Cuplul franco-german și proiectele de relansare comunitară văzute din Hexagon, 1981-1985”), în Bitsch, M. T., *Le couple France-Allemagne et les Constitutions européennes* („Cuplul Franța-Germania și constituțiile europene”), Bruxelles, Bruylant, pag. 464-485.

⁴²AHCE; AS 365, documentul PE 94.568: *Note établissant un parallèle entre le rapport du Comité Dooge et le projet de Traité instituant l'Union européenne* („Notă stabilind o paralelă între raportul Comitetului Dooge și proiectul de tratat care să instituie Uniunea Europeană”), 13 decembrie 1984.

⁴³Howe, op. cit., pag. 403-404.

⁴⁴Citat în Hillman, Judy, și Clarke, Peter (1988), *Geoffrey Howe – A Quiet Revolutionary* („Geoffrey Howe – Un revoluționar liniștit”), Londra, Weidenfeld & Nicolson, pag. 172.

⁴⁵Howe, op. cit., pag. 386.

- ⁴⁶ www.weu.int
- ⁴⁷ În Franța, un «fonctionnaire» e mult mai mult decât un funcționar public. Cei mai mulți reprezentanți ai clasei *fonctionnaire*-ilor care a ajuns să conducă Franța în ultimele decenii ale secolului XX își făcuseră studiile la *Ecole Nationale d'Administration* (E.N.A.), înființată de Michel Debré în 1946, și erau cunoscuți ca «*Enarques*». Acești *Enarques* au jucat alternativ rolul de oameni politici și funcționari superiori oficiali. Printre cei mai proeminenți *Enarques* se numără Giscard d'Estaing, Jacques Chirac (care mai întâi a devenit prim-ministru în 1974, când Giscard a trecut de la funcția de premier la cea de președinte), și câțiva comisari francezi, ca Pascal Lamy și Yves Thibault de Silguy, responsabili pentru înființarea monedei unice. Delors, deși *fonctionnaire*, nu era un *Enarque*, întrucât nu a studiat la E.N.A.
- ⁴⁸ *Agence Europe*, nr. 3984, 6 decembrie 1984, pag. 7.
- ⁴⁹ Corbett, Richard (2001), *The European Parliament's Role In Closer E.U. Integration* („Rolul Parlamentului European într-o integrare a U.E. mai strânsă”), Londra, Palgrave, pag. 205.
- ⁵⁰ Dezbateri ale Parlamentului European, 16 ianuarie 1985, nr. 2-321, pag. 105-106.
- ⁵¹ Comitetul Ad Hoc pentru Afaceri Instituționale, *Report to the European Council* („Raport către Consiliul European”), SN/1187/85 (SPAAK II), Bruxelles, 29-30 martie 1985, pag. 1.
- ⁵² *Ibid.*
- ⁵³ *Op. cit.*, pag. 2, nota de subsol 1.
- ⁵⁴ *Op. cit.*, pag. 3.
- ⁵⁵ *Op. cit.*, pag. 14.
- ⁵⁶ *Op. cit.*, pag. 21-22.
- ⁵⁷ *Op. cit.*, pag. 33.
- ⁵⁸ Thatcher, *op. cit.*, pag. 546.
- ⁵⁹ *Ibid.*
- ⁶⁰ Howe, *op. cit.*, pag. 408. Sharp, P. (1999), *Thatcher's Diplomacy: The Revival of British Foreign Policy* („Diplomația lui Thatcher – Reînvierea politicii externe britanice”), Londra, Macmillan, pag. 162-163.
- ⁶¹ Howe, *op. cit.*, pag. 409.
- ⁶² Thatcher, *op. cit.*, pag. 549; McAllistair, *op. cit.*, pag. 174.
- ⁶³ Howe, *op. cit.*, pag. 409.
- ⁶⁴ Palayret, *op. cit.* Autorul citează AN. 5AG (4) EG 13, E. Guigou, *Note pour le Président* („Notă pentru președinte”), cu subtitlul: *Votre rencontre avec le chancelier Kohl: Que faire pour l'Europe?* („Întâlnirea dumneavoastră cu cancelarul Kohl: ce să facem pentru Europa”), 20 mai 1985.
- ⁶⁵ Favier, P. și Martin-Rolland, M., *La décennie Mitterrand* („Deceniul Mitterrand”), vol. II, *Les épreuves (1984-1988)* („Încercările grele – 1984-1988”), pag. 215.
- ⁶⁶ Attali, Jacques, relatare textuală, citat în Palayret, *op. cit.*
- ⁶⁷ Attali, în Palayret, *op. cit.*
- ⁶⁸ Grant, *op. cit.*, pag. 66-67.
- ⁶⁹ Thatcher, *op. cit.*, pag. 559.
- ⁷⁰ *Op. cit.*, pag. 550.
- ⁷¹ *Bulletin of the European Communities*, EC 6-1985, punctul 1.2.10.
- ⁷² *Ibid.*
- ⁷³ Young, *op. cit.*, pag. 332.
- ⁷⁴ *Ibid.*
- ⁷⁵ Thatcher, *op. cit.*, pag. 551.
- ⁷⁶ *Buletinul European*, *op. cit.*, punctul 3.3.
- ⁷⁷ Comisia Comunităților Europene (1984), *Television Without Frontiers: Green Paper on the Establishment of the Common Market for Broadcasting Especially for Satellite and Cable* („Televiziunea fără frontiere – Propunere de înființare a pieței comune pentru transmisiuni, în special prin satelit și cablu”), COM (84) final, Luxemburg.
- ⁷⁸ Justificarea cercului de stele, conform Comisiei, era că: doisprezece este un simbol al perfecțiunii și al plenitudinii, asociat de asemenea cu apostolii, fiii lui Iacob, tăblițele legistatorului roman, muncile lui Hercule, orele zilei, lunile anului sau semnele zodiacale. În sfârșit, poziția circulară exprima unitatea. De asemenea, Comisia a mai subliniat că cercul celor douăsprezece stele era un simbol creștin reprezentând aureola Fecioarei Maria, care simboliza identitatea și unificarea europeană.
- ⁷⁹ Comisia Comunităților Europene, *op. cit.*, pag. 13.
- ⁸⁰ Consiliul European, Concluzii ale Președinției, Milano, 28-29 iunie 1985. *Bulletin of the European Parliament*, PE 99 511, Luxemburg, pag. 7.

⁸¹Howe, *op. cit.*, pag. 447.

⁸²Thatcher, *op. cit.*, pag. 551.

⁸³Contrar ideii generale, Actul Unic European nu avea să fie primul tratat după Tratatul de la Roma. Mai existaseră și Tratatul de la Bruxelles, din 1965, care contopea cele trei „Comunități”, și foarte importantul Tratat de la Luxemburg, din 1970, care stabilea aranjamentele pentru bugetul E.E.C. și finanțarea C.A.P., urmând să fie la rândul lui succedat de Tratatul de la Bruxelles din 1975 (care a introdus și Curtea de Revizori). Pe lângă acestea, tratatele de aderare încheiate de fiecare dată când avea loc câte o „extindere” puteau fi folosite pentru a stabili noi principii politice care ar fi putut avea repercusiuni mai ample decât cele ce afectau țările candidate în sine (ca în detaliile politicii de pescuit stabilite în 1972).

⁸⁴Grant, *op. cit.*, pag. 73.

⁸⁵Corbett, *op. cit.*, pag. 219.

⁸⁶Thatcher, *op. cit.*, pag. 351.

⁸⁷O dată cu accesul Spaniei și al Portugaliei, în 1986, numărul voturilor din Consiliu a crescut la 76; cele mai mari patru țări, Franța, Germania, Marea Britanie și Italia, aveau fiecare câte zece voturi; Spania avea opt; Belgia, Grecia, Olanda și Portugalia, câte cinci; Danemarca și Irlanda, câte trei; iar Luxemburg, două.

⁸⁸O „majoritate calificată” ar fi necesitat 54 de voturi din 76, astfel împiedicându-i pe „Cei Patru Mari” să se înhățeze împotriva statelor mai mici, dar lăsându-i Marii Britanii doar o șepțime din puterea de vot.

⁸⁹*The Poisoned Chalice*, *op. cit.*, declarație textuală: traducerea subtitrării.

⁹⁰Thatcher, *op. cit.*, pag. 554.

⁹¹Grant, *op. cit.*, pag. 73.

⁹²*Ibid.*

⁹³Thatcher, *ibid.*

⁹⁴Grant, *op. cit.*, pag. 74.

⁹⁵Palayret, *op. cit.*

⁹⁶Secvență reprodușă în *The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

⁹⁷Grant, *op. cit.*, pag. 74.

⁹⁸Thatcher, *op. cit.*, pag. 656.

⁹⁹Hugo Young, *op. cit.*, pag. 334.

¹⁰⁰*The Poisoned Chalice*, *op. cit.*

Capitolul 12 – Într-o minoritate de unu: 1986-1988

¹Lawson, Nigel (1992), *The View From No. 11 – Memoirs of a Tory Radical* („Vedere de la nr. 11 – Memoriile unui conservator radical”), Londra, Bantam Press, pag. 419.

²În acest sens, Lawson împărtășea opinia inițială a economistului Bernard Connolly, care a intrat în Comisia Europeană în 1978, tocmai când Schmidt și Giscard își finalizau tranzacția care a dat naștere M.R.S. După cum își amintește Connolly în *The Rotten Heart of Europe*, și el crezuse că scopul Comunității consta în promovarea cooperării internaționale. Dar, ca șef al unității responsabile cu monitorizarea performanțelor M.R.S., și-a dat seama curând că adevăratul ei obiectiv era acela de a submina independența politică și economică a statelor naționale. – Connolly, *op. cit.*, pag. xi-xii.

³Connolly, *op. cit.*, pag. 46.

⁴Howe, *op. cit.*, pag. 450.

⁵*Ibid.*

⁶*Ibid.*

⁷*Ibid.*

⁸Lawson, *op. cit.*, pag. 674.

⁹*Op. cit.*, pag. 675.

¹⁰*Ibid.*

¹¹Thatcher, *op. cit.*, pag. 427-428.

¹²Howe, *op. cit.*, pag. 463.

¹³Thatcher, *op. cit.*, pag. 431.

¹⁴Young, *One of Us*, pag. 438.

¹⁵*Op. cit.*, pag. 440.

¹⁶Howe, *op. cit.*, pag. 464-465.

¹⁷*Op. cit.*, pag. 467.

¹⁸Înainte ca acest lucru să reiasă clar, Heseltine avea să afirme că proiectul adusese o economie de un miliard de lire sterline bugetului apărării – Heseltine, Michael (1987), *Where There's a Will* („Acolo unde e voință”), Londra, Hutchinson, pag. 265. În autobiografie, n-a mai repetat aceeași afirmație.

¹⁹Heseltine, Michael (2000), *Life in the Jungle* („Viața în junglă”), Londra, Hodder and Stoughton, pag. 329.

²⁰*Ibid.*

²¹Howe, *op. cit.*, pag. 521.

²²*Op. cit.*, pag. 521.

²³Thatcher, *op. cit.*, pag. 558.

²⁴Grant, *op. cit.*, pag. 77.

²⁵Howe, *op. cit.*, pag. 521.

²⁶Thatcher, *op. cit.*, pag. 558.

²⁷Thatcher refuza constant să-i spună „parlament”, altfel decât între ghilimele.

²⁸Grant, *op. cit.*, pag. 77.

²⁹*Ibid.*

³⁰Thatcher, *op. cit.*, pag. 558.

³¹Grant susține că era „fastăcită”.

³²Thatcher, *Ibid.*

³³Grant, *op. cit.*, pag. 77.

³⁴*Ibid.*

³⁵Thatcher, *op. cit.*, pag. 558-559.

³⁶George, *op. cit.*, pag. 173.

³⁷Thatcher, *op. cit.*, pag. 701.

³⁸Thatcher, *op. cit.*, pag. 728.

³⁹Vezi Corbett, *op. cit.*, pag. 276-284.

⁴⁰Thatcher, *op. cit.*, pag. 728.

⁴¹Grant, *op. cit.*, pag. 77.

⁴²Moravcsik, *Choice for Europe*, pag. 367

⁴³*Op. cit.*, pag. 734.

⁴⁴*Ibid.*

⁴⁵Grant, *op. cit.*, pag. 78-79.

⁴⁶*Ibid.*

⁴⁷Howe, *op. cit.*, pag. 532.

⁴⁸*Op. cit.*, pag. 737.

⁴⁹Thatcher, *op. cit.*, pag. 737.

⁵⁰Delors, Jacques (1991), *Le Nouveau Concert Européen* („Noul Concert European”), Paris, Odile Jacob, pag. 81.

⁵¹Gren, Jörgen (1999), *The New Regionalism in the E.U.* („Noul regionalism în U.E.”), Stockholm, Fritzes Offentliga Publikationer, pag. 16-23. Abordarea „noului regionalism” s-a bazat în mare parte și pe insistența pentru cooperarea multinațională, ocolind guvernele centrale ale statelor membre și, astfel, doborând barierele naționale. Acest proces a primit denumirea de „suveranitate perforată”.

⁵²Howe, *op. cit.*, pag. 543.

⁵³*Op. cit.*, pag. 544.

⁵⁴Parlamentul European, Arhivele Apărării, documentele U.E.O.

⁵⁵*The Daily Telegraph* (1988), 19 aprilie.

⁵⁶Young, Lord (1990), *The Enterprise Years – A Businessman in the Cabinet* („Anii spiritului întreprinzător – Un om de afaceri în guvern”), Londra, Headline, pag. 262-264.

⁵⁷Lawson, *op. cit.*, pag. 901.

⁵⁸*Ibid.*

⁵⁹*Ibid.*

⁶⁰*Ibid.*

⁶¹Thatcher, *op. cit.*, pag. 737.

⁶²Lawson, *op. cit.*, pag. 902.

⁶³*Op. cit.*, pag. 903.

⁶⁴Grant, *op. cit.*, pag. 119.

⁶⁵*The Times*, 20 septembrie 1988.

⁶⁶Grant, *op. cit.*, pag. 120-121.

- 67 Lawson, *op. cit.*, pag. 903.
- 68 Citat în Lawson, *op. cit.*, pag. 904.
- 69 *Ibid.* O trăsătură a președinției germane care i-a plăcut lui Lawson a fost acordul Franței de a abolii controlul asupra schimburilor. Toată lumea a rămas uimită când noul ministru de finanțe francez a susținut că aceasta ar duce la o pierdere masivă de venituri fiscale, în timp ce economiile se scurgeau peste granițe. A propus ca toate statele membre să adopte o „taxă de reținere” de cincisprezece la sută din economii. Pe moment, de-aici n-a mai ieșit nimic, dar evenimentele ulterioare aveau să confirme că, o dată ce în Comunitate se face o propunere, în veci nu mai dispăre.
- 70 *The Independent*, 22 octombrie 1988, citat în George, *op. cit.*, pag. 193.
- 71 Lawson, *op. cit.*, pag. 906.
- 72 Grant, *op. cit.*, pag. 121-123; McAllister, *op. cit.*, pag. 201-202.
- 73 Grant, *op. cit.*, pag. 88; George, *op. cit.*, pag. 193.
- 74 Thatcher, *op. cit.*, pag. 742.
- 75 Thatcher, *op. cit.*, pag. 743.
- 76 Young, *op. cit.*, pag. 347; Thatcher, *op. cit.*, pag. 743.
- 77 Thatcher, *ibid.*
- 78 Young, *ibid.*
- 79 McAllister, *op. cit.*, pag. 203.
- 80 *The Independent*, 9 septembrie 1988.
- 81 *The Poisoned Chalice*, *op. cit.*
- 82 *Ibid.*
- 83 Extrase citate din textul complet, prin bunăvoința Bruges Group, Londra:
www.brugesgroup.com/mediacentre/index.live?article=92.
- 84 Thatcher, *op. cit.*, pag. 744-745.
- 85 *Op. cit.*, pag. 745.
- 86 Thatcher, *op. cit.*, pag. 746.
- 87 *The Economist*, 24-30 septembrie 1988, pag. 16.
- 88 Howe, *op. cit.*, pag. 537.
- 89 *Op. cit.*, pag. 538.

Capitolul 13 – „Nu! Nu! Nu!”: 1988-1990

- 1 *The Times*, 30 mai 1989.
- 2 Connolly, *op. cit.*, pag. 78.
- 3 *Op. cit.*, pag. 79.
- 4 Lawson, *op. cit.*, pag. 908.
- 5 Connolly, *op. cit.*, pag. 79.
- 6 Lawson, *op. cit.*, pag. 910.
- 7 Howe, *op. cit.*, pag. 534.
- 8 Lawson, *op. cit.*, pag. 913.
- 9 *Op. cit.*, pag. 915.
- 10 *Op. cit.*, pag. 917.
- 11 *Op. cit.*, pag. 929.
- 12 Connolly, *op. cit.*, pag. 78, nota 6.
- 13 Lawson, *op. cit.*, pag. 929.
- 14 *Op. cit.*, pag. 930.
- 15 *Op. cit.*, pag. 931.
- 16 *Ibid.*
- 17 Thatcher, *op. cit.*, pag. 709.
- 18 Lawson, *op. cit.*, pag. 932.
- 19 Thatcher, *op. cit.*, pag. 712.
- 20 *Ibid.*
- 21 Howe, *op. cit.*, pag. 581.
- 22 *Op. cit.*, pag. 583.
- 23 Thatcher, *op. cit.*, pag. 751.
- 24 Grant, *op. cit.*, pag. 83.
- 25 Thatcher, *op. cit.*, pag. 750.

- 26 Thatcher, *op. cit.*, pag. 758-759.
- 27 Lawson, *op. cit.*, pag. 961.
- 28 Thatcher, *op. cit.*, pag. 719.
- 29 *Time International*, 20 noiembrie 1989, pag. 42.
- 30 McAllister, *op. cit.*, pag. 215.
- 31 Citat în *Time International*, 18 decembrie 1989, pag. 17.
- 32 Thatcher, *op. cit.*, pag. 760.
- 33 *Ibid.*
- 34 Citat în Grant, *op. cit.*, pag. 135.
- 35 *Ibid.*
- 36 Corbett, *op. cit.*, pag. 284-285.
- 37 Thatcher, *op. cit.*, pag. 761.
- 38 *Op. cit.*, pag. 761-762.
- 39 *Op. cit.*, pag. 762.
- 40 Grant, *op. cit.*, pag. 142.
- 41 Thatcher, *op. cit.*, pag. 763; Grant, *op. cit.*, pag. 143.
- 42 Grant, *op. cit.*, pag. 143.
- 43 Watkins, Alan (1992), *A Conservative Coup – The Fall of Margaret Thatcher* („O lovitură conservatoare – Căderea lui Margaret Thatcher”), ediția a II-a, Londra, Duckworth, pag. 131.
- 44 *Ibid.*
- 45 Connolly, *op. cit.*, pag. 104.
- 46 *Op. cit.*, pag. 105.
- 47 Sandiford, Wayne, „G.A.T.T. and the Uruguay Round” („G.A.T.T. și Runda Uruguay”), www.eccb-centralbank.org./RsSch_Papers/Rpmar94.pdf.
- 48 Grant, *op. cit.*, pag. 171.
- 49 *Ibid.*
- 50 *Op. cit.*, pag. 172.
- 51 Connolly, *op. cit.*, pag. 105.
- 52 *Ibid.*
- 53 Grant, *op. cit.*, pag. 148.
- 54 Connolly, *op. cit.*, pag. 106.
- 55 Corbett, *op. cit.*, pag. 300-301.
- 56 Thatcher, *op. cit.*, pag. 766-767.
- 57 *Op. cit.*, pag. 767.
- 58 Citat în Watkins, *op. cit.*, pag. 142.
- 59 Connolly, *op. cit.*, pag. 106.
- 60 Hansard, 30 octombrie 1990, col. 872.
- 61 *Op. cit.*, col. 873.
- 62 Young, *This Blessed Plot*, *op. cit.*, pag. 368.
- 63 Hansard, 1990, 30 octombrie, col. 869.
- 64 Howe, *op. cit.*, pag. 644.
- 65 Hansard, 1990, 30 octombrie, col. 873, 874.
- 66 *Op. cit.*, col. 874.
- 67 *Ibid.*
- 68 *Op. cit.*, col. 877.
- 69 *Ibid.*
- 70 *Op. cit.*, col. 878-879. În materie de limbaj netemperat, greu s-ar găsi unul care să rivalizeze cu comentariile oferite doamnei Thatcher mai târziu, pe parcursul dezbaterei, de către parlamentarul laburist Andrew Faulds, care a întrebat-o dacă nu credea că ar fi fost o dovadă de „mai multă compasiune” să negocieze cu Saddam Hussein problema Kuweitului decât să trimită „mii de tineri” la moarte. Doamna Thatcher a răspuns că nu observase „prea multă compasiune” în comportamentul lui Saddam Hussein, și a sugerat că nu exista „nimic de negociat”. Faulds a replicat: „În toate există ceva de negociat, proasto!” Când președintele Camerei a intervenit, Faulds a repetat: „Femeie proastă și negativă (...) ți-ar plăcea un război! Ți place războiul!” Președintele a intervenit din nou, pentru a-i spune lui Faulds că „acesta este un comportament foarte urât din partea onorabilului gentleman (...) nu trebuie să strige așa.” Dar parlamentarul n-a fost muștrat mai mult decât atât și i s-a permis să rămână la locul lui.
- 71 *Ibid.*

⁷²Howe, *op. cit.*, pag. 661.

⁷³*Op. cit.*, pag. 667.

⁷⁴Cuvintele pe care le folosea Thatcher când aflase despre eliberarea Georgiei de Sud, în 26 aprilie 1982.

⁷⁵Campbell, John (1993), *Edward Heath – A Biography* („Edward Heath – Biografie”), Londra, Jonathan Cape, pag. 787.

⁷⁶Howe, *op. cit.*, pag. 692.

⁷⁷Grant, *op. cit.*, pag. 150.

Capitolul 14 – „În inima Europei”: 1990-1993

¹Jamieson, Bill (1994), *Britain Beyond Europe* („Marea Britanie dincolo de Europa”), Londra, Duckworth, pag. 72.

²Corbett, *op. cit.*, pag. 299-300.

³*The Independent*, 13 decembrie 1990, citat în Grant, *op. cit.*, pag. 151.

⁴*Time International*, 17 decembrie 1990, pag. 42.

⁵*Ibid.*

⁶Grant, *op. cit.*, pag. 172.

⁷Grant, *op. cit.*, pag. 151.

⁸*Time International*, 4 februarie 1991, p. 45.

⁹Major, John (1999), *John Major – The Autobiography* („John Major – Autobiografie”), Londra, HarperCollins, pag. 231-232.

¹⁰*Time International*, 11 februarie 1991, pag. 46.

¹¹*Ibid.*

¹²Grant, *op. cit.*, pag. 186.

¹³*Time International*, 22 aprilie 1991, pag. 24.

¹⁴Grant, *ibid.*

¹⁵Hogg, Sarah, și Hill, Jonathan (1995), *Too Close to Call: Power and Politics – John Major in No. 10* („Prea aproape de adevăr: Puterea și politica – John Major la Nr. 10”), Londra, Little, Brown and Company, pag. 78.

¹⁶*Ibid.*

¹⁷Major, *op. cit.*, pag. 269.

¹⁸*Ibid.*

¹⁹*Hansard*, 26 iunie 1991, col. 1005.

²⁰*Op. cit.*, col. 1009.

²¹*Op. cit.*, col. 1028-1029.

²²Almond, Mark (1998), *Europe's Backyard War – The War in the Balkans* („Războiul din curtea din dos a Europei – Războiul din Balcani”), Londra, Heinemann, pag. 32-33. Vezi și *The Death of Yugoslavia*.

²³*Op. cit.*, pag. 42. Douglas Hurd a propus primul Comunității, din partea Marii Britanii, să preconizeze primirea ca membră a federației iugoslave.

²⁴*Ibid.*

²⁵*Op. cit.*, pag. 33.

²⁶*Ibid.*

²⁷*Hansard*, 4 iulie 1991, col. 328.

²⁸Major, *op. cit.*, pag. 271.

²⁹*Ibid.*

³⁰*Op. cit.*, pag. 274.

³¹Forster, Anthony (2002), *Euroscepticism in Contemporary British Politics* („Euroscepticismul în politica contemporană britanică”), Londra, Routledge, pag. 97.

³²*Hansard*, 20 noiembrie 1991, col. 297-298.

³³*Ibid.*

³⁴Grant, *op. cit.*, pag. 197.

³⁵*Op. cit.*, pag. 198.

³⁶*Op. cit.*, pag. 200.

³⁷Major, *op. cit.*, pag. 276.

³⁸Citat în Major, *op. cit.*, p. 277.

³⁹*Op. cit.*, pag. 280.

- ⁴⁰ *Op. cit.*, pag. 284.
- ⁴¹ *Op. cit.*, pag. 287.
- ⁴² Hogg și Hill, *op. cit.*, pag. 155.
- ⁴³ Cowgill, Anthony (1992), *The Maastricht Treaty in Perspective – The Consolidated Treaty on European Union* („Tratatul de la Maastricht în perspectivă – Tratatul consolidat pentru Uniunea Europeană”), Stroud, British Management Data Foundation, pag. xvii-1.
- ⁴⁴ Citat în Grant, *op. cit.*, pag. 203.
- ⁴⁵ Hansard, 11 decembrie 1991, col. 862.
- ⁴⁶ *Op. cit.*, col. 873.
- ⁴⁷ Major, *op. cit.*, pag. 288.
- ⁴⁸ Hansard, 18 decembrie 1991, col. 275.
- ⁴⁹ Câteva zile mai târziu, Germania avea să-și bată joc de „politica externă comună” când, în 23 decembrie, a sfidat politica stabilită de C.E. recunoscând unilateral independența Sloveniei și a Croației. Aceasta ar fi putut să pară o admirabilă recunoaștere a dreptului acelor națiuni la autodeterminare, mai ales întrucât Croația lupta cu disperare să supraviețuiască în fața unei nemiloase invazii sârbești, dar a atras mult oprobriu asupra Germaniei pentru că încălcase „solidaritatea Comunității”.
- ⁵⁰ *Op. cit.*, col. 292.
- ⁵¹ *Op. cit.*, col. 323.
- ⁵² *Op. cit.*, col. 357.
- ⁵³ *Op. cit.*, col. 378.
- ⁵⁴ *Op. cit.*, col. 506.
- ⁵⁵ *Op. cit.*, col. 507.
- ⁵⁶ Mărturisirea lui Hurd că nu citise tratatul avea să fie reprodușă mai târziu, cu mai mult răsunet, de colegul său de Cabinet Kenneth Clarke.
- ⁵⁷ A fost editat de generalul de brigadă Anthony Cowgill, la Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor. Cele o mie cinci sute de exemplare au fost cumpărate de Sir Keith Joseph de la Centrul pentru Studiarea Politicilor, pentru a fi distribuite. O versiune definitivă, cu analiză, a fost publicată în luna octombrie a anului 1992, și distribuită, *inter alia* de Oficiul de Papetărie al Majestății Sale, astfel dobândind un statut semioficial.
- ⁵⁸ Hansard, 20 mai 1992, col. 270.
- ⁵⁹ *Op. cit.*, 21 mai 1992, col. 519.
- ⁶⁰ Forster, *op. cit.*, pag. 88.
- ⁶¹ Hansard (1992), 20 mai col. 314.
- ⁶² *Time International*, 1 iunie 1992, pag. 70.
- ⁶³ *Time International*, 15 iunie 1992, pag. 10.
- ⁶⁴ Booker, Christopher și North, Richard (1996), *Castle of Lies* („Castelul minciunilor”), Londra, Duckworth, pag. 179.
- ⁶⁵ „The Times”, 8 iunie 1992.
- ⁶⁶ Hansard, 8 iunie 1992, col. 37.
- ⁶⁷ *Bulletin of the European Communities*, Concluziile Președinției, 29 iunie 1992, pag. 3.
- ⁶⁸ Grant, *op. cit.*, pag. 217.
- ⁶⁹ *Bulletin of the European Communities*, *op. cit.*, pag. 9.
- ⁷⁰ *Ibid.*
- ⁷¹ U.E.O., Întrunirea Consiliului de Miniștri, Bonn, 19 iunie 1992.
- ⁷² Relatarea acestui episod este reconstituită după Connolly, *op. cit.*, reportajele din ziarele perioadei, și Stephens, Philip (1996), *Politics and the Pound* („Politica și lira sterlină”), Londra, Macmillan, pag. 226-262.
- ⁷³ Singura excepție, anormală în sine, avea să se producă în luna septembrie a anului 2001, din cauza protestelor față de taxele pe combustibil.
- ⁷⁴ *The Guardian*, 22 septembrie 1992, dosar special.
- ⁷⁵ Gorman, Teresa (1993), *Bastards* („Ticăloșii”), Londra, Pan Books, pag. 100.
- ⁷⁶ Hansard, Camera Lorzilor, 2 iulie 1992, col. 895-901.
- ⁷⁷ Major, *op. cit.*, pag. 361.
- ⁷⁸ *Op. cit.*, pag. 363.
- ⁷⁹ *Sunday Telegraph*, 8 noiembrie 1992.
- ⁸⁰ Follesdal, Andreas (1999), *Subsidiarity and Democratic Deliberation* („Subsidiaritate și deliberare democratică”), document de lucru ARENA 99/21 (www.arena.uio.no/publications/wp99_21.htm). Vezi

și conferința ținută de Delors în 1991 (Delors, Jacques, *Subsidiaritate: défi du changement* („Subsidiaritatea – O sfidare la adresa schimbării”), Institut européen d'administration publique, Maastricht, 1991, pag. 8-9.

⁸¹ Grant, *op. cit.*, pag. 220.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Bulletin of the European Communities*, Concluziile Președinției, 12 decembrie 1992, Anexa 1 la Partea A.

⁸⁶ *Bulletin of the European Communities*, *op. cit.*, Anexa 2 la Partea A, pag. 2.

⁸⁷ Directiva Consiliului 90/496/EC din 24 septembrie 1990, despre valoarea nutritivă de pe etichetele alimentelor. OJ L276, 06/10/1990, pag. 0040-0044.

⁸⁸ Grant, *op. cit.*, pag. 229.

⁸⁹ Hansard, 14 decembrie 1992, col. 24.

⁹⁰ Major, *op. cit.*, pag. 372.

⁹¹ *Op. cit.*, pag. 373.

⁹² *Op. cit.*, pag. 372.

⁹³ Gorman, *op. cit.*, pag. xvii.

⁹⁴ Major, *op. cit.*, pag. 374.

⁹⁵ *Op. cit.*, pag. 376.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ *Time International*, 31 mai 1993, pag. 22.

⁹⁸ Citat în Franklin, Mark, *et al.*, (1995), „Referendum Outcomes and Trust in Government: Public Support for Europe in the Wake of Maastricht” („Rezultatele referendumului și încrederea în guvern – Sprijinul public pentru Europa în urma Tratatului de la Maastricht”), apărut în *West European Politics*, vol. 18, pag. 15.

⁹⁹ *Time International*, *op. cit.*

¹⁰⁰ Hansard, 20 mai 1993, col. 391.

¹⁰¹ *Op. cit.*, col. 392.

¹⁰² *Op. cit.*, col. 393.

¹⁰³ *Op. cit.*, col. 393-394.

¹⁰⁴ *Op. cit.*, col. 418-419.

Capitolul 15 – Delirul teoriei și al practicii: 1992-1993

¹ *H P. Bulmer Ltd. v. J. Bollinger S.A.* [1974], Cap. 401.

² Sute de exemple similare au fost descrise în cartea *The Mad Officials* („Oficialitățile nebune”), de Christopher Booker și Richard North (1994), Londra, Constable, și în *The Castle of Lies* („Castelul minciunilor”), *op. cit.*

³ Directiva Consiliului 88/593/E.E.C. din 18 noiembrie 1988, amendând Directiva 79/693/E.E.C. privitoare la aproximarea legilor statelor membre referitoare la gemuri, jeleuri și marmelade de fructe și piure de castane. Directiva a apărut deoarece Comisia voia să decreteze că gemurile, potrivit legii, nu puteau fi făcute decât din fructe. Portughezii au obiectat că ei făceau gem și din morcovi. Printr-un compromis tipic pentru E.E.C., soluția Comisiei a fost aceea de a permite clasificarea legală a morcovilor ca fructe.

⁴ Comisia Europeană, Reprezentanta din Regatul Unit (nedatat): *A Glossary of Eurosceptic Beliefs: An Exposé of Misunderstanding* („Glosar de convingeri eurosceptice – Un expozeu despre înțelegerea greșită”), www.cec.org.uk/press/glossary.htm.

⁵ Acest aspect a fost comentat recent de Margaret Thatcher în cartea ei *Statecraft* („Arta guvernării”), publicată în 2002. Thatcher consemnează că cifra dată pentru personalul Comisiei – care între timp ajunsese la treizeci de mii de oameni – „nu include numărul mult mai mare de funcționari naționali ale căror sarcini decurg din regulamentele europene”. (Londra, Harper Collins, pag. 324). Deși nu sunt comparabile în mod direct, există multe exemple istorice de numere mici de oameni care au dominat populații întinse, inclusiv Raj-ul britanic. La sfârșitul domniei Reginei Victoria, trei sute de milioane de indieni erau guvernați de numai o mie cinci sute de administratori britanici ai Serviciului Civil Indian și, poate, trei mii de ofițeri britanici din armata indiană. Excluzându-i pe soldații britanici, probabil nu erau mai mult de douăzeci de mii de englezi angajați în conducerea și administrarea întregii țări – mai puțini decât numărul funcționarilor permanenți angajați actualmente de Comisie. – Judd, Dennis (1996), *Empire* –

The British Imperial Experience from 1765 to the Present („Imperiul – Experiența imperială britanică din 1765 până în prezent”), Londra, Harper Collins, pag. 79-80.

⁶Comisia folosea pe scară largă instituțiile universitare pentru a ajuta la redactarea legilor. Aceasta era o tehnică utilă, întrucât contractele erau adesea încheiate în contextul bugetului pentru „cercetare”, ceea ce obliga statele membre să contribuie prin „cofinanțare”. Pe această cale, nu numai că se puteau mări cheltuielile Comunității pe seama contribuabililor din statele membre, dar Comunitatea mai putea și să apeleze la serviciile unei forțe de muncă mult mai extinse decât cea reprezentată de propriii ei salariați. În mod similar, o mare parte din legislația tehnică pentru armonizare era acum redactată după standardele institutelor europene, în special C.E.N. (*Comité Européen de Normalisation*). Întrucât acestea erau finanțate în primul rând de institutele și guvernele naționale, procesul de integrare al Comunității putea profita de subvenții ascunse extensive.

⁷Nu mai demult de 1965, Miriam Camps a consemnat că sporirea puterilor Parlamentului European nu va ameliora situația, întrucât „astfel Comisiei îi va fi și mai ușor să manipuleze opinia publică împotriva guvernelor” – Camps, Miriam (1965), *What Kind of Europe? The Community Since De Gaulle's Veto* („Ce fel de Europă? Comunitatea de la veto-ul lui de Gaulle”), Londra, Chatham House Essays, Oxford University Press, pag. 91. Același argument a fost adus douăzeci și cinci de ani mai târziu de către directorul adjunct al Institutului de Afaceri Economice. „În loc ca Parlamentul European să acționeze pentru a controla Comisia,” a scris el, „în realitate Comisia se folosește de Parlament pentru a-și afirma rolul de factor de decizie independent” – Vibert, Frank (1990), „Europe's Constitutional Deficit” („Deficitul constituțional al Europei”), în Mather, Graham (intr.) *Europe's Constitutional Future* („Viitorul constituțional al Europei”), Londra, Institute of Economic Affairs, pag. 78.

⁸Alte valuri de acoperire a responsabilității se reflectau în cerința ca multe articole legislative să fie înaintate pentru „consultare” la Comitetul Economic și Social și la Comitetul Regiunilor. În practică, această nu era decât încă o formalitate goală de orice conținut, întrucât nici unul dintre cele două organisme nu avea vreo putere reală, iar recomandările lor erau politicos ignorate.

⁹Clark, Alan (1993), *Diaries* („Jurnale”), Londra, Weidenfeld and Nicolson, pag. 139.

¹⁰Lord Hesketh, Ministru de Stat D.T.I. 1990-1991, într-o conversație privată, 1995.

¹¹Comisia Europeană, *op. cit.*

¹²Vezi, de exemplu, Raportul 27 al Comisiei Alese pentru Legislația Europeană despre „Analiza Afacerilor Europene”, 18 iulie 1996, Al Treilea Raport al Comisiei Alese pentru Procedură despre „Afacerile Europene”, 16 martie 1997, Al Șaptelea Raport al Comisiei Alese pentru Modernizarea Camerei Comunelor despre „Analiza Afacerilor Europene”, 9 iunie 1998, toate publicate de H.M.S.O., Londra.

¹³Cf. „Analiza afacerilor europene”, 1996, *op. cit.*, pag. x.

¹⁴Informații bazate pe interviuri cu miniștri și foști miniștri.

¹⁵Când, în 1995, s-a făcut o încercare excepțională, susținută de parlamentari din toate partidele, de a stopa un instrument statutar care înființa Serviciul de Igienă a Cărnii pentru a impune regulile C.E. în industria carmangeriei, miniștrii n-au făcut decât să transfere „dezbaterile” la o comisie permanentă, unde majoritatea era gata pregătită. Susținătorii guvernului au aprobat legea fără să contribuie la discutarea ei. Un parlamentar s-a ocupat ostentativ de corespondența electoratului său pe tot parcursul procedurilor, înainte de a vota propunerea (observația autorilor).

¹⁶*Global Britain*, august/septembrie 1998, pag. 8.

¹⁷În 1995, H.M.I.P.-ului aveau să i se alăture Autoritatea Deșeurilor și Autoritatea Națională a Răurilor, pentru a crea toate trei la un loc Agenția Mediului, cea mai mare Sefra din Marea Britanie, destinată aproape integral să aplice directivele C.E. pe cheltuiala zecilor de mii de firme cărora le reglementa activitatea.

¹⁸*The Daily Telegraph* a publicat articolul „Who's That Lurking Behind the Brussels Book of Rules?” („Cine pândeste după Cartea Legilor de la Bruxelles?”), al unuia dintre autorii cărții de față, în numărul din 14 septembrie 1992, cu două zile înainte ca Marea Britanie să iasă din M.R.S. Pe 24 noiembrie, Hurd s-a referit în Camera Comunelor la „cazurile când funcționarii de la Whitehall iau decizii gândite la Bruxelles și le pun în aplicare excesiv de detaliat”. Acest procedeu era „cunoscut în jargon”, a adăugat el, „ca „bookerism”, după numele ziaristului care a identificat problema.”

¹⁹Discursul Primului Ministru, Conferința Partidului Conservator, Brighton, octombrie 1992.

²⁰Comitetul Ales al Camerei Lorzilor pentru Comunitățile Europene *Report of Reform of the E.C. Fresh Fruit and Vegetable Regime* („Raport despre reforma regimului legumelor și fructelor proaspete în C.E.”), Londra, H.M.S.O., 19 decembrie 1995.

²¹Comisia Comunităților Europene (1992), *Guidelines for European Commission Inspections of Fresh Meat Establishments* („Îndrumător pentru Inspecțiile Comisiei Europene în Unitățile producătoare de Carne Proaspătă”), Direcția Generală pentru Agricultură, VI/1111/92-EN varianta a II-a. Sau elaborat mai multe variante – aceasta le-a fost pusă la dispoziție autorilor.

²²Dialog cu autorii.

²³Numeroase exemplare ajunse în posesia autorilor.

²⁴Cazul C-221/89 R. v. *Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1991] ECR I-3905; [1991] 3 CMLR 589.

²⁵Porter, G. (1998), *Estimating Overcapacity in the Global Fishing Fleet* („Estimare a supracapacității din flota de pescuit globală”), W.W.F.

²⁶Comisia Comunităților Europene, *Report 1991 from the Commission to the Council and the European Parliament on the Common Fisheries Policy* („Raport pe anul 1991 al Comisiei către Consiliul și Parlamentul European despre Politica Zonelor de Pescuit Comune”), SEC(91), 2288 final, Bruxelles, 18 decembrie 1991.

²⁷*Hansard*, 3 iunie 1992, col. 52.

Capitolul 16 – Cine mișcă-n front, afară!: 1993-1997

¹B.B.C. Radio 4, 24 august 1996.

²*The Financial Times*, 4 ianuarie 1993.

³Reprodus în *The Daily Telegraph*, 1 aprilie 1993. Raportul mai sugera și să fie vizați tinerii, pentru că „e judicios din punct de vedere strategic să se acționeze acolo unde rezistența e cea mai slabă”.

⁴Relat de Boris Johnson, în *The Daily Telegraph* din 1 aprilie 1993. Trei ani mai târziu, un ziarist belgian, Gérard de Selys, a descris în revista lunară franceză *Le Monde Diplomatique* (iunie 1996) felul cum „multora dintre cei 765 de gazetari acreditați la Bruxelles li se oferă cadouri foarte generoase, sub forma unor rapoarte pentru care sunt plătiți, și pentru care se mai achită și sume grase cu titlul de cheltuieli. Alternativ, li se oferă regulat sau ocazional de lucru pentru câte una dintre numeroasele publicații editate de către Comisie. Pentru unii dintre ei, aceste lucrări pot dubla sau chiar tripla salariul.” – „The Propaganda Machine of the Commission” („Mașinăria de propagandă a Comisiei”), *European Journal*, iunie 1996, pag. 12.

⁵După cum au observat foarte mulți cu acea ocazie; ținând seama de metoda nedemocratică prin care Comunitatea își emitea propriile legi, nu era deloc evident că C.E. însăși ar fi întrunit propriile sale criterii de apartenență. Franța ar fi fost descalificată în 1958, pentru folosirea sistematică a torturii în Algeria. Același argument a fost adus, din motive diferite, în legătură cu Italia, când a preluat președinția sub Berlusconi, la 1 iulie 2003.

⁶Citat în Grant, *op. cit.*, pag. 262.

⁷Major, *op. cit.*, pag. 579.

⁸*Op. cit.*, pag. 583.

⁹*The Economist*, 25 septembrie 1993, pag. 29.

¹⁰Major, *op. cit.*, pag. 587.

¹¹Consiliul European, Bruxelles, 29 octombrie 1993.

¹²Cam singura decizie pe care o putuse lua Comunitatea în legătură cu războiul din fosta Iugoslavie fusese aceea de a sprijini embargoul internațional asupra vânzării de armament către combatanți. Această politică a fost rezumată de declarația trufașă a lui Douglas Hurd care spunea că vânzarea armelor nu va face decât să creeze un „teren nivelat al uciderilor”. Întrucât sârbii erau deja bine înarmați, numai croații și musulmanii bosniaci au fost dezavantajați serios de embargou. Hurd ar fi fost mai cinstit dacă recunoștea că, lipsindu-i pe non-sârbi de mijloacele cu care să se apere, milita pentru un „teren denivelat al uciderilor”. În pofida politicii Comunității, croații și musulmanii ocoleau embargoul, traficând prin contrabandă arme cumpărate la negru pe piața internațională.

¹³Comisia Comunităților Europene (1993), *White Paper on Growth, Competitiveness, and Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century* („Carte Albă despre dezvoltare, competitivitate și locuri de muncă – Dificultățile și pașii înainte spre secolul XXI”), COM(93), 700 final, Bruxelles, 5 decembrie.

¹⁴Cf. Grant, *op. cit.*, pag. 268.

¹⁵*Hansard*, 14 decembrie 1993, col. 685.

¹⁶Grant, *op. cit.*, pag. 270.

¹⁷*Hansard*, 22 martie 1994, col. 134.

- ¹⁸Major, *op. cit.*, pag. 589.
- ¹⁹Hansard, 29 martie 1994, col. 798.
- ²⁰*Op. cit.*, col. 802.
- ²¹Major, *op. cit.*, pag. 589-590.
- ²²Vezi C.U.T.S., Centrul pentru Comerț Internațional, Economie și Mediul Ambiant, Document informativ: *Overdue Reforms in European Agriculture – Implications for Southern Consumers* („Reforme tardive în agricultura europeană – Implicații pentru consumatorii din sud”), 6/1999 – cuts.org/no6-99.pdf; Howarth, Richard (2000), *The C.A.P.: History and Attempts at Reform* („C.A.P. – Istorie și tentative de reformă”), I.E.A. Policy Paper, iunie.
- ²³George, *op. cit.*, pag. 262.
- ²⁴Consiliul European de la Corfu, 24-25 iunie 1994, Concluziile Președinției, www.europarl.eu.int.
- ²⁵*Op. cit.*, punctul 1.4.
- ²⁶*Op. cit.*, Anexa III.
- ²⁷Jamieson, Bill (1994), *Britain Beyond Europe* („Marea Britanie dincolo de Europa”), Londra, Duckworth, pag. 102-103.
- ²⁸Grupul parlamentar Uniunea Creștin-Democrată / Uniunea Creștin-Socială din Camera Inferioară Germană (1994), *Reflections on European Policy* („Reflecții asupra politicii europene”), Bonn, 1 septembrie.
- ²⁹Citat în Salmon și Nicoll, *op. cit.*, pag. 261-263. În acea perioadă, Major se obișnuise să folosească termenul „geometrie variabilă”, pentru a-și descrie propria concepție despre o „Europă a cercurilor intersectate”, în care diferite grupuri de națiuni ar fi cooperat pentru atingerea unor scopuri diferite. Într-o măsură limitată, acesta era chiar modul în care evolua de fapt Uniunea, sub forma unor grupuri diferite, parțial suprapuse, întrunită laolaltă prin, să zicem, acordul Schengen, uniunea monetară și politica de apărare.
- ³⁰Szukala, Andrea și Wessels, Wolfgang (1997), „The Franco-German Tandem” („Tandemul franco-german”), în Edwards, Geoffrey și Pijpers, Alfred, *The Politics of European Treaty Reform – The 1996 Intergovernmental Conference and Beyond* („Politica reformării tratatului european – Conferința interguvernamentală din 1996 și implicațiile ei”), Londra, Cassell, pag. 91.
- ³¹Lamont, Norman (1995), *Sovereign Britain* („Marea Britanie suverană”), Londra, Duckworth, pag. 29.
- ³²În acea perioadă, C.B.I.-ul era ferm controlat de un grup de entuziaști înflăcărați ai E.M.U., inclusiv Lordul Mareșal al British Airways, Davies însuși, și trei irlandezi, Nial Fitzgerald de la Unilever, Peter Sutherland de la British Petroleum, fost comisar de la Bruxelles, și Christopher Haskins, de la Northern Foods.
- ³³Prelegerea Proudfoot, ținută în Plaisterers Hall, 17 noiembrie 1994.
- ³⁴Analiză de la Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor și din *Castle of Lies*, *op. cit.*, pag. 168.
- ³⁵Major, *op. cit.*, pag. 599.
- ³⁶*Financial Control and Fraud in the Community* („Controlul financiar și fraudele în Comunitate”), H.M.S.O., 1994.
- ³⁷D'Aubert, François, *Main basse sur l'Europe: Enquête sur les dérives de Bruxelles* („Europa acaparată – Ancheta asupra abaterilor de la Bruxelles”), citat în *The European*, 4 noiembrie 1994.
- ³⁸Hansard, 28 noiembrie 1994, col. 932.
- ³⁹*Op. cit.*, col. 961.
- ⁴⁰*Op. cit.*, col. 987.
- ⁴¹Seierstad, Dag, *Norway – E.U., 1961-1994* („Norvegia – U.E., 1961-1994”), februarie 1997, pe baza unui discurs ținut la conferința sindicatelor de la Wakefield, noiembrie 1995, www.aksess.no/nteu/eng/.
- ⁴²Major, *op. cit.*, pag. 523.
- ⁴³Consiliul European, Concluzii ale Președinției, Essen, 9-10 decembrie 1994, paragraful 9.
- ⁴⁴Hansard, 12 decembrie 1994, col. 625.
- ⁴⁵Hansard, 10 ianuarie 1995, col. 26-27.
- ⁴⁶*The United Kingdom Balance of Payments* („Balanța de Plăți a Regatului Unit”), H.M.S.O., 1995.
- ⁴⁷Cifre obținute din baza de date CELEX a Comisiei.
- ⁴⁸*Conservative Party News*, publicat de Biroul Conservator Central, 2 ianuarie 1995.
- ⁴⁹Major, *op. cit.*, pag. 604.
- ⁵⁰Hansard, 1 martie 1995, col. 1067.
- ⁵¹*Op. cit.*, col. 1068.

⁵²Op. cit., pag. 1071.

⁵³Tocmai în acea perioadă, Major și Hurd primeau un raport confidențial de la Lordul Renton, un conservator de încredere, Președinte al Societății de Jurisprudență, care participase la Roma la o conferință despre „Legislația în C.E.”. Printre vorbitori figurau și unii dintre principalii juriști ai C.E., inclusiv Dr. Rolf Wagenbaur, șeful Serviciului Juridic al Comisiei. Renton a raportat că prelegerile și discuțiile au „dezvăluit o situație cum nu se poate mai nesatisfăcătoare”. Problema de a face cincisprezece națiuni cu limbi și sisteme legale diferite să convină asupra unor legi noi dusesse la „uluitoarea complexitate și obscuritate” a legislației C.E. Delegații insistaseră că trebuia să se aducă „îmbunătățiri”, dacă se dorea ca legile C.E. „să devină respectate și aplicabile”. Era „de notorietate” cum „guvernele Greciei, Italiei, Portugaliei, Spaniei, Franței și chiar Belgiei adesea nu reușeau să se conformeze legilor C.E., chiar și când le ratificaseră. Același lucru era valabil și pentru deciziile C.E.J. La sfârșitul anului 1993 „existau optzeci și două de cazuri flagrante în care statele membre nu respectaseră sentințele pronunțate împotriva lor, și nouă în care fusese desconsiderată și a doua sentință” – comunicare personală.

⁵⁴The Times, 11 martie 1995.

⁵⁵Sunday Telegraph, 2 aprilie 1995.

⁵⁶Simon Heffer, *The Daily Telegraph*, 5 martie 1995.

⁵⁷The Times, 14 martie 1995.

⁵⁸The Daily Telegraph, 5 aprilie 1995.

⁵⁹www.europa.eu.int/en/agenda/igc-home/key-doc.html

⁶⁰New Statesman, 17 martie 1995, pag. 10.

⁶¹Hansard, 28 iunie 1995, col. 894.

⁶²Ca ministru de Externe, Rifkind s-a confruntat aproape imediat cu criza care s-a ivit când forțele sârbești au masacrat șapte mii de musulmani bosniaci în enclava Srebrenica. Trupele olandeze postate pentru a garanta orașul ca „liman sigur” pentru musulmani s-au retras în momentul atacului sârbilor. Cel mai sângeros incident pe care-l cunoscuse Europa după al Doilea Război Mondial a determinat în cele din urmă atacurile aeriene ale N.A.T.O., sub conducere americană, asupra sârbilor, netezind în sfârșit drumul spre un acord de pace în Bosnia. Ca ministru al Apărării, Rifkind se împotrivi ferm folosirii forțelor aeriene, cu faimoasa lui declarație: „nici unui război din istorie nu i s-a pus capăt vreodată cu atacuri aeriene” – uitând cum s-a terminat cel mai mare război din istorie, la Hiroshima și Nagasaki.

⁶³Major, op. cit., pag. 523.

⁶⁴Op. cit., pag. 524.

⁶⁵The Economist, 23 decembrie 1995, pag. 61.

⁶⁶Hansard, 18 decembrie 1995, col. 1222.

⁶⁷Ibid.

⁶⁸Connolly, op. cit., pag. xii.

⁶⁹1 decembrie, 1996, pag. 17.

⁷⁰Hansard, op. cit., col. 1352.

⁷¹The Times, 23 decembrie 1995.

⁷²Comisia Comunităților Europene, *Reinforcing Political Union and Preparing for Enlargement* („Întărirea uniunii politice și pregătirea pentru extindere”), Buletinul 1/2-1996, punctul 2.2.1.

⁷³Guvernul britanic era iritat de alte câteva sentințe ale C.E.J. pe care le considera „politice”, datorită sprijinului lor invariabil pentru supranaționalismul Comisiei. Deosebit de controversată era aceea care consfințea dreptul Comisiei de a folosi Articolul 118, despre „sănătate și siguranță”, din Tratat, pentru a-și autoriza directiva Timpului de Muncă („săptămâna de patruzeci și opt de ore”). Aceasta ar fi trebuit să fie emisă în cadrul Capitolului Social, pe care Marea Britanie optase să nu-l aplice, dar folosiseră acest vicleșug pentru a fi siguri că directiva i se aplica și Marii Britanii. Major a protestat într-o scrisoare personală către Președintele Santer, fără nici un rezultat.

⁷⁴Carte Albă (1996), *A Partnership of Nations* („Un parteneriat al națiunilor”), Cm. 3181, Londra, H.M.S.O.

⁷⁵vezi Rifkind, *Hansard*, 21 martie 1996, col. 519.

⁷⁶Camera Comunelor, Comisia pentru Afaceri Externe, Sesiunea 1995-1996, Raportul al Treilea, *The Intergovernmental Conference* („Conferința interguvernamentală”), H.C. 306, paragraful 25.

⁷⁷Hansard, 21 martie 1996, col. 541.

⁷⁸The Independent, 4 aprilie 1996.

⁷⁹Hansard, 20 martie 1996, col. 375.

⁸⁰*A Conspiracy to Make Us All Mad* („O conspirație ca să înnebunim cu toții”), 24 martie 1996.

⁸¹S.V.C. include câte un funcționar veterinar oficial din fiecare țară a U.E.

- 82 *The Daily Telegraph*, 26 martie 1996.
- 83 *The Daily Telegraph*, 29 martie 1996.
- 84 *The Independent*, 30 martie 1996.
- 85 *The Daily Telegraph*, 23 aprilie 1996.
- 86 *Castle of Lies*, op. cit., pag. 86-87.
- 87 *Hansard*, 24 iunie 1996, col. 21.
- 88 *The Daily Telegraph*, 20 iunie 1996.
- 89 *Major*, op. cit., pag. 656.
- 90 Agence Europe, *Together in Europe* („Împreună în Europa“), buletin informativ, nr. 93, 15 iulie, 1996.
- 91 Reuters, 20 septembrie 1996.
- 92 *The Independent*, 21 septembrie 1996.
- 93 *Hansard*, 24 iunie 1996, col. 22-23.
- 94 Reuters, 23 iunie 1996.
- 95 *Ibid.*
- 96 Agence Europe, *Together in Europe* („Împreună în Europa“), buletin informativ, nr. 94, 15 septembrie 1996.
- 97 *Ibid.*
- 98 Reuters, *Business Report*, 25 septembrie 1996.
- 99 Reuters *Business Report*, 10 octombrie 1996.
- 100 Discurs al ministrului de Externe, domnul Malcolm Rifkind, la Comemorarea lui Churchill, Universitatea din Zürich, 18 septembrie 1996, *Europe Fifty Years On* („Europa – Cincizeci de ani de mers înainte“), 193.114.50.5/texts/1996/sep/18/rifkind_speech_europe.txt.
- 101 *The Daily Telegraph*, 19 septembrie 1996.
- 102 Scrisoare către *The Independent*, 19 septembrie 1996.
- 103 Agence Europe, *Together in Europe* („Împreună în Europa“), buletin informativ, nr. 95, 1 octombrie 1996.
- 104 *The Independent*, 20 septembrie 1996.
- 105 Agence Europe, *Together in Europe* („Împreună în Europa“), buletin informativ, nr. 96, 15 octombrie 1996.
- 106 *The Independent*, 1 octombrie 1996.
- 107 *The Independent*, 19 octombrie 1996.
- 108 Agence Europe, *Together in Europe* („Împreună în Europa“), buletin informativ, nr. 100, 15 decembrie 1996.
- 109 *Hansard*, 16 decembrie 1996, col. 616.
- 110 Redwood, John, „Jobless in Leipzig, taxed in Liverpool“ („Șomer în Leipzig, impozitat în Liverpool“), articol din *The Independent*, 17 ianuarie 1997.
- 111 *The Economist*, 8 februarie 1997.
- 112 *The Independent*, 20 februarie 1997.
- 113 *The Independent*, 21 februarie 1997; *The Independent of Sunday*, 23 februarie 1997.
- 114 *The Independent*, 3 martie 1997.
- 115 *The European*, 6 martie 1997.
- 116 *Major*, op. cit., pag. 707.
- 117 www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/lab97.htm.
- 118 *The Economist*, 29 martie 1997.
- 119 Associated Press, *Newday*, 4 aprilie 1997.
- 120 *The Independent*, 21 aprilie 1997.
- 121 Ca răspuns la întrebările puse de autori, atât Ministerul de Finanțe, cât și Comisia au insistat să sublinieze că nu exista nici o legătură între acordarea independenței băncii de către Brown și E.M.U. Dar n-au reușit să explice cum ar fi putut evita Brown respectarea unei obligații din tratat de care Marea Britanie nu era scutită.
- 122 *The International Herald Tribune*, 3 mai 1997.
- 123 *Ibid.*
- 124 *Bulletin of the European Communities*, 5-1997, Conferința Interguvernamentală (1/2), punctul I.1.
- 125 *Hansard*, 2 iunie 1997, col. 20.

¹²⁶Giscard d'Estaing, Valéry (1997), „The Seeds of European Union: Can 1997 Match Initiatives of 1947 and 1957?” („Germenii Uniunii Europene – Poate anul 1997 să egaleze inițiativele din 1947 și 1957?”), *The International Herald Tribune*, 28 mai.

¹²⁷Young, *This Blessed Plot*, op. cit., pag. 491.

¹²⁸Reuters, 6 iunie 1997.

¹²⁹*The Economist*, 6 iunie 1997.

¹³⁰*The International Herald Tribune*, 2 iunie 1997.

¹³¹*The New Statesman*, 6 iunie 1997, pag. 15.

¹³²Sondaj publicat în *The International Herald Tribune*, 9 iunie 1997.

¹³³*The Independent*, 13 iunie 1997.

¹³⁴Reuters, 14 iunie 1997.

¹³⁵Reuters, 18 iunie, 1997.

¹³⁶*The International Herald Tribune*, 19 iunie 1997.

¹³⁷*Ibid.*

¹³⁸www.eurunion.org/news/eurecom/1997/ecom0797.htm.

¹³⁹*Ibid.*

¹⁴⁰*The International Herald Tribune*, 21 iunie 1997.

¹⁴¹*Hansard*, 18 iunie 1997, col. 315.

¹⁴²Op. cit., col. 318.

¹⁴³*Sunday Telegraph*, 22 iunie 1997.

Capitolul 17 – Spre „unitatea politică”: 1997-1999

¹Discurs consemnat de Biroul Conservator Central, 21 februarie 1997.

²Această propunere, înaintată de Mario Monti, comisarul pentru piața internă, în octombrie 1996 (C.O.M. final 328), spunea că T.V.A. trebuia să se armonizeze prin rate similare pe toată suprafața Uniunii, și că toate veniturile din T.V.A. trebuia să fie plătite direct la Bruxelles, pentru a fi redistribuite înapoi statelor membre la discreția Comisiei. Această formulă avea să dezavantajeze în mod special Marea Britanie, întrucât, spre deosebire de aproape toate celelalte state membre, ea nu impunea T.V.A. pe alimente (care ar fi adăugat numai ele șapte miliarde de lire sterline pe facturile pentru hrană ale Regatului Unit), ziare și reviste, hainele pentru copii, transporturile în comun și locuințele noi.

³Sondajele Eurobarometrului Comisiei arătasera constant că țările în care era cel mai populară, ca Luxemburgul, Irlanda și Grecia, erau acelea care obțineau cele mai mari beneficii financiare nete de pe urma ei.

⁴*The European*, 25 septembrie 1997.

⁵Date obținute din *The Independent*, 20 iulie 1997.

⁶*The Economist*, 5 iulie 1997.

⁷*The Daily Telegraph*, 29 iulie 1997.

⁸*The European*, 7 august 1997.

⁹*The Daily Telegraph*, 4 septembrie 1997.

¹⁰*The Independent*, 23 octombrie 1997.

¹¹*The Independent*, 28 octombrie 1997. Cele „cinci probe” ale lui Brown erau: 1) dacă existase o „convergență susținută” între economia Marii Britanii și cele din zona euro; 2) dacă exista „suficientă flexibilitate” pentru a face față schimbărilor economice; 3) efectul asupra investițiilor în străinătate; 4) impactul asupra city-ului londonez; 5) dacă uniunea economică și monetară avea să aibă efecte pozitive asupra angajărilor.

¹²Op. cit., col. 928.

¹³*The Independent*, 2 decembrie 1997.

¹⁴*The Independent*, 5 decembrie 1997.

¹⁵*The Independent*, 10 decembrie 1997.

¹⁶*The Sunday Telegraph*, 14 decembrie 1997.

¹⁷*Hansard*, 15 decembrie 1997, col. 21.

¹⁸*The Sunday Telegraph*, 28 decembrie 1997.

¹⁹*The Financial Times*, 21 ianuarie 1998.

²⁰*The Daily Telegraph*, 6 februarie 1998.

²¹*The Financial Times*, 19 ianuarie 1998.

²²*The Daily Telegraph*, 1 și 2 ianuarie 1998.

- 23 *The Economist*, 17 ianuarie 1998.
- 24 *Ibid.*
- 25 *The Financial Times*, 4 iunie 1998; *The Daily Telegraph*, 5 iunie 1998.
- 26 *The Financial Times*, 18 mai 1998.
- 27 *The Financial Times*, 19 martie 1998.
- 28 *The Daily Telegraph*, 19 februarie 1998.
- 29 *Ibid.*
- 30 *The Independent*, 27 mai 1998.
- 31 *Hansard*, 30 aprilie 1998, răspuns dat de Elliott Morley.
- 32 *Associated Press Online*, 15 iunie 1998.
- 33 *The Daily Telegraph*, 15 iunie 1998.
- 34 *The Daily Telegraph*, 16 iunie 1998.
- 35 *The Sun*, 25 iunie 1998.
- 36 *The Daily Telegraph*, 25 iunie 1998.
- 37 Cifre compilate din edițiile relevante ale „Cărții roz”: *The United Kingdom Balance of Payments* („Balanta de plăți a Regatului Unit”), H.M.S.O.
- 38 O fostă ministru conservatoare a Agriculturii și-a exprimat în particular nemulțumirea față de presiunile constante exercitate asupra ei de oficialități pentru a ascunde faptul că aproape toate inițiativele politice care-i erau transmise ca să le propună proveneau de la Bruxelles (informație personală).
- 39 *Hansard*, 9 mai 2002, col. 275.
- 40 www.cec.org.uk/info/pubs/regional/ea/chap2p2.htm.
- 41 Discurs ținut la convenția conservatorilor din Bournemouth, 6 octombrie 1998 – transcris de Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor.
- 42 *The Financial Times*, 19 mai 1998.
- 43 *The Financial Times*, 9 august 1998; *The Daily Telegraph*, 10 august 1998.
- 44 *The Daily Telegraph*, 8 septembrie 1998.
- 45 *The Daily Telegraph*, 6 octombrie 1998.
- 46 *The Financial Times*, 14 septembrie 1998.
- 47 *The Financial Times*, 17 septembrie 1998.
- 48 Cel care-l avertizase pe Worcester a fost generalul de brigadă Cowgill, de la Fundația Britanică pentru Administrarea Datelor.
- 49 *Bild*, 25 martie 1998.
- 50 *The Daily Telegraph*, 11 noiembrie 1998.
- 51 *The Daily Telegraph*, 23 noiembrie 1998.
- 52 *The Daily Telegraph*, 24 noiembrie 1998.
- 53 *The Daily Mail*, 25 noiembrie 1998.
- 54 *The Daily Mail*, 26 noiembrie 1998.
- 55 *The Daily Telegraph*, 27 noiembrie 1998.
- 56 *The Daily Telegraph*, 26 noiembrie 1998.
- 57 *The Financial Times*, *The Times*, 27 noiembrie 1998.
- 58 *The Daily Telegraph*, 28 noiembrie 1998.
- 59 Van Buitenen, Paul (2000), *Blowing the Whistle – One Man's Fight Against Fraud in the European Commission* („Semnalul de alarmă – Lupta unui om contra fraudelor din Comisia Europeană”), Londra, Politico's, pag. vii.
- 60 *The Daily Telegraph*, 5 februarie 1998.
- 61 *The Financial Times*, 24 iulie 1998; *The Daily Telegraph*, 29 iulie 1998.
- 62 *The Financial Times*, 17 septembrie 1998.
- 63 *The Guardian*, 24 septembrie 1998.
- 64 *The Guardian*, 4 octombrie 1998.
- 65 *The Financial Times*, 6 octombrie 1998.
- 66 *The Daily Telegraph*, 7 octombrie 1998.
- 67 *The Daily Telegraph*, 15 octombrie 1998.
- 68 *The Daily Telegraph*, 26 octombrie 1998.
- 69 *The Daily Telegraph*, 13 noiembrie 1998.
- 70 *The Scotsman*, 24 noiembrie 1998.
- 71 *The Daily Telegraph*, 18 noiembrie 1998.
- 72 *The Daily Telegraph*, 2 decembrie 1998.

- ⁷³ *The Guardian*, 18 decembrie 1998.
- ⁷⁴ *The Financial Times*, 18 decembrie 1998.
- ⁷⁵ Comisia Comunităților Europene (1998), Buletin E.U. 12-1998, punctele 1.5.1-1.5.9.
- ⁷⁶ Anterior, comisarul pentru buget Erkki Likaanen anunțase că Comisia avea să interzică publicarea contribuțiilor bugetare și a încasărilor statelor membre, sub motiv că „fluxurile bugetare nu cuprind toate beneficiile calității de membru” (răspuns la interpelarea parlamentarei Caroline Jackson, *The Sunday Telegraph*, 22 martie 1998.)
- ⁷⁷ *The Financial Times*, 16 și 20 octombrie 1998.
- ⁷⁸ Curtea de Audit. Opinia nr. 10/98 a Curții Europene de Audit asupra anumitor propuneri pentru reglementările din cadrul Agendei 2000. Jurnalul Oficial, 98/C 401/01, 22 decembrie 1998, paragrafele 6, 82 și 89.
- ⁷⁹ *The Daily Telegraph*, 16 noiembrie 1998.
- ⁸⁰ S-a publicat pe piață în anul 1997. Vezi: Delmas-Marty, Mireille, red., (1997), *Corpus Juris – Introducing Penal Provisions for the Purpose of the Financial Interests of the European Union* („Corpus Juris – Introducerea prevederilor penale în scopul intereselor financiare ale Uniunii Europene”), Paris, Direction Générale du Contrôle Financier/Economica.
- ⁸¹ *The Daily Telegraph*, 30 noiembrie 1998.
- ⁸² *The Daily Telegraph*, 1 și 4 decembrie 1998.
- ⁸³ *The Daily Telegraph*, 4 decembrie; *The Financial Times*, 5 decembrie 1998.
- ⁸⁴ *The Financial Times*, 4 decembrie 1998.
- ⁸⁵ *The Daily Telegraph*, 9 decembrie 1998.
- ⁸⁶ *The Sunday Telegraph*, 27 decembrie 1998.
- ⁸⁷ *The Guardian*, 2 ianuarie 1999.
- ⁸⁸ *The Financial Times*, 2 ianuarie 1999.
- ⁸⁹ *The Daily Telegraph*, 2 ianuarie 1999.
- ⁹⁰ *The Financial Times*, 5 ianuarie 1999.
- ⁹¹ *The Guardian*, 12 ianuarie 1999.
- ⁹² *The Independent*, 13 ianuarie 1999.
- ⁹³ Dezbaterile Parlamentului European, 12 ianuarie 1999.
- ⁹⁴ *The Guardian*, 28 ianuarie 1999. După eliberarea Irakului în 2003, însă, s-au descoperit mari stocuri ascunse de rachete sol-aer Roland de fabricație franceză, livrate după ce intraseră în vigoare sancțiunile O.N.U.
- ⁹⁵ *The Daily Telegraph*, 12 martie 1999.
- ⁹⁶ *The Sun*, 12 martie 1999.
- ⁹⁷ *The Times*, 12 martie, 1999 – editorial.
- ⁹⁸ *The Guardian*, 12 martie 1999.
- ⁹⁹ Comitetul Experților Independenți, Primul raport despre alegațiile privitoare la fraude, administrare deficitară și nepotism în Comisia Europeană (15 martie, 1999), www.europarl.eu.int/experts/pdf/reporten.pdf, punctul 9.4.25.
- ¹⁰⁰ *The Telegraph*, 16 martie 1999.
- ¹⁰¹ La adresa lui Prodi se aduseseră acuzații diverse, dintre care cea mai gravă era aceea că în anii optzeci, ca prim ministru, încercase să vândă la jumătate din preț conglomeratul alimentară S.M.E., proprietate de stat, unui acolit politic. Cel mai de succes afacerist italian, Silvio Berlusconi, intervenise în licitație cu o ofertă mult mai mare, și se părea că mituise un judecător ca să stopeze tranzacția lui Prodi. Acest incident declanșase o discordie de lungă durată între cei doi.
- ¹⁰² *The Financial Times*, 6 aprilie 1999.
- ¹⁰³ Parlamentul European, citat textual, 13 aprilie 1999.
- ¹⁰⁴ *On the Record*, www.BBC.co.uk, 9 mai 1999.
- ¹⁰⁵ *The Financial Times*, 10 mai 1999.
- ¹⁰⁶ *The Financial Times*, 11 mai 1999.
- ¹⁰⁷ *The Guardian*, 12 mai 1999.
- ¹⁰⁸ *The Financial Times*, 14 mai 1999.
- ¹⁰⁹ A.F.X. (U.K.), 30 mai 1999.
- ¹¹⁰ Ibid.
- ¹¹¹ Stenogramă a conferinței de presă: traducere B.D.M.F., 6 iulie 1999.
- ¹¹² *The Financial Times*, 26 mai 1999.
- ¹¹³ *The Daily Telegraph*, 5 iunie 1999.

114 Consiliul European, Concluzii ale Președinției, Köln, 4-5 iunie 1999, punctul 6.

115 *European Report*, 12 iunie 1999.

116 Consiliul European, Concluzii ale Președinției, *op. cit.*, Anexa a III-a.

117 *Op. cit.*, punctul 15.

118 *The Daily Telegraph*, 10 mai 1999.

119 Discursul lui Prodi, 21 iulie 1999, www.europarl.eu.int.

120 *The Sunday Telegraph*, 11 iulie 1999.

Capitolul 18 – Care Europă?: 1999-2001

1 Discurs ținut la Universitatea Humboldt, tradus de B.M.D.F.

2 Discurs ținut la Bursa din Varșovia, reprodus în *The Financial Times*, 7 octombrie 2000.

3 *The Sunday Telegraph*, 19 septembrie 1999.

4 Discursul lui Prodi, 21 iulie 1999, www.europarl.eu.int.

5 Discursul lui Prodi, 15 septembrie 1999, www.europarl.eu.int.

6 Ceea ce Prodi nu știa, fiindcă încă nu ieșise complet la lumină, era că „scandalul dioxinei” din Belgia reieșise a fi un exemplu clasic de spaimă alimentară neîntemeiată. Tevatura a izbucnit când s-a descoperit că uleiul vegetal folosit la hrana păsărilor fusese contaminat cu ulei industrial, dar în realitate acest factor nu prezenta absolut nici un pericol pentru sănătatea umană – pentru o relatare completă, vezi *The Sunday Telegraph*, 11 iunie 2000.

7 Discursul lui Prodi, 21 iulie 1999, *op. cit.*

8 *The Financial Times*, 9 septembrie 1999. Vezi și: 25 august 1999.

9 *Der Spiegel*, 30 august 1999; agenția de știri M.T.I., Budapesta, 9 septembrie 1999.

10 *Der Spiegel*, 30 august 1999.

11 *The Financial Times*, 22 septembrie 1999.

12 Comisia Comunităților Europene, *Reinforcing Political Union and Preparing for Enlargement* („Întărirea uniunii politice și pregătirea pentru extindere”), *op. cit.*

13 Apoi, Institutului Universității din Florența i s-a cerut să efectueze un proiect de tratat pe aceste linii. A fost publicat în 15 mai 2000.

14 *The Sunday Telegraph*, 17 octombrie 1999. Intervievat la radio B.B.C., John Major a sugerat că un alt beneficiu al prezenței „în Europa” era faptul că britanicii puteau savura muzica lui Bellini, Wagner și Mozart¹⁵.

15 Discursul lui Prodi, Al XXI-lea Forum despre Politica Financiară și Fiscală, Karlsruhe, B.D.M.F., 12 noiembrie 1999.

16 Discursul lui Prodi în fața Parlamentului European, 1 decembrie, 1999, www.europarl.eu.int.

17 *The Daily Telegraph*, 9 decembrie 1999.

18 *The Daily Telegraph*, 4 decembrie 1999.

19 În termenii parametrilor săi tehnici, aeronava de transport A400M, care urma să fie construită de consorțiul european Airbus, pe lângă că era foarte scumpă, avea să reprezinte un compromis nefericit între familiarele aparate C130 (Hercules) construite în S.U.A. și avioanele mai mari C17, și unele și altele folosite de R.A.F.

20 Nu exista nimic care să oprească orice stat membru să angajeze, individual sau colectiv, trupe pentru O.N.U. Dar, la fel ca în atât de multe alte privințe, U.E. era mai preocupată să suprapună o „dimensiune europeană” peste activitățile statelor membre.

21 *The Times*, 11 decembrie 1999.

22 *The Observer*, 12 decembrie 1999.

23 *The Financial Times*, 13 ianuarie 2000; *The Sunday Telegraph*, 16 ianuarie 2000.

24 *Agence Europe*, 10/11 ianuarie 2000.

25 *The Financial Times*, 18 ianuarie 2000.

26 *The Scotsman*, 19 ianuarie 2000.

27 Discurs ținut la Institutul Aspen, Berlin: „Our Historic Challenge: The Reunification of Europe” („Misiunea noastră istorică: reunificarea Europei”), 14 noiembrie 1999.

28 Aceasta era o temă recurentă a oamenilor politici continentali, regăsită și în avertismentul lansat de către de Silguy în cartea sa *Le Syndrome de Diplodocus* („Sindromul diplodocusului” – 1996), spunând că, dacă E.M.U. nu se va realiza, „va apărea un mare pericol de a vedea Europa degenerând treptat spre o zonă de comerț liber – tocmai ceea ce am încercat să evităm în ultimii douăzeci și cinci de ani”.

29 *Agence Europe*, 10/11 ianuarie 2000.

- ³⁰ Ibid.
- ³¹ *The Guardian*, 19 ianuarie 2000.
- ³² Comisia Europeană (2001), *General Report on the Activities of the European Union 2000* („Raport general asupra activității Uniunii Europene, 2000”), Luxemburg, Oficiul pentru Publicații Oficiale ale Comunităților Europene, pag. 7-8.
- ³³ *The Financial Times*, 29 ianuarie 2000.
- ³⁴ *The Independent*, 4 februarie 2000.
- ³⁵ Comisia Comunităților Europene, *Strategic Objectives 2000-2005: Shaping the New Europe* („Obiective strategice, 2000-2005 – Conturarea noii Europe”), COM (2000), 154 final, Bruxelles, 9 februarie 2000.
- ³⁶ Foreign and Commonwealth Office, *I.G.C., Reform for Enlargement: the British Approach to the E.U. Intergovernmental Conference* („I.G.C., reforma pentru extindere – Atitudinea Marii Britanii față de Conferința Interguvernamentală a U.E.”), Cmd 4595, 14 februarie 2000.
- ³⁷ Nick Clegg, Membru al Parlamentului, *The Independent*, 15 februarie 2000.
- ³⁸ De ex.: „Eight Million Jobs Could Be Lost If Britain Quits E.U.” („Opt milioane de slujbe se pot pierde dacă Marea Britanie părăsește U.E.”), *The Independent*, 18 februarie 2000.
- ³⁹ *Sunday Business*, 20 februarie 2000.
- ⁴⁰ Situația penibilă a B.I.E. n-avea să-i împiedice pe purtătorii de cuvânt laburiști, de la Keith Vaz până la Peter Hain, să afirme în continuare, ani de zile, că „trei milioane de locuri de muncă depind de apartenența la U.E.”. Blair însuși, în discursul de la conferința partidului din 2 octombrie 2001, a vorbit despre „60% din comerțul nostru dependent de Europa, trei milioane de slujbe (...)”.
- ⁴¹ *The Economist*, 19 februarie 2000.
- ⁴² Consiliul European de la Lisabona, Concluzii ale Președinției, 24 martie 2000.
- ⁴³ *Diario de Noticias*, 24 martie; *The Financial Times*, 27 martie 2000.
- ⁴⁴ *Der Spiegel*, 3 aprilie 2000.
- ⁴⁵ *The Daily Telegraph*, 6 aprilie 2000.
- ⁴⁶ *The Daily Telegraph*, 8 aprilie 2000.
- ⁴⁷ Discurs în fața Adunării Naționale Franceze, 9 mai 2000 – traducere B.M.D.F., 9 iunie 2000.
- ⁴⁸ *The Times*, 10 mai 2000.
- ⁴⁹ Fischer, Joschka *From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of the European Integration* („De la confederație la federație – Gânduri despre finalitatea integrării europene”), Universitatea Humboldt, Berlin, 12 mai 2000. Reprodus în Joerges C., Mény, Y. și Weller, J. H. H. (2000), *What Kind of Constitution for What Kind of Polity* („Ce fel de constituție pentru ce fel de organizare politică”), Florența, Centrul de Studii Avansate Robert Schuman, pag. 19-30.
- ⁵⁰ *The Scotsman*, 27 mai 2000.
- ⁵¹ Barnier, Michel, *Europe's Future: Two Steps and Three Paths, a personal note*, Comisia Europeană, 8 iunie 2000.
- ⁵² Institutul Universitar European, *A Basic Treaty for the European Union – A Study of the Reorganisation of the Treaties* („Tratat de bază pentru Uniunea Europeană – Studiu al reorganizării tratatelor”), raport predat la 15 mai 2000, domnului Romano Prodi, Președintele Comisiei Europene.
- ⁵³ Parlement Européen, Direction Générale des Études, Document de travail. *Quelle charte constitutionnelle pour l'Union Européenne? Stratégies et options pour renforcer le caractère constitutionnel des traités* („Care cartă constituțională pentru Uniunea Europeană? Strategii și opțiuni pentru întărirea caracterului constituțional al tratatelor”), Série Politique POLI 105 FR, mai 1999.
- ⁵⁴ *The Guardian*, 16 mai 2000.
- ⁵⁵ *The Financial Times*, 16 iunie 2000.
- ⁵⁶ *The Financial Times*, 20 iunie 2000.
- ⁵⁷ *The Financial Times*, 26 iunie 2000.
- ⁵⁸ Sub titlul „O problemă Prodi?”, Peter Ludlow, directorul Centrului de Studii pentru Politici Europene, a observat după Feira că „există o chestiune Prodi și se îndreaptă cel mai mult spre Consiliul European, unde Președintele Comisiei pare să aibă un impact foarte redus, sau chiar nul”, în contrast cu rolul central jucat de „Delors, Jenkins și chiar Santer”. „Trebuie să sperăm”, a continuat el, „că Președintele Prodi poate recuceri terenul pierdut (...) Comisia nu poate fi înlăturată pur și simplu din scenariu” (citată de *Agence Presse*, 4/5 iulie 2000).
- ⁵⁹ *The Guardian*, 23 iunie 2000.
- ⁶⁰ *The Financial Times*, 27 iunie 2000.
- ⁶¹ *The Independent*, 30 iunie 2000, agenția de știri A.F.P., 29 iunie 2000.

- 62 *The Financial Times*, 2 iulie 2000.
- 63 *The Irish Times*, 1 iulie 2000.
- 64 *The Times*, 3 iulie 2000.
- 65 *The Guardian*, *The Financial Times*, 30 iunie 2000.
- 66 *The Financial Times*, 30 iunie 2000.
- 67 „Predarea făcliei”, discurs al lui Romano Prodi, Președintele Comisiei Europene, în fața Parlamentului European și a Președintelui Consiliului, la începutul președinției franceze, Strasbourg, 4 iulie 2000, www.europarl.eu.int; sublinierea în original.
- 68 *The Financial Times*, 10 iulie 2000.
- 69 *The Daily Telegraph*, 7 iulie 2000.
- 70 *The Financial Times*, 26 iunie 2000.
- 71 O istorie politică a convertirii Marii Britanii la sistemul metric, până în 1996, se poate găsi în Booker și North, *The Castle of Lies*, Capitolul 8.
- 72 Cartea Albă a lui Heath justifică politica pretinzând că „două sondaje” efectuate de F.I.B. arătasera că industria dorea conversia la sistemul metric. În realitate, nu avusese loc nici un asemenea sondaj.
- 73 *Agence Europe*, 4/5 septembrie 2000.
- 74 *The Times*, 30 septembrie 2000 – inclusiv citatele din *La Stampa*.
- 75 *The Financial Times*, 4 octombrie 2000.
- 76 www.number-10.gov.uk/news.asp?NewsId=1341&SectionId=32.
- 77 octombrie 2000.
- 78 *The Daily Telegraph*, 14 octombrie 2000.
- 79 *The Financial Times*, 12 octombrie 2000.
- 80 *The Daily Telegraph*, 15 octombrie 2000.
- 81 *The Financial Times*, 16 octombrie 2000.
- 82 Până și euro-entuziaștii irlandezi începeau să dea semne de opoziție. În 18 septembrie, Sile de Valera, ministra irlandeză a Culturii, a avertizat că „în timp ce guvernul irlandez promovează politici de descentralizare, în U.E. se întâmplă tocmai contrariul, cu efortul spre o integrare mai strânsă.” Cerând ca țara ei „să exprime o atitudine mai vigilentă și mai dubitativă față de Uniunea Europeană”, doamna de Valera a fost susținută de viceprim-ministra Mary Harney, care a spus: „Irlanda preferă o Europă a statelor naționale, nu un superstat centralizat sau niște State Unite ale Europei” – Press Association, 19 septembrie 2000.
- 83 *The Financial Times*, 8 noiembrie 2000.
- 84 *The Daily Telegraph*, 30 noiembrie 2000.
- 85 *The Daily Telegraph*, 1 decembrie 2000.
- 86 *The Financial Times*, 1 decembrie 2000.
- 87 *The Financial Times*, 3 decembrie 2000.
- 88 *The Guardian*, 8 decembrie 2000.
- 89 *The Financial Times*, 8 decembrie 2000.
- 90 *The Financial Times*, 8 decembrie 2000.
- 91 *The Daily Telegraph*, 9 decembrie 2000.
- 92 *The Financial Times*, 10 decembrie 2000.
- 93 *The Sunday Telegraph*, *The Sunday Mirror*, *The Observer*, 10 octombrie 2000.
- 94 *The Observer*, op. cit.
- 95 *The Daily Telegraph*, 11 decembrie 2000.
- 96 *The Guardian*, 11 decembrie 2000.
- 97 *The Daily Telegraph*, 11 decembrie 2000.
- 98 *The Financial Times*, 11 decembrie 2000.
- 99 Op. cit.
- 100 *The Financial Times*, 12 decembrie 2000.
- 101 *The Scotsman*, 23 ianuarie 2001.
- 102 *The Irish Times*, 8 februarie 2001.
- 103 *The Financial Times*, 7 februarie 2001.
- 104 *The Financial Times*, 14 februarie 2001.
- 105 *The Guardian*, 16 februarie 2001.
- 106 *A.F.X. Europe*, 5 aprilie 2001.
- 107 Recomandarea exactă spunea să se „aibă în vedere sacrificarea preventivă în anumite circumstanțe, într-o încercare de «a o lua înaintea» bolii și de a reduce ponderea infecției la care sunt expuse ani-

malele". Comisia Europeană, Direcția de Sănătate și Protecție a Consumatorilor. DG (SANCO)/3318/2001-MR final, punct 9.1.

¹⁰⁸Pe baza aprecierii amenințării determinate de Comisie. Vezi documentele de lucru ale Comisiei, VI/5211/95 (Planuri de urgență pentru bolile epidemice) și VI/6319/98 (Îndrumări pentru planurile de urgență F.M.D. în țările care nu folosesc vaccinarea) – recodificat XXIV/2655/1999. Baza de lucru a fost confirmată de Comisie în răspunsul ei scris față de Comitetul Temporar de Anchetă al Parlamentului European, Documentul SANCO/10018/2002 – Rev. 2, Secțiunea C., Q3, pag. 18.

¹⁰⁹Comisia Europeană, *Strategy for Emergency Vaccination against Foot and Mouth Disease (F.M.D.)* („Strategie pentru vaccinarea de urgență împotriva febrei aftoase – F.M.D.”), raport al Comitetului Științific pentru Sănătatea și Bunăstarea Animalelor, adoptat în 10 martie 1999.

¹¹⁰*The Irish Times*, 11 aprilie 2001.

¹¹¹*The Financial Times*, 1 mai 2001.

¹¹²*Ibid.*

¹¹³*The Guardian*, 7 mai 2001.

¹¹⁴*The Financial Times*, 10 mai 2001.

¹¹⁵T.V. Polonia, Varșovia, 22 mai 2001.

¹¹⁶*The Scotsman*, 10 mai 2001.

¹¹⁷*The Financial Times*, 8 mai 2001.

¹¹⁸A.F.X. (U.K.), 29 mai 2001.

¹¹⁹*Op. cit.*

¹²⁰*The Financial Times*, 9 iunie 2001.

¹²¹*The Herald*, 9 iunie 2001.

¹²²*The Guardian*, 9 iunie 2001.

¹²³*The Irish Independent*, 18 iunie 2001.

¹²⁴Concluziile Președinției, Consiliul European de la Göteborg, 15-16 iunie, Buletin 18.06.2001.

¹²⁵*The Financial Times*, 18 iunie 2001.

¹²⁶*The Irish Times*, 16 iunie 2001.

¹²⁷*Op. cit.*

¹²⁸*De Standaard*, 18 iulie 2001.

¹²⁹COM (2001) 428, Bruxelles.

¹³⁰*The Daily Telegraph*, 28 iulie 2001.

¹³¹Farage, N. (2002), *Democracy in Crisis – The White Paper on European Governance* („Democrația în criză – Cartea albă a guvernării europene”), Articol ocazional nr. 44, Londra, The Bruges Group, pag. 10.

¹³²Discursul lui Prodi: Parlamentul European, Strasbourg, 4 septembrie 2001.

¹³³O mare parte din munca de culise era îndeplinită de propriul „grup de reflecție” al Comisiei, Unitatea de Studii Avansate, condusă de doi universitari.

¹³⁴www.europa.eu.int.comm/dg10/university/ajm/index_en.html.

¹³⁵«Le Monde», 13 septembrie 2001.

¹³⁶*The Guardian*, 8 octombrie 2001.

¹³⁷*The Financial Times*, 15 octombrie 2001.

¹³⁸*The Financial Times*, 12 octombrie 2001; *The Guardian*, 18 octombrie 2001.

¹³⁹*De Standaard*, 16 octombrie 2001.

¹⁴⁰*The Independent*, 19 octombrie 2001.

¹⁴¹*Corriere della sera*, 19 octombrie 2001.

¹⁴²*The Independent*, 20 octombrie 2001.

¹⁴³*The Financial Times*, 22 octombrie 2001.

¹⁴⁴*De Standaard*, 22 octombrie 2001.

¹⁴⁵De exemplu, vezi și *The Financial Times*, 25 octombrie 2001.

¹⁴⁶*De Standaard*, 23 octombrie 2001.

¹⁴⁷*Corriere della Sera*, 27 octombrie 2001.

¹⁴⁸*Ibid.*

¹⁴⁹*The Guardian*, 5 noiembrie 2001.

¹⁵⁰*The Independent*, 3 noiembrie 2001.

¹⁵¹R.D.P. Antena 1 radio, Lisabona, 15 noiembrie 2001.

¹⁵²Agenția de știri A.N.S.A., Roma, 5 noiembrie 2001.

¹⁵³*The Guardian*, 6 noiembrie 2001.

- 154 *The Guardian*, 6 noiembrie 2001.
- 155 *The Guardian*, 13 noiembrie 2001.
- 156 *The Daily Telegraph*, 13 noiembrie 2001.
- 157 *The Financial Times*, 13 noiembrie 2001.
- 158 *Op. cit.*
- 159 *The Daily Telegraph*, 24 noiembrie 2001.
- 160 *The Independent*, 6 decembrie 2001.
- 161 *The Financial Times*, 13 decembrie 2001.
- 162 *The Guardian*, 14 decembrie 2001.
- 163 Agenția de știri D.D.P., Berlin, 15 decembrie 2001.
- 164 *The Financial Times*, 15 decembrie 2001.
- 165 *Welt am Sonntag*, Hamburg, 16 decembrie 2001.
- 166 *A.F.X. Europe*, 31 decembrie 2001.

Capitolul 19 – Final de partidă: 2002-2003

¹Pe lângă președinte și cei doi adjuncți ai lui, cei 105 delegați constau în câte un om din fiecare dintre cele douăzeci și opt de guverne (inclusiv cele treisprezece țări candidate), câte doi din fiecare parlament național, șaisprezece membri ai Parlamentului European și doi reprezentanți ai Comisiei.

- ²*The Daily Telegraph*, *The Irish Times* și *The Financial Times*, 1 martie 2002.
- ³*A.F.X. (U.K.)*, 28 februarie 2002.
- ⁴Conferință Henry Kissinger, Biblioteca Congresului, Washington D.C., 11 februarie 2003.
- ⁵Ceilalți doi, reprezentând Parlamentul de la Westminster, erau deputata laburistă Gisela Stuart, născută în Austria, și conservatorul David Heathcoat Amory.
- ⁶*The Financial Times*, 21 ianuarie 2002.
- ⁷*The Financial Times*, 18 februarie 2002.
- ⁸*The Guardian*, 22 februarie 2002.
- ⁹*The Guardian*, *La Stampa* și *The Daily Telegraph*, 26, 27 și 28 februarie 2002.
- ¹⁰*The Financial Times*, 22 martie 2002.
- ¹¹*The Daily Telegraph*, *The Guardian*, 13 aprilie 2002.
- ¹²*The Daily Telegraph*, 22 aprilie 2002; *A.F.X. (U.K.)*, 5 mai 2002.
- ¹³*The Financial Times*, 28 mai 2002.
- ¹⁴*The Scotsman*, 18 decembrie 2002.
- ¹⁵15 mai 2002.
- ¹⁶*The Independent*, 4 mai 2002.
- ¹⁷*The Daily Telegraph*, *A.F.X. (U.K.)*, 2 mai 2002.
- ¹⁸*A.F.X. (U.K.)*, 7 mai 2002.
- ¹⁹*The Financial Times*, 16 mai 2002.
- ²⁰*La Stampa*, 17 mai 2002.
- ²¹*The Financial Times*, 22 mai 2002.
- ²²*The Independent*, 23 mai 2002.
- ²³*The Financial Times*, 29 mai 2002.
- ²⁴*The Guardian*, 6 iunie 2002.
- ²⁵*The Daily Telegraph*, 14 iunie 2002.
- ²⁶*The Daily Telegraph*, 15 iunie 2002.
- ²⁷*The Daily Telegraph*, 20 iunie 2002.
- ²⁸*A.F.X. Europe*, 27 iunie 2002.
- ²⁹*The Daily Telegraph*, 2 iulie 2002.
- ³⁰*The Daily Telegraph*, 11 iulie 2002; *The Financial Times*, 15 iulie 2002.
- ³¹*The Financial Times*, 17 august 2002.
- ³²*The Independent*, 17 august 2002.
- ³³*The Daily Telegraph*, 27 august 2002.
- ³⁴*The Independent*, 28 august 2002.
- ³⁵*The Financial Times*, 10 septembrie 2002.
- ³⁶*The Financial Times*, 16 octombrie 2002.
- ³⁷*The Independent*, 11 septembrie 2002.
- ³⁸*The Independent*, 23 septembrie 2002.

- 39 *The Financial Times*, 26 septembrie 2002.
- 40 *The Independent*, 9 octombrie 2002.
- 41 *Le Monde*, 8 octombrie 2002.
- 42 *Corriere della Sera*, 24 septembrie 2002.
- 43 *The Daily Telegraph*, 4 octombrie 2002.
- 44 *The Financial Times*, 7 octombrie 2002.
- 45 *The Independent*, 10 octombrie 2002.
- 46 *The Financial Times*, 17 octombrie 2002; *The Daily Mail*, 8 noiembrie 2002; *The Independent*, 28 noiembrie 2002.
- 47 *The Financial Times*, 18 octombrie 2002.
- 48 *The Financial Times*, *The Sunday Telegraph*, 20 octombrie 2002.
- 49 *The Financial Times*, 24 octombrie 2002.
- 50 *The Guardian*, 25 octombrie 2002.
- 51 *The Daily Telegraph*, 29 octombrie 2002.
- 52 *The Independent*, 29 octombrie 2002.
- 53 *The Guardian*, 21 noiembrie 2002.
- 54 *The Financial Times*, 23 noiembrie 2002.
- 55 Discursul lui Blair, 28 noiembrie 2002, www.number-10.gov.uk.
- 56 Comisia Europeană: *Feasibility Study: Contribution to a Preliminary Draft – Constitution of the European Union* („Studiu de fezabilitate – Contribuții la un proiect preliminar pentru Constituția Uniunii Europene”, Bruxelles, 4 decembrie 2002.
- 57 *The Guardian*, 6 decembrie 2002.
- 58 *The Financial Times*, 10 și 13 decembrie 2002.
- 59 *The Daily Telegraph*, 12 decembrie 2002.
- 60 *Il Sole*, 24 Ore, 18 decembrie 2002.
- 61 *The Times*, 7 ianuarie 2003.
- 62 Reuters, 2 februarie 2003.
- 63 *The Independent*, 9 ianuarie 2003.
- 64 *The Financial Times*, 14 ianuarie 2003.
- 65 *The Guardian*, 16 ianuarie 2003.
- 66 *The Daily Telegraph*, 1 martie 2003.
- 67 *De Standaard*, 13 martie 2003.
- 68 *De Standaard*, 17 mai 2003.
- 69 Bloomberg, 6 ianuarie 2003.
- 70 *EurActiv*, 23 iunie 2003.
- 71 *The Independent*, 22 ianuarie 2003.
- 72 *The Daily Telegraph*, 24 ianuarie 2003.
- 73 *The Daily Telegraph*, 29 ianuarie 2003.
- 74 *The Times*, 30 ianuarie 2003.
- 75 *The Guardian*, *The Financial Times*, 5 februarie 2003.
- 76 *The Financial Times*, 7 februarie 2003.
- 77 *The Guardian*, 7 februarie 2003.
- 78 *The Washington Post*, 17 februarie 2003.
- 79 Multe ziare britanice au redat comentariul lui Chirac, diplomatic, ca „să păstreze tăcerea”, dar expresia folosită de el a fost «se taire» – colocvial, „a-și ține gura”.
- 80 *The Financial Times*, 19 februarie 2003.
- 81 *The Financial Times*, 10 martie; *The Sunday Telegraph*, 16 martie 2003.
- 82 *The Daily Telegraph*, 1 martie 2003.
- 83 *The Independent*, 1 martie 2003.
- 84 *The Irish Times*, 4 martie 2003.
- 85 *E.U. Observer*, 6 martie 2003.
- 86 *The Financial Times*, 1 aprilie 2003.
- 87 *The Sunday Telegraph*, 30 martie 2003.
- 88 *Polish News Bulletin*, 23 mai 2003.
- 89 *The Daily Telegraph*, 17 aprilie 2003.
- 90 *The Financial Times*, 5 mai 2003.
- 91 *The Independent*, 6 mai 2003; *The Financial Times*, 7 mai 2003.

- 92 *The Daily Telegraph*, 12 mai 2003.
- 93 *The Financial Times*, 13 mai 2003.
- 94 *The Daily Telegraph*, 15 mai 2003.
- 95 *The Daily Telegraph*, 16 mai 2003.
- 96 *The Financial Times*, 16 mai 2003.
- 97 *The Independent*, *The Irish Times*, 17 mai 2003.
- 98 *The Financial Times*, 17 iunie 2003.
- 99 *The Daily Telegraph*, 19 mai 2003.
- 100 *The Financial Times*, 19 mai 2003.
- 101 *The Independent*, 20 mai 2003.
- 102 *The Guardian*, 27 mai 2003.
- 103 *The Financial Times*, 15 iunie 2003.
- 104 *Corriere della sera*, 29 mai 2003.
- 105 *The Financial Times*, 26 mai 2003.
- 106 *The Financial Times*, 27 mai 2003.
- 107 *The Financial Times*, 28 mai 2003.
- 108 *The Financial Times*, 28 mai 2003.
- 109 *The Guardian*, 28 mai 2003.
- 110 Textul complet al discursului se găsește la www.downingstreet.gov.uk. Unele extrase au fost publicate în *The Guardian*, *The Times*, *The Daily Telegraph* și altele, din 30 mai 2003.
- 111 *The Daily Telegraph*, 1 iunie 2003.
- 112 *Ibid.*
- 113 *The Financial Times*, 10 iunie 2003.
- 114 *The Daily Telegraph*, 3 iunie 2003.
- 115 *The Daily Telegraph*, 9 iunie 2003.
- 116 *The Boston Globe*, 22 iunie 2003.
- 117 10 iunie 2003.
- 118 *The Daily Telegraph*, 19 iunie 2003.
- 119 *The Financial Times*, 13 iunie 2003.
- 120 *The Financial Times*, 22 iunie 2003.
- 121 *The Daily Telegraph*, 21 iunie 2003.
- 122 *The Daily Telegraph*, 17 iunie 2003.
- 123 *The Times*, 19 și 20 iunie 2003.
- 124 *The Sunday Times*, 20 iulie 2003.
- 125 *The Financial Times*, 14 iunie 2003.
- 126 *The Guardian*, 17 iunie 2003.
- 127 *Hansard*, 16 iunie 2003, col. 27.
- 128 *The Daily Mirror*, 19 iunie 2003.
- 129 Ediție tipărită, 19 iunie 2003.
- 130 *The Financial Times*, 18 iunie 2003.
- 131 *The Guardian*, 21 iunie 2003; *EurActiv*, 20 iunie 2003.
- 132 *The Times*, 21 iunie 2003.
- 133 *The Independent*, 20 iunie 2003.
- 134 *The Daily Telegraph*, 21 iunie 2003.
- 135 *Leder*, 22 iunie 2003.
- 136 Proiectul de constituție avea să fie gata la 10 iulie 2003, când Giscard i-a avertizat pe liderii U.E. să nu facă schimbări substanțiale în „compromisul fragil” pe care-l realizase. „Consensul la care am ajuns”, a spus el, „departe de a fi cel mai mic numitor comun, reprezintă maximumul care se putea realiza. (...) Lansez un apel către oamenii politici din Europa,” a încheiat Giscard. „Cetățeni, spuneti da Constituției noastre!” La cea de-a douăzeci și șaptea și ultima sesiune a convenției, delegații au adăugat modificări de ultim moment, inclusiv privind drapelul U.E., imnul, motoul și sărbătorirea la nivel continental a „Zilei Europei”, pe 9 mai. De asemenea, au convenit să autorizeze un serviciu diplomatic al U.E., cu baza la Bruxelles, pentru a-l sprijini pe noul ministru de Externe al U.E. (Associated Press, 10 iulie 2003).

În mod simbolic, Berlusconi a sărbătorit începutul președinției italiene insistând pentru o directivă de abolire a marcării obligatorii a aurului, argintului și platinei, prin care distrugea un sistem ce garantase valoarea metalelor prețioase în Marea Britanie timp de șapte sute de ani. Marea Britanie era cea mai

mare piață europeană pentru bijuteriile de metal, iar Italia, principala producătoare, dar o mare parte din comerțul ei era dominat de Mafia, care a considerat eliminarea marcajelor un permis de liberă trecere pentru fraudă.

Capitolul 20 – Amăgire sau autoamăgire?

¹Barclay, Sir Roderick, *Ernest Bevin and the Foreign Office 1932-1969* („Ernest Bevin și Ministerul de Externe, 1932-1969”), Londra, Latimer, 1975, pag. 67.

²*Castle of Lies, op. cit.*, pag. 167-169.

³În luna iunie a anului 1995, publicitatea adversă în legătură cu proporțiile contribuției bugetare a Marii Britanii l-a determinat pe David Williamson, directorul general al Comisiei Europene, să declare într-un discurs din York că „fiecare briton” contribuia cu numai „doi penny pe săptămână”. Ziarul *The Observer* a raportat-o ca însemnând „doar doi penny anual pe cap de locuitor”. Propriile cifre ale Comisiei arătau că, în 1995, fiecare familie engleză a contribuit cu 345 de lire sterline, sub formă de impozite, la bugetul C.E., echivalând cu 132 de lire sterline anual, sau 2,54 săptămânal, pe cap de locuitor. Prin urmare, principalul funcționar public al Comisiei își greșise calculele cu un factor de 12.700%, iar *The Observer*, cu 660.000% (*Castle of lies, op. cit.*, pag. 225.)

⁴Interviu la C.N.N., 1 ianuarie 2002.

⁵„Eurozone in the Red as French Economy Shrinks” („Eurozona în zona roșie, cu economia franceză în recesiune”), *The Times*, 1 august 2003.

⁶Până și Delors a fost nevoit să recunoască faptul că euroul lui „nu mergea”, deși remediul, evident, a constat în a propune o și mai mare integrare, pe calea „coordonării fiscale” – *The Financial Times*, 2 aprilie 2003.

⁷Controlul traficului aerian în toată Europa era coordonat începând din 1960 de către Eurocontrol, pe care Comisia căuta acum, în virtutea politicii „Cerului European Unic”, să-l plaseze în subordinea nou înființatei Agenții Europene de Siguranță Aeriană. În avântul său spre integrare, Comisia aplica acum strategia generală de a-și extinde supremația asupra organismelor pan-europene conduse pe baze inter-guvernamentale (inclusiv guvernele aflate încă în afara U.E.). Uniunea Poștală Europeană, care coordona cooperarea poștală între patruzeci și patru de țări, fusese plasată sub o directivă C.E. Acaparări similare ale puterii s-au făcut asupra Autorității Aviatice Comune și Oficiului European al Patentelor. Activitățile europene ale Autorității Mondiale a Sănătății pentru a combate bolile aveau să fie preluate de noua Agenție Europeană pentru Protecția Sănătății, iar activitatea Interpolului în Europa era preluată de Europol.

⁸Desigur, în gândirea multora, inclusiv Macmillan, o parte din scopul deciziei inițiale a Marii Britanii de a cere aderarea fusese faptul că putea ajuta la menținerea „balanței puterii” din interiorul Comunității, mai ales contrarând puterea Franței lui de Gaulle. Acesta a fost un factor care a cântărit nu numai în propriile calcule ale Marii Britanii, ci și în cele ale lui Adenauer, ale Washington-ului și chiar ale lui Monnet însuși.

⁹*The Times*, editorial: „Brussels and Damascus – Straw’s Improbable Conversion to an E.U. Constitution” („Bruxelles și Damasc – Improbabila convertire a lui Straw la o Constituție europeană”), 28 august 2002.

¹⁰Discurs ținut în 22 martie, la centrul de conferințe Queen Elizabeth II, Londra, reprodus în *The Sunday Telegraph*, 28 martie 1999.

¹¹*Business Week*, 14 iulie 2003.

¹²*Wall Street Journal Europe*, 11-13 iulie 2003.

¹³Informații de la C.B.I. și din *The Sunday Telegraph*, 23 august 2003.

¹⁴„Europe’s Population Implosion” („Implozia demografică a Europei”), *The Economist*, 17 iulie 2003.

BIBLIOGRAFIE

- Aldrich, Richard L. (2001), *The Hidden Hand - Britain, America and Cold War Secret Intelligence* („Mâna ascunsă - Marea Britanie, America și informațiile secrete din Războiul Rece”), Londra, John Murray Publishers Ltd.
- Algazy, J. (1984), *La tentation neo-fasciste en France, 1944-65* („Tentația neofascistă în Franța, 1944-65”), Paris, Fayard.
- Almond, Mark (1998), *Europe's Backyard War - The War in the Balkans* („Războiul din curtea din dos a Europei - Războiul din Balcani”), Londra, Heinemann.
- Atkinson, Rodney, și McWirther, Norris (1994), *Treason at Maastricht* („Trădarea de la Maastricht”), Newcastle-upon-Tyne, Compuprint.
- Atkinson, Rodney (1996), *Europe's Full Circle* („Cercul complet al Europei”), Newcastle-upon-Tyne, Compuprint.
- Ball, George (1982), *The Past Has Another Pattern* („Trecutul are alt model”), New York, Norton and Co.
- Barclay, Sir Roderick (1975), *Ernest Bevin and the Foreign Office 1932-1969* („Ernest Bevin și Oficiul de Externe, 1932-1969”), Londra, Latimer.
- Bell, Lionel (1995), *The Throw That Failed* („Aruncătura care a eșuat”), Londra, New European Publications.
- Benn, Tony (1995), *The Benn Diaries* („Jurnalele lui Benn”), ediție într-un singur volum, Londra, Random House.
- Booker, Christopher (1969), *The Neophiliacs* („Neofili”), Londra, Collins.
- Booker, Christopher și North, Richard (1994), *The Mad Officials* („Oficialitățile nebune”), Londra, Constable.
- Booker, Christopher și North, Richard (1996), *Castle of Lies* („Castelul minciunilor”), Londra, Duckworth.
- Boothby, Lord (1978), *Boothby - Recollections of a Rebel* („Boothby - Amintirile unui rebel”), Londra, Hutchinson.
- Brinkley, Douglas și Hackett, redactori (1991), *Jean Monnet: The Path to European Unity* („Jean Monnet - Drumul spre unitatea europeană”), New York, St Martin's Press.
- Brivate, Brian și Harriet Jones, red., (1993) *From Reconstruction to Integration: Britain in Europe Since 1945* („De la reconstrucție la integrare: Marea Britanie în Europa, din 1945 încoace”), Londra, Continuum International.
- Bromberger, Merry și Serge (1969), *Jean Monnet and the United States of Europe* („Jean Monnet și Statele Unite ale Europei”), New York, Coward-McCann.
- Brugmans, Dr. Henri (1948), *Fundamentals of European Federalism* („Principii fundamentale de federalism european”), cu un cuvânt înainte de Lord Layton, Londra, The Federal Union.
- Burgess, M. (1989), *Federalism and the European Union: Political Ideas, Influence and Strategy* („Federalismul și Uniunea Europeană - Idei politice, influențe și strategii”), Londra, Routledge.
- Burleigh, Michael (2000), *The Third Reich - A New History* („Al Treilea Reich - O nouă istorie”), Londra, Macmillan.
- Butler, David, și Kitzinger, Uwe (1976), *The 1975 Referendum* („Referendumul din 1975”), Londra, Macmillan.
- Butler, David și Pinto-Duschinski, Michael (1971), *The British General Election of 1970* („Alegerile generale britanice din 1970”), Londra, Macmillan.
- Callaghan, James (1987), *Time and Chance* („Timp și șansă”), Londra, Collins.
- Calvocoressi, Peter (1955), *Survey of International Affairs - 1952* („Panoramă a afacerilor internaționale - 1952”), Londra, Oxford University Press.
- Campbell, John (1993), *Edward Heath - A Biography* („Edward Heath - Biografie”), Londra, Jonathan Cape.
- Camps, Miriam (1964), *Britain and the European Community, 1955-1963* („Marea Britanie și Comunitatea Europeană, 1955-1963”), Londra, Oxford University Press.
- Camps, Miriam (1965), *What Kind of Europe? The Community Since De Gaulle's Veto* („Ce fel de Europă? Comunitatea de la veto-ul lui de Gaulle”), Londra, Chatham House Essays, Oxford University Press.
- Carls, Stephen Douglas (1993), *Louis Loucheur and the Shaping of Modern France, 1916-1931* („Louis Loucheur și formarea Franței moderne - 1916-1931”), Baton Rouge, Louisiana State University Press.
- Carrington, Lord (1988), *Reflections on Things Past* („Reflectări asupra unor lucruri trecute”), Londra, Collins.

- Churchill, Winston S. (1948), *The Second World War – Vol. I, The Gathering Storm* („Al Doilea Război Mondial – Vol. I, Se adună furtuna”), Londra, Cassell.
- Churchill, Winston S. (1952), *The Second World War – Vol. II, Their Finest Hour* („Al Doilea Război Mondial – Vol. II, Ceasul lor cel mai de soi”), Londra, Cassell.
- Churchill, Winston S. (1976), *Collected Essays of Winston Churchill, Vol. II, Churchill and Politics* („Eseuri alese ale lui Winston Churchill, Vol. II: Churchill și politica”), Londra, Library of Imperial History.
- Clark, Alan (1993), *Diaries* („Jurnale”), Londra, Weidenfeld and Nicolson.
- Cole, John (1995), *As It Seemed to me – Political Memoirs* („Cum mi s-a părut – Memorii politice”), Lewis, Weidenfeld & Nicolson.
- Coleman, Peter (1989), *The Liberal Conspiracy: The Congress For Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Europe* („Conspirația liberală: Congresul pentru libertate culturală și lupta pentru mintea Europei”), New York, The Free Press.
- Connolly, Bernard (1995), *The Rotten Heart of Europe – The Dirty War For Europe's Money* („Inima putredă a Europei – Războiul murdar pentru banii europeni”), Londra, Faber and Faber.
- Corbett, Richard (2001), *The European Parliament's Role In Closer E.U. Integration* („Rolul Parlamentului European într-o integrare a U.E. mai strânsă”), Londra, Palgrave.
- Cowgill, Anthony (1992), *The Maastricht Treaty in Perspective – The Consolidated Treaty on European Union* („Tratatul de la Maastricht în perspectivă – Tratatul consolidat pentru Uniunea Europeană”), Stroud, British Management Data Foundation.
- Crossman, Richard (1976), *The Diaries of a Cabinet Minister* („Jurnalele unui ministru”), vol. II, Londra, Hamish Hamilton.
- De Gaulle, Charles (1971), *Memoirs of Hope – Renewal 1958-1962* („Memoriile speranței – Reinnoirea, 1958-1962”), Londra, Weidenfeld and Nicholson.
- Dell, Edmund (1995), *The Schuman Plan and the British Abdication of Leadership in Europe* („Planul Schuman și abdicarea britanicilor de la conducerea Europei”), Oxford, Clarendon Press.
- Delors, Jacques (1991), *Le Nouveau Concert Européen* („Noul Concert European”), Paris, Odile Jacob.
- Denman, Sir Roy (1996), *Missed Chances – Britain and Europe in the Twentieth Century* („Șanse ratate – Marea Britanie și Europa în secolul XX”), Londra, Cassell Publishers Ltd.
- Dictionary of National Biography 1971-80* („Dicționar de biografii naționale, 1971-80”), 1985, Oxford, Oxford University Press.
- Duchêne, François (1994), *Jean Monnet – The First Statesman of Interdependence* („Jean Monnet – Primul om de stat al interdependenței”), New York, W. W. Norton and Co.
- Eden, Anthony (1960), *Memoirs, Full Circle* („Memorii – Cerc complet”), Londra, Cassell.
- Edwards, Geoffrey și Pijpers, Alfred (1997), *The Politics of European Treaty Reform – The 1996 Intergovernmental Conference and Beyond* („Politica reformei tratatului european – Conferința interguvernamentală din 1996 și implicațiile ei”), Londra, Cassell.
- Forster, Anthony (2002), *Euroscepticism in Contemporary British Politics* („Euroscepticismul în politica contemporană britanică”), Londra, Routledge.
- Fransen, Frederic (2001), *The Supranational Politics of Jean Monnet: Ideas and Origins of the European Community* („Politica supranațională a lui Jean Monnet – Ideile și originile Comunității Europene”), Connecticut, Greenwood Press.
- Friedman, Milton și Rosie (1980), *Free to Choose* („Libertatea de a alege”), Londra, Pan Books.
- George, Stephen (1990), *An Awkward Partner – Britain in the European Community* („Un partener incomod – Marea Britanie în Comunitatea Europeană”), ediția a treia, Oxford, Oxford University Press.
- Gladwyn, Lord (1966), *The European Idea* („Ideea europeană”), Londra, Weidenfeld & Nicolson.
- Goldsmith, B. (1982), *The Atomic Complex: A Worldwide Political History of Nuclear Energy* („Complexul atomic – O istorie politică mondială a energiei nucleare”), La Grange Park, Illinois, American Nuclear Society.
- Grant, Charles (1994), *Delors – Inside the House that Jacques Built* („Delors – În casa pe care a construit-o Jacques”), Londra, Nicholas Brearley.
- Gren, Jörgen (1999), *The New Regionalism in the E.U.* („Noul regionalism în U.E.”), Stockholm, Fritzes Offentliga Publikationer.
- Griffiths, Richard T. (2000), *Europe's First Constitution – The European Political Community, 1952-1954* („Prima Constituție a Europei – Comunitatea Politică Europeană, 1952-1954”), Londra, Federal Trust.
- Healey, Dennis (1989), *The Time of My Life* („Vremea vieții mele”), Londra, Michael Joseph.
- Heath, Edward (1988), *The Course of My Life* („Cursul vieții mele”), Londra, Hodder and Stoughton.
- Henderson, Nicholas (1987), *Channels and Tunnels* („Canale și tuneluri”), Londra, Weidenfeld and Nicolson.

- Heseltine, Michael (1987), *Where There's a Will* („Acolo unde e voință”), Londra, Hutchinson.
- Heseltine, Michael (2000), *Life in the Jungle* („Viață în junglă”), Londra, Hodder and Stoughton.
- Hillman, Judy, și Clarke, Peter (1988), *Geoffrey Howe – A Quiet Revolutionary* („Geoffrey Howe – Un revoluționar liniștit”), Londra, Weidenfeld & Nicolson.
- Hogg, Sarah, și Hill, Jonathan (1995), *Too Close to Call: Power and Politics – John Major in No. 10* („Prea aproape de adevăr: Puterea și politica – John Major la Nr. 10”), Londra, Little, Brown and Company.
- Holland, Martin (1993), *European Integration – From Community to Union* („Integrarea europeană – De la comunitate la uniune”), Londra, Pinter Publishers.
- Holmes, Martin, red. (1966), *The Eurosceptic Reader* („Culegere de texte eurosceptice”), Londra, Macmillan.
- Horne, Alistair (1988), *Macmillan 1894-1956* („Macmillan 1894-1956”), Londra, Macmillan.
- Howe, Geoffrey (1994), *Conflict of Loyalty* („Conflict de loialitate”), Londra, Macmillan, pag. 21-22.
- Hugh-Jones, Sir Wynn (2002), *Diplomacy to Politics* („De la diplomație la politică”), Spennymore, Durham, The Memoir Club.
- Jamieson, Bill (1994), *Britain Beyond Europe* („Marea Britanie dincolo de Europa”), Londra, Duckworth.
- Jenkins, Lindsay (1996), *Godfather of the European Union – Altiero Spinelli* („Nașul Uniunii Europene – Altiero Spinelli”), Londra, Bruges Group.
- Jenkins, Roy (1991), *A Life at the Centre* („O viață la centru”), Londra, Macmillan.
- Judd, Dennis (1996), *Empire – The British Imperial Experience from 1765 to the Present* („Imperiul – Experiența imperială britanică din 1765 până în prezent”), Londra, Harper Collins.
- Kaiser, Wolfram (1996), *Using Europe, Abusing the Europeans – Britain and European Integration, 1945-63* („Uz de Europa, abuz de europeni – Marea Britanie și integrarea europeană”), Londra, Macmillan Press.
- Kitzinger, Uwe (1973), *Diplomacy and Persuasion – How Britain Joined the Common Market* („Diplomație și persuasiune – Cum a intrat Marea Britanie în Piața Comună”), Londra, Thames and Hudson.
- Lamont, Norman (1995), *Sovereign Britain* („Marea Britanie suverană”), Londra, Duckworth.
- Laughland, John (1997), *The Tainted Source – The Undemocratic Origins of the European Idea* („Izvorul contaminat – Originile nedemocratice ale Ideii Europene”), Londra, Warner Books.
- Lawson, Nigel (1992), *The View From No. 11 – Memoirs of a Tory Radical* („Vedere de la nr. 11 – Memoriile unui conservator radical”), Londra, Bantam Press.
- Lloyd George, David (1938), *The Truth About the Peace Treatises* („Adevărul despre tratatele de pace”), Londra, Victor Gollancz.
- Lochner, Louis P., redactor și traducător (1948), *The Goebbels Diaries, 1942-43* („Jurnalele lui Goebbels, 1943-43”), New York, Doubleday & Company Inc.
- Loth, Wilfried et al., (1998), *Walter Hallstein – The Forgotten European?* („Walter Hallstein – Europeanul uitat?”), Londra, Macmillan Press.
- Ludlow, Piers (1997), *Dealing With Britain – The Six and the First U.K. Application to the E.E.C.* („Tratative cu Marea Britanie – Cei Șase și prima cerere a Regatului Unit de aderare la E.E.C.”), Cambridge University Press.
- Maclean, Donald (1970), *British Foreign Policy Since Suez 1956-1968* („Politica externă a Marii Britanii după Suez, 1956-1968”), Londra, Hodder & Stoughton.
- Macmillan, Harold (1971), *Riding the Storm – 1956-1959* („Gonind cu furtuna – 1956-1959”), Londra, Macmillan.
- Macmillan, Harold (1973), *At the End of the Day – 1961-63* („La sfârșitul zilei – 1961-63”), Londra, Macmillan.
- Major, John (1999), *John Major – The Autobiography* („John Major – Autobiografie”), Londra, HarperCollins.
- Mansergh, Nicholas (1963), *Documents and Speeches on Commonwealth Affairs, 1952-1962* („Documente și discursuri despre afacerile Commonwealth-ului, 1952-1962”), Londra, Oxford University Press.
- Marijnissen, Jan (1996), *Enough! A Socialist Bites Back* („Destul! Riposta unui socialist”), Olanda, Socialistische Partij.
- Marriott, Sir John (1941), *The Tragedy of Europe* („Tragedia Europei”), Londra, Blackie and Son Ltd.
- Mather, Graham (1990), *Europe's Constitutional Future* („Viitorul constituțional al Europei”), Londra, Institute of Economic Affairs.
- McAllister, Richard (1997), *From E.C. to E.U. – A Historical and Political Survey* („De la E.C. la E.U. – O panoramă istorică și politică”), Londra, Routledge.
- McCue, Jim (1997), *Edmund Burke & Our Present Discontents* („Edmund Burke și vrajele noastre de azi”), Londra, The Claridge Press.

Milward, A. S. (2002), *The Rise and Fall of a National Strategy* („Ascensiunea și decăderea unei strategii naționale”), Londra, Frank Cass.

Mitterrand, François (1985), *Réflexions sur la politique extérieure de la France: Introduction à 25 discours, 1981-1985* („Reflecții asupra politicii externe a Franței. Introducere la douăzeci și cinci de discursuri, 1981-1985”), Paris, Fayard.

Monnet, Jean (1978), *Memoirs* („Memorii”), Londra, Collins.

Moravcsik, Andrew (1998), *The Choice of Europe: Social Purpose and State Power: From Messina to Maastricht* („Alegerea Europei: obiective sociale și putere de stat – De la Messina la Maastricht”), Londra, U.C.L.

Moravcsik, Andrew (2000), *De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French E.C. Policy, 1958-1970* („De Gaulle între grânare și grandoare – Economia politică a strategiei Franței față de C.E., 1958-1970”), Partea I, în „*Journal of Cold War Studies*”, vol. II, nr. 2, primăvara; nr. 3, toamna.

Mote, Ashley (2001), *Vigilance* („Vigilență”), Hampshire, Tanner Publishing.

Novick, Peter (1968), *Resistance Versus Vichy* („Rezistența versus Vichy”), Londra, Chatto & Windus.

O'Neill, Con. (2000), *Britain's Entry Into the European Community – Report on the Negotiations of 1970-1972* („Intrarea Marii Britanii în Comunitatea Europeană – Raport despre negocierile din 1970-1972”), Londra, Frank Cass Publishers.

Owen, David (1922), *Time to Declare* („Vremea declarațiilor”), Londra, Penguin Books.

Peyrefitte, Alain (1994), *C'était de Gaulle, vol. I* („Acesta a fost de Gaulle”, vol. I), Paris, Fayard.

Salmon, Trevor și Nicoll, Sir William (1997), *Building European Union – A Documentary History and Analysis* („Construind Uniunea Europeană – Istorie și analiză documentară”), Manchester, Manchester University Press.

Salter, Arthur (1931) *The United States of Europe* („Statele Unite ale Europei”), George Allen & Unwin.

Salter, Arthur (1961), *Memoirs of a Public Servant* („Memoriile unui funcționar public”), Londra, Weidenfeld & Nicolson.

Salter, Arthur (1961), *The Slave of the Lamp* („Sclavul Lămpii”), Londra, Weidenfeld & Nicolson.

Sampson, Anthony (1968), *The New Europeans* („Noii europeni”), Londra, Hodder and Stoughton.

Schwartz, Hans-Peter (1997), *Konrad Adenauer: German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction, Vol. 2: The Statesman, 1952-1967* („Konrad Adenauer: om politic și om de stat german într-o perioadă de război, revoluție și reconstrucție”, vol. 2: Omul de stat, 1952-1967”), Oxford, Berghahn.

Sharp, P. (1999), *Thatcher's Diplomacy: The Revival of British Foreign Policy* („Diplomația lui Thatcher – Reinvierea politicii externe britanice”), Londra, Macmillan.

Shore, Peter (2000), *Separate Ways – The Heart of Europe* („Căi separate – Inima Europei”), Londra, Duckworth.

Spaak, Paul-Henri (1971), *The Continuing Battle: Memoirs of a European* („Lupta continuă – Memoriile unui european”), Boston, Little, Brown and Company.

Stephens, Philip (1996), *Politics and the Pound* („Politica și lira sterlină”), Londra, Macmillan.

Stürk, Peter M.R. (1996), *A History of European Integration Since 1914* („O istorie a integrării europene începând din 1914”), Londra, Pinter.

Street, C. J. C. (1924), *The Treachery of France* („Trădarea Franței”), Bedford, The Sidney Press.

Thatcher, Margaret (1992), *The Downing Street Years* („Anii din Downing Street”), Londra, Harper Collins.

Thatcher, Margaret (2002), *Statecraft* („Arta guvernării”), Londra, Harper Collins.

Urwin, Derek W. (1995), *The Community of Europe – A History of European Integration Since 1945* („Comunitatea Europei – O istorie a integrării europene din 1945 încoace”), Londra, Longman.

Van Buitenen, Paul (2000), *Blowing the Whistle – One Man's Fight Against Fraud in the European Commission* („Semnalul de alarmă – Lupta unui om contra fraudelor din Comisia Europeană”), Londra, Politico's.

Vaughan, Richard (1976), *Post-war Integration In Europe* („Integrarea postbelică în Europa”), Londra, Edward Arnold.

Watkins, Alan (1992), *A Conservative Coup – The Fall of Margaret Thatcher* („O lovitură conservatoare – Căderea lui Margaret Thatcher”), ediția a II-a, Londra, Duckworth.

Weatherill, Stephen, și Beaumont, Paul (1955), *E.C. Law – The Essential Guide to the Legal Workings of the European Community* („Legile C.E. – Ghidul esențial al mecanismelor legale ale Comunității Europene”), ediția a doua, Londra, Penguin Books.

Werth, Alexander (1957), *France 1940-1955* („Franța 1940-1955”), Londra, Robert Hale.

Williams, Charles (2000), *Adenauer – Father of the New Germany* („Adenauer, părintele noii Germanii”), Londra, Little, Brown and Company.

Williams, Neville (1967), *Chronology of the Modern World 1763-1965* („Cronologia lumii moderne, 1763-1965”), New York, David McKay Co.

Wilson, Harold (1979), *Final Term – The Labour Government 1972-1976* („Ultimul mandat – Guvernul laburist, 1972-1976”), Londra, Weidenfeld & Nicolson.

Winand, Pascaline (1993), *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe* („Eisenhower, Kennedy și Statele Unite ale Europei”), New York, St Martin's Press.

Woodhouse, C. M. (1961), *British Foreign Policy Since the Second World War* („Politica externă britanică de la al Doilea Război Mondial încoace”), Londra, Hutchinson & Co.

Worcester, Robert M. (2000), *How to Win the Euro Referendum: Lessons From 1975* („Cum se câștigă euro-referendumul – Lecții din 1975”), Londra, Foreign Policy Centre.

Young, Hugo (1990), *One of Us* („Una dintre noi”), Londra, Pan Books.

Young, Hugo (1998), *This Blessed Plot – Britain and Europe, From Churchill to Blair* („Acest complot binecuvântat – Marea Britanie și Europa, de la Churchill la Blair”), Londra, Routledge.

Young, Lord (1990), *The Enterprise Years – A Businessman in the Cabinet* („Anii spiritului întreprinzător – Un om de afaceri în guvern”), Londra, Headline.

Editura ANTET vă recomandă:

REVOLTĂ Julius EVOLA împotriva lumii moderne

Nimic nu pare a fi mai absurd decât acea idee a progresului care și-a făcut rost, grație corolarului superiorității civilizației moderne, de alibiurile „pozitive” falsificând istoria, strecurând în minți dulci otrăvuri.

Trebuie să fi decăzut mult din moment ce am ajuns să proslăvim înțelepciunea cadaverică.

ANTET

BCU IAS / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Blocurile arhitectului Le Corbusier păreau minunate. Când ființele umane au încercat să trăiască în ele, a ieșit la iveală că proiectele sfidau realitățile și necesitățile umane. La fel sunt și blocurile construite de tehnocrații europeni.

Națiunile au început să-și realizeze valoarea, abia atunci când au descoperit că și-au pierdut democrația și puterea de a se conduce singure, în avantajul tehnocrației. Deveniseră victimele unuia dintre cele mai mari înșelătorii ale secolului XX, una de calibrul comunismului...

În curând, viziunea marelui „proiect european” se va prăbuși în lumea reală: strivită de toate acele contradicții care în ambiția sa nebunească nu le-a prevăzut și pe care nu putea spera se le rezolve. La fel ca viziunea lui Le Corbusier, însă la o scară mult mai mare, va lăsa în urma dezastrul: o lume ruinată, din care popoarele Europei vor face cu mari sacrificii.

www.antet.ro

ISBN 973-636-121-7

9 789736 361210

82.05
38.0

382.000 lei